

સત્સંગ દૃષ્ટિથી સખાગેશે શ્રીમદ્વાગપદ્ ગીનાનો આ વાર્તાલાપ મારા મનની પ્રસન્નતા માટે; ભક્તો, મંત્રો અને સમજનોના આનંદ માટે; આમ જનતાને પ્રભુપ્રેમની રૂચિ ઉત્પન્ન કરવા માટે; પ્રભુપ્રેરણાથીજ સખાગેશે છે. વિદ્વાતા પ્રકાશના માટે નથી. જે કંઈ સખાપુ છે, તે વિદ્વાનોની શુદ્ધિનું અનુકરણ કરીને, ભક્તજનોના ચરિત્રોના મદિમાને જાણીને, તેમના ચરિત્રોને વણવીને સખાપુ છે. મારી શુદ્ધિનું તેમાં જરાયે બળ નથી. આવી સિથિમાં આ વાર્તાલાપમાં આનંદ મળે, તે મદિમા પ્રજુનો, ભક્તોનો અને વિદ્વાનોનો છે; કંદાળો આવે એ દાવ મારો છે; મારો પ્રમાદ છે; મારું અજ્ઞાન છે.

ભારદ્વાજ.

પૂજ્યપાદ મુનિમહારાજશ્રી ભારદ્વાજજી

(વાનપ્રસ્થી)

૧ પ્રસ્તાવના

પૂજ્યપાદ શ્રુતિ મહારાજશ્રી ભારદ્વાજજી વિરચિત 'ગીતા-વાર્તાલાપ' યાને જો મુખી થવું હોય' નામક ગ્રંથના પાચમા ભાગની આ બીજી નિસ્તૃત લખાણની આરંભિ જનતા જનાર્દનના ચરણે ધરતા અમે વ્યવસ્થાપકોને હર્ષ થાય છે

આ ભાગની પહેલી આરંભિ કરતા આ બીજી આરંભિના પુસ્તકના રૂપ-રંગ-બાઈ-ડોંગ-સાદિલ તથા લખાણ બધું ફેરવાયતું આપના જોવામા આનશે તેમા લખાણ સબધી 'વાર્તાલાપ' ના વાચકગણે પૂજ્યપાદશ્રીને દૂડ લખાણ નિસ્તૃત રીતે લખી સમજાવના જે વિનંતી કરેલી, તેના ઉદ્દેશ પહેલા ભાગની નિસ્તૃત લખાણની ત્રીજી આરંભિમા કરવામા આવ્યો હોય, વધુ પિછપેલા ન કરવાના હેતુથી દૂકાણમા પુસ્તકનો સર્વે પ્રકારે-બાઈ-ડોંગ, જેટલ, છપામણી તમજ મુજરાત વિદ્યાપીઠના જોડણીકાશ અનુસાર વ્યાકરણાદિ દોષો શોધી સુધારના-જેવા શક્ય પ્રયત્ન કરી 'વાર્તાલાપ' ગ્રંથના ચોગ્ધ વિકાસ તરફ વ્યવસ્થાપકો પ્રયત્નગીન રહ્યા છે

૫મી પુસ્તકના પ્રકાશનમા જે અક્ષય દીવ રહ્યું છે, તે નિરાગવા વ્યવસ્થાપકોએ પોતાનાથી બનતા જોના સર્વ પ્રયાસો ગાં છે છતાં એકીસાથે બધામે ત્રણ ત્રણ પુસ્તકોના પ્રકાશનની અનિવાર્યતા આવી પડેલી હોય વ્યવસ્થાપકોએ જોના કાગજપૂર્વક ઉદ્દેશ લાનવો ગણો છતાં આગ્રા છે કે વાચકગણ આ કાર્નક્ષમતા સામે દોષની દૃષ્ટિએ નહીં જોતા હસ સમી વૃત્તિથી અમારા પ્રવેને આવે રસોગ

આ વખતે આ પુસ્તકની વેચાણ ભિત પણ આપને વધુ પડતી તો લાગશેજ, પણ લગભગ ૭૦૦ પાનાનું પાકુ બાધબીરાગુ પુસ્તક ચરેલું હોય અને દાનમા આનતી ગકમે મળાદિત હોય પુસ્તકને પડતર કિંમત કરતા તો થોડે અશે પણ સરવું કરી શક્યા છીએ હવે પછી અમારે ફાળે ગ્રંથના બીજા ભાગનું નિસ્તૃત લખાણ છપાવવાનું (ત્રીજી આરંભિનું) આવ્યું છે તે અરસામા અમારે સરવુંકરણનો ઉદ્દેશ અને 'વાર્તાલાપ ૩૩' મા દાનની અપીત પરમકૃપાણુ પરમાત્મા શ્રદ્ધા અને રમિતશાલી દાનવીરોના હૃદયમા પ્રેરે જોની પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે જેથી અમારો ઉદ્દેશ, પ્રયત્નો અને મનોરથ

પૂર્ણ થયે, અમોને આશા છે કે જનતાજનાઈને ચમ્પે ધરેને આ મથ આમ વર્ગના લાભાર્થે શ્રદ્ધા અને શક્તિશાલી દાનવીરોદ્વારા વધુ ચરતી કિંમતનો થઈ પ્રચાર પામશે. સુનેપુ કિં વહુના ?

અમારા ‘વાર્તાલાપ કુંઠ’ માં આ પુસ્તક સરતુ’ કરવા વડોદરાનિવાસી નામાંકિત નિવૃત્ત વકીલ ભગવદીય શ્રી રા. ચુનીલાલ પ્રભુદાસના શુભ પ્રયાગથી ‘મીસીસ ચંચળ ગીરધર-લાલ પરીખ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ’ માંથી વડોદરાના અગ્રગણ્ય વકીલ ગો. વા. વકીલ ગીરધરલાલ ડોરાભાઈ પરીખના પુણ્ય સ્મરણાર્થે જે રૂા= ૧૦૦૦) અફે એક હજાર રૂપિયાની ઉદાર મખાવત મળી છે, તે ખદલ અમે સદરહુ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટના સંચાલકોનો અને ગં. સ્વ. ચંચળબેન ગીરધરલાલ પરીખનો આભાર માનીએ છીએ અને ભવિષ્યમાં એમના ઉદાર હાથે આવાં પુણ્યશાલી કાર્યો થતાં રહો અને તે દ્વારા આવાં ધાર્મિક પુસ્તકો સરતી કિંમતે ઘેરેઘેર પ્રચાર પામે એવી શુભેચ્છાઓ રાખીએ છીએ.

તદુપરાંત આ સાથે દાનવીરોની શુભ નામાવલિમાં જાહેર થયેલા સર્વે દાનદાતાઓનો અમે સદ્વિદ્ય આભાર માનીએ છીએ. તેમાં પણ ન્યુઝીલેન્ડમાં વસતા આપણા હિંદી ભાઈઓએ એકત્ર મળી રૂા ૧૪૨૦) જેવી નાદર રકમ ભગવતી ગીતામૈયાના ચમ્પે ધરી પોતાનો માતા ભારતીનાં સંતાન તરીકે સ્વધર્મ, સ્વદેશ અને સ્વજનો પ્રત્યેના પ્રેમ જે અદા કર્યો છે, તે સાથેજ અનુકમણીય અને પ્રશંસનીય હોય અને એનો ઉદ્દેશ અસ્થાને નહીં ગણાય. અમે તે સર્વે ગીતાપ્રેમીઓનો આભાર માનીએ છીએ.

અંતમાં —

सर्वेऽत्र सुखिनः सन्तु सर्वे सन्तु निरामयाः ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखमाप्नुयान् ॥

એવી શુભેચ્છાઓ ધન્યવી વિરમીએ છીએ.

લી૦

“ગીતા વાર્તાલાપ” ના વ્યવસ્થાપકો.

ગો. વા. વકીલ ગીન્ધગ્વાલ રોગાભાષ પરીખ (વરોહન)
જેમના પુત્ર અમર્ણસિં

‘શ્રી ચચગમેન ગીન્ધગ્વાલ પરીખ ચેરીગેબ ૬૦૦’ મળી
‘શ્રીમદ્ બા. ૧૧૬ ગીન્ધ વાર્તાના ૬૮’ માં ૩૧ ૧૯૭૭ મળ્યા છે

ગીતાપ્રેમી દાનવીરોના મુખારક નામો.

રકમ રા.	નામ	ઠેકાણું
૧૦૦૦૭	ગો. વા. વકીલ ગીરધરલાલ ડોસાભાઈના પુણ્યરમણચિં "મીસીસ ચંચળ ગીરધરલાલ પરીખ-ચેરીટબલ ટ્રસ્ટ" ના સંચાલકો તરફથી હા. ગં. રૂ. ચંચળબેન ગીરધરલાલ પરીખ. વડોદરા.	
૫૧૭	રા. શેઠ સુનીલાલ મોડળદાસ-ભાઈ હીરાલાલના રમણચિં મુખધ	
૫૭	સૌ. અનસૂયાબેન ગણપતિશંકર પંડ્યા	"
૧૧૭	રા. સુનીલાલ ભૂખલુવસ સુરતલાલ	સાન્તાક્રૂઝ
૧૧૭	રા. નરધરલાલ ગીરધરલાલ માધી	"
૫૭	રા. વનમાલીદાસ પરમાનંદદાસ શાહ	"
૧૫૭	એક સમગ્ર	વાપી
૫૭	રા. વૈદ્ય રામપ્રસાદ બાપાલાલ	અમદાવાદ
૫૭	રા. જેડીસનદાસ બાગરભાઈ ત્રવાડી	"
૧૦૭	રા. હિંમતલાલ એમ. પરીખ	ધ્રાંગધ્રા
૨૫૭	મેસર્સ યી ટી પટેલ એન્ડ કંપની	કોચીન

૧૪૨૦૧૧૧ ન્યુઝીલેન્ડમાં વસના સત્સંગીઓ તરફથી (નીચે મુજબ)

નામ	(૧૯૯૧ વતન)	પા. રા.
ગ. ભાણુભાઈ પ્રેમાભાઈ	સીમેદા	૧૫- ૫
" જનાભાઈ લગાભાઈ	"	૧- ૫
" ડાહ્યાભાઈ નાથાભાઈ	"	૨- ૧
" ડાહ્યાભાઈ અધવલાલ	"	૨- ૦
" નાગરભાઈ ભગવાનજી	"	૨- ૦
" માધવભાઈ હીરાભાઈ	"	૧-૧૦
" રણભાઈ નાગરજી	"	૧- ૬

રા મોરારભાઈ બૂનાભાઈ	સીસોદ્રા	૧-૦
„ રધાભાઈ બૂનાભાઈ	„	૧-૦
„ દુલ્લભભાઈ નારણુ	„	૧-૦
„ લાલભાઈ અધનભાઈ	„	૧-૦
„ ખુસાલભાઈ નારણુ	„	૧-૦
„ ડાહ્યાભાઈ વાઘાભાઈ	„	૧-૦
„ મોરારભાઈ હીરાભાઈ	„	૦-૧૦
„ ગોપાળભાઈ છીંગાભાઈ (ચેખડ)	„	૦-૫
„ ગોવિંદભાઈ નારણુભાઈ (ઠાણિયાવાડી)	„	૧૦-૫
„ ગોવિંદભાઈ દુર્લભભાઈ	કપુરા	૫-૫
„ પરજુભાઈ નાગરભાઈ	ખડસપા	૫-૦
„ પરજુભાઈ પ્રેમાભાઈ	„	૩-૧૦
„ છીતારામ ભિખારીદાસ	„	૧-૫
„ નારણુભાઈ હીરાભાઈ	„	૧-૦
„ રામાભાઈ રણુદેવભાઈ	„	૦-૧૦
„ બુધીઆભાઈ જોરામભાઈ	છાપરા	૫-૦
„ રણુદેવભાઈ રામાભાઈ	પારડી	૩-૦
„ હીરાભાઈ ગવાવભાઈ	„	૧-૫
મેસર્સ પરાગ એન્ડ કંપની	„	૧-૦
રા રણુદેવભાઈ દયાળભાઈ	„	૦-૧૦
„ બૂનાભાઈ માધનભાઈ	સાતેમ	૨-૦
„ રતજીભાઈ હીરાભાઈ	ઠાડીપેર	૨-૧૦
„ ભણુભાઈ કેશનભાઈ	„	૧-૫
„ ડાહ્યાભાઈ ગોપાળભાઈ	„	૧-૦
„ જગનનાથ ડાહ્યાભાઈ	તવડી	૦-૧૦
„ કેશનભાઈ પરમોત્તમ	અણગમ	૧-૧૦
„ દયાળભાઈ નારણુભાઈ	„	૦-૧૦

૨૧ ખડુભાઈ પરભુભાઈ	આમરી	૦-૧૦
„ પાંચાલાઈ ઉકાભાઈ	વીરાવલ	૦-૧૦
„ દુર્વલભાઈ જોગમભાઈ	} ઉન	૧-૦
„ દુર્વલભાઈ પરભુભાઈ		
„ નાલાભાઈ છીનાભાઈ	દાતેજ	૨-૦
„ પગમભાઈ નાનાભાઈ	સાગર	૩-૦
„ રજુજોડભાઈ છના દરી	„	૨-૦
„ ઉકાભાઈ છીનાભાઈ	„	૧-૧૦
„ ગોપાળભાઈ રજુજોડભાઈ	} ઝોરભા દીગશ	૨-૦
„ દરીભાઈ માધવભાઈ મારનર		
„ કનજીભાઈ રધાભાઈ	સીકર	૧-૦
„ જગનલાલ પરગભાઈ	કેથમડી	૧-૦
„ હીરાભાઈ વલભભાઈ	મસાડ	૧-૦
„ છીનાભાઈ આલાભાઈ	„	૧-૦
„ ચંદુલાલ માવજીભાઈ	મુનસાડ	૦-૧૦
„ છીનાભાઈ પગભુભાઈ	બોદાવી	૦-૧૦
„ જોરામભાઈ રવજીભાઈ	કરાડી	૦-૧૦
„ કનજીભાઈ નાથાભાઈ	„	૩-૦
„ દગાળભાઈ મકનભાઈ	„	૧-૦
„ લખુભાઈ વસનજી	„	૧-૦
મેસર્સ નટવરલાલ અધર્સ	„	૧-૦
૨૧ ત્રીભોવન ગીરધરદાસ	„	૦-૧૦
„ દેવજીભાઈ પટેલ	„	૦-૧૦

કુલે પા. ૧૦૮-૧૭-૦

નિત્ય સવારે.

નિત્ય સવારે ઝહેલા ઉઠી વંદન શ્રી પ્રભુજી ને કરીયે
 પુરણ પ્રેમે પુરુષોત્તમને ચરણે મસ્તકને ધરીયે—નિત્ય.
 કુમતિ કાપો સુમતિ આપો એવું મુખથી ઉચ્ચરીયે
 કામ ક્રોધ મદ મોહ તણને લક્ષિત પ્રભુની ફીલ ભરીયે—નિત્ય.
 મત્વનારાયણની સન્મુખ રહીને શુભ કર્મો કરીયે
 મકળ મૃદિનાં સંત જનોને પ્રેમ ધરી વંદન કરીયે—નિત્ય.
 તન મન ધનથી સેવા કરીયે હૃંપદને અળગું કરીયે
 કેશર કૃષ્ણ પ્રભુનું કીર્તન કરીને ભવસાગર તરીયે—નિત્ય.

(રચયિતા) કેશરખેન ગોપાલજી (પેરખંદર)

નામસ્મરણ ધૂન

(વાગે છે, હો વાગે છે, વૃદાવન મોરલી વાગે છે—રાહ)

જય રાધેશ્યામ રાધેકૃષ્ણ રાધેકૃષ્ણ રાધીકા (૨)
 જય રાધેકૃષ્ણ રાધીકા (૨) જય રાધેકૃષ્ણ રાધેશ્યામ—રાધેકૃષ્ણ.
 જય કેશવ માધવ બ્રહ્મ
 જય ગોપાલ હરિ ગોવિન્દ
 જય ગોવિન્દ હરિ રાધેશ્યામ... રાધેકૃષ્ણ.
 જય કેશવ ગોદન મોરારી
 જય ગોવર્ધનના ગીરીધારી
 જય ગીરીધારી હરિ રાધેશ્યામ... રાધેકૃષ્ણ.

नमाम्यहम्

- अखण्डं परमाद्वैतं स्वतन्त्रं परमं शिवम् ।
 सर्वगतं सच्चिदानन्दं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ १ ॥
 निरालम्बं निरातङ्गं द्वैताद्वैतविवर्जितम् ।
 सर्वात्मानं सदाशान्तं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ २ ॥
 चिन्मयं परमं तीर्थं सुनित्यं निर्मलं शिवम् ।
 ब्रह्मचितं सतां सेव्यं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ३ ॥
 सर्वसद्गुणसंपन्नं शुद्धसत्त्वमयं शुभम् ।
 जन्ममृत्युजरातीतं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ४ ॥
 धन्यं धन्यं सदाधन्यं स्वरूपावस्थितं परम् ।
 स्वस्वरूपं सदापूर्णं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ५ ॥
 द्वेष्यो नास्ति प्रियो नास्ति यस्य नास्ति शुभाशुभे ।
 स्वार्थहीनं समं शुद्धं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ६ ॥
 भवन्ति यस्य कर्माणि लोककल्याणहेतवे ।
 मायातीतं गुणातीतं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ७ ॥
 चित्स्वभावं स्वतन्त्रं च द्वयोपादेयवर्जितम् ।
 निष्कलं परमानन्दं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ८ ॥
 नैव निन्दाप्रशंसाभ्यां यस्य विक्रियते मनः ।
 आत्मरूपं सदा तुष्टं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ९ ॥
 नित्यं जाग्रदवस्थायां सुखवद् योऽवतिष्ठते ।
 पुण्यापुण्यत्रिहीनं तं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ १० ॥
 यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः ।
 हर्षामर्षभयैर्मुक्तं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ ११ ॥
 माया नास्ति जगन्नास्ति यस्य ज्ञानमणोदधेः ।
 सर्वदोषविनिर्मुक्तं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ १२ ॥
 शुद्धचैतन्यरूपं तं भारद्वाजं महामुनिम् ।
 नित्यमुक्तं चिदाभासं जीवन्मुक्तं नमाम्यहम् ॥ १३ ॥

અંજલિ

(રાગ-એમલ-દુર્ગા) (રાહ-એનું નામ છે કનૈયા)

એનું નામ, સંત સાચા,

પરમારથે જે રાચા, (વળી) સોડહમ્, જુલે ન પાછા—એનું નામ સંત સાચા.

અંદનતર સમાએ, અને ન દુઃખ કંઈ એ,

(વળી) કુખમાં દીધે એ સાચા —એનું નામ સંત સાચા,

(સાખી)

તરવર, સરવર, સંતજન, મોથા વર્ષે મેલ,

પરમારથને કારણે, એ ચારે ધરના દેહ—એનું નામ સંત સાચા.

ગામેગામ એ વિચરના, ગીતાનાં ચાન દેતા,

(વળી) દરિનામ જેની પ્રાચા —એનું નામ સંત સાચા,

(સાખી)

વાર્તાસાપ ગીના લેણું, વળી શીખવે ગીતા ખાસ.

ગીતાગાથકું રમરણ, અને ગીતા જેને ધ્યાસ—એનું નામ સંત સાચા.

“હેલો નથી તમે કંઈ, આપણા તમે છે બાપ!”

બુધાવે માર્ગે કયા —એનું નામ સંત સાચા.

(સાખી)

નરમણી - ધડતા કંઈ, નારાયણનાં રૂપ,

ટાંકણ, ગીતા ચાનું, સિદ્ધી - છે અનુપ—એનું નામ સંત સાચા.

નમના સદુ એ ચરણે, જાનાં એ સંત શરણે

“બારડાજ” સંત સાચા —એનું નામ સંત સાચા.

ॐ श्री कृष्ण परमात्मने नमः ॥ [२]

श्रीमद् भगवद् गीतानां नित्यपाठ करनारा भाटे उपधेगि
न्यासः— ॐ अस्य श्रीमद्भगवद्गीतामालामंत्रस्य भगवान्वेदेव्यास
ऋषिः ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ श्री कृष्णः परमात्मा देवता ॥ अशोच्यान-
न्वशोचस्त्वं प्रह्लावादांश्च भांपस इति बीजम् ॥ सर्वं धर्मान्परित्यज्य
मामेकं शरणं ब्रजेति शक्तिः ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो, मोक्षयिष्यामि
मा शुभ इति कीलकम् ॥

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावक इत्थं गुप्ताभ्यां नमः ॥
हृदयाय नमः ॥ न चैनं छेदयन्त्यापो न शोषयति मारुत इति
तर्जनीभ्यां नमः ॥ शिरसे स्वाहा ॥ अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्छेद्योऽशो-
ष्य एव चेति मध्यमाभ्यां नमः ॥ शिखायै वषट् ॥ नित्यः सर्वगतः
स्थाणुरचलोऽयं सनातन इत्यनामिकाभ्यां नमः ॥ कवचाय हुम् ॥ पश्य
मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रश इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः
॥ नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि चेति
करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अस्त्राय फट् ॥

श्रीकृष्णप्रीत्यर्थे पाठे विनियोगः ॥

ध्यान पद्धति.

ॐ पार्थाय प्रतिबोधितां भगवता नारायणेन स्वयं ।
व्यासेन प्रवितां पुराणमुनिना मध्ये महाभारतम् ॥
अद्वैतामृतवर्षिणी भगवतीमष्टादशाध्यायिनी ।
नम्य त्वामनुसदधामि भगवद्गीते भवद्वेपिणीम् ॥
नमोऽस्तु ते व्यास विशालबुद्धे फुल्लारविंदायतपत्रनेत्र ।
येन त्वया भारततैलपूर्णं प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः ॥
यं ब्रह्मा चरुणेंद्ररुद्रमरुतः स्तुन्वन्ति दिव्यैः स्तवैः ।
वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गायन्ति यं सामगाः ॥
ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यन्ति यं योगिनो ।
यस्यांभं न विदुः मृगसुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥

अध्याय १६ मो—देवासुरसंपद्विभागयोग

श्रीभगवानुवाच

॥॥ अभय सत्त्वसन्नुद्विग्नानयोगव्यवस्थिति ॥ १ ॥

दान दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम् ॥ १ ॥

॥ अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्याग शान्तिरपैशुनम् ।

॥ दया भूतेष्वलालुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥ २ ॥

॥ तेज क्षमा धृति शौचमद्रोहो नातिमानिता ।

॥ भवन्ति सपद दैवीमभिजातस्य भारत ॥ ३ ॥

दम्भो दर्पोऽमिमानश्च क्रोध पादप्यमेव च ।

अज्ञान चाभिजातस्य पार्थ सपदमासुरीम् ॥ ४ ॥

दैवी सपद्विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता ।

मा शुच सपद दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव ॥ ५ ॥

द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन्दैव आसुर एव च ।

दैवो विस्तरश्च प्रोक्त आसुर पार्थ मे शृणु ॥ ६ ॥

प्रयुक्तिं च निवृत्तिं च जना न विदुरासुरा ।

न शौचं नापि चाचारो न सत्यं तेषु विद्यते ॥ ७ ॥

असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम् ।

अपरस्परसंभूतं किमन्यत्तामहैतुकम् ॥ ८ ॥

અધ્યાય ૧૬ મો—દેવાસુરસંપદ્ધિભાગયોગ.

શ્રીભગવાન યોહ્યા.

(૧) નિર્ભયતા, અંતઃકરણની મારી રીતે શુદ્ધિ, જ્ઞાન (અને) યોગમાં વિશેષ સ્થિતિ, દાન, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, યજ્ઞ, સ્વાધ્યાય, તપ, અગ્નિતાપ,

(૨) અહિંસા, સત્ય, અક્રોધ, (કર્મફળનો) ત્યાગ, (અંતઃકરણની) શાંતિ, આડી નેહિ કરવોપણું, 'ભૂતો' પર દયા, અલોહપતા, મૃદુતા, ટલમ્મ, અય યગતા, .

(૩) તેજ, ક્ષમા, ધીરજ, પવિત્રતા, અદ્રોહ અને અત્યંત અમાનીપણું, આ (૨૬ શુભો) હે ભારત ! દેવી સંપત્તિને ઉદ્દેશી જન્મેલાના હેય છે.

(૪) હે પાર્થ ! ધર્મદોષીપણું, 'ગર્વ', અભિમાન, ક્રોધ, કઠોરતા અને અજ્ઞાન (આ અવિદ્યાના શુભો) આસુરી સંપત્તિને ઉદ્દેશી જન્મેલાના હોય છે.

(૫) દેવી સંપત્તિ મોક્ષ માટે અર્થાત્ બંધનથી છોડાવવા માટે થાય છે અને આસુરી સંપત્તિ બંધન માટે થાય છે, હે પાંડવ ! તું દેવી સંપત્તિને ઉદ્દેશીને, જન્મેલો છે, (માટે) મોક્ષ ન કર.

(૬) આ, લોકમાં દેવી તથા—આસુરી એમ બે પ્રકારની પ્રાણીઓની સૃષ્ટિ છે, હે પાર્થ ! તેમાં દેવી સૃષ્ટિ વિનાશથી કહી, (હવે) આસુરી સૃષ્ટિને તું મારી પાલેથી સાબળ.

(૭) આસુરી મનુષ્યો પ્રવૃત્તિને તથા નિવૃત્તિને તત્વતા નથી, તેઓમાં પવિત્રતા, સંદેહો અને સંભેદપણું હોતાં નથી.

(૮) આ જગત અમત્ય છે, આશ્ચર્યરહિત છે, ઇશ્વર વિનાનું છે, પરસ્પર (કાર્ય—કારણનાં) અબંધ વિના ઉત્પન્ન થયું છે અને વિપ્રોપલોગદ્વય હેતુવાળું છે; બીજું શું હોય ? એમ તેઓ કહે છે.

एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ।
प्रभवन्त्युग्रकमाणः क्षयाय जगतोऽहिताः ॥ ९ ॥

तममाश्रित्य दुष्पूरं दम्भमात्मदान्विताः ।
तोहाद्गृहीत्वाऽसद्भाहान्प्रवर्तन्तेऽशुचिप्रताः ॥ १० ॥

चेन्तामपरिमेयां च मल्लयान्तामुपाश्रिताः ।

तामोपभोगपरमाप्तावदिति निश्चिताः ॥ ११ ॥

प्रोशापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः ।

हिन्तेकाममोगार्थमन्यायेनार्थसञ्चयान् ॥ १२ ॥

इदमद्य मया लब्धमिमं प्राप्स्ये मनोरथम् ।

इदमस्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम् ॥ १३ ॥

असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरेतपि ।

ईश्वरोऽहं महं भीमी सिद्धोऽहं बलवान्मुखी ॥ १४ ॥

आढयोऽभिजनवानहिस कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया ।

पश्ये दास्यामि मोदिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः ॥ १५ ॥

अनेकचित्तविभ्रान्ता मोहजालसमाधृताः ।

रसंकाः काममोगेषु पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥ १६ ॥

(૯) આ પ્રકારેની દૃષ્ટિનો આશ્રય કરી નિષ્ક્રિય થયેલા સ્વભાવ-વાળા, અહપુષ્ટિવાળા ઉચ્ચ કર્મ કરનારા તથા (સર્વજ્ઞ) અહિત કરનારા (તેઓ) જગતનો વિનાશ કરવા માટે થાય છે.

(૧૦) કેહી તુમેં ના થનારી કામનાનો આશ્રય કરીને પાપક, માન અને મદથી સુંકત થયેલા અને અપવિત્ર મતોવાળા (તેઓ) મોહથી ખોટા આશરો પકડીને પ્રવૃત્તિ કરે છે.

(૧૧) મરણ સુધીની અમાપ ચિંતાને ધારણ કરનારા, વિષયલોગોને શ્રેષ્ઠ માનનારા, આંટલોળ (પુરુષાર્થ) છે એવા નિશ્ચયવાળા,

(૧૨) સેકડો આશારૂપી પારોથી બંધાયેલા તથા કામક્રોધમાં પરાયણ રહેનારા (તે લોકો) વિષયલોગો માટે અન્યાયથી ધનના સમૂહોને (મેળવવા ઇચ્છે છે.)

(૧૩) "મેં આજે આ મેળવ્યું" અને (હેવે) આશા મનોરથ પ્રાપ્ત કરીશ, આ ધન માટે છે અને આ ધન પણ માટે થશે,

(૧૪) આ શત્રુને, મેં માર્યો; બીજાઓને, પણ હું મારીશ; હું ઇશ્વર (સમર્થ) છું; હું લોગવાળો છું; હું સિધ્ધ છું; હું બળવાન અને સુખી છું; અને મારા પાપોનો નાશ થશે.

(૧૫) હું મધિનાલ્ય છું; કુળવાન છું; મારો જોતો બીજો કોણ છે? હું યશ કરીશ, દાન દઈશ, તથા મોજ કરીશ" આવા અજ્ઞાનથી મોહિત થયેલા, અજ્ઞાનના મોજામાં ફસાયેલા.

(૧૬) ચિંતના અનેક સંકલ્પોથી નિઃશ્રાંતિવાળા, મોહનથી વીંટાયેલા અને કામલોગોમાં આસક્ત થયેલા (તે લોકો) અપવિત્ર નરકમાં પડે છે.

५ आत्मसंभाविता स्तब्धा धर्मानेनमदीन्विता । (१)

५ (यजन्ते नामयज्ञेस्ते दम्भेनाविधिपूर्वकम् ॥ १७॥

५ अहंकार बल दर्प काम क्रोध च संविता ।

(१ ५) मामात्मपरदेहेषु प्रद्विपन्तोऽभ्यसूयका ॥ १८॥

तानह द्विपत् कूरान्ससारेषु जराधमान् ।

क्षिपाम्यजस्रमशुभानासुरीष्वेव योनिषु ॥ १९॥

आसुरीं योनिमापन्ना मूढा जन्मनि जन्मनि ।

५ मामप्राप्यैव कौन्तेय ततो यान्त्यधमा गतिम् ॥ २०॥

त्रिविध नरकस्येद द्वार नाशनमात्मनः ।

५ काम क्रोधस्तथालोभस्तस्यादेव तत्रय त्यजेत् ॥ २१॥

एतैर्विमुक्त कौन्तेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नर ।

५ आचरत्यात्मने धैर्यस्ततो याति परा गतिम् ॥ २२॥

य शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारत ।

न स मिद्धिमवाप्नोति न सुख न परा गतिम् ॥ २३॥

तस्मान्छास्त्र प्रमाण ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ।

ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्त कर्म कर्तुमिहार्हसि ॥ २४॥

॥ इति श्री देवामुरसपद्मभागयोग नाम षोडशोऽध्याय ॥

(૧૭,૧૮) પોતાની મેળેજુ પૂજ્ય થઈ બેઠેલા, અક્ષડ રહેનારા, ધન માનના મદવાળા, અહંકાર, બળ, ગર્વ, કામ તથા ક્રોધનો આશ્રય કરી રહેલા, પોતાના તથા બીજાના દેહમાં (રહેલા) મારો દેશ કરનારા અને બીજાના શુભોર્થો દોષોરોધ કરનારા, તેઓ કંઈથી માત્ર નામના ચત્તોવડે અવિધિપૂર્વક ચરન કરે છે.

(૧૯) દેશ કરનારા, કર તથા અશુભ એવા તે નશાધીને સંસારમાં હું વારંવાર આમુરી યોગીઓમાં નાખું છું.

(૨૦) હે કૌતેય ! જન્મેજન્મમાં આમુરી યોગીને પામેલા તે મૂઢાલોકી અને નહિ પામીને પછી અધર્મગતિનેજ પામે છે.

(૨૧) કામ, ક્રોધ તથા લોભ આ પ્રકારનું નરકનું દ્વાર આત્માનો નાશ કરનાર છે; માટે એ ત્રણેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

(૨૨) હે કૌતેય ! એ ત્રણે નરકનાં તર્જોદ્ધારથી મુક્ત થયેલો મનુષ્ય પોતાનું કલ્યાણ આચરે છે અને તેથી પરમગતિને પામે છે.

(૨૩) જે (મનુષ્ય) શાસ્ત્રવિધિનો ત્યાગ કરી ઈર્ષ્યા પ્રમાણે વર્તે છે, તે સિધ્ધિ પામતો નથી અને મુજબ તે પરમ ગતિને પ્રાપ્ત કરતો નથી.

(૨૪) માટે કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યની ધ્યક્ષમામા શાસ્ત્ર પ્રમાણજૂત હોય જોઈએ. શાસ્ત્રવિધિથી કહેલું કર્મ આણીને અહીં રો કરવાનેનું યોગ્ય છે.

“આ પ્રમાણે” “દેવામુરસપદ્મિકાગયોમ” નામનો
૧૬ મા અધ્યાય અપૂર્ણ.

કારણથીજ આ ત્રણે દેવોને પ્રકૃતિથી ઉપજેલા કહેવામાં આવ્યા છે આ ત્રણે દેવોને બ્રહ્મના સ્વરૂપો થી અવતારો કહેવામાં આવે છે આ કારણથી મોક્ષાર્થી સાધકને જો એ ત્રણે દેવોમાંના કોઈને પોતાના ઇષ્ટદેવ માન્યા વિના જો નિર્ગુણ બ્રહ્મની ઉપાસના કરતા ન આવડતું હોય તો એ દૃષ્ટદેવનેજ પરમબ્રહ્મ માનીને ઉપાસના કરવાનું કહેવામાં આવે છે ‘પુત્રીની પાછળ દોઢનાર બ્રહ્મા નહિ, વૃદ્ધને બાળ કરનાર વિષ્ણુ નહિ, બીનડીને પકડી પાડનાર શકર નહિ’-આવા રૂપોને ત્યાગવાનું થા એના રૂપનો સગ નહિ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે, એવી રીતની ઉપાસના કરવાથી મોક્ષ ખગડી જાય એવો નિયમ છે કે-જે જેને લાગે તે તેના જેવો થાય=‘યથા,યથા મજતિ સ્થા તથા મવતિ’ ॥ ‘જેતુ, કરે, તેવે, કાપ’=‘યત્કુરુતે,તત્સપચતે ॥’

જે સ્વરૂપને લગવાનું હોય તે સ્વરૂપને પરમબ્રહ્મ જો સમજવામાં આવે તો તેનું કૃણ મોક્ષ મળે છે જાણવાના પ્રકારનો થા માનવાના પ્રકારનો આમાં ભેદ છે જો સકરને ત્રણે લોકને ઝેરથી ભરમ થતા બચાવનાર છે, એના ભાવમાં આવે તો સાધક સર્વનો સુહૃદ અને તારક બની જાય જો જો શમને એકધનિવૃત્તધારી અને સત્યપ્રતિષ્ઠા લગવાગા આવે તો મનુષ્ય પ્રાણીમાત્ર પર પ્રેમ કરનારો થાય છે આમ શુભવામાં બ્રહ્મનો ઉપાસક થાય જો પરતુ એ પોતાના ઉપાસ્ય દેવ જેવો થાય અથવા એ પોતાના દૃષ્ટદેવ રૂપજ થઈ જાય પણ બ્રહ્મ તો નજ થાય પરમબ્રહ્મ-નિર્ગુણને લાગે તોજ નિર્ગુણ થાય અને નિર્ગુણ સાતપદને પામનારો થાય ~ ૧૯ ।

નિર્ગુણબ્રહ્મની ઉપાસના કર્યા વિના વિદેહકૈવલ્ય સંપાદન કરી શકાય નહિ આમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જે શ્રુતિના આચાર્ય અને જગદ્ગુરુ છે તેમને સમુખથી અર્જુનને બોધ આપતા પ્રતિપાદન કર્યું છે આમ પ્રતિપાદન થાય એટલાજ માટે પોતે વ્યાખ્યાન કરતા હોવાથી થા અર્જુનને બોધ આપતા હોવાથી પોતે પોતાનેજ પુરુષોત્તમ હોવાનું કહે છે શ્રીકૃષ્ણજ પુરુષોત્તમ છે એવું જાણનારનેજ મૂર્ખો નથી એમ કહે છે થા પુરુષોત્તમને જાણનારો અધિકારી થાને લાવકલવણી છે એવું કહે છે ‘યો મામેવમસમૂહો જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્ ॥’ એમ ૫૬૨માં અધ્યાયના ઓગણીસમાં શ્લોકમાં મ્હુ છે, જનો અર્થ એ છે કે, ‘મૂર્ખો ન હોય એજ મને જાણે છે’ ।

હવે પુરુષોત્તમને જાણવાનો અધિકાર, ધરાવનાર જે, મુમુક્ષુ યોગી હોય, એનું મમતા, સહિનપણું થાને એનું અર્થપણું મટાડવાને માટે અને પુરુષોત્તમના સ્વરૂપને સમજાવવાને માટે પ્રથમ જે કરવું પડે, તે કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે, અને આ બધું આ સોળમાં અધ્યાયમાં છે. આ અધ્યાયમાં જે ત્યાગવાનું કહેવામાં આવ્યું છે, તે આસુરી સંપત્તિ અને જે ગ્રહણ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે, તે દૈવી સંપત્તિ.

આ બે સંપત્તિઓમાંથી પ્રથમ આસુરી સંપત્તિને નહિ કહેતાં, દૈવી સંપત્તિને જ પ્રથમ કહેવામાં ઉચિત જણાવાથી એના સ્વરૂપને કહેવામાં આવ્યું છે. કારણકે દૈવી સંપત્તિનું જ્ઞાન મોક્ષનું સાર્વન છે. મોક્ષનું ઉત્તમ સાધન હોવાથી એને પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. બે સંપત્તિઓ મોક્ષપ્રાપ્તિના ઉપાયનો પંજું ઉપાય છે. એ બેને જાળેખ્યા વિના પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ જાણી શકાય નહિ. એ કારણથી એ બેને પુરુષોત્તમના સ્વરૂપને જાણવાના ઉપાય તરીકે કહેવામાં આવ્યા અને એ સ્વરૂપનું જ્ઞાન એ મોક્ષપ્રાપ્તિના ઉપાય છે, એમ કહેવામાં આવ્યું છે.

આ જ્ઞાન જેને યાગ છે તે પછી, જે રમશાન, કષ્ટરતાન કે દુઃખમાં જાય તો તેની પૂર્વોક્તે હાલત-પોતાના ચાંબીના મૂલદેહને દોડાડવા જાય ત્યારે ચતી નથી. અગાની કે મૂઢા હિંદુ તો રમશાનમાં એકલો આવા કારણ વિના જતો જ નથી, અને જો જાય તો એની હાલત એ એકલો રમશાનમાં ભૂલેથૂકે આવી પડેલો હોઈને, દુઃખમાં કે કષ્ટરતામાં જનનારની હાલતના જેવી, થઈ જાય છે. કારણકે એ આરમ્ભશાન વિનાનો છે. આ બધાની હાલત એવી થવાનું કારણ રમશાનમાં જાણવામાં આવેલાના વિયોગના કારણે, દીક્ષાગીરીથી થાય છે, યા ત્યાં દટાયેલાના વિયોગને કારણે થાય છે, એવું બીજકુલ માની લેવા જેવું નથી. એ બની જાય છે, ગંભીર અને મમગીત તથા શોકની લાગણીવાળો, કારણકે એના અંતઃકરણમાં ત્યાં કારમ થયેલાં અને દટાયેલાં જેવી એની પોતાની હાલત ચલાવી છે, એવો જય ઉપજવાથી એ ભયજ એ ગુણનું કર્મ છે. એ ગુણને જ અવિદ્યા કહેવામાં આવે છે. એ અવિદ્યા ધરજ એ નથી જાણતો કે એ પુરુષોત્તમ છે.

પોતે, પુરોહિતમ છે એવું હિંદુના જાણે તો ખીજા કેમ જાણે ? કામપણ મનુષ્ય એવું જાણ્યો નહિ હોવાથી એ ભવશીત થાય છે. છતાંપણ, જેને મરણનો ભય છે એવા શરીર માટે-ખીજના બોલે-બોગવિદાસને સંપાદન કરવાને છ વિકારોનું અવલબ્ધન કર્યા વિના-રહેતો નથી. અવલબ્ધન કર્યા વિના રહેતો નથી મોટેજ તે સુખી થવાની ભાવનાવાળો હોવા છતાં તે સુખી થતો નથી; એ સુખી થતો નથી માટે એનું દુઃખ મટે અને સુખી થાય એટલાજ માટે એને એના સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવવામા આવે છે, એ સુખરૂપ અને શોકમુક્ત, સ્વસ્વરૂપવાળા થવા માટે દુઃખી મનુષ્યે આસુરીસંપત્તિથી અજગ્રા થઇને દેવીસંપત્તિવાળા થવું ધટે એવું અગાઉ પણ કહેવામા આવ્યું છે.

ભયરહિતપણું (૧), અંતઃકરણની આરપાઠ સદ્ગુણપાત્રું (૨), જ્ઞાનયોગ (૩), વ્યવસ્થિતપણું (૪), દાતાપણું (૫), હ્રાથપગ વિગેરે કર્મદ્રિષ્ટો પર કાણુ રાખવાપણું (૬), ભજન, પૂજન, અર્ચન વિગેરે અને અગ્નિમાં હોમ-યજ્ઞ (૭), જ્ઞાન મેળવવાને માટે અને જ્ઞાનને ઠકાવી રાખવાને માટે મંથોનુ સતત પઠનપાઠન (૮), તપ (૯), આર્જવતા-સીધાપણું, ભોળાપણું (૧૦), અહિંસા (૧૧), સત્ય (૧૨), અક્રોધ (૧૩), ત્યાગ (૧૪), શાંતિ (૧૫), ખીજના મર્મને-ઠાપને ઉધાડો ન પાડવો (૧૬), ઉપજેલાં પ્રાણીમાત્ર પર ક્યાણુતા (૧૭), અસૌહાર્ય-લાલચરહિતપણું (૧૮), કઠીણતારહિતપણું માર્કુર્ય (૧૯), ભજન (૨૦), અપજનારહિતપણું (૨૧), તેજ (૨૨), ક્ષમા (૨૩), કૃતિ (૨૪), શૌચ (૨૫), અદ્રોહ (૨૬) અને પોતાની અતિપૂજા-રહિતપણું (૨૭). આ પ્રમાણેના સત્તાવીસ સાતીક ધર્મો છે, જેઓ સત્વગુણની સંતતી છે. તદ્દન સત્વગુણી મનુષ્યમા આ સત્તાવીસ ગુણે હોય છે. જે મનુષ્યમાં આ ગુણો ન હોય તેમણે પોતાનામા સત્વગુણ લાવવાને માટે અને ગુણો આછવવા હોય અગર પુરતા પ્રમાણુમા ન હોય તો પોતાના સત્વગુણને ઠકાવી રાખવાને માટે યત્ન સતત કરવોજ જોઇએ. યત્ન એટલે અભ્યાસ, અભ્યાસ એટલે અભ્યાસ અને સત્સંગ.

દેવી એટલે-સ્વ-જ્ઞાવડે જે પ્રકાશમાત્ર રહે તે દેવ કહેવાય છે, એના દેવને લગતું જે કાંઈ હોય તે દેવી. મતલબજે સત્વગુણને સંજય રાખતી

સંપત્તિ પ્રાપ્તિને ક્ષિતમ પ્રકારનું જનાવતી હોવાથી એને દૈવીસંપત્તિ કહેવામાં આવે છે. શ્રુતિ પણ એની વ્યાખ્યા એવીજ કરે છે-‘તત્ર સત્ત્વં નિર્મલ-ત્વાત્પ્રકાશકમનામયમ્ ॥’

આવી દૈવીસંપત્તિ માત્ર એજ મનુષ્યમાં હોય છે કે જેણે પૂર્વજન્મોમાં અધિકાધિક પુણ્યો કરેલાં હોય છે. સત્કર્મો યાને પવિત્ર કર્મો, જેનાથી મનુષ્યને લોકોમાં રણ થાય, એવાં કર્મો હોય એનું ક્ષણ અંતઃકરણને તદ્દન સત્-શુણ્યાણું બની જવાનું આવે છે. આવી ધત્તાના મનુષ્યનીને જે મનુષ્યનો જન્મ થયો હોય તેને સત્પુણ્ય યાને દૈવીસંપત્તિવાળો કહેવામાં આવે છે. અથવા દેવનો શુભ યાને દેવની સંપત્તિ જે મનુષ્યમાં ઉતરી આવી હોય એને પૂર્વનો પરમપુણ્ય પુણ્યાર્થી, પુણ્યપુરુષ, ક્ષિતમ, કુળમાં જન્મેલો, પવિત્ર શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખનારો, સર્વનું ભણું છત્તોનારો, સર્વનું ભણું કરનારો પુરુષ કહેવાય છે.

મનુષ્યોમાં હવે દૈવીસંપત્તિના સત્તાવીસ ગુણોનાં નામો તમને કહેવામાં આવ્યાં, તે કરેલાં નામોમાં રહેલો જે અર્થ તે સમજવો બહુ જરૂરનો છે. એના સમજવા વિના એ અર્થવાળા આવડું રક્ષણ કરવું બરાબર સમજી શકાય નહિ. સાંભળો—

(૧) અર્થઘટ્ટ—એટલે બપરદિને પશુનો ભાવ અને જીજ્ઞાસને પોતાનાથી કાંઈ પ્રકારનો ભય ન થાય એવા પ્રકારનું આચરેલું રાખવાનો ભાવ, તથા સર્વશક્તિના સાતાપણાવડે સર્વ કર્મો દાંપરદિતપણા વડે કરવાની સમજવાળો ભાવ. આધ્યાત્મિક ઉપદ્રવ આવી પણ છતાં મનમાં કોઈપણ ભયની લાગણી ઉદ્ભવે નહિ, તેવો ભાવ-આ બધા પ્રકારનાં ઉદ્ભવોને બપરદિતપણું યાને અભય કહેવાય છે.

ધારો કે તમે કોઈ અમુક જગ્યાએ એક રૂમમાં છો અને ત્યાં સાપ આવી ચડે, વાપ આવી ચડે કે તમારી દિશા કરે એવું જનવર આવી ચડ્યું. તમને કોઈએક માણસ કુંટલા આવ્યો યા વેરના કારણે તમારે ખૂન કરવા આવ્યો અથવા તો ધારો કે કોઈને શપ્ત જેવો છાત્રેલું અપિ સાથ પડે અને આમછનાં પણ ‘હું મરી જઈશ’ એવી જીક નહિ સમજાવો

। ભાવરિય એને અભય કહી સકાય એવીરીતે ન્યાયસાચનું થાને કાયદાનું
જ્ઞાન હોવાની કારણે કે ધર્મસાચ એને કર્મકાણાચનું જ્ઞાન હોવાની । કારણે
કાર્ધ ભૂવનાનું આચરણુ થઈ જવાની બીક ન હોવાનો ભાવ થાને સર્વજ્ઞતાને
। ભાવ જનમાં હોવાથી કોઈ સકા । કે સદેહ ના હોય એવો ભાવ—એને
। અભય કહેવમાં છે ॥ ૧૧૧ ॥ ૧૨૦ ॥ ૧૨૧ ॥ ૧૨૨ ॥

। ૧૨૩ ॥ ૧૨૪ ॥ ૧૨૫ ॥ ૧૨૬ ॥

માનવજીવનને નિભંચતા કેરીરીતે મળે તે જાણનાનું બહુ જરૂરનું છે
અમાઉ સક્ષેપમા થોડા સંદેશમા બહુ ભાવ સમાયેલો એનું કહ્યું છે, છતાં
। શેજની છવની વાતો ન કરવા મા આવે તો ધણી ખોટા એવા હોય છે કે
। એમને એવા પ્રકારનું કથન સમજમા આવતું નથી જે કારણે એમને
બાગકની પેરે સમજાનું પડે છે જુઓ જે લોકમાત્રતમે વસો છો તેમનાથી
જો તમારે રીવાજ એને નેહણીકરણી જુદા હોય છે તો તમને તેમના તરફથી
ડીંગ એને મરકરીતો ભય રહે છે પરંતુ જો તમે તેમના જેવા બની જાઓ
તો પછી તમે ભયરહિત બની જાઓ છો ॥ જ્યાં વસો ત્યાંના કાયદાને
અનુસરીને જનો તો સમને ભય હોતો નથી મળુડી વખતસર મળુરી કરવા
જન્ય તે તેને આજ્ઞા પેસા મેળવનો ભય રહેતો નથી । પ્રમાણીપણાથી
નોકરી કરનાર નોકરને મીઠરીઆથી ખરતરફ થયાનો ભય રહેતો નથી । જો
નિઘાર્ધ નિય નિશાગે ભય એને અંબાસમાજગવર ધ્યાની આપેતો । એને
નાપાસ થવ તો ભય રહેતો નથી નિસાળને માનતો નિવેશીતા ગ્રેમાળી એને
। મહેનેતુપણાથી શિક્ષણ આપનો હોય તો એને માતાવડનો । ગેરે મળવાનો
ઉપરી અધિકારી તરફતો ભય રહેતો નથી । એકનું વર્ચસસ્ત્ર-ચોવે તો । એને
। જુએ મરનાનો ભય રહેતો નથી વખતસર વરસાદ આવે તો કુષાળનો ભય
રહેતો નથી । જુએ વખતસર વર્ષા તો રાત્રનો ભય રહેતો નથી ઘોબી
વખતસર પચા માખને આપે તો તેને આનિઝાનો ભય એને કપડાના
માનીકને ગદાપણાની ટીકાનો ભય રહેતો નથી । એવીરીતે સુધારે છુદાર,
ગેરે ત્રાગદ એને બીજા ધધાવાળાઓ નિયમીત એને પ્રમુશ્ણીકરીતે ધધા
કરતા હોય તો એમનો નિર્નાદ અટકા પડવાનો એમને ભય રહેતો નથી
વખતસર ટપાલમા કચળી નાખવામા આવે તો સમચાર મોકા, મળવાનો ભય
કે કામનો નિનય થવાનો ભય રહેતો નથી । નિયમીત અને મિત્રદાર બેઠાનુથી
તદુરતી બચવાનો ભય રહેતો નથી વખતસર દાઝ અને સાગારાથ તો

રેમથી મરવાનો ભય રહેતો નથી। વખતસર ભાષણ સામળના જનારને દૂ ની
 છેલ્લી કે પાછળની જગ્યા મળવાનો કે ભાષણ નહિ સમજાવાનો ભય રહેતો
 નથી વખતસર હવેથીમા દર્શન કરવા જનારને દર્શન કર્યા વિના પાછા
 ફરવાનો ભય રહેતો નથી વખતસર બદરપર અગર રેલ્વે સ્ટેશન પર જવાય
 તો બોટ કે ગાડી ચૂકવાનો ભય રહેતો નથી મતનન કે નિયમીતપણાથી
 કશેા પણ ભય ઉપસ્થિત થતો નથી.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભયરહિતપણુ દુનિયામા રોજી દા જીવનને અનુનક્ષીને
 સમગ્રતા છે નિયમીતપણાના ફાયદાને બહુધા સમજાવવો પડતો નથી પ્રમાદથી
 થતા તુકશાનને સમજાવવાની જરૂર છે જતા મનુષ્ય એક વખત ઠોકર ખાધા
 પછી તો સમજેહેજ, જતાયે પ્રમાદના કારણે ઠોકર ખાધા જતા પણ
 માનવીઓ નિયમીતતા જાળવી શકતા નથી

ભગવદ્ગીતા પ્રમાદને નહિ કહ્યાનુ, નિયમીત રહેવાનુ અને
 ભયરહિત રહેવાનુ શિક્ષણ આપે છે. દાખલા તરીકે—“મમતાને
 ત્યાગનાનુ, પ્રભુને સ્નાર્પણ કહ્યાનુ. ભગનાનુ દાસપણ કરનાનુ
 અને તનમનનથી પુણ્યકર્મો કરવાનુ; ભક્તિયોગ અને કર્મયોગનો
 આશરો કરીને કર્મો સતત કરનાનુ; તમે દેહથી જૂદા હોનાનુ;
 તમારૂ સ્વસ્વરૂપ આત્મા હોવાનુ, ‘તમે આત્મા છો’ એના
 જ્ઞાન વડે યમાદિ સાધનો વડે ઉપાસના કહ્યાનુ, સમાધીન્ધ
 રહીને નિષ્ક્રિય થઇને નૈષ્કર્મીપણ સપાદન કરવાનુ.”

આ શિક્ષણનુ પશ્ચિમ આત્માનુ હનન ન થવાનુ આવ્યાથી
 મનુષ્ય અભય બને છે. અભય થયાથી મોક્ષાર્થી નિર્વાણને પામે
 છે. નિર્વાણશાંતપદ નિત્ય ભયરહિતપણાવાળુ છે

(૨) સત્વસ શુદ્ધિ—એટલે ‘અત કરજની આરપાર પૂર્ણ શુદ્ધિ
 વાસનારહિતપણી અત કરજની દાનત અથવા અત કરજની મમત્વચ્ચતા
 વાળી દાવન થા અત કરજની કામના હિતપણાની દાલત મનસખ કે-રાગ
 દ્વેષ લોભ, મોહ ધર્મા, મત્સર, અદકાર વિગેરેના દોષો વિનાની અત
 કરજની શુદ્ધ દાલત ”

‘મનુષ્યેભ્યો’ અત કરણની શુદ્ધિ-એ મનુષ્ય માનવી શારીરીક ભોગ વિવાસો, ઇન્દ્રિયારામો અને નિયમાન દોની અભિલાષા વિનાનો અને તોજ-થાય છે ત્યાગનું જેટલું અમાણ્ય તેટલી માનવ અંત કરણની શુદ્ધિ હોય છે મનુષ્યથી જેટલો પાપો થાય, દુરાચરણો થાય અને એને જેટલું ‘અન-ઇ-ઇ-ઇ’ સહન કરવાનું આવી પડે વાંકાઈ આપત્તિ આવી પડે એનું ‘મૂળ એના અંત કરણોમાં મહેલી અભિલાષા’ છે આ અભિલાષાને ‘ઇ-ઇ-ઇ’, ‘સાસેના’, ‘કાંમના અને ભાવનાનો નેમોથી ઓળખાવામાં આવે છે

ઉપરોક્ત અભિલાષા પણ એ પ્રકારની હોય છે એક તો એવી હોય છે કે જેનાથી યતી પ્રવૃત્તિ બીજા પ્રાણીઓને અગવડતા ઉભી ન કરે તેવી યાને ‘બીજાને ભોગે પ્રાપ્ત નહિ કરવાની-નિદોષ’ હોય છે. તેમ છતાં પણ એનું પરિણામ તો આખરે તેવી અભિલાષા કરનારને માટે શોક ‘કરવાનુંજ આવે છે બીજા પ્રકારની અભિલાષાથી યતી પ્રવૃત્તિમાં કાર્યકાર્યનો વિવેક હોતો નથી તેમજ તેમાં બીજા મનુષ્યોને ઉપદ્રવ થવાનો વિચાર સદ્યો પણ આવતો નથી અને તે કારણે કર્તાને પોતાની પ્રવૃત્તિથી પાછા દઈવાનો પણ ખ્યાલ આવતો નથી દોષાને વિચાર કર્યા વિના બીજાના ભોગે પ્રાપ્ત કરવાનો એમાં નિશ્ચય હોય છે આવી અભિલાષાનું પરિણામ આખરે દુઃખજ આવે એનું શું કહેવું ?

અભિલાષા કર્યા વિના પ્રારબ્ધવશાત્ આવી પડેલા શારીરીક ભોગો, ઇન્દ્રિયારામો અને નિયમાન-દોને માટે પણ હિતાહિતનો, લાભહાનિનો વિચાર કરવાનો હોય છે અધિકારને સર્વથા ત્યાગ્ય ગણવામાં આવી છે લક્ષ્યાલક્ષ્ય અને યોગ્યયોગ્યનો પણ વિચાર કરવાનો હોય છે આ દાહતમાં પણ જો સંયમ ન હોય તો શરીર અને આત્મા બેઉનો નાશ થવાનો સંભવ ઉપરિચિત થાય છે અને એથી પણ સમજી લેવું ઘટે કે અંત કરણની શુદ્ધિ બરાબર થઈ નથી, વળી જો મનુષ્યમાં સંયમ ન હોય તો પ્રારબ્ધવશાત્ પ્રાપ્ત થયેલ માટે હર્ષ થાય છે, અને જેને હર્ષ થાય તેને દુઃખ પણ થાય છે એ નિયમ-થી પ્રારબ્ધવશાત્ પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુનો વિચાર થતા દુઃખ થાય છે ; આ વસ્તુનું મૂળ લક્ષે અભિલાષા ન કહેવામાં આવે પણ મમત્વ તો જરૂર કહે વાવજ છે જ્યાં મમત્વ ત્યાં દુઃખ કેમ હોય ? આથી અનુભવીઓ એવું કહે

છે કે અભિવાદા કર્યા વિના આવી પડેલી વસ્તુપર જે મમતા ન થાય તો માનવી, તે વસ્તુનો ઉપયોગ કર્યો છતાં પણ, સુખીદુઃખી થતો નથી.

૧૧ વળી સંસારમાં એક એવો નિયમ જોડામાં આવે છે કે જેને જોઈતું નથી તેની પાસે તે આવે છે અને જોઈએ તેનાથી તે દૂર રહે છે એ કારણે કહેવત છે કે 'ત્યાગે તેની આગે, માંગે તેની આંધે.' આ કહેવત અત કરણની શુદ્ધિ ઇચ્છનારને બહુ ઉપયોગી છે જે મનુષ્યને આ કહેવત દરદમ યાદ રહે છે તે પોતાના અત કરણને કામનામય કરીને કલુષીત કરતો નથી, વળી જેની માન્યતા દૃઢ હોય છે કે-આ શરીર ભોગાવતન છે અને તે કર્મફળને ભોગવવાને માટે મળ્યું છે, માટે જે કર્મ કરીશ તો, અન્ય શરીરો ધારણ કરના પક્ષે અને સુક્તિ મારાથી દૂર જશે-તોપણ એનું અત કરણ શુદ્ધ રહી, નવીન વાસનાથી મવીન થતું નથી.

અત કરણની આરપાર શુદ્ધિ થતાની સાથે ચિત્તચ્છિન્ન થી નદીને પ્રવાહ સસારસાગર તરફ નહિ જતાં નિવૃત્તથ્ય માર્ગમાં વળીને પરમાનન્દસાગર તરફ વહેના માડિ છે આવા મનુષ્યો પરમભક્તો અને પરમપદના અધિકારી હોય છે આવા મનુષ્યો પ્રભુપ્રસન્નતાના પાત્રો હોય છે ભક્તિમાર્ગ એટલે બહુધા સમુદયજનની ઉપાસનાનો સમય, જે સર્વ સામાન્ય માનવીઓને માટે પણ મુમ્મ છે માનમાર્ગ એટલે બહુધા નિર્વ્યસોપાસના, જે સર્વ સામાન્ય માનવીઓ માટે સુગમ નથી એ સમય માંગે છે વૈરાગ્ય અને અત કરણની આરપાર શુદ્ધિ અને મમતારહિતપણું જ્યારે ભક્તિમાર્ગ માંગે છે માનવી પામેથી-પ્રેમ અને સરળ હૃદય.

૧૨ દૃષ્ટાંત:-ભક્ત ધનાશ્રી જાટે જાતિના હતા એ ભોળા અને અનુરાગી હતા એમણે કેઈ પાઠશાળા યા નિશાળમાં અભ્યાસ કર્યો ન હતા તેઓ નિરદાર અને શાંતોના સિદ્ધાંતથી અચ્છાત હતા સ્વામી વિવેકાનંદના ગુરુ રામકૃષ્ણ પરમહંસ પણ નિશાળે કે પાઠશાળાએ ભણ્યા નથી એવા ન હતા પ્રભુની ભક્તિ કરવામાં ખસ નિશાળ કે પાઠશાળામાં ભણ્યા જવાની જરૂર હોતી નથી વળી ચિત્તચ્છિન્ન પ્રવાહ જ્યારે પરમાત્મા તરફ વળે છે ત્યારે અને જ્યારે આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારે એ બ્રહ્મનિદ્રથી કશું અજાણ્ય રહતું નથી જે માવા, ઇશ્વર અને બ્રહ્મને જાણે છે, જે કેઈ ભોક્તાને

ઓળખે છે, ભોખેને ઓળખે છે, પ્રેરણા કરનારને ઓળખે છે, તેને પછી જાણનાં કશું બાકી રહેતું નથી એથી ઉત્તરુ જે કાંઈ ઐદ વિદ્યા ભણ્યો હોય અને યોસક કળા શીખ્યો હોય છતાં પણ જો તેણે અતરાતમાને ‘હુ બ્રહ્મ છુ’ એવો ન જાણ્યો હોય તો એ વિદ્યાઓ અને એ કળાઓ એને શું કામની થઈ? માનવીમાત્રે મોક્ષના અર્થથી થયું ઘટે અને ‘હુ બ્રહ્મ છુ’ એમ પોતાના આત્માને માનીને આત્માની ઉપાસના કરવી ઘટે, એવી ઉપાસના કરે છે તે માનવમુક્ષ પરમપદને પામે છે. આ વ્યાખ્યાના બે શ્રુતિઓ આ પ્રમાણે છે —

“एतच्छ्रेय नित्यमेवाऽऽत्मसस्य नात पर वेदितव्य हि किञ्चित् ।
 भोक्ता भोग्य प्रेरितार च मत्वा सर्वं प्रोक्त त्रिविध ब्रह्ममेतत् ॥”
 “रुचो अक्षरे परमे ह्योमन्त्यस्मिन्देवा अघि विश्व निपेदु ।
 यस्त न वेद कि रुचा करिष्यति य एतत् विदुस्त इमे समासते ॥”

પ્રભુપ્રેમીઓ! તમને માનવ હશે કે જોતા હોયમા પ્રેમખીજ ન હોય એવા મનુષ્યના દીનમા કોઈ સમયે પ્રેમ કોઈપણ ઉપાયથી ઉગતોજ નથી પણ જે મનુષ્યના દીનમા પ્રેમતુ ખીજ હોય છે તેના પર સતસમાગમરૂપ અમૃતનું ઝાડણ થતાની સાથે એ ખીજમાથી શીઘ્ર અકુર ફૂટી નીકળે છે કદાચ ખીજમાથી અકુર ફૂલો અને પ્રતિકુળ વાતાવરણ રૂપ કુસંગ થયો તો અકુરમાથી ઝાડ થયા છતાં એ સુઘર્ષ જાય છે અને જો સતસમાગમ થયો, તો એ ઝાડ સસારને સુખ પહોંચાડે છે અને પ્રતિકુળ વાતાવરણમા રહેલું ઝાડ સસારને સુખ પહોંચાડ્યા પહેલાં સુઘર્ષ જાય છે

ભક્ત ધનાઢના હૃદયમાનું પ્રેમખીજ નાની વયમાજ સતસમાગમરૂપી અમૃતના સૌમ્યથી જીવનરમિત પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યું હતું પ્રેમખીજને જરૂર છે સતસંગકપી અમૃતનું સૌમ્ય લગનદ્વંધરણરૂપી અનુકુળ વાતાવરણ રૂપ વાણ, દ્રઢ ગ્રહ અને વિશ્વાસ રૂપ જાયા આ સંગોમા ઉઠેલું પ્રેમવૃક્ષ નિરાળ અને અમર બને છે અને પછી એ પોતાની સુગંધથી અને મીઠા ફળોથી રિશ્તને સુખી અને વૃદ્ધ કરે છે

! ભક્ત ધનાશ્ર સત્ત્વ અને શ્રદ્ધાશ્રુ દત્તા એમના પિતા ખેતીનું કામ કરતા હતા અને શક્તિ પ્રમાણે એઓ સાધુ સત્ અને શ્રાદ્ધશ્રુની સેવા કરતા હતા આ કામરૂપી મહાત્માઓનું એમને ધેર આવવાનું થતું હતું

એક વખતે એમને ધેર એક સાધુ આવ્યા એમના નિલકર્મ ઉપર ધનાશ્રએ ખાસ ધ્યાન આપ્યું સાધુ મહારાજે શ્રુવામાર્થી જનને પાણી ખેતી ખેતે રનાન કયું અને પછી પોતાની ઝોળીમાર્થી શાલિગ્રામજની મૂર્તિને કદાદી તેમને રનાન કરાવી તેમને પોતાની સન્મુખ અસન પર પધરાવી તેમનું ચંદનપુષ્પ આદિથી પૂજન કયું અને પછી લગ્નગાનને ભોગ ધરાવી પોતે ભોજન કયું ।

પ્રભુપ્રેમીઓ! ર શિશ્યામજની પત્થરની મૂર્તિ, જેનો આકાર મનુષ્ય જેવો નહિ પણ પાપડીના શાક સાથે જનવસત્તા આનંદી કરોળના આદાની બાગી યાને દોકળાની આકૃતિ જેવો હોય છે આના આકારની મૂર્તિને પાર્શ્વથી રનાન કરાવતું વળી તેનું પૂજન કરવું અને ચંદનપુષ્પ ચાની તેને નમસ્કાર કરવા અને પછી ભોજન નિવેશન કરીને પ્રસાદ જમવો—આ પ્રકારનું પરમાત્માની પ્રીતિ^૧ સંપાદન કરવાનું ચિત્તશુદ્ધિ મારેનું કર્મ એમ સાધન હોઇ મુમુક્ષુએ મેક્ષ મારે આગલવતું છે આ ગિતેનું તંત્રગાન તેવું દક્ષ અવારના દ્વિદુ આપે સનાતનધર્મીઓ જનકના નથી તેા મુસતમાને શ્રિરતીઓ બોલો જેનો યાદુદીઓ કે હતરધર્મીઓ શી રીતે જાણે? એમાં જાત રહ્યો છે—સર્વગત નિર્મુક્ષ પરમશ્રવની પ્રાથમીક ઉપાસના કરાવે ।

માળખજા ધનાશ્ર સાધુશ્ર દાશુની આ બધી ક્રિયા કુતુહલથી જોઈ રહ્યા હતા ધનાશ્રનો સગ આ સતપુરપથી થયો અને તેમ ચતાજ એમના અત કરણમા આત્મા શાલિગ્રામ એમને મળે તો એ પણ આ પ્રમાણની સેવા કરે એવી બાવના ઉદ્ભવી અને એમણે મીદા / નમ્ર અને વિનય ભરેલા શબ્દોથી તે શ્રદ્ધાશ્રસાધુને એના શાલિગ્રામ મેગવી આપવા પ્રાર્થના કરી પ્રથમતો સધુએ એમની વિનતી પ્રયે લક્ષ ન આપ્યું, પણ જ્યારે બાળકે જમીનપર પડી વારવાર દહન કરી સધુને એએ જનાવી દીધા, ત્યારે તેમણે તેનો પીઠો ઊઠાવવા પોતાના શલિગ્રામ જેવો લગતે જ ખીજે દેશે પત્થર

શેઠી કહાડી ધનાઞ્ઞને આપ્યો અને કહ્યું કે—“વચ્ચા ! યહા હૈ તુમ્હારા
મગવાન ! હસીકા પૂજન કરો”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવને સત્મગનો મહિમા આ
પ્રમાણે કહે છે—

ન રોધયતિ મા યોગો ન સૌલ્ય ધર્મં એવં ચ ।

ના સ્વાધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો નેષ્ટાપૂર્વે ન દક્ષિણા ॥

વ્રતાનિ યજ્ઞશ્ચદાસિ તીર્થાનિ નિયમાન્યમા ।

યથાવચ્ચે સત્સગ સર્વસંગાપહો હિ સામ ॥

(શ્રી ભા ૧૧-૧૨-૧ અને ૨)

“હું ઉદ્ધવ ! સમસ્ત મગને છોડાવવાનાળા સત્સગ દ્વારા
ને પ્રકારે તું પૈશ્વિકપથી વંચે એક જીવેના પ્રકાર—યોગથી,
સાધ્યથી, ધર્મથી, વેદાધ્યયનથી, તપથી, ત્યાગથી, અગ્નિહોત્રથી, કુવા
તાના યોગથી, બાગબગીચા અને છાયાનાળા ઝાડો રોપાવ્યાથી,
દાનદક્ષિણાથી, વ્રત યજ્ઞ મત્ર કે તિર્થયાત્રાથી યમનિયમાદિથી કે
બીજા સાધનોથી થતો નથી”

પેના સતપથ એ કાળો મત્થર ધનાઞ્ઞને આપીને અગાં આપી
એમની આકલ્પી આ વદનામા બધુ શુ તેનો બેધડી રિચા કરો
‘સદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન’—દિક્ષા લેનારે ગુરુ સમીપ જાનને ને કરધુ જોડો
તે પ્રમાણે આ સતપુત્રપના ચરણોમાં આજોડી પડીને ધનાઞ્ઞને શાંતિઆમ
માગ્યાગ્રાધ દિક્ષાગ્રાચના કરી અને ગરબે વપવેશ્વર્યતિ તે જ્ઞાનમ્ પ્રમાણે
આગા કરી—“વચ્ચા ! હસીકા પૂજન કરો” ધર્મ ભક્તે ગુરુ શરણ
લીધુ ગુરુએ સગલુ સ્વિકારી બેધ આપ્યો આ અલ્પકાળનો સસગ અન
સરણ ભક્તિનો મલાન ભગવાનને બહુ જલ્દી પ્રસન્ન થના લાગ્યા બાગકે
ધર પ્રભુ પ્રસન્ન થયા

! દરેક ધુમ્મસ રેલો, રાક્ષસ પક્ષી-મૃગ, ગાધવૈ, અપ્સરાઓ નાગો,
સિદ્ધો વાદળો વદ્યો વિદ્યાધરો અને મનુષ્યોમા રાજસી તેમજ તામસી

પ્રકૃતિના વૈશ્વો, શુદ્ધો તેમજ શ્રીઓ અને અત્યજો-અધાયે કેવળ સત્સંગના પ્રભાવથી પરમપદને પામ્યા છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવને આપ્યાત દ્રઢ શ્રવા ખીજી વખત પણ પરમપદ પામનારાઓના નામો આપ્યા —

સત્સંગેન હિ દેતેયા યાતુધાના મૃગા રગા ।

। ગન્ધર્વાક્ષરસો નાગા સિદ્ધાશ્ચારણગુહાયા ॥

॥ વિદ્યાધરા મનુષ્યેષુ દૈરયા । શુદ્રા સ્ત્રિયોઽન્ત્યજા ।

। રજસ્તમ પ્રકૃતયસ્તસ્મિન્સ્તસ્તિયુનેઽનય ॥

॥ વૃક્ષો મત્પદ પ્રાપ્તાસ્વાપ્દૂકાયાઘવાદય ।

શૂપર્વા યર્લિંગાણો મયશ્ચાય વિમીષણ ॥

સુમીલો હનુમાનુક્ષો ગજો ગૃધ્રો વણિક્ષય ।

। વ્યાધ શુભા યજ્ઞે ગોપ્યો યજ્ઞપત્ન્યસ્તથા પરે ॥

(શ્રી ભા ॥ ૧૧-૧૨ ૩, ૪, ૫ અને ૬)

‘વૃક્ષાસુર પ્રહલાદ, શૂપર્વા, અળી બાહ્યાસુર આયાસુર, વિમીષગ મુમીવ, હનુમાન, ભગવાન મનરાજ, જટાયુ મુલાધાર વ્યાધ કુમ્ભ વૃજ વનિતાઓ, ગોપીઓ મરાપતિઓ ત્રિગેરે ત્રિગેરે તેમજ કાલીવનાગ યમતાનુ નૃક્ષો વૃજની ગાયો પશુ પક્ષીઓ રક્ષો વનરપતિઓ તરુઓ લતાઓ ’

। પ્રેમુપ્રેમીઓ । આ બધા અરાનીઓ વેદને નહિ બહેલાઓ હતા નહોતા ક્યારે તેમણે મયો નહોતા તથા તેમણે તપ, નહોતા ક્યારે વ્રતો તેમજ નહોતી કરી તેમણે રૂપિમુનિઓની સેવા આવ સત્સંગથી અને પ્રેમથીજ પરમાત્મા મુક્તલ છે

આ પ્રમાણે બાળકલકત ધનાજના જનનચરિત સાથે સાથે મે તમને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની ઉદ્ધવઅતિની વાણીદ્વારા સત્સંગના મહિમાને વર્ણવ્યો કારણકે ધનાજના જનનચરિતને તે વધુ સુમંગલ છે આગળ વધીને શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવને કહ્યું કે:—

“મામેકમેવ શરણમાત્માન સર્વદેહિનામ્ ।”

ચાહિ સર્વાત્મભાવેન મયા સ્યા હ્યકુતોભય ॥”

(શ્રી ભા ૧૧-૧૨-૧૫)

“હું ઉદ્ધવ! શરીરધારીઓનો જે આત્મા, ‘તે હું પોતે, પર-
માત્મા છું.’ તે આત્માની ઉપાસના કરો, એને તમારો આશ્રય
બનાવો અને તેમ કર્મથી તમે ભયથી છૂટી જશો. એકેએક વરત
આત્મા છે અને તે ‘હું છું.’”

લક્ષ આપો! ગીતા મોહચાત્ર છે ‘બ્રાહ્મસ્થિતિ’ ને ‘પરમપદ’ માને
મેક્ષિતુ સાધન’ ગીતા કહે છે, અને વાસનાક્ષયથી બ્રાહ્મસ્થિતિ ઉદ્ભવે છે
નિષ્કિંપતા એ બ્રાહ્મસ્થિતિનું લક્ષ્ય છે નિષ્કિંપતાનું મૂળ વાસનાક્ષય છે
અને વાસનાક્ષયનું મૂળ વૈરાગ્ય છે વૈરાગ્યનું મૂળ બ્રહ્મનિષ્ઠ છે આ જોતા
સતસંગ ધરનારા અને બક્ષિ કરનારાઓને પરમપદપ્રાપ્તિ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે
ઉદ્ધવને કહી તેથી બમણામા પડ્યાનું નથી એમ ન સમજશો કે-જેઓના
નામો લીધા તેમને આત્મજ્ઞાન વિના અને બ્રહ્મનિષ્ઠા વિના પરમપદની પ્રાપ્તિ
થમ હતી બીજા જન્મમા યા બીજા લોકમા પોતાના પ્રયત્નેના લોકમા ગયા
પછી તેઓએ ત્યાં રામાદિ સાધનો કરીને કામાદિ પાપિકારો ત્યજીને અને
સ્વરનમનું જ્ઞાન મેળવીનેજ પરમપદ મેળવ્યું હોય એવું હોય જેમ જ્ઞાન
વિના મુક્તિજ નથી, જેમ પાહન વિના નિવાસત જવાય નહિ તેમ સાધન
માર્ગ વિના પરમપદને પમાન નહિ એમ અને બક્ષિ-વૈરાગ્યનું સાધન
છે. વૈરાગ્ય સ્વસ્વરૂપનું ગૌરવનું સાધન છે. સ્વસ્વરૂપનો સાક્ષા-
ત્કાર-એ જ્ઞાન છે અને એ જ્ઞાનજ મુક્તિ અને પરમપદનું સાધન
છે. આ ખુનાઓ ચક્રની જરૂર છે, કારણકે ધણીખરા લોકો વૈકુંઠ સાહેબ,
દેવનોક પિટનોક બ્રહ્મનોક અને શિવલોગને પરમપદ માને છે ને તમનું
અજ્ઞાન છે ન તદ્વાસયતે સૂર્યો ન શશાકો ન વાવકઃ ॥ ‘જ્યા સૂર્ય,
ચંદ્ર અને અગ્નિના પ્રકાશની જરૂર નથી’ એવું વર્ણન કરીને એ ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે ‘તદ્વાસ પરમ મમ ॥’ ‘તે પદ માર છે’ ઉ-
ત્તરીને ઓનો વિચાર કરવો પડે છે

જુઓ! બળી બધાયો હતો ત્યારે ત્યા પ્રહ્લાદ, ઓખો હતો; જટાયુ
 મીતાને માટે રાત્રી સાથે લડી મુઓ, અને વિદ્યાધર હતો—તે વૃનાસુર થયા
 પછી ઇન્દ્ર સાથે લડતા મુઓ આટલા દાખના તમને સમજાવવાને માટે બસ
 છે. બે પ્રહ્લાદને મોક્ષ યા પરમપદ મળ્યું હોત તો તે બળીના અસંગ પર
 કેમ હાજર થાત? સીતાને છોડવાનો યત્ન એ જટાયુનું પરાપકારી કામ
 કહેવાય. પરાપકારી કર્મ કરવાથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે અને સ્વારપછી જીવનના
 ત્યાગથી વૈરાગ્યથી (ચિત્તશુદ્ધિથી) 'સ્વસ્વરૂપનું' 'જ્ઞાન' થાય. મરતી વખતે
 જટાયુએ રામને સ્વામી માન્યા છે તેથી તે સાકેતમાં ગયો છે. સ્વામી અને
 સેવક—એ દ્વિધાભાવ—દૈત્યાવ મટ્યો નહિ તેથી એ પરમપદ ના પામ્યો.
 વૃનાસુરનો અપરાધ ઇન્દ્રે કર્યો ન હતો. પોતાના પિતાની આજ્ઞાથી વૈરશુદ્ધિને
 લીધે તે ઇન્દ્ર સાથે લડતો હતો અને પરમપદ કેમ મળે? પરમપદ તો માગે છે
 'હૃદયમહ્યુ,' એની માન્યતાની ઉપાસના વડે ઉપજેલી પ્રહ્લાદની પ્રતિ ઉપજતું
 સર્વત્ર પ્રહ્લાદશન અને પ્રહ્લાદશન પછી પોતાના, આત્માની પરમાત્મા સાથેની
 એકમતા અને ત્યારપછી પ્રયાણકાળના સમયની પ્રાપ્તિસ્થિતિ બે પ્રયાણકાળે
 આ પ્રાપ્તિસ્થિતિ ન રહે તોપણ બધો ખેલ બગડે છે. શ્રીમદ્ ભાગવતમાંથી
 બ્યામજ્ઞના કથનથી સમજાય છે કે વૃનાસુરનો અતસમયે દેહાધ્યાસ થયો
 હતો અને તેની આત્મિકતા ઘટી હતી, જેથી તે નિર્વાણ પામ્યો હતો.

વાર! જ્ઞાનઆત્મની પ્રતિષ્ઠા બાળક ધનાજ્ઞના આનંદનો પાર ન રહ્યો
 તે કદી પોતાના શ્રિય સાક્ષિઆત્મને ત્યાં રાખીને ફરે, તો કદી છાતીએ
 લગાવી ફરે અને આમ બ્યાબ્યા જાય ત્યાં સાક્ષિઆત્મને સાથે લઇનેજ ફરે
 વળી, તેની પૂજાનો કાઠ પાલ દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યો અને આરતે આરતે
 બીજા બાળકોની સાથે રમવાનું પણ હોડી લીધું. પરોઢિયે બહેલા ઉઠી રનાન
 કરી પૂજામાંજ ચિત્ત પરોવે—બગવાનને રનાન કરાવે અને સુખડું અદન
 વાપરવાને બદલે પીળી ચાગીતું ચંદન તીલક કરે અને પછી પુલ મળે તો
 ગમે તે પુલ અને વૃક્ષસીદ્ધાને બદલે ગમે તે યજ્ઞના પાદકા ચઢાવ્યા માંડ્યા
 છેવટે આમ પૂજન યાદ બગવાનને નૈવેદ્યમાં માતાએ પોતાને માટે આપેલો
 બાજરીનો રોટલો બગવાનને ધરાવે અને આખ મીઠી બગવાનને તે સ્વિકાર
 રવાની પોતાની વાણીમાં વિનવતી કરે વચ્ચે—વચ્ચે જગા આખ ઉમાડી
 'બગવાન તે આરોગે છે કે નહિ' તે જોઈ લે અને રોટલાને તેમજ પડેલો

જોઈ 'દમણા ખાશે' એમ ધીરજ ધરી પાછા આખ મીચી લે છેવટે દટાળે અને રોટવાને એમજ પડેલો જોઈ, પોતે પૂજામાં કાંઈક જૂવ કરી હશે એમ માની રોટલો ફેંકા. દે અને બીજે દીસે બરાબર પૂજા કરી ભગવાનને પ્રસન્ન કરી બોજ ધરવાનો નિશ્ચય કરી પોતે જૂખ્યા રહી ઉપવાસ કરે આ રીતે બીજે, ત્રીજે, ચોથે એમ રોજે કરતા રહેવાથી પોતાને ઉપવાસ પર ઉપવાસ થતા માઝા અને ખોરાક વિના સરીરનું બળ ધટના લાગ્યું. એ શક્તિહીનતાએ ધનાશના મન પરતો કાઢી બસર કરી નહિ, પણ હોહોરજીને ધનાશની પરવા થતા લાગી અને તેમને કલેશ થતા લાગ્યો. બીજી બાજુ 'હોહોરજી બહુ દિરસોના જૂખ્યા છે' એમ મનમાં આણી ધનાશને પણ અધિકાધિક કલેશ થતા લાગ્યો અને એ દુઃખથી પોતે રડતા લાગ્યા, આખો માથો સતત આસુઓની ધારા વહેવા લાગી.

પરિશ્રમમાં ભગવાનનું આસન ડાવતા માડ્યું સરળ બાળલક્ષ્મી બહુ કંઈક પંક્ષિયા થઈ ગઈ ભક્તના દુઃખથી ક્ષીત થતા ભગવાન પ્રગટ થયા અજમાવ્યા વિના અમદા ન કરે. 'અશ્વઘ્ન અસ્પર્શ અદપ' અભયય' સચ્ચિદાનંદ ઘન' જે જપ તપ, વ્રત, યજ્ઞ, પુણ્ય, દાન, ઇષ્ટપૂર્તથી દુર્લભ છે, બધા રૂપિનિઓને પણ પ્રલદા થતા દુર્લભ છે અને માત્ર ચોગીઓને સમાધિમાં આત્માથી અનુભવાય છે—એવા ભગવાન પોતાની ચોગમાયા વડે ધનાશના પ્રેમાર્કર્ષણથી અપૂર્વ મનમોહનરૂપ ધારણ કરીને ટ્રેમી ભક્તો ધરેલો બાજરીનો રોટલો જમતા લાગ્યા, પણ જ્યારે અર્પો રોટલો જમી ગયા ત્યારે ધનાશએ ભગવાનનો હથ પકડી લીધો અને કહેતા માડ્યું કે—'હોહોરજી! આટલા દિવસ આખ્યા નહિ અને મને પણ જૂપે માર્પો અને આખ્યા ત્યારે એકલાજ આખખો રોટલો ખાઈ જાઓ છો? જો એમ બહુ ખાઈ જશે તો તો આજે પણ મારે જૂખ્યા રહેવું પડશે થોડો રોટલો મને નહિ આપો?'

ભક્તવત્સલ ભગવાને બાળકના પ્રેમાળ વચનો સાંભળી મદહારથ કરી બયેલો રોટલો ધનાશને આપ્યો. ધનાશએ પ્રભુએ આપેલો પ્રસાદ (રોટલો) ખાતા માડ્યો અને તે એટલો બધો સ્વાદિષ્ટ લાગ્યો કે જેનું વર્ણન અશ્વનીય છે.

હવે તો આ પ્રમાણે ભગવાન રોજે આવીને ધનાશએ ધરાવેલો બોજ જમતા લાગ્યા અને રોજરોજ ભક્તનો મોહ તેમના મનિ વધતા માડ્યો.

જ્યાસુધી મનુષ્ય ભગવાનનું આત્મ મનમોહક મનમોહન સ્વરૂપ નથી જોતો
જ્યાસુધી તે પોતાના મનવાળો હોય છે, પણ જ્યારે એ ડાખી જાય
છે ત્યારે તેનું મન સદાને માટે જાણથી આધુજ્ઞાય છે એ રૂપ વિના બીજા
કોઈ ડાખી વખાણની વાત જાણણી તેને ગમતી નથી ભક્ત ધનાશની પણ
આવીજ દ્વાન મર્ષ ગર્ષ

એ દાણુમર પણ એ મનમોહનને આંખો સમે યા હૃદયમાં ને જોયા
કે ધનાશ મૂર્તિ થઈને પૃથ્વી પર પડી જતા હતા આમ એક પળનો પણ
પ્રભુરિયોગ એમને અસહ્ય થઈ પડતો હતો આ કારણથી ભગવાનને સદા
એમના હૃદયમંદિરમાં યા એમની સાથે ગહેનું પાત્ર દત્ત ધનાશએ ભગવાનને
પ્રેમદોરીથી આ પ્રમાણે બાવી લીધા આ કારણથી ભક્તોના પરમવન ભગવાન
પણ ધનાશને એકપણ પણ પોતાનાથી અલગ રહેવા દેતા ન હતા આવી
મતનનું ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં કહ્યું છે કે - જો મને સર્વેન જુએ છે
અને જો મારે આશ્રયે રહે છે તેનાથી હું દૂર નથી અને તેઓનો નાશ થતો
નથી 'સ્યો મા પશ્યતિ સર્વેન સર્વે ચ, મયિ પશ્યતિ । સત્યાદ્ ન
પ્રણય્યામિ સ ચ મે ન પ્રણય્યતિ ॥'

ધનાશ કાંઈક મોગ થયા પછી માતા તેમને મારો દોડવાનું કામ માપતી
હતી મારો બંદુ હતી અને બેઠે વખત તેઓ મારો દોડતા ત્યાં 'શિર્ષાંગા
એક દિવસે ભગવાને આવીને એમનો કળુ' લાઈ તને બંદુ છ પડેનું
હશે તારી મારો હું આવીને દોહી આપીશ'

પ્રભુપ્રેમીઓ! કહો અશ્રદ્ધાજીઓને અભક્તોને અને અસ્થિરજીઓને
કે— ભગવાન તો આપ છે નમ મયે એમની સાથે જો સંપ્રતિ હૃદયમાં
તા તો ધણી રેનવો તમો પ્રમદી અને આશ્રય ન કરા માટે અને
ભગવાનના ગેઠ ન જનના માટે કહો તેમને પ્રભુ પર પ્રેમ કરા માટે અને
એમની હિંમતને સરજો રહેશો માટે

હું જોને કે મુમુક્ષુનિર્દિન, ચગચરસેઅ, વિશ્વના સ્વામી ભગવાન પોતાના
બાળમકન મથે ગદીને તેની મવા કરવા સાગા ધ વ છે એ ધનાશને!
એમ ॥ મનનું મુ કહેવું ? તેઓ નિરતર એ પરમસુખરૂપ પરમાત્માની
સાથે રહીને અઞ્નિમ અચિત્ત આનંદન અનુભવતા ગા

‘યાદ છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું ગીતાદ્વારા કથન? ‘અનન્યાશ્રિન્તયતો માયે જનાં પર્યુપાસતે । તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેપ વહાન્યહમ્ ॥’
 ‘જેઓ બીજા કશુંક નહિ પણ માત્ર શ્રીકૃષ્ણને મારીજ ઉપાસના કરે છે તેવા નિત્ય મને જોડાયલાના યોગ અને ક્ષેપ હું નિહાવું છું.’

હવે કેટલાક દીનસો પછી ધનાશ્રના પેના ગુરુ-બ્રાહ્મણ સાધુ ફરતા ફરતા ધનાશ્રના ઘેર આવી ચઢ્યા ગુરુએ પૂછ્યું, “બન્ધા! ભગવાનની પૂજા કરો છો કે?” ધનાશ્રએ ઉત્તર આપ્યો, “તમે બહુ સવા છો ભગવાન આવી ગયા હો! કેટલાક દીનસ સુધી તો આગ્યાજ નહિ અને મને બહુ તલસાવ્યો અને ભૂખે પણ માર્યો અને દર્શન ન દીધા વળી પોતે પણ ભૂખા રહ્યા પણ એક દિનસ આવીને ખાવા મળ્યા ગુરુશ્ર! ખાના બેઠા સ્વાતો આપ્યો રોટલો ચટ કરના મડી પણા પણ મેં મુશ્કેલીથી તેમને હાથ પકડી રાખ્યો અને બાડીનો અર્ધો રોટલો મેં ખાધો પણ મહાગર્જા એ તો બહુ ગ્રીમી છે અને હવે તો સદા મારી સાથેજ રહે છે હા બેઠે વળત આવી મારી ગયો દોહી આપી જાય છે અને હું આપુ છું તે આર્ધ પણ જાય છે હવે તો હું એમની સાથે એવો દગી મથો છું કે એમને જોડી શકતો નથી તેઓ બહુ સુદર છે અને મને બહુ વ્હાવા લાગે છે વળી માત્ર મન પણ તેમનામાજ રહ્યા કરે છે ગુરુદેવ! આ બધો તમારાજ પ્રતાપ છે” ધનાશ્રની આ વાત સાંભળી તે બ્રાહ્મણ સાધુએ પૂછ્યું, “ધના! ન્યા છે તારા ભગવાન?” ધનાશ્ર બોલ્યા, “આ રહ્યા કેમ તમે તેમને દેખતા નથી? મારી સામેજ આ ઉભા છે ને?” બ્રાહ્મણ-સાધુને દર્શન ન થવા મુંઝવેને કહેના લાગ્યા, ‘ધના! ક્યા છે? હું તેમને કેમ દેખતો નથી?’ ધનાશ્ર ભગવાન પ્રતિ કહેના લાગ્યા કે, “નાથ! આ મારા ગુરુ છે એમણેજ આપની મૂર્તિ આપી હતી આપ એમને કેમ દર્શન આપતા નથી?” ભગવાને જવાબ આપ્યો, “હે પ્રિય ભક્ત! તમને તો જન્મજન્મના મહાપુરુષો અને સુદ્ધ ભક્તિથી મારા દર્શન થયા છે, જ્યારે આ સાધુનું એટલું તપેજળ નથી, પરંતુ એણે તમારા ગુરુ યજ્ઞને બહુ મોટા પુરુષનો સત્ત્વ કર્યો છે, જેનાથી આજે એમને પણ દર્શન થશે જાઓ! તમે તેમના બેળામા જઈ એસો જેથી એ પવિત્ર થશે અને દિવ્ય નેત્રથી એમને મારા દર્શન થશે” આ ભક્ત બ્રાહ્મણ-સાધુ ભક્તવત્સલ ભગવાનની અપૂર્વ છાત્ર જોઈને કૃતકૃત્ય થઈ ગયો અને ભગવાન ત્યારનાં અતર્કન થયા

ધનાજીની બાળવય પુરી થનાં ભગવાને સમગ્રોચિત એમનો સંબંધ છોડી દીધા. અને જગતની પ્રજાલીનું રક્ષણ ગુર પાસે જમ, ગુર કરી, ગુરમંત્ર અદ્ય કરવાની આજ્ઞા કરી. ધનાજી તે મુજબ કાથી જેઠ, ત્યાં ભક્તજેઠ આચાર્ય. રામાંદંજીને ગુર કરી, તેમની પાસેથી દિક્ષા અદ્ય કરી, પછી પોતે ઘેર આવ્યા. હવે ભગવાનનું તત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું હોઈ ધનાજી એ પોતાના ગુપ્તધનને હૃદયના ગુપ્તમંદિરમાં એટલે જુદિગૃહમાં દેખવા લાગ્યા. પણ તેથી સંસારી કાંઈ જોછા મળ્યા હતા?

એક વખત ધનાજીને પિતાએ ખેતરમાં ધઉં વાવવા ચોકસા રસ્તામાં દોષ સંત મળ્યા. એ જૂપ્યા સંતે ધનાજી પાસે બિદ્યા માંગી અને સરને ભગવાન જોનાર ધનાજીને એ સંત પણ ભગવાન જણાયા. ભલા! ભગવાનને આપવાને ભક્ત પાસે શું ન હોય? ધનાજીએ વાવવાના બીના બધા ધઉં સંતને આપી દીધા.

પ્રભુપ્રેમીઓ! જેર પાદ રાખો. જ્યારે અજાતથી પીડાતો ગરીબ ખાવા માટે અમ માંગે ત્યારે માત્ર લેશો કે સાક્ષાત્ ભગવાનેજ એના રૂપમાં તમારી પાસેથી સેવા ઇચ્છે છે. આવી તક મળ્યાં છતાં જો એ તકનો લાભ નહિ લેવાની ચૂક કરે તેને બહુ પરતાયું પડે છે. ધનાજી જેવો આવી તક કેમ ચૂકે?

આ પ્રમાણે ધનાજીએ ધઉં તો આપીજ દીધા, પણ માખાપના કરથી ખેતરમાં જમને એમજ ખાલી હજી ચણાબુનાં અને ઘેર આવ્યા. ભક્તકલ્પતરે ભગવાને વિના યાચના એનું, ગૌરવ વધારવા પોતાની અષ્ટદીત પટના પટીયસી માયાથી પોતાના ભક્તનું ખેતર બીના; બધાંના ખેતરો કરતાં વધુ લીલું જમ કરી દીધું. ધનાજીના ખેતરનાં બહુ વખાણ થવાં લાગ્યાં, જ્યારે ધનાજી તો વિચારવા લાગ્યા કે—વાળ્યા વિના સુંદર ખેતી કેમ થઈ? ખરેખર! લોકો મારી મરકરીજ કરતા હશે. પરંતુ જ્યારે એમણે પોતે જમને જોયું ત્યારે લોકોની વાતો સાચી પડી; તેમનાં આનંદનો પાર રહ્યો નહિ અને મનથીજ તેમણે પ્રભુની માયાને સમજી પ્રભુને પ્રણામ કર્યા. ધનાજીના હૃદયમાં પ્રેમનો સમુદ્ર ઉભરાવા માંજો ભલા! પ્રભુ શું ન કરે?

પ્રભુપ્રેમીઓ! તમે જોઈ શક્યા? ભગવાનની સજીવ ઉપાસના આટલી સુખમયી છે. તો પછી નિશુલ્ક ઉપાસના કેટલી વિશેષ સુખમયી અને આનંદ-

મધી હોય ? વજ્રવાબુ' જેનર ભગવાને ઉઘાડ્યું. આવા ભગવાનને છોડીને કોણ મૂર્ખ ખીજ વસ્તુ પર પ્રેમ કરે ? મનુષ્ય ભયગદિત થઇ શકે છે ચિત્તશુદ્ધિ અને એ ચિત્તશુદ્ધિ અને છે— 'આત્માનું દનન અવિદ્યાથી થશે' એવો ભય રાખવાથી.

હવે આપણે આપણા અસવ વર્તણૂક પર આવીએ તમને (૧) અભય અને (૨) સંશુદ્ધિ કેમ આવે તે જાણવું. હવે આમળ જુઓ:—

(૩) જ્ઞાનયોગ એટલે શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન કરવું તે વિશેષે કરીને જ્ઞાનયોગમાં સ્થિતિ

(૪) વ્યવસ્થિતિ એટલે એજ પ્રગતિ પરતુ વાદ રાખવાનું એ છે કે જ્ઞાનથી યોગ સિદ્ધ થાય છે અને યોગથી જ્ઞાન સિદ્ધ થાય છે 'હુ પ્રજુનો અંશ છું, હુ પ્રજુનો દાસ છું, હુ આત્મા છું'—એવી સમજને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આમ 'અદ્વૈતા, સમાનતા અને ઐક્યતા'—એવો જ્ઞાનનો પ્રકાર મોક્ષાર્થી સાધક પોતાની લાયકાત અને શ્રમિ અનુસાર પોતે તેવો હોવાનો સ્વિકારી લે છે અને જ્ઞાનનો વિકાસ થતા થતા સાધક નિશ્ચળ જ્ઞાનવાળો થઇ જાય છે જો તે પોતાને અંશ માને છે તો પોતાને વિશ્વરૂપ સમજે છે, તેથી તે બધા વિશ્વને ચાલવા લાગે છે, ઉપાસવા લાગે છે અને નિર્દોષ દુષ્ટન વિતાવનારો બની જાય છે જો તે પોતાને દાસ માને છે તો તે આખા વિશ્વનો સેવક બની જાય છે અને જો તે પોતાને આત્મા માને છે તો નિર્ગુણ બની જાય છે આવા પ્રકારની સાધકની દાયકાને પણ 'વ્યવસ્થિતિ' કહેવામાં આવે છે પોતાને દાસ માનનારને અને અંશ માનનારને મોક્ષપ્રાપ્તિ અને પરમપદની પ્રાપ્તિ માટે સાધન કરવા પડે છે, વિજ્ઞાની થઇને બ્રહ્મ-નિશ્ચયકાર રહેવાને મન કરવો પડે છે અને પોતાને આત્મા માનનારને માત્ર ખ્યાન થા સમાધિમાજ રહેવાનું હોય છે.

વાંચ આ પ્રમણે વ્યાખ્યા કરેલ જ્ઞાનયોગ અને વ્યવસ્થિતિથીજ મનુષ્યની ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે અને ચિત્તશુદ્ધિથીજ ખીજાંજોને એ અભયદાન આપે છે અને પોતે ભયગદિત બની જાય છે

જુઓને રાજ્યશીખીએ પોતાને શરણે આવેલ પક્ષી (કબુતર) ને પંથુ શરણ આપ્યું અને પોતાના મોઝે શરણાગતને જાળપક્ષીથી જાણવું. રામે

વાલીના ભયથી સુગ્રીવે મુક્ત કર્યો જો કે વાલી પણ ભક્ત હતો, પણ તે બાળના અભિમાનવાળો હતો સુગ્રીવે હનુમાનના આપેલા સાનસડે સખ્ય માને મિત્રતા કરી મિત્રતાના ધર્મને સમજી રામે સુગ્રીવનું રક્ષણ સદાને માટે કરવા એકેજ બાણથી વાલીને હણ્યો નારદમુનિ અને નરનારાયણ રૂપિઓએ તપનો ભગ કરવાને પત્ન કરનાર અપ્સરાઓને અને કામદેવને માફી માગનાથી શાપ નહિ આપીને અભય કરી દીધો, કારણકે તેઓમાં ક્રોધ ન હતો, બદ્ધ/સદિ-શક્તિવાનો શુભ હતો અક્રોધ અને સદિષ્ટતા સત્યસ શુદ્ધિ એટલે અત કરણની શુદ્ધિ વિના ન હોય.

ભક્તા શમરી અને અગરવશરિનો સુતીક્ષ્ણ-એ એકેએ પોતપોતાના શુભ પાસેથી અનલ્ય કરીને જ્ઞાન મેળવીને જ્ઞાનમાજ સ્થિતિ કરીને ઘણા વર્ષો સુધી તપ કરીને અત કરણની આરપાર શુદ્ધિ કરીને માત્ર ભગવાનના દર્શનની અભિનાશવાણુ બનાવી રાખ્યું હતું અને એથી એમને ભગવાન રામચંદ્રજીના દર્શન થયા

સત્યશુદ્ધિ માટે આહારશુદ્ધિ પણ બહુ જરૂરની છે મેં ક્ષાર્થીએ સત્યસ શુદ્ધિ માટે આહારશુદ્ધિને મુખ્ય સાધન બનાવવું ધટે

દૃષ્ટાન્ત-એક ગામમાં બહુ સારી પ્રતિષ્ઠાને પામેલ બહુ નિદાન બ્રાહ્મણ પડિત રહેતો હતો ધર્મને જાણનારો, નીતિમાન અને ધર્મોપદેશક હતો એણે થોડા હજાર રૂપીઆના સોનાના ધરણુ ની જ્ઞાનચથી એક વાણીયાના ઉપદ્રાને મારીને ધરમાં ફાળી દીધો બાળકના માતાપિતા શોધનાં લાઈમાં રોધમાં નિરાશ થયેલા તેમણે પોલીસને જાહેર કર્યું અતે આ વાત ટેક રાજ પાસે પહોંચી બહુ તપાસને અતે એ બાળકનું ખૂન થયતું અનુમાન થયા લાગ્યું રાજ તરફથી ગુન્હેગારને શોધી કાઢવાનું બહુ દબાણ થયા લાગ્યું ચતુર પેલીસે આ પડિતના ધરમાંથી દાટેલા બાળકના શબને શોધી કાઢ્યું અને પડિતને ખતી તરીકે ન્યાયકચેરીમાં રજુ કર્યો પડિતની પ્રતિષ્ઠા જોતા જનતાને બહુ અગત્યથી થવા લાગી જનતાના કેટલાક માણસો તો આ બીનાને સાની માનવાને તૈયારજ ન થયા એટલુંજ નહિ પણ આખી રાજધાનીમાં ફેલાહલ મચી રહ્યો અને આખાથે રાજ્યની પ્રજાને મહાન દિરમય થયું

પડિતે ગુન્દો કબુલ કર્યો. કબુલ ન કરે તોયે જ્યાંય યજ્ઞ થકે એવું હતુંજ નહિ, તેમજ તેણે પોતાનો જ્યાંય કરાનો, પાન સરખો પણ ન કર્યો. = મને ધરેણીની લાલચ થઈ અને મેં જાળકને મારી દાડી દીધો; મને સજા થયીજ નોંધએ; મેં મદાન પેદર કર્મ કર્યું છે; મારા મનમાં આ કામ કરવાનું કેમ સૂચ્યું એ પણ મને સમજ પડતી નથી; બીજું 'મું કારણ ખતાવું?' આ પ્રમાણે એણે કાટને હિંતર આપ્યો. "મને એ બાળકે શિષ્ય હતો, અત્યારે પણ છે અને એના મૃત્યુથી મને દુઃખ થાય છે" એવું પણ એણે કાટને કહ્યું. આવા ઇરાદાપૂર્વકના ખૂન માટે તો ફાંસીની સજાજ દોષ. અલગત એણે એકશર કર્યો ત્યારે પણ એ સજા થશે એમ જોશુનો હતો, છતાં બંધાવ ન કરના ફાંસીની સજાજ ઉઘડી પરતાવો કરતો હતો. પણ રાજા ચતુર, શાણો અને ધર્મીદ હોઈ બુદ્ધિસાળી પણ દોષાથી ગુન્દાનું કારણ શોધવાને રથ તપાસ ન કરી રહે ત્યાંસુધી પડિતની ફાંસીની સજાને અમલમાં મુકવાની હાજરૂત મના કરી.

રાજાની તપાસમાં સાદગત આ પ્રમાણેની હકીકત નીકળી આવી:— તે ગામના પ્રખ્યાત ધર્મીદ સોનીએ કાઠએક કસાઈનાં હાથરો રૂપીયાનાં સોનાનાં ધરેણી ધડેલા હતા અને તેમથી તે સોનીને જે મજુરીના રૂપીઆ મળ્યા હતા, તેમાંથી તેણે આ પડિતને ધજા દિવસ આવે તેટલી જોગનસામગ્રી અને દહિયા આપી હતી. આ પ્રમાણે સોનીદ્વારા તે કસાઈનું અજ અને દ્રવ્ય આ પડિતે પોતાના ઉપયોગમાં લીધેલું હતું અને તેથી પડિતની બુદ્ધિ જગડતાં તેણે પેલા જાળકનું ખૂન કરેલું.

રાજાએ ન્યાયની પરિવાટીનું રક્ષણ કન્યકા, જાહાજ અને વળા વિદ્વાનને મૃત્યુદંડ દેવા કરતાં પચાતાપ અને પ્રાયશ્ચિત્ત થયા, એક બુદ્ધિ, ચોખી કાઢી અને કહ્યું, "હે વિમ્બ! કાઠ પૂર્વના પાપનો પરિપાક થયો અને એ કારણે તમારાથી કસાઈનું અજ તથા દ્રવ્ય વપરાયું, જે કારણે તમારાથી આ ગુન્દો થયો છે. જાઓ! સંસારને ત્યાજો. ધરજાર બધું ત્યાગી સંન્યારી થઈ 'હું અજ છું,' એવી જાવના કરી આત્મોપાસના કરો અનન્ય યોગી, અનન્ય ચેતા બનો. તમારાં બધાં પાપ જતાં તમારી દુર્ગતી નહિ થાય." રાજાએ આ પ્રમાણે પડિતને અભયવત્ત આપ્યું અને, ત્યારજાક, પડિતને, પરતાવો

ચવાથી ખૂનનું પ્રાવશિત થયું. આત્મેપાસનાથી ચિત્તાશુદ્ધિ થઈ અધરાત્રી ૨૫ અને એ પરમપદ નિર્ભય કેવલને પામ્યો.

(૫) દાન એટલે અછતરાજાઓને અને જરૂરીયાતરાજાઓને શ્રદ્ધા અને શક્તિ પ્રમાણે અન્ન, વસ્ત્ર, દ્રવ્ય વિગેરે આપવું તે દાનના બે પ્રકારો હોય છે ઉપકાર કર્યો હોય તેને, ઉપકાર કરી શકે તેવાને અને 'એના બદલે ભગવાન પાસેથી મળશે' એવી દાનનાથી અર્થાને આપવું એ એક પ્રકાર છે અને બીજો પ્રકાર એવો છે કે- 'મારી પામે છે અને તે જરૂરઆતથી વધુ છે, માટે મારે આપવુંજ જોઈએ' એમ અમરજીને ઉપકારની કે બદલાની આશા વિના અને તે પાત્ર સામે ઉપકાર કરી ન શકે, એવી ક્ષણની ધૃષ્ટિ વિના આપવું તે.

પ્રથમના પ્રકારથી દાનના દાતાને કૃણ ભોગ્યવાને માટે બીજો જન્મ ધારણ કરવો પડે અને આમ કરવાથી તેનું જન્મમરણ ચક્ર નથી અને મોક્ષ દૂરદૂર નામ છે, જ્યારે બીજા પ્રકારથી ચિત્તાશુદ્ધિ થાય છે અને તેમ થતા આત્મરાત્રિ થતા પરમપદ પમાય છે.

પ્રાંત-દેસોનો રાજા બધી દાતાપણ્યનું અભિમાન કરનારો અને કૃણની કૃતિ (કૃત્તિ) રાખનારો હતો બધી અને કૃત્તિ-દેસો અને દેવોને સદાય દુઃખનાવટ અને હરિકૃષ્ણ આસ્વાજ કરતી હતી દેવોની માતાએ કૃષ્ણને દેવો અને કૃત્તિ, શોકપના પુત્રો-દેવોથી રક્ષણ કરવાની પ્રાર્થના કરી કૃષ્ણે અદિતીને પયોવૃત્ત કરીને ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાને પુત્રોની રક્ષા કરવાને ભગવાનની પ્રાર્થના કરવાની આજ્ઞા આપી. અદિતીના પયોવૃત્તથી પ્રસન્ન થઈને ભગવાન એના પુત્ર થઈને અવતર્યા, જેનું નામ હતું 'ત્રિવિક્રમ' અથવા 'વામન' પોતાના મોગ/ભાઈ કૃત્તિના પદનું રક્ષણ કરવાને બનીને છળવા પોતે બહુક-બાળલલચારી રિવાજો બનીને જમીનની યાચના કરવા ગયા અને ત્રણ ડગલાં પૃથ્વીની યાચના કરી દાતાપણ્યનું અભિમાન સેનનાર બધી બોલ્યો, "હે અઘરાળો! મને જોજો આવી ત્રણ ડગલાં પૃથ્વી જેવી ક્ષુદ્ર માંગણી ન કરો આ આજો દેશ કે ખડ માત્રો આવું ક્ષુદ્રદાન આપતાં તો મને સ ક્રોધ થાય છે ભગવાનના તો-કૃત્તિ અને બધી-એ બેઉ ભક્ત હતા, પરંતુ ભગવાને પદ લીધો નહિ અભિમાનનો અભિમાનીથી પ્રભુ દૂર

રહે છે પણ અભિમાની છતાં પોતાનો હાથ હોવાથી પ્રભુએ એનું અભિમાન વશુસાડી એને પોતાનો જનાનસા સિવાયું હતું “અને” તો હજુ ડગલા જોઈએ, હું નાના શરીરવાળો છું એને એટલી પૃથ્વી અને બસ છે અને વધુ ન જોઈએ, “વામને જનાન આપ્યો બધીનો આશ્રય કેમકે મમ ન આપ્યો ભગવાન વામનજી પોતાની માથવાને વગળી રતા સંતેવ્ય કરતાં બહી નિરૂપાય થયો તબ ડગલા પૃથ્વી આપવાનો સકલ્પ થયો સંકલ્પ થયો બાદ વામનભગવાને પોતાનું ચિત્કરૂપ બતાવ્યું, પણ પાતાળગા અને માયુ આકાશમા પ્રેમમ પર્ગ પહેાંચે અલ્પપ્રકારે અને બીજો પાતાળમા ત્યારે ભગવાને પૂછ્યું, “અભિમાની હતા” બતાવ ત્રીજો પર્ગ કયા મૂક્યો” તેરતજે ભગવાનની આજ્ઞાથી મરડે પ્રતિજ્ઞા પુરી નોંદે કરી શકનારે બીજો આપ્યો પંજ પોતે પ્રભુનો ભક્ત હજરજનામી અને ચતુર દોષ બીજો બોલ્યો “પ્રભુ! માત્ર શરીર પૃથ્વી છે મુંકો પણ શરી છાતી પર” ભગવાને બધીની છાતીપર નીજે પણ મૂક્યો અને આ પ્રમાણે તેજે ભગવાને રત્નપૂજી મુ પછી તો શુ કહેત ? ભગવાન પ્રેમસંનિયથા તે પૃથ્વીના ધાયકને બહીએ પૃથ્વી તો આપી પણ સમગ્ર રાજપાટ સહિત ધન દોનત, પુત્ર કારાબધુ આપી દીધું ભગવાન બોલ્યા “ત્રિષ બની! મૌચ! તારી જે છત્ર હોય તે માગ” બધીએ જવાબ આપ્યો ભગવાન! હજુ તમારો થઇ ગયો તો હવે મારે શુ જોઈએ? જે આપવાની છત્ર હોય તો આપ મારે રહેશુ કરના સદાય સાથે રહે” ભગવાન બોલ્યા અને આપનાતને દળરોગા મળવું જોઈએ આન કંઈ પણ પાત હતુ તાજ ભોગ ભોગવી લે દુતારી સથે રહીશ” જ્યામ રોજના કર્શનથી બીજું અત કરશુ શુક થયુ આશ્ચર્યથી થઇને શરીર છૂટ્યા પછી એ પરમપદને પાગ્યો

(૧) હમ એટલે દુષ્ટિઓનું હૃદયમાંથી બહાર નીકળવું સામાય રીતે મનુષ્ય જ્યારે કામી થાય છે ત્યારે આવી દુષ્ટિઓનું વધુ જોર થાય છે એ અસંગ પૃથ્વીઓ બહાર નીકળીને અન્યથાને શ્રેષ્ઠ કરાવતી થાય ત્યારે તે અન્યથાની ક્રિયાઓને રોકી દઈ રોકવાને અર્થ કરવો અને અન્યથાને દુષ્ટ કોઈ પ્રતા રાજવા તેમને અધર્મી કાર્યો કરતા રોકવા અને તેમની એવી ક્રિયાઓ કે જે પોતાને અને પારકાને હાનિ કરે તેવી ક્રિયાઓ બધ ધરવી અને એવી જે કંઈ ક્રિયાઓ અગ્રહ ધર્મગ્રહ હોય તેને ગાનરડે પશ્ચાતાપ

કરવો, વળી ફરીને અનપવો એવી ક્રિયાઓ કરવાને બળવાન ન થાય કે જેથી તેઓ મનના કાષ્ટની બહાર ચાલી જાય તેટલા માટે મિતાહારથી, રોકવાના અભ્યાસથી, એછા આહારથી કે ઉપનાસથી તેમને શીથીય બનાવવાની જે ક્રિયા તેને દમ કહેવાય છે 'મન જાયે સો જાને દો, પર મત જાને દો શરીર'—આ મહાવાક્યને વાદ કરનાની ક્રિયા કરતા કરતા સાવધાન, રહેવાને ચીવવટ રાખવાની ક્રિયા તે દમ.

યોગીઓનો અનુભવ છે કે 'દુઃસગથી દૂર જહેનામા આવે, શાશ વિચારો કરવાની ટવ પાડવામાં આવે, નિર્લોભી-નિબંધી-નિર્મલની મનુષ્યોત્તે સગ સેનવામા આવે, પ્રભુના કંઠી માડીને કોઇપણ નામનુ સમગ્લ એકાતમા એસીને કરવામા આવે અને મનને હ્રદયથી બહાર જના દેનામાં ન આવે, તો અતરાતમા માથે યોગ થઇ જવાથી, દુર્વૃત્તિઓની વાસનાજ દીલમાં ઉઠતી નથી.' ખેર, કોઇપણ પ્રકારથી જે મનુષ્ય આ 'દમ' નામની સ પત્તિ પોતાનામાં આણે તો આ દુનિયામા અને પગ્દુનિયામાંયે એ શોભુકા બની જાય છે. આ શોકમુક્ત બનવાના હમના ગુણને તેથીજ દૈવીસ પત્તિ કહેવામા આવી છે સામગ્રે —

દૃષ્ટાન્ત—જુનાગઢના રાજા રા ખેઝારની રાણી બહુ કપાળી હતી જેના પર ગુજરાતનો રાજા સિદ્ધરાજ આરાક થયો હતો એ પોતાની દુર્વૃત્તિઓને ન રોકી શક્યો રાજ્યકહેવીને પોતાની સ્ત્રી બનાવવા એણે રા ખેઝારના બાણેજોને ફેલા રા'ને ચઢાઈ કરીને માર્યો ખૂદ રાજ્યકહેવીની સામેજ એણે એના બે પુત્રોને માર્યા, પણ રાજ્યકહેવી અધમાચરણાડે રાણી બનતા લાચાર્ય નહી પુત્રોના કે પોતાના નાશના ભયથી તેણી બીનકુન ડગી નહી અને આખરે પતિદનપણુ સિદ્ધ કરના અને સિદ્ધરાજની વારવારની માગણીઓનો અત લાવવા પોતે સતી થઇ

આ પ્રમાણે રાજ્યકહેવીએ પોતાનો 'દમ'—દૈવીસ પત્તિનો ગુણ આખર મુધી ટકાવી રાખ્યો અને પરસ્ત્રીને ભોગવવાની દુર્વૃત્તિને બહાર નીકળતી રોકી નહિ શકનાર ગુજરાતના સિદ્ધરાજે પોતાના દુનનમા દૈવીસ પત્તિના અભાવે દનિદાસમા મહાકવકી કામનુ પાતુ ઉમેધું એજ સિદ્ધરાજે એવુ

ખીજું' પણ કપક વ્હોયું' છે અને તે જશમા નામની ઝોડા' 'અતિની એક સ્ત્રીને રાણી બનાવવાના કારણે. જશમા ઝોડાણુ હતી, તેણી પરણેલી' હતી; તેણે જવાબ દીધો, "રાજા! તમે તો રાજા હો છ મારા પિતાતુલ્ય છો. મને તમારો વૈભવ વ્હાવો નથી મારો ધણી મને ગ્રાણુ ક્રતાયે પ્યારો છે. પિતા! આ તમારી પુત્રીને માફ કરો તુત્રીને સ્ત્રી બનાવવા કે તેની 'કલ્પના કરવી તેપણુ પાપ છે મારે તમારી રાણી નથી થયું "

તમે જોઇ શમ્પા કે દેવી સપતિના 'દમ' ના ગુણથી એક નીચ વર્ણમાં ઉત્તમન થયેલી સ્ત્રીની હદતા? આતુ નામ દમ.

આવીજ રીતે વ્યાસજીના યુવાન અને મનોહર રૂપવાળા પુત્ર શુકની સાથે રમવાને હજી કરનાર રાજા નામે અસંગતુ દ્વાત પણ જાણના જેવું છે "શુકદેવ! જુઓ મારા સામે. હું સમરત સુદરીઓથી પણ અતિ-રસપ્રમાન છું જુઓ આ સ્તનો, જુઓ આ ઉદર" - રાજાએ શુકદેવજીને લલચાવવા કયું' પણ શુકદેવજીએ શું' જવાબ આપ્યો તે જાણો છો? તેમણે કહ્યું, હે રાજા! તારા સ્તનો અને ઉદર મને બહુ' ગમે છે. અરે, તે' એટલા બધા સુદર છે કે જો તું' મને પ્રથમ ગળી હોત તો હું' તારા ઉદરમાં ગર્ભ-વાસમાં રહ્યો હોત અને જન્માળી (શુકની માતા) ના સ્તનોને' નહિ ધોવતાં તારા સ્તનોને ધાવ્યો હોત "

જુઓ! આ ત્રણે દણતોમા દેવીસપતિના ગુણ 'દમ' ની પૂર્ણતા અને એની ટાંજરીની શુચતા છે. એક પાત્રે એકમીભૂતી વિવશણુ છે જેટલા પ્રમાણમાં નાસનામન એણે તેટલા પ્રમાણમાં 'દમ' રૂપ દેવીસપતિની વિશેષતા મનુષ્યમાં હોય છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! જ્યાંજ્યા તમે નિરીક્ષણુ કરો ત્યાંજ્યાં દરેક દેશના માનવી ઝોમા આ' દેવી અને હવે પછી કહેવાયે એની આસુરી' સપતિ હોય છે. એ સપતિ એટલા માટે કહેવાયા આવી છે કે જે વડે મનુષ્ય પોતાતું' અર્થે અર્થો' સમધમાં આપના પ્રાણીમાત્રનું બધું જીવ કરનારો શાય છે, એવી સમજ તમારામાં આવે એ બેઉ સપતિઓ પ્રકૃતિના ગુણથીજ ઉપજેલી છે, જેમાની બીજી કરનારી દેવી અને જીવ કરનારી સપતિને આસુરી કહેવામાં આવી છે

સનાતનધર્મના જેવળ પ્રધાન્ય ધર્મને માનનારા આર્થ હિંદુઓમાં દુનિયાની બધી મનુષ્યજાત કરતા દૈવીસપત્તિ વિશે અને પૂર્વપક્ષે હોય છે એવું કારણ વેદાન્તશિક્ષણથી શિક્ષીત યશથી ચીજ્વલવાળા તેઓ હોય છે દૈવીસપત્તિને આર્થો પોતાના ભૂસ્વરૂપજ માને છે જો કે દુનિયાના બધા ધર્મો છે તો સનાતનધર્મનાજ અગ્રો, પરંતુ અનુયાયીઓ એવું માનવા નથી, તે વાત સાચી છે અને જો એ બધા ધર્મના અનુયાયીઓ માને, તો તો પછી આખા વિશ્વમાં બહુલજાત માનવીઓમાં આવે આપણે જુની પ્રજા છીએ દુનિયાની બધી પ્રજાને આપણા પુરંજોદ્ધારા શિક્ષણ મળ્યું છે અને તેને અનુસરીને તેમજ તેમના દેશની આબોધવાને અનુસરીને તેમજ અનુકુળતા અને પાળી શકાય તેવી સમરક્ષતા પ્રમાણે તેમના ધર્મો રચાયા છે એથી એ ધર્મના અનુયાયીઓ-હિંદુ સાને, મારી નહિ આપણના ગુણને કલિતાના ગુણને, જળકપટને, લજ્જાતરહિતપશુને, અત્યાગને તથા વેર લેવાના ગુણને મનુષ્યનું ભૂસ્વ માની રહેના છે એએને દૈવ વિશ્વાસ છે કે આ સપત્તિ માનવીઓમાં હોની જોઈએ મતનજ કે એઓ આર્થશિક્ષાવર્જીત છે તેઓ બળ, લક્ષ્મી અને ભોગને મનુષ્ય કર્યાવત્તા માની રહેના છે એઓમાં 'દમ' એવી ઝાઝી વસ્તુ છે એવું માનનાની જ્ઞાનનાજ નથી અને જો એ તમારી પાસેથી સાજળે તો તમને, એવો, કિતર આપવાના કે-'દમ' હોય કમજોરમાં, 'દમ' હોય નામદમાં કે પદમાં, 'દમ' હોય મુલ્યથી કરનારમાં આવા કારણે થી પદદેશીઓએ હિંદુની જીવિતાની ભીરતાનો લાભ લઈને એમને ભોગવનાનો હક્ક જેવો માની લીધો છે જેટલા એઓ-ધન્વીનનો કરેલા છે તે બધા હિંદુ સ્ત્રીઓના સત્તાનો છે જેટલા મુસલમાનો છે તે બધા હિંદુ સ્ત્રીના સત્તાનો છે, જ્યારે જેમ એ ડો-ધન્વીનનો પિતાવર્ગ મુશ્કેલીઓનો, છો તેમ મુસલમાનોનો પિતાવર્ગ પશુ મોગન કે આરબોનો હોય છે આ પ્રમાણે આપના ધાર્મિક શિક્ષણને પામેલા આ ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો માતા એક જના પિતા બિજા બિજા સરૂતિના હોવાથી, હિંદુઓ પોતાની સરૂતિના હોવાથી હિંદુઓ પોતાની સરૂતિનું રક્ષણ કરવા તેમનાથી અલગ રહેવા પ્રયત્ન કરે છે, જ્યારે આ લોકો આવા અલગપણને તિરસ્કાર માને છે હિંદુઓ 'દમ' ના ગુણને સેવે છે તે સનાતન ધર્મ સરૂતિનું રક્ષણ કરવા માટે અને આ નેકો હિંદુઓ એવું કરે એ ઇચ્છતા નથી

આપી ઉપદેશ આપે એથી હિન્દુસ્તાનમાં દિલ્હીના તખ્ત ઉપર બીરાજતા ક્ષત્રિયોના પરસ્પર કુસપના કારણે પૃથ્વિરાજના ઉપર ચઢી આવેલા પદ્માય શાહબુદ્દીન ધોરીની દસદસ વખત દ્વાર ચેલા પછી અગીયારમી વખત જીત થઈ ત્યાંથી હિંદુઓની અશાંતિને આરભ થયો છે ખ્રિસ્તીઓ-યુરોપીયનો દિંદુઓ પામેની લક્ષ્મી કોઈપણ રીતે મેળવનાનો દૈવી દક્ષ માને છે આંખોને બોગવનાનો દક્ષ દહે સોજીરો સિવાય બીજા મીઠા માને છે, કારણ કે તેમનામાં દહે સ્ત્રીઓની સખ્યા વધુ પ્રમાણમાં છે લક્ષ્મીથી તેમને સંતોષ નથી તેથી બગ અને કળવડે એઓ દિંદુઓ પાસેથી ખેંચી જાય છે વાર, મુસનમાનો પાસે લક્ષ્મીયે નહિ અને સ્ત્રીયોયે નહિ, એટલે તેઓ દિંદુઓની લક્ષ્મીને અને સ્ત્રીઓને બળથી, લૂંટથી બોગવનાનો દક્ષ સમજે છે પૃથ્વિરાજના પતન પછી મુસનમાનો અને યુરોપીયનો દિંદુ-સ્તાનમાં આવવાનું કારણ, તેમનામાં 'દમ' નામની દૈવીસપત્તિની ગેરદાખરી અને નિષ્પળો મામે બળબળગરી કરીને ગેરનાઇથી સ્ત્રીઓ અને લક્ષ્મીને બોગ બોગવનાનો દક્ષકે માન્યાથી અને દિંદુસ્તાનમાં વસીને દિંદુઓના બોગે મજા ઉઠાવવાની માન્યાથી એઓ તેમ વર્તતા આન્યા છે અને દિંદુઓ તેઓમાની આસુરી સપત્તિઓ પોતાનામાં ન આવે એ કારણે અવગ ગેરના ધ્વજ છે આ પ્રમાણેનું દિંદુઓ પરનું આક્રમણ અને દિંદુઓનો એવા આક્રમણથી રક્ષણ કરવાનો ચત્ર-એ સારામે દિંદુસ્તાનની અશાંતિનું કારણ યથ પડ્યું છે

આ અશાંતિ મટવી જોઈએ એમ પાદરીઓ કહે છે અને એમ તેઓ ક્રિશ્ચીયન ધર્મમાં પોપણ કરાની સાવચ આપી દિંદુઓને પોતાના ધર્મ તરફ ખેંચે છે, જ્યારે મોલવીઓ મુસવમાનો માર્ગત દગ્ગ મચાવીને, ભય બતાવીને દિંદુઓને વટલાવી મુસનમાન બનાવે છે દિંદુઓ ત્યારે પોતાના સનાતન ધર્મ જે દૈવીસપત્તિઓવાળો છે તેના સિદ્ધાંતથી મુસવમાનો અને ખ્રિસ્તીઓ તેવી દૈવીસપત્તિવાળા થાય અને તે પ્રમાણે વર્તે એવું કહે છે, પણ આવું સનાતન ધર્મનું વર્તન આકર પડનાથી તેઓ દિંદુઓ થતા ધ્વજતા નથી અને આ ખેંચાખેંચી દિંદુસ્તાનની અશાંતિ અને દિંદુઆર્થજાતિનું અશાંતિનું કારણ બને છે

જ્યારે સરકૃતિના કારણે રક્ષણ કરવાનો કોઈ રસ્તો ન રહ્યો ત્યારે યુરોપીયનોને દિંદુસ્તાનમાંથી કાઢવાને માટે કોન્ગ્રેસદ્વારા સજકારણ ઉભું

યયુ અને એમા હિંદુઓ કૃષી ન બચાવે તેટલા માટે અગ્રેજોએ હિંદુઓ અને મુસલમાનોને પરસ્પર લડાવવાનું આરંભ્યું. અગ્રેજોના કાલાદાવાને નહિ સમજનારા અને ઓછા શિક્ષણવાળા મુસલમાનોએ મુસલમાન સંસ્કૃતિનો પ્રચાર બહુ જોરશોરથી હિંદુઓ સામે કરના માડ્યો. છતાંપણ પ્રારંભિકકાળ સને ૧૯૩૬ માં ખીજી વિશ્વયુદ્ધ શરૂ થયું જેથી અગ્રેજો નબળા પડ્યા અને સને ૧૯૪૭ માં હિન્દુસ્તાન સ્વતંત્ર થયું. પણ જતા જતાયે અગ્રેજોએ એમની આસુરીસંપત્તિનો જ્ઞાન પૂરો ભજવ્યો અને એ આસુરભાવથી હિંદુઓ અને મુસલમાનોને જુદા પાડવાનું પાડ્યું. પરિણામે મુસલમાનોને પાકિસ્તાન પ્રદેશ બનાવના કષ્ટને હિંદુઓને પાકિસ્તાનથી, પાકિસ્તાનના પડોશી મુસલમાનોથી અને હિન્દુસ્તાનમાં રહેલા મુસલમાનોથી—આફતો ઉપર આફતો પડના માડી ખીજી બાજુ સર્વધર્મની ઐક્યતાવાળું એક રાજ્યકારણ ઇચ્છતી કોંગ્રેસને સદાય મરના હિંદુઓના આર્થિકનાતનધર્મના મિદ્ધાતો પૂર્ણસ્વરૂપે હોવા છતાં, ગાંધીજીએ કુરાન, અવગતા અને બાઈબલનો આદર કરી પ્રાર્થનામાં તેનો પ્રચાર કરતા હિંદુઓમાં ખગલગાટ થયો અને તેને પરિણામે પુનાના વતની અને ડૉલેજનું શિક્ષણ પામેના નથુરામ ગોડસે નામના યુવાને સને ૧૯૪૮ ના જાન્યુઆરીની ૩૦ મી તારીખે સાજો સાગ્રપાત્ર વાગે રીવોલ્વરમાંથી ગોળીઓ છોડી ગાંધીજીનું ખૂન કર્યું અને આમ ‘દમ’-દૈવીસંપત્તિની શત્રુતા, મુસલમાનોની હિંદુઓની સ્ત્રીઓ અને લક્ષ્મીને ભોગવવાની ભાવના અને હિંદુઓના બધા ભોગે મુસલમાનોને ખુશ કરવાના યત્નોના કારણે એક હિંદુએ ખીજી હિંદુનું ખૂન કર્યું.

ગીતાપ્રેમીઓ! આ કથનથી કુ ગાંધીજી મહત્ત્વા ન દતા એમ કહેતો નથી તેમને કુ હિંદુ લેવાસમાં એક ખ્રિસ્તી પાદરી, બુદ્ધ સાધુ કે મુસલમાન કુકીરના જેવા યાને સનાતન ધર્મે સુચવેલા ત્યાગની ઉચ્ચ શ્રેણી પર પહોંચેના સંન્યાસી માનું છું, કારણકે તેમનો ત્યાગ એક ઉચ્ચકોટિના સંન્યાસી જેવોજ હતો.

છતાં હિંદુઆર્થિકનાતનધર્મના શત્રુઓના કથનાનુસાર નહિ વાસતા અને Conscience (મૅન્સ-સ)= ચિત્ત કહે તે પ્રમાણે ચાલવાનો આમિદ કરનાર મનુષ્ય જીવનમાં જાણેઅજાણે મોની જૂલ કરી નાખે છે આમ ચિત્તની દોગરણી પર ચાલવું એનું સનાતનધર્મ મરેતો નથી, પણ એ ચિત્તનો નિરોધ કરી

શાસ્ત્રશિક્ષાનુસાર આચરણ કરવું એ યેષસ્કર, સુખકર અને પરમશાંતિદાયક છે એમ કહે છે. જે એમ ન-હોત તો યોગશાસ્ત્રનો કર્તા પાત જલ શા માટે બાપ્યા કરે - 'યોગશ્ચિત્તવૃત્તિ નિરોધઃ ।' ચિત્તને પરમાત્મા સાથે જોડીને વ્યવસ્થા કરવો એવી શિક્ષા મોક્ષપ્રાપ્તિને માટે છે. આ 'વાનમા મોધીજીવું' મતવ્ય જૂદું હતું. તેઓ શાસ્ત્રવિધિનો અર્થ 'ધર્મમ્ યોગે કહેલી ક્રિયાઓ' એમ માનતા ન હતા પણ 'ચિત્તની વૃત્તિઓ અનુસાર ઉપાસના અને અનુ-જનના યાનવાળા સ્વપુરુષોએ ખેડેલા સંવમમાર્ગ' ને માનનારા હતા. એ માન્યતાને આધારે ખોતે તો ચાલતાજ હતા પણ એમના અનુયાયીઓમાંથી બહુજ જૂજ એમને સમજી શક્યા છે. પશ્ચિમે એએ સનાતનધર્મને બોલે, વર્ણાશ્રમધર્મની દિડુ સરકૃતિના બોલે, પરદેશીઓને દિંદમાથી કાઢી શક્યા છે, પણ પાછળ એક એવું જગ મુઝી ગયા છે કે જેઓનો સનાતનધર્મસરકૃતિ સાથે સબધ નથી, બધે તેમનામા સ્વચ્છદીપણુ, અરિવેક અને સર્વજ્ઞાના-પણાનુ અભિમાન તેમજ પોતાનું ચર્યસ્વ શાખવાનું અને 'મહતા સોચવાનું' માનસ પેદા થયું છે ખરીરીતે ઉપદેસકના સાચા સિદ્ધાંતને જૂદ્યા છે, જે પરિણામ તેમની ગીતાના શિક્ષણમાની 'હમ' નામની દૈવીસપતિથી પ્રિમુખતા દર્શાવે છે. ખરેખર, આ સપતિ મનુષ્યને બહુ જરૂરની છે, જે પ્રત્યેક માન-વીને શોકમુક્ત અને સસારમધમુક્ત કરે છે તેની ગેરહાજરી નય્યુરામ ગેહમેના હત્ય માફક માનવાને અનર્થ કરે છે આવી જૂલ તમે ન કરો એટલા માટે એવણી આપવા આ દવાન તમને કલું છે.

પાદ રાખો કે 'અમુક ચતુજ જોમએ' / એવી લાનવાળો સંકલ્પ બળનાન બનીને 'હમ' નામની દૈવીસપતિને જાણી રહ્યો બીજાઓ ઉપર દગાણુ કરે છે. બીજાઓ આ માનસીક બળને ન સમજી શકતા બેચેન બને છે અને સંકલ્પ કરનાર ધીરેધીરે સંકલ્પને ક્રિયામાં લાવવાને માટે વાચીક ઈસારા કરે છે અને પછી શારીરીક આચરણો કરવા લાગે છે 'જેવા ૩૩ ઠાઈ ઝોમક બાવાઓને કેરું દુકાનદારે પાસેથી ફક્ત અક પેસો લેવાને આડ કનરી રીતે જ-રહરવીઓ કરતા' તેમાના કેટલાક પોતાનો પિરંખા ખીસાનો કે પોતાની ખીડીઓ પર અંઆડે લોહીકાઢનાનો કે ગળામા સોપા ભેકનાનો પ્રયાસ કરે છે, જ્યારે આવા પ્રકારના બળને તામે-ચધને દુકાનદારે તેમને પેમો આપીને બવા દીધે છે 'પરિણામે આવાં નાગાઓમા જેમનું ચઢી વાગેલું

હોય છે એવા બાવાઓ હદ વટાવી તોફાન પર ચટ્ટી કોઈ ગરીબ સોની કે એનાજ ધધાનાળા પાસે જઈ પોતાનું ઈચ્છીત બળબળગરીથી કઢાવવા ભય છે અને આજુબાજુના દુકાનદારો તેને મળી તેનો ટાંગીઓ ગામમાંથી કાઢી નાખે છે આ બધું થાય છે 'દમ'-શન્યનાથી, જેનું પરિણામ આવે છે કર્તાને કે/કેરાવનારને હિસક મનાનું

વણમાંએ મનુષ્યોને કાષ્ટર અને વણમાંએ પ્રભને અને ઉદ્દેપુરના રાણાને ઉપદેશ આપ્યો સ્વામી દયાનંદજીએ બેઠેના સ કષ્ટોએ બળ પડ્યું અને બેઠેનું માનવીઓએ ખૂન કર્યું ગાંધીજીનું ખૂન પણ 'દમ'-દૈવીસ પતિ શન્યતાના કારણેજ થયું મસલમાનો ખ્રિસ્તીઓ, જુદો વાકુલીઓ ત્રિંગેરે ધર્મીઓની સાથે હિંદુઓ એકથ નહિ કરતા હોનાથી ગાંધીજીએ હિંદુઓ ઉપર સાકષીક ઉર્પવાસનું બળ વાપર્યું ત્યારે આ બળને નહિ સહન કરી શનારાઓમાંથી ત્હિ સાએ ડોકીયું કર્યું અને તેમના સ કષ્ટનો નાશ કરવા નમ્થુરામ ગોડમે નિમિત્ત બન્યો બધું થાય છે ભગવાનનું ધાર્યું, ત્યા શોક શાનો ? શોક કેનો ? આત્મા નિલ છે શરીરે નાશવત છે રામનું ગધુ, કૃષ્ણનું મે ગધુ, કાષ્ટરનું મે ગધુ, દયાનંદનું મે ગધુ તો પછી ગાંધીજીનું પણ શરીર કેમ ન ભય ? એ બધાનું જેટનું મે શારીરિક હતું તેટનું સમયે નાશ કરાવું જ અને જેટનું આમિક તે બધું, રહેવાનું જગત આવું છે સ સાર આવોજ છે, માનરદેહ આવોજ છે શરીર વિનાના થવાની ભાવના કરીને આત્મોપાસના કર્યાથી આત્માની બ્રહ્મ સાથે એકતા થવાથી માનવજીવ બ્રહ્મ થઈને શાંતિ ભેગવતો બ્રહ્મમા સમાય છે અને ત્યારે શાંત થાય છે મઠી પણ સ્થિર અને શાંત થાય છે સમ્રામા

જુદનું ખૂન કેમ ન થયું ? - આ પ્રશ્નનો જવાબ બજાવા જેવો છે યત્રમા રાગઓજ પશુઓ હોમતા હતા રાગ વિના આવા બહુ ખયાળ થતો કેણું કરી શકે ? અને જુદ પણ હતા રાગ પણ પછીથી તે થયા હતા સન્યાસી, એ રાગઓ પર કેમ કરી બળ વાપરી શકે ? એના ત્યાગથી પ્રેરાયતા રાગઓએ એકદમ યત્ર બધ કર્યા નથી પણ ધીરે ધીરે બધ કર્યા અને પ્રગળે તેમનું અનુકરણ કર્યું. શાસકની આદા પ્રભ માને. શ્રીકૃષ્ણ રામ, જુદ-બધા દર્શિયો હતા, પણ શ્રુતિઓને અનુસરનાગ

હતા એ તેઓએ શ્રુતિનો ભંગ કર્યો હોતો તેમને પણ બાહ્યો અંગર પ્રજા તરફથી દડ થયો હોત જુઓને વેનસભા અને નદોના અને થયા હતા કે નહિ ? શ્રુતિને માનવાને હિંદુમાં જ ધાયેનો છે વેદમાં સકામીએને માટે પરુપસનુ વિધાન છે, આયથિતને માટે પરુપસનુ વિધાન છે—પણ તે માત્ર સકામીઓ માટેજ, પરંતુ એમ ન માનતા કે વેદમાં કેવળ પરુપસનુજ વિધાન છે તેમાં નિષ્કામ યજ્ઞવિધાન, ઈશ્વરાર્પણ વિધાન તથા દ્રવ્યવાનો માટે અહિંસક યજ્ઞવિધાન પણ છે પરંતુ એ યજ્ઞવિધાન છે મૃદસ્થીઓ માટેજ, ત્યાગી માટે નહિ દ્રવ્ય હોય તો ત્યાગી કહેવાયજ કેમ ? ત્યાગીને માટે તો છે તપ અને એ તપ છે મોક્ષાર્થ માટે મધ્વરાર્પણુતા વડે ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે, ફળ ભોગવના માટે નહિ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! તમે જોઈ શક્યા છો કેમ ?—સપત્તિની માનવીને જગતની શાંતિ માટે કેટલી જરૂર છે તે ? પણ સાથે સાથે એ પણ કહીશ કે દેવી સપત્તિની વ્યાખ્યાને પુરી સમજ આપરણમાં મુકવાની ખાસ જરૂર છે જુઓ ! જ્યાં ખીજાઓ પ્રત્યે નિનારણ કેળવણી ભારના ઉદ્ભવથી કે તેની સાથે હિંસા રૂપી કયાં પિના રહેલીજ નથી આ ન સમજાયુ ક્યાંનહી કે ન સમજાયુ ગાંધીજીથી નિનારણુ મામ યા ફરજ છે ક્ષત્રિયોની, રાજાઓની ક્ષત્રિયો પિના ખીજાની નથી ગાંધીજીમાં નિનારણુ કરવાનો સકલ ન હોત તો સુસ્ત હિંદુઓની ભાનાઓ પર તેમનું આક્રમણ ન થયુ હોત જુઓ ! ગાંધીજી ॥ અતિશયના શિક્ષણને ઠોકરે ગારી તેમના ખૂનને બદલો લેના કેટલાયે ધર્મશુભીઓ ખૂન, લૂંટ અને આગના આસુરીસપતિના કાર્પમાં પ્રવૃત થયા તે ! આ ફક્ત તેમનામાં 'દમ'—સપત્તિશત્પતાનુ છે

દુનિયાનો મોટો ભાગ બહુ વિચિત્ર છે, જૂનો છે, દમગાળ છે, જ્યારે ને દુનિયા પ્રભુપ્રેમી છે એની સખ્યા ઓછી છે જનતાનો એક ભાગ ગાંધીજીના પ્રમાણીકપણાના શુભ માટે એમની સહ પ્રત્યેની પ્રીતિ માટે, મનુષ્યમાં વિશ્વમનુષ્યતાની માન્યતા માટે, દેસપ્રેમ માટે અને ક્ષમાના શુભ માટે, તેમના મૃત્યુથી દીવંગીર સાથે એ તો જરાંજર છે પણ Quat India = 'લિદ હોડો' જાઓ ! એ જોદાદ ઉપાડનાર મી ગાંધીના મૃત્યુથી દીવંગીરી જનારનાર, જેમણે લિદ હોડવું પણ છે એવા અંગ્રેજો, ઇંગ્લાંડના રાજા અને

વડા પ્રધાન તથા દક્ષિણ આફ્રિકાના ગેરાઓની દીલગીરી? હિંદુમુસલમાનોમાં કાટફૂટ પડાવી પડાવી લગાવવાનું કાવતું કરીને હિંદુસ્તાનના માલમલીદા છોડીને જેમને આપ્યા જવું પડ્યું એમની દીલગીરી? આ બધું ઉંઘ ઉતરીને વિચારવા જેવું છે. મુસલમાનો તો દીલગીર થાય કારણકે એમને ગાંધીજીદ્વારા ચુસ્ત હિંદુઓ પાસેથી ચાવનાથી, બળથી, યુક્તિથી અને કળથી તેમની લલિમ, સ્ત્રીઓ અને હક્કો વિગેરે બધું મેળવ્યું છે. ગાંધીજીએ આવી છુટ, બાગ અને સ્ત્રીઓ પરના બવાતકાર માટે એક શબ્દ પણ બોલ્યા નથી. તેમને મનમાં સંતોષ થયો. હિંદુસ્તાનને સ્વરાજ મળ્યાથી, પણ તે સંતોષ પૂરો થયો નહિ. રામરામની ઇચ્છા પુરી ન થવાથી, કારણકે ઉચ્ચ મધ્ય પાકીસ્તાનનું તોફાન અને સદન કરવું પડ્યું ચુસ્ત હિંદુઓને. આમ અસમાનતા ઉભી થઈ અને આજે કોમિસનેનોએ રાજસત્તાના શોખમાં ગાંધીજીનો માર્ગ બૂલવો માગ્યો છે. આ બધું છે 'દમ' નામની સંપત્તિની શૂન્યતા.

ગીતાપ્રેમીઓ! બધું તમે પહેલાં એક નૌવેતમાં વચિયું છે તે યાદ કરીને, સનાતન ધર્મના રક્ષા અર્થે મૌન નહિ સેવતાં, બીજાનો ઉદ્દેશ અભ્યાસ કરી સાવધાન થશો અને મોક્ષપ્રાપ્તિ તરફ વળવા દૈવીસંપત્તિઓ પુરેપુરી સમજવા જાગૃત્ત્યથી દૈવી અને આસરી સંપત્તિઓ ભેગાસેગ વધી જાય છે, તેની સાચા પડે તેટલા માટે એક દૃષ્ટાંત દર્શાવ -

પ્રભુપ્રેમીઓ ! તે પૂજારીને આ કારણ માનવાનું કારણ આ પ્રમાણે મળ્યું. “ માત્ર કર્મને માનનારા, એક અદ્વૈત બ્રહ્મને નહિ માનનારા, તપ કરે તે પરમેશ્વર થાય એવું માનનારા, યરામા હિસાબ થાય છે અને હિંસા વિના યરા થાયજ નહિ એવું માનનારા, ષષ્ઠો અટકાવનારા બુદ્ધતા અનુયાયીઓના માત્ર યોગ અને તે વડે પ્રાપ્ત થયેલી સત્યાવડે અવળે રસ્તે ગયેલાના સનાતન વેદધર્મની સરકૃતિનો નાશ કરનારા આચરણોને જોઈને આદ્યશંકરાચાર્યે ત્યારે એમના નારિતકમતનું ખડન કરવા માડ્યું અને વેદધર્મને પાછો પ્રચારમાં આણ્યો તે સમયે જનતા બુદ્ધ મંત્રી વેદીકધર્મી થવા લાગી અને ‘ બુદ્ધમૂર્તિ’ એવું અપમાન થયું. એમ માનનારા બુદ્ધોએ બુદ્ધમૂર્તિઓને જમીનમાં દાટી દીધેલી હતી, જેમાંની આ મૂર્તિ હોવી જોઈએ અને આ મૂર્તિઓ સંસારવૃદ્ધિમાટે અમગળ હોઈ, સસારીઓને હાની કરે છે એ મૂર્તિ માટે મંદિર બાધનાર, એમાં મૂર્તિ પધરાવી પ્રતિષ્ઠા કરનાર અને તન્મયતાથી પૂજા કરનાર બધા પાંચીધા કે બીખારી બની જાય છે, વિ ”

આ પ્રમાણે બધા બ્રાહ્મણોએ નિશ્ચય કરી, તે બુદ્ધમૂર્તિને જમીનમાં પાછી દાટી દેનાનો નિશ્ચય કરી તેમ કહ્યું.

જમીનમાં દાટ્યા પછી પેલી મૂર્તિ જમીનમાંજે અદરજ રસ્તો કરતી મહા સીયોનમાં, ત્યાં એક ખિસ્તી થઈ ગયેલા બુદ્ધિધના દાથમાં, પોતાની જમીનના ખોદકામ કરતા, તે મળી આવી પણ હવે તો તે ખિસ્તી થઈ ગયેલા હતો. એટલે એણે એ મૂર્તિનો ઉપયોગ, ટેમલ ઉપરના કામળો પવનથી ઊડી જાય તેને અટકાવના, પેપરવેષ્ટ તરીકે કર્યો. આ ગૃહસ્થ મારાહાર ખેડુત હતો, પણ તેની સમજમાં આવના માડ્યું કે એના પશુઓ, મીઠકતો અને એતરના અનાજ અને વળો કુટ્ટુના રાજનોમાથી પણ કેંઈ નહિનો થઈ પર આશ્વત આવી જોળ થતા જાય છે ધીમેધીમે એ મુખી માણસ દુખી હાવતમાં આવના લાગ્યો પોતાને આવું કંઈ કારણ સૂઝ્યું નહિ. બહુબહુ નિશ્ચય કરી પરેશાન થઈ ગયો.

આ સમયે તેને એક માણસ મળ્યો તે વિચિત્રવેશનાળો, જાણે સ-વાસી રોપ એવો દેખાતો હતો. વળી તેણે કપાળમાં બહુ જાતના-શૂન, વિંધુવ આદિ સપ્તાયોના તિલક કરેલાં હતા અને પોતાની પાસે તપસી, શ્રદ્ધા,

સ્કાંતિક, વિ ની માળાઓ, તરબીઓ અને ઝોળીમા કુરાન બાધમલ, કંપ સુત્ર, ભગવદ્ગીતા, હીજુપુરાણ, ચીરગીતા ત્રિગેરે ધર્મત્રયે રાખ્યા હતા છતાં એવું માનસ સન્માસીના જેવું ન હતું પરંતુ બહુ બ્યહારકુશળ, આમહી દદ નિશ્ચયી અને મહાન સકંપબળવાળો હતો તે દુ ખીઓને આશ્વાસન આપનારો અને સુખને અતરાય કરનાર વસ્તુનું સકંપથી નિવારણ કરવાની શક્તિરાળો હતો તે એ બોધને માનતો હતો કે જેમા બધા ત્રયે સમત હોય તે એવા બોધનાકથો છોડી દેતો હતો કે જે દેશ, કાળ અને દ્રવ્યને અનુસરીને બિન્ન બિન્ન દેશના લોકોને પોતાની આબોહવા પ્રમાણે રૂચિકર, અનુકુળ અને જરૂરના હતા અને જેના આચરણથી ત્યાના લોકોના આત્માની ઉ નતિ થાય એવા હતા તે માણસનાં સકંપમા એટલું બધું બળ હતું કે જે જે મનુષ્યો એના સમાગમમા આવે તે તેના જેવા ચર્ચનય તેમને પાછી સમજ પણ ન પડે કે તેમના માનસ કેમ બદલાઈ ગયા હતા તેમના મન તો હ ખેજ અને એમ વિચારે પણ ખરા કે તેમની ધ્વજ વિરૂદ્ધ તેમને કોઇ વસ્તુ બીજાજી એવી રહી છે

ગીતાગ્રંથીઓ! આ વિચિત્ર માણસની આપણે પણ એક નહિ તો બીજી રીતે પણ નકન કરીએ છીએ વૈધ્યુવને કહી લીસકતી જરૂર ન જણાય અને કાઠી નાખે અને પ્રાક્ષણને જરૂર ન જણાય એટલે ખોટો દોરડો માની જનોઇને કાઠી ખોળીએ બેરવી છે મૂર્તિઓના દર્શન કરવા ન જાય દેવમ દિરમા અને ગીનારૂપી સસ્ત્ર હાથમાજ રાખાં લોકો સાથે બદ્ધ ચતુરાઈ ભર્યા સબધ રાખે એક પાછનો પણ ધકકો ખમે નહિ અને લીધી વાત મુકે નહિ અને છોડે આવા આમહી સ્વભાવથી યૈરી કે બધુજનો પણ તગ આવી જઇ છ માનિ

આમ છતાંયે પેના વિચિત્ર માણસના બોધ પ્રમાણે આલવાથી એક ચમત્કાર એવો થનો કે ગ્રન્થો વણીલે, વેપારીઓ, રોકારો અને અર્થદામો ખૂન પ્રવૃત્તિરાળા ચર્ચ ધમધામર ધધાનાળા થઇ ખૂન પૈસાદાર ચર્ચજતા હતા કુણથી, બળથી કે ભાન્યથી આ વેદ્ય પેલળને સપ્રદાય વધરતા હતા અમદ સકંપ અને શુક્તિથી બીજાઓ પામેથી પોતા કરી લેવામા, તેમના મન દુખ્યા એની એમને જરાયે પરવા ન હતી

પેલા સીસોની ગૃહસ્થ પેલા વિચિત્ર માણસને મળતાં પોતાનું દુઃખ રડી કહેવા લાગ્યો કે—“થોડો વખત પહેલાં હું કેવો સુખી હતો? અને આજે આ થોડા વખતમાં મેં મારાં ધન, દોલત, પશુઓ અને સગાંસંબંધી બધુવર્ગને કંટલો બધો ખોયો? હું સમજી શકતો નથી કે આ બધું થવાનું શું કારણ છે?” દુઃખીનું દુઃખ જોઈને દ્રવીત ચનાર આ વિચિત્ર માણસની નજર ગઈ પેલા ગૃહસ્થના ટેમણપર પડેલી પેપરવેષ્ટ તરીકે વધરાતી મૂર્તિ પર. તેણે કહ્યું, “ચિંતા ન કરો. પાંચ મીનીટમાં હું તમારું દુઃખ દુર કરીશ.” આમ કહી પોતાની કાચળીમાંથી તેણે એક જાદુગરની જાદુ કરવાની લાકડી જેવી એક ઝુટ લાખી લાકડી કાઢી અને પેલી મૂર્તિને વારવાર તે બકાકાકાં મનમાં કાંઈ મંત્ર જેવો સંકલ્પ કરવા લાગ્યો. પાંચજ મીનીટમાં એક મોટી તોપ ઝુટવાના જેવો અવાજ થયો અને ટેમણપરની પેલી મૂર્તિના ચૂરેચૂર થઈ ગયા. તેમાંથી એક સિદ્ધની નાના અંગુઠા જેવડી, છાયા જેવી, આરંભાર દેખાય તેવી, આસમાની રંગની, કમલાસનથી બેઠેલી ધ્યાનસ્થ મૂર્તિ આકાશ તરફ જતી જોવામાં આવી. માત્રમ ન પડ્યું કે કેવીરીતે અને ક્યાંથી તે આવી. પેલા સીસોની ગૃહસ્થને ત્યાર પછી ધીમે ધીમે ખોથેલું પાછું મળવા માંડ્યું. વળી એ મૂર્તિ જે મલગારના શહેરના મંદિરના પૂજારીએ પાછી દાદી દીધી હતી, તેના મંદિરમાં પણ જે જે મૂર્તિઓ અદૃશ્ય થયેલી હતી તે બધી પાછી આવી ગઈ હતી અને તે બાબતમાં પૂજારીને પણ અજર ન પડી કે એ મૂર્તિઓ ક્યાં ગઈ હતી અને ક્યાંથી પાછી આવી.

હવે આ બાબતમાં જાહેર પ્રજામાં જે પ્રત્યાધાતો પડ્યા તે સમજવા જેવા છે. પેલા વિચિત્ર માણસના અનુયાયીઓ પેલા સીસોની ગૃહસ્થને ત્યાંના બનાવને ચમત્કારનું મોટું સ્વરૂપ આપી લોકોમાં તેને પ્રચાર કરવા મંડી પડ્યા અને આમ દુઃખી, બેકાર લોકો તે પચમાં વધવા લાગ્યા. પરંતુ જનતાનો મોટો-ભાગ આવા લોકોના કહેવાથી એ સપ્રજામાં ન આગ્યો. કારણકે ‘મંત્રો લાપ્તીને, જાદુઈ લાકડી ફેરવીને, જાદુ કરીને, સ્પર્શથી સંકલ્પ વડે એણે પેલા ગૃહસ્થના દુઃખનો તો અંત આણ્યો, પણ મૂર્તિ જેવી પવિત્ર વસ્તુ તોડી એણે પોતાના દામ ઝોઝારા ક્યાં છે એ એક મદાપાવનું કામ છે. અમે લોકે જુએ મરીએ પણ આવા પ્રવાનોથી હમારે સુખી નથી થવું. વળી એનો કાંઈ એક ધર્મ નથી અરેખર! એ તો ટ્રેગીક છે આખી દુનિયાના

ધર્મેને કાંઈપણ માણસ કેવી રીતે માની શકે? ધર્મ તો એકજ હોય, 'આત્મ
માની તે લોકો પેલા પથમા ભળના ના પાડતા, જ્યારે પેલા અનુયાયીઓ
પથ વધારવા જાતજાતના ભેદભર્યા દાવ લડવા લાગ્યા તેમની સમજાવનાની
ગીતમા વાણીદ્વારા તો તેઓ ગમે તેને મ્હાત કરતા 'શુ તગવારથી કે હથે
ડથી કે કુદાગ્રથી તે સતપુરુષે મૂર્તિનો નાશ કર્યો છે કે પાપ લાગે? અરે!
જરા સમજો તો ખરા ખરેખર, એ મહાન યોગીપુરુષ છે જેનો જે સકલ્પ
કર્યો તે વસ્તુ હાજર કરવી એ કાંઈ નાનીશુની વાત છે? પોતાના સકલ્પ
જથી મૂર્તિ જેવો જડ પદાર્થ નાશ થયો તેમા શુ પાપ લાગતુ દર્શો?'
આમ તેમણે ઠસાવતા છતાં જ્યારે પ્રજાએ ન માન્યુ, ત્યારે તેમની ધાર્મિક
ક્રિયાઓમા દખલગીરી ઉભી કરી. તેમને તગ કરવા લાગ્યા અને એમના
અનુદારમા ખવેલ પાડના લાગ્યા.

નિરૂપાય અનેના આ લોકો પોતાના ધર્મને વળગી રહેનારાઓએ છે. રટ
ભગવાનની પ્રાર્થના કરવા માઢી, અને જડ હોય પણ મૂર્તિ તો ખરીજને?
એનો નાશ કરવાથી કુગતા આવે એતુ માનનારા અને સામા પક્ષના કાવા
દાનાથી ત્રાસી ગયેના તેમણે સાચા હૃદયથી ભગવાનતુ શરણ લીધુ અને
જેમ રામ અનુતર્થા, કૃષ્ણ અનુતર્થા તેમ પ્રભુએ જજો તેમની પ્રાર્થના સંભળી
હોય તેમ આ લોકોમા એક અદ્વૈતબ્રહ્મનો હિપાસક નીકળી આવ્યો. એણે આ
દુખીઓને આત્મોપાસના શીખવી આત્મોપાસના પરિપક્વ થવા પછી આ
તગ આવેનો, દુખી થયેના માનવીઓનો વર્ગ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થના અને
ભગવદ્ગુણના સાચા બોધને સમજતા, બ્રહ્મનિષ્ઠ થઇ સસાર અને શરીર
પ્રત્યે બેપરવા બની ગયો પરિણામમા જેવી રીતે ભગવાને ન્યાયનો આશરો
લેના જેમ જડભરત અને માડવ્ય વિગેરે ધનુત્ત રક્ષણ કર્યું હતુ તેમ આ
બ્રહ્મજ્ઞાનીના રક્ષણાર્થે, પેલા વિગિત માણસ પર એક દિવસ ઓચિતી વીજળી
પડી અને પૃથ્વિને ફાડી તેને લમ સાથેજ પૃથ્વિમાં સમાધ ગઇ આમ માન
રીક સકલ્પથી હિસારતિ કેળનારતુ વીજળી પડાથી અકાળ મૃત્યુ થયુ
'દેહીક દૈવીક મીક્તિક તાપા । રામરાજ વાહુ નદિ વ્યાપા ।'
'જેના હૃદયમા રામગચ્છ છે એને દેહના દૈત્ય અને કર્મના પાપો લાગના
નથી' બીજાઓને વસ કરવાનો સકલ્પ પળ 'દમ' શબ્દનાથી થાય
પોતાની પતિઓને નિવારણ કરાગી બનાવવામા હિસા રહેલી ॥

‘ પ્રભુપ્રેમીઓ ! મનુષ્ય સ્વભાવે એવો છે કે—એના દૃઢ થયેલા સંકલ્પને બદલવો; માયાણુ શબ્દોથી ‘પણ’ એના હિતનો હોય છતાં ‘પણ’ એને એના હિતથી જનથી અપાતો હોય તો પણ; કોઈની ખેલ કરવામાં આવે તો એ માનતું જ નથી, તો જો મનુષ્ય પોતાના મતબ્ધને સાચું; જૂઠું વગરનું અને હિતકર માનતો હોય એ કેમ બોધને માને ? અને કે પ્રકારે વ્યાકતરી રીતે શરમાવી, શરમાવી કે જબરદસ્તીથી એના મતબ્ધના આચરણમાં કબલ કરવામાં આવે તો તે માને તો નહિ જ પણ પછી રોષે જરાવા વિના પણ કેમજ રહે ? આમાં કેમ—સંપત્તિશીલતા, સામી શ્રેયતાને; વિનાશને નોતરે છે. અરતુ.

‘ રહવે આપણો વિષય ‘દૈવીસંપત્તિઓ’ માંથી સ્વાતમી સંપત્તિ. ‘યજ્ઞ’ વિશે સાંભળો; યજ્ઞ એટલે વૈષ્ણવી ઉપાસનાનું વિષ્ણુનું આરાધનનું, મતપુરુષના આરાધનનું, મહાવિષ્ણુ પરમાત્માને પ્રસન્ન કરવાનું, એમની પ્રીતિ યજ્ઞકર્તા પ્રત્યે થવાનું; દ્રવ્યથી મતું અભિમાન હૃતદ્રવ્યનો હોમ કરવાનું કર્મ; બ્રહ્મણોને યજ્ઞમાં કર્મ કરવાને રાજાને તેમને બોજન, વસ્ત્ર અને દક્ષિણા આપવાનું કર્મ; એ ઉપરાંત પિદ્ધાન બ્રહ્મણોને એ સમયે બેસાડીને દાન, બોજન, વસ્ત્ર, દક્ષિણા આપવાનું કર્મ; ભાગવત સંપ્રદાય, સમયભ્ય નવાંદ પારાયણ; નામ સંપ્રદાય, કિર્તન સંપ્રદાય આદિ સત્કાર્યોના સમયે પણ દાન માન પાન વડે સાધુઓ, સંન્યાસીઓ અને બ્રહ્મણોનો સત્કાર કરવાનું કર્મ; પુરોહિત-માલપુત્ર, દુષપાક વિગેરે જનાર્વા જમાડવાનું અને હોમવાનું કર્મ; અને કુંકાશમાં પ્રભુપ્રીતિ સંપાદન માટે કરવામાં આવતું કોષ્ઠાભ્યુ કર્મ—આ યજ્ઞની વ્યાખ્યા છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ‘યજ્ઞાદૂવતિ પર્વત્યઃ’—યજ્ઞથી, વરસાદ થાય છે—આ મતબ્ધનું ગીતામાંનું કથન જમન્નન શ્રીકૃષ્ણનું છે, છતાં અવિદ્વાનને સંકા થાય છે. હિન્દુસ્તાન જ્ઞાર જનાર અને જોનારને આ સંબંધી અમદા અને સંકા થાય છે; માટે આ વિશે જાણવું જરૂરનું છે. જમો, આફ્રિકા વિગેરે દેશોમાં જનારોએ જોયું અનુભવ છે કે આ દેશોમાં લગભગ ૭ કે ૮ માસ સુધી, એમાં ચાલે છે અને વરસાદ વર્ષાજ કરે છે, જે થોડો થોડો નદિ પણ મુશળધાર પડે છે ત્યારે આવા મનુષ્યો જરૂર પ્રશ્ન પૂછે કે આવા દેશોમાં ‘યજ્ઞ’ જેવું તો કાંઈ થતું જ નથી તો ત્યાં કેમ આવડે? બધો વરસાદ

પડે? ઉત્તર આ પ્રમાણે છે કે ‘હિન્દુસ્તાનમાંજ યજ્ઞ કરવાથી આખી દુનિયામાં વરસાદ વરસે’ એવું કાંઈ નથી, પણ સૃષ્ટિમાં મનુષ્યને, ઉપકારક જે કુદરતી ક્રિયા થાય તેનું નામ યજ્ઞ છે અને એ યજ્ઞના નામથી મનુષ્ય પોતાને ઉપકારક અગર ગામ, શહેર કે દેરામાં જે કાંઈ કરે તે બધું યજ્ઞ કહેવાય છે

જડચેતન માનવ, પ્રાણીઓ વનસ્પતિઓ, જળચરો, વૃક્ષો-પ્રત્યાદિ બધાનું જીવન વરસાદ કે પ્રકૃતિ વડે ઉચ્છૃતાથી બાક હિલવે છે. અને એ બાકથી વરસાદ વરસે છે એમ પણ ન સમજશો કે સૂર્ય હોય તોજ તાપ પડે અને, તેટલીજ જગ્યામાં વરસાદ થાય સૂર્યના તાપથી પાણીમાં બાક થઇ, વરાળ થઇ વાદળ થતા છે કે ઉત્તરધ્રુવની દિશામાં છ છ સદિના સુધી સૂર્ય ઉગતોજ નથી છતાં ત્યાંપણ વરસાદ તો ચાલજ છે સૂર્ય પહેલાં સૂક્ષ્મરૂપે પાણી પેદા થઇ ચૂક્યું હતું પાણી-માયાસમૂહ માંથીજ સૃષ્ટિનો આરંભ થયો છે સૂક્ષ્મ પાણી વરાળથી પણ સૂક્ષ્મતર છે એનીરીતે-તેજ અને પૃથ્વી-પણ એમના સૂક્ષ્મ રૂપો-રૂપ અને ગધ-થી પણ સૂક્ષ્મ છે આ ત્રણેના સૂક્ષ્મ રૂપોનાં નામો-રૂપ, રસ અને ગધ-છે એમને તન્માત્રા કહેવા છે આ તન્માત્રાઓથી પણ એમના સૂક્ષ્મ રૂપો છે

વાક, બાક ચરાની ક્રિયાને યજ્ઞ સમજવો અને એનાથીજ વરસાદ ચાલે છે-એવી વાત તમને ગીતા કહી રહેલી છે પરંતુ કુદરત એને પ્રકૃતિ-એ આધળી અને જડ છે કેઈ જગ્યાએ એહો અને કેઈ જગ્યાએ વધુ એમ વરસાદ પડે છે આ ખામી દૂર કરવાને માટે રિઓ પ્રેરણાથી વરસાદ ન વરસે ત્યારે અને એહો વરસે ત્યારે તમે જે જુઓ છો અને જાણો છો તેના યજ્ઞ બ્રાહ્મણોદ્વારા કરાવી ખામી સુધારી લે છે આ વિદ્યા-એક દુલ્ભ યાને કળા ■ આ યજ્ઞથી પ્રકૃતિની વિરમતા દૂર થાય છે । આ વિરમતા દૂર કરવાનું ફળ પ્રજાની પ્રસન્નતાથી વરસાદના દેવે ખામી દૂર કરવાથી તમને કેાઇપણ અમરનો-સુખ, આરામ અને આનંદનો જન્મે આ જન્મમાં અદિ અગર મૃત્યુના પછર જન્મમાં તમને મળે છે બધા યજ્ઞોમાં યજ્ઞોતે હોમ હોતો નથી બધા યજ્ઞો પાપ ધોવાને યજ્ઞ નથી બધા યજ્ઞો વરસાદ વરસાવતા પણ યજ્ઞ નથી છતાંપણ અગ્નિમાં દ્રવ્યન્ય નેગાય અને વેદમતે

ભણાય તો કુદરતની ખામી દૂર થઈ વરસાદ વરસે છેજ. હવે તો મેક્સીકોનો એક સાયટીસ્ટ યસ જોવી ક્રિયા કરીને વરસાદ વરસાડીને કુદરતની ખામી દૂર કરે છે આ ક્રિયા તમારા યસ કરતા વધુ ખર્ચાળ છે પરંતુ યસકર્તાનો ઉદ્દેશ અને વેદીક વીધી એના દેવતાને પ્રસન્ન કરે છે અને દેવતા ઇચ્છીત રૂબ આપે છે જુઓ ગીતામાં એનું પણ સમર્થન થયેલું છે—‘इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यते यज्ञभाविता’—‘યસને સગુણ થયેન દેવો તમને ઇચ્છીત ભોગ આપશે’

। । ।

રૂબનો ઉદ્દેશ ન હોય તો, યજ્ઞો ઇશ્વરનેજ અર્પણ કરવામાં આવતા હોય તો એમાં કોઈ વિદ્ય આપતું નથી એમજ દેવોકમાં વસવાનેજ જો યજ્ઞો કરવામાં આવતા હોય તોપણ કોઈ વિદ્ય આપતું નથી, પરંતુ ઇન્દ્ર દેવાને માટે અને દેવોકથી ઉપરના લોકમાં વસવાને માટે યજ્ઞો કરવામાં આવતા હોય તો એવા યજ્ઞોમાં વિદ્ય આવે છે કારણ કે ઇન્દ્ર પોતાનું પદ ઉડમાં ઇચ્છતો નથી અને દેવો મનુષ્ય જીવોને એમનાથી ઉપરના લોકમાં જના દેવાને ઇચ્છતા નથી મનુષ્યો આના યજ્ઞો કરે એનાથી દેવાને એમાંથી હિંમો મળે છે તેથી તેઓ ઇચ્છે છે કે—‘મનુષ્યો મર્ત્યલોકમાં અને દેવલોકમાંજ આવજાવ કર્યા કરે’ પૂર્વે સગર રાજાને, પૃથુ રાજાને અને ધણા એને રિંતો ઉભા કરીને દેવોએ અને હિન્દે પગળ્યા છે, યા એમના યજ્ઞો અધુરા રખાવ્યા છે યજ્ઞોના સાધનો—પશુ—ઇલાદિ ખરી વખતે જરૂર હોય ત્યારે છુપાવી દઈને પોતાની નેમ પાર પાડી છે ઘેરેરેર ચલા રાજના હોમ, વૈશ્વદેવ વિગેરે પણ યજ્ઞોજ એનાય છે એ પણ સસારમુખ માટેજ કરાય છે

૮ રૂનાધ્યાય એટલે મનુષ્ય ઐશ્વરી ક્રિયામાં પોતાને મટે રાખયેનો હોય તે ક્રિયા આ સ્વાધ્યાયનું ખીનું નામ પચમહાયજો છે અમાઉ જણાવ્યા મુજબના આ યજ્ઞો બહુ મોટા કે જા... ખર્ચાળ હોતા નથી, ખર્ચે એવા યજ્ઞોનું ખીનું લક્ષણ યા નામ તે સ્વાધ્યાય જો કે એને મહાયજો કરેનામાં આ યા છે પણ અદિ ‘મહા’ નો અર્થ ‘મોટો’ એવો લેવાનો નથી, પણ ‘મહાન’ માને ‘મહત્તાવાળો’ સમજવો એના યજ્ઞો ખાસ છે, જેના નામો—‘સત્ત્વયસ દેવયસ પિતૃયસ અતિથિયસ અને મનુષ્યયસ છે દરેકને જરા ૧૭૮૧ પાડી તમને સમજાવીશ—

બ્રહ્મયજ્ઞઃ—ધરમાં રાખેલા ઇંદ્રિયનું પૂજન, અર્ચન, ધ્યાન, નામરમરણ, સ્તોત્રન, કિર્તન આદિ ઔપચારિક ક્રિયાઓ; સમ-રક્ષા સ્તોત્ર, વિષ્ણુસહસ્રનામ, ભગવદ્ગીતા, ભાગવત કે સમપણનું પાઠન; ગુરુપૂજન અને દેવમંદિરે જઈ દેવદર્શન કરવાં તે.

દેવયજ્ઞઃ—પ્રત્યેક ગૃહસ્થીએ પોતાની અન્ન અને દ્રવ્યાદિની જે કમાણી આવે અને તેમાંથી જે ખર્ચ માટે અલગ કરાય તેમાંથી દશાંશ ભાગ અલગ કાઢી બાકી રહેલામાંથી પોતાનો નિર્વાહ કરવો અને પેલા દશાંશ ભાગમાંથી દેવોની પ્રસન્નતા માટે અન્નક્ષેત્રો, પાણીની પરબો, ધર્મસાળાઓ, પાઠશાળાઓ, જળાશયો, ઓગારાઓ ઇત્યાદિ બંધાવવા તે.

પિતૃયજ્ઞઃ—પોતાનાં પૂર્વજો અને મરી ગયેલાં હોય તો માનાપિતાને પણ રોજ યાદ કરીને તેમને શ્રદ્ધાપૂર્વક જળાંજલિ આપવી અને જે દયાત હોય તો એશ શ્રદ્ધ વડે કોને ખાનપાનમાન અને વસ્ત્રવડે સંતૃપ્ત કરવા, તેમની સંભાળ લેવી, તેમને જમ્યાદી પછી જમવું, તેમનો તિરસ્કાર ન કરવો બંદે આસામાં રહેવું, તેમનું મન ન કચરાય તે પ્રમાણે આચરણું કરવા, તેમનું અપમાન ન કરવું બંદે પૂજન કરવું યાને મૂર્તસ્વરૂપે તેમનામાં ઇંદ્રિય કે દેવ માની વર્તાવ રાખવો. વળી તેમનાં મરણ બાદ શ્રદ્ધાદિ ક્રિયાઓ કરી, તેમની મિશ્કત જે તમે વાંપરી રહ્યા છો, તેમાંથી તે દિવસે પુણ્ય, દાન, અન્ન, વસ્ત્રાદિથી ગરીબોને સતોષવાં અને વિદ્વાન આત્મજોડારા શ્રદ્ધક્રિયા કર્યા પછી તેનું પણ ભોજન, ફાલિયાથી સન્માન કરવું વિગેરે.

અતિથિયજ્ઞઃ—અચાનક દિવસ કે રાત્રિના ગમે તે સમયે કોઈ મેમાન, પરોણો, મુસાફર, સંપ્રસન્ન કે સર્વોપજાની કે મિત્રવંશુનું તમારે ત્યાં આવવું ચાપ ત્યારે તેનું પ્રેમથી અને માનથી સ્વાગત કરી તેનાં ભોજન, શયનાદિની વ્યવસ્થા કરવી અને ખાસ કરીને તમારા જમવા બેસવા એમોઉ જે અતિથિ યાને વાર દિવસ કે મુદત જોવાં સિવાય પણ આવેલો હોય તેનાનો સત્કાર કરી ભોજન કરાવવું વિગેરે આતિથ્યવંશ કહેવાય છે.

મનુષ્યયજ્ઞઃ—મનુષ્યમાત્ર ઉપર પ્રેમ કરવો તે પછી ભલે તે ભક્ત ન હોય, દુરાચારી હોય, વિધર્મી હોય છતાં તમારે જારણે આવ્યો અને

અનન્યસ્વની રહેલ નાખતો હોય તો તેવાઓને ધુતારી ન : કાઢતાં તેમને સંતોષપૂર્વકનું તમારી યથાશક્તિ મુજબ આપવું. બધાંનેજ નવાં વસ્તો કે થેલી ભરી દ્રવ્ય આપવાનો એમાં સ્વાદ નથી. વળી એમાં સાધુસંત, મહાત્મા કે બ્રાહ્મણોને આપવાને માટે નહિ પણ ભિક્ષુકો અને પાત્રકો કે જે યોગમાં સંતોષરાળાં હોય છે અમનતો જેઓ એકજ ધરના અતિથિ બનતા નથી પણ આખા મામમા ફરી પોતાનું મેળવે છે, એવાઓને નિર્મુખ પાછા ન કાઢવા તે ક્રિયાને મનુષ્યપદ સમજવો.

યાક, યસે અને સ્વાધ્યાય રિતે જાણવા જેવું અને સદૃશ રાખવા જેવું છે દરેક મનુષ્ય, સ્ત્રી કે પુરુષ, પોતાની કમાણીમાંથી અવશ્ય પરમાર્થ માટે અને પરોપકાર માટે દરારસ કાઢી તે દ્રવ્ય તેણે તેમાં વાપરવું જોઈએ. જ્યારે પ્રપાણકાશ નજીક આવે ત્યારે અચર સંન્યાસ લેવો હોય ત્યારે જે મિલકત પોતાની કહેવાતી હોય તે બધી પરમાર્થ માટે ખર્ચી મુક્ત થવું જોઈએ. આ વખતે તેણે પોતાના ઉંમરવાયકના વારસોનો વિચાર નહિ કરતાં તેમને માટે કશું રાખવું નહિ જોઈએ વારસો આજસુ અને પ્રમાદી બને છે, તે આમ ક્યાંથી ન બને અને સંસારને ઉપકારક એવું એ કર્મ થાય. વળી એ દ્રવ્ય પરમાર્થ અને પરોપકારાર્થે વપરાય એ પણ સંસારને ઉપકારક કર્મ થાય તેમજ 'માફ' અને 'મારા'—ઉપરની આસક્તિ દૂર થાય. આ પ્રકારના કર્મને વિશ્વજિત યજ્ઞ કહે છે. આવું એક વૃતાત કોટપતિપત્નિમાં કપિ વાજપ્રયગ અને તેમના પુત્ર નચિકેતાનું છે.

આ પ્રકારનો વિશ્વજિત યજ્ઞ સંસારને તો ઉપકારક છેજ પણ એ એના કર્તને પણ ઉપકારક છે. એ મિલકત વપરાઈ મથા પછી એનામાં બહુ રહેવાઈથી વૈરાગ્ય આવે છે અને તેમ થયાથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે ચિત્તશુદ્ધિ મળ્યાથી મુક્યે આપેલુ આત્મજ્ઞાન અવકરણમાં ઠરે છે અને તેમ થયે સમાધિ લાગવા માટે છે. સમાધિ લાગ્યાથી આત્માની પરમાત્મા સાથે એકતા થાય છે અને તે રિતિએ પદોએએ ગૌહાર્થી અનન્યયોગી બની જઈને વિશ્વમા એકેએક ન્પદાર્થ અને પ્રાણીમાત્રને આત્માનુએ છે. આવા આત્મ-વિદ્મા દૈવીસંપત્તિ પૂર્ણતયા વર્તે છે. આવો મહાત્મા સંસારમાં માનવીમાત્ર, પ્રાણીમાત્ર સાથે નિર્દોષપણે વર્તે છે અને જગતને પાવન કરે છે 'જે કાઈ

નિગ્ધર હોય, નિશાળમાં બનેલો ન હોય, વાગ્યો લખી શકતો ન હોય, એવો માનવી પણ સત્સંગ અને ગુરુસેવાથી દૈનીસપત્તિયુક્ત બનીને પરમપદને પામે છે સ્વાધ્યાયનું ફળ પણ પરમપદને આપનારૂં યાપ છે એનું શું કહેવું ? કારણકે સ્વાધ્યાયી શ્રુતિના અર્થને કહેનારો, સીખવનારો ધર્માચાર્ય બનીને પોતાના આચરણથી જ્ઞાનથી અને દિક્ષાશિક્ષાથી હજારોની શુદ્ધિને સુધારીને ધણા માનવીઓનું કલ્યાણ કરે છે

(૯) તપઃ-એટલે તપનું યાને શ્રમ વેદવો-મહેનત કરવી કોઈપણ હેતુ સાધ્ય થતા માટેજ તપ યામ છે તપ શારીરીક એજો, ઈન્દ્રિયાગ્રમો અને નિપયાનકો માટે પણ સાધન બને છે અને મોક્ષાર્થીઓ મોક્ષને સાધ્ય કરના માટે જે કાર્ય કરે છે તે પણ તપજ કહેવાય છે, જ્યારે એ તપમાં સ્વાર્થને સ્થાન ન હોતા એ તપને અહ્યાર્પણ કરવું પડે છે તપ વિના કળી વરતુની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તપથી આ સસારમાં કરુ દુર્લભ નથી ગીતાના સત્તરમાં અધ્યાયના ૧૪ માંથી ૧૯ માં શ્લોક સુધીમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે તપને-શારીરીક, વાચીક અને માનસીક તેમજ સાત્ત્વિક, રાજસીક અને તામસીક એમ જૂદું જૂદું પૃથક્કરણ કરી વર્ણવ્યું છે તપથી છ-છેવી વરતુ લીધ મળે છે જુઓ સગરરાજ સો વર્ષ સુધી રૂપિઓની સેવા કર્યાંથી વાઝીયાપણું મટાડી શક્યો દિલીપરાજ પણ વશિષ્ઠની કામધેનુ સનનાની આકરીરૂપ તપથી વાઝીયાપણું મટાડી શક્યો એકે રાજાઓએ પુત્રનું સુખ મેળવવા તપ કર્યું હતું તપથી પાર્વતિ ત્રિલોકીનાથ ભગવાન શ કરને પરણી સકી તપથી રામણુ મનુ અને પ્રજાપતિ પૃથ્વિ બેકે માધીક ભગવાનને પુત્ર કરી શક્યા તપથી રાક્ષસો સંમુદ્ધ થઈ શક્યા તપથી પદ્મવ્રત રાજાઓ પોતાના ગયેલા રાજ્યની પાછી પ્રાપ્તિ કરી શક્યા તપથી ગજાઓ સ્વેન્નથી રાજ્ય ત્યાગી વાનપ્રસ્થ થઈ, પાનન થઈને પરમ અહ્યાનીષ્ઠો થઈ પરમપદને પામ્યા તપથી રૂપિમુનિઓ માનવજનને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષપ્રાપ્તિનું જ્ઞાન આપી શક્યા તપથી ભકતો નવધા ભક્તિના લાવ પ્રાપ્ત કરી ભગવાનને વશ કરી શક્યા તપથી જ્ઞાનીઓ ત્રિરાગી અને અહ્યાજાની થઈને સમાધિવડે દેહાધ્યસાનીવારીને અન્ધ તથા સસારને, આત્મજ્ઞાન વડે નાસનારદિન થઈને સસારરહિત મૂળને, 'હું આત્મા છું' એવા નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાનવડે સમૂહી છેદી નાખી સકી નિર્વાણ પામ્યા તપથી એટલે ત્યાગ અને આત્મોપાસનાથી સાહજો, ક્ષત્રિયો અને

ધૈર્યે તો બ્રહ્મવિદ્ધ યજ્ઞને નિર્વાણ પામ્યા, પણ સ્ત્રીઓ, યદ્ધો અને અત્યન્ને પણ નિર્વાણને પામી વિશ્વરંચ બની શક્યા છે સાંભળો:-દ્રાઘતો-

(૧) યોગીની સુસભા કૌમાર્ય અને શ્યાદિ પદ્મસાધનમુક્ત બની ગઇ તે બ્રહ્મચર્ય પાળીને, જનકની આખમા સદ્ગુણે પ્રવેશીને તેને જોઈ લીધો અને છેવટે દેહાધ્યાસ ત્યાગ કરવાનો બોધ આપીને ચાલી ગઈ વિદેહમુક્તોની ક્યાસને બાળી લઇને, તર્ક નિરૂપ બનીને, સમાધીરથ રહીને, સર્વકાયાય મટાડીને, દેહાધ્યાસ ત્યાગીને નિર્વાણને પામી.

(૨) મીરા પ્રેમલક્ષણભક્તિ વડે સંસાર બોમલી અને પછી વૈધવ્ય પાળીને તરવારની ધાર સમાન વૈધવ્ય અને ભક્તિમાર્ગ પર ચાલી, પ્રભુના ગુણોના નાચગાન અને સ્મરણ વડે તન્મયતા પામી અને રજુછોડાઈની મૂર્તિમા એનો આત્મા પ્રયાણકાળે સમાપ્ત ગયો 'લેહુ છાગી મને તારી અલ્યાજી' 'હીરાપણું તવ જાણીયે આપણ સૌનાં મે'ળણાં સહીયેરે। ઘાઈ મીરા વહે' પ્રસુ ગૌરધરના ગુણ આપણ ચરણકમલ ચિત્ત દેયેરે॥' આવા વાક્યો તપસ્વિના મુખમાધીજ નીકળે

(૩) દુવાધાર શરૂ મરીભાઈમાજ રહેવાનું તપ કર્યું. નામદેવના કહેનાથી ભગવાને સ્વયં એના રસ્તામા નદીકિનારે સોનામહોરે અને કપડા મુક્યા પણ દુવાધારે ન ઉપાડ્યા ત્યાગરૂપી તપથી અને પ્રભુપરાયણતા વડે પગમપદને એ પાગમો જગ્યારે ભગવાન જોશી થઇને એને ઘેર આવ્યા ત્યારે તેણે કહ્યું "ભગવાન! અદિના અને રત્નોના બોગો બેઠે અનિત્ય છે હું નિર્ધન રહીનેજ સુખી ગઈ શકું છું મને શું કરવા મોહમા પાડી રહ્યા છો? તમારૂં આ કપડો રૂપ છોડીને ભક્તોને પ્રિય એવું વિશ્વમોહન રૂપના દર્શન કરાવી આ દાસને કૃતાર્થ કરો." તપસ્વિ નિના આવુ બોલ્યા?

(૪) અત્યજ ભક્ત દેહાસ ધનાહ્ય હતો. એક વખત મકરસ કોતિના રોજ નિવેશી સ્નાન કરેના ગયો ચારે વર્ષો સ્નાન કરતા હતા ત્યાં નદિ જતા, એણે કોઇએક બ્રાહ્મણને ત્રિવેણીધારાનું પાણી સ્નાન કરવા આણી આપવા પ્રાર્થના કરી બ્રાહ્મણે પાણી આણી આપ્યાથી સ્નાન કરી એણે પેના તેમજ બીજા બ્રાહ્મણોનો સોના મહોરોથી સજ્જર કર્યો અને પછી પેના

આલિણે એક સોનામહેાઁ ત્રિવેણીમા ગજાને અર્પણ કરના આપી. આલિણે જોવેા એ સોનામહેાઁ મંગામા નાખના જાય છે, તેવેજ મંગાજીએ પોતાનેા હાથ બદાર કાઢી તે મહેોર હાથોહાથ લીધી ધનાઢ્ય હોવા છતાં ગર્વ નહિ કરીને, દૂર ઉભા રહીને, આલિણે પાણી આપના પ્રાર્થાને, રનાન કરવામા એના ગર્વરહિતપણાનું, વર્ણશ્રમધર્મને અતરાય નહિ કરવાનું, પવિત્ર થવાની ભાવનાનું અને આલિણેા પ્રત્યે પૂર્ણભાવ રાખનાનું રેદાસનું એ તપ દિવું એ તેપથી એ શુદ્ધ અત કરણવળા ચમને આર્તમર્યાની થયેા અને ગાધુ કે-

‘પ્રમુજી, તુમ ચંદન હમ પાની । જાકી ઍગઍગ ઘાસ સમાની ॥’ પ્રમુજી॥

‘પ્રમુજી, તુમ ધનવન હમ મોરા । જૈસે ચિતવત ચંદ ધધોરા ॥’ ,,

‘પ્રમુજી, તુમ દીપક હમ ઘાતી । જાકી જોતિ વરે દિન રાતી ॥’ ,,

‘પ્રમુજી, તુમ મોતી હમ ધાગા । જૈસે સોનહિ મિલત મુહાગા ॥’ ,,

‘પ્રમુજી, તુમ સ્વામી હમ દાસા । ઍસી ભક્તિ કરે રેદાસા ॥’ ,,

(૧૧) અહિંસા એટલે હિંસા ન કરવી તે. આમાં પણ આવી નય છે. પવિત્ર સ્થાનોમાં, મંદિરોમાં યા તીર્થના સ્થાનોમાં પ્રાણીમાનવી હિંસા ન કરવી એ તે અહિંસાનો નાનામાં નાનો પ્રકાર છે, પણ શરીરનાં અંગોથી હથોડા કરીનેથે સામાનું મન ન દુખવવું, મર્મના શબ્દોને બોલીને બીજાંઓનું મન ન દુખવવું, અરે, મનથી પણ સાધાનું પછી તે ભને શત્રુ હોય, દુરાચારી હોય કે આતનાથી હોય તેનુંથે અહિંસા ન હમ્મણુ એનું નામ સાચી અહિંસા છે, બાકી હાલતાચાલતાં, સ્પર્શથી કે દાળીને, હચરીને, કે ગરમ પાણીથી બાંશીને કીડી, મંકોડી, મચ્છર, માંકડ જેવા નાનાં સમગ્રનાં પ્રાણીઓને મારવાં એ અટકાવી સકાય તેની અહિંસા છે. અરે, આ પ્રમાણે થતું હોય તો તે ન કરવું, કરાવવું કે તેમાં અનુમોદન પણ ન આપવું જોઈએ. બગદ, ઘોડા, ગાયો, બેસો, બકરા, કુતરાં અને બીલાડાને માર મારી દાંકતાં કે મારીને કાઢી મુકતા પણ હિંસાજ ચાય છે. એ તો સાધારણ થયું. પણ એવા ઉપદ્રવ કરનારના કાર્યને અનુમોદન તો નજ આપવું, પણ પોતે રાજી પણ ન થયું, એ અહિંસાની સાચી દૈવીસંપત્તિ ગણાય છે.

(૧૨) સત્ય એટલે પથાર્ય જાપણ. જેનું જોયેલું અગર સાચાંજેનું હોય તેનું અને તેટલુંજ વર્ણન કરવું, પોતાની સાચા હોવાની ખાતરી હોય તેટલું તેનું તેલુંજ વર્ણન કરવું, મીઠું મરચું લખવાગ્યા વિનાનું, સામજનારને રક્ષ પડે યા નહિ તેની દરકાર રાખ્યા વિનાનું, કશા પણ ઉચાટ કે ભય વગરનું, બોલતું તે, વળી પોતાના મતગ્ય પ્રમાણે નીડર થઈને આચરણ કરવું અને લાસ્ય કે ભયને વશ થઈ અસત્યનો આસરો ન લેના આચરણ કરવું તે, તેમજ મનથી પણ જૂઠાણાને દેશવટો દેવો તે—મળી સત્યની વ્યાખ્યા થઈ શકે આમ કાલીક, વાચીક, માનસીક સત્યતાને સત્ય કહેવાયું છે.

દુષ્ટાંત (૧):—એક જગને એક પ્રતિવાદી પોતાના લાલમા દુકમનામું યા ન્યાય કરેતે માટે એક લાખ રૂપીયાની લાય આપના તે જગને ઘેર ખાનગી રીતે ગયો. બેઠે એકએકના પડેથીઓ હતા. તેમજ એકે કુડુંઓ વચ્ચે ત્રણ ચાર ચેટીથી સારો નાતો આજ્યો આવતો હતો છતાં જગે તે રસત ન લીધી, ન સ્વિકારી આ ઘટના અગદવાદમાં ધણું વર્ગો પહેલાની બનેલી છે. પેઠો પ્રતિવાદી બોલ્યો, “સેનવનક! મારા જોવો એક લાખ રૂપીયા

આપનારો કોઈ મળવાનો નથી અને આ તમારા પગારથી લાખ રૂપીયા આપી છંદગીમાયે બેગા નહિ થાય, માટે સમજી જાઓ. લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવી સમજો. કપાળ ધોના ન જાઓ!" જગે જવાજ આપ્યો, "કાંઈ નહિ, કાકા! મારે લખપતિ નથી જનવું અને સાથેસાથે તમે પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે મારા જેવો ના પાડનારોયે તમને નહિ મળે. હું હાંચ લઈ સાતના હાથ કમંડીત નહિ કરું, અસત્ય ન્યાય નહિ આપું." ।

દૃષ્ટાંત (૨):—ગુરુ ગોવિંદસોહના બે પુત્રોને લાહોરના મુસલમાન સુબતાને મુસલમાન ધર્મ માનવા અને મુસલમાન બનવા મોતનો બપ આપી હુકમ કર્યો. એક કુમારે સત્ય પંથ પર અચળ રહ્યા અને મરવાતું બેઠારી લીધું અને તેમનો કર્મીણ રીતે દેહાન્ત કર્યો છતાં સત્ય પર અડગ રહ્યા.

દૃષ્ટાંત (૩):—એક વખત 'કુનિયામાં શ્રુત્યુના બંધથી કે વિપવની લાક્ષ્યથી પોતાની સત્ય પ્રતિષ્ઠા હોય તો તે પાળી શકે નહિ' એવી અર્જુનની દલીલને જૂઠી પાડવા એવા સત્યપ્રતિષ્ઠો હોય છે તેની ખાત્રી કરાવવા, શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુન એક જણા સાધુનો વેસ લઈ કોઈએક ગામમાં એક બ્રાહ્મણ કે જને સંકારણ બે પતિઓ કરવી પડેલી, તેને ધેર મર્વા.

એક સાધુઓએ ત્યાં જઈ 'મયતિમિશ્ચાન્નદેહિ' ની ટહેલ નાંખી. બ્રાહ્મણે એક જણાનો સારો સત્કાર કરી માન આપી તેમની અધ્યપાદ્ય વિગેરેથી પૂજા કરી અને તેમને ઝોસરીમાં બેસાડી 'કુંક વખતમાં બોજન તૈયાર થશે' એવી ધીરજ આપી ધરમાં જઈ તેમના બોજનનો અંદોઝસત કરી, પાછળે બારણેથી પોતાની ઝવેરાતની દુકાને આવ્યો મર્વા.

બોજન તૈયાર થના, બેમાથી એક સ્ત્રીએ બહાર આવી, એક સાધુઓને આસન પર પધારી બોજન લેવા પ્રાર્થના કરી. એક જણા આસન પર જઈ બેઠા અને બોજનના એક ચાળ આવી મર્વા, એટલે સાધુરૂપ શ્રીકૃષ્ણે પૂછ્યું. "બેટા! આ ધરના માળીક હતા તે કયા મર્વા એમણે હમારી સાથેજ બોજન લેવા બેસવું જોઈએ, નહિતો હમે બોજન લઈ ચકાશું નહિ." બેમાથી મોટી સ્ત્રીએ જવાજ આપ્યો, "મહારાજજી! હમારા રવામી એમની ઝવેરાતની દુકાને અગત્યના કામ માટે યોગિતા આવ્યા મર્વા છે અને એમને ત્યાં બહુ

લાંબો વખત રોકાવું પડે એવું-હોય, દમને આપને જમાડવાની આજ્ઞા આપી ગયા છે, તો કૃપા કરી આપ જમી શ્યો." સાધુએએ પોતાની દઠ પકડીજ રાખી. "માલીક વિના હમે જોજન લેનાનાજ નથી, માટે તેમને જઈ જોવાવો। હમે અહિં બેઠાજ રહીશું"-આવી મક્કમ વક્ષ જોઈ તે સ્ત્રીએએ પોતાના નોકરને કહેને જોવાવવા મોકલ્યો અને પેનો જાલજી ઝવેરી ઘેર આવી પહોંચ્યો.

આ જાલજો પશુ સાધુએને જમવાનો જલુ આમદ કર્યો, પશુ એના જમવા બેઠા સિવાય સાધુએ કદીપશુ જમશેજ નહિ એવો હકમદ જોતાં, અતિથિનાં મન ન ફુલરવા, જાલજો પોતાનું આમન અને યાજ લાવવા પતિને આજ્ઞા કરી. તે મુજબની વ્યવસ્થા થઈ અને પછી જોજન થઈ કરવા આયમન લેના જાય છે, ત્યાં પેનો જાલજી આયમનનું જળ પાછું મુકી બેઠી પડ્યો, "અરે! આમા રેલી નવી બરણીનું ફેરીનું અથાણું કેમ કાઢ્યું નથી. અહો હુંજ માજ પર જઈ લઈ આવું," કહી જાલજી માજ પર ચડ્યો. ચડ્યો તે ચડ્યોજ, ખાંછો ઉતર્યોજ નહિ જલુ વાર સુધી રાદ જોઈ પોતાના પતિ ન આગ્યાથી કે કાંઈ અજીસારો પશુ ન સમજવાથી મોટી સ્ત્રી માજ પર ચડી અને તેપશુ ખાંછી ન ઉતરી ત્યારે ખીજી નાની સ્ત્રી પશુ માજ પર ચડી અને આમ ત્રણે જણા માજ પર ચડ્યાં ઉતર્યાંજ નહિ.

બંને સાધુએ પાટલા પર બેઠા બેઠા આ કુતુહલથી ઉત્સુક બનેલા માજ પર દૃષ્ટિ મારી બેઠેલાજ રહ્યા. પશુ હવે એમની અધીરાઇનો અત આજ્યો. એકે ખીજી સાધુને લાઇને માજ પર ચડ્યા માઠ્યુ. માજ પર ચડતાજ પેના જાલજી અને બંને સ્ત્રીએના નીજીય સરીયે પડેલાં જોયા. ત્રણે શત્રુ પાખ્યાં હતા. સાધુરૂપ અગુને મલસારી પૂઠ્યુ, "મહારાજ! આરો બેઠા છે? આ લોકો આમ પ્રાણહીન કેમ ચર્ચ ગયા છે? એક ઘડી પહેલા તો બંધાજ સારા હતા" શું થયું હશે?" સાધુરૂપ શ્રીકૃષ્ણે જવાબ આપ્યો, "અગુને! હું આ ઘટનાનો રિહટ કરું, તે ન કરતા તેમને મુજેજ શ્રી સાંભળીરા તે વધુ ઠીક થઈ પડશે" આમ કહી તેમણે પોતાનો વરદ હસ્ત તે ત્રણે જણા પર ફેરવ્યો અને જાણે નિહાચાથી ઉઠતા હોય તેમ તે ત્રણે જણા ઉડી બેઠા થયા. સાથે સાથેજ લગવાને પોતાના ત્રિશુલમોહન રત્નપના સ્થાન આપ્યા અને

પૂછ્યું “હે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ! ॥ તથા આ તારી પત્નિઓ અને શ્રીકૃષ્ણ અને સાથે ઉભેલા સાધુને અર્જુન તરીકે જાણો આ અર્જુન તમારા ત્રણે જાણીતું આ ઉત્કલ પૂર્ણ વર્તન અને મરણના કારણ જાણના ક્ષમ્ય છે, તો તે તુ સંસ્કાર જાણીને

બ્રાહ્મણ બેઉ નરનારાયણની જુગનજોડીને સાષ્ટાંગ દંડાત્ પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યો કે, ‘મહારાજ! શુ કહું? છતાં આપની આજ્ઞા યર્થ હોનાથી જાણીતું છું કે મારા માતાપિતાએ મારા બાળપણથી આ મોની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી દીધાં હતાં મોટાં થયા પછી હું એને મારે ઘેર તેડી લાવવા સાક્ષરને ગામ ગયો નાનપણનું કશું જ યાદ નહિ એટલે તે ગામના ગોદરે એક યુવતી છાણુનો ટોપનો ભરી કોઈ માથે આપવા મદદ કરનારની રાહ જોતી હતી તેટલામા અને જોતા અને મદદ કરવા બોલાવી કહ્યું કે ‘હે બાઈ! હું પરિણીત સ્ત્રી છું અને કોઈ પરપુરનો સ્પર્શ થાય તેવું ક્ષિણી નથી માટે આ ટોપનો મારા માથા ઉપર અદ્ધર ઉમેથી મુગી છો અને તેમ કરતા જો અને સ્પર્શ કરો તો તમને ક્ષમરના મોમન છે’ મેં પછી તે યુવતીને સ્પર્શ ન કરવાના ક્ષમરના સોગદ લઈ તેણીની ક્ષમ્યા મુજબ અદ્ધરથી ટોપનો માથે આપ્યો

તુ ધોડા ઉપર મેડેનો મારા સાક્ષરના ધર પર જઈ પહોંચી ગયો અને ત્યાં મારો સત્કાર કરી અને આજ્ઞા પર બેસાડ્યો હતો, તેટલામા મારા આશ્ચર્ય વચ્ચે મેં જોયું તો તેજ યુવતી છાણુના ટોપના સાથે ધરમાં ગઈ અને પાછળથી ખનર પડી કે જોને સ્પર્શ ન કરવાના મેં સોગદ લીધા હતા તેજ યુવતી મારી પત્નિ હતી મુએ મોટે દુ મારી સ્ત્રીને લઈ મારે ઘેર આવતો હતો ત્યારે રસ્તામાંથીજ મેં એને લીધેલી પ્રતિજ્ઞા યાદ દેવરાની પણ તેણી પણ જો કે ઉમરમાં એક યુવતિ દોવા પાત્ર પ્રતિજ્ઞાના મૂલ્ય સમજતી હતી, એને ઘેર આવ્યા પછી હમોએ ટેક ચાડી રાખી એમને જાણે અગત્યે પણ સ્પર્શ ન થાય તેવીરીતે જુદું જ જીવન જીવવાં લાગ્યા

અન્યથા અને સવમના બેચા જો દમાગી જીવનનાર ને સમાર સાગર નરવ મા પસંદ થતા લાગી પણ વચ્ચે વાચનાઓના વમળોએ દમારા નાવને ઘેરવા મા મુ મારી પત્નિ વધુ લગભીવશ થઈ પોતાનું અપુત્રતી

હોવાનું સાચું કારણ ન દર્શાવત પુનઃ દર્શનની લવસા પુરી કરવા પોતાની માતાને આ એની નાની બહેનના મારી સાથે લગ્ન કરવા કમળા કહ્યું. મેં સમજી આપી અને મારા બીજાવારના લગ્ન આ એની નાની બહેન સાથે થયા.

જતાયે મનુષ્યના કર્મધીજ ઐતીહાસિક વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થતી હોય તો પ્રબુદ્ધિઓ ભાન કેમ પૂરે? માગ વિવિધ પાત્ર પ્રબુદ્ધિજ ભૂતીજ દમો મારી અવપ્રતિષ્ઠા અને ટેકની પ્રબુ કમોગીજ લેવાના દમો, તેમ દ્વિતીય પત્નિને મારી સાથે વળાવતા ગામને અપે મારી આસુએ અને સિખામણ આપી કે, 'જમાધરાજ! જુઓ આ મારી નાની દીકરી મારે દીકરા સમાન છે અને બંધા કરતા બદ્ધ સામી છે, માટે એને જરાપણ દુઃખી કરશો નહિ હો.' જેવીરીતે આ જે મારી મોગી દીકરીને સુખમા રાખી છે, તેવીજ રીતે આને પણ રાખજો એક સગી બહેનો છે પણ શોકમો બાર રાખે તેવું જરૂર પર્તન ન રાખજો અને જો રાખજો તો તમને પ્રબુ પૂબને ..૫ થી તમે આવારે મારા દેખતાજ મોગદ આઓ કે તમે એકને એકજ આપે જોશો, કે જેથી મને દરક વળે ' મેં વાત રચી બહુ મેં ક્યું પણ મારી સાસુ એકના બે થયા નહિ અને 'છેલ્લે મેં પ્રતિજ્ઞા લીધી કે-' જો તમારી મોગી દીકરી સાથે જેવું વર્તન રાખું છું, તેવુંજ વર્તન આ તમારી નાની દીકરી સાથે ન રાખું તો મને ઇશ્વરના મોગદ છે ' મારી સાસુ ધેર થયા અને હમે હમારે ધેર આબ્યા.

બધી સમ્પત્તિનાનો વિસ્તેષ કરના મારી પત્ની પત્નિએ નશીબને દોષ દીધો અને ત્યારથી આ બીજી પત્નિ સાથે પણ અગાઉના જેવાજ ભિન્ન ભાગ લઈ સમમના રસ્તે હમે તમે જાણ્યા આમના સામ્યા.

હું માત્ર બેજન શવન અને આપુરુ જીવન આ બે બહેનોથી જુદું જ મનાવતો; ખાતા, દમારો ગૃહસ્થાશ્રમ મળોજ સાતિ અને સતેષપૂર્વક આસતો આજેજ આપના પદ્મરાયી અને દુષ્ટી સિંહ આબુ અચાણુ સારવાના બહાને હું માળી થર ગયો અને મેં પ્રબુને વિનતી કરી કે 'હે પ્રબુ! તમારા મોગદની દૃઢ પ્રતિજ્ઞાથી જીવન જીવવામા આજે પ્રતિજ્ઞા તુમનો વખત આલ્યો છે, તો તે પહેલા મને જાણવો, મારી પ્રતિજ્ઞા તમે તેમ કરવા માગ પ્રાણની મને પરવા નથી હે ભગવાન! મારા અણુ લેઈ દેવો હું તમારે

આસરે છુ' અને આમ કહેતાજ દુ બેલાન થયો ત્યારથી અને ॥ યયુ' તે અને ખમર નથી પણ ઉદતાજ આપના દર્શન થયા, હું કૃતકૃષ્ણ થયો મારી પ્રતિજ્ઞા ટપી જોઈ દુ જલ્દી પુણ થયો છું મહારાજ ! મારી ભૂલ યદ હોય તો મને ક્ષમા કરો "

આત્મજ્ઞના આ નિવેદન પછી, પેલી જોમાની મોગી સ્ત્રીએ સ્વામીની જીવીતલીન દશા જોઈ, પોતાના પ્રાણસાગની પ્રજુને વિનંતી કરી અને અને તે સ્વિકારાઈ તેમ જાણ્યાં અને પછી નાની સ્ત્રીએ પણ બેઠાના રામ જોઈને પોતે પણ પ્રાણસાગની વિનંતી કરી અને પ્રજુએ તે સ્વિકારી એમ જાણ્યાં

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા, "હે આત્મજ્ઞ તથા બાળાઓ ! હું તમારી આ દુ-પ્રતિજ્ઞા જાણતો હતો, પણ આ અર્જુનને એના પારખા ખતાવવા હતા અને તમારી પ્રતિજ્ઞાનો અત સાધવો હતો તેથી હમે સાધુસ્વરૂપે આવી આ, બધું કયું છે, હવે મારી આજ્ઞાને તમે ખ્યાનપૂર્ક સાંભળો તે એ છે કે હવે તમારી પ્રતિજ્ઞાનો તમારા ગતજીવન સાથે અત આવ્યો છે તમારા તથા જાણના પ્રાણ બીજ વારના આવ્યા હોવાથી હવે તમારે તે પ્રતિજ્ઞા, પાળવાની રહેતી નથી, મારે આજથી તમે મારાપરાયણ રહી સુખપૂર્ક મૃદરથાશ્રમધર્મ પાળો તમને તે બાધકર્તા થશે નહિ " આજ્ઞાએ, તથા તેની પત્નિઓએ તે આજ્ઞા સદા વધાવી લીધી અને સાદાગ દડવત પ્રજુમ કર્પા અને ત્યાથી શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને અગ્રામણી પમાડતા તેની સાથે અતર્ધાન થયા

અર્ધગ્નાથી અર્જુન સરમાઈ ગયો હતો, છતાં પોતાના પરમપ્રિય સખાને-કૃષ્ણના પુત્ર એના સગાને-પોતાનાજ ભક્તને આ રાત થવાની જરૂર સમજીને તેમજ જ્યારે પોતાની તરફ જીવને બેચરાની ધ્રુષ્ટિ થાય છે ત્યારે ભગવાન કોઈપણ ચોગ્ય અને ઘટેતા વિધાનો કરીને, દયા કરીને જૂનો સુધારે છે, તેથીજ રીતે અર્જુનની પણ આ પ્રત્નદા પ્રમાણથી જૂત સુધારી આ પ્રમાણેના ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના વિધાનનું પણ એક મરણ ઉપરિચય યયુ હતું -

વનવાસ ભોગવના કૃષ્ણના પુત્રો-પેનાના ભક્તો-ની ખમર કાદવા જવાની એક સ્વિસ શ્રીકૃષ્ણની ઇચ્છા યદ પોતે જ્યાં પાડવો દનાં ત્યાં

જ્યારે પધાર્યા, તે વખતે પાડવો કોઈક ગમગીનીનો અનુભવ કરતા હતા. ખરેખર! મળ્યા અને પાડવોએ શ્રીકૃષ્ણનું આગત ક્યું. જમ્યા પછી બધા ભાઈઓ સાથે વાત કરતાં કરતા શ્રીકૃષ્ણને યુધિષ્ઠિર કહેવા લાગ્યા, “કૃષ્ણ! તમે કહ્યા કરો છો કે જે ગૃહસ્થો સદાચારી હોય ■ તેમને કોઈ પ્રકારની વિટંબણાઓ આવતી નથી અને તે ઉપરાંત જોકે આ ચારે ભાઈઓ અને પાચાવીની સેવાથી મને પણ કમી વિટંબણા નથી પડતી આ પાંચે જણાને જે કષ્ટ થય છે તે જોઈ મને દુઃખ થાય છે, એ પાંચ વિટંબણા તો ખરી કેવી? તેનું શું કારણ હશે?” શ્રીકૃષ્ણ મક્ક મક્ક રિમત કરતા જોડ્યા, “રાજન્! હા, એ પ્રશ્ન તો થાય, પણ મને તો એમાં કાંઈક પ્રમાણનું, શુદ્ધ સત્યપ્રતિષ્ઠાની ટેકમા ખામીપણાનું કારણ લાગે છે. આ જૂન મનુષ્ય જોઈ શકતો નથી કારણ કે જે તે આ જૂન જોઈ શકતો હોય તો પોતાના હોય જોઈ શકતો હોઈ બીજાને દોષીત કરે નહિ અને જુઓ પણ નહિ. જુઓ! ઉદા ઉતરીને વિચાર કરો સદાચાર અને તેના ટેકનું મોળાપણું એ તમારા હું ખતું કારણ છે”

પ્રભુપ્રેમીઓ! શ્રીકૃષ્ણનું આ મર્મયુક્ત વચન હારું. યુધિષ્ઠિર ધર્મથી અને સદાચારથી વર્તવાનો ઘણો કરતા હતા, પણ કૌરવોના અદાબ્યાથી પ્રમાણના કારણે જુગાર રમ્યા આ એમની જૂન-સદાચારના ટેકનું મોળાપણું-સર્વ જુજોને દાકી, આગળ આવી તેમને તો દુઃખીત કર્યા પણ તેના દુઃખ તેમના ચારે ભાઈઓને અને દ્રૌપદીને પણ ભોગવના પણા. યુધિષ્ઠિરને આ જૂન ન સમજાઈ અને કૃષ્ણને પુછતા કૃષ્ણે જે જરાન આપ્યો તે સ્વાભાવી, સમજીને શાંત થયા અર્જુન સિવાય બીજાનેનાદિ ભાઈઓ અને દ્રૌપદી પણ શાંત રહ્યા, પણ અર્જુનથી આ સમર્થન સદન થયું નહિ. તે જોડ્યો, “ભાઈ! પણ હું તો હમેશાં મારી ટેકને સુગત વગગી રહું છું ટેકના પાનનમાં હું જરાયે હકતો નથી, જ્યાં મારે શા કરવું હું ખી થતું પડે?” શ્રીકૃષ્ણ પૂર્વ વાતસંવ્યવેષે જોડ્યા, “અર્જુન! તને તારી ટેકનું બહુમાન હશે ખર પણ તે ઉપર સુગતપણે પાગી શકતો નહિજ હોય હશે, હું તને તે સમીત કરી આપીશ કે તું ટેકમા કેવો મોળા છે આલો! હવે જરા આરામ કરીએ”

આ વાત થયે થોડો વખત જવા દીધો અને અર્જુન આ વાત ભૂલી ગયો હતો તેવે રખને અર્જુન અને શ્રીકૃષ્ણ પોતાના નિત્યનિમિત્તાનુસાર ગાનટપર

ફરવા ગયા હતા. અર્જુનનાં મેળામાં ઇન્દ્રે આપેલી એક માળા હતી, તે જોઇ શ્રીકૃષ્ણે તેનાં વખાણ કર્યાં અને અર્જુન પાસે માળા માંગી. અર્જુન બોલ્યો, “કૃષ્ણ! આ માળા તો મારા પિતા ઇન્દ્રે મને આપેલી છે અને તે મેં ખીળ કોઇને પણ નહિ આપવાનું નક્કી કર્યું છે. સદે મારા પ્રાણ જન્ય પશ્ય હું એ માળા કોઇને આપી શકતો નથી. માટે હું સાચ્ચર છું.” શ્રીકૃષ્ણે બોલ્યા, “ભેલે, ભાઇ! મારે તારી આ ટેકો તોડાવવી નથી. મને તારી ટેકથી બહુ પ્રસન્નતા થાય છે; પણ હું ‘પ્રાણ જન્ય’ સંકેતથી ચરતા ન કર. જે નિતિ-ચાર્ય કહે છે કે ‘આત્માન્ સતતં રક્ષેત્ દુરેરપિ ઘનૈરપિ’ આત્માનું રક્ષણ સ્ત્રી કે ધનથી પણ થવું હોય તો કરવું જોઇએ.” જ્યારે હું તો આત્માની કુરબાનીથી પણ આગળ જઈ માળા સાચવવાનું કહે છે, માટે હું પ્રાણસંકટની વાત રહેવા દે.”

અર્જુને આ શિખામણ ન માનતાં કહ્યું કે “ના મહારાજ! મારી પાસે એવી હુલી વાતો ન કરશો. એ તો ટેક તે ટેકજ. આ માળા પ્રાણાન્તે પણ હું ખીળને નહિ આપું.”

સંધ્યા પધતી જતી હોવાથી આમ વાન કરતા કરતા બેઉ મીત્રો પોતાના મુકામ પર પહોંચી ગયા. અર્જુન પોતાનો વિજય સમજી મસ્ત બની રજો હતો, પણ શ્રીકૃષ્ણને તો અર્જુનની સાન કેદાએ લાગવી હતી. તેમણે એક વિધાન રચ્યું.

“પ્રભુપ્રીતિઓ! આપણે પણ આપણા જીવનમાં આવી અર્જુનના જેવી, યશ સમજની ટેક લઇએ છીએ. એક મુસલમાન વિધવા પોતાના એકના એક દીકરાને મરણ પધારી પર પડેલાં જોઈ પ્રભુને પ્રાર્થના કરે કે, ‘દે અલ્લાહ! મેં લડકા અચ્છ હો જનમંગા, તો મેં તેરેકે એક આજ જેસી બડી મેરી બનાડે ખીસાડિંગા’ અમર કેઈ અપુત્રવાન પતિપતિન પ્રભુને પ્રાર્થના કરે કે, ‘દે ઇશ્વર! મને જે પુત્ર થા પુત્રી પ્રથમ ઘરો તેનો તને બોલ આપીય’ તેના જેવી વાત થઈ નથી તે વિધવા આકાશ જેવી મેટલી બનાવી શકતી કે નથી. પેલાં પતિપતિથી પોતાના પુત્ર કે પુત્રાનો બેગ આપી શકતો. મેં તો કહેનેથી જાનાં. અને પછી નાની-મેટલી બનાવી આપણનું એમાં આરેપણ કરવું કે પડિંગા લોટનું કે અચ્છના લોટનું મનુષ્ય બનાવી તેનો બેગ આપી, બચાવને

સમન્નવવાની; પોતાની ટેકની અવગતતા (૧૬) બતાવવાની માન્યતાઓ છે. શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ‘પ્રાર્થના-તે’-શબ્દ કહી નાંખવાની સમજ આપી; પણ અર્જુન ન માન્યો. હવે તેમાંથી આગળ વિધાન બુઝાવવાનું છે. અર્જુન ઉપરેકતા વેળા બૂલી-ગયો છે. ચોખ્ખું દિવસે વીતી ગયા છે. ભાર-ખાદ એક દિવસ સંધ્યાને વખતે શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન ગંગા કિનારે ફરતા ફરતા ઘણું દૂર નીકળી ગયા હતા. પાછા ફરતાં અર્ધા રસ્તે સંસારત થઇ ગયો. અર્જુનની એક એવી ટેક હતી કે પ્રાંત કે સાર્વ ગમે તે સંધ્યાને ટાણે ભેળા હોય ત્યાં રનાને કરી સંધ્યા કરવી. શ્રીકૃષ્ણને પોતાનો નિયમ કહી પોતે ગંગાના કરવા જવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી; શ્રીકૃષ્ણ ગંગાકિનારે થોડે દૂર ખેડે. અર્જુન તેમની પાસેજ મોતાનાં વઝો, સઝો કપાદિ મુકી એકવરને રનાને કરતા ગંગાજીમાં પડ્યો. બીજા બાજુ જવાને પોતાની યોગમાયાને પ્રેરણા કરી. જે જગ્યાએ અર્જુન હાલો હતો, તેની બરાબર સામે કિનારા પર એક જગરદરત કાવાવાળો, મોટા મોટા યાજના યાજના બારાથી જેનું ગળું એકદમ બારે દેખાતું હતું એવો, ધુરંકેતાં મોટાં આંખના ડાળાવાળો અને મેઘ સમાન લાકડે ત્રાડ પાડતો એવો એક સિંહ આવી ઉભો રહ્યો. અર્જુને પાણીમાંથી બહાર ડોકું કાઢ્યું. આંખ બંધ કરે વનરાજને જોઇ સ્વરક્ષણ માટે ઉપાય શોધવા લાગ્યો. પોતાનું ગોંડીયું ધનુષ પોતાથી ધણું દૂર છે; વઝે ફેસરી ઉભો છે. કૃષ્ણને જુમ પાડી, બીજા પાડી, ત્રીજા પાડી પણ વ્યર્થ. પવનનું જોર અને વળી કૃષ્ણ તો દૂર દંતો એટલે જુમ કેમ સંભળાય? પાસે પ્રલય, પણ નથી. હાથના ઇસારથી જમ સિંહને, ડરાવવા પ્રયત્ન કરતો, ગયો તેમ તેમ તો સિંહ વધુને વધુ ચીડાતો ગયો. અર્જુનને પ્રાણાત નજીક દેખાયો.

અર્જુન યત્ન કરે

‘આત્માનં યેન કેન પ્રકારેણ રક્ષેત્ ।’ આત્માનું કેમ પણ પ્રકારે રક્ષણ કરવાનું સૂચ્યું. અર્જુન ટેક જુલ્યો. પ્રભુના વિદ્વાનથી યોગમાયામાં અવટાયો. ગંગાપરની માળા ઉપર નજર પડી. તુરતજ ગંગામાંથી કાઢી તેનો શસ્ત્ર તરીકે ઉપયોગ કરવા હાથમાં લઇ સિંહ ઉપર ફેંટો ધા કર્યો. માળા સિંહની ડોકમાં જઈ પડી અને પછી માળા અને સિંહાજેડિ અદસ્ય થયાં. અર્જુન વિરમીત થતો થોડો વારતો પાણીમાં જ ઉભો રહ્યો. માળા જવાથી

ચિંતાચરત હૃદયે સચ્ચા કરી લીધી અને પછી આરતે આરતે પોતાની પાસે પડ્યાં-હતાં, ત્યાં ગયો, શ્રીકૃષ્ણ તરફ પીઠ-રાખી. વચ્ચે બેઠે, છે એટલે શ્રીકૃષ્ણ બોલી ઉઠ્યા, “અરે, અર્જુન! કેમ આમ તારી ડોક, માળા પગરની ખાલી કેમ દેખાય છે? તેં શું તારી ટેક ત્યજી દીધી? માળા કાઢને આપી દીધી?” શરમથી સંકોચ પામતો, અર્જુન, પીઠ-રાખી કપડાં-બદલતાં બદલતાં કહેવો લાગ્યો, “શું કહ્યું? આજે બારે-ચપ્પ, રનાન, કરવાં જતાં આજે નમારો અર્જુન હોતો ન હોતો થઈ જતે, એક બધું કર: સિંહે એવું બધું કર: તોફાન-ઉછું ક્યું કે અને તો મારા પ્રાણની: રક્ષાનો, સવામ ઉભો થઈ ગયો, મેં તમને પ્રણામ ત્રણ જુઓ મારી પથુ પ્રાણે, આથે, તમે કયાંથી સાંભળી શકો? છેવટે મેં ગળામાંથી માળા કાઢી તેના ઉપર છુટી મારી અને સિંહ તો નાશી ગયો, પ...થુ-સાથે મારી માળાથે, “આટલું કહી કપડાં પ્રહેરી રહેતાં ફરીને શ્રીકૃષ્ણ તરફ જોઈ વાત કરવા બધાં છે, ત્યાં અર્જુને પોતાની માળા શ્રીકૃષ્ણના ગળામાં જોઈ.”

અર્જુન જાણ્યો પડી ગયો, શ્રીકૃષ્ણ તેના વાંસાપર હાથ ફેરવતાં સંસ્મરત કહ્યું, “અર્જુન! પ્રાણ-તે માળા ન કાઢવાની પ્રતિજ્ઞામાં તું મોજો પડ્યો, તારી ટેક, તારી સત્યપ્રતિજ્ઞા કળી ગઈ, મારા કરતાં સિંહ વધી ગયો, મેં માંગી ત્યારે નહીં આપી અને સિંહની ધુરડાધુરડાને તું વશ થઈ ગયો, આવી તારી ટેક?” અર્જુનથી જવાબ ન આપી સક્યો, પથુ શ્રીકૃષ્ણને આવી બૂલ નહીં આપે એવું કહ્યું, વિના રજા નહીં.

પ્રભુપ્રીઆ! શ્રીકૃષ્ણ તો અંતર્યામી હતા એટલે એમને તો ખાતરી હતી કે અર્જુન આવી બૂલ ક્યાં કરવાનો એટલે જેમ સુવર્ણ માના તાંબાના કે અરણ્યના ભેગથી સુવર્ણને છૂટું પાડવા એને વારે ધડીયે ભટ્ટીમાં નાખી આગાળી શુદ્ધ કરવું પડે છે, તેવી રીતે શ્રીકૃષ્ણને પોતાના મિત્રને શુદ્ધ કરવો હતો એટલે એની એક વધુ કમોડી લેવા થોડા દિવસો પછી પોતાનું નવું વિધાન ઉભું કયું.

તેજ વેશાખનો ધોમધખતો તીથ પડતો હતો તેજ અરસામાં મધ્યાહ્નકાળ પહેલાં જ કાંઈક કાંઈક શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને લેખનીયાલો બહારગામ આગવી સાગ્યા વચ્ચે રસ્તામાં એક એવો લાંબો પટ આલ્યો કે જ્યાં એકે જોડ કે

જળપ્રાપ્તિનું રથાન આવેજ નહિ ચાલતાં ચાલતાં ખસે જાયોગેના વખત થઇ ગયો હતો. ચાલતાં તો અર્જુન ચાકે તેવો નહતો, છતાંયે સર્વનાગવલ્લુના પ્રખર તાપથી તેને તૃપાની પીડા થતા લાગી અને તે પ્રતિદાસે વધતા તીવ્રતમ થઈ પડી. છેવટે અર્જુનના મળામાં કાચકી બાજના લાગી અને આખે લાલ-પીળા દેખાવા લાગ્યાં. પેટમાં બૂબ અને તેપણ તીવ્ર, તરસ પણ અસહ્ય, ઉપરથી તાપ પણ ઉગ્ર-આ બધી પીડાએ અર્જુનને ચક્રર આવવા લાગ્યા. શ્રીકૃષ્ણ પણ ‘હવે થોડું દૂર છે, થોડું દૂર છે’ કહી બહુ ખેંચી લાગ્યા પણ હવે તો લાચારીએ અર્જુન અટકી પડ્યો. સામેજ એક વૃક્ષ દેખાવું ત્યાં નીચે જઈ બેસી પડ્યો. “ભાઈ! હવે તો મારા પ્રાણો અજ અને જળ નિના વધુ ટકી શકે એમ નથી, માટે કૃપા કરી કાંઈક બદોબસત કરી જલદી લાવો તો સારું. બાકી હવે શ્રમય તેમ નથી.” શ્રીકૃષ્ણે ઉત્તર આપ્યો, “અર્જુન! એમા ગજરાવાનું શું કારણ છે? આ પાસેજ મામ દેખાય છે. હું હમણાજ બધો બદોબસત કરી ખેરાક અને પાણી ‘લઇ જલદી આવું’ છું, પરંતુ તું અહિંજ બેગી રહેજેને? નહિ તો પછી મારે તારી મોઢમાં નીકળવું પડશે, માટે તું ક્યા બેસી રહેશે તે કહે” અર્જુન બોલ્યો, “કૃષ્ણ! હવે મારાથી અહિંથી ખસવાની હાથજ રહી નથી, તો પછી ક્યા જવાનો હતો? જના તમારી ખાત્રી માટે આ સત્યવાતજ કહું છું કે તમે આવશે ત્યાંસુધી અહિંથી ખમીસજ નહિ, તેમ તમારા નિના એકયો કાંઈ ખામશ પણ નહિ” શ્રીકૃષ્ણ ત્યાંથી મામ તરફ ગયા અને અર્જુન પેલા ઝડ નીચે બેસી રહ્યો.

પ્રભુપ્રેમીઓ! પ્રભુની અવદિત વદના પટિયસિ માયા તો જળમાં રથજ અને મથળમાં જળ દેખાડે ત્યાં અર્જુનનું શું ગળું? અથા ભૂખા, તીવ્રશ ભૂખા, નારદ જેવા પણ તેમા અટવાઇ જાય તો ખીચારા અર્જુનને એ માવામા શી સમજ પડે?

થોડો વખત ગમે પણ કુદર અને તૃપાથી આતુર અર્જુનને તો એ કાળ એક મુગ સમાત થઈ પડ્યો. આખો ખેંચીખેંચીને આતુરતાથી શ્રીકૃષ્ણનું પ્રત્યાગમન નિરીક્ષવા લાગ્યો, એટલામા એની દૃષ્ટિ કોમએક માણસોના આવના ટોળા તરફ ગઇ. એણે જોયું કે ધણી માણસો એક માણસને વોટલાઈ વળી તેની પાસેથી કાંઈક ખાવાનું મેળવી ખાતા હતા અને પેટો માણસ

તેમને પોતાના પાણીના ચંચુમાંથી પાણી પમ્પ પાતો હતો અર્જુન જોઈ રહ્યો પોતાની પ્રતિષ્ઠા યાદ આવી એટલે શ્રીકૃષ્ણના આગમન પ્રત્યે નજર દોડાવી પણ નિરર્થક નીવડી એક બાલુ ખાવાનું અને પાણી પોતાની સામેજ લુટાઈ રહ્યા હતા, વ્યારે 'શ્રીકૃષ્ણ કોણ જાણે ક્યારે આવશે ?' એમના આત્મા પહેલાં હતાં અને અન્ન પાણીએ પ્રાણ આપ્યા જશે તો ?' એવી ગદમગ્ધપમા પડી, તુરતજ ઉઠ્યો, બેસવાનું રથાન ઊઠ્યું અને પેલા દુકાળી-આંખોની વચ્ચે જઈ મુઠ્ઠી માણીચણા માગી લાવી, ત્યાજ ખાના મઠી પઓ, 'પ્રાણાન્તે' ટેક નહિ ઊઠવાનું ખીજ વખત ભૂખ્યો

બરાબર એજ અરસામાં શ્રીકૃષ્ણ એક માણસ પાસે પૂપકવાનનો થાળ અને પાણી ઉપડાવી ત્યાં આવી પહોંચ્યા. અર્જુનને ધાણીચણા ફાકતો જોયો અને અર્જુન શ્રીકૃષ્ણને પણ જોયા "અરે, અર્જુન ! આ શુ ! તુ તો તદ્દન એકતપેગીઓ થઈ ગયો કે શુ ? હું તારે માટે ભૂખ્યો અને તરરયો રહી, તારા વચન પર વિશ્વાસ રાખી આ બધું લઈ અહિં આવ્યો અને તુ તો તાર પેટ ભરનામાં બધુંજ ભૂલી ગયો ને ? વાહ, ભાઈ ! વાહ એક તો તારી જખ્યા ઉપરથી ખમનાનો નહોતો અને ખીજું મારા વગર ખાવાનો નહોતો અને આ શુ ? ક્યા મધ તારી ટેક અને ક્યા મધ તારી પ્રતિષ્ઠા ? બધામાં પેટજ બ્લાહુ લાગ્યું ને ?" શ્રીકૃષ્ણે ટકોર કરી અર્જુન ઝખનાણો પડી ગયો નીચેથી ઉચ્ચ જોવાય નહિ જેવડે શ્રીકૃષ્ણે 'પ્રાણાન્તે' ટેક સાચવવાની, સત્યપ્રતિષ્ઠ ધરાની કદિતાઈઓ અર્જુન પાળી શકતો નહોતો એમ પુરવાર કરી, અર્જુનને શાન કરી, પોતાની માયા સમેટી લીધી અરવ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! વેદ એ વેદશાસ્ત્રની વાણી છે એ મિથ્યા થાયજ નહિ. જેમ અહિંસાની વ્યાખ્યા સમજાવવાને મેં તમને કહ્યું કે "કર્ષતુ ભયુ" કરવાની ભાનનાથી તમે તેને નિવારવાનો સકલ્પ કરો એ હિંસામાં ગળ્યાય છે અને જેનું ભયુ કરવા તમે ધારો છો એને તમારા પર શ્રદ્ધા ન હોવા જતા ભયે તમે તેમ કરતા તમારા સાકલ્પિક જળનો ઉપયોગ કરો-સાખલા તરીકે 'તુ આમ નહિ કરે તો હું મારા પ્રાણોનું બલિદાન આપીશ' કહી તમારી ધર્મના મુજબ સામાને વર્તવાને આડકતરી રીતે મજ વાપરવું તે-તો આપ બળથી તમારી મરજ પ્રમાણે ચાલવાને તેનું મન દુખાય છે એ એક દિસજ છે

અને એની હિ સાતો બદલે કાઈ પણ વ્યવસ્થિ બિગમવો પડે છે " તેવીરીતે સત્યને વિષે, પણ એમજ સમજવું , ~ ~ ~ ~ ~

સત્ય એ ધર્મના આગ પામના એક પાદ છે, જેને તમે સત્યવાદી તરીકે ઓળખો છો, તે સત્ય દરિશ્વરે પણ સૂત્ય-પાવનમા ભૂનો કરી હતી પુત્રપ્રાપ્તિને માટે વડલદેવને આર્થા, જો યાચરતા તેમને અર્પણ કરવાની તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી પુત્ર, વૈદિજ્ઞ આપ્ત, તો થયો પણ વ્હાનો હતો એટલે એ એકના એક દીકરાને ખીજાને, કેમ, આપી દેવાય? પરિણામે પ્રતિજ્ઞાભંગનું નિષ્કર્ષ કર્યું અને એ, અસત્યતાના પાપનો બદલો-કઠોદર થવાનું અને ભગીને ત્યાં વેચાનાનું આવ્યું બકતોને કે સારિવવાનોને દુઃખ પડતા તમે જુઓ છો ત્યારે ભગવાનને કપકો આપો છો, પરન્તુ તે દુખીયાઓ પોતાની પતિઓના એક માર્ગે નહન થવાના કારણે આવી સંકેષ ભૂનોનો પ્રિયાર કરતા નથી, બલકે તેમને પોતાની બૂન જખ્ખાલીજ નથી, સમજાલીજ નથી એથી કહ્યું છે કે 'મનુષ્ય મોટો મહાત્મા કહેવાતો હોય, પણ તે છે અદ્યપત' આવા મહાત્મા પણ જીવનમા એમદ બૂન કરેજ અને તેને તેનો ભોગ થવુંજ પડે સદે કપડે ડાધ જલદી પડે અને તે દુઃખ થઈ શકે, કાળા કપડાને ડાધ કેમ દેખાય? તેવાઓ તો નરકના ખીજાજ હોય અને એના ગુરુચારીઓની તો અદિ રાતજ નથી

ભગવાનની માયા મહામયજ છે 'હું ક્રતા દરિ વેચણ' સર્વકાષ દરિધ્રજાથી, યા છે નથી સમજતો માનનીને પોતાનો દોષ બલાબના વિદ્વાનોએ બૂન ખાલી છે જગજગમા માનવી દોષ કરે છે અને દુનિયાને મીરી કગાર મથે, મથવામા પણ શ્રમ છે અને શ્રમ વિના તો સૃષ્ટિએ થઈ નથી તો ત્યાં શ્રમ હોય ત્યાં સુખ ક્યા? જેનું મુગજ શ્રમ છે તેમા મૂખ જે હોય? અરે મુખની કપના પણ જે હોય? અને તેથીજ, વેચતે એને મોદાર્થીઓ માટે, પરમાર્થીઓ માટે, પરમાનદીઓ અને નિત્યાનદીઓ તેમજ પરમસુખેચ્છુઓ માટે ત્યાજ્ય ગણ્યુ છે અને એમ ગણીને વેદાન્તે છૂટ્ટર બારને પ્રાપ્ત કરીને પરમપદ પ્રાપ્ત કરવાની શિક્ષા આપી છે

આમ 'દરક વસ્તુ ગ્રામ કરવાને તપ કરવાની જગર છે! એવું જે તમને કહેવામા આવ્યું તે યથાર્થ છે, પરન્તુ આ બધું મુસમ્ય છે અલગોની

વાત! એક બાબુ રાખીને તપનો વિચાર કરો. ભક્તો પણ તપ કરવામાં ભૂલે છે તપને દૈવીસ પત્તિ ગણનામાં આવ્યું છે દૈવીસ પત્તિ એ માનવીમાં તપથી આવે છે એમ થોડા ભક્તો જાણે છે અને ઉપાસના કરવી એ તપ ગણાય છે એવું થોડા માણસો જાણે છે. ઉપાસના કરવાના પ્રકાર પણ થોડા માણસો જાણે છે. યાદ કરો શ્રુતિ-ચર્યાચથા મજતિ તથા તથા ભવતિ-જેવીરીતે માનવી ભગવાનને ભજે, તેવી રીતનો તે થાય છે. છતાં તમે ભક્તને ભગવાનથી ભિન્ન જોશો અને ભક્ત તેના ભગવાનના જેવો બનતો નથી એ હાંતમાં ગુરૂ કે અવતારને ભજનારાઓ પણ તેમનાથી ભિન્ન હાય છે, એવું પ્રત્યક્ષ થાય છે. મરણ એવું એક છે તે એ છે કે-ભક્ત પોતાને પોતાના ઇષ્ટદેવનું રૂપ માનતો નથી, જેથી તે પોતાની ઇચ્છીત વસ્તુ ઇષ્ટદેવ પાસે પામે છે.

૧ દુનિયામાં તપાસો ભક્તોને અને ભક્તોના ઇષ્ટદેવને વળી તપાસો ગુરૂને, અવતારોને, પથ્રાજીઓને, શિષ્યોને, અને અનુયાયીઓને તમને કાંઈ ભિન્નતા લાગે છે? તપાસો ઉડા ઉતરીને એક પછી એક ઇષ્ટને અને તેના ઉપાસકને જુઓ. ભુદ્ધ અને બૌદ્ધો, હિન્દુ અને જૈનો, રામ અને રામાનુજગીઓ, કૃષ્ણ અને કૃષ્ણાનુરાગીઓ, શકર અને શકરાન દીઓ તેમજ જ્ઞાણ અને જ્ઞાતાન દીઓ. પરસ્પર વિવક્ષણતા દેખાય છે? એવી રીતે ક્રિષ્ણ અને ક્રિષ્ણનો, મહા મહા અને મુસનમાનો છે એમાં વિવક્ષણતા? ઉપાસકોને મોટો ભાગ પ્રેમથી નિષ્કામનાથી ભાવથી નમન-વદન-ચિત્તન અને સ્મરણ કરતો નથી પણ દ્વેષભાવથી ઉપાસક અને ઉપાસ્ય ભાવથી ભજે છે અને પોતાને જેવા થવું હોય તેવું માગે છે. આ માગણી બેઠેલી વચમાં પડે અને છે આ પડે સમાન થવામાં અતરાય થાય છે. જ્યાં 'વિદ્યુતિ ત્વાં ભિન્નેતા અને વિવક્ષણતા હોય છે જુઓ એક કોડીયામાં દીવો કરી તેને દિવાલથી રહેજ દૂર રાખી વચ્ચે એક કાગળ ધરો એ કાગળની મધ્યમાં એક ઝીણ છાંદ પાડજો પછી દિવાલ ઉપર દીવાની જ્યોતની અતિદૃષ્ટિ જુઓ જ્યોતની અણી ઉપરને બંદને નીચી એટલે ઉધી દેખાશે આજ પ્રમાણે ઉપાસક અને ઉપાસ્યની વચ્ચે ભાવનાનો પડદો રહેનારી ઉપાસકની રિચિનિ પણ ઉધી થાને નીચી થાને અધોમાંથી દેખાશે નરસિંહ મહેતાએ આવીજ મતવ્યાનું ગાયું છે કે -

‘જીવ’ ને ‘જિવ’ તો આપ કચ્છાણ ચયા

રચી પ્રપચ ચૌન લોક કીધા,

‘મળે નરસૈયો’ : ‘દ’ : ‘તે જાતું, તે જાતું’.

‘એને સંસ્કારી કહે સંત’ સીધ્યા.

‘આ’ કારણથી ગીતા ઉપદેશ આપે છે. ‘મારો’ ઉદ્દેશ ‘હું’ છું’ એમ સમજીને ઉદ્દેશને નિરાકાર માનીને ઉપાસના કરવી. સમજીએ તો ઉપાસક એટલે સેવક. કોઈ દિવસ પોતાના સ્વામીને જોવા હોય તો ‘મરે’ ‘મરે’ આચારના પંથોના આચાર્યો અને પંથસ્થાપકો અને એમના અનુયાયી-એને જુઓ. અનુયાયીઓ તેમને નમન-વંદન-પૂજનાદિ કરીને અશીર્વાદ મેળવવા યત્ન કરે છે; તેમના જોવા થવા માટે નહિ; પછી તેઓ ક્યારીતે તેવા થાય ?

(૧૩.) અદ્યોક્ષ એટલે ક્રોધ ન કરવો. તે. કાષ્ટએ આપણા ઉપર અપહાર થા, અપરાધ થા ગુન્હો પણ ક્યો હોય છતાં તેને આજ ન દેવી, કોર. વચ્ચેના ન કહેવા, આંખો લાલ, નહિ કરવી, ચ્હોરા બગાડી નહિ નાંખવો. કે ધક્કો, પાટુ, ઝુક્કી, સાત કે લપડાક ન મારવી કે તેના પ્રત્યે વેર કે કંપ. રાખી તક મળે ત્યારે પણ બદલો ન લેવો. તે. ‘પૂર્વે’ મેં. એને કાંઈક, કંઈ. હશે જોઈ એણે આમ કંઈ; કારણ વિના કામ કેમ બને ? મારી બૂલ, ચમ્પ હશેજ. દોઢ વાંક વિના તકરાર થાવજ કેમ ? - આજ વિચારો કરી અપહારીના અપહાર, અપરાધીના અપરાધ અને ગુન્હેગારના ગુન્હા વિચારે પાડવા તે અદ્યોક્ષ.

અગાઉ હું કહી ચૂક્યો છું કે દૈનીસંપત્તિનું મૂળ શિક્ષા, ઉપાસના અને તપ છે; અને તપ કહેવાય છે પ્રતિકૃતતામાં પણ, શિક્ષા પ્રમાણે આચરણ સમવાની ક્રિયાથી.

દ્રષ્ટાંતઃ-એક વખત પાંડવો અને કૌરવો બંધારે શરૂ દ્રોણ પાસે બસતા હતા ત્યારે પરિક્ષક યુધિષ્ઠિરને હંટર વડે બહુ માર માર્યો. યુધિષ્ઠિર પરિક્ષક કરતાં મજબૂત હતો. જો એણે ઇચ્છ્યું હોત તો પરિક્ષકના હાથને પકડી રાખ્યો હોત અથવા સામે થઈને તેને મારી શક્યો હોત. છતાંયે મારે સહન કરી લઈ કોઈ ન ક્યો. શરૂ દ્રોણે શિક્ષણ આપ્યું હતું કે ‘કાષ્ટપણ સંભોગમાં ક્રોધ ન કરવો. પરિક્ષક દ્રોણને કહ્યું કે, “યુધિષ્ઠિર આદિનારસ છે, ભવિષ્યનો રાજા છે, છતાં બહુ બૂલો કરે છે; કશું શીખ્યોજ નથી.” દ્રોણે જવાબ આપ્યો, “મદારાજ! મારે પ્રથમ શિક્ષણ એ હતું કે એણે ક્રોધ ન કરવો.

એ તમારી પરિક્ષામાં પાસ થયો છે એને તમે આપો બધો માર માર્યા
જતા તમારી સામે કાર્ક ક્રોધ થયો? પરિક્ષાક શરમાઈ ગયો

તમે સમજી શક્યા? યુધિષ્ઠિરે દ્રોણની શિક્ષાથી અક્રોધ નામની પી
સ પત્તિ આમ મેળવી યુધિષ્ઠિર ગુરુની શિક્ષાનું સ્વિત્તન કરી તેમ સાધવા
અને ગુરુના જેવા થવાનું અનુકરણ કરવા આગ્રહો દત્તો, 'ગુરુશ્રી આશિષ
આપો અને તમારા જેવા થવાને' આમ તેને માયના કરી ન હતી આચર્ય
બનાયું હતું

દ્રુપદ (૨) - પૂર્વે વિષ્ણુકાચી નામની નગરીમાં દમેદરદાસ નામનો
એક પરમ બ્રહ્મજ્ઞ આત્મજ્ઞ રહેતો હતો પ્રભુભક્ત સિવાય એ બીજું કંઈ
કરતો નહિ અને પ્રભુ ચિત્તનામિના બીજું કંઈ એની બુદ્ધિમાં આવતું
નહિ ફક્ત શરીરવાળા નિજાનવા પુરતી ભિક્ષા માગી લાવતો હતો એની
સાધની પત્નિ પતિના માર્ગને બરાબર અનુસરનારી હોઈ પૂર્ણ સંતોષી હતી
ભિક્ષા ન મળે તમારે બૂખ્યા રહેવામાં એક જીવન મેલ થતો ન હતો
આપણે આવી આટલી ભક્તિ કર્યા છતાં પ્રભુ બૂખ્યા રાખે છે - એવો
નુવિચાર કરી તેમને આવતો નહિ બલકે પ્રભુભક્તમાં વધુ ને વધુ મરત
રહેતા હતા

પોતે ગૃહસ્થાશ્રમી આત્મજ્ઞ હેઈ તેમજ ભિક્ષાવાચનથી નિર્વહ કરતા
હોવા છતાં પોતાનો ગૃહસ્થાધર્મ ધર્માર્થ પાળી રહ્યા હતા ગૃહસ્થોએ કરવાના
પચમદાવશો અને તેમણે અતિથિવશ બુદ્ધિ આચરતા હતા પોતાને
મન કરવા છતાં ભિક્ષા ન મળી હોય તો જાને તેઓ બૂખ્યા રહેવાથી અતિ
ચિના આત્મા પછી પાછી ભિક્ષા લેવા જાય અને જેમણે તેનાથી અતિથિ
સત્કાર કરતા હમારી પામે કાર્ક નથી અરે આજે દમેદરદાસ બૂખ્યા
છાયે - આવું પણ કોઈને કહે નહિ અતિથિ એને ધર્મોપદેશક ધર્મનો
જ્ઞાતા અને સનાતન ધર્મશાસ્ત્રી અને ગીતાનો, યતા 'દ્રેક ગૃહસ્થે એનો
યથ શક્તિ અન્નવજ્ર અને જે સન્વાસી નથી તો દાનથી, પણ સત્કાર કરવો
ધરે આ અતિથિ તમને ધર્માશ્રુત પદ છે અત કરજુમાં ય નદીવો પ્રગટાવી
અગવાળી કરાવે છે અને તમને પરમશાંતિનું આશ્વરયાનુ અપાવે છે

બીજા દેશો કરતાં દિંદિમાં આવા ઉપદેશો-અતિથિઓનું હવનધામનું બહુ ઉચ્ચ કક્ષાનું અને જુદીરીતે યજ્ઞયજ્ઞ છે. બીજા દેશોમાં સરકાર આવા-ઓને પગાર આપી તેમની વાણીસ્વાતંત્ર્યતા ઝૂંટવી લે છે અને તેમના મંત્રણ પ્રમાણેનો ઉપદેશ કરવાની ફરજ પાડે છે. એજ પ્રમાણે એ લોકોને એમના પેટની ડીકર રહેતી નથી, જ્યારે તે મરકારે પ્રજા પામેથી કન્દારા વસ્ત્ર કુદરતી નાણાં તેમને પગાર કરે છે. આપણા પવિત્ર ભારતમાં આ ઉપદેશો જ્યાં જ્યાં આ અનિયમ તરીકે પળાય છે, પોતાપ છે તેમજ માન લેના બને છે. પ્રજા પોતાનું કામ પોતાની મેજેજ વાણી ગૃહસ્થાશ્રમની આર્થિકતા પુરી કરે છે, જ્યારે ઉપદેશો પોને વાણી, વિચાર અને હૃદયની સ્વાતંત્ર્યતા વડે જલમમુદતું કલ્યાણ કરે છે અસ્તુ

હવે લક્ષ્મીદેવદાસ તથા એમના સ્થાપી પતિના હવનમાં તેમનાં કર્મોના કળનો પરિપાક થતા, ભગવાને તેમની ક્રમેની કરવાને વિચાર કર્યો. જેમ આપણ બૂખી થાય ત્યારે કોષ કરે અને કુતરી બૂખી થતાં, કોષમાને કોષમા પોતાના બચ્ચાને ખાઈ જાય, તેમ જુ મનુષ્યને અતિથિમત્કાર કરતાં કહતી દદ એજ માય તો શું ને અતિથિને ઉંચે નિરકારેય ન કરે ? ગાળો ન સભાગવે ? ભગવાને અન્યાયી ન કહે ?

ચૌથરેન દશા, હાથમા પાતળી વાડીનુકી વાડી, દુર્બળ યજ્ઞગતી કાપા અને આખ તેમજ ગ્રામ જેના બેસી ગયા છે એવાં એક જદુ અભય, “નારાયણ ! નારાયણ !” કહેતો હમોદદાસના ઘરના આરબે આવી કાકુલુદી ભાપાં અગાજે કહેવા સાગ્યો, “હુ બહુ દુઃખી આવ્યો છું, આજે ત્રણ દિવસના ઝડાકા પડ્યા છે, બહુ થાકી ગયો ગયો છું, હવે ચાલવાનીયે શક્તિ નથી, ભાઈ ! આજનો દિવસ બોજન તથા આરામે આપમે ? હુ બહુ નિગાધા છું ” કહ્યું. ભાઈ અવાજ અને અતિથિની દશા જોઈ લક્ષ્મીદેવદાસ નિદ્રાજા બન્યો આજે તેમને પણ વિદ્યાયા કાંઈ મળ્યું નથી. ઉપાસ, દોડા જતા પૂર્ણપ્રેમથી પતિચલ્લિએ સત્કાર કરી તેમને ઘડમા લઈ દડા પાણીથી પગ ધોઈ, બુટી, એક ભાગ્યાનુયા ખાટલા ઉપર આસન આપી નેમનું પૂજન કરી, તેમને શાનિપૂર્વક આરામ સેવાની વિનંતિ કરતા કહ્યું, “મદારાજ ! ધન્ય છે તમને હમાગ ઉપર બહુ કૃપા કરી. આપ સુખેથી આરામ કરે !

એટલામા ભોજન તૈયાર થશે ત્યાં તમને ઉઠાડીશું ' અતિથિ બ્રાહ્મણ સુતા
તો ખરા પણ ભૂખ્યાને ઉધ કેમ આવે ?

બીજામાજી દામોદરદાસ પતિને સાથે મસનન કરી ફરી બિંદા લેવા ગામમા
બધે ક્યોં પણ કાંઈ પ્રાપ્ત ન થતાં નિગરાનને ઘેર આવ્યો પતિએ નિરાશ
ન થતા પતિને પ્રોત્સાહન આપતા કહ્યું, ' નાથ ! નિગરા ન થશે મને એક
ધુક્તિ મળી આવી છે આપણે એક ટકતું ભોજન પ્રાપ્ત કરી શકીશું કૃપા
કરી પડોશના દરજી પાસેથી મનર થોડા વખત માટે માગી લાવો ' દામોદરદાસે
કાન? મગાવતું કારણેય ન પૂછતા, અતિથિને ભોજન આપી શકાશે એના
આનંદમા દોડી દરજીને ત્યાંથી કાનર લાવી પતિને આગળ રજુ કરી દીધી
બ્રાહ્મણીને બહુ દર્દ થયો પોતાના માથા ઉપરથી એબોડા છોડી વાળ જૂટા
કરી પતિને કહેવા લાગી ' બ્રાહ્મીનાથ ! કૃપા કરી આ મનરડે મારા માથાના
મધ્યભાગના વાળને કાપી આપો નાશવત શરીરના નાશવત વાળો આના
કરતા બીજા કયા સત્કર્મમા વપરાશે ? ' દામોદરદાસે હૈયું કંઠે રાખી સૂચીત
અમન ક્યોં અને દુરતજ પ્રસન્નવર્ણના બ્રાહ્મણીએ તે કપાનેલા વળેમાથી
સુદર દોરીઓ ગ્રાથી તૈયાર કરી અને પતિના હાથમા મુખી ' નાથ ! આટલી
દોરી બજારમા વેચી તેના ઉત્પન્નમાથી ભોજનની સામગ્રીઓ લેતા આવો,
એટલામા હું અલિ સુનાની બ્યારથા કરે છું

બકત દામોદરદાસ દોરી વેચી તેના ઉત્પન્નમાથી દાન્યોખાનેટ ધ માદિ
લઈ ઘેર આ પો અને બ્રાહ્મણીએ રમોછ કરી અતિથિ બ્રાહ્મણને ભોજન લેવા
પધારના કહ્યું દામોદરદાસ સામે જેસીને મીઠીમીઠી વાતો કરતા હતા અને
તેમના પતિ પૂર્ણપ્રેમથી પીગસના તના અને સાથેસથે વૉજ્ઞાથી ઠંડો પવન
નાખી અતિથિને વધુ ઠંડક કરાવતા હતા તાન અને પ્રેમથી વાનારજમા
મિત્રઅતિથિને કેટલું જમ્યો તેનું જ્ઞાન ન રહ્યું તેમના ભોજનાન્તે બધુંજ
ખવાસ થઈ ગયેલું હતું છતાંયે તેમના સતોરમા સતેર માની એક પત્તિ
પતિને તેમની મેરા કરવા લાગ્યા એકે જગ્યાએ પગથપી કરી અને વૉજ્ઞાથી
પવન નાખી જૂદાઅતિથિને નિદા આવી લાસુધી મેરા કરી, પછી પોતે ચૂના

બીજો દિવસે જનઝન થતાજ અતિથિને આનંદીન બોલા એક વધુ દિવસ
રહેવાની બંને જગ્યાએ પ્રાર્થના કરી જો અતિથિએ પણ સ્વિકાર ક્યોં

ભક્તજનોની કમોટી હતી એટલે, ખીજે દિવસે પણ દામોદરદાસને બિલાને
મળી નિરાશ પતિને જોઈ પતિએ પાકું, પ્રોત્સાહન આપ્યું, પાંચી કોતર
મંગલો માથાના રહેણ બધા વાળ કપાવી તેની દોરીઓ વણી પતિના હાથમા
મણી, ગણકાલ પ્રમાણેજ બધું કરવાનું કહ્યું.

સૂર્યાસ્તથી ભગવાન બધુંજ બાંધતા હતા બોજન નૃપાર થતા અતિથિને
આસન પર પડગલી બોજન કરાવ્યું અને આ વખત કમોટી પુરી કરી કાઢ
વધવા તુ દીધું. પોતે ખાટવા ઉપર મુઠા ભય છે ત્યાંતો પતિપતિ પાછાગ
મેંડા કરવા આશ્વા આપ્યા છે. બન્ને દિવસના ઉપવાસની તેમના મુખ ઉપર
જગાયે અસા નથી. પ્રસન્ન મુખે તેઓ પગથપી અને પખો નાખ્યા કરે છે
અને અતિથિદેર નિદાધીન થવાજ અશક્ત પતિપતિ પશુ ત્યાજ સેરા કરતા
કરતા નિદ્રાનરા થાય છે.

મધ્યરાત્રિનો વખત હતો. અનિધિરત્રપ શ્રીભગવાને બેઉ લક્ષ્મીને ધસ-
ધસા ઉપવાસ જોઈ તેમને મનમાં ને મનમાં ધન્યવાદ આપ્યો. જરાપણ
નારાજગી, બનાબા વિના, ક્રોધ કર્યા, રિગ્, તિરસ્કાર કે સંકેત બતાવ્યા વિના,
અતિથિર્મત્ર પાવન કરનાર આ દપતિ પ્રત્યે પોતે પોતાનો વરદદરત હ બાવી
આશિર્વાદોની વર્ષા વર્ષાવી તેઓ પ્રાણણી પ્રત્યે બોલ્યા, "હે માતા! ધન્ય
છે તને તારા વાળ હતા, તેના ઉગી, આવો બૂખથી કૃશ થયેલ, તાર શરીર
તરણ થાઓ " પુણી દામોદરદાસના પ્રત્યે બોલ્યા "હે પુત્ર! તાર શરીર
ભૂખમરણથી નિરતેજ તથા કૃશ થયેલું છે તે તરણ થાઓ અને તારો ગૃહસ્થાશ્રમ
સુખી થવા સર્વ પ્રકારના વૈભવ તથા સાધનોથી સંપૂર્ણ થાઓ આ તમારી
પ્રાણીના કુળકુલજાડે નવપલ્લવીત થાઓ અને પ્રયાગકાળ સુધી માંદ રમરણ
કરતા રહો તમે પાણ દરિદ્ર ન થાઓ " આમ આશિર્વાદોથી નવાજી તેમને
ઉત્તરનાજ મળી પોતે અતર્ધાન થયા.

ખીજે દિવસે પ્રાણમુહર્તમાં આશ્વજ પતિ એ પ્રથમ ઉત્તાજ પ્રેમના
વરદાતોનો મીઠો અનુભવ કરવા આપ્યો. પ્રથમતો પોતાની નજદીકમા સૂતેલા
પોતાના પતિનું ત્રિપ્ર સમાન ચેમકણ / મુખ તેનું મૌવનલરપુર; અગ અને
તસકાચન / સમાન કાષ્ઠના દર્શન કર્યા વળી પોતાના જુવણને એક વૈભવ-
સામગ્રીથી ભરપુર મહેલમા કેરામલો જોયો. આશ્ચર્યમા બેગાડળી બનેલી

મનિતાએ અતિથિની ખચારી ખાલી જોઈ અને તેથી તેણીને વધુ આશ્ચર્ય થયું. પતિને ઠંડોળાને ઉકાડ્યા. પતિએ પતિને મવચીવના અને તેના માથાપર સુંદર વાળોનો અંબોડને જોયો. ઉંઘમાંથી તુરતનો ઉકેલો આઘાત. આ શું દરો? નો વિચાર કરતો આંખો ચોળવા લાગ્યો. એને દહેશત લાગી કે કદાચ સ્વપ્ન ન હોય. આખરે જે ઉજામાં ધરની બહાર જોના નીકળ્યા તો પોતાનો આંખોએ વાંડે નવપલ્લવીત અને સુંદર રંગબેરંગી પુંખો અને ફોળી બરેલો જોયો. મંદોન કુતૂહળથી આશ્ચર્યમુર્ચ્ચ થયેલાં તેઓએ નિશ્ચય કર્યો કે—જરૂર! અતિથિસ્વરૂપે પરમાત્માના આંખો હોવાં જોઈએ, નહિતો ખીજો કોઈથી આવું થઈ શકે નહિ. ધંધા વધુ વિચાર ન કરતાં જે ઉજાને ભેટાઉં છો. હોઈ અસંત દીસગીરી થઈ કે—અરે! પ્રભુએ આ શું કયું નિર્જરસ્વરૂપનો દર્શન આપ્યો નહિ અને આવું નોંસવંત સુખ આપી મોદમાં નીપ્યા? હવે નિશ્ચય કરી આત્મસ્વરૂપ જાગ્રતને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે હે પ્રભો! હે દીનંદયા! હે દીનાનાથ! આપનાં દર્શન નહિ, શાવ ત્યાંસુધી, આ સુખવૈભવો હમે જોમ્પીશું નહિ, પણ હવે તો હમે અલપાણી પણ લઈશું નહિ.

આવાં દર નિશ્ચયથી જે ઉપર પતિ પતિને આંક આંક દિવસના ઉપવાસે થયા અને અંતે શ્રીપ્રભુને આંખો સિરાયે ચાસ્યું નહિ. ધરમાં અમાનક અનંત જવાય તેવા પ્રકાસ પડ્યો. બારેણી તે બધું હતાં જોઈતાં આ પ્રકાશની મધ્યમાં સખ ચક્રગદા પરમધારી શ્રી મનસ્વોમ મૂર્તિ પ્રગટ થઈ અને અકોધ નામક દેવીસંપતિનાં સંપતિવાને દંપતિ પ્રભુચરણોમાં બેઠી પડ્યાં. પોતાનાં નેત્રોદકથી પ્રભુની પાવન ચરણો ધોવાં લાગ્યાં.

એને જોઈ ઉપર પોતાની કૃપાદષ્ટિ અને અશ્રુત સમાન વરદ હેરત દેરથી તેમને બેઠાં કરી શ્રીપ્રભુજીએ કહ્યું, “પ્રિય બેકતો! તમે બહુ કંઈ વેદ્યુ. હવે તેનો બદલો જોમ્પી લ્યો. મારું સ્મરણ કરી આ જીવન ટકાવો અને ઉતાવળા ન થતાં પૂણ્ય-જાન પ્રાપ્ત કરી, “હુ” જહા હુ” એવાં યશો ત્યારે તમે મારોમાં સમાઈ જશો, તમે મુક્ત થશો.

આ પ્રમાણે આખી જીવન બેઠીત કરી તે દંપતિ તે પદ પામ્યા કે જ્યાં ચોગીએ જાય છે અને પાંજા આવના નથી. તેમના આત્મા પરમાત્મામાં સમાયા અરણ્ય.

શેખરેએ તેને આશ્વાસન આપ્યું અને તેને લઈ જગરમા જઈ એક જ કલાકમાં ગોઈતા નાણાં ઉધરાવી આપી તેને જમાડીને વિદાય કર્યો

(૧૪) ત્યાગ એટલે નિત્ય કરવામા આવતા કર્મો-સેવકા યા વૈષ્ણવી સમ્રાજ્યને અગ્રસરાતા-ના કૃણનો ધર્મચાર્યણ શુદ્ધિ પડે ત્યાગ કરવો તે આ કર્મોમા સ્નાન, સંખ્યા, વૈશ્વદેવ, ચતુર્મુખી, જપ-તપ-દત-યોગ, ઇષ્ટાર્પણ, પૂરપદાત વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે જગતમામરમરણ-કર્તન-કથાશ્રવણ-પ્રત્યુત્થરણસેવા-આત્મનિવેદન-પૂજન-દર્શન-સખ્ય તથા ધ્યાન-સમાધિ-મર્તિ-પૂજા, પૂપ-દીપ વિગેરે વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે આઠાશોનુ સાત્ર રચવાનું કર્મ પણ જનતા માટે કલ્યાણકારક હોઈને ફળની ઈચ્છા વિનાનું હોઈ નિલ-કર્મ કહેવાય છે પરંતુ આશ્રમિકાનુ સાધન કામની પાસેથી નહિ મેળવીને પણ ફળ માટે કરવામા આવે તે ઉત્તમ કાદીનો ત્યાગ સમજવો ઘટે

કન્યાદાન કરવું' હતુ નાહુ અર્થાત્થ હતુ શેખરેના ગામની દાનચર તરીકેની પ્રતિષ્ઠા સારી હતી અને તેથી આ બ્રાહ્મણ ક્ષેત્રનો પ્રેસાયો આ-યો હતો પણ તેના આગમન પહેલાજ ગામનેકેએ-કેાઇ બીજા રાજામા એક મોટું કંડ કરી મદદ કરેલી એટલે આ બ્રાહ્મણને નિરાશા થયા. મોટી પૂર્ણ હતોતસાદ થતા પ્રભુને પ્રાર્થના કરતો કરતો ગામના બજારમા ફરતો હતો, એટલામા તેની નજર પેતા ધાણીવાની જોહેરાત ઉપર ગઇ પોતાને હજાર રૂપીઆ મળે તો પોતાનુ બધુ કામ ચર્ચાયા એવું હતુ મનમાનેમનમા શેખરેને કોધી કરવાનુ બીકું ઝડપ્યુ

ખીજે દિવસે, તે શેખરેને ત્યાં ગયો પૂજમાને અતિથિનુ પાઘ, અર્ધ, આમનાદિથી પૂજન કરી પોતાને ત્યાં ભોજન લેવા વિનવતી કરી, જે બ્રાહ્મણે કહ્યું ન રાખી, મનમા તો, કોધ ઉપજાવવાની, તકરૂપી અગ્નિ પ્રજ્વળતો હતો પણ કાંઈ સુકિત, જડતી ન હતી એટનામા ધરમાંથી શેખરેની પત્નિએ પાટલા માડ્યાનુ અને યાગીઓ પીરસ્યાનુ કહ્યું એઉ જલ્દા જમવા બેસા. વજમાનપતિન બહુ પ્રેમથી પીરસતી હતી અને તેમ કરતા કર્મભરેથી વાંકું વળાવુ પડતુ હતુ, જે, તકે અતિથિ, બ્રાહ્મણના મગજનો કીકે સળવળી ઉઠ્યો તુરંતજ, ઉભો થઇ બેસા, દ્વાય સાથેજ શેખરેની પત્નિ જે વાકી વળી હતી, તેના ઉપર ધોડેસ્વા રતી, માફક બેસી ગયો તેજ સ્થિતિમા, પત્નિએ પતિ સામુ જોયુ શેખરે બોલ્યા, “રમા! ગેસ કરીશ નહિ અતિથિ દેવને બાલ્ય, બાન પ્રાપ્ત થયો છે. પુત્ર માતા સાથે આના લાક ન, લડે કે ?” પત્નિએ જવાબ દીધો, “નાથ! મને કાંઈ આપદા નથી, જાહે કુ બહુ પ્રુથ ધર્મ છુ ”

આ વાતચીત સાંભળી બ્રાહ્મણ, ઉઠી પોતાના આસન ઉપર બેસી ગયો પતિપત્નિ, તો જાણે કંઈ જાણુતાજ નહોત, તેમ વર્તવા લાગ્યા, પણ, બ્રાહ્મણ નાસીપાસ થયેનો એટને, એનાથી ભોજન વધુ લઇ ચકાવુ નહિ પોતે પોતાની મકસદમા હાર્યો, હતો એટને નજર સન્મુખ આવેલા હજાર, રૂપીઆ દૂર ને દૂર ઠેકાના સમજાયા, તેણે બહેવા બહેના દ્વાય માંદ નાખ્યા અને શેખરે સાથે ગાદી ઉપર મુખવાસ લેતા બેઠો પણ શેખરેએ તેની આખમા આસુ જોયા બ્રાહ્મણ પશ્ચાતાપ કરી રહ્યો હતો શેખરે પુઝવા લાગ્યો, હે પુત્ર! આ શુ ? કેમ આખ બીની ચર્ચ રહી છે ? શુ કાંઈ ખોટું લાગ્યુ ? જો કાંઈ હમારી બૂલ ચર્ચ હોય તો ક્ષમા કરો ” બ્રાહ્મણે ઉઠે બધી બીના કદી દીધી પોતાનો ક્રમનું કારણ કહી, તે પતિપત્નિની ક્ષમા માગતા મુક્તાકે રહી પડ્યો

એખરેએ તેને આશાસન આપ્યું અને તેને લઈ જાગરમા જઈ એકજ કલાકમા જોઈતા નાણા ઉધસરી આપી તેને જમાડીને વિદાય કર્યો

(૧૪) ત્યાગ એટલે નિત્ય કરવામા આવતા કર્મો-શેર યા વેષ્યુરી સપ્રદાયને અનુસરાતા-ના કૃષ્ણનો ઇશ્વરાર્પણ શુદ્ધિ લેકે ત્યાગ કરવો તે. આ કર્મોમા સ્નાન, સધ્યા, વૈશ્વદેવ, પચમદાવજો, જપ-તપ-ટલ-યોગ, ઇષ્ટાપૂર્ત, પૂરવદાન વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે ભગવદ્ગામ્યમગ્ધ-કિર્તન-કથાશ્રવણ-પ્રભુચરણસેવા-આત્મનિવેદન-પૂજન-દર્શન-સમ્પ તથા ધ્યાન-સમાધિ-મુનિ-પૂજા, ધૂપ-દીપ વિગેરે વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે આજીવોનુ શાસ્ત્ર રચવાનું કર્મ પણ જનતા માટે કલ્યાણકરક હોઇતે કૃષ્ણની મન્દિર વિનાનું હોઈ નિલ-કર્મ કહેવાય છે પરંતુ આજીવિકાનુ સાધન કોઈની પાસેથી નહિ મેળવીતે પણ રૂઝ માટે કરવામા આવે તે ઉત્તમ કોટીનો ત્યાગ સમજવો ધરે

દુષ્ટાંતઃ-વૈશેષીક શાસ્ત્રના કર્તા રૂપિ કણ્ઠાદ જગલમા એકાતમા રહેતા હતા અને અથ રચના કરતા હતા અથરચના એકાત ધ્યાન, નિપયત-મથના અને ચિત્તની એમમના માગે છે રૂપિ પોતાનો નિર્વાહ, એકતોના પોતાના જોનરોમાથી અનાજ લઈ ગયા પછી જમીન પર જે અનાજના કણ પડી રહેતા હતા તે વીણીને બેગા કરી, તેના ઉપર ચનાવતા હતા તેમનુ નામ આ કૃતપથી કણ્ઠાદ પ-ધુ હઈ પોતે નિરુદ્ધ હતા.

એક વખત તે પ્રદેશના રાજાને કોઇએ જાણને કહ્યું કે 'તમારા રાજ્યમા એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ દારિદ્ર્યનુ કષ્ટ બોગવે છે અને તમારે એ બ્રાહ્મણની સલાહ લેવી જોઈએ' રાજાએ સલાહ માન્ય રાખી પોતાના અનુચર સાથે એક ધાળ ભરી સુવર્ણમહેરો કણ્ઠાદને ત્યાં મોકલી મ્હાદે તે ન સિંકારી રાજા સમજ્યો કે 'અનુચર મારફત મોકલી તેથી નહિ લીધી હોય,' તેથી તેણે મનીને તે ધાળ લઈ મોકલ્યો અથરચનાના કાર્યમા પૂર્ણ નિયમ એવા કણ્ઠાદે મત્રી સામુયે ન જોયું મત્રી પાછો ગયો 'કદાચ કન્ય એમકુ પડતુ હશે' એમ માની રાજાએ બે ધાળ ભરી મત્રી સાથે મોકલ્યા પણ કણ્ઠાદે તે ન લીધા

છેડે તણુ યાજ સુવર્ણમહેરો તથા અન્ય દ્રવ્યાદિસ પાત્રએ અનુચરોને માથે ચઢાવી, રાજા જાતે પાનખીમાં બેસી કણ્ઠાદને આજ્ઞો ગયો કણ્ઠાદ તો

એના તનમય થઈ નીચું જોઈ લખતા હતા કે કેમ? આવ્યું ? તેની પશ્ચ
ખબર તેમને ન પડી રાજા સાત મીતે બેઠે હાથ જોડી થોડીનાર ઉભે રહ્યો
મ્હાદની નજર અથ સિવાય બીજે કયાય ન હતી એટલે એ રાજાને શીરીતે
સ્નેહ રોકે? રાજા થાક્યો અને થાળ ત્યા મુઠ્ઠી પાત્ર જવાની તૈયારી કરતો
હતો એટલામા કણાદે લેખનકાર્ય બંધ કરી હિંચુ જોયું ગળને જોયા
અને સાદાગ દડાત્ર પ્રણામ કરતા આસિર્વાદ આપ્યા રાજાએ ત્યાગપછી
કહ્યું, “હે વિપ્ર! મારા રાજ્યમા રહી આપ ગરીબાઇનું દુઃખ બોગમી રહ્યા
છો એ દીક નહિ મે સાલજ્યુ એટલે અને અપાગાકણ થયું છે અને તેથી
આ દ્રવ્ય કુ આપને માટે લાવ્યો છું તો કૃપા કરી સ્વિકારો અને બીજી
મંદ સેના કરવાની હોમ તો મને કરો કણાદ એ ત્યા ‘ રાજન્! મને કશું
જોઈતું નથી ‘ અભિમાન અને ગર્વથી ઠપકાના’ રૂપમા રાજાએ કણાદના
નકારનો જવાબ આપ્યો કે ‘ મહારાજ ‘ આપણી બધી ગરીબાઇનું દુઃખ
બોગમી રહ્યા છો અને તે દૂર કરવા કુ આપની પાસે આ દ્રવ્ય લાવ્યો છું,
છતા તમે ના શા માટે પાડો છો? હા, જો દ્રવ્ય આપું છું છતાં હોમ તો મને
કરો. કુ રાજા છું આપ માગશો તેટલું આપીશ પણ મારા રાજ્યમા કોઈપણ
બ્રાહ્મણ ગરીબામ્ બોમવે તે જોવા કુ રાજા નથી ” મ્હાદે પડે તેજ
જવાબ વળ્યો “ રાજન્! મને કશું જોઈતું નથી ” બ્રાહ્મણનો અંગ નિશ્ચય
અને નિશ્ચયાત્મક નકારથી નારાજ થઇ અપમાન થયું ‘ એમ સમજતો તે
રાજા બેટસામગ્રી પાછી લઈ પોતાના રાજમર્મા આવ્યો ગયો

રાત્રે પંચગમ સુતો તો ખરો પરંતુ ઉઘ ન આરાયી અરવચ્ચગિત
પડખા ફેરવ્યા કરતો હતો તેની આ હાનત જોઇ રાણીએ કારણ પૂછતા
રાજાએ કણાદ સાથે બનેલી બધી સમિસ્તાર વાત કહી અને પરિણામમા
‘ એ અભિમાની ગરીબ અહાણે મારી બેટનો અસ્વિકાર કરી માર અપમાન
કયું ગરીબાઇ છતાં આટલો તોર? -કહી અપમાનની આજથી ઉઘ નહિ
આવડાવ કારણ કહ્યું

રાણીએ બધું વૃત્તાત સાલળી લીધું ચિચર કરી તેણી રાજાને કહેતા
લાગી રાજન્! સ્વામીનાથ! આપ નહક હેરાન થાઓ છો આપે વિચાર
નથી કર્યો જે બ્રાહ્મણ તણ તણ થાળ લારેલી સુતરું મ્હોરોને લાત મારે એ

બ્રાહ્મણની મિલકત તમે નથી સમજી શક્યા એની પાસે કાનક એવું છે, જે તમારી પાસે નથી અને વધુ વિચાર કરો તો માત્રમ પડશે કે ખરેખર જે બ્રાહ્મણ પાસે સંકાઈ છે, જે તમારી પાસે નથીજ અને ખરેખરા ગરીબ તો તમેજ છો. બ્રાહ્મણ ગરીબ નથી માત્ર કહેવું આપને હીક નહિ લાગતું હોય, છતાં મારી મિનતી છે કે આપ કાને સવારે એમની પાસે જઈ સંપ્રદાય દર્શાવ કરી, શિષ્ય થતા કહો અને પછી એમની પાસે શું છે તે તમને મળી આવશે.

કુતૂહલ અને જીજ્ઞાસાથી ઘેરાયેલો ગણ સવાર પડતા ઘોડેસવાર થઈ કણ્ણાના આશ્રમે ગયો અને ત્યાં બ્રહ્મ વિવેક નમ્રતા રાખી સામ્રાજ દર્શાવ કરી શિષ્યવિદ્યાની માયના કરી કણ્ણાદે દિમ્ભતપૂર્વક પૂછ્યું, “રાજાના માયના કરે તે ગરીબ દેવે મ્હો આપણા જેમા કાણ ગરીબ, તમે કે હું?” રાજાએ પોતાની ગરીબાઈનો સ્વિકાર કર્યો.

દૃષ્ટાન્ત (૨) - પાતળન અને બ્રાહ્મણ પર લાખ્ય સખનાર રૂઢિ કેવળને નિર્વાહ તેમના પત્નિ જગતમાથી સુકા સાકા વીધી લાવી તેનો બારો શહેરમા વેચી તેની આનકમાથી થતો તેમનો આશ્રમ જે રાજાની હક્તી પાસે એક રાજાની જમીનમા હતો એકાએક તે રાજા કેવળના આશ્રમ પર આવી ચઢ્યો અને બોલ્યો ‘ હે મિત્ર! આપ મારા રાજ્યમા રહો આવી ગરીબાઈ ભોગવો છો તે જોઈ મને બહુ દુઃખ થાય છે તો હું આપને માટે કાંઈ કરી શકું તેમ હોયતો મને આશા આપો. રૂઢિ ‘પદ આ વખતે કોઈ બહુ ઉઠા મિત્રારમા હતા ગગનનુ-‘મારા રાજ્યમા’-સ લાખાયુ પશુ બધું જ્યાનબદાર તુ રાજાને કાંઈપણ જવાન ન દેતાં પોતાની પત્નિને કહેતા લાખા ‘દેવી! આ રાજાના રાજ્યમા આપણે રહીએ છીએ તેથી તેમને બહુ દુઃખ થાય છે, માટે ચાલો આપણે બીજે ક્યાંક જઈએ.’

પતિપત્નિએ પોતાનો બહુ જૂજ સામાન-ગદાઈ, પુત્રકો, ખડીયો કલમ જળપાન-કિપારી ત્યાંથી ચાલતા માડ્યુ રાજા જોઈજ રહ્યો કેવલે હૃદ વગવી બીજા રાજ્યની હદમાં મુકામ કર્યો—અરણ્ય

પ્રભુપ્રેમીઓ! હવેમાન પણ એવાજ ત્યાગી હતા સીતાએ માળા પહેરાવી તેના મોલીમા રામ ■ કે નહિ તે જોના એકએક મોલી દાતથી તોડી બોધ અને

રામે વિનાની માળા નકોમી ગણી. આવે ત્યાગ પ્રભુપ્રેમ; બેઠાવિલાસની તૃપ્તિ, વૈરાગ્ય અને વિદ્યાના વિના મનુષ્યમાં ન આવે. હનુમાન વિદ્વાન; ચોળી, પ્રભુ-પ્રેમી અને બ્રહ્મચારી હતા. (૧૫) શાન્તિ એટલે અંતઃકરણની સર્વથી રાગરહિત હાલત, મમતા-રહિત હાલત અને ‘‘માફ, માફ’’ એવું જેના મનમાંથી આવી ગયું છે, એવા પુણ્યશાળી માનવીના અંતઃકરણની હાલત. વળી સર્વને સર્વને આત્મસ્વરૂપ એટલે પોતાના સ્વરૂપે માનવાની અંતઃકરણની હાલત.

આપી, હાલતવાળાં માનવીઓ વિદેહી કહેવાય છે. વિદેહી એટલે અંતઃકરણમાં રાગદ્વેષથી ઉપજતા વિદારોની, શયતાવાળું, પ્રભુભક્ત માનવી. તેનામાં આવું વિદેહીપણું આવવાનું કારણ હનિયામાંના ભોજો, આરામો અને આનંદો પ્રત્યેની લાલસારહિતપણું હોય છે. આ લાલસારહિતપણું મોક્ષની તીવ્રલાપનાંથી આવે છે અને અંબકતોમાં એ ઉપજે છે. મૃત્યુના ભયથી, આવા મૃત્યુના ભયથી ઉપજતા લાલસારહિતપણાથી અંતઃકરણમાં શાંતિ આવતી નથી, કારણકે ત્યાં લાલસારહિતપણાનું સ્થાન લે છે ભય. એ મૃત્યુભય અંતઃકરણને ડોલાવમાન કરે છે. તીવ્ર મોક્ષાર્થાનું ભાવિ અંતઃકરણની લાલસારહિતપણાની હાલતમાં કોઇપણ પ્રવૃત્તિ વિનાનું હોય છે. તેના અંતઃકરણની વૃત્તિઓ ચલાવ-માન હોતી નથી તેથી એ શાંતિમાં હોય છે.

દૃષ્ટાંત:—એક દિવસ રાજા જનક વિદેહીને, એમના મંત્રીને, પૂછ્યું, ‘‘રાજા! શરીર હોવા છતાં ભોજો આપને; દેહ વિનાના કેમ કહે છે?’’ રાજાએ ઉત્તર આપ્યો, ‘‘મંત્રીજી! આનો ઉત્તર હું તમને કોઇ દિવસ આપીશ.’’

ઉક્ત વાતચીત થયાને થોડા દિવસ થઇ ગયા. પછી રાજાએ એક દિવસે એશિંતો પોતાના શહેરમાં દંદેરો પીટાબ્ધો કે આવતી કાલે મંત્રીને ફાંસીની સજા આપવામાં આવશે. તદનુસાર જે દિવસે સંજના ચાર વાગે મંત્રીને ફાંસી આપવાની હતી તે દિવસની સવારે રાજાએ છત્રોસ જાતનાં વ્યંજનો વાગું બોજન તૈયાર કરાવ્યું અને અંદર ગીરું ખીલકેલ નંખાવ્યું નહિ. બરાબર બોજનના સમયે મંત્રીને બોજન કરવા બોલાવી બોજન કરાવ્યું.

ભોજન લીધા પછી રામએ 'મંત્રીને' પૂછ્યું, "મંત્રીજી! ભોજન ખરાબર હતું ને? અંદર મીઠું બીઠું બરાબર હતાં ને?" મંત્રી બોલ્યા, "મહારાજ! બ્યારે બે કલાક પછી મને ફાંસીજ મળવાની છે, ત્યાં તેની શીકરમાં ભોજનની મને શી પડી હોય? બે કલાકની આ દુનિયાની મહેમાનગીરી આખું કે તમારા ભોજનના સ્વાદ આખું? રાજા! મને તો ખરેખર માથા દેહની શુષ્કતા નથી. મારા શોકનો કોઈ પાર નથી. ખરેખર મેં એક વંત્રવત્ ભોજન, લીધું છે એટલે મને ભોજનમાં મીઠાના સ્વાદની કંઈ ગમ પડી નહિ. મહારાજ! હું વિદેહી થતો આવ્યો છું."

..

જનકરાજ દસીને બોલ્યા, "મંત્રીજી! તમને યાદ છે તમારો પ્રસંગ વિદેહી લોકો મને કેમ કહે છે તેનો જવાબ આ પ્રસંગથી તમે મેળવી લીધો? જુઓ! તમને તો બે કલાક પછી મોત થવાની બધી પડ્યાથી તમે વિદેહી બન્યા, પરંતુ મને તો મારી જીવગીતો એક ક્ષણભર પણ બંધાયો નથી, એ કારણથી હું પ્રભુચિંતન કરતો ચોવીસે કલાક વિદેહ રહું છું."

પ્રભુપ્રેમીઓ! તમને માલમ તો હશે કે જનકરાજને દેવલોકના રાજા ઇન્દ્ર જેવા, બધે તેનાથી પણ વધુ ભોગો પ્રાપ્ત હતા. વિશાળ રાજવૈભવ પ્રાપ્ત હતો તેમજ રાજ્યવ્યવસ્થા પણ સુંદર હતી. તેના રાજ્યમાં સર્વત્ર શાંતિ હતી તેમજ પ્રજા પણ શાંત, આનંદી, સુખી અને તદુરસ્ત હતી. બહારના શત્રુઓ જનકની મીઠીલા ઉપર હવે બાવવાને ડરતા રહેતા હતા. એમ રાજ્યભાર અને પ્રજાપાલનનો બાર હોવા છતાં જનકરાજ શાંતિનો અનુભવ કરતો હતો અને તેનું માત્ર એક જ કારણ હતું કે—એનું અંતઃકરણ કોઈપણ શુભાશુભના વિકાર વિનાનું આત્માનંદી હતું. એ સંન્યાસી ન હતો, બધે એને મુનમના રાણી તેમજ લક્ષ્મીનિધિ નામનો પુત્ર અને રિદિ નામની પુત્રવધૂ આદિ પરિવાર હતો.

અંતઃકરણની અશાંતિનું કારણ લાલસા કહેવામાં આવી, પરંતુ 'કુર્મ' કરવાની પ્રતિ એમ કહીએ તોયે તે ઠીકા છે. કારણકે કોઈ વખતે ઇચ્છાશક્તિ વિના પણ કર્મ થઈ જાય છે અને કર્મનું ફળ ભોગવવાનો સમય આવે છે ત્યારે શાંતિનો ભંગ થાય છે. તમે કર્મ બાંધે ન કરો પણ કર્મ થાય છે. શાખ્યા તરીકે—તમે મુન્દાફરી કરી રહ્યા છો. થાક લાગવાથી તમે એક નાળી-

મેરીના જડ નીચે થડને ટેકવીને બેઠા. તમે હિંદાડે માથે બેઠા છો. આચાર્યક નાળાધેરી પરથી નાળાધેર તૂટીને પડ્યું. તમારા માથા પર તમને અશાંતિ થઈ નાળાધેરના પડવાથી તમને થયેલી વેદનાથી, આનાળાધેર ઉપરથી કાંઈએ પાડ્યું ન હતું. તમે પોતે તો એ નાળાધેરને તમારા ઉપર પાડોજ નહિ. તમારા અંતઃકરણમાં અશાંતિ થઈ તે નાંધતાં શાંતિ શાથી આવે તેના વિચાર કરો. એનો જવાબ એ છે કે એ શાંતિ આવે વિદેહી પંજાથી, અને એ વિદેહીપણું જમારે આવે ત્યારે અંતઃકરણમાં રહેતાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર આત્મા સાથે જોડાઈ જાય છે અને આ દારૂ જેવ્યા થતી નથી. અંતઃકરણની અમારવિત હાલત એ શાંતિનું પરમ કારણ છે.

અશાંતિના ચોક્કસ કારણો શું?—જ્યારે કાંઈ મનુષ્ય કોઈના હાલતમાં હોય છે, ત્યારે તે મનમાં વિચાર કરે છે કે ‘અરે! જે મને ખાવાને સૂકો રાટલોયે રાજ મળે તો હું માર પેટ ભરીને સુખી થાઉં. હવે જે તેને રાટલો મળ્યો કે તેને ઘસો કે ‘રાજ સૂકો રાટલોજ મારા નરીખમાં? કાંઈ દિવસ રાટલીયે નહિ?’ પછી જે તેને રાટલી મળવા લાગી કે તેને મિથાન મેળવવાથી સુખ થશે એમ લાગે. મિથાન મળવા લાગે, એટલે તે વિચાર કરે કે ‘એમ તો હાથોને, પણ લાડવા ખાવાને મળે છે, તેમાં શો દહાડો વળ્યો? ખાવાને રાટલો મળ્યો પણ કાંઈ એટલા પર સુવાથી સુખ થાય? છેવટે કાંઈ નહિતો એક નાટ્ય સરખું છું પકડે હોત તો સારું. છું પકડે મળ્યું, એટલે તેને જે માળતું ધર અને તે મળ્યા પછી હવેલી વગર સુખ નહિ મળે, પછી તેના વિચાર આગળ વધે. ‘અરે! આ ધર તો મળ્યું પણ એકલા ધરને તે શું મધ મુકી ચાટે? કરડવા ધામ છે કરડવા. એ ધર તે વળા ધર કહેવાય? ‘ગૃહિણી ગૃહમુચ્યતે, કાંઈ ખોડું, કણું હશે? ધરમાં ગૃહિણી-સ્ત્રી-પતિ ન હોય તો પછી ધર શાનું?’ ઈશ્વરકૃપાએ તેની એ ઇચ્છા પણ પૂરી પડે, પણ તેનાથી તો તેના સુખનો છેડો ધણો આધો લાંબાય. ‘લગવાને ખડું, આપું, પછું હવે આ વેલો વધારવો એકાદ દીકરો આપે તો ઘણું સારું. ‘અપુત્રસ્ય ગતિર્નાસ્તિ’ પુત્ર વિના કાંઈ સહ્યતિ મળે? અરે, જે ધરમાં પુત્ર નહિ તે ધરને ધર કહેવાયજ કેમ? ગૃહનિવાસો અપુત્રવાનનો જેવું દુઃખ નહિ? આમ બળાપો કરતાં પુત્ર થાય એટલે તેને ઇડપણનાં ગિરહો દેખાવા માંડે એટલે પાછી શીકરમાં પડાય કે ‘હજી તો કીકા નાનો છે અને

હવે મારી તખીયત કચળા મારી છે એટલે/એવું કાઈ ગોઠવાઈ જાય તો સાહે' અને ગોઠાયા પછી 'લગ્ન થઈ જાય, પુત્રને। પરજાવનાનો દલાવો લેવાય, વહુ ઘેર આવે'। છતાંદી મુખમાં સાધન પ્રાપ્તિયા એટલે 'હજી વહુને સીમંત આપું' નથી, હોકો આવે તો 'સાહે' એવી અશાંતિ માર્શસને ઘેર અસુખમાં ધોકી દે છે તેનું શરીર ધરકુ થાય છે, પણ તેની આશા, તેની લાલસા, તેની તૃષ્ણા ધરડી થતીજ નથી એની કાઈ દલજ નથી દીનબદીન એ વહુ થરાને બલે બગવાન અને જુનાન બનવી જાય છે પરિણામમાં માનવી આશા, તૃષ્ણા લાલસામાં ફસાયેલો પોતાની જાતને દુખી માનેતો, અશાંતિનો અનુભવ કરતો 'લાલ, લાલ! અરેરે!' કરતો આલ્સો જાય છે, આખાથે જીવન દરમીયાન તે ઐશ્વરીભાવ આજીવાની અને અત કરજીમાં દૈવીસ પતિ આજીવાની માનવી કર્તવ્યતાને વિચારી શુકે છે કળીર સાહેમે બહુક કહ્યું છે કે -

‘મન મરે’ માયા મરે મીટ મીટ’ જાય શરીર’

‘આશા તૃષ્ણા ન મીટે વહુ ગયે લાસ કબીર’

। વળી એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે ‘‘તૃષ્ણાંશ્નઃ સ્વર્ગવદ કિમસ્તિ’’ તૃષ્ણાના ત્યાગમાંજ મુખ્ય છે અને ‘ત્યાગમાંજ શાંતિ છે, ‘લાગેમાં શાંતિ છે’ એ સમજવું બહુ મુશ્કેલ છે છતાં સમજાય તો એરી સમજ પણ માનવીને આજીવન મોખુકત રાખે છે આ સમજાય છે સત્સગથી, કંઠના વચનો સાલગીને તેના હિપર વિચાર કરાથી કુસગથી તે સમજવુંજ નથી કે ત્યાગ એ શી વસ્તુ છે અને ત્યાગ કહેવો કેને?

। દુષ્ટાંત:-કોઈએક રાત્રીએ બહુ રૂપીય ખર્ચાને એક સુદર મહેલ બનાવ્યો એ મહેલના મુકામલે તેને ધીજ બકાને તુરંજ બાસમાં લાગ્યા પોતાનો બધાવેવો મહેલ બરાબર જોવાવાગો છે કે કેમ કે એમાં કાંઈ ખામી છે કે કેમ તે જાણવા રાત્રીએ એ મહેલમાંજ એક સભા બરી અને દરેક સભાસદને એના ગુણગવગુણનું વર્ણન કરવાનું કહ્યું લાજર રહેતા સર્વે સભાસદો રાત્રીના નોકરોજ હેંધ દરેકનાં વર્ણનમાંથી એકજ સુર નીકળ્યો કે- ‘આવો મહેલ તો અહાની સહિમા અત્યાગમુધી કોઈએ બનાવ્યો નથી’

। આ વારાધોટ દરમીયાન કોઈ એક સત્ત આ સંબંધમાં સુધી આવી પડેઆ અને તેમને જોવાથી રાત્રીએ પણ તેમને માનપૂર્વક બોલારી આસન

આપ્યું. બધાના અભિપ્રાય પુગ થયા પછી રાજાએ આ મહાત્માને પણ અભિપ્રાય આપવા કહ્યું. જવાબમાં તેમણે કહ્યું, “રાજા! આ મહેલમાં બે ખામીઓ છે, જે તમને પોતાને જાણાતી નથી તો આ તમારા નોકરોને તો કેમ જાણાય? તમને રાજા હોવાનું અભિમાન છે અને આ નોકરોને રાજ્યના કર્મચારીઓ હોવાનું અભિમાન છે એક ખામી તમે નથી જાણતા તે એ છે કે—એક દિવસ આ મહેલ જમીનદોસ્ત ચામળ જવાનો છે, અને બીજી ખામી એ છે કે—જમીનદોસ્ત યુવા પછી આ જગ્યાપર મહા બગશે રગશાન થશે અને મહેલમાં રહેનારો મૃત્યુ પામશે એટલે આ બધું ભૂતખાતું થશે” મહાત્માના આ વચનો સાંભળી રાજા તો નિસ્તર રહ્યો પણ મહાત્માએ ખામી સુધારવા માટે પાછું કહેવા માડ્યું કે, “રાજા! આ બેઉ ખામીઓ સુધારી શકાય તેવી છે જે ૧ આશા, તૃષ્ણા અને સમતારહિન યામ તો આ મહેલમાં રહ્યા છતાં તું શોકમુક્ત છવી શમીશ અને સસારબધમુક્ત બની શકીશ” આટલું કહી મહાત્માએ ઉઠીને ચાલવા માડ્યું રાજાએ તેમને રોકાવા કહ્યું પણ ન રોકાયા રાજા અને સભાજનો ખામીઓ સમજી ‘આશ્ચર્યચકિત થઈ પ્રેમપ્રેમતાને ધેર ગયા જગતને જે નાશવંત મમજવામાં આવે તોજ મનુષ્યના અતઃકરણમાં શાંતિને અનકાર મળે છે.

(૧૬) અપૈશુનમ એને ચાડી ન કરવી તે પછળથી કોઈના નીંદા કર્યો વા દોરોને બીજા સમક્ષ કહેવા નહિ તે. આ બાનતમા આટલું જાણવું અને તેમ કર્યાથી મૂળ દેવ સરી જાય છે એવું નથી પરંતુ માનવી શા માટે ચાડી કરે છે અને શા માટે બીજાના દોષોને કહે છે એ જાણવું જરૂર છે જે કે આ વાત દરેક મનુષ્ય જાણે છે છતાં એ કર્યા વિના રહેતો નથી માનવીથી આ દોષ સદાજમા સંપન્ન જાય છે એવું કારણ એ છે કે આવા વર્ણન કરતી વખતે જેવું વર્ણન કરે છે તે સામે માણસ દાગર હોતો નથી અને તેની ગેરહાજરીના કારણે બોલનારને સંકાય જાય, લજ્જા વિગેરેનો પ્રસંગ હોય ત્યારે તેમ હોવું નથી વળી બોલનારની જીભ આ કારણે બેકાબૂ હોનાથી તેણે બનેલું જોયેલું અને સાજાંજીવેલું હોય તેમાં ઉમેરો કરીનેજ તે વાત કરે છે આ સર્વં કારણ એ સામા માણસની ટેકતા સાખી નહિ શકતો હોવાનું હોય છે

ખરીગીતે તો કોઈપણ પ્રકારે કોઈએ કોઈના પણ દોષોને આગળપાછા ન રહેના એજ કર્મ છે.

“દુષ્ટાંતઃ—એક વખત રાજા પરીક્ષિત દિગ્વિજય કર્યા નીકળ્યો હતો, એટલામાં પોતાના રાજ્યની ભૂમિ ઉપર કાંઈએક રાજા જોવા દેખાતો માણસને એક બળદને લીધે અને સોટાથી માર મારતો જોયો. વળી તેણે જોયું કે જે બળદને માર મારવામાં આવતો હતો તેનો ત્રણ પગ કપાઈ ગયેલા હતા. પરીક્ષિતને આ દૃશ્ય બહુ આશ્ચર્યજનક થઈ પડ્યું. એક તો પોતાના રાજ્યની ભૂમિ, બીજું તેમાં બીજો રાજા હાજરના ધર્મથી વિરહ આચરણ કરતો અને ત્રીજું એક પગના ટેકાથી ઉભો રહેલો માર ખાતો અપંગ બળદ. એકંદમ કોલાહલ થઈ તેણે મોતાનું ધનુષદ્વારમાં લઈ તેને સજ્જ કરવા માંડ્યું અને પેલા રાજાને મારવા તૈયાર થતાં જોયો, “હે હાનિયાધમ! હાનિપતે અનુચિત એવું આ ધાતડી કર્મ કરનાર તું કાણ છે? આ ભૂમિનો માલીક અને રાજા તો હું છું, છતાં મારાજ રાજ્યમાં મારી સામું તું ગાય કે બળદનું રક્ષણ કરવાને બદલે તું તેને કેય મારી રહ્યો છે? તું કાણ છે? બંદીથી જવાબ આપ! નહિ તો આજે કાલે હું તારા માણુ લઈશ.” પરીક્ષિતના તાપને નહિ જરૂરી શક્યથી બળીતે થયેલો તે ધૂનતાં અવાજે જોયો કેનું રાજાની કુળ-કળીયુગ-છું અને આકરો મારો સમય આવ્યો છે, માટે એ પ્રભાવશાળી રાજા! મને રહેવાનું સ્થળ આપે.” પરીક્ષિતે એને શરાવખાનું, જુગારખાનું વિગેરે સ્થળો બતાવ્યાં અને ત્યાંથી તે ચાલ્યો ગયો.

“કળીયુગના ત્યાંથી મથામણી પરીક્ષિતે બળદને પૂછ્યું, “હે બળદ! તું કાણ છે અને આ તારા પગ કાણે કાપ્યા તે તું મને કહે.” બળદે જવાબ ન આપ્યો. એ બળદ પોતે ધર્મ હતો પરીક્ષિતે ત્રિમાર કરતાં તે બધું સમજી શક્યો.

“શાન્તો નિદ્રા યત્ન ક્ષમ્યમાણો મારો મારો મારો”

પ્રભુપ્રેમીઓ! માનવી માનવે જે કાંઈ લોગવવાનું આવે છે તે તેના કર્મનું ફળ હોય છે. પોતાનું કાર્ય જ પોતાને લોગવવાનું હોય છે. ધર્મને જાળુનાર ધર્મ કાંઈ ન જોયા, છતાં પરીક્ષિત જેમ સમજે ગયો તેમ આપણે પણ સમજી જવું જોઈએ. એ હાલતમાં મને કલાણાએ આમ કહ્યું અને કલાણાએ તેમ કહ્યું. આમ કહી બીજાના દોષોને કહેવા, તે આડી કરવી ના મિંદા કરવી કહેવાય છે અને તેમ કરવાનું ધારણ આમ કરનારને પોતાની શ્રેષ્ઠતા બતાવવાનું હોય છે.”

જ્યારે યુધિષ્ઠિરે રાજસૂયયજ્ઞ કર્યો ત્યારે બીજામિનામહના અને બીજા વડિલોના મૂચન મુજબ તેમણે શ્રીકૃષ્ણનું પ્રથમ પૂજન કર્યું, પણ શીશુપાળથી શ્રીકૃષ્ણની શ્રેષ્ઠતા સ્પષ્ટી થકાઇ નહિ તે એકદમ ઉભો થઈ યુધિષ્ઠિરને આખી સભા વચ્ચે કહેવા લાગ્યો કે “અહિ આદવા બધા કુળવાન અને વીરવાન ક્ષત્રિયો ખેડેના છે છતાં આ એક આહીરનું પૂજન-કરવામાં આવે છે, એ તદ્દન અનુચિત છે અને આમ કરવાથી તો તમે બધા ક્ષત્રિયોનું અપમાનજ કરી રહ્યા છો.” શીશુપાળે શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે આવા મહાપિ ગ્રહણકરેલા અપમાનજનક વાક્યો કહ્યા અનન્ત એના ખોતરામાં વાક્યાર્થ ખોટો ન હતો પણ તેની વાણી ધર્મથી બરેલી હતી.

‘મતયન કહેનાની એ છે કે મનુષ્ય યાદી કરે છે ધર્મથી બરે. એમ બોલવું કે ‘ધર્મરને ઘેર ન્યાય નથી, તેણેજ મને કુખ આપ્યું.’ એપણ યાદી કહેવાય છે. ઘનસીદાસે પોનાના સર્વપણાને, પરિચય રામાયણમાં નીચેની એપાઇ લખી કરાવ્યો છે -

‘જે કોઈ સવકી નિંદા કરેહી તે ચમદાગર હોઈ અવતરહિં। અર્થાત્ યાદી માને નિંદા કરનાર તેનાખીજા જન્મે ‘ચામચીડીયુ’ થઈ જન્મે ॥

(૧૭) દયા:-એટલે દીન, કુખી, અપમ રિતરે પર કર્યા કરવી તે દેવીસ પતિ કહેવાતા આ શ્રેષ્ઠગુણને સનાતન ધર્મ પ્રથમ સ્થાન આપે છે ઘનસીદાસજી કહે છે કે -

‘દયા ધરમકા મૂલ હૈ પાપ મૂલ અભિમાન।’

‘તુલસી દયા ન છાહીજ જવ લગ ઘટમે પ્રાન ॥’

મહારિ ગૌતમ પણ આત્માનો ગુણનું આર્જ્યાન કરતા દયાના ગુણને પ્રથમ સ્થાન આપે છે—‘દયા સર્વ મૂતેષુ,’ અપ્રીમાન પર દયા કરવી એ આત્માનો ગુણ છે

દયા નામની સપત્તિ જેના દીસમાં દોષ છે તે મનુષ્ય દયા કરવામાં અપકારી-ઉપકારી-એવો બેદ રાખતો નથી એ બેડના ઉપર સમાનદષ્ટિપડેજ દયા કરે છે ઉપદન કરનાર પર દયા ન કરવી અને નિર્દોષ ઉપર કરવી

એવું પણ એના દીનમાં હોતુ નથી જાણજી મા સાધુ પર કરવી અને કસાધ, દુષ્ટ, ચોર, લુંટારા કે ખૂની પર ન કરવી એવું પણ એના દીનમાં હોતુ નથી, કારણકે તે મેદ્ધાર્થી છે તેને આ પ્રપચી દુનિયામાં ફરીને આવતુ નથી એને જોઈએ છે નિર્વાણ ચાતક અને તેથીજ એ બન્ને છે આત્માનો ઉપાસક ન્યાઃશ્રુતિ 'આત્મેવ સર્વમ્' કહે છે ત્યા વિપક્ષતા કેવી? ન્યાઃપોતેજ સર્વેષુ છે ત્યા દયારહિતપણુ, અપ્રીતિપણુ અને શત્રુપણુ કેમ હોય? શુ કોઈ પોતાના પગ પર કુહાડો મારે? પોતાને આદતમાંથી ઉગારી લેવાને યત્ન કર્યા વિના કોઈ રહે? ખીખારી મટાડના કોઈ ક્યા લીધા વિના રહે? આ ન્યાયે આત્માનો ઉપાસક વિચાળ દષ્ટિવાળો, અભેદી અને પ્રેમી બની જાય છે. એની નજરમાં આત્મા વિના ખીજુ કંઈ દેખાતુ નથી તેમજ અન્ય કાંઈ મનાતુ નથી

દૃષ્ટાંત:-એક સંન્યાસીએ નદીના પ્રવાહમાં તથાતા વીંછીને હથેલીમાં ઢિયકી લઈ ઉગાર્યો સ્વભાવ પ્રમાણે વીંછીએ પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનાર સંન્યાસીની આગળી ઉપર કંઈ માર્યો, બધા થયા છતાં સંન્યાસીએ વીંછીને ફેંકી ન દીધા અને જળનહાર સાધી કિનારા ઉપર ઊંચો. આ બધા ખેલ કિનારા ઉપર ઉભેલા એક આદમીએ જોયો હતો તેણે સંન્યાસીને કહ્યું, "મહારાજ! ખરેખર તમારા જેવો કોઈ મૂર્ખ માણસ મારા જેવામાં ન આવ્યો આ એક - ખ દઈ બધા કરનાર પ્રાણીને બહાર કાઢતા તમને વિચાર પણ ન આવ્યો કે 'મને કંઈ મારશે?' અરે! એને મારી નાખવામાં પાપ હશે પણ પ્રાણીમાં તથાતો હતો તેને તથાના દેવો હતોને? જેનો સ્વભાવજ ઉપદ્ર કરનાનો છે એવા પ્રાણીનો દુનિયામાંથી નાશ કરવાથી તો ખીજાઓ સુખી થાય શુ દુનિયામાં આવાઓથી ચતો ઉપદ્રવ એમજ રહેના દેવો? તમારા જેવા 'દયા' ના ડીંગ મારનારા સાધુકાઓએજ આરા ઉપદ્રવી જીવોનો વધારો કરી માનવીએને સસારમાં દુખીઆ બનાવ્યા છે જાણે તમે સસારનો ત્યાગ કર્યો તેમાં તમને દુનિયાની કરી પડીજ નથી એને તમારા વિના જગત દુખમાં સન્યા કરે કેમ એમજને મહારાજ?" સંન્યાસીએ જવાબ આપ્યો, "હાહ! વીંછી જેવા પ્રાણીએ એનો કંઈ મારવાનો સ્વભાવ ન ઊંચો તો દયા કરવાનો મારો સ્વભાવ હ કેમ હોય? આના પ્રાણીથીજ માનવીએને દુખ છે અને એ ન હોય તો દુનિયામાં દુખ ન હોય-એવું

સમજીતું બૂલભરેનું છે. સત્સંગ કરના શીખરો તો સમજીતો કે માનવી દુનિયાને કોઈ દીરસ મીઠી ચાને કાચમલી કુખ વિનાની હિતમ બનાવી શકતોજ નથી એની ઉત્પત્તિમાજા કુખનું મૂળ યા બીજ રહેલું છે જે બીજ કંડવું હોય એનું ગ્રાહ મીઠું સંભવેજ નહિ. અનગત, મારે દુનિયામા ફરી જનમવુજ નથી એની મારી છપ્પ જરૂર છે અને અત્યારે તો જો કે મારે દુનિયા સાથે સબધ છે, છતાં હવે પછી કુ મારે જન્મ જોતો નથી જો પ્રાણીમાત્ર ઉપદ્રવ કરનાના સ્વભાવચાળા જન્મે તોજ દુનિયા કુ ખરપ મટે પણ તેમ થતું નથી દુનિયા એટલે જો વસ્તુચક્ત રચન યા વસ્તુ આ વસ્તુ આ પ્રમાણે છે— શુભાશુભ ઇષ્ટાનિષ્ટ, રાગદ્વેષ સમજનદ્વર્જન, વ્યક્તાવ્યક્ત, આત્માનાત્મા, જીવમૃત્યુ, આત્માપરમાત્મા, ગરીબનવગર, બાહ્યકર્મસાંધ, ચોરશાહુકાર, નર નારી—કેટલા મથાવું ? આટલા તો તમે જલોત છોને ? દુનિયામાથી જોને કાદરો ? બધું એક આત્માજ છે તમારામા અને મારામાં બધું બધું જ છે ? મુગધ અને દુર્ગંધ છે કે નહિ ? નિષ્ઠાતુ રચન કાઢી નાખીને જીવી શકશે ? બધું આત્માજ છે જે પુરું દેખાય છે તે વિમર છે રિમર આત્માને અભગ્રાપતો નથી અભગ્રાવે છે વિકાર આપણને માટે એ વિકારથી. આપણે દૂર રહેવું ધરે દયાથી ઉનગી દિસા દિસા એ વિકાર છે, માટે દિસાને સજીને મે દયામકરી અને આ વીંછીને બચાવ્યો કાણુમુકે એપણ મારું સ્વરૂપ છે, કું આત્મા છું ”

આ પ્રમાણેનું જ્ઞાનચક્ત વિવેચન સાંભળી પેમા આદમીએ સન્યાસીને મહાત્મા માની પોતાના અવિવેક માટે મારી માગી તેમને ગુરૂ તરીકે સ્થાપી પોતે શિષ્ય થઈ દૈવીસ પત્તિચક્ત બનરી ચલચીય થયો

દુષ્ટાંત (૨) :—જ્યારે અર્જુનદ્વારા શ્રીકૃષ્ણના સ્વધામ જવાના સમાચાર સુધિષ્ઠિરે સાંભળ્યા એજ સમયે પરીક્ષિતનો રાજ્યાભિષેક કરીને સર્વનો ત્યાગ કરીને તે ઉઘાડે માથે દ્વિમાધય તરફ પાગલ જેવો ચાલી નીકળ્યો કેટલાક દિવસની મુસાફરી પછી એના ધર્માચરણની કમોટી ચડાને પ્રસંગ આવ્યો ‘આખા શરીરમાં કીડા પડેવો એક કુનરો રધરામે દોડતો સામેથી એની પાસે આવ્યો પીડાથી પીડાતો, હતાશ થયેનો, થાકેલો એવો તે સુધિષ્ઠિરના જોરામા આવતાજ એનામા દૈવીસ પત્તિ પ્રકારી હોય કુતરાને કીડાની પીડાથી મુક્ત

કરવા નિરેધાયું, પણ કંડીડાને કાઢી ચૂકવા) કયા ? શૂંચિ ઉપર ફેંકી દે અને તે બધા મરી જાય તો તો તેમનો નાશ કરવાનો દોષ પોતાના ઉપર આવે, કારણકે કંડીડાનો, કુતરાનો, તેમજ પોતાનો આત્મા સરખો છે એમ એ પોતે જાણતો હતો. હજારો કંડીડાને-મારી એક કુતરાને, સુખી કરવાનું શિક્ષક ન લાગ્યું.

૧૫૫ અતિ જલ્પા જીવને જસ્યારવાનો વિચાર કરી પોતાની પાસેની કીરપાણથી પોતાની જાણીથી અને કુતરાના મણોમાંથી કંડીડા કાઢી પોતાના મણમાં મુકતો, ગમે. પરિણામે કુતરાએ જાણ્યો અને કંડીડાને ખાધા.

૧૫૬ ઉપરોક્ત પદનાથી યુધિષ્ઠિરનું શું થાય એનો વિચાર તમે કરી શકો છો. અને પરિણામને પણ તમે અનુમાની શકો છો, તેમ કરતા તમારું હૃદય કંપી ઉઠવાનું ખરૂં કે નહિ ? પરંતુ તમારું મન અને તે વખતનું યુધિષ્ઠિરનું મન-એક હાલતમાં વિવક્ષણનાનાળા ગણાય. કારણ કે—શ્રીકૃષ્ણના સુધામ ગયા પછી યુધિષ્ઠિરને પૃથ્વીપર રહેવું અણગમતું થઈ ગયું. શ્રીકૃષ્ણ ઉપર તેનો આદરો પ્રેમ હતો જેને પ્રજાપર પ્રેમ થાય તેને પોતાનું શરીર બદલ નથી લાગતું, જો શરીર બદલું, ન લાગે તો પછી, રાજવૈભવ-પદ્ધતિ દેશ બદલાવા લાગે, મનની મમતા મરી ગઈ અને મમતા મટતા મન લપ થઈ જાય, જેથી દયા પ્રકાશી અને નિર્દોષરિતે દયાનું પવિત્ર કામ નિષ્કામ ભાવથી કહું યુધિષ્ઠિર ધર્મને અંશ હતો, ધર્મને એ બરાબર સમજતો હતો. ધર્મીઓને ધર્મ પ્રાણીયે બદાવો દોષ છે આવી હિંમત દેશના ધર્મપાલન વિના પ્રજાના આરાધન થાય ?

૧૫૭ એના અત કસ્યમા દયા મગર્કા હિંમ એનું કારણ પણ જાણવા જેવું છે એના મનમાં આવ્યું કે—શરીર નાશવત છે. શરીરનું આમકું દોષ મદરાને કે એના હાડકા ખુરશીટનર જનારવાનાયે કામમાં આરવાના નથી હવે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ ગયા તો મારે પણ આ ભૂમિપર રહેવું નથી બહુ લાગ્યું છે, તો આ શરીર આથી ખીજા કયા ઉત્તમ સત્કર્મમાં વાપરી શકાશે ?

૧૫૮ પ્રકૃષ્ણેમીએ દયો કરવાના બહુ પ્રકાર દોષ છે જુઓ—

૧૫૯ દેશાંત (૩):—જ્યારે રાવણ સીતાને દરી રથમાં બેસાડી આકાશમાર્ગે લઈ જતો હતો અને સીતા પોતાને ઊંચવા આજ્ઞા કરતા સ્વરથી, રામસદમણને

પોતારતી હતી ત્યારે રસરચનો મિત્ર જટાયુ, જેની સહયોગ રામને પ્રવિચ્છિત થયો હતો અને જે સીતાને પચ્ચતીર્થાં જોળખતો થયો હતો, તે રાવણની સામે થયો અને બંધાદુરીથી લક્ષ્મી પાંચતાં અતિવદ્ધ થયેલો હોવાથી રાવણને પહેલી ચક્ષો નહિ રાવણે એની પાંખો કાપી માંખી અને તેથી જટાયુ જીવિત પર પડ્યો.

જો જોખીતને મોટે પિતનો નામ નોખેજવર કરનાર મરમાર્ધા, દયાળુ : જટાયુ ફક્ત રામને સંદેશો આપવા આજુ રક્ષાવી રહ્યો, એટલામાં સીતાને સીધાં રામસહમણ ત્યાં આવી ચઢ્યાં જટાયુની દયાદેખી રામે તેને પોતાના ખેળામાં લઈ, તેના શરીર ઉપરની ધુળ સાફ કરી, જટાયુએ સીતાને રાવણ દરી લઈ ગયાની વાત કહી અને પોતે સીતાને ને હોઝવી સક્યો એમ કહી નીસાસા નોખવા લાગ્યો. રામે તેને આશ્વાસન આપી ઉત્તરદાન આપવા કહ્યું પશુ જટાયુ બોલ્યો, હે યોગેશ્વર મારે હવે ઉત્તરદાન શું પ્રયોજન છે? આપના ખેળામાં સુખ મરવા જેવો પ્રસંગ મને ક્યારે મળશે? પ્રભો! એની કરેલો તો અને સહ જન્મો તમારા લોકમાં સાકેતમાં કે ક્યાં મને રાજ દર્શન થાય અને હું તો તમારી જ સેવા કરવાં કરે એવી મારી ધ્રુવિ છે, રામે બોલ્યો, જટાયુ! તમે એ મારા લોક તમારા દયાના કંઈવડે મળવી લીધો છે, એમાં મારે તમારા પર બીકકુલ અનુમદ નથી, જનઓ! રામેની આમાં થનાં જટાયુના શરીરમાંથી રામનો જેવીએ અનુદાનો માર્ગની આકૃતિ નીકળી આકાશમાં જઈ, રામેની પુરુષસુકંતા મંત્રોથી સ્પૃતિ કરી ચાલી, યજ્ઞ, અંરુઃ, પ્રભુપ્રેમીઓ! દયા કરવામાં શારીરિક ભ્રમ, આપવો, પડે છે, તેમજ ધન-દોહન-કીર્તિના પશુ ભોગ આપવો પડે છે, વળી પોતાની મમતા અને હિચ્છિતો ભોગ આપવો પડે છે, પ્રીતિવિના, મિત્રતાવિના, અપુત્રવ્યવિ વિના, માનવી દયા કરવા પ્રેરાતો નથી, (૧૮) અતોહુત્તર-આ દેવીસંપત્તિ બહુ ઉચ્ચ કોટીની છે, એકાંતિક રથાનમાં પા જંગલમાં કે નિર્જન રસ્તામાં સોનામટોરો ચાને દ્રવ્યનું દર્શન, જુવાન પુરુષને આવીજ રીતનું એકાંતિક સ્ત્રી સાથેનું મીલન, મુદર મધમધતા મિહાનોનું બોજન, ઇષ્ટપદિ જે ઇન્દ્રિયસમો, ઇન્દ્રિયવિષયો, અને વિવિધાનંદો આપનારા પદાર્થોનું દર્શન ચતા અંતઃકરણમાં જરાપશુ વિકાર થતોજ નથી એટલે કે તે તે પદાર્થોના ઉપયોગ કર્યાની લાલચ થતી નથી તે સ્થિતિને અતોહુત્તર કહ્યું છે.

આ રિપયમા સસારી, અલક્રો, ત્રિપથી, અગ્નિ અને નારિકે તરફથી સદેહ ક્રાતા બહુ પ્રશ્નો થાય છે કે,—‘શુ ક્ષય વિના આવેકે?’ ‘સ્ત્રી વિના આવેકે?’ ‘આહાર વિના આવેકે?’ ‘સરીરને ઉપકારક વસ્તુઓ વિના આવેકે?’ ‘જો આ બધા વિના ગયાવી લેવાતુ હોય, તો એ બધું શું કાના માટે?’ ‘કશ્ચિત્તે એને ઉત્પન્નજ કેમ કર્યાં કરશે?’—આનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે—‘જે વસ્તુ તમે ઉપજાવી નથી, જે વસ્તુ તમારા માટે નીચત થયેલી છે એનું તમને કોઈએ કહ્યું નથી અને જે વસ્તુનો કોઈ માણીક નથીજ એનું નિશ્ચયથી તમે જાણતા નથી, તે વસ્તુનો ઉપયોગ કરવાની પ્રવિજ પશુ કરવી એ નિર્નાશુશાતપદની પ્રાપ્તિને અતરણ કરનાર છે કોઈનું જન્મેનું અને ઓંકેનું મિષ્ટાન્ન અને ઝેર—એ બેઉ કોઈની આવીકાના નથી, છતાં તમે એને કેમ ખાતા નથી? અરે, કોઈ એનો ઉપયોગ કરવાને તમને દબાણ કરે છતાં તમે તેનાથી દૂર કેમ ન્દાસો છો? કારણકે તે અનર્થ કરનારા છે એવીજરીતે જોનામા આ ‘અનોપુપ્પ’ નામની સપત્તિ છે તે પૂર્વોક્તોનો ઉપયોગ અનર્થ કરનારો જાણે છે, માટે એમની ધનજા કરતો નથી

મોદાર્થોઓ તો આ બધું લોકશાસ્ત્ર વેદશાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર અને એ સમયના ન્યાયશાસ્ત્ર પ્રમાણેજ ઉપયોગમા લે છે અને ત્યાગીઓ તો મોદાર્થો હોનાથી પેટપુરના જીર્ણનિર્વાહ પુરતા સાદા અન્ન વિના બધું અનર્થ કરનાર સમજનારા હોય છે આ જોતાં એ બધું ઉપયોગમા લેનાય છે ચોરસ્વભારી, વ્યભિચારસ્વભાવી, દુષ્ટસ્વભાવી, પ્રમાદી, આળસુ, બેઈશ્ચાની, લાલસુ અને નારિકે માનવીઓથી

‘અનર્થ શુ?’ એ પ્રશ્નો ઉત્તર અપાકજ ગયો છે, છતાં આ પ્રમાણે એનો ઉત્તર છે—‘અમાનીપણ, અસંજ્ઞનપણ, અવિશ્વાસ કરના લાપક વ્યક્તિહોનાપણ અને હેનાનીચતપણ જે તમારામાં આવેકે તે, તમે શોકરહિત બની ચકના નથી તે અને દુનિયાના પ્યારા અને પ્રબુના લક્ત બનતા નથી તે

। પ્રબુપ્રેમીઓ! આની દેવીસ પત્તિઓ મનુષ્યમા સ્વસ મ કર્યાં વિના, પૂરના સત્કર્મોનાં ફળનો પરિપાક થયા વિના આવતી નથી જપ-તપ-વ્રત-યજ્ઞ-યોગ-છાત્રપૂર્ત-પૂણ્યદાન—આ આઠ સાધનો માનવીઓમા દેવીસ પત્તિ આવવાનું કારણુ દોય છે

૧) દૃષ્ટાંતઃ—કપિળ ઝાતિના વૉરા અટકના સગાળસા શેઠ કારીયાવાડના બાદશાહ નામે હજી—સંસ્થાનના તાબાના ચિયાળખેટના વતની હતા. તેમની 'શ્રીનુ' નામ અંગવતી અને 'પુત્રનુ' નામ એકેયો હતું. આ શેઠ ગૃહસ્થધર્મમાં મુગ્ધવેળા પંચમહાપ્રસોનું નિત્ય પાવન કરનારા હતા અને તેમણે અનિયમિત યજ્ઞ માટે તો એક એવો નિયમ હતો કે દરરોજ બોજનના સમયે ટાઇપલુ એક અતિથિસાધુને જમાડ્યા વિના પતિપત્નિએ બોજન લેવું નહિ. આ મનનું એમણે કેટલાયે વર્ષો સુધી પાલન કર્યું હતું, જેના ફળરૂપે તેમને હરિશ્ચંદ્રન થવાના હશે તે મુજબ શ્રીહરિએ તેમની કસોટી કરી દર્શન આપવાનું વિધાન રચ્યું.

૨) એમાસાની રાત્રી બેગી ગઈ હતી તે અરસામાં સગાળસા શેઠના ગામના વિસ્તારમાં વરસાદની આડ દિવસ સુધી બારે હેલી ન્યથા, જેના પરિણામે નોકથી પહાર નીકળી શકાયું નહિ, તેમ ટાઇ અતિથિ. તેમના દ્વારે આવી શક્યો નહિ. વ્રતપામનમાં દહનિયથી પતિપત્નિને ઉપવાસ પર ઉપવાસ થવા માડ્યા વર્ષો બધા પડનાંજ અતિથિને શોધમાં સગાળસા ગામમાં ફરવા લાગ્યા. એટલામાં ત્યાંની ધર્મશાળામાં એક રક્તપીતના ચેમથી બંધીત વૃદ્ધ સાધુને જોયા જેમનાં શરીરમાંથી લોકી 'અને' પર વહી રહ્યા છે, તથા ઉપર પુષ્કળ 'માખીઓ' બેગી છે, આખું બે વાતાવરણ દુર્ગંધથી ભરેલું છે, એવી સ્થિતિ જોઈને પણ સગાળસાએ મુંઝવે ઉપર જરૂરે નિઠર બતાવ્યાં વિના, 'ત્રેમથી તેમને પોતાને ધેર બોજન' લેવા પધારવા' આમ ત્રણ 'કર્મ', પણ અશક્ત અને ખીમાર સાધુ એમને ધેર શી રીતે જઈ શકે? મુરકેલીમાં મુરકેલી વધી પત્નિને ત્યાં બોનાવી પણ બેજાણીથી એમને ઉચકી ધેર લઈ જવાનું 'અશક્ય જણાયું ખીજા તો એના દર્દીના છાંયે ન લે તો મદદ તો રાના કરે' અતિથિને ધેર, લઈ જનાનું કષ્ટ હતું, પણ એમનું આત્મિકમત તેનાથીયે વધુ કહણ હતું. છેવટે વિચાર કરતા રસતો સૂઝ્યો —

૩) બજારમાંથી એક માણસ સુઈ શકે એવો મોટો કરડીયો લેવાતો લાગ્યા અને તેમાં ૩ બારી પથારી કરી, તેમાં સાધુને ઉચકી સુવડાવ્યા અને એ કરડીયો સગાળસાએ અંગવતિને માથે ચઢાવ્યો અને આ રીતે તેમને ધેર લાગ્યા. ધેર લાવી અતિથિને સુખ થાય એ પ્રમાણે તેમને સ્નાન કરવા પાણી ગરમ કરી સહેવાતા પાણીથી તેમના બધા ત્રણ ધોઈ સાફ કરી સ્નાન કરાવ્યું.

આમ કરવામાં પતિપતિને સેવા કરવામાં જણાવે ઉત્સાહ આપ્યો અને પૂછ્યું-
પ્રેમથી તેમણે સેવા ઉઠાવી અતિથિને સુખ આપવા પ્રયત્ન કર્યો.

આ સમય દરમિયાન અંગાવતિએ બધી રસોઈ કરી નાંખી અને યાજ્ઞ ભરી અતિથિ સન્મુખ મૂક્યો. યાજ્ઞને જોઈ સાધુ જોડ્યા, “મહાજન-લોકો ! હું આવી રસોઈ જમતો નથી હું શાકહારી નથી પણ હું તો માંસાહારી છું માટે આ યાજ્ઞ પાછો લઈ આવ એનાથી અને તૃપ્તિ થશે નહિ.”

અતિથિનું આપું કથન સાંભળી શોકપ્રતિ ખૂબ મુંઝવ્યા, ‘માંસ’ શબ્દ સાંભળતાં, જોને કંપારી વહૂટે અને પાપ લાગે, અરે ! ખાતાં જો, આ શબ્દ સંભળાય તો પોતાના આધેસા ખોરાકની, પણ ઉલટી થઈ જાય, એવા, ચૂસ્ત વેળાવાના શરીરનાં રોમેરોમ ખડાં થઈ ગયા. ગેદાણી તો શીયાળીયા થઈ ગઈ. જેકે જણાવે ધર્મસંકટ આવી પડ્યું. ‘પોતાના ભત્તનો, ભંગ કેમ થાય ? અતિથિની અવગણના પણ કેમ થાય ? શું તોને બૂખ્યેજ, કાઠી મુઠવો ?’-આવા વિચારો કરી સાધુને, સમજાવવા માંડ્યા, પણ સાધુ દઈ પર. ચડેનો તે કેમ માને ? સમાજના નારીપાસ થઈ વિચાર કરવા લાગ્યા, ઉપરે કોઈ ઉપાય જ ન રહ્યો ત્યારે પોતે ભત્તપાલનના દઈ નિશ્ચયી થયા કસાઈની દુકાને, અને ચોરીછુપીથી માંસ લઈ આવ્યા. અંગાવતિએ તેની રસોઈ કરી યાજ્ઞ તૈયાર કરી અતિથિ આગળ મર્યો. સાધુએ પૂછ્યું, “તોં ! આ મેલું માંસ રધાવ્યું છે ? કોઈ જાન-દગ્નું ? માંસ ‘મને’ ખાધે નહિ. ભાઈ ! હમે તો અચોરી કહેવાઈએ અચોરી હર્મને તો નરમાંસજ જોઈએ. આ ‘મીટીમાં’ કાણ દાખાયા ? ફેફસો ઘો એને અને ‘મને’ જો જમાડવોજ હોય તો કોઈ માણસને મારી એવું તારું માંસ સાવો.”

અબુપ્રેમીઓ ! અતિથિસાધુની ઉપવેક્ત માંગણી સાંભળીને, શેઠગેદાણી તો, એકદમ રમંભીજ ગયાં અને વેમની હાવત, એવી થઈ ગઈ કે કશું સમજાવજ નહિ. ‘શું આ સ્વપ્ન છે કે સત્ય છે ? શું આ સાધુ સાચું કહેતો હશે કે જૂઠું ? હવે આપણે શું કરવું ?’-આવા મનમાને મનમાજ વિચારો આવતાં જણે બેઘડી માટે બને જણાં વિદેહી થઈ ગયા હોય તેવી વિચિત્રતા મુકાયા. આખરે ‘આ બધું સત્યજ છે’ એમ સમજી પૂર્વે ધર્મમાટે થયેલાં સારામાર્ગજનો વિચાર તેમની સમક્ષ ઉભા થયાં. જેવીરીતે તમે આ ‘ગીતા’

વાર્તાલાપ' મથમ અન્યરમણે મયૂરધ્વજ, કર્ણ, શીખી તેવા રાજ્ય રતિદેનના
જીવનવૃત્તાતો અને આત્મભોજીની ક્રિયાઓ સંલિપી છે તેવા બધા, ઉદાહરણો
સંગળણા અને અગાવતિને માઠ આન્યા છેડે અતિથિદેનને તેમનું મનપસદ-
નરમાસભોજન/આપેવાનો સ્વિકાર કર્યો આથી અતિથિની/મુખપર સતોષ
અને પ્રસન્નતા જોવામાં આવી

આમ શેશશેષીએ અતિથિને પ્રસન્ન કરવાનો સકલ્પ તો કર્યો, પણ
સકલ્પના બેનગામ ધોડા જોઈએ તો ધરતીપર પણ ન મુકતા આકાશમાં
ઉડવા માટે પણ તેના ઉપર કોઈ અવસ્થાની લગામ અને અધારી પહેરાવી
એટલે તેને સીધે રસ્તે જીવું પણ મુશ્કેલ પડે. ભક્તદાસ પતિ પણ આવી
મુશ્કેલીમાં મુકાયા નર કહેતા જીવતાં જમતા માણસનું માસ તે કાણ આપે ?
પૈસા અરમતા પણ પોતાનો જીવ કાણ આપે ? કદાચ શીખીરાંજની માફક
પોતાનું માસ આપી સમય પણ તે તો ક્ષત્રિય હતો એટલે તેણે પોતાનું
શરીર કાપ્યું પણ વાણીયો કે જોણે શાક સમારવા સિનાવ બીજો કશે પણ
છરીનો ઉપયોગ કર્યો નથી, તેનાથી શરીર પર કાપ કેમ મુકાય ? તેપણ કદાચ
અને પણ પછી એ માસ રાધી કાણ આપે ?—આવા વિચારમાં છેવટે એકે
જાણીએ પોતાના એકનાએક પુત્રનો ભોગ આપવા નિશ્ચય કર્યો અને જહોર
રમવા મથેલા એનેયારે ગોધવા લાગ્યો

પ્રજુપ્રેમીએ ! અતિથિ-એ અતીત, અધેરી સાધુના વેશમાં ભગવાન
પોતેજ હતા એમણે સર્વતર્કાંથી હેઠાઈ રાજિના મનોભાવને રહેજમા જાણી
લઈ વધુ કસોટી અર્થે, બીજું નિશાળના મહેતાજી ૨૪ લઈ એવેયો જ્યાં
જાણવા ગયો હતો ત્યાં જઈ તેને સમજાવવા લાગ્યા 'એનેયારે ! ને ! આજે
તારે ઘેર એક સાધુ આવ્યો છે તે બડો ધનારો છે અને તે તારા પ્રાણ માગે
છે અને તારા માથાપ તને ચારી નાખેલાં તૈનાં થયાં છે એવી મે વાત
સંજગી છે માટે તારા જાપ તને બેસાવવા આવે ત્યારે તું સાફ ના પાડી
દેજે, નહિતો તમને બંધાને પસ્તાવાનું થશે."

ભક્તા માતા અગાવતિના હિરમા પાકેલ એવેયો આવો ધર્મપાલનનો
સમય કેમ ચૂકે ? માતા પિતાની છાપા અને એક અતિથિસાધુને સતોષ-
એના કરતા આ નાશનન શરીરનો બીજો કયો ઉગમ ઉપયોગ થાય ?—આવું

એનો મનમાં 'અંબ્યુ' આત્મજોએ આપવતી ઉત્સાહ ઊભરવાથી એવેયો સિદ્ધ
રમતો રમતા 'અમુ' સાચેની રમતા રમવાનું જોયાર વિષ્ણુ જયો. એજો મહેતા-
શુનું કહ્યું ન માન્યું પોતે વગર બોલાવે પારી લઇ ધેર ગયો. સંગાવતિએ
પુત્રને જાતીસરમો દબાવી નિસાસા પૂર નિસાસા નાખવા મોડ્યા એવેયો માતાની
આખમાના આસુ લુછના કહેવા જાય્યા માતાજી પિતાજી આમ શા મોટે
દીવગીર થોઓ હો ? ધમ નાપાવનમા મારો બોય થી નિસાસા છેડી એનોયો
ખીજુ કહ્યું જીવન મન્ય કરો મતનો લગ થાય એ તો આપણા કુળમાં
કાકે કાકો, માટે તેમ જ કરતા દીવગીર ન થતા, સાચા સનાતનધર્મનું
પાલન કરો અને મને કરવા દો, સંકેતને ત્યાગી દો અને અતિથિદેવને
પૂજી રીતે સતોયો.

૧. ૧૬૮ મો આત્મજોએ આપવતી ઉત્સાહ ઊભરવાથી એવેયો સિદ્ધ
રમતો રમતા 'અમુ' સાચેની રમતા રમવાનું જોયાર વિષ્ણુ જયો. એજો મહેતા-
શુનું કહ્યું ન માન્યું પોતે વગર બોલાવે પારી લઇ ધેર ગયો. સંગાવતિએ
પુત્રને જાતીસરમો દબાવી નિસાસા પૂર નિસાસા નાખવા મોડ્યા એવેયો માતાની
આખમાના આસુ લુછના કહેવા જાય્યા માતાજી પિતાજી આમ શા મોટે
દીવગીર થોઓ હો ? ધમ નાપાવનમા મારો બોય થી નિસાસા છેડી એનોયો
ખીજુ કહ્યું જીવન મન્ય કરો મતનો લગ થાય એ તો આપણા કુળમાં
કાકે કાકો, માટે તેમ જ કરતા દીવગીર ન થતા, સાચા સનાતનધર્મનું
પાલન કરો અને મને કરવા દો, સંકેતને ત્યાગી દો અને અતિથિદેવને
પૂજી રીતે સતોયો.

બાવનો બોમ આપવાનું. પણ કતેલ્ય, હવે હૈયું પાવરનું. કરવાનું હતું. સાંભેલાથી દસતે. રહેંએ પુત્રનું, માથું ખાંડથીવામાં ખાંડવાનું હતું.

માતાપિતાએ એ પણ કહ્યું. આખમાં આંસુ નથી, હાલરમાં ગાય છે અને આમ અતિથિદેવતાની પ્રસન્નતા માટે તેમની ચરત મુજબ પુત્રનું માથું ખાંડી, બોજન નનાવી, યાજ પીસી અતિથિ સામે મુક્યો. પરંતુ સાધુ આવિતો બોલી ઉઠ્યો કે, "અરે! તમે તો અપુત્રવાન છે, એટલે તમારે વાંકીઆનું બોજન જમવું એ પાપ છે. મારાથી બોજન લઇ શકારી નહિ. સગાજાશા મુક્યા. અતિથિ જમ્યા વિના પાછા જરો એ વિચારે તેમને અપાર કષ્ટ થયું. પણ હવે કાંઈજ રસ્તો નહતો.

એટલામાં અંગાવતિ રસોડામાં જઇ પારદર ખૂરી લાવી અને બોલી, 'તેમંદાશન!' હમે ધોઝીપાંખ્યા! અશાઉદરમાં પાંચમાંસનું બાળક છે, હુંએ! કહી તેણીએ ખૂરી ઉઘામી પેનાનું પેટ બીરવાં સપરતા દેખાડી. અંગાવતિનો ઉઘામેસો, હાથ એમએક કાપએ પકડી લીધો, ઉઘું. જોઇ હાથ પકડનારને જુએ છે તો પોતાની સામે લગવાન જગનાથ નિજસ્વરૂપે ઉમેસા દેખાયા. અતિથિ અને તેપણ ફર્ગંધ મારતા લોહી અને પડવાનું શરીરવાળા અમેષ અઃગ્યા હતા. અંગાવતિના! અંગાવતિ! અંગાવતિ!

પતિપત્નિએ પ્રજુનો દર્શન પામીને બધી વાર્તા વીસરી નહી, તુરતજ મદમદકે શ્રીચરણોમાં પગા ભરવાને વરૂં થઈ! વરૂં થઈ! કહી વરદાન મંગિયાનું કહ્યું, જેના જવાબમાં સગાજાશા બોલ્યા કે, "પ્રેમો! દેવેથી આવેલી આકરી કમોડી સંસારી હોવાની ન કરો. આજ સમયમાં એકેયો રમતો કૂદતો નિરાશોથી આવી પહેાચ્યો આવતાંની સાથેજ આત્મપિતા સાથે ઉમેસા પ્રજુને જોયા અને ઝોળખી ગયો. પ્રથમ માતાપિતાને પ્રેમ લાગીએજ પ્રજુને નમસ્કાર કર્યા. ત્યારબાદ વરદાનને વરસાદ વર્ષાવી લગવાને અંતર્ધાન થયા.

આ પ્રમાણે પ્રજુનાં દર્શન કરી ત્રણે જણા અનન્યલક્ષ, અનન્યયોગી અને અનન્યચેતા થિયઈ પિરંમર્દને! આખાં કારણકે એકજ રિવાંમાપણના અચરણ વડે એઓ અમતરિક્ષિતપણું અલેલુપ્તપણું સિદ્ધ કરી સર્વ દેવી-સંપત્તિયુક્ત બની ગયાં. અસ્તુ.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! અકૃતિના પૂજાને, અલક્ષ્યને અને નારિતકને તેમજ બ્રૂપના બીખારીઓને અન્ન આપવું બંધ કરીને, કામ વળાડવા અને બીખ માગતા બંધ કરાવે કાયદો કરવાના અતઃપણાઓને આ જ્ઞાત અમકારનાર, કાલ્પનીક અને જો સત્ય હોયતો તેના ધર્મનો ત્યાગ કરવાનું જણાય કારણકે તેઓ શરીરને પૂજનારા હોય છે જો કે તેઓ શરીરને નાશવત જાણે છે છતાં આવી ધર્મભ્રાવનાને ધેવજા માને છે અને માને આવી માન્યતાવાળા લોકમાથી-દાતાઓ શુષ્કીરો, દેશબક્ત અને સ્વતન્ત્રતાના પૂજકો પ્રભુના પ્યાગઓ, પ્રાણીમાત્રપર પ્રેમ કરનારાઓ, પ્રાણીમાત્રપર દયા કરનાર દયાળુ વ્યક્તિઓ પેદા ન થઈ શકે જડવાદીઓ જડનાદને પોષના જડનાદનેજ જન્મ આપે આના લોકો એકવચેગ, સ્વાર્થી અને લોભુપતાવાળા હોય છે

સનાતનધર્મ ભગવદ્ગીતા અને કું-હમે ત્રણે એકમનથી મોક્ષના તત્વજ્ઞાનને અને તેના સાધનોને કહીયે છીયે અને તમને પુછીયે છીયે કે— પરતત્તનાર્માંથી કૂટવા માટેના યુદ્ધમાં હોમાઈ જનારા માનવીઓ તેમજ પોતાના પુત્રોને યુદ્ધમાં હોમાઈ જવાને મોકલનારી માતાઓ શુ બધા મૂર્ખાઓ હતા અને છે ? સરકૃતિ અને ધર્મનું રક્ષણ કરવાના યુદ્ધમાં હોમાઈ ગયા માનવીઓ પણ શુ મૂર્ખા છે ? શરીર અને શરીરના ભોજોને મીઠા ને અનાશવત જાણીને ઐશ્વરી ભાવનાળા ચનાને ચમનારહિતપણાનું રક્ષણ કરનારે ધન, દોનન, બધુ, ડારા, પુત્રનો ત્યાગ કરનારાઓ શુ મૂર્ખાઓ છે ? વિચાર કરો.

તમને જરૂર સમજશે કે દુનિયા તો નાશવંત છેજ, પરિણામને પામનારી છે ત્યાં શરીરના અમરપણાની ખાત શી ? શારીરીક ભોગો, સુખો અને આનંદ કરતા કેાગિમજા સુખ અને આનંદ માટે સાધન કરનારા પ્રભુપ્રેમી માનવીઓનું સાધનરૂપ અનેલુપ્તપણાની કસોગીમાંથી પાસ થવું એ શુ મૂર્ખાઈ છે ? માત્ર રાખો કે કોઈપણ પ્રમરનો મોક્ષ માગે છે પ્રથમ તમારે કોઈપણ પ્રકારનું બધીદાન ત્યાં નિર્વાણપદની પ્રાપ્તિ તમારી પાસે માગે આત્મમગીદાન યાને શરીરનોદોષ અને રસામાપણું એનું શુ કહેવું ? ડોં જડજ્ઞાનથી અને અનિદાથી; ન ડોં આત્મજ્ઞાનથી. આત્માનંદ નિત્ય છે.

(૧૯) માર્દવ:-એટલે માધૂર્ય, મૃદુતા, ક્રમગતા યાને ચિત્તની કલ્યાઈ વિનાની હાલત. શીતગતા આ મૃદુતા નામની દ્વીસ પત્તિ જેનામાં હોય તદિ

તે વ્યાજી હોઈ શકતો નથી વ્યાજી હોતો નથી, તેથી તે ધર્મીઈ, પણ હોતો નથી. તે સ્વાર્થજીવી, એકવચેરો, અપત્રી, દંબી, અભિમાની, ક્રોધી, પક્ષપાતી અને સમય આવતા ફર થઈ બેસનારો હોય છે.

મોક્ષાર્થીઓએ દરેક દેવીસંપત્તિના કારણ સુદમ અને રમૂવને સમજવાની જરૂર હોય જ એકતા રમૂવરૂપને બાણવાદી સિદ્ધિ થતી નથી જુઓ -

દુષ્ટાંતઃ-ગાધીજીએ જેમને ગુરુ તરીકે સ્વિકારેલા તે દેશસેવક અને, મહારાષ્ટ્રના રત્નોમાના એક રામ રૂપી પ્રોફેસર ગોખલે જ્યારે વિદ્યાર્થી હતા ત્યારેતો આ બનાવ છે, તેમના શિક્ષક, કહેનાતા હતા શિક્ષક પણ શિક્ષક આપનાની કળામાં પારરધા ન હતા. અત્યારના સુધરેલા જમાનામાં પણ એવા શિક્ષકો હોય છે. તો ગોખલેના સમયમાં કેમ ન હોય? બાળકોને નિશાળમાં બાણવાતું તો બાણવાતું પણ ઘેર પણ બાણવાતું હતું મટકું નથી બાકી ઘેર આવ્યા પછી તો રમત, ખાતુ, હિંમત અને સરીરવિકાસાર્થે ઉત્સવો માણવા મત્તાદી હોતુ જોડ્યે આમાં સુધારો ન થાય ત્યાંસુધી બાળકો સારા તદુરન્ત ચહેરી કેમ થઈ શકે? જે વાત નિશાળમાં શિક્ષકે સમજાવી હોય તેને ઘેર ગોખલેમાં માથું મારી ગોખવાની શી જરૂર?

અત્યારે જેમ આઠઆઠ દસદસ ગણિતના હાખના બાળકોને ઘેરથી કંડી લેવાને બપોય છે, તેમ ગોખલેના સમયમાં પણ હતું. એક દિવસ તેણે આઠ હાખના ગણી લઈ જવાના હતા, જેમાંનો એક પણ તેમને આવડે નહિ, એટલે અને બીજાં લેસનો કંચવાના ગઢિ બપ એટલે તેમણે પોતાના પડોશી પાને હાખના ગણાવી લીધા બીજા દિવસે શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓનું લેસન તપાસ્યું અને ગોખલેને બધા કરતાં વધુ માફ મળતા તેમનો નખર પહેલો આવ્યો.

મેળવેલા માકંના નખર પ્રમાણે જ્યારે ગોખલે પહેને નંબરે બેસવા જયા ત્યારે તેમના પગ ભારે થઈ ગયા અને ખોતે રડના લાગ્યા રડવાતું કારણ એ હતું કે પોતાનો પહેલો નખર અન્યાયથી આવ્યો છે, જ્યારે બીજા સાચા મહેનતુ હોકરાઓનો ઉતરતો નખર આવ્યો છે તેમના મન દુખાશે-એમ એ પોતે સમજ્યો અને તુસ્તજ શિક્ષક પાસે જઈ ખરી દફાકત કહી પોતે છોટને નખર જઈ બેઠા આ દિવસથી એ પ્રમાણિક ગણાવા લાગ્યા.

આમ ગોખલેજીની મોટાઈ અને પ્રમાણિકતાનું કારણ એમની અંતઃકરણમાં રહેલી દેવીસંપત્તિ-મૃદુતા-માર્દવ-હૃદય. આ સંપત્તિમાં રહેલો જી પ્રેમ, દયા અને કામળતા. એ કર્મેન્દ્રિયોથી અનુભવાય છે અને મુખાકૃતિ, પરથી માલમ પડી આવે છે વળી આ સંપત્તિ અંતઃકરણમાં હોવાથી અનલડે એની કર્મેન્દ્રિયોના સંચારથી યા મ્હેંના દેખાવથી બાણી થકાવ છે. ધારો કે તમને કોઈ ગુકશાન થયું છે અને એ સમયે તમારો મિત્ર સિમારી પાસે આવી, ખેસીને તમારા શરીરપર હાથ ફેરવીને, વાણીથી અશ્રુધાસન-આપસે અને તેના મ્હેરોનો રંગ અને આકૃતિ ખુશાલી વિનાનાં દેખાશે, વાણીમાં મીઠાસ અને એના હાથનો તમારા શરીર પરનો સંચાર ક્યાણુ-વિનાનો હશે.

જો 'તમારેમાં માર્દવ નથી હોતું' તો તમે કોઈ અપંગ-કાણા, હુલા, લંગડા, માંજરા, ખેરુ અને આપણાઓને તેવીજ સંજ્ઞાથી સંબોધન કરશો. એવી તેમનું મન દુઃખાશે. એટલામાટેજ કહ્યું છે કે સંત્ય બોલવું પણ કડવાંશ વિનાનું, લાગેણી નં દુઃખાય એવી શબ્દચર્યાનાનું બોલવું હોય. જો તમે સાવધાન મંથા રહેતા તો શત્રુને પેદા કરો છો.

કાળાને કાળો નવ કઠીયે કઢવા લાગે વેળ ।

વેરે વેરે પુછીય તારાં જ્ઞાને ગયાં નેળ ॥

'ભાઈ, તમારી આંખે શું થયું હવે ?' આ રીતે પુછવાથી કાણા માણુસનું હીસ નહિ, દુઃખાય.

(૨૦) ક્રી:-એટલે લગભગ નહિ કરવા સાતક કર્મ કરતાં અટકવાની ક્રિયા. ચિત્તનું સમજાવું, પ્રેરણાદિતપણાનું કારણ અને ક્રિયા કરતા ચરમાનું તે.

દુષ્ટાંત:-એક વણીકની છેકરીને કપડાજ પહેરવાનાં ગમે નહિ બાળીકા મટી કોમારાવરથામાં આવી અને પછી સુવતિ થઈ છતાં તફાન નગનજ ફરે માળાપ લડીસડીને કપડાં પહેરવે તો બહેરે તો ખરી પણ ચોડીવારમાં નજર ચુકાવી કાઢી નાંખે. આમ કરતાં કરતાં તો એના અવપલે સ્ત્રીના જેવા થઈ ગયા છતાં પોતાની ટેવ છોડે નહિ. માળાપ, બહુએ કપડાં આપે, 'બહેન! હવે તું જીવાન થઈ, તારો સમજાવું બોધજો, હવે આમ નાગી ફરે તે સાફ કહેવાય ? તને શરમેવ નથી લાગતી ?' છતાં કહી સમજાવે. એકાએક દસે પડાશની

સ્ત્રીઓ સમગ્રવે-પરન્તુ તેણીને કશી અસરજ થતી નહિ. આમ તે કાંઈ મૂર્ખા કે ગાંડી પણ નહતી. ધરનું બધું કામકાજ બહુ ચતુરાઈથી કરતી, વાતો પણ હતાપણુ ઘરેલી કરતી પણ કેળુગરો કપડા એ ॥ શરીરપર ગોડેજ નહિ કોઈ તેને પૂછે કે 'તું જુવાન થઈ છું, આમ નાચાં ફરતાં તને પુત્રોની સજ્જા બાવતી નથી?' તો તે તો જવાબ એમ આપે કે, 'કોની શરમ કરવાની? બધા પુરો વિધી છે, સ્ત્રી જેવાજ છે, પછી તેમની શરમ શી?' મારામા અને પુત્રપર્મા મને તો જરાયે ફરક લાગતો નથી. હું કોની શરમ ધરૂં?' કોઈ વિધી કે કુચ્છો જુવાન એ છોકરીની છેડ કરવાની દિ મત કરી શકતો નહિ અને જો કોઈએ કરી તો તેણી તેવાઓને સાતો મુઠ્ઠી કે તમાચા મારી એવો મેથીપાક જમાડતી કે ફરીપાછો કાંઈ તેની છેડતી કરે નહિ.

અચાનક એ ગામમા એક નૈષ્ઠિક ધર્મચારી આવી ચઢ્યો. આ છોકરીએ એને જોઈ તરત કપડાં પહેરી લીધા અને તેની સાજ કાઢવા માડી લોકોને બહુ કુતૂહલ થયું, પણ માથાપ તો ખુશ થયા પડેશની સ્ત્રીઓએ, એને આમ કરવાનું કારણ પૂછતા તેણીએ કહ્યું, 'આ પુરૂષ છે, નૈષ્ઠિક ધર્મચારી છે. મારે એમની સજ્જા કરવી જોઈએ.' F 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1

દૃષ્ટાન્ત (૨)-જ્યારે શ્રીરામચંદ્રજી સીતા અને લક્ષ્મણ સહિત ચિત્રદુટ ઉપર ગયા ત્યારે વાલ્મીકી મુનિ પોતાના આશ્રમમાંથી બહાર નીકળી ગયો તે સામે લેવા ગયા અને આશ્રમમા લાવી સકાર કર્યા પછી જોડ્યા કે 'હે રામા! હું જાણુ છું કે તમે વિવરૂપ છે, સર્વના હલ્લમા રમી રહેના છો, સર્વને રમાડો છો અને સર્વને ધારણુ કરી રહેવા છો, તમે અગ્ર-મા નિત્ય શુદ્ધ, શુદ્ધ મુક્તર-આવ પરમાત્મા છો છતાં તમે તમારી યોગમાયા વડે માનુસીદ્ધ ધારણુ કરીને સાધુઓ, મુનિઓ આહારો અને દેવોનું રક્ષણ કરવા કુષ્ટોનું રક્ષન કરના અકતોનું મને રજન કરવા અને ધર્મની પ્રતિ-રચાર્પના કરવા તમારી આ સત્ત્વગુણીમાયાથી સીતા અને અનંત એવં આ લક્ષ્મણની સાથે આપનમા આવ્યા છો. તમારા માયીક સ્વરૂપને એ જાણવું એ બધાથી બની શકતું નથી અને તમારું આ માયીક સ્વરૂપ જોકે જોળખવું રહેલું છે પણ તેને પામવું અમરૂં છે જેના ઉપર તમારી કૃપા થાય છે તેને તમે તમાર સ્વરૂપ બનાવો છો અને જે તમને જાણે છે તે તમારું સ્વરૂપ થઈ જાય છે.

(૨૧) અચાપદમઃ-એટલે હિન્દિયો અને મનુ નિયમીત બવહારપણુ આથી એ નહિ સમજવાનું કે-ઝાડપિશાખનું, ઘાસોચવાસનું, સુધરાસાભળવાનું, ખાવાપીવાનું, જોવાકરવાનું કે બોલવાનું સદતર અટકી બધ થઇ જાય, પરંતુ હિન્દિયોની ક્રિયાઓની ઉચ્ચતા અને જોછએ તે કરતા વધુ ક્રિયાવાન ન બંનના ઈર્ષ નિયમીત કાયર્થિ વપરાય-એનું નામ અચાપદમ.

મ્રત્યુઃ-શુ' માણસ આજે પાટા બાધે ? કાનમા પુમકાં ખોસે ? જુનાબ-ના, એમ નથી. ન જોવા થોડું ન જોવું અને જોવા પછી જોયેતા પર ન લોભાવું ન સાભળવા લાયક-નિદા, ચાડી-વિગેરે ન સાભળતા, હરિકિર્તન, મહાત્માઓના સદ્ગુણેશ આદિ સાભળના-આવા નિયમને ચપળતારહિતપણુ સમજવું ધટે અસમ્મત, આ વાત સબધે ધરાવે છે સનાતનવેદીકથમ્બારનથી ગૃહસ્થોના આશ્રમધર્મોને.

પરંતુ એથરીલાવ આ દેહમા આજીવાને મથનારાઓ અને નિર્વાણ ચાતપદ પ્રાપ્તિ માટે મથનારાઓને સમાધિદશામા રહેવાની જરૂર હોવાથી એમને હિન્દિયોનો અને મનનો વ્યાપાર ધીસકુલ બધ કરવાનો હોય છે જેને આ દેવીસપત્તિ પ્રાપ્ત થઇ હોય તે સદજમા કેવલ્યસ પાદન કરે છે, પરંતુ આહાર તો કયા વિના એને ચાલે નહિ અને આહાર વિના ચાલે નહિ તેથી ઝાડોપિશાખ પણ તેને અથા વિના રહે નહિ, પણ બહુ ઓછા થાય.

જતા ભગવદ્ગીતા મોક્ષશાસ્ત્ર હોવાથી ચપળતારહિતપણુ એનેજ કહે છે કે-જે મનુષ્ય અને હિન્દિયોનું સમમન રૂક્ત ભગવાનની સેવામાજ કરે અને એ દિનરાત થાય તો ભગવાન સાથે અનન્યયોગી રહે.

દૃષ્ટાંત-કોઈએક અશુભકાળને એકની એક પુત્રી હતી તેને તેણીના પિતાએ કોઈ ધનવાનને ત્યાં ન પરણાવતાં, એક નિર્ધન ભક્ત સાથે પરણાવી સાસરે આનંદાવે ત તેણીએ એણે કે પેતાના પતિ એક ચટાઈ પર સુઈ રહ્યા હતા, જ્યારે ધરના એકે ખુણામા એક વાસણમા એક દુકડો રાટલી અને પ્યાલામા થોડું પાણી ઢાકી રાખેલા હતા. પતિને પતિને આ સધરવાનું કારણ પૂછતા તેણે જવાબ દીધો કે, "મધ કાલે મળેલી રાટલીમાંથી બચેનો દુકડો અને પાણી આજને માટે સધરી રૂક્યા છે." પતિની નિર્ધનતા તરફ

તો તેણીનું ધ્યાન આમ ખેંચાયું પણ સાથે સાથે પતિની પ્રભુ પ્રત્યેની અ.અ. શ્રદ્ધાદિનના પણ ભણી લીધી પોતે બાપને પેર પાડી જવા તૈયાર થઈ ત્યારે પતિએ ટાલો માર્યો કે “ એ તો હું પ્રથમથીજ જાણતો હતો, કે માતાપના મુખરેખામાં ઉઠેલી છ મારી નિર્ધનતાને નહિ સહી શકે અને તે છતાં મેં તો તારા પિતાને સગન માટે નાંજ પાડી હતી, પણ એમણે ખારી આપી કે મને તે સ્થિતિમાં છું રહી શકશે છતાં તારી હમ્મ છે તો ખુશીથી તારા પિતાને ત્યાં જા અને કાંઈ વાધા નથી ” પતિએ આનો જવાબ આપતા મળું, “ નાથ! એમ નથી તમારી નિર્ધનતાને મેં સદર્પે વધારી લીધી છે અને સગન પદેમણીજ હું આ વાતે જાણી હતીજ, પણ આપ પ્રજુના ભક્ત છે છતાં પ્રજુના ઉપર અશ્રદ્ધા રાખો છો તે હું જાણતી નહીં શું ભગવાન પર એટલોયે ભરોસો નહિ કે ખીજે દિવસે એ ખાવાનું આપમેં કે નહિ? બેજનખાણીને આવો તમારો સ્વપ્ન સ્વપ્ન બતાવી આપે છે કે તમારી ભક્તિમાં કયાંય છે તમારા દુઃખના ખુબુખા પ્રભુ પ્રત્યેના અણવિધાસે સ્થાન લીધું છે શું જેણે પેટ ટીપ્પું છે તે ખાવાનું નહિ આપે? અલગત પુરુષો તો કરવોજ પડે દાસપદ્મ જેડીને બેસીને ન રહેવાય પણ શ્રદ્ધાથી આવો સચ્ચ ન કરે ” પતિને પોતાની ભૂલ અમળમ ત્યારનાં બેઉમજા સસારમાં રહી પૃથ્વી શ્રદ્ધાથી પ્રજુમંજન કરના બાબા

દૃષ્ટાંત (૨) — ભગવાને એક એવો સખત નિયમ કર્યો છે, જે જાણેવા જેવો છે કેમકેક સાધુ એક પદાસની ગુફામાં એવી પ્રતિમા લેઈને બેસે છે જેને પ્રભુ બેસે ખાવાનું આપવા આવે તોજ ખાવું, નહિતો ઉપવાસ કરવો. આ પ્રમાણે તેણે સાત દિવસ તો ખાધા પિનાના કાઢ્યા અને આખરે ક્યવ ક્યુ થાના લાગે ત્યારે આકાશવાણી થઈ કે, “ હ મૂખે! જેવી તે પ્રતિમા લીધી છે તેવી મારી પ્રતિમાને પણ હું સાબળું તે એ છે કે જ્યાંસુધી હું વસતીમાં ન જાવ અને ખાવાનું ન મારે, ત્યાંસુધી મારા ભક્તો તારાં દુ તને ખાવાનું નહિ આપુ છું મારી ગુમતીના જાણના મારે છે અને હું એ લીના પ્રગટ કરે એવું હું આદે છે, પરંતુ તે ખાવાનું નથી ” ()

ભગવાનની આ અપ્રસન્નતા જાણીને સાધુ ચરચરના લાગેલા અને તેજ વખતે રસતીમાં જઈ શિક્ષા માગના લાગેલા ત્યાં જતાજા જાનુ જગ્યાએથી

એને બોર્જન મળવા લાગ્યું અને એણે એજ પ્રજાનો અસાદ સમજી એનો આદર કરવા લાગ્યો.

દેશીત (૩) :- કોઈએક વિદ્વાન ભક્તે માન્ય છે. બહાર જતાં, રસ્તામાં કોઈ અભણ સાધુની મદુલીમાં મુકામ કર્યો. સાધુએ બોજનના સમયે પેલા વિદ્વાનને પોતાને ત્યાં હવે તે રોટલો અને મીઠાની કંકરી જમવા આપ્યાં અને વિદ્વાને તે સ્વિકારી જમવાનું શરૂ કર્યું. એટલામાં એક બિખારી, ધણા ફિસતો ભૂખ્યો, અન્યાયના કરેલો આ મદુલી આગળ આવી ઉભો અને અમની માયના કરી. સાધુએ મે'માન વિદ્વાન આગળ ધરેલો થાળ ખેંચી, તેમાંનો રોટલો અને મીઠું પેલા બિખારીને આપી દીધું. પેલો મે'માન બોલી ઉઠ્યો, "મહાભાઈ! આપ જે સરવાળવા હોત તો આવું ન કરત. મે'માનને ભૂખ્યો રાખીને બીખારીને બોજન ન આપી દીધું હોત. થોડું રાખીને થોડું આપ્યું હોત. પણ બધું તો નજ આપ્યું હોત. આ કથ તમારું અતિથિસત્કારના નિયમ અને સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ છે."

આ પ્રમાણે પેલો વિદ્વાન હજી એનો સંપત્તો ઉઠારે. દેવામાંથી પૂરો કાદો નહોતો રહ્યો. એટલામાં પેલા સાધુનો એક ભક્ત પકવાનોનો ભરેલો થાળ લઈ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. આ થાળમાંથી મે'માન સાધુ અને અતિથિવિદ્વાને બોજન કર્યું. ત્યારબાદ હાથ ધોતાં સાધુ બોલ્યો, "પંડિતજી! અવશ્ય તમે ભક્ત છો, એજુ પર-પ્રીતિ કરવાવાળો છો. પણ તેના ઉપરની પ્રતીતિ વિનાના છે. નહિ તો બીખારીને બોજન આપી દીધા પછી તમને બોજન મળવા સંભવ અનુવિધાસ આપ્યો ન હોત. જાણ! પ્રતીતિ વિના ઉમંગ આવતો નથી. મનુષ્યે સદા મનથી પ્રજામાં વિદ્યાસ અને શ્રદ્ધા રાખવી ઘટે. આ શ્રદ્ધા અને વિદ્યાસનીશયતા પણ ચપળતાની નિશાની છે. શરીરની અવિશ્રાંત અતિપ્રવૃત્તિજ ચપળતા કહેવાય એવું સમજવું નહિ, પણ શારીરીક બોગોની ભાવશયતાને અચાપલમ કહેવાય છે."

(૨૨) તેજઃ-એટલે યુદ્ધની સુદૃઢ અથવા તીવ્રતા. આ પ્રકારનું અધિકપણ. એમ કહેવાય છે કે જ્યારે સમયદ્રજ વનવાસ બોગવના હતા અને રૂપિમુનિએ એમને જોનાં, એ સમયે એમને બેટલાં તેઓ ધ્રુવ કરતા દેના, પરંતુ સમંતી પાસે જાને કોઈની દિમત ચાલવી ન હતી. સમંતે

બેગવાની ધર્યા મવાનું કારણ તેમનું મોહક સરીર અને વિવેક ભરેલી મીઠી વાણી, તેમજ પિતાની પ્રતિજ્ઞાનું પૂર્ણપાલન કરવાને રાજ્યત્યાગ હતું. એમના જેવું આશ્ચર્ય તે સમયે શિવોએ કોઈ માનવીમાં જોયેનું ન હતું. એકરીતે જોતા 'તેજ' એને 'સર્વ' પ્રકારનું મદાવ જે બીજામાં પૂજ્યભાવ પેદા કરે છે તે પાને સર્વેસદૃશ્યસખનતાવાળું મનુષ્યત્વ.

ગરીબ પેસાદારથી દબાય છે, અનિદાન નિદાનથી દબાય છે, નમ્ર સમગ્રથી દબાય છે, બીર શારીરિક વ્યથા કરનારથી દબાય છે અને જડવાદી, અનામવાદી, મદ, અનાતમચાની, શારીરિકભોગનિલાસનો લાવડુ અને અશ્વઠાણી ફેર હિસાક અને ખૂનીથી દબાય છે. દબાવાનું કારણ તેજ સખતા અને અસહિષ્ણુતા છે જેનામાં અસહિષ્ણુતા હોય છે તે સ્વરક્ષણ અને સંરક્ષણ માટે વાકાસુકી, અનીતિચાન અને અધર્મી સાધનનો ઉપયોગ કરે છે.

દાખલા તરીકે આઘસકરાચાર્ય સાચાર્યમાં ન જતામાં અને એમના અનુયાયીઓ વધવા માડ્યા, ત્યારે પોતાનું ચતુષ્વ સાનું માનનારાઓએ સ્વમતવ્યતા રક્ષણાર્થે સકરાચાર્યને દબાવી ઝેર આપ્યું, બીમમેન બાગથી પરાજીત થાય તેમ ન હતું તેથી દુષોધને એને ઝેર આપ્યું હતું, સ્વામી દયાનંદને રાજધાનીમાંથી કદાવી શકતા ન હોવાથી વેસ્થાએ બીજા માર્ગે તેમને ઝેર અપાવ્યું અને અતિરાધ દામાનો શુભ દિવસેને બીકમાં ખપાવશે અને મુસતમાનો બળવાન ઘઠ દબાવી દેશે અને રાજ કરવા લાગશે અને દિવસો પાંચ પરતવ થઈ જશે એવી બીકની ચતુષ્વતા સાચી માની, ગાંધીજીના દામા અને સહજતાના શુભમાં તેમને આગ્રહ ન વધવા દેના તેમને દિવસોએજ મોળાથી હાર માર્યા.

મેક્ષાર્થીઓએ આ બંધનમાંથી બળગતુ રાષ્ટ્ર જનુ ઘટે પોતાના મનવ્યને મનાવના કદાપિ આગ્રહ કરવો કે કરાવવો ન ઘટે પરિણામ હિસાન આવે છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ 'ફક્ત' અઠાણીઓ અને ઉત્તમ ભક્તોજ પોતાની માન્યતા બીજાઓ પર દેહી બેસાડવાનો આગ્રહ કરતા નથી સનાતનધર્મમાં દરેક જનતાની માન્યતાઓ છે અને તે યોગ્ય દ્રવ્ય ક્ષેત્ર અને કાળના પ્રમાણમાં અનુસરવાની હોય છે. નળી તે મનુષ્યવ્યક્તિઓ માટે, ગામ માટે, દેશ માટે

ખડ માટે, આમોહવા માટે માનવામાં આવેલી હોય છે પોતાનીજ ધૃત્ય પ્રમાણે નહિ આશ્રય હરિધ્વજને અનુસરવું અને લાન્ય વિના વર્તવું એ મનુષ્યની માન્યતા બરાબર છે, યોરાક્તી, આચરણી, હથરનાં સ્વરૂપોની અને તેને માટે કરાતા સાધનોની માન્યતાઓ સમાન હોય શકે નહિ 'તમે આમ કરશો તો ફારશો અગર ખત્તા ખાશો' આવી પોતાની માન્યતાનો આગ્રહ હિસાબ પરિણામ લાવે છે માણસ પોતાનું ધ્યેય લિન્નલિન્ન રીતથી સપાદન કરે છે જોયો ધ્યેય સપાદન કર્યું હોય તેનામાં એ પ્રાપ્ત વસ્તુનું જોઓજસ અમકે છે તેને તેજ કહેવામાં આવે છે જિનામાં આપુ, ઓજમ છે તેજી ખીજાને આવું ઓજસ આણુત્રા કહેવું ધટે નહિ, આગ્રહ કરવો નહિ જો કોઈ નકલ કરવું હોય તો તેને ચોકવું નહિ, તેમ પ્રોત્સાહન પણ આપવું નહિ

(૨૩) ક્ષમા:-એટલે શરીર પર આવી પડેલી આફતોને સહન કરી લેનાનો શુભ આફતો આવી પડેશે એવું સંભળતા મનમાં કર ન આણુનાનો શુભ ગલરાઈ ન જવાનો શુભ, અત કરણની રિક્તરહિતપણુની હલિત

હિદુસ્તાનનો છેલ્લો દિલ્હીનો ગાદોપતિ પૃથ્વિરાજ ચૌહાણ મહાબળવાન સમ્રાટ હતો તેના તેજ અને બળને સહન નહિ કરી 'શંકાથી શાહપુદીન ઘોરી વારવાર ચઢાઈ લઈ આવતો હતો, પણ વીર પૃથ્વિરાજ તેના હુમલાને ખાળીને, લડાઈમાં જીતી, તેને કદ કરી લેતો અને દરેક વખતે માથી મારીતા તેની નીચતાને મનમાં ન લાવતાં જોડી પથ્થુ દેતો 'હતો.' 'ક્ષમા' વીરેન્દ્ર ચૂપણમ્ ના ન્યાયે દોષ કરનાર કોઈપણ દોષ, ગમે તેવા અને તેટલા દોષ ક્યાં હોય, છતાં મારી માગનારને વીરપુરુષ તો માથી આપીને દે છે, તેમજ તેના અપરાધો જાણીને ન હોય તેમ વર્તે છે આમ કરવું જ જોઈએ એ ઠામનો સિદ્ધાંત પણ છે બહુધા તેજને નહિ સહન કરનારાઓ પોતાના ધર્મના અવગુણથી અપરાધી થાય છે થવાનું યાચજ છે એને મિથ્યા કરવાનો યત્ન નકામે જાય છે આ કારણથી બહેતર છે કે-જયવાને યત્ન કરવા કરતા પા પ્રતિકાર કરવા કરતા મુકાબલે સહન કરી લેવું એ વધુ દિનકારક છે જે શરીરને અને દુનિયાને મિથ્યા અને નાશનત માને એવા એકદલદાએ આવી પડેના અણુગમતાને દૂર કરવાને યત્ન કરવા કરતા સહન કરી લેવું એ વધુ હદાપયુજરણ છે.

દુષ્ટાંત-એક રાજાને એકનો એક ગાદીવારસ પુત્ર હતો, જેને માટે એક જોડાએ એ રાજકુમારની જન્મખવિજ્ઞાના મદદો જોઈને એનું મોત વાધથી થશે એમ કહેયું. આમ પુત્રના મોતનું કારણ જન્મવાથી રાજા પોતાના કુલરને જંગલમાં શિકારે તો જવાજ નહોતો રેતો, પણ રાજગણેલનીયે બદાર જવા રેતો નહિ તેના દીલને ખુશ કરવા દરેક જાતની રમતગમતો, ગુદરતના જેવી નકલી રચનાઓ જેવીકે ઉદ્યાન, ઉપવન, તળાવ, ઝિંગેરે બધું રાજમહેલમાંજ રચાવ્યું. મજકુંવર કાષ્ટક વખત મહેલના રીંખરની અગાડીમાં જતો અને ચારેબાજુ નજર નાંખતો તો એને દુનિયાં જાણુ વિચાળ લાગતી હતી, પણ પોતાના મોતના કારણથી પોતે વાકેફગાર હોઈ મૃત્યુ નિવારના પિતાની પ્રિય મુજબ બુદ્ધિ બદાર જતો નહિ.

એક દિવસ પોતાના મહેલની દીવાલ ઉપરનાં ચિત્રો જોવામાં તણીન હતો, એટલામાં તે રાજકુમારનું આન દીવાલ પર આજેએલા પશુપક્ષિઓના ચિત્રોમાંથી એક વિકાળપ્રખવાળા વાધના ચિત્ર પર ગયું. આ જોતાજ તેને પુષ્પજ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો.

પ્રકૃતિએ આ જવારે માણસને ક્રોધ થાય છે ત્યારે તે ક્રોધ જરા જરા કરતા વધતો જાય છે અને પરિણામે તેને કશાની-સાશનરસા-સાત્યાજ્ઞાની-આજુબાજુની-કાંઈપણ જતાગમ રહેતી હતી તેનો ધુદ્ધિ બદરે મારી જાય છે અને ધુદ્ધિ કમીત થતાં ન કરવાનું 'કરતાં' તે ક્રોધ કરનારનો નાશ થાય છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં પણ આ વાતનું સમર્થન કરતા કહ્યું છે કે -

‘ક્રોધાદ્યવતિ સમોહ સમોહાસ્મૃતિવિભ્રમ ।
સ્મૃતિભ્રંજાદ્યુદ્ધિનાશો બુદ્ધિનાશાઘ્રણશ્યવતિ ॥

ઉપરોક્ત રાજકુવર પણ આજ પ્રમાણે ક્રોધાન્વીત થતા તેની સ્મૃતિનો નાશ થતા મોજો દીવાન ઉપરના વાધના ચિત્રને જોઈ આ જડ છે, ફક્ત ચિત્રજ છે, સાચો વાધ નથી - એનું એને જ્ઞાન રહ્યું નહિ, પણ આજુબાજુ નજર નાંખના પાસે એક કલાકી પડેલી હતી તે હાથમાં લઈ ચિત્ર ઉપર ધા કરવા લાગ્યો અને સાચે જોનારાં પણ લાગ્યો કે “હે દુષ્ટ” તારા કારણેજ હું આ મહેલમાં જોવાઈ રહ્યો છું તેજ મારી આ કેદીની ફરજ કરાવી છે, માટે આજે તને નહિ છોડું.”

આ પ્રમણિ તે બોલતો જાય છે અને વધારેને વધારે જોરથી કુદાડીના ધા ચિત્ર ઉપર કરે છે, એટલામાં કુદાડીનું પાનું તેના હાથમાંથી છૂટું પડી દીવાલ ઉપર અથડાઈ જોરથી, રાજકુવરના કપાળમાં આવી વાગ્યું પાનાની તીક્ષ્ણધારથી બહુ મોટા ધા પડતા પુષ્કળ લોહી વહેવા માડ્યું અને પરીણમે રાજકુવર ત્યાં જ બેભાન થઈ જાય તે અરણ્ય પાંચે અસ્તુ ।

જોયું ? વાઘથી યસાના મૃત્યુનો પ્રતિકાર કરવા, રાજાએ કેટલો બધો પરિશ્રમ ઉદ્યોગ ? કેટલેટનું દ્રવ્ય અને કેટલેટલી રચનાઓએ કરી, છતાં કશું વળ્યું નહિ રાજકુમારે પણ ચિત્રમાંના વાઘપર પોતાનો રોષ દાસવ્યો એની બુદ્ધિ બહેર મારી ગઈ છેવટે જ્યોતિષ સાચું થયું. એના મૃત્યુનું નિમિત્ત વાઘ થયો થવાનું તે થાયજ છે. તેના મારે અસહિષ્ણુ બનીને ધમાલ મચાવી મુઠવી બીનજરૂરી છે. જે વસ્તુ આપણા હાથમાં નથી, જે વસ્તુ અનિવાર્ય છે, જે વસ્તુ કુદરતના હાથમાં છે, તેનો નિચાર અને તેની ચિંતા મગજમાં ન આવવા દેવી અને એપરવાહ બનવું એમાંજ મજા છે.

होइहि सोइ जो राम रुचि राखा । को करि तर्क कढावै साखा ॥

નકામાં સંકટપરિકલ્પ કરી વખતનો નિર્ધાર વ્યવહારો એના કરતાં, પ્રભુનામસ્મરણ અને ચિંતા કરવું એ વધુ સુખદાયક છે.

દૃષ્ટાંત:-ઉત્તર હિન્દુસ્તાનના કોઇએક જંગમના વૃક્ષોની વ્યવસ્થા રાખનારો અને સુકાયેલા જાડેને કાપવાની પરવાનગી આપનારો જંગલમાંજ સરકારી બગનામાં રહેનારો, બહુ ક્ષમાવાન અને સહિષ્ણુ એવો એક ફોરેસ્ટ રેન્જર Forest Ranger નોમરી કરતો હતો

એક દિવસ જંગલમાં ફરતા ફરતા અચાનક એક વાઘનું દુરતનું જન્મેલું બચ્ચું મળી આવ્યું, જેને ઉચકીને તે પોતાને બગને લાવ્યો અને બીજા કુતરાઓની સાથે તેને રાખી તેને પાળવા લાગ્યો. કુતરાના નાનાનાનાં ગલુડીવાની સાથે આ વાઘનું બચ્ચું પણ દ્રવી ગયું અને પેલા રેન્જરને પણ તેના ઉપર અધિકાધીક પ્રેમ ઉપજવા લાગ્યો અને તે એટલે સુધી કે પોતાની ખાસાની, બહાર ફરવા જવાની અને સુનાની વખતે પણ પોતાની સાથેજ

રાખના લાગ્યો અને ખાવાનામાંથી ખાવાનું અને સુવા માટે પોતાની પધારીમાં સાથેજ સુનકાનના લાગ્યો વાધનું બચ્ચુ અને સુધવું, ચાટવું, અને નાના પ્રકારની ગેન કરવું હતું. બેઠિને પરસ્પર બહુ મદોનત જમી જતી.

એક દિવસ આ કુરેશ્વરે રેન્જર પોતાના પગનાના વર કામ્મા આગમચેરમાં સુતોસુતો કોણક નોંવેલ વાગી રહ્યો હતો અને નોંવેનમાની, કાષ્ઠપત્રીક વાતમાં એવો તાલીન થઈ ગયો હતો કે એને પહેલાં તે કરી ખુબર ન પડી, પણ પાછળથી પોતાનો જમણો હાથ જે ખુરશીના હાથપરથી લગતો હતો તેમાં મધુકે મધુકે રૂંદ થાયથી તે સચેત થયો નોંવેલ જરૂરક આવી કરી પોતે જોયું તે પોતાની ખુરશીની જમણી બાજુએ પેલું વાધનું બચ્ચુ, જે હવે મોટું થના જુવાન વાધ મથેતો હતો, તે પોતાના હાથને આપતો હતો અને હાથની આંગળીઓમાંથી લેહી ટપકતું હતું તે બહુ મોટું સાંભળથી બેચાળે ચીતે ચડતો હતો તેજો જોયું કે પોતાના હાથની આંગળીમાંનું માસ પચ્ચુ બદાર ને ચાલિ આવેનું છે વાધતો કોણ દિવસ નહિ આવેનું એવું મોઢું નોહી ચૂસી રહ્યો છે પણ હવે રેન્જરને હાથમાં રૂંદ વધવા લાગ્યું હતું એટલે વાર્ધના મોમાંથી હાથે જોડાનના જરા પ્રયત્ન કરી જોઈ હાથ બદાર કોરિયો પણ ખરો પણ વાધને એ ન મચ્ચુ, મગના કરી તેજો ફરી હાથ મોમાં લીધો

રેન્જરે સાંભળ્યું થઈ પોતાના શીષાક દેવીસોંગને ત્યાં પગા પડ્યાજ ધીમે અગાજે બોનાલી લુકમ કર્યો “દેવીસોંગ! રાધસ લા કે સાવમાનીસે પહે જોડો મારો” દેવીસોંગ સમજી ગયો તુરતજ “રાધસ લાવી” બરાબર નિશાન લાધી બે જાણથી વામને કાર કર્યો ત્યાર પછી સાહેબને હાથ પોઈ દના લગાવી પોટો બાંધી લીધો અને થોડા દિવસમાં હાથ સુધરી ગયો.

જો દેવીસોંગને ન બે ના-પો હોત અને સીફતથી કમ લીધું ન હોત, બરફે રેન્જરે જમરેડસ્ટી કરી હાથ ખેંચી લીધો હોત કે ત્યારથી તારી જવાનો કે વાપ સાથે બાય બીકાનો પ્રયત્ન કર્યો હોત, તો માત્ર પર ગયેતો વાધ વધુ વીરુને અને કદાચ અસહાય રેન્જરનું મોત નીપજવ્યું હોત.

જોનામાદકમાંનો શુભ નથી હોતો એવી સીએને જોર આપીને પડુમાં પડીને કુરેશ્વરેસોન જાંટીને જમી મરી, આપવાત કરનારી મેં સાંભળી છે

તેવીજીરિતે અસદિષ્ણ, અસમાધાન પુરોને પણ પોતાની અપકીર્તિ ન સદન
કરી ચકવાથી એર આછને, હમો ખાછને, પેટમાં કીરપાન મોચીને કે માથા
સામે રી-શ્વરમાથી ગેળી હોડીને મરતા મે સાબાજ્યા છે અછીનો ચૂક્યો
મો વર્ષ છવે-એ માનવી ન જૂમે, ઉત્તવજો ન થાય, આવી પડેલુ સદન
કરવાની દિંમત ધીરજથી કરે- અને આમ કમે એ સુખી થાય છે, એનું
દુ ખનુ નાજળ વેરાછ જાય છે

(૨૪) ધૃતિ-એટલે ધીરજ ના ધૈર્ય જ્યારે દેહ, હનિમો અને
મનને વિશેષ થાય એવું અને ત્યારે વિહારરહિત રહેવાની શક્તિને, મહારાજ
નહિ જવાની શક્તિને, પ્રતિકાર નહિ કરવાની સમજશક્તિને ધૃતિ કહેવામાં
આવે છે. ધૃતિશન્ય મનુષ્ય વિશેષની અસરથી મગજ જેઈ, બેમે છે, ગડિ
થઈ જાય છે, ક્રોધ કરીને દિશા કરે છે ના સદાને ચારે નજામો થઈ જાય
છે અનિદ્રના વિશેષથી જે પરિભ્રામ આવે છે એનેજ મળતુ હજીપ્રસિદ્ધા
હર્ષથી પરિભ્રામ આવે છે હાખલા તરીકે સાન્ય સમય સુધી પ્રવેશ પતિ ન
થવા પછી એચિતો બીને ગર્ભ રહી પ્રત આપ્ત થનાના સમાચારથી કે કોઈ
મરીજ માણસને ડાંબીની લોંબીની લીકીટ ખરીદ્યા પછી આજ્ઞા નહ થતા
પહેલા એચિતો લાખો રૂપીયા મળવાના સમાચારથી માણસ ગડિ બને છે

૧૧. દૃષ્ટાંત.-જોઈએક પવિત્ર સ્થાનમાં છૂની છૂની જગ્યાએએ વ્યાસ્ય કરી
રહેના તપસ્વિઓએ તે રસ્તેથી પસાર થતા નારદમુનિને જોઈ, બેગા મળી
પિનતી કરી કે "હે મુને ! તમે પ્રજાની નીકટમાં રહેનારા હોઈ કૃપા કરી
જાગવાનને પૂછી ન જુઓ કે તેઓ હમને દર્શન ક્યારે આપશે ?" મુનિએ
વિનતીનો સ્વિકાર કરી, પાછા એજ રસ્તે આગશે ત્યારે જવાબ આપશે
એવું વચન આપ્યું

કેટલોક સમય પીત્તાગ્રાહ નારદજી ઉપરોક્ત સ્થળે પાછા આવ્યા ત્યારે
દરેક તપસ્વિને જૂઠા જૂઠા મળી તેમને અમુક અમુક સમય પછી પ્રજુ દર્શન
આપશે એમ કહ્યું તેમાં કોઈને એક વર્ષ, કોઈને પાંચ કોઈને પચીસ અને
કોઈને સો વર્ષનો સમય જનાવ્યો વળી એકને કે જે એક જાળલીના ઝાડ
નીચે તપ કરતો હતો તેનેતો આજલી ઉપરના જેટલા પાંદડા તેટલા વર્ષો
પછી હરિદર્શનનો અવસર મળતાવ્યો આ છેલ્લો તપસ્વિ સિવાય બીજા

બધાઓએ તો કાઠિયાસ દર્શન ન બેતાવ્યો, બહકે તેઓ નાસીપાસ ચડને નારદજીએ બતાવેલો સમય કેવીરીતે પસાર કરવો તેના વિચારમાં પડ્યા, કહત એકજ તપસ્વિ અને તે કે જેને આબલીના ઝાડના પાંદડા જોટલા એટલે અનુભવે વર્ષના જોટલા સમય સુધી રાહ જોવાનું નારદજીએ કહ્યું. હવે તે એકદોજ ઉત્સાહમાં આવી નાચવા મંડી ગયો. “શુ” અને પ્રભુ દર્શન આપશે? આટલા વર્ષો તો એમનું જ નામરમરણ કરીશ? એમ બોલતો તે દૂધવા લાગ્યો, હર્ષાન્વીત ચર્ચા ગયો.

પ્રભુ પ્રેમીઓ! આવી ધીરજ તોજ ધૃતિ, તોજ દૈવીસ પતિ હવે સાબળો ખીજું દૃષ્ટાંત સંનરીનું -

દૃષ્ટાંત (૨):-શંખરી જન્મે બીચડી, ભગવાન રામચન્દ્રજીની ભક્તિ અને શ્રિ મતંગની શિષ્યા હતી. બીસ માગાપે એના ભગ્ન જોઈવ્યા અને તે પ્રસંગે થયેલા નિર્દોષ પશુઓને બોજન માટે બેઠા કરવામાં આવ્યા. શંખરી કમકમી ઉઠી બાળપણથીજ શિષ્યાબળેના સહવાસથી અને પૂર્વજન્મના સરકારથી તેનામાં દયા ઉપજી આવી આ નિર્દોષ પ્રાણીઓ પર રાત્રે નાસી ગઈ જ ગલમાં. માતાપિતાએ અને ભાઈભાણીએ પહેલેથીજ એને ખેતાનાથી વિરુદ્ધ વિચારવાળી માનેલી એટલે તેને રોકવા પ્રયત્ન ન કર્યો અને આમ અનાથ સંનરી સ્વતંત્ર થતા શંખરીતે શિષ્યુનિઓની અને તપસ્વિઓની સેવા કરવામાં ઉદ્બુક્ત થઈ રોજ મળરકે ઉઠી, શિષ્યુનિઓને નદીએ જવાને રસ્તો કાઢાકાકરા કાઢી સાફ કરતી અને તેઓ નદીએ ગયા હોય ત્યારે છૂપીરીતે તેમના આશ્રમે પાસે સડકા સાકડાના ભારા નાખી આવતી-છેત્યાદી સેવાઓ કરતી હોવે મતંગ-શ્રિએ એની સેવાની કદર કરી ખેલાના આશ્રમમાં રાખી અને ત્યાં રહી શંખરી શિષિની સેવા બદલ શિષિના મુખે સમાવણું સાબળી રામપરાયણા થઈ રહેના લાગી જ્યારે મતંગ ખેલાનું શરીર છોડી ધ્રુવલોકમાં જવા તૈયાર થયા ત્યારે શંખરી મીઠાવીયા ચર્ચા રોકતે કહેના લાગી, “પ્રભુ! અને પણ તમારી સાથે સર્પ જાઓ” મતંગે આશ્વાસન આપતા કહ્યું, “શંખરી! તું બહિ આજ આશ્રમમાં ભગવાન રામચન્દ્રજીનું ધ્યાન અને ભજન કરતી રહે એક દિવસ એજ ‘ભગવાન’ રામચન્દ્રજી ખેતે બહિ” આવી તને દર્શન આપી તારો ઉદ્ધાર કરશે. તારાથી ધ્રુવલોકમાં, મારી સાથે આવી સકાય નહિ.”

“ભગવાન રામચન્દ્રજી પોતે અદિ’ આવી તને દર્શન આપી ઉદ્ધાર કરશે”-શિષ્યના આ વચનો ઉપર દૃઢ મદ્દા અને રિશ્વાસ તેમજ ધીરજ ધારણ કરીને શમરી રામચન્દ્રજીના આવવાની રાહ જોતી ત્યાં એક દળાર વર્ષ રહી ફક્ત સનાયીસાજ મુધી સામે રરતા તરફ મીટ માણવી, રરતો સાફ રાખવો, પ્રજુને માટે મીઠા ફળો-ખેર-નો પ્રસાદ તૈયાર રાખવો, પોતાનો આશ્રમ વાળીઝૂડી, લીપીગુપી સાફ રાખવો અને રામચન્દ્રજીનું ધ્યાન ધરતા પ્રતિદાણ માર્ગપ્રતિક્ષા કરવી—આ શમરીનું રાજનું કાર્ય એક દળાર વર્ષ મુધી ચાલુ રહ્યું.

‘ધીરજનાં ફળ મીઠાં હોય છે.’ એક દિવસ અચાનક શ્રીરામચન્દ્રજી આવ્યા લક્ષ્મણજીની સાથે શમરીએ જોરથી સત્કાર કર્યો, નેત્રજળથી અર્ધ-પાદાદિ પૂજન કર્યું અને રામચન્દ્રજીએ એને નવધાભક્તિના પ્રકાર સંજ્ઞાવી આત્મજોષ કર્યો પ્રજુના દર્શન અને વાણીથી ફૂતાર્ય થયેલી શમરીએ ધ્યાન અને સમાધિમા રહી શેષજીવન વીતાવ્યું અને અંતે પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યું.

આનું નામ ધૃતિ યાને ધીરજ અને એજ દેવીસ પતિ છે

(૨૫) શૌચ એટલે શરીરપરના અને શરીરની અંદરના મળને દૂર કરવાની ક્રિયા. શૌચ બે પ્રકારનું હોય છે-શરીરની અંદરનું અને બહારનું. ‘બહારનું’ શૌચ ખારાથી, સોડાથી, સાબુથી અને આ ત્રણ વસ્તુની ગેરહાજરીમાં માનીથી અને પાણીથી થાય છે, આ પ્રમાણે ‘શરીર ઉપરના’ ભાગને ‘શુદ્ધ, પવિત્ર મા ત્રેન વિનાનો બનાવવાની ક્રિયાને શૌચ કહેવાય છે’ શરીરની અંદરની શૌચક્રિયા—સત્ અને અસત્ના વિવેકના વિજ્ઞાનપડે ચિત્તાની દુર્વાસનાને મટાડવાથી થાય છે જે ચિત્તને બહાર જઈ અટકાવવા માટે અને બહાર ગયેલાને પાછું હૃદયમાં આણવાને માટે કરનારો આવી છે તે ક્રિયાને પણ ‘શૌચ’ કહેવાય છે નિવાસરચાનને અંદરથી અને બહારથી વાળીઝૂડીને શુદ્ધ રાખવાની ક્રિયા અને ઘરેમાંના કચરાને સાવરણથી સાફ કરવાની ક્રિયાને ‘યજ્ઞ શૌચ કહેવામાં આવે છે આ પ્રમાણેની જે બાહ્યતર ક્રિયા જે પ્રમાણે થાય છે, તેને માટે મનુભગવાન આ પ્રમાણે કહે છે -

અદ્વિર્ગાત્રાણિ શુષ્યન્તિ મન સત્યેન શુષ્યન્તિ ।

વિશાતપોમ્યા મૂતાત્મા બુદ્ધિર્સાનેજ શુષ્યન્તિ ॥

અર્થાત્ 'પાણીથી શરીરે, સ્તનથી મન અને વિજ્ઞા અને તપથી આત્મા તથા જ્ઞાનથી બુદ્ધિ શુદ્ધ થાય છે.' ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

(૨૬) અદ્રોહ એટલે પોતાના વિષર અપકર કરનારને મારવાની ઇચ્છાનો અભાવ.

દર્શાવે (૧):-દક્ષિણ ગાંધીજીના ગાંધીજી ઉપર કુમલો કરી લાંબી
 મારનાર પ્રદાણને પોલીસે પકડ્યો અને તેને ન્યાયાધીશ સામે સોંપી યમાને માટે
 રજુ કર્યો, પણ ગાંધીજી ફરીવાર ન ચંપા વૃષાવમાં એમણે તો કોર્ટને જાહેર
 કબુલ કરી અને સજા માંથી એણે છુટકા થઈ ગયા.

॥ दृष्टोत्तर (२) :- देवसत्त्वात्मा दक्षप्रज्जपतिष्ठे चोत्ताना । जभाध-जगत्पान
शंकरतुं व्यपमान किमु, जता तेजो-जरापक्षु-नाराजगी नहि ज्ञतावता शेषे
भरायवा नंही अने चोत्ताना ज्ञोने वारीने यावया भवति द्विसिमा. ॥

દ્રષ્ટાંત (૩):-કેકેયીએ રામચન્દ્રજીનું સુગન્ધપદ મળતું અટકાવી વનમાં મોકલ્યા, હતા જરાપણ નારાજગી કે રોષ એમણે એના પ્રત્યે ક્યો નહિ

દર્શાત (૪):-સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતિએ પોતાને એર દેનાર રસોધ્યાને સખભાઈ બપ્પાવી લેતા તેને ગ્રામી,જવા હાથી લાગાદી ચૂકવે, તેમજ એલો એર ગ્રામિનુ એવુ પોતે પણ બોધ્યા નહિ. ૨ ૪ ૫૨ ૧૧ ૨૫

दृष्टांत (५):-भुट्टीकाटाना राजा व्यापराज दासानी प्रतिवृत्ता राखी
 सोनपरे व्यक्तिवारतु। अगोरा अग्रणी जेठिनी अपट्टोति करी अपकार करना
 शरभा नाभना अक जूहा भावुसने पोतानु पोकाण भूली जता राखी पर
 अदरातो चप्पन आवता रोप नहि करता आस्थाह अकपरने विनती करी
 तेने शिक्षाभायी मुक्त करावो

પ્રભુ પ્રેમીઓ ! આ પામ દણ્ડોથી તમે સમજી શકો છો કે અદ્વૈત નામની દેવી સંપત્તિ કેને કહેવી. પરંતુ જોનામા ક્ષમાનો મુખ્ય અને સદગ શીખતાનો મુખ્ય હોય તે માનવીજ અદ્વૈતી હોઈ શકે છે. અપકાર કરનારને દડ કમાં વિના જતો કરવો પા જોના અપકૃત્ય પ્રત્યે હક્ક અર્પણ નહિ, જોની સાથે વેરબુદ્ધ ન રાખવી એને સજ્જ ના કરાવી, વળી મારી મારે તો તેને

જાણે મારી આપી દેવી અને આમ ઈશ્વરકારી રાજા હિંદુકાર કરવો-આના
સમય આચરણો-અદોહ શાંતની વ્યાખ્યામાં આવી જાય છે જેનામાં અદોહ
નામની સપત્તિ દોષ છે એ કામી અને સદિશુ દોષ છે

બહુમા સત્યગુણી મનુષ્ય અત્રોધી સ્વભાવનો હોય છે તાજસગુણી
રૂઝાનાના દાનિયો વૈશ્યો અને શૂદ્રો પણ જો ભગવાનનું ભજન કરનારા અને
મોક્ષાર્થીઓ જ્યારે થાય છે ત્યારે તેઓ પણ અત્રોધી રૂઝાવાના બિની ભય છે
જુઓ, ભક્તો, સત્યરીનો અપકાર કરીએએ બહુ કર્યો પણ સત્યરીએ ન તો
નારાજગી બનાવી કે ન કોઈ રીત કર્યો મુસતમાનોએ દિદુઓ ઉપર બહુએ
અપમદો થયા છતા માધીજીએ મુસતમાનો પર ન તો નારાજગી બતાવી કે
ન તો રીત કર્યો અને દિદુઓને સદિષ્ણુ દાખા અને જમદોધી રહેવાનો
ઉપદેશજીએ આપના રજા વરીણના સો પુત્રો વિશ્વામિત્રે મારી નાખ્યા
છતા વરીણે, વિશ્વામિત્રનો દોષ ન કર્યો ખેર વરીણ આજીવુ ફક્ત છતા આવા
મિદાનજીવપકાર ભારે અત્રોધી રહેતુ એ, બહુ કંઈ છે ૬) ૧૫

दुयोधन विदुरने भया दनका सन्धानो प्रयोग करी राजसभा तेमज
हस्तिनापुर छोडी गया खुल्लिता विदुरे पक्ष माराजगी के देण उदाभन्या
निहि ओने क्षत्रिया हती क्षत्रियोने आपमान सहन करतु जो भायुं मरावा
अरानर हेय छे तेनी पासो धनु गोथ्य पक्ष दता तेलो धायुं होत तो दुयोधन
साथे युद्ध छुं होत पक्ष तेम न करता हस्तिनापुर छोडी गइया गया अरगु

૪ (૨૭) નાતિભાનિતા-એટલે અતિમાનતબીપણુ પેતાનુ અતિપ્ર
જ્યપણુ થયાતે અભિનિવેન કરવે બાને ખોતાનુ બહુ માન થાય એવો ભાવ
ખતાવેલો, પિતાનુ માન થાય એવો યાજ કરવો એવું સામાન્યરીતે માનવીઓમા
જોયામા આવે છે તે ન હોતુ બાને તેના અભાવને ન જિભાનિતા કહેવાય છે
પોતાની પ્રતિષ્ઠા થયાનું અપેક્ષ રહિતપણુ અભિમાનીના જેવો સ્વભાવ હોય છે
એવા સ્વભાવ વિનાનો જે હોય તે નિરઅભિમાની નાતિભાની કહેવાય છે
૮. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦.
૮. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦.
કરતા હતા ત્યારે જાકા નામ જીએ, એમની ખ્યાતિ સાલગી, અને પોતાને
ત્યાના એક બાકીમા ખોજનુ લેવાનું, આમ જણુ આપી અમુક સમયે અવધા

કહ્યું: દુલસીદાસે આમંત્રણનો સ્વિકાર કેરો. ભંડારના દિવસે જતાવેલ વખતે દુલસીદાસ ત્યાં પહોંચી ગયા. જતાં જોયું તો સાધુઓની પંગત ખેસી ગઈ હતી અને પીરસણ નીકળવાની તૈયારી હતી. પોતે વખતસરજ આપ્યા હતા એટલે પંગતને છેક-છેડે કોઇને કહ્યા કારણે વિના જમવા-ખેસી-ગયા અને પાસે પડેલી પત્રાવળી લઈ લીધી. પીરસણ નીકળતા માલપૂડા તો પત્રાવળીમાં લઈ લીધા પણ પીર લેવા સંધન હતું નહિ. એટલામાં પાસેજ કોઇ સાધુના પગનો જોડો પડેલો હતો, તે લઈ પીરસનારને તેમાં પીર પીરસવાનું કહ્યું.

નાભાજીએ પરિક્ષા કરવાજ દુલસીદાસને આમંત્રણ આપેલું હતું. તેઓ જરા આશ્ચર્ય આ દૃશ્ય જોઈ રહ્યા હતા. દુલસીદાસજીનો નાતિમાનિતાનો સદ્ગુણ જોઈ નાભાજી દોડના આવી પહોંચ્યા અને સંતનું બહુમાન 'કહ્યું'.

પ્રભુપ્રેમીઓ! કોઈપણ સમારંભો, લાભે તે નાના કે મોટા પ્રમાણમાં થતાં હોય ત્યાં ભિન્ન ભિન્ન ક્રિયાઓના અને વ્યવસ્થાઓના કરનારા હોય છે. છતાં આવા સમારંભોમાં એક વ્યક્તિને ખાસ આમંત્રણ આપવામાં આવે છે કે જેની હાજરીથી આવેલાં ઈતર સભાજનો મર્થાદમાં રહે છે, વિવેકથી વર્તે છે અને આપો કાર્યક્રમ પાર પાડે છે. આથી સમારંભકર્તાનું કાર્ય નિર્વિઘ્ને પાર ઉતરે છે. આવી વ્યક્તિના સ્થાનને પ્રમુખ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રમુખસ્થાન સમારંભ, સમારંભની કાર્યપ્રણાલી અને હિદ્દેશને પહોંચી વળવા યોગ્ય વ્યક્તિને અપાવું જોઈએ, કારણકે ધણુંકરીને એ સ્થાન સામાન્ય દૃષ્ટિએ શગતા માથાપર શોભતા તાજ જેવું હોય છે, પણ વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ એ તાજ કાટાળો હોય છે. છતાં કેટલાક વિધ્નસતોપીઓ, માનના લાલસુઓ અને અણસમજુ હરિદો આપું સ્થાન ઝડપવા કેટલાયે કાનાદાવાઓ કરે છે, આનું કારણ એમના અંતઃકરણમાં પોતાને માન મળવાની ભાવના પ્રમજ થયેલી હોય છે; એમનું હૃદય ધર્માના અગ્નિથી સળગતું હોય છે.

દૃષ્ટાંત:-શુઓને મહાભારતનું આપું એક જતાં તમે વાંચ્યું કે સાંભળ્યું પાદ કરે. જે વખતે સુધિષ્ટિરે રાજસય થયે આદર્શ, તે વખતે દેશદેશના રાજાઓને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યાં હતાં. આવેલા રાજાઓની લાગણત પ્રમાણે શ્રદ્ધા અને વિશ્વામયી દરેક પ્રકારનાં કામો અને ક્રિયાઓ કરવાની તેમને સોપણી થયેલી હતી.

આખામે યશઃકર્મના પ્રમુખ તરીકે વ્યક્તિત્વનરીતે લગવાન શ્રીકૃષ્ણની પ્રતિષ્ઠા જનમેલી નહતી. એમને પૂજ્ય માનનારાઓમાના કોણએ પૂર્વે આવો યશઃકર્મો નહતો. વળી શ્રીકૃષ્ણની આગેવાનીથી ચાહવોની યદતી થાય તે જરાસંધ અને તેના મળતીયા રાગ્નઓ સાખી શકતા નહતા. આથી તેમને શ્રીકૃષ્ણના માગીના દીકરા શીશુપાળને દ્વાયમાં રાખ્યો હતો. એ સમયે શીશુપાળનું ક્ષત્રિયકુળ પ્રતિષ્ઠાને પામેયું હતું. આવા કુળના આગેવાનનું આવા સમારંભમાં પ્રમુખ તરીકે વરણ કરવામા આવ્યું હતું.

યુધિષ્ઠિરના આ રાજસૂય યજ્ઞ સમયે આમંત્રણથી આવેલે પોતાના મળતીયા સાથે શીશુપાળ હાજર હતો. પાડવોને શ્રીકૃષ્ણ અને શીશુપાળ બેઉ અમાન સગપણના હતા, પરંતુ શીશુપાળ દુર્યોધન પક્ષનો હતો, અપકારી પક્ષનો હતો, પાડવો પ્રત્યેના દુર્યોધનના વનચૂનો સદાયક તો નહિ પણ ઉદારીન પાનુ ન હતો. જ્યારે જગન્ના શ્રીકૃષ્ણ પાડવોના સદાયક, હમદર્દી અને જન્મ-થીજ સુહૃદ હતા. આગાજ કારણથી નહિ પણ પાડવોને શ્રીકૃષ્ણમા શીશુપાળ કરતા વિશેષ શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને અમૂતાના કારણે વિશેષ પૂજ્યભાવ હતો. શ્રીકૃષ્ણના ઐશ્વર્યની ઓળખ એમને બાળપણથીજ હતી. પ્રતિરૂપર્ષિપણું જરાયે ન હતું. વસુદેવ અને દેવકીનો, વિધવા બંદેન કુતીના પુત્રો-પાડવો પ્રત્યે લાગણી હતી શ્રીકૃષ્ણપર મામાપની શિક્ષાના સરકાર પડેલા હતા.

“હે પુત્ર ! તે” અમને તો કસને-મારીને એના ત્રાસમાથી અને બંધન-માથી છોડાવ્યા, પણ હવે કસના મળતીયા દુર્યોધનના ત્રાસમાથી તારા દોષના પુત્રો-પાડવોને કેળવેલો અનવસ્થનુ મહાન કષ્ટ વેગી રહેતા છે, તેમને દુઃખમાથી મૂક્ત કર, તેમના કષ્ટો કાપી નાખ !”-આ પ્રમાણે કેદખાનામાથી મૂક્ત કરાવવા વસુદેવ અને દેવકીના કહેણથી શ્રીકૃષ્ણે અકૂરને આ કામ કરના માટે એજ વખતે ધૃતરાષ્ટ્ર પામે મોકલ્યો અને પરિણામે પાડવો માટે અર્ધ ગાળ્ય ધૃતરાષ્ટ્ર પાસેથી મેળવી આપ્યું હતું.

આ સરકારથી, પાડવોની પ્રજુલકિતથી અને લકતવત્સવતાથી તેમજ માનવતાપૂર્ણ ગુણસખતાથી એ માનુષીનાત્વ લગવતા શ્રીકૃષ્ણે પાડવપક્ષી સમાનતા છોડી નિયમતા મદલ કરી હતી. એના શ્રીકૃષ્ણને સર્વે લાઇઓ અને માતાની સમિતીથી યુધિષ્ઠિરે યજ્ઞકર્મની પૂર્ણતા માટે આખામે સમારંભનું

પ્રમુખરથાન આપી પ્રયમેપૂજન કરવાની આજ્ઞા કર્યો. આ સમયે 'જેનું હૃદય
 પ્રિયમિત્રી સળગી ઉઠ્યું' છે એવો શીશુપાળ બોલી ઉઠ્યો, "અરે ! આ કેવું
 અનુચિત થવા લાગ્યું છે ? અહિં ધણા કુળજાન સમગ્રે પૂજન કરવા લાયક
 દાજર હોવા છતાં, આવીરોમાં ઉંઠેરલા ધીનકુળના સમાન્ય પુરુષનું પૂજન
 શું અન્યાય લેખું નથી ?"
 આ મોટામને લીધે જેને કોઈપણ સેવા ન સોંપી અને આમ અહંમાન મનથી
 છતાં અસંતોષી શીશુપાળને પોતાને પ્રમુખવ્યક્તિ તરીકેનું પ્રથમ પૂજન માન
 ન મળવાથી, તે વધુનેવધુ અપમાનીત થઈને વેડે શ્રીકૃષ્ણને તિરસ્કાર કરવા
 લાગ્યો. ત્યારબાદ હજી સુધી સાંત બેઠેલા શ્રીકૃષ્ણે એમ સમગ્ર જાણી પોતાના
 સુદર્શનચક્રના આવાહન કરી મંગલ્યનું અને ભરસણામાં એમણે 'શીશુપાળની
 માતાને તેના દીકરાના સો અપરાધ સંહન કરવાનું' અને તે ઉપર એક પણ
 અપરાધ વર્ષતાં જોને વધ કરસે એમ જે વચન આપ્યું હતું, તે કહી પોતાના
 વચનની અવધી પુરી થયેલી જાણી તુરતજ શીશુપાળનું માથું ચક્રવેડે ધડથી
 વળટું કરી નાંખ્યું. સમગ્રમાં હાહાકાર થઈ ગયો. અપમાન કરનાર અને એના
 મળાનીયા ભગવાનની આ મહત્તાથી સજામાં હલકા પડી ગયા, જ્યારે એમના
 પૂજકોમાં વધુ પૂજ્યભાવ પેદા થયો.

મનુષ્યોમાં ! અજે 'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જે પરમાત્મા હતા અને
 શીશુપાળ પણ આત્મા હતો, તે એ પરમાત્માએ આત્માને શીશુપાળને પોતાના
 અપમાન માટે, વૈરભાવ કરીને, શત્રુ માનીને એનો શીરરહેદ કરી કેમ બદલો
 લીધો ?' - આવી શંકા અરથાને છે. હિતાર એ છે કે - 'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જે
 ક્ષત્રિય અને મનુષ્યરૂપવાળા થયા હતા તે પોતાના ભક્તોનું રક્ષણ કરવાને,
 તેમના મન રંજન કરવાને અને ધર્મની પ્રતિષ્ઠાપના કરવાને થયા હતા. વળી
 આ પ્રકારનો અવતાર લે એટલે જાણી સ્વાભાવિકતા ન હય શોદા. તેમજ વસુદેવ-
 દેવકીનું પુત્રભાવથી મનરંજન કરવું, ક્ષત્રિય તરીકે ક્ષાત્રવટ ટકાવવી અને
 ક્ષત્રિય તરીકે અપમાનનો બદલો લેવો, વગી પૂજવા વિના મનુષ્યોમાં પૂજ્યભાવ
 પેદા ન થાય અને ધર્મની આગિ મટાડવા તેમજ ધર્મની પ્રતિષ્ઠાપના કરવા
 પૂજન રિવાજનું હોવાથી જોઈએ તેથી તેમણે જે કરવું જોઈતું હતું તેજ
 કર્યું હતું. અહિં એમને માટે સમઃ શઘૌ ચ મિત્રે ચ સથા માનાવમાનયોઃ

નેા બોધ લાગુ પાડી શકાય નહિ એ પોતે ભક્ત નથી, એ તો ભગવાન છે, બોધના દાતા છે અરતુ

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ પ્રમાણે અત્યારસુધીમા આ અધ્યાયના પ્રથમ ત્રણ શ્લોકમાના સત્તાવીસ સાત્તિક ધર્મો, જેમને દેવીસ પતિના નામથી વર્ણવનામા આવ્યા છે તે દરેકની વ્યાખ્યાઓ સાથે યોગ્ય દૃષ્ટાંતો વડે તમને સમજાવ્યા છે. આ સાત્તિક ધર્મો એટલે ગુણ જેનામા હોય તે માનવી દેવ સમાન સમજવુ ધટે, જે માનવીમા દેવનો એટલે ઈશ્વરનો ભાવ હોય એનામાજ આ સત્તાવીસ સાત્તિક ધર્મો હોય છે કારણકે સત્વગુણ મલીનતા વિનાનો હોય છે, પ્રકાશક હોય છે અને વિકાર વિનાનો હોય છે આ સપત્તિઓ વડે મનુષ્ય દીપી નીકળે છે કારણકે એનુ અત કરણ પાપ વિનાનુ, અવિદ્યા વિનાનુ અને તૃપ્ત હોય છે એવો સાત્તિકગુણી મનુષ્ય કે જેનમા રાજસ કે તામસ ગુણનુ નામેનિશાન નથી એ દેવીજ કહેવાય છે દેવી એટલે દેવનો સમધી, દેવગુણવાળો, દેવની સપત્તિવાળો આવો મનુષ્ય પૂરના જન્મેમા અધિકાધીક પુણ્યે કર્યાથી અત કરણની અધિક સાત્તિકવૃત્તિઓના ઉદય સાથે આ જન્મમા અતરે જ તમારેજ તે દેવી થાય છે અને દેવી કહેવાય છે આના એક દેવી યાને સાત્તિકગુણોવાળા મહાત્માનુ દૃષ્ટાત આપી આપણે અગળ વધીશુ

દૃષ્ટાંત:-કોઈએક ઉદ્ધત યુવાને પોનાના મામના તળાવની પાળ ઉપર જક નીચે તુધ રહેના મહાત્માને જમ કહ્યુ, “ મહારાજ! અદિ કેમ પડી રહ્યા છે? યાનો મારે ઘેર.” મહાત્માએ ઉગી તેની સાથે ચાલવા માંડ્યુ ધર આવ્યુ એટલે જ્યા પેના મહાત્મા એટલો ચઢવા જતા હતા ત્યા પેના કુચકે મસ્કરી કરતા કહ્યુ, “ કેમ બાવાજી! રજ વગર કોઈના ધરમા પેસવા તૈવાર થયા છે? આ કાંઈ તમારા બાપનુ ધર નથી કે જાણે મોટા માત્રીકની માફક ઉપર ચાલ્યા આવો છે પધારો અદિ થી ” મહાત્મા પાછા ફરી અર્ધરસ્તે ગયા હશે એવલામાં પેનો યુવક તેમની પાછળ પાછળ આવી તેમનો રસ્તો રોકી કહેના લાગ્યો “ હે મહાપુરુષ! આમ રીસાઈ શુ જાઓ છે? યાનો પધારો મારે ઘેર ” મહાત્મા વગી પાછા ફર્યા અને પેનાજ ધર આગળ આવી પગથીવા ચઢના લાગ્યા પાછુ યુવક બોલ્યો ‘ એ ભામટા! આ ધરમાં તાર કાંઈ દાટયુ છે કે વારવાર અદિજ આવે છે? યાત, ઉગા અદિ થી ”

[illegible]

(૧) દંભ:-એટલે વેશથી પહેરવેશથી; વાંછીથી અને આચરણથી પોતાની મોટાઇ સિદ્ધ કરવાને-વા. મતાવવાને પોતેજ-પોતાનું કુળ, શીલ, આચાર વિગેરેથી એક છે એવું કહેવું અમર પ્રગટ કરવું એને દંભ કહેવાય છે.

આ અવગુણ દાસમાં સામાન્યરીતે જાણુ મનુષ્યમાં જોવામાં આવે છે. વળ પૂછ્યા-જો કે પૂછવું એ પણ જરૂરીયાત વિનાનું થાય તે પણ અમેાઅ ગણાય છે-એકે બીજાને પોતાની મોટાઇ જણાવવા વિના રહેતા નથી. માયા મદાખજવાને છે. દંભ કરવામાં પણ મનુષ્યોનો હેતુ સ્વાર્થ સાધવાનો હોય છે.

આવા દંભી માનવીઓની રીતભાવ અને વાકચાતુર્ય આપણા જીવનમાં ધૂણીમેવાર અનુભવવામાં આવે છે. છતાં યોગ દંભજાઓ આપીશ, સાંભળો:-

“ પોતાના ગામમાં કોઈ અભણનો માનથી આવી ચડે છે ત્યારે દંભી મનુષ્ય તેને મળવા જાય છે અને જો કોઈ બીજું ત્યાં દાખરે ન હોય તો પોતાની વાણીથી યોગની લગામ છૂટી મુકી દે છે. આ વિષયે તેને કોઈ માણસ છપાઇને તેની વાતો સાંભળતો હોય તો તે નીચેમાંની કાંઇક કરતો હોય:-

“ આ પેશો તમને મળવા આવી ગયા તે અમારીજ આતના છે, પણ તેમના કરતાં ન્યાતજાતમાં અને આખા પેશામમાં અમારી કાંઇક આબરૂ વધુ ખરી. એવું મૂળ કારણ તો એ કે એના વડવાઓ અંજથી ખસે વડે પહેલાં આવેલા ત્યારે ફક્ત દોરીકોટો લઇ આવેલા અરે, આપનાયે શ્રીશ વળી બીચારા નેવાસવા આવેલા એટલે વાતવાતમાં એમની અટક પૂછાતાં તેઓ અટક મધેડીયાની કહેતા હતાં. વળી દેશમાં વેપારમાં ખોટ જવાથી દહેજુદારની ખીક લાગતાં અહિં નાશી આવેલા દેવાગું. કહેલુ તે પહેલાં તો કોઇને ખબર નહિ પડવા દીધી પણ તમે તો જણા છો. ને કે “વાતને તો વા લઈ જાય.” આખરે આ ભાષના બાપના જનમ સુધી તો એમના ધરમાં હેતુમાનજ દડીયો કાઢતાં હતાં પણ કાંઇક દાચ ઉચોતીચો પડવાથી દસ બદલાઇ ગઇ તે આજે છતી કાઢીને ફરે છે. વળી એમની ખહેનને તો આરી જાણેમાંજ સારે પરણાવેલી. કોઈ છોકરો છોકરી ન આવે તો પછી સાદાંત્રિખર્ચ વગર આરોયે કેમ આવે? હવે આજે પ્રેસાદાર થઈ ગયા એટલે જાણે, બધું જૂલી ગયા હોય તેમ કોઇને ગણતા નથી.

વળી 'સ્વભાવના' એટલા બધા કંજુસ છે કે ધરમ ખાતર પંચુને પાંધ
ખરચવી પડે તોયે તેમને 'વસમું' લાગે છે. કાંઈ મે'માન' પરોળો આવ્યો હોય
તો પાણીનો ઊવ ન પૂછે પાણીનો અને તેથી મે' તો એને ઘેર કાઢતે મે'માન
જતાં જોયું નહિ. વળી ન જવું દેવમંદિરે કે ન જવું કોઈ સંત મદદમાના
વ્યાખ્યાને. કાંઈ જાણે ધરમ પણ કયો પાણી દરો, બાકી જો.....
હમારી વાત પૂછો તો:-

હમારી આ પેટીનું નામ આજે કેટલીયે પેટીઓથી આંતરું આવે છે.
જ્યાં 'શેઠ' તું નામ આવે ત્યાં નાનું ઊંઠરું આ ધર બતાવી દે. કાંઈ
તમારા જોવો અગાધયો મુસાફર આવે, કે કાંઈ દીપ લઈ રૂપીયા મુકાવ્યા આવે,
કે કાંઈ સાધુસંત આવે તો તેને આ ધર પહોંતું જોવું પડે. વળી મે'માન
તો રોજના પગપાથપાજ રહે. ધરમાં મુઠ્ઠો ઓળવવાનોજ નહિ. કાંઈ શીશપુરી
નહિ તો શેટલી શેટલામાંથીયે જમ્યે ? વળી વેપાર રબો મોટા, ખસો, પાંચસોની
જરૂર પણ પડે, પણ હમારે કાંઈ વ્યાજે લાવવાના નહિ હોં ? આ ઊંઠરાને
મોકલ્યો કે રૂપીયાજ રૂપીયા. હમારી આંટજ એવી કે કાંઈ નાજ પડે નહિ.
હિલતા હોકાને ના કહીયે છતાં વગર વ્યાજે રૂપીયા નાંખી જાય, અરે ! હમણાંજ
છોકરાનું વેવિશાળ કરવા.....ગામના નગરશૈઠ આવી ઉપરથી હા દબાર
આપવાના નક્કી કરી બધું ઝોઠવી ગયા.

વળી તમે તો શું જાણતા હશે પણ આ ગામને નાકે જે પરખ આસે
છે તે હમારા દાદાએ બંધાવેલી અને પેલો અણુતરે પણ એમણેજ દબાર
રૂપીયા ખર્ચો બંધાવેલો. વળી માંધીજના માણસો કાંઈ ફાળો લઈ આવે કે
ફાળું કામ કરતું છે, એટલે આપણાથી કાંઈ ના પડાય ? એક તો મોટા
રહેલા અને બીજું ભણેલામાં ખપીયે એટલે વધુ ધસાતું પડે. પહેલાં જરા
મજાન નાનું પડતું હતું અને અસલ ફેશનનું હતું તે તોડાવી પચાસ દબાર
રૂપીયા ખર્ચો આ બનાવડાવ્યું. વળી રોજ દિવસમાં ચારછ આંટા રેશનના
થાય એટલે ચાલતાં જતાં તો માણસ થાકી જાય અને વખતની ખોટી
ખરાબી થાય. આ હેતુથી એક સેન્ડેગાડી વસાવી લીધી એટલે ખટપટ મટી.
વળી હમારો પિત્તાઈ આઈ. સી. એસ. ચર્ચ કલેક્ટર થયો છે અને તેનો જાણ
હમણાંજ કલેક્ટર થયેલો છે, તે જો અહિં આવે ત્યારે પણ ગાડી તો જોઈએજ.

પા. છુ હવે હમારો મોટો ઊંકરો મોટર લાવવાજ મયામણ કરી રહ્યો છે એટલે એક મોટર અને એક બેટરીસેટનો રેડીયો વસાવ્યા વિના છૂટકો નથી "

પ્રજુ પ્રેમીઓ ! આ તો તમને સમાજના એક મધ્યમ વર્ગનાની વાત કહી, પણ આપોજ દલ, આવીજ વાંકપડેના બધાજ વર્ગોમા-શિક્ષકો, કારકુનો, અમલદારો, એન્જનીયરો, વકીલો, બારીસ્ટરો, વિદ્યાનીઓ, પુરાણીઓ, શાસ્ત્રીઓ, સંન્યાસીઓ, મહતો વિગેરેમા પણ માલમ પડી આવે છે પુરાણોમા પણ આવી વાતો આવે છે

૧૧૧

૧૧

૧

દૃષ્ટાંત-જ્યારે લક્ષ્મી ભગવાન રામચંદ્રજી અને રાવણજી યુદ્ધ થયું અને તેમાં રાવણજી પક્ષમાથી કુલકર્ણુ; ઇન્દ્રજીત રિગેરે મરાયા હતા ત્યારે યુદ્ધનાં છેલ્લે તમકકે રાવણ જીતે રથમાં બેસી યુદ્ધ કરવા બહાર પડ્યો. બીજા બાજુ રામચંદ્રજીએ પોતાના પક્ષના બધા ધીરો-દેવમાન, લક્ષ્મણ, સુગ્રીવ, અંગદ, જાબવત, વિભીષણ આદિને કહ્યું કે " સખાઓ ! અત્યારસુધી તમે બહુ મમ ઉદ્ધવો છે હવે આરામ કરો અને બેઠામેકા હમાર બેઠેલુ યુદ્ધ જુઓ "

આમ કહી રામચંદ્રજી ધનુષબાણ લઈ ઇન્દ્રે મોકલેના રથમાં બેસી યુદ્ધ કરવા બહાર પડ્યા સાથે જેના નીચ હાથમા જાતજાતનાં હથિયારો હતા એવો રથમા બેઠેલો દશમુખ રાવણ લડવાને તૈયારજ હતો. રામચંદ્રજીને લડવા આવના જોઈ તેજે બધારા હાકવી શરૂ કરતા હતા, " હે તપસ્વિ ! ॥ જોને આવ્યો, " પણ પાછે માનબેર ચાલ્યોજ આ કાર્ધ નાનીસુની વાત નથી અત્યાર સુધીમાં તે જેને જેને માર્યા ॥ તેના જેવો દુ નથી દુ તો રાવણ, 'લ કાધીપતિ' નામ સાલવ્યુ છે કોઈ દિવસ ? અહ્યા, હજી તો તારા મ્હેપરથી માત્ર દુધ સુકાયું નથી, એટલામા મારી સાથે યુદ્ધ કરવા નીચ્યો છે ? તારા કરતા તો શ્રેષ્ઠ એવા દેવતાઓ મારા બદીબાનામા સળડ્યા કરે છે અરે, પુ. જ્યાં મારે ત્યાં પાણી ભરે છે પાણી બીચારા ખર દુઃખ જેવાઓને મારીને તેમજ નિરપરાધી વાલીને પારધીના માફક છૂપાઇને મારીને તું મારો સમોડડીયો થવા માગે છે ? છતાં આજે દુ એ બધા, તેમજ મારો પ્રાણપ્રિય બાઈ કેલકળું અને પુત્ર ઇન્દ્રજીતનાં મરણનો પૂરો બહો તારા પાસેથી લઇશ બરાબર વેરની વસુલાત કરી તને કાળને હાને કરીશ ખરેખર ! એ કાળજ તને આજે જમના શ્રેષ્ઠ મોહી-રાવણની સન્મુખ ધકેલી દીધા છે. "

ભગવાન રામચંદ્રે બાણી લીધું કે રાવણ! કાળને વશ, યથેવો હોવાથી દુર્ગમનો બોધી રહ્યો છે, તેથી જરા દાસ્ય કરીને બોલ્યા, “રાવણ! સાચેજ તારી જે મોઘાઈઓ બધી રહ્યો છું, તેને તું ખતાવી આપજો. મૂર્ખ! પોતાની મોટાઈ પોતાનોજ મુખથી કહાથી સારી કીર્તિ નહિ થાય છે, તે તું વિદ્વાન હોવા છતાં, બૂધી જાય છે? આની કરતા હું તને પૂછું તેના જવાબ આપ કે—” આ સંસારમાં ત્રણ પ્રકારનાં જાનવીઓ હોય છે, તેમનિા તું કયા પ્રકારનો છે તે કહે. જો પહેલો પ્રકાર પાટવાના વૃક્ષ જેવો હોય છે જે કુન્નજ આપે અને તે પુષ્પ પણ ખરી જાય-તેના જેવો છું કે શું તું ખીજો પ્રકાર જે ફળસના વૃક્ષ જેવો હોય છે, જે પુલે નહિ પણ ફલે-તેના જેવો છું કે શું તું ત્રીજો પ્રકાર આજ્ઞાના વૃક્ષ જેવો કે જે પુલે અને ફલે-તેના જેવો છું કે રાવણ! તું કેવલ બોલ્યાજ કરે તેવો, કે બોલે નહિ ત્યમને કઠી ખતાવે, કે બોલે અને કરી ખતાવે તેવો-કેવલ છે? જવાબ આપીશ?”

ભગવાનના વચનો સાંભળી રાવણ દસીને બોલ્યો, “શુદ્ધ કરવા આવતા કોઈ નહિ અને હવે જ્ઞાનપ્રોધ કરવા લાગ્યો-એ, તો અલ્યા રામ! શું મારાથી ખી ગયો કે શું કે પછી પ્રાણ પહોંચા લાગ્યા?”

(૨) દુષ્ટ-એટલે બહુલર, ક્રૂપ, કુલીનતા, ધન અને ધન્યો-આ પાત્ર વસ્તુનું ચિત્તમાં મગર, હાંનાપણ હોઈને સ્વર્માનસમ ન થઈને બાવ ઘખવા તરીકે શ્રેજ્યુએટ થયેનો શિક્ષક બજારમાં દોડતો આવે નહિ કે “ગતિ” તેવા રસ્તે જર્નાર સાથે બેસે નહિ, લક્ષ્યાધિપતિ હોય તેનાથી ગતે શાક લેવા જવાય નહિ કોઈ મીટીંગ હોય અને ત્યાં જનાર કોઈ મોટા અધિકારીને પ્રમુખની સાથેની ખુરસી પરજ બેસવું બોધ્યો, મોટા માણસોથી મસ્કરી કાઢતી યાવ નહિ-ઈત્યાદિ બાવ-સેવો તે

(૩) અધિમાર્ગ-એટલે પોતાનામાં પોતાની શ્રેષ્ઠતા હોવાની શુદ્ધિ

(૪) કૌતવ-એટલે ખીજનું શુરે કરવાના હેતુની અનર્થ ઉભો કરવા ચિત્તમાં યતો ક્ષેબ.

(૫) પાત્રધર્મ-એટલે સામર્થના અપમાન લાગે તેવી, દુ ખ ઉપજે તેવી, નિદાપૂર્ણ, તોછડા સુબોધનયુક્ત, ગાળગલોચ, વારેલી વાણી કે જે સ્વખામાં બીજાને મીઠી ન લાગે તેવી વાણીનો બાવ

૧ (૬) અજ્ઞાન:-એટલે અસત્ અને સતના વિવેકનો અભાવ અને અભાવથી ઉપજતું કાર્વ.

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ છ અગુણો માનવીમાં આસુરીસંપત્તિ કહેવાય છે. તે હવે રાજસ અને તામસ ગુણોની સંતતિ છે આ આસુરીસંપત્તિ માનવીમાં કેવીરીતે પ્રતીત થાય છે તે એકજ દૃષ્ટાંતથી હું તમને સમજાવવાને માત્ર કરીશ. એમાં વર્ણન છે મહાભારતના પાત્રોનું.

તમે જોશો દંભ કુંતીના પતિવ્રતાપણાનો; દર્પ કર્ણનો; ક્રોધ દુર્યોધનનો; માર્ધવ્યના કર્ણને સૂતપુત્ર કહેનારનું અને અજ્ઞાન મહાભારતનાં બધા પાત્રોનું, કે જોશો જોણતા નથી કે પરમાત્માની શું ઇચ્છા છે, તેમની માયા બધાને કેવા જમાવે છે અને મીઠુંનું નિશુલ્લ તાવે કેાણ છે.

દૃષ્ટાંત:-કુંતી એ રાજા કુતિબોજની પુત્રી હતી. કુમારાવસ્થામાં એના પિતાને ત્યાં મેંમાન તરીકે જઈ અદેશ રૂપિ દુર્વાસાએ તેણીની કરેલી સેવાથી પ્રયત્ન થઈ તેણીને કોષપણ દેવનું આવાહન કરી પુત્ર પ્રાપ્ત કરવાને મંત્ર આપ્યો હતો. આ મંત્ર તેણીનાં પરીણિત જીવનમાં ખાસ ઉપયોગી નીવડવાનો હોઈ અપાયો હતો, છતાં બાલ્યસ્વભાવની અધીરાઈથી કુંતીએ મંત્રનું બળ માપી જોવા વિચાર કરી સૂતનું આવાહન કર્યું. મંત્રાધીન દેવ સૂતનારાયણે પ્રમદ થઈ મંત્રપ્રભાવ દેખાડ્યો. કુંતીને, મર્વ રહી જે બાળક અન્યથો તે કર્ણ. દેખાવમાં અતિ સુંદર એવા પુત્રને, પેતાની શરમ છુપાવવા, પેદીમાં પુરી યમુનામાં વહેતો મૂકી દીધા.

આમ કુમારાવસ્થામાં પુત્રપ્રાપ્તિની શરમ અને એક પાપને દોકની પુત્રનો નાશ કરવા નદીમાં હડસેવી દેવાનું બીજું પાપ એ પાપ તો હવેજ પશું દીર્ઘદ્રષ્ટા દુર્વાસાએ આપેલા મંત્રનો ઉપયોગ કરવાનો જવારે-પ્રસંગ ઉભો થયો—પાંડુ પોતે અપુત્રતાન હતો ત્યારે પત્નિના સમાગમ વખતે મોતનો શાપ મળેલો હતો અને તેનામાં અપુત્રતાનપણાનો અગ્નિ પ્રજ્વળી રહ્યો હતો—ત્યારે કુંતીને પોતાને મળેલો મંત્ર અને તે દ્વારા થયેલા પુત્ર (કર્ણ) ની પ્રાપ્તિ છુપાવવી પડી કદાચ તેમ કરતાં પાંડુને અગ્નિય યતોયં તો? આ બીજો પોતે પોતાનો પતિવ્રતા તરીકેનો દંભ આશુ-રાખી રૂકા મંત્ર આપત કર્યાની વાત જાહેર કરી.

પ્રભુપ્રેમીઓ! જ્યાંથી કાળમાયે, જ્યાંથી અર્જુણે યથેશુ પાપ મોટા થતા માણસને બોગવતુ પડે છે કુતીનો દાખનો તમને તે સમજવી શકશે, તેમજ આજના જીવનમાયે ડોકિયું કરશે તો આ સત્ય તમે બરાબર જોઈ શકશો. જો કે કુતી તો પ્રભુભક્તતા હતી, શ્રીકૃષ્ણપરાયણા હતી, છતાં ત્તેણીએ આ દલ કરવો પડેલો તેથી એમ ન માનશો કે કુતી બલિયારીણી હતી એને। દુરાચાર તો સુદુરાચાર હતો અને લગનાને ગીતામાં પણ ગાયુજ છે કે -

“અપિ ચેત્સુદુરાચારો મજતે માઃ અનન્યમાક્ ।

સાધુરેવ સ મતઘ્યો સમ્યગ્વ્યવસિતો હિ સ” ॥ ૭૧ ॥

હવે ક્યુંને નદીમાં વહેતો કરી દીધા તે જેવું મોત થાય કે ન થાય, પણ પાપ છુપાવવાની દૃષ્ટિએ એ કંઈ યથેશુ, ન પણ અપકીર્તિનું પાત્ર બનનાર હોવાથી ક્યું મરે કેમ? એ પાપ છુપાવતી રીતે વહેતી વહેતી તે પેઠી પહોંચી હસ્તિનાપુરના યમુનાકાંઠે, જ્યાં એક રથ હાંકનાર-અધિરથના જોવામાં આવી અને તેણે કિનારે લાવીને ખોસતા બાળકને જોયો અપુત્રવાન સૂતને દયા આવી બાળકને ઘેર લઈ જઈ પોતાની સ્ત્રી-સંધાને આપી, પોતાને માટે લગનાનેજ પુત્ર મોકલ્યો છે એમ માની તેનું લાલન પાનન કરવા લાગ્યું. આમ ક્ષત્રાણીનો પુત્ર સૂતપુત્ર તરીકે મોટો થતા જોળખાંતો લાગ્યો, અને સમાજમાં કુતીનો દલ ઉવાડો ન પડ્યો

જ્યારે ક્યું ૧૬રસોળ વયનો થયો ત્યારે-સૂતપુત્ર, વળી ક્ષત્રાણીના ઉદરે જન્મેનો અને રાજસુણી હોઈ તેનામાં વીરતાનો ઉદય થવા માંડ્યો. એને ક્ષત્રિયોચિત વિદ્યા અને મુદ્ધકળા શીખવાની અપેક્ષા થઈ અને તેથી ગુરુ દ્રોણ પાસે શિક્ષાપાત્રના કરી ક્ષેત્રાચાર્ય એની વિનંતી સાંભળી ન સાંભળી કરી અને તેથી નિરાશ ન થતાં પોતે ગયો પરશુરામ પાસે પોતે જાણતો હતો કે, પરશુરામ ક્ષત્રિયોના વિરોધી હોઈ તેને મુદ્ધશિક્ષણ આપશે નહિ એટલે આજણ કુમારના વેશમાં જઈ શિષ્યવિદ્યાની પાંચના કરી

પ્રભુપ્રેમીઓ! ક્યુંમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ સૂતપુત્ર તરીકેના અને ક્ષત્રાણીના પુત્રના લક્ષણો હોઈ વીરતાનો ઉત્સાહ છનોછન ભરેલો હતો. બંધી વિદ્યા શીખતા ઘેર પોતે પણ અપૂર્વ મહેનત કરતો હતો, છતાં ૨૫

અભ્યાસ કરવામાં કોઈ વિદ્યાનાં ગુહ્યતમો અભ્યાસ રહી જાય છે; નિપુણતા આવતી નથી અને કાંઈક 'પણ ખામી' રહી જાય છે. તેથીજ ગુરુદ્વારા શિક્ષણ લેવું ખાસ જરૂરી છે. 'ગુરુ-વિન કૌન ચતારે પાર' એ અયુક્ત નથી. ||

- કહ્યો બ્રાહ્મણનો વેશ બનાવ્યો એ એનો પ્રપચ હતો, ચોરી હતી, એ એનો દબ હતો, આના છૂપાં પાપોથી કહ્યુંના સારા ગુણો કેમ ન દેખાયા? આમ તો એ-હતો-કુતીપુત્ર-છતા કહેવાયો/સૂતપુત્ર-ઉદ્ધરતામાં, દાન-રીશમાં, ચારિત્ર્યમાં બબ્બતામાં અને મોટાપમાં-હતો સર્વશ્રેષ્ઠ, પણ કૌરવોનો પક્ષ કરવાથી એના ગુણોને ધબ્બો લાગ્યો. એનામાં દર્પ હોવાથી જગતમાં એની કીર્તિ ન ગવાઈ. દુષ્ટચરણી દુર્યોધનેની મૈત્રી કર્યાથી અને એ મૈત્રી બીભાવવા એ કર્તવ્યકર્તવ્યનું જાન બૂધ્યો. ચક્રવર્તીરાજની લાલચને ઠોકર મારીને, દ્રૌપદીને પરણવાની લાલચ એણે ઠોકર મારી છે માત્રેમ ખાતર એણે એના શરવીરપણાનો ભાગ આપ્યો છે, છતાં બધું કુસંગમાં ધોવાઈ ગયું છે સારાયે એના શૂન્યમાં એનો દર્પ ગયો નથી. એ હંમેશા કલાજ કરતો કે- ||

“સૂતો વા સૂતપુત્રો, વા યો, વા કો વા ભવામ્યહમ્ ।

દૈવાયત્તે કુલે, જન્મ, મદાયત્તે, તુ પૌરુષમ્ ॥”

કહ્યું આ દર્પ બરેણ બોલવાનું સતત ચાલુ ન રહ્યું હોત, તો બધે એણે અન્યાયી અને બૂરા કૌરવોની મૈત્રી કરી હતી, બને તે-માતાનડે ત્યાગ્યેનો અને સૂતવડે ઉછેરેલો હોત, (સાથે) એણે દેહથી બ્રાહ્મણનો વેશ ભ્રષ્ટ પરશુરામ પાસેથી ધનુર્વિદ્યા સપાદન કરી હતી, છતાં એ તિરસ્કારનું પાત્ર ન બન્યો હોત, બલકે દેવાનું પાત્ર બન્યો હોત એમાં જરાયે સંદેહ કરવા જેવું નથી. પણ એના પૂર્વના કોઈ-કર્મો આડે અવિચારથી એની વિખાતો એના પર રેડેલી હતી, નહિતો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું કહેવું એણે માની લીધું હોત અને પોતે યશસ્વિ, ચક્રવર્તી અને મહાની કીર્તિવાળો થઈ ગયો હોત, પ્રભુથી અપાનું જે કોઈ રહે છે તેનું બધું બગડે છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! એ તમે કોઈ શક્તિ કે મંડળ કે સરથાના આગેવાનોની કાર્યપ્રણાલિ વિરે જારીક નજર નાખશો તો તમે તેમાં સીધી વા આડકતરી

હરિકાઈ થતી જોઇ સકરોહ એ હરિકાઈ તેઓમાં શ્રેષ્ઠસ્થાન—પ્રમુખસ્થાન પ્રાપ્ત કરવા માટેનીજ દરો અને આ હરિકાઈ તેમ કરવામા પોતાના કુદરતી ગુણો, પ્રકૃતિગુણ્ય અભિષેકને ઠાકર માની તે શ્રેષ્ઠસ્થાનને લાપક થતા ચિન્વટ ધરાવનારા દેખાશે દાખલા તરીકે કહ્યું—તેને પોતાના સદાચારીનું અભિમાન ન હતુ પણ રાજ્યોમા સ્થાન લેના અને રાજ્યછત્ર ધારણ કરવી તેનામા મદાયત્તે તુ પૌરુષમ્ કહેવાનો ભારે દર્પનો અગુણ હોય છે એમ કહેવાય છે. લોકશાસ્ત્ર અને નીતિશાસ્ત્રની વિરુદ્ધ જોનો જન્મ થયો છે અને જોનામા હરિકાઈ છુપાઇ રહેવી હોય છે એનામા કુદરતી દેવીસ પૃત્તિના ગુણધર્મો હોયજ કેમ ?

જુઓને કાઠિંદે એમના વખતના રાજની સુખરીતે હરિકાઈ કરવા માડતા, એના અનુયાયીઓની સખા વધવા માડી અને પશ્ચિમમાં એમની હરિકાઈ જાહેર પડતા એઓ જાહેરમા આવ્યા પિનાને એમને પૂછ્યું, “તમે રાજ છો ?” પ્રશ્નએ જવાબ આપ્યો “હા ! પણ આ કુનિયાનો નહિ” જો એ લાગુ જાયો હોત તો એના અનુયાયીઓએ એક દિવસ રાજને પદબ્રષ્ટ કરી પ્રશ્નને રાજ જાહેર કર્યો હોત અને પ્રશ્નએ એ પદનો અસ્વિકાર કર્યો ન હોત

પ્રશ્નપ્રેમીઓ! અત કરણની ઉડી ઉર્મિઓ ખીચારી જતતા શુ જાણે ? પરંતુ અતર્થમી આત્મા અને મહાદેવજીની માથ તો આ બધું જાણેજ. જોનામા પ્રશ્નના હોય એ પ્રશ્નતા માટે જૂધીરીતે પણ હરિકાઈ ન કરે નથી કરી રાને કે નંધા કરી કૃષ્ણે રામે રાજ્ય ત્યાગ્યુ જરતને માટે જરતે રાજ્ય ન લીધુ “કૃષ્ણે ક સને જીતી ઉત્તરેનને કેદમાંથી છોડવી રાજ્ય સુપરત કીધુ એમાંથી એકકેને રાજ્ય માટે હરિકાઈ ન હતી રામ અને કૃષ્ણની રાજ્યપ્રવૃત્તિજ ન હતી માત્ર પ્રવૃત્તિ કરનારાઓની વાતો તેઓ સાંભળતા અને જ્યારે સમર્થ કે સલાહકાર પુછ્યામાં આવતા તેઓ પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતા. રાજ્યનો ટોપલો માથે લઈને ફરતા ન હતાં મનથી તેઓ પ્રવૃત્તિનિવૃત્ત હતા અને જ્યારે મનથી રાજ થનાની ઇચ્છા ન હોય તો પછી છૂપી હરિકાઈનો પ્રયત્ન ક્યા રહે ? જેવીરીતે કહ્યું, તેવીરીતે કાઠિંદે પણ કુવારીને ઠાકરો હતો આ કારણથી એ મોટું કનક લાકવા એ સામાન્ય માનવીઓથી વધુ ગુણવાન થતા મયતો હતો કહ્યું નો દર્પ પણ આવેજ હોય આ વખતે

જો કૃષ્ણ ન હોત તો કર્ણના રાજસત્તામિત્ત ગુણધર્મો ઢકાઈ ગયા હોત અને દુર્યોધન, જરાસંધ અને શીશુપાળની ટોળકીએ કર્ણને આગેવાન બનાવી દુનિયાપર મહાન અનર્થ ઉતાર્યો હોત. આ આખીયે ખવમડળી શ્રીકૃષ્ણ અને પાંડવોની હરિક્ષા કરતી હતી. જેનામાં સદ્ગુણોની ઉલ્લેખ હોય છે એવા લોકોજ હરિક્ષા કરવા લાગે છે અને વળી પોતાને સન્નજન, સદ્ગુણી, અને ધર્મીજ હોવાનો દલ બનાવે છે.

અંગ્રેજોએ દિન્દુસ્તાનમાં રાજ્ય ટકાવવા, પોતાનો પંગદો જમાવવા, ભાંગનાનીતિ અખતાર કરી અને અત્યંતે અને મુસંતમનિને પડખે લીધો તેમને ઉચ્ચ હોદ્દાની નોકરીઓ મળવાથી તેઓ સમૃદ્ધ થયા અને પરિણમે હિંદુઓની પ્રિદ્ધ હરિક્ષા નામી. જેમ પાંડવોને સહન કરવું પડેલું તેમ ચારે બાજુએથી હિંદુઓને સહન કરવું પડ્યું. પાંડવોએ 'દમ' દેવીસ પતિથી નિર્વાહ ચલાવ્યો તેમ હિંદુઓનું પણ ચલું હતું. પણ હિંદુઓને સહિષ્ણુતા નામની દેવીસ પતિની જરૂરીયાત છે સસાર દેવાસુરસ પતિયુક્ત ઉપજ થયે ત્યારથીજ અને તેથીજ તે કદી એકથો દેવી કે એકલો આસુરી બની શકે નહિ.

હવે સાબળો કર્ણનો પ્રપચ પરશુરામને ત્યાં જાયવા રહ્યા પછી એક દિવસ કર્ણના ખોળામાં માથું ઘુમી પરશુરામ સૂતા હતા એમિ તો એક ભમરો ગજગજતો ત્યાં આવી ચડ્યો અને કર્ણની જાંઘ ઉપર એટલી ધીમેધીમે છિદ્ર પાડી અદર પેસવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. મુરદેવની નિદ્રાનો ભ્રમ ન ચાલ તેટલા માટે કર્ણ જરાયે ડગ્યો નહિ ભમરો લાઠકુ ઘેતરે તેમ અદરનેઅદર ઉતરતો જાંઘની આરખાર નીકળી ગયો. પ્રણયમાં રહિરની ધારા વહેતા પરશુરામને લોહીની ગરમી લાગી અને પ્રેતે ઝગમગને જાગી ઉઠ્યા તેમને જારે આશ્ચર્ય થયું. આશ્ચર્યની સાથેજ નિશ્ચય પણ થઈ ગયો- 'આ શિષ્ય આઘણ ન હોય. આઘણમાં આવી સદનશક્તિ ન હોય.' ઘુરતજ ક્રોધાવેશમાં આવી કર્ણને પૂછ્યું, "સચું, બેન! તું મેળ્યું-કું?" તુ આઘણ નથીજ, ક્ષત્રિય હોવો જોઈએ, મારી સાથે પ્રપચ, ના! મારી શીખવેલી યુદ્ધકળા તને અણીના સમયે નિષ્ફળ જશે, યુદ્ધમાં જ્યારે તારા રથનું પૈડું જમીનમાં ખુંચી જાય ત્યારે તારૂં મોત થશે."

પ્રમુખેમીઓ! 'ધર્મને ઘેર માડ' એ કહેવત ધાડતું કારણ નહિ જાણવાથી આજળ મુકામ જી બાકી ચારે બાજુનો વિચાર કરનાર તો સમજી

એ કે જેવું બીજા તેવું જ ફળ થાય. દુરાચારોત્પન્ન કે બલિચારોત્પન્ન માનવી દંબી હોય, દર્ષી હોય, હરિકાષ કરનાર હોય, અભિમાની હોય-આસુરીસંપત્તિ-ઓથી હરપુર હોય. આવાઓને ગુરુની આસિધને બદલે શાપજ મળે. ગુપ્ત પ્રાપ્તિનું ફળ ધર્મીઓને પણ આપ્યું મળે છે. પછી-બીજારી જનતા ‘ધર્મ’ને ધેર ધાડ’ની કહેવત કેમ લાગુ ન પાડે ?

દુર્યોધનની મિત્રતાનો સ્વિકાર કરવાનું કારણ પણ કઈનો આ દોષ હતો. જ્યાં કૃષ્ણ-હતા ત્યાં કેમ ન ગયો ? બલે ધર્મી હતો, પણ ભક્ત તો નજ હતો. ધર્મની સાથે ભક્તિની પણ જરૂર છે. બંને તો બળવાન હતો અને ધર્મી પણ હતો પણ કૃત્તિની કારણે અને કુસંગદોષના કારણે પાપના ફળથી એની શરણનની કૃતિ ધૂળમાં મળી ગઈ. વિદ્યાર્થીઓની પરિક્ષા પડ્યો, દ્રૌપદીના સ્વયંવર પડ્યો અને એના મરણસમયના મુદ્દ પડ્યો એણે અર્જુન સાથે હરિકાષ તો કરી પણ આસુરીસંપત્તિના અવગુણે કરીને, પાપના ફળે કરીને પરમાત્માએ એને સુકાળ્યો અને દેવીસંપત્તિવાળો અર્જુન એનાથી બચી ગયો. સાચા-કુદરતી-દંભરહિત ધર્મ અને ભક્તિથી જળી રક્ષણ થાય છે.

જો કઈમાં માતાના અણસમજમાં ચયેલા દુરાચારથી ઉદ્ભવેલી અને સૂતને ત્યાં ઉઠરી મોટા થવાથી તેમજ દુર્યોધનાદિના કુસંગથી કાલીપ્રભેલી આસુરીસંપત્તિ ન આવી હોત, રાજસભામંડળી ઉદ્ભવેલા ઇંચે અવગુણો ન આવ્યા હોત, તેમજ ફક્ત હરિકાષ મારેજ ઉદારતાવાળો ખૂતો ચરિત્રપરીક્ષ ન બન્યો હોત તો એની મહત્તાનો ઈતિહાસ જુદોજ લખાયો હોત, પણ વિદ્યાનથી ઉપદ્રુ બનેજ કેમ ? જુઓ ! જે ખેતરમાં હાડકાં ખાતર નાંખી પાક વધુ ને વધુ અને મોટા આકારનો ઉત્પન્ન કર્યો હોય અને બીજું ખેતર કે જેમાં નૈસર્ગિક ઉપચારોથી ધાન્ય ઉપજીવ્યું હોય, તો એ બે ઉત્પાદનોના ગુણોમાં ફરક ન હોય. એવું જો તમે સમજો તો તમે મોટી ભૂલ કરો છો. બલે અત્યારનું વિદ્યાન, સફેદ જાતિના વૈદ્યાનિકોદ્ધાર મેળવાયેલું એ સદ્મખેદ પારખવાની ખરવા ન કરે પણ જ્યારે તેઓ આત્મવિદે થવાને મથશે, જડવાદનો ત્યાગ કરશે, ત્યારે તેમને પ્રકૃતિના ગુણ વિનાના થવાની જરૂર પડશે અને ત્યારેજ અશ્વી ઝીણી બાબતો સમજમાં આવતાં ‘અન્ન તેવો ઓડકાર’ કહિવા લાગશે.

। કર્ણુનું આ ચરિત્ર 'સમ્પુ' સાહિત્ય વર્ષક ટકાવકાર 'તરુથી પ્રગટ
 થતા એક ગ્રંથ 'આદર્શ ચરિત્ર સંગ્રહ' મા છે, જેમાં એક 'વાણી' નામના
 માસીકમાં લખાયેલો લેખ છે આ લેખના, લખનાર કોઈ વ્યાસગ્રંથી કાલા
 વિદ્વાને કર્ણુને પૂજ્ય વ્યક્તિ ગણી છે તેને ફેરવીને જેમ સમજવું નેહએ
 તેમ હું તમને કહી રહ્યો છું રાજ્યસીમા, સ્વાતંત્ર્યસિદ્ધિ અને ઐશ્વર્યપ્રાપ્તિ
 માટે રૂપિપ્રણીત ગ્રંથો પર ચૂંચણ ચૂંચણ અને સમાજના બધારણમાં
 વર્ણુસંકરતા ધારી સંસ્કૃતિમાં ફેરફાર કરવા મથવું એ 'અર્થોગ્ય' છે આમ
 કરવા કરતાં સંસ્કૃતિનો રક્ષણ માટે મરણીયા થવા મથવું, વિજય આપનાર
 થઈ પડે છે. "નિર્દોષં સમં જનમયં વૈ મદ્ભા" "સિદ્ધિમાટે વૌઘન્ય" કા
 રસ્તા લેવા એ પણ આસુરીસંપત્તિ કહેવાય છે

પ્રભુપ્રેમીઓ ! જે કે મોક્ષાર્થીઓએ આ એક આસુરી અને દૈવી સંપત્તિ-
 ઓને માપાના કારણે સમજવાના છે, તો પણ દૈવીસંપત્તિ મોક્ષ માટે ઉપકારક
 છે અને આસુરીસંપત્તિ સંસારમાળા બંધન કરાવનારી એટલે જન્મ મરણની
 ચેટમાળમાંથી છૂટાને જરાપણે ઉપકારકી ન હોતાં આપત્તિમાં ઉતારનારી છે.

જુઓ ! મહાભારતના યુદ્ધમાં ભક્તિના પ્રભાવથી વિજય મળ્યો ત્યાંસુધીનું
 કુંતીનું અને પાંડવોનું જીવન પૂર્ણ કયેથેથી ભરેલું હતું કે નહિ ? તો તમે
 મને રહેજે પ્રેમનું પૂછી શકો કે નહિ-એવું કારણ શું ? શું પાંડવો બધા
 કુંતીના હતા ? જવાબમાં હું તમને કહી શકું કે 'ઉઘા ઉતરી' આંખો ધતિદાસ
 કહીશ. પાંડવોના પિતા પાંડુ અને કૌરવોના પૂત્રરાજા અને વિદુર એ ત્રણેની
 ઉત્પત્તિ રિધનાના નિમોગ્નરોડે થયેલી ખરી કે નહિ ? કુંતીના કર્ણુ સાથે છે
 પ્રેમ પરણેના પતિયા થયેલા નહતા મતજન્મમાં પાંચ વખત પતિની માગણી
 ફેરવાયા ખીજે જન્મે દ્રૌપદી પાંચ પતિને પામી બુવથીએ અગ્નિમાં દાંય
 પડે તો માર્ક દાંડ્યા વિના રહે ? ધર્મ કહેવાતા મુધિધર ભલે એક વખત
 પણ જૂકું બોલ્યા બીમ પણ ચિચરચિત્તો ન હોતો અર્જુન પણ સત્યપ્રતિષ્ઠા
 ન હોતો સહદેવ અને નકુલ પણ ઉતરતી કાટીની સ્ત્રીથી ઉછરેલા હતા.
 આમ દુરીત ઉત્પત્તિના કારણે જ બધા કલેશી જીવનવાળો હતા ।

માનવી માત્રનું કારણશરીર સંસારનો નિર્વાહ કરનાર છે એ કારણ-
 શરીરને દોષવાળું કૌરવોના હાથમાં રાજ્યનગમ હતી તેથી તે સત્તાના

કારણે નિર્ભય હોતા એટલે કારણશરીરનો દોષો રચનશરીરવડે બહુબલુ પ્રમાણમાં પ્રગટ થતા હતા અને કુતો અને પાંડવોનાં દોષો ગળમસત્તાની ગેરદોષરીથી કનચિત્તજન પ્રગટ થતા હતાં. ઐરવો અલકતો પ્રપચી, વૃદ્ધ અને ધર્મકર્મને માનનારા હતા, જ્યારે પાંડવો લકતો હતા, આત્માના ધર્મના ઉપાસક હતા, તેથી તેઓ આખરે તર્કા ન મે મક્ત પ્રણયેતિ - ગીતાનું આ વાક્ય ભગવાને સાચું કરાવ્યું. અલકતો અને પ્રકૃતિના ધર્મકર્મને પાળનારો એવા ઐરવો અને કલ્પનો નાશ થયો તેઓ આત્માનો ઉપાસક ન હતા, પુરુષાર્થને ધર્મને - તેઓ માનનારા હતા એ કાળજીથી એમનો નાશ થયો. જૂદ અને પ્રપચ કયા સુધી નબેગ

જન્મ કાષ્ટએક બગીચો-ઝાડોની કવચો ફરીફરીને બગાડી નાખવામા આવે છે તેમજ નીચે જમીનને ખોદીખોદીને, તથા ઝાડનાઓને ફેરવીફેરવીને, કસ રિનાની ફાંટી મુકવામા આવે છે અને કેટલાક વૃક્ષો બહુ વૃદ્ધ થઈ જતા એ બગીચો મેદાનજ ફરી નાખવાની જરૂર પડે છે તેમ આ દુનિયાનું સમૂહ લેવું, ધરે છે. જન્મ મેદાનને પાછો બગીચો કરવાને માટે ફરી બાગરચના ફરવી પડે છે, ફરીને નવા ઝાડો લાવીને રોપવામા આવે છે અને ફીક ઉછેર માટે કાળજી કરીને વ્યવસ્થા કરવામા આવે છે ત્યારે એ બગીચો પાછો રમણીય થાય છે તેમ દુનિયા-બગડેલા કારણશરીરો-ચત્ત ન થાય, દુનિયાનાં સુકતજનો આ દુનિયા છોડીને ખીજ દુનિયામા ન જાય અને પછી પાછી નવા કારણશરીરવાળા માનવદેહોથી ન વસાય ત્યાસુધી રમણીય થાયજ નહિ નવી દુનિયામા પ્રથમ દેવીસ પતિવુક્ત કારણશરીરવાળા માનવીઓ પેદા થાય છે. પછી ધીરેધીરે દેવીસ પતિ બગડતી બગડતી આસુરી થવા લાગે છે અને તે દેવીસ પતિને બગાડવા બગડાપર છે એ વખતે બેઠિનું ધર્પણ થાય છે એ ધર્પણને મુદ્દ કહેવામા આવે છે રચનશરીરો મુદ્દમા નર્ટ થયાથી કારણશરીરો -લકતો ભગવાનમા અને અલકતો માયામા જાય છે. પ્રત્ય સમયે ભગવાન પણ માયીક હોવાથી પરમસત્ત્વમાં સમાય છે અને એ વખતે એમની સાથે ભકતો પણ સમાય છે. આ અલકતો માયામા સમાયવા હોવાથી માયા પણ પ્રત્ય સમયે પરમસત્ત્વમા સમાયેલી હોયને એના નિવમ પ્રભાણે જ્યારે માયા જગતરચના કરે છે એ વખતે અલકતો માયામા રહેતા હતા પરમસત્ત્વના સંજોગથી દેવીસ પતિવાળા જનીને સંજિના-આરભમા દુનિયાને લાપજના હોયને પાછા આવે છે અને આમ વગી દુનિયા પ્રથમ મેડે ચાલુ થાય છે

સેખ, આરામ અને આનંદ, જેમ જાણ્ય, કુમાર અને યુવાવસ્થા મળીને
 સમુદયારીર આયુષ્યના અર્ધા ભાગ મુખી પહોંચે છે ત્યાં મુખીજ હોય છે અને
 પાછી અવસ્થાની મળ મટવી જાય છે તેમ આ દુનિયા જ્યાં મુખી દેવીસંપત્તિવાળી
 હોય છે ત્યાં સધી કનેસમુક્ત હોય છે અને પાછી આમુરીસંપત્તિવાળી થતાં
 શોકમુક્ત થતી જાય છે, જેમ દુનિયાનું તેમ એક માનવીનું દેવાસુરસંપત્તિ
 સંબંધી સમજ સેવું થટે મતલબ કે માનવી દેવીસંપત્તિથી મુક્તમાં આવતો
 હિપર હિપરના લોકમાં જઈ મળથી મોદાસાધન કરવા સમર્થ હોય છે માનવીમાં
 જે દેવીસંપત્તિ ન હોય તેો સત્સંગથી પાછી આવી શકે છે અને પ્રજુમકિતદાસ
 તેની આમુરીસંપત્તિ બદલાઈ દેવી બને છે આમ માનવીનું મહાન
 થવાનું મૂળ દેવીસંપત્તિ છે.

તમે જાણો છો ? જમીનના દોપથી સારા લાલના ઘઉં પણ પાતળા અને જરા લાલાશ પડતા રંગના નીપળે ■ નાગપુરી સતરા અને મોસળીના બીજ કઝગ્યાએ વાવ્યાથી ઝાડતો ઉગ્યો અને ફળ પણ લાગશે પણ ખીછળ જાતના નીપજરો આની વિરુદ્ધ તદ્દન નાના ફળનું કે ઓછા સ્વાદવાળા ફળનું બીજ તાણ કે માફક જમીનમાં વારતા તેના ફરો મોટા, રસકસરાળા અને સ્વાદિષ્ટ આવે છે ગુજરાતના મૂળાનું બીજ પણ જળમાં વાવ્યાથી મૂળો અઢીશેર વજનનો નહિ પણ વધુ કુમળો અને અધમણ વજનનો થાય છે

બીજનો વિચાર કરો સસરાતી સાથે પારાસરનો સંયોગ થવાથી બ્યાસ ઉપજ્યા બ્યાસથી વિષનાઓના નિયોગથી પાકુ, ધૂતસહદ અને વિદુર ઉપજ્યા અને પાકુની સમતિથી કુતીના નિયોગથી પાડવો પેલ થયા આમ કૌરવ પાડવોની ઉત્પત્તિ દુષીત થયેલી છે પરંતુના માતાપિતાથી તેમની ઉત્પત્તિ ક્યા છે ?

દૈવીસપતિનું મૂળ પ્રેમમાં છે પ્રેમ પરમેશ્વર છે કુતી અને અશુનમાં હોય તો હતાજ પણ એક પ્રભુપ્રેમી હતા એથીજ અશુનને શીકૃષ્ણે દૈવીસપતિનાજો ક્ષો વળી પૂર્વજન્મના સત્કર્મના કારણથી એનામાં આસુરીસપતિ ન હતી એજ કારણથી કોઇપણ માનવીએ જો એનામાં આસુરીસપતિ નથી હોતી તો એનો માનવદેહ છેલ્લોજ નહિ હોય અને તેને પરમબ્રહ્મ નહિ થાય એવું મનમાં લાવીને શોક કરવાનું કોઇ કારણ નથી મોક્ષ માંગે છે પ્રભુપ્રેમ અને પ્રેમથી ઉપજતું બ્રહ્મજ્ઞાન. આસુરી-ગુણો નષ્ટ થયા વિના પ્રભુપ્રેમ ઉપજેજ નહિ.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! અત્યારસુધી વાર્તાવાચ થયો દુનિયાને દોરનાર-આઠજો-બ્યાસ જેવાને અધર્મીનું અજ ખાનારા દ્રોણ અશ્વત્થામા, કુપાત્યાર્થ જેવાને અને પાડવગૈરવો તથા કૃષ્ણ જેવાને પણ બીજાનું શુ ? પોતે ભક્ત હોવા છતાં દૈવીસપતિનાજો છતાં, અધર્મીઓનું અજ ખાવાથી દુષીત થયો એ તરો જમાસ સુધી વ્યાજસત્વા પર સુધને તપ કરવાથી અને પ્રભુપ્રેમથી એના ચારિત્ર્યમાં ક્ષય નથી એ દેવ ચમ્પ ગયો

અગાઉ કહેનામાંથી તમને શકા થશે કે, શુ રોગઓ અને આંતરજો પણ આસુરીસપતિનાજો ? ઉત્તર એ છે કે બધા રાગઓ અંતરીય જેવા

ન હોય તેમ અથા વેન જેવા પશુ ન હોય. બને મરીબ, બને સામાન્ય, બને વર્ણથી ઉચાં કે નીચા, દાસત્વમાં સત્તાવાન અને સમૃદ્ધ-ગમે તેવો મનુષ્ય હોય, પણ તેનો અહિં સમાલ નથી. અહિં જાણનાનું એ, છે કે- કોઈપણ મનુષ્ય જેનામાં દૈવીસંપત્તિ હોય તેનેજ અદ્વૈતાનની સાધના હોય એ સિવાયનાને નહિ.

હવે સામળો એક, સસારમાં ઉતરતા દરજ્જાના, પણ દૈવીસંપત્તિથી દૈદિપ્તમાન થતા એક ભક્તાનું ચરિત્ર.

દ્વૈતાંત-ખીરાશ્રાવણમાં ધામજીવાવના પતની પટેન મનકોણ બોધરાજ, પોતાની પતિવ્રતા પતિ મામાતાજી અને એક આત્મિકિત પુત્ર તથા એક પુત્રી મૃણી ચાર જણા હતા રહેતા હતા, આ ચારે જણાનું, મન વિષયભોગનિવૃત્ત થયેલું હતું. બૃધાજી ભગવાન પંદરીનાથના, પરમભક્ત હતા. 'એ તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરા.' ના ભગવાનના કથનાનુસાર અશુભીત્યર્થે કર્મ કરવાનું તેમનું ખેય હતું. જેમ તુજરાતના ભક્તો દર પૃથ્વીમાંએ ધોર રણછોડજીનાં દર્શન માટે નિયમવાળા હોય છે, તેવીરીતે દરેક એકાદશીએ ભગવાન પંદરીનાથના દર્શન કરવાને ત્યાંના ભક્તો નિયમીત જાય છે- મનકોણ તેમાના એક હતા, દર એકાદશીએ પંદરપુર આલતા જઈ પહોંચી ચંદ્રભાગામા રનાન કરી ભગવીનના દર્શન કરવાં અને આખો દિવસ પ્રતી, રહી, ઉપનાસ કરવો, રાત્રે જાગરણ અને ભજન અને દ્વાદશીના રોજ પારણાના નિયમાનુસાર અહ્નભોજન, ફાન આદિથી પરવારી ઝણમસાદ મદ્ય કરી આલતા, ધેર, જવું-આ એમનો ધણાલાખા સમયથી નિયમ ચાલ્યો આવતો હતો. પોતે, ભગવાન પાસે લેવા નહિ પણ ભગવાનને અર્પણ કરવા જતા હતા, એમનું બધું ભગવાનનીજ માલિકીનું ગણતા હતા.

સર્વમાં પોતાના ઇષ્ટદેવ પંદરીનાથને જેનારા મનકોણ એક સમૃદ્ધ એકું હતો પોતાને ત્યાં ધાનના પુકળ કોમરો, બધાં હતા તેમજ તેમનું ગૌધન પણ વિશાળ હતું. આ સમૃદ્ધિનો સદુપયોગ કરવાનો મોકો, મનકોણને એકાએક મલ્યો.

તેમના દેશમાં બીજાં દુઃકાળ પેજો એમની ભારે તર્ગી પડી અને લોકો જૂએ મરી ટપટપ, મરવા, માંજા, વિષાધિનયસંપન્ને, માદાળે ગવિ હસ્તિનો, ઘુનિ વૈવશ્વપાકે જ પંડિતાઃ સમદર્શિનઃ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના

સાચી વિદ્યા અને વિનય સુક્ત પડિનની આ વ્યાખ્યા આપણા ચરિત્રનાયકને બરાબર દાણ પડતી હતી મનુષ્યના અને દોરના પેટ ભરવાના અભાવના કારણ કદાપિ તેમનું હૃદય દ્રવી ગયું પોતાની પત્નિ તથા પુત્ર સાથે નિશ્ચય કરી ધાન્યના કોશરો ખુશના મૂકી દીધા

પતિવ્રતા મામાતાઇ પતિના મતે સદમત થઇ 'આવા તે આપણા શા ધનલાભ' કહી પ્રસન્નમતે ગરીબ અને દુષ્ટીઓની તન, મન અને ધનથી એવા કુરવામાં તત્પર થઇ ગઇ જેમ કોઇ ગોળની કાકરીની ગધ પારખી આજુબાજુથી કીડીમ મોઢા દોડતા આવે છે, જેમ કોઇ પાણીથી તરસે ટળવળતો આથેથી જળાસપ જોતા દોડી જાય છે જેવીરીતે કોઇ રેતીના રણમાં ચૈત્ર-વૈશાખના પ્રખર તાપથી અને પથના અમથી કદાલેલે અને યાકેસો પથિક એકાદ વૃક્ષ જોઈ આશ્રય લેવા દોડી જાય છે—અને આ બધા સાતિ મેળવે છે, તેમ દુષ્ટકાળપીડિતો મનકોણના ઉદાર વર્તનથી આકર્ષાઈ અમેગામથી દોડી તેમનો આશ્રય લેવા લાગ્યા અને તેનાઓને સાતિ પ્રાપ્ત થતા તેમના દ્વારા કર્ણોપકર્ણ ખ્યાલિ સાલળતાં દૂરદૂરના મામથી પણ જૂખ્યાઓના ટોળેટોળાં તેમને ધેર જમા થવા લાગ્યા કાકરાજ મનકોણ બે ધનજનુ થર એક પાત્રાધામ સમુ જની ગયું પરિણામે તેમણે સધરેલો અનાજનો જથ્થો તો ખસાસ થઇ ગયો તો ગયો પણ છેવટે તેમણે પોતાના ધરમાનું દ્રવ્ય, દરદગીનના, જરૂરવેરાત અને અતે રાયરમીલુ પણ વેચીને ધાન્ય ખરીદી જૂખ્યાને ખરડાવવા માડ્યું પોતે તર્ફન નિષ્કિચન થઈ ગયા એક દિવસનું પણ તેમને માટે અન્ન ધરમા ન રહેતા પામ્યું છેવટે દુષ્ટકાળનો કાળ તો પુરો થઇ સુકાળ જેટો પણ મનકોણને તો મજુરી કરીનેજ કુકુળનિર્વાહ ચલાવવો પડ્યો

મનુષ્યેમીઓ ! એમ ન માનશો કે મનકોણને કે તેના કુકુળના કોષને પણ ઉપરોક્ત કાર્ય બદલ લેણપણ પશ્ચાતાપ થયો હશે અરે ! પૂર્વના કરતા વધુ આનંદ અને વધુ શાંતિથી તેમણે જીવનનિર્વાહ ચલાવ્યો એમનું એ કર્મજ એમને આનંદ સુખ અને શાંતિનું મૂળ હતું એ મૂળ એમની ઉદારતા અને દયાથીજ પોતાનું હતું એટલે વિસદને સ્થાન કયાથી હોવ ? આ કર્મ એમનું શોકમુકિત ક્ષણતા માનવીઓને માટે આદર્શ પૂર્ણ અને અનુકરણીય હતું

સ સારીદલો અને ભોગજૂખ્યા માનવીઓ ન જાણી શકે ત્યાગતા આનંદને એઓ ન જાણે કે શારીરીક ભોગનો આનંદ કૃષ્ટીક, નાશવંત અને નર્કમાં

। સહ જનારો છે બીયારાં માયામાં ફસાયેલાં આવા માનવજાતીઓ શુ જાણે કે નિત્યાનંદ પરમાનંદ પરમસુખ પરમાત્માના અઘાતત્વમાજ છે ? ત્યાગમાજ આનંદ છે માટેજ ભગવાનના પ્રેમીભક્તો ત્યાગી હોય છે । અને તેથીજ તેઓ શારીરીક ભોગોનો ત્યાગ કરી પરમાત્માની સાથે યેગ સાધે છે તેઓ અભિમાનથી હજારો ગાઉ દૂર રહે છે એવા ભક્તોને અભિમાન-દાન કે જ્ઞાનપુ હોવું નથી તેઓ તો ભગવાનનો દીધો ભોધ — ચત્કરોપિ ચદ્ભાસિ ચજ્જુહોપિ ચદ્ભાસિ 'યત્ । ચત્તપ્ત્યસિ કૌન્તેય તત્કુરુત્વ મદર્પણમ્ ॥ હૃદયમા કાતરી રાખે છે પણ હવે તૌપદીના શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરી ફાડેના ચીરના ૮૯૯ તાણાવાણાના તારેના બદલામા ૯૯૯ ચીર પુરનાર માયાપતિ ભગવાનની માયા જુઓ ભક્ત ભોધરાજના આવા ઉત્કટ પ્રભુપ્રેમનો બદલો પરમાત્મ દર્શનમા કેવીરીતે આવે છે તે જુઓ —

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભક્ત ભોધરાજનો દર એમદર્શીએ પંડરપુર જવાનો નિયમ તો મે તમને આગળ કહ્યો છે આ નિયમ અનુદ રીતે આસ્થાન મરતો દનો પણ પોતાની સ્થિતિ બદલાવાથી હવે તેમને નિયમપાલનમા વિધો આવના લાગ્યા 'ખાલી પડે ચલીને પંડરપુર તો જવાય, પણ તીર્થ સ્થાનમા રનાન કરી તીર્થંગારને દક્ષિણાવિમુખ કેમ રખાય ? ખાલી દાથે પ્રભુદર્શને કેમ જવાય ? વળી એકાદર્શીના ઉપનાસ અને જાગૃણ જગન હલાદિમા પૈસો ન બેને પણ બીજો દિવસે વગર પૈસે અઘનોજન શી રીતે થઈ શકે ? પ્રભુને પ્રસાદ શી રીતે નિવેદાય ?'—આ પ્રશ્નો મુજબતા હતા છતાં ભક્તરાજની ટેક ડગી નહિ લક્ષ્મી નથી પણ સદગ્રીભાથે શુ શક્તિ અપી નથી ?' આમ રિચારી પોતે મજૂરી કરી કમાવાના સાધન તરીકે પોતાની પાસે જે કુદાડી હતી તે લઈ એક એમદર્શીએ પદગુપ્ત જના નીકળ્યા પાસેના જગસમા આવતાજ સુમધને જમીન પર પડેલા લાકડા વીધી બેગા કર્યા જગનના અણએઅણમા વિશ્વપતિનો વાસ છે તોપછી લીલા ગાડમાં પણ જીવ છેજ એટલે એને ન કાપતા સડા જાડાખલાં બેગા કરી તેને કાપી સરખા કરી બારો બાધી માથે ઉપાડી ગયા પંડરપુર બજારમાં તે બારાનો નિષ્ક કરવા માડ્યો ભગવાનની કસોટી પર ચપ્પા ભક્તને આ નિષ્કમા માત્ર ત્રણ પૈસા મળ્યા ભોધરાજને સતો થયો પોતાનું આલસી એ રિચારથી ભગવાન શુ કાર્ધ લામતા મદાપ્રસાદથીજ રહે છે ? કયા તમને

પકર્ષાઓનો હમ જોઈએ છે ? પર્વે પુરેવં ફલિં તોયમ્ જેવા બીનખર્ચથી પ્રાપ્ત થયેલ વસ્તુ પણ જો શુદ્ધ લાવ અને લક્ષિતથી અર્પણ કરવામાં આવે તો શું તેમને સતોષ થતા નથી ? અરે, તેઓ હોસથી સ્વિકારે છે, ખાચ છે.

“લક્ષ્મી, મનોહર ઉપજેલા તથા પૈસા લઈ, ખુશ થતા ચંદલાગામા સ્નાન કરી, તીર્થગોરને એક પેચો દર્શાવ્યા આપી, વધેલા બે પૈસાનો પ્રસાદ લઈ ગયા પૃથ્વીનાથના દર્શને. ત્યાં દર્શન અને પૂજન, આદિ કરી, સ્વસ્થચિત્તે પ્રભુના મનમરણ કરતા કરતા એકાદશીનો સ્વિષ્ઠ પીતાવી, દ્વિદશીના, દિવસે પ્રાતઃકાળે પાછા જ ગયમા જઈ, ભારો લાવી, વેચી, મળેલા તથા પૈસાથી દ્વાદશીનત પૂર્ણ કરના ઉત્સુકતા થયા સ્નાન કરી તથા પૈસાનો લોટ લઈ આવી, નિત્યનિ-યમાનુસાર કોઈ બ્રાહ્મણને ભોજન કરાવવાની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યા.

જે પ્રહર વીતી ગયા છતાં કોઈ બ્રાહ્મણ ન આવ્યો એકલો, લોટ ખાવા કાંઈ આવે ? પોતે મનમાં વિચાર કરતા હતા કે “આજે આ ક્રૂર લોટ સિવાય મારી પાસે કશું નથી બ્રાહ્મણદેવતાને શી રીતે પ્રસન્ન કરી શકાશે ? અરે, ઘી તેન તો ખાવા રહ્યા પણ નથી મીઠનો કશું કે નથી કાંઈ શાક છે. નટ દર્શિણા માટેયે કશું નથી હે પ્રભો ! હે પૃથ્વીનાથ ! હે, લક્ષ્મીપતિ ! આજે મારો નિયમ શો જળવાશે ?” લક્ષ્મીનાથની આશ્ચર્ય, પાણી ભરાઈ ગયા; એમનું હૃદય રક્ષા લાગ્યું, પણ હૃદયને જાણનારા, હૃદયના ભાવોને ઓળખનારા, હૃદયમાં વસતા સર્વાન્તર્વાંશી સર્વગત પરમાત્માએ, એ, લક્ષ્મીની મનોવાણી સાંભળી અરણ્ય સ્વિકારી, એક વૃક્ષ બ્રાહ્મણના, વેશમાં-ચંદ્રચરતી, કાપાને લાંફડીના ટેકેટેકે ખેંચતા ત્યાં આવી યોગદવા લાગ્યા, “હે ભગત ! મને પૃથ્વી બૂખ લાગી છે, હું અને, કાંઈ ભોજન કસવીશ ? જો હવે તમે આશરો દે મહાકાલનો ઉપનાસી છું જે હોય તે આશરો.”

“ભોધરાજ હાંમાં આવી ગયા. મનોમન-પ્રભુનો પાડ, માની બ્રાહ્મણને પ્રભુપ્રેરિત માની, પોતાની પાસેનો લોટ નિવેદીત કરતા બોલ્યા, “મહારાજ ! ખેડુ, ન લગાડશો. મારી પાસે માત્ર આ થોડો આદાજ છે. બીજું કાંઈ નથી. છતાં આપ તે સ્વિકારો અને ભોજન કરો, એટલી મારી માયના છે” બ્રાહ્મણે જવાબ દીધો, “અરે લાઈ ! જે દોષ તે આપી દેને ? આ માટે વિશ્વ જ કરે

છે ? મને દાસ, જાત કે શાક, ઘી કાંઈ જોઈતું નથી મને બહુ કકડીને જૂખ લાગી છે જે દશે તે આવશે આટાની જાડીઓ બનાવીને ખાઈ લઈ લાવો ! જલદી કરો " ।

પ્રભુપ્રેમીઓ આ પહેવાની ઝોકદશીઓ પર મનકોજ દાદરીના રોજ જે પુરી સામગ્રી આપી બાહ્યભૂતારો રસોષ કરાવી બાહ્યભોજન કરાવેતા અને જેવો તેમને આનંદ થતો હતો, તે બધું આ વખતે તેમને સાકારી આવ્યું. પોતાની અંતર્દષ્ટિ પર એનાએ દરથો આવેખાવા લાગતાં તે વિચારમગ્ન થયેલા હતા, એટલામાં અતિથિ બાહ્યે વધુ આજ્ઞાવતાપૂર્વક કહેવા માંડ્યું, " હે ભાઈ ! કેમ આમ વિચારમાં પડી રહ્યો છું ? જરા મારા આ પેગના ખાડા સામુ તો જો અરે ! હું બંદુ જૂખો થયો છું. આન, જલદીથી થોડા ડાહ્યા વીણી આપ એટલે હું સ્નાન કરી અદિજ બાની બનાવી ખાઈ લઉં " ભક્તની મનોકામના પૂર્ણ થઈ તરતજ આજ્ઞાજન્યથી ડાહ્યા બેગાં કરી લાવ્યા એટલામાં પેલા બાહ્યે ચંદ્રલાગામાં સ્નાન કરી બીના વસ્ત્રેજ આવી ડાહ્યા સળગાવી, આટો બાધના માડ્યો ।

પ્રભુપ્રેમીઓ ! જુઓ ભગવાનની ભક્તવત્સલતા ! સકલેશ્વર, સર્વેશ્વર, સર્વાધાર, સર્વશ્રદ્ધાધાર, સદા લક્ષ્મીથી સેવ્યમાન, મહાન સતો જેમના નામ સ્મરણને સૌભાગ્ય માને છે એવા, વેદવેતા રૂપિઓ જેમને પ્રસન્ન કરવા અગ્નિમાં આદુતિઓ આપે છે એના-એ મહાન પ્રભુએ પોતાના ભક્તે આપેલો આટો સ્વદસ્તે ગ્રહવા માડ્યો એજ પ્રભુએ વિદુરને ઘેર લાજી, વિદુરના પત્નિના હાથે કેળાના મર્જાને બદલે કેળાની યજ્ઞ, અને કૌપદીના અક્ષયાત્રમાના ભાજના પાતરાથી પૂર્ણ સતોષ માની આરોગ્યા હતા 'મસ્તાઈન ભગવાન' કાંઈ ખોટું ■

હવે ન્યા ભગવાન બાહ્યે બેરી જાડીઓ બનાવવાની શરૂઆત કરે છે, ત્યાં એચિતા લક્ષ્મીજી એક ડેગીના સ્વરૂપે આવી ભગવાનને મીઠો ઠપકો આપવા લાગ્યા, " નાથ ! આમ એકલા એકલા અદિ પ્રસાદ બનાવવા બેસી ગયા ? શું આપ એકનાજ એ આરોગશો ? મારો તો એમાં અત્યંત ભાગ છે યાદો ! હું હમણા જાડીઓ બનાવી નાંચુ છું આપ જરા વિશ્રામ

કરે. " ભગવાને મંદમંદ-હસી લક્ષ્મીજીની માગણી-સ્વિકારી, લક્ષ્મીજીએ બાટીઓ બનાવી અગ્નિના શેકવા, ચુકી અને તે જલદી તૈયાર થઈ ગઈ."

પ્રભુપ્રેમીઓ ! તમે જણા છે કે પ્રભુના પ્યારા ભક્તોએ અર્પણ કરેલી કોઈ દુર્લભ વસ્તુમાં તો લક્ષ્મીજી પણ ભાગ લેવાને 'લલચાવ' છે. ખીયારા સુંદામાજીના તાદુવ પણ એમણે ભગવાનના હાથમાંથી ઝૂંટવી ખાધા હતા, અને નરસિંહ મહેતાના પુત્ર સામળશાના લમમાં માણેકમહેતાની જગ્યાએ વરની મા પણ થયા હતા.

હવે જ્યાં બાટીઓ તૈયાર થવા માડી ત્યાં મનકેજી વિચાર કરવા લાગ્યા કે, "અરેરે ! ત્રણ પૈસાના આટલી જ્યાં એક પ્રેટ ભરાવાની મુશીબત હતી, ત્યાં આ માતાજી વળી વધ્યાં, હવે બેઢિને શીગતે શંતોધ થશે ?" આમ વિચાર કરે છે એટલામાં તો બાટીઓ શેકાઈ ગઈ એટલે ડોસાએ ડોસીને ત્રણ પત્રાવળીઓમાં બાટી પીરસવાનું કહ્યું. મનકેજી બોલી પડ્યા, "મહારાજ ! આપ બેઢિ જણા જમી દ્યો. હું પાછળથી વધેલું જમી લઉંશ." પ્રભુ રહસ્યમય હાસ્ય કરીને બોલ્યા, "હીક, લાઈ ! તારા મરજી."

જગલાય અને જગજીનની જમવા બેઠા ભક્ત થોડે દૂર બેસી, પ્રભુ-રમરણમાં તક્ષીન થતા એકધ્યાન થઈ ગયા અને ખીજબાજુ ભક્તનો પ્રેમથી આપેલો પ્રસાદ આરોગી બેઢિતણાં અતર્ધાન થઈ ગયા બોધરાજ થોડીવારમાં જાનમાં આવી જ્યાં જોવા જાય છે, ત્યાં નથી ડોસો કે ડોસી. બેઢિ પત્રાવળી ખાલી છે, પણ પોતાને માટે નિર્માણ કરેલી ત્રીજી પત્રાવળી બાટીઓથી ભરેલી પડી છે તેઓ તો આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. "આ શું ? રાખ" કે સત્ય ? બેઢિ પત્રાવળી ખાધા પછીની ખાલી છે. અરે, એ બે જણા કોણ હશે ? ક્યા ગયા હશે ? મારા પ્રભુ તો માતાજી સાથે નહિ આવ્યા હોય ? જરૂર, તેજ હોવા જોઈએ." આમ નિશ્ચય કરી ભગવાનની ભક્તવત્સલતાનો નિશ્ચય કરી, પોતાને માટે રાખેલો પ્રસાદ લઈ, બાટીઓની અપૂર્વ મધુરતા ચાખી, તેમનો વિશ્વાસ દૃઢ થયો. આંખમાં આનંદાશ્રુ સહિત તેઓ મંદિરમાં જઈ પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. જવાબમાં તેમણે જોયું કે પઢરીનાય મંદમંદ હાસ્ય કરી રહ્યા છે. મદમદ કંઠે પોતે પ્રભુને ધન્યવાદ આપતાં બોલ્યા, "હે ભગવાન ! હે રમાનાથ ! આજે હું ધન્ય થયો છું વળી ધન્ય

આપનો પ્રેમ અને ધન્ય આપની ભક્તવત્સલતા નાથ ! ધનાઝ્યોના પકવાનો છોડી મારી ગરીબની સુકી બાંટીઓથી આપની રીઝવ ? ધન્ય પ્રેમો ધન્ય આજે આ સેવક કૃતાર્થ થયો."

ભગવાને જવાબ આપ્યો, "ભાઈ ! હું તો સર્વ રથને જવા છું છું, પણ મોટામોટા જમણવારોમાં મારો કોઈ ભાવેય પૂછવું નથી, બાકી સારી ભક્તિથી આપેલું તો હું પ્રેમથી મદલ્ય કરું છું." મનઠાણતે સંશય પકો, "મદારાજ ! એવું તે કાંઈ જનવું દરો કે જ્યાં આપજા, બૂલાઓ ?" પ્રશ્ન દરીને જોડ્યા, "જોધરાજ ! હું અસત્ય નથી કહેતો, આવતી કાલેજ વું એવું પારંખું જોજે. કાંઈએક શેડીએ કાલે બ્રાહ્મણની વાંડીમાં હજારો બ્રાહ્મણો જમાડવાનો છે. હું ત્યાં જઈશ. વું 'વળ' ત્યાં આવી બધાં તમારો જોજે." મનઠાણ પ્રભુની આંતોં સિરે ચઢાવી, પોતાનો મુકામ પર ગયા.

બીજે દીવસે મનઠાણ જોધરાજ નિર્દિષ્ટ સ્થાને પહોંચી ગયા અને આપેથી જોડું કે બદ્ધ છુંદર રીતે બાંધેલા મોટા મંડપમાં જૂહીજૂહી કીનારે અને રંગનાં અળોટીયાં પહેરી કાંઈ સેંકડો બ્રાહ્મણો મંડપમાં દાખલ થાય છે અને કાંઈએક મુનીમ જેવો દેખાતો ગૃહસ્થ આપનાર બ્રાહ્મણને પોતાની પાસેની નિમંત્રણની વાંટીમાં નામ સંરખાવી બેઠાંબેઠાં બેઠાંબેઠાં આસિન બેતાવે છે. આ પ્રમાણે હજારેક જૂદેવો પોતાના આસન પર બેસી ગયા પછી પત્રાવળાઓ અને પડીયા દરેક આસન આગળ મુકામ ગયા. પીરસણ સરે થતાં પહેલાં કાંઈએક મોટો શેઠ જેવો ગૃહસ્થ પીતોંબર અને કસબીકાલ ઓઢી આંખડી પહેરી ચંદ્રપટ અંગાળ કરતો બેઠે પંગતોની વચમાં આવી હિમો રહ્યો. મેટ્રો મુનીમ તેમની પાછળપાછળ આવતો હતો. આલનાંઆલતાં શેઠે મુનીમને પૂછ્યું, "મુનીમજી ! કેમ બધા બ્રાહ્મણો આગમણ આપેલા તે મુજબનાજ આવ્યા છે કે અંદર કાંઈ મહત્તીયામદારાજ પણ દાખલ થયા છે ? બેંસાંબર ચોકસાઈ રાખી છે ને ?" મુનીમજીએ જવાબ આપ્યો, "હાજી ! એ બાબતની તો મેં પહેલેથીજ તપાસ રાખી છે."

આ અંરસમાં કાંઈએક જુદાં લાકડીના ટેકાથી ડગ બેરતો અને જોને ચાલવાથી ત્યાસ બંરસ આવતો હતો એવો અને જેણે કમ્બર પર ફડત એક ફરેલા કંતાનનો ટુંકડો વીંટાયેલો હતો એવો ત્યાં આવી ચઢી પેલા મંડપના

દરવાજામાં પ્રવેશ કરવા જવા લાગ્યો. બીજાં બે પક્ષિતમાં બેઠેલા બાહ્યો બધું પીરસણ આવી જવાથી “વિઠ્ઠલ પંડરીનાથકી જમા” જોઈલા લાગ્યા ત્યારે દરવાજા ઉપર ચોટીદારોએ પેલા કાંઈની રજા વિના અંદર પેસવા જતા વૃદ્ધને “એકદમ આગ કૂરી અટકાવી મૂકવા લાગ્યા.” “એક ડોકરા ! કાંઈ બાંધ્યો ચયો છે કે શું ! દેખાતું નથી પેલા બાંધણુદેવો જામે છે તે ?” જાણે મોટો શહેનશાહની અદાથી અંદર ધુસવા જાય છે ? ચાલ, બહાર જા અદિથી, નહિતો કાંઈ અડકી જશે તો ખીચારોને દાણું પડશે.” ડોકરાએ જવાબ આપ્યો, “ભાંધ્યો ! હું તો બાંધણુ ધુ બાંધણુ આ જુઓ મારા ગળામાં જનોઈ પણ છે. વળી તમારા શેઠ બાંધણુને જમાડે છે તે સાંભળી ધણે દૂરથી હું આસાબયો આવ્યો છું. મને બહુ ભૂખ લાગી છે, મારે મને જવાહો.” એમાં કંઈ વૃદ્ધે જરા જોરે કરી અંદર જવા માંડ્યું અને દરવાજાએ તેને જાંબરજાંતીથી પકડી બહાર ધક્કો માર્યો. “અરે ! જ્યારે આમ હજારો માણસ જામે છે તો શું હું એક જણ જમીશ તેથી તમારા શેઠને ખાત આવી જશે ? નહિ નહિ, બાંધ્યો ! મને બહુ ભૂખ લાગી છે; હું જમ્યા સિવાય અદિથી જવાનોજ નથી.” આમ કહેતાં વૃદ્ધે અંદર પેસવાનો ધસારો કર્યો પણ આ શરમદ આસતી હતી તે અમદિથી સાંભળી પેલા શેઠ ત્યાં આવી પહોંચ્યા હતા તેમજે કહ્યું, “અરે ! ગરીબ માણસ આવો હોય ? ચોરીની ચોરી અને પાછી ઉપર શિરજેરી ? શું તારા બાપડ અદિ કાંઈ દાદી રાખ્યું છે કે પાછો જોર કરી અંદર ધુસવા આવે છે ? અરે, તમે બધા જોઈ શું રહ્યા છો ? એને ધક્કા મારી દૂર લઇ જઈ પાકવાનને બહારે સારો મેથીપાક જમાડો કે જેથી વિના દૂર ચાલ.” માણસો તો તેમજાન હતા. વૃદ્ધને ધક્કાપાક મારતા બહુ દૂર લઇ જઈ એક ખાડમાં નાંખી દીધા.

પ્રભુત્રેમીઓ ! મનકાજ આ બધું જોતા હતા તેમના દીસમાં દુઃખાવાળી. હોડના તે ખાડા આગળ ગયા અને મારથી અર્ધ, બેલાન વૃદ્ધને માથે. હાથ ફેરવી તેમને બહાર લાવી આશીસના આપવા લાગ્યા. “લડત બેધરાજ ! કેમ જોયું ? મેં કાલે જાત-કંઈ હતી તે સાચ છે ને ?” આ અવાજ વૃદ્ધના મુખમાંથી સાંભળતાં મનોકાજ ચમકી પડ્યા. પોતાના પોળામાં જગતના નાથનું માથું હવે જોની સમજ પડી. વહેલાં વહેલાં ઊભા થઈ આંખમાં પાણી સાથે પ્રભુને સાદાં દંડવત પ્રણામ કર્યા. મુખથી કાંઈ બોલાયું નહિ. “હવે

આ બીજો પણ ચમત્કાર જો ” કહી વૃષ્ટિ મનકોણને જોજનના મંડપ સામે જોના કહી પોતાની દષ્ટિ પણ તેજાજી રેવવી

મંડપમા જમના બેરેલા બાહણો ધીમેધીમે દાસ્યયુક્ત વાતો કરતા કરતા જમના કરે છે એટલામાં ત્યાં એવિતો પનન પૂકાવા લાગ્યો અને ધીમેધીમે તેણે એવું બયંકર સ્વરૂપ પકડવા માડ્યું કે ધુગ અને કાકરા ઉડી ઉડી તેમના લાણીમા પડના લાગ્યા અને આખરે બાજોપડીયા બધું જ ઉડના માડ્યું બાહણો બયના માર્યા નાસબાગ કરવા લાગ્યા અને આખો મંડપ આમતેમ દાવીડાલીને જમીનદોરત ચર્ચ ગયો રોડનું બહાજોજન નષ્ટ ચર્ચ ગયું

જમનાને બોધરાગને કહ્યું, “ પ્યારા ભક્ત ! અભિમાની અને દબી મનુષ્ય પોતાને ધર્મીજી બતાવના આના નાટકો રચ્યા કરે છે તેમને માન પહાણુ છે હું વહાતો નથી તેમ હું તેવાઓનું અન્ન પણ ગ્રહણ કરતો નથી અને તો તારા જેવા પ્રેમીભક્તે ભાવથી ધરેલી લૂપીસૂપી બાદીઓમાજ જે આનંદ આવે તે આવાઓના મિથાનમા પણ ન આવે જોયું અભિમાનનું ફળ ? ” ત્યારબાદ ભગવાન ત્યાંથી અતર્ધાન ચર્ચ ગયા

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભક્ત મનકોણને અત્યાર સુધીમાં એકાદશી, દ્વાદશીને અર્ધા દિવસ અને ત્રણેદશીના આમ પાંચ દેહના ઉપવાસ થયા હતા ચતુર્દશીના રોજ પોતે ધામધુમાન જવા નીકળ્યા, પણ પગ ચાલી સખતા ન હતા જીવ આકુળ વ્યાકુળ થતો હતો પદરપુરથી થોડે દૂર જતા બપોર ચર્ચ ગયા અને તડકો સખન લાગતા પાસે કોઇએ એક બગીચો મનાવ્યો હતો તેની વાડ પાસેના એક મોટા ઝાડના ડાયા નીચે આરામ કરવા બેઠા પોતે ભૂખ્યા અને તરસ્યા હતા, છતાં કોઇની માલીકીના બગીચામા કેમ જઈ શકાય ? બેઠાબેઠા વિચાર કરવા લાગ્યા કે “ આજ રસતે હું દર એકાદશીએ ભઉ છું પણ અગાઉ મેં આ બગીચો ખીનકુલ જોયોજોજ નહિ, અને આજે કેમ જોવામા આયો ? એમ તો નહિ હોય કે હું પહેલાં જતો હતો ત્યારે પ્રભુના ધ્યાનમા આખો મીંચીનેજ ચાલતો હતો કે પછી આજે આ સ્વપ્ન તો નહિ હોય ? પણ ના ના, આ મારી સગી આખે જે જોઉં છું તે તો બગીચોજ છે આ પેલા એના માલીક કુવામા કોશ ચનાવે છે આ કોઇ સ્ત્રી પણ હિંગેલી દેખાય છે શું એ કાઇ

સ્વપ્ન હોઈ શકે? વિદ્વા! વિદ્વા! તમારી માથાને કોણ પાર પામ્યું છે? હશે, ચાલો હવે આગળ વધું નહિ તો અર્ધાંશ રસ્તામાં જ યજ્ઞ જરો.”

આમ વિચાર કરતાં પોતે જ્યાં ઉઠી ચાલવા જાય છે, તેટલામાં બંગીયામાંથી પેલી જોપેલી સ્ત્રી માથા પર ડોપડો મૂકી મનકોણના રસ્તા સામે આવી કહેવા લાગી, “ભગતજી! ક્યાંથી પંદરપુરથી આવો છો? આપ બહુ થોડા જાણીઓ છો. ચાલો, આ બંગીયામાં, એ અમારો જ છે. ત્યાં પેલા દેખાય છે તે મારા પતિ-છે, ‘હું, તેમને માટે આ રીમણ લાવી છું’, પણ તમે ભગવાનના ભક્તો છો એટલે મારા પતિએજ તમને જોસાયવા મને મોકલી છે. માટે પધારો, અમારી ઝૂંપડી પાવન કરો, અમારા ગરીબનો હામોસો રાંદસો સ્વિકારી અમને કૃતાર્થ કરો.” મનકોણ માલજુનાં વચન સાંભળી ગદગદકંઠીત થઈ જવા. બંગીયામાંની ઝૂંપડીમાં જતાં બેઉ પતિપાતનએ તેમનો સત્કાર કરી એક પત્રાવળીમાં દૂધ, રાંદસો, ફળો છત્યાદિ મૂકી તેમને સત્કાર કર્યો. મનકોણએ પ્રભુને અર્પણ કરી પ્રસાદ મદ્ય કર્યો અને પછી થોડો સમય આરામ કરી મજમાનપુગલની રમ્મ લઈ આગળ ચાલવા બંગીયામાંથી બહાર નીકળ્યા થોડે ચાલતાં જમા યાદ રાખવા બંગીયો જોયા પાછા વળી જોયું તો ત્યાં બંગીયોએ નહોતો કે માલીમાલજુ પણ નહતાં. મનકોણ આશ્ચર્ય પામતાં પાછા ઈશ્વરની કૃપાનેજ મનથી સાચી માની પ્રભુને ત્યાંથીજ પ્રણામ કરતા અને પ્રભુનાજ ગુણગાન ગાતા ગાતા ઘેર પહોંચ્યા.

પ્રભુપ્રેમીઓ! પ્રભુના પ્રેમીભક્તોના યોગ અને ક્ષેમને માટે પ્રભુનેજ શીકર હોય છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પણ આજ વાત કરી છે કે,

“અનન્યાશ્ચિત્યંતો માં યે જનાઃ પર્યુપાસતે”

તેષાં નિત્યામિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં, વદામ્યહમ્ ॥”

અર્થાત્ “જેઓ માત્ર અનન્યભાવથી ચિંતન કરતા સર્વ પ્રકારે મારીજ ઉપાસનામાં સદૈવ રહે છે તેનો યોગ એટલે તેને જે વસ્તુની નજર છે તે દુન્ય સમજી જઈને મેળવી આપું છું અને ક્ષેમ એટલે તેને પ્રાપ્ત થયેલી તે વસ્તુનું રક્ષણ કરું છું અને આમ તેના યોગ ક્ષેમનો વાર દુન્ય વદન કરું છું.”

આ છે પ્રભુની પ્રતિજ્ઞા; તેમનો પોતાના ભક્તો પ્રત્યેનો પ્રેમપૂર્ણ ભાવ. જુઓ! મનકોણને પ્રભુની સાથે પંદરપુરમાં પરિચય થયો, તેમણે પ્રભુની શક્તિનો પરચો જોયો. પ્રભુ શું ન કરી શકે? છતાં માંગ્યું શૂંપ્યા મનકોણએ એમ? સાક્ષાત્ રમાપતિ અને પુન્દ્ર રમાએ માલીમાલકુનો વેપ લઈ ભક્તની શૂંપ આંગી આ વૃતાંત બગવાને પર પ્રતીતિ ન! રાખનારા અશુભ વિશ્વાસુઓ! મને હોકર આપો, ધન આપો અને તેમ થતાં હું તમારું અમુક કંઈ કરીશ એમ કહેનારાઓને જરૂર માર્ગસૂચક થઈ પડશે. બગવાન પોતે મીતામાં કહે છે કે 'અહઃસ્વાધેદ્યાનશ્ચ સંશયોત્તમાં વિનશ્યતિ' પ્રભુ વિશેનું અર્થાન, અમરકા કે સંશય ગમે તે, માનવીને નાશનાં રસ્તે લઈ જાય છે. ફક્ત સાતસંગ અને આપ્યા ભક્તના ચરિત્રોનું પ્રવણ એ રસ્તે જનારને ઉગારે. એમાં શંકા નથી કરવાની? વળી એમ પણ ન, માનશો? કે એકલા મને કોણ બોધરાજનું જ આ ચરિત્ર તમને પ્રભુના મોગક્ષેમનાં વહેવાની વાત પુરવાર કરે છે. રામાયણમાં જુઓ! વિશ્વપ્રભુનું ચરિત્ર. રાજકુળમાં જન્મેલો પણ રાવણે લાત મારી વિમુખ કરેલો તે બગવાન રામચન્દ્રજીને શરણે ગયો. તેણે ફક્ત ચરણ જ માંગેલું પણ પ્રભુએ તેનો લંકાધિપતિનો યોગ સાધ્યો. શું વિશ્વપ્રભુ લંકાનું રાજ્ય માંગ્યું હતું? રાવણને મારીને તેનું રાજ્ય પ્રભુએ પોતાનાં ભક્તને આપ્યું પણ વિશ્વપ્રભુ પોતાની દિનચર્યા કે રાત્રે ઉંઘમાંયે રામ ને જુસો નાં હતો, પ્રભુની પરિવરપાસના અને અનન્ય ચિંતન કરતો હતો તે જુસવાં જોઈ પીત્રકુલ નથી.

હવે મનકોણનાં જીવનની ખીજ ધરના જુઓ. પોતે સંધારણ મજૂરી કરતાં એક નાના ખેતરનાં પાણ માલીક બન્યાં છે. There "are" no pains without any pains. ખેતર ખેડી તૈયાર કરતાં પુષ્કળ શ્રમ વેકર્યો છે અને તેનાં જવાબમાં પરમાત્માએ આ કંઈ તેનું ખેતર મોતીના દાણા જેવી જુવારના કૂંડાઓથી ઊંડપૂરે બનાવ્યું છે. મનકોણ ખેતરની રખવાળી કરવા ખેતરમાં રોજ આવે છે, પણ હવે તેમની સ્થિતિ ઉચ્ચતર કક્ષા પર પહોંચી છે. પ્રભુના સજેલા સેવો જોવામાં તે પ્રજ્ઞદર્શન કરતાં થયા છે. આ કક્ષા હામરકુલ કે કૌલેજના શિક્ષણમાં આવતી નથી. સંત વ્રકરામ, જાનેશ્વર મદારાજ કે મનકોણને આવું સિદ્ધિ મળ્યું ન હતું. છતાં તેમના જ્ઞાનની કસોટી બગવાને જ કરી છે અને તેમાં તેઓ ઉત્તીર્ણ નીવડ્યા છે. મનકોણની

પણ કસોળી ચઢી બાઈયું ખેતર માણસના દીનને ચોલાવે તેવું હતું તેથી દૂરથી ચમ્લાઓનું ટોળું ત્યાં આવી ડૂંડેડૂંડે બેગી 'ગધું' મનકોણે બિચારું કે "જે ભગવાને એકજ દાણામાંથી આવા અનેક દાણા ઉપભવ્યા, તેજ ભગવાનના આ સ્વરૂપો છે તો માલીકનું માલીક ખાય તેમાં મારે શા માટે વિનંકર્તા બનવું જોઈએ ?" એવો પ્રશ્નના ધ્યાનમાં એકચિત્ત થઈ બેસી ગયા બીજી બાજુ તેમના પતિનું મામાતાઈ પતિને માટે બાવું લઈ આવ્યા ત્યારે ખેતરની અવસ્થા જોઈ બહુ ખિન્ન થઈ ગયા પતિને ધ્યાનમાંથી ભ્રમન કરી કહ્યું "નાથ ! આમજ જો ખેતરની રખડાણી કરશે અને બીખારીઓને અનાજ લુટાવી દેશે તો આપણી સ્થિતિ પહેલાના કરતાયે વધુ કંદેડી થશે. આપણે કોઈનું દરમજી તો મેળવ્યું નથી કાળી મનુરી કરીયે છીયે તો પછી આમ બેધ્યાન રહેશે તો આપણે પણ બીખારી બની બટકવું પડશે, છતાં તમે માત્ર કહ્યું નહિ માને અને તમારે હાથે એક પણ ડૂંડું કોંઈને આપવો તો તમને વિદ્યુતનાથ ભગવાનની આજ્ઞા છે " આટલું કહી મામાતાઈ તો ઘેર આવી ગઈ પણ મનકોણે ભગવાનની આજ્ઞાનો મનમાં બહુ વસવસો રહી ગયો છે. રે ભગવાનનીજ ઈન્દ્રિય પર મુરત્યાક રહેનારો બહુત 'જેવી પ્રભુની મરજી' કહી પ્રભુના ધ્યાનમાં પાછો નિમગ્ન થઈ ગયો.

થોડો વખત ગયો એટલામાં પોતાના ખેતર પામેથી યાત્રાળુઓનો એક સમૂહ પહરપુર જઈ રહ્યો હતો તેમણે મનકોણનું આ ખેતર લીધી જીવારથી બરેલું જોયું અને તેમાંથી થોડા સાધુઓ જીમ મારી કહ્યું, "ભગતજી ! તમારી જગ હો. દુકાળના વખતમાં પણ અમારા જીવ બચાવ્યા હતા, તો આજના દિનસનું પણ પુણ્ય લો બહુ જીમ લાગી છે, માટે થોડા જીવારના ડૂંડા આપો તો તેને ગેકાને ચોક પાડીને માઈ પેટ લારીએ" મનકોણને તો ક્યા ના હતી, પણ હાથે તોડી આપવામાં ભગવાનની આજ્ઞા નહતી હતી તેથી તેમણે ખ્યું, "ભાઈઓ ! તમારી વાન તો હું માન્ય રાખું છું પણ હું ડૂંડા જાતે તોડી આપી શકીશ નહિ તેના કરતાં તમે ખેતરમાં આવી તમારે જોઈએ તેટલા તમારા હાથેજ તોડી લઈ લ્યો " જ્યાં સાધુઓ ખેતરમાં પેદા અને થોડા થોડા ડૂંડા તોડતા, પરિણામે આજુ ખેતર સાફ થઈ ગયું 'ભગતજી' જો જાણેલાથી જ્યાં પહરપુરના રસ્તે પચા

વાતને તો વા લઇ જાય-કહેત ત પ્રભાવો ઉપલી વાત ગામમાં પડેલી
અને તે સાંભળી મામાનાઈ અને મનકોજનો પુત્ર દોડતા ખેતરે આવી પહોંચ્યા
ઉજ્જવલ ખેતરને જોઈ એક નિરાશ થઈ ગયા પણ પાછળથી મનકોજએ
પંદરપુરના વાત્રાશુએણું કારણ જનાવતી બેડેને જાતોય થયો

આખા ગામમાં વાત ચાલી બકતોએ મનકોજને મથ આપ્યો, જ્યારે
કેટલાક ધર્માણુઓએ આ તકનો વાજ લઇ તેમને દેરાન કરાવેનો નિશ્ચય કર્યો
બધા બેગા થઈ તે તાનુકાના તળેસીલદાર પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા કે “સાહેબ !
તમે જ્યારેત્યારે જમીન મહેસુલ માટે અમારા ઉપર પડેતો તગારો કરો છો,
પણ આ વખત તો અમારી વિનતી ॥ કે આપ પદેના મનકોજ પટેલને
બોનાની તેની પાસેથી મહેસુલ વસુલ કરો અને પછી અમે બધા વગર બોલાબે
અમારું મહેસુલ ભરી જઈશું.” તહેસીલદારે આ વાત માન્ય રાખી પોતાના
પગવાના મારફત મનકોજને જમીનમહેસુલ તરતજ ભરવા કહેવડાવી દીધું
અને તેનો જવાબ તેમજે બીજે દિવસે ભરી જવાનો આપ્યો પોતે ઘેર જઈ
આ વાત સતી મામાતાઈને કહી તેણી પોતાની પાસે જે કાંઈ રકમ હતી તે
લઈ ગામના એક શાહુકાર પાસે મૂકી અને કહ્યું, “ગૃહજી ! આવતી કાને
જમીન મહેસુલ ભરનાવું છે, તો કૃપા કરી મહેસુલ જોડવા રૂપિયા બ્યાજે
આપો તો તમારી કૃપા એના બ્યાજની જે રકમ થાય તે હું તમને અત્યારેજ
આપી દઉં અને તમારા આપેના રૂપિયા કટકે કટકે ભરી દઉં, તો કૃપા
કરો તો સાહે ” શેઠે તેને રૂપિયા આપવાની હા પાડી અને બીજે દિવસે
રકમ લઈ જવા કહ્યું

પ્રમુખેમીઓ ! પરિપુષ્પોથી ઝસીત એવા દુર્જનો જે કોઈનું બગાડવા
બેદા હોય તો તેમનોથી અને તેટલા ઉપાય કરીને પણ તેઓ તેનું બગાડવા ચૂકતા
નથી કારણ કે તેમનું કાંઈ એકજ અંગ એરથી ભરેલું હોય નથી, પણ
તેમનામાં તો આખા શરીરમાં એ એર પ્રસરેલું હોય છે એક ઝોલક આ
વાતનું સમર્થન કરતા કહે છે કે—

तक्षकस्य विष दन्ते मक्षिकाया विष शिरम् ।

वृश्चिकस्य विष । पुच्छ सर्वांगे दुर्जनो विष ॥

પેલા છાંયુ લોકોને તો મનકોણની સાજા લૂંટવી હતી એટલે તેમને સાહુકારવાળી વાતની ખબર પડી જતાં તરતજ તેમણે તેને ઘેર જઇ વાત કરી કે “ગેકણ! આપ મનકોણને રૂપિયા ધીરવા તો નીકળ્યા છે, પણ પછી એ રકમ લેશો ક્યાથી? આ વળે એનું ખેતર એણે તો સાધુડાઓને ખવડાવી ઉડ્ડા બનાવી દીધું છે તો પાકની આવક તો આવવાની નથી. માટે જરા સમજી જાઓ, નહિતો ખતા ખાઓ.” ગેકના મનમાં આ વાત વસી ગઇ. બીજે દિવસે મામાતાએ ચોકખી ના સબળાવી દીધી. બોધગજને ખબર પડતાં તેઓ પામિના ગામ રહેરાસ જઈ ઉધાર રૂપિયા લેવા ગયા, જ્યારે ગામના લોકોએ તે નાસી ગયાની ગપ ઉશરી અને તે વાત તહેનીસદાર મુઠી ગઇ.

તહેનીસદારે તરતજ મનકોણને ઘેર જઇ જમા માણસોને બહાર કાઢી, દોરકાખર, બકરાં ક્રવાદિ કબજામાં લઇ ધરપર સરકારી સીલ મારી બધું જમ ક્યું. બીજારી મામાતાઇ શું કરી શકે? તેણી તો ભગવાન પંડરીનાથને વાદ કરતી ધરની બહાર પડી રહી. પણ આ આખીયે ઘટના સર્વાન્તર્યામી પ્રભુને માટે અસત્ય થઇ પડી તહેનીસદાર મનકોણના ધરની જપ્તી પુરી કરી કચેરીમાં પાછા આવી આગમ લેના જગા આડા પડ્યા હતા, એટલામા બહારથી કોઇ આવજ આવતો સાબળ્યો, “એ બાપણ! એ તો હું આપણા ગામનો વિદુ મહાર આવેલો છું” ભાષણ! મનકોણ પટેલે આ મહેસુસતા રૂપિયા મારી સાથે મોકલાવેલ છે. જરા મહેરબાની કરી લઈ લ્યો ને મને રસીદ આપો, બાપણ.” તહેનીસદાર ચમકી બેઠો થયો બહાર નીકળે હાથમાં ચેલી લઇ ઉભેલો જોયો મનમા આશ્ચર્ય પામતો, “અધ્યા! હજી હમણા તો હું એને ઘેર સીલ મારીને આવ્યો, એટલામા પટેલ ક્યાથી રૂપિયા લઇ આવ્યો? આલ, લાવ! જરા આપેથી મુકા દે.” વિદુએ આ હું જોઇ ચેલી મુકા દીધી તહેનીસદારે રૂપિયા ગણી બરાબર થતાં પહેલે લખી આપી, જે લઇ વિદુ ચાલતો થયો, અદશ્ય થઈ ગયો. તહેનીસદારે મનકોણના ધરની જપ્તી ઉઘાડી મુકી.

ચોડીનાર પછી મનકોણ જાતે કચેરીમાં આવેલ જોઇ તહેનીસદારે પૂછ્યું, “કેમ પટેલ! હમણા તો રૂપિયા મોકલ્યા અને પાછા આવ્યા તે કાંઈ અરજ કરવા આવ્યા છે કે શું?” મનકોણ તો અશ્ન સાબળી દીગમૂઠ થઈ ગયા તેમને સો જવાબ આપેલ તે સઝ પડી નહિ તહેનીસદારે ફરીથી આવવાનું

પૂછ્યાથી તે જોઈયા “સાહેબ! કેણુ ડપીયા આપી ગયુ ?” તહેસીલદારે જવાબ આપ્યો, “આપણે વીરિયો મદાર આપી ગયો ને પાછા અગળ્યા મળને પૂછે છે ? જાઓ જાઓ પટેલ ! ઘેર જઈ તપાસ કરો. કદાચ તમારી ધણીયાણીએ જોઈયા હશે. મનકોણ ઘેર જઈ મામાતાધને પૂછવા સાચા પણ તે ખીચારી શો જવાબ આપે ? પોતે દોના વીડુને પૂછના ગયા પણ વીડુ તો કાઈજ જાણતો ન હતો.”

હવે ભક્તરાજની અધીરાઈનો પાર ન હતો. કેણુ ડપીયા આપ્યા હશે ? કેણુ ભરી આપ્યુ હશે ? પતિ તો ના પાડે છે અને વીડુ તો કાઢના આપ્યા સિવાય ક્યાથી આપી શકે ? વળી એ તો અ ખો દિવસ ધરની બહાર પડ્યુ ગયો નથી અને એ તો ચોખ્ખી નાજ પાડે છે ? ત્યારે તહેસીલદારે આમ કેમ કહ્યુ ? આવા મનમા ને મનમા પ્રશ્નો કરતાં છેવટે તેમને ખતી થઈ કે ‘આ કામ મારા નિઠુલપ્રભુનું નિઠુલદારનું નહિજ. અરે અરે ! હે દયાગી ! હે ભગવત ! હે કૃષ્ણાનિધાન ! આ એક તુષ્ટ પામર દાન કવને કાળે મદાર બની દુ ખ વેદ્યુ ? આમ કહેના કહેતા ભક્તની આખમાથી મોઢાર આંસુઓ વહેના આવ્યા તેમની પતિ તથા પુત્ર પુત્રી પણ પ્રભુની આ ઘટનાથી અનાદી બની પ્રેમમા મરત બની, તેમનાજ ગુણગાન ગાના મહી પળ્યા.

પ્રભુપ્રીઓ ! અનન્યચિત્તન કરતા ભક્તના હિપર તે ભક્તવત્સલની વરસનના જુઓ એકાએક મનકોણના પડોથી ખેંચતો દોડતા આવી કહેવા લાગ્યા, ‘પટેલ ! આમ ખેસી શુ રહ્યા છો ? જરા તમારા ખેતરમાં તો જઈને જુઓ. જુવારના છોડ ડાઘના ભારથી લગી જમીન પર પડે છે. મનકોણને વધુ આશ્ચર્ય થયુ તેના ધરના બધા દો તા જઈ જુએ છે તો વાત સાચી હતી લીલામય ભગવાનની લીનાથી ભક્તનું ખેતર લીનજમ અને જુવારથી ભરત્યક ભરેલુ હતુ. પ્રભુ જેવો દાતાર જે માનવીનો બેલી થાય તનુ દુ ખ ટકે નહિ ભગવાનની ભક્તિ કરવામા ભગવાનની કૃપા મેળવવામા અને પ્રભુના પ્યારા બનવામા શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસથી એમનું જ સહુ લેણુ અગત્યનું છે. માનવદેહ મળ્યા છે પ્રભુના પ્યારા થવા માટેજ તેનું સાચું થયુ ઘટે અરણ્ય.

આ પ્રમાણે મે આપને દેવીસ પરિવૃક્ષ ભક્ત મનકોણનું દર્શાવ મળુ પણ આમુરીસ પરિવાળા એક વાણીયનું વાળણનું અને એક આરબનું દર્શાવ પણ સાબરો —

દુષ્ટાંત:-ધણાં વર્ષો પહેલાંની આ વાત છે, જે સમયે એડનમાં અને આફ્રિકામાં વાળંદને એક હુલ્મમતંત્રો એક રૂપીયો અને વાળ કાપવાના બે રૂપીયા આપવા પડતા હતા તે વખત પહેલાંનો દિંદુસ્તાનના કોઇએક ગામડાનો હુલ્મમ આફ્રિકા ગયો હતો. તેણે આ સમયમાં પચાસ હજાર જેટલી મૂડી બેગી કરી અને રૂદેશમાં વાળો ફર્યો. આફ્રિકામાં હતો ત્યારે થોડું ભરપો પશુ હતો અને તે દ્વારા આર્યસમાજનું સાદિત્ય પણ કાંઈક વાંચેલું એટલે સ્વદેશમાં આવતાંજ મારો ધર્મ વેદ છે, હું આર્ય છું, મારો દેશ આર્યાવર્ત દેશ છે 'આમ સ્વજ્ઞાતિ, સ્વધર્મ અને સ્વદેશ પ્રત્યેનું તેને અભિમાન થયું હતું અને તેમાં પૈસાની ગરમીના અભિમાને વધારો કર્યો. પોતે પોતાનું દીનીયો નામ છોડીને દીનેશશર્મા તરીકે લોકોમાં ઓળખાવવા લાગ્યો. સુંદર બારીક-ધાતીયું પહેરે, ગળામાં જનોઈ પહેરે અને ઉપર ઉપરણો આદી કાંઈ બ્રાહ્મણ જેવા તે દેખાતો. પણ કાંઈ ધંધો ક્યાં વિના ચાલે? પોતાનો ધંધો અને માર્જીની બતાવ્યા સંસ્કૃત ભાષામાં 'દિનેશશર્માચા: ક્ષૌરકર્મણમ્ભૂવનમ્' નામનું પાટીયું ઝીનરાવી જાહેરમાં મુક્યું. લોકો વાતો કરવા લાગ્યા કે; "નાનપણનો પેસા વલભાનો દીનીયો આજે દિનેશ થઇ ગયો અને બંધુ દિનેશ તો થયો પણ પાછો બામણ થયો હોય તેમ સર્મા થઇ ગયો. કાણુ જાણે કયા આંધળાએ એને જનોઇનો દોરડો ગળામાં નાખ્યો હશે?"

આમ વાતો તો ચાલતી પણ દિનેશશર્મા તો 'ઉલ્લંઘન ગામમાં એરંડો પ્રધાન' જેવા હતા. બોલવામાં, ચાલવામાં, હરવાફરવામાં બધેજ નવીન દબંગાળા અને વળી આવતાંની સાથેજ પૈસાની ધીરધાર, બ્યાજવટું ઇત્યાદિથી લોકોમાં મોટા પુરુષના જેવી ભાત પાડી દીધેલી એટલે ઉપરનો ખુલાસો તેને મોઝામોઝ કાણુ પૂછે?

આમ દીનીયો થયો દિનેશશર્મા, વાળંદ મૂડીને બન્યો વિંમ, ગરીબ મૂડીને બન્યો તવંજર અને આમ તે કહેવાયો ગામનો મોટો માણસ, પણ તેથી બાપનો ધંધો કાંઈ છોડી દેવાય? પોતે વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'ક્યાં આફ્રિકામાં અઠવાડીયાના બે વખતનાં એક ધરાકના મળતાં બે રૂપીયા અને ક્યાં આ દિંદુસ્તાનનાં ગામડામાં અઠવાડીયાનો એક પૈસો? વિલામતી અચ્છાના પણ પૈસા છૂટશે કે કેમ?' આમ વિચાર કરતાં કરતાં આખા ગામની ધરાકી પોતાનેજ મળે તેવી એક ધુકિત શોધી કઢાડી. ગામડું ગામ એટલે ત્યાં

જેમ જ્યાં બે પ્રકારનું ગણાય છે, તેમ જ્યાં જ્યાં દેવી જુદી અને આસુરી જુદી એમ નથી જેમ વિદ્યા જુદી અને અવિદ્યા જુદી એમ નથી આ તો મોક્ષાર્થીઓને બોધ થના ખાતર જુદી સમજનાવામાં આવે છે જેમ એકાગ્રાત્મ્યનો કે વૈષ્ણવનો છોકરો સોગ વર્ષનો થયા પછી જુગારી, શરાબી અને અબક્ષ્યાબક્ષી થાય છે અને સાસઝથી એ બધા દુર્ગુણથી મુક્ત થઈ પાછો હતો તેવો બની જાય છે તેવી આ વાત જોઈ અરે માનવી ભાવના પ્રમાણે દેવ અને રાક્ષસ બને છે એવું સમજવાનું એટલાજ માટે મેં ભીષ્મથી માડી ગાંધીજી સુદ્ધાની દેવામરસ પતિને વર્ણવી જો આર્થી એમ સમજવું કે નિર્દેશ કરેના આસુર ભાવ વિના બધા દેવ ભાવજ તેમનામાં હતો આ જોતા તમને દેવીસ પતિની યોગ્યતા તમારામાં લાવવા માટે કેટલો યત્ન કરવો તે સમજ પડશે તમારામાં આસુરીસ પતિઓ કયી કયી છે એ જાણવા માટે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનો કેટલો ઉડો અવલાસ કરવો થટે ? આ પ્રશ્ન વિચારના જેવો છે મનુષ્યાવતાર નિરર્થક તો નથીજ દુનિયામાં સુખેથી જીવવાને માટેજ ભગવાને દયા કરીને મનુષ્યશરીર આપ્યું છે, તો આના પ્રશ્નોનું ચિંતન કરતા થીંગો.

આમ ચોથા સ્તોત્રમાં દલ-દર્પ-અભિમાન-ક્રોધ-કડવીવાણી અને અશાનને આસુરી સ પતિ વર્ણવી છે અને છપે પ્રકૃતિના અવગુણોની વ્યાખ્યા મેં તમને સમજાવી છે એ માયાએ ક્રોધને છોડ્યા નથી એવું સમજાવવા મેં તમને, જેમને માટે તમને માન હોય એવી વ્યક્તિઓમાં રહેલી આસુરી સ પતિ અને સામાન્ય માનવીઓમાં પણ એ સ પતિ હોયજ એ સમજાવના દૃષ્ટાંતો કહ્યા છે.

જેમ ખેતરમાંથી લાવેલા ધકે માથી જવના દાણા અને કાકરા કાઢી નાખનારો ધઉજ રહે છે, તેમ આસુરીસ પતિને અજગી કરીને દેવીસ પતિ પાળાજ રહેવાય એના માટે દુનિયા દોરગી-દેવી અને આસુરી છેજ, એવું કહીને આસુરીસ પતિરાણા કેના માનવીઓ દોષ એ દુ કહુ છુ.

આ સસારમાં ઉપજેલાં પ્રાણીમાત્રમાં, જેમ આપી સૃષ્ટિના કુનોમાં ગૃધ સર્ગામ છે, તેમ તેમના ચિંતને જાંઘીને સ્વભાવ રહેતો દોષ છે તે સ્વભાવને મર્ગ કહેવામાં આવે છે તે સ્વભાવને પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે.

તે પ્રવૃત્તિને વિશે એ જાણ રહેલા હોય છે-એક દેવ અને બીજો આસુર. બેઉ ભાવોને વ્યાખ્યાઓ કરી બહુ લંબાણપૂર્વક વાર્તાલાપ કરી દર્શાવે. આથી મેં દરેકને જુદા પાડી સમજાવ્યા છે, પણ આસુરીસંપત્તિવાળાં માનવી આસુર એટલે જાનવ કહેવાય છે. અસુરોમાં ખાસ કરીને દયા, સત્ય, શૌચ અને આચાર હોતાં નથી, તેથી આસુરભાવને જોણવાથી માનવી વર્તમાનજીવનમાં મુદ્ધપર્થત શોકમુક્ત છૂંપી શકે છે અને સંસારબંધમુક્ત પણ થઈ શકે છે.

આસુરીસંપત્તિઓ બાર ભાવોની હોય છે. અસુરો પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ કેને કહેવી તે સમજતા નથી તેમ તેમનામાં શૌચ, આચાર અને સાત્ય હોતું નથી. ઉપર કહેલા બાર ભાવો દ્વે સમજો:-

(૧) પ્રવૃત્તિ:-એટલે શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કરવા લાયક જે ધર્મ અને કર્મ તે પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે. દાખલા તરીકે જપ-તપ-વન-યાગ-મુષ્ણ-જાન તથા છટાપૂનાં કર્મો જેવાંકે ગરીબોને અને મુસાફરોને રહેવા તથા ખાવાને ધર્મશાળાઓ બાંધવી, જળાશયો ખોદાવવાં, ગરમીના દિવસોમાં પાણીની પરબો મુકાવવી વિગેરે જનકલ્યાણનાં કર્મો તેમજ આત્માના કલ્યાણ માટે કરવાનાં કર્મો એ પ્રવૃત્તિ ગણાય છે. અસુરો ‘આવાં કર્મો કરવાં જોઈએ’ એવું એમને જ્ઞાન હોતું નથી, યા કરવાને તેઓ ઈચ્છતા નથી, યા તે કર્મ કરવામાં તેમને જરા જેટલીયે શ્રદ્ધા થતી નથી.

(૨) નિવૃત્તિ:-એટલે શાસ્ત્રદૃષ્ટિથી જે ન કરવાં ધટે તે કર્મો ન કરવાં જોઈએ અસુરોને એવા અધર્મોથી નિવૃત્ત થવાનું જ્ઞાન હોતું નથી. કારણકે તેઓને રાજસતામસ પ્રધાન રૂપલાભ હોય છે. તેઓ ધર્મને અધર્મ અને અધર્મને ધર્મ માની લેનારા હોય છે, જેમકે ‘સાચું બોલવું’, ધર્મચતુષ્કરું’ એવી શ્રુતિની આગાઓ પર તેમનો વિશ્વાસ હોતો નથી. સ્નાતનધર્મને એઓ પ્રમાણ માનતા નથી. એમની બુદ્ધિમાં એવી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ હોતાં નથી, કારણકે તેમને આસુર ભાવ તેમ કરવા દેતો નથી.

(૩) અશૌચ:-એટલે કરવા લાયક અને નહિ કરવા લાયક ધર્મધર્મ-અર્થજ્ઞાનની શુદ્ધતા. શરીરની તેમજ કપડાં આદિની બાહ્યશુદ્ધિના અભાવ. મૂતીનતાથી નહિ કંટાળવાનો બાવ.

આક્રિશના જેના વાળ તો કાપરાનાજ ચાના હોય ? કહત પોતાના દીચણ પર ધરાકનુ માથુ મેળીને નાળાયેરનો તરાપો હોલવાનો હોય તેમ આમુ માથુ ચોટલી રાખી સાફ કરી નાખવાનુજ હોય એમાં વધારો કરી માથુ સાફ કર્યા પછી તે, કોઈ કુશાર માગીના વાચણને પારખવા માટે ટપવો મારે તેમ, દરેક ધરાકના માથા પર ટકોરો મારતો અને ધરાક ખુશ થતો ચાલ્યો જતો ।

દીનીયાની આ દેવ એક વાણીયો સદન કરી શક્યો નહિ પોતે મારવાડથી થોડો વખત યવાજ તે ગામમાં આવી સાદુકારી કરતો હતો, પણ દીનીયાની સાદુકારીથી એના હાથલા બેસી ગયા હતા અમ અદેખાઈ તો શરૂ થઈ હતી, એટલામાં દીનીયાનો ટકોરો એને માયાવાદ સમો થઈ પડ્યો મનમાં ને મનમાં એણે એનું કાસગ કાઢવા નિશ્ચય કર્યો તે ગામના ખેડુતોએ એતરો સલામવા એક બારખને ચોટીયાત તરફ પગારે રાખ્યો હતો પેના વાણીયાએ તેની સાથે દોરતી બાંધી ભીંધી ખીંચ બાજુ દીનીયાના ટકોરને પણ વખાણતો ગયો અને ‘ જોને ટકોરો વધુ જોરમાં વાગે તેને બેડો પાર થઈ જાય ’ એમ કસાવતો ગયો દીનીયો પ્રસાદ ગયો અને વધુ જોરદાર ટકોરો મારવા લાગ્યો આમ આડકતરી રીતે વાણીયાએ દુનમના મોતનો ટકોરો પણ જલદી આવે તેવો પેતરો રચવા માંડ્યો પેલા આરખ આગળ દીનીયાના વખાણ કર્યા અને દીનીયાને આરખના હિમરાવ રચાવતો ચિતાર આપ્યો

એક દિવસ પેના આરખ દીનીયા પાસે દુનમત કરાવવા આવી પહોંચેલ આરખને દીનીયાનો હાથ અને અલો પણ ગમ્યા, પણ ખુશાલીના આવેગમાં દીનીયાએ જો જોરમાં માથા પર ટકોરો માર્યો કે આરખ એકદમ ક્રોધમાં ઉછળી પડ્યો અને તરતજ કંમરપરની આનમાંથી તરવાર કાઢી દીનીયાનું માથુ ઊઘવી દીધું, તેનું ધડ તરફડતુ ચાત પડ્યું આરખ નારી ગયો આમ વાણીયાની મુરાદ તો ફૂળી પણ હજાર કોઈ આવ્યા ફાંદ સાંખે ? તેજ રાત્રે વાણીયાને સાપે ડખ દીધો, તેના ધરમાં આગ લાગી અને બેરીછોકરા રઝળી પડ્યા આ છે આસુરી ભાવનું ફળ અરુ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! અશુન ઈન્દ્રનો અસ હતો જે કેઈ મનુષ્ય એક દુનર રાજસુયયત કરે તે ઈન્દ્ર બની શકે આવા ધણા ઈન્દ્રો થઈ ગયા છે અને યાના બાકી પણ છે આનાજ એક પ્રભુલકત ઈન્દ્રો તે અસ હોઈ શ્રાદ્ધજની

સાથે દોરતી હતી. ભાઈ તરીકેનો દુઃખથી સંબંધ તે કુતી કાઠ હોવાથી શ્રીકૃષ્ણને બધા ભાઈઓ સાથે હતો, પણ ગીતાનું જ્ઞાન અધિકારી વિના ખીળને અપાતુ નથી, તેથી હું નથી ધારતો કે ભગવાને અર્જુનને ઓછાપ્રવામાં ભૂલ કરી હોય. દૈવીસંપત્તિ જિજ્ઞાસુ માનવી પ્રભુપર પ્રેમ કરેજ નહિ. મેં તમને કહ્યું છે કે અર્જુન સત્યપ્રતિષ્ઠા ન હતો. અસત્ય યા પ્રતિષ્ઠાભંગ બેઠો આસુરી-સંપત્તિથી ભાગ્યને જોનાં ખીળાં નથી. માનવી પ્રભુઅંકિત માટે આરંભ કરે છે સારથી એની આસુરીસંપત્તિ ઓછી થાય છે અને દૈવીસંપત્તિ તેનું રથાન ભે છે. આ બેઠે સંપત્તિઓનું મૂળ વિદ્યા અને અવિદ્યા છે. વસ્તુતાએ જ્ઞાનસતી ખીપની જેટલી એલી તેટલા પ્રમાણમાં દીવાનો પ્રકાશ ઓછો. એ ન્યાયે દૈવીસંપત્તિ આસુરીસંપત્તિથી હંકારી જાય છે, જેમ અવિદ્યા વિદ્યાને હાકે તેમ. કાઠ પૂરું સમયના દુઃખથી એની હંકારેલી દૈવીસંપત્તિ ખીસતી હતી તેથી એને પ્રોત્સાહન આપવા દૈવીસંપત્તિવાળો કહ્યો છે. ‘તારે લડ્યુંજ નેહજે, ધું દક્ષિણ છું, ધું ઉચ્ચ ફળનો દક્ષિણ છું. તારે લડ્યું અને રક્ષણ કરવું એ ધર્મ છે’ આવું ભગવાને ગીતાના આરંભથીજ કહેવા માંડ્યું છે. આથી એ રક્ષીત થાય છે કે માનવીઓમાં બેઠે સંપત્તિઓ ઓછાવતા પ્રમાણમાં સામાન્ય રીતે હોય છે. એકેયો સત્યગુણ પ્રધાન યા સત્યગુણી કે દૈવીસંપત્તિના અધાન ગુણો યુક્ત જણ થોડા માનવીઓજ હોઈ શકે છે. જાણ લાગે તો માનવીઓ મોહને પમાડનારી પ્રકૃતિ-માયા-અવિદ્યા જે ગદાસી થાને આસુરી છે તેનોજ આશરો કરનારા હોય છે.

નિશ્ચયથી જાણીએ-પ્રકૃતિનું રૂપ એકજ હોયું નથી. એ પ્રકૃતિ દૈવી પણ હોય છે અને આસુરી પણ હોય છે. દરેક માનવી પોતાની પ્રકૃતિ વડે આ સંસારમાં નીવત યપેલો હોય છે. જેવો જેનો સ્વભાવ તેનું તેનું આચરણ હોય છે. એ જોના પ્રકૃતિઓ જાણી કહેવામાં આવેલી છે. જેટલાં માનવીઓ તેટલી પ્રકૃતિઓ એનું સમગ્ગય છે. આ દાલનમાં એનો નિર્ણય કેમ સમજવો ?

આ નિર્ણય મેં તમને અગાઉ સમગ્ગયો છે, છતાં વેદાંત અધર્મ દોષે, એને વારંવાર કહેવું જરૂરું થઈ પડે છે. અર્જુન જેવાને પણ એકની એક વાત જણ ચાર વખત ફરવી ફરવીને ભગવાને કહી છે. તે દુવે સાવધાન થઈ સાંભળો. “પ્રકૃતિ એકજ છે, છતાં દૈવી અને આસુરી એમ બે પ્રકાર,

જેમ પ્રભુ બે પ્રકારનું ગણાય છે, તેમ છે. ૫૧માં દેવી જૂદી અને આસુરી જૂદી એમ નથી. જેમ વિદ્યા જૂદી અને અવિદ્યા જૂદી એમ નથી આ તો મોક્ષાર્થીઓને બેધ થયા ખાતર જૂદી સમજાવવામાં આવે છે. જેમ એક પ્રાણીઓને કે વૈષ્ણવોને છોકરો સોળ વર્ષનો થયા પછી જુગારી, ચરાની અને અશક્તપાત્રદ્વી થાય છે અને સાત્ત્વથી એ બધા દુર્ગુણોથી મુક્ત થઈ પાછો હતો તેવો બની જાય છે તેવી આ વાત છે. અર્થે માનવી ભાવના પ્રમાણે દેવ અને રાક્ષસ બને છે એવું સમજવાનું. એટલાજ માટે મેં ભીષ્મથી માડી ગાંધીજી સુદ્ધાની દેવસુરસંપત્તિને વર્ણવી છે આથી એમ સમજવું કે નિર્દેશ કરેલા આસુર ભાવ વિના બધો દેવ ભાવજ તેમનામાં હતો આ જોતા તમને દેવીસ પત્તિની યોગ્યતા તમારામાં લાવવા માટે કેટલો ધાન કહેવો તે સમજ પડશે તમારામાં આસુરીસ પત્તિઓ કથી કથી છે એ જાણવા માટે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનો કેટલો ઉપો અભ્યાસ કરવો પડે ? આ પ્રશ્ન પ્રિયારાજા જેવો છે મનુષ્યાવતાર નિરર્થક તો નથીજ. દુનિયામાં મુખેથી જીવનાને માટેજ ભગવાને કથા કરીને મનુષ્યશરીર આપ્યું છે, તો આના પ્રશ્નોનું ચિંતન કરતા રીંખો.

આમ જોયા ત્યોકાં દલ-દર્પ-અભિમાન-ક્રોધ-કડવીવાણી અને અજ્ઞાનને આસુરી સ પત્તિ વર્ણવી છે અને છયે પ્રકૃતિના અવગુણોની વ્યાખ્યા મેં તમને સમજાવી છે એ માયાએ કાઢીને છોડ્યા નથી એવું સમજાવવા મેં તમને, જેમને માટે તમને માન હોય એવી વ્યક્તિઓમાં રહેલી આસુરી સ પત્તિ બંને સામાન્ય માનવીઓમાં પણ એ સંપત્તિ હોયજ એ સમજાવવા દેહાત્મો કથા છે.

જેમ ખેતરમાંથી લાવેલાં ધર્ત્તમાંથી જરૂરના દાણા અને કાકરા કાઢી નાખનાથી ધઉજ રહે છે, તેમ આસુરીસંપત્તિને અજાગી કરીને દેવીસ પત્તિ વાળાજ રહેવાનું એવું માટે દુનિયા દોરગી-દેવી અને આસુરી ઉજ, 'એવું' કહીને આસુરીસ પત્તિવાળા કેના ગાનવીઓ હોય એ હું કહું છું.

આ સમારમાં હિપજેલાં પ્રણીમાત્રમાં, જેમ આખી સદૃષ્ટિના ફળોમાં ગદ્ય સર્ગાઈ છે, તેમ તેમના ચિંતને બાધીને સ્વભાવ રહેતો હોય છે તે સ્વભાવને સર્ગ કહેવામાં આવે છે તે સ્વભાવને પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે

તે પ્રકૃતિને વિને જે બાવ રહેલા હોય છે-એક દેવ અને બીજો આસુર. જે ઉભાવેને વ્યાખ્યાઓ કરી બહુ લંબાણપૂર્વક વાર્તાલાપ કરી દર્શાવે આપી મેં દરેકને જૂદા પાડી સમજાવ્યા છે, પણ આસુરીસંપત્તિવાળાં માનવી અસુર એટલે જાનવ કહેવાય છે. અસુરોમાં ખાસ કરીને દયા, સત્ય, શૌચ અને આચાર હોતાં નથી, તેથી આસુરભાવને જાણવાથી માનવી વર્તમાનજીવનમાં મૃદુપદ્ધત શોકમુક્ત છલો રહે છે અને સંસારબંધમુક્ત પણ થઈ શકે છે.

આસુરીસંપત્તિઓ બાર ભાવોની હોય છે. અસુરો પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ કેને કહેવી તે સમજતા નથી તેમ તેમનામાં શૌચ, આચાર અને સત્ય હોતું નથી. ઉપર કહેલા બાર ભાવો દ્વે સમજો:-

(૧) પ્રવૃત્તિ:-એટલે શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કરવા લાયક જે કર્મ અને કર્મ તે પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે. દાખલા તરીકે જપ-તપ-વ્રત-યાગ-મુણ્ય-દાન તથા હાટાપૂર્તનાં કર્મો જેવાંકે ગરીબોને અને મુસાફરોને રહેવા તથા આવાને ધર્મશાળાઓ બાંધવી, જળાશયો ખોદાવવાં, ગરમીના દિવસોમાં પ્રાણીની પરબો મુકાવવી વિગેરે જનકલ્યાણનાં કર્મો તેમજ આત્માના કલ્યાણ માટે કરવાનાં કર્મો એ પ્રવૃત્તિ ગણાય છે. અસુરો આવું કર્મો કરવાં જોઈએ એવું એમને જાન હોતું નથી, યા કરવાને તેઓ ઈચ્છતા નથી, યા તે કર્મ કરવામાં તેમને જરા નિટનીયે શ્રદ્ધા થતી નથી.

(૪) અનાચાર એટલે દયાશૂન્યતા; દયાના કર્મો કરવાના વાવની શૂન્યતા; અજ્ઞાન, વખેદાન તથા દવાદાન ગરીબોને અને બીજાંઓને નહિ આપવાની ઇચ્છાનો ભાવ યા દમદર્શિરહિતપણું.

(૫) અસત્ય એટલે સત્ય નહિ તે; યથાર્થ બાળ્ય નહિ તે; બોધેલું યા સાંભળેલું ફેરવીને કે વધારે ઘટાડો કરીને, મીઠું મરચું ભભરાવીને બોલવું તે, હોય તેજ ન કહેવું તે.

આ પાંચ બાવવાળા માનવીઓના સ્વભાવ અનુરૂપ તેમની બુદ્ધિમાં તેમનાં નિશ્ચયો પણ હોય છે. આવા માનવીઓમાં દયા-તપ-સત્ય-શૌચ નહિ હોવાથી તેઓ અસુરો એટલે શાકસો કહેવાય છે. તેઓ અસત્યપરાયણ હોય છે; જુઠાણાથી ભરેલા હોય છે. એઓ જગત બધાને અસત્યજ્ઞ કહે છે. એઓ 'વેદો, વેદમાં વર્ણવેલા ધર્મો અને એ ધર્મપાલનથી મળતા લોકો-સ્થાનો-પદો' સર્વે મિથ્યાજ્ઞ છે એવું કહેનારા હોય છે. નિશ્વસપૂરક સુખ અને દુઃખ એવા બેદવાણું, વિચિત્રતાવાળું આ દેખાતું જગત ધર્મ અને અધર્મના કારણથી બન્યું છે એવું નરી આખે દેખાય છે અને એવું મૂળ જો વેદો, તે ઉપરના અને નાચેના યૌદ લોકો સત્ય છે, એવું સમજી પણ શકાય છે, છતાં આ સત્યને માનવાને તેઓ અદ્વાવાન થતા નથી. 'સુખદુઃખની જગતની વિચિત્રતા એ ધર્માધર્મથી કે તેના નિમિત્તપણાથી નથી પણ વસ્તુના સ્વભાવથીજ છે,' એવું તેઓ કહે છે વળી આગળ વધીને તેઓ 'જગતની ઉત્પત્તિ' કારણે ઇશ્વર નથી' એમ કહી જગતને અતીશ્વર કહે છે, ૪૨-મું અતુલ્યથી એ નિશ્ચય થયો છે કે 'કર્તા વિના કાર્યની દવાતિ હોયજ નહિ.' જગતમા કે પદ્મામાંથી નીકળતો ધુમાડો અગ્નિ વિના હોયજ નહિ તેમ જગતને કર્તા ઇશ્વરજ હોવા બોધ્યે એવું સિદ્ધ સત્ય છે અને શ્રુતિ 'યતો વા ઇમાનિ ભૂતાનિ જાયન્તે' પણ કહે છે, છતાં પણ એઓ જગતનું કારણ-એક બાળનું મિથુન, અપરનું એટલે દેખાય એવાનું અને પર એટલે દેખાય નહિ એવાનું મિથુન કહે છે, તો અને પુરુષના સંબોગથી જગત ઉત્પન્ન થયું એમ કહે છે.

અસુરોના ઉપરોક્ત મતભવના જવાબમાં જ્યારે કહેવામાં આવે છે કે એ એક પીગના મિથુનને ગ્રેસનાર નિમિત્તકારણ ઇશ્વર છે, ત્યારે તેઓ

તેનો ઉત્તર આપે છે કે 'પ્રજ્ઞાના સર્ગમાં કામજ કારણ છે. સ્ત્રીપુરુષને કામ ઉત્તમ થાય છે અને એ કામ બેઠિને મિથુન થાં સંબોધ કરવાને પ્રેરે છે કામ વિના બીજું કોઈ કારણ કે હેતુ પ્રજોત્પત્તિ માટે નથી, એમ અને નરી આખે જોઈએ છીએ. એવા કામને છોડીને ન દેખાવ એવા ઈશ્વરને પ્રજોત્પત્તિનું કારણ કહેવું એ કોઈપણ રીતે યુક્ત નથી' ૧

આ બધી આસુરીસંપત્તિજ-આવા નિશ્ચય વડે એમના અંતઃકરણમાં પર ધાનીને ભેડેલી દોષ છે. અત્યાર સુધીમા આસુરીસંપત્તિ માટે તમને જે વ્યાખ્યાન કર્યું તે બધી આ પ્રમાણેની છે. આ વાર્તાલાપ સાવધાનપણાથી જો નિયારવામા ન આવે તો તમે પણ આ નિશ્ચયને સાચા માની શ્યો તેણે છે. વધારાની બીજી પણ આસુરીસંપત્તિ આ પ્રમાણેની છે

(૧) જન્મને અસત્ય માનવું.

(૭) જન્મમાંનું સુખદુઃખવિચિત્રપણું ધર્માધર્મને નહિ પણ વસ્તુના સ્વભાવને માનવું.

(૮) જન્મને અનીશ્વર માનવું. ઈશ્વરને જન્મકર્તા ન માનવું પણ અપર અને પરના જોડાવાથી જન્મતનીકૃતિપત્તિને માનવી

(૯) પ્રજોત્પત્તિનું કારણ સ્ત્રીપુરુષના સંબોધથી માનવું

(૧૦) સ્ત્રીપુરુષના સંબોધને પ્રેરક ઈશ્વર નહિ પણ કામને માનવું. કામથી ઉત્કેશયલા પ્રજોત્પત્તિ કરે છે એવું માનવું

(૧૧) વિવેકશુદ્ધિચતુષ્તાનડે આત્મહત્યારા, દોષનું.

(૧૨) ઉગ્ર કર્મ કરનારા દોષને જન્મતા અહિત કરનારા જન્મ પ્રભુપ્રેમાઓ. ઉપચોક્ત છેલ્લા સાત આસુરી નિશ્ચયોના જવાબો પણ તમારે જાણવા જોઈએ. શુઓ -

(૭) જો સુખદુઃખનું કારણ સ્વભાવ માનો છે તો તાપ ઉતારવા કે દરદને મટાડવા સ્વભાવનો ઉપયોગ કેમ નથી કરતા? દવાનું સેવન કેમ કરે છે? તમે ક્ષિયો છો તમને દી બી (દાય) યાવ એવું ? ।

(૮) તમે જો એપ્રીસમા કામ કરો છો તે એપ્રીસનો સુ કોષ સ્થાપકજ નથી? પિતા વિના પુત્ર થયો? હારમોનિયમ એક્ટન અને વિમાન આદિનો કોષ કર્તાજ નથી?

(૯) તમે વાઝીયા સ્ત્રીપુરો જોયા નથી? શું તેઓ સભોગ કરતા નથી? કરતા હોય તો તેઓને છાકરા કેમ થતા નથી?

(૧૦) કામ જાગ્યા વિના સુ ગૈયુન શક્ય છે? એ કામ જાગવાનું કારણ બીજું જ હોય તો સભોગનું કારણ કામ કેમ હોઈ શકે?

આવા પાત્ર નિશ્ચયો હોવાનું કારણ એમની અસ્પષ્ટબુદ્ધિ છે અને તે કારણે તેઓ ભયકર કર્મો કરનારા હોય છે હવે છેલ્લા બે એમના નિષ્ક્રિયાના જવાબ જુઓ —

(૧૧) અરે ભાઈ! તમે જો જોનો છો તે જ્યાં અને જો સમયે બોલવું જોઈએ તે તમારાથી બોલાવું નથી તમે ન્યાય વેદાન્ત, વૈશેષિક, યોગ, પૂર્વ તેમજ ઉત્તર મીમાંસા વાંચ્યા છે? એમને વાંચીને વિચારીને તમારાથી એક જ્ઞાતાની પાસેથી સમજીને તમારો પ્રશ્ન કરવા જેવો નિશ્ચય કરવા તૈયાર થયા છો? શું તમે આ બધું હયે શાસ્ત્રોનો સમન્વય કરીને જોનો છો? વિચારી તો જુઓ! શું તમે ચોખવાની દવા પીવાની જેવું તો નથી કરતાને? કે પછી દાંધીના જૂદાજૂદા અગ જોનાર હોય આધણાઓએ જેવી અનભવેલા અગ ઉપરથી દાંધીની પરખ કરી તેના જેવું તો તમે નથી કહેતાને?

(૧૨) બીજાનું અને બધાનું શુક્ર કરીને શુક્ર થવા દેખે શુક્ર કરવા કરાવવાને અનુમોદન આપીને, તમે તમારે પોતાનું જ શુક્ર નથી કરતા?

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત પ્રત્યક્ષને પ્રમાણ માનનારા દેવીસ ૫ તિથ્ય શરીરને આત્મા માનનારા અસુરોનો નિશ્ચય તમને કશો અને હવે આવા નિશ્ચયનું પરિણામ જાણવું જરૂરનું છે જુઓ — ।

પ્રત્યક્ષપ્રમાણને માનનારા, શરીરીને આત્મા માનનારા અને ન દેખાય એવી દસ્તિજ નથી એવું માનનારા આસુરીસંપતિયુક્ત. માનવીઓ-અસુરો, જેમનો તમને પરિચય કરાવ્યો છે તેઓ, એવી માન્યતાવાળી સમજને અવશંખીને; એાછી શુદ્ધિવાળા હોઈને, રાજસ અને તામસ મુલ્યવાળા હોઈને, કામ-ક્રોધ-લોભ-મોહ-ઈર્ષ્યા-અભિમાની લક્ષણવાળા હોઈને—એમણે એમના આત્માનું દનન કરેલું હોય છે. પ્રજુપ્રાપ્તિના લાક્ષણિક મુકાબલે શારીરીક ભોગો, ઇન્દ્રિયારામો, વિપ્લાવો તુચ્છ છે એવું નહિ. જાણનારા તેઓ મળ-માસ-અરિયયુક્ત દેહને ત્રિરે 'હુ' દેહ 'હુ' એવી શુદ્ધિ કરનારા ઉચ્ચ કર્મ પશ્ચ કરે છે, જાણુ આત્મા છે એવું જ્ઞાન નહિ હોવાથી એઓ એમનું અને જગતનું અદિન કરનારા હોય છે. એઓ સાધુ પુરો અને સતોના શત્રુઓ હોય છે. એઓ નથી પોતાનું કે નથી જગતનું રક્ષણ કરતા જગતનું રક્ષણ કરવાને એ અસુરો સમર્થ થતા નથી. એઓતો જગતનો નાશ કરવાને માટેજ પ્રેર્યો થયેલા હોય છે. એમનાથી કાઈનું લાડું ચતુજ નથી.

દેહને આત્મા માનનારે એટલે પરમાર્થમાં પરમપદ્ધતિની હુપ્તિને માનવી એવું જેમની શુદ્ધિમાં નથી એવા, જેમના આત્માનું દનન થયું છે એવા, એટલે જેમના આત્મા ઉપર અચાનક આચ્છાદન આવ્યું છે એવા, જેમનામાં ત્રિવેકશુદ્ધિ રહી નથી એવા અલ્પશુદ્ધિવાળાઓ એટલે શરીરમાં અને દરમિયાન ત્રિધર્મમાં કાંઈ મૈત્ર્ય છે એવું માનનારાઓ, ઉચ્ચકર્મ કરનારાઓ, શાસ્ત્રના વિરોધીઓ, સનાતનઆર્થધર્મની આજ્ઞા નહિ માનનારાઓ, પોતાના નેહનાજ પોષણના પ્રયોજનવાળાઓ, બીજના બેગે જ્ઞાન દેવનારાઓ, બીજની હિંસા થાય એમાં જેમનાં કર્મો હોય એવાઓ, સાધુના શત્રુઓ એટલે ન્યાયી, નીતિમાન અને ધર્મીય પુરોના શત્રુઓ—આ બધા જગતનો નાશ કરનારાઓ હોય છે. કેવી રીતે? ઉત્તર:-જગતને નાશથી બચાવનારા અને જગતનું પાલન કરનારા-શાસ્ત્રો અને વેદો-તેમાં આજ્ઞા કરાવતા ધર્મકર્મનો નાશ કરનારાઓ હોય છે; જગતપર ઉપકાર નહિ કરતાં અપકારક હોય છે; જગતના રક્ષક નહિ હોતાં લક્ષક હોય છે.

પ્રજુપ્રેમીઓ! ઉચ્ચકર્મ કરનારાઓ કેવા કહેવાય. એને જો સમજ્યું હોય તો સને ૧૯૧૦ થી ૧૯૪૭-સુધીનાં વર્ષોમાં થયેલી લગ્નધર્મોનાં મૂળ,

લગ્નપ્રેમીઓ મગમાવનારાઓ અને વડનારાઓના હેતુઓને સોધી કાઢી બેઠાઓ અને અંગ્રેજોનું યુદ્ધ, રૂસો-જાપાનીસ યુદ્ધ, ચીની-જાપાનીસ યુદ્ધ, ઇટાલી-એથીયોપીયાનું રાજ્ય વિસ્તાર વધારાનું યુદ્ધ, જર્મનીનું બે વખતનું મહત્વાકાંક્ષી યુદ્ધ, જાપાન અને અમેરિકાનું યુદ્ધ અને ઇંગ્લાન્ડ પડતા પાડાગ રહી બીજાઓને દોશીને પોનાના શત્રુઓને નમના પાડી સર્વોપરી રહેવાનું યુદ્ધ.

આ જવાનું કારણ અને હેતુ-દ્રવ્ય વધારાનો સારીરીક ભોગો ઉચ્ચ કક્ષાના બનાવવાનો, બીજાના ભોગે અને બીજાને ધૂમને કે દનાવીને આરામ અને આનંદ મેળવવાનો, કામના વધારીને, લોભ વધારીને, દિસા કરીને, અભિમાની બનીને, છાંડી બનીને, મહાન લગ્નપ્રેમ પ્રતિ અદરીને, સુખ અને આનંદ ભોગવવાનો-હતો એ હેતુ એક માણસના જેવો અપી એક પ્રાણનો હતો તેમા પરમાધિના રોગ કરી બેઠા છાંડા અને અમેરિકાનો હેતુ તમાવને કહિ આનંદ ધરી બેઠા સદે બનાના જેવો હતો અમેરિકાને જાપાન ખુશનું હતુ અને છાંડાને જર્મની આખમાના કબ્જા જેવુ સાનન હતું. જો કાઈ છાંડાને કબ્જા માણસને લૂટે ત્યારે કાપદારી એનો કેસ ચાલે અને એને સજા થાય, પણ એક દેશ બીજા દેશને લૂટે કે ઉઠગની માફક ધૂકીધૂકી કરે ત્યારે કાપદો એકબીજા રહી જાય કાપદો કરનારજ કાપદો તોડે ત્યાં ઈસાફ બજવાનનોજ કરેજો થાય, નજવાનુ કાઈ સામળો નહિ.

સને ૧૯૪૭મા પાકિસ્તાન મેળવવા મુસલમાનોએ હિંદુઓ ઉપર આપાચારો કર્યા તેમની સ્ત્રીઓનુ દબાવું કરી તેમના ઉપર બળાકાર કરી ધર્મપસંદો કન્યાઓ, બલિચાર કર્યો અને નહિ આનનારને મારી નાખી, હિંદુઓના ધર સગાયાથી મૂક્યા અને લક્ષ્મી લૂટી લીધી છે એમાના કોઈ ગુન્હેગાર પચાસેલા કે ■ કોઈ એમાંનું સજા પામેનું કે કાપદો કયા ગમે ? ગરીબકી જોરુ મવકી મામી ખર કે નહિ ? પણ બાદ રાખો ' નિવેલ કે ઘલ રામ ' ઈશ્વર તો એનો ઈસક જરૂર કરે છેજ.

પ્રજાપ્રેમીઓ ! જ્યાસુધી તમને અનુભવ નથી જ્યાસુધી તમે માનવીઓના રતનાવનો પરિચય કર્યો નથી અને જ્યાસુધી તમને કુસંગ થયેા નથી ત્યાસુધી તમારા મનમા 'શુ' માનવીઓ આના હોઈ શકે ખરાં ?' એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવશે અને એવા કનાજુરા જતાવે સામાન્યા પછી એના ખગપણા વિષે તમને

સંદેહ રહેવાનોજ, પરંતુ તમે જો મોક્ષાર્થી થાઓ છો અને મુક્તિના સાધનોને જાણવાની ઇચ્છા કરો છો ત્યારે તમને આ આસુરીસંપત્તિઓને વિષેનું 'મારું કહેવું' જરૂર સમજશે અને તેમ થતાં તમને આ દુનિયા પરથી પ્રીતિ ઓછી થતી જશે અને તમને મુક્તિના સાધનો પર વિશ્વાસ વધતો જતાં તમે પૂર્ણ અદ્વાનાળા થવા લાગશો. આ કારણથી એકજ દૃષ્ટાંતમાં આ એ જાણી પરાકાષ્ટા બતાવતું એક દૃષ્ટાંત હું તમને કહું છું. જેમાંથી વિવેકબુદ્ધિ કેવી હોય અને અસ્પષ્ટબુદ્ધિ કેવી હોય એ તમે જાણી શકશો.

દૃષ્ટાંત:-ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાં કૃષ્ણચંદ્ર નામના એક જગીરદાર હતા. તેમની પતિનું નામ લક્ષ્મી હતું. પતિવ્રતાપરામણ્યતામાં અને સેવા કરવામાં નામ પ્રમાણે તેણી ભગવાન ત્રિભુવની લક્ષ્મી સમાન હતી. કૃષ્ણચંદ્ર પશુ ભગવાન કૃષ્ણ જેવા પ્રેમની મૂર્તિજ હતા. પોતે ભગવાનના પરમભક્ત હતા. એ દંપતિને એક દશ વર્ષનો પુત્ર હતો, જેના લક્ષ એમની જગીરથી ચાલીસ માઈલ દૂરની ખીજ રીવાસનના રાજધાનીના શહેરના નગરચોકની પુત્રી અન્નપૂર્ણા સાથે થયાં હતાં. બાલ્યકાળમાં જ જગીરદારોના પુત્રે અડપાછ ન જાય તો કલંક લાગે, અને તેમાં રહુનાથ તો કૃષ્ણચંદ્રનો એકનોએક લાડકવાળો પુત્ર એટલે બહુજ નાની ઉંમરમાં લગ્ન થયેલાં. આમ જન્મતની દૃષ્ટિએ તો કૃષ્ણચંદ્રનું કુટુંબ સુખી હતું, પણ ઇશ્વરીલાવના જુદીજ હતી.

પ્રભુપ્રેમીઓ! જ્યારે ભક્તસત્સર્વ ભગવાન પોતાના પ્રિય ભક્તોને પોતાનાં કરી લઈ પોતાનામાં સમાવી દેવાને ઇચ્છે, ત્યારે દુનિયાદારીઓ કરે, તેમને કંપારી હોટે અને 'ભક્તિનું' ફળ આપું' કહી ભક્તિને નવજન્મના નેમરકાર કરે, એવી ઘટના ભગવાન કરે છે. ભગવાનનાં સાંચા ભક્તો એવી ઘટનાથી ડરતા નથી, બલકે તેમને આનંદ આવે છે. એવી ઘટનાથી તેઓ સંસારના શોકથી મુક્ત થાય છે; પ્રભુ ઉપર અધિકારીક પ્રેમ કરવા લાગે છે. એમને દુનિયાવી શારીરીક ભોગોનાં આનંદ કરતાં પ્રભુની નીકંટતાનો આનંદ વધુ પ્રિય હોય છે. એ આનંદ નિત્ય, પરમ અને અખંડ છે. તેમની ખુદિમાં સત્સાત્સત્નો વિવેક આવેલો હોય છે. એમની ખુદિ અસ્પષ્ટ નહિ પણ વિશાળ હોય છે.

અચાનક ઉપરોઉપરી દુષ્કાળ પડ્યા પોતાના એકલોતોને અને પશુપતનને બચાવવા કૃષ્ણચંદ્રે પોતાનાં ધરખાર અને ઝવેરાત વિગેરે અધું દાના કર્યાં.

ઉવટે રાધેમાથી રક બની રવદેસનો ત્યાગ કરવાનું ઉત્તમ માની પતિન તથા પુત્રને લઈ 'જેવી પ્રભુની મરજી તે જે કરતા હશે તે સારાને માટેજ' એવો પ્રભુ ઉપરનો દૃઢ નિશ્ચય વધુ દૃઢ કરી પ્રભુના ધામ શ્રીજગન્નાથજી તરફ આવી નીકળ્યા ધરમા રહે તો એમને કોઈ હાકી કાઢનાર ન હતું પણ સસાર-વ્યવહારમા રહેવું પડે પોતાની અસલ ખાનદાનીના દિસાએ મેમાન પરોણાની માનજત કરવી પડે અને પાછું પોતાનાજ માથુંસો-ગરીબ બેકુતોનું અને જાનવરોનું દુખ નજરે નીહાડવું પડે, તેના કરતા આ બધું ત્યાગવામાજ પોતાને વ્યાજબી રરતો દેખાયો જગન્નાથજીમાજ વસવું જીવાય તેમ જીવવું અને જગન્નાથ પ્રભુનું પૂજનજનન કરવું—એજ જાવના રાખી પોતે નીઝળી પડ્યા હતા રરતામાં પણ ત્રણેને પ્રભુનું નામરમરણ અને કિર્તન જનન સિવાય બીજું કાંઈ ધ્યાનમા આવતુંજ નહિ એમાજ એમને આનંદ આવતો હતો ધરખાર વિનાના થઈ બીખારી બનવા સબધી કોઈને પણ પરતાવો કે દુખ દનાજ નહિ એને બદલે પોતાનું સર્વસ્વ પરથે વપરાયા બદલ તેમને અનેરો આનંદ થતો હતો

)

આ હાલતમાં આનંદ એ પ્રભુપ્રીમીઓ! દૈવીસ પતિપુત્ર માનવીઓ માંજ હોય તમને જે તેમની આ હાલત ગમે અને તમે પણ આ પ્રમણે પરથે જીવન જીવતા હો તો જરૂર તમે પણ પ્રભુના પધારા માંઓ શુ સસારીઓને આવી હાનનમા આવવાનું ગમે ?

હવે કૃષ્ણચક્રને અને લક્ષ્મીને આલતાય નતા પણ પ્રભુના નનીજ જાવના દૃઢ થઈ તેમણે એ વીસે કલાન મનને અને બુદ્ધિને પ્રભુમાજ પરોવી દીધા તેમને દર્શન કરવાની અધિરાઈ વધના લાગી સાથેસાથે કાંઈક કાંઈકમા મોક્ષની જાનના પણ દૃઢ થઈ ગઈ પરિણામમા સાદૃશી માપના સાદૃશી સિદ્ધિ । મુજબ રરતામા એક રાત્રે આ ત્રણે જણા એક ઝાડ નીચે આરામ કરતા હતા અને તેમા પુત્ર રઘુનાથ ઉઘી ગયો હતો ત્યારે પતિપતિન પ્રભુનામરમરણમા મરત હતા તે વખતે તેમની ધ્યાનરથ શિયતિમા તેમણે પેનની સામે એક દિવ્ય પ્રકાશ જોયો આંખો અજાઈ ગઈ એજલામા જેમ અધારા રીતેમાના થીએટરમાં સફેદ પડતા ઉપર દરમ દેખાય તેમ તે બેઠે જણાને પ્રકાશની મધમા રાખ-ચાક-ગદા-પદમધારી મગુબુંજ જગમગના દર્શન થયા

ભક્ત કૃષ્ણચંદ્ર અને સતી લક્ષ્મીએ પોતાના ઇષ્ટદેવને જોયા. આજે એમને બહુ જન્મોના સત્કર્મોનું ફળ મળ્યું પ્રભુનું મદદાર્ય અને કૃપાયુક્ત દૃષ્ટિ જોઈ બેઠે કૃતકૃત્ય થઈ ગયા હીને પ્રભુના પાવન ચરણોમા લોગી પડ્યા અને પેમાશ્રુથી પ્રભુચરણો પખાગના લાગ્યા પ્રભુએ બેઠેને ઉપવી પોતાના હૃદય સાથે લગાવ્યા અને પછી પોતાનો વરદ દસ્ત ફેરવી પૂછ્યું, “ પ્રિય ભક્તો! તમારી ભક્તિથી હું બહુ પ્રસન્ન થયો છું. મને મહાન દાની માનીને તમે જે જોઈએ તે માગી લ્યો ” બેઠે બોલ્યા, “ પ્રભો! જે માગીએ તે આપવું છે, તો હૃદય સાથે લગાવેલા હમને હવે હૃદયમાજ લગાવેલા રાખો તમારા કરો હમને સસાર જોઈતો નથી આ સિવાય બીજી કાંઈપણ ઇચ્છા નથી ” ભગવાને પુત્રેશ્વરીની પરિક્ષા કરના પૂછ્યું, “ પણ આ પુત્ર કુતો છે, તેની સભાળ કાણ લેશે? ” બેઠેએ દસીને જવાબ આપ્યો, “ પ્રભો! તેની સભાળ તો જે લેવું આગ્યું છે તેજ લેશે આપ ત્રિશુલર છે જગત્પિતા છે, જગન્માતા છે પછી પ્રજનજ રહેતો નથી શું માતાપિતા વિનાના બાળકો મરી જાય છે? શું પૂર્વેએ હમારો પુત્ર હતો? આ બધા હમે તો કાંઈ શ્યામ બધે આ વખતે એકબીજાના સગા થઈ અવતર્યા છીએ, પણ હવે તો તૃપ્ત છીએ માટે પ્રભો! હવે તો આપની કૃપા દોષ તો હમને આપો શોકમુક્તિ, સસાર બધમુક્તિ અને સમાધી દો આપનામા ”

પ્રભુપ્રેમીઓ! બેઠે બોની રહ્યા એમને એમનામાના આત્મા શરીરોમાથી નીકળી પ્રવેલી ગયા પરમાત્મામા દેહના ખોખા ત્યાજ પડી રહ્યા અને પ્રભુ અતર્ધાન થઈ ગયા બાળક રઘુનાથ તમા મુતેવેજ હનો શું આ ધનના સસારીઓને ગમશે? કહે જોઈએ? આ પરિક્ષામ આગ્યું દેવીસ પતિવાળા બેઠે લાગવશાળી માનનીઓને

સસાર પડ્યું બાળક રઘુનાથ શ્રીદરિનું સ્મરણ કરતો ઉઠ્યો અને માતાપિતાને કુતેના જોઈ અજયજ થયો પામે જઈ જોયું તો બેઠે અજેન હતા એને મૃત્યુ ન સમજાયુ એથી રડવા પશુ ન બે? છેવટે માતાપિતાને દેવેજિવાથીયે ન ઉઠ્યા ત્યારે એ દોષિવાર થઈ ગયો ચોડા આસ આઠ્યા પશુ યાદ આનું અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વમ્ । ‘ નાશ માટે પેદા થયેના શરીરનો જોખ ગુ? એ તો અનિવાર્ય છે આ શરીર પણ જલે દીવસે પડશે તો

એનો શેક કે મોહ શો? જાકી આત્મા તો સર્વનો અમર છે'—આવા વિચાર કરતો રઘુનાથ ઉણો અને જંગલમાંથી લાકડા વીણી લાવી ચિત્રા તૈયાર કરી માતાપિતાના દેહને ઉપર ચઢાવી અગ્નિસરકાર કર્યો તદુગત, મિતાદારી બેઠે લકતોનાં શરીરો કપુરની માફક થોડીઝરમાં સળગી ગયા, અને આખરે મીટ્ટીમાં મીટ્ટી મળી ગઈ રણો ફક્ત રઘુનાથ પ્રભુનું રમરણ કરતો પોતે આશ્વો જંગનાથજી તરફ ત્યા પહોંચ્યા પછી પ્રભુનું ભજન, સમુદ્રરનાન અને પ્રભુનો ઉચ્છિષ્ટ પ્રસાદ એ તેનો નિત્યક્રમ રણો દસ વર્ષની ઉંમરમાં એક રાજકુવરને થોડા ખાનપાન, લાડ, વૈભવ અને આનંદમાં બદાલેલો રઘુનાથ બીજસરકારથી આ સ્થિતિમાં પણ વધુ આનંદીન રહેવા લાગ્યો. પોતે કેવો હતો અને કેવો થઈ ગયો એવું એના બાળકહૃદયમાં કદાચિ આવ્યું નહિ અતઃકરણ વિકાર રહિત હજી એટલે એવો હોવા કેમ થાય? જાણે તે આમજી જીવનાને સળાયેલો હતો.

પ્રભુપ્રેમીઓ! રઘુનાથને આ સ્થિતિમાં જંગનાથના છોડી, આજ વૃતાતમાં રહેલી આસુરીસંપત્તિ પણ તમને બતાવીશ તેને માટે તમારે રઘુનાથના સાસરાપક્ષને જાણવો પડશે.

‘પોતાના વેરાઈ કૃષ્ણચંદ્ર રરતાના રખડતા બીખારી થઈ ગયા છે અને ગામ છોડી નામી ગયા છે’ એવી વાત સાબળી રઘુનાથના સસરાને દીવગીરીને બદલે આનંદ થયો. એ તેવી સ્થિતિમાં હોય પણ તેથી કાંઈ પરજીવેલી પુત્રી-અન્નપૂર્ણાને સાસરે મોકલાવ્યા વિના ચાલે? અને પુત્રાં બીખારીને ત્યાં જાય તેથી તે પણ સુખી ન થાય અને પોતાનો વેરાઈ આવો ગરીબ છે, એવું લોકો જાણે તો? આ બધા પ્રશ્નો કૃષ્ણચંદ્રના ચાલી જવાથી ઉપરિચન ન થયા, તેથી પોતે આનંદીત થયો. થોડા વર્ષો બેસી રહી પુત્રી મોટી થતા એનો પુનર્વિવાહ ત્યાના રાજના મંત્રીના પુત્ર સાથે એટલી દીર્ઘા લગ્નની થોડી વાર હતી એટલામાં એમની પડોરામાંના કેટલાંક માણસો જંગનાથજી યાનાએ ગયા હશે અને ત્યાં રઘુનાથને જોઈ બોળખ્યો હશે, તેમજ સર્વ વાત થઈ આવી રઘુનાથના સસરાને કરી અન્નપૂર્ણાએ પણ આ વાત સાબળી પિતાને રઘુનાથ જીવતો હોવાની વાત ન મળી, પણ અન્નપૂર્ણાને તો બહુ આનંદ થયો. હવે પુત્રીને જવડી પરજીવી દેવાનો નિશ્ચય બાપે પોતાના દીકરાએને

કલ્પો અને બધા તે માતમા સંગત થયા કલ્પ્ય રઘુનાથ તે પહેલા આવી
અ નપૂર્યાને પોતાની સાથે નહ જવા માગણી કરે એવી આ અસુરરૂપભાવીગોને
શીતિ ઉત્પન્ન થઈ અને તેથી મંત્રીને મળી જલદીથી લગ્ન ગોઠવવાની વાચના
પણ કરી બીજા ઘણું અન્નપૂર્યાને બહુ તાનાવેલી થયા લાગી પોતાના પતિદ
ર્શનની તેણીએ છુતાણ્ણવે એક બવમા બે બદ ન કરવાનો પાકો નિશ્ચય
કર્યો મનમાજ પ્રભુને નિવવવા લાગી “હે દીનબધા ! આ અનગાની
અટવી અરજ્ય ચિત્કારવે મારા નાથ આપની તમરીમા વસી રહ્યા છે, તેઓ
મારે અભાગિનીનું જોયા અત્રે આની સગ્દુ સ્વિકારે, મને પોતાની કરે,
એવું કાંઈ કરો પ્રભો ! મારા અતરની વ્યથા આપ સિવાય બીજું કાંઈ
સાથરે તેમ નથી ” અને ખરેખર પ્રભુ શીજગન્નાથજીએ એની વિનતી
માન્ય રાખી હોય તેમ થોડીદાર પછી તેની એક પડોશણ આવી અને પોતે
જગન્નાથજી ભગ્નાથે જવાની છે એવી વાત કરી અન્નપૂર્યા તેને એકાતમા
લગ્ન જઈ પોતે રઘુનાથ ઉપર એક ચિહ્નિ આપે તે પહેલાંવા તેણીને વિનતી
કરી અને તે પહેલાંવાની પેલી પડોશણે હા પાડનાથી અન્નપૂર્યાએ બહુજ
વિનતીપૂર્વક નમ્રતાભર્યો એક પત્ર પાઠ્યો તેમા તેણીએ રઘુનાથને એક
માસમા આવી તેડી જવાનું લખ્યું બે તેમ ન થતા તેણીના મામાય પુનર્લગ્ન
કરવા તૈયાર થશે તો પતિવ્રત થને ખાતર પોતે પોતાનો જાન આપશે, આપધાત
કરશે એવું પણ લખ્યું

અન્નપૂર્યાની પેલી પડોશણ આજ યાત્રા કરતા કરતા ભગ નાથજી પહેામી
અને સર્વથી પ્રથમ કાચ તેણીએ રઘુનાથને શોધવાનું કર્યું, પણ રઘુનાથ કયા
સ્થાનેનો હતો કે કાંઈ મહાનમા રહેતો હતો ? પ્રભુમ દિરના સિદ્ધારના પગથિયા
તેજ એનો વાસ અને યાત્રાણુએ પ્રથમ તો પ્રભુના દર્શન કરવાજ જવાનું,
એટલે પેલી બાધને રઘુનાથ ત્યાજ મળી ગયો તેને જોઈ ચિહ્નિ આપી પેલી
બાધએ રહેડે પણ કહ્યું, “બેટા ! શા માટે અદિ એકલો દુઃખ ભેગ વા
કરે ? બીચારી અ નપૂર્યાને તો તારી અદિ દયાવિનતી ખાતર મળી તારથી
તો તે તારા દર્શન માટે વલખા માર્યા કરે છે મારે લાછાં જા જલદી જા
અને જઈને તે બીચારીને લઈ આવી ધર માંડ જો તું નહિ નાથ તો એને
બાપ એના બે લગ કરના તૈયાર થશે છે એટલે તે છોડકરી આપધાત કરીને
મરી જવાનો નિશ્ચય કરી બેઠી છે અને તેમ થશે તો તને સ્વીકારવાનું પાતક
લાગશે આજ કહી તે ગઈ તો દર્શન કરવા અદર ચાલી ગઈ

रघुनाथे शिष्टि वांछी, अन्नपूजने ज्येष्ठ होती तो आत्मकागमां पशु तेनी नम्रता अने दिवेउल्लु लभोक्षु-वांछी तेनी शक्तिप्रकृतिनी मनमोह प्रशंसा करी, पोते क्षमी के वासनामय तो दतोण नहि। पत्तां-जेक अन्नपूजनु दुःख अने श्रीहरपानु पातक मनमां चित्तारनां रघुनाथ सासराणां गामे नया तैवार भयो, सासराणुं गाम नग-नायछथी अंहु हूर हूर, जेटले हिसरो अंहु योडा आराम क्षम रातदिवस सतत व्यसते पंच कपवा लांगो, अन्नपूजनी शिष्टिमां आपेक्षी जेक अंदिनाली-अवधः पुरी यवमां-इत, जेकण दिवस आग्री रथो, नमारे पक्षोययानुं रथण-तो अंहु हूर हूर।

रात्रि पही झूठी होती, आपो हिस व्यसवाथी शरीर यथेष्ट रघुनाथ जेक अंहु जे आराम लेतो दतो, त्वारे जेले मनशीन प्रभुनी स्तुति करता कहेया भांडु, "हे दीनबंधो! हे नाथ! जे-अमृताने अयावया हुं आपनी रत्न लक्ष्मी कियो छुं, पशु प्रभो! अयावना-हुं, कोछुं! मागथी, शुं यधु शक्यानुं छे? आस आस करतां अंदिनामां, जेकण दिवस आग्री रथो छे अने, हल तो हुं अंहु हूर छुं, शुं यथे! अमवनां भारी साज, शे रसेरो? जेक निदोप अमृताने अयाव शी, रीते यधु-शकरो? अरेरे, श्री हस्ताणुं पातक न लाजे तेटला भारे मे, आ अंधी नहा छहथी, पशु हवे? प्रभो! अयावना-तो तमोण छे, हमारी जेठ नम्रनी साज रहे तेम करणे," आभ प्रार्थना करतां करतां ते आठ निद्रमां पही भयो, पशु अमृताननी पोतल अमृतनी साज राभिया भारेनी प्रतिज्ञा अंक्त मूढासे गाछि छे, ते तमे नल्ले छे! सांभयो-

हमं भक्ततके भक्त हमारे,

सुन अर्जुन परतिग्या मोरी, यह अंत दरत न दारे ॥ हमं

भक्त काज लाज हिय घरीके पाई, पयादे घाऊं ।

जहं जहं, मीर, परै भक्तनपे, तहं, तहं जाई छुडाऊं ॥ हमं

जो मम भक्तसो बर करत है सो निज बैरी मेरो ।

देख विचारी भक्तहीतकारन होकत हौं रथ तेरो ॥ हमं

जीते जीत भक्त अपनेकी हारे हार विचारो ।

सूरदास सुनि भक्त विरोधी चक्र सुदर्शन चारौ ॥ हमं

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભગવાનની આ પ્રીતિતામા કામ તૂટ નથી, જુઓ, ભક્ત નરસિંહ ! મહેતા, સત નામદેવજી, મનકેવજી બોધરાજ, મીંગમર્ષ ઇત્યાદિના ચરિત્રો-પ્રભુએ બધાની લાજ રાખી છે એકત રુનાથને આત્મનાદ પદોની ગયો ત્યાં તત્તરતજ એકતરસસ ભગવાને ત્યાં આપી રુનાથને અદ્વૈત ઉંમડી મૂકી દીધો તેના સ્પર્શરના ધરની સામે

બીજો દિવસે સસારે જ્યાં જ્યાં જાગ્યા છે ત્યારે રુનાથ પશુ આખ ચોળા પ્રભુકમરણ કરતો બેઠો થઈ ગયો પોતે ક્યા દતો અને ક્યા છે એને સિયાર કરવા લાગ્યો જગનની જગ્યાએ વગતીનાં ગુ મામ જોષ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો આખ ચોળા ચોળા જુએ છે અને મનમા સિયાર કરે છે કે 'હું અહિ ક્યાથી?' સામે જોતાજ પોતાના સાસરાનું ઘર ઓળખ્યું એટલામા સામેના મકાનના લોકો જાગ્યા અને બહાર નીમળતાજ રુનાથને જોષ ઓળખી લીધો એક અન્નપૂર્ણા સિન્ધામ બીજા બધાના પેટમા ઉકળતુ તેન રૂંધાવુ, પશુ હવે જમામને આદરસત્કાર ન કરે તો કેમ આને? નારાકરતી બધા રુનાથ પામે જઈ પહોંચ્યા અને આમદપૂર્વક તેને ઘરમા લઈ ગયા રુનાથના સસરા હેતના મ્દમ ન્યોજનર કરતા બોલ્યા, 'દીકરા! અરેરે, ભગવાને હમારી સામુ જોયુ ખરે જાણે બહુ દુખ પડ્યુ નહિ' કેટલા બધા વરો થઈ ગયા? હમે તો આખામે દેશમા તમારી તપાસ કરાવી પણ પતા ઘરર કોણ લાસ મઠી શકે? રુનાથ! અરેરે, તમે બહુ ન ખાઈ ગયા જરા હમને તો ખખર કરવી હતીને? આ મારી દીકરી અને એની માતે તો ખાનાનુ પે બારતુ હવુ નહિ આનો? ભગવાને આખરે લાજ રાખી (દીકરોરને) આનો હવે તમે રુનાથની સ્તરીપેરે આગતાસ્તગતા કરો, એમને રનાત કરાવો વસ્ત્ર પહેના આપો અને એમની બચનર સજળ સખજો આમ કહી પોતે બીજા એરડામા ગયા અને એક પછી એક પુત્ર પશુ ત્યાથી ખગી પિતા પામે ગયા

ચ કાળયોગકડી બેગી ચઈ રુનાથનુ કાસગ કાળમા મારે છેવટે એને ખાનાનામા પિર ઈ મરી ગયા પછી દૂધીરીતે દાગી દેવાનુ નહ્યું કયું અન્નપૂર્ણા મનમા થકા તો ઉભીજ ચઈ હતી, મગજ કે પિતાએ આજે બહુ મીઠી વાણીથી પતિનો સકાર મ્યો હતો પણ નિદ્રામે મધુ તિષ્ઠતિ હૃદયે તુ હઠાહઠમ ની પિતાની નીતિવી તેમ્ની અગજ ન હતી બારણની દાટમાથી

એણે બધી વાતચીત સાંભળી લીધી હતી સાજ પડતા પિતા અને પુત્રો એક પછી એક એક રાત્રિ પુરના બહારગામ જવાનું બંધાનું કાઢી ખસી ગયા રાત્રે અન્નપૂર્ણા અને તેની માએ રસોઇ કરવા માડી. માએ બંધાનું કાઢી દીકરીને બહાર મોકલી ઝેરનું પડીકું દુધપાનના વાડકામાં નાખી દીધું અન્ન પૂર્ણાએ બહાર જઈ એક તાડપત્રના કટકા ઉપર 'આમા ઝેર છે ખાશો નહિ' લખી પોતાની સાથે લઈ રસોડામાં પેડી માએ બાણું તૈયાર કરી જમાણના ઝોરડામાં મુકી આવતાનું ધમ અન્નપૂર્ણાને સોંપ્યું અન્નપૂર્ણાએ બાણું તૈયાર કરી, ઉપરની પુરીને ફેડી અંદર પેનો તાડપત્રનો કટકો સેરવી ફઈ, બાણું પતિના ઝોરડામાં મુકી આવી રઘુનાથે હાથપગ ઘોષ પ્રથમ યાગમાનું ભેજન પ્રભુને નિવેદીત કર્યું અને પછી પે તે જવા પુરીનો કટકો કરવા જાય છે ત્યાં હાથમાં પેનો તાડપત્રનો કટકો હાથમાં વાગ્યો પોતે સચેત થયો કટકા ઉપર લખેલું વાચ્યું મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો અરેરે! પહેલાં ખબર ન પડી અને પ્રભુને ઝેરનાડું ભેજન અર્પણ કર્યું અને હવે શું આ નાશનત દેહને બચાવવા પ્રભુના પ્રસાદને ફેડી હઉં? જેમણે મીરાબાઈના વિના અર્પત કયા તે પ્રભુ શું મને નહિ બચાવે? અરે પશુ આ વિર તો પ્રભુને મેજ આપ્યું માટે જે થાય તે પશુ મારે એજ અન્ન પ્રદણ કરવું જોઈએ રઘુનાથ બધું ખાઈ ગયો બહાર ઉભી ઉભી અન્નપૂર્ણા કમકમી ઉઠી વૈધવ્યના વિચારે બેહોશ થઈ ગઈ

ભોજન પુર થતાજ રઘુનાથને ચક્કર ચારસ લાગ્યા થોડીવારમાં આખું શરીર લીનુછમ થઈ જઈ મેઘાન થઈ જમીન પર તૂટી પડ્યા રઘુનાથના પ્રણ આત્મા ગયા બીટનાનું અન્નપૂર્ણા જરા હેરામાં આવી બારણની તરડમાંથી રઘુનાથને જોવા લાગી પતિને મરણ પામેનો જોતા ભારતની કપી પતિવ્રતા નારીને આધાન ન પહેલ્યે? અન્નપૂર્ણાના મુખમાંથી ચીસ પડવાની તૈયારી થતી હતી એટલામાં તેણીએ માર્ક કૌટુક જોયું

એકદમ રઘુનાથના ઝોર મા પ્રકાશ ફેલાવા લાગ્યો અને તે વધતા વધતા કોટિસૂર્યના પ્રકાશ કરતા વધી ગયો આખો ઝોરડો જગમગાટ દેદીધ્યમાન થઈ ગયો અને અંદરથી દિવ્ય સુગંધ આવવા લાગી અન્નપૂર્ણા એકટસે જોવા લાગી થોડીવારમાં એ પ્રકાશના મંદામાં વચવાનની સ્વામસ્થ દર મનોહર

મૂર્તિનાં દર્શન ચલા પ્રભુજીએ પોતાના ઘુંટણ પર ખેસી રઘુનાથનું મરતક પોતાના ખોળામાં લીધું અને આખા તેના શરીર પર હાથ ફેરવ્યો. રઘુનાથનો દેહ તમકાયન સમાન ફેરવાઈ ગયો અને અદર હલનચલન શરૂ થયું. યોડીવારમાંજ રઘુનાથ ખેડો થઈ ગયો. પોતાના ક્ષિત્તેવનાં દર્શન કરી મુગ્ધ થઈ ગયો. તરનજ તેણે પ્રભુના ચરણો પકડી ઈંકેત પ્રણામ કરી તેમજ પડી રહ્યો મુખથી કાંઈપણ બોલી શક્યો નહિ. ભગવાને કહ્યું, “પુત્ર રઘુનાથ! કાલે સવારે તારી પત્નિને લઈ જગન્નાથ આશ્રમે જજે. રસ્તામાં વિદ્યેશ્વરે, પશુ કરીશ નહિ માત્ર મ્મરણ કરજે. હું તને દુઃખમાંથી મુક્ત કરીશ ” આટલું કહી પ્રભુ અંતર્ધાન થઈ ગયા. રઘુનાથ ભગવાનની આ અસીમ કૃપાના ફળ જોઈ તેમનું જ પાન ધરતો ધરતો ત્યાજ ખેસી રહ્યો, ઝોકચિત્ત થઈ ગયો. વખત ફેટ્યો ગયો તેનું તેને ભાન રહ્યું નહિ.

પ્રભુગ્રેમીઓ! પેલા અમુરો, આમુગીસંપતિયાં ડબાડા બરાબ્ર અધ અનેવા, પોતાનીજ દીકરીના વૈધવ્યમાં સુખ માનનારા, નરરાક્ષસ પિતાપુત્રો તો મધ્યરાત્રિ પછી હિચાનીયા થવા લાગ્યા. તેમણે તો માનીજ લીધું કે પોતાનું કામ થઈ ગયું હશે એટલે મળરકુ થતા ધીમેધીમે બધા ધરમાં આવવા લાગ્યા. મોટો પુત્ર રઘુનાથના આરડામાં સુપકીદીથી પેઠો, પશુ તેણે તો જોયું કે રઘુનાથ તો જીવતો એડેલો છે એને દહેણી જાગ્રત કર્યો. આમ કરવામાં તો એને રઘુનાથ જીવતો છે કે નહિ તે જાણવું હતું, પણ રઘુનાથે તો જાગ્રત થઈ કહ્યું, “કેમ ભણી મને ઊઠાજો કેમ ? હું તો પ્રભુના પ્ધાનમાં તલ્લીન હતો અદાદા ! પણ શુ સવાર પડ્યા આવ્યું છે ? તો તો હવે ભાઈ ! જરા ઉતાવળ કરી તમારી બહેનને તૈયાર કરો હમારે અત્યારેજ અદિત્યી નીકળી જવું જોઈએ ” રઘુનાથ તો આટલું કહી તે ધરમાંથી નીકળી, પોતે આગલી સવારે જ્યાંથી ઉઠ્યો હતો તે જગ્યાએ જઈ ખેડો. આના જવામમાં પિતા અને પુત્રો રઘુનાથને સમજાવવા તૈયાર થતા હતા, પણ તે પહેલા બીજા બાજુ અન્નપૂર્ણા તૈયારજ હતી. આ વખતે તેણીએ મર્ચાદા તોડી નાખી. સિંદણ જોવા અગાજથી તેણીએ ગર્જના કરી કહ્યું, “ઓ દુષ્ટ માતાપિતા ! ઓ નરાધમ રાક્ષસો ! હે અમુરો ! લક્ષ્મી અને વૈદ્યના લાલચુઓ ! ધીકાર છે તમને કે તમે તમારી દીકરીને વૈધવ્ય અપાવવા પાછીપાની કરી નહિ હવે તેમા નહિ હાવના કાંઈ બીજે હિપાય લેવો હશે.” કેમ ? ,પણ ના, હવે હું

અદિ નથી રહેવાની હું જાક છું મારા પતિની સાથે સ્નાનત હજી તમારી કરણી પર. " આમ કહી અન્નપૂર્ણા ધરની બહાર નીકળી અને પોતાના પતિને પગે સાગી પોતાને સાથે લઈ ચાલવા મિનંતી કરી

રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણા પ્રજુનું નામ દહ ત્યાથી ચાલવા માડ્યા જગન્નાથજી તરફ પેલી બાજુ પેના અસુરો જોઈજ રહ્યા ન બોલ્યા એક શબ્દ પણ થોડીવાર પછી પાછી સતલસ કરવા માડી અને છેવટે મંત્રીને ઘેર જઈ બધી વાત કરી.

પોતાનું નાક કપાવાની બીકે મંત્રીએ બસોઅદીમો સ્વારોને રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણાને સોંપવા રવાના કર્યો આ બાજુ લક્ષ્મણ પતિ જગન્નાથજી વહેલા જવા માટે તલપાપક થતા જોરમા ચાલતા જાય છે અને થાક લાગતા થોડો આરામ લઈ પાછા આગળ વધે છે, રસ્તામા જે કાંઈ ફળ ફળાદિ મળે છે તે ખાઈ વખત પસાર કરે છે અને આમ એક દિવસ ચાલતા અમીત થવાથી એક જાક તેણે આરામ કરે છે, ત્યાં પેલા ઘોડેસ્વારો આવી પહોંચ્યા અન્નપૂર્ણાને ઓળખી કાઢી તરતજ રઘુનાથને અન્નપૂર્ણાને સોંપવા કુકમ કર્યો રઘુનાથે તરતજ હાથમા પાંસે પડેલી ડાગ ઉગામી કહ્યું, " હે નરાધમો ! તમે પારકી જીને બાળબરીથી લેવા આવ્યા છો ! આવી જાઓ ! મારામા ગ્રાણ્ય છે ત્યાંસુધી તો હું તમને એના તરફ આગળી પણ ચોંધવા દહશ નહિ " આમ કહી પ્રજુનું સ્મરણ કરતા કરતા તેણે ડાગ વોંઝવા માંડી કાંઈએક કુસંગ થોડાના જેવી ડાગ વોંઝતી જોઈ, ઘોડેસ્વારો ધડીબર તો રથબી ગયા પણ ન્યા દુધિયાર સજવા જનમ છે, ત્યાંતો રઘુનાથની ડાગ પડવા માડી એક પડ્યો, બીજો પડ્યો, ત્રીજો પડવાની તૈયારીમા છે, એટલામા રઘુનાથ તો જરા ચાક્યો હતો, પણ ઓચિંતા એ ઘોડેસ્વારો તેની મદદે આવી પહોંચ્યા

એક સ્વાર સ્યામવર્ણના અને બીજા ચૈતવર્ણના હાથમા ધનુષ લઈ સામેના લશ્કર પર ઉપરાણપરી બાણોની વર્ષા કરવા લાગ્યા અને ઘોડેસ્વારો ટપોટપ પડવા માડ્યા રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણા જોઈજ રહ્યા મંત્રીના અદીસોમાથી બહુ જૂનું બાકી રહ્યા અને તેમણે પાછળ દહી નાસવા માંડ્યું. પેલા એકે ઘોડેસ્વારો તેમની પાછળ પડી અદશ્ય થઈ ગયા

પતિપતિન અનાકુ થઈ ગયા ને કાણુ હરો ? આમ આપણુ દુખીયાની બદારે ધાનાર પેલા રાજકુમારો કયાના હરો ? અને કયાથી આવી ચડ્યા હરો અને હવે કેમ દેખાતા નથી ? આવો નિચાર કરવા લાગ્યા છેવટે પ્રભુના સાસરાના ધગ્માના વચનો યાદ આવ્યા અને આ મદદ પણ શ્રીહરિનીજ એમ નિશ્ચય કરી પ્રભુના હિપકારો યાદ કરતા કરતા તેમનુજ ચિંતન, અમરણ અને ભજન કરતા બેઠે શ્રીજગન્નાથજી પહોંચી ગયા

પ્રભુપ્રેમીઓ ! હવે જુઓ દેવીસ પતિમાન ભકતોનું જીવન નાર તેમણે તો તે શામળીયાવાનનેજ તેવું સુકાન સોંપ્યું છે, 'શામલા' સુકાની થઈને સમાજ નૈયા મરવરિયે ફૂવતી' એ નાર તો ભવસાગરની પારજ પડોએ, જેણે તેનામા પૂર્ણ નિશ્વાસ રાખી તેનેજ સુકાન સોંપ્યું છે. તે કશુભય છે, ભકતનત્સન છે, ભકતના યોગ ક્ષેમનો ચેતે વહન કરનારો છે.

વાત એવી બની કે આટલા આદલા વર્ગે વીતી ચૂક્યા હતા, છતા નર્મીરદાર કુણ્યવદ્રને એના ખેતો બૂલ્યા ન હતા સ્વારે દિવસ આવતા, પોતાની પાસેની આનકમા આપુ વધારો થતા, તે નિમકહનાલ ખેડુતોએ ભેગા થઈ, જગન્નાથજી જઈ, રઘુનાથને શોધી કાઢ્યો પોતાના પિતાએ કરેલી મદદની સર્વ તાણુ પાડા મળ્યા, એટલુજ નહિ, પણ પેલા ભોંકો એને એના પિતાની ભગીરમા લઈ જઈ, બધી મિલકત દેવામાથી છોડવી, રઘુનાથને સોંપી અને ભક્ત રઘુનાથ પિતાની જગ્યાએ ભગીરદાર થયે આમ રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણાની દેવીસ પતિના બેગા મળે ભગવાને તેમને ધારી આપી. અસ્તુ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! અત્યાર સુધીના વાર્તાલાપ વડે તમે દેવી તેમજ આસુરી સ પતિઓને બહુ સ્થરીરીતે સમજી શક્યા છે એવું હું માની લઉં છું આસુરીસ પતિ મેગનવા શ્રમ કંગે પડતો નથી તેમજ એને શીખ્યા વિદ્યાલયમા જતુ પડતુ નથી આસુરીસ પતિ વિનાના થવા માટે સત્સંગ કરવો પડે છે અને પ્રભુકૃપા અને ગુરુકૃપા સપાદન કરવાની જરૂર પડે છે આસુરીસ પતિ-આત્યાચોમા, સાધુઓમા, બ્રાહ્મણોમા, અધ્યાપકોમા, સ્નાતકોમા અને ભકતોમા બીનકુલ ન હોય એ જરૂરી છે, પણ નજ હોય એવું કાંઈ બધારણુ નથી, અગર નથી હોતી એમ સમજવુ નહિ જરૂર એમના ગ્યાનો આસુરીસ પતિશન્ય હોવા મનાવવા છે લગ્ન, શગ્મ અને દાસી બદાર

એમની આસુરીસ પતિની પ્રતીતી થતા એમને અટકાવવાની કુરજ પડે છે, પરન્તુ વિચારી જુઓ જોછએ કે દલથી કોધને અટકાવે પડે એ દલ આસુરીસ પતિ ખરી કે નહિ? બધાઓમા પોતાને શ્રેષ્ઠ માનવાતુ અભિમાન તમે જુઓ છો કે નહિ? અભિમાન એ આસુરીસ પતિ ખરી કે નહિ? એઓમા જોએ બહુ જન્મના અતસુધી ઈશ્વરના આરાધનના સત્કર્મો કરેલા હોય એવા વિરલ પુરુષમાજ આસુરીસ પતિશ્ચન્નતા હોય

એટલા માટેજ ભગવદ્ગીતા મોક્ષાર્થીઓને પ્રહરિદ્ધ બનીને પ્રહરનિશ્ચ વડે દૈવાસુરસ પતિને માયાનુ કાર્ય ગણીને પ્રથમ આત્મોપાસના વડે આસુરી સ પતિનો નાશ કરી અને દૈવીસ પતિને પણ દૂર કરીને સમાધિમાજ રહેવાનો ઉપદેશ કરે છે ।

આસુરીસ પતિથી જગતનો નાશ કેમ થાય છે એ જાણવું પડે છે પરન્તુ એના પ્રિયે આપણા વાર્તાનાપ વિના પણ રસો-ગપાતીસ યુદ્ધથી માડી સને ૧૯૪૭ ના બીજા વિશ્વયુદ્ધ સુધીની જગતની તનારીખ જુઓ અને છેલ્લે છેલ્લે પાકિસ્તાન માટે મુસલમાનોએ દિ-દુઓ પર કરેલો-ઓએના અપહરણ, બગાટ, લક્ષ્મીની લુટ, આત્મ અને ખુનામત્કી-અભ્યામાર જુઓ જો તમે વિચારી જોઓ તો જોએને સદન કરવું પડ્યું છે, એઓના રથાનમા તમે તેા અને તમને એવું મિત્ર વીત્યું હોય તો તમને સમજ પડી જાય એવું છે કેટલા માણસો મુઝા કેમલી મીઠકતો બરબાદ ગઈ કેટલા ગામો જમીનદોસ્ત ઘર્ષ ગયા અને જૂમિ વેરાન થઈ-આ સર્વ બાબત તો ઇતિહાસ પણ તમને કહેશે, પરન્તુ ભગવાન કહે છે 'એ' જાણનાર્યા બધું જાણ્યાં આવી જવાનો સભવ હોય છે

વાર્તાલાપ ગ્લોઝ ૯ થી ૧૬ સુધીનો —

આસુરીસ પતિવાળા માનવીઓ જગતનો નાશ કરવાને માટેજ સમર્થ હોય છે તેઓ કેવીરીતે જગતનો નાશ કરે છે એ પણ જાણવા જેવું છે કરોડો વર્ગો સુધી અનેક સરીરો વડે વિવિધે ભોગવીને મનુષ્યસરીરમા આવ્યા પછી પણ આસુરીસ પતિવાળા હોવા તૃપ્ત થયેલા તેના નથી મરણકે એમજો આશરો લીધેનો હોય છે-અમનો, ધર્મનો નહિ 'કામ' એટલે વિવિધભોગેચ્છ

‘વિપક્ષોગેચ્છા’ એટલે શારીરીક જરૂરીયાતનું બહુપણ, શરીરને બહુ જરૂર ન હોય એના પદાર્થોની ભાવના, ઇન્દ્રિયારામો અને વિચારન દોની અણુદાનતી ભાવના.

આના અસુરો બહાર બહારથી પોતાને ધર્મોદ્ધ જતાવીને માન મેળવી મદમસ્ત બને છે વળી પોતાને સર્વોદ્ધ જતાવવા, પોતાનામા પ્રિય છે એવું બતાવના, પોતે ઐશ્વર્યવાન છે એવું બતાવના દંભ પણ કરે છે અને સાથેસાથે તેનામા દુર્પ અને અભિમાનના અનુશુષ્ઠ પર કરતા તેમનું ચિત્ત વિકારી બને છે અને પરિણામે વિવેકહીન બને છે વિવેકશૂન્યતા જનનનો નાશ થનાનું કારણ છે જે કોઈ માનનીમા પૂર્વોક્તા અનુશુષ્ઠ વડે વિવેકશૂન્યતા આવે છે તે બધા અસુરો કહેવાય છે આના આસુરીગુણોથી ભરેલા હોઈ એઓ અજ્ઞાનથી સદ્બુદ્ધિને અદશ્ય કરતા નથી, અનર્થોત્પાદક દુર્બુદ્ધિનેજ અદશ્ય કરે છે એમના નિશ્ચયો વેદશાસ્ત્ર વિરુદ્ધનાજ હોઈ અમ ગણકારી હોય છે અને છેવટે એમની ગતિ નરકમાજ થાય છે એમના સર્વ કર્મો દુનિયાને મદાન અનર્થકારી થઈ પડે છે. એમના મતો અને નિયમો પણ અશુચિતા-એટલે ગંદા, અધર્મો હોય છે આ સર્વ દુનિયાનો નાશ કરે છે.

આ દુનિયાના ભોગોનીજ એમની ચિંતા એટલી બધી બહુપણાવાળી હોય છે કે જેનું માપ કાદવું મુશ્કેલ હોય છે, એમની ચિંતા ‘આટલી’ એવું કહી શકાતું નથી અનુસાનના ઉદયા યાસ સુધી પણ એનો અત આપતો નથી ‘આ સારું અને આ નફારું, આ સિદ્ધ થયું પણ આ હથ સિદ્ધ થયું નથી’-આ ભાવની ચિંતા છેલ્લી ધડીએ પણ દીનમાથી જતી નથી નફારું સાડ કરના અને અસિદ્ધને સિદ્ધ કરવા આવા સમયે પણ મૃત્યુની મદાન પીકમા પણ આ અસુરો જીવના મગ્ધ છે શરીરને છોડના હથજતા નથી મુશ્કેલ અને ભી જેકે એનાજ હોય છે

ટિપ્પણ-એક એસી વરસના ડોસાના છોકરાના છોકરાને ડબલ નુમોનીયાનો અસાધ્ય રોગ લાગ્યું પણો હમદર્દી માનવીઓ જ્યારે છોકરાની ખનર લેવા આવે ત્યારે ડોસાને આશાસનના જે રાખે કાઠ કહે, ત્યારે એના જનાળમા આસુ સારતો ડોસો બોવતો, “અરેરે, પણ લાકા! આ બીચારા કુમળા કુનને લગનાન આમ ઊપાડી લેવા તૈયાર થયો, તેના કરતા અને આ રોગ

આપી ઉપાડી લેતે તો કેવું સારું? હજુ પણ મારો દીકરો સારો થય જાય અને એ રોગ મને લાગુ પડે; અરે! મોતને બદલે મોતજ આપે અને તે મારું થાય તો કેવું સારું? આ બધું આવળમેતવળ મુખીને જાઉં.” છોકરાની માંદગીનો આજે છટ્ટો દિવસ છે. રાત્રે બધાં સગાબધાં સુવાને માટે આવેલાં હતાં. આખું ઘર ભરાઈ જવાથી અને આટલાબધા ઉભાગરા પછીથી ડોસો એસરીમાં ખાટલો ઢાળી જરા આડો પડ્યો હતો એટલામાં ધસંધસાટ ઉઘી ગયો.

મધ્યરાત્રિએ ગામનો મહાજનીયો પાડો ફરતો ફરતો ડોસાના ખાટલા અગળ આવી પાયા સાથે માથું ધસરા લાગ્યો ડોસાની આંખ ઉઘડી ગઈ. ગરકપુરાણમાં સાંભળેલું કે જમરાગળ જ્યારે કાંઈનો જીવ લેવા આવે ત્યારે પાડાના વેશમાં આવે એટલે ડોસો પેલા પાડાને જમરાગળ સમજ્યો. કદાચ બૂલમાં અદિ’ આવ્યા હશે, એમ માની ધીમેથી, કાંઈ સાંભળી ન જાય તેવી રીતે પાડાને કહેવા લાગ્યો કે, “માદાનો ખાટલો તો પરમાં છે.” થોડીવાર પછી પાડો તો ગયો પણ એટલામાં ધરમાં દોડદોડ થઈ રહી. એક જમ્મ ડોસાને ઉઠાડવા આવ્યો. અંદર જઈ ડોસાએ જોયું કે છોકરાને ફેડકીઓ આવવી શરૂ થઈ હતી. સગાબધાં ફરતે બેસી ‘નારાયણ’ નું નામ લેતાં હતા. ડોસો પણ માથું ફરતો સામે બેઠો અને ‘નારાયણ’ બોલતાં વિચારવા લાગ્યો કે ‘આલો, નારાયણે મને તો બચાવ્યો.’ આવી કૃતજ્ઞતાથી ‘નારાયણ’ નું નામ લેતો હતો. અંતે છોકરો તો ગયો અને બધું આવળમેતવળ રહ્યું ડોસા પાસે. એક વર્ષ પછી ડોસાને દિંગત આવી મોટી દલેલી બાધનાની મોતનો દંભ એસરી ગયો. અરજી

પ્રભુપ્રેમીઓ! તમને આ વાર્તાલાપમાંથી ઘણા પ્રશ્નો થશે જેવાં પ્રશ્નો:-શું જન્મમાં જીવીએ ત્યાસુધી શરીરની જરૂરીયાત માટે, મુખ અને આનંદ માટે, ખાવા પીવા માટે, પહેરવા ઓડવા માટે શું કરે? કંઈકોઈકો ગારજ ન કરે? તમે કેમ તમારું પેટ ભરવા ભજન, કિર્તન અને પ્રત્યનનો કંઈકો લઈ લે? કેમ કાંઈ પ્રજ્ઞા આવે કે જાનો કરવા આવે ત્યારે તમને તો જવાબ આપવાનીયે ધુન્સદ ન દોવાળી વાન કરે? વળી તમે શું અમર છો? મરણકાંડે બેઠેલા નથી? શું તમને ‘પારકે બાળે મોટે લાડ’ તો જમ્મ તો નથીને?

ઉત્તર:-સાસંગપ્રેમીઓ ! તમે તો કાંઈ આંગે લડવા આવ્યા હો ; તેથી
 દગથી પ્રશ્નો પુછો છો. ચાલો, તે છતાંયે તમારા પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપીશ.
 જાણુયા જેવો છે:-
 હું તમારી સોયે મોક્ષશાસ્ત્રનો ત્વાર્તાલાપ કરી રહેલો છું. ધણી વંખત
 કહેલું તમે બૂંસી ગયા લાગે-છો ! અનાસક્તિથી, પ્રભુપ્રેમથી ; નિર્દોષ અને
 મોતાને માટે અંતે જનતાને માટે, જેટલી જરૂર હોય તેટલી પ્રવૃત્તિ ન કરવા
 હું કહેતો નથી. મારું કહેવાનું તો એમ છે કે જીવીરીતે કાષ્ઠએક શિકારી
 ભરેલી બંદુક લઈ નદીકિનારે ઉભો રહી કાષ્ઠએક કાચગાને મારવાને તૈયાર
 થાય છે, તેમ મૃત્યુ રૂપી શિકારી તમારા મરણ રૂપી ગોળી ભરીને તમારી
 જીવનનંદી ના કાંઠે આવી ઉભો રહ્યો છે. ખતસખ કે કાચગા રૂપી તમે
 અંતમારમુધી નિર્ભયતા રૂપી કાચગાની પીટમાંથી મોહક અને પગ બંદાર કાઢી
 મુખેથી વિદાર કર્યા કરો છો, પણ પેસો કાચગો જેમ શિકારીને જોઈ ગોળાની
 ખીક સમજી પોતાના અંગે સંકોચી પીટની નીચે ખાલી દે છે, તમે તમે હવે
 સમજો! તમારી ઉંમર પચાસ વર્ષની થઈ ત્યાંસુધી નિર્ભયતાથી વિદાર કર્યો,
 ઇન્દ્રિયોને બહુ છૂટ આપી, પણ હવે પેલા મૃત્યુ રૂપી શિકારીની ખીક રાખી
 ઇન્દ્રિયોના દોર કાણુમાં ર્યો. એનેજ મેં નિવૃત્ત થવાનું કહ્યું છે એમ સમજો.
 મગ્જાન્ત મુધી પરમાર્થ કરવામાં નિવૃત્ત થવાનું હું કહેતો નથી, પરન્તુ
 સ્વાર્થ અગર પરમાર્થ માટે પ્રવૃત્તિ કરતાં જે તમને આનંદ ન આવતો હોય
 તો તેવી પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરવાનું હું કહું છું. એમણે પેલા એક વાંદરાને
 દગપની વાડીમાં કુદમ્બ ગારતાં દગપ ન અવાઈ ત્યારે દસખ ખાટી હોવાનું
 જાહેર કહ્યું, તેમ દાયપમ માલના ખમ પકતાં કે પયારીવશ થનાં લોકોને
 તમે નિવૃત્ત થવા એમ ન કહેશો. નિવૃત્તિ એ એકલા શરીરની નહિ, ઇન્દ્રિયોની
 નહિ, દંભ માટે નહિ, પણ સાચા મનથી, શુદ્ધ સંકલ્પથી પાળવી પટે. જે
 કરવામાં તમારી અશક્તિ છે તે કરવાથી શેક થાય છે. જે કરવાથી ખીજાનું
 અહિન થતું હોય, ખીજને દુઃખ થતું હોય તે કરવું નામટે પરમાર્થ કરવામાં
 જે શ્રમ થાય છે અને જે ભોગ આપવો પડે છે એનો ત્યાગ કરવાની વાતજ નથી.

જીવવાની ઇચ્છા થાય છે શારીરીક લોગભાવનાથી અને પ્રભુ-
 પ્રેમી માનવીને પરમાર્થ કરવાની ભાવનાથી; પરન્તુ જન્મમરણ

માનવીના હાથમાં નથી, જેથી માતની ચિંતા ત્યાગવાની વાત હું કહું છું. વળી પ્રાપ્ત થવું કે પ્રાપ્ત થયેલું ચાલી જવું એ પણ માનવીના હાથમાં નથી. આ જોઈની ચિંતા ત્યાગવાની વાત હું તમને કહું છું. માનવી પ્રવૃત્તિ કર્યા વિના ગ્રહેતોજ નથી. એવું શરીર બન્યું છે પ્રવૃત્તિ કરવા માટેજ. આ પ્રવૃત્તિ અટકે છે બ્રહ્મ-નિષ્ઠનીજ, કેમકે એને હવે પછી શરીર જોઈતુંજ નથી. માનવીને શરીર મળે છે શારીરીક ભોગ ભાવના નહિ ન થયેલી હોવાથી.

દુષ્ટાંતઃ—કોઈએક સ્ત્રી બાગરિધના ચર્મ ગર્ભ દત્તી, ત્યારથી પોતાના પિયરમાં પોતાના એકના એક ભાઈ સાથે રહેતી હતી. થોડા વર્ષો બાદ બાઈની પત્નિ પણ પાંચ છ બાળકો મુકી મરી ગયેલી, એટલે આ વિધવાને માથે આખા ધરનો ભોજો આવી પડ્યો. પોતે કોઈ નિશાળ કે વિદ્યાપીઠમાં ભણી નહતી પણ કોઈપણ વૈધવ્યજીવન સાંનિવૃત્તાર્થી વીતવવાનું જાણતી હોવાથી, તેમ વર્તતી અને આ સાંનિવૃત્તના ફળરૂપે ધરડી થઈ ત્યામુધી તે સારામા-સારી તકુરસતી સાચવી શકી એટલામાં પેનો ભાઈ પણ મરી ગયો અને પોતે કુટુંબની વડિન બની પછી બાઈના છોકરાઓને પરચા-વા, તેમને ઘેર છોકરા થવા અને છોકરીને કુલું વર્ષની ઉંમર થઈ છર્તા રેસીમાં તે જાણે અમરપટો લખાવી લાખ્યાં હોય તેમ મળતે ઉઠે ત્યારથી રાત્રે મુઝે ત્યામુધીમાં છોકરાઓને રમાડવામાંથી અને રક્ત જાના રાખવામાંથીજ ન પરવારે વળી બાઈના છોકરા અને તેમના છોકરા-બાઈને પોતાને દાથેજ ઉછેરી મોટા કરેલા એટલે માયા પણ દહપારની અને વધુએ તેમજ છોકરાઓ રેસીમાંની સેના પણ પ્રેમથી કરે, એટલે ફાઈગાને મોતની નોંખત જાણાયજ નહિ.

જના નોંખત વાગતી વાગતી પામે આત્મા ભાગી વાગે આદી જેવા થઈ મવા, શત પડી ગવા, શરીરે કરચલી વળી ગઈ, દાઢપગ દીલા પડ્યા અને રેસીમાં જાણે મળતીમાને નમના હોય તેવા પ્રુધા થઈ ગયા હવે તે કુધમાં સાકર નાખી અદર રેતોને મોળી પી જતા, કે થોડો સીંગે સોકારી લપલપારી જતા આમ ગળ્યું અને બારે ખાવાની રેવજ પડી ગયેલી એવામાં એક દિવસ કોઈની ત્રગીવન વધુ જમડી એકાદી આસ શર થયો. અટકડી આત્મા ભાગી

આખા ધરના છોકરાઓ-ભત્રિજાઓ અને ભત્રિજાવહુઓ-સમાઠદાવા બેગા મર્યા ગયા 'જલ્દાએ જાણ્યું' કે ડોસી દબે ધડીબેધડીના છે, પણ ડોસીને મન તો જરા સરીર કથમેલુજ લાગ્યું છેવટે એક ભત્રિજાએ મોટેથી કાનમાં કહ્યું, "બા દોષ્ટી! રામ રામ બોલે! નારાયણ નારાયણ બોલે!" ડોસી સમજી ગયા કે આ લોકોને મારૂ મોત સમજાયું છે, પણ ડોસી જાગનાનતું નામ ન લે એટલામાં એક વહુ પ્યાવામાં મંગાજળ અને દહીં તથા ઘુનસીંચળા લઈ આવી અને કહ્યું, "બા! આ મંગાજળનું આચમન કરો અને દહીં તથા ઘુનસીંચળાને આરોગ્ય." આમ કહી ડોસીના મુખમાં મૂક્યું પણ રોજના ગમ્યુ ખાવાની ટેનનાળા ડોસીને ખીજોજ સ્વાદ આવતા બધું ધુકી કાઢ્યું અને ગભરાયેના મોની ઉક્યા, "હત્તું યુ! આ શું મોનામાં મૂક્યું? તારું ન ન ન... વાક્ય પુરૂ થાય તે પહેલા મોતના જાણી ગભરાયેલા, જીભ બગલા બદલના રોપમાં ગાળ દેતા દેતા સ્વધામ પહોચી ગયા જેને દુખ લાગતું તે સાચું રહ્યા જેને ચોકસાજથી રહતું પડ્યું તેણે 'તેમ કહ્યું' અને કેટલાકને ડોસીની સેવા ભારે સાગતી હતી તે ગરુડાયે નહિ, હરુડાયે નહિ પણ મનમાં ખુશ થઈ નુપ મેસી રહ્યા—અરતુ

અસુરો એટલે અ + સુરો, અ = નહિ અને સુર = પ્રાણિદો, આત્મ જ્ઞાનીઓ, પ્રભુપ્રેમીઓ કે લક્ષ્મી જે આત્મા ન હોય તે અસુરો અસુરો શારીરીક ભોગોની પરાયણનાનાળા, ભોગોનીજ કામનાવાળા, ભોગોને માટેજ પુરુષાર્થ કરનારાઓ અને જીવન-ભોગવિનાસ માટે કામના કરી પુરુષાર્થ કરના માટે છે-એવા નિશ્ચયવાળા હોય છે તેઓ મનુષ્યજન્મ મળવાનું ફળ એટલાજ માટે છે, એવી માન્યતાથી નિશ્ચીત થયેલ પોતાના સિદ્ધાંતને મૃત્યુપર્યંત ટકાવી રાખે છે જસ, કામનાઓ કરવી, પદ્મથી પ્રાપ્ત કરના ઝૂંઝડુ, શારીરીક ભોગો અને ઇન્દ્રિયાતમો અને વિષવાન દો ભોગવના-આ સિવાય એમના જીવનનો ખીજો કોઈ ધ્યેય હોતો નથી જાને એઓ એમ માને, એમને જાને આમ કરનામાં મોક્ષ નહિ મળે છતાં એમને ખીજા કશાની પરવા નથી અન્યાયથી અનીતિથી અને અધર્મથી કામનાઓ કરી એવોજ પુરુષાર્થ કરતા હોનાથી તેમજ અતિશય ડગલ્યુમાં ભોગ, આરામ અને વિષયો ભોગવનાથી આખા જગતને ત્રાસ આપનારા અસુરો અ તે માનવશરીર છોટી મૃત્યુ, પાદ ખીજા કામપત માદિ શરીરમાં અને આખરે નરકમાં ધકેલાય છે એઓ પોતાના માત્ર

નાશ મારેજ સર્જાયેલા શરીરને ખાતર આમ દુનિયાને અનર્થ તો કરે છેજ, પણ સાથેસાથે પોતાના આત્માને પણ અનર્થ કરે છે એઓ મનુષ્યશરીરનો ઉપભોગ માનવતા મારે અને એમનામાં ઇશ્વરીભાવ આણવા મારે કરતા નથી, તેથી અમુરો કહેવાય છે.

સંત પુરોનાં વાક્યો શ્રુતિસ્મૃતિને અનુસરીનેજ કહેવાયાં હોય છે, આવા સંતોના વાક્યોનો મહિમા એક શ્લોકમાં કહેવાયો છે કે—

“ચલંતિ તારા પ્રચલંતિ મંદિરં ચલંતિ મેરુ રવિચંદ્રમંડલમ્ ।

ફદાપિકાલે પૃથ્વી ચલંતિ સત્પુરુષવાક્યં ન ચલતિ ધર્મઃ ॥”

એવા સંત કબીર પણ માનવીને સમજાવવા કહી ગયા છે કે—

“મન મરે માયા મરે મિટમિટ જાય શરીર ।

આજ્ઞા લુપ્તા ના મરી કહ ગયે દાસ ફરીર ॥”

હતા અધર્મને ધર્મ માનનારા પર્યવેશથી અમુરોને આવા વાક્યો વાંચવાનીયે દુરસહજ કયા છે?

અપ્રાપ્તને પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષવાળા, આશાના બંધનથી બંધાયેલા, એક નહિ પણ અનેક આશાઓના બંધનોથી બંધાયેલા, કામનાપરાયણતાવાળા, કોપી અમુરો-શારીરીક ભોગો, હિન્દ્રવારાગો અને વિવિધાનદોની આશાના બંધનથી બંધાયેલા હોય છે એમની કામના દાન કરવાની હોતી નથી તેમજ નથી હોતી એમની કામના ધર્મને ધારણ કરવાની કે ધર્મપ્રચુરપુરપાથની અન્યાય વડે, શાસ્ત્રવિરુદ્ધ માર્ગ વડે અને છળ-કપટ-દગાઈ વડે દ્રવ્યસંચયમાજ એમની પ્રગતિ હિન્દ્રવ થયેલી હોય છે.

રેકાણે પડી ગયોજ સમજો, અને પેવો પરસોતમ પશુ હવે કયા જવાનો હતો? એવું પણ થોડા દિવસમા આવી બન્યું છે હવે તો બેઠોને જોઇ સમજ કરણે હવે મારામા બધું કરી શકવાની શક્તિ છે; ગાડી, વાડી અને વાડી છે, બોમ્બવિલાસો છે, બધી જાતની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઇ છે હવે કેવો બજારન ગણાઉં? ધારૂ તેને ચપગીમાં ચોળા નાખું મારા સમાન બજારવાન, ધનરાન, ડુળીવાન અને વિદ્વાન કોઇ નથી. હવે હું જ્યોતિષોમ યજ્ઞ કરીશ, એક મોટો મારા નામનો ટાનર બધાવીશ, અદર બધીયાળ મુકાવીશ, ઉપર મારું નામ મોગ અક્ષરે કોતરાવીશ વળી લાખે દોઢલાખને ખર્ચે મોટું રમતગમત માટે અને મદનકુશિત માટે રટેડીયમ બધાવીશ, એમા મારે માટે અને મારા કુટુંબીઓ માટે રપેક્ષન ગ્રાંટવશ કરાવીશ વળી મારો પ્રિયાર કોઇએ ન કર્યો હોય તેવો અતિરૂદ્ધ યજ્ઞ કરવાનોછે, જેમા બારનના ખુલ્લેખુલ્લેથી વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને બોધાવીશ, દરેકને માટે મહેરવા માટે શુદ્ધ રેશમના એકજ રંગના અને એકજ જાતના પિનામરો વણાવી તૈયાર કરાવીશ, દરેકને માટે ચાદીના એન્જ પગના અને એકજ સાઇઝના તારલાણા, ચાદીની અમ્યમનીઓ અને ચાદીના જલપાત્રો તૈયાર કરાવી આપીશ, વળી દરેક બ્રાહ્મણને એકસોએક રૂપિયા તો એકાદમાએ છા દક્ષિણાના આપીશ બ્રાહ્મણો ખૂબ ખૂશ થઈ અને આશિર્વાદ આપશે કે ‘ધનધાન્ય લાભમ્। પશુપુત્રાદિ લાભમ્। સર્વપ્રકારે સુખિન મવન્તુ।’ એમ્વે એ આશિર્વાદથી ખરચાયેલા કરતા બહુગણા નાણા મળી રહેશે વળી મારા વસતને અને વાસતીને પરણાવતી વખતે રાજમહારાજઓ શુ કરે, તેના કગતાયે ખમ દમદમાલગી રીતે પરણાવીશ કાઈ સગીનની મહેરીનો, રડીઓના નાચ અને ખૂબ રગરાગ ઉડાવીશ ”

પ્રભુપ્રેમીઓ! અસુરોના આવા અનેક પ્રકારના લેખ્યદલીના જેવા સંકષ્પો હોય છે આ સંકષ્પોમા તમને શકા થાય એવો કાંઇ ઉદ્દેશ થયેવો તમને લાગશે, પરંતુ તમે શકાશીલ છો એવી તમને એવું લાગશે બાપી ઉપરોક્ત વાતનાના સંકષ્પોમા-અજ્ઞના રોનક બતાવી પ્રજાપ્રિય બની અદર-ખાનેથી દ્રવ્ય મચ્છ કરવાની જાવના હોય છે, કીર્તિની લાવના હોય છે આવાઓને પણ અસુરો કહેવામા આવ્યા છે તમને માદ છ કે સને ૧૯૧૪ ની લગાઇ સમયે ‘કેએલીશન સરકાર’ રચનારો જ્યોર્જ લોઇડ એમાજ માનેવુખર થઇ ગયો? ૧૯૧૧ દેશસેવાનો અગ્રણી ઝોડી, ગાંધીજીની દોરનણી

અનુસાર જોવામાં જઈ આવેલા કાન્તેસમેનો-કહેવાલા દેશસેવકો, ૧૫ મી
ઓગસ્ટ ૧૯૪૭ ના સ્વાતંત્ર્યદિન પછી પોતાને અગેલી વાર્તાનાએ બદલ આપણી
સરકાર. મારફત વિચારોએ બદલો છુટ્તા તમે નથી જોવા ? કસેક્ટરો
અને મામલતદાર જોવા ઓધેદારોની ઉપરવટ ચઢાવ્યા અને કાયદાનું ખૂન
કરનારા આવા કાન્તેસમેનોના ઉદ્ધારો તમે પેપરોમાં શું નથી વાંચ્યો ? આ
બધામાં સકામ લાવના હોય એવા કામીઓને અમુચી કહેવામાં આવે છે.

મોક્ષશાસ્ત્ર નિષ્કામ કર્મોને કરવાની સંમતિ આપે છે. મોક્ષશાસ્ત્રને
મોક્ષ મોક્ષાર્થોએનેજ હોય છે. એટલા માટે કે એવો અમુચી સંકલ્પોને
જનણીને એમનો સાચા કરે.

અને આ મનુષ્ય કું આ મેળવીશ ? એવા રૂપના અનેક પ્રકારના
ચિત્તવિકારોથી આવરા અનેલા, મમતાની જાળમાં ફસાયેલા, અજ્ઞાનરૂપ પદાર્થો
આચ્છાદિત બુદ્ધિઆત્માવાળા, સત્ અને અસતતા વિવેક વિનાના, નાશ પ્રાપ્ત
આત્માવાળા એવા અમુચો કે જેમનું સ્વરૂપ અજ્ઞાત અનુ છે. એવા કામ
ભોગોમાં અને વિલમસેવનમાં આસક્તિ રાખી, માતૃવધર્મ કે આત્મધર્મને
વેચીને રાખનાં, રો રો વિગેરે પ્રકારના નરકમાં પડે છે. કું નથી ધારતો કે
કોઈ બુદ્ધિમાન મનુષ્ય જુડને જોઇને, વિદ્યામાં પડેલા કીડને જોઇને કે કોઈ
પંથુના શરીરમાં પડેલા કીડને જોઇને પછી શરીર મળે તેવાં કામ કરે.
ખરેખર તેઓ તો સારી ગતિ મેળવવા માટે, હિંદુશાસન આત્મામાં આશ્રય
માટે, આત્મોપાસનાની આ તકને નહિ જ ચૂકે.

વેત જોવા, રાવણ જોવા, દિરણપાક્ષ અને દિરણકશિપુ જોવા અમુચોની
જીવનકથા તેમજ હાલના જમાનાના જડવાદી મુસોખીમન જીવન જોવી કે તેથી
પણ હિતરતી ઇશ્વરને નહિ માનનારી જીવનકથાને વર્ણવવામાંયે શો લાભ ?
એવાં દોષજનીત વધુનોનો વાર્તાલક્ષ કરવામાં અને સંલગ્નતામાં આ જમાનાની
બાળજનતાને દાનિ થાય છે; તેમનાં અંતઃકરણમાં દુષીન જીજ્ઞાસ, વધાય તેમ
છે; બાળકો આમુચીભાવવાળાં બની જાય તેમ છે. શરીરને આત્મા માનનાર
અંગેઓની નાગચૂડમાંથી માંડ તમે જુઝ્યા છે ત્યાં આંતર સરકાર બાળકોમાં
ત પડે તેજ છુટાએજ છે. અસ્તુ.

વાર્તાલાપ શ્લોક : ૧૭ થી : ૨૦ સુધીના :—

પ્રભુપ્રેમીઓ ! અત્રે તમને એક શંકા જરૂર ધવાની કે—રાગ વેનને બાદ કરતાં તમે જેને અસુરો કહો છો તે બીજા બધાં તો આત્મજો દત્તા અને પોતાના આહ્વાનપણને માટે અને તેની નિહિના-ભાવ વડે શ્રુતિઓ અને સંપ્રતિઓનું અધ્યયન કરતા કરાવતા હતા, એટલું જ નહિ, પણ વિદ્યામાં કહેલાં અનુદાનો પણ કરતા હતા, તો તેમને અમુક કેમ કહેવાય કે વળી, આવા વેદિક કર્મ કરનારાઓ શી શી નરકમાં શી રીતે જાય છે ?

આ શંકાનો જવાબ તમે પ્રીત્ત ધર્મી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ગીતાના કથનોને અંતઃકરણમાં ઉતારીને તમારા આત્મા પાસેથી મેળવી શકો છો અને હું પણ એનો જે જવાબ આપુ તે થોડા લાગે તો પ્રદક્ષ્ય કરજો. સાક્ષી, એક શ્રુતિ કહે છે કે ‘શ્રદ્ધયાગ્નિઃ સમિધતે’ બીજી શ્રુતિ કહે છે કે ‘યો વા પતદક્ષરં ગાર્મ્યં વિદિત્વા સિમંજ્જોકે જુહોતિ’ એક શ્રુતિઓનો ભાવાર્થ એ છે કે—પ્રભુની પ્રસન્નતા માટે, ચિત્તશુદ્ધિ માટે અને દુનિયા પર દેવનો ઉપકાર થવા માટે, અહાં વડે અગ્નિમાં હોમનું ઘટે : ન્યાસપદ્ધત્રે માર્ગાનિ—હે માર્ગા ! અક્ષર એવું પરમબ્રહ્મતત્ત્વને નહિ બળ્ધીને અગ્નિમાં હોમ કરનારાઓને મોક્ષનું ફળ મળતું નથી.

પૂર્વોક્ત અસુરોના વેદિક કર્મો માત્ર ઐશ્વર્ય, લક્ષ્મી, રાજ્યસત્તા અને વિદ્વતા વડે સારીરીક બોજાની કામનાના અર્થો—પદાર્થો—વસ્તુઓ સંપાદન કરવા માટેના હતા. શીઘ્ર પ્રસન્ન થાય એવા ઇન્દ્રાદિ દેવો પાસેથી આવી પરત્તુઓ મળી શકે છે આ કારણથી અસુરો કર્મને પ્રધાન માનીને ઇશ્વરને અવગણ્યાને, પોતાનામાં ઇશ્વરીભાવ આણવા માટે નહિ, તેમ ઇશ્વરપ્રાપ્તિ માટે પણ નહિ, પરંતુ પોતાના ચરીર માટે જ આવાં કર્મો કરે છે. ‘આત્મા છે’ એવું સ્વપ્નામાં પણ એમની શુદ્ધિમાં આવતું નથી. માટે જ એમને અનહિ + સુરો = વિદ્વાન = અસુરો કહેતાં અવિદ્વાન કહેવામાં આવે છે.

પૂર્વોક્ત બે શ્રુતિઓમાં જતાવેલા બાવથી એટલે એવા લક્ષ્યસુચી વિધિથી નહિ, પણ એવી વિધિ વિના કરાતા ચત્તોથી ઇશ્વર પ્રસન્ન થવા નથી, તે નિયમને ઉલ્લંઘવાથી પણ યજ્ઞ કરનારાઓને અસુરો કહેવામાં આવે છે અને

એથી એને નરકમાં પડવું પડે છે. ધૃત્વર નસાયે, એમને દુર્ગમનાવટ થયેલી માનો, મા ધૃત્વરને અવગણવાના પાપથી દુષીન થયેલા એમને માનો. એક કારણથી તેઓ નરકમાં જાય છે.

જુઓને મનુને આચાર્ય યજ્ઞ હતી મનુષ્યને પેદા કરવાની, ત્યારે એણે ભગવાન પાસે માંગી માનવીઓએ વસાવવા માટે પૃથ્વી બંધારે દિરંગ્માણે પૃથ્વી આપવાનો ઇન્કાર કર્યો; રાત્રણે પંજુ પૃથ્વીને કળકળે કરી લેવાનો. યજ્ઞ કર્યો; રાજા વેને પોતાને પૃથ્વીને જાહેર કર્યો. આ ત્રણે અમુરો એટલે અર્જુની અભ્યક્તાનથી અભ્યક્તા-અવિદ્વાન-આત્મવિદ્યાના અભ્યક્તા હતા. એઓ અને એમના જેવા બીજા પાપુ એ સંમર્થે હતાજ. આત્યારે પંજુ બને એવા હોય, કે હવે પછી થાય, તેઓ બધા અમુરો સમજવાના.

જેમને ધન અને માનનો મદ હોય એટલે પોતાની પાસે ધન હોય તેવો મોટો છે; એવો ગર્વ જે પોતાની જાતે માનવતાથી ઉપજેલો છે, એકા, જેમ એક પાગલ પોતાને રાજા માને એવા, જેની મોટાઇનો કે ધનાઢ્યપણાનો રિવકાર મહાજનોએ કર્યો નથી એવા, મૂખા, ઉદ્ધત, નમ્રતા અને વિવેક વિનાના, વિધિ વિનાના, શિવિંગ વિના-વેદના અંગે વિના-અભિમા, હોમ કરનારા અદિ બધા અમુરો સમજવાના.

કુળ અને આચાર પોતાનાં શ્રેષ્ઠ છે; પોતે સર્વશક્તિનો શાતા છે; પોતે ધર્મશ્રી છે; પોતે ભય અને લાલચ સમયે સ્વરક્ષણ કરે છે અને સ્વાર્થલાભ માટે ધર્મને નવ ગળના નમસ્કાર કરવામાં પૂર્ણતા માને છે તેમજ પોતે સર્વોત્તમ છે એવું માની લેનારા અદકારીઓ અગર અજ્ઞાનીઓ અમુરો કહેવાય છે. આ અમુરો આવી માનવતાના બળ વડે કામ-ક્રોધ વડે, લોભ અને કપાસ વડે, દુષીત થયેલી બુદ્ધિ વડે, પોતાના દેહમાં રહેલા આત્માનો તેમજ બીજાં જાનનીઓના દેહોમાં રહેલા આત્માનો દૂષ કરે છે. માટેજ તેઓ મૂખા, ઉદ્ધત, અવિદ્વાનો અને અમુરો કહેવામાં આવ્યા છે. જે કોઈ વસ્તુ, જે કોઈ નામ, જે કેઈ રૂપ-સમસ્ત વિષય છે. તે બધાં શરીરથી, ૩૫થી, નામથી સર્વ વ્યાપક આત્માને દોષાને રહ્યાં છે, અને એજ આત્મા મનુષ્યના શરીરમાં મનુષ્યનામધારી રહ્યો છે, એવું તો શું કહેવું હોય? એ આત્માનો એઓ રિવકાર કરવા નથી માટે એમને અમુરો કહેવામાં આવ્યા છે.

આત્મા શરીર વિનાનો, અવયવ કે ઇન્દ્રિયો વિનાનો છે એવું એઓ જાણતા નથી, તેથી આત્માનું ચૈતન્યપણ માત્ર, નિત્યપણ, અકર્તાપણ, અભોક્તાપણ એઓ સ્વિકાર કરતા નથી આ કારણે એઓ આવી વાત પણ સાંભળવા ઇચ્છતા નથી અને જ્યાં એ વિષેનું જ્ઞાનજ ન હોય, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા ન હોય કે કોઈ બળજબરીથી કાંઈ જાણાવે તો એક કાને સાંભળી બીજે કાને કાઢી નાખે, તો એમને આત્મા તરફ પ્રેમ થાયજ કેમ ? એના જડનાદીઓનેજ અસુરો કહેવામા આવ્યા છે.

આત્માનું એકપણ, પૂર્ણપણ, અક્રિયપણ સમજમા નહિ આવતું હોવાથી એઓ સત્પુરોના મુખોમા દોષારોપણ કરતા હોવાથી એમને અસુરો કહેવામા આવ્યા છે.

“ જગતને રચીને ભગવાને જીવોને અધારા કુનામા છિતાર્યા છે બ્રહ્મા પોતાની પુત્રી પાછળ દોડનારો, વિશ્ણુ વૃદ્ધને પછાનારો, શક મોઢીનિમા ફસાયેલો, રામ રાજનીતિ નહિ જાણનારો અને નિર્દોષ વાલીને મારનારો અને કૃષ્ણ તો બહુ કાળો કામ કરનારો અને બહુ સ્ત્રી ભોજવનારો, અરે આત્મા આત્મા શું કરે છે ? તમારા શાસ્ત્રના એ તો ગપગોળા છે, કાંઈ નહિ હોય ત્યાં આત્માને દોષી બેસાજો બાકી આત્મા હોય તો દેખાય નહિ ? આ બધા તમારા ભગવાન ? એકને મરાવે અને બીજાને રાજ બનાવે તેવો ? અરે, ભગવાન કાંઈ સમદષ્ટિરિનાના હોય ? ”—આવું જેના મુખમાથી નીકળે તે બધાને અસુરો કહેવામા આવ્યા છે.

સ્વયંબોધી—બ્રહ્મનિષ્ઠ પાસેથી પરીપાત્રી પ્રમાણે શિષ્ય બનીને જ્ઞાન ત મેળવ્યું હોય એવા, પોતાને દાવી ગયેલા અવેદિક સિદ્ધાંતને અનુસરી વર્તનારાઓને પણ અસુરો કહેવામા આવે છે “ ભને સનાતનધર્મમા એમ કહ્યું છે પણ યુગ બદલાયો છે, આજન્મ દરદરના કળીયુગમા એમ આવના જતા ન પાવવે ”—એવું કહી પોતાને ફારતો સુધારો બતાવનારાઓ પણ અસુરો કહેવાય છે સનાતનધર્મ એટલે વિશ્વરૂપ—નારાયણ—સગુણબ્રહ્મ કહેવામા આવે છે તેમનો ગુણ એટલે ધર્મ અને સનાતન એટલે સદા નિરક્ષીત—જગતના પ્રવચ મુઘી રહેનારો અને સ્વારપછી પણ નારા પામનારો નહિ પણ ભગવાન

નારાયણ સાથે નિર્ગુણધર્મમાં સમાર્પ જનારો ધર્મ. એમાં સુધારો કરવાની આત્મસ્થિતિ સમજાવનારા પણ અસુરો કહેવાય છે.

સગુણધર્મ-વિશ્વરૂપ-નારાયણ ભગવાન સત્સ્વરૂપ છે, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, ન્યાયી છે, સમાનજારી છે, સમાનદષ્ટ છે, દયાળુ છે, શુદ્ધમાત્રના દિનચિત્ત છે, પ્રેમસ્વરૂપ છે, અભિમાન રહિત છે, ભક્તોના દુઃખ દરનારા છે, દુષ્ટો પર ક્રોધ કરનારા છે, પ્રાણીમાત્રનું પોષણ કરનારા છે, શ્રેયોના અપરાધ માફ કરનારા છે, દાતા છે, શુદ્ધતા પાવનની ચિંતા કરનારા છે અને શ્રેયોના સ્વભાવ પ્રમાણે અને ગુણધર્મ પ્રમાણે એમના મુખ અને શાંતિ માટે તેમજ પોતાના જેવા થવા માટે, એમનું વર્ગીકરણ કરીને માન વડે તેમને પોતાના તરફ ખેંચવા સદાય ચિંતા કરે છે. તે 'હે શુદ્ધિસાગરો! હે કૃપમંડૂકો! આના ભગવાનના ગુણધર્મને જાણના તમે યુગને જતાવી તમે પાણીને મધી ઘી ઠાઠવા માગો છો? એ કળીયુગ અને તેનું હૃદયક્રોધપણું કેણે નિર્મ્યું હશે તેનો વિચાર કદી કર્યો છે કે ભગવાનના ગુણધર્મમાં મેંજ મારવા નીકળી પડ્યા છો. તમને અસુરો કહેવાનું કારણ આ તમારો ખોટો બકવાદ છે અરે, અંતે નરકપ્રાપ્તિ વિના ખીજુ કાઈ ફળ મળશે નહિ, તે નક્કીજ સમજજો'

! પ્રભુપ્રેમીઓ! તમે જૂની પ્રજા છો બધા અનુભવ પછી તમારી રહેણીકરણી સનાતનધર્મ પ્રમાણે કરી શક્યા છો, તેને ન બદલજો જે પ્રજાના સમાગમમાં આવો તે પ્રજા જેવા ચરામાથી પાછા હરે? ગુમાવેયુ પાછા મેળવવા માટેજ સદા યત્નશીલ રહ્યા કરો તમારા દેશની આબોધવાને અનુકૂળ તમારું જીવન રાખ્યા કરો તમે ગાંધીજીને માનનારો છો અને સ્વામી દયાનંદજીને માનનારા છો તો જુઓ કે બેઉ એમનાજ પોષાકમાં રહેતા હતા એક ગૃહસ્થ સંન્યાસી હતા જ્યારે બીજા પાકા સંન્યાસી હતા એમની રહેણીકરણીથી એમની માનદાનિયે થઈ નહિ કે એમને કરો અનર્થ પણ ન થયો. તમે એ બેઉ સતોમાથી કોઈનાયે અનુયાયી હજો તો તમે આ સત્ય સમજી શકશો કે તમે બીજાઓને એમના અનુયાયી બનાવ્યા, અને એમનું કહેનું આચરના તમે બળ વાપરી માખણને ફેંકી દઈ જાણને વળગી રહો છો, કેળાનો ગર્ભ ફેંકી દઈ જાય આવો છો, તેમ વર્તી રહ્યા છો જ્યારે તમારા આજ્ઞના ઢંગ સામે તો નજર કરો! ફેર ક્યા પડે છે તેનો વિચાર! જુઓ, એકને વાહસરોય

સલામ કરતો હતો. અને બીજાને 'ખંભબનો મવનર', સલામો લારતો. અરે, ખમ્બા લોડો તેમને ચાહે. જ્યારે તમારાં આચરણોને લોડો વધાવે તો નહિજ, પણ વખોડે; લોડો ત્રાપી જાય છે, મ્હોકું મચકોડે છે. તમારાં આચરણો અસુરો જેવાં કહી શકાય કે નહિ તેનો ખ્યાલ કરો. ખરીરીતે તો જો તમે એ બેઉ સંતનો અનુયાયી છો તો તમે સ્વયં એમના ઉપદેશોને આચરણમાં મોકો અને તેને ચૂંતરીતે પાવો. બાહ્ય કાચીક, લેખીક કે માનસીક રીતો વાપરી કે શારીરીક બળથી કે કાપડનો દોર લાથમાં લઇ બીજાઓ ઉપર તમારી માન્યતાઓ ડોહી બેસાડવાના યત્ન ન કરો. સનાતનધર્મનો ઉચ્છેદ કરવાના માર્ગમાંથી દલી જાઓ તમારા મનમાંના એવા સંકેપોને ઉખેડી નાખો. ખેર તમે તે યજુ' પણ બેઉ મહાત્માઓનું લક્ષ દિંદુસ્થાનની પ્રજાને પરદેશી બોક્સરીમાંથી, પરદેશી ધર્મની અસરથી અને પરત્વની પકડથી તમને મુક્ત કરવાનું કષ્ટ તે પુરું થયું. પણ હવે જેમ શીષાળામાં પહેરવાનાં ગરમ ઉંનના કપડાં ઉનાળામાં રાખવાની જરૂર નથી રહેતી, તેમ તમે આત્મરમુખી શ્રીદીશેષા રૂપી શીષાળાને અનુરૂપ 'સોટા સામે સોટા' ના ન્યાયે પરદેશીઓનો ધર્મ, જડવાદ અને આચરણો રાખ્યા, પણ હવે તો રત્ન જહવાઇ ગઇ છે, હવે તમે તમારા સનાતન જ્ઞાતરત્નની સનાતન રહેણીકરણી, સનાતનધર્મ અને સનાતન ધર્મરવાદ ખાતલું કરો. હવે ન આચરણ કરો. દીકા કરવાનું અને ન આચરે નિદા કરવાનું. હવે આસુરીભાવનાનો ત્યાગ કરી ગીતાઆપકાશ્રીકૃષ્ણપ્રભુના ગીતાના દૈવીસ પતિના ગુણો તરફ વળો.

દૃષ્ટાંતઃ-એક વખતે શ્રદ્ધાજીને 'एकोडहं बहु इयाम्' એક છું, બહુ થાઉં' એવી ભાવના પરમશક્તિના સ્વભાવની પ્રેરણાથી ધર્મ એ પ્રેરણાથી પોતે સર્વરૂપ થવાની-વિશ્વરૂપ થવાની ભાવના કરતા એમની વિશ્વર-થવાનો આરંભ થયો. અત્યાનંદ એમના અંતઃકર્મણમાં એવો લાગ્ય ઉત્પન્ન થયો કે, "આ મારી સ્થાને સારીનસ્તી કહેનાર કોઈ હોય તો તે રચના પ્રમાદ વિના, સાવધાનીથી, ઉત્તમ જનાવવાનું ખોય સચવાય." તરતજ શ્રદ્ધાએ પોતાનામાંથી એક દીકાકાર ઉત્પન્ન કર્યો. જે હાથ જોડીને દીકાકારો પોતાનું જે કામ નિર્માત થયું હોય તે જાળવવાની આજ્ઞા માંગી. શ્રદ્ધા બોલ્યા, "વાસ! હું જે પેલ કરું એની તપાસણી તારે કરવી અને તેનો અભિપ્રાય આપવો એ તારું કાર્ય છે," ત્યારપછી શ્રદ્ધાજીએ એક પછી એક વસ્તુ

ઉત્પન્ન કરવા માડી અને પેના દીકાકારને તે તે વસ્તુ જતાવવા લાગ્યા અખત્યાર આપેલા પેના દીકાકારે દરેક વસ્તુમાં દોષ જતાવીને પોતાનું જીવન સાર્થક કરવા માડ્યું.

દીકાકારની દૃષ્ટિમાં એક પણ વસ્તુ જાહાની જૂન વિનાની અને વસ્તુ દોષ વિનાની દેખાઇજ નહિ તે આ પ્રમાણે કહેતો કે, 'પિતાજી! હાથીને ઉચ્ચ જોતા આવડતું નથી, ઉંટ ઉચ્ચ જોઇ રહે છે, ગધેડામાં નથી ચચળતા કે નથી છુદ્ધિ અને વાદરો ચચળ છે, જોનાથી ધડીતર પણ રિધર દડી શકાતું નથી' જાહાજી આ સાબળી આજ્ઞા બની ગયા

છેવટે જાહાજી પોતાની બધી ચતુરાઇ ખર્ચી નાખીને આખર પ્રયત્ન અજમાવીને અનુબંધ બનાવ્યો જ્યારે દીકાકારને અનુબંધ જતાવ્યો ત્યારે પણ તેને માનવી જૂન વિનાનું અને દોષ વિનાનું છે એવી રીતે વખાણનાનું ઠીક ન લાગ્યું. એ જોડ્યા, 'પિતાજી! આ માનવીની છાતીમાં એક બારી મુકવી જોઇતી હતી એમ કરવાથી એની સમજમાં બીજાના વિચારો આવી જાત.' જાહાજી અકળાયા દીકાકારની દીકાઓને સદન કરી શક્યા નહિ 'મારા ભોગ લાગ્યા કે મેં તને પેદા કર્યો એકપણ, સીજને વખાણી હોત તોયે મને ટાકક વળી હોત' એવું જોડીને રોને બરાઈ તેને ભગવાન શકર પાસે લઇ જઇને કહ્યું, 'આને રાખો તમારી પાસે'

આ પ્રમાણે રોને બરાવેના જાહા એને મુઠ્ઠી આવ્યા એ વાતતો જોડકસ, અને શકર-શ્વ પાસે ગયેનો એ દીકાકાર ભરમ; પણ થઇ ગયો હોત એ પણ ચોક્કસ હતું, પણ અસુર હોનાથી ભગવાન શકરને પણ કોઇ પ્રકારે દગીને એ બચી ગયો આમ બચ્યો તો ખરો પણ કોણ જાણે કયાથી પણ એ અસુરનો વિરતાર પણ બહુ વધી ગયો શુ જાહા અને શકરને ખબર નહિ હોય કે એમની સૃષ્ટિમાં આ દગ અને અસુરનો વિરતાર વધીને છૂપીરીતે પ્રજામાં ભળી ગયો છે? કદાચ એમ હશે કે હિંદુઓ પછી જાહાજી-પાદુદીઓ, જુદો, જૈનો, ખ્રીસ્તીઓ, બોલ્મેવીકો, ફેરીરો અને નાઝીઓ રચ્યા હશે એટલે 'પાવો પાવાના પાપે જમ' તેમ પેદા કરેલાને નષ્ટ કરવાનું પાપ કોણ લે? શકરે માન્યું હશે કે 'જો જાહા પોતાની અનામત માગે અને તે

પહેલાં તે બળી લગમ અધ-નય તો હું ખીજે ટીકાકાર કયાંથી આપી શકીશ ? પરિણામે એને ન માર્યો તથાએ કે ન માર્યો ચાકરે એહિએ જીવતો રહેવા દીધો.

હવે ટીકાકારનો વિસ્તાર વધે તે બધા પાસુ ટીકાકારોજ હોયને ? પરિણામે એક એકની સામે ટીકા કરવા લાગ્યા અને પોતાના પ્રથમ પૂર્વજને આ બધાનું કારણ જાણી બધાર્યો એમ થળા વિચાર કરી એક બધુ મારફતે પ્રથમ ટીકાકારનું માથું હાલી દીધું. અહ્યાં એ પરિણામ જોઈ ખુશ થયા, હસીને સતોપ વ્યક્ત કર્યો કે, " જોર ! હવે આ બધા અંદર અંદર મારાં ફાંસા કરશે તેમાં શું ? મારી સ્થિતિ તો હવે નાશ નહિ થાવને ? " અહ્યાંએ આમ ખુશ થઈ દિંદુએને સંદેશુતાનો ગુણ આપ્યો. બધા પેલા ટીકાકારના વંશ-વેત્તા વધતાં ચાલ્યા. તેમાં દિંદુએનો વેત્તા સદનશીલતાના કારણે ખીજા વેત્તાની ટીકાકારોથી હિરાન થવા લાગ્યો. પાસુ જવાબ તો આટલોજ આપ્યો લાગ્યા કે, " તુમ વકતે રહો । હમ સુનતે હૈ । અહ્યાંએ આમ ટીકાકારનો કમ ખેલ્યો. તે દિવસથી તેમણે આ લોકો તરફ લક્ષ આપવાનું છાડી દીધું. છાડી દેવાનું કારણ પાસુ અહ્યાંને લખવાનું કે ટીકાકારને એમણે એવાજ બનાવ્યો દેતો કે એને પોતાની બૂલની કે દોષની ખબર ન પડે અને એ પોતાને સર્વશુભ સંપન્ન થાને અરુ.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આજ ખીજનાં ગુણદેવ જોઈ ટીકા કરનારાઓ અને પોતાને સકળશુભસંપન્ન માનનારાઓ અને મનાવનારાઓને પાસુ અમુરો કહેવામાં આવે છે. ટીકા તારેજ કરી ચકામ છે કે જ્યારે ખીજનાં ભગવાનને એ ટીકાકાર જોઈ ચકતો નથી. એ ભગવાનને જોઈ ચકતો નથી તેથી તેની ટીકા કરવાનું કારણ એ છે કે એનામાં નથી દયા, નથી પ્રેમ અને નર્થ ભગવાનની લક્ષિત. પરિણામે એ ભગવાનની નિંદા કરતો ચર્ચ અંસુર બને કે અને અમુર કહેવાય છે.

ભગવાન કૃષ્ણનો એટલો આત્માનો દેવ કરનારા આ અમુરો-કરકર્મીઓ દયા વિનાના, જુદા, પ્રપન્ચી, નાપાક, અનાચારી, અમંગલ, આચરણવાળા હોઈ કુરા, પુના રહેતી માણમાં જોઈએવાં કામલાલેખાંશુરુષ, છે અને પાછી

થઈ, પાછા ભરાઈ, પાછા ખાલી થાય છે અને આ ક્રમ હમેશનો ચાલુજ રહે છે તેમ જન્મમરણની ચક્રમાળામાંથી એઓ છૂટા થતાજ નથી તેમને કેદાંધિ શાંતિ મળતીજ નથી અતે તેઓ કુતરા, બીલાડા, દુકર, સપ, વાઘ, વીંછી ઇવાદિના શરીરોમાં જન્મ બીજાઓમાં કલેશ ઉત્પન્ન કરી પોતે પણ કનેશના ભોગી બને છે

હવે આ અસુરોની નકક્ટાઈ નો ખ્યાલ કરો તેમને માટે શુભરાતીમાં કહેવત છે કે ‘નકક્ટને કૂળે બાવળીયો, તો તે કહે કે સલે મને છાંવડો થયો’ ની માફક આ અસુરો ઉપરોક્ત જન્મમરણની ઘટમાળમાં પડ્યા પછી પણ તેમનામાં ઈશ્વરીભાવ આવવાને બદલે તેઓ એમ બોલે છે કે, “વહેલા નહિ તો મોડા, પણ હમારોયે મોક્ષ તો થનાનોજ છે ને, તો ભાઈ તમે બહેનો મેક્ષનો દાડો પકડજો, હમે તમારી પછી મોડા આવીશું માળ ઉપર જનારો કોઈ બહેલો ચઢી જાય અને કોઈ મોડો ચઢે, એમાં શું થઈ ગયું ? નકામાં દાખના બધ કરો” એમનું આ માનવું પણ ખોટું છે. એમનો આવો આસુરીભાવ, એમને ઉપરથી પછાડી નીચે ગળાવે છે એઓ ધાસ-શાક-પાવળ-લીમડા-જળચર-પશુ-કીડા અને પક્ષીઓના શરીરોમાં જાય છે અને અનેકગર એવા શરીરોમાં આનંદ કર્યાજ કરે છે આમ અધ્યાત્મતિમાજ ભ્રમણ કરનાર, માટે ભગવાને શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે ‘ક્રીયસ્વ જાયસ્વ’ = ‘મરો, જન્મો મરો જન્મો’-તેને સાચી પાઠે છે. આમ વેદ વિરુદ્ધ આચરણ કરનામાંથી પાછા નહિ હટનારા એ અસુરો-ક્રમભોગોની આસક્તિનાળા, અનાચારીઓ, મૂર્ખાઓ-આસુરીચેત્તિમાજ દરેક વખતે જન્મે છે પ્રજુને પામતા નથી પ્રજુને પામવું એટલે સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિત થવું અને આત્મારૂપે રહેવું. પ્રજુપ્રાપ્તિ યા આત્મસ્થિતિને પામવાને સાધનતથ મનુષ્યદેહને પણ નહિ પામીને પત્થર, ભૂત, ગ્રેવ યોનિમાં જાય છે જ્યાંથી કુતરા, દુકર વિગેરે પણ તેઓ થતા નથી

પ્રજુપ્રેમીઓ! આવું સમજીને બુદ્ધિમાન મનુષ્યો-રાજસ, તામસ, શુષોથી દુષીત થયેલા અત કરણવાળાઓ જોવીરીતે પોતાનું અંધ પતન કરે તેવી રીતે-પોતાનું અંધ પતન થના દેતા નથી એ બુદ્ધિમાનો સત્ અને અસતના વિવેકવાળા જનીને કરવા લાયક પ્રાર્થનને સફળ કરવા માન કર્યા કરે છે યાદ રાખો આસુરીસંપત્તિ બંધન મારેજ છે, મોક્ષને મારે નથીજ.

અદિ એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે 'જે જે અસુરોને ભગવાને માર્યા છે, તેમની હમોએ દૂર્જિતિ નહિ પણ રાહગતિ સાધળી છે, તો તેનું કેમ? વળી ઇન્દ્રે જ્ઞાસુરને માર્યો, તે અસુર પણ મોક્ષ પામ્યો, તેનું કેમ? તો પછી શુ ઇન્દ્ર ભગવાનના કરતા વધી ગયો? ભગવાને મારેલા અસુરોને મોક્ષ કેમ ન થયો?'

ઉત્તર:-ભગવાનથી મરાયના અસુરોનું મરતા પહેલા પોતાના બળનું અભિમાન મની ગયું હતું વળી શત્રુના કારણે તેઓ ભગવાનનું ચિંતન કરતા હતા આ કારણે એમણે પ્રભુ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ યથો દોનાથી, એમના દોષો ખરી ગયા હતા, પણ એમનામા જ્ઞાસુરને મરતી વખતે જે આત્મજ્ઞાન થયું હતું, તેનું આત્મજ્ઞાન થયું ન હતું તેથી તેમને મેલ્ય મળ્યો ન હતો, જ્યારે જ્ઞાસુરને તો ઇન્દ્રે માર્યો હતો છતાં ઉપના કારણસર તેને મોક્ષ મળ્યો હતો મગ્ય સમયે પ્રભુને સમીપ રહે તેની દૂર્જિતિ તો નબળ થાય, પણ જન્મમરણનો દેશ મની જામ અને મેલને પામે

અમનસ આખા વિશ્વમા સનાતનધર્મજ હોય છે આ મત્સ્યલોકમા એટલે આપણી દુનિયામા નીચેના સાત અને ઉપરના સાત મળી કુલને ચૌદ લોકોમા સનાતનધર્મ મૂર્તિમત-૧ પદ પાતાળમા અને માથુ બ્રહ્મલોકથી પણ પરે-હવેનો દાય હવેનો માથા અને સૂર્યચંદ્ર મે નેરોવાળો છે. જે લોકમા જે અમ એ ધર્મરૂપ સનાતન ભગવાનનું હોય ત્યાં તેવા ગુણગણા અને તેવાજ સ્વભાવવાળા હોવા હોય છે તેમના ચારીરની રચના પણ નેવીજ ત્યાની અ મોહના પ્રમાણેની હોય છે તેથી એક લોકના હોવા બીજા લોકના હોવા વરતા શિષાદૃતિ, શિન્ન સ્વભાવ અને શિન્ન ગુણધર્મવાળા હોય છે એમા પણ એકજ લોકમા દેશ અને પ્રાતવાર શિન્ન શિન્ન રચના હોય છે આ પ્રમાણે આપણો લોક { મત્સ્ય }, બીજા તેર લોકોથી વિવક્ષ્ય છે આપણા મત્સ્યલોકમા પણ ખડ-આત-દેશ ત્રિગેરેની આબોહવા અનુસાર આપણુ માનવી એમા પણ વિવક્ષ્ય-ગુણ-આકૃતિ-સ્વભાવ-ક્રાંતિ-રહેણીકરણી અને ધર્મ છે, ત્યાં એ સનાતન ભગવાનનું ઉદર છે ત્યાં આપણો લોક છે મોમા જે નાખ્યુ તે સ્વદા ઉદરમા 'પે' કરાવે વેક -આ કરેલન આપણે જાણીએ છીએ એટલે પેટની માધક આપણે લોભીયા બનીએ છીએ અમ તોતી રહીએ

છીયે, પ્રતિરીત બની રહીયે છીયે, દુકાણમાં આપણે જ એનો આહાર છીયે કારણ કે આપણે સમાનગુણી છીયે સનાતનધર્મી સનાતન ભગવાન અનંત છે શેષ પણ એમના હજાર મુખથીયે એમનું વર્ણન પૂરું કરી શકતા નથી, કેમકે તે અપાર સ્વરૂપી છે, જેનું કારણ એ છે કે તે માધીક છે

તો હવે આપણે બાકીના તેર લોકની વાત છોડી આપણા મત્સ્યલોકના ધર્મ સંબધી વાર્તાલાપ કરવો ઘટે તેમાયે આપણો દેશ-ભરતવર્ષના ધર્મનો વાર્તાલાપ વધુ અગત્યનો છે. એમા વસતા આપણુ ભારતનાસીઓને પગલા દેશ-જેવાકે / અરબસ્તાન, ઇરાન, તુર્કસ્તાન, ચીન જાપાન, રશીયા, જર્મની, ઇંગ્લાન્ડ, અમેરિકા-ની પ્રજાના ધર્મો ગ્રહણ કરી, આપણો હિંદુ સનાતનધર્મ ત્યાગનાથી લાભને બદલે હાનિ થાય છે એ લોકોને પણ આપણા દેશમા આઝ્મા પછી પોતાની રહેણીકરણી અને ધર્મ છોડવોજ પડે છે કામતા તરીકે હિંદુસ્થાનમા આવ્યા પછી અદિનો શિવાળો એમને વધુ પડતો ઠડો લાગતો નથી, કારણ કે એઓ એના શીતપ્રદેશમાથી આવ્યા હોય છે કે જમા એમને ઘેટાના આમડાનાજ વસ્ત્રો પહેરવા પડે છે, જ્યારે અહિંનો ઉનાળો તો એમને એવા ગભરાવી મુકે છે કે એઓ બૂજ જોઈ અને બારીક વસ્ત્રો કે જે શરીરના બાગ કરતા ખૂબ પહોળા હોય તેવા પહેરે છે. ધણુખડ તો બને તેજ્યા મર્યાદા જાળવવા પુરતાજ વસ્ત્રોનો ઉપયોગ તેઓ કરે છે નીકરું, પાષાળમા, ક્રૌંચ, બાય જગરના માઉન્સ, લુગીઓ-આ એમના પહેરવેસમા મુખ્ય હોય છે આમ દરેક રહેણીકરણી અને કર્મધર્મ તેમજ સાધનભજનની રીતો તેઓએ ફેરવવી પડે છે અને ત્યારેજ તેમને સુખ થાય છે આડબર અને આમદથી જો કોઈ વળગી રહે તો તેમને નુકસાન થાય છે ભલે ઉપર ઉપરથી આ વાત ન સમજાય, પણ બારીક નિરીક્ષણ કરનારને આ વાત બંધી સમજી શકાય તેવી છે

અસંગત, આપણા આજ્ઞા મત્સ્યલોકના આદમીઓમા એક ગુણુ સરખો છે અને તે છે 'લોભ' એ તો તમે પ્રત્યેક આદમીમા જોઈ શકશો પરંતુ તમારે તો જુવું છે આ દુનિયાથી અને તમારે તો જુવું છે તમારા શરીરથી, માટે લોભની જ દર સમાયેલી કામના તમારામાથી કાઢી નાખવા માટે બજન, સાધન, આરાધનાદિ થાન કરવાના છે શાન્ત-મુક્તિ જીવન જીવિને, સંસારજ-

ધંમુક્ત 'યદને', કાયમ શાંતિ, કાયમ આનંદ અને કાયમ સુખરૂપ એવા સનાતન-ધર્મરૂપ દુઝર-માયા ઇત્યાદિવાળા સગુણરૂપ ભગવાનમાં સમાઈ જવાને યત્ન કરવાનો છે. લોકોને ત્યાગ્યા વિના અને કામનાને નષ્ટ કર્યા વિના એ ભગવાનના પદને 'પમાય' નહિ, એ પદને પમાય નહિ-તો કેવલ્યપ્રાપ્તિ થાય નહિ. શિવન શિવન જણાતા માનવીઓમાં રહેલા આત્માનો દ્વેષ, એમનાં આચરણો જોઈને કરવો જોઈએ નહિ, તેમજ તમારે-તમારી માન્યતા પ્રમાણે વાળવાને કાપીક, વાચીક કે માનસીક બળ વાપરવાં જોઈએ નહિ.

નિંદા એ-એક મોટું દુષણ છે. જ્યાં મોટા પુરુષો કહી ગયા છે કે 'કાંઈની નિંદા કરવી ઘટે નહિ', પણ અજ્ઞાતામાંયે નિંદા ચર્ચા જાય છે. એનું કારણ તમારા અંતઃકરણમાં સદનશક્તિનો અભાવ છે, અને આ અભાવનું કારણ તમારા અંતઃકરણમાં સાચો પ્રેમ નથી, એ છે. 'પ્રેમ નથી' એટલે તમારું સ્વરૂપ-જે આત્મા છે-તે કામનાના લોભરૂપી પડાથી ઢંકાઈ, મધુ છે. એથી તમારો આત્મા પ્રેમ રૂપી પ્રકાશથી પ્રકાશતો નથી. તો આ પડો નીવારવો જોઈએ, હેઠી કાઢવો જોઈએ, અંધકારનું કારણ દૂર કરવું જોઈએ, આ થાય છે સાતંગ કરવાથી. સાતંગ કર્યા વિના-લોભ ન કરવો; કામના ન કરવી; નિંદા ન કરવી-આવું બોલવાથી-કાંઈ ફળ મળશે નહિ. કિલકું તમે બીજાપર કાપીક કે વાચીક બળ વાપરો, જો એમ સિદ્ધ થશે, પરિણામે તમને અને બીજાઓને અશાંતિ થશે. આને માટે તો રસ્તો એક જ છે; કે 'Example is better than precept' આ કહેવત પ્રમાણે ક્યાં ક્યાં કરતાં કરતાં ચૂપચાપ જોતે આવરવાથી ચિત્તપ્રસન્નતા અને પ્રભુપ્રસન્નતા સંપાદન થાય છે. અગ્નિય થવાનું નથી.

દુષાંત:-કાંઈએક શિષ્ય પોતાના નાના છોકરાને લઈ એક દિવસ સાંજે પોતાના ગુરુના આશ્રમે ગયો! પ્રભુમં કરી બેઠા પછી કેટલું દિવસ નહિ અને, આજે છોકરાને સાચો લાવેલો તેથી ગુરુએ શિષ્યને પૂછ્યું કે, "હે પુત્ર! આજે તો 'શુ' તારા પુત્રને લઈ આવ્યો છે, તો કાંઈ કારણે લાવ્યો છે કે અમરતો! આજે 'હા' કરી, તેથી લાવ્યો છે? જાણી, એ આટલો બધો શીકડો કેમ લાગે છે? પેટ પણ કાંઈ ચરેલું હોય તેવું લાગે છે, તો શું કાંઈ બીમારી તો લાગુ પડી નથીને?" શિષ્યે જવાબ આપ્યો કે, "ગુરુદેવ! એવી કાંઈ

ખાસ ખીમારી તો નથી, પણ વૈદના કહેવા મુજબ આમળ જતાં ખીમારી
 દાગ પડે એવી એને એક ટેવ પડી ગઈ છે. આ પેટ ને ચટ્ટી આવેલું છે,
 તે આળેજ દેખાય છે. એનું કારણ એને ગોળ ખાવાની બહુ ખરાબ ટેવ
 પડી ગઈ છે. આખા દિવસમાં કાંઈ નહિ તો ચોરીછૂપીથી, રડીકકળીને કે
 વેચાતો લાંબને પણ રોજનો સરેરાસ પાશેર નેટલે ગોળ ખાઈ જતો હશે.
 એને લાંબને એને પેટમાં કરમ થાય છે, અને પેટમાં સોજે થઈ આવે છે.
 પણ વૈદની દવાથી પાછો આરામ થઈ જાય છે, એટલે પાછો ગોળ ખાવા
 લાગે છે. હમે એને બહુ બહુ કહી ચાક્યાં પણ હમારું કહ્યું માનતો જ નથી.
 માટે આજે તો ગુરજી તમેજ કાંઈ એને બોધ આપો તો સારું, કે નથી એ
 ગોળ ખાતો બધું થાય. ગુરજી થોડો વખત ઝાંત રહ્યા અને પછી કહ્યું કે,
 "હીક બાઈ! આજે તો તું એને લઈ જા. પંદરેક દિવસ પછી એને પાછું
 આપું થાય ત્યારે મારી પાસે લઈ આવજો. હું એની ટેવ છોડાવીશ."
 શિષ્ય મુત્રને લાંબને ઘેર ગયો.
 પંદર વીસ દિવસ પછી પાછું પેલા છોકરાનું પેટ ચટ્ટી આવ્યું ત્યારે
 તેને આપ તેને ગુરજીને આશ્રમે લઈ ગયો. ગુરજીએ પેલા છોકરાને પાસે
 બેસાડી રમોડતા હોય તેવાં આવે કહેવા લાંબા, "કેમ દારૂની ઘૂંટી આજે
 પોછો આવ્યો છે? અમારી આશુ? ત્યાં પેટ તો ગયા, વખતના કરતાં
 બહુ ટૂંકી ગયું છે ને શું? આસં મારી સામે જો! હું જો કહું છું તે આ
 તારા આંખ અને બીજા બધા માને છે કે નહિ?" છોકરો બોલ્યો, "મહારાજ!
 મારા આંખ તો તમે કહેા છો તે બધું હમને ધરમાં કહી સંભળાવે છે અને
 પાળે પણ છે." ગુરજી પૂછ્યું, "ત્યારે હું કહું તે શું પ્રાણે, તો મુખી
 થાય કે નહિ?" છોકરાએ જવાબ દીધો, મહારાજ! કેમ નહિ? તમે જેમ
 કહેશો તેમ કરીશ." ગુરજીએ આમા વાતમાં ને વાતમાં છોકરાને વચનથી બાંધી
 ગોળ નહિ ખાવાનું કહ્યું. છોકરો કંજુશ થયો. પછી ગુરજીએ ખુસ થઈ એને
 આશ્રમની વાડીમાં મીઠાં ફળ ખાવા અને રમવા મોકલી આપ્યા. ત્યારબાદ
 એના આપને કહ્યું, "હે પુત્ર! તને કદાચ શંકા આવશે કે આની આજે વાત
 મારે તે દિવસ કરવાની હતી, તો પછી તે દિવસે ન કરી અને આજે કેમ
 કરી? તો એનો જવાબ એ છે કે બાઈ! હું પણ તારા મુત્રના જેવો જ તે
 દિવસે ગોળ ખાઈ હતો, એટલે હું એ દિવસે એને બોધ આપતો તો એને

લાગતે નહિ, પણ આ પંદર દિવસમાં મેં તદ્દન ગોળાખાવાનો બધ કરી
એનો અનુભવ લઈ લીધો. આ કાગ્જોનું છું એને આગે ઉપદેશી શક્યો.
ખીનું તમારી જાળતમાં મારે કહેવાનું છે તે પણ એજ છે. તમે તમારે
ધર્મમાં ગોળ ભરો અને ગોળ ઘણાકમાં કે રોટલીવેડમીમાં વાપરો અને
હોકરો એ બધું જાણો, પછી એ કેમ કરી ગોળ છોડી શકે? જો તમારે
એની પામે ગોળ છોડાવવો હોય, તો પહેલાં તમે કોડા અને પછી જુઓ કે
એ ગોળ છોડે છે કે નહિ?" સિંધુ નિરૂત્તર રહ્યો. આ ઉપદેશનો મર્મ
એની છાતીમાં સચોટ લાગી ગયો અને આખરે આણુ કુટુંબ સુખી થયું-અસ્તુ.

જુ સાધ જતી સનાતનધર્મની આર્યસંસ્કૃતિને પુનર્જીવીત
કરવાને પાતાના આચરણથી આરંભ કરવાની બહુ જરૂર છે.
અમારા એક વડિલ અમે નાના હતા, ત્યારે એક વાત વારંવાર કહેતા હતા,
જે સમજવા જેવી હોય છું તમને દણ્ડાત રૂપે કહીશ એને માનવું થા ન
માનવું એ તમારી મુસરી પર છોડું છું.

દુષ્ટાંત:-તેઓ કહેતા કે—"જ્યારથી આ સંપ્રિત ઉત્પન્ન થયું, ત્યારથીજ
દેવો અને અસુરો ઉત્પન્ન થયેલા છે. જેણે વિષદાણુ અને વિરૂદ્ધ હોઈ એક
એકના સુખને જોઈ સાખી શક્તા નહિ. આમ દેવને લીધે મુખમાં વિઘ્નો
નાખી, અંતરાયો પાડી, દેનાસુર સત્રામ આણુજ રહ્યા કરે અને દેવતાઓ જ્યારે
હારે ત્યારે વિધ્વનો આશ્રય લે. આમ અસુરોને વિધ્વ સાથે પણ અદાવત આને.

જ્યારે જ્યારે અસુરોનો ત્રાસ બધે અને તેમના દ્વારા કર્મધર્મનો લોપ
થાય, પૃથિવ અકળામ્ભ જન્મ, દેવતાઓ મુગ્ધામ્ભ જન્મ એટલે બધા ભગવાન
વિધ્વની રત્નિ કરી પ્રસન્ન કરે અને વિધ્વ જરૂર પડે ત્યારે તેનાં શરીરો
ધારણુ કરી ધર્મનું રક્ષણ કરે. અસુરોનું વિધ્વ આગળ ચાલે નહિ, એટલે
આ અસુરોએ હવે કાષ્ઠક નવો માર્ગ શોધના માંજો છે.

આ માર્ગ એવો સચોટ શોધ્યો છે કે જેનાથી આખી સનાતનધર્મ
સંસ્કૃતિનો સદંતર નાશ થઈ જાય તે એ છે કે-ભગવાનની રત્નિ કરી તેમને
પ્રસન્ન કરનારાઓ, દેવો-ભક્તો-ધર્મીયો-આદિજોનાજ હોદ્દાઓની તરીકે
તેમણે જન્મ લેવા માંજો છે. જીવ્યાર્તા આખાપથી પોતાના જાળકા ઉપરની

મમતા છૂટે નહિ અને તેથી તેઓ બાળકોને મારી નાખવાની વિધિને પ્રાર્થના કરી શકે નહિ અને તેનાથી ઉત્પન્ન છેકલઓના આસુરીકમો જોઈ, કટાણી, 'હે ભગવાન ! હવે તો અમને મોત આપ !' કહી દેવો-ભક્તો-ધર્મશીલોના વર્ગમાં ઓછાપણુ થવું જાય

ધ્રાઘણુનો દીકરો મેટ્રીક લખ્યો કે પોતાના ભાગ્યમાં ધ્રાઘણુ માતા-પિતાને ત્યાં જન્મ લેવાનું મોટામાં મોટું કુખ માને, માતાપિતાને બીજાની સમજે અને પોતાને શુદ્ધ માને, ભગવાનો દીકરો કંવેજમાં ગયો એટલે ઘેર આવતા બાપના ભજનોને ધર્નાગ માને અને તથુરો કે મજુરાના અનાજથી તેનું માથું ડુબે । ધર્માણુનો દીકરો 'સાહેબની સાથે ફરી' સવારને બહારે સાજે રનાન=Back લે 'અને' રેમન પર ખેસી છરીકાંગથી ખાપ અને શુદ્ધ વૈષ્ણવનો દીકરો નિનાયન જઈ બેરીસ્ટર કે આદ્ય સી એસ બની ઘેર આવી માતાપિતાને Intact=મૂર્ખ તરીકે પોતાના મગ્ગમાં ઓળખાવે

આ બધું હિંદુસ્થાનમાં સનાતો દોડસો વર્ષો થયા બનવું આજુ છે આવામાંનાજ કેટલાક આચાર્યો અને નેતાઓ થઈ પ્રજાને પોતાની મોઢક દોરની રેહ્યા છે અને આમ કડવી છુબડીના એક બીજામાંથી 'કેટનાયે' વેવાઓ ઉગી કડવા છુબડા થયા છે બધુંજ બગડ્યું છે સનાતનધર્મમાં સુધારો દાખવ કરવાનું કુધીર્ત કમ તેઓ કરી રહેતા છે પણ એ બીજારા નથી જાણતા કે એમનો રસ્તો જૂનભરેલો છે, પાપજનીત છે એમણે સમજવું જોઈએ કે ભગવાન તેમના આ સુધારાઓ સાખશે નહિ ' અસ્તુ

પ્રયુગ્રેમીઓ ! મે અમાઉ કહ્યું છે અને પાછો કદુ છું કે આવી વાત માનની કે ન માનની તમારી મુન્સરીની વાત છે, પણ અને દેખાય છે કે— " મુરોપના જીવોનો એક મોટો પ્રનાહ એમનાં શરીરો છોડીને એશિયામાં આવવા લાગ્યો છે તેમણે વિશેષ કરીને ઇન્ડિયા અને જર્મનીના જીવો હિન્દુસ્થાનમાં તમારા બાળકો બનીને આવે છે એમની પ્રવાણીકાળની લાવના આરામ, સુખ અને આનંદની હોય છે, કારણકે ત્યાં કૂતરાના જેવું જીવન જીવી, બાર બાર કલાકની સતત મહેનતના કપડો વેચ્યા પછી, તેમની આગમની અને સુખની જૂખ જાગી છે તમને યાદ છે આ વિશે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં કયું છે કે —

યં યં વાપિ સ્મરન્માર્વં લગ્નલ્યન્તે કલેવરમ્ ।

તં તમેવૈતિ કૌન્તેય સદા તદ્ભાવ માવિતઃ ॥ (અ ૮ શ્લો. ૬)

આવા જીવો તમારા બાળકો થાય છે. પેલા તમને પ્રથમ કલ્યા તે તો અસુર મળે તે દેવ ચનાનાજ નથી, પણ હવે તમે તમાગ પોતાના આચરણથી સનાતનધર્મ પાળીને, તમારાં બાળકોમાં તેવા સંસ્કાર પાડીને, વ્યસેલી બાળ સુધારી શકો તેમ છે, તમારી સંસ્કૃતિનું રક્ષણ કરી રાખે તેમ છે. જો તમે તમારા બાળકોને સનાતનધર્મનો પારસો આપીને નહિ જાણ્યો તો એમની હયાતિ સિન્દુરચાનમાં પણ જેવા જીવનની યશો અને દેશ ઉજ્જવલ થશે સનાતન-ધર્મની પુનર્યાપના કરવામાં તમારી વૃત્તિઓ કેન્દ્રિત કરો. છતાં બળથી કામ ન લેશો, કળંથી કરેશો. કારણ કે હવે તો એ કહેવાતો આસુરજાવી સુધારોએ 'માનામનુ કથું નહિ કરવાનું' સલામતના નામને કલંકીત કરી એ નામ આગળ મૂકી દુરાચર કે દુષ્ટ હપ્તક કરવાનું' જોરજોરથી કહેના માગ્યું છે. કારણ કે તેમને સુધારો કરવો છે-પોતાનું જોઈ, પરદેશી બાલીને, સાર્વજીક, બાળકો સરકારી કેમ થાય તેને માટે, દૃષ્ટાત

દૃષ્ટાંતઃ-કોઈએક લાખોપરિ વલ્લિક શેત્રે તેમની પાછળી અર્ધમાએ એક પુત્ર થયો. મોટી ઉંમરે, અડધાક દ્રવ્ય અને તેનો બોગચાસો એકનોએક દીકરો લોધ, માન્યપે તેને બહુ લાડકોકમાં ઉછેરના માગ્યો. જરા મોટો થતા તે છોકરો તો તદ્દન રનાત્ર મગજનો થઈ ગયો. નીશાળે બીનકુલ જાયજ નહિ, પેર મારનર લણાવવા આવે તોયે લણે નહિ. આખો દિવસ રમતગમત અને ધમ્માચકડી કર્યા કરતો, પણ માન્યપ કથું કહે નહિ. પરિણામે પુરાન ચનાજ તેને દુર્જનોનો સગ થવા લાગ્યો અને તેથી કરીને તે દુરાચરણી, શરાણી, કબાળી, જુગારી અને હેરાન મતો ગયો, ધર્મિષ્ઠીએ આ ભુરી આદતો પણ વધતી ચાલી

દૃઢ પિતા કોઈ કોઈવાર તો તેને પાસે બેસાડી શિખામણના બે શબ્દો કહે, પણ સાલજીતુ ન સાલજીતુ કરી વાત ઉઠાવી દઈ પોતાના માર્ગે જતો છે-પોતાને મરણનો વજન પામે આવ્યો. છેલ્લી ઘડીએ દીકરાને બોલાવી તે કહેવા લાગ્યો, "બેટા! જો હું તો હવે તમને બધાને છોડી ચાલ્યો જવાનો,

પણ મને મનમાં એમ થાય છે કે મારી સદ્ગતિ થાય તો સાર એ સદ્ગતિ આપની કે નહિ તે તારા હાથમાં છે જો તું માત્ર કહેતું માને અને તેમ વર્તે તો મારી સદ્ગતિ જરૂર થશે માટે ખેલ! તું મને વચન આપ કે હું 'હુ' તે પ્રમાણે તું કરીશ " દીકરાએ જવાન આપ્યો " બાપાણ! જો મારાથી થાય એવું કહેશે તો તો હું જરૂર કરીશ તમને સદ્ગતિ મળે તેમા મને શી વાધો હોય? પણ મારાથી થાય તેવું કહે! "

આપે બહુ મજીર સાદે કહ્યું, "જો દીકરા! મારી આ ચાર વાત તારે પાગલાની છે એ વાન તો એ કે તારે રોજ મીઠું મીઠું કરીને આવું, બીજી વાત દર આઠ આઠ દિવસે નવા કપડા પહેરવા, ત્રીજી દર છ મહિને બેઠી કઠ્ઠી અને બોલુ રોજ તારે આપણા ગામના નગરો'તું મોકલું જોઈને આવું ખોસ! આ તારાથી બનશે કે નહિ?" દીકરા તો બહુ ખુશી થઈ ખોસ્યો, "જરૂર, જરૂર, પિનાણ! આ તો બધું માગથી થાય તેવું છે હું તો માનતો હતો કે તમે કહેશો કે બધી આદતો છોડી દે, પણ આ તો ઉધજ નીપજુ સો, બાપાણ! આ મારી પ્રતિજ્ઞા છે કે તમે કહેવી એ ચાર વાતો હું જરૂર પાળીશ " બાપને સતોષ થયો, દીકરાને આનંદ થયો અને બાપનું શાંતિથી મોત આ ધુ

પ્રભુપ્રેમીઓ! જેવીરીતે કોઈએક દારૂના નશામાં મસ્ત બનેલો દારૂડીયો કોઈ પતિવ્રતા સ્ત્રીને કહે કે 'હું તને ચાહું છું' અને જવાબમાં જેવીરીતે તે સ્ત્રી તેને કહે કે 'હા! હું પણ તમને ચાહું છું! પણ, ' અને આવા અધુરા રહેના વાક્યને ન સમજતા જેવીરીતે પેના દારૂડીયો ક્ષણભર ખુશ થાય છે, તેવીરીતે બાપના આર્થિક વચનોને નહિ સમજનારો દીકરા ખુશ થયો તેણે તો બાપને સ્મશાનમાં અગ્નિ સરકાર કરી ઘેર આવી, ગાધુઓ વેરાતાજ, કસ્ટર બનાવવાનો ઑર્ડર આપી દીધો હાજર રહેનાઓએ તેને બહુ બહુ સમજાવ્યો કે, "ભાઈ! આને કસ્ટર ન થાય," પણ પેસો તો હક લઈ બેઠો હતો કે "મારી પ્રતિજ્ઞા છે, આજે જો મીઠું ન ખાઉ તો મારા માપની દુર્ગતિ થાય મારે તો મારા બાપને સદ્ગતિ આપાવી છે "

આ પ્રમાણે દિવસો જતા તે કુસંગમાં તો પડેતોજ હતો, તેમા બાપની વાતો પાગલા દર અંદાડીને નવા કપડા સીવણવા લાગ્યો, અને દરરોજ

નગરશેઠ જાણે નહિ તેરીરીતે તે દુકાને બેઠા હોય ત્યારે તેમનું મુખ જોઈ
તે અને ઘેર આવી જશે આમ બાપની કહેલી તથ્ય વાતો તો પાળના મોંઠી
અને હજી ૪ મહિના પુરા થયા નહોતા, તે પહેલા એક દિવસ નગરશેઠને તાવ
આવેલો હોય દુકાને આવી ન શકવાથી, પેના છોકરાએ તેમને ઘેર જવું
પડ્યું પથારીમાં સુતેના નગરશેઠે તેને જોયો એટલે પાસે બેસાવી બેસાડો
અને બાપનાં કારણ પૂછ્યું છોકરાએ મંથી વાત તેમને કહી અને બાપના
વચનો કહી જાગાવ્યા નગરશેઠે ખીંટી વાત સાંભળી સમજી ગયા. તે વખતે
તો તેમણે પેના છોકરાને ઘેર મોકલાવી દીધો, પણ મરનાર બાપના વચનોની
ગંભીરતા સમજી છોકરાને સુધારવાનો નિર્ણય કર્યો

બીજો દિવસે નગરશેઠે તે આમના રાજ પાસે જઈ બધી વાત કરી,
છોકરાને સુધારવા બધા કાર્યક્રમ રચાવ્યો અને તે મુજબ રાજના મીપાછાઓએ
પેનો છોકરો જાણી જુગાર રમવો હવે ત્યાંથી પકડી કેદખાનામાં નાખી, એનું
બાવાનું પણ નામ કરી દીધું તથ્ય દિવસ બધી જાણે નગરશેઠને તેજ દિવસે
ખબર પડી હોય તેમ જાની, પોતાના જામીન આપી, કેદખાનામાંથી મુક્ત
કરાવ્યો મીપાછાઓ પેના છોકરાને અને નગરશેઠને રાજ પાસે લઈ ગયા
રાજએ તેને બહુ ઠપકો આપી, કરી જુગાર રમતા પકડારો તો ફાંસીએ
ચઢાવનાની બીક દેખાડી, તેને છોડી મુક્યો નગરશેઠે છોકરાને લઈ પોતાને
ઘેર ગયા અને ત્યાં જાગૃતિની કરી મુકેની ગોઠવણ મુજબ તેને સુકા જેબરા
અને અથાણું ખાવા આપ્યું તથ્ય તથ્ય દિવસનો જૂખો પેનો છોકરો જાણીમાં
પીરસેલું બધું તપાસીને ખાઈ ગયો

જમીને ઉઠા પછી નગરશેઠે પેના છોકરાને સામે બેસાડો અને પૂછ્યું,
‘કેમ જાણી જમી લીધું?’ આજનું ખાણું કેવું લાગ્યું?’ છોકરાએ જવાબ
દીધો, ‘બહુ મીઠું’ નગરશેઠે ત્યારપછી તેને સમજાવવા માંડ્યું
કે ‘જો જાણી તારો બાપ મારો મિત્ર હતો તે બહુ ઘણો હતો મરતી વખતે
તેણે જે ચાર પ્રતિજ્ઞાઓ તારી પાને લેવડાવી હતી તેનો સાચો સમજાવ્યો
નહિ, તેથી આજે મારે તને સમજાવવાની જોઈએ જોઈ પહેલા તો તને રાજ
‘મીઠું કરીને’ ખાણું ખાવા કહ્યું હતું, પણ મીઠું ખાવાનું કહ્યું ન
હતું ખાવાનું ‘મીઠું કરીને’ ખાણું અહીંસે રચિલું હોય તેમ જ સાદું, હલકું

ખાવુ ભૂખ ન હોય અને બરશીપેડા ખાધ્યે તે કાંઈ મીઠા લાગે? ભૂખ હોય ત્યારે તુ આજે જેવું જમ્યો તે પણ મીઠું લાગે કે નહિ? માટે ‘મીઠું કરીને’ ખાવુ એટલે રોજ મિષ્ટાન્ન ખાના એવો ભાવાર્થ કરવો એ તારી ભૂન છે તેમ કરવાથી તો બદલજમી થાય, કબજાવાત થાય કે ઝાડા છૂતી જાય અને આયુષ્ય ઓછું થાય એજ પ્રમાણે બીજી વાત એ છે કે દર આઠ દિવસે ‘નના કપડાં/કરી પહેરવા’ એનો અર્થ એમ નથી થતો કે દર અઠવાડીયે કપડા બદલી બદલી નનાજ સીવડાવી પહેરવા પણ ‘નના કરી પહેરવા’ એટલે દર આઠ દિવસે પહેરના કપડાં કોઈ નના જેવા બનાવી પહેરવા બાકી જો તુ દર અઠવાડીયે નવાં કપડાં મીનજવીશ, તો તારા બાપની બધી મીનકત તુ કપડામાજ નાંખના પરનારો નહિ વળી ત્રીજી વાત પણ તારે સમજવાની જરૂર છે હજી તારા બાપને મરી ગયે છે મહિના પુરા થયા નથી નહિ તો તુ તારી સ્ત્રીને પણ કહાડી મુકી બીજી લાગતે પણ અભ્યા મૂખ! એ વાતનો તો એવો અર્થ છે કે દર છ મહિને તારે તારી બેરીને પણ નના કપડાં આણી આપી એની સાથે નરી સ્ત્રીના જોડસો પ્રેમભર્યો સસાગ ચનાવવાનો છે હવે તાગ બાપે જે ચોથી વાત કહી હતી તેમા પણ એણે બહુ સારો વિચાર કર્યો હતો એમ મારે કહેવું જોઈએ એને પુરી ખાતી હતી કે તુ આ ત્રણ કળની વાતોમા ન સમજતા જળ વાપરશે અને ઉધે રસ્તે ચડશે એટલે એમણે, હુ એનો ખાસ મિત્ર હોઈ ‘મારું મોઢું જોઈ’ ખાવાવું કહેવું હતું હીકરા!’, ‘મોઢું જોઈ ખવું’ એટલે મદિરમા ભગવાનની આખી કરી દોડતા આભ્યા જવું, એવો અર્થ થતો નથી, પણ આકૃતના સમયે મારી સનાદ લઈ કામ કરવું એવો થાય છે, અને એમ સમજ કે આજે તો તુ હજારની કપાએ બેઆજર થતો બચી ગયો છે માટે મારી સનાદ એ છે કે હવે તુ સમજી જા અને તારા માપની વેડફાઈ જતી મીઠકતને બચાવી લે અને તારા વર્તન સુધારી ગમેલી આજર પાછી મેળવી લે વાણીકાનો છોકરો જેલમા જાય અને જે બદામતે મીષાઈ દોરડા બાંધી અપમાનજનક રીતે બોલે તે તને ગાળે કે?

પ્રભુપ્રેમીઓ! નમરોહનો ઉપરોક્ત ઉપદેશ સાંભળી પેલા વધીયાના પુત્રની સ્થાન ઠેકાણે આવી અને કળે કરેલું કામ પાર પડવાથી તે અપમાતાનું આક્રમા પડેલો છતાં ઉમંગી ગયો, ભવિષ્યમા અમુર મગી દેવ બન્યો અરવ

તમે જોઈ શક્યા? થોડાં વખતના સત્સંગનું આ પરિણામ હતું. સત્સંગ બહુ બળવાન છે. એક લોકાકર્ષિ આ સત્સંગનું મહાત્મ્ય આ પ્રમાણે કહે છે.—

“માનવનું મુઘરે મન, જો સત્સંગ મળે ।
જાળીને કરજો, જતન તનજા તાપ ટળે ।”

ફક્ત મૂર્ખાઓ આવી વાતો સમજતા નથી પણ માનવદેહની કિંમત તેમને હોતી નથી આ માનવદેહ ફરીફરીને મળે તેમ નથી પ્રભુકૃપાથી મળેના આ દેહનો સદુપયોગ કરવો પડે. આદ્યશંકરાચાર્ય પણ આ વાતને નિશ્ચયપૂર્વક કહે છે કે—

‘દુર્લભં ત્રયમેવૈતદૈવાનુમદ્દ હેતુકમ્ ।
મનુષ્યત્વં સુસુક્ષ્મત્વં મહાપુરુષ સંશ્રય ॥’

અર્થાત્ ‘માનવશરીર, મોક્ષ જીને મહાત્માઓનો આશ્રય—આ ત્રણે વસ્તુઓ દુર્લભ હોઈ પ્રભુની કૃપા હોય તોજ મળે છે

દ્રષ્ટાન્ત—મોક્ષએક ખેડત હળ વડે પોતાના ખેતરને ખેડતો હતો એટલામા એક મોત વડના ઝાડના મૂળ આમળ હળની કાશની અણી અથડાઈ આમળ વધતા અમી પડી પહેલા તો ખેડૂને સમજાય ન પડી ત્યાંમુધી તો બળદને બે ત્રણ પરાણીના ગોઠા માર્યા કંપાં પણ જ્યારે બીનકુલ આમળ ન વધ્યા ત્યારે તેણે જમીનમાં તપાસ કરવા માંડી તો પાસેપાસે લાગી રહીને જ મોટા પાંથરો જમીનમાં દટાયેલા જોયા એને ધીમેધીમે જમીન ખોદી પાંથરો કાઢી ફર કે કના માણ્ય છેવટે જમીન સાફ ચતાજ જ્યાં હળ સમાવવા જાય છે એટલામા પેલી પાંથરોની નીચેની જમીનમાં કાઈ ચળકતા નાના નાના કાકરાઓ જોયા ખેડૂને મનમાં વિચાર કર્યો કે ‘આ પણ પથરા તો ખરાજ ને? એટલી જમીનમાં વાલેવું પણ હિતે નહિ,’ એવે એણે થોડાં જોગ કરી બદાર કાઢી પેના વડની નીચે એનો ટંગવો કરી, આડે પૂરી ઈર્ષ, જમીન ખેડવા મડી પણો

ઝોમાસુ ‘શર ધર્મ ગણ અને મેલગળની કૃપા અને ખેતની મહેનતથી જુવારનો પાક બહુ સારો બેગ સાક્ષ્ય આથી લગાઈ લગી પડવા માંડ્યા અને આની મદદથી જુવારનું રખોપુ કરવા તેણે ખેતરમાંજ વાસ કર્યો.

આમ ચોર તો કાવી શક્યો નહિ, પણ દુરદુરથી આવી સીલી કનાર નેવ
જુવાર નેઈ પપીઓના ટોળાઓ આવી ફૂગાવેર બેસી જુવારની। ઉગણી
કરવા લાગ્યા રનાથના પાણી પી હોરેનો પેલો ખેડૂન આ પપીઓનું કૃત્ય
સાખી શક્યો નહિ એણે માથા પર બેઠે ગોફાંખા પંથરા હોંગી પપીઓના
મારવાનો વિચાર કર્યો પેણુ એવો કાકરા આવી ખેતરોઉં જમીનમા મગે
કયાથી ? એટલામા પેવા ચળકતા કાકરાઓનો કરેલો દગ તેને યાદ આવ્યો
તરતજ તે વડ પાસે દોડી બધા કાકરા ભેગા કરી લાવ્યો અને માથા પરથી
ગોફાંખા એક એક ચૂકી મારવાની ચરખાત કરી, બે ત્રણ દિવસ તો કાક
આપ્યા પણ જ્યારે એક જરા મોટો અને બહુ ચળકતો કાકરો રહ્યો ત્યારે
તેને કાઢક માથા ઉપજી બહુ દિવસથી ઘેર ગયો ન હતો, એટલે પેના
પામીકા ધોતીયાને છેડે બાધી ઘેર ગયા અને ખેતાની બકરીના મળામા
તેને દોરાથી બાધી દીધી.

થોડા દિવસ પછી કાઢએક ઝવેરી એના હાકરા માટે બકરીનું દુધ
લેવા પેસા ખેડૂતને ઘેર આવ્યો ત્યારે બકરીને દોહતી વખતે પેના ઝવેરીએ
ગળામાનો પથરો નેયો પોતે સમજી ગયો કે આ ખેડૂતને તેની કિમત નથી
તેતો તેને ખુશ્મુલ્ક હીંગે સમજી ગયો, બીચારા અબણુ ખેડૂતને સમજાવી
સોએક રૂપીયામાં ખડાવના માગણી કરી ખેડૂત અબણુ તો હતોજ પણ અબૂધ
ન હતો તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે આ વાણીયો છે કાઢ સો રૂપીયા
મફતના નહિ આપતો હોય જરૂર આ પથરો વધારે કિમતનો હશે ઝવેરી
પણ પાકો હતો રોજ રોજ આરી થોડા થોડા વધારે રૂપીયા આપવાની લાલચ
દેખાડતો ગયો અને રોજ રોજ ખેડૂત ના પાડતો ગયો. એક દિવસ ઝવેરીથી
ખોતાઇ ગયું કે એ તો હીરો છે, એટલે ખેડૂત મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો
કે આપણુ મરીજ માણસને ત્યા આવી ભારે વરતારાખવી જોઇએ નહિ
વળી એને વેચીશ અને થોડા પેસા મળશે તેથી થોડું વધારે સુખ મળશે
પણ એ તો દરામતુજ કહેવાયને ? એ હીરો મે ક્યા મહેનત કરી મેળ પો
હતો ? કદાચ દરામતુ મગેતુ વ્યાજ સાથે દરામતુ ન જાય, તો તો મારે
પણ થોડું પણ સાધ્યુ જાય માટે ચાવ જીવ, એનો રરતો કરવા દે પણ
એનો રરતો મો દશે ? (વિચારો કરી) જા એ હીરો આપ્યોતો નવગવાનેજ,
તો પછી ભગમનનેજ પાછો આપી દઉં, એટલે રોજ કાકારજના મુગમા
ચાકતો રહેજો આપણે મેળખ્યું એ કાઢ નહિ અને ટુમાળ્યું એ કાઢ નહિ,

આ પ્રમાણે વિચાર કરી એકને પોતાના ગામના રાક્ષાકૃષ્ણના મંદિરના કારભારીને મળી પેનો હીરા આપી ભગવાનના મુગટમાં જડાવવા વિનંતી કરી કારભારી એ તેમ કહ્યું અને પેનો એકૂત રાજ હીરાજડિત મુગટ પહેરેલા ભગવાનના દર્શન કરી આનંદ માણ્યો અરુ

પ્રભુપ્રેમાઓ! આ દૃષ્ટાંત વાંચી વિચારી મનન કરના જેવું છે, સમજના જેવું છે પ્રત્યેક જીવે એક હોઈ કર્મરૂપી હળથી ખેતી કરે છે આમ સંસારરૂપી ખેતરમાં કર્મરૂપી હળથી ખેતી કરતાં, જીવરૂપી ખેતને પડકારે રૂપી પથરાઓ આગળ વધવા દેતા નથી પણ કળથી અને યુક્તિથી એમને કાઢી દૂર ફેંકી દેતા ઉત્તમ સારીરૂપી હીરાનો દમ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ જ્યાંયુધી કોઈ સદ્ગુણ રૂપ ઝવેરી મળતો નથી, ત્યાંયુધી ઉત્તમસારીરૂપ હીરાને પથરા તરીકે ઉપયોગ કરનામાં આવે છે અને તે પણ સ્વાર્થમાં અધ જની, બીજાઓ ઉપર દોર કરનામાં છેડે જ્યારે એ પથરા નહિ, પણ બહુમુલ્ય હીરા છે એમ સમજાય છે જ્યારે માનવીને માનવદેહની બહુમુલ્યતા સમજાય છે ત્યારે તે પેલા ખેતની માફક વિચાર કરી, ધન્યવરસાયણ જની, માનવદેહને ધન્યરસાયણ કરી, જીવનના સાચા આનંદને માણે છે

પ્રભુપ્રેમાઓ! માનવજીવનમાં સત્સંગ બહુ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. એને માટે આપણે આપણા કારતની ગામડાઓની અસહ્ય પદ્ધતિએ પાછું જવું પડ્યું તે પદ્ધતિ મુજબ દરેક ગામના મંદિરમાં, અગર મંદિરના અભાવે ચોરા જેવી જાહેર જગ્યાએ, અમુક સમયે, નરનારીઓએ એકઠા થઈને કોઈ જાણકાર દ્વારા ગીતા ભાગવત કે રામાયણની કથાઓ સાંભળવી જોઈએ એવાયે જો કોઈ બાહ્ય હોય અને તે આવી કથાઓ, ભગવાનના ગુણગાનો કહી શકતો હોય તો તેના દ્વારા શ્રવણ કરવું જોઈએ આ પદ્ધતિ દ્વારા સત્સંગ થાય છે સત્સંગ એટલે સારો સંગ સત્સંગે પરમાત્માનું નામ છે પરમાત્માનો સંગ કરવો એ ઉપરોક્ત પદ્ધતિ દ્વારા થઈ શકે છે આના સત્સંગનું ફળ મળ્યા વિના રહેતું જ નથી અને અસુરો એવા સત્સંગના સ્થાનમાં ન આવે ભલે તમ્હો મીઠાઓ કે નિંદા કરે, પરંતુ સત્સંગીઓને તો જરૂર ફાયદો થવાને જ જીવનને પ્રભુભાવી બનાવવાને મનુષ્યોએ સદ્ગુણ શીખી લેવું જોઈએ. સત્સંગ જરૂર કરવો જોઈએ, આ

માનવશરીર ખરબચડી થવા, શોકમુકત હોવા, શાન્તિ-મંદિર થવા અને પરોપકાર કરવા માટે જાનપીને મરણ છે, એનો દુઃખપોષ નજર થવો જોઈએ કામનાનો સદતર નાશ કરે દેવો જોઈએ

દુષ્ટાંત -કામ્યેક સન્ધ્યાગી બહુ પરિન દના તેમની પરિવતા જોઈએ દેવો વિચારના લાગ્યા કે "આપણે આ સત જોવા ક્યારે થઈ શકીએ?" બહુ બહુ વિચારોના અંતે તેઓ એવા નિમિષ પર આવ્યા કે "આપણે એવા બનવા જામવાનને પ્રાર્થના કરીએ." બધાએ દ્વારસાગર પર જઈ જામવાનને વિનવી કરી પણ જામવાન તો સાફ ના મુજાવી દીધી- 'તું તમને તેના જોવા નહિ બનાવું' દેવતાઓ કદરવી પડવા આખરે તેમને સમજ આવવા એક યુક્તિ કરી કેમ્બુ, 'દેવો! તમે તે, મહાત્મા પાસે જાઓ અને તે જે વરદાન માગે તે તેને આપી મારી પાસે આવજો.

પુરા થતા દેવો મહાત્મા પાસે 'આવી તેમને પૂછવા લાગ્યા મહાત્મા! અમે તમારા ઉપર બહુ પ્રસન્ન થયા છીએ માટે કંઈ વરદાન માગો!' મહાત્માએ કાંઈપણ માગવાની ના પાડી આખરે એક દેવે કહ્યું 'તમારા સ્પર્શથી રોગીનો રોગ મરી જાય, પાપીઓનો ઉદ્ધાર થઈ જાય કુમાર્ગાઓ સન્માર્ગે ચલે-આવી સિદ્ધિઓ અમે તમને આપી શકીએ છીએ શું તમને તેની ઇચ્છા નથી?' મહાત્માએ સાફ ના પાડી કહ્યું, 'નાં જો એ બધું હું મેળવું તો લોકો અને ઈશ્વર માને અને સાચા ઈશ્વરને ભૂંધી જાય, માટે એ મધુ પ્રભુને કરવા છો' દેવો નીરાશ થયા છંદે તેમણે કહ્યું 'મહાત્મા! શું અમારો દેરો નિષ્ફળ ગયે તમે નહિ માગો તો જન્મજન્મથી પણ અમે તમને આપ્યા સિવાય જવાના નથી'

આખરે મહાત્માએ નમણું તોણવું પડ્યું અને આંગળી કે 'જો તમારે મને આપવું જ હોય તો એટલું આપો કે મને ખવડ પડવા વિના અન્નસુતામે મોરાથી સહર્મે થાય દેવોએ 'તથાસ્તુ' કહ્યું, પણ તેમના યુક્તિ વાપર્યા વિના રહ્યા નહિ તેમણે એની કારામત કરી કે-મહાત્મા જન્મજન્મ જાય ત્યાં એમની જાગ્રતા ઉભો રહેનાર અને તમે રોગી હોય પાપી હોય કે દુષ્ટ હોય અગર જન્મ ક્રમે-નરપતિઓ-જન્મો કે વેશ્યાઓ સુકાઈ ગયા હોય તે મધા સારા થઈ જાય દુષ્ટીજાના દુષ્ટ દેવ થાય પાપીના પાપ અજાણી

નય, રોગીના રોગ રોમશરણ ચાર્ અને સુકાંતુ લીલુ યાવ. પરિણામે જેજે જેજે એ બાણુ. તેજે બીજાં અને કલ્યુ અને આમ બેકિનાં ટોળેટોળાં મહાત્માની ઝાપોનો આશરો લેવા લાગ્યાં. ૧૬:૩૦:૧-૩૦:૩૦:૩૦

ભગવાનની આ યુક્તિ પોતાને સમજાવવાની હતી, એવું દેવો અતિ સમજી ગયા. તેમને મહાત્મા જેવું ચતુર હતું પણ તેમના જેટલો સાગ જેએમાં હતો નહિ. તેટલો સાગ કરવાની હિંમત પણ હતી. નહિ. પછી મહાત્મા કેમ થયો તે ૧૬:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦

ત્યાગ, ત્યાગ સત્તા, ત્યાગ, ત્યાગ શક્તિ, ત્યાગ ત્યાગ મુખ, ત્યાગ ત્યાગ આશરો, ત્યાગ ત્યાગ શોકયુક્તિ, ત્યાગ ત્યાગ આનંદ, ત્યાગ ત્યાગ અપહનંદ, ત્યાગ ત્યાગ પરમાનંદ-યાદ રાખો ત્યાગ એટલે માથાચાલિતપણું. ૧૬:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦

૧૬:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦ પ્રશ્નપ્રેમીઓ! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું કથન સંસાર કંપાં વિના સમજી શકાય તેવું નથી. તમે પોતેજ વિચારી શકો છો. જે આસુરીભાવનું વાણું કરેલીમાં આળ્યું છે તે ભાવને આસુરી ભાવ કયા કયા કરેલીથી કહેવામાં આવ્યો છે. શારીરીક મુખે અને વિપરીત હોતે અનુભવીનેજ. એ ભાવને આસુરીભાવ કહેવામાં આવ્યો છે. શેઠાઈ કેવી કરવી, શંકા ન કરવી અને વિશ્વાસ ન કરવો-એવો જેનો સ્વભાવ છે એવા કુસંગીઓ ધૃત્યરીશક્તિથી અગમ્યમાના મનમાં પણ ન આવે અને જ્યાં જુદી બોલી રહે એવા અસુરોજ બોલી શકે કે સંમનનો બોધ આપેનાર અને દેવાસુરો પતિનો બોધ આપનાર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને તો એક નહિ પણ સોળ હંમેશાં એકસો મે આઠ બેરીઓ દરેકને દયાદશ છેકરાછેકરીઓ તેમજ અંમરાપુરી કરંતસિ વધુ વેલેવ દેતાં. તે એમને અને એકપરિવર્ત પાળનાર રામચંદ્રને એક કહેવાયે શી રીતે મુકી શકાય? કેટલો બધો દરેક છે? પરંતુ એ બીયારા મોંઘાપેતિ ભગવાનની દેવી માંધોને સમજતો નથી તેથી તેમનાથી બોલાય છે તે બધું મૂંઝાંધી, અંધારેથી અને આસુરીભાવેથી બોલાય છે. તેઓ જાણતા નથી કે સંસારાત્મા વિનશ્યતિ. ૧૬:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦

૧૬:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦:૩૦ આવ-ગિજસ જુદિવાળા કુતરીત વિચારેલાળા અને અભિચારમરત માંનીઓનાં જાણનો કીડો જાણમાંજ રહે. કહેવત પ્રમાણે ઉપરોક્ત પ્રશ્નો

જેના પ્રશ્નો કરે. પણ ગીતાના અભ્યાસીઓ, મુમુક્ષુઓએ તો જાણવું જોઈએ કે આ તો મોક્ષમાર્ગ છે અને આપણે મોક્ષમાર્ગનોજ વાર્તાલાપ કરી રહ્યા છીએ. આ મોક્ષમાર્ગ માનવી મુમુક્ષુઓને સિદ્ધાન્તનાથી સંબોધી રહ્યું છે. — ‘તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરવાનું’, શરીર આત્મા નાદિ દોવાનું અને મમત્વનો ત્યાગ કરવાનું’ — આ દરેગીઝ માટે રાખવાનું છે.

દૃષ્ટાંત: — કોઈ એક મદાત્મા જમણું કરતા કરતા કોઈ એક શહેરમાં આવી ચડ્યા અને ત્યાંના સિવાસયમાં વાસ કર્યો. પરીપક્કર એજ જોને ખોરાક છે એવા તે મદાત્માને મંદિરે દર્શન કરવા આવનાર જનતાએ જોયું તેમનો સંકાર કર્યો અને કોઈક ભગવાનની ક્યારેય અસ્તિત્વ તેમનામાં સંચિત્ત પ્રાપ્ત ના કરી. મદાત્માએ હા પાડી અને દરેજનું મુકરર સમયે ગીતાનો ઉપદેશ મીઠી વાણીથી, દૃષ્ટાંતો આપી, સમજાવવા લાગ્યા. જનતાને તેમની કથા બહુ ગમી ગઈ અને મદાત્માની મીઠી વાણીની સુવાસ એમેર ફેલાઈ જતાં છેક તે શહેરના રાજાને કાને વાત પહોંચી. પ્રભુપ્રેમી રાજા પણ કથા સાંભળવા સિવાસયમાં પહોંચી ગયો અને મદાત્માની મીઠી વાણીમાં મુગ્ધ થયો. પોતાના મહેલ પાસે બગીચા સાથેના બીજને એક મહેલ ખાલી હતો. આ ખાલી મહેલમાં આવી રહેવા રાજાએ મદાત્માને બુદ્ધ વિનંતી કરી. એટલે મદાત્માએ પોતાનો મુકામ સિવાસયમાંથી ઉઠાવી રાજામહેલમાં કર્યો અને ત્યાં રાજાની કથા કહેવી શરૂ કરી.

રાજાએ સેરકો દ્વારા પેલા મદાત્માની પોતાને મળે તેવી ઉચ્ચ પ્રકારની સરભરા કરાવવા માંડી. ધીમેધીમે પરિચય વધતાં રાજા અને મદાત્મા સાંજ પડતાં માઇલજેમાઇલ કરવા જવા લાગ્યા. એક દિવસ આમ કરવા નીકળેલા હતા. ત્યારે રાજાએ સદાજ પ્રશ્ન ઉપાડ્યો કે, “મદાગજ! દહે, આપનામાં અને મારામાં ફેર શો રહ્યો? જે વૈભવ હું માણું રહ્યો છું. તેજ વૈભવ આપ માણી રહ્યા છો; જેવી મારી દિનચર્યા છે, તેવીજ આપની પણ છે; દહે, આપ પણ રાજા ખરા કે નહિ?” મદાત્માએ જવાબ ન આપ્યો. રાજાને આજે વધુ આગળ કરવા જવાનું કહ્યું અને આમ ચાલતાં ચાલતાં રાજાના રાજ્યનો સીમાડો આવી પહોંચ્યો. રાત્રિ પડી ચૂકી હતી અને વાણી કરવાની વેળા પણ વહી જતી હતી. મદાત્માજી તો ચાલવાજ કરતા હતા, પણ રાજા તો

સીમાડાએ અટ્ટી પડ્યો મહાત્માએ રાજા સામું જોયું એટલે રાજા બોલ્યો,
 'મહારાજ ! અત્યારે રાત્રિ બહુ પડી મઠ છે જો કે આવતા તો હું થાક્યો
 નથી, પણ હવે પછી જીતે રાજાના રાજાની સીમા શરૂ થાય છે, એટલે
 મારાથી તેમની પરવાનગી સિવાય તેમના રાજાના નહિ જઈ શકાય વળી ઘેર મારી
 રાણીઓ અને બાળા શીકર કરતા હશે, માટે હવે આપણે પાંખ ફરીએ તો સાહે "

મહાત્માએ જવાબ આપ્યો, " જુઓ રાજાનાં તમારો પ્રાંતનો જગત
 અદિવાળ મળી ગયો તમારામાં અને મારામાં આટલો ફેર હમારે તો
 'સવહી સૂમિ ગોપાલકી' છે કોઈની રાજ્યે લેવાની નહિ, કોઈની શીકર
 પણ કરવાની નહિ અને કોઈ વસ્તુ પાંચી નહિ તું ખામોચીયાનો રાજા
 અને હું તો સાગર સમા આ આપ્યા જગતનો રાજા કેમ ફેર ખસે કે નહિ ?"
 રાજા શરમાઈ ગયો મહાત્માને દડત ક્યા અને પાછા ફરવા વિનંતી પણ
 તેઓ તો પાંખ ન ફર્યા ત્યાંથીજ આગળ પ્રવાસ કરી ગયા અસ્તુ

પ્રશ્નપ્રતીઓ ! આસુરીભાવ સત્સમથી મટી જાય છે એવાં મારા મનની
 પુષ્ટિ માટે પૂર્વોક્ત ચાર દૃષ્ટાંતો તમને કહ્યા અગાઉ તમને કહેલું હતું કે
 'સાસુર-એ મેઢિ સ પતિઓ એક પ્રકૃતિમાથી બને છે એ એકજ પ્રકૃતિ
 નિધા અપિધા બને છે અને એ એકજ પ્રકૃતિ માવા અને પુરુષ બને છે એટલું
 પદરમા અર્થાયમાથી તમને જાણવાનું મળ્યું છે નિરાકાર ભગવાન પોતેજ
 સાકાર બને છે જેમ પાણી બરફ થાય છે તેમ એજ કારણથી એમનો
 સ્વભાવ એવું બીજું નામજ પ્રકૃતિ છે આ એકજ પ્રકૃતિ દેવી પણ થાય છે
 અને આસુરી પણ થાય છે એ પ્રકૃતિ સદમયે હોય છે, અને સ્થવર પણ
 હોય છે જેમ એક અષ્ટુ કાગળ થયા પછી શરૂ સગારમાં કામ આવતું
 નથી, પણ સરાણે ચલાવ્યા પછી કામમાં આવે છે, તેમ મોક્ષાર્થને આસુરી
 ભાવના શરીર નકામું હોય છે, જેને સતસગરથી સરાજી પર ચલાવ્યા પછી
 દેવીભાવના બનતા તેને ગમે છે શરીરને સતસગર વડે દેવીભાવના બનાવવાની
 ખાસ જરૂર છે કારણકે એવા શરીરયાજા મોક્ષપ્રાપ્તિના સાધનો અર્થ શરૂ છે
 મોક્ષાર્થને આત્માના ધર્મના સિદ્ધિ મળે પરમપુરુષાર્થની સિદ્ધિ માટે કેવું
 બનાવું, જોઈએ, શું જાણવું જોઈએ અને શું ત્યાગવું જોઈએ તે અવશ્ય
 જાણવું પડે છે

વાર્તાલાપ પ્રકાર ૨૨ થી ૨૪ મુધીના:—

આત્માનું દનન કરનારું, આત્માને ટાંચી દબને નહિ પ્રગટવા દેનારું અને માનવીને નરકમાં લઈ જનારું—આવાં ત્રણ દારૂં યાને માર્ગો છે. એમનાં નામો—ક્રોધ, કોપ અને લોભ છે. આસુરીસંપતિના આ ત્રણ શુભો, જીવને મોર્ચાગી સાખ સરીરમાં અવટાવ્યાજ કરે છે, જ્યારે ઉત્તમ એવું માનવશરીર, જે પ્રભુકૃપાએ મળ્યું છે, તેને તે માર્ગે ન અવટાવતાં દૈવીસંપતિવાળું બનાવવું યોગ્ય છે. છતાં પ્રમાદ વડે આસુરીભાવના કારણે જે એ દૈવીભાવવાળું નથી બનતું તો આયુષ્યને અંતે એવા આસુરીભાવીઓ ઉપરોક્ત ત્રણ—ક્રોધ, કોપ, લોભના માર્ગે અરેસા દોષ તેમને અનિયમ દુઃખરૂપ એવાં નરકમાં જવું પડે છે. નરકને નરી કલ્પના ન સમજશો. એ નરક ‘પુરાણીઓનાં ટાઢ પટારનાં ગર્યાં’ ન માનશો. કુનરા, કુખર કે બીજાંજાનું, શરીર મળવું એ પછું નરક છે અને આંધળાં-લૂલાં કે સંગડાં-એવા કોષપક્ષ શરીરનું મળવું એ પછું નરક છે. એજ શરીર એ મનુષ્યનું છે. આ શરીરમાં શુદ્ધિ-વધારે છે, જ્યારે બીજાં શરીરમાં શુદ્ધિ દોતીજ નથી. આવાં શુદ્ધિયુક્ત શરીરનો દુરપયોગ કર્યાથીજ જીવને બીજાં શરીરમાં કાંટકયું પડે છે અને આવું આવામમન એ શુદ્ધિમાન-મનુષ્યને માટે નરકમમન ગણાય છે અને જે કે આ વાત તો અનિમ-વિચારોની ગણાય, જનાં નરકનાં બીજાં દારૂં અને નરકનાં દુઃખો બેગવવાનાં બીજાં ખાસ રથાનો પક્ષ છે. માટે જે જે માર્ગે વા દાર નરક તરફ માનવીને દડસેલતું દોષ તે તે માર્ગે ત્વજવામાંજ તેની બસાઇ રહેલી છે.

ક્રોધને આગ્રહ, કોપને કાળો સર્પ અને લોભને વિદ્યા-માનવાં ધરે, જેમ તાક પર અરેસો માનવી ઉપરથી પેડતાં તેનું અધઃપતન દાનિકારક થંધળાય છે, તેમ મોડં મળેલા મનુષ્યશરીરમાંથી કુકર, સર્પાદિ ચોનિમાં પેડવું એ પૂરેપૂરું અધઃપતનજ સમજી લેવું ધટે. પહેલાંનાં શરીરનું દનન ચાંપ છે, જ્યારે બીજાનાં આત્માનું દનન થયેલું માનવું ધટે.

પ્રશ્ન:—માની સ્થો કે ક્રોધ-કોપ-લોભ વડે માનવીને મનુષ્યશરીર છોડ્યા પછી ઈતરે ઉતરતી કાઠીનાં શરીરમાં જવાનું થાય છે તેને દુઃખરૂપ એટલે નરકમમન સમે કહો છે. કલે તેમ થયું તો તેમાં તુકસાન શું થયું?—કાંઈ શુદ્ધિસાગરો આવો પ્રશ્ન પૂછે છે, તો તેની ઉત્તર એ છે કે ‘તુકસાન

બહુ મોટું છે, ' જુઓ !' અનેક જન્મોના જે અધિકાધીક પુણ્યો કર્યા હોય તેનું કળ મોક્ષપ્રતિ મારેની લાપલાસ કરવાની સમનિરૂપ-મનુષ્યપણું, પ્રાણીપણું, વેદપારગતપણું અને નિવેકપણું આવ્યું હોય અને મનુષ્ય મોક્ષમાર્ગ પર ચઢી ચૂક્યો હોય, તેનું અત્યાચ્છેદીનું કરેલું પુરપાથ ઉપર કહેના ' નણુ-કામ ક્રોધ, લોભ-નદ્ર કરી નાખે છે એવા છત્રને નરકમાં પાડીને કુતરા-હુછરો વિગેરે શરીરોમાં પ્રવેશાવીને એના જ્ઞાનનું સત્માનાશ નામે છે અને એ શરીરોમાં અપા પછી ધર્માધર્મ, કર્તવ્યાકર્તવ્ય, અધ્યાનર્થ, બધોમોક્ષ, આદિ નિવેકજ્ઞાનનો નાશ થાય છે સારનરસ પારખવાની શક્તિ-શુદ્ધિ જ ન હોય તો એમજ થાયને ? જે કોઈ મનુષ્ય કામથી આકુન થાય છે, ક્રોધાન્વીત બને છે કે લોભમાં લપટાવલો હોય છે, એનામાં ધર્માધર્મ વિગેરેનું વિજ્ઞાન કેમ સહવે ? અરે આવા અભાવથી તેના આત્માનું દનન થાય છે જે કોઈ મોક્ષના માર્ગે ચઢી ચૂક્યો છે તે માનવી જો એ ત્રણ-કામ ક્રોધ, લોભ-ને સદતર લાગી શકતું નથી તો બીજા કરતાં એનું અધ પતન બહુ વહેતું થાય છે

હવે તમારો પ્રશ્ન ' નુકસાન શું થયું ?' ને એક ઉપમા આપી સમજાવીશ ધારોકે કોઈએ પરિત્ર માતાપિતાને, મા એક પુત્રનો જન્મ થયો છે જન્મથીજ બાળકને દેશપ્રેમી, દેશસેવા અને દેશદિનના સરખર માતાએ પાઠ્યા છે એટલે મોક્ષાર્થીનું ખેત્ર જેમ મોક્ષ હોય છે, તેમ આવા રાષ્ટ્રાભિમાનીને રાષ્ટ્રનાતમ્ય, રાષ્ટ્રોન્નતિ અને રાષ્ટ્રજાતિ એ મોક્ષ સમાન હોય છે હવે તે બાળક મરી પુનાત બને છે અંગ્રેજોની નાગચૂડ અને હિન્દુનીતિમાં પ્રસાપલા દિલની નાક પારખી, તેને રોગગ્રસ્ત કરતા અને પોતાના ખેત્રને પામતા સર્વવલ્યાય, જોડગમન અને એવી અનેક માતનાઓ તેને વહેંચવી પડે છે અને આ બધું તે દસતા મુખે વધાવી લે છે પહેલા પોતાના મામનો, પછી જુદાનારો અને પછી આતનો-એમ દેશનેતા બનતા બનતા તેની છત્રરોત્તર પ્રગતિ યતી જાય છે પણ યાદ રાખો આ નેતા કહેવાના કે જોનાના કે સમજવાના નેતા નથી બનતો, પણ સાચો નેતા બને છે અતમા દિદ સ્વતંત્ર થતા એ તેનો પ્રમુખ બને છે જેમ મોક્ષાર્થી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે તેમ પણ આ નેતાગીરી પ્રાપ્ત કરવાની એના મનમાં જરાયે ધમના હોતી નથી

જો એવો બીજો કોઈ નેતા પ્રમુખ થવાની કામના રાખતો હોત તો કામ-રૂપી કુખન, પોતાના ક્રોધ-રૂપી કર્નલ અને લોભ-રૂપી નેફ્ટેનન્ટ

સાથે પોતાના ચોદાઓ સાથે આવી, તેના પર કાનુ જમાવી લેત અને પરિણામે એ નેનાને દુનિયાબેગમા પ્રવિણ / જમાવવાની કામના જાગી હોત. વળી સાથે સાથે પોતાના મતબ્બો બીજા ઉપર ઠોકી બેસાડવાના પ્રયત્નો કરી, તેમ ન વર્તનાર પર ક્રોધથી તેનું છુટ કરવાના પેંતરા લખા-હોત અને આ બધાને સ્થાપત્ય આપવા ન્યુયોર્ક, લંડન, પેરીસ, બર્લીન, જનીવા અને દિ દુરયાનના મોટાં શહેરોમા પોતાના નામની મોટી બીલ્ડતો વસાવવાના કાગદાના શરૂ કર્યા હોત. દુકાણમા આસુરીભાવનો આશ્રય લઈ તેજે તાડતા બધા પર ચરચા જેવું થયું હોત.

પરંતુ દિ દની પ્રજાની આખ ઉધડનાં, એના કાગદાવા જાણમા આવતા, એ પ્રમુખને પકડી પકાવવા કરતા જેલમાં મોકલે છે કે દેશપાર કરે. તે જેમ તાક પરથી પડતા માનવીને જેમ આખા શરીરને દાનિ થાય છે, તેમ આ કામ-ક્રોધ અને લોકને વચ થયેલા નેતાની પ્રતિષ્ઠાની દાનિ થાય છે તે ક્યા રખડે છે અને ક્યા અને ક્યારે મરી જાય છે તેની કોઈને ખબર પડતી નથી.

તો, આ પ્રશ્નકતાઓ? આ શ્રુદ્ધિસાગરો? આ ઉપમામા આપેલા નેનાને નુકસાન થયું કે નહિ? એજ પ્રમાણે માનવીને મનુષ્યશરીરમાંથી છતર શરીરમા જવાનું અથ પતન નુકસાનકર્તા ખરું કે નહિ?

દૃષ્ટાંત.—સુમાલી નામના એક દેવને કૈકશી નામની એકની એક પુત્રી હતી તે દેવને એવી ઇચ્છા થઈ કે પોતાની પુત્રીને— જાગરાન શ કરના જાગરી અને પુનરાય / મુનિના પુત્ર વિશ્વશ્રવાનો પુત્ર કુમેર, જે એક કૌશલ યક્ષોનો અધિપતિ હતો અને જેનો પુરુષવૈદ્ય પ્રજાના પતિનો વૈજય ધન્વંથી પછુ અધિક હતો, તેના જેવો—પુત્ર થાય. આવો પુત્ર ઉત્પન્ન કરાવવા પોતાની પુત્રીને માટે ચોગ્ય જમાઇ શોધ્યા, સુમાલી કૈકશીને લઈ, આલિણના વેશે ચારે દિશાઓમાં ફરવા લાગ્યો. આખરે શોધતા શોધતા કોઈ પુરુષ એવો ન મળી આવ્યો, ત્યારે ફરતો ફરતો એ કુમેરના પિતા વિશ્વશ્રવાનો આશ્રમ પર આવી ચડ્યો તે વેળા સાંજનો સમય હતો અને વિશ્વશ્રવા સાવ સધ્યા અને હોમ કરવાના કામમા મરગુલ હતો, સુમાલીએ તેજ વખતે કૈકશીને વિશ્વશ્રવાને વરવાની આજ્ઞા કરી કૈકશી આશ્રમમા ગઈ અને સંધ્યાસમયના ઘણકામ.

કરતા એ મુનિની સામે ઉભી રહી, નીચું જોતી કામાતૂર બનેલી જમીન
ખોતરવા લાગી. થોડા નિહતા થયેલા વિશ્વશ્રવાની નજર ટેકરી પર પડી, એટલે
તેમણે પૂછ્યું, ‘તુ અદિ’ કેમ આવી છું?’ ટેકરીએ પોતાનો મનોભાવ જાણાવી
તેણીને પ્રવાની અને કુબેર જેવો પુત્ર આપવાની પ્રાર્થના કરી. સમય સાજનો
હતો, જે સમયે પ્રજોત્પત્તિની ક્રિયા અનર્થકારી હોય છે અને નીતિને કસપે
આ વાત સમજાવવા છતાં, જેમ કસપ વડે તેણીને જે પુત્રો થયા તેમ રાક્ષસ
-હિરણ્યાક્ષ અને હિરણ્યકશીપુ-યયા હતા, તે વાત વિશ્વશ્રવણે ટેકરીને સમજાવી,
પણ કામાતૂર ટેકરીએ માન્યું નહિ. વાચક સ્ત્રીની વાચનાનો પુરૂષે અસ્થિતાર
નજ કરવો જોઈએ-એ નીતિને અનુસરીને વિશ્વશ્રવાને ટેકરી સાથે હાથ કપા
રિના માન્યું નહિ. પરિણામ આસુરીભાવમાં આવ્યું. ટેકરી વિશ્વશ્રવા સાથે
રહી અને તેણીનો પિતા સુમાલી પોતાનો મનોરથ સફળ થવાની આશા સેનતો
પોતાના રથાને આદ્યો ગયો, ટેકરીને પ્રથમ પુત્ર થયો તે રાવણ, પછી પુત્રી
સુષંભા અને પછી ચલો કુબકર્ણ. આમ માતામાથી ઉતરી આવેલા ગુણથી
તણે પ્રગતિ દેતી થઈ, છતાં ટેકરી અભક્તા ન હતી. આ ત્રણે પ્રગતિને જોઈ
અસંતુષ્ટ થઈ, એક ધર્મીય પુત્ર મેળવવા તેણીએ સપ્તિકતાનું સેવન કર્યું
અને નીતિમાર્ગને અખાતાર કર્યો. પરિણામે દેવીસંપત્તિવાળો જળવાન અને
પ્રભુભક્ત એવો વિભીષણ નામે પુત્ર પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી થઈ જોડે એનું
શરીર તો રાક્ષસ કુળનું હતું પણ પ્રદાદના જેવો તે સાચો, નિર્ભય અને
સત્યનક્તા સુહૃદ હતો કરોડો રાક્ષસોની લંકાની વરતીપર રાજ્ય ચલાવનાર
રાક્ષસ રાજા રાવણ અને એની આખી સભામાં અધર્મનેજ ધર્મ માનનારા
બધા રાજસભાસદો વચ્ચે, એક વિભીષણજ પરમ વેધ્યવતું જીવને ગુમારતો
હતો એણે ભરી સભામાં રાવણને નમ્રતા અને વિવેકથી કહ્યું, “પૂજ્ય
મોટાભાઈ! રામને સામાન્ય માનવી ન સમજો. મનુષ્ય તરીકે પણ એ મહાન
ધાર્મી પ્રપૂજ્ય ધર્મ અને નીતિને જાણનારાઓમાં એ મહત્ત્વા મનાય છે.
યુદ્ધમાં એ અજેય છે, તમારથી વિશેષ જળવાન એવા વાહીને તથા ખર,
દૂધ અને તાડકાને એમણે એકજ જાણથી ખાયા છે. સર્વગ્રતામાં અને
ભાગમાં તો એ ખુદ પોતે પરમાત્મા છે. એમની સ્તીનું નિરંજન કરી તમે
મહાન પાપ કર્યું છે. હજી મોડું થયું નથી. સીતાને પાછી સોંપી, તમારા
અપરાધની મારી માર્ગો અને એ પરમેશ્વરને શરણે જઈ રાક્ષસકુળનું રક્ષણ કરો.”

રાવણના એ સમયમાં આવો સ્પષ્ટતા કોઇ ન હતો; બંને બધા દાહદા કરનારા ખુશામતીવા દતા રાવણે તેનું લાત મારી અપમાન કયું વિખીખુને લંકામાં રહેલાનું હીક ન લાગ્યું અને છેવટે આકાશમાર્ગે જતાજતા પણ રાવણને સીંખામળના ચળદોઃઠહો, પોતાના મત્રીઓ સહિત રામનો સમુદ્રકિનારે પડાવ દતો ત્યાં જઈ ચરણે પડ્યો. રામે અભય વચન આપી, ત્યાંજ તેને લંકાના રાજ તરીકે તીલક ઠરી આશ્વાસન આપ્યું અને રાવણને મારવાની પ્રતિજ્ઞા કરી પછી શું થયું તે કોઈથી અજાણ્ય નથી

પ્રભુપ્રેમીઓ ! દૈવીસ પતિવાળો મનુષ્ય સુખી થાય છેજ, એમ વિખીખળના જીનથી તમારે અદ્વા કરવી ઘટે, વિશ્વાસ કરવો ઘટે ભક્તિ વડેજ દૈવીસ પતિને જીવ દહાવી શકે છે અને ભક્તિવડેજ જીવ દૈવીસ પતિવાળો બની શકે છે.

સુપંથુખા પોતાના પતિને પતિવ્રતાધર્માનુસાર નહિ પૂજવાથી વિધવા થઇ હતી તેણી બહુ કંઠી હતી આખરે એણે ભગવાન રામચન્દ્રજીના ઉપર મોહીન થઈ એમને ભોગવાની ઇચ્છા કરી, પણ મવાંદાપુત્રપોત્તમ ભગવાન સંસ્કારની અર્પણ વાધવાને બદલે કેમ તોડે ? એક પતિવ્રતના અચળ ટેકા ચલાયમાન કેમ થાય ? બલિયાર કેમ કરે ? આખરે બહુ સમજળ્યા છતાં ન સમજી અને સીતાને મારી નાખવાને હક્નો કરવા લાગી, ત્યારે ભગવાને એને હક કર્યો એના નાકકાન કાપવાનો અને બોધ આપ્યો, દૈવવ્યમા સઘન પાળવાનો, અતે ભગવાન પર એનો પ્રેમ થયો અને એ પ્રેમને અતરનો જાણી કૃષ્ણાવતારમાં કુળજ મથેવી તેણીને કૃષ્ણ બનીને, કામજ્યારી કરીને, એના મનોરથ પૂરા કર્યા રાક્ષસોના કરથી એ ગુમરીતે ભગવાનને ભજતી હતી, જ્યાં તેણીના આસુરીભાવોને નષ્ટ થવાની જરૂર માત્ર શ્રીકૃષ્ણના સ્પર્શની હતી

જ્યારે રાવણે કુભકર્ણને ઉદ્ધમાથી ઉદ્ધાવ્યો અને રામ સાથેના વિગ્રહની અથડાઈનિ / સુધીની વાત કહી ત્યારે કુભકર્ણે રાવણને કહ્યું, “સાઈ ! મદાન બનીતિ અને અધર્મનું આ કર્મ તારાથી થયું છે, પણ હવે તો લગ્ન અને મરણ એ સિવાય આપણા એવનો બીજો કોઈ રસ્તો નથી,” આમ બોલીને એ સીધો રણભૂમિમાં ચાલ્યો ગયો લડવાને રાવણે પાછળથી લશ્કર અને એના ખાનાને, માટે પુષ્કળ માસમદિરા મોકલ્યાં અને કુભકર્ણ તે નહુ આઈપી નસામાજ લગ્યો અને નસામાજ મર્યો એનામાં ભક્તિ હતી પણ પ્રમાદ હતો

એની ભક્તિ ઉપેમાં અને મહિરમાંજ દંકાયેલી રહી ગઈ. ત્રીજો જન્મ આઠમીને બદલે કાશ્મિરની કૂબે થયો અને ત્યાં પણ ધર્મ, દેવ અને કંડવા વચ્ચેના કારણે લગવાન શ્રીકૃષ્ણને દાથે મરાયો.

દશે રાવણ જે પૂર્ણ આસુરીસંપત્તિયુક્ત હતો, તેના જીવનનો વિચાર કરો. એણે સદાય ક્રોધ અને લોભથી ઉશ્કેરાઈને મુદ્દજ કર્યા કીધું છે. સદાય લાનારાના દોષમાં કલેશ થયાં કરે ખરો કે નહિ? પોતે પરણ્યો અને લાંબાએને પણ પરણાવ્યા, પણ કોઈએ ખુશીયા પોતાની કોકરી પરણાવી નથી. નાગો, ગધેર્વો અને વલ્કોને પગથીને તેમની છોકરીઓને પરણ્યો અને લાંબાએને પરણાવ્યા; આ બધું કલેશમયજ છે. એતદ્વિપની એક ડોસીએ અને આસમાનમાં લઈ જઈ નીચે પછાડ્યો; બગીરાળની પ્રભાના બાળકોએ અને બાપ્યો; વાલીએ ૭ મહિના સુધી એને કાપમાં રાખ્યો, કાતવીય અગુને એને બાધીને થોડાના તેજેલામાં રાખ્યો અને ઉઘટે પોતાના મરણ પહેલાં પોતાની આંખેજ કુંભકર્ણ અને ધન્વજિતને ગણમાં રોળાતા જોયા. એટલુંજ નહિ પણ પોતાનું આખું રાક્ષસ સૈન્ય કાળનો કાળાચો થતા જોયું—આ બધું વિચારી જુઓ અને એ બધાનું કારણ વિચારી જુઓ—ક્રમ-ક્રોધ અને લોભને કારણે માનદાન, પરાજય અને વદાસાનો વિચાર આ બધું અંતઃકરણમાં ફેટલી બધી વ્યથા કરતું હશે? અંતઃકરણનો ઉકળાટ એ પણ નરક કહેવાય છે.

પ્રભુત્રેમીઓ! મોક્ષના અધિકારી માનવજીવ-પ્રભવિદ્, ભક્ત વિગેરે નિદાને નડકના માર્ગે લાઇ જનારા દારો-ક્રમ, ક્રોધ અને લોભ—ની આસુરી-સંપત્તિને ત્યજીને, પોતાના આત્માનું પોતાના અધિકાર અનુસાર પોતાના વર્ણધર્મ ધર્મને ઉચીત વેદિકધર્મનું આચરણ અને તેને માટે પ્રવણ, મનન પ્રલાદિ કરવું જોઈએ એ પ્રકારના આચરણથી મુદ્દ થયેલા અંતઃકરણ દ્વારા જે અભિમાન ઉમળાં થાય છે, તે જ્ઞાન વર્તમાન જીવનમાં શોકમુક્તિનું સાધન થાય છે અને એજ જ્ઞાન કેવલ્ય પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે. માટે દરેક માનવીએ આસુરીસંપત્તિમાના ઉપરોક્ત ગણ્ય મુખ્ય અવગુણો ત્યજી દેવા ધટે. બલે કોઈએ વેદાધ્યયન કંઈ હોય અને અધિકાર જેટલું પ્રવણ પણ કંઈ હોય, છતાંપણ જો એ વિધિને અનુસરતો નથી તો અને ગમે તેમ સાધ્યો કરતો હોય તો નથી એને સુખ થતું, નથી એના ચિત્તની મુદ્ધિ થતી અને આમ ન થતાં એને મોક્ષપ્રાપ્તિ તો કયાંથી થાય?

: વિધિને ત્યજ્યું એટલે- કર્તવ્યકર્તવ્યને જતાવનાર રીતનો ત્યાગ કરવો. જેનો નિષેધ કર્યો હોય તેને આચરવું અને શાસ્ત્રની પ્રજ્ઞાકિની ઉપેક્ષા કરવી

કામ વિના કર્મ થતું નથી, એ તો એક સિદ્ધાંતજ છે. કર્મ કર્યા વિના મનુષ્ય રહી શકતું નથી એ પણ એક સિદ્ધાંતજ. એવીજરીતે વિધિને ત્યજીને કર્મ કરવામાં આવે છે, તે કર્મનું ફળ જે મળવું જોઈએ તે મળતું નથી એ પણ એક સિદ્ધાંતજ છે. એટલા માટે મોક્ષાર્થીએ કરવા લાયક અને નહિ કરવા લાયક-લાભદાયી અને અલાભદાયી-એમ વ્યવસ્થાને સમજી લેવી પડે. અનુકૂળ પણ કરવા લાયક છે કે નહિ તેનો નિર્ણય સમજી લેવો પડે. વળી વ્યવસ્થા અને નિર્ણય પણ શ્રુતિ અને સ્મૃતિના બોધના લક્ષણવાળા હોવા જોઈએ અને શાસ્ત્રોનો નિર્ણય પણ તેવાજ વિધિયુક્ત હોવો જોઈએ.

ધારો કે તમારે કોઈ એક કામ કરવું છે. કોઈ વિદ્યાપીઠ સ્થાપવાનું, ધરીયાળો બનાવવાનું કારખાનું કાઢવાનું કે વિમાન બનાવવાનું કારખાનું કાઢવાનું કે કોઈ ભયંકર વૈગમ્યાળો દૂર કરવાને મોટો યત્ન કરવાનું-એવા કોઈ કાર્યના આરંભ પહેલા તમારે તમાની જમીન, આબોહવા, કામને અનુકૂળ વાતાવરણ, સમય, રૂઠું, તેમજ કામ અને જોઈતી જરૂરી વસ્તુઓ, કામ કરાવનારા શિવિજ્ઞો, મંત્ર, તંત્ર, પ્રમુખ શક્તિ, ઇચ્છીત વસ્તુનું જ્ઞાન-વિગેરે નો નિચાર કરવો તેને વિધિ કહેવાય છે. આ વિધિ ફળનું કારણ થાય છે. આ વિધિ વ્યવહારીક કાર્યની સિદ્ધિને માટે પણ આવશ્યક છે. પરમાર્થને માટે, વર્તમાન જીવનમાં શૌકમુક્તિ માટે અને મનુષ્યદેહ છૂટ્યા પછી જ સાર-બધમુક્તિ માટે અને છેવટે નિર્વાણ સાંતિ માટે પણ બહુ જરૂરી છે.

વાર! આ અધ્યાત્મના વાર્તાલાપનો દ્વે અંત આવ્યો છે. દૈવાસુરસપત્તિ વિષે બહુ બહુ કહેવામાં આવ્યું છે. યુક્તિપ્રયુક્તિથી અને શ્રુતિસ્મૃતિના સિદ્ધાંતથી દરેક પ્રલોકના ઘટતા વ્યાખ્યાનથી અને બેહ-દૈવી અને આસુરીસપત્તિવાળા માનવીઓના જીવનદર્શાતથી ભગવાન, શ્રીકૃષ્ણના ગીતાના બોધને કહેવામાં આવ્યો છે. સાર એ નીકળે છે કે મોક્ષાર્થી માનવીએ અદતા-મમતા-અન્દિય સોહુપતા, ઇલાદિ, અસ કરણ્યમાંથી ઉપેદી નાર્પીને ઝંખુપ્રેમી બની જવું પડે. આ પ્રકારનું મોક્ષાર્થીનું આચરણ પોતાને અને દુનિયાને દિતકર છે. ધ્યાન અને સમાધિમાં રિચર રહી શકતું ન હોય તો પોતાના શરીરને

માનવીઓની અને પ્રાણીઓની સેવાના કાર્યમાં લગાવી દેવું જોઈએ પ્રાણીઓની અને માનવીઓની સેવામાં નિષ્ક્રમ શરીરને લગાવી દેવું એ પણ પ્રભુને સ્વાર્પણ કરવું કહેવાય અને એમ કરવામાંજ પુદ્ગિમતા રહેલી છે. પ્રભુને સ્વાર્પણ કરેવું એટલે પ્રભુનું શરણ લીધેલું કહેવાય. ગૃહસ્થથી નિરાકાર બ્રહ્મોપાસના મુશ્કેલ હોય છે ગૃહસ્થે એ ઉપાસનાને લાયક થવા સાકાર બ્રહ્મની ઉપાસનાની શરૂઆત કરવી જોઈએ. ભગવાન પોતે સર્વેષ થયેલા છે. માનવીમાત્ર, પ્રાણીમાત્ર-બધા ભગવાનનાજ રૂપો છે તેમની સેવા તે પ્રભુસેવા છે એ સેવાલાવધી થતાં બધા કર્મો પ્રભુનેજ અર્પણ થઈ જાય ॥ અને આવા કર્મોથી પ્રભુ પ્રસન્ન થાય છે.

અને એક શંકા ઉપરિધત થાય છે. તે એ કે-“બીજાને મારે કર્મ કરનારા માનવીઓ પશુ કામ-ક્રોધ અને લોભ વડે કર્મ કરનારા અમે જોઈએ છીએ આવા કર્મ નહિ કરવા દેનારા અને અમુક અમુકનાં ખૂન થયેલા પશુ હમે સાબળ્યા છે આ વિધિથી કર્મ કરનારાને શું ફળ મળે? વળી હમે સાબળ્યું છે કે-કૃષિરને અર્પણ કરેલા કર્મનું ફળ દળરગણુ વધીને કર્તાને મળે છે કર્તા ફળને છ-છતાં નથી એ હાવતમાં કરેલા કર્મનું પરિણામ શું?”

એનો ઉત્તર સીધો, સારો અને સાચો એવો છે કે મોક્ષાર્થી-કામ, ક્રોધ અને લોભને ત્યાગીતેજ બીજાને મારે પણ કામ કરનારો હોય છે એનાથી પાપ થાયજ નહિ તમે એવા કામ કરનારાના હૃદયને સમજી શક્યા નથી, તેમજ એની પુદ્ગિને અને તેની મોક્ષલાવનાની સત્વતાને પણ સમજી શક્યા નથી.

દૃષ્ટાંત:-કોઈ એક લક્ષ્મણ સાસંગ મડળમાં ઉપદેશ કરતાં કરતાં એવું બોલતા હતા-“ એ કહ્યાના લાઘવ, નોધારાના આધાર, અનાથના નાથ, અધમોદારણ, ખપનાશક, પરમ કૃપાળી, પવિત્ર પિતા, મદાન પરમાત્માનો એવો દુકુમ ॥ કે ‘ હોમ કરો, તપ કરો, રૂઝા કર્મ કરો અને તે બધા મને અર્પણ કરો ’ આ આપણા પવિત્ર સનાતનધર્મનો મદાન સિદ્ધાંત છે. આપણાં કર્મોનો અગિકાર કરે એ પણ એમની આપણા પર દયા છે. આપણા કર્મોને અગિકાર કરવાથી અને આપણાં સ્વાર્પણથી આપણે પવિત્ર રહી શકીએ છીએ આપણી અહતા, અમતા એછી થઈ જાય છે. આપણામાં નમ્રતા આવે છે આપણા પરનો જોગો દળવો થઈ જાય છે નવાં કર્મો કરવાનું

આપણામા બધા જાનતુ જાય છે આપણા અંતરમાં પ્રભુપ્રેમ તથા ઈશ્વરી જ્ઞાન થઈ શકે છે આપણુ જીવન પ્રભુમય થઈ શકે છે અર્પણ કરેલા કર્મો ફળરૂપે અનંત થઈને આપણને આપી મળે છે માટે આપણા શુભકર્મો અઘાપણુ વિધિથી પ્રભુપ્રીતિ માટે થના જોઈએ.”

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ બધું સામન્યા પછી એક નમ્રપદ આદમી એ ભક્તરાજને પૂછના લાગ્યો, “મદારાજ! શુભ કર્મો તમે પ્રભુને અર્પણ કરવાનું કહેા છે ત્યારે પાપ કેને આપવાનું ? એની સમજ તો તમે પાડતાજ નથી શુભ આપીને અશુભ પોતાની પાસે કયો મૂરખ ગમે ? જો આપીમે તો તો બેઉ-શુભ અને અશુભ બેઉ આપીએ, નહિતો એક પણ ન આપીએ એમા વધી શુ ?”

આ પ્રશ્નનો જવાબ પેના ભક્તરાજ આપવા લાગ્યા કે “ભાઈ આપણાં માફ કર્મો ભગવાનને અપાય નહિ શુ તમે તમારા જાળખચ્ચાએને કે પતિને સહેલુ ખાવા ઘો છો ? તમારા વેનાઈને સહેલી કેરીએ મોકલો છો ? શુ તમારા ઉપરી અમલદારને કે રાજાને એવી કોઈ ખરાબ ભેગ ધરી શકેશો ? શુ તમારા ગુરૂને માલા જેવુ કોટેલુ કપડું અર્પણ કરશો ?”

ભક્તરાજે આગળ ચનાવ્યું— ‘મારા સામા પ્રશ્નોનો ઉત્તર તમે નકારમાજ આપવાના કારણકે કોઈપણ માન્ય પુરૂષને ખરાબ ચીજ ભેગ આપવી એ એમનું અપમાન કરવા બરાબર છે એમ કરવાથી આપનાર માણસ નાનાયક હરે છે આ ફૂલ દુનિયાદારીમા હલકું ગણાય છે, ઉદ્ધત ગણાય છે, નિંદા ગણાય છે વળી એવું કરનારનું અત કરણુ પણ શાંતિ પ્રાપ્ત કરતું નથી હવે જ્યારે રાજાને અમલદારને કે ગુરૂને તમે આવી ખરાબ વસ્તુ અર્પણ ન કરી શકો તો ભગવાનને તમારા અશુભ કર્મો અર્પણ કરવામાં કોઈ બુદ્ધિમતા તમને જણાય છે ? તમે કોઈ મરીબને કે તવગરને-સામે લેનારો ગમે તે હોય તેને ખરાબ ચીજ આપતા નથી, તો બવાએમા લક્ષા શ્રેષ્ઠમા પણ શ્રેષ્ઠ, મોટાએમા પણ મોટા, રાજાએનો પણ રાજા વ્હાલાએમા વ્હાના અને આખા જગતનો પિતા, સમજા અઘાડોનો નાથ-એવા-ભગવાનને ખરાબ -અશુભ-પાપી એના કર્મો અર્પણ કરાય કે ? તમે હવે જરૂર કળુન કરશો

કે આપણાથી આવુ ન થાય, ભગવાનને એના પાપકર્મો અર્પણુ નજ થાય, નજ થાય અને નજ થાય? ”

ધારો કે કોઈ પાપના ફળ આવી મળવાના સમયના કારણથી પાપો પ્રભુને અર્પણુ ન થાય એવું સમજમા ન આવ્યું તો શુભશ્રોત્રુ ફળ અનતગણ થઇને એના અર્પણુકર્તાને આવી મળે છે, એ ન્યાયે એવી પ્રભુની પ્રભુતા છે, તે પ્રભુતા વડે અર્પણુ કરેલા પાપકર્મોનું ફળ અનતગણુ થઇને અર્પણુકર્તાને આવી મળે ખરે કે નહિ? વિચારી જુઓ, તમારા કેટલા બધા પાપકર્મો વધી પડે? તમારા આત્માને કેટલો બધો અનર્થ થાય? તમારાથી પાપકર્મો થવા આનુજ રહેવાના અને અર્પણુ અર્થેવાનો સરવાળો પધતોજ જવાનો પરિણામ એનું તો તો નરકનુજ, આવશે. કાંઈ અબજને વર્ષો સુધી માનવદેહ મળનાતોજ નહિ જો અત્સારના મનુષ્યશરીરથી તમારાથી ભોગવાતુ નરકનુ ૩૫ સમજાતુ નથી, તો મનુષ્યશરીર વિનાના ખીજ શરીરોથી ભોગવાતુ નરક અને નરકનિવાસતુ દુષ્પ તમારાથી નહિજ સમજી શકાય ભક્તોથી આ વાત અબજથી હોતી નથી ” અરુ

પ્રભુપ્રેમીઓ! આટલાજ કાગલથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કથા કરીને એવો ઉપદેશ આપ્યો છે કે-“આશુરીભાવવાળાઓને હું અનતકાળ સુધી નરકનાં દુઃખો ભોગવવાં પડે એવાં શરીરો સાથે જોડુ છું,” એવું અર્જુનને કહેલું છે એ લક્ષ બહાર જવા દેવા જેવું નથી. એક એક કર્મને દોષરહિતપણાથી, સાવધાનીથી અને શ્રુતિ, સ્મૃતિ તેમજ શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી કરવું ઘટે. ‘નિધિયુક્ત કર્મ’ કરનાથીજ બ્રહ્મ જેવા થવાય છે. બ્રહ્મ તો નિર્દોષ સમ જમયમ્ છે. દોષરહિત, સમદર્શી અને ભયરહિત હોય તેનેજ બ્રહ્મ કહેવામાં આવે છે. આવો નિદાનજ વર્તમાનદેહમાં પણ દૈવદયાનુભવ કરે છે. ૯

૧. ૧. ૧. ૧

આ પ્રમાણે પૂજ્યપાદ સુનિમહારાજશ્રી ભાગદ્વાજશ્રી મહાગાજશ્રી નિરચીત ‘ગીતા વાર્તાલાપ’ નામક ગ્રંથના પાંચમા ભાગમાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાનો ‘દૈવાસુરસપત્તિવિભાગ યોગ’ નામના સોળમા અધ્યાય ઉપરનો વાર્તાલાપ પુરો થયો.

अध्याय १७ मो-श्रद्धात्रयविभागयोग

अर्जुन उवाच ।

ये शास्त्रविधिमुत्सृज्य यजते धृष्ट्यान्विता ।
तेषां निष्ठा तु का शृणु सत्त्वमाहो रजस्तम ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

त्रिविधा भवति श्रद्धा देहिना सा स्वभावजा ।
सात्त्विकी राजसी वैष तामसी चेति ता शृणु ॥ २ ॥

॥ सत्त्वानुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भारत ।
श्रद्धामयोऽयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धा न एव स ॥ ३ ॥

यजते सात्त्विका देवान्यक्षरक्षासि राजसा ।
प्रेतान्भूतगणाश्चान्ये यजते तामसा जना ॥ ४ ॥

अशास्त्रविहितं धोर तप्यते ये तपो जना ।
दमाङ्कारसयुक्ता कामरागवल्यान्विता ॥ ५ ॥

कर्पयन् शरीरस्थ भूतप्राणमपेतस ।
मा चैवांत शरीरस्थ तान्विद्वद्वासुरनिश्चयान् ॥ ६ ॥

અધ્યાય ૧૭ મો—શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગ.

અર્જુન યોત્યોઃ—

(૧) હે કૃષ્ણ ! જેઓ શાસ્ત્રવિષિ ત્યજીને (કેવળ) શ્રદ્ધાચુકત થઈ યજ્ઞ કરે છે તેઓની નિષ્ઠા કઈ છે? સત્વગુણ, રજોગુણ કે તમોગુણ ?

ભગવાન યોત્યોઃ—

(૨) દેહધારીઓની તે સ્વભાવજન્ય શ્રદ્ધા સાત્ત્વિકી, રાજમી અને તામમી, એમ ત્રણ પ્રકારની હોય છે, તેને તું સામળ.

(૩) હે ભારત ! સર્વની શ્રદ્ધા પોતાના મત્તવના અનુરૂપ (અંતઃકરણને અનુસરતી) હોય છે; આ પુરુષ શ્રદ્ધામય છે (અને) જેની જેવી શ્રદ્ધા હોય છે, તે તેવોજ હોય છે.

(૪) સાત્ત્વિક મનુષ્યો દેવોને પૂજે છે, રાજમી મનુષ્યો યક્ષો અને રાક્ષસોને પૂજે છે તથા બીજા તામમી મનુષ્યો પ્રેતો અને ભૂતાગણોને પૂજે છે.

(૫) દલ અને અંતઃકારવાળા જે મનુષ્યો ઈચ્છા ને અપ્રમક્તિના બળથી મુક્તિ થઈ શાસ્ત્રોએ નહિ કહેલું ઘોર તપ તપે છે.

(૬) તે અવિવેકીઓ શરીરમાં રહેલા ભૂતોના (ઈંદ્રિયોના) સમૂહને તથા શરીરની અદર રહેલા અને ઘણું કૃશ કરે છે, તેઓને તું આમુરી નિશ્ચયચાળા જાણ.

आहारस्त्वपि सर्वस्य त्रिविधो भवति प्रियः ।

यज्ञस्तपस्तथा दानं । तेषां भेदमिमं शृणु ॥ ७ ॥

आयुःसत्त्वबलारोग्यमुत्तप्रीतिविवर्धनाः ।

रस्याः स्निग्धाः स्थिरा हृद्या आहाराः सान्त्विकप्रियाः ॥ ८ ॥

षट्फललयणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः ।

आहारा राजसस्येष्टा दुःखशोकामयप्रदाः ॥ ९ ॥

यातयामं गतरसं पूति पर्युषितं च यत् ।

उच्छिष्टमपि चामेध्यं भोजनं तामसप्रियम् ॥ १० ॥

अफलाकांक्षिमिर्यहो विधिदृष्टो य इज्यते ।

यष्टव्यमेवेति मनः समार्थाय स सात्त्विकः ॥ ११ ॥

अभिसंधाय तु फल इभार्यमपि वैष यत् ।

इज्यते भरतश्रेष्ठ त यन्न विद्धि राजसम् ॥ १२ ॥

विधिहीनमसृष्टाभं मंत्रहीनमदक्षिणम् ।

श्रद्धाविरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते ॥ १३ ॥

देवद्विजगुरुग्राहपूजनं ।

शौचमार्जवम् ।

ब्रह्मचर्यमहिंसा च शरीरं तप उच्यते ॥ १४ ॥

(૭) વળી સર્વને પ્રિય આહાર તપણ ત્રણ પ્રકારનો હોય છે; તેમજ યજ્ઞ, તપ અને દાન પણ ત્રણ પ્રકારનાં હોય છે; તેઓના આ લેહને તું સાંભળ.

(૮) આયુષ્ય, સર્વ (જીવસં), ઋણ, આશંક્ય, સુખ અને પ્રીતિને વંધારનારાં રસવાણાં, સ્નેહવાણાં, સ્થિર અને હૃદયને પ્રિય એવા આહારો સાત્ત્વિક (મનુષ્ય) ને પ્રિય હોય છે.

(૯) કઠવા, ખાટા, ખારા, અતિઉષ્ણ, તીખા, લુપ્તા, દાહ કરનારા (અને) દુઃખ, શોક તથા રોગો આપનારા આહારો રાજસી મનુષ્યને પ્રિય હોય છે.

(૧૦) જેના પર એક પ્રકારની વીતી ગયે હોય તેવું, રસ ઉડી ગયેલું, દુર્ગંધવાળું, વાસી, એકું અને અપવિત્ર ભોજન તામસી (મનુષ્ય) ને પ્રિય હોય છે.

(૧૧) કૃષ્ણને મંદિ હિંચનારાઓ વટે “યજ્ઞકરવોળ” લેઇએ” એમ (કર્તવ્ય બુદ્ધિથી) મનને સ્થિર કરી શાસ્ત્રવિધિ અનુસાર જે યજ્ઞ કરાય તે સાત્ત્વિક કહેવાય છે.

(૧૨) “પશુ હે ભરતશ્રેષ્ઠ! કૃષ્ણને લક્ષ્યમાં રાખીને તેમજ દંભ માટે જે યજ્ઞ કરાય છે તે યજ્ઞને તું સજસ બાળુ.

(૧૩) શાસ્ત્રવિધિરહિત, અન્નદાનરહિત, દક્ષિણરહિત અને અધ્યારહિત યજ્ઞને તામસ કહે છે.

(૧૪) દેવ, દિવ્ય, શુર અને સાનીઓનું પૂજન, પવિત્રતા, સરળતા, અદ્વય અને અદ્વિતિયા, એ શારીરિકાવધનકહેવાય છે.

अनुद्वेगकर वाक्य ।सत्य प्रियहित च यत् ॥८॥

स्वाध्यायाभ्यसनं चैव बाह्म्यं तप उच्यते ॥ १५ ॥

मनःप्रसादः सौम्यत्वः मौनमात्मविनिमोहः ()

भावसशुद्धिरित्येतत्तपो । मानसमुच्यते ॥ १६ ॥

श्रद्धया परया तप्तं तपस्तत् त्रिविधं नरः ।

अफलाकाक्षिमिर्युक्तैः सात्त्विकं परिचक्षते ॥ १७ ॥

सत्कारमानपूजार्थं तपो दभेन चैव यत् ।

क्रियते तदिह प्रोक्तं राजसं चल्मधुवम् ॥ १८ ॥

मूढम्राहेणात्मनो यत्पीडया क्रियते तपः ।

परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामसमुदाहृतम् ॥ १९ ॥

दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे ।

देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥ २० ॥

यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ।

दीयते च परिच्छिद्यं तद्दानं राजसं स्मृतम् ॥ २१ ॥

अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ।

असत्तृप्तमवशात तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २२ ॥

(૧૫) ઉદ્દેગ ન કરે તેવું, સત્ય, પ્રિય અને હિતકર એવું જે વચન તથા સ્વાધ્યાય (અર્થાત્ સર્વોત્તમ કર્તવ્ય-પ્રાપ્તવ્યમા પ્રેરે અને જોડે એવા પ્રયો ધૃત્ય દિનુ પ્રવણ, પઠન-પાઠન) એ વાણીમય તપ કહેવાય છે

(૧૬) મનની પ્રસન્નતા, સૌમ્યતા, મૌન, મનોનિગ્રહ અને ભાવસ શુદ્ધિ (નિષ્કપટપણું) એ માનસિક તપ કહેવાય છે

(૧૭) કૃષ્ણની આકાંક્ષા વિનાના સાવધાન મનુષ્યોએ પરમ શ્રદ્ધાથી આચરેલા એ ત્રણે પ્રકારના તપને સાન્નિવક કહે છે

(૧૮) સત્કાર, માન કે પૂજા માટે તેમજ દલવડે જે તપ કરાય છે, તે અન્ધિર અને નાશવત તપને રાજસ કહેલું છે

(૧૯) વિવેકરહિત આગ્રહથી પિતાને પીડિને અથવા બીજાના નાશને માટે જે તપ કરાય છે તેને તામસ કહેલું છે

(૨૦) ‘દાન દેવું જોઈએ’, એમ (સમજીને) દેશ કાળ અને પાત્રમા સામે ઉપકાર નહિ કરનારને જે દાન દેવાય છે તેને સાન્નિવક કહેલું છે,

(૨૧) પરંતુ જે દાન સામા ઉપકાર માટે અથવા કૃષ્ણને ઉદ્દેશીને અને કલેશપૂર્વક દેવાય છે તે દાનને રાજસ કહ્યું છે,

(૨૨) અને અયોગ્ય દેશ-કાળમા અપાત્રોને સત્કાર વિના, અવજાવાળું જે દાન દેવાય છે તેને તામસ કહેવું છે

तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ।
ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा ॥ २३ ॥

तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः ।
प्रवर्तन्ते विधानोक्तं सत्तत्तं ब्रह्मवादिनाम् ॥ २४ ॥

तदित्यनमिसंधाय फलं यज्ञतपःक्रियाः ।
दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः ॥ २५ ॥

सद्भावे साधुभावे च सदित्येतत्प्रयुज्यते ।
प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छब्दे पार्थ युज्यते ॥ २६ ॥

यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते ।
कर्म चैव तदर्थाय सदित्येवाभिधीयते ॥ २७ ॥

अब्रह्मण्या हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ।
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्त्रेव नो ज्ञम् ॥ २८ ॥

इति ब्रह्मत्रयविभागयोगो नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥

(૨૩) “ઝ”, “તત્” અને “સત્” એમ પ્રહ્નનાં ત્રણ પ્રકારનાં નામ કહેલાં છે; તે વડે પૂર્વે પ્રાહ્નજો, વેદો તથા યજ્ઞો નિર્માણ કરાયા છે; ॥ ૧૭ ॥

(૨૪) માટે પ્રહ્નવાદીઓની યજ્ઞ, દાન અને તપરૂપ શાસ્ત્રોક્ત ક્રિયાઓ સદા ‘ઝ’ એમ ઉચ્ચારણ કરીને થાય છે.

(૨૫) ‘તત્’ એમ ઉચ્ચાર કરીને તથા કૃષ્ણની ઇચ્છા નેહિ રાખી સુસુક્ષ્મોવડે યજ્ઞ તથા તપરૂપ ક્રિયાઓ અને વિવિધ દાન ક્રિયાઓ કરાય છે.

(૨૬) સદૃશાવ અને સાધુભાવમાં ‘સત્’ એ શબ્દનો પ્રયોગ કરાય છે તથા હે પાર્થ! હિતમ કર્મમાં ‘સત્’ શબ્દ વપરાય છે.

(૨૭) યજ્ઞ, તપ અને દાનમાં જે સ્થિતિ તે ‘સત્’ એમ કહેવાય છે અને તે માટેનું જે કર્મ તે પણ ‘સત્’ એમજ કહેવાય છે.

(૨૮) અગ્રધાતી હોમેલું, આપેલું, તપ તપેલું તથા જે કરેલું હોય તે (સર્વ) ‘અસ’ એમ કહેવાય છે. હે પાર્થ! તે આ લોકમાં કે પરલોકમાં (કૃણાથી) નથી.

આ પ્રમાણે “અદ્વાત્રયવિભાગયોગ” નામના ૧૭ મા અધ્યાયનો ભાવાર્થ સંપૂર્ણ

ૐ

* અધ્યાય ૧૭ મો. *

શ્રદ્ધાત્રય વિભાગે યોગ (૪૭)

શ્રદ્ધાત્રય વિભાગે યોગ

ભૂમિકા:- ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫

પ્રભુપ્રીતો! દેવી અને આસુરી એવાં બે માયીક ગુણો અને ધર્મોને જૂદા પાડીને તમને સમજાવવામાં આવ્યા. તે એવું સમજાવવા માટે કે આસુરીસંપત્તિવાળાં માનવીઓને સ્વસ્વરૂપના જ્ઞાનનો અધિકાર આવતો નથી અને તેથી એ આસુરી/કેવા હોય, એમનાં લક્ષણો કેવા હોય, એમની કામનાઓ અને સંકલ્પો કેવા હોય તેમજ એવા રાજગુણ અને તામસ ગુણોવાળાં માનવીઓનાં આવરણો કેવાં હોય, એમનાં કર્મો કેવાં હોય અને એમને શી દાનિ થાય છે એ બધું વિશેષ કરીને તમને કહેવામાં આવ્યું છે. આ બધું જાણીને મુમુક્ષુઓ પોતાનામાં રહેલી આસુરીસંપત્તિનો ત્યાગ કરી દેવીસંપત્તિના યોગથી શાસ્ત્રોક્ત કર્મોના જ શ્રુતિ અને સ્મૃતિના જ્ઞાન વડે સાબ ઉદ્ધારે એવું નિશ્પણ કરવામાં આવ્યું છે. એમાં જે દાનિ કહેવામાં આવી છે તે આસુરીસંપત્તિવાળાં મનુષ્યોને નરકમાં જવાની કહી છે. અને લાભ જે દેવીસંપત્તિવાળાં એને મળે છે તે નિર્વાણસાત્તિને કહી છે.

૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫

હવે શાસ્ત્રના જ્ઞાન વિનાના મુમુક્ષુઓ-શાસ્ત્ર પ્રમાણે કર્મ કરતા હોય અને કામના કર્યા વિના માત્ર શ્રદ્ધા વડે કર્મ કરતા હોય અને તેમને પરમપદપ્રાપ્તિની ઇચ્છા હોય, તે તેઓ સાત્ત્વિકભાવવાળાં હોય, તેમનો આદાર સાત્ત્વિક હોય, તેઓ યજ્ઞ-દાન-તપ ઇત્યાદિ કર્મોમાં હોય, તેમને જ્ઞાનનો અધિકાર છે, એવું સમજાવીને શમ-દમ વિગેરે ૭ સંપત્તિઓવાળા ચતુર્થી ને સ્વસ્વરૂપ જ્ઞાન ઉપજે છે, તે જ્ઞાનથી તેઓ મોક્ષના અધિકારી થાય છે એવું સમજાવવા શ્રદ્ધાત્રયવિભાગ યોગ નામના આ સત્તરમા અધ્યાયનો વાર્તાલાપ કરવાનો આરંભ કરવામાં આવે છે. ૧

ઉપરોક્ત સમજ લેવા પહેલા-’ જે માનવીઓ સાત્ત્વવિધિને ઉલ્લંઘીને કર્મ કરનારાઓ હોય એમની શી ગતિ થાય (૧) અને સાત્ત્વવિધિ અનુસાર કર્મ કરનારની શી ગતિ થાય ’ (૨)-એ પ્રથમ બાણુવુ જરૂરનું છે, કારણકે સાત્ત્વવિધિને ભણ્યા છતાં પણ કામના વડે વિધિનું ઉલ્લંઘન કરનારો આવે છે, જેથી ચિત્તશુદ્ધિ થતી નથી આમ ચિત્તશુદ્ધિના વ્યભાવે આત્મજ્ઞાન થતું નથી અને ને કારણે વિધિનું ઉલ્લંઘન કરનારાઓને જ્ઞાનનું ફળ-કૈવલ્ય-મળતું નથી આ બધું સાલળીને જેમ અનુર્તને જિજ્ઞાસા થઇ તેમ તમને પણ થાય કે એ પ્રમાણે સાત્ત્વને નહિ બાણુનારા જે કર્મ કરે તેમની શ્રદ્ધા કેવી સમજવી કે આશ્ચર્ય? તેમની ગતિ કેવી થાય?—અનન્યતા, આ આસ કરીને બાણુવુ બહુ જરૂરનું છે

મોક્ષાર્થીએ આ પ્રશ્નો ઉત્તર સમજવા જેવો છે આ એક સમસ્યા છે આપણે અગાઉ કર્મ અકર્મ અને વિકર્મને વિશે વાર્તાનાપ કરી ગયા છીએ, તેને સંગતોજ આ વિષય ॥ કર્મ વિના સંસ્કાર પડતા નથી, સંસ્કાર વિના વાસના ઉદ્ભવતી નથી વાસના વિના સંકલ્પ થતો નથી, સંકલ્પ વિના નિશ્ચય થતો નથી અને નિશ્ચય વિના કર્મોભવ થતો નથી કર્મ કરનારો—સાત્ત્વિક, રાજ્ગ્મીક તામસી-ગુણોધીજ કર્મ કરે છે એ કર્મનો કર્તા કેવી શ્રદ્ધાથી અને કેવી નિશ્ઠાથી અને કયા ગુણપ્રધાનથી અને કયા પ્રતિષ્ઠા કર્મ કરે અને તેને કેવું ફળ મળે એની સ્પષ્ટતા થવાની જરૂર છે દરેક કર્મ કરતી વખતે માનેવીમા ત્રણ ગુણમાનો એકે ગુણ તો પ્રધાન હોયજ છે અર્થે કર્મની દોરવણી કરવાનો આરભ કરાવો છે કેમકે જે વખતે માનેવીમા સાત્ત્વિક ગુણ પ્રધાન હોય, એ સમયે સાત્ત્વિક શ્રદ્ધાથી કર્મ થાય છે તેનું ફળ રાજસીતામસી ગુણ પ્રધાનથી થતી રાજસીર્તામગ્મી શ્રદ્ધાથી થતી કર્મોનું ફળ ઉતરતા પ્રકારનું થાય છે—આ હેતુ સમજાવવાનો આ વાર્તાનાપ છે

વાર્તાલાપ શ્લોક ૧ થી ૧૦ મુદીના:—

પ્રયુષ્મેમીઓ! સામાન્ય મનુષ્યો બહુધા શ્રુતિ-સ્મૃતિના લક્ષણવાળી, સાત્ત્વોમા ખતાવેલી વિધિઓથી અણભણ્યા હોય છે તેઓ રોવી અગર વૈષ્ણવી મુનેને બાણુતા હોતા નથી તેમજ તેવું અભ્યસન પણ તેમણે કરેલું હોયું નથી જ્યાં અભ્યસનજ ન થયું હોય, ત્યાં તેનો અર્થ કે પ્રિયાર પણ કેમ

કરી શકે ? છતાં આવાં મનુષ્યોમાં પૂર્ણ જ્ઞાનેનો અભાવ હોવા છતાં, તેમનામાં અનુદાન કરવાનો પૂર્ણ-ભાવ હોય છે. વિધિને નહિ અનુસરાય છતાં તેઓ તે કરે છે. એમને એ સંબંધી બીજકુલ જ્ઞાન હોવું નથી છતાં શ્રદ્ધા તો છેજ. બાપદાદાના પખતથી ચાલતી આવેલી રીતને જોઈને, એમનામાં આસ્થિક બુદ્ધિ આવેલી હોઈને, 'કામના' વિના, તેઓ શ્રદ્ધાથી, બકિતથી અને આસ્થિક બુદ્ધિથી નીપત-ચપેલાં વૈદિક કર્મો વડે, અત્યંત વિશ્વાસથી દેવોનું પૂજન કરે છે. જો કે તેઓ શાસ્ત્રના અર્થને નથી જાણતા, છતાં ઈશ્વરીશ્રેણી કર્મો કરે છે, તેથી તેઓ વૈદિક માર્ગનેજ અનુસરેલા છે. તેમની હાલત સાંત્વિક કહેવાય, રાજસી કહેવાય કે તામસી કહેવાય ? ક્ષરમ્ જાણવાથી કાર્યને બહુ સારીરીતે સમજી શકાય છે. તથા સંજ્ઞાવાળી શ્રદ્ધાઓમાં કયી શ્રદ્ધા અને નિષ્ઠાવાળી એ વૃત્તિ કહેવાય ?

આ સમસ્યાનો ઉકેલ અહિં આજીવાનો છે. 'સત્વ' - શબ્દથી દેવીસંપત્તિજ સમજી લેવી થટે, જ્યારે રાજસનામસ શબ્દથી આશુરીસંપત્તિજ સમજી લેવી થટે. અહિં દેવાશુરસંપત્તિવાળાં માનવીઓના અધિકારનો વિચાર કરવાનો છે; આશુરી અને દેવી ગતિનો વિચાર કરવાનો છે. એ વિચાર વિના સમસ્યાનો ઉકેલ આવી શકતો નથી. પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો છે.

જ્યારે આશુરપણું જોને કહેવું એ વિધિને ઉલ્લંઘીને કર્મ કરનારાઓ માટે કરાવીજ દીધેલું છે. ત્યારે તિથનો સવાસ રહેતોજ નથી એ પુરવાર થઈ ગયું છે. જો કે શાસ્ત્રવિધિને નહિ અનુસરવાની વાત એકમાં સરખી છે તો પણ સત્વ અને રાજસનામસ કર્તાઓમાં શ્રદ્ધાની, વિશેષતાને અર્થે વિચારવાની છે. અહિં કર્મમાં અને કર્મ કરવામાં ભેદ નથી, પણ કામના વિના કર્મ કરવામાં અને કામના સહ કર્મ કરવામાંનો ભેદ રહેલો છે. વળી આ ભેદમાં શાસ્ત્રની વિધિનું ઉલ્લંઘન નથી થતું એમ નથી. વળી શાસ્ત્રના અર્થનું પરીજ્ઞાન નથી, તેથી વિધિનું ઉલ્લંઘન થાય છે એવી વાત છે. શાસ્ત્રને જાણ્યા છતાં વિધિનું ઉલ્લંઘન થવાની વાત અહિં નથી.

'વારૂ ! અહિં એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઈ શકે છે - તે એ છે કે - શાસ્ત્રોને નહિ જાણનારા મૂર્ખાઓની વૈદિકકર્મોમાં પ્રવૃત્તિ કેમ સંભવે ? અસંભવતઃ આ પ્રશ્ન કરવા જેવો છે, પણ તેનો ઉત્તર હું તમને આપી શકું છું, તે એ છે

કે-માનવીઓનો સ્વભાવ અનુકરણ કરવાનો હોય છે. તેથી તેઓ શ્રેષ્ઠનોતુ અનુકરણ કરીને એવા કર્મો કરે છે શ્રુતિ-‘યદ્યદા ચરતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરો જનઃ’ સત્કર્મ કરવામા માત્ર સદ્ગુણ અને શ્રદ્ધાનીજ જરૂર હોય છે. તમે જો નિરીક્ષણ કરતા રહીશ્યા હો તો તમને માલમ પડ્યું હશે કે-‘જો કોઈ સરકારી માળાપો મદિરમા જઈ દેવને નમસ્કાર કરતા હોય છે, કે ધરમા દેવમેળા કરતા હોય છે, અગર તેમની સામેથી આવી આવતા મનુષ્યોને ‘જય જય-નમસ્તે-જયશ્રીકૃષ્ણ-પ્રણામ-નમસ્કાર-સત્કર્મીર-જયસ્વામીનારાયણ કે જયરામેશ્વરી’ કહી સમોધે છે, તો તેમના બાળકો સામેથી તેવીજરીતે દડવત કરતા. એ ‘દાસ્ય’ બેઠીને તેવા તેમાં શબ્દો બોલતા અને નમસ્કાર કરતા શીખે છે એવીજરીતે માનવીઓ શાસ્ત્રોના જ્ઞાન વિના ‘પણ વૃદ્ધ યવા છતાં, એ માર્ગમા બાળકો જોનાજ હોય છે અને તેથી તેઓ મોટા-પૈસાદાર-ઐશ્વર્યવાન અને કીર્તિમાન મહાન પુરુષોત્તુ અનુકરણ કરીને વેદિક કર્મો કરે છે આ હેતુથી શી ગતિ થાય એ પ્રશ્ન અચુકત નથીજ કારણ જાણવાથી જેમ કાર્યને જાણી શકાય છે તેમ શ્રદ્ધાના ભેદને જાણવાથી નિષાનો ભેદ જાણવામા આવે છે અહિં નિષાતુ કારણ મધુ શ્રદ્ધા અને ગતિતુ કારણ મધુ નિષા

પ્રભુપ્રેમીઓ! જન્મત જન્મ ગુણ-સત્વ, રજઃ અને તમ-થી જાતે ‘છે. એમા દરેક વસ્તુ ત્રણ ગુણગુણીજ હોય છે એથી માનવીઓની શ્રદ્ધા સાત્ત્વિક, રાજસી અને તામસી હોય છે આ ત્રણે પ્રકારની શ્રદ્ધા વળી જુદીજુદીજ હોય છે આ વિભક્તિ હોનાતુ કારણ સ્વભાવ છે શાસ્ત્રતુ કથન—

‘જાયુ કર્મ ધ વિક્ત ચ વિદ્યા નિધનમેવ ચ ।

પૈતૈવાન્યપિ લિખ્યતે ગર્ભસ્વરૂપૈઃ વેદિન ॥’

ભાવાર્થ—‘વય, કર્મ, વૈઓ વિદ્યા અને મોત-આ પાંચ જરૂરના શરીર માટે ગર્ભમાં આવતાની સાથેજ લખાયેલું હોય છે, આ કારણથી માનવીના જન્મ પહેલાં એનો સ્વભાવ જન્મી ચૂક્યો હોય છે એ સ્વભાવ પુણ્યપુણ્ય વિગેરેથી એમના સરકારથી ઉદ્ભવેલો હોય છે એથીજ શ્રદ્ધાને સ્વભાવથી ઉદ્ભવેલી કહેવામા આવે ॥ અને તેથીજ સત્-રજ-તમ-ગુણોના ભેદથી શ્રદ્ધામા પણ ભેદ હોય છે શરીરમાં સત્વગુણ પ્રધાન હોય ત્યારે શ્રદ્ધા પણ સાત્ત્વિકી હોય છે તેવુંજ રાજસી અને તામસી શ્રદ્ધાતુ સમજતુ પડે માનવીઓની નિષા એમની શ્રદ્ધા પર નિર્ભર થયેલી હોય છે । ।

યાદ રાખો, હજી પણ આપણે વાર્તાલાપ દેવાસુરસ પતિને લગતોજ છે જેવો સાર તેવો રસ હોય છે, જેવો રસ તેવું જાડ, જેવું અંત કરણ તેવો ગુણ પ્રધાન અને જેવો ગુણ તેની શ્રદ્ધા તેમજ જેવી શ્રદ્ધા તેવી નિષ્ઠા-એ સિદ્ધાંતને સમજવો ઘટે. જીવના લેદથી, શરીરાકૃતિના લેદથી અને વર્ણાશ્રમના લેદથી શ્રદ્ધાનો લેદ નથી. પણ અંતઃકરણના લેદથી શ્રદ્ધાનો લેદ છે, એવું સમજવું ઘટે.

અહિં એક મોટા યાચ તેમ છે-‘અંત કરણના પ્રધાનપણે પર્વતા-સત્વ, રજ, તમ-ગુણોના, અનુકૂળ શ્રદ્ધા હોય, એવું, તો માની, સકાય, તેમ છે, પણ ત્યાં સ્વભાવને શું લાગે પગલે?’ આનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે-‘શ્રદ્ધામયપણાથી અને, ચાલતો વ્યવહાર હોય તેવું, નિરીક્ષણ કરવું ઘટે અહિં દેખવા, લાયક-અપાયક વ્યવહાર વિષય’ છે અહિં શ્રદ્ધાની અધીકતા-શ્રદ્ધામય, માનવીમાં હોય, તે શ્રદ્ધાને ભીષે અને શ્રદ્ધામય કહેવામાં આવે છે. શ્રદ્ધાનુજ પ્રધાનપણું ગણીને! શ્રદ્ધાવાળા માનવીને શ્રદ્ધામય કહેનામાં આવ્યો, છે વળી મનુષ્યના શ્રદ્ધામયપણામાં પણ નિષ્ઠા જાણવાની ક્ષમ્જ આ પ્રશ્નમાં છે અને, જવાબ પણ નિષ્ઠાનોજ આપવાનો છે

જુઓ સામગ્રી! જે અધિકારી પ્રકૃત્ય જે શ્રદ્ધાથી, સ્વધર્મનિષ્ઠ યાચ, તેવી શ્રદ્ધાનો ગુણ પણ તેનામાં હોય. દાખલા તરીકે-સત્વગુણસંભાવિત શ્રદ્ધાવાન, સાત્વિક, રજોગુણ સંભાવિત શ્રદ્ધાવાન, રાજસી, તમોગુણ સંભોનિત શ્રદ્ધાવાન, તમોગુણી હોય છે જે કે શ્રદ્ધા ઉપજે છે સત્વગુણથીજ શ્રદ્ધા ઉપજવી એ સત્વગુણનો ‘ધર્મ’ છે રાજસ તામસ ગુણથી શ્રદ્ધા ઉપજવીને નથી રાજસ તામસ ગુણના પ્રધાનપણામાં પણ સત્વગુણની શક્તિ ક્રિયા કરતી હોય છેજ સત્વગુણ ઉપજી જવાને સહાય હોનાથી ત્રિગુણ મિશ્રધર્મવાળી શ્રદ્ધાનો ભાસ યાચ છે એવા ભાસથી પણ એવી શ્રદ્ધાનો ભાસ યાચ છે એ કારણથી કહેનામાં આવે છે કે શ્રદ્ધામય માનવી જેવી શ્રદ્ધાવાળો હોય, તેવી તેની નિષ્ઠા હોય આવી દાસતની વસ્તુચિતિ હોનાથી સત્વ, રજ, તમોગુણથી ઉપજતી શ્રદ્ધાવાળા માનવી હોય તેમની નિષ્ઠા સત્વ-રજ-તમ-ના ક્રમાનુસાર સમજનામાં આવી છે

‘દેવામુરસપતિથી થતાં કર્મોની શ્રદ્ધાઓ અને તેમની નિષ્ઠાઓનાં દૃષ્ટાંતો:—

દર્શાવે:- (૧) પૂર્વે રાજ્ય ભરત વાનપ્રસ્થી થઈ વનમાં તપ કરવા ગયો,

ત્યા મરણકાળે હરણમાં મમતા રહ્યાથી હરણ થયો હરણના શરીરમાં આવ્યા પછી અનર્થ થયાનું જ્ઞાન આવ્યું અને આત્મજ્ઞાન નજી નહિ થયેલું હોવાથી આહારત્યાગ કરી પશુશરીરનો ત્યાગ કર્યો પછી આવ્યો એ જ્ઞાનશરીરમાં માખાપની મૃત્યુ પછી ભાષ્યોને કાર્ષ્ણ ઉપયોગનો ન રહેલો સમજાવાથી, એને ધરમાંથી કાઢી મુકવામાં આવ્યો 'યજ્ઞમાનોતે' ત્યા ક્ષિપ્રમાણ કરાવના તો જાય, 'પણ કિલ્લુ' દાનદક્ષિણ લે નહિ અને ખાવી 'હાયે' પાછો આવે '-આ રીત ગૃહસ્થી ભાષ્યોને રો 'પાવવે' ખેતીના કામમાં પણ નાવાયક કર્યો કપાતો ક્યારીઓમાં જ્યા જોઈએ ત્યા પાણીજ સધરે નહિ અને જ્યા ક્યારીએ દેવતાની જરૂર હોય ત્યા બહુ મુલ્ય કોવાઈ જનવ ત્યામુધી તથાવ જેવું કરી રાંખે ખેતરમાં એવો હોય તો ઘેર 'જોયજ' નહિ અને આમ ભાષ્યોની તેના પ્રત્યે બેપરવાહી વધતી ગઈ

આરા જ્ઞાતાની ભરતની દશા લોકમાં જરૂરપૂરવનો જેવી જોવાતા, એ જરૂરત નામથી જોળખાના લાગ્યો એણે રાજ્ય રહુગણને જ્ઞાતોપદેશ આપ્યો હતો અને રહુગણે તેને પોતાના ગુરૂ માન્યા હતા. એમને માનપાન, સુખદુખ -આદી દ્વંદ્વોને નિનાજલી આપી હતી. રહુગણના પાપખી ઉચ્ચકનાર બોઈ લોકોમાં એક માદો પડ્યાથી તેઓ ભરતને પકડી લાવ્યા ભરતને પાપખી ઉચ્ચકવામાયે ના હતી નહિ, તેમજ બીજોતો રાજ્ય દેવીને ભોગ, આપવા તેને પકડી ગયો, ત્યા જીવજીમરણના પ્રશ્નમાં પણ તે લાપરવાહ હતો

ભરત એક ઉત્તમકોટિનો જ્ઞાનિષ્ઠ હતો એણે અંતઃસુધી શીખા-સુત કે સંપાત-તપશ્ચુનો ત્યાગ નહોતો કર્યો, તે સદાસર્વજ્ઞ સમર્થ હતો, પોતાના દનનચરનમાં, કીડી જેવા નાના જીવમાં પણ પોતાનોજ આત્મા જોનારો, તે બહુ કાળજી રાખતો-કે રખેને તે કચરાઈ જાય પોતે હંમેશા સમાધીસ્થ રહેતો.

દર્શાવે (૨):-રામ સાથેના મુદ્દમાં રાવણે, જ્યારે પોતાના લાભ કુભચલ્ય અને પુત્ર મન્દજીતને શુભાવ્યા, ત્યારે મદોદરીના પિતા માતૃપતે એને પ્રોત્સાહન આપી અહીરાવણને આકર્ષણમત્રથી બોલાવી મદદ માગના મૂચન કર્યું અને મત્રનિષ્ઠામાં કુશળ સંવલો મદાદેના મદિરમાં એસી મંત્રનપથી અહીરાવણને આકર્ષ્યો અહીરાવણને મંત્રની અસર થતાજ તે

માર સખો, હજી પણ આપણો વાર્તાનાપ દેરાસ
જેવો સાર તેવો રસ હોય છે, જેવો રસ તેવું આડ
ગુણ પ્રધાન અને જેવો ગુણ તેરી શ્રદ્ધા તેમજ જેવી
સિદ્ધાંતને સમજવો ઘટે છુપના બેદથી, સમીનાદ
પણાઅમના બેદથી અઢાનો બેદ નથી. પણ =
મઢાનો બેદ છે, એવું સમજવું ઘટે.

અહિ એક ગાંઠ યાપ તેમ છે— અત કરજુના
રજ, તમ-ગુણોના અગુરૂપ શ્રદ્ધા હોય, એવું તો માર
ત્યા સ્વભાવને શુ લાગે વળજે ? આનો ઉત્તર આ પ્રમ
અને આલતો વ્યવહાર હોય તેનું નિરીક્ષણ કરવું ઘટે
—મતક્ષ વ્યવહાર વિષય છે અહિ શ્રદ્ધાની અધીકતા
તે શ્રદ્ધાને લીધે એને શ્રદ્ધામય કહેવામા આવે છે
ગણીને શ્રદ્ધાવાળા માનવીને શ્રદ્ધામય કહેવામા આ
શ્રદ્ધામયપણામાં પણ નિષ્ઠા જાણવાની હજી આ પ્ર
પણ નિષ્ઠાનોજ આપવાનો છે

જુઓ સાક્ષી જે અધિકારી પુત્ર જે શ્રદ્ધ
તેવી શ્રદ્ધાનો ગુણ પણ તેનામા હોય ઘાખના તરીકે—સત
સાત્વિક રજગુણ સંભવિત શ્રદ્ધાવાળ રાજસી તમે
તમેગુણી હોય છે જે કે શ્રદ્ધા ઉપજે છે સત્વગુણ
સત્વગુણોના મર્મ છે રજસ તામસ ગુણથી શ્રદ્ધા
તામસ ગુણના પ્રધાનપણામાં પણ સત્વગુણની શક્તિ
સત્વગુણ ઉપજી જવાનો સભવ હોનાથી ત્રિગુણ મિ
યાય છે એના ભાસથી પણ એવી શ્રદ્ધાનો ભાસ
કહેવામા આવે છે કે શ્રદ્ધામય માનવી જેવી શ્રદ્ધાવા
હોય આવી હાલતની પરતુરિયતિ હોનાથી સત્વ રજ
શ્રદ્ધાવાળા માનવી હોય તેમની નિષ્ઠા સત્વ-રજ-તામ
વનામા આવી છે

દેનામુગ્ધ પતિથી થતાં કર્મોની શ્રદ્ધ
નિષ્ઠાઓનાં દૃષ્ટાંતો—

દર્શાવે:-(૧) પૂર્વે રાજા ભરત વાતપ્રસ્થી શર્ષ વનમાં તપ કરવા ગયો, ત્યાં મરણકાળે દુષ્ટામા મમતા રહ્યાથી દરણુ થયો દરણુના સરીરમાં આવ્યા પછી અંતર્ય યવાનું બાન આવ્યું, અને આત્મચાન નદિ નદિ થયેતું દોડાથી આદારવાગ કરી પશુસરીરનો ત્યાગ કર્યા પછી આવ્યો એ શાહાણુસરીરમાં માખાપેની રૂઝુ પછી લાકાએને કાઈ ઉપયોગનો ન રહેતો સમજાવાયો, એને ધરમાંથી કાઢી મુકવામાં આવ્યો 'યજમાનોને ત્યા દિવમાંજ કરાવના તે જન્ય, પશુ'કેશુ' મનદક્ષિણા લે નદિ અને ખાપી હાથે પાછો આવે'—આ રીત ગુરુથી લાકાએને રો પાવવે જેતીના કામમાં પશુ નાયાયકે ક્યો કયાતો ક્યારીએમાં જ્યા જોઈએ ત્યા પાણીજ સંધરે નદિ અને જ્યા ક્યારીએ દોડવાની જગર હોય ત્યા જહુ તુપ કો'વાઈ જન્ય ત્યામુધી તળામ જેવું ભરી રાખે, ખેતરમાં જેવો દોમ તે ધેર જાયજ નદિ અને આમ લાકાએની તેના પ્રત્યે ખેપરવાહી વધતી ગઈ

આમ જાણવાની ભરતની દશા લોકોમાં જડપુરવાના જેવી જણાતા, એ જડભરત નામથી ઓળખાવા લાગ્યો. એણે રાજા રઢુગણને બહોપદેશ આપ્યો હતો અને રઢુગણે તેને પોતાના ગુરુ માન્યા હતા. એમને માનપાન, મુખદુ ખ—આદી દ્વર્જને નિતાજલી આપી હતી. રઢુગણના ખાવખી ઉચ્ચનાર બોધિ લોકોમાં એક માઠો પડાથી તેઓ ભરતને પકડી લાવ્યા. ભરતને પાલખી ઉચ્ચવામાયે ના હતી નહિ, તેમજ લીછોનો રાજા દેવીને બોગ આપના તેને પકડી ગયો, ત્યા જન્યુમરણના પ્રમ્નમાં પખ તે લાપરવાહ હતો

ભરત એક ઉત્તમકોટિનો બ્રહ્મનિષ્ઠ હતો, એણે અંતમુધી શીખા—સત્ર કે સધ્યા—તપણુનો ત્યાગ નહોતો કર્યો, તે સદાસર્વત્ર સમદર્શી હતો; પોતાના હવનચનનમાં, કીડી જેવા નાના જીવમાં પણ પોતાનોજ આત્મા જોનારો, તે બહુ કાળજી રાખતો—કે રખેને તે કચરાઈ જન્ય ખોતે દગિશા સમાધીરથ રહેતો.

દર્શાવે (૨):-સમ સાથેના યુદ્ધમાં રાવણે, જ્યારે પોતાના ભાઈ કુલકર્ણ અને પુત્ર ઇન્દ્રજીતને ગ્રમાવ્યા, ત્યારે મહોદરીના પિતા મામ્યતે એને પ્રોત્સાહન આપી અહીરાણુને આકર્ષણુમ ત્રયી બોલાવી મદદ માગના સસન 'કયુ' અને મન્નિવામાં કુસળ રાવણે મહોદેના મદિરમાં બેસી મન્નિવાથી અહીરાણુને આકર્ષ્યો. અહીરાણુને મન્નિ'અસર થતાજ તે

લંકામાં આવી, પહોંચ્યો અને બધી વાત જાણી રામલક્ષ્મણને, અદર ઉંચકી
 પાતાળમાં લઇ જઇ દેવીને, યોગ આપી એલ પુરો કરવાની ખાત્રી આપી.
 રાવણને પણ આ યોગના ગમી. રામ અને લક્ષ્મણની ગેરહાજરી તેમણે બધું
 સૈન્ય નિર્બળ થશે અને પોતે સફળ થશે. એમ માન્યું અને અહીં રાવણે આ
 અમાણેતી યોગના મુજબ હતુમાને છેતરી વિબીષણનું કૃત્રિમ રૂપ ધારણ
 કરી, અધ્યરાત્રે રામલક્ષ્મણને, અરઉધમાંજ ઉપાડ્યા અને પાતાળમાં લઇ ગયો.
 છેવટે વિબીષણની સલાહથી હતુમાને શીઘ્ર અહીં રાવણની પુઠ પકડી અને
 તેના બધા રાક્ષસોનો નાશ કરાવીને, દેવીને પાતાળમાં પેસાડી દઇને, અહીં રા-
 વણને પણ માર્યો અને બેઠે બાકીઓને અને પેસાડી લંકામાં પાછા આવ્યા.
 બીજેજ દિવસે ભારે અગ્નિબળીમાં બેઠે બાકીને જોયા અને લયંકરનું શરૂ
 થયું. બહુજ થોડા સુનંદા માણસો સિવાય લંકામાં રાવણ પાસે લડનાર કોઇ
 ન રહ્યું. પરિણામ જગવિદીતજ છે. અરવુ.

કરીને શંકા સમાધાન કરવાનું હોયજ શું? કથાવાચકને એકાંતમાં માળવાને ધ્રુવિછતાં લોકો બહુ વિચિત્ર હોય છે, માયું પકવનારોં હોય છે, પ્રદક્ષ કરવાના બાવલાળાં ટોતાં નથી, ખીજનં માથુસોની હાજરીમાં પ્રશ્ન પુછતાં યરમાય છે, એમના પ્રશ્નમાં દંગધડો દોતો નથી, પોતાના માનને હાલવવા આવે છે, કથાવાચકના અધ્યાસની હિંજ જ્ઞાનની પરિદા કરવા આવે છે; વળી તેઓ મળના માગે છે એકાંતમાં પણ આવે છે એમના ડઝનદોડઝન સંગાથીઓ સાથે. કારણકે એમ ન આવે તો, પોતાની માન્યતાઓને ટેકો કોણ આપે? તેમને તો બળથી પણ પોતાની માન્યતાઓ કબુલ કરાવવાની ફિકર હોય છે. નમ્રભાવથી જાણીને કોઇપણ સાધનનો આરંભ કરવાના હેતુથી કોઈ આવતું નથી, ખીચારા નવાસવા કથાવાચકો મહારાય છે, પણ આવા શ્રોતાજનોને અધ્યાસી મહારાતો નથી. આરે વિગે પણ આવુજ છે. હું તો મહારાય વિના 'તમારા પ્રશ્નનો, તમને સંતોષ થાય, એવો જવાબ આપતાં અને આવડતો નથી' કરી વાતચીત એટલેથીજ બંધ કરે' છું. આય છતાં મારા પર આક્રમણ કરવામાં આવે, ત્યારે હું તેમને મારા મુર માનું છું. સ્ત્રીઓ પણ કોઇક અંશે એવી હોય છે, પણ તે પજવતી નથી હોતી. બહાનું હોય તેમનું સત્સંગનું અને સેના પણ કરે, પણ અંદરની ભાવના કાઈ જુદીજ હોય છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ! આતો બહુજનસમાજના સ્પષારણુ શ્રોતાવર્ગની સ્વાભાવીક વાત ઠીલી, પણ એમાગે ભર્ષંકર આસુરીલાવની વાતો મારા સમજવામાં આવી છે. સત્સંગના બહાને આવતાં કેટલાક અસુરો-સ્ત્રીપુરો-મનમાં લયલામજનના પાંડ ભજવનારા હોય છે; સત્સંગના બહાને બલિચાર ફળવનારા હોય છે. વળી તેમાં કુંવારાની વાતજ હોડો, પણ પરજોલાં પણ એવા હોય છે, આવા વર્તનો અટકાવવા કેટલાંક સહેરામાં પ્રવચનસ્થળોએ પુરંગા અને સ્ત્રીઓની બેઠક વચ્ચે એકબેકનાં મહેલાં દેખાય નહિ તેવા પડદાની જોડવજો પણ કરવામાં આવેલી એ' ન્નેષ છે છતાં જ્યારે કથાવાચકો આવ્યા દાખલા વિગે જાણે, ત્યારે તે મનમનિમનમાં ભગવાનને અને એમની માયાને નમસ્કાર કરી યાચના કરે છે, 'હે મૈયા! આ સ્થાનને તો છોડ!' ત્યારે તેને તરતજ જવાબ મળતો હોય એવો ભાસ થાય છે કે 'જગ્યા! હું નહિ આવું, તો તારી પાસે આટલો મોટો જમેવો થઈ કોણ આવશે? અધ્યા! એટલું સમજતો નથી કે જ્યા મારા પતિ (માયાપતિ-ભગવાન) હોય ત્યાં હું ન હોઉં એ કેમ બને? શંકરની

કથા હોય તો હું ભવાની યાહિ છુ અને વિષ્ણુની હોય તો હુ લક્ષ્મી યાહિ છુ. જે બ્રહ્મવાદી કથા હોય તે હુ પ્રકૃતિ યા સ્વભાવ યાહિ છુ માટે તુ મારે માટે શાને પ્રિયાર કરે છે? તુ તારૂજ સંભાળને! મને અને મારા માયાવી માનવીને તુ શે લક્ષ્મી લે છે? કૃત્તા કથા કહેવી તો ભગવાનનીજ -એ તારો ધર્મ સમજ લે જ્યા ત્યા નજર ન કર, નજર કરીશ તો સગ છોડનાના કરતા તુ પોતે સગી થઈશ જે શ્રોતાઓના ભાવને જોતો બધ થશે, તોજ તુ નિસગી થશે અને નિસગી થવા માટે તો નિરાકારનેજ બજ, કે જેથી મને પાત્રનાજ કરવી ન પડે ' અસ્તુ ।

હવે મૂળ પાત્ર પર આવુ પેલા કયાનાચક્ર પડિત 'બ્રહ્મચર્ય'ના તેજથી બહુ ઓળંગિય દેખાતા હતા અને ભગવાન પર પુરો ભરોસો રાખી હૃદયના ભાવથી, મીરીવાણીથી, કથા કહેતા હતા તેમને શ્રોતાવર્ગના માનસની કાંઈ પડી ન હતી એમથી એક યુગતિનુ મન ચચજ થયુ એક દિવસ તેથી સોળ શણગાર સજી એકાતના સમયે શકાના બદાને આવી પડિત પાસે પડિતે તો તેથીમા ન જોયો ભકિતનો કોઈપણ પ્રકાર-આર્ત, અર્થાર્થી કે ગિદાસુ-ભાવ, એને પોતે સમજી ગયા મનમાજ પ્રભુસ્મરણ કરવા માડ્યુ અને એક ચમત્કાર થયો

આવનાર યુવતિએ પડિતના સ્થાને-માતા મરીદા બાળકનેમાને રતનપાન કરાવતા તેમ-એડુ દશ્ય દેખ્યુ યુગતિના હોશકોશ છિડી ગયા, બદાનરી બની આંખ મીંચી દીધી એનો આસુરીભાવ આઠ્યો ગયો 'પડિતના ઓલવાયાલવા વિના,' તેથી સમજી ગઈ પડિતજને દૂરથીજ પ્રત્યામ કરી ઘેર ગઈ અને પરિણામે દૈવીસપતિયુક્ત થઈ, પ્રભુપરાયણા થઈ વૈકુંઠને પામી અસ્તુ

પ્રભુપ્રેમીઓ! માનવીઓ આસુરી કે દૈવી-કથી સપત્તિવાળાં છે, એ જાણુ હોય તે એમની ઉપાસનાના ઈષ્ટદેવને જાણી લેશે, તો તરતજ તમને સમજ પડી જશે જુઓ, જેમને પૂર્વે સાત્વિક માનવીઓ કહેવામા આવ્યા છે, તેઓ સાત્વિક શ્રદ્ધાવાળા હોય છે એઓ શ્રદ્ધાભકિત વડે વેદાન્ત કથાઓ તેમજ ભગવાનના મહત્ત્વર્થની અને ભીલાઓની કથા સાંભળે છે વળી તેઓ અગ્નિ ત્રિગેરે દેવોનુ યજન, પૂજન હોમ ઈત્યાદિ કર્મ વેદવિધિથી અને સાત્વિક શ્રદ્ધાથી કરે છે

બીજાં માનવીઓ; જેઓ રાજસી અને તામસી હોય છે, તેઓ આસુરી-સંપત્તિવાળા હોય છે. એથી એમની થદા રાજસી અને તામસી હોય છે. આવા માનવીઓ યશો, રાક્ષસો, પિશાચો, વૈતાળો, આઘીયાઓ અને બૂતોનું પૂજનપૂજન અને હોમ ઇત્યાદિ કરે છે. આ માનવીઓના સ્વભાવ યા એમની પ્રકૃતિને ઓળખી લીધાથી પણ એમનાં કર્મોની થદા અને નિષા સમગ્રાય છે.

આવા તામસી થદાવાળાં એકબીજાની નિંદા કરે છે, ખાનાખરાખી કરવા પ્રયત્ન કરે છે મારા બાળપણમાં મેં એક શહેરમાં જોયેલું યાદ આવે છે કે બરખજરમાં જે ત્રણ મુસલમાન જાદુગરનાં જેવ કરતા હતા અને લોકોની હઠ ખૂબ જામી હતી. તેમણે એક જેવ એવો અજાતબીકર્યો થવા માંડ્યો કે લોકો એકબીજાને તે જોડા માઠા. એટલામાં સામી એક બીજા કાંઈ ટોળાં હશે, તેનાં માણસે પોતાના થત લણી પેલા જાદુગરના તરફ એવી મઠ મારી કે જાદુગરના વાજાં (ટોલ, કુગડુગી વિ) વાગનાં બધ પડી ગયા અને જેવ જેલના ઢેકાણે પડ્યો. જાદુગરેએ સામી મઠ મારી. પરિણામે પેલો મઠ મારનાર લોકોની ઉલટીઓ કરતો, ચક્કર ખાતો, વચ્ચે આવી તૂટી પડ્યો અને આમ આનંદમાં ભંગ પડવાથી પેલા જાદુગરોની કમાણી ગઈ અને જોનારા લોકો વેરાઈ ગયાં.

દૃષ્ટાંત:-કોઈએક શહેરના એક ખાત્રીને કોઈએક આઘીયારેતાળના ઉપાસક સાથે વેર થયું. પરિણામે પેલા ખાત્રીને એવું વેડવું પડ્યું કે તેની કપડાં વણવાની ચાલપર કપડું વણાઈ તૈયાર થાય કે તરત સજાગી જાય કપાટમાં કે પેટારામાં રાખેના પહેરવાના કે વેચવાનાં-ગમે તેના કપડા અચાનક સજાગી જતા હતા તેમાં ખૂબી એવી હતી કે પેલા ખાત્રીની જ્યાં દૃષ્ટિ પડે ત્યાં, અગર જ્યાં એ હાજર હોય ત્યાં કપડા સજાગે નહિ, પણ જો એની જગ્યા નજરચૂક થઈ કે કપડાથી જરા અજાગો થયો કે તરત કપડા સજાગ્યા વિના રહે નહિ. છેવટે તે લંગ આવી ગયો. કંટાળી કાંઈ મેળા વિષા જાણનારાને મળ્યો અને તેની પાસેથી એવી ઉલટી વિષા લણી આવ્યો કે તેની બધી મુઝકેલીઓ દૂર જો થઈજ, પણ પોતાના પેલા દુશ્મનને પણ બહુ સોસવું પડ્યું. તે ઉલટી ક્રિયાથી તેનું ધરખાર, રાચરચીલું અને જીવતા બાળકો બળી ગયાં. આમ આસુરીની સામે આસુરી જાવનાએ જાન લાગ્યો. પરિણામ અસાધિતુંજ આવ્યું. અસ્ત.

હવે આસુરીસપત્તિ ઉપર દૈવીસપત્તિવાળાનો વિજય બતાવવા દૃષ્ટાંત કવીશ જુઓ —

દૃષ્ટાંત —કોઈએક ઘઉંના વેપારીએ પોતાના જોશી પામેથી બણી લીધું કે તે સ્થાલ તેમના પ્રદેશમાં મુકે દુકાળ પડ્યો એટલે તેણે પોતાની પાસેની બધી ખીસ્કત બેગી કરી તે બંડે બહોમાખ્યા લાભ આપી દબારો ગુણી ઘઉંની ખરીદી કરી, એક મોટી એકાઉન્ટ બરી લીધી એનો વિચાર એવો હતો કે દુકાળના વખતમાં એના એકવીસ ગણા ભાવ લઈ વેચીશ તો લક્ષ્યાધિપતિ થઈ જઈશ એના આ આસુરીભાવની વિશદ તે પ્રદેશના મતપુરો અને અલ્પજ્ઞોએ અખડ નામરમરણ્ય ઈન્દ્રવદ્ય ઈલાદિ પ્રભુને રીઝવાના કર્યો શરૂ કર્યા અને પરિણામે ત્યાં બહુ સારો વરસાદ થયો અને ખેતી બહુ સારી થવાથી ઘઉં પુષ્કળ પાક્યા પેલા વેપારીને મોટી ખોટ જવાથી તે બીખારી બની ઉલટે ગાંડો થઈ અદોનદો બટકી મરી ગયો અરણ્ય

દૃષ્ટાંત —કોઈએક જૈન ગૌરજી મતતત્રવિઘ માં બહુ દુશળ હતો એણે આકર્ષણ વિદ્યા સિદ્ધ કરેલી હતી એવો એ ગૌરજી એક દિવસ પોતાના અપાસરાના એટલા પર બેઠો હતો એટલામાં તે સહેરની રાજકુમારીની દાસી બળરમાંથી ફૂલેતતેલ ખરીદીને જતી જોવામાં આવતાં પેલા ગૌરજીએ તેને ઓનાવી અગાઉ ગૌરજીએ રાજકુમારીને જોઈ દરો અને તેને પ્રાપ્ત કરવા મન થયું હશે, તે જાવના તેની ભગ્નત થઈ આવી તેણે વાસણ દારી પાસેથી લઈ આકર્ષણમત્ર બણી તે તેવને પ્રભાવીત કરી દાસીને પાણુ આપ્યું દાસી ચાલાક હતી એટલે તેણીએ રાજકુમારીને બધી વાત કહી દીધી રાજકુમારીએ તેનું વાસણ જોયું તો અદર તેલ ચકરચકર ફરણ જોવામાં આવ્યું તેણી ચતુર હોવાથી બધી વાત સમજી ગઈ અને વાસણમાં તેલ એક પાથરની શીના ઉપર રેડી દીધું મત્રના પ્રભાવથી પેલી શીના તેલ પડતાજ ચકર ચકર ફરતી આકાશમાંજે ઉડી અને અપાસરાના બારણા સાથે રાત્રે અચાપ નીચે પડી અવાજ ચનાજ ગૌરજી દોડતો બહાર આવ્યો અને તેલવાળી શીલા જોઈ બધું પામી ગયો ‘રાજા જાણશે’ તો અવરથ દડ દશે અને પોતાની પ્રતિજ્ઞા જશે’ —એ દહેશતે ગૌરજી તરત ત્યાંથી નાસી છૂટ્યો અરણ્ય

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આ અસુરો કેવા હોય છે, એ જોમના આચરણોથી સમજી શકાય તેમ છે, પણ અકસોસની વાત એ છે કે માનવીઓ શાસ્ત્રના

શાંતથી અને ધર્મારબુના શાંતથી એટલાં બધાં અનુભવ્યાં થઈ ગયેલાં છે કે સખત ઉપવાસ અને ઉગ્ર તપ કરનારાઓને તેઓ મદાત્મા માને છે. વળી જ્ઞાતા અસુરો શાંતમાં આવ્યા નહિ કરેલું એવું ધોર તપ કરે છે. તમે જાણો છો કે તેઓ હિંદી અને અદ્ધકારી દોષને કામનાથી ઉપજેલા રાગરાજા હોય છે. એમના મનમાં પોતાના કુળનું, વિદ્યાનું, ધર્મવ્યવહારની શ્રેષ્ઠતાનું, શ્રેષ્ઠ આચરણનું અને બહુ શાતાપજ્ઞાનું અદ્ધકાર હોય છે. મત્ત-તત્ત-વેપ-વાણી વિગેરેથી બીજાઓને જાણ નાખવાનો તેમનો હારે આદ્યંત્ર હોય છે, પણ અદ્ધકારથી એમની સાવકાત એવી હોતી નથી. એમનામાં આ દુનિયા અને બીજી દુનિયાના એકો બોલવવાની બહુ વેગવળી-બળવાન હૃદય હોય છે. આવી હૃદયથી એઓ અસાધન, અવિવેકી અને મૂર્ખાઓ બન્યા હોય છે. એ કાળજીથી શરીરમાના સર્વેષ આત્માને શરીરમાં રહેલા આલો વિગેરેને અને શરીરની અદ્ધકાર સર્વ અવધોને, મન તથા શુદ્ધિને તેમજ હિંદુધર્મેને ઉપવાસ કરીને સિધ્ધીસ જનાવી નાખે છે; દુષ્કર્મો અત્તર અસકલ જનાવી દે છે. આવો તલ્લે શરીરનું મોક્ષ કરી નાખવાનો ઉપવાસનો, વતનો કે લપનો અર્થ શાંતાનુસાર નથી. આત્મા પોતાને પીડા કરનાર અને બીજાઓને દ્વાનિ કરના માટે તપવામાં આવતું તપ, કામનાથી ઉપજતા રામના બળાનુસાર શ્રદ્ધાથી કરવામાં આવે છે. તે તપ, તે જ્ઞાન અને તે ઉપવાસ-બધું આસુરી કહેવાય છે. એમના નિમિત્તે પણ આસુરી હોય છે. એજ કારણથી એમને આસુરો કહેવામાં આવે છે એવું જાણવું પડે. આસુરો વિના દુષ્કર વ્રત, તપ કે ઉપવાસ બીજા કેઈ કરી શકે નહિ. દિવાના અમની સ્તિષ્ઠના-હૃદય, કામના અને વાસનાની હંડતા પર નિર્કાર થયેલ હોય છે. પ્રથમ જે કહેવામાં આવ્યું હતું કે સાત્ત્વિક સંપત્તિમાજ્ઞ શ્રદ્ધાનો વાસ હોય છે અને એથીજ સાત્ત્વિક માનવી-ઓજ દેવીસ પતિવાળા હોય છે, તે જસબર છે રાજશી અને તામસી માનવીઓમાં જે શ્રદ્ધા એવામાં આવે છે, તે માત્ર શ્રદ્ધાને આજ્ઞાસજ હોવાથી, એમને આસુરીસંપત્તિવાળા કહેવામાં આવ્યા છે.

૧. રાવણે-મનુષ્ય, સૌંદર્ય અને વાતર વિના બીજા કાશ્મી નદિ મરવાળાં વરદાન-મેળવતા ઉધે માથે ઉઘા રહીને તપ કરેલું હતું કમળ ખૂંટી જવાથી તેણે પોતાનાં માથાં વાઢીને જળપૂર્ણ કરવાનું તપ શ કરીને પ્રસન્ન કરવા કરેલું હતું. ત્યાં આનાપીવાનો તો પછી પ્રશ્ન ક્યારેનો ? રાજ્યના પ્રજા નસાઈએ

પણ સંકરને પ્રસન્ન કરવા અને તેમના દ્વારા ઈન્દ્રની અમરોપરી જેવી નિગરી મેળવવા ઉપર માથે તપ કરેલું હતું. દિરઘવાસે, દેવ કે મનુષ્યથી નહિ મરવા ઉપર તપ કર્યું હતું. આ બંધા તપકર્તાઓને, અર્ધ, સત્તા અને કીર્તિ નોંધતી હતી અને તપનું ફળ મળ્યા પછી પોતાના સુખમાં માટે, માનવીઓ તથા પ્રાણીઓને મિજબાં હતાં. આ કારણથી પણ તેમને આશુરો કહેવામાં આવ્યાં છે. તે તપ પ્રભુને પ્રસન્ન કરવા, કામનારહિત અને પ્રભુનાં ફરમાન કરવા માટે કરવામાં આવે છે તે આશુરો તપ કહેવામાં આવતું નથી. એવા તપથી ઉચ્ચતા અત્યારનાં; અદીશર, હસંગ (કૃષ્ણદાર) કરીને એકાદશી કરનારાઓને impossible, અશક્ય સમજવા વિના રહેજ નહિ એવું છે.

પરંતુ પાર્વતિનું સંકરને પતિ તેરીકે આસ કરવા માટેનું દસહજાર વર્ષ સુધીનું અમાદાર અને કૃષ્ણદારે વિનાનું તપ, સ્વાયંભૂ મનુષ્ય પરમેશ્વર સગીન પુત્ર પ્રાપ્ત કરવાનું હજારો વર્ષનું તપ અને નંદમયોદાનું શ્રીકૃષ્ણને પુત્ર બનાવવાનું પૂર્વજન્મનું તપ કોઈ પણ રીતે ઓછું ઉમળકું હતું. આથી તેમનાં પ્રભુપ્રેમીઓ તમે જાણી ચૂક્યા છે કે આ પ્રમાણે અદ્વાના બેઠી દેવો વિગેરેના ભજન પૂજનથી, શાસ્ત્રાનુસાર આ શાસ્ત્રોનાનુસારનાં કર્મોનાં અનુધાનોથી માનવીઓ સાત્વિક રાજસીક તામસી છે, તે જાણી શકાય છે. વળી તેઓ તેમના ખોરાકોથી, મચોની ક્રિયાથી, તપના આચરણથી કે દાનદોષીથી પણ જાણખી શકાય છે. આ ખોરાકો-મચો-તપો અને દાનો પણ ઉપરોક્ત ત્રણ ગુણના પ્રકારવાળાં હોય છે. આ કારણથી મુમુક્ષુઓને બોધ આપવામાં આવેલો છે કે એઓએ એમનાં અંતઃકરણ શુદ્ધ થાને મમતાને લાલચ વિનાનાં રાખવા માટે સાત્વિક ભોજન જમવાં પડે. ભોજન માટેની રચિ પણ સાત્વિક હોય છે. એઓની રચિ-કાંદા-લસણ-દૂધ-કાળું-ગોઝર-મોઝરી-મસૂર કે અડદની દાળ-માંસ-મદિરા-ફિસાદિ કાચાં-ત્રીખાં કે વાસી જીવાનપાનમાં દોષી નથી. એમની રચિ તો દુધ-ધી-ધઉં-મગ-ખાત-કેળાં-સકુરજન-કેરી હસાદિ દંડકા અને પેચે તેવાં તેમજ આયુર્વેદ વધારનારોં-ભોજનો ઉપર-હોય છે. બહુ ઉત્તો, બહુ તીખા, અહુ ખાંટા, બહુ કડવો કે સાર વિનાના આદારો સાત્વિક જન્મતાજ નથી; કારણકે એવા આદારો કોઈપણ પ્રકારનો રોગ સરીરમાં ઉપજાવે છે. જરાજર, રોધાવા વિનાના, સાતવાસો પડી રહેલાં વાસી અને જેમાં

ચરખી ન દોષ એમાં અને એમાં બોજનો એ જમતાજ નથી. સાત્વિકાની રંગિ
ને ખાણપીણની નથી દોષી તે રંગિ રાજસી અને તામસી માનપીઓની હોય છે.

દુષ્ટાંતઃ-મધુરાં હીરદ્રીકટના કાષ્ઠ્યેક ગામનો જમીનદાર મુસલમાન હતો.
પોતે ધર્મીક અને મળતાવડો હતો. હિંદુઓના ઉપર પણ તેનો એવો
પ્રેમ હતો કે તેઓ તેને ઘેર-વારંવાર આવતા 'જતા' હતા. આવનારાઓમાં
એક વિદ્વાન એએજી પણ હતા. આ જમીનદાર અને એએજી મળતા સારે
તેઓ એકબીજાના ધર્મની અને શ્રદ્ધાઓની પ્રેમભરી વાતો કરતા. એક દિવસ
'પેલા જમીનદારે પૂછ્યું, " એએજી! તમે હમો મુસલમાનોને કેએજી કેમ
કહેો છો ? " એઓ બોલ્યો, " મહારાવ! તમારું બોજન મંદુ' છે તેમાં, "
જમીનદારે પૂછ્યું, " તો હમારું બોજન મંદુ' કેમ કરો છો ? શું એ ખાવાલાયક
નથી ? એમાં અને તમારા બોજનમાં શો ફેર છે ? પેટ તો તમે અને હમે-
'બધાજ બરીયે છીએ. " એએજીએ જવાબ વાલ્યો, " જમીનદાર સાહેબ ! છે
તો એવુંજ કે પેટ ભરવાનેજ બોજન લેવું જોઇયે, પણ તમારું બોજન
હિંસાપાણું છે. તમે જીવને મારીને ખાઓ છો, જો કે તમે કહેશોજ કે શું
'ધાન્યમાં જીવ નથી ? શાકભાજીમાં જીવ નથી ? વિગેરે અને હું તમને એનો
જવાબ દહારમાંજ આપવાનો-કે હા ! એમાં જીવ તો છેજ, પણ એ બધા
મંદુ'ત જીવો છે. એમને કાપવા વિગેરેની અસર થતી નથી, જ્યારે તમે જે
જીવને મારો છો, તેમને પીડા થાય છે અને પીડાથી તેઓ બૂમો પાડે છે.
બૂમો મારતાં અને તરફડતાં જીવોને મારવાથી કૂરતાનો દુર્ગંધ આવે, માણસ
નિર્દય થાય છે. જુઓ ! તમે મુસલમાનોમાં નિર્દયતા અતિવધારે પ્રમાણમાં
નથી દેખતા ? વળી મંદાપચ્છાની વાત કહું. હમો હિંદુઓનું સાકભાજી, ધાન્ય
વિગેરે જમીનમાંથી ઉમળ થાય છે, જ્યારે તમારું બોજન આ એપણાં
પ્રાણીઓનાં અંગો કે જેમાં વિષ, કષ્, પિશાબ, લાળ વિગેરે બને છે તેવાં
અંગોનું હોય છે. તો એ મંદકી ખરી કે નહિ ? " જમીનદારે મુંગામુંગા બધું
સાંભળી, એએજીની વાતનો સ્વભાવ કર્યો. અસ્તુ.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! અલક્ષ્યાભાસ કરનારાઓ, રાજસીતામસી ખોરાક ખાના-
રાઓ, ફર અને નિર્દય હોય છે, એ વાત તો સાચીજ છે, પણ આવું
ખાનારનું અજ શૂલેચ્છુકે પણ ખીલના ખાવામાં આવે, તો પણ તે ખાનારને

દોષ ભાગે છે કસાઈના પૈસાની મોન, ઘડવાની મનુરી અને તે પૈસાથી ખરીદાયેલા અતથી એક મોનીએ એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણને જમાવ્યો, જે અતના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણે પેણાની લાલચે એક વાણીયાના છેકરાનું ખૂન કર્યું-આવું એક દૃષ્ટાંત મેં આગળ આપેલું છે, જેથી અહિં કહેતો નથી, કે જુકે કાજલુ કે પાલે એવી એ ઘટના બધાને યાદ રહે તેવી છે

વાર્તાલાપ શ્લોક ૧૧ થી ૨૨ સુધીનો —

પ્રજુપ્રેમીઓ ! નિર્ભયશાંતપદ, કેરવ્ય વા પરમપદ પામવાની ઈચ્છાવાળા અને આ જીવનમાં પણ દુ ખોથી અને શોકથી મોહા આદ્યનારોએ આસુરી આદારો બીનકુલ જમવા ન ઘટે. એવા આદારો માનવીને કલેશી બનાવે છે અને એવા કલેશી માનવીઓ ખીજાં એને પણ કલેશ કરાવનારા નીવડે છે આ વાત તો યર્ષ સાત્વિક અને રાજસીતામગી માનવીઓના બોજનોની પણ મોક્ષાર્થીએ તો બહુબહુ બાજુવાળું હોય છે માનવીઓથી થતા યશો પણ તેમના શુભો અને તેમની સપત્તિઓ અનુસાર ત્રણ પ્રકારના હોય છે.

‘આવો યશ કરવાથી હૃદયની મારા પર પ્રીતિ થશે, પ્રીતિ સપાદન કરવાનો મારો પુરુષાર્થ સિદ્ધ થશે, મને ભગવાને દ્રવ્ય આપ્યું છે તો મારે એ મારે યશ કરવોજ જોઈએ’-આવીરીતે મનનું સમાધાન કરીને, રિથર થયેના મનથી, ફળની ઈચ્છા ન રાખતા, શ્રદ્ધા અને ભક્તિપૂર્ણ બુદ્ધિથી, કોઈ વિદ્વાન-મત્રત ન બાજુનારા બ્રાહ્મણદ્વારા વિધિસર અને નિયમસર જે યશ કરનામાં આવે તે સાત્ત્વિક કહેવાય ■

ફળની ઈચ્છા કરીને, કીર્તિ મેળવવાને હાથી કરવામાં આવે અને સ્વર્ગનું સુખ મેળવવાને કરનામાં આવે-એ યશ રાજસયસ કહેવાય છે અને વિધિ વિનાનો, બ્રાહ્મણ-સગાસબધીઓ અને ગરીબોને બોજન નહિ આપીને કે બ્રાહ્મણોને હસિયા આપવી પડે, તેથી અધિકાર વિના, બળે પોતે શ્રદ્ધા વિનાનો યશ પ્રે તે તામસયસ કહેવાય ■

દાખલા તરીકે યુધિષ્ઠિરનો અને રામચન્દ્રજનો રાજસુયયસ તેમજ રાજ પૃથુનો યશ-નધા સાત્ત્વિક યશો હતા પુષ્કરમાં વસદેવે કરના યશ પણ સાત્ત્વિક હતો, જ્યારે યપાતિ, પ્રતાપભાનુ અને બલીના યશો રાજસતામસ હતા

વળી તપના પશુ-કાચીક, વાચીક અને માનસીક-તપ પ્રકારો છે, જે બરાબર સમજવા ધટે.

કાચીક તપ:-અગ્નિ, વિગેરે દેવાનું પૂજન કરવું, દિવસે નમસ્કાર કરવા, આરાધાર આપવો અને એમની સાથે સંબંધના અને વિવેકથી વર્તવું, કથાવાચકો, શુરઓ, વડીલો, ધર્માચાર્યો, રૂકુઓ અને કૌલેશના અધ્યાપકો, વિદ્વાનો, ભક્તો, ધર્માચારીઓ, વાનપ્રસ્થો તથા સાધુસંન્યાસીઓને વિવેક, નમતા અને દાસલાવથી યોગ્યતાનુસાર દંડવત વંદન કરવા અને તેમનો અંગ, વસ્ત્ર અને દક્ષિણા વિગેરેથી સત્કાર કરવો.

વળી દિવસેમા, પશુ સલાસલના વિવેકીઓ, ધર્માધર્મના જ્ઞાતાઓ-જેમનામા પ્રજુપ્રેમ, પ્રજુભક્તિ અને આત્મોત્તરિને ઉપકારક ધ્યાન છે, જે હૃદયરૂપથી અને મિથિરની અતિશય પ્રસન્નતાથી, કૌરોડે જન્મના પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલા કળથી ખાસ કરીને પ્રાપ્ત થયેલુ હોય છે, એવા જ્ઞાનીઓનું સત્કાર-માન-પૂજન અને દર્શન કરવું, ભક્તિ વડે સેવા, પ્રજ્ઞામ અને ભોજન વિગેરેથી સત્કાર કરવો શરીરની બહારથી તેમજ અંદરથી પવિત્રતા વાને મજાદિતપણું રાખવું. કરવા યોગ્ય કર્મોમા અને સંજ્ઞાન પુરોગામાં કાચીક, વાચીક માનસીક એકત્રપતા રાખવી. શાર્ત્તોએ મના કરેલા સમયે સ્ત્રીસ સર્ગ ન કરવો, પ્રાણીઓને પીડા ન કરવી-વિગેરે બધું 'કાચીક તપ' કહેવાય છે.

વાચીક તપ:-જેવું અને જેટલું બોધું અને સાંભળ્યું હોય તેટલુંજ -મીઠું-મઠ્યુ ભજવવા વિના કહેવું; વળી સાચું કહેવું પણ કડવું ન હોય તેવીરીતે, આનંદ ઉપજે એવીરીતે, હિત કરનાર વાક્ય બોલવું, ઉદ્વેગ ન થાય તેવીરીતે ભજનાવું, વ્હાલું લાગે તેવું બોલવું-આ બધું 'વાચીક તપ' કહેવાય. જે વાક્યનો ઉચ્ચાર કરવામા, સાંભળનારને ઉદ્વેગ ન થાય, તેને પ્રિય લાગે તેવું હોય, તેવું બહુ ચતુ હોય કે તેનું હિત સમાયેલું હોય અને જે બીલકુલ સાચું હોય એવું બોલવું એતેજ વાચીક તપ કહેવાય છે. મુમુક્ષુઓએ કેાદિયલુ વાતચીત કરતા વાણીના ઉચ્ચારના ચાર પ્રકાર લક્ષ બહાર-જરાપણુ જવા દીધા વિના બોલવું ન જોઇએ. વળી અલ્પવક્ત્રી અંતર્ગત આવી, જતોડનાધ્યાય આ અધ્યાય પશુ વાચીક તપ કહેવાય છે. સ્વાધ્યાયને માટેના જે નિયમો, જેવાકે પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખવું, પવિત્ર ઘટને બેસવું,

હાથપગ બરાબર ઘોઘને જેસવુ, પુસ્તકના પાના મેના આગળાંધી ન ફેરવવા અને એકધ્યાને વાચવુ એ પણ વાણીનુ તપ કહેવાય છે. રતોડોને પાંદે કરવો, ફાજલ વખતમાં મક્કાતક્કા ન જોવવુ, નિયમપૂર્વક મૌનવ્રત ધારણ કરવુ એ પણ વાગમય તપજ્ઞ કહેવાય છે જે વાતમાં પ્રજુનો સબધ ન હોય તે વાત ન જોનવી એ પણ 'વાચીક તપ' કહેવાય છે.

માનસીક તપ—મનને વિષયવાસના વડે ત્રિમરી ન થના દેવુ આત્માની સાથે મનને જોડી રાખવુ તેમજ સતોષી અને બીનતાલસ્ય બનાવવુ વળી મનને ઉપકારી અનુપકારી, ઈશ્વરનિષ્ઠ વિગેરે દુન્દોમાં સમાન માનનાર, પક્ષપાત નહિ કરનાર, નમ્રતાવાળુ, કરતા વિનાનુ કરીને સુદર બનાવવુ, પરમાત્માના આયીક અગર અમાયીક રૂપનુ અનુસધાન કરનાર કરવુ, મૌની અને ધ્યાનપરાયણ બનાવવુ આ બધુ 'માનસીક તપ' કહેવાય છે. આમાં મૌનીનો અર્થ બીલકુલ બોલવાનુ બધ કરવુ—એવો થતો નથી, સિવાય કે કોઇ અમુક સમય સુધી અમુક દિવસે નહિ બોલવાનો નિયમ રાખ્યો હોય. આમ તો પશુઓને પણ મૌની ગણી શકાયને? વળી વિદ્યેમાં ભટકવા જતા મનને અટકાવવુ એ પણ મનનુ મૌન પાને તપ કહેવાય છે. 'જેના વડે ભાવના થાય છે એવુ જે અત કરણ તેમાં ઉદ્ભવતા રાગદ્વેષના વિકારોને ઉદ્ભવવા ન દેવા'—એ પણ માનસીક તપ કહેવાય વળી અશુભ સંકલ્પો થવા ન દેવા એ પણ એજ તપમાં ગણી શકાય. 'અત કરણના ભાવોની સશુદ્ધિ વિગેરે પૂર્વોક્ત બધુ મનથી સાધ્ય થતુ હોવાથી—એ બધી ક્રિયાઓ' ને માનસીક તપ કહેનામાં આવે છે.

હવે આ ત્રણે પ્રકારના તપને સમજાવના એક દ્રષ્ટાત મુખ્ય આપીશ જુઓ. દૃષ્ટાંત—રાગ અજરીનુ મહર્ષિ વ્યાસ એમને માટે કહે છે કે—

સ વૈ મન કૃષ્ણપદારવિન્દ્યોર્વચાસિ વૈકુण્ઠગુણાનુવર્ણને ।

કરૌ હરેર્મન્દિરમાર્ગનાદિપુ શ્રુતિ ચક્રારાચ્યુતસત્કયોદયે ॥

(લા-૯-૪-૧૮)

ભાવાર્થ—તેજે તેનુ (અજરીનુ) મન શ્રીકૃષ્ણના ચરણકમળમાં વાળી વૈકુઠ ભગવાનના ગુણગાન ગાનામાં, જુને હાથે શ્રીહરિના મંદિરને સાક્ષર રાખનામાં અને કાનને અત્યુત ભગવાનની વ્યઓ સાક્ષજ્ઞમાં—જેના દ્રષ્ટા

આમ અંબરીનું પ્રકારનું તપ અરિસ્ત દોષ ભગવાને એમની રક્ષા કરના સુદર્શનચક્રને મૂક્યું હતું, જેણે દુર્વાસાના શાપથી ઉત્તમ યથેલી કૃત્યાને બાંધી દુર્વાસાને પણ ભગવાનની ત્રિમૂર્તિ સુધી દોષ ન દેના અને છેવટે ભગવાન વિષ્ણુએ દુર્વાસાને અંબરીનું શરણે જવા કહ્યું અને તેમ કરવાથી જો સુદર્શનના તાપથી બચ્યા હતા.

અંબરીના તપને જીજ્ઞે પુગવો પણ હતો કે બ્યારે દુર્વાસાએ દોષ કરી તેને 'શ્રિયોન્મત્ત' = લક્ષ્મીથી છડી ગયેલો, 'વિષ્ણોરમક્ત' = વિષ્ણુને અભક્ત' વિગેરે શબ્દો દ્વારા, છતાં તેણે એક શબ્દ પણ સામે ન કહ્યો અને છેવટે જ્યારે દુર્વાસા તેને શરણે ગયા ત્યારે તેણે તો એજ માગ્યું કે -

“યદિ નો મંગલાન્પ્રીત્ત્વં વ્ય. સર્વગુણાશ્રય ।

સર્વભૂતાત્મભાવેન દ્વિજો મયતુ વિચર. ॥

‘ભાગ્ય’ - જે સર્વ ગુણોના આશ્રય એક ભગવાન, ‘સર્વ પ્રાણીઓ ઉપરના આત્મભાવને લીધે અમારા પર પ્રસન્ન થયા હોય તો આ પ્રાણી, દુષ્ટથી મુક્ત થાઓ.’

પ્રભુપ્રેમીઓ! આજ પ્રમાણેના ભગવાન નરનારાયણ, નારદમુનિ અને શુકદેવના, અપ્સરાઓથી ચલાયમાન ન થવાનાં હતાં તો તમે જાણો છો. હતાં ત્યજ અને જડભરતનું માયના કરનારનેજ ઉપદેશ આપવાનું વાંચીક તપ સુવિખ્યાત બાકી ‘એ સ આગળ ભાગવત ની કથા કહેતી’ એ તો વાંચીતો નિરર્થક વ્યય કર્યો કહેવડ વળી જે વાળી પર કાપુ ન હોય તેની અક્ષર પણ થતી નથી.

આ પ્રમાણે તમને-કાલીક, વાંચીક અને માનસીક-એનાં નહીં પ્રકારનું જે તપ કહ્યું તેના પણ વૃગી તથા ગુણનું બેદથી તથા પ્રકારો-સાત્વિક, રાજસી અને તામસી-હોય છે.

જે તપમાં પરમેશ્વરની લક્ષિત જોડાયેલી હોય, કૃષ્ણની આશાજ સંભવામાં આવી ન હોય અને ચિત્તની એકાગ્રતા રહેલી-હોય તથા ઉત્તમોત્તમ! અદ્વા વડો જે તપ તપવિધા આપતું હોય, એના સાત્વિક સ્તરને અદ્વાનાં કારણે રૂપિઓએ વખાણેલું છે.

જે તપ-યોગીમા મદત્તા ઉપજનવા, પૂજ્યભાવ ઉપજનવા, 'આ મદત્ત સાધુ આત્મા છે' એવું લોકોમા કહેવડાવવા અને કોઈ તક મળતા તકનો લાભ ઉઠાવી લેનાના પ્રયોજનથી-તપનામાં આવે છે તેને રાજસી તપ કહેવામા આવે છે વળી તપસ્વિ જેવા દેખાવા તપરિનતા વેશમાં રહેવું. તેના જેવું માત્ર બોલવું (આચરવું નહિ)-એવા પ્રયોજનવાળા દબીએવું તપ રાજસી તપ કહેવામા છે દુઃકાષ્ટમા આ દુનિયામા આ શરીર વડે કોઈ લાભ ઉઠાવી લેવા અને પોતાના નાશવત્ત દેહને ઉપયોગી, તાત્કાલીક ફળ આપનાર, કાષ્ટીક સુખ આપનાવાળું જે 'અધ્રુવ તપ' છે, તેને રૂચિઓએ 'રાજસી તપ' ગણવું છે.

હવે જે તપ અર્થ અને અનર્થના જ્ઞાન વિના, ફક્ત અભ્યાસ મૂખ્યોએ જેમનામાં અહ લાભ રહેયો હોય છે અને જેમનામા પોતાની બુદ્ધિમતાની મોટાપ્રતો મિથ્યાભાવ રહેલો છે એનાં લોકો જે પોતાના શરીરને પીડા આપી કલેશયુક્ત બનાવીને, બીજાઓને દાનિ પહોંચાડવાના પ્રયોજનથી તપ તપે છે, એટલે તામસી શ્રુત્યથી ઉપજેલી શત્રુવદ માટે કરાવું હોવાથી બુદ્ધિઓએ તેને 'તામસી તપ' ગણેલું છે.

મહુપ્રેમીઓ! તપના જેવા દાનના પશુ તથા પ્રકારો હોય છે આ પ્રકારો સમજવા જેવા છે શુભના બેઠથી પડેલા હોવાથી એ-સાત્વિક 'રાજસી અને તામસી-દાન કહેનાય છે' તપ કરવામા પેસાનો 'અર્થ' કરવો પડતો નથી થત કરવામા અને દાન દેવામાં દ્રવ્યનો વ્યય કરવામા આવે છે તેથી દ્રવ્યનો દૂરપયોગ ન થાય અને તેને 'અર્થ'તા વિશેષમાં વિશેષ લાભ થાય, એવી ચતુરાઈથી દાન કરનામાં બુદ્ધિમતા રહેલી છે.

સાત્વિક દાન - જે દાન-જનવાને મને આપેલું છે અને હું ધર માઠીને બેરો છું' એટલે મારે શ્રુતિસ્મૃતિની આજ્ઞા પ્રમાણે મારી આવકમાંથી દર્શાવે પરાધે વાપરવું જ નોંધ્યો; વળી હું જોનાવી છું એટલે સામા ઉભેલા પાચકને મારે આપવું જ નોંધ્યો-આવા વિચારથી અપાયેલી, વળી તીર્થસ્થાનોમા શ્રાવ્યોએ બોધેલા સમયમા અને પાત્રને જે દાન અપાય-એને સાત્વિક દાન કહેનામાં આવેલું છે.

રાજસ દાન:-જે દાન-સામે હિપકાર કરી શકવાને સમર્થ હોય, અમુક ફળ-મળશે-એવી ભાવનાથી અપાયેલું હોય અને અંતઃકરણમાં અનિતોભ અને સ્વાર્થની ધૃતિથી ઉદ્ભવતા કલેશથી અપાતું હોય-તેને રાજસ દાન કહેવાય છે.

તામસ દાન:-જે દાન-દેશ, કાળ અને પાત્રો વિચાર, ક્યાં વિના, સત્કાર ક્યાં વિના, અપમાન કરીને અપાય તેને તામસ દાન કહેવામાં આવ્યું છે.

પ્રભુપ્રેમાઓ:-કાંઈ નાના વેપારીની પોસે મૂડી થોડી હોય અને તેટલાની વેપાર કરી થેલું કમાવું હોય તો તેની સ્થિતિની ઉપેક્ષા રાજસ દાનદાતાની આપી શકાય, જ્યારે બીસંકુલ મૂડી વગરનો રખડો અસિ નાઉં તો મેળશે કે તદિ નાઉં તો ફાવીશ ? નાં કાવાંદાવાંઓ રમનારની સ્થિતિની ઉપેક્ષા તામસી દાનદાતાની આપી શકાય, એકે થોડું આપી થેલું (નામ) કમાવું છે અને બીજાને પેસાની જગ્યાએ દીકર આપી પાંચકોને કાઢીને કરી દાનેશ્વરી કાઢાવું છે.

દુષ્ટાંત:-કાંઈ એક બકતે સ્વપ્નામાં સ્વર્ગ અને નર્ક જોયો. તેમાં રહેતા જીવોને જોયા અને તેને તેથી બારે અગત્યબી થઈ. કારણકે સ્વર્ગમાં તેણે એવા જીવો જોયા કે જેઓ તેમના પૂર્વજીવનમાં નિર્ધન અને નિર્બળ હતાં, જ્યારે નર્કમાં પડેલા જીવો પૂર્વે ધનવાન અને મોટા અધિકારી હતા. આ બેઉની વચ્ચે એક પાપરોધન સ્થાન હતું, જેમાં મોટામોટા ધનાઢ્યો, અમીરો અને પ્રસિદ્ધ દાનેશ્વરી જીવો હતા. પણ તેઓનાં રૂપ મલીન અને કલેશયુક્ત હતાં તેમજ તેઓ જાતજાતનાં ભારે કષ્ટો ભોગવી રહ્યા હતા. આ પ્રમાણેની વિચિત્ર ગતિ જોઈ સ્વપ્નદષ્ટા બકતને આશ્ચર્ય થયું અને તેમ થવાનું કારણ પૂછ્યું. જવાબમાં તે જીવોએ જવાબ આપ્યો કે, “ બકતરાજ ! આ સ્થાનમાં અમને રાખવાનું કારણ હવેજ અમારી સમજમાં આવ્યું છે. તે એક તો એ છે કે અમે અમારી ખુશામત કરનારનેજ દાન આપ્યું હતું. વળી બીજું કારણ એ છે કે કીર્તિ માટે, મોટાઈ સાચવી રાખવા માટે, દરાજને રાજ રાખવા માટે અને કાંઈ લાભ ઉઠાવવા માટે અમે એ લાખે અને કરેલેલું દાન કયું હતું. ત્રીજું કારણ એ સમજાય છે કે દાન દેવામાં પ્રભુની પ્રસન્નતાનો ખ્યાલજ અમારા દીલમાં આવ્યો ન હતો. અમે સાચાં દાન અને દુઃખી

માનવીઓને જોયાં હતાં, પિયુ એમનાં દુ ખોના નિઃશરણો ખ્યાલજ અમારા દીવમા આવ્યો ન હતો. કુંકાજીમાં અમોએ પવિત્ર મનથી, ફળની અનાસક્તિથી કે ઉદારતાથી જ્ઞાન કર્યાંજ નહિ હતા અને જ્ઞાનનો વેપારજ કર્યો હતો-જેથી આ બધું બોગવી રહ્યા છીએ ”

‘પેલા’ ભક્તને આમે ઉડા’ નિસાસો નાખીને જવામ’ આપતા સકામ દાનદાતાઓ. પરં બહુ દયા આવી અને એવું સ્વપ્ન તૂટી ગયું. પોતે જાગ્યા તો થયો, પણ સ્વપ્નાની વાતો જૂની ગયો ન હતો, એણે તરતજ પ્રભુને પ્રાર્થના કરવા માડી કે, “હે-પ્રભો ! અને ધન, દોલત, દ્રવ્ય ન આપશો હું તમને જૂની જમણ કુ આપની ભક્તિ જૂની જમણ અરે. હું બેદલાવી થઈ જમણ મને જો, કાંઈ આપવાની ઇચ્છા કરો, તો મને તમારા પર શ્રદ્ધા રહે, તમારા પર વિશ્વાસ રહે અને તમારા પર મારી પૂર્ણ નિષ્ઠા રહે એવો બનાવો. એવો, બનાવવાની પણ આપની ઇચ્છા ન હોય, તો હું તો આપની ઇચ્છાનેજ મારું જીવન આધીન કર છું હું તો તમારે શરણે છું શરણ આપો કે ન આપો, એ પણ આપની ઇચ્છા માનીને હું વર્ણ એવી નિષ્ઠાવાળો મને રાખે, એવી મારી મિનતી સિવાયો.”

નિષ્ઠા શબ્દનો અર્થ એ સોકોમાં-જરેસો, વિશ્વાસ, ધ્યાનત શ્રદ્ધા, રૂચિ,
ભાવના, ઉન્નતા-સમજવામાં, સમજવવામાં કે માનવામાં આવે છે તેને વિશે
આખ્યાનની જરૂર નથી પણ વિશ્વાસ શબ્દને લઈને માર્તાનાપ કરાય તો
પૂર્વોક્ત શબ્દનો અર્થ કરનારા આનુ વિષયને નિસ્સંદેહ સમજી શકે તેમ છે
અને એ વિશ્વાસ અથવા નિષ્ઠાને સાથે રાખીને અગત્યની જે ઉપાસના, તેના
વિચાર ઉડા ઉતરીને કરવો જરૂરનો છે । । । । ।

‘તપ તપસુ-ભોજન જમસુ-પ્રસાદે વળન હેરુ ચા પૂજસુ, આરાધન કરસુ, ભજસુ, સેવસુ કે કોઈ પણ પ્રકારની ક્રિયા વડે ભજન કરસુ અને દાન દેસુ’-આ પ્રમાણેનું આ અભ્યાસના મોઘાથી બાવીસમા શ્લોક સુધીમા કહેવાયેલું બધું આ જીવના અતસુધી શોકમુકિત અને સંસારજાલમુકિત માટે, પરદુનિયાના સુખ માટે અને નિસ્વાનદ, નિર્વાણસાતિ માટે કહ્યું છે સકામ કરતા નિષ્કામ કર્મની નિજથી મોક્ષ પર વિશ્વાસ કરીને પોતાનામા પ્રજુલાવ

આણીને, પ્રભુભાવી થઇને, પ્રભુના ધ્યાન બનીને કૈવલ્યપ્રાપ્તિને માનવીનું પરમધ્યેય સમજવા માટે, આપણે હવે વાર્તાલાપ કરીશું. સાંવધાન થવાથી વિષય સમગ્રય છે.

માનવીઓનું ધ્યેય સ્વસ્વરૂપને સમજીને પરમાત્મા સાથે એકતા દરીને બ્રહ્મસ્વરૂપ બનનાનો છે એ માટેનું આરાધન બે પ્રકારનું છે. એક વૈષ્ણવી અને બીજું શૈવી છે. આરાધનના બેઉ પ્રકારમા ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ-સચ્ચિદ અને નિર્ગુણ-એમ બેઉ પ્રકારનું છે. સચ્ચિદ સ્વરૂપનું આરાધન અને અને જ્ઞાન, નિર્ગુણ સ્વરૂપના આરાધન અને જ્ઞાનને ઉપકારક છે. જ્ઞાન વિના બ્રહ્મસ્વરૂપ બની શકાયું નથી જ્ઞાન છે તો શબ્દ વડે એકન્ટ, પણ વિશ્વનું નાશવત હોવાનું જ્ઞાન નિશ્ચયવાળું થયા પછી પોતાના આત્માનું નિલપણાનું જ્ઞાન નિશ્ચયવાળું થવાની જરૂર રહે છે આત્માના નિલપણાનું જ્ઞાન નિશ્ચયવાળું થયા પછી પોતાનાજ આત્માનું બ્રહ્મ હોવાનું જ્ઞાન નિશ્ચયવાળું થવાની જરૂર રહે છે પોતાનાજ આત્માનું બ્રહ્મ હોવાપણાનું જ્ઞાન નિશ્ચયવાળું થયા પછી શોકમુક્તિ અને સસાન્નધમુક્તિનો અનુભવ થવા લાગે છે. માત્ર 'હું' બ્રહ્મ છું ' એમ ખોલવાથી અગર એવું ખોલેનું સાબળવાથી મોક્ષાનુભવ થતો નથી. પૂર્વોક્તિ ઉપાસનાઓ મોક્ષાનુભવનું કારણ સમજવું થટે.

વૈષ્ણવી ઉપાસના-ઉપાસક પાસેથી વ્યવહારીક પ્રવૃત્તિની સાથે માગે છે સમાધિદશામા રહેવાનું અને સમાધિદશા માગે છે વૈરાગ્ય, અમતાલાગ અને પ્રભુપ્રેમ વૈષ્ણવ પાસેથી માગે છે સ્વાર્પણ. કેઈ પણ વૈષ્ણવે શ્રીકૃષ્ણને સ્વાર્પણ કર્યું એટલે બાકીની બધી બાજી શ્રીકૃષ્ણ પોતે સંભાળી લે છે. આ સ્વાર્પણલાવ દકાવી રાખનાનો યત્નજ ઉપાસકને કર્તવ્ય રહે છે.

શૈવી ઉપાસના-બહુ વિલક્ષણ, અટપટી અને આકરી હોય છે લલાચાવા ભુદ્ધિમાનો પણ શ કરની ઉપાસના કરવામા ગેરચા ખૂબ છે. તેઓ આમ ગેરચા ખાતા પણ ઉપાસનાને સમજતાજ નથી. છેવટે તેઓ ઉપાસનાની કર્તવ્યતાને બંધવા વિનાજ દેહ છોડે છે 'શિવાલયમા જનું', શિવલગ્નને બે હાથ બોડી નમસ્કાર કરવા, બે ગાલ પર તમાચા મારતા 'ભોમ-ભોમ' બોલવું, થટ વગાડના અને દેવળના એટલે બે ધડી બેસી આદ્યા જનું કે બીજા બેય હોય તેની સાથે મામગપાટા દાકવા-આ શ કરની સાચી ઉપસના નથી

જેમણે ત્રિલોકીને ઝેરથી નાશ થતી બચાવવા સમુદ્ધમચનના પરિણામે નીકળેલું હવાહલ ઝેર પોતે પીધું એવા ભગવાન શંકરના ઉપાસકે નાશવંત સસારના સુખોનો લગ્ન પોતના નાશવંત શરીર વડે કરીને શરીરને ભરમ અને ઝડાસની માળા વડે સજવું અને સર્પ સમાન પસાવકારેને માનીને સ્વાગી પ્રાણીમાવના દિતિચિંતક અને કલ્યાણકારક બનવું-એ સાચી ઉપાસના છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! શંકરકલ્યાણનુકર=કરનાર એટલે જેઓ પ્રાણીમાનવ-શક્તિસેવું પણ કલ્યાણ કરે ■ અને જેમને દેવો તરફ પણ પક્ષપાત નથી એવા દેવ-મહાદેવના ઉપાસકો એવી વિધિસરની ઉપાસના કરનારાઓ જગા માનવીઓ ન ભેગ જેની આત્મશુદ્ધિ હોય એના આશ્રયે પણ એનાજ હોય અને એ એનાઓના વર્ગમાંથીયે દહી સંન્યાસી તો કાષ્ઠકળ હોય દહ વિનાના સંન્યાસી થવું રહેલું છે.

ભગવાન શંકર, સંહારક દેવ છે અને તેઓ રૂઢ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એટલા માટેજ કેટલાક માનવીઓ રૂઢથી ડરે છે રૂઢ કોનો નાશ કરે છે એ સમજવું પણ અપરં છે. બહુ મોડા ઉપાસકોજ એ રૂઢભવાનથી ડરતા નથી અને સ્વસ્વરૂપ જ્ઞાન સિદ્ધ થવા ઉત્સાહપૂર્વક એ દેવની ઉપાસના કરે છે. એ દેવને શ્રુતિ કેવા માય છે તે બાલુવું થટે છે. શ્રુતિ-

યો દેવાનાં પ્રમયજોદ્ધવશ્ચ વિશ્વાધિપો રુદ્રો મહાર્ષિઃ ।

હિરણ્યગર્ભ જનયામાસ પૂર્વં સ નો બુદ્ધયા શુભયા સંયુજતુ ॥

યા તે રુદ્ર શિવા તનૂષોરાડપાપકાક્ષિની ।

તયા નક્તલુષા શંભયા ગિરિશંતામીવાક્ષીહિ ॥

યાસિપું ગિરિશંત હસ્તે વિમર્પ્યસ્તવે ।

શિવાં ગિરિત્ર તાં કુર મા દિસી પુરુષં જગત્ ॥

(૧-ઉ-અ-૩-શ્લો-૪-૫૬)

ભાવાર્થ.-ઈન્દ્રાદિ દેવોની ઉત્પત્તિના ને વિશ્વતિના હેતુરૂપ, જગતના પાપક-રૂદ્ર-અપિધાનાશક અને સર્વજ્ઞ હિરણ્યગર્ભને જગતની પૂર્વે ને ઉત્પન્ન કરતા હતા, તે અમને શુભશુદ્ધિ સાથે જોડા (૪), હે રૂદ્ર ! તમારું ને શુદ્ધ,

અવિદ્યા અને તેનાં કાર્યોથી રહિત, આનંદ ઉપજાવનાર અને પ્રણયને પ્રકટ કરનાર સ્વરૂપ છે. જે વધુમાં વધુ અને તેનાથીયે વધુ આનંદસ્વરૂપ છે. તે વડે હે શુદ્ધ સત્યગુણરૂપ ! પર્વતમાં સ્થિત અધને સુખનો વિસ્તાર કરનારા ! તમે અમારા પર દ્રષ્ટિ કરો (૫); હે શુદ્ધસત્યગુણરૂપ ! તમે પાપીઓ પર દેહવા માટે, હાથમાં જે બાંધેને ધારણ કરો છો તેને હે તિરિત્ર ! - સ્વલક્ષ્ણોનું પાલન કરનારા ! તમે મંજલરૂપ કરો અને પુરુષરૂપ જંગમતંત્રી - આચાર્યાદિ જ્ઞાનનાં સાધનોની દિશા ન કરો.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભગવાન શંકરનું આ સ્વરૂપ તમે જોઈ શક્યા ? સમજી શક્યા ? શંકરનો આ ગુણ, આ ઉપાસના અને આ પ્રભાશેના આરાધનને પણ સમજી શક્યા ? વળી ખીજી અતિઓ:-

અજાત હત્યેવં કચ્ચિદ્ધીરુઃ પ્રપચતે ।

૧૧ રુદ્ર યત્તે દક્ષિણં મુરં નેન માં પાદિ નિત્યમ્ ।

માનસતોકે સ્તનયે મા ન આયુષિ મા નો ગોપુ મા નો અશ્વેપુ રીરિપઃ ।

વીરાન્મા નો રુદ્ર ભામિનો વધીર્હવિષ્મન્તઃ સદમિત્ત્વા હવામહે ॥

(સ્વે. હ. અ. ૫-૨૨. ૨૧-૨૨)

બાવાર્થ:-આપ જન્મરહિત છે તેથી મારા જેવો સંસ્કરથી બંધ પામેલો શોઈ આપનું શરણ ગ્રહણ કરે છે. હે અવિદ્યાનાશક ! જે આપનું આનંદ ઉપજાવે એવું મુખ છે, તે વડે આપે મારું સર્વદા રક્ષણ કરો. (૨૧) હે રુદ્ર ! અમારા પુત્રોપૌત્રોના વિનાશ ન કરો, અમારા આયુષ્યને વિનાશ ન કરો, અમારી ગાયોનો અને ઘોડાઓનો વિનાશ ન કરો, ને ક્રોધયુક્ત થઈ અમારા પરાક્રમી દાસોને ન હજો. અમે હવિષ્યયુક્ત થઈને સર્વદા અમારા રક્ષણ માટે આપને નિમજ્જણ કરીએ છીએ. (૨૨).

૧૧ । આ છે શંકરની પ્રાર્થના વિષમૈતા વિનોનો અને જંગમમાં જેનો શત્રુજ નથી એવા ભગવાન શંકરની કૃપાથી ઇંદ્રોની પ્રાપ્તિ અને અનિંદ્રોની પરિહાર થાય છે. પ્રલય સમયે પશુ શંકર પેત્રોની ભક્તોને બચાવી લે છે એવા ભગવાનથી કાણ કરે ?

મણુમેમીઓ! જેમણે પોતાના જીવનમાં સાચું જ્ઞાન લીધું નથી, કે લેવાની તમત્રા રાખી નથી, જેમણે ગુરૂના ઉપદેશોની અવહેલનાજ કરી છે, જેમણે કહેતું છે કાઠ અને કરવું છે બીજું—એવાઓ રૂઢની ઉપાસનાથી ડરે છે જુઓ! આપણી દુનિયામાં અતે ખાસ કરી ભારતમાં યાત્રિતુ પરિણામ લાવના અદિ સાનુ અમો નસત્ત ગાંધીજીએ બતાવ્યું એવા ગાંધીજીના ઉપરચોડીયા અનુયાયીઓએ તેમને પુશ કરના અપનાવી અદિ સા, પણ એમના ખૂન પછી એ બનાવની પડોઠો દૂર ચલે, દિ સાએ ડોકીવા કર્યા અને નિર્દોષ મરાયા, છુટાયા, ઘરબાર બિનાના થયા, કેટલીયે બહેનોની લાજ મર્યાદા છુટાઈ અને તેમના અપહરણો થયા આના ઉપરચોડીયાઓને ડર છે ભગવાન શ્રીને અને ડર છે એમને પોતાની પાસેનાનો બાકી અવિદ્યા અને એના પરિવાર-કામાદિ પરવિકારના સનુ-એવા ભગવાનથી ડરવાનું શું ? સચ્ચર અને શરીર નાશવત છે, તેનો ભય શો ?

પરમેશ્વરને પામવું એટલે પરમેશ્વરના આધારક્રિત ગુણવાળા બનવું. પરમેશ્વરની હક્ષિજને એજબવી અને તેમને પ્રાપ્ત કરવાના સાધનો બાણી તેમાં મમ્મા રહેવું એ બધું હક્ષરીયાન કહેવાય છે. ગુરૂઓ, મુકતપુરો અને ભક્તોનેજ ભગવાનનું જ્ઞાન હોય છે શાસ્ત્રોદારે, ગુરૂઓદારા અને ભક્તોદારા રૂચિ પેદા થાય તેમાં સાધનો કરવાની સમજવું જ્ઞાન મળે જેમ કેઈ વિદ્યાર્થીને સિદ્ધાંત નક્કરતામાં કાનપુર શહેર બતાવે અને શિષ્ય સમજે કે કાનપુર હિન્દુસ્તાનમાં અમુક પ્રાંતમાં આવે છે, પણ તે શહેરને તેથી વિદ્યાર્થીને બાત અનુભવ ન થાય, તેમ સાધનો બાણી રાક્ષ્ય ખરા, પણ તેને આચર્યા વિના, સાધનો કર્યા વિના ચિત્તશુદ્ધિ થાય નહિ અને ચિત્તશુદ્ધિ થયા પછીથીજ સાધકને સમાધિદશામાંજ આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે જે જ્ઞાનપડે સાક્ષાત્કાર થાય છે, તે જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષાન કહેવામાં આવે છે.

જેના દૃઢ્યમાં પ્રજ્ઞજ્ઞાન નહોતું એને સમૃદ્ધિ હોવા છતાં શોકમુક્તિ અને આનંદનો અનુભવ થતો નથી. મુખ-એ મુખી એના પ્રજ્ઞમાંજ છે, આનંદ-એ આનંદ એવા પ્રજ્ઞમાંજ છે, નિત્યતા-એ નિત્ય એવા પ્રજ્ઞમાંજ છે. માનવીઓએ પ્રજ્ઞજ્ઞાનરૂપી ભોજન કરીને જીવતું ઘટે, તૃપ્તિ જ્ઞાનપડેજ થાય છે. જ્ઞાન વિના માનવી

સાંચો ભૂખ્યો રહી વલખાં-મારે છે. જ્ઞાન-વિના માનવી દુઃખી, અશાંત, આધાસનરહિત અને ઉદ્દેગી બને છે. અંતઃજ્ઞાનથીજ આત્માનું હનન થતું અટકે છે. આદ્ય છે ને કે આત્મા તમે પોતેજ છો ?

માનવીઓ જેટલાં પાપો કરે, છે તેમિધાં અહમ્માનના અભાવથી કરે છે. ઝેરવેર, ભોભા, પરપીડા, મારામારી, આજ્ઞાગાળી, ચોરી, છીનાળી-આખધુ માનવી કરે છે અહમ્માનના અભાવથી અને સ્વસ્વરૂપના જ્ઞાનના અભાવથી. કેદખાનામાં સખડતા અભાગીના માનવીઓ અહમ્માનમાં અંતરજ હોય છે. જે દેશમાં, જે ગામમાં, જે કૃષીયામાં અને જે ધરમાં ગ્રાહણ વસતો નથી, જ્યાં દિવમહિરો નથી, જ્યાં વૈશ્યો અને ભક્તો નથી, જ્યાં સાત્સંગ મતો નથી, ત્યાં ત્યાં ઝીણી નર્જરથી. જોવાં કરશે તો સમજશે કે માનવીઓ ધર્મ-ધર્મને અને પ્રુષ્ઠપ્રુષ્ઠનેજ જાણતાં હોતા નથી, તો પછી અહમ્માન અને સ્વસ્વરૂપને જાણવાની તો વાતજે ક્યાં ? આ અહમ્માન તો અહમ્માની ગુર પાસે રહીને, તેમની સેવા કરીને અહમ્માનકિતવડે શિક્ષણે અનુસરીને મેળવ્યા છે. બાહ્ય ચૈત્ર વિદ્યા અને ચોસક કળાઓ વાપ્યા છતાં, જે પ્રજા પર પ્રેમ ન થયો તો એ ભણેલું કાઈ ખપતું નહિ. અરે, એમ. એ, બી. એ, વ્યાકરણાદિયોઈ દોશનીક થયા છતાં, જે વિનય ન આવ્યો, નમ્રતા ન આવી, અહિમાન ન ગયું કે પ્રજાને સ્વાર્થજી ન ક્યું કે આત્મજ્ઞાન ન આવ્યું તો એ બધી વિદ્યાઓ, દરેક પ્રકારના કલેશો કરાવનારી થાય છે શિક્ષણ કે જે સંસાર સાગરને સહેલાઈથી તરી જવા માટેનું જ મળવું જોઈએ, એનેજ સાચું શિક્ષણ કહેવાય છે. આ બાબતમાં હસવાનું એક વૃત્તાંત કહું એવું અહમ્માન વિનાનું બધું જ્ઞાન છે. એવું તમે સમજી લેશો—

દુષ્ટાંત—કેમકે સોં પોતાના વહાણમાં માવજરી લાખે વખતે પોતાના દેશ તરફ પાછો ફરતો હતો. જેમજેમ પોતાનું શહેર આવતું મધુ, તેમતેમ વહેલા ધેર પહોચવાની ઇચ્છાથી વહાણના ટડોલોર્યાં બાંધી બધાની ઉત્સુકતા વધતી જતી હતી એમાંના સોંવાળા વહાણમાં સોં એક મોટું ઘડિયાળ પણ રાખેલું હોય, તે વહાણના ટડોલે વખત જાણવા સોં પાસે આવી પૂછ્યું, 'સોં! કેટલા પાગ્યા હશે?' સોંકે તેના જવાબમાં જરા મરકરીના રૂપમાં કહ્યું, 'અથા! વાચાને આખે તો આપી છે અને આ ઘડિયાળ તો તારી સામેજ

છે, છતાં મને કેમ પ્રુછે-છે? ટડેલે જવાબ આપ્યો, 'શેક! હું કાંઈ લખ્યો
 બપયો નથી. એટલે હડિયાળમાં જોતાં મને કેમ આવડે? તેથીજ મેં પૂછ્યું
 કે હવે આપણે ધેર પહોંચવાની કેટલી વાર છે? તે જાણી-સકાય.' શેકે તેને
 કહ્યું, 'અભ્યા! તું લખ્યો નથી ત્યારે તો તારી જીંદગી નકામી ગઈ. વાર, તું
 પરપયો છે. ખરો કે નહિ?' ટડેલે કહ્યું, 'શેક! હું બહુ ગરીબ છું. આ
 ધંધામાંથી મારા એકના પેટનું પ્રુદં થવું નથી, આં પરણવાની પીડામાં ક્યાં પડું?'
 શેક બોલ્યા, 'અરર! પરપયો પણ નથી? અભ્યા! બેરીછોકરાં વિતાવું જીવંતર એજ
 જાય એજ. એવી એકલવાઈ જીંદગીમાં સુખ પણ ક્યાંથી મળે? ખરેખર તારી
 અર્ધી જીંદગી બરબાદ ગઈ. ચાલ, પંચુ ભાઈ! કાંઈ પટેલાઈ કરતાં આવડે છે
 કે નહિ? અને કાંઈ ધંધો જાણે છે કે આટલું હોડી ફાંકવાનું આવડે છે? ટડેલે
 બોલ્યો, 'શેક! બસ, હોડી ફાંકવા સિવાય બીજું કાંઈ આવડતું નથી.
 આપણે તો બસ એના રાત્રી, બીજા માંચડામાં ઉતરવાનું કામેય શું? શેકેલો
 મળે છે, પછી કાંઈ તમારા જેવા હમે લખેશરી તો જાણજી 'અવામાં' છીએ
 કે આમ કાંઈ મારવું અને તેમ કાંઈ મરવું?' શેકે જવાબ દીધો, 'ત્યારે
 તો ટડેલ! તારી પોણી જીંદગી રદ ગઈ?' કહીને તેણે તેણીની સાથે
 પ્રણયીઓ. આ પ્રમાણે શેક અને ટડેલની વાત ચીલતી હતી, એક-
 લામાં તોફાન સાથે ખાણીનું એક અચંડ મોજું આવ્યું અને વહાણ સાથે
 અચકાવાથી વહાણ એકદમ પાસેના ખડક સાથે અચકાવું ટડેલે અધિભ્રમ
 વહાણ ભાંગી જશે, કે ફૂંખી જશે એવી ખીક લાગવાથી તેણે શેકને કહ્યું
 'શેક! જરા ધારતી લાગે તેવું છે, પંચુ તમને તરતાં આવડે છે કે નહિ?'
 શેક બોલ્યા, 'ભાઈ! બહુ થીખ્યો છું, પંચુ તરતાં થીખ્યો નથી.' ટડેલે
 તરતજ જવાબ આપ્યો, 'ત્યારે તો શેક! મારી જીંદગી તો પોણી રદ ગઈ,
 પંચુ તમારી તો આખી જીંદગી રદ ગઈ સંમળે.' આટલું કહી ટડેલે તો
 ફૂંકી પડ્યો પાણીમાં અને તરતાં તરતાં સામે કાઠિ જઈ પહોંચ્યો અને અધુરું
 જાણનાર શેક વહાણની સાથે ફૂંખી ગયો. અરુણે, 'શેક! તારી જીંદગી
 ધણી સાચી મળી જાય છે. પંચુ જાણતાં કરતાં દેશસ બહુ મારે છે.
 ખરીરીતે તો તેઓ પંચુ જે જાણવા સાચક છે. તે જાણતાજ નથી હોતા.
 પોતાની મૂખાઈથી, પોતાની જાણથી, જીવનમાં ગુસ્સાપલા જીવનને ઉડેલ'

આણી સકતા નથી. એ વખતે એમને પોતાં હૃદયે લલચતર નકામું જીવન છે પણ ગુન્નવાયલા જીવનથી છૂટવા માટેનું જે લલચતર-સાગ-તે લપવા નહિ હોવાથી ગુન્નવાયના જ મરે છે અને મિત્રવર્સગીર મળ્યા હતા મળેલી તકનો ઉપયોગ નહિ કર્યાથી જન્મમરણના ફેરામાં ફરીને પાછા પડે છે અને કુતરા-ફુકારનાં શરીરોમાં જાય છે. આ બધું મહામાઓ કાનમાં ધાકી પડી જાય એના પોકારો ફરીફરીને માનવીઓને કહે છે કે-“ પ્રભુને પીછાનો, આ મંડલ માનવમાળખો મિહામોય છે ” છતાં કાઠીપીગ્યાળ એ કાલબે છે .

લગા દિલ ફેસસે પ્યારે, અગર મુક્તિનો પાતા નહીં ।
 યનરન આસ હક્કરત કેજી સીવા ક્યા હાથ આના હૈ ।
 યહ દુનિયા ચંદ રોજા હૈ, યહા રહના નહિ હાયમ ।
 જગ્યા હો પીર હો સિફલક, સર્વોને છોડ જાના હૈ ।
 ફરોહો હો ગયે ચોદ્યા, જો ભારતકે સિતારૂં યે ।
 નશા હનકા કહોં ધાકી, કહા હનકા ઠિયાના હૈ ।
 ચહારે, જિંદગી પર ફિસ લિયે, મૂછા, ફિરે નાદા ।
 ક્યાજાકો, ચાદ રસ જિસને, નશા તેરા મિદાતા હૈ ।

વાડ, હવે આપણે આપણા પાતાવાષ પાંછો નિર્ધાનો સૂઝે ફરીયે માનવીઓ આમુરિસપતિથી જ ગુન્નવાય છે “ દાનતે ધન્યતા એને તુષ્પમે તાસીર ” એ કહેવત છે જેથી માનવીની દાનત થાને નિર્ધા, તેવું તેવું દુર્લભ અને જેવું ફળ તેવો તેનો સ્વાદ પવિત્ર નિર્ધારી માનવી શોકમુક્ત રહે છે. અપવિત્ર નિર્ધારી અસજ્જન થાય છે અને તેની અસર તેમના બાળકો પર પડતાં અસજ્જનતાને તેનો આગળ વધે છે. આખા પોર પોતાના અવેગુણો જાણે છે, છતાં નથી ધન્યતા કે તેમના બાળકો તેમના જેવા થાય તેમને ઉપદેશ બાળકોને ઉત્તી અસર કરે છે માનવની કાર્યકે કે વાનીક વર્તણૂક એમની નિરાનુસાર કાંઈ વખતે પણ યુલ્લી પડ્યા વિના રહેતા નથી એ ઉપદેશ શાસ્ત્રાનુસાર નહિ હોવાનું એ કારણ છે શાસ્ત્રો વેદને અનુસરતા હોય છે તેનો ઉપદેશ આખી વિનયનો દેવ છે જે શાસ્ત્રી વેદને અનુસરતાં હોતા નથી એવા શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન ધસવનારા અને મર્જિતીત ઉપદેશ દેનારાઓનો ઉપદેશ બાળકો પર ઉતરી અસર કરે છે જે માનવો શાસ્ત્રોને અનુસરીને

પ્રોધ આપતા પોતાનાં બાળકો, પાસે કબુલ કરે કે, 'એ એ પ્રમાણે નથી ચાલી, શક્યા, પણ તમે તેમ ચાલશો તો, સુખી, થશો'—તો એવો ઉપદેશ બાળકો ઉપર ઉતરી અસર કરનારો થતો નથી.

આવીજ રીતે માનવીઓ માત્ર માટે જ્ઞાન એકજ છે એ જ્ઞાનને વેદ કહેવામાં આવ્યું છે. 'એ જ્ઞાનને પ્રાણજોગ સમજી શકે અને ઉપદેશી શકે. પ્રાણજોગ કામ પોતાને માથે લઇને જે ઉપદેશ આપનારની બાજુ, તેની અસર લેશે પર ઉપરી ચાલ છે. પોતાનું ચિત્ત—Conscience કહે એજ ખરૂં, એમ માનીતાઓએ જાણનાર એક મોટી ભૂલ કરે છે તે જ્ઞાન નહિ અનુસરીને, જેઓએ ઉપદેશનું કામ હાથમાં નજ લેવું જોઇએ, એવાઓએ ધર્મ રચીને માનવીઓને ધર્મ ઉપદેશો આપે છે. એવા પ્રાણજોગના ઉપદેશની અસર માનવીઓ પર ઉતરી થઇ છે કારણ એવું એકજ છે અને તે એ કે મોક્ષની વ્યાખ્યા પ્રાણજોગ વિના ખીજ સમજી શકે નહિ છતાં ઉપદેશનું કામ માથે લે છે. જુઓ, પુરુષના ઉપદેશની અસર-લોકોએ વૈરાગ્ય અને જડ મેનનનો વિવેક દાનિકારક માન્યો, મહમદ સાહેબના ઉપદેશની અસર-લોકો દૂર અને દિસક ખાંધા; જરથુષ્ટ્રના ઉપદેશની અસર-લોકો તાડી અને શરાબ પીનારા થયા, મીઠીભાઈના ઉપદેશની અસર-લોકો ખૂનનો બર્ફો ખૂનથી, લૂટથી અને આગથી લેવા લાગ્યાં અનર્થકિત અરેલિક, અનધિકારીથી અપાતો ઉપદેશ, ઉત્તરી અસર, કરે છે. એવી વૈષ્ણવી ઉપદેશના રચયિતા પ્રાણજોગ વેદાનુસાર સમજાવે આવ્યા છે. એ સમજાવેના આચાર્યો પ્રાણજોગ છે, દુનિયામાં જ્યારે જ્યારે અશાંતિ થઇ છે, તે અશાંતિનું કારણ વેદધર્મનું અજ્ઞાન વિના ખીજું કશું નથી. એ વેદધર્મનું પુસ્તક શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા છે. ભગવાન રામચન્દ્રે અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પણ પ્રાણજોગનું કામ, પોતાને માથે લઇ લીધું નથી. તેઓએ સનાતન ધર્મને અનુસરીનેજ પોતાનું આચરણ આચર્યું છે છતાં ભગવાનની પ્રાણ મહાપ્રજ્ઞ છે, હમે સનાતનધર્મના છીએ એમ ખતાવવાના કાંઈક માનવીઓની નિજ દલી અને, સ્વાર્થપરાયણ પણ હોય છે.

દૃષ્ટાંત.—કોઈએક કથાવાચક પ્રાણજોગ ગમેગમે ફરી રામાયણની કથા કરી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો ભગવાન રામચન્દ્રજ પોતાનો યોગ-ક્ષેમ નિભાવે છે, એવી એને પુરી શ્રદ્ધા હતી જનતાં પણ તેવુંજ એક વખતે

તે એક ગામમાં રામાયણ વાચવા શરૂ કરનાં મંદિરમાં જોઈ અને કથા વાચવી શરૂ કરી ગામના લોકો શ્રદ્ધાળુ તો હતા, પણ તેઓની આર્થિક સ્થિતિ બહુ સાધારણ હતી વળી ગામ પણ નાનું હતું એટલે ધીમેધીમે બ્રાહ્મણને અનુભવ થતો ગયો કે 'આ વર્ષે ભગવાન લાજ રાખે તો સારું', કારણકે દર વર્ષની માફક આ વર્ષે દક્ષિણા મળવાનો સભવ દેખાતો નથી ' છતાં મુશ્વરપર પુરો ભરોસો ગાળી તેણે કથા ચાલુ રાખી અને પૂર્ણાહુતિનો એકજ દિવસ બાકી રહ્યો

આ કથાવાચકના શ્રોતાસમાજમાં એક બહુ ખટપટીયો, ચાલાક અને હરામતુ ખારાની ઘાનતરાણી વાણીયો આવતો હતો એની ઘાનત પહેલેથીજ આ બ્રાહ્મણ પાસે કાંઈ પડાવવાની થઈ, એટલે રાજ મોડો આવી, કથા સાંભળવા કોણકોણ આ યુ છે, તેનું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરતો અને કથા પુરી થયે મદારાજને મળી નવા આવનાર શ્રોતાને તો પોતેજ લાગ્યો છે એમ વાત કરતો 'તમારી કથામાં તો કાંઈ દમ દેખાતો નથી લોકો આવે છો તે કટાણી બપ છે કાંઈ બે ત્રણ દણ તો મુકે તો લોકો વધારે આકર્ષાય તમારી પહેલા તો આ ગામમાં એવાએવા પડિતો આવી ગયા, કે તેઓ તો સેકડો રૂપિયા લઈ ગયા તમે નવા છો, છતાં હું તમારે એવો પ્રચાર કરું છું કે તમારે દર વર્ષે આ ગામમાં આનંદનું નક્કી થાય, તમારી પ્રતિષ્ઠા વધે અને એવામાં એવા બસો અડીસો રૂપિયા મળે મારી મહેનતનુંજ આ બધું ફળ છે'—આવી વાતો કરી તે વાણીયો મદારાજના ઉપર પોતાનો પ્રભાવ જમાવવા પ્રયત્ન કરતો અને બીજાએ બોલે બ્રાહ્મણ તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખતો થયો હતો

હવે, પૂર્ણાહુતિને આગલે દિવસે એનું બન્નું કે મદારાજ કથા વાંચી, પોથી બાકી ધેર ગયા તે અરસામાં વાણીયાની આજ ઉજમરાના કોરબો ધેરાઈ ગયેલી દોઈ લોકો ક્યારે વીખરાઈ ગયા તે તેને ખબર પડી નહિ અને ગામના લોકોમાં તો એનો વકકર એવો હતો કે પ્રાંતને એની પડેલી નહિ, એટલે મધ્યરાત્રિ સુધી તે ત્યાં ઉવતો પડી રહ્યો એવામાં તે નિર્જન મંદિરમાં કાંઈ કાંઈ વાત કરતું હોય તેના એને અણસારો સમજવાથી, બીકથી આખો બધ મરી, કાન સરવા કરી, પેલી થતી વાતો સાંભળવા લાગ્યો વાત ભગવાન ચક્ર અને હનુમાન કરતાં હતાં એવું તેના મનમાં નક્કી થયું ચક્રે મળું

“મિત્ર દનુમાનજી! આ બીચારો બ્રાહ્મણ આપણા મિત્ર હૃદયની કથા પૂર્ણ થવાપૂર્વક કરે છે, છતાં એને કંઈ આ ગામના લોકો તરફથી વધુ દિલ્લો મળે એમ નથી લાગતું. તો જો એમ થાય તો એની બચાવ રામચંદ્રજી તરફની થકા બોલી થાય અને રામાયણની કથા કરતો આટલી પડે મારે એને કંઈક વધુ મળવું જોઈએ.” દનુમાનજીએ જવાબ આપ્યો, “ભગવન! આપની વાત સત્ય છે. આપ આજ કયે તેમ જોઈશું છું. મારા વિચારે જોને એક દળર રૂપીયા તો મળના જોઈએ.” સહર સદમત થયા અને નક્કી કર્યું કે બ્રાહ્મણને આ કથાની, દશિણામાં દળર રૂપીયા આપના વાતો બધ પડી, એટલે પેલો વાપ્તીયો તો, મનમાજ બધા વિચારે જોઈવી સહજો ગેરો થઈ ઉઠ્યો અને ગયો બ્રાહ્મણના મુકામ પર.

બરબર મળરકાના સાગયાર પાચતો સુમાર દરી એટલે બ્રાહ્મણના આજીણુ તો પધારીમાંથી ઉઠ્યોજ હતો, તે વચ્ચે વાણીયાએ આવી વાત કરવા, માંડી, “મહારાજ! હવે જાણે તમારી કથાનો છેલ્લો દિવસ છે જાણે તમને લોકો પુષ્કળ દક્ષિણા, અનાજ, ખર્ચું આપશે, ખ...જી તમે મારો શી વિચાર કરો! તમે જાણો છો કે તમને જે જાણે, મળનાવું છે, તે બધું મારી મહેનતનું પરિણામ છે. નહિ તો તમારી કથા, અધુરી રહેતે અધુરી. માટે હવે જાણે તો કંઈ જોખનદ થાય તો સાર.” બ્રાહ્મણ ગમતી ગયો છતાં બોલ્યો, “જાણ! તમે મારે માટે જે મહેનત કરીછો તો. માટે તમારો આજાર માનું છું. પણ મને પચ્ચીસ રૂપીયાથી વધુ મળે એમ હું માનતો નથી. હવે તમેજ વિચાર કરો કે હું, મારી ધણીયાણી અને જે છોકરા-આટલી નાની રકમથી પુરૂ કેવીરીતે કરી શકીશું? હા! જો દર વર્ષે મને બસો પાચસો, મળે છે તેમ મળતે તો, તો, જરૂર, તમારો વિચાર કરતે.” વાણીયાએ જવાબ આપ્યો, “પણ મહારાજ! તમને એક દળર રૂપીયા પુરા મળે તો?” બ્રાહ્મણ અસંભવીત વાત બોલી બોલ્યો, “મહારાજ! એ વાત તો તર્ફન અસંભવીત છે, છતાં જાણે! મારું વચન છે કે જો એક દળર રૂપીયા મળશે, તો, પાચસો તમારા અને પાચસો મારા, બસ?”

વાણીયા પાકો હતો. બ્રાહ્મણને ત્યાં આવતા પહેલાં પોતાને ઘેરથી પાચસો રૂપીયાની નોટો, ખીસ્સામાં ધાનીનેજ આવ્યો હતો એટલે બોલ્યો, “મહારાજ!

બધી વાત જવા છો આ તમારા ભાગના પાત્રો દમણાંજ ગણી દેપો અને એક કરાર લખી આપો કે આજે રાત્રે કયા ધુરી ચતાં, તમને જે દક્ષિણામા મળે તે બધું મને આપી દેવું.” બ્રાહ્મણે કમુવ દરી કરારનામું લખી આપ્યું, પણ સાથેસાથે ‘જે દક્ષિણામા ધાર્યા (એક હજાર) કરતાં જે ઠાણે મોઢું આવે તો પણ વાણીયાએ બ્રાહ્મણ પાસેથી કાર્ધ માગવું નહિ અને બ્રાહ્મણે કાર્ધ આપવું નહિ’ એવું વાણીયા પાસે પણ લખાવી લીધું.

હવે પૂર્ણાહુતિનો વખત થઈ ગયો કયા વંચાઈ રહી અને ‘અમ્યુતમ કેશવમ્’ પુરૂ અથવા પછી ગામલોકો દક્ષિણા મુકવા માગ્યા કોઈએ રૂપીયા તો કોઈએ અડધા અને કોઈએ અનાજનું સીધું—એમ મદ્દલુસાર અને શકલ્ય-નુસાર લોકો તો મુઠ્ઠી ચાલતા થયા કથાવાચક બ્રાહ્મણ અને વાણીયો. એમ બેજ નજીક મંદિરમા રહ્યા એટલે બ્રાહ્મણે કહ્યું, “ભાઈ! દેવો, આ બધું તમારું જ છે, મેં એમા નજર સરખી જણ્યું નાખી નથી.” વાણીયે રૂપીયા ગણી જોયા, તો ફક્ત પચ્ચીસથી છત્વીસ થયા. બ્રાહ્મણ ઉઠીને પ્રસન્ન થતો પોતાના મુકામ પર આવ્યો ગયો.

ખીજાગણ વાણીયાને તો આટલા રૂપીયા જોઈ ચક્કર આવવા લાગ્યા. હનુમાનજીના ઉપર બહુ ક્રોધ થઈયો દોડને ગયો હનુમાનજી મૂર્તિ સામે અને જોરથી પગ ઉચકી સાત મારી મૂર્તિને અને બોલ્યો, “હૃષ્ટ દેવતાઓ! છેવટે તમે પણ જૂઠું બોલવા લાગ્યા?” એટલામાનો એનો પગ મૂર્તિ સાથે સંપત્તરીતે ઝોળી ગયો અને તેના આખા સરીરની નસો ખેંચાવા લાગી મ્હોડે શીજીના દૂધા આનવા લાગ્યા અને બેજાન જેવો થઈ જઈને પર પડી હનુમા નજીક કાવાવાલા કરી ગુનજો માફ કરવા વિનતી કરવા લાગ્યો “ઓ બાપસીમા રે! ઓ ભગવાન! ઓ હરમાનદાદા! મારી જૂન ચાઈ મને માફ કરો. મારો ગુનો માફ કરો ઓ દાદા! હવેથી એવું નહિ કરું અરે! તમે જેમ કહેશો તેમ કરીશ ” હનુમાનજી બોલ્યા, “હૃષ્ટ વણીકા! બ્રાહ્મણની આતરદી કકળાવી તારે પૈસાદાર થવું હતું ને? હવે કાવાવાલા કરે છે? ચાલ, સાંભળ! જે તારે ઘેરથી લઈ ખીંગ પાત્રસો રૂપીયા તું તે બ્રાહ્મણને આપે અને બ્રાહ્મણ અહિં આવી કહી બંધ કે ‘મને એક હજાર રૂપીયા મળ્યા છે’ તો તું તને છોડું અને સાથે સાથે બંદિબંધ તું બ્રાહ્મણને સતાવે નહિ—એવી કમુવત

કરે તોજ, નહિ તો તું જીવતો અદિથી જઈ શકીશ નહિ ” વાણીયો કબુલ થયો અને છૂટો થતાની સાથે સીધો ઘેર જઈ પાચસો રૂપિયા લઈ, આઠાણુને આપી, તેને સાથે તેડી મંદિરે આવ્યો અને આઠાણુ એક દંતાર રૂપિયા પદોઆની પદોચ આપી વાણીયો નીચું માણું રાખી યુનેદગારના જોવો ઉભો રહ્યો. આઠાણુ ભગવાન સંકરની સ્તુતિ કરતા વાણીયા ઉપર કૃપા કરના વિનતી કરવા લાગ્યો તે વખતે ઓચિતો મંદિરના ધુમ્રટમાંથી એક અવાજ નીકળી કહેવા લાગ્યો, “ હે આઠાણુ ! આ વાણીયો અબીર ધર્મટોચી છે એણે ધર્માદની રકમો કાવાદનાએ કરી પચાસી પાડી છે, તેમજ તારા જોવા પ્રભુપ્રેમી આઠાણુ કે કોઈ અનાથ વિધવાના પૈસા ખાતામાયે પાછીપાતી કરી નથી એટલેજ એને આમ શિક્ષા આપી સીધી રાહ પર લાવવો પળો છે હવે તું તારે ઘેર જા અને અન-વધાની ગુમાવણુની કથા કહી ભગવાન શ્રીરામચન્દ્રજીના ગુણગુણન ગાતો રહે. તારે કલ્યાણ થાએ ”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આ ઘટનાથી વાણીયાની આખ ખુલી તે પૂરે અસ્તિક થઈ ધર્મ ઉપર સાચી શ્રદ્ધા રાખના લાગ્યો અને પોતાના કરેલા અપકૃત્યો પર પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો, જ્યારે પેલો આઠાણુ ઘેર જઈ પોતાના દૃષ્ટદેના ઉપર વધુનેવધુ શ્રદ્ધાવાળો થઈ ભગવાનનાં પૂજન-ભજન કરી પોતાનો કાળ પીતાવી, છેવટે આત્મોપાસના થડે પરમપદ પામ્યો અરતુ

‘આવદ્યમુવનાદ્લોકા પુનરાવર્તિનોર્જુન ।’

નદુપની રાજસતામસ નિષ્કા પશુ આવાજ દૂષ્કર્મ તરફ પ્રેરાઈ. તેણે તેના પુરોગામી ઇન્દ્રની પાતિ-સચીને કહેવડાવ્યું કે “કેણુમણે વૃત્રાસુર સાથેના યુદ્ધમાં રોકાયેનો તારો પતિ ક્યારે આવશે ? માટે અત્યારે હું ઇન્દ્રપદ પર રોકાઈ તારે મારી સેસા કરવી યોગ્ય છે ” સચી ભારે મુંઝવણમાં પડી. તેણીએ પોતાના ગુરુ બૃહસ્પતિને આ ગુચ્છ કહી અને ‘સાપ મરેયે નહિ અને લાકડી ભાગેયે નહિ’ એ પ્રમાણે કાપ ઉઠેવવા કહ્યું છે. ગટે ગુરુ બૃહસ્પતિએ ‘ટાટે પાણીએ ખસ જાય’ એવો ઉપાય સૂઝવ્યો.

ઈન્દ્રાણીએ કહેવડાવ્યું, ‘હું’ આપની મેસા કરેના તૈયાર છું, પણ જોવી રીતે મારા પતિ સમરપિયોએ ઉચકેલી પાનખીમાં ખેસી મારા જીવનમાં આવતા હતા. તેની રીતે તમે પણ આવો છું આપનું આતિથ્ય કરીશ.” નેદુપ ન સંમન્યો. આ કથનમાં ‘કામાતુરાણા ન મય ન લજ્જા’= કામીઓને લવ પણ ન હોય અને લાજ પણ ન હોય, તે પ્રમાણે ઇન્દ્રાણીને જોગવવાને અધીરા બનેતા કામાધ નહોતો સમરપિયો પાસે પાલખી ઉચકાવી, પોતે બેઠો અંદર અને ઇન્દ્રાણીના લવન પ્રત્યે લઈ આવવાની આજ્ઞા આપી રૂધિઓએ પાનખી તો ઉચકી પણ એ બીનઆવડતરાણાઓથી કામાતુર નદુપ સતોષ ન પામ્યો. તેણે લાથમાં સોની લીધી અને સોનીની બીક દેખાડી જલદી આવડા આજ્ઞા કરતો ‘સર્પ ! સર્પ !’ બોલવા લાગ્યો એના કમનસીબે એ સોની વાગી રૂધિ દુર્વાસાને અને દુર્વાસાએ ક્રોધ કરી પાલખી ઊડી દીધી ખીજ રૂધિએએ પણ ભાર સહન ન થતાથી પાલખી ચૂકી દીધી રાજા નદુપ અગમ્યમ યતો ક્રોધથી કુદાડા મારવા લાગ્યો એટલામાં દુર્વાસા બોલ્યા “રે દુઃ ! પાપકર્મી ! તારા પાપના ભાગી કરના છું અમને લલ જતો હતો ? રે, વ્યભિચારી ! અમે મહા મુસ્કેવીએ પાલખી ઉપાડી ચાલી શકતા હતા, જતા ‘સર્પ ! સર્પ !’ કહી તું અમને વ્યથા પડેલાડતો હતો, માટે એ ‘સર્પ’ કહેનારા ! જા, તું જ સર્પ થા.”

આ ઘટના બનવાની સાથે ઇન્દ્રાણીના પુણ્યનો ઉદય થયો અને નદુપને પોતાની નીચતાનું ભાન આવ્યું. પોતે પાલખીમાંથી ઉતરી પ્રથમ દુર્વાસાને અને પછી બધા રૂધિઓને પગે પડ્યો અને પોતાના અવિચારી કૃલ્લનો પશ્ચાતાપ

કરી દામા માંગવા લાગ્યો. દુર્વાસા બોલ્યા, “રાજા નહુપ ! તું સર્પ તો જરૂર થઈશ. મારો સાપ નિષ્કુળ તો નહિજ જાય, પણ જન, તારા પુણ્યને નાથ નહિ થાય. દ્વાપરના અંતમાં હસ્તિનાપુરની ગાદીએ ધર્મનો અંત યુધિષ્ઠિર ગાદી પર આવશે, ત્યારે તેનાં દર્શનથી તારો સર્પદેહ છૂટશે અને તને ગતિ પ્રાપ્ત થશે. દુર્બોના હરનાર શ્રીહરિનું સ્મરણ કર્યા કરજે.” નહુપ તરતજ સર્પયોનિને પ્રાપ્ત થયો અને સામગ્રિઓ આસુરીભણની પ્રવંજતાને પરસ્પર કહેતા સ્વસ્થાને સીધાવ્યા. અરજુ.

પ્રભુપ્રીતીઓ ! મોક્ષમાર્ગગમન માટેનાં સાધનો કરવામાં બહુબહુ પ્રકારની મુશ્કેલીઓ હોય છે નિર્વાણશાનિની નિજાને માટે પ્રાયશીક ઉપાયરૂપ સાધન કરનારા એક ગૃહસ્થની મુશ્કેલીઓ હું વર્ણવું છું તે સાબળે -

દુષ્ટાંત:-કોઈ એક વૈષ્ણવ વલ્લિકને દરરોજ એક અતિથિને જમાડીને પોતે જમવું એવો ટેક હતો. ગૃહસ્થોએ વ્યાખરવાનો ધર્મ-પત્ર મહાપત્ર-માનો એક મહાપત્ર તે અતિથિયજ કહેવાય છે. અભયજની ખીજ કક્ષાતો એ યજ ગણાયો છે. કોઈ સંતમહાત્મા સાથેના સત્સંગના ફળરૂપે આ વલ્લિક આ જત સમ બેઠો હતો અને જ્યાસુધી પોતાની પ્રયત્નવારની પત્નિ અને વૃદ્ધમાતા જીવીત હતા, ત્યાસુધી તો તે એકધારે જત પાળી શક્યો, અને બેઠેના મરણબાદ વિધુરાસથામાં પણ સ્વપ્નપાક કરી કોઈ નહિવે કોઈ સાધુ અવધાગતને જમાડી શક્યો, પણ પાછળથી એના જતની કસોળી થયા માડી

તેની ઉંમર તો સાધારણ મોટીજ હતી, એટલે ખીજવાર કોઈ છોકરી આપે એવું ન હતું, પણ પોતે અપુત્રવાન હોઈ અને પેસા પાસે સારો હોઈ, પેસાના જ્યેરે ફરી-વાર લગ્ન કરવા તૈયાર થયો. પોતાની રાતિમાથી કન્યા ન મળી, ત્યારે દરથી કોઈ લાવસુ જૈનની, જાણે અપત્ની-છોકરી પરણી લાવ્યો. થોડો સમય તો એનો સંસાર અને અતિથિને જમડવાનું જન ઠીકઠીક ચાલ્યો. પણ ધીમેધીમે નવી વઢૂને આમાં આફન જણાવા માડી એકતો માઆપની એકનીએક લાડકવાઈ છોકરી અને તે પણ પૈસાધક જૈનની એટલે આજરૂં અને પ્રમાદી હોવા છતાં અસ્વચ્છ અને બેદરકારીભરી ટેવોવાળી હતી બાળપણમાં આપને ઘેરે જો કોઈ જૈન સાધુ કે સ્ત્રીની અન્ન કે ગરમપાણી

બેઠારવા આવે, તો બના સમજી ન છૂટે કમનંથી હોરાવે-એવા સરકાર પાગી ચૂંટી તેથી પતિને ઘેર આગ્યા પછી રોજ સાધુસ-યાસીને જમાડવામાં કેમ મન લગાડે ?

આમ બીજવાર પરપરે પણ વણિકને બે વર્ષ વીતી ગયા, છતાં કાંઈ પ્રજા ન થઈ એટલે તેના ઘરમાં એકમેકના મન ઉઘાડતા, કલકલક માસ શરૂ થઈ ગયા. પતિને રોજનો અતિથિ અને તેને માટે શુદ્ધ થઈ રાધવું અને રોજ સારીસારી વાનીઓ કરવી-આ બધું અધક લાગ્યું તેથી હવે અતિથિ ન આવે એવો ઉપાય શોધના લાગી અને છેવટે એક ઉપાય અજમાવના નિશ્ચય કર્યો.

“ રોજના નિયમ મુજબ ચેનો વણિક કાંઈ એક વૃદ્ધ સન્ધ્યાસીને તેડીને પોતાને ઘેર આપ્યો તેમને પરજાળમાં બેસાડીને પોતે પતિ પાસે જઈ કહેના લાગ્યો કે “ આજે તો આપણે ત્યાં જો અતિથિ પધાર્યા છે, તે બહુ વિદ્વાન વળી હિમરે પણ વૃદ્ધ થયા છે, માટે આજે તું એમને માટે કસાર કે શીરોજ બનાવજે, કે જેથી ‘બાપડાને ખાવામાં મુરકેલી પડે નહિ ” પતિ તો આ સાંભળનાંજ ધુરંદ્રી હોઈ અને બોલી કે “ તમારે તો રોજરોજ અતિથિઓ આવ્યાં કરવાના અને રોજરોજ ‘આજે તો વેડમી કર અને આજે તો લાપસી કર ’ કહેવું છે આજે વળી કસાર અગર શીરાનો હુકમ ‘કરતાં આવ્યા છો પણ ઘરમાં કંઈ ચીજ છે અને કંઈ નથી એની કાંઈ સલાહ લેવી છે ? તે બધું શું મારે જોરાનું ? બજારમાંયે મારે જવાનું ? આ હુ ખૂંદમ વેદાય ? આ તમને કહી દીધું કે આજે ઘરમાં કંઈ નથી અને ખાંડિય નથી એટલે હું કાંઈ લેવા જવાની નથી અને કરવાનીયે નથી ? જો ખાવું હોય તો જાએ બજારમાં અને લઈ આવો ! ” બીજારો પતિ શરમનો માર્યો કહેવા લાગ્યો કે, “ અરે ! પણ હું જરા ધીમેથી તો બોલ બહાર પેના મહાત્મા બેઠા છે અને આમ ઘરની આખર સે હિંચાડતી હઈશ ? લાવ લીનું વાસંજ હમણાંજ લઈ આવું છું તારે રસોઈ કરવી તો શરૂ ” પતિએ તપેલી આપી, તે લઈ બહાર નીકળી પેના સન્ધ્યાસીને બેસવા કહી પોતે બજારમાં ગયો.

પ્રમુખેમીઓ ! ઘરમાં બહુજ હજી, છતાં આજે તો રાધવું નહિ અને અતિથિને જમાડવોયે નહિ-એના નિશ્ચયનાથી તે વાણીવણે પતિના બહાર

ગયા પછી પાછળથી ઑસરીમાંથી ધણ વળોવવાનું મેલણ અને અનાજ ખાડવાનું સામેલું લઈ બહાર પરચાનમાં આવી સન્ધ્યાસી સમયે મધ્યાહ્ન સારપછી મહોપર લુગડુ ઓઢીને, મહારાજ સામે બેસી બોલેલા રૂઢ કરવા લાગી સન્ધ્યાસી ગણતરે સન્ધ્યાસીથી સ્ત્રીને અડકી તે શક્ય નહિ, એટલે પોતાના આસનપર બેઠા બેઠા 'બેગ' પુત્રી દાકરી.' કહી બહુબલ સંભળવી સાત રાખવા પ્રયત્ન કર્યો અને રાત્રી કરણ પૂરું જ્યાંખમા રડતારડતા વાણીવણ બોલી કે, 'મહારાજ! મારા રડતાર કરણ બહુ જૂડ છે મારે મારા પતિની આજ્ઞાની નિરૂદ્ધ તો નજ નવું જોઈએ પણ તમે જુદ છો, એટલે તમારા પર મને બહુ દયાર આવે' છે અરેરે, મહારાજ! મારા પતિએ બહુ ખરાબ વ્રત લીધું છે કેમકણ સાધુસતને ઘેર લાવી તેની પરિક્ષા કરવા આ નોંધણીથી આ ચાલલા સાથે તેમને બાધી, આ સામેલાના સાત રાખવા આરે અને જો તે સાધુ ગુસ્સે ન આવે તો પછી તેને જમાડે છે તમે આવ્યા છાંરે મને, આ બધું તમાર રાખવાની સૂચનાજ આપી ગયા છે માટે મહારાજ! તમે કદાચ ક્રોધ તો ન કરો, પગુ આ સામેલાના સાત રૂડકાથી જીવતા રહેશે છારે ને? માટે હજી તે આવ્યા નથી, તે પહેલા લાગવા માડે તો સાર, નહિ તો તમારો જીવ જશે અને મને પાપ લાગશે" શરીરપર મમના, ધરાવનાર સન્ધ્યાસી તો 'બેઠા' તારૂ બહુ યજ્ઞે' કહેતા લાથી આનંદ માન્યા વાણીવણ તેના ગયા પછી પચારી કરી 'હારા' કરતી સુષ મર્ધ

ચોડીવાર થઈ એટલે પેસે વણિક હાથમાં લીની તપેલી લઈ આવી પહોંચે પરચાનમાં જુએ તો મહારાજ ન મળે અને અદર રોગથી તે સુતા હતા એટલે પૂછ્યું, 'કેમરે, તું તે સુષ મર્ધ છું તો પછી રસે હડ શું કયું' અને દા! પેલા મહારાજ કયા ગયા?' વાણીવણે તો બતાવવી રીઠા કરી કહ્યું, "બળી તમારી રસોઈ અને મુખ્યા તમારા મહારાજ ઘરમાં નવજીવાન બાવડીની પાસે કેમકણ લઈગાને બેસાડીને તમે બહાર જાઓ છો તે સમયે કહેવાય? એ તો સાર છે કે દુ સતી છું, નહિ તો તમારા ઘરડું મોળીયુ થઈ જાય તે સાધુકાએ તો તમારા, ગયા પછી મને બેનાવી અને કહે કે 'માહ! મારે એક ગાય બાંધવા દેરડું જોઈએ છે તે આવ અને ઘેર એક રામડી છે તેને માટે અનાજ હડવા સામેલું નથી તે આવ' એ તો ના પાડી દારજુએ આપવા ઘરમાં એ એકજ સંખિતુ છે અને તે એને આપી દઉં, તો

તમે-કાંઈ નવું વસાવી આપવાના-છે? વળી, તેણે તો, મારા પર-એવા ઠોળા
 કાઢ્યા-કે-હું-તો થયરી ગઈ, અને અધુરમાં-પુરો-મુઓ બાવટે! રીસાદને
 માસી ગયો-કહો! હવે હું-શું-કરું? ” આમ કહી-તેણીએ તો પાંધું રડવા
 માંડ્યું. બીજાએ કોણે પતિ આ કરતૂત સગણ-સકયો નહિ, તેણે કહ્યું,
 “અરે, ગાંડી! તે તરત ના-પાડી દીધી, એનો-કરતાં-મારી આવવાની-તો
 શક જોવી હતી? હું-આવી-તને બીજાં-લાવી આપવાની ખાતરી-આપીને
 તેમને આપત-અરેરે! સૂરજ-તો-માથે, આવી રહ્યો-અને હાથ-આવેલો
 અતિથિ એમનેએમ આસ્યો ગયો. હવે બીજાં-ક્યાંથી મળશે? સાવ, એ નોંધણું
 અને સાંભેલું. હજી મહારાજ બહુ લાંબે નહિ ગયા હોય. હમણાં પેકડી-પાડીશ
 અને મનાવીને લઈ આવીશ. એટલામાં બાકી હોય તે રસોઈ-નું પુરી કરી
 નાંખ.” આમ કહી વાણીયો નોંધણું અને સાંભેલું લઈ દોડતો સંન્યાસીની
 શોધમાં નીકળી પડ્યો.

“ગાંમ-નાનું-હવું-એટલે વણિકને બહુ-પૂછપરછ કરવી ન-પડી. ગાંમનાં
 સીમાડે આવતાંજ દૂરથી મહારાજને જતાં જોયા. મોટેથી બુમો પાડી. “અરે
 મહારાજ! ઉભા રહો! ઉભા રહો! આ-સ્યો-હું-તેમનારે મારેજાં-લાવું છું.”
 આમ-કહેતાં-સાંભેલું ઉંચું કરતો જાય અને દોડતો જાય. “આઘેથી સંન્યાસી
 મહારાજને વાણીયાની બુમો સાંભળી, પાંછળ ફરીને જોયું તો પોતાનો ચંજમાંન
 સાંભેલું-ઉંચું કરી ઉતાવળો આસ્યો આવતો જોયો. “અરે! પેલી-સ્ત્રીની
 વાંત-સાચી. આ માણસ સાંભેલું લઈને મને મારવાજ દોડ્યો! આવે છે.”
 આવો નિશ્ચય કરી મહારાજ ઉતાવળે ચાલવા લાગ્યા અને આમ પાંછળ જોતા
 જાય અને દોડતા જાય. એમને દોડતા જોઈ, વાણીયો પણ દોડે. આમ
 ઉભી વાટે દોડ્યાં કરતાં વાંદેરે કરવાથી વાંણીયાની નજર-ચૂકે-ચામ એટલા
 માટે અજાણ્યા એતરેમાં-દોડતા-દોડતા-સંન્યાસી-મહારાજને-ચાક ચટવાથી
 અંધારાં આગ્યાં અને ઠાકર ખાઈ એક ખાડામાં જઈ પડ્યા. થોડીવારમાં
 વણિકગૃહસ્થ-પણ-તાં આવી-વહોંએ અને મહારાજને આમ-જેશન સ્થિતિમાં
 ખાડામાં પડેલા જોઈ ચીવાવીયા થઈ ગયો. આડમાંથી અદાર કાંડી પવન
 નાંખતાં મહારાજ હોશમાં-આવ્યા-પછી તેમને-કહેવા માંડ્યું, “મહારાજ!
 બાપજી! આમ-આટલા જાંઠા-તારાજ-થઈ ગયા કે મારી-ઘેર આગ્યાની-પણ
 શક ન જોઈ? મારી ધરવાણી તો નાદાને છે, એટલે આવી નજીવી-વસ્તુઓ

માટે તમને ના પાડી. મદારાજ ! આતો શુ, પણ મારે આખું ઘર તમારું છે. સ્ત્રી ! આ નોંધણું અને આ સાબુનું—તમને આપવા માટેજ લાવ્યો છું. એને ગાંડીને એવી ક્યાથી ખખડ હોય કે આના કરતા આપના વચનોત્તી કિંમત વધારે છે ? પણ મદારાજ ! કૃપા કરી આટલું સિંકારી, આપ મારે ઘેર પધારી બોજન સ્ત્રી, નહિતો મને ઉપવાસ પડશે.” સંન્યાસી / તેની વાનમાંથી બધો સાર પામી ‘ગયા તેણે’ વાણીયાને શાત પામ્યો. ‘નોંધણું’ કે સામેનાની તો એમને જરૂરજ ન હતી, એટલે તેને વારંતવિકતા સમજાવી ઘેર પાછો કાઢ્યો. પોતાના કારણે એક સસારમા આગ ન લાગે એવી સીકતથી એમણે વણિકને સમજાવી દીધો.”

પ્રપત્ની વાણીયજી પોતાના કાવાણવામાં ફાવી. પતિને, બૂખ્યા રહેવું પડશે એવી તેણીને ખીક હતીજ નહિ ઉલટી આવા આઠદશ ઉપવાસ થાય અને ધણી પોતાની ટેક છોડે એવી નેમવાળી તેણીએ ખીજો દિવસથી અવનવા પ્રયોગો કરવા માંડ્યા. ખીચારા વણિકને. કળાહાર પરજ રહેવું પડ્યું. અરણ.

પ્રજુપ્રેમીઓ ! આ દષ્ટાંત, બધું બનાવતી નથી. કેટલાક ધરોમાં આવી ગરબડ હોય છે. મનુષ્યસ્વભાવને વર્ણવતું આ દષ્ટાંત તમારા મનોરંજન માટે કહ્યું છે વળી મનોરંજન માટેજ તમને એમાંથી એક પ્રશ્ન પૂછું કે કલ્પથી ઉપરાસરૂપ તપ કરીને ઉઠરમાં રહેવા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પીડવાનો દોષ વણિક પતિપત્નિમાંથી કેને લાગે ? એકને કે એકને ? જવાબ માટે જુઓ આજ અધ્યાયનો પ્રશ્નોત્તર ૬ છે.

કર્મયન્ત. શરીરસ્થં મૂતપ્રામમચેતસં ।

માં ચૈવાન્ત શરીરસ્ય તાન્વિદ્વાસુરનિશ્ચયાન્ ॥

અનાદર કરીને દેશ-કાળ નહિ જોઈને અને આત્રને પણ નહિ જાણીને અભાવવાને દાન આપવું એ તામસ દાન કહેવાય છે. આ પ્રમાણે નિશ્ચ-શ્રદ્ધા-વિશ્વાસને સમજાવવા કેટલુંક વિવેચન કરી, સાચેસાચે મોર્છપણ નિશ્ચયી કે શ્રદ્ધાથી દાન આપવામાં એકદરે દાનિ નથી, એમ સમજાવીને આસુરભાવને ભાગવા માટેજ આ વાર્તાલાપમાં બોધ સભળાવવામાં આવ્યો છે.

વાર્તાલાપ શ્લોક ૨૩ થી ૨૮ મુદ્રીના:—

‘પ્રભુપ્રેમીઓ! દેશ-કાળ-માત્ર-આ ત્રણ વસ્તુને જાણીને વેદિક કર્મ અદ્વાભક્તિથી ન કરી શકાય તો જ્યાં કર્મો કાંઈ ગુણ કર્યા વિનાના નકામા જાય છે તેમ અમુક વસ્તુ અમુક દેશમાં ન થઈ શકતી હોય અને શુદ્ધ મત્રો ન બોલાતા હોય વા મત્રજ ન બોલાયા હોય કે કોઈ તરનો પણ પ્રયોગ ન થયો હોય તો પણ વેદિક કર્મો કાંઈ ગુણ કર્યા વિનાના નકામા જાય છે આ હાયતર્મા એવું પ્રિધાન છે કે—વિદ્વાનોને સાથે રાખીને એમની સંપ્રદાયી અને દારવણીથી વેદિક કર્મો કરવા અને તેપણ અદ્વાભક્તિથી કરવા ’ આ વાર્તા પણ ઠીક છે પરન્તુ ધર્મ-દાન-તપ અને રતના તત્ત્વને નહિ જાણનાર તેમજ દેશ-કાળ અને માત્રના તત્ત્વને પણ નહિ જાણનાર વેદિક કર્મ કરનારો અદ્વાધી, ભમધી પ્રમાદથી કાંઈ વખતે કાંઈ તત્ત્વ કે મત્ર શુદ્ધ સ્વરથી ન કરે અને મત્ર બોલવામાં અક્ષર પણ ખાઈ જતો હોય તો પૂર્વોક્ત કથનાનુસાર એવું કરેલું વેદિક કર્મ કાંઈ ગુણ આપનાર ન થાય એ વાર્તા બલે ઠીક છે, તો પણ ભકિતમાર્ગના સિદ્ધાંતથી અને સંગુણધર્મની ઉપાસનાના પ્રભારથી—ઠઠ-તત્-સત્-એવા પ્રકારના ઉચ્ચારથી જેટલું માથુંક એટલે સંગુણ-બધુ ફળ વિનાનું થતું નથી, ગુણ કર્યા વિના રહેતું નથી, જરૂર એ ફળ આપે છે, જેમાં કાંઈ સદેહ રાખવાનો નથી બલે ‘વિદ્વાન્ યજેત’-એવું શ્રુતિ કહે છે, તો પણ ધર્મ સ્વગુણ સ્વભાવ વા માયા નડે માય છે, એવું પણ શ્રુતિ કહે છે

ઠઠ-એટલે ધર્મ ‘તે ઠ ધુ, તે સત્ છે’ એવું શ્રુતિ કહે ॥ ‘ઠઠ-તત્-સત્’ એના ત્રણ નામો પરમધર્મના છે પરમધર્મ ત્રણ પ્રકારનું છે વેદાન્તવાદી ઉદ્દેશ્ય વિચારે શ્રવણે પણ એ પરમધર્મને એવું જ વર્ણવે છે આમ ત્રણ નામોથી બોલાતું ધર્મ છે તો એકજ, એ ભૂલી જવું જોઈતું નથી જેમ ભગવાન જૂદા, પરમેશ્વર જૂદા, પ્રભુ જૂદા-નથી, તેમ ઠઠ-તત્-સત્ ત્રણે જૂદા નથી આવા સંગુણ ધર્મ એટલે માયાના ગુણગાળા ધર્મ-જે નિર્ગુણધર્મ, જેને કળારહિત કિવારહિત, શાંત કહેવામાં આવે છે-તેનો મહિમા મહાન ॥ એના નામના ઉચ્ચારણથીજ પૂર્વે સર્જિની સ્વના પહેલા વર્ગવેદ, યજુર્વેદ અને સામવેદ પૂર્વોક્ત ત્રણ નામોના ઉચ્ચારણ વડે સંતી અને વૈશ્ણવ

સપ્રદાયોના સર્વે યજ્ઞો ધ્વજાએ નિર્માત કરેલા છે માનો કે તો વેદો તે તો નામોથી ઉમ્મત થયેના છે ઉચ્ચારણ કરનારાઓના પાપોને ધોષ નાખનારાં એ પાત્ર નામો કે જ્ઞેનાથી વેદો જન્મેલા છે, તેમની પવિત્રતા કેટલી બધી દશે? વિદ્વાનોને એ પરિવ્રતાનું ગ્રાપ પણ જડત્ત નથી. એ તો નામોના ઉચ્ચારણથી સર્વે પાપોનું પ્રાપ્તિત થાય છે એટલાજ માટે નામરમરણનો મહિમા મોક્ષાર્થોએ સમજાવવામાં આવે છે.

હવે ઊં-સત્-સત્-એના ત્રણ નામનાળા પરવલ કે જ્ઞેનાવડે વેદોને પ્રકાશ થયો, તે સગુણધર્મને વેદો કેવીરીને વર્ણવે છે તે સત્ત્વસીદાસના કથનથી બહુ સારીરીતે સમજ સકાય તેવું છે. લક્ષ આપો વર્ણન કરતા, સ્તુતીસહસ્ર કહે છે કે —

જે વખતે રામચન્દ્રજી રાણને મારીને, સીતાને છોડાવીને વનવાસના ચૌદ વર્ષ પુરા કરીને અયોધ્યામાં આવે છે, રાજ્યપદ પર એમનો અભિરેક થાય છે અને બધા દેવો એમની સ્તુતિ કરીને આદર્શ જાય છે, લારપછી સમાજનો આરવેદોને ભાટના રૂપમાં આવેલાને બોલે 'તરીકે જ જણે છે રામચન્દ્રજીએ એમને ઝોળખ્યા છે, અને કોઈ ન જણે એવીરીતે એમનો આદર કયા પછી દરેક વેદ એમની સ્તુતિ કરે છે —

પ્રથમ સામવેદ બોલ્યો —

જય સગુન નિર્ગુન રામ રૂપ રૂપ અનૂપ ભૂપ શિરોમને ।

દસકંધરાદિ પ્રચંડ નિસિચર પ્રવલ સિલ મુજવલ હને ॥

અવતાર નર સસારમાર વિમજિ, દારુન દુઃસ દહે ।

જય પ્રનતપાલ દયાલ પ્રમુ સયુક્ત સક્તિ નમોમહે ॥

ભાવાર્થ — “હે રામ ! હે ભૂપશિરોમણી ! તમારે સગુણ નિર્ગુણ રૂપ ઉપમા ન આપી સકાય તેવું છે, તમારી જીમના બેઠવડે પ્રચંડ અને પ્રબળ અને રાક્ષસોને અને રાવણ જેવાને હણ્યા, સસારનો લાર ઉતારવાને અવતાર લખને તમે દારુણ દુઃખ દૂર કર્યું, નમ્રતાપાલક દયાળુ ! તમારો જય થાઓ

અમે તમને તમારી શક્તિ સહીત વંદન કરીએ છીએ.” શ્રુતિ—“ દ્વાવેવ
 ईश्वरस्य रूपे मूर्तचामूर्तचेति ”—“ ભગવાન અલ્પ-એક મૂર્તિમંત અને
 બીજું મૂર્તિમંત નહિ એટલે નિરાકાર-એવા જે રૂપવાળા છે.” મૂર્તિમંત
 ભગવાન બ્રહ્મનું રૂપ-સત્વ, રજ, તમ-એવા ત્રણ ગુણવાળું છે. બીજું એ
 વિરાટ એટલે વિશ્વરૂપ-સર્વનામરૂપ થાય છે, તારે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવરૂપ
 થાય છે અને સજક, પાલક અને સંહારક બને છે. શ્રુતિ—“ एकं रूपं
 बहुधा यः करोति ”—“ ભક્તિને કારણે એ સુશુરૂપ થાય છે, વળી રામ-
 તાપનીયોપનિષદમાં એ બ્રહ્મને માટે કહ્યું છે કે—“ यो वै श्रीरामचन्द्रः
 स भगवान् अद्वैत परमानन्दत्मयो महासहस्रांतर्वहिन्यामो यो भूर्भुवः
 स्वस्तस्मै वै नमोनमः ” ॥—“ જો શ્રીરામચન્દ્ર છે તેજ પોતે ભગવાને એકજ
 પરમાનંદ તેજે રૂપવાળા છે, એ રૂપવડે બ્રહ્માંડની અંદર અને બહાર વ્યાપીને
 વિરાટ બનેલા છે. મુઃ-ભુવઃ-સ્વઃ-ત્રિલોકરૂપ છે; તેમને નમસ્કાર દો.”

પ્રભુપ્રેમીઓ! સામવેદની પછી યજુર્વેદ નીચે પ્રમાણે રજીત કરી—

“सर्वं विषम मांयावशं सुरासुर नाग नर अगजग हरे”

“सर्व पंथ भ्रमते अमित दिवस निसिं काल कर्म गुननि भरे” ॥

“जे नाय करि कठना बिलोके त्रिविधि दुःख ते निबहे”

“सर्व खेद छेदन दच्छ हम कहूँ रच्छ राम नमामहे” ॥

ભાવાર્થ:—“ હે રામ ! વિષમતાવાળા તમારી આપને વશ-દેવો, ડાનવો,
 નાગો, નરો-અર્ધ જગત છે. રાતદિવસ કર્મ અને ગુણથી ઘેરાયેલા સંસાર-
 માર્ગમાં ભટકે છે, તેમાંના જે કામ ઉપર કરણ કરીને, હે નાય ! તમે નજર
 કરો છો, તેમના ત્રણ પ્રકારનાં દુઃખો દૂર થાય છે અને તેમને નિબાળ થાય
 છે. એવા હે અતુરે રામ ! અમારી રક્ષા કરો; અમે તમને વંદીએ છીએ.”

યજુર્વેદના કથનપર વિશ્વાસ નહિ લાવનારને સંકા થાય અને પ્રશ્ન
 કરે કે—“ વેદો સંસારમાં ભગવાં લેખીને દુઃખો કહે છે. એમની રક્ષા કરવાની
 રજીત કરવાને બદલે વેદો તો પોતાનીજ રક્ષા કરવાનું કહે છે. તું એ
 બરાબર છે ?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે—“ હા ! એ બરાબર છે. વેદ

જગતના-મુક છે. તેઓ પોતાની રક્ષા ઈચ્છીને જગતના માનવીઓની રક્ષા કરવાની આદના થતાં છે. કારણકે વેદોએ ; મનવજીવોને, ક્ષત્રી દીધું છે કે સંસારના દુઃખોનો નાશ કરવાને ભગવાન-રામચંદ્ર-પરમબ્રહ્મ-કુસળ છે. એવું, એમનું કથન એ સાચું જ છે.

હવે અર્થવેદ કરેલી સ્તુતિ સાંભળો:-

જે ઘરન સિંચ અજ પૂજ્ય રજ સુમ પરસિ મુનિપતિ તરી ।
 નવ નિર્ગતા સુરબંદિતા સૈલોકપાવનિ સુરસરિ ॥
 ધ્યજ કલિસ અંકુસ કંજયુત ચન ફિરત કંટક કિન હદે ।
 પદકંજ દંદ્ર મુકુંદ રામ રમેસ નિલ મજાસદે ॥

બાવાર્થ:-“જે ચરણોનું શિવ અને પ્રભા પૂજન કરે છે તથા જે ચરણોની રાજનો સ્પર્શ કરીને મુનિની પતિ બદલા તરી, અમુ-તેમજ જે ચરણોના નબોમાંથી ત્રણે લેડોને પ્રચિત્ત કરનારી લગવતી લાગીરથી નીકળી છે; જેમાં ધન, વસ્ત્ર, અંકુસ અને કમલનું ચિન્હ છે; અને-જે-ચરણમાં વનમાં ફરતા કોટાએ વાગીવાળીને આદિશ પદ્મા છે અથવા વનમાં વિચરનારા કોસકિરોતો, જેઓ કોટારેષ છે-તેમણે જેમના કથન કર્યા છે અને કથનથી જેમની સુદિ સુધરી ગઈ છે, એવા હે લોકોપેતિ રામ આપના મુકુંદ અર્થાત્ મોક્ષદાતા ચરણચિન્હનું ‘કું’ લગન કરે ‘કું’ તમારે ચરણે ‘સંસારના સુખોને આપનારા છે, તેમને કું વંદું છું.”

અર્થવેદે આગળ સ્તુતિ કરતાં કહ્યું કે:-

તે જ્ઞાનમાન વિમત્તત્ત્વ મયહરતિ મહિ ન જાદરી ।
 રે પાદ સુરદુર્લભ પદાદપિ પરવ હમ દેસલ હરી ॥
 વેષાસ કરિ સવ આસ પરિહરિ દાસ તવ જે હોદ રહે ।
 પિ નામ તવ વિનુ ભમ તરહિ મવનાથ સો સમરામદે ॥

બાવાર્થ:-“જેઓએ જ્ઞાની હોવાના અભિમાન ‘વે’ મદોન્મત્ત-યત્નો; જન્મમરણના ચક્રપર ચડાવી દુઃખી થવાના તેમજ જેઓએ લગને દસારી

બંધિતનો આદર નથી કર્યો તેઓ દેવતાઓને 'પણુ' દર્શાવેલા એવા બ્રહ્મલોકમાંથી નીચે પડેલાં અમારી નજરે નીહાળ્યા છે. પણ વિશ્વાસ કરીને, ભોગવિલાસની આશા લેશુંને, જેઓ તમારા દેસ-સેવક થઈને રહ્યા છે, તેઓ તમારા પાવન નામોનો જપ કરીને, હે જગન્નાથ ! બહુ આસાનીથી, કષ્ટ વિના, સંસાર ચક્ર પરથી ઉતરી જાય છે; લાવસાગરને તરી જાય છે. એવા હે રામ ! તમારું હું સ્મરણ કરું છું."

શ્રુતિઓ—'અયમાત્મા બ્રહ્મેતિ ।'—'एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म नेह नानारित किंचन ।'—'આ આત્મા બ્રહ્મ છે; એટલે આકૃતિ માત્ર-આત્મા માત્ર-બ્રહ્મ છે. આકૃતિ એટલે આત્મા એમ સમજવું. જેમ એક તરવાર બહુ વર્ગો સુધી જમીનમાં ફટાથેલી રહેવાથી તેના ઉપર ચડેલા કાટના દાકણથી ઝોળખાતી નથી અને શસ્ત્ર તરીકે ગણાતી નથી, પણ તેના ઉપરનો કાટ દૂર કર્યા પછી સરાણુ પર ચડાવ્યા પછી, એ તરવાર છે અને શસ્ત્ર તરીકે ઝોળખાય છે-પણ તેનું નામ તો આદિ થી અંત સુધી જેમ તરવારજ, તેમ દસ્યમાન વિશ્વાકૃતિ આત્માજ છે. શાનીઓ અને મોહાર્થીઓ દસ્યમાન આત્મસ્વરૂપને-જડ-આત્મા કહે છે. કારણકે તે આત્માનું યથાર્થ સ્વરૂપ નથી, પણ છે તો આત્માજ. એટલા મારેજ ઉપર શ્રુતિ કહે છે કે 'આ આત્મા બ્રહ્મ છે.' બ્રહ્મ કહો કે આત્મા કહો, વ્યક્ત કહો કે અવ્યક્ત કહો, સંગુણ કહો કે નિર્ગુણ કહો, છે એકજ એક બ્રહ્મ એ વિના બીજું કશું નથી. જૂદાંજૂદાં નામોવાળી આકૃતિઓ-માનવી, પશુ, પક્ષી, જળચર, જાડ, વનસ્પતિ, નદી, પહાડ-બધું; જેવીરીતે દાર, બંગડી, પીંટી, રાણખાળા, બધું સોનુંજ છે-તેમ એક બ્રહ્મજ છે.

શરીર પણ આત્માજ છે. શરીરની અંદરનું ચૈતન્ય તો આત્મા છેજ. શરીર અને ચૈતન્ય બેઉ આત્માજ છે. આત્મા બ્રહ્મજ છે, પરંતુ શરીરની અંદરનું જે ચૈતન્ય, તેને જીવ કહેવામાં આવે છે. કારણકે તે શરીરના ગુણને ધારણ કરે છે. શરીરના ગુણને જ્યારે તે ધારણ કરતો મધ્યેને સ્વસ્વરૂપમાંજ રહેવા લાગે છે, ત્યારે તેનું જીવપણું મટી જાય છે. શરીરના ગુણને ધારણ નહિ કરતો સ્વસ્વરૂપમાંજ સ્થિતિ રાખવી અને જીવપણું મટવું-એ

ખને છે એક સાધ, અને તે શરીરના ભોગોની લાલચનો નાશ થવાની સાધ. લાલચનો નાશ થતાંની સાથેજ તે શ્રદ્ધ રહે છે. શ્રદ્ધનાં બે રૂપો-ભાક્ષાર્થીઓને સ્વસ્વરૂપનો બોધ થવા આટે કહેવાય છે.

હવે, આપણી મૂળ વાત પર આવીએ. નવું વેદો રજૂતિ કરી મયા પાછી ઉત્તેજો રજવેદ બાદરૂપે આવી રજૂતિ કરવા લાગ્યો કે:-

અવ્યક્ત મૂલ અનાદિ તત્ત્વ ત્વક્ ચારિ નિગમાગમ મને ।

પદં કંપં સાર્ગા પંચવીસં અનેકં પર્ણં મુમન ધને ॥

ફલયુગલ વિધિ કટુ મધુર વેલિ અકેલિ જેહિ આધિત રહે ।

પદ્મવત ફૂલત નવલ નિત મંસાર વિટપ નમામહે ॥

ભાવાર્થ:-“જેનું મૂળ અવ્યક્ત છે, એવા અનાદિ અશ્વત્થ-સંસારવૃક્ષ -જેને ઉપરાઉપરી ચાર હાલો, ૭ કળો, ૫ગ્રંથીસ ગ્રંથીઓ, અને ૬ પંદર અને ચાર વિનાનાં ફૂલો છે, તેમજ એક જાત કડવાં ફૂલોની અને ખીછ મીઠાં ફૂલોની-એવાં બે જાતનાં ફૂલો આપનાર, એ સંસારવૃક્ષ છે. જેને વીંટાયેલી રહેલી વેલી એ અવિદ્યા-માયા છે. આવા સદાય નવપલ્લવીત એવા સંસારવૃક્ષ -શ્રીરામચન્દ્રજી-તમને, નમસ્કાર કરીએ છીએ.” રજવેદ આગળ બોલ્યો:-

જે પ્રદ્ય અજ અદૈત્વ અનુભવગમ્ય મન પર ધ્યાયહી ।

તે, કહહું જાનહું નાય હમ તવ સગુણ વક્ષ નિત ગાવહી ॥

ફરનાયતન પ્રમુ સુનાંકર દેહુ યહ ચંદ્ર માંગહી ।

મન વચન કર્મ વિકાર તજિ તવ ચરન હમ અનુરાગહી ॥

ભાવાર્થ:-“અજ-અદૈત્વ, અનુભવથી ઓળખીત તોરા, મનથી પર, એવા તમો-પ્રદ્યનું જે ખ્યાન કરે છે, તેઓ હે નાય! તમને જાણે છે, કહે છે અને તમારાં વક્ષને ગાય છે. તમારા સંયુક્તરૂપને ઓળખનારાં કહો છે. કે તમે કહણું છો, પ્રજ્ઞ છો, સર્વ સદૃશ્યસંપન્ન છો. એવા તમારી પાસે છંદકપટ લઈને મન-કર્મ અને વચનવેડે એવું પરદાન માંગીએ છીએ, કે તમારા ચરણ પ્રત્યે અમારો અનુરાગ થાય.”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! રૂપેદેનો ઉપરોક્ત બોધ એવો છે કે સાક્ષાત્ જાણનાયોગ પરમતત્ત્વ-સ સારવર્ણ-વિશ્વરૂપ જગત-મોનવ અને બધાના શરીરની અંદરનું ચૈતન્યજ્ઞ જાણવા યોગ્ય છે તેને શ્રુતિ આ પ્રમાણે કહે છે કે-“ નિત્યો નિન્યાનાં ચેતસ્યેતનાનામેકો વહૂનાં યો વિદધાતિ કામાન્ ॥ ” એ નિત્યો કરતા પણ વધુ નિત્ય છે, જે ચૈતન્યે કરતા પણ વધુ ચૈતન્યવાળું છે, તે બ્રહ્મ એકજ છે અને તે સર્વ કામનાઓને પૂર્ણ કરે છે. વળી “ રામતાયોપનીયોપનિ પદ્મ કહે છે કે - “ વસ્વાશેનેય ગ્રહા વિષ્ણુ મહેશ્વરાપિ જાતો મહાવિષ્ણુર્યસ્ય વિન્ય ગુણાશ્ચ સ એવ કાર્યકારણપરયોઃ પરમપુરુષો રામો દાશરથિ વમૂચ ॥ ” અર્થાત્ = જેના અંશથીજ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર ઉપજ્યા છે અને મહા નિષ્કુ જેના દિવ્ય શુભો છે, તે કાર્ય અને કારણથી પર છે, તે પરમપુરુષ દાશરથના પુત્ર રામ થયા છે જેમા યોગીઓ રમે છે તે રામ પરમબ્રહ્મ છે, જેમા ઉપજેલું ચરાચર જગત રમી રહેલું છે, ચરાચરમા જે રમી રહેના છે, જે જગતને ધારણ કરી રહેના છે, તે રામ-પરમબ્રહ્મ-દાશરથના પુત્ર થયેલા છે. ”

। ૧ । ૫ । । ૫ । ૬ । ૭ । । ૮ । ૯ । ૧૦ । ૧૧ । ૧૨ । ૧૩ । ૧૪ । ૧૫ ।

પ્રભુપ્રેમીઓ ! હું ધાર છું કે સત્-સત્-એવુ તથા શુદ્ધવાણું સદૃશનિશુલ્ક બ્રહ્મ વિસ્તારપૂર્વક વાર્તાનાપમા કહેવાય છે. આણું બ્રહ્મ ॥ જે એણે પૂર્વે પણ તમને કહ્યું છે જે કે કહેવાની રીતો જૂદીજૂદી છે, છતાં બધા કથનોનો સારમેળ સુદ્ધિમાનને સમર્પણા વિના નજ રહે, કે બ્રહ્મ વિના ખીણ કોઈ વસ્તુજ નથી કૈતભાંવી મૂર્ખ માર્ગવીઓ કામના કરીને કોને લૂટે છે ? કોના પર દીધ કરે છે ? કોની સાથે લોભવૃત્તિથી વર્તે છે ? કેમ મમતા કરે છે ? કોની ક્ષિપ્ત કરે છે ? કોના પર શ્રેષ્ઠ ચલાવુ માન કરે છે ? આ બધું સુદ્ધિવાળા મોનવીઓમા રહેલા ચૈતન્યને નથી સમર્પણ તે ચૈતન્યને છવ કહેનામા આવે છે “ ભગવદ્ગીતા મોક્ષશાસ્ત્ર છે, મારે સાવધાનીથી, દંડતાથી, નિશ્વાસથી, ગ્રહભક્તિથી શ્રોતાઓએ યાદ રાખવું ઘટે છે કે મોક્ષાર્થીઓએ બ્રહ્મનાં બે સ્વરૂપો કથન માર્ગ મારે છે; છવ એ બ્રહ્મજ છે અને તે બ્રહ્મ એકજ છે. પદ્મ સાથેસાથે યાદ રાખવું ઘટે છે કે-અવિધાવડે અજ્ઞાન દશામાં પ્રતીત થતું આ જગત, આ સસાર, આ વિદ્ય અને આ શરીર-સત્ય લાસે છે, અને તેથીજ શોક અને સસારબધ લાસે છે. તેથીજ જીવને મોક્ષ-સદ્ગતિ

-દુર્ગતિ અને નરક પણ લાસે ॥ એકે જાતી ગતિ લાસ માનજ છે, પરન્તુ એ લાસથીજ બંધ અને મોક્ષ લાસતા હોવાથી શોકમુક્ત અને સ સારવં-ધમુક્ત થવા અને નિર્નાશ શાંતપદ પામવા સ્વસ્વરૂપનો અનુભવ થાય તેના સાધનો કરવાની આવશ્યકતા મનાયલી છે એ આવશ્યકતા સમજાય તેટલામાટે જીવને ૭ પ્રકારની જે ગતિ થાય છે, તે જાણવી ઘટે છે તે ૭ ગતિઓ આ પ્રમાણેની છે (૧) સામાન્ય પાપાયરણી જીવની, (૨) મધ્યમ પાપાયરણી જીવની, (૩) અતિ પાપાયરણી જીવની, (૪) સામાન્ય ધર્માયરણી જીવની, (૫) મધ્યમ ધર્માયરણી જીવની અને (૬) ઉત્તમ ધર્માયરણી જીવની જીવોના આવા ૭ પ્રકારના ભેદો હોઈ તેમથી પ્રાપ્તિ એક, બે અથવા ત્રણ જાણુ ભેદો ॥ અને તેમની ગતિ પણ તેટલીજ છે

(૧) સામાન્ય પાપીજીવ પ્રથમજ મરી ગયા પછી તરતજ પોતાની વાસનાનુસાર પ્રાપ્ત થયેના અક્ષતરેફનો અનુભવ કરે છે અને તેજ દાણે પ્રથમની પેઠે એને સ્મૃતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

(૨) મધ્યમ પાપીજીવ પોતાના મરણનો મોહ મથ્યા પછી કેટલાક કાળ સુધી પાથરની પેઠે જઈરની જડતાનો અનુભવ કરે છે પાછો કાળે કરીને નમ્રત થયા પછી તે પશુપક્ષીનાં શરીરોને ધારણ કરીને પછી સસારમા આવે છે.

(૩) અતિ પાપી જીવ એક ૧૧ સુધી મૂર્ત થઈને મૂર્તનો અનુભવ કરે છે અને તેજ હૃદય પાથર જેવુ જડ થઈ નય છે સારપછી સમય વીલ્યાબાદ એની મૂર્ત છૂટે છે, સારે તેને જાન આવે છે અને ધણા દિવસ સુધી વાસનાના જઈરમા ઉડેલા નરકના અક્ષમદુ ખનો અનુભવ કરે છે હજારો થોનિઓમાં જન્મ લઈને એક પછી બીજુ એમ ઉપરાજાપરી દુ ખો-ભોગવ્યા કરે છે અને સારબાદ કોઈ સમયે સસારરૂપી સ્વપ્નભ્રમમા એ શાંતિ પામે છે, અથવા તે મહાપાપી જીવ મરણથી ઉપજેલો મોહ મથ્યા પછી જડતાનાં હજારો દુ ખોથી વ્યાકૂળ થાય છે અને હૃદયમા વૃદ્ધપણના જન્મનો અનુભવ કરે છે આમ વાસનાનુસાર નરકમાં હજારો દુ ખોનો અનુભવ કર્યા પછી તે પાછો પૃથ્વીમાં જન્મ ધારણ કરે છે

(૪ અને ૫) સામાન્ય અને મધ્યમ ધર્મી જીવોમરણનો મોહ મથ્યા પછી ઔપધીઓ તથા મર્દનવોથી લારેલા નદન તથા ચિત્રરથ આદિ વનમાં

કિંતર તથા કિપુરુષના સરીરમાં જન્મ છે ત્યાં પોતાના કર્મોનું ફળ ભોગવ્યા પછી વાયુ તથા વરસાદ દ્વારા પૃથ્વીમાં ડાગર, જવ, ઘઉં, જાજરી, કઠોળ, વિગેરે ઔષધિઓમાં પ્રવેશ કરે છે અને તે દ્વારા પુરુષના વીર્યના માર્ગે, તે જીવ સ્ત્રીના ગર્ભમાં પ્રવેશ કરે છે.

(૬) મર્મીષ્ટ એવો ઉત્તમજીવ જે મહાપુરુષ કરનાર છે, તે મરણ સમયે ઘરેલો મોહ મર્યા પછી પુરુષરૂપી વાસનાની જાગૃતિથી સ્વર્ગમાં વિદ્યાધરના નગરનો અનુભવ કરે છે આમ પુરુષ ભોગવ્યા પછી તે ઇલાવૃત અથવા કિપુરુષ, અંકમા કર્મનું ફળ, ભોગવી પછી, મનુષ્યલોકમાં લક્ષ્મીનાન સમજીને માણસને ધીર જન્મે છે.

આ પ્રમાણે ઉપર કહેલા ૭ પ્રેતોની-મરણ પામેલા માનવીઓની મરણાન્ત મૂર્છા મર્યા પછી ક્રમે કરીને ઉપર પ્રમાણેની ગતિ થાય છે, મરણ પછી સામાન્ય રીતે મરણ પામનાર માનવીને ‘મારું મરણ થયું’, એવું પ્રથમ જ્ઞાન થાય છે. પછી બધુંઓએ આપેલા પોંડાનથી ‘મારું શરીર પેદા થયું’ એવું એને જ્ઞાન થાય છે. ત્યારપછી ક્રમે કરીને ‘જાળપાસને, ધારણ કરનાર યમના અનુચરો આવીને મને લાઇ જાય છે અને હું તેમની સાથે યમપુરીમાં જઈ છું’ એવું જ્ઞાન થાય છે ઉત્તમ પુરુષવાન મરણ પામ્યા પછી પોતાના પુરુષકર્મથી પ્રાપ્ત થયેલ દિવ્ય વિમાનને પોતાની પાસે જુએ છે. પાપી માનવી પાપકર્મથી પ્રાપ્ત થયેલ હીમ-કાટા તથા તરનારની ધાર જેવા પાદચ્છાણા વનને પોતાની સમીપ જુએ છે. મધ્યમ પુરુષવાન માનવી પોતાની નજરે સુખે આવીને જવાય એવી પગદડી-પગદડી-આકાને જવાનો રસ્તો અને તેની આસપોસ ઠંડા લીલાં ખડકાસ હિગેલોથી ઘેરાયેલો જુએ છે. વળી ‘તે છોયાનાળા મીઠા પશુની વાવને જુએ છે અને પછી ‘હું યમપુરીમાં આવ્યો છું’ એવું જુએ છે આ માનવીનું પાલન યમજ કરે છે અને ‘ચિત્રગુપ્ત’ વિગેરે યમ સલામાં મોરાર કર્મનો પ્રિયાર કરે છે’ આમ તે જુએ છે ‘આ પ્રમાણે દૈત્ય’ થતા સંસારની જેમ રહેલો તથા સમગ્ર પદાર્થ અને તે ક્રિયાથી શોભતો મરણપર્વનો આ સંસારનો લાગ પ્રત્યેક માનવીને ભોગવે પડે છે કારણ માત્ર એનું એકજ છે અને તે સ્વસ્વરૂપનું અજ્ઞાન છે. જેને સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન છે અને જેણે જ્ઞાને પોતાનો આત્મા જાણ્યો છે

અને સર્વેનામરૂપને બ્રહ્મ જાણ્યું છે, એવા બ્રહ્મને જેણે પોતાને માન્યું છે, પ્રત્યેકને જે માનવી બ્રહ્મ જુએ છે, તેને પૂર્વેકિતમાત્ર કર્યું અનુભવવાનું હોતું નથી. કારણકે અવસ્થાન વખતે એ બોધદયામાં હોય છે શદ્ધા કરે. નિશ્વાસ કરે-એકે જ એજ સત્ છે અને તે કળારહિત, ક્રિયારહિત અને શાંત છે દેખતું માત્ર બધું વિકાર છે તેની ગણના કરીને મોક્ષાર્થીએ તેમાજ સ્થિતિ રાખવી અવગીત છે દરમિયાન રૂપને સાધના મારેજ સસ, ગણતુ સાધ્ય સિદ્ધ થયા પછી તેને કાષ્ઠાસિદ્ધ સત્ ગણ્યો નથી.

વાર, હવે જ સચારાણુ જે બ્રહ્મ અથવા બ્રહ્મ કે જેને જ સજ્જાથી ઓળખવામાં આવે છે, તે બ્રહ્મ માન્યતાએ તેમ નથી જ-તત્-સત્ એમ ત્રણ નામોનાણુ બ્રહ્મ છે તે નણે બ્રહ્મને ઓળખારતા હોવાથી અને તેમનાથી વેદો પેદા થયેલા હોવાથી તેને-એક પ્રકારના બ્રહ્મને ઉકૂટ અને પવિત્ર માનવામાં આવેતું છે તથાજ કર્મના આરભમાં અને કર્મની પૂર્ણાકૃતિના અંતમાં એ જ-એક નામનું ઉચ્ચારણુ કરવામાં આવે છે આવું વિધાન વેદ અને વેદના અર્થને જાણનારા બ્રહ્મરાદીઓ અને બ્રહ્મને સાક્ષાત્કાર કરેલો છે એના બ્રહ્મનિષ્ઠો, વેદવેદાન્તપારગતોએ કરેલું છે સંભવ છે કે યજ્ઞ-દાન-તપની સર્વે ક્રિયાઓને કરતા અશ્રદ્ધાથી કાંઈ અગ ચૂકી જવાયુ હોય કે અમની વિકળતાથી કરી બૂન થઈ હોય તો આદિ અને અતમાં જ ના ઉચ્ચારવાળા લક્ષણના વિધાનથી બધી બૂલચૂકનો દોર જુસાઈ જાય છે અને એ નામના પ્રભાવથી બધી ક્રિયાઓ સાત્વિક ગણાય છે.

તત્-એના બ્રહ્મના નામનો પ્રભાવ પણ એવાજ શદ્ધાન છે મોક્ષાર્થીઓ પણ મોક્ષની કામનાવાળાજ ગણાય છે પૂર્વેકિત સકામ કર્મદીઓની પેઠે તેઓ પણ યજ્ઞ-દાન-તપ-શ્રીત ક્રિયાઓ, મોક્ષની કામના હોવાથી જે કાંઈ કરે શારીરીક તપ કરે ઐતન-કન્યાદાન, વિગેરે કરે, બધું શારીરીક ભોગોની કામનાને સકલ્પથી સજીને કરે, ઇશ્વરાર્પણ શુદ્ધિથી કરે, તોપણ કાંઈ શરતચૂક ચઈ જાય, વિકળતાથી શદ્ધાનો લોપ થાય પ્રમાદથી થાય તો-તત્ એ પાવન નામ જૂતોના દોષોને જૂરેની નાખે છે એના કર્મના ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે અને એનું અંત કરણ બ્રહ્મોપદેશને લાગતું જની જાય છે.

૧૧ સત્-એ પ્રજના નામનો પ્રભાવ પણ મહાન છે. સત્-વિષયમાં વસ્તુની દયાતિના બાવને કહેવામાં આવે છે. 'ધનસુખસમનો આ પુત્ર છે' એવા વાક્યના પ્રયોગથી કહેવાતો, એ બાવ એને સત્ કહેવામાં આવે છે. ખીછરીતે વસ્તુમાં પ્રજા હોવાથી કોષપણ એક થા બહુ વસ્તુઓને 'આ' અથવા 'એ' પ્રજા છે, એવું કહેવામાં આવે તો એવીરીતના વાક્યના પ્રયોગના બાવને સત્ કહેવામાં આવે છે, તે જરાજર સુસંગત છે. જે કાંઈ સાઈ હોય એને સત્ કહેવામાં આવે છે તે પણ સુસંગત છે. એવીરીતે કોષપણ કર્મનાં વખાણ કરવામાં આવે છે, ત્યારે પણ સત્ શબ્દનો પ્રયોગ સુસંગત છે. તેથીજ એવું જે કાંઈ સત્ તે પ્રજાજ છે.

૧૨ શૈવીશૈષ્ણવી યજોર્મા, શારીરીક તપોમાં, કન્યાદાન અને ખીજાં દાનોમાં, જ્યારે માનવીની શુદ્ધિની સ્થિતિ હોય અને એ ક્રિયાઓ કરવામાં આવતી હોય ત્યારે એ પ્રજાઓને વિદ્વાન સત્-એમ વખાણીને કહે છે. યજ-દાન-તપ કરવામાં અગ્રદા વિગેરે, દોષ થયેલા હોય, તે દોષોને વિદ્વાન કરવા માટે સત્ શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. આ પકારના સત્ શબ્દના અર્થને લોકશાસ્ત્ર-પ્રસિદ્ધ પરમેશ્વર ગણે છે. એવા અર્થને કહેનાર પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ કર્મ સત્ કહેવાય છે.

આ હાલતમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો બોધ એવો છે કે માનવીના શારીરીક રચનાજ એવી છે કે જરાપણ અગ્રદા કે જરાપણ પ્રમાદ થઈજ નાય, માટે એ દોષને દૂર કરવાના ઉપાયરૂપ સાદ્યત સર્વે ક્રિયાઓમાં સત્-સત્-સત્-પ્રજના નામના ઉચ્ચારણનો પ્રયોગ સાત્વિકગ્રહાવડે મુમુક્ષુઓએ નિયમ પડે કરવેજ પડે એવું નિશ્ચિત થયેલું છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ! પ્રભુના નામનો મદિમા ભક્તકવિ તુલસીદાસજીએ 'બહુ વખાણીને કર્યો' છે —

વંદો રામનામ રઘુવરકે । હેતુ કશાનુ માનુહિમકરકે ॥

ભાવાર્થ:—રઘુવરના એક એવા ભગવાન રામચન્દ્રજીના નામને હું 'વહુ' છું. એ 'રામ' નામ રામ-રામ-આમ વ્યજન-સ્વર-વ્યજન મુક્ત થઈને

‘રામ’ શબ્દ બને છે. કૃષ્ણનું નામના અગિનો-ર-નામનો વ્યજન પ્રતિનિધિ છે કૃષ્ણનું પ્રભાવ ભરમ કરાવે છે. લાલ કહેતાં સુરજનો અ-નામનો સ્વર પ્રતિનિધિ છે એનો પ્રભાવ અધિકારનો નાશ કરવાનો છે ચદ્રમાનો -મ-નામનો વ્યજન પ્રતિનિધિ છે ચદ્રમાનો પ્રભાવ તોપને દૂર કરીને શાંતિ આપવાનો છે આ પ્રભાવે શુભાશુભ કર્મને ભગ્ન કરીને, મેદાધિકારને દૂર કરીને, સસારના નલે તોપને શાંત કરીને શાંતિ આપનાર ‘રામ’ નું નામ અને અનન્ત-અનન્ત થી બનેલું હૃદય-નામ એકજ છે, એકજ પ્રભાવવાળું છે, તે સત્ છે

તે સમુદ્ધનિર્ગુણ-શક્તિ, શક્તિ-પિંચુ-મહેશમય છે તે રામને, તે હૃદયને, જાળીને કાંધીમા પ્રાણી હોડતાં માનવીઓને સુકિત આપવાની શક્તિયુક્ત ભગવાન શકર થયા છે ભગવાન ગણેશ અને આદિકવિ વાલ્મીકિ એ નામનો પ્રભાવ જાણે છે મીરા અને શકરે એ-નામના પ્રભાવથી એર પીને હજમ ફરી નાંખ્યું રામ શ્રેષ્ઠ કે રામનું નામ શ્રેષ્ઠ-એનો ફેસનો આપી દઈને બેઠેલાંથી એકને મોટું કહેવું અને બીજાને નાનું કહેવું એ તો દોષ લાગે તેવું છે છતાં સાધુપુરો બેઠેલા બેઠેને બહુ સારી રીતે સમજે છે ‘દાખતા તરીકે-કોઈપણ આકૃતિ નામને આધીન છે નામ વિના આકૃતિનું જ્ઞાન થતું નથી. નામ જાણ્યા વિનાની વસ્તુ હાથમા હોવા છતાં ઓળખાતી નથી

“રમેતે યદિમન્ યોગિનો સ રામ” = “જેમા યોગીઓ રમે છે તેને રામ કહેનામા આવે છે “યો મનસા મનનમ્ દ્રષ્ટે સા મનીષી” = “જે કારણથી જેના મન-રૂઝે મનન કરાય છે તે કારણથી મનન કરનારને -મનીષીનું-માનવી-મનુષ્ય કહેનાય છે” આ નામ શુદ્ધકર્મને કહેવું હોવાથી પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે જેને અંતરમા અજવાળું / જોઈતું હોય એણે નામરૂપ દીસાને દીનમા ધારણ કરવો જોઈએ. નામનો જાણ કરનાથી-યોગીઓ સદાય સાવધાન-જાગ્રત દશામા રહે છે અને સાથે સાથે પોતે પ્રપચ, વિનાના અને વિરાગી રહી શકે છે રૂપને જોઈને નહિ, પણ નામોચ્ચારથી શ્રદ્ધાનંદ અનુભવાય છે કોઈપણ મૂઠ માર્ગને, જાણવો હોય તો, નામોચ્ચારથી જાણી શકાય છે નામના જાણથી સિદ્ધ થયેનો માનવી અણીમાદિ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે સકટમરત માનવી નામોચ્ચારથી સકટમુક્ત બને છે જેઓ કામના વિનાના થઈ ગયા છે એના સર્વે ભક્તોએ નામોચ્ચારનોજ માર્ગ મદલ્ય કર્યો છે

“ભગવાન” કરતાં ભગવાનનું નામ “મહાન” પ્રભાવવાળું છે. “એ નામ રામ-ચા-હૈ એણે” અંતર્ગત બેઉ સગુણ-નિર્ગુણને પોતાને વશ કરી લીધાં છે. નામનો પ્રભાવ વિચારવા જેવો છે. “રામે” ભક્તોને માટે અનંતશરીર ધારણ કર્યું, જ્યારે એમનાં નામે કરોડો ખલેપુરગોત્રી બુદ્ધિને સુધારી તેમનું દિલ કર્યું. વિશ્વામિત્રનું દિલ કેરવાને માટે તાડકા અને એના પુત્રને માર્યો અને અને અંદાધ્યાનો ઉદ્ધાર કર્યો. રામનું નામ જંપનારા ભક્તો આનંદમંગલરૂપ થઈ જાય છે. “રામે” શીવેનું પતુપતોડ્યું, જ્યારે રામના નામે તો કરોડો ભક્તોના સંસારબંધનને તોડી નાખ્યાં. દંડકવનમાં તો શક્તિને મારી વનને સોદામણું કર્યું. ભગવાનના નામનું ઉચ્ચારણ કળિયુગના બધા દેવોનું નિકંદન કરે છે. શંખરી, જટાધુ વિગેરે સેવકોને રામે સદ્ગતિ આપી, જ્યારે રામનામે તો અનેકજનોનો ઉદ્ધાર કર્યો. રામે વાનરો અને રીંછોને એકઠા કરીને સમુદ્રપર સેતુ બાંધ્યો, જ્યારે એમના નામનું સ્મરણ કરનારાંઓ વગર સેતુ બાંધે બવસાગરને પાર કરી જાય છે. વિચાર કરી જુઓ જોઈએ! જલે તમે વેદાંતીઓ હો, ભક્તો હો, કર્મહીઓ હો, આત્મીઓ હો, બ્રહ્મનિષ્ઠો હો, પંથ ધોઈ રાખો કે નામસ્મરણ વિના સિદ્ધિ થતી નથી. નામસ્મરણ ઉચ્ચાર કરેવાથી પૂંજી બોધાય અને મનેથી પણ જોલાય. નામસ્મરણ કરનાર માનવી સદા શોકમુક્ત રહે છે અને એવસાન બાદ સંસારબંધમુક્ત પણ થાય છે. નામનો પ્રભાવ બાહ્યતેજ ભગવાન રાંકરે હૈ ને રામ બરાબરે કહ્યો છે.

“વાર, પ્રભુપ્રેમીઓ! પ્રભુના નામને પીપનોશક, દોષનાશક, સંકટનાશક, દુઃખનાશક” કહ્યું છે. જ્યારે એનાથી ઉચ્છેદ એને આનંદમંગલરૂપ અને સંસારબંધનાશક કહેવામાં આવ્યું છે. પાપ એટલે અજ્ઞાનથી, લાલચથી, ક્રોધથી, અહિંસાનથી અને છર્ણથી કરાતી ક્રિયા; અશ્રદ્ધાથી અને પ્રમાદથી થતી ક્રિયા, જે ક્રિયાનું ફળ શ્રીકૃષ્ણના નામનું સ્મરણ કરીને એમને શરણે નહિ જનાર માનવીને કાષ્ઠકળે મળ્યા વિના રહેતું નથી. આ ક્રિયા કાચીક, વાચીક અને માનસીક હોય છે. લોકલજ્ઞ, અશક્તિ અને, રાજ્યભયથી માનવી સ્થૂણશરીરવડે આજ્ઞા પાપો કરે છે, પણ માનસીક પાપો તો સહેલાણે અપાર કર્યાજ કરે છે. અંતઃકરણમાં પાપી પ્રવૃત્તિ ચાલતી હોવાથી સંસારના જીવનની જે હુલ્લે એને મળવી જોઈએ તે એને મળતી નથી.

દૃષ્ટાંત:-કોઈએક જના માણસે એક સતને પોતાના મનની સદા અપ્રસન્નતા રહેવાની વાત કહી એટલુજ નહિ પણ વધુમાં ફરિયાદ કરી કે હરિજનના અહેસાસ જે શાંતિ હોવી જોઈએ, તે એના પર હતી નહિ વળી વૈષ્ણવના ઉદયમાં જોટલુ હેત, પાપ વિનાના માનવી જેવુ ચક્રાદિતપણું અને ભક્તોનુ પ્રભુસ્વાર્થપણું, પરમાર્થપણું ઈત્યાદિ ગુણો એનામાં કેમ નથી, તે વિશે કારણ પૂછ્યું તે સતપુરે જવાબ આપ્યો, “હે બાઈ! તમારા પાપો દુષ્ટ નષ્ટ થયા નથી ચરીરવડે થતા મોટા પાપો જેવાંકે હિંસા, ચોરી વ્યભિચાર, અસત્ય, ગુનાર, મદ્યપાન ઇત્યાદિ તમે બધાં છે બાં દરે અને આવા દુષ્ટતા જાતનાં કુકર્મો તો તમે નહિજ કરતા હો, એમા શી નવાઈ? તમારા જેવા હરિજનો એનાં પાપોથી તો બહુ દૂરજ રહે તમારા જેવા સારા સરકારવાળા અને સારાં સાધનોવાળા આમ દૂર રહે એમા કાઈ બધીદારી નહિ તમારે અને તમારા જેવાઓએ તો કાંઈક વધુ ઠીક કરી બતાવવુ જોઈએ, કારણકે તમે તો ધર્મના માર્ગમા છો તમે તમારું અને જગતનુ ભલું ધન્ય છે તમે વ્યાજબી અને ચેરવ્યાજબી સમજી શકો છો તમે પ્રભુમય થવા ચાહો છો, એ કારણથી તમારી જવાબદારી વધી છે તમે અનવકાળના મોક્ષસુખની ધન્યતાવાળા છો, તેથીજ તમારે, પ્રભુની પ્રીતિ સપાદન કરવાને વધુ કરી બતાવવુ જોઈએ તમારે મોટા ભોગ આપવો જોઈએ આ મોટા ભોગ એવો નથી કે જેનાથી તમારે ધરખાર, ધનદોલત, પુત્રપુત્રી અને સગાસબધીઓને લાગવા પડે, પરન્તુ માનસીક પાપોથી બચવુ જરૂરનું છે અનીતિના વિચારો સાથે ન રમવુ, ક્રોધના વિચારો ન આવવા દેવા અદેખાઈ ન કરવી, ખાનાની ચીજોનો બલખરો ન કરવો દલડાં કામોની તત્પરતા ન રાખવી ઇત્યાદિનો લાગ ખાસ જરૂરનો છે, તમે વિચારી જોશો તો સમજાશે કે એના મનમા શાંતિ ન હોય આવાં પાપો રચનચરીરથી થતાં નથી, પણ મનથી થાય છે મન એ કારણચરીરનું એક અંગ છે કારણચરીરનું સ્થાન અત કરણમા છે અત કરણમાથી પાપના વિચારો હિંતા બધે થાય છે સારેજ સાચો આનંદ આવે છે ” પેલા માણસની આખ ખુલી અને તે સારી વાત સમજી શકતા, સતને પગે પડી, બધા પાપોથી દૂર રહેવા અને શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા ચત્તરીલ થયો.

પ્રભુપ્રેમીઓ! પાપ વિશે બહુ બોલવા જેવું છે પણ મુખથી થણી વ્યાખ્યાઓ એના વિશે કરવામાં આવે છે

દૃષ્ટાંત:-અક શિષ્યે પોતાના ગુરુને પ્રજ્ઞુ, “સગવન! પાપ એટલે શું ?” ગુરુ બોલ્યા, “ધર્મરત્ની આસાતું હિલ્લ ધન કરવું, અધરિત કર્મો કરવાના વિચારો કરવા, સાત્ત્વગુણસાર ન વર્તવું અને અનંત બ્રહ્માડોના નાથની સામે થવું-એ-પાપ છે.” પાપ એવી ખૂરી ચીજ છે કે એણે વૈકુઠનાથના પાપદો-જપ અને વિજયને વૈકુઠમાંથી ઉતારી પાછા દુશ્મનને, અગ્નિના તણખાને અને નાના અને માનનીક પાપને પણ તુચ્છ ન ગણતા, એનાથી ડરતા રહેવું ઘટે અને સ્પર્શથી બચવું ઘટે.

પોતાનું અપમાન કરનાર પુત્રપર જેમ પિતા નારાજ રહે છે તેમ પરમેશ્વર પાપી માનવી પર નારાજ રહે છે. સિંહનું બચ્ચું મોટું થયા પછી વશ કરી શકાયું નથી, તેમ પાપ-કરવાનું વ્યસન/જેવું ચર્મ ગયા પછી પાપ ધટણું નથી. આગળીને સાથે કરતા પછી એને ચપ્પુથી કપી એરી લોહી કાઢી નંખાય તોજ આખા શરીરમાં એર પ્રસરણું અટકે અને માણસ મરતો બચે, તેમ તુરતમાં આવી પેટેલું પાપરૂપ એર તરતજ સસમારશ્પી શસ્ત્રથી દૂર કરવાથી માણસ પાપથી બચી જાય છે. વળી જેમ સારા ભોજનની સાથે જરાકે કટાયેલું કે ખરાબ ખાવાનું ખાયામાં આવે તો જેમ બધા ભોજનનું વખત થઇ જાય છે, તેમ પ્રમાણિકપણાથી મેળવેલા જનની સાથે પાપથી મેળવેલું થોડું પણ ધન લાજતા, એ આખો ધનરાસિ છુંડ, ચોરી, આગ કે રાજ્યદામાં જતો રહે છે જેમ તુલકાને પાણીમાં ડૂબાડવાને ગમે તેટલા પ્રયત્નો કરો, છતાં જરાપણ લાગ મળતાં તે પાણીમાં દબાયેલું રહેતું જ નથી, તેમ પાપીઓના પાપ દબાવા રહેનાજ નથી.

પાપીથી બચવાની કોશિય પળેપળે માનવીએ કરવી ઘટે છે. દરરોજ પોતાની યુદ્ધિ શુદ્ધ અને નિર્મળ રાખવાની પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરવી; પાપીની માટી માંગવી અને પાછાં ન થાય તેવી યુદ્ધિ માંગવા ધર્મરત્ની બદલી કરવી એ અંતઃકર્મમાં ઉદ્ભવતા પાપોને અટકાવવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે.

પાપની એક ખીજ વાત છે, જે જાણ્યા જેવી જ દુક્રમ કરીને પાપ કરાવવું, સલાહ આપીને કે કેમને ચાણી કે ચીકનીને પાપ કરાવવું; પોતનો ગુન્હો છુપાવે, મોનુ જ બોલે તે વખતે મોન રહેવું, પાપના કામમાં ભાગ

રાખવો, કોઈ પાપીના પાપનો ખચાવ કરવો કે પાપના કામમાં હા માં હા કહેવી-આ બધું પાપજ છે. વળી સદ્ગુરુમાં શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ ન હોય, સંનાતન ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા ન હોય, તેમજ વેદો અને શાસ્ત્રોનાં કથનો પર શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ ન હોવા-એ ખેડ એક એવો બાવ છે કે તે પાપજ કગવે છે. એટલા માટેજ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે આ અધ્યાયના અંતમાં જે ભેદનાક્રમ કહ્યું છે તે સદ્ગમાં રાખવું ઘટે છે.

રોય કે વૈષ્ણવી સંપ્રદાયોની વિધિ અનુસાર કરેલાં કર્મોમાં પણ જે કોઈ શ્રદ્ધા વગર કર્મ કર્યું હોય, જેવું કે-ધન-દાન કે તપ-તે બધું નિષ્ફળ જાય છે. તન-મન અને ધનથી જો કે બહુ પ્રયાસ વડે એનાં કર્મો કર્યાં હોય, છતાં શ્રદ્ધા અને ભક્તિ વિનાનાં હોય તો તે સુખ આપનારાં નીવડતાં નથી. શ્રદ્ધાહીન કે મંત્રહીન કર્મોનો તો દેવો પણ સ્વિકાર કરતા નથી તથા સન્નજનો પણ એને ઠીક માનતા નથી. દુઃકષ્ઠમાં આથી ફલીત થાય છે કે શ્રદ્ધા વિનાનું કર્મ નિષ્ફળ જાય છે.

હો! દાન માટે એક માત્ર એવી છે અને તે એક-વિધ છે પણ ખરી કે શ્રદ્ધા વિના આપેલું પણ ફળ આપનારું થાય છે, શ્રદ્ધા ન હોય તો પણ આપવું, એવું સત્પુરોનાં કહેવું છે. ભલે યાત્રક અધિકાધીક પાતકી છે, પણ દુ ખી ને-સકટગ્રસ્ત છે-તર્ફન અસંદાય અને અશક્ત છે, તો એ દાનતમાં ભલે શ્રદ્ધા ન હોય, છતાં દયા તો હોવીજ ઘટે. એ ન્યાયે શ્રદ્ધા રિના, પણ દયા વડે તો આપવુંજ ઘટે-એ વિધિનો પ્રકાર છે. શ્રુતિનું કથન પણ એવુંજ છે-‘અશ્રદ્ધયાપિ દેયમિતિ ।’ ‘હિયા દેયમિતિ ।’

સાધુ-સંન્યાસી-બ્રહ્મચારી-ગુરુપોષક વિદ્યાર્થી-પતીત-બેકાર, યા ખીમ બીખારીઓ, ભલે દોષગણા હોય, પણ વિદ્વાનો, જ્ઞાનીઓ, ભક્તો તેમને આપે છે, તે એમ જાણીને કે, એઓને ખીજી કોઈ ગતિ નથી. ધર, માટીને એટલા માનવીઓ પર તો તેમનો આધાર છે, અને દાન આપવું એ ગૃહસ્થનો ધર્મ નિશ્ચીત થયેલો છે. ગૃહસ્થનું પ્રધાનકર્મ દાનજ છે. ગૃહસ્થે લાભથી, શરમથી, ભવથી કે અશ્રદ્ધાથી પણ અવશ્ય દાન કરવુંજ ઘટે-એવી સૂચના વેદોની, શાસ્ત્રોની અને જમદગુરુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની છે. શ્રુતિ-‘યથા માતરમાશ્રિત્ય સર્વે जीवन्ति जन्तवः वर्तन्ते गृहिणं तद्वदाश्रित्येव । आश्रमाः ’=

જેમ માતાના આશરા વડે સર્વે જીવો જીવે છે, તેમ ગૃહસ્થના આશરા વડે પૂર્વોક્ત સર્વે જીવો જીવે છે દાનને લગતી બાબતમાં જ્યાંને પ્રાધાન્યપદ આપીને અશ્રદ્ધા વડે પશુ આપવું એવું વિધાન કરવામાં આવ્યું—એ એક અપવાદ સમજવું ધટે. બીજા કોઈ કર્મમાં કેરો અપવાદ લાગુ પાડી શકાય નહિ.

જો દાનના આવા પ્રકારને વિધિ ગણવામાં આવે તો—‘શ્રદ્ધા વિના કરેલું નિષ્ફળ જાય છે’—આ વાક્ય અસત્ય કહે ‘શ્રદ્ધાન્ સર્વે કર્મોમા પ્રમુખ છે. શ્રુતિ—‘શ્રદ્ધયા દેયમ્ ।’ ‘શ્રદ્ધયામિ’ સમિષ્યતે શ્રદ્ધયા ક્રૂયતે હવિઃ ।’ = ‘શ્રદ્ધાને આપવું’, ‘શ્રદ્ધાથી અગ્નિ સળગાવવો, શ્રદ્ધાથી હરિને હોમવું’—આ બધા કથનોનો કરી અર્થજ ન ગંજાય શ્રદ્ધા વસ્તુજ મોટી મહત્વનાળી છે હશે જેમાના એક સમ્રદાયનું કર્મ કરવામાં આવે, પણ એ કર્મની વિધિ મુખ્યત્વે કરીને શ્રદ્ધાની માનવી ધટે શ્રદ્ધા પ્રજુને પ્યારી છે. શ્રદ્ધાથી સર્વકાંઈ સાધ્ય થાય છે.

આ અધ્યાયનો છેલ્લો શ્લોક જે કાંઈ બોધ આપી રહેલો છે, તે શ્રદ્ધાધુક્ત રહેના માટેનોજ છે એનો વાર્તાલાપ સાચત તમને વિસ્તારપૂર્વક કહેવો છે જેમ બીજાઓએ ગીતાને સમજાવવાનો યત્ન કર્યો છે, તેમ મેં પણ મારી મતિ અનુસાર યત્ન કર્યો ॥ જગ્યાન શ્રીકૃષ્ણ પછી ગીતા ઉપર આધાર કરાયાઈ, મધુસૂદન સ્વામી અને બીજા મહાત્માઓએ બહુ કહ્યું છે. હાર પછી ગીતા ઉપર કહેનારાઓ અનેક મહાત્માઓ થયા અને—છેલ્લે સ્વ તીર્થક, ગાંધીજી અને હાલમાં સ્વ મી વિદ્યાનંદજીએ પણ એનો વિદ્વાત્ત્વથી અને વિસ્તારપૂર્વકનો અંશ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. સ્વામી વિદ્યાનંદજીની પેઠે આ ‘ગીતા વાર્તાલાપ’ અથવા પણ પાત્ર ભાગો પામ્યા છે અને તે બધા સને ૧૯૪૭ના એક્ટોબરમાં છપાઈને પુરા થયા છે, હતા પ્રવૃત્તિની પ્રેરણા થતાની સાથેજ એ અથની સુધારાવધારા સાથેની આવૃત્તિઓ છપાવા માંડ્યા હજીપણ એ કામ ચાલુજ ॥ આ શોધીતવર્ધીતાલખ્યાલથી અચનુ કદ બમણું વધશે પહેલા જે પાત્રે ભાગે પ્રાણી ૧૫૦૦ પાના થતા હતા, તે હવે ૩૦૦૦ પાના સુધીનો થશે અને દરેક વિસ્તૃત ભાગ હાલ જે પહેલા ભાગની ત્રીજી આવૃત્તિના ૬૦૦ પાના છે, તેવાજ થશે આ અંશના પ્રકાશનનું કામ મારા—પ્રિય, પ્રજુના પ્યારા અને હિદારદીલ, મહેનતુ, ઉત્સાહીત વ્યવસ્થાપકો કરે છે

જેમ મને શ્રદ્ધા છે, તેમ તેમને પણ શ્રદ્ધા છે કે આના વાર્તાલાપથી જનતા ગીતાને સમજવા શ્વિ કરનારી થતી જશે અને એ પરિણામ હાલ પ્રસક્ત જોવામાં આવે છે. ગામડાના ભોળા લોકો અને શહેરની પણ ભાવીક જનતા અને તેમણે વિશેષ કરીને સ્ત્રીઓ 'ગીતા વાર્તાલાપ' ને બહુ પૂજ્યભાવથી અને પ્રેમભાવથી વાંચે છે. અથવા માગણી વધતીજ જાય છે વિરતૂત પહેલા ભાગની ત્રીજી આશુતિપર તો જનતા બહુ પ્રેમ દર્શાવે છે જેમની પાસે એ પ્રશ્નકો હોય છે, તેઓ જ્યારે મને જુએ છે ત્યારે બહુ પ્રસન્નમુદને મારા સામું જોઈ સતોય બતાવે છે - બાકી, મહાત્માઓએ જે કંઈ છે તેનાથી વિશેષ મેં કંઈ નથી. માત્ર વસ્તુની કથની વિવક્ષણ છે વ્યાખ્યાનો, વૃત્તાંતો, ભક્તચરિત્રો અને દૃષ્ટાંતો પર જનતાની શ્વિ અને શ્રદ્ધા વધી છે. શ્રદ્ધા પ્રેરુને બહુ પ્યારી છે. જ્યાં શ્રદ્ધા ત્યાં ભગવાન હાજરાહજૂર છે જોઈએ તો ન કરો-યશ, દાન, તપ, તત્ત્વ, મત્રાદિ, પણ પ્રભુના પ્યારા થવા માટે અને પ્રભુની કૃપા તમારા પર ઉતરવા માટે જરૂર શ્રદ્ધાવાળા અને શ્રદ્ધા-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-આરે પુરુષાર્થ આપે છે.

દૃષ્ટાંત:-ઉત્તર હિન્દુસ્તાનના કોઈએક જગીરદારના નાના ગામમાં એક નિરાધાર પ્રભુભક્તતા વિધવા પોતાના છ વર્ષના બાળક મોહન સાથે નાના ભાગાતૂયા ઘરમાં નિવાસ કરતી હતી. બાઈ-મહામુશ્કેલીએ પોતાનું અને બાળકનું જરણપોષણ કરી શકતી. એક તો નાનું સરખું ગામ અને અસહના વખતના લોકો તો જાતહિંમતી એટલે વિધવાને એવું કાંઈ કામ પણ મળતું નહિ અને પાછી બાબજીકુળમાં જન્મેલી એટને બીજાને હલકો વ્યવસાય પણ કેમ હાથમાં લેવાય? પણ તેણીની પ્રભુના ઉપર એવી અટળ અને અચળ શ્રદ્ધા હતી અને તેણી એવી, કે યોગક્ષેમ નો વહન કરનારો શ્રીહરિ! કીઠીને કણ અને હાથીને મણુ' આપનારો છે, તેજ એનું પુર કરશે એ શ્રદ્ધા એની કીઠીએ નિષ્કળ જતી ન હતી છતાં When miseries come, they do not come in singles-જ્યારે માણસપર આફત આવે છે, ત્યારે એમકી આવતી નથી.

બાળક મોહન છ વર્ષનો થયો છે ગામના જગીરદારના છોકરા સાથે દોસ્તી-મત્રા, ત્યાં રમવા જાય છે, અને જ્યારે જગીરદારનો છોકરો શહેરમાં

જાણવા જવા તૈયાર થાય છે, ત્યારે મોહનને પણ જાણવા જવાની ઇચ્છા આવડતામાં પરિણમતાં માતા પાસે જઈ દંડ પકડે છે.

પોતાનું ગામ તો બહુ નાનું હતું 'આ પાઠશાળાએ નહિ કે શિક્ષકે નહિ. માતા વિભાસજીમાં પડી. પોતાના ગામથી સહેર તો ત્રણ માઇલ દૂર અને વચ્ચે એક જંગલ આવેલું; બાળકને સહેરમાં આટલી નાના ઉંમરનાને મુકવાનું તો માનું હૃદય ચાલે નહિ; બાળક સવારસાંજ મળી છ માઇલ ચાલી રોકે નહિ અને અધુરામાં પુર વચ્ચે જંગલ-આ બધી અડચણોના વિચાર માતાને ગભરાવવા લાગ્યા, છતાં બાળકની બાળદંડે તો પૂરી ક્યેંજ છુટકો, રામચંદ્રજીને આશ્રમમાંથી અદ્રમાં પોતાના હાથમાં રમવા બોલેલો હતો. શુદ્ધિબળે રામની એ દંડ અરીસામાં ચંદ્રના પ્રતિબિંબે પૂરી પાડી, તેમ માતાથી મોહનની દંડ પૂરી થાય તેમ ન હતું. પોતે બાળકને લઈ ચાલતી ગઈ સહેરમાં. ત્યાં કેષએકાવિદ્યાન, ધર્મીક અને પરોપકારી અધ્યાપકને તેની પાઠશાળામાં બાળકને મક્કત જણાવવાની વિનંતી કરી. દયાળુ શાહજી ચાચનાને સ્વિકારે ક્યેં, અને બાળકનું રોજ સવારસાંજ પોતાને ઘેરથી આવવાજનાનું નક્કી થયું. તે વ્યવસ્થા મુજબ તે પ્રથમ દિવસની સાંજે તો ઘેર જતા મોહનની સાથે તેની માતા હતી એટલે સગાથનો કાંઈ પ્રશ્ન રહ્યો નહિ, પણ ચાલતા ચાલતા જંગલ પસાર કરતા પુરે માતાને પ્રશ્ન ક્યેં, "મા ! આ રસ્તો બહુ બીહામણો છે; આજે તો તું મારી સાથે છે, પણ આવતી કાલથી મારી સાથે સંગાય કેણુ કરશે ? મારી બીક કેણુ મટાડશે ? બોને, આપણા સિવાય અહિંથી કાંઈ બીજું આવવું જગુરે જથ્થાનું નથી." માએ જવાબ દીધો, "બેટા ! જોકે તું કહે છે તે ખરું તો છે, પણ અહિં કાંઈ બીવાનું નથી, હો કે અને હા... જો તને બીક લાગે તો મારો, તારો અને સર્વનો સગાથી અહિં રહે છે, તેને તું જુમ પાડજે, એટલે તારે બીવાનું કાંઈ કારણુ રહેશે નહિ." મોહનની ઉત્સુકતા વધી, તેણે પૂછ્યું. "મા ! એનું નામ શું ? અને એ મારો શું સગો થાય ? એને મેં કદી જોયો પણ નથી." માતાએ જવાબ આપ્યો, "બેટા ! એમનું નામ ગોપાલજીવા છે. તે તારા મોટાભાઈ થાય તે તો એમને, જોવા નથી, પણ હરહંમેશ એ આપણને મદદ કરે છે. જ્યારે તને અહિંથી જતાં આવતાં બીક લાગે ત્યારે, "ગોપાલજીવા !" કહી જુમ પાડજે, એટલે એ તરત તારી પાસે આવશે." આમ ચાલ કરતા કરતાં ગાદીકરો પોતાને ઘેર પહોંચી ગયા

ખીજે દિવસથી બાળક મોહન નિત્ય પ્રાત કાળમાં ઉઠી રહેત તરફ જાય છે અને જગત આવર્તાજ પૂર્ણશ્રદ્ધા પૂર્વક “ગોપાલભૈયા” ને જુમ મારે છે, એટલે એક મનમોહક કિશોરસ્વરૂપ ત્યા હાજર થઇ મોહનને જગત પુર થાય ત્યાસુધી વળાવવા આવે છે અને પાછું અદૃશ્ય થઇ જાય છે મોહન એને શ્રદ્ધાથી પોતાનો મોટો લાઇજ સમજે છે હવે તો એને ગોપાલભૈયા સાથે એવી દોરતી જામી ગઈ છે કે મોહનને બીક ન લાગે તોયે જુમ મારી પોતાની સાથે લઈ જાય છે અને બાળકોચીત વાતો કરતા બેઠેજણા રોજ છૂટા પડે છે.

આ પ્રમાણેનો મોહનનો રોજનો કાર્યક્રમ ચાલતો હતો, એવામાં એક દિવસ તેના ગુરૂના સ્વર્ગસ્થ પિતાના આદેશો દિવસ આવ્યો તેને આગલે દિવસે ગુરૂજીએ બધા વિદ્યાર્થીઓને પોતાને ઘેરથી જાતજાતની “જૂદીજૂદી” વસ્તુઓ લાવવા કહ્યું. ‘કેવું મોહનને ગરીબ વિધવાનો દીકરો જાણીને કાંઈપણ લાવવાનું? કહ્યું નહિ. બાળકને ખોટું લાગ્યું મોહને, “ગુરૂજી! મને કહેવો, હું શું લાવું?” થોડી તો આશા કરો!” આ પ્રમાણે મુખે મુખે બેઠેજણવાર પ્રાર્થના કરી, ત્યારે કટાણીને ગુરૂજીએ, “જા! દુધ લઇ આવજો” એવી આશા કરી બાળક પ્રથમ થઈ ખીજે દિવસે ગુ ને પ્રસન્ન કરવાના હવાઈકિસ્સા બાધતો ઘેર ગયો. ઘેર જઇ માને ઉસાદપૂર્વક દુધ લઇ જવાની વાત કરી ‘કાંઈ દિવસે નહિ ને આ નખતે ગુરૂજી દુધ જેવી વસ્તુ આગી’-સાલણી માતા પ્રથમ તો થઈ, પણ દુધ તો તેણીને માટે, એક ગરીબ અનાથ વિધવા માટે, બહુ દૂર હતું ઘેર તો દુઝાણું હતું જ નહિ અને પસે સમ આવવાનો પેસોયે નહિ, એટલે તેણી બીમારી બાળકની આવી નજીવી માગણી પણ પૂરી કરવા અસમર્થ થઇ પડી ન બાળક સમજી શકે માતાની સ્થિતિને અને ન મા પાડી શકે માતા બાળકને આખરે માતા ગુઝાઇ રાત્રિ પડી ગઈ હતી એટલે બાળકને સમજાવીને સુવાડી દીધો અને પોતે પ્રજુને, પોતાના ગોપાલ પ્રજુને દર્દીલયા હૃદયે વિનવવા લાગી પ્રાર્થનાને અતે અતરાતમાર્મથી નાદ ગાજી રહ્યો કે “શ્રદ્ધા રાખો! માતાજી! મોહનને એનો ગોપાલભાઈ દુધ લાવી આપશે” માતાએ સતોવથી રાત્રિ પસાર કરી

ખીજે દિવસે સવારે મોહને ઉઠીને માતાપાસે દુધ માગ્યું, અને માતાએ ગોપાલભાઈ પાસેથી માગવાનું કહ્યું. બાળક ગાથો અને પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી

“ગોપાલબૈયા! આજે એમને એમ આવશે નહિ. આજે તો ગુરુજને ઘેર દુધ લઈ જવાનું છે, ને લઈ વેદલા આવજો.” કહી છુમ મારી. તુરતજ ગોપાલભાઈ હાથમાં દુધની લોટી લઈ આવી પ્રહોડ્યો અને જંગવનાં છેડા સુધી મોદનને વળાવી દુધની લોટી તેના હાથમાં આપી અદૃશ્ય થયો. . .

પૂર્ણ પ્રસન્નમનથી મોદન દુધ લઈ ગુરુજને ઘેર પહોંચી ગયો અને કહ્યું કે “ગુરુજ! હું દુધ લાવ્યો છું.” કામના વિશેષ જોજામાં ગુરુજે મોદનનું જોણનું સાલવ્યું ને સાલવ્યું કરી કાંઈ જવાબ દીધો નહિ. બાળકે ફરી કહ્યું, “ગુરુજ! ત્યો આપની આસા પ્રમાણે આ દુધ લાવ્યો છું.” ગુરુજને બીજા વિદ્યાર્થીઓ જે મોટીમોટી વસ્તુઓ લાવેલા, તેના પ્રમાણમાં મોદનના દુધની કાંઈ મહત્તા ન રહી. તેમણે જવાબ ન આપ્યો. મોદને ફરીથી ત્રીજવાર કહ્યું, “ગુરુજ! જુઓને, હું આ દુધ લાવ્યો છું.” ગુરુજ કંટાળ્યા. “હા! ભાઈ, હા! મેં સાલવ્યું” કે તમે બહુ મોટી બેટ લઈ આવ્યા છો. બસ?” આમ કહી તેમણે નોકરને દુધનાં તપેવામાં લોટી ખાલી કરવાનું કામ સોંપ્યું. બીજારો મોદન, ભગ્નહૃદયી થઈ રડતે મહેરે બધું જોઈ રહ્યો.

ચોડીવાર થઈ એટલામાં ગુરુજનો નોકર દોડતો આવી કહેવા લાગ્યો, “ગુરુજ! ગુરુજ! જંગમ થયો. આ તમે જે લોટી મને આપી, એમાંનું દુધ તો ધટતુજ નથી. એ મોટા તપેમાં લરાઈ ગયા અને કિપરથી એક હાડો પથ્થર લરાઈ ગયો છતાં હજી લોટી નમેવી રાખીયે તો દુધતો પડયેજ નય છે અને લોટી જોઈયે તો ભરેલીની ભરેલીજ છે. તો જરા જોઈ જાઓ તો સારું.” ગુરુજ તો નોકરની વાત સાંભળી હિંમનાશ્રમ ગયા. દોડતા જઈ નોકરે કહેલું બધું જોઈ આવ્યા. તરતજ મોદનને જોલાવી પેતાના જોળામાં બેસાડી પૂછ્યું, “બેટા! તને ખોટું લાગ્યું? એ તો હું જરા કામમાં હતો, તેથી મારાથી એવું જોણાઈ ગયું. ચાલ, મોદન! સાચું કહે જોઈ કે આજે હું જે દુધ લાવ્યો, તે ત્યાંથી લાવ્યો અને કાણે આપ્યું? બહુજ સારું છે, હો!” બાળસ્વભાવી મોદન ખુશ થઈ બોલ્યો, “ગુરુજ! એ દુધ તો મારા ગોપાળ-લીલાએ આપ્યું છે. લોટી પણ તેમના ધરનીજ છે. મારાં માતાજીની પામે પૈસા નહતા એટલે એમણે મને ગોપાળલેલા પાસે દુધ માંગી લેવાનું કહેલું અને મેં છુમ પાડી કહ્યું, એટલે તરતજ ગોપાળલેલા એમની લોટીમાં દુધ

સર્ધ આવ્યા " ગુરુજીની હિતમુક્તતા વધી તેમજે પૂજ્યુ, " પગુ બેઠા! એ તારા ગોપાળભૈયા કોણ છે, ક્યા રહે છે અને તારે એમની સાથે ઓળખાણ શાથી થયુ ? " મોહને જવાબ દીધો, " એ તો મારી માતાએ ઓળખાણ કરા યુ છે એ મારા મોટાભાઈ છે એમનુ ઘર તો મેં જોયુ નથી પણ માતાજી કહેતાં હતા કે એ બધે રહે છે અને બધાની ખીક મટાડે છે એટલેજ તો હું જ્યારે જગલમાં દાખલ થાઉં કે તરત ' ગોપાળભૈયા ' કરીને બૂમ પાડું એટલે એ તરત આવી મને જગન પુર થાય ત્યાંસુધી પહોંચાડે છે ગુરુજી! મારા ગોપાળભૈયા મારાથી બહુ મોટા નથી ખજે કામળા નામે છે કેડે વાસળા ખોસે છે અને હાથમાં ડાંગ્રાં જાને છે માથાપર તો કોઈ વખત મોરના પીંછા ખોસે છે અને કોઈ વખત કુલની ટોપી પહેરે છે ગુરુજી! મારા ગોપાળભૈયા બહુ બના છે "

વિદ્વાન બ્રાહ્મણ બાળકની બોધીમાંથી સાચુ તત્વ સમજી ગયો આદ્યાર્થિક કાર્યથી પરતારી, મોહનને પણ ત્યાજ જમાડી તેને પોતાના ખજા ઉપર ઉપાડી ગોપાળભૈયાના દર્શન કરવાને મોહનના ગામ તરફના રસ્તે ચાલ્યો. બાળકે ગુરુજીને ગોપાળભૈયાને બતાવવાને હા મ્હી હતી એટલે જગલમાં પ્રવેશ કરતાજ બૂમ પાડી ખીજ પાડી અને છેવટે ધણી બૂમો પાડી પણ તે કિવસે ગોપાળભૈયા આવ્યા નહિ મોહન રહ્યા લાગ્યો છેવટે મોહને આધેધી ગોપાળભૈયાને આગતા જોયા બહુ પ્રસન્ન થઈ " ગુરુજી! જુઓ આ મારા ગોપાળભૈયા આવ્યા " ગુરુને તો કાઈ દેખાયુ નહિ ' બેઠા! હું તો કોઈને જોઈ શકતો નથી તારે મોહન જોઈયો ' ગોપાળભૈયા ' આ આના! છે, એ તો મારા ગુરુજી છે, હું તમને જોઉં છું અને મારા ગુરુજી તમને કેમ દેખી શકતા નથી? ' ગોપાળભૈયા ' જોઈયા ' મોહન! ભણા! તું જે દર્શનને લાયક છે તે મારા ઉપરની પૂર્ણ શ્રદ્ધાના કારણે મને જોઈ શકે છે તારી દૃષ્ટિ નિર્મળ છે, જ્યારે આ તારા ગુરુજી આજ પર માથાના પડળ આવ્યા હોય તે મને જોઈ શકતા નથી છતાં જ, તું એમના ખેળામાં બેસ અને તેઓ પણ મારા દર્શન કરી શકશે ' મોહન ગુરુજીના ખેળામાં બેસ અને તરતજ ગુરુજીએ સ્વામસુંદર સ્વરૂપના દર્શન કર્યા બ્રાહ્મણ કૃતાર્થ થયો તરતજ આનંદમાં આવી મોહનને છતીસરસો ચોંપી દોડતો અને ઘેર ગયો અને એની માતાને કહેવા લાગ્યો, બહેન! મુઠ્ઠા ધણુ તે પ્રમુખના સખા

अध्याय १८ मो-मोक्षसंन्यासयोग

अर्जुन उवाच ।

संन्यासस्य महानाहो । तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ।

त्यागस्य च हृषीकेश प्रयत्नेशनिपूदन ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासः क्वयं विदुः ।

सर्वकर्मफलत्यागं प्रादुर्लभ्यं त्रिचक्षणा ॥ २ ॥

त्याज्यं दोषयदित्येके कर्म प्रादुर्मनीषिणः ।

यद्वादानतप कर्म न त्याज्यमिति चापरे ॥ ३ ॥

निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम ।

त्यागे हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः संप्रकीर्तितः ॥ ४ ॥

यद्वादानतपः कर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ।

यद्वा दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥ ५ ॥

एतान्यपि तु कर्माणि संगं त्यक्त्वा फलानि च ।

कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ ६ ॥

नियतस्य संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ।

मोहात्तस्य परित्यागस्त्वामसः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥

અધ્યાય ૧૮ મો-મોક્ષસંન્યાસયોગ

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

અભ્યુત્થાન યોગ્યોઃ—

(૧) હે મહાબાહો ! હે હૃષીકેશ ! હે કેશિનિવૃદ્ધે ! હું
સંન્યાસી તથા ત્યાગી તત્ત્વભુક્ ભુક્ ભણવાને ઇચ્છું છું.

શ્રીભગવાન યોગ્યોઃ—

|| (૨) || કામ્યકર્મોના ત્યાગને કવિઓ (વિદ્વાનો) 'સંન્યાસ' કહે છે અને સર્વ કર્મોના કૃણત્યાગને વિચક્ષણે (પડિતો) 'ત્યાગ' કહે છે.

|| (૩) || કેટલાક વિદ્વાનો કહે છે કે કેમકે 'દોષવાળું' છે તેથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે; જીના (વિદ્વાનો) યસ, દાન તથા તપરૂપ કર્મ ત્યાગવા યોગ્ય નથી એમ કહે છે.

|| (૪) || હે ભરતશ્રેષ્ઠ ! તે ત્યાગના વિષયમાં માટે નિશ્ચય તુ સાંભળ. હે પુરુષવ્યાઘ્ર ! ત્યાગ ત્રણ પ્રકારનોજ કહેલો છે.

(૫) યસ, દાન અને તપરૂપી કર્મ ત્યાગ્ય નથી, પણ તે કરવા યોગ્ય છે; કેમકે યસ, દાન અને તપ વિદ્વાનોને (પણ) પવિત્ર કરનારાં છે;

(૬) પરંતુ હે પાર્થ ! આ કર્મો પણ કૃષ્ણ તથા આસક્તિ ત્યાગને કરવાં ભોધે, એવો માટે નિશ્ચિત ઉત્તર મત છે.

(૭) નિયતકર્મોના ત્યાગ કરવો યોગ્ય નથી. ન મોહથી તેના પરિત્યાગ કરવો તેને તામસ ત્યાગ કહેલો છે.

तु रामित्येव यत्कर्म, कृत्यफलेशभयात्त्यजेत् ।
स कृत्वा राजस त्याग नैव त्यागफलं लभेत् ॥ ८ ॥

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ।
सगं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥ ९ ॥

न द्वेष्टपशुशूलं कर्म कुशले नानुपजते ।
त्यागी (सत्त्वसमाधिष्ठो मेधावी छिन्नसंशयः ॥ १० ॥)
(॥ १० ॥)

न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः ।
यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥
(॥ ११ ॥)

अनिष्टमिष्टं मिथं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ।
भवत्यत्यागिना, प्रेत्य, न तु सन्यासिना कश्चित् ॥ १२ ॥

पचैतानि महाबाहो कारणानि निशेध मे ।
(साङ्ख्ये कृताते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणाम् ॥ १३ ॥)
(॥ १३ ॥)

अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम् ।
(विविधाश्च पृथक्चेष्टा देवैश्चैवात्र पचनम् ॥ १४ ॥)
(॥ १४ ॥)

शरीरबाह्मनोर्मिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ।
न्याय्यं वा विपरीतं वा पचैते तस्य हेतवः ॥ १५ ॥

(૮) 'કર્મ' દુઃખદાય છે. - એમ કેવળ શરીરકલેશના લયથી જો (કર્મ) ત્યજવામાં આવે, તો એવો રાજસ ત્યાગ કરીને તે ત્યાગના ફળને નથીજ પામતો.

(૯) હે અર્જુન ! "કર્મજે કર્તવ્ય છે" એમ (સમજીને) જે નિયત કર્મ આસક્તિ તથા ફળનો ત્યાગ કરીને કરવામાં આવે છે તે ત્યાગને આત્મિક માનેલો છે.

(૧૦) સત્વગુણથી વ્યાસ, બુદ્ધિમાન અને જેના સંશયો છેદાઈ ગયા છે એવો ત્યાગી અશુભ કર્મનો દ્વેષ કરતો નથી અને શુભ કર્મમાં આસક્ત થતો નથી;

(૧૧) કેમકે, હે હધારીવડે, સમગ્ર કર્મો લજવાને, શક્ય નથી; માટે જે કર્મફળને ત્યજનારો છે તે "ત્યાગી" એમ કહેવાય છે.

(૧૨) કર્મફળનો ત્યાગ નહિ કરનારાઓને અનિદ્ર, ઇષ્ટ અને મિથ્યા એમ ત્રણ પ્રકારનું કર્મનું ફળ મળવા પછી મળે છે; પરંતુ (કર્મફળ) ત્યજનારાને તે કદી મળતું નથી.

(૧૩) હે મહાબાહો ! મેં કર્મોની મિદ્ધિ માટે સાંખ્ય સિદ્ધાંતમાં આ પાંચ કારણો કહ્યાં છે, તેને તું મારી પાસેથી સાંભળ.

(૧૪) શરીર તથા; કર્તા; ભુદી-ભુદી ઇન્દ્રિયો તથા વિવિધ પ્રકારની ભુદી ભુદી ચેષ્ટાઓ; તેમજ આમાં પાચમું કારણ કેવ (ઇન્દ્રિયોના દેવો) છે.

(૧૫) શરીર, પાણી અને મનવડે મનુષ્ય જે ન્યાયવાળું કે વિપરીત કર્મ કરે છે તેનાં આ પાંચ કારણો છે.

सत्रैव सति कर्तारमात्मान वैबल तु य । (१५)
पश्यत्यकृतयुद्धित्वात्र स पश्यति दुर्मति ॥ १६ ॥

यस्य नाहकृतो भागो, बुद्धिर्यस्य न, लिप्यते ।
हत्वापि स इमोऽहोकाश हति, न निवद्वध्यते ॥ १७ ॥

ज्ञान क्षेत्र परिज्ञाना, त्रिविधा, कर्मचोदना ।
करण कर्म कर्तेति, त्रिविध, कर्मसमूह ॥ १८ ॥

ज्ञान कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदत ।
प्रोच्यते, गुणसख्याने, यथावच्छृणु, तान्यपि ॥ १९ ॥

सर्वभूतेषु येनैक भावमन्ययमीक्षते ।
अविभक्त विभक्तेषु तज्ज्ञान विद्धि सात्त्विकम् ॥ २० ॥

पृथक्त्वेन तु, यज्ज्ञान, नानाभावान्पृथग्विधान् ।
वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञान, विद्धि, राजसम् ॥ २१ ॥

यत्तु, कृत्स्नवदेकस्मिन्कार्ये, सत्कर्महेतुयम् ।
अतस्कार्यवदर्थ, च, तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २२ ॥

नियत, सगरहितमरागद्वेषत, कृतम् ।
अफलप्रेप्सुना, कर्म, यत्तत्सात्त्विकमुच्यते ॥ २३ ॥

(૧૬) તેમા એમ હોવા છતાં જે મનુષ્ય અસંસ્કૃત બુદ્ધિને લીધે ક્રેવળ આત્માને કર્તા બુદ્ધિ છે, તે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો (યથાર્થ) બેતો નથી

(૧૭) જેને (“ હુ કર્તા છુ ” એવો) ‘અહ કારથી કરાયલો ભાવ’ નથી અને જેની બુદ્ધિ લેપાતી નથી તે આ લોકોને હણીને પણ હણતો નથી ને બધાતો નથી

(૧૮) જ્ઞાન, જ્ઞેય અને જ્ઞાતા એ ત્રણ પ્રકારની કર્મોની ગ્રેરણા છે, તેમજ કરણ (ઇન્દ્રિયો), કર્મ અને કર્તા એમ ત્રણ પ્રકારના કર્મના આશ્રય છે

(૧૯) સામ્યશાસ્ત્રમા જ્ઞાન, કર્મ અને કર્તા શુણ્ણેદથી ત્રણ પ્રકારેજ કહેવાય છે, તે પણ તુ યથાવત્ સામળ.

(૨૦) (મનુષ્ય) જે જ્ઞાનવટે ભુદા ભુદા સર્વ ભૂતોમા એક અવિભક્ત અને અવિનાશી ભાવને બુદ્ધિ છે, તે જ્ઞાનને તુ સાત્ત્વિક બાણ,

(૨૧) અને જે જ્ઞાન સર્વ ભૂતોમા રેદથી ભુદા ભુદા પ્રકારના અનેક ભાવોને બુદ્ધિ છે તે જ્ઞાનને તુ રાજસ બાણ,

(૨૨) વળી જે જ્ઞાન એક કાર્યમા પરિપૂર્ણની પેઠે આસક્ત રહે છે તમા જે હેતુહિત, તત્પાર્થ વિનાનુ અને અદ્ય છે તેને તામસ કહુ છે

(૨૩) કૃળ મેળવવા નહિ ઇચ્છનારાએ જે નિયતકર્મ આસક્તિ વિના તથા રાગદોષ વિના કર્યું હોય તે સાત્ત્વિક કહેવાય છે,

यत्तु कामेप्सुना कर्म साहंकारेण वा पुनः ।
क्रियते बहुलायासं तद्राजसमुदाहृतम् ॥ २४ ॥

अनुबंधं क्षयं हिंसामनपेक्ष्य च पौरुषम् ।
मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते ॥ २५ ॥

मुक्तसंगोऽनहयादी धृत्युत्साहसमन्वितः ।
सिद्धयसिद्धयोर्निर्विकारः कर्ता सात्त्विक उच्यते ॥ २६ ॥

रागी कर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः ।
हर्षशोकाग्निस्तः कर्ता राजसः परिकीर्तितः ॥ २७ ॥

अयुक्तः प्रावृत्तः स्वप्नः शठो नैष्कृतिकोऽलसः ।
विपादी दीर्घसूत्री च कर्ता तामस उच्यते ॥ २८ ॥

बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतत्त्वविधं शृणु ।
प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वेन धनंजय ॥ २९ ॥

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च भार्याकार्ये मयाभये ।
बंध मोक्षं च या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३० ॥

यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च ।
अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥ ३१ ॥

(૨૪) અને કળ-કામનાની । ઈચ્છાવાળા । તેથી અહંકારવાળા (મનુષ્ય) વડે બહુ પરિશ્રમવાળું જે કર્મ, કરાય છે, તેને, રાજ્ય કહેલું છે;

(૨૫) તેમજ પરિણામ-ક્ષય (સમય, શક્તિ કે ધનનો નાશ), હિંસા અને, સામર્થ્યનો વિચાર, નહિ કરીને મેહિથી જે, કર્મ આરંભાય છે તે તામસ કહેવાય છે.

(૨૬) આસક્તિરહિત, અહંકારવિનોના, ધૈર્ય ને ઉત્સાહવાળો તથા ' (કર્મની) સિદ્ધિ-અસિદ્ધિમાં નિર્વિભર (રહેનાર) કર્તા સાત્ત્વિક કહેવાય છે.

(૨૭) રાગી, કર્મકળને ઈચ્છનારો, લોભી, હિ સર્કે સ્વર્ણાવવાળો, અપવિત્ર તથા ' હર્ષ-શોકવાળો કર્તા ગજસ કહેવાય છે. ' ૧

(૨૮) અસ્થિર ચિત્તવાળો, અજ્ઞાની, અનગ્ર, શઠ, ધીનશ્ચેને છેતરનારો, આગસુ ખેડ કરનારો અને દીર્ઘસત્રી (અવપસમયસાધ્ય કાર્યને નકાસું લાગાવે તે) તામસ કર્તા કહેવાય છે. ૨

(૨૯) હે, ધનજય !-ગુણોને લીધે બુદ્ધિમા અને ધૈર્યના ત્રણ પ્રકારના, સેદ્ધ મારાવડે જુદા, જુદા-સૂપૂર્ણ કહેવાતા તુ, સાલળ.

(૩૦) હે પાર્થ ! પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિને, કર્તાવ્ય અને અકર્તાવ્યને, લય અને અલયને તથા બંધ અને મોક્ષને જે જાણે છે તે, બુદ્ધિ, સાત્ત્વિકી છે. ૩

(૩૧) જેના વડે (મનુષ્ય) ધર્મ અને અધર્મને તથા કાર્ય અને અકાર્યને વાસ્તવિક રીતે જાણતો નથી તે બુદ્ધિ હે પાર્થ ! રાજસી છે. ૪

अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसाऽऽवृता ।
सर्वार्थान् विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥ ३२ ॥

धृत्वा यया धारयते मनःप्राणेंद्रियक्रियाः ।
योगेनाव्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३३ ॥

यया तु धर्मकामार्थान् धृत्वा धारयतेऽर्जुन ।
प्रसंगेन फलाकांक्षी धृतिः सा पार्थ राजसी ॥ ३४ ॥

यया स्वप्नं भयं शोकं विशादं मदमेव च ।
न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ ३५ ॥

सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ।
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखांतं च निगच्छती ॥ ३६ ॥

यत्तदग्रे विपमिव परीणामेऽमृतोपमम् ।
तत्सुखं सात्त्विकं शोकमात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥ ३७ ॥

वैषयेंद्रियसंयोगाद् यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ।
परिणामे विपमिव तत्सुखं राजसं स्मृतम् ॥ ३८ ॥

तदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनेमात्मनः ।
नेत्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम् ॥ ३९ ॥

(૩૨) હે પાર્થ! અજ્ઞાનથી ઠંકાયેલી જે બુદ્ધિ અધર્મને ધર્મ એમ માને છે, તથા બધા-પદ્ધતિની વિપરીત (ઊલટા) માને છે તે બુદ્ધિ તામસી છે.

(૩૩) હે પાર્થ! યોગવટે, અચળ થયેલી, જો ધીરજ વડે મન પ્રાણ અને ઇન્દ્રિયોની ક્રિયાઓને (મનુષ્ય) ધારણ કરે છે તે ધીરજ સાત્વિકી છે;

(૩૪) પરંતુ હે અર્જુન! જે ધીરજ વડે ધર્મ, અર્થ અને કામને ધારણ કરે છે અને પ્રસંગને લીધે ક્ષણની ધ્રુવિષ્ટા રાખે છે તે ધીરજ હે પાર્થ! રાજસી છે.

(૩૫) હે પાર્થ! જે ધીરજ વડે દુર્બુદ્ધિવાળો મનુષ્ય નિદ્રા, ભય, શોક, ખેદ તથા મદને ઓડતો જાનથી તે ધીરજ તામસી છે,

(૩૬) હે ભરતએક! હવે ત્રણ પ્રકારનાં સુખને મારી પાસેથી તું સાંભળ; જે સુખમાં (જે) અભ્યાસથી રમંભું કરે છે અને દુઃખના અંતને અવશ્ય પામે છે;

(૩૭) જે આરંભમાં વિષ જેવું હોવા છતાં પરિણામે અમૃત જેવું હોય તે તથા આત્મનિષ્ઠા બુદ્ધિની નિમજ્જતાથી ઉત્તર થયું હોય છે તે સાત્વિક સુખ કહેવાય છે.

(૩૮) વિષયો અને ઇન્દ્રિયોના સંયોગથી ભપનેલું જે સુખ પ્રથમ અમૃત જેવું હોઈને પરિણામે વિષ જેવું હોય તે સુખને રાજસ કહેવાય છે.

(૩૯) જે સુખ આરંભમાં અને પરિણામમાં બુદ્ધિને મોહ ઉપભવનાર તથા નિદ્રા, આંજન અને પ્રમાદથી ઉત્તર થનાર છે તેને તામસ કહેવાય છે.

न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुन । ।

सत्त्व प्रकृतिर्नैर्मुक्त^१ यदेमि स्यात् त्रिमिर्गुणै ॥ ४० ॥

ग्राह्यणक्षत्रियविशा शूद्राणा च^२ परतप । ।

कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणै ॥ ४१ ॥

शमो दमस्तप शौच क्षातिरार्जवमेव च ।

ज्ञान विज्ञानमास्तिक्य ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥ ४२ ॥

शौचं तेजो धृतिर्दाक्ष्य युद्धे चाप्यपलायनम् । ।

दानमीश्वरभावश्च क्षात्र कर्म स्वभावजम् ॥ ४३ ॥

वृषिगोरक्षबाणिज्य वैश्यकर्म स्वभावजम् । ।

परिचर्यात्मक कर्म शूद्रास्यापि स्वभावजम् ॥ ४४ ॥

स्वे स्वे कर्मण्यमिरत ससिद्धिं लभते नर । ।

स्वकर्मनिरत सिद्धिं यथा विंदति तच्छृणु ॥ ४५ ॥

यत प्रवृत्तिर्भूताना येन सर्वमिदं ततम् ।

स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विंदति मानव ॥ ४६ ॥

धेयान् स्वधर्मो विगुण परधर्मात्स्वनुष्ठितात् । ।

स्वभावनियत कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ ४७ ॥

(૪૦) પૃથ્વીમાં, આકાશમાં અથવા દેવલોકમાં એવું કોઈ સત્ત્વ (પ્રાણી કે પદાર્થ) નથી કે જે આ પ્રવૃત્તિજન્ય ત્રણ ગુણોથી મુક્ત હોય.

(૪૧) 'હે પરતપં! બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો અને શૂદ્રોનાં કર્મો પ્રવૃત્તિજન્ય ગુણોને લીધે ભૂદાં ભૂદો છે.

(૪૨) શમ (મનોનિગ્રહ), દમ (ઇન્દ્રિયનિગ્રહ), તપ, પવિત્રતા, ક્ષમા, સરળતા, જ્ઞાન, વિજ્ઞાન અને આસ્તિકતા એ બ્રાહ્મણનાં સ્વભાવજન્ય કર્મો છે.

(૪૩) શૌર્ય, તેજ, ધૈર્ય, આતુર્ય, શુદ્ધમાં, અપલાયન, દાતાપણ અને ઇશ્વરભાવ એ ક્ષત્રિયનાં સ્વભાવજન્ય કર્મો છે.

(૪૪) ખેતી, ગાયોની રક્ષા અને વાણિજ્ય એ વૈશ્યનાં સ્વભાવજન્ય કર્મો છે; વર્ણી સેવારૂપી કર્મ તે શૂદ્રનો સ્વભાવજન્ય કર્મો છે.

(૪૫) પોતપોતાનાં કર્મોમાં તત્પર રહેલો મનુષ્ય સિદ્ધિને પામે છે; પોતપોતાનાં કર્મોમાં તત્પર રહેલો જેવી રીતે સિદ્ધિને પામે છે તે તેનું જ્ઞાન.

(૪૬) જે (પરમેશ્વર) થી ભૂતોની પ્રવૃત્તિ થાય છે તથા જેનાવડે આ સમગ્ર જગત્ત વ્યાપ્ત છે તેને સ્વકર્મવડે પૂછીને મનુષ્ય સિદ્ધિને પામે છે.

(૪૭) સારી રીતે આચરેલા પરધર્મ કરતાં કંઈક ન્યૂન ગુણવાળો (પણ) સ્વધર્મ શ્રેષ્ઠ છે, સ્વભાવનિયત કર્મોને કરતો (મનુષ્ય) કોઈને પામતો નથી.

सहजं कर्म कर्तव्यं सदोपमपि न त्यजेत् ॥४०॥

सर्वारम्भादिदोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥४८॥

असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः ॥४७॥

नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति ॥४९॥

सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाप्रोति निबोध मे ॥४६॥

समासेनैव कर्तव्यं निष्ठा ज्ञानस्य या परा ॥५०॥

बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्यात्मानं नियम्य च ॥४१॥

शब्दादीन्विपर्यस्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ॥५१॥

विविक्तसेवी लब्धाशी यतवाक्यमानसः ॥४२॥

ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ॥५२॥

अहंकारं यत्नं दम्भं कामं क्रोधं परिग्रहम् ॥४३॥

विमुच्य निर्ममः शांतो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥५३॥

ब्रह्मभूतः प्रसन्नोऽत्मा न शोचति न कांक्षति ॥४४॥

समः सर्वेषु भूतेषु भद्रं कर्ति लभते परम् ॥५४॥

मक्त्या साममिर्जानाति व्यावृण्वश्चास्मिः तत्त्वतः ॥४५॥

ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनंतरम् ॥५५॥

(૪૮)। (માટે) હે કૌતેય ! સ્વાભાવિક કર્મ દોષવાળું હોય તોપણ ત્યજવું જનહિ, કેમકે ધુમાડાપડે હ કાયલા અગ્નિની પેઠે, સર્વ આરણ્ય દોષથી હ કાયલા છે

(૪૯) 'સર્વેત્ર' અનાસક્તિ પુર્વિવાણી, 'ભનને' છતનાદો અને નિરુપ્પે (યથેસો મનુષ્ય) સન્યાસયોગ વડે (નિવૃત્તિર્પ) પરમ નૈષ્કર્મ્યાની સિદ્ધિને પામે છે.

(૫૦) 'હૈ કૌંતેય !! સિદ્ધિને પામેલો' નો પ્રકાર બ્રહ્મનો 'પામે છે તે પ્રકારની જ્ઞાનની બે શ્રેણી નિહા છે-લેતે તુ મારી પામેથી સ્વરૂપમાજ સાલજ

(૫૧) વિદ્વદ્-બુદ્ધિથી સુક્ત થઇને ચૈત્રવટે શરીરાક્રિને વશ કરી, શબ્દાદિ વિષયોને ત્યજી તથા નાગદેવને છોડી દઇ,

(૫૨) એકાંત સેવનારો, મિતાહારી, વાણી, શરીર અને મનને છતનારો, નિત્ય ધ્યાનયોગપરાયણ, વૈરાગ્યનો સારી રીતે આશ્રય કરનારો. T P 1

(૫૩) અહીં કાર, બળ, ગર્વ, કામ, ક્રોધ તથા પરિશ્રુતિ (વસ્તુના સંબંધ) ને ત્યજીને મમતારહિત અને શાન્ત થયેલો (મનુષ્ય) પ્રજ્ઞાસ્વરૂપ થવાને સમર્થ થાય છે. ૧૧

(૫૪) પ્રદાશ્ય થયેલો અને પ્રસન્ન ચિત્તવાળો (મનુષ્ય) શોક કરતો નથી કે ઈચ્છા રાખતો નથી, અને સર્વ ભૂતોમાં સમદૃષ્ટિવાળો તે મારી પરાં લક્ષિતને પામે છે ॥

(૫૫) હું જેટલો (પરિભ્રમણો) તથા જે (સ્વરૂપવાળો) છું તેવો મને (જ્ઞાની) સંસ્થિતવડે 'યથાર્થ' જાણે છે, તેથી મને 'યથાર્થ' જાણીને તે પછી આગામી પ્રવેશો છે. ૮૧

- १०० सर्वकर्माण्यपि सदा कुर्वाणो मद्व्यपाधयः ॥ ५५ ॥
 १०१ मत्प्रसादाद्वाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ ५६ ॥
 १०२ चेतसा सर्वकर्माणि भूयि संन्यस्य मत्परः ॥ ५७ ॥
 १०३ बुद्धियोगमुपाधित्य भवितुं सततं भव ॥ ५८ ॥
 १०४ भवितुं सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि ॥ ५९ ॥
 १०५ अथ चैस्त्वमहंकारांशं शोष्यसि विनश्यसि ॥ ६० ॥
 १०६ यदहंकारमाश्रित्य न बोधोत्स्य इति मन्यसे ॥ ६१ ॥
 १०७ मिथ्यैव व्यवसायस्तेऽप्रकृतिस्त्यागं नियोक्ष्यति ॥ ६२ ॥
 १०८ स्वभावजेन कौतियं न विदुः स्वेन कर्मणा ॥ ६३ ॥
 १०९ कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात् करिष्यस्यवशोऽपि तत् ॥ ६४ ॥
 ११० ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ॥ ६५ ॥
 १११ भ्रामयन्सर्वभूतानि व्यग्रारूढानि माया ॥ ६६ ॥
 ११२ तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ॥ ६७ ॥
 ११३ तत्प्रसादात्परां शान्तिं स्यान् प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥ ६८ ॥
 ११४ इति ध्यानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं भूय ॥ ६९ ॥
 ११५ विमुक्ष्यैतदशेषेण यथेच्छं तया कुरु ॥ ७० ॥

(૫૬) મારો આશ્રય કરનારો (મનુષ્ય) સદા સર્વ કર્મો કરે તોપણ મારી કૃપાથી શાશ્વત અને અવિકારી પદને પામે છે.

(૫૭) તું મનવડે સર્વ કર્મો મારે વિષે સમર્પણ કરીને મારા પરાયણ થઈ બુદ્ધિયોગીને આશ્રય કરીને સદા મારામાં ચિત્તવાળો થા.

(૫૮) મારામાં ચિત્તવાળો તું મારી કૃપાથી, મર્વ સંકટોને બોળી જઈશ; પણ અહંકારથી (મારું વચન) નો તું નહિ સાલજો તો નાશ પામીશ.

(૫૯) અહંકારનો આશ્રય છોડને, “હું”-યુદ્ધ, નહિ કરે” એમ જે તું માને છે, તે આ તારો નિશ્ચય ગિથ્યા છે; કેમકે તારી પ્રકૃતિ તને (યુદ્ધમાં) બેઠશે.

(૬૦) હે કૌંતેય ! તું બોહને લીધે જે કરવાને ઇચ્છતો નથી તે (યુદ્ધ) ને પોતાના સ્વભાવજન્ય કર્મવડે બંધાયેલો તું પરવશ થઈને પણ કરીશ.

(૬૧) હે અર્જુન ! (સંસારરૂપે) ચિત્રે પર બદલી સર્વ પ્રાણીઓને પોતાની માયાવડે ભ્રમીવતા ‘ઇન્દ્રે સર્વ પ્રાણીઓના હૃદયમાં રહે છે.

(૬૨) હે બાસ્ત ! સર્વ ભાવવડે તેનેજ તું શરણરૂપે પ્રાપ્ત કર. તેની કૃપાથી તું પરમ શાંતિ અને શાશ્વત સ્થાનને પામીશ.

(૬૩) આ રીતે શુદ્ધ થી અતિ શુદ્ધ એણે જ્ઞાન મેં તને કહ્યું; એને સંપૂર્ણ વિચારીને જેમ તું ઇચ્છે છે તેમ કર.

ः शर्वगुह्यतम भूमः शृणु मे परमं वचः ।
 श्रोऽसि मे दृढमिति ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥ ६४ ॥

मन्मता भव मद्भक्तो मद्याजी मां, नमस्कुरु ।
 मामेवैष्यसि सत्य ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ॥ ६५ ॥

सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज ।
 अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ ६६ ॥

इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ।
 न चाशुभ्रूपवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥ ६७ ॥

यं इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ।
 भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयः ॥ ६८ ॥

न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तम ।
 भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ ६९ ॥

अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं सवादमावयो ।
 शान्तयेन तेनोहमिष्टं स्यामिति मे मतिः ॥ ७० ॥

श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि यो नरः ।
 सोऽपि मुक्त शुभांलोकान् प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ७१ ॥

(૬૪) સર્વ શુદ્ધોમાં અતિ શુદ્ધ એવું માફું ઉત્તમ વચન ફરી પણ તું સાંભળ; તું મને અત્યંત પ્રિય છે, તેથી તારું હિત હું કહું છું.

(૬૫) તું મારામાં મનવાળો, મને પૂજનારો, મારો ભક્ત થા અને મને નમસ્કાર કર; (એમ કરવાથી) તું મનેજ પ્રાપ્ત થઈશ. (આ) હું તારી આગળ સત્ય પ્રવિજ્ઞા કરું છું; તું મને પ્રિય છે (એટલા માટે કહું છું).

(૬૬) સર્વ ધર્મેને ત્યજીને તું મને એકને શરણરૂપે પ્રાપ્ત કર; હું તને સર્વ પાપોથી છોડાવીશ, તું ચોક ન કર. —

(૬૭) આ (ગીતાશાસ્ત્ર) તપરહિતને, અભક્તને, સેવા નહિ કરનારને તથા જે મારી ઇર્ષ્યા કરે છે તેને તારે કદી કહેવું નહિ.

(૬૮) જે આ પરમ શુદ્ધ શાસ્ત્ર મારા વાક્તોમાં કહેશે તે મારી શ્રેષ્ઠ ભક્તિ કરીને મનેજ પ્રાપ્ત થશે, એમાં સંશય નથી.

(૬૯) મનુષ્યોમાં તેનાથી કેાઈ બીજો માફું અત્યંત પ્રિય કરનારો નથી અને આ પૃથ્વી પર તેનાથી બીજો અતિ પ્રિય મને થશે નહિ.

(૭૦) અને જે આપણા જન્મેના આ ધર્મસુક્ત સંવાદનું અધ્યયન કરશે તેનાથી જ્ઞાનવર પડે હું પૂજ્યો છું એવું માફું માનવું છે.

(૭૧) શ્રદ્ધાવાન તથા અસૂચારહિત જે મનુષ્ય (આત્મ) શ્રવણ કરે છે તે પણ સુક્ત થઈને પુણ્ય કર્મ કરનારાઓના શુભલોકને પામે છે.

कश्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ ॥ त्वयैकाम्रेण ॥ चेतसा ॥ १ ॥
 कश्चिदज्ञानसमोहः ॥ प्रनष्टस्ते ॥ धनजय ॥ ७२ ॥

अर्जुन उवाच ।

नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा ॥ त्वत्प्रसादान्मयाच्युत ॥
 स्थितोऽस्मि गतसन्देहः ॥ करिष्ये वचनं तव ॥ ७३ ॥

सजय उवाच ।

इत्यहं धासुदेवस्य ॥ पार्यस्य च महात्मनः ॥
 सवादमिममश्रौष्यमद्भुतं ॥ रोमहर्षणम् ॥ ७४ ॥
 व्यासप्रसादाच्छ्रुतवान् ॥ एतद्गुरुद्वयं परम् ॥
 योगं योगेश्वरात्कृष्णात् ॥ साक्षात्कथयत स्वयम् ॥ ७५ ॥

राजन्सस्मृत्य सस्मृत्य सवादमिममद्भुतम् ॥ १ ॥
 केशवार्जुनयोः पुण्यं हृष्यामि च सुहृर्मुहुः ॥ ७६ ॥

तच्च सस्मृत्य सस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरे ॥
 निस्मयो मे महान् राजन् ॥ हृष्यामि च पुनः पुनः ॥ ७७ ॥

यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ॥
 तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्धुवा ॥ नितिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥

॥ इति श्री मोक्षसंन्यासयोगो नाम अष्टादशोऽध्यायः ॥

(૭૨) હે પાર્થ! તેં એકાગ્ર ચિત્તે આ સાંભળ્યું ને? હે ધનંજય! તારો અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થયેલો મોહ નાશ પામ્યો ને?

∴ ∴ અર્જુન બોલ્યો:- ∴ ∴

(૭૩) હે અચ્યુત! આપની કૃપાથી મોહ નાશ પામ્યો છે અને મેં (સ્વધર્મકર્મની, શુભસ્વભાવની, યોગબુદ્ધિની, કાર્યાકાર્યની, પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની તથા પરમપ્રાપ્તિવાદિત્યાદિની સર્વ) સ્મૃતિ પ્રાપ્ત કરી છે, (હવે) સંશયરહિત થઈને હું ઉલો છું આપનું વચન કરીશ.

સંજય બોલ્યો:-

(૭૪) એ પ્રમાણે મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણનો અને અર્જુનનો આ અદ્ભુત તથા રામાંયક સંવાદ મેં સાંભળ્યો છે.

(૭૫) શ્રીધ્યાસની કૃપાથી આ અતિ શુદ્ધ શ્રેષ્ઠ યોગને સાક્ષાત્ પોતે કહેતા યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ પાસેથી મેં સાંભળ્યો છે.

(૭૬) હે રાજન્! કેશવ અને અર્જુનના આ અદ્ભુત અને પુણ્યકારક સંવાદને સભારી સંભારીને હું વારંવાર હર્ષ પામું છું.

(૭૭) અને હે રાજન્! શ્રોહરિના તે અતિ અદ્ભુત રૂપને સંભારી સંભારીને મને મહાન્ વિસ્મય થાય છે અને વારંવાર હું હર્ષ પામું છું.

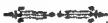
(૭૮) જ્યાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ છે અને જ્યાં ધનુર્ધારી અર્જુન છે ત્યાં લક્ષ્મી, વિજય, ઐશ્વર્ય અને અચળ નીતિ છે એમ મારું માનવું છે.

આ પ્રમાણે “બ્રહ્મસંન્યાસયોગ” નામના ૧૮ મા અધ્યાયનો

સમાપ્ત થયો.

ૐ

* અધ્યાય ૧૮, મો. *

મોક્ષમ ન્યાસયોગ.

પ્રશુભ્રેમીઓ ! આપણા વાર્તાલાયમાં 'શરીરથી આત્મા શુદ્ધ છે, તમેજ તે આત્મા છો. આત્મા એકજ છે. શરીરો અનેક છે'—આવું જ્ઞાન ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે આપવાનો આરભ ખીન્ન અધ્યાયથી શરૂ કરેલો છે. મેં પણ પહેલા અધ્યાયની શરૂઆત પહેલાની ભૂમિકાથીજ ગીતાની ઉત્પત્તિના વર્ણન સાથે જ્ઞાનયોગને કહેવો શરૂ કર્યો છે.

વેદ એટલે જ્ઞાન અને જ્ઞાન એટલે જ્ઞાન જ્ઞાનને લાન પોતામાં લાવવાને માટેની ક્રિયાને, સાક્ષત્ જ્ઞાન બની જવા માટેની ક્રિયાને અને પોતાની હયાતિ મટાડીને નિર્નાશુ યા કેવલ્ય બનવાની ક્રિયાને જ્ઞાનયોગ કહેવાય છે. જ્ઞાનયોગ એટલે જ્ઞાનયોગ યાને જ્ઞાનરૂપ થવાનો યોગ જે (વડે) વર્તમાન શરીરમાં પણ મોક્ષની હાલત અનુભવાય છે.

જ્ઞાનનો અત એટલે વેદાત રિશ્વરૂપ જ્ઞાન એ પોતે જ્ઞાન છે અને જ્ઞાનનો અત એટલે પરમજ્ઞાન જેને કળારક્ષિત કિયારક્ષિત સાત કહેવામાં આવ્યું છે તે—નિરજન, નિરામર, જ્યોતિસ્વરૂપ.

આ સમજવું સામાન્ય રીતે જનતાથી સમજી શકવું મુશ્કેલ હોય છે. આ અથ સતસંગ દૃષ્ટિથી વાર્તાલાયના રૂપમાં સમજાયેલો છે. તમારામાંના થોડાજ અસાર સુધીમાં સમજી શક્યા હશે કે આ જે કહેવય છે તે ગીતામાંનું વેદાત છે. ગીતા સમાહ—જેમાં ઓનાઓએ શ્રીમદ્ ભાગવત સત્સત્ત્વ નિયમ પ્રમ જે રાજાના નર કલાંક બેસવું જોઈએ—એવી દમણ તથા નરસારીમાં કરવામાં આવી હતી તેમાં થેડા વખત બેસીને આત્મા જનારા દુરથી

સાંભળનારા, વ્યગ્રચિત્તાળા અને નિયમયદ્ધ થઇને નહીં બેસનારાઓને ગીતામાનુ આ વેદાત 'બેસ આગળ લાગનાત' જેનું થઈ પડે છે આવાઓને સમજ પણ પડતી નથી કે આ લાગનાત કહેવાય છે કે રામાયણુ જોવાય છે કે ગીતાજી કહેવાય છે કેટલાકોએ તો મને પૂછેલું પણે ખર કે, "મહારાજ! આ શાનો વિષય કહો છો?" અરુ

ભૂમિકા:-

વાર્તાસાપમાં સકલના કર્મમાં આવી છે, લોકિતકાર-કેમકાર-જ્ઞાનકાર અને બ્રહ્મકારની અને છેવટે બ્રહ્મમાત્રમાં પણ નિર્વાણશાંતપદ પ્રાપ્તિ સુધી પણ ભક્તિની અપેક્ષાને પ્રતિપાદિત કરેલી છે પ્રેમનક્ષણભક્તિ અને જ્ઞાન શુદ્ધિ નથી છતાં બંનેના સાધનો અને પ્રારંભિક લક્ષણરૂપ છે આ હાલતમાં આ અદારમો અધ્યાય—મોક્ષસંન્યાસયોગ—કહેવાયો ત્યારે પણ સંન્યાસ અને ભગવાની વાતો કહેવાયો છે ઈનાં શ્રોતાઓએ એને 'મોક્ષ-સંન્યાસયોગ' નામથી ન ઓળખતા આમાં અથને ભક્તિમાર્ગના વ્યાખ્યાન તરીકે ઓળખે છે અને આજે એને અને ૧૯૪૮ થાને સંવત ૨૦૦૫માં પણ એના પાંચે ભાગોને ભક્તિમાર્ગની ગીતા કહે છે આ 'કોર્ણથી' 'સર્વસંગ દૃષ્ટિથી લખાયેલો' આ અથ જો કે ગીતામાંના વેદાવને કહે છે, છતાં શુદ્ધ વેદાત દૃષ્ટિથી નથી લખાયો—આ કથનને પુષ્ટિ મળે છે અર્જુન પણ ગીતાને તમારી માફકજ સમજ્યો હતો ભગવાને ગીતામાં અગીયારમાં અધ્યાય સુધી એને યોધ આપનામાં પાકી રાખ્યું ન હતું છતાં તેની જિજ્ઞાસુ તૃપ્ત કરવા અને નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન આપવા બારમો અધ્યાય કવો અર્જુન એથી પણ ન સમજ્યો અને ભગવાને કહેલું ફરીને સમજાવના—શરીરનું (ક્ષેત્રનું) અને આત્માનું (મેષનું) વ્યાખ્યાન કરતાં અદાર અધ્યાય પૂરા કરતાં અતમા સમજાવતાં થાક્યા ત્યારે પૂછ્યું—“કચિદજ્ઞાનસમોહઃ પ્રજાઘ્રસ્તે ધનચયઃ”=“હે ધનજય! તારો અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થયેલો મોહ નાશ પામ્યોને?”=“હવે તું માર કહેલું કરીશને?” આ વખતે અર્જુન સમજ્યો અને ઉપકૃત થઇને બોલ્યો—“અચ્યુત કરિષ્યે વચન તવ”=“હે ભગવન! હું આપની આજ્ઞાનું પાનન કરીશ” આમ મોલ્યા પછી સનાતન વેદધર્મના વર્ણાશ્રમાનુસાર પોતાના જ્ઞાનધર્મનું પાલન કરવાને તે દિમદ્ધ થયો—સારપછી એણે એકપદ્ય રાખ કરી નથી યાદ રાખે ભગવાને બ્રહ્મણે વાણીવાને કે શસ્ત્રને લડવાની આજ્ઞા

કરી નથી અને કરે પણ નહીં અર્જુનની જગ્યાએ આ પ્રજામાંનું કોઈ દેવ
અને આશ્ચર્યના પ્રશ્નનો નિવેડો લાગવું ભગવાનના દાયમા દેવ તો ગામ
રાજવાની કે સડા સિંચાણની બીજ કોઈપણ જાતની સલાહ આપી દેત,
પણ રાજપુતોનોજ ધર્મ રક્ષા કરીને રાજ્યો પેદા કરવાનો દોષ અર્જુનને
યુદ્ધ કરવાની આજ્ઞા આપી આમ સતરે અધ્યાયના આરંભ સરોપમા આ
અદારમા અધ્યાયમા કહેવામા આવ્યો છે

“મેં ગીતા વાંચી છે કેટલું બધું અસંગત એમાં કરેલું છે ? એકએક
કથન એક બીજાથી કેટલું ઉપદ્રુ છે ? સન્યાસની અને ત્યાગની વાતો થઈ,
પ્રભુપ્રેમની વાતો થઈ, બધું ઘડા છે અને આત્મા વિના બીજું કશું છેજ
નહિ—આરી વાતો થઈ છતાં અર્જુનને એ સાર ખેંચ્યો કે ‘મારે લડવુંજ
જોઈએ’ અને એ લડ્યો પણ ખરો, વગી બધું વાસુદેવજ છે—આ બધો
ઉપદેશનો એજ સાર છે ? પાશુ શ્રીકૃષ્ણના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ‘હું સમજ્યો,
હું લડીશ; તમારે કહેવું કરીશ’ એમ જવાબ આપ્યો આ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણની
એ બાજુ યુદ્ધ કરવામાં સમતિ અને બીજાજુ લક્ષિયોગમાં ‘સમ
દાત્રૌ ચ મિત્રે ચ’—‘શત્રુ અને મિત્રમાં સમભાર’ રાખવાનું કથન—કેટલી
બધી અસંગતતા ?”—આજુ કહેનારા માનવીઓ તમને મળશે

ગીતાને સમજવી બહુ કઠિણ છે શોકમુક્તિની સસારબંધમુક્તિની અને
કૈવલ્યપ્રાપ્તિની ભાવના જામન ન થાય ત્યાસુધી પ્રભુપ્રેમ પ્રગટે નહીં અને
ભગવદ્ગીતા સમગ્રજ નહીં, એવું નિશ્ચયથી સમજવું ઘટે ‘હું જેમ’ બને તેમ
મોક્ષસન્યાસ યોગને સરળરીતે સમજાવવા પ્રયાન કરીશ હું નું ચિંતન કરે
અને સાબળો

સાત્ત્વિક શક્તિવાળા એવા સાત્ત્વિક મનુષ્યે યસ-દાન-તપ વગેરે કરીને
પોતાના અત કરણને શુદ્ધ કરીને અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો હોય તેનેજ યસ-દાન-તપ
વગેરેથી પ્રાપ્ત કરવાની વસ્તુના વિચારને સમજવવામા આવે છે, એવું આ
વાર્તાનાપનુ સૂચન પ્રથમજ સમજી લેવું ઘટે બીજાને અધિભર નથી

સાત્ત્વિક, રાજસી અને તામસી—એવા પ્રકૃતિના જે ત્રણ ગુણો છે, તેમને
શુદ્ધ પાડીને, તેમના ગુણોને જરાબર જનાવીને દેવે ‘સામ અને સન્યાસ’—

એવા એ શબ્દોનો એકજ અર્થ થાય છે એવું, યજ્ઞ-દાન અને તપ કામના વિનાનાં થઇને કરવાં એવું અને પંચમહાવ્રતો વગેરે નિત્યકર્મો કરવાં એવું સમજાવીને તથા નિષિદ્ધકર્મોના ત્યાગ કરવો એવું સમજાવીને ત્યાગના પાણ્ય ત્રણ પ્રકારો કહીને નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ મેળવવી એવું સમજાવવામાં આવે છે. નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પંડીજ્ઞ જ્ઞાન થાય છે અને સાચા જ્ઞાનનું લક્ષણજ એ છે કે જ્ઞાની કર્મના ફળની આશા વિના યજ્ઞ-દાન-તપાદિ કર્મો વગેરે કરે, એવું 'પણ સમજાવવામાં આવે છે. વળી કર્મોના કર્તાની શુદ્ધિ અને ધૃતિ અને સુખ તથા બુદ્ધિવૃત્તિ અને સુખનું સાત્વિકપણું રાજસપણું અને તામસપણું સમજાવવામાં આવે છે. આ પ્રમાણેનો પ્રકાર જ્ઞાનવિહનો કર્મ કરવાનો દોષ છે અને એજ પ્રકારથી અંતઃકરણમાં પ્રસન્નતા આવે છે. આવા પ્રકારનું જોને જ્ઞાન થયું હોય છે એવો જ્ઞાની અને એવીજ્ઞ જ્ઞાનનિષ્ઠાવાળો યતિ પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણે છે, એવું સમજાવવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે પરમાત્માનું સ્વરૂપ અને બ્રહ્માભાસિ વગેરે વગેરે જે સમજાવવામાં આવે છે, એવો આ ગીતા શાસ્ત્રના અદારમા અધ્યાયનો વાર્તાલાપ લક્ષમાં રાખવા જેવો છે.' તમે જાણો છો કે ગીતા ખર્ષા ઉપનિષદોના અર્થોનો સચ્ચ કરીને કહેવામાં આવી છે.

પરન્તુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે શ્રુતિના આશ્રય તરીકે અને પરમાત્મા સ્વરૂપે કહ્યું છે કે 'યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરાઃ।' - 'સંન્યાસયોગયુક્તાત્મા।' - 'લ્યક્તવા કર્મફલાસંગમ્।' - 'સર્વકર્મ-ફલત્યાગમ્।' = ભાવાર્થ:- 'જેઓ મારા પરાયણ થઇને સર્વ કર્મો મને અર્પણ કરે છે' - 'સંન્યાસયોગયુક્ત આત્માવાળાઓ જેઓ છે' - 'કર્મના ફળને ત્યાગીને જેઓ અસંગ હોય છે' અને 'જેઓ સર્વ કર્મના ફળને ત્યાગે છે એવા જેઓ છે' - 'એ ખર્ષાઓના અનુદાનનો પ્રકાર જાણી લેવો જરૂરનો છે કારણકે એમાં કર્મના સંન્યાસનો અને કર્મના ફળના ત્યાગનો ભાવાર્થ સમજાવવામાં આવ્યો છે. શંકા:- કર્મના ફળનો ત્યાગ કરવો અને કર્મો કરવા એના કરતા કર્મજ ન કરવા એ શુ ખોટું છે? જવાબ:- આવી શંકા બહી થવાનો સભર રહે છે અને વળી મૃદુ-શાશ્વતમા રહીને કર્મ ન કરવાં એ ન બની શકે અને સંન્યાસાશ્રમમા રહીને કર્મ કરવાં એ પણ ન બની શકે તેવું છે. માટે અનુદાન કરવાનો પ્રકાર સમજવા જેવો છે. એટલા માટે સંન્યાસ અને ત્યાગને સમજવા ઘટે છે.

વાર્તાલાપ શ્લોક ૧ થી ૧૧ મુધી:-

પ્રભુપ્રેમીઓ! ‘સંન્યાસ’ અને ‘સાગ’ એ બે શબ્દોના અર્થનું રહસ્ય સમજવાની અત્રે આવશ્યકતા ઉભી થાય છે. આમ-તોર પર તો ‘સંન્યાસ’ એટલે છોડવું અને ‘સાગ’ એટલે પાલુ છોડવું એમજ થાય, તો પછી આ બે શબ્દો નો પ્રયોગ કરવાની શી જરૂર? માદ્ર સખો કે એમ્માં કાઈ મર્મ રહેયો છે અને તે મોક્ષાર્થીએ સાવધાનીથી સમજવો ધટે છે, એ બેઉ શબ્દોનું રહસ્ય જુદું હોઈ બેઉ શબ્દોના જેવા અર્થો થવા જોઈએ તેવા અર્થો સમજાય તોજ બેઉ શબ્દોનો મર્મ અને રહસ્ય સમજી શકાય તેમ છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું—“સર્વે કર્મો મનેજ સમર્પણ કરવા.” આ કથનની મતલબ એ છે કે કર્મની ક્રિયા પરમાત્માથીજ ઉદ્ભવે છે છતાં માનવી માની રહ્યું છે કે ‘હું કર્મ કરું છું’, આમ કર્મનો કરનારો માનવી પોતાને કર્તા માને તો એ મિથ્યાભિમાન કહેવાય છે અને એવા અભિમાનથી પોતે પરમાત્માથી જુદો પોતાને માનતો થયો. આમ માનવી પોતાને જુદો માનતો થાય છે તેથી એની શોકમુક્તિ અને સંસારબંધમુક્તિ દૂર જાય છે. વળી પરમાત્મા સાથેનો યોગ લાગીને સકામ કર્મ કરે તોપણ શોકમુક્તિ અને બંધમુક્તિ બેઉ દૂર જાય છે અને તેથી સર્વ કર્મના ફળનો લાગ કરવો એમાંજ પ્રુદ્ધિમતા રહેલી છે.

હવે લક્ષ આપો! સંન્યાસ અને લાગ તથા કર્મયોગ અને જ્ઞાનયોગ—આ શબ્દો હરેક જમાનામાં રહેવાનાજ પરંતુ જનતાના સન્નેગ બદલાતાં તેમનાં વલણો, તેમની સમજો અને તેમની જરૂરિયાતો બદલાતી જતી હોઈ બહુ પૂર્વે જે કાઈ થયું હોય તેનું અલારે રૂપાંતર થયેલું હોય છે. જુએને કે આપણી અર્થો યાને ‘વાર્તાલાપ’ નો વિષય આરભથીજ ‘છે-શોકનિવૃત્તિનો કારણકે અર્જુને પ્રથમથીજ પોકારીને કહ્યું છે કે—કૃપણતાના દોષથી આત્માનો સ્વભાવ હણાઈ ગયેલો હોઈ મારો કર્મ હું ન સમજી શકું એવી મૂર્ખાઈ મારામાં આવી છે. માટે માત્ર જેમાં કંઈપણ હોય એવું નિશ્ચિન કરીને કહો! હું તમારો શિષ્ય થઈને તમારે શરણે આવ્યો છું’ મને બોધ આપો! ઇન્દ્રિયોનું શોષણ કરી નાખે એવો મને જોડ થાય છે અને તે ત્રિયોગીનું રાજ્ય મને મળે તોપણ મટી જાય એવું મને લાગતું નથી.” વિચારો કે આ કેટલો અગત્યનો વિષય છે?

શોકનિવૃત્તિ ઈચ્છાય છે પરમપદ અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિને માટેજ અને સાધનો કરવાનું ઈચ્છાય છે તે શોકનિવૃત્તિ માટેજ. સાધનો કહેવાય છે કર્મોને. કર્મો કરાય છે ક્રિયાથી ક્રિયા ઉદ્ભવે છે વાસનાથી અને ક્રિયા થાય છે આત્માના સાગિધ્યથી. વાસના ઉદ્ભવે છે પૂર્વસંસ્કારથી. સંસ્કાર પડે છે કર્મથી, કર્મ છે પ્રકૃતિનું કાર્ય. ક્રિયા પણ પ્રકૃતિનું કાર્ય છે. વાસના થાય છે પુરુષને પ્રકૃતિના સંગથી. પુરુષ એ જીવ છે. જીવ એ ક્ષેત્રજ છે. શરીરમાંના ગુણોના સંગથી એ શરીરના ગુણોને ધારણ કરે છે અને તેનું પરિણામ આવે છે-શોક અને બધ.

સાધનો તો બહુબાહુ છે. પણ તેમને સંકોચી સંકોચીને ત્રણ ક્રિયાથી થતા ત્રણ કર્મોને 'યજ્ઞ-તપ-દાન' મુખ્યત્વે કરીને સાધનોની ગણતરીમાં આવ્યાં છે. શોકનિવૃત્તિ અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ વિશ્વના અસાચર જીવો ઈચ્છેજ છે. એમને શરીરો એટલાજ માટે મળ્યા છે. શરીરોને પણ એમણેજ ઇચ્છ્યાં છે. પણ અવિદ્યાથી હિપજતી અણુઆવગતથી આનંદ મળે અને શોક ન થાય એવું શરીર ઇચ્છવામાં માનવી ભૂલ કરી બેસે છે અને છેને ગર્હ પૂત ઔર સો જાર્હ રસમ જેવું થાય છે. છતાં દયા કરીને ભગવાન માનવીની ભૂલ મુધારે છે અને માનવદેહ આપે છે. એ માનવદેહમાં બુદ્ધિશીલ યજ્ઞ આપીને આકાશના ઈથી ઉપદેશોના વેદોનો અભ્યાસ કરવાની આજ્ઞા કરેલી છે, જે અભ્યાસ વડે શોકનિવૃત્તિ અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે સમય જતા વેદોને નહીં સમજવાથી પોતે ભગવાને માનવદેહી અસ્તાર (કૃષ્ણ) યજ્ઞને અજુગતે નિમિત્ત કરીને જીવેને ગીતા કહી છે, જે ગીતાનો તેજ ઉદ્દેશ છે કે- 'માનવીઓનો શોક દૂર થવો જોઈએ અને તેમને પરમાનંદ મળવો જોઈએ.' એટલા માટેજ માનવદેહ વડે કેમ અને કેવીરીતે વર્તવું એ માનવીઓને ગીતા દ્વારા સમજાવવામાં આવ્યું છે. વળી તેમાં વર્તમાન જીવનમાંજ શોકનિવૃત્તિ માટેનો બોધ આપ્યો છે-એવું નથી પણ અવસાન સમયે અને ત્યારબાદ પણ સંસારબંધનમુક્તિ અને સદાને માટે પરમાનંદપ્રાપ્તિ થાય એવો બોધ આપ્યો છે.

વર્તમાન માનવદેહથી શોકમુક્તિ અને આનંદ તથા બ્રહ્માનંદ અનુભવાય છે, પણ વર્તમાન દેહથી મળના આનંદથી, શોકમુક્તિથી અને બ્રહ્માનંદના

અનુભવથી અસાન બાદ વિના શરીર પશુ આત્માથી અનુભવાતી મુક્તિ અને આનંદ અત્યુત્તમ છે માટે મુક્તિ-વિમુક્તિ-આનંદને પરમાનંદ કહેવામાં આવે છે આ પરમાનંદ અને વિમુક્તિ નિવ્યતે માટે-સાને રહે છે, કારણકે જેને પોતાનું અગ્નિત્વ મટાડી દીધું છે અને બ્રહ્મરૂપ ધારણ કર્યું છે આ હાલતમાં મુક્તિ-સ્થાની પશુ અપેક્ષા કેમ રોય ? મૂલં નાસ્તિ કુન શાન્તમ્ ॥ મુક્તને મોક્ષે-બી શી ?

ગીતાનો અતિમ ઉપદેશ રમ્યશરીરના કારણદેવતા 'તું બ્રહ્મ છું' એવી ભાવનાથી ઉપાસના કરીને નાત કરનાનો છે કામના કરાનાર કારણદેવ છે વિમુક્તિ અને પરમાત્મની અપેક્ષા કરનારા ભક્તોએ ત્યાગભાવનાથીજ કર્મ યોગનો આશરો લેવો ઘટે આ નિષ્કામકર્મયોગ વિશ્વના ચરાચર જીવોને અને એ યોગના કર્મોને સુખ આપનાર, આનંદ આપનાર-બધે રોકમુક્ત કરનાર થઈ પડે છે એજ કારણથી યજ્ઞ-તપ ધન-કામનાદિત ઈશ્વરાર્પણશુદ્ધિ અને પ્રત્યુપરીત્યયે કરનાનું વિધાન ગીતા મે છે આજ નિષ્કામ કર્મયોગના આગરા વિના અહનહ્યારિમ્ ભાવનાવડે ઉપાસના બની શકે નહીં ન લાગે ધ્યાન ન લાગે સમાધિ, અને સમાધિ ન લાગે તો બ્રહ્મનિષ્ઠા પ્રાપ્તી આવે ? એ બ્રહ્મ નિષ્ઠા વિના વિમુક્તિ અને પરમાનંદ કેમ પ્રાપ્ત થાય ? માટેજ સન્યાસ અને ત્યાગ-બેઉ શબ્દોના મર્મને જાણવાની જરૂર છે જેઓ ધરને છોડી શકવાને દ્વિમત્તવાગા નથી તેઓને જેમ બ્રહ્મચર્યનો ઉપદેશ અને અદ્વિસાનો ઉપદેશ યથાર્થ સમજવાની જરૂર છે તેમ અહીં સન્યાસ અને ત્યાગનું સમજી લેવું ઘટે છે ગૃહસ્થ એટલે સ્ત્રી સાથે એક ધરમા દિનરાત વસનાર અને ધરને લગતું કામકાજ કરનાર તથા બેઉના નિવાસને માટે ઉદ્યમ કરનાર માનવી દારૂ અને આગનું સાથે રહેતું અને ક્રિયા કરવામાં અદ્વિસર રહેતું એ જેવીરીતે બની ન શકે તેવીજરીતે બ્રહ્મચર્ય અને આશ્રમિકા માટેના ઉદ્યમ કરવામાં અદ્વિસાવનનું પાલન પણ ન મની શકે જો તમે કદાચ 'એ બેઉ બની શકે' એવો ઉત્તર આપો તો તે કેટલું, કેવું અને કેવી રીતનું બની શકે તેનો જવાબ આપો ! વિચારો !

સન્યાસીને લોકો ઓળખાવે ■ ૩—' જોશ્યા કપડા પહેલા રોય શિખા અને જનોઇનો ત્યાગ કર્યો હોય, આશ્રમિકા માટેના કર્મોનો ત્યાગ કર્યો હોય,

ધરણ્યાર-ધનદોષત-પત્ની-પુત્ર અને સગાસબધીઓનો સાગ કર્યો હોય, શરીરપર ભરમનું લેપન અને ગળામાં રૂદાક્ષના ઘેરખા પહેર્યા હોય, તથા રાત્રિથી પડે એવું સ્થાનમાં રહેતો ન હોય, આઠ નીચેજ વાસ કરતો હોય કે મેદાનમાંજ પડી ગયો હોય કે કોઈ નદીને કાંઠે રેતીમાં પડી રહ્યો હોય-તેને સંન્યાસી કહે છે અને સમજે છે અનન્ત તમે એકદમ સંન્યાસી ન થઈ શકો પણ કોઈએક/સમયે એવા થવા વિના તમે નિર્વાણપદ પ્રાપ્ત કરી શકો નહીં અને, એવા થવા માટે પણ સાધન કરવા પડે છે એવા થવાની લાચકાત આવતા પડેલા સાધનો કરવાથી સાધનોના પ્રભાવથી મોહાભાવના જન્ય થવાથી, શોકમુક્તિ સુખ અને આનંદ તો જરૂર અમુક અશે-સાધનની વિધિના જાગતા પ્રભાસુમા-તામને પ્રાપ્ત થાય છે એમા જરાએ સંદેહ નથી.

જો કે તમે સંન્યાસી ન થઈ શકો તેવું તો નથીજ પણ તમારી સમજ જુદી છે તમારું નિત્યસુખ નિલ્લાનંદ અને શોકમુક્તિ શેમાં છે એવું તમને જ્ઞાન નથી પૂર્વોક્ત સંન્યાસીઓને તમારામાના બહુ માનનીઓ અગ્રેય મગજના, મૂર્ખ અને નમાતા માનનારા હોય છે એવા જુદિસાચરો અને જ્ઞાનમાનીઓ રમૂય શરીરના સુખ આનંદ અને શોકરહિતપણાને જાણતા રીધ્યા છે તોપણ તેમાનું એકપણ તેમને સતોષ થાન તેમનું મળતું નથી તેમા પણ જાનકા પળા કરે છે એવું એમનું જ્ઞાન છે, છતાં તેઓ પોતાને જ્ઞાની હોવાનું માને છે ગામડું પડે ત્યારે બીજાને નિમિત્ત કરે છે અને કોઈ નિમિત્ત ન જણો તો પડી તેઓ ઈશ્વરને નિમિત્ત કરે છે .

જેઓ શોકરહિત , સુખરૂપ છે, જેઓને નિલ્લાનંદ છે જેઓ પરમ-પન્ના અધિધારી છે અને જેઓ અનમાન જાદ કરીને અહીં પાગા આવતા નથી એવાઓએ આથી પૂર્વ જન્મેમા શુ સાધનો કર્યાં, એઓ કેવા હતા એ જરૂર જાણવા જેવું હોય છે પૂર્વના જન્મેમા એઓ બેદદ કામાના પ્રાણુરાણી હતા, અપૂર્ણ સચનું પાનન કરનારા હતા અને પરાપ્રમાણિક અને પારમાર્થિક જીવન જીવનારા હતા એઓ પ્રાણીમાત્ર પર વિના હેતુ પ્રેમ કરનારા, મમત્વ વિનાના, દુન્યવી વસ્તુમાત્રનું જ્ઞાન ધરાવનારા અને આત્માને જાણખનારા હતા એઓ જ્ઞાન હતા એમને શારીરિક, આત્મિક અને માનસિક જ્ઞાન હતું એઓના મન મોગા હતાં. એમના આચરણો શુદ્ધ હતાં એમનામા કર્તવ્યભાવના હતી

એમનામાં કુદરતી રસદ હતો એઓ સત્ય વસ્તુને સમજતા હતા. એઓ સત્યની મહત્તાને માનતા હતા. એઓ આનંદી અને મીઠું જીવન માણનારા હતા. એમની વાણીમાં બળ આવ્યું હતું. એમનાં ચરિત્રોનું લોકો અનુકરણ કરતા હતા. એઓને દુનિયામાં, છૂપાયેલું નવુંનવું બદ્દ દેખાતું હતું એઓનો ચહેરો વ્યંગાવિક શાંત હતો. એઓનું મન એમના કાનુમાંજ હતું. કાંઈપણ સંજોગોમાં એઓ એમની ઇન્દ્રિયોને વશ રાખી શકતા હતા. સદાય ઉત્તમ પ્રિયારો સેવતા હતા. પોતાનજ માટે પોતે જીવતા ન હતા. એમની દૃષ્ટિમાં ઝેર ન હતું, બધે એમની નજર સદૈવ અમીભરી રહેતી અને હૈયું હેતથી ભરેલું રહેતું હતું. લોકોને એમના સામું જોષ રહેવું ગમતું હતું અને એમની પાસે ખેસી રહેવું ગમતું હતું. એમને સંસારો ચતાજ ન હતા સામાન્ય કરતાં એમનું જીવન ઉત્તમ કેટિનું હતું. પવિત્રપણાનું જત તેઓ પાળતા હતા. લોકો તેમનું અનુકરણ કરતા હતાં. તેમના મુણેથી લોકો આકર્ષાતા હતાં અને વળી એમના જેવા થવાને ઇચ્છતાં હતાં. જેવું તેઓ બોલતા તેવુંજ તેઓ આચરતા હતા. એમની રહેણીકરણી એક સરખી હતી એમના દુસ્મનો પણ એમના વખાણ કરતા હતા. તેઓ અતિશય વિનયી હતા તેમજ બધાને માન આપતા હતા. મોતથી તેઓ ડરતા ન હતા. તેઓ આત્માને અનંત મહાન અને આકાશને પણ અવકાશ આપે અને આકાશથી પણ વધે તેવડો મોટો માનતા હતા. એથી બધું વિશ્વ આત્મા છે—એવું એમનું કથન હતું. આવા માનવીઓ દરેક યુગમાં ઓછાવત્તી પ્રમાણમાં હોય છે. સીઓ અને પુણ્યો બેઉએ સંન્યાસી થતા માટે યત્ન કરવો જોઈએ. દંત-દેવકૃતિ-નરસી-મીરાબાઈ-રૂપભ-સુલભા-શુક-માર્ગી-એ બધાં માનવીઓજ હતા ને ?

‘મે’ આ છોડી દીધું અને ‘મે’ આ લાગ્યું—આમ સંન્યાસ અને ત્યાગ શબ્દોનો અર્થ એકજ છે. અર્થમાં કશી લિંગતો નથી. પરન્તુ તેમના બેઉના અર્થોને ખીજરીતે જુદા વર્ણવે છે—તે સાલળવા અને સમજવા જેવો છે. જુઓ ! પુત્રપ્રાપ્તિ, સ્વર્ગપ્રાપ્તિ અને ધનપ્રાપ્તિ—એમ કામનાથી બધાંને વેદિક કર્મો—જ્યોતિષોમ ઇત્યાદિ યજ્ઞો કરવામાં આવે છે—તેનાં કર્મોના ત્યાગ ગૃહસ્થેથી કરાય તે તેમનો સંન્યાસ કહેવાય છે ‘એવું’ વિદ્વાનો કહે છે અને, કામનાવાળા સર્વકર્મોના ત્યાગ એટલે તે કર્મો તો કરવાનું પણ રૂળની ઇચ્છા થા કામના ન રાખવી—એ ગૃહસ્થનો સંન્યાસ કહેવાય છે, એવું એ વિદ્વાનો કહે છે. પરન્તુ

ખીન વિદ્વાનો-પડિતો-ચતુરશાસ્ત્રીઓ સર્વકર્મના પત્રી તે કામ્ય હો. ૫
અકામ્ય અને નિલ નૈમિત્તિક કર્મ હોય-પણ તે સર્વના ફળમાત્રના લાગને
સંન્યાસ કહે છે વળી ત્રીજા પ્રકારના વિદ્વાનો કામથી વા અકામ્યથી પ્રિધિથી
વર્તવ્યતા પ્રાપ્ત થઇ હોય એના વૈદિક કર્મોનું અનુદાન ઇશ્વરાર્પણ શુદ્ધિથી
ફળની કામના વિના ફળના પરિણામથી ગૃહસ્થ કરે છે તેને સંન્યાસ કહે છે
કર્મનો લાગ ગૃહસ્થ કરે એવું તો ઠાઈ કહિતો વિદ્વાન કહેતોજ નથી. આ
બધી વાત છે ગૃહસ્થનીજ.

અહીં એક પ્રશ્ન ઉપરિચિત થઇ રોકે છે 'બ્રહ્મચારીએ ભાર્યાનો લાગ
કર્યો' -આ એક કર્મનો લાગ કહેવાયો ત્યારે 'એક બ્રહ્મચારી એવો કે
ભાર્યાનો લાગ ન કર્યો હોય તેવો' અને 'ખીન બ્રહ્મચારી એવો કે જોણ
ભાર્યાનો લાગ કર્યો હોય' એવો તો શુ બ્રહ્મચારી ભાર્યાવાળો કહેવાય કે ?
શુ પરણેલો બ્રહ્મચારી કહેવાય કે ? ત્યારે થયું શુ ? ભાર્યાનો લાગ એ શુ
બ્રહ્મચારીનો લાગ કહેવાય ખરો ? આવીજરીતે રોજ સધ્યા કરવી સવારસાજ
અગ્નિહોત્ર કરવો અને રોજ યજ્ઞમાનનો અગ્નિહોત્ર કરવો વગેરેમાં ઠાઈ ફળજ
નથી છતાં આ કર્મો કરવાનાજ હોય છે તેનું ફળજ નથી એના ફળનો
લાગજ કેમ કહેવાય ? આ તો કહેવાયુ ઉપાસના માટેજ, પરંતુ ઠાઈપણ
ક્રિયાનું ફળ આવતું નથી એવું તો નથીજ લલુ કે ખૂર ફળ આવે છેજ

માનવીનું લક્ષણપણું અને મૈથુનલાગપણું એનું નામ બ્રહ્મચર્ય છે
બ્રહ્મચર્ય એવું એક કર્મ થયું એનું પરિણામ-તદુરસ્તી અને નિવૃત્તિ છે
નિવૃત્તિથી મનની પ્રસન્નતા આવે છે પ્રસન્નતા અને તદુરસ્તી બેઉ સ્થાલાવિ
શુભ ઉપજાય છે એથી ઇચ્છા વિના પણ આ ફળ બ્રહ્મચર્યથી આવ્યું
રોજ સધ્યા અને અગ્નિહોત્ર ગૃહસ્થે કરનાનાજ ટોચ છે જો ન કરે તો એને
પાપ લાગે અને શદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય છે વાઝ, એ બેઉ કરનાથી ફળ તો કેશુ
ન મળે પણ 'કર્મનું ફળ મલ્યા વિના રહેતું નથી' એ ન્યાયે આ બેઉ કર્મ
કરનારો ગૃહસ્થ પાપથી અને શદ્ધપણુંથી તો બચેજ છે એ બંને પ્રકારના
કર્મનું ફળ આવ્યું અને એ તો ફાલદાકાર છે જેથી આ ફાલતમા ગૃહસ્થને
માટે કર્મનો લાગ કરવાનું મહેતમી શુદ્ધિમત્તા કમા ? કર્મ વિના ગૃહસ્થાશ્રમ
નભેજ કેમ ?

તો જો શૂદ્રસ્થને માટે જો લાગ કહેવામાં આવ્યો છે તે- 'પિતૃલોકમા જન્માને માટે, પુપ્પલોચેમા વસવા માટે અને ધર્મ કરવાથી પ્રાપ્તો ઉદય થતો નથી તે માટે અગ્નિમાં જો હોમ કરવામાં આવે છે તે કર્મનાં ઉપર કહેલા ક્રોધોનો લાગ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે તો એ ક્રોધની મનોકામના નહીં કરવી અને અગ્નિમાં હોમ કરવો એ શૂદ્રસ્થનો લાગ કહેવાયો છે એમ સમજવું કામના ક્યાં વિનાના કર્મોનું ફળ મળે છે તો કામના કરેલાં કર્મોના બદલે મળ્યા વિના કેમ રહે ? છંદ કે અનિષ્ટ અને મિત્રફળ નિલકર્મોના પણ મળે છે એમ જો ન હોય તો ફળના લાગનું વિધાન કરવાની જરૂર કેમ રહે ? એટલા માટે ચતુર વિદ્વાન પડિતો અને સાત્ત્વિઓએ 'લાગ' ને વર્ણવ્યો છે, પરંતુ ફળનો લાગ એજ સંન્યાસ એ શૂદ્રસ્થનો કહેવાય છે સર્વ કર્મોનો લાગ એ શૂદ્રસ્થનો સંન્યાસ કલ્પો નથી ।

૫૩ કર્મો કરવામાં આવે છે છતાં ફળની કામના વિનાજ કરવામાં આવે છે, ત્યારે શૂદ્રસ્થ ધીરેધીરે મનુષ્યપણામાં બર્ને ધૃતરીલાવ આણવામાં ઉત્તમ થતો જાય છે એ શૂદ્રસ્થ લોકોના મનમાં નવાઈ ઉત્પન્ન કરે છે 'અરે' આનામાં તો કશું ન હતું એ તો બીલકું બેવકુફ હતો બેવકુફ, છતાં જુઓને કેટલું બધું જ્ઞાન એનામાં આવ્યું છે ? અરે, એ બડો લોભી તેમજ બીકણ હતો, વળી બલિચૂરી પણ હતો છતાં આજકાલનો એ નાદાન અત્યારે તો મોટો માતખર બની ગયો છે !' લોકો આવું બોલે છે, પણ ઉડા ઉતરીને એની માતખરીનું કારણ શોધી કાઢતા નથી લોકોને ખ્યાલ નથી આવતો કે એ માતખર માનવી-જીવવા માટે ખાવ છે પણ ખાવા માટે જીવતો નથી સ્વાદહૃત્તિને અકુશમાં રાખે છે, જૂખ લાગે ત્યારેજ ખાવ છે, નિયમિત વખતેજ જમે છે, આર્થિક દાવત પ્રમાણેનું જ ભોજન કરે છે, મોખીને ખાવ છે, ઘી-દુધ-ધડે-ચોખ્ખા-મગનોજ સાત્ત્વિક ખોરાક જમે છે, કામનાસના ઉપજે તેના ખાસ-ખાટા-તીખા-ઉના-કડવા ખોરાકો ખાતો નથી, એની નિદ્રા એાડી અને સ્વપ્ના વગરની હોય છે, નિદ્રામાં હોય ત્યારે એના ચહેરા પર આનંદ અને શાંતિ માલમ પડે છે, બદકે એનો ચહેરો ધૃતરી અશિવાદોની બક્ષિસનાળો, તેજસ્વિ અને પારણુમાં ઉધતા નિર્દોષ જ્ઞાનક જેવો હોય ॥

આવા માનવીઓ વ્યવહારમાં નાની નાની જાનતો પર ખાસ લક્ષ આપતા નથી, જ્યારે એમનાથી ઉદ્દાયરણી માનવીઓ તેવાજ કામો અને

તેવીજ બાબતો પર લક્ષ આપનારા હોય છે આવા માનવીઓ-એમાં માયું
મારતા નથી, ધરગરથુ ચીજો લેવાં બગ્ગરમાં જાય ત્યારે વેપારીઓ સાથે
રકબ કરતા નથી, વપુઓની સેવાધર્મોપાર્થ માટે દર્પ કે શોષ કરતા નથી,
'હાય, હાય' તો એમને, બોલતા આનંદગુજ નથી અથવાત ખીજતુ કામ
કરનાનું માગે આવી ખેડેજન્યારે છેતરાય નહીં-તેવી કાળજી રાખે છે, પણ એમાં
ખૂંમે એ છે કે એવાં કામો આપોઆપ થઈ જાય છે એમનું, મક્કે માત્રે
મોટા કામોમાંજ દોરાય છે અગવડને એઓ ભોગવી લે છે, મોટા પધાર્થો
કરતા જતા પણ ધમાય કેરી મૂકતા નથી, ધમપછડા કરતા નથી કે હાય
હાય કે આસક્તિ એમનામાં હેતીજ, નથી

૧૮ ૧ ૧૫ ૧૧ = ૧૫ ૧૫

આવા માનવીઓ ધધાના કીક જનતા નથી આગવરી કે સીધીરીતે
જે થતુ હોય તે કરી લે છે એમની વૃત્તિઓ અસવ વસ્તુ તરફ હોય છે
'મદ્યેષ મન લાઘવસ્વ મયિ બુદ્ધિ નિવેશય' = મારામાજ મનને પરાય
અને મારામાજ બુદ્ધિને સ્થિર કર' આ ભગવાનની આજ્ઞાનું પાનન એઓ
ખરાબર કરે છે, અસવ વસ્તુ-સ્વસ્વરૂપ-પરમાત્માને કહેવામાં આવે છે આ
અમલ વસ્તુ દુનિયાની વસ્તુઓથી ન્યારી હોય છે દ્રશ્યમાન જગત અને
તેમાંનું ચૈતન્ય આ ભેઉનું જ્ઞાન આ માનવીઓને હોય છે, પરમાત્મા મનુષ્ય
પાસેથી માંગે છે તે વસ્તુ-વ્યવહારમદ્દતાની સાથે સકળાએલ
પરવિકાઠેવાળુ આચરણ નથી' એવું તેઓ જાણે છે. આવી
પ્રવૃત્તિમાં બ્યાન આપના કરતા જ્ઞાનની બાબતોમાં, જનસેવાની બાબતોમાં,
જગતના જીવોના દુખો ઓછા કરવાની બાબતમાં, આવા માનવીઓ વધુ
બ્યાન આપનારા હોય છે તેઓને એવા વિશ્વાસ હોય છે કે ભગવાન અપ્રાપ્ત
વસ્તુ આપે છે અને પ્રાપ્ત વસ્તુનું રક્ષણ કરે છે કારણકે તેઓ ભગવાનનું જ
ખીજા કાષ્ટનું પણ ચિતન જ્યાં પિત્ર-ચિતન કરે છે આત્મોપારાન કરનારા
હોય છે એઓએ ભગવાનને રૂપરૂપે કયું છે એ ભગવાન પણ તેમનું
અનુભવ થઈ રેલા નથી

૧૮ ૧૫ ૧૧ = ૧૫ ૧૫

આવા લોકો પોતાની ધરસ સારની બાબતમાં અને ધધારોજગારની
બાબતમાં બેપરવાદ, લીના અને અણઆનંદના દેખાડવાળા હોય છે પણ
સાચી રીતે તો તેઓ તેમ હોતા નથી તેઓ બીજી બાબતોમાં બહુ ચોકકસ

હોય છે ફરજ બળવામાં તેઓ એકદમ હોય છે સામાન્ય માનવીઓ કરતા બમણું અને સાર કામ કરવાને તેઓ શક્તિશાન હોય છે તેઓ ઝીમજ સમજે છે કે માનવજીવ વિષદૃષ્ય ભગવાનની મેદા કરવાને સર્જાયેલો છે મેદા કરવાથી ત્રાસાર તરવો સુગમ થાય છે, સસાર સુખમય થાય છે તેઓ જાણે છે કે-‘કર્તવ્યતામાં લાલ અને સિદ્ધિ રહેલી છે; વિવિધવિલાસ માટે અનુચ્ચન્ન નથી. વળી પૃથ્વી એ કર્મભૂમિ છે; શરીર કર્મક્ષેત્ર અને ધર્મક્ષેત્ર છે; કર્મ ક્યાં વિના રહી શકાતું જ નથી; કર્મ કરવાથી અલૌકિક શક્તિ આવે છે; આત્મા સામર્થ્યપૂર્ણ છે; ઇચ્છરની કૃપા કર્મ કરનાર પર ઉતરે છે; કર્મ કર્યાથી કર્મ છૂટે છે; આ શરીર કર્મ કરવા માટે જ છે; કર્મ કરવાથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે; કર્મજ મોક્ષનું કારણ છે ’ સમાધિમા બેસવાની ક્રિયા એ પણ કર્મ છે માટેજ મોક્ષનું કારણ કર્મ કહેવામા આવે છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! કર્મની બાબતમા આદ્ય સાલજ્યા પછી સાધારણ રીતે તમારામા જિજ્ઞાસા થાય કે કેના અને કેમ કર્મ કરવા જોઈએ તમને કહેવામા આવ્યું છે કે ‘કર્મજ બંધન કરાવે છે’ અને એટલાજ માટે સંન્યાસીઓમાં કર્મ કરવાનો અભાવ તમે જુઓ છો આ બધું કહેવાય છે-અભાવે જોયો સંન્યાસીઓ છે તેમની બાનતમા પૂર્વજન્મોમા આ જન્મના સંન્યાસીઓ કેવાં માનવીઓ હતા એ જાગતમા-એવા માટે કે તમને શુદ્ધ સંન્યાસી થવાનું સુગમ પડે

કર્મ ક્યાં વિના એક ધડી પણ તમે ગંધી શકતા નથી માનવદેહ મહાનંદે કૃપા કરીને આપ્યો છે ઇશ્વરીઆદ આણીને અનતસુખ અનુભવવાને, અહ્યાનદ અનુભવવાને, ફરીને પાછું નહીં આવવાને અને પરમપદ પામવાને આ બધું કર્મની યોગ્યોગ્યતાને જાણવા વિના, કર્તવ્યકર્તવ્યના જાણવા વિના કર્મજની ગતિને જાણવા વિના અને કર્મ ક્યાં વિના સુવલ થતું નથી જેમ એક નદીનું મૂળ જરૂર પહાડમા છેજ તેમ કર્મનું મૂળ પણ શરીરમા છે જેમ નદીના પ્રવાહને ખેતીના ઉપયોગમા લેવામા આવે છે તેમ શરીરમાંથી વહન થતી ક્રિયા-ભાવનાયુક્ત કર્મને પ્રભુપ્રીત્યે, પયોષકાર્યે, પરમાર્યે કરવામા કરાય એટલું જ જોવાનું છે

જો કંઈને વ્યવસ્થાનરીતે થયો સોવધાની નથી રાખવામાં આવતી તો જરૂર એ વ્યવસ્થિત રીતે થવાનું અને એ કંઈ તમને અને માનવીઓને હાનિ કરનારું થાય છે. આમ આવા કંઈકનીઓ પછી આસુરી સંપત્તિવાળા માનવીઓ ગણાય છે. જેનામાં આસુરી શાવ દેખાતે એ એ શુદ્ધ સંધારી થયા આસુરી શાવ સાથે લડીને દેવી સંપત્તિવાળા બનવું જોઈએ. નિસ્વાનંદ, પરમાનંદ અને નિર્વાણ માટે જ કંઈની કંઈવળા છે.

ભગવદ્ગીતા ભગવાને ગાય છે : ભગવાનનાં કથ્યાણમાં માટે અને એટલાજ માટે કથ્યાણ સાધવાનું તમારું ગીતાને સમજવી જોઈએ. શોકમુક્તિ અને સંસારબંધમુક્તિ માટે ગીતાનો પાઠ જેને કરવો જોઈએ. બીજા કોઈ શાસ્ત્રોને જાણવાને પ્રધાન ન કરો તો આશ્ચર્ય, મોક્ષ માટે તમને એ બધું શીખવે છે. તેટલાજ માટે કહ્યું છે કે 'ગીતા સુગીતા કર્તવ્યા કિમન્યશ્ચાસ્ત્રવિસ્તરઃ' । 'માર્ગદર્શી શુદ્ધોના શિષ્ય થવું ધરે. સંકલ્પક્રિતથી સાધનો કરવા જોઈએ. આલ્પવિકાતા સાધનો ભગવવાને કરતા ઉચ્ચોને આત્મકથ્યાણ સાધતાં આડે આણુયા ન ધરે. શુદ્ધ અને શુદ્ધના બોધ પાછળ સદા સતત યુક્ત રહેવું ધરે. માનવદેહ મન્યાની તકને વ્યર્થ શુભાવધી ન ધરે. સ્વામી અજ્ઞાનદશ સ્વકૃત ભજનમાં એજ ગાય છે:-

હરીકો સુમર પિયારે હમરા વિદ્યા રહી હૈ

દિનદિન ઘઢીઘઢીમેં છિનછિનમેં જા રહી હૈ ॥

માનવીઓએ બહુ ચિંતવે રાખવાની જરૂર છે. નિયમિત થવું જોઈએ. અંતિમ ધ્યેય-દૈવ્ય-તરફ ગતિ થાય છે કે નહીં તે પદપદ વિચારવું અને જોયા કરવું જોઈએ. મોક્ષ વિરૂદ્ધ ઉભી થતી અવ્યક્તોના સાધનો કરવો જોઈએ. સાધનો કરવાના ઉપાયોને જાણી લેવા જોઈએ.

જો હરતા સો મરતા વંદે જો લહતા કુચ કરતા । હેં હિંમતસે કામ વંદે—શરણી સાધનું આ કથન શાદ રાખવું ધરે. લંગારેણુ વદાણુ પવનથી ઉદ્ધવના પાણીનો મોખથી ઉચુંનીચું થાય ત્યારે એમાં બેટોના માને કે વદાણુ આવે છે. એવા અજ્ઞાનને દૂર કરીને સંસાર સાગરને તરી જવા માટે શરીરથી વદાણુને સદ્ગુરુષ્વ ટહેલને અતિમાન કરવા અર્પણ

કરી દેવ જોઇએ સતત શરીરને ગતિમાન બનાવી દેવ ઘટે ધનપણના કર્મમાં
લાભ મળે જોના જોઇએ, સશયતે રાખવોજ ન જોઇએ અને ધીરા રહેવું
જોઇએ 'મારા પર પ્રભુકૃપા ઉતરશેજ, હું મુક્ત ચર્મશાજ' એવો વિશ્વાસ
અને એવી અટન થઈ રાખવી જોઇએ સ્વાર્થનેજ ન સેવવો જોઇએ સદાય
પરમાર્થ પ્રવૃત્તિ એવી જોઇએ

પ્રભુના ચિંતન વડે ધ્યાનાવિષય થતા શીખવું જોઇએ મનને પ્રભુમાં
એકાગ્ર રાખીને દુઃખનિ બામતોમાં મુચ્ચવાવું રોકવું જોઇએ જાણેકે તમે ચિંતા
કરનાને માટેજ જન્મ લીધેનો છે એવું હરગીઝ ન થવું જોઇએ શીકર કરનામાંજ
માનવજીવનનો સમય નિતાનવો ન જોઇએ બની ગયેલા બનાવોને માદ ન કરવા
જોઇએ 'દુખ બાવી પડશે તો ?' - આવો ભય ન રાખવો જોઇએ આવી
પડેલા દુખની લાગણી શીઘ્ર દૂર કરી નાખવી જોઇએ સસાર આવોજ છે
એ સત્યનો આદર કર્યા કરવો જોઇએ સસારની તમારા સમઘી બનતી
ધન્યતાઓની અનિવાર્યતાના દર્શન વડે તેમને સહન કરવાની ટેવવાળા થવું
જોઇએ સમતોષપણું જાળવવું જોઇએ ઘટનાઓને અટકાવવાનું સામર્થ્ય
તમારામાં નથી એવા નિશ્ચય થઈને-સર્વમાર્ગ હૃદયસ્વીકૃત અને તેપણુ કાર્ય
તેતુથીજ થાય છે, તેમજ એ ધન્યતા કલ્યાણ રહે ન છે એવું માનીને એ
ધન્યતાઓને અનુકૂળ થવું જોઇએ પોતાનું બળ પોતાની ફરજ અને પોતાનું
કલ્યાણ સમજીને પોતાના પગપર હોના રહેતા શીખવું જોઇએ બામણીથી
કર્મ કરતા શીખવું જોઇએ લાગણી નિમુક્તિનીજ હોતી જોઇએ મૃદારહિત
સ્વાર્થનિહિત મેદા ઠગવાનો દેવ દેવામાં રાખીને શાંતિથી કર્મ કરતા શીખવું
જોઇએ કર્મ કરતા લગભગ તથા માન કે અપમાનને આડે નહોં આવતા
દેવ જોઇએ નાની નાની અચ્છેથી રી જવું ન જોઇએ સત્કર્મની સિદ્ધિ
કરનાને માટે ભયદર જોષમ પણ ખેડતા જોઇએ સત્કર્મ સિદ્ધ કરવાને
મુખ્યપને પણ ગળુવો ન જોઇએ ફરજ અથા કળા મૃત્યુ યાય તોપણ થતા
દેવ જોઇએ પૈસાના લેબથી ભલાં કામોને છોડી ન દેતા જોઇએ માનસને
કટાંગે ન આવડા દેવો જોઇએ જન્મ સ્વાર્થને માટે શ્રમ અને દુખ વેદાય
છે, તેમ તમારે પરમાર્થને માટે વેદવું જોઇએ સત્કર્મ કરતાં અમુક દુખ
આવી પડે એવું મનમાં અણવું ન જોઇએ અત્કર્મ કરતાં તમારા પર ઈર્ષા
કરનારાઓ અડચણો નાખે તો હરી ન જવું જોઇએ તમારી ઉન્નતિને

નહીં જોઈ શકનારાઓથી થતી અકામચી તમારી સોની કરે છે એવું માનીને એને વધારી લેવાની રેવ રાખતી જોઈએ ખીજાઓ કરતાં બળમા, યુદ્ધિમા કે ધનમા તમે શ્રેષ્ઠ છો, ઉતરતા નથી, બરોગરીઆ છો, છતાં તેઓ વધુ સારા કામો કરનારાઓ છે એવું મનમા ન લાવતું જોઈએ મદાન પુરોગાતુ અનુકરણ કરતા શીખતું જોઈએ

જુઓ ! જેમ ભગવાન શંકરાચાર્ય વેદાંતની પુનઃ સ્થાપના કરના માટે એકલાએજ જહેમત ઉઠાવી હતી, ચણોમા પદ્મોની દિસાની પ્રણાલિ બધ કરના પણ પેલે એકલાએજ જહેમત ઉઠાવી હતી, જેમ મહામહા પયગમ્બરે હેમાનેને ઈન્સાન બનાવવા એલાએજ જહેમત ઉઠાવી હતી, કષ્ટરે લૂટારાઓને કામ કરીને આર્જીવિ । ચનાવનાનો બોધ આપવાને એકલાએજ જહેમત ઉઠાવી હતી-એવી જહેમત ઉઠાવતા તમારે શીખવું જોઈએ પણ એ જ્ઞાન તમારે બ્રહ્મરિદ્ધાથી મેળવતું જોઈએ જો તેમ નથી થતું તો કદાચ તમારા અનુયાયીઓની સખ્યા તો જરૂર વધશે પણ તમે સસનું જરૂર ખૂન નરશી સુઠને ગારીઓ મળ્યા આન્યો એટલે ગાધી બતી જતું ન જોઈએ તમારા મનના અપ્રદાય રચકને જહેમત ન ઉઠાવવી જોઈએ જ્ઞાન નવું નથીજ તમારા મતબ્બનો સપ્રદાય રચીને જનતાના માનસને તમે બગાડ્યું, એ માનસને બદલાતા, બહુ તાર લાગે છે દુનિયાપરના ધાર્મિક સપ્રદાયો જનતાની ખુશમત કરવાને પૂરતું મૂકીને-કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, કપાં અભિમાન-એ છ વિદારોને દખાવના યા નષ્ટ કરવાનું શિક્ષણ નહીં આપીને બનેલા છે પરિણામ તમે જોઈ રહ્યા છો પરસ્પર કવેશનું અને નબળાને પીડવાનું ગાધીજીના છવતનું અનુકરણ કરતું એ એક વ્યક્તિને માટે હીક છે પણ એમણે રચેના સપ્રદાયના અનુયાયીઓના બગડેલા માનસ સમય જતા જનતાને મદન દાનિ કરશે માનસ બદલાતા બહુ વિલંબ થશે 'શુ ખીજાની પામેથી દગાણુપૂરક જેવી લેવાથી સામ્યવાદ સ્થપાય ? શુ પેલાનું ખીજાને આપીને સામ્યવાદ સ્થપાય ? આ તો લૂટારાનો ધધો થયો ! શુ ખીજાઓથી પેલામને સ્વતંત્ર છતાય ? કે આજથી યજ્ઞને ઉત્પન્ન કરીને સ્વતંત્ર થવાય ? આ પણ એક લૂટ અને ચોરીનો ધધો છે મરજી માફક કામ કરવું, ' નોકર તેરા લેખીન તેરા કહા ન કહી, ' દર છ મામે સોથી રીસાવું અને રોઠ પાસેથી વધુ ખગાર માગ્યાજ કરવો, આપનું કીધું બેગએ કરવું નહીં અને બપતી મિલકત પર તામકીયા

કરવો, બાપ ન આપે તો પેટારો - તોડવો થા બાપનું માથું ફેડડું ! આ શું સ્વનતતા છે ?' નોકરે શેઠથી છૂગ થઇને અગર બેટાએ બાપથી છૂટા થઇને સ્વયં નિભાવ કરતા શીખવું જોઇએ

સો વાતની એક વાત એ છે કે ભગવાન જેવાજ થવું જોઇએ પરબ્રહ્મ જેવા થવાને માટે આત્મોપાસના કરવી જોઇએ ખીજા બધા કાફા છે, મનની નમજાઈ છે આતરદષ્ટિ કરતા શીખવું જોઇએ આતરદષ્ટિ વિના શુદ્ધ સન્યાસી થઈ શકાય નહીં સન્યાસી બન્યા વિના શો મુક્ત અને સસારબંધ મુક્ત તમે કદી બની શકો નહીં છેવટ જનકરાજ, વસિષ્ઠ અને ખીજા ગૃહસ્થો જેવા સન્યાસી તો તમારે અવશ્ય થવું જ જોઇએ આ જન્મમાજ કૈવલ્યાન દ-અધ્યાન દ-નો અનુભવ કરતા જરૂર શીખી લેવું જોઇએ ।

ત્યાગ-અભક્ષ્યાભક્ષ જેવાકે કાદા-વસણુ-માસ-લીલા-ઉના-વાસી એના ભોજનનો તેમજ પરોપકારાર્થે, પરમાર્થે, પ્રભુપ્રીત્યર્થે ધન-દોનત દ્રવ્યાદિનો કરવો જોઇએ શૈવી અને વૈષ્ણવી પ્રદાયો અનુચ્ચા કર્મફળનો અને પોતાનાજ શરીર માટેના ભોગવિવાસના સાધનનો ત્યાગ થવો જોઇએ તમારી શોભા-મુક્તિનું પ્રમાણ તમારો ત્યાગના બળ પર રહેલું છે. ત્યાગનો એક વિસક્ષણ પ્રકાર છે જે ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. પાપને હૈયામાં છૂપાવનાનો ત્યાગ, અનર્થચરણના સંકલ્પનો ત્યાગ અને સમયને યા તકને પાપ કરવા માટે જોવાની ટેવનો ત્યાગ જરૂર થવો જ જોઇએ. આ પ્રકારના પાપો માનવીને મુખે ઉઘવા દેતા નથી પણ હૈયામાં ઉતરીને તે હૈયાને બાળી નાખે છે હૈયું બળવાથી હૈયામાં જન્મ પડે છે અને માનવી લક્ષ્મી અને સત્તા છતાં શુભતા નરકનો અનુભવ કરે છે આવા જન્મનો ઉપાય એકજ-પ્રજ્ઞભજન પ્રબુપ્રેમ, આત્મોપાસના અને સમોધિ છે ।

દૃષ્ટાન્તઃ-કોઈએક જગ્યાએ સાધુઓની મડળી હતી. તેના બધા સભ્યો ચાતિમાં રહેતા હતા અને ખીજાઓને આમ તણુ, આપીને પોતાની મડળીના સભ્યો બનાવતા હતા આના બનાવેલા સભ્યોમાંનો એકે ભયો માણસ એમની સાથે રહેવા લાગ્યો તેણે એક દિવસે તે સાધુ મડળીના પ્રમુખ સાધુને પૂછ્યું કે “હું તમારી મડળીમાં ભળ્યો છું પણ તમારા જેવા આનંદનો અનુભવ મને થતો નથી તેનું શું કારણ હશે ?” પ્રમુખ બોલ્યા ‘તમારા હૈયામાં

પાપ ભરાઈ રહેતું હશે.” આ સાંભળી ભક્ત કયેલા પેલા જાણ મણમે કહ્યું
 “મહારાજ! ધનું ‘તો’ પૂર્વે મેં મારા ગોંઠી ચોરી કરી છે અને તે વાત
 તે જોડે હજી પણ જાણ્યા નથી.” પ્રમુખે જવાબ આપ્યો કે “ત્યારે તમારી
 એ ચોરીની વાત તમારા ગોંઠે જાણી તેમના રૂપિયા તેમને પાછા આપી
 દો! હવે તમારે એ રૂપિયા રાખીને શું કર્યું છે?”

પ્રમુખેમીએ! બીજા દિવસે પેલા જાણ મણમે જે દસ હજાર રૂપિયાની
 ચોરી કરી હતી તેની નોટો પોતાના શેઠના ઉપર બીટી મોકલી, પણ અંદર
 પોતાનું નામ મોકલનાર તરીકે જાહેર ન કર્યું. પેલા દિવસ જાણ મણમે
 અસહનના જેવીજ અસાનિ સામગ્રી પેલા સાધુ પ્રમુખને પૂછ્યું કે “મેં દસ
 હજાર રૂપિયા તો મોકલ પર મોકલી આપ્યા, છતાં હજી અને તમારા જેવો
 આનંદ કેમ મળતો નથી?” તેના જવાબમાં સાધુએ વિગત જણાવી કહ્યું કે
 “તમે રૂપિયા તો મોકલ્યા પણ તમારું નામ જાહેર ન કર્યું અને શેઠની માફી
 માગી નથી, તો તેમ તમે ન કરો ત્યાંસુધી તમને આનંદ શી રીતે મળે?”
 આના જવાબમાં પેલા જાણ મણમે કહ્યું કે “એ તો કેમ બને? મારા
 ગોંઠેના માગ ઉપર જાદુ નિશાસ હતો અને મને લાગ્યો મારાજી મારના હતા
 અને હજી માને છે, તો પછી હવે હું મારી ચોરી કહ્યું એમાં મારી આજી
 શી?” પ્રમુખે જવાબ આપ્યો “જો તમારે આનંદજી જોઈએ તો તમારે માફી
 મેળવવીજ જોઈએ મારી મેળવ્યા વિના ખરે આનંદ આવશેજ નહીં. ચાલો!
 હું તમારી સાથે આવી તમને ‘માફી’ અપાવું! જરા શરમને માટે હૈયામાં
 હમેશાને માટે જીજ્ઞાસુ રાખો! જરા વારની શરમમાં તમે નરકમાં
 જવાને તૈયાર થશો? ના, લાજ! ના! એવું ન કરશો! પાપની શૂળ હૈયામાંથી
 ખેંચી કાઢો! પાપને રાખીને શું કાર્ય સુખી થયું છે? મધર મોટા કે શરમ
 મોટી? લાજ! ઉપરની ખાતર શરમને છોડી દેવી જોઈએ, પાપની માફી
 મેળવવી જોઈએ.” આટલું સાંભળ્યા પછી પેલા જાણ મણમે તે સાધુને સાથે
 લઈને શેઠને લા ગયા. લા ‘જઈ’ સાધુએ ગોંઠે પૂછ્યું “શેઠજી! પેલા દિવસ
 ઉપર તમને દસ હજાર રૂપિયા મળ્યા છે?” શેઠે તેનો જવાબ આપતાં કહ્યું
 કે “હા, મહારાજ! મને રૂપિયા તો મળ્યા છે, પણ આટલી મોટી રકમ
 મેળે મોકલી અને શા માટે, મોકલી તે અમને ખબર પડી નથી અને અમે તેજ
 વિચારમાં છીએ.” સાધુએ જવાબ આપ્યો કે “શેઠજી! એ રકમ તમારીજ

છે. આ તમારા જૂનાં મુનીએ તમારી પેઢીમાં નોકરી કરતા હતા. ત્યારે તમે કોઈ જાણે નહીં અને એ પકડાય નહીં એવીરીતે આ રકમની ચોરી કરી હતી. એ વાતને બહુ વર્ષો થઈ ગયાં છે. પણ હવે એના જીવનમાં પડેલો આવ્યો છે. એ હંમેશી ભક્ત મંડળીના સભ્ય તરીકે દાખલ થઈ ગયો છે અને હવે એને સાચા મર્મના આનંદની તમન્ના જાગી છે. પણ ન્યાંમુધી એ પોતે તમારી માશી માંગી, પોતે કરેલી જૂઠ્ઠાનો સાચો એકરાર ન કરે ત્યાંમુધી એને એ આનંદ મળેજ નહીં એમ હોવાથી આજે મને લાગે. એ તમારી પાસે ક્ષમા માંગવા આવ્યો છે, તો કૃપા કરી હવે એને માશી આપો !” શેઠે તો આ બધી વાત સાંભળનાં સાંભળતાંજ અજાણ્ય થતો હતો એટલે તે બોલ્યો “મહારાજ ! અમે તો એમને અમારા બહુ વિશ્વાસપાત્ર અને સારામાં સારા મુનીમ તરીકે વખાણીએ છીએ અને આજમુધી એણે ચોરી કરી હશે એવો અમારા રચનમાં પણ ખ્યાલ ન હતો.” સાધુ બોલ્યા “શેઠ ! માનવી પોતાના પાપને દુનિયાથી છૂપાવના પ્રયત્ન કરે તો તે છૂપાવી પણ શકે પણ પોતાના હૃદયથી ન છૂપાવી શકે અને પ્રભુથી તો એ છૂપાવીજ શી રીતે શકે ! અને ન્યાંમુધી એનાં હૃદયમાં પાપ હોય ત્યાંમુધી એને આનંદ શી રીતે મળે ? માટે હવે તમે એને સાચા હૃદયની માશી આપો !” શેઠે થોડો વાર વિચાર કરી કહ્યું કે “હું વિચાર કરીને ચાર માસ પછી એમને માશીપત્ર લખી આપીશ.”

ચાર માસ પછી પેલા લેલા માણસ સાથે પેલા પ્રમુખ સાધુ પાછા શેઠને ત્યાં ગયા, ત્યારે શેઠ એ બેઠે જાણ્યું એક નવા મકાનમાં લઈ ગયા અને કહ્યું કે “મહારાજ ! મુનીમજી ! આ મકાન મારું માશીપત્ર છે. આ મકાન તમારા આનંદને માટે છે. ઇશ્વરી આનંદને માટે જે પાપની માશી મળે છે તેને ઇશ્વર ચોરી કરેલી વસ્તુ પાછી આપી દે છે. એ દશ હજાર રૂપિયા પાછા લાંબને મને પણ-ચું આનંદ થશે ? માટે દશ હજારમાં બીજા પીશ હજાર રૂપિયા ઉમેરી ત્રીસ હજાર રૂપિયાનું જનાવેલું આ મકાન હું તમારી મંડળીને બેટ આપું છું અને તે એ હેતુથી કે તમને એમાં ઇશ્વરી આનંદ મળે !”

પ્રમુખેમીઆ ! તમે જોઈ શક્યા ? દશ હજાર રૂપિયાએ પેલા લેલા માણસને આનંદ ને આપ્યો. ખરો આનંદ ત્યાગમાંજ છે. ખરો આનંદ

લગ્નના ત્યાગમાં છે, માનના ત્યાગમાં છે અને એટલાજ માટે
 શુદ્ધિમાન માનવીઓ ત્યાગને આનંદનું કારણ માને છે. આ દષ્ટાંતથી
 તમે પણ સમજી શક્યા. ક્યે ન સમગ્રજ પણુ માદ રાખો? શ્રદ્ધા અને
 વિશ્વાસ રાખો! ત્યાગ શોકનિવૃત્તિ કરાવે છે. ત્યાગ પરમાનંદની
 પ્રાપ્તિ કરાવે છે. માટેજ પરમેશ્વરી ગીતામાંના ત્યાગ અને સંન્યાસને ઉપદેશી
 રહી છે. જ્યાં ત્યાગ નથી ત્યાં પાપ છે. જ્યાં પાપ છે ત્યાં શોક છે.
 જ્યાં પાપ છે ત્યાં અશાંતિ છે. જ્યાં શાંતિ નથી ત્યાં આનંદ નથી.

~ ~ ~

! વાર! તમે તમારા સંન્યાસી યોગી વખતના કે કાલના વિયોગથી દુઃખી
 થાઓ છો અને રડો છો રડો છો તો તેનું કારણ તમારું આર્થ છે. જેનાથી
 આર્થ સર્વો નથી અને સ્વાર્થ સરવાળી આશા તમને નથી તેમના વિયોગથી
 તમને રડવું આવતું નથી આજા જાનના તમારા લાભથી શોકનિવૃત્તિ થાય છે
 એ લક્ષ્યદાર જુવું ન થતે

! સંન્યાસ અને ત્યાગ-મેહનો છે તો એકજ અર્થ પણ મનમેદ છે,
 કામ્યકર્મનો ત્યાગ અને કર્મફળનો ત્યાગ એમ બે પ્રકારના ત્યાગને સંન્યાસ
 શબ્દ વડે પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલો છે, છતાંપણ ત્યાગ શબ્દના અર્થાન્તરને
 જાણવો પડે છે. જેમકે 'માસ નર્દો ખાવુ = ચલજ ન મક્ષયેત્.'
 આ એક શ્રુતિની આશા થઈ માનવજાતે દોષવાળું કર્મ થયું, હિંસા વિના
 માસમક્ષણ ન બને. વળી શ્રુતિએ કહે છે કે 'જહિંસા પરમો ધર્મઃ
 સુરાં ન પિવેત્.' યજ્ઞથી પીતાના બેમાનપણમાં કાર્ત્ત્વિય પાપ કરી જેમે
 છે માટે તે કર્મને પણ દોષવાળું ગણ્યુ આ દેવુથી શરાન પીવે અને માસ
 લક્ષણ કરતુ એના બેહિ કર્મેનુ ફળ અનસાન બાદ અધમ સરીરે મળવાનું
 અને નગકમા જન્મનું આવતું દોષ તેને દોષવાળા કર્મો ગણવામાં આવ્યા. માટે
 જે કર્મ દોષવાળું હોય તે કર્મનો ત્યાગ કરવો જોઈએ એવું કહેવામાં આવ્યું
 છે કામ્યકર્મનો ત્યાગ અને કર્મફળનો ત્યાગ કરવો તેને કેટલાક નિદાનો ત્યાગ
 કહેતા નથી કારણકે કામ્ય કર્મ કરવાથી જા ફળની આશાથી કરાવેના કર્મથી
 દુર્ગતિ થતી નથી. જો કામના ન હોય અને ફળ મળતું ન હોય તો માનવી
 કર્મ કરવાને પ્રેરાતુનથી કાર્ત્ત્વિય સદતજ જોનામાં ન આવે તો કર્મ કરવાની
 વૃત્તિ પણ કેમ થાય? 'ચત્કર્મ કુળતે તદમિસવસતે।' = જે કર્મ કરાય

છે તે કર્મ ફળ આપે છે ' એવું આ શ્રુતિનું કથન છે જેવું કર્મ કરાય તેવું તેનું ફળ આવે છે માટે જે કર્મ ફલ ન કહેવાતું હોય એવું કર્મ અને સૌથી વૈષ્ણવી સપ્રદાયાનુસાર વૈદિક કર્મ કર્યા વિના આનુજ નથી માટે ત્યાગ એવેજ કહેવો ઘટે કે દ્વિપતકર્મ જે કહેવાતું હોય તેનો અને આ ત્યાગને સન્નાસ કહેવો ઘટે એવું મુદ્ધા પિદ્ધાનો કહે છે ૧૬ । ૧ ।

॥ ૧ ॥ ૧૬ ॥ ૧ ॥ ૧ ॥ ૧ ॥ ૧ ॥ ૧ ॥ ૧ ॥

વળી કેટલાક વિદ્વાનો, જેઓ સામ્યસાધાનુયાયીઓ છે તેમની માન્યતા એવી છે કે—' પ્રકૃતિ અને નિઃકૃતિથી વિનશ્વર આત્મા છે આત્મા અસંગ છે માટે કોઈપણ પ્રાણીની હિસા કરવામાં દોષ રહેતો છે, માટે કોઈની પણ હિસા કરવીજ નહીં ' શ્રુતિનું— ન હિંસ્યાત્સર્વમૂતાનિ ? આ કથન પ્રાણીમાત્રની હિસાનો નિષેધ કરે છે વળી નિષેધ કરતાં બીજી શ્રુતિ કહે છે કે ' વ્રાહ્મણો ન હતવ્ય । ' જે બતાવી આપે છે કે પ્રુદ્ધિપૂર્વક હિસા ન કરવી કારણકે પ્રુદ્ધિપૂર્વક હિસા ન કરવી ઘટે જેમકે એક સત્તુત્તુ નખોદ કાઢી નાખના માટે બોડિયાર માતાને બમ્બો ન ચાપવો એવું સમજવું ઘટે અવી હાનતમા પ્રુદ્ધિપૂર્વક હિસા ન કરવામાં આવે તો તે હિસામાં દોષ રહ્યો નથી પરંતુ એવી અપ્રુદ્ધિપૂર્વકની હિસા પણ જે અધિક ચર્ચાળ્ય તો અનર્થ થયા વિના રહેતો નથી જેમકે ઘરની અગાશીમાં એક નમ્રમી પડેલી છત તમને આડી આવે છે અને તેને તમે અગાશીમાંથી બહાર ફેંકી દો અને તે છત કોઈના મીયામાં વાગતાં તે માણસ મરી ગયો—તો અમા જે અનર્થ થાય તે તમે જાણો છો ? આ વાત કેમ સમજવી ? ફક્ત એ ધ્યાન છે કે અધિપ્તિ ન થાય એવું આચરણ હિસામાં ન હોવું—જેવું એવો આ બોધનો હેતુ છે

૧

૧

વાક ૧ સોમવરામાં પશુને અગ્નિમાં હોમગ્રામ આવે છે એ જોના પ્રુદ્ધિપૂર્વકની હિસા થઈ અને તે અધિક હિસાવાળું કર્મ થયું નેદર જેઠરીતે જોના પ્રુદ્ધિપૂર્વકપણ જોના નિધિ નિર્ધારકપણ તો જેજ ની અહીં પ્રકાર જોનાય છે કોઈ સમયે પશુ રોમીને ખજુ થય કરવો પડેજ અને જોકે રામથી એટલે મનમાંથી વૈદિક-મનના આચરણ લેવાય છે ' એ આચરણ સત્ત્વ હોઈ લેવો પડે છે વળી ગૃહસ્થીથી સન્યાસીના જેવો તો ત્યાગ થાયજ નહીં પરંતુ એજે કર્મ તો મરણ પડે કર્મ કર્યા વિના ગૃહસ્થાશ્રમ નબેજ કેમ ?

જુઓને મનુષ્યોમાં પણ પ્રાણીઓ તો મોક્ષાર્થી હોવાજ નોંધએ, છતાં પ્રજાચર્ય ન પાળી શકે તો શસ્ત્ર એને લગ્નની વિધિ આટોપવા કહે છે. દરે પરસ્પરા પછી પ્રજા ચરીજ નોંધએ. જે પ્રજા ન થાય તો પ્રજોત્પત્તિ માટે યજ્ઞ કરવાજ પડે. શ્રુતિનો આ મત છે કે ‘અગ્નિપોમીયં પશુમાલમેત ।’ તો અહીં આવી દિસા એ કર્મનું અંગ છે ‘અગ્નિરીતે’ એના એકએક કર્મ કાઈ એવું નથી કે જેમા દિસાજ ન થતી હોય તમે અપરી વ્યગ્રાં કે તાળી પાડો-તેમાયે સૂક્ષ્મ માધકોષ કચડાઈ જાય છે. એનો અવાજથી ચક્રવાં જેવા પ્રાણી ડરીને ઉડી જાય છે! કચડવાનું અને ડરાવવાનું કર્મ દિસાપુકા થયું ખીન્ન કર્મનું તો કહેવુંજ શું? શ્રુતિ—‘સર્વારંભા । દિ દોષેણ ધ્રુમેનાગ્નિરિવાવૃતાઃ’ કારણ એવું એકજ છે અને તે એ છે કે કર્મની પાછળ કાઈ નહીં તો કાંઈએક વસ્તુને સાધ્ય કરવાની ઇચ્છા હોય છેજ. આવા કારણથીજ શૈવીવૈષ્ણવી, ભક્ત વૈદિક હોય પણ એ કર્મમાં દોષ તો રહેલોજ દોષ છે અને તેથીજ મોક્ષાર્થીએ તેમનો લાગજ કરવો નોંધએ, મારેજ સર્વ કર્મનો-ત્યાગ એનેજ ત્યાગ કહેવામા આવ્યો છે કરવાજ નોંધએ એવાં કર્મો નહીં કરવાથી દોષ લાગે છે. દોષવાળા કર્મો, કરવાથી-જે દોષ લાગે છે તેના કરતા કર્તવ્યકર્મ નહીં કરવાથી અધિક દોષ લાગે છે જેમ માસલક્ષણ કર્મ દોષવાળું છે તેવીજરીતે એકએક કર્મ દોષવાળું છે એ જોતા તેના ત્યાગ કરવામા આવે તો તેમા કોઈપણ પ્રકારનો અસલામ કે દોષ નથી એવો અભિપ્રાય છે

અત્યાર સુધીમા તમને બધા વિદ્વાનોના લાગ અને સંન્યાસની બાબતના બધા અભિપ્રાયો કહેવામા આવ્યા અને છેવટે તમને સાખ્યસાત્ત્વીઓનો મત પણ કહેવામા આવ્યો, છતાં મીમાંસાશાસ્ત્રીઓનો મત લો વળી અનેરોજ છે. જુઓ! ‘અકૃત્યા વૈદિકં નિત્યં પ્રસ્રવાયી ભવેન્નરઃ ।’ ‘ચાવજીવમમિહોત્રં જુહોતિ ।’ ‘કુર્વન્નેવેહ કર્માણિ જિજીવિષેચ્છતં સમાઃ ।’ ‘સત્યં વદ ।’ ‘ધર્મં વર ।’ ‘સત્યાન્નપ્રમદિતવ્યં ।’ ‘ધર્માન્નપ્રમદિતવ્યં ।’ —આ બધી શ્રુતિઓ માનવીઓ અને ખાસ કરીને દિગ્જોને શૈવવૈષ્ણવી કર્મનું આનંદન કરીનેજ વસવાની આજ્ઞા કરે છે એવા કર્મો વિના કશા પણ અસંપન્ન રહિત થાને-આંધળો જેમ લાકડી વિના ચાલે તેવીરીતે-પતિત થવાય છે; અંધારા કુવામાં પડાય છે. આવો દોષ કર્મ નહીં કરવામા આવી પડે છે માટે અત્યંત નિરા કરવામોજ્ય કર્મો કરનાંજ નોંધએ. આ જોતા પ્રાણીઓએ

યત-દાન-તપ સક્ષણવાળા વૈદિક કર્મો કરવાજ જોઇએ. કદાપિ તેમનો સંભવ કરવો નહીં જોઇએ. શ્રુતિઓના બળ વડે અર્થમાં તેમના આધારે યાવત જીવન કર્મ કરવાજ જોઇએ.

સાંભળો:-**एकाहं जपहीनस्तु संध्याहीनो दिनत्रयम् ।**

દ્વાદશાહમનમિથ શૂદ્ર એવ ન સંશયઃ ॥

ક્યદ્ સંધ્યાવિરહિતો દ્વાદશાહં નિરમિકં ।

ચતુર્વેદધરો વિપ્રઃ શૂદ્ર એવ ન સંશયઃ ॥

તસ્માન્ન લંઘયેત્સંધ્યાંસાયંપ્રાતઃ સમાહિતઃ ।

હંધંયતિ યો મોહાત્સ યાતિ નરકં ધ્રુવમ્ ॥

જ્યારે 'સંધ્યા' શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવે ત્યારે ઉપાસના, અગ્નિહોત્ર વગેરે કર્મ સમજવું પડે. કર્મનો પરિભાગ કરવામાં અધિક પ્રત્યાય રહેલો છે. આઠાશ્રુ વગેરે દિગ્ગેએ યત-દાન-તપ વૈદિક નિયમનિયમથી કરવાજ પડે. શ્રુતિ ભાર કબજે કરે છે—'વીરહા' વા 'એવ' દેવાનાં યોગમિમુદ્રાસયંતે ।'

અહીં એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે—'દ્રવ્યથી કરી રેશકાના યત-દાન-તપ કર્મમાં દિસાપણું અને દોષપણું રહેલું છે. તો આવાં દોષવાળાં કર્મનું અનુદાન કરવું કેમ પ્રતિપાદન થયેલું છે? આનો જવાબ એવો છે કે—'બ્રાહ્મણો ન હંતંત્યઃ' । 'આ વચનમાં 'બ્રાહ્મણને' 'હણવાની' નાં કહે છે. 'હવે' 'બ્રાહ્મણને' સમઘી 'હણવો' તેપણું હજારો કહેવાય અને તેના ઉપર કોષ કરવો એટલે પણ તે હણાયો કહેવાય. એક કર્મમાં દોષ છે એટલે એક કર્મનો નિષેધ કરાય છે, પરંતુ શ્રુતિ પૂર્વક દિસામાત્ર કરવામાં અધિક-દોષ રહેલો છે એવા બોધ કરવામાં આવતો નથી. આ બ્રાહ્મણનાં મોનવીની મુન્સરીનોગે આ વિષય છે એવું જાણી લેવું એ ઠીક છે. શ્રુતિઓ આ એક વાત નિષેધની છે છતાં એમાં મુન્સરી રહેલી છે. દાખલા તરીકે 'જપા' બ્રાહ્મણને જમીદારો પણ એક દેવદત્ત નામના બ્રાહ્મણને જમાડવો નહીં—'આમાં આપણું વિધાન રહેલું છે' એવી રીતે અંશિયોગીય પશુની દિસામાં પણ આપણું વિધાન રહેલું છે. આમાં અધિકદોષપણું રહ્યું છે એવો બોધ હોઈ શકે નહીં. આમાં દોષ-માત્ર એક આપણું જોઈ શકાય છે. બીજો દોષ-દોષ

નહી તેમ 'ન હિંસ્યાત્સર્વભૂતાનિ'—જ્યાં જૂતોની હિંસા કરવી નહોતી—એવો જો આ અતિમા નિરોધ છે છતાં સામાન્યરીતે હિંસા નજ કરવી એવું આમા સમ તુ નથી ધરમા ચોર પેમે, રસ્તામા લૂગરો મળ્યો કે કોઈની સાથે અદાત થતા તે માણસ દશિયાર લઈ સામો મારવા આવ્યો કે વરને આગ લગાડના આવ્યો—તો આના પ્રસંગો પર માનવી માનવી રક્ષણ ઇચ્છામ છે. સિવાય કે એ માનવી બ્રહ્માનાની હેમ વળી અતિ પશુ સમતિ આપે છે એવા આતતાવી માનવીની હિંસા કરવાની એ જાનતમા હિંસાની વિરોધતા બળવાન બને છે હવે બીજો પ્રકાર હિંસાનો છે, એમા આપખુદ અને મુન્સરી રહી છે, પણ તેમો અપેક્ષા બળવાન બને છે 'પ્રાણુ ભલે આપ્યા જાય પણ અમ મદ્ય ન કરુ'—આ નિરોધ અપેક્ષાવાળો ધરો ઓત્રિયની પામેજ અનની યાચના રવી—આમા નિધાનનુ બગ રહ્યું છે 'બીજા જ્યાં બ્રાહ્મણોને નહો જમાડતા એકસા દેવદત્તનેજ જમાડવો'—આમાં વિરોધતા બળવાન બની કહેવાય આમા સામાન્યતાનુદર્શનજ નથી તણખસાની તોલે બીજાને ગણનામા આવે છે 'અનમરા અને અનવકાશ બેઠિમા અનવકાશ બળવાન બને છે'—આમા અનવકાશ બળવાન બને છે, તે કારણથી યાગીય પશુહિંસાના દોષની સામાન્યપણાથી કે વિશેષપણાથી મધ સ પાદન કરી શકાતી નથી

વળી 'મધુપર્કમા, યજમા પિતૃપૂજનમા, દેવપૂજનમાજ હિંસા થાય બીજા કોઈ કર્મમા પશુઓની હિંસા ન થાય'—આતુ મનુભગવાન કહે છે 'તાર્થી સિનામ યજ્ઞર્થી સિનાય બીજા કોઈ જગ્યાએ હિંસા ન કરવી ઘટે'—આવો એક નિરોધપ્રકાર હિંસાના નિપથમા રહેલો છે 'ઓત્રિયના અનનીજ યાચના રવી અને એતુ શુદ્ધ અનનુ ભોજન ન મળે તો પાણીજ પીતુ અને અન રિના ચનાવતુ' આ જ્યાં કથનોમા ઓત્રિયનુ અન જમરાની ક્રિયા વડે દેવરહિતપણુ અને પવિત્ર કરવાપણુ લક્ષમા લેવા જેતુ મળ્યાય છે તેમ પશુહિંસાની ક્રિયાવડે જે વિધિ મ્હેનામા આવ્યો છે એમા પણ દેવરહિતપણુ અને પવિત્ર પ્રવાપણુ સમગતત્વામા આવ્યું છે તેવીજરીતે—'ધર્મેણ પાપમપતુદતિ તસ્માદ્ધર્મં પરમ વદન્તિ । તપસા કલ્મષ હન્તિ । બ્રાહ્મણા વિવિદિપન્તિ યજ્ઞેન દાનેન તપસા ।'—આ અતિઓત્ર પશુ તેતુજ થત છે આ જોના દિગ્નેએ યજ્ઞ-દાન-તપ વગેરે લક્ષણવાળુ રોજ પદિકર્મનુ અનુધાન કરામા દાપિ પ્રમાદ ન યવો જોઈએ એ ધર્મનો ભાગ ન કરવો

જોઈએ, પરંતુ કામનાનો લાગ કરીને એ કર્મ કરવું જોઈએ જેમ માંસભક્ષણનો લાગ અને સરાળ પીરાનો લાગ કરવાનું કહ્યું છે તથા કામ્યકર્મ કરવાનો લાગ કરવાનું પણ કહ્યું છે.

૫મી કેટલાક વૈદિકકર્મનું કેવલ્ય ધરાવનારા મિમાસકો કામનાનાં અને નિષિદ્ધ કર્મના લાગને ‘લાગ’ કહે છે જ્યારે તેઓ કર્મનાશૂળતા લાગને ‘લાગ’ કહેતા નથી આપણા ‘વાર્તાલાપ’ નો મૂળ પ્રિય છે સન્યાસ લાગનેજ-સન્યાસ-પ્રતિપાદન કર્યો છે અને સન્યાસના તત્વને જાણનાનીજ મૂળ જ્ઞાનના છે અર્જુનનો પ્રશ્ન જામનાને થયો તે આ બાબતનેજ જાણનાનો છે આ પ્રશ્નમાં ગૌણ સન્યાસ, મુખ્ય સન્યાસ કે વિવિધિયા સન્યાસના પ્રકારનો પ્રશ્ન નથી નિદ્ધાત્મ સન્યાસ કે તામસ સન્યાસ કે એવા બેદો ન હોય તેમજ એમાં નિકલ્પ પણ ન હોય.

‘ન તસ્ય કાર્યં વિચિતે ।’ ‘નૈવાસ્તિ કિંચિત્કર્તવ્યમ્ ।’—આ શ્રુતિઓના કથનો જોતાં નિદ્ધાનને કોઈપણ કર્મ કરવાપણું હોતું નથી પ્રથમ નિદ્ધાને સમજાવતા ‘જ્ઞાનયોગેન સાધ્યર્થિનામ્ ।’ એ વાક્યથી વાર્તાલાપમાં કહેવામાં આ-યુ છે સન્યાસની બાબતમાં જ્ઞાનનિષ્ઠાપરાયણપણું નિદ્ધાન કરેલું હોવાથી કોઈ અપના યાને વિકલ્પને અનમશ નથી.

અન્યતઃ ‘અરણ્ય પર્વત અગ્નિદોષ કરવો’ એ શ્રુતિના બળથી વિદ્વાને પણ કર્મ કરવું એવું કહેતું નથી, પરંતુ જ્યાસુધી નિદ્ધા સાપદી ન હોય ત્યાસુધી કર્મ તો કરવાનાજ હોય છે અહીં નિધિનું મિથ્યાપણું કરતું નથી પણ વિદ્વાનને કર્મ કરવાનું મિથ્યાપણું કરે છે કેમકે વિદ્વાનને જોઈએજ નહીં કે તે કર્મ કરે ? ‘માયામાત્રમિદં દ્વૈતમ્ ।’ જેટલું માયિક તેટલું બધું મિથ્યા કરેતું ■ હાં કર્મચિધિ હોયજ કેમ ? જ્યાં સ્વસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થયો છે ત્યાજ વિદ્વાત કહેવાની છે જેનામાં સ્વસ્વરૂપ સાક્ષાત્કારથી શક્તિનિષ્ઠા આવેલી છે એના નિદ્ધાનમાં કર્મની કામના હોયજ કેમ ? જેમ છીપા પીમાં દેખાતી ચાદી એ ચાદી નથી તેમ વિદ્વાન શરીરી છતાં એમાં કામ્યકર્મ વા કર્મરૂપ અપેક્ષા વિના પણ કર્મ કરવાની જાતનાજ કેમ હોય ? વિદ્વાન એટલે-આત્મસ્વરૂપ-આત્માને નિષ્કલ્પ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યો છે આત્મવિદ્વાને તો શરીરનિર્વાદ માટે પણ પ્રવૃત્તિ કરતો કહેવામાં આવ્યો નથી જ્યાં કર્મચિધિનું મિથ્યાપણું સિદ્ધ

થાય છે. ત્યાં વિદ્વાનને પ્રવર્તમાન પશુ કરી શકતો નથી. સર્વથી વિરક્ત થયેલા વિદ્વાનને કર્મથી સાંધ્ય કરવાનું કશું જોવામાં જ આવતું નથી. અને કામ્યકર્મલાગથી, કર્મફળલાગથી કર્મનું અનુષ્ઠાનજ કરવાનું શું માટે હોય ? અરે ! ચિત્તશુદ્ધિ માટે પશુ કર્મ કરવાનું કરણ પશુ રહેતું નથી. ચિત્તશુદ્ધિ થવા વિના વિદ્વાનજ આવતી નથી. સ્થિરની પ્રીતિને સંપાદન કરવાને માટે પશુ વિદ્વાનને કર્મ કરવાની જરૂર નથી. કંઈક શુદ્ધે તે લાગવડેજ સ્થિરસ્વરૂપ થયો છે. કર્મને નહીં કરવામાં વિધાનજ લાગતું છે. જે સમયે લાગ આવ્યો એ સમયેજ એ ધર-માલ-પુત્ર-દારા-બંધુ ઉત્સાહિના બંધનોથી મુક્ત થવાનું જોમાં એમથી આવું હોય છે. કર્મ તો ત્યાંમુઘી કરવાના હોય છે ત્યાંમુઘી સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થાય. અમારે ભગવાનના મદાન કર્યો અને લીલાઓની કથાઓ સાંભળવાને તમન્ના થઈ આવી, ભગવાનના દર્શન કરવાની જિજ્ઞાસા ઉત્તેજિત થઈ અને આત્મસાક્ષાત્કાર થવા માટે ધ્યાનવરિથત હાસત થવાનું લાગી સારે સાધક મોક્ષાર્થી પ્રેરણા કર્યાથી પશુ કર્મ કરવાને પ્રેરતો નથી, તો પછી સ્વયં પોતે કામનારહિત થયેલો-પ્રેરણા કરનાર, કામનાં-જેની નજ થયેલી, છે-તે પીળા કાનાથી કર્મ કરવા પ્રેરાય ની વિદ્વાન માટે તો કર્મનીજ ઉપેક્ષા કરવામાં આવી છે. 'દુરેણ હ્યવરં કર્મ'—આ શ્રુતિ મુમુક્ષુ વિરક્તના કર્મનું નિઃસર્વક વિધાન કરે છે. 'આત્મન્યમીન્ સમારોપ્ય : પ્રાહ્ણનઃ પ્રવ્રજેત્ ગૃહાન્'—પ્રોતાનાઃ આત્મામાં યાનામિને આરોપીને બાહ્યની કળી જાય—આમ વિરોધ વિદ્વાનને પશુ કર્મ કરવાનો સંભવજ નથી અને નથી એમાં અપવાદ આથી એનું કલિત થાય છે કે જ્યાંમુઘી ધરનો લાગ કરવામાં આવતો નથી ત્યાંમુઘી પૂર્વોક્તિ સંન્યાસ કહેવામાં આવ્યો તે સંન્યાસ ગૃહસ્થનો ગૌણસંન્યાસ કહેવાયો છે. મુખ્ય સંન્યાસ કહેવાયો નથી. વાર્તાલાપમાં પ્રથમ જે જે વચનો ગીતાના કહેવામાં આવ્યાં તેમાં ગૌણ સંન્યાસનીજ જિજ્ઞાસા હતી.

મુમુક્ષુએ ! ગૃહસ્થના લાગનો શુભ જોતાં એનો લાગ મુખ્ય સંન્યાસ સમાનજ ગણી શકાય છે. જુઓને ! ગૃહસ્થાશ્રમ નિભાવવો છે, અને કામ્યકર્મનો લાગ કરે છે-સર્વકર્મના ફળનો લાગ કરે છે અને કેટલી બધી પવિત્રતા રાખે છે કે દોષવાળાં કર્મ તો કરતોજ નથી. આમ લાગ શબ્દના અર્થને પાડિતોએ પોતપોતાના ગત અનુસાર બહુ પ્રકારે વર્ણવ્યો છે. આમ લિલિત મતોથી લાગ શબ્દને અને તેના અર્થને પ્રતિષ્ઠાન કર્યા તે તમે સાંભળ્યું.

છતાપણ શ્રુતિઓ અને જગદ્ગુરુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો મત લાગ ચુકતો અર્થ સંન્યાસને વિષે દૃઢ કરેલો છે તે સાવધાનીથી સમજવા જેવો છે. બુદ્ધિવાન માણસોને કે પડિતોને પણ લાગતી સમજ પડે તેવું નથી. પરંતુ બધા ધ્યેયોથી સાર એ નીકળે છે કે કર્મનો સંન્યાસ-જ્યાસુધી કર્મનો અધિભાર છે ત્યાસુધી-હોઈ શોજ નહીં. ગૃહસ્થાશ્રમમાં કર્મ કર્યા વિના નિભાવજ ન થાય ત્યા કર્મના સંન્યાસનું રિધાનજ કેમ કરી શકાય? વર્ણવેના લક્ષણોને લાગ ચુલોના બેદાતુસાર-સત્વ-રજ-તમ-એના ત્રણ પ્રકારનો છે તેમજ એને મુનિઓએ વર્ણવેલો છે. મુનિઓએ વર્ણવેનો લાગ દબે ભગવાન યોગેજ વર્ણવે છે તે આ પ્રમાણે છે-સૌ કે વૈષ્ણવી યજ્ઞ, પાત્રને જરૂરિયાતનું દાન અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું તપ-આ ત્રણ ધર્મ ઝંક ઠહેવાયા છે. અધ્યયનનું ધર્મસ્કંધપણ એ ગૃહસ્થનો ધર્મ છે એથી ગૃહસ્થનો સ્વાધ્યાય એ તપ છે અને તપ એ સ્વાધ્યાય છે. અધ્યયનનેજ તપ કહેવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે યજ્ઞ-દાન-તપ-એ ત્રણે પ્રકારનું વૈદિકકર્મ, મુમુક્ષુગૃહસ્થે ભલે તેને વૈરાગ્ય આપ્યો છતાં, પણ કદાપિ ત્યાગવા ન જોઈએ. પરંતુ એ ત્રણે કર્મોને પુરૂષાર્થ ગણવામાં આવેલું હોવાથી તે કર્મ નહીં કરવાથી ગૃહસ્થને પ્રત્યનાય નડે અને પાપ લાગે, માટે એને યજ્ઞ-દાન-તપ-દરરોજ સધ્યા-અગ્નિહોત્ર-વૈધિદેવ વગેરે કર્મો કરવાનું જોઈએ. પૂર્ણશ્રદ્ધાથી અને પૂર્ણભક્તિથી અનશ્ચ એ કર્મોને ગૃહસ્થે કરનાંજ ઘટે છે. ભને ધર્મચાર્ણ્યબુદ્ધિથી નિષ્કામતાથી અને કર્મરજાસાગથી કર્મ કરવામાં આવેતા હોય પણ તેનું ફળ એ આવે છે કે ગૃહસ્થ સ્વસ્વરૂપને ઓળખતો થઈ જાય છે અને બ્રહ્મનિષ્ઠ જની જાય છે. મોક્ષાર્થી માનવીનું બ્રહ્મનિષ્ઠપણું-વેદનું લક્ષણ અને વેદના અર્થના યાતા થઈ સત્ અને અસતના વિષે બાળા થઈ, પરમેશ્વરને અર્પણ કરવાની બુદ્ધિથી યજ્ઞ દાન તપ કર્મ રવું અને એના કર્મથી ચિત્તશુદ્ધિનું ચતુર્નિર્ભર થયેતું છે. સૌવૈષ્ણવી સપ્રદાયનુસાર આદ્યા થયેના અને નહોં આદ્યા થયેલા ભને હોય છતાં વૈદિક યજ્ઞ-દાન-તપ કર્મોને પાવન કરનારા છે એક એક કર્મનો, એક એક પાપનો નશ કરીને અત મરણના માર્ગિક પરદાને દહાડીને આત્માને પ્રકાશને મરનારાં છે. સર્વાશ્રમી દિગ્ગેએ શ્રદ્ધાભક્તિથી પૂર્ણ વિશ્વાસથી પૂર્ણ ઉસાહથી અનશ્ચ પૂર્વોક્ત વૈદિક યજ્ઞ-દાન-તપ કરવાં ઘટે પરંતુ એમના અનુધાનના પ્રકારો પણ જરૂર જાણના ઘટે છે.

અનુજ્ઞાનના એ પ્રકારને લક્ષ્યા રાખો ! પ્રથમ તો એક પ્રકાર એવો છે કે મેં મેં લયજીને યસ-દાન-તપ-કરવા જોઈએ ખીજો પ્રકાર એ છે કે કામનાને લયજીને યસ-દાન-તપ કરવા જોઈએ ત્રીજો પ્રકાર એ છે કે યસ-દાન-તપ ઉપરાંત ધીંગ પશુ કર્મો ફળમાત્રનો લાભ કરીને કરવા જોઈએ આ બ્રાહ્મણના ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પૂર્વોક્ત પડિતો, કર્મગીઓ, સાધ્યો અને મિમાંસકોથી ગુદા પડે છે એવું સમજવાનું નથી વિશેષ કહેતું એમનું એવું છે કે યસવિનાના કર્મો કામનાથી કરાય તે બધન કરનારા હોવાથી એમના વચનમાં કાર્યકર્મોનું નિંદાકરણ પણ રહેલું છે અને તેથી પોતે મોક્ષ છે કે - ‘કૃપણા ફલહેતવ’ શાસ્ત્ર કર્મો માત્ર કામનારહિતપણાથીજ કરવા એવુંજ રહસ્ય આ કથનમાંથી એવી શકાય તેમ છે મુખ્ય આશતજ સ્વસ્વરૂપ શોધનની અને મોક્ષની છે, તે લાગ વા સંન્યાસ વિના બનીજ કેમ રહે ? આ મોક્ષાર્થીએ સાધનાનીથી લક્ષ્યા લેવા જેવું છે

‘નિલકર્મો પણ કામના વિનાના કરવા અને યસ-દાન-તપ-કર્મો પણ કામના વિના કરવા’ એવો ભાવ એ કથનમાં રહેલો છે કારણ એવું એ છે કે ‘ફળની ઇચ્છા કરીને કરાય કે કામના નડે કર્મ કરાય’ એ બેઉ પ્રકારથી થતા કર્મો બધનજ કરાવે છે અને જન્મમરણચક્રો કે શોકથી હોવાનતા નથી માટે એ બધા કર્મો ‘સય’ એવે ‘કામ’ લયજીને, ફળને લયજીને અને અનિષ્ટ કરનારા કર્મોને લયજીને પરમેશ્વરને અર્પણ કરવાની સુદિથી કરવા વડે એવો શ્રુતિઓથી, સુક્તિઓથી અને ઇન્દ્રિયોથી નિર્ધારિતો મત છે આ મત પૂર્વોક્ત બધા અભિપ્રાયોથી ઉત્તમોત્તમ ભોલ, કોષ્ટકજી જાનતા પ્રત્યક્ષ વિગાનો છે આ મતથી આલસામાં નથી નરકનો ભય, નથી કોઈ અનિષ્ટ આવી પડવાનો ભય નથી સ્વર્ગમાં જઈ પાછા આવવાનો પડવાનો ભય કે નથી ઉપર જઈને પડવાનો-મરીને જન્મવાનો કે જન્મથી મૃત્યુ સુધીના કલેસનો ભય આમ કોઈ ભય નહીં હોવા ઉપરાંત આ મતને અનુસરવાથી અત ડરણી નહિને લાભ થાય છે અને અતે અણુભાવ વાલ તો વિમુક્તિનો થાય છે ।

પ્રમુખેશીઓ ! આથી અષ્ટ યાગ છે કે જેનામાં અનાસકિત નથી અને જેનામાં વૈગમ્ય નથી તથા જેની જોગવિલાસ જાનના મદી નથી એને કર્મનો લાભ કરવાનું વિધાનજ નથી નો પછી એને સંન્યાસનો અધિપર કેમ હોય ?

ત્યાગ પણ ત્રાણ પ્રમારનો હોય છે જેના ચિત્તમાથી ભોગવિલાસ ભાવનાજ ગદ્ય નથી તે રહસ્યથી શ્રુતિશ્રુતિમાં આજ્ઞા કરાયલા સંધ્ય, અમિહોત્ર અને ઉપાસના વગેરે કર્મોનો અને કામ્યકર્મોનો સમગ્રો ત્યાગ ચર્ચ શકતોજ નથી. કારણકે આ કર્મો આત્માનુ આત્માદન દૂર કરનારાં છે કર્મના તત્વને કર્મ કર્યા વિના સમગ્રતું નથી. કર્મના તત્વને નહીં સમગ્રવાથી કર્મના ત્યાગનો હોય ભાગે છે એ હોયનું પરિણામ એ આવે છે કે આ મનુષ્ય અરિવેકી બને છે અરિવેકનું પરિણામ મોહમાં પરિણમે છે કૃત્સાકૃલના જ્ઞાનનો અભાવ 'મોહ' કહેવાય છે આવીરીતે અરિવેકથી, અજ્ઞાનથી અને મોહથી કરનામા આવે જો નિપત થયેના વૈદિક કર્મોનું જે ફળ ચિત્તશુદ્ધિનું-જ્ઞાનનું અને ફળનું આવે છે, તે આવતું નથી અને તેથી ઉત્કૃષ્ટ ફળ આવે છે તેથી વૈરાગ્ય રિનાના કર્મત્યાગને સતપુત્રો તમોગુણનું કાર્ય ગણીને તામસ-ત્યાગ કહે છે તમોગુણથીજ મોહ ઉત્પન્ન થાય છે અને ચિત્તવ્યવસ્થા ઉપજે છે વળી તમોગુણથીજ અનિષ્ટ કર્મ, અનિષ્ટ ફળપ્રાપ્તિ તેમજ ક્લેશ ક્લેશવે છે એ કારણથી 'તામસ-ત્યાગ' નું ફળ નરકપ્રાપ્તિ શોકયુક્ત જીવન અને જન્મમરણના બંધનમાં પરિણમે છે આથી એ બોધ મળે છે કે આત્મરિદ્ધાથી અગ્રાધ્યાય મુદ્ધ્યે વૈદિક કર્મોનો અને બીજા અત્કર્મોનો ત્યાગ નજ કરવો ઘટે

મુદ્ધ્યના સદતર કર્મના ત્યાગને 'તામસ-ત્યાગ' કહ્યો અને એનું ફળ નરક અને દુર્ગતિ કહ્યું 'રાજસ ત્યાગ' એ બીજા પ્રકારનો ત્યાગ છે, તેપણુ જાણવા જેવો છે પૂર્વોક્ત નિયમ વડે કરવા ઘટતા નિલકર્મો કરનાનો અમ જાણાય દુષ્ક જાણાય મળ ન જાણાય-એવું જાણીને આજ્ઞાસના હોયને કારણે 'કર્મ' કરનાજ જોઈએ' એવું જ્ઞાન જના પણ કાવાને કદ પડે દેહ અને ઇન્દ્રિયોને કનેશ થાય-વગેરે બધથી, દેહ ઉપરના અનુસામના કારણથી રત્નેગુણથી દૂષિત થયેલી શુદ્ધિથી કર્મનો-ત્યાગ કરનામા આવે તો ત્યાગનું ફળ જે મોક્ષ તે કર્મત્યાગી રાજસગુણી માનવીને ન મળે કારણકે એના અત્તરણની શુદ્ધિ થયેલી નથી અને એથી કર્તવ્યકર્મના ત્યાગથી એને પણ નરકપ્રાપ્તિ થાય છે માટે માનવીઓએ એક સૂત્ર યાદ રાખતું ઘટે કે જે સૂત્ર ન્યાયનું છે અને તે એ છે કે 'ન સુસાહ્યયતે સુસમ્' । અર્થાત 'સુખથી સુખ ન મળે' ત્યજકર્મના અનુષ્ઠાનને આચરનાથી કનેશને મહન કરીને કામનારહિત સગ લગ્નને વૈદિક કર્મોને કરવાજ જોઈએ

ત્રીજો પ્રાર્થના લાગે તો 'સાત્ત્વિક ત્યાગ' કહેવાય છે વિધિના ઉલ્લંઘનના ભયથી અને મોક્ષેચ્છાથી 'આ મારું મર્મ' છે મારે એ મર્મ કરવું જોઈએ જેમા નથી બાધાડાને કે કોઈ નિકટવને અવકાશ છેજ નહીં મારે આ કર્મ પરમેશ્વરની પ્રીતિ સંપાદન કરવાને માટેજ કરવું જોઈએ 'આના દૃઢ નિશ્ચયથી કામને સંજોગે અને ફળને સંજોગે મોક્ષેચ્છાથી નિયત અને નિધિયુક્ત નિત્યકર્મ કરાય તો અને જોકે કર્મકામ અને ધર્મભાલકામ માટેના કર્મોને ફળ જેવું નિત્યકર્મનું ફળ છે નહીં તથાપિ નિત્ય મર્મના ફળનો અભાવ હોય તો 'રાજે સંખ્યા કરવી' એવું કર્મવિધિનું નિયત બંધન રાજ ગણાય માટે જે કાંઈ કિંચિત્ કર્યું કરવામાં આવે તેનાથી પણ દૂર થઈ જવાય અને કામનાથી પણ દૂર થઈ જવાય તો એના ત્યાગને 'સાત્ત્વિક ત્યાગ' કહેવાય છે

રાજસ તમસ માનવીઓ કામનાના ફળની ઇચ્છા કર્યા વિના કર્મ કરેજ નહીં એ તાત સાત્ત્વિક માનવીઓને લાગુ પડતી નથી સાધુ માનવીઓની પ્રવૃત્તિ જરૂર-વિના કામના વિના ફળેચ્છા અને પ્રભુપ્રીત્યર્થે થવા વિના ન રહે સમજન માનવીઓ શ્રુતિસ્મૃતિને લગનાનની આજ્ઞા માનતા દોનાથી અને એ અજ્ઞાને સનાતન આર્યધર્મ માનતા દોનાથી વિના ફળેચ્છા અને વિના કામના વૈદિક કર્મો કરવાને સ્વલ વિકનાથીજ નિયમિત થયેલા હોય છે જે હેતુથી જાણ કરવામાં આવે છે જે હેતુથી સવારમાં આખો ધારામાં આવે છે અને જે હેતુથી મળત્યાગ પડી ખાનગી ભાગેને ધારામાં આવે એનાજ હેતુથી સાધુપુરુષોથી પૂર્વોક્ત કર્મો કરાય છે આની કિંવાની શક્તિ શક્તિ કરવાની છે આનું ચુદ્ધિકારી એની મેલે વિના કામના પણ થઈજ જન છે આવીજરીતે સગ અને ફળ લાજીને વૈદિક કર્મ અને નિત્યકર્મોનિત્ય કરવામાં આવે છે સારે મોક્ષનો પણ સંકલ્પ કર્યો વિના મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે આના પ્રમાણ ત્યાગને 'સાત્ત્વિક ત્યાગ' હેતુમાં આવે છે સતપુરુષાનો પણ આવેજ મત છે આના ત્યાગમાં-કર્મફળનો અભાવ પ્રવચાય અને અનર્થ, મુકાવનો કરના જે બેઠે રાજસ તામસ ત્યાગથી થાય છે એમાનું કશું નથી થવું આથી એ સિદ્ધ થાય છે કે સાત્ત્વિક ત્યાગ શ્રેષ્ઠ છે સમજનોમા સાત્ત્વિક ત્યાગ હોવાનું મુખ્ય કારણ પણ એક

પ્રાપ્ત નોકાઈએક રાગએ પૂજાની પૂજે એક મરદની રાખે તે જે મરદની કરવામાં અને ખીજાઓને દુઝાવવામાં બહુ ડરાળ હોતે એક વિસ

એવું બન્યું કે એ મરકરાએ પોતાના રાજ્યને હસાવનાનો બહુ પ્રયત્ન કર્યો પણ રાજ્યને હસવું ન આવ્યું છેવટે થાળીને તેણે રાજ્યને પૂછ્યું 'રાજ્ય! આજે તમે કેમ હસતા નથી?' રાજ્યએ આ પ્રશ્નનો જવાબ કોઈ દિવસે આપવા કહ્યું ત્યારમાઠ થોડા દિવસ પછી રાજ્યએ એક યુક્તિ કરી એને પેના મરકરા પર ગુસ્સે થનાનો ડોળ કરી તેને એક તૂટેલી ખુરસી પર બેસાડ્યો ખુરસી નીચે એક બળતી સગડી રાખી હતી અને મરાખર બેઠનરેના માથાપર એક તનતાર લાગવેલી રાખી હતી મરકરાને બહુ હાથ લાગ્યો પણ રાજ્યની આસા એટલે બેસવું તો પડ્યુંજ પણ પછી પોતે ક'પવા લાગ્યો રાજ્યએ તો આ કામ જોયું ન હોય તેમ કરી પેના મરકરાની સામે મિશ્રમનો થાળ મૂક્યો પણ તેણે તે થાળ ઉપર દષ્ટિ પથ્થુ કરી નહીં જમવાનું ગમે તો દષ્ટિ કરેને? એવું હસવું તો મ્યારનુયે ઉડી ગયેવું હતું રાજ્યએ એને આમ મરનાનું કાલ્ય પૂછ્યું ત્યારે જવાબમાં મરકરા બોલ્યો 'રાજ્ય! ઉપર તનતાર અને નીચે સગડી-બેઠના બધને' સીધે માઃ તો હસવાનું તેમજ ભૂખ ક'વા ઉડી ગયા છે તે સમજજ નથી પડતી ત્યાં મોતનો હાથ હોય ત્યાં ખાનું શી બાવે? ફક્ત મારા ભગવાનજ-સમ જો આ આકૃતમાથી બચાવે તોજ મધ બની શકે બાકી હવે બચવાનો આરો દેખાતો નથી એટલે' માઃ ધ્યાન તો મારા રામમા મૂકાયું છે આટલું બોલીયે તો પેનો મરકરા મોટેથી પોકારી પોકારીને રામનું નામ લેના લાગ્યા અને આ સંકટમાથી પોતાને મુક્ત ક'વા પ્રાર્થના કરના લાગ્યો રાજ્યએ તરતજ કહ્યું 'ભાઈ! તને માઠ છે' તે દિવસે તે મને હસાવનાનો પ્રયત્ન કરેનો અને તેમા હું હસ્યો ન હતો ત્યારે તે મને કારણ પૂછેલું તેનો આ આજનો પ્રસંગ એ મારો જવાબ છે ભાઈ! દેહ લાલુભ ગુર છે છેવટે તો એની રાખ થવાની છે આ રાજ્યપ્રધિકાર પશુ તૂટેની ખુરમી જેવો છે-આવા નિવારો મને આવના દોષથી મને તે દિવસે હમનું આ યુ નહો મને પણ પ્રજા મરણ બહુ ગમે છે અને હું તે પરમાત્મના ચિતનમાજ નિમગ્ન રહું છું ' અરણ

માઃ! મજાનો અને માધુષ તો સસરની અસાગ્યાને જાણીને ત્યાની બને છે ઉપરોક્ત દષ્ટાતમા પેના મરકરાની હાવન પણ ત્યાગીની થઈ હતી, પણ તે બધથી ચ'લતી શારીરિક ભ્રમ છન્દિષ રામ અને આનંદ-એ બધાનો એનાથી ત્યાગ થઈ ગયે પણ આત્મિક માનવીએને જાનથી ત્યાગઆવના આવે

છે રાજસી અને તામસી માનવીએને આત્માના અણુખણપણથી ત્યાગ આવે
 ■ એમનો ત્યાગ પેના વાદરાની વાત જેવો છે જ્યારે તે દ્રાક્ષના માડવામા
 પેરો ત્યારે તેને દ્રાક્ષને માટે બહુ લાલસા હતી પણ દ્રાક્ષના જૂમખાને પહોંચ્યાયુ
 નહોં ત્યારે 'અરે! દ્રાક્ષ તો ખાગી છે, એને શુ ખાવ ?' કહી દ્રાક્ષનો ત્યાગ
 કયોં આવો ત્યાગ કુદનક છે શરીરના દમનથી અને મોતના ભયથી એમને
 ત્યાગ આવે છે કોઈથી ઉપજતો દમનનો ભય અને ખૂનનો ભય મર્યા પછી
 એઓ પાછા રાગી બની જાય છે જ્યારે સાત્ત્વિક સજ્જનો અને સાધુ પુરોનો
 ત્યાગ શરીરના મૃત્યુના ભયને લીધે નહોં પણ આત્માની અધોગતિને ન થના
 દેવ માટે અને મોક્ષ માટે હોય છે 'ભને ભયથી કે ભને કોઈ લાલસાથી પણ
 નો ત્યાગ થાય, તોયે તે ત્યાગ માનવીઓનુ હિત કરનાર હોય છે નવુ પાપ
 તો ઘર્તુજ નથી—એ એક મોટુ દિત છે ચિત્તમા પ્રસન્નતા પણ ત્યાગથીજ
 આવે છે ત્યાગથી શોકમુક્ત થના છે એટલુજ નહોં પણ ત્યાગથીજ
 પરમપદ પમાય છે

સ સારી અને અચાની મનુષ્યને મોતનો ભય બહુ લાગે છે આવા
 માણસો જે કોઈ શુભાશુભ ડર્મ કરે છે તે શરીરને માટે, શરીરના આરામ
 માટે, ભોગ માટે, નિવશાન દ માટે—એ વિગરેને અનબીને કરે છે એનો
 ત્યાગ થાય એ મૃત્યુભયના મસ્તુથી તો તે પણ મોટુ નથી સાત્ત્વિક સાધુપુરુષ
 શરીરનું રક્ષણ ભગવાનની ઇચ્છાપર છોડે છે શરીરનુ રક્ષણ એ પોતાને માથે
 લેતો નથી આ પણ એક જાતનો ત્યાગ છે ત્યાગ એ માનવીને પાપ કરવામાંથી
 દૂર રાખે છે અતક્રમણને શુદ્ધ રાખે છે ઉદારતા—ઈન્દ્રિયનિમ્રદ—ક્ષમા—અલેલુપતા
 —અક્રોધ—આ પાંચ સદ્ગુણો સાત્ત્વિક લાગી માનવીમા હોય ■ ત્યાગથી
 અણુપાયોં ફાવેદો થાય ■ આ બધુ સાત્ત્વિક સાધુઓ જાણે ■

ટિપ્પાંત—કોઈએક ગાયમા એ ભગત હતો જેનું ગુજરાન એક બે સથી
 આવતુ હતુ એ બે સનો પમ કોઈ કસળુથી ભાગી ગયો લોટા ભગતને
 આશ્વાસન આપવા આવતા હતા ત્યારે ભગત તેમને જનામ આપતો કે 'જે
 માછ ભગવાન કરે છે તે સારજ કરે છે બે સનો પમ લાગરાથી કાષ 'સાર
 થયાનુ હશે' આ સાંભળીને કેટલાક ગુમાનો હસી પડ્યા અને ભગતની કથા
 ખાતા બોલ્યા ખીચારા ભગતો આવા માણજ હોય છે સાચી નજરે, દેખીતીરીતે

એમને નુકશાન થયું છે અને એમાંથી કદાચ બેસાડરી ગઈ તો ખીચારને ખારાના પાણી વાખ્યા પડ્યાના છે, છતાં મૂરખ જેવો ‘ભગવાન કરે તે સારું કરે છે’ એમ બોલ્યા કરે છે, તો શું ભગવાન આનું નુકશાન કરતો હશે અને તે પણ ભગવાનના સારા માટે ?”

ખીચેજ દિરસે બહારવળીયાઓ એ મામની બધી બેમો લૂટી લઈ ગયા ભગવાની બેસથી ચલાતું ન હોનાથી તેને લાંબું છોડી ગયા આ ધનના પછી પેના ધુરાનોની સમજમાં આનું કે ભગવાનું કહેવું સાચું હતું કે ભગવાન જે કાંઈ કરે છે તે હુલુ મેશ સારાને માટેજ કરે છે. માફ રાખો, પ્રભુપ્રેમીઓ ! તમારા કાંઈ અણગમના બનાવ અને તેમાં પણ કાંઈ કારણ રહેલું હોય છે અધારા પાછળ જરૂર અજણું હોય છે જે તમારામાં ભાગની શક્તિ હોય છે તો તમે આવી વાતમાં ગભરાતા નથી ત્યાગની શક્તિ માણસને હિંમતના બનાવે છે ત્યાગની શક્તિથીજ માનવી અદ્વાવાન, અને વિશ્વાસુ બને છે ત્યાગીઓને અણગમતા બનાવે મહારાવી નાખતા નથી જેનામાં ત્યાગશક્તિ હોય તેઓ ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં પેના ધુરાનો જે બોલ્યા તેનું બોલનારનું સાબળ્યા પછી પણ દૃઢતાને છોડતા નથી. ઇશ્વરીય ઘટનાઓને બધા માનવીઓ સમજી શકતા નથી ત્યાગીઓ ન હોય એવા માનવીઓ તો ઇશ્વરી ઘટનાઓને સમજી ન શકે, પણ સંધુ-સન્યાસી-સતોના કેટલાક કર્મોને પણ તેઓ સમજી શકતા નથી. કારણકે તેઓને બ્રહ્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન હોતું નથી જેમ પરમેશ્વર પ્રાણીમાત્રના સૃષ્ટક હોય છે, તેમ આ મહાત્માઓ પણ પ્રાણીમાત્રના સૃષ્ટક હોય છે કપિ છોટમ પણ એવુંજ કહે છે—‘હરિના જન હરિ જેવા—મત્તો મગવાન જેવા’ । સ્મરણો—

દૃષ્ટાંત—કોઈએક શિષ્ય પોતાના ગુરૂને ‘ભગવાન! આમાં કરો ! હવે હું શું કરું ? આનું તમે શા માટે કહ્યું ? આ તો કીક ન કહ્યું’ વગેરે વાતચાતમાં કહેતો શિષ્યની આ ટેવ જૂનારાને એ મહાત્મા જરા કટાણો લાવીને કહેતા ‘તું વિશ્વાસ રાખ ! અદ્વા રાખ ! મારા કામમાં ફાગટ માથું ન માર’ શિષ્ય આનું સાલગે અને થોડો વખત ચાત રહે અને પાછો પૂછવાનું શરૂ કરે—‘આ શામાટે કહ્યું ?’ અને કહેને ! હું કરું તમે શામાટે તરદી વ્યો છે’ વગેરે એક વખત ગુરૂને, નદીને આગળીને પેનેપાર જવા છોડીમાં એસીને જવાનું

ચું શિષ્ય સાથે હતો. હોડીવાળાએ ગુરુશિષ્યને આદરપૂર્વક બેસાડ્યા, બિનાપાં અને એમના સામાનની પણ વ્યવસ્થા કરી. હોડીમાંથી ઉતર્યા પછી ગુરુએ હોડીમાંજ પડેલો એક કુહાડો લઈ તે વડે હોડીને તળાણે એક માખડું પાડ્યું. આ જોઈને શિષ્ય બોલ્યો ‘ભગવન! તમારા કામ માટે પૂરું છું ત્યારે તમે ગુરુએ થાઓ છો. ખીચારા મજલાવાળાએ પૈસા ન લીધા, આદરસતકાર કર્યો, મજુરી પણ કરી, છતાં તેને’ આ બદલો કેમ આપ્યો? કાઈ સારા આશિર્વાદો તો બાળુએ રહ્યા પણ ઉલટો એનાં પેટ પર પગ મૂક્યો?’ ગુરુ બોલ્યા ‘એનો બેદ તું નહીં જાણે.’ શિષ્યે તે બેદ જાણવા જ્યારે બહુ આગ્રહ કર્યો ત્યારે ગુરુએ જવાબ આપ્યો ‘બર્યા! મેં એનું ‘લજુ’ કરવામાંજ આ હોડીમાં માખડું પાડ્યું છે.’ શિષ્ય તો વંધુ ને વધુ અધીરો બન્યો. છેવટે ગુરુએ રહેટ કર્યો કે ‘બર્યા! આવતીકાલે લગ્નઘના કારણે સરકારી લુકમ અનુસાર અમલદારો આવી બધી ચાલુ હોડીઓ જપ્ત કરવાના છે. તેથી જો આ હોડી પણ સારી રિયતિમાં હોય તો ખીચારા હોડીવાળાની આવક બંધ થઈ જાય તેથી મેં ‘માખડું’ પાડ્યું છે. અને એ માખડું તો બે દિવસ પછી સુધરાવી પણ લેશે. વળી બધી હોડીઓ લગ્નઘના કામમાં વપરાવાથી આ એકજ હોડી અત્રે રહેશે અને આમ એકલો પડવાથી એને કમાણી પણ ઘણી વધી જશે જેથી આપણી સેવાનો બદલો પણ એ ખીચારાને મળી જશે’ શિષ્ય આ સાંભળી ચૂપ થઈ ગયો.

કોઈએક વખત એવું પણ બને છે કે માનવીઓ એમની આસપાસના બોધોની, પડોશીઓની અને સગાઓની ભાષાના ભાવને જાણતાં નથી એમનાં કામે અને એમની ભાષા દિત કરનારી થાય છે—એવી આ એક વાત છે:-

દૃષ્ટાંત:-એક વખત એક રાજાએ પોતાની દેખરેખ નીચે બેનાંબેલો બગીચો જોવા જવાને પોતાની રાણીને કહ્યું અને રાણી પોતાની સાહેલીઓ, ઉમરાવપત્નીઓ, દાસીઓ વગેરેને સાથે લઈ બગીચો જોવા મઠ. બગીચામાં જાતજાતનાં ઝાડ, છોડ, વેલા, પુષ્પો આદિ જોતાંજોતાં રાણી એક અલગજાત ઝાડ પાસે આવી. ‘બગીચાના માળીએ પોતાની પદાડી ભાષામાં વિનયપૂર્વક ‘એ ઝાડ તરફ બીજકુલ જોવા માટે પણ રાણીને ના પાડી’ અને રાણીએ તેની ભાષા સમજ્યા વિના પોતે સમજી હોય તેમ ડોકું ઢલાવ્યું. માળી જરા દર દતો એટલામાંજ રાણીએ પેલાજા ઝાડનું ફૂલ ચૂંટી હાથમાં લીધું માળીએ

જોયું અને ગભરાતો ગભરાતો આવી રાણીના હાથમાંથી ફૂલ ચૂટવી લઇ તરતજ પોતાના પગ નીચે નાખી છૂંદી નાખ્યું.

માણીનું આ કૃત્ય રાણીને લયકર અપમાનવાળું લાગ્યું તેથી, રાજા અને માગી બેઉ પર ખીજવાઇ અને સાચી આગળ બગીચો જોયા વિના પાછી આવી ગઇ મહેલમાં જઇ રાજાને જોનાવી બધી દુઃખીત કહી રાજાના કહેનાવી પોતે ગયેલી છતાં માગીએ પોતાનું કેવું લયકર અપમાન કર્યું તે બધી વાત કહી અને વધુમાં ઉમેર્યું કે ‘તમે રાજા છો, બગીચો તમારો છે, તો શું હું રાણી નથી? શું એ બગીચો મારો નથી? શું એક ફૂલ લેવા જેટલો મારો અધિકાર નથી?’ રાજાએ રાણીને, સાત પાડ્યા નહીં ‘રાણી! જે વસ્તુ બની શકેજ નહીં એવી બની છે એટલે એમાં કશું ખાસ કારણ હોતું. જોઇએ, બાકી માણી દમણા નવોજ આવેલો છે, છતાં બહુ નમ્ર અને રિવેકી છે હું દમણાજ એને અહીં ખોલાવું છું જો કાંઈ સમજવા જેવું કારણ તમને ન લાગે તો તમે કહેશો તે સજા હું તેને કરીશ.’ રાજાએ માણીને જોનાવી મંજાવ્યો અને બહુ ધીરજપૂર્વક રાજાએ તેને બગીચામાં બનેરી વાન પૂછી માણી એનો જવાબ પોતાની પહાડી લાસમાં આપતો હતો. રાજા માણીની ભાષા સમજે નહીં અને માણી રાજાની ભાષા સમજે નહીં એટલે દુભ રિવાદાર વાતચીત થતાં માણીને જવાબ એ હતો કે “રાજાનાં મેં રાણીને એ- જાડ આગળ જવા ના કહી એ જાડ બહુ વિચિત્ર છે અને તે હમારા દિમાલય પર્યંત સિવાય બીજા કોઇ હેતુએ થતું નથી અને તેથીજ હું જાણુ છું કે એ જાડના ફૂલ જેટલા વધુ સુંદર છે તેટલાજ તે લયકર છે સૂધનાની આવેજ માણસ બેલાન મધ જાય છે અને કોઇક વખત મરી પણ જાય છે વળી એ જાડ ખાસે ચોડીયાર ઉભો રતેનાર માણસ પણ મારો પડે છે એમ હું જાણુ છું, તેથી મેં રાણીસાહેબાને તે સાત રિગતનાર સમજાવી ત્યાં ન ઉભા રહેવા કહેલું અને તેના જવાબમાં એમણે એક પલ ધૂણાવેલું, એટલે હું એમ સમજ્યો કે રાણી સમજી ગયા છે હું સારાદા બીજા છેડા બધી જતો હતો એટલામાં રાણીએ તેજ જાડનું ફૂલ પણ ચૂટ્યું તે મેં જોયું અને તેને સૂધવા જતાં દતા તેટલામાં તરતજ હું દોડી ગયો અને ફૂલ લઇ લીધું અને તેનો નાશ કર્યો.”

રાજા તો ઘડીમાં માળી તરફ, ઘડીમાં દુભાવિયા તરફ અને ઘડીમાં રાણી તરફ અગ્નયજ્ઞ થતો જોતો હતો. તેણે રાણીને કહ્યું ‘રાણીજી’ હવે માળીને શી શિક્ષા કરવી?’ રાણી તો ચૂપજ ચૂપ મર્ધ, તેનો બધો ક્રોધ ઉતરી ગયો હતો. જીવ બચવાના કારણે તેણે રાજાને માળીને ધનામ આપવા વિનંતી કરી અગ્નુ

માળીનું આ સત્કર્મ સ ક્રોધના ત્યાગનું, અપમાનના ભયના ત્યાગનું અને પેતાની નોકરી જવાના ભયના ત્યાગનું તેમજ દુઝા ભયના ત્યાગનું હતું. મનુષ્ય પ્રત્યે મનુષ્યે હિત કરવાનું આ કાર્ય હતું ‘મારે શું? ભોગ એના? વળી કાંઈ અમળું થાય તો?’ આવું સમજી પેસે માળી બીજો રસ્તો ચાલ્યો ગયો હોત તો એક માનવી તરીકે બીજાનો જીવ બચાવવાનું, સત્કર્મ નહીં કર્યાનું તેને પાપ લાગનાનું હતું સત્કર્મત્યાગ એ દુષિત ત્યાગ કહેવાયો છે

તમે જોઈ શક્યા કે આ પ્રમાણે સંતપુત્રોના અને સામાન્ય માનવીઓના કામો સમગતતાં નથી તો પછી પ્રભુના કામો ભલા કેમ સમજી શકાય? આ જોતા એકજ મત્ર યાદ રાખવામાં આવે અને એકજ નિશ્ચય કરી રાખવામાં આવે કે “પ્રભુ પ્રાણીમાત્રનું હિતજ કરે છે અને તે જે કાંઈ કરે છે તે સાચુંજ કરે છે.” આટલું બરાબર નિશ્ચયપૂર્વક સમગતય તો મમતાનો સહજમા ત્યાગ થઈ જાય છે ધર્મરત્ને શરણે જવાથી એની મેળે માનવીમાં ત્યાગ આવે છે.

જો કે અગ્રાહિના વાર્તાલાપમાં ત્યાગ અને સંન્યાસ વિષે કહેનામાં આગ્રહ છે, છતાંપણ—‘ત્યાગ હિતમ કે સંન્યાસ હિતમ? કે પછી બેમાંથી ઠીક શું?’ —આનો નિચાર કોઈ વખતે માનવીના મનમાં આવનાનો સભવ હોય છે. એનું સમાધાન ગામડિયા બાપામાં એમ કરી શકાય કે ‘ત્યાગ વિના સંન્યાસ નહીં અને સંન્યાસ વિના ત્યાગ નહીં જ્યારે માનવીને પ્રભુપર પ્રેમ થાય છે ત્યારે તે સંન્યાસી થાય છે અને ત્યાગી પણ થઈ શકે છે પણ એમાં ચરત એટલીજ કે—જો પ્રભુપર પ્રેમ હોય તોજ.’ આ વિષે સાબળો—

દૃષ્ટાંત:—કોઈએક જગ્યાએ એક વિદ્વાન પંડિત ભગવદ્ગીતાનું વ્યાખ્યાન કરતા હતા. વ્યાખ્યાન સત્સચ્ચદૃષ્ટિથી અને ભક્તિપ્રધાનતાથી થતું હોવાથી

બાળકનગામીઓ તેમજ બચ્ચાણી શુભાન સ્ત્રીઓને બહુ ગમતુ હતુ
 વ્યાખ્યાનની વચ્ચે નામધૂનો અને બજન મિત્રનો પણ મનાતા હતા એ
 બાળપ્રાણી મુશ્કિતને વ્યાખ્યાનમાં બહુ રસ પાતો હતો પણ વચ્ચે બાળ-
 મનો ત્યારે બાળને ઉઠીને બહાર જતુ પતું અને અમ એનુ કથાશ્રવણ
 અમૂક રહી જતાં ગસ વચરતુ બની જતું બીજા શ્રોતાજનોને તો પૂછે લાજ
 મગતે પણ આ બાળથી વ્યાખ્યાન પૂરે સાગળી શમતુંજ નહીં એમાં એ-
 દિવસે તો બાળકે વધુ તોફાન કર્યું પ્રથમ રનો હતો તે રાત્રે રાખતા રત્યો
 નહીં એમને બાળએ તો એમને તમાચા માર્યા બાળક વધુ ને વધુ રડતા
 લાગ્યો આખાએ વ્યાખ્યાનદોષમાં અચાનિ ફેલાઈ ગઈ વ્યાખ્યાતાએ જરા
 ઠપમથા બાંધી, વિવેકપૂર્ણ વાણીથી ખો દયાબરપૂર મધુર લાગળીથી મધુ
 'એટા! બાળકો ચચા હોઈ એમને કેદમાં પૂરાઈ રહેતુ કેમ ગમે?' બીજો
 દિવસથી એ બધું પોનાના બાળકને ઘરમાં નોકરને સોંપીને કથા સાંભળના
 આનંદ લાગી

આ પ્રમાણે થોડો ગ્રેમ અને મમતાનો લ્લાગ કરવાથી એ બાઈ સારીરીતે
 કથા શ્રવણ કરતા બાળી અને બીજા શ્રોતાઓને પણ આનંદ આનંદ લાગ્યો
 સ્નેહનો, મમતાનો, બાળક પ્રત્યેના ગ્રેમનો લ્લાગ આવુ સુદર પરિણામ લાવી
 શક્યો લાગથી કમલોજ થાય છે

દૃષ્ટાન્ત.-કોઈએક જગ્યાએ એક સત ધર્મોપદેશ મૂકતા હતા ત્યાં એક
 દિવસે એ આદમીએ આવી સતની સામે એક ચિટ્ટી મૂકી જેમાં સતને
 પોતાના કરેલા પાપો બહેર કરવા, લખેતુ હતું ચિટ્ટી વાંચી પેના સત
 તગતજ બેસ્યા "પ્રભુગ્રેમીઓ! હું પૂર્વે બહુ પાપી હતો પણ મારા એ સવળા
 પાપો લખવાનના નામરમરણથી બળી ગયા છે પરિણામ તમે જેમ રોકો છો
 કે તમે બધા મને ગુર માની ઉપદેશ, સંભળવા બેસો છો પ્રભુના નામનો
 મહિમા આવે છે રજને પદાડ અને પદાડને રજ કરવાનો જેનો પ્રભાવ છે
 એવા પરમેશ્વરના નામોચ્ચારનો મહિમા મદાન છે માટેજ તમે પ્રભુના નામનું
 ઉચ્ચારણ કરતાં શીખો આ ઉપદેશ સાંભળીને પેના ચિટ્ટી મૂકનાર આદમી
 સતના ચરણોમાં લેગી પડ્યો

વિચારી જુઓ! જે આ સત પોતે પૂર્વે પાપી હતો એનું કટોરને
 સ કાચાયા હોત અને ચિટ્ટી લખનાર ઉપર કોષ કરો હોત તો એમના બેઉ

કર્મો દૂષિત ગણાયા હોત, પરંતુ સ ક્રોધ અને ક્રોધનો ત્યાગ કરવાથી તેમનો પ્રભાવ ઊંટો વધ્યો, પોતે વિશેષ પૂજ્ય મનાયા અને પૂજ્યભાવના કારણથી એમના બોધની અસર શ્રોતાજનો પર સારી પડવા લાગી જોયો ત્યાગનો પ્રભાવ ?

વૈકુંઠરાસ-પરમપદ-કૈાલ્ય અને નિર્વાણ-એ મુમુક્ષુ પામેથી ત્રીન ત્યાગ માગે છે સગજનોને ત્યાગની બાગતમા વિશેષ શુ કહેવાનુ હોય ? પણીની અછતના કારણે રેતીના રણને ઉલ્લસનાની મુસાફરી જેમ બને તેમ જલદીથી પૂરી કરવી પડે, જેમ નિર્જન જગતની મુસાફરી હિસક પ્રાણીઓથી બચવા જલદીથી પૂરી કરવી પડે, જેમ ખાવાના પદાર્થોની અછતવાળા વિસ્તારની મુસાફરી ભૂખે મરનાથી બચવા જલદીથી પૂરી કરવી પડે, જેમ ભારે વાદળ ચઢી આવતુ હોય એ સમયે વરસાદથી બચવા મુસાફરી જલદીથી પૂરી કરવી પડે, તેમ આ ભગવાદિની મુસાફરી જન્મમરણના લયથી જલદીથી પૂરી કરવી ધટે જેટલો ત્યાગ તેટલી આ મુસાફરી પણ ઉતાવળી થાય છે ભગવાદિ એટલે સસારચક્રપરની કાલન ભગવાદિ એટલે જન્મમરણનો ક્રમ-એનો અત માત્ર એકજ ઉપાયરૂપ-ત્યાગ-થીજ થાય છે

હવે પ્રમુખેમીઓ ! આપણે સન્યાસ નિરે નાર્તાલાપ કરીશુ અત્યારસુધીના વાર્તાનાપમાંથી તમે સમજી શક્યા છે કે આત્મા અમર છે પરંતુ ઉપનિષદો કહે છે કે આત્માનુ હનન કરવુ ધટે નહીં ' સતો પણ એમજ કહે છે અને હુ પણ તમને ગીતાના વેદાન્તને કહેતા તેજ વાક્ય કહુ છુ તો શુ અમર આત્માનુ હનન થતુ હશે ? કેમ થતુ હશે ? કેના દેવથી આ આત્માના હનનની વાત કહેનામાં આવી હશે ? ' -આમ આત્માના હનન થવા રિતેનો વિષય તમારી પાસેથી બહુ ઉડેા વિચાર કરવાનુ માગી લે છે આત્મા છે-નિત્ય, શુદ્ધ, શુદ્ધ, મુક્ત કળારહિત, ક્રિયારહિત, અનન્યરહિત-છતા આ લક્ષણથી ઊંટડા લક્ષણનુ દર્શન થાય તો આત્માનુ હનન થયુ ગણાય જે કોઈ માનવી મુમુક્ષુ થાય, સદ્ગુણનુ સરાહુ લે, આત્મોપાસનાનો ઉપદેસ અલ્પ કરે, નિરાગી બને અને સમાધિની દાનતમાજ રહે તેજ આત્મ-એવો એજ માનવી આત્માનુ હનન કરતો નથી એને આત્માનુ હનન નહીં ગમતુ હોવાથી એ સન્યાસી થાય છે જેની બ્રહ્મ સ્થિતિ હોય છે એવો મુમુક્ષુ સન્યાસી કહેવાય છે અને એ આત્મહનન કરતો નથી

‘પ્રાતઃ-ક્રોધ્યેઽ બોળા હરિલકટે ઐઃ સ્નાનીભક્તને કલ્પે ’ અમારા ગામમાં ઘણા વર્ષો પહેલાં એ મહાત્મા થઈ ગયા અને તેમના મરી ગયા પછી પાંચ ફીને તેઓ જીવતા પણ થયા હતા અને સ્વારપછી તેઓ લોકોને એમ કહેતા હતા કે લાભ્યો! જીવતા રહીને કા મરો છો? અરે! તમે આત્મપ્રાપ્તિઓ કેમ થાઓ છો? ખરી ખૂબી અનુભવી હોય તો મરી ગયા પછી જીવતા થાઓ! મરી જ્યાં જ્યાં થકને જીવો!’ આટલું કહ્યા પછી પોતાની શકા નિવારણ કરવા માટે પેતા હરિલકટે તે સ્નાનીને પૂછ્યું ‘મતારાજ! શું એ વાત સાચી હશે? શું જીવતા રહીને મરાય ખરૂં? શું મરી ગયા પછી જીવતું થવાય ખરૂં? એ કેમ બનતું હશે? આ બધી વાતનો બેઠ તમે મને કહો!’ જવાબમાં પેમા સ્નાનીભક્તે કહ્યું ‘હા બાઈ! એ મહાત્માની વાત સાચી છે હરિના જનોના લક્ષણો બધા એવાજ દેવ છે પ્રથમ મરી જતું પડે મરી ગયા પછી મનની મલિનતા મટે અને મનનો મેલ મટે સ્વારજ પુશ્વરને ઓળખાય જુઓને! જગતના રૂપો મડદાને મોહ પમાડે છે? મડદાને ભાને મારો લારી મારો સળભાવો તેને કાષ્ટ અસર થાય છે? સુપ્રતિ જેવી વેરી નીંદમાં જે કોઈ ધોરતો હોય તો કાષ્ટ તેને બોલાવે તો શું તે સાબળે છે? જવાબ આપે છે? શું એને બહારનું જ્ઞાન હોય છે? જે આ અશ્વતોનો ઉત્તર તમને નકારમા ઈસતો હોય તો સમજે કે તમને સત્યનું જ્ઞાન થયું છે સન્યાસીઓ મહા જેવા અને સુખી જેવા તોય છે જે માનવી સન્યાસી થઈ શકે છે તે મુમુક્ષુ બની શકે છે અને તેને પરમપદ પ્રાપ્ત થાય છે સન્યાસી થયાં છે વાસનાનો ત્યાગ કરવાથી અને માનવી મરી ગયેના કહેવાય છે વાસનાનો ક્ષય થવાથી અને વાસનાનો ક્ષય થવાથી એના આત્માનું હનન થતું મટે છે માટેજ તે જીવતો થયો એવું કહેવાય છે અને એનેજ સન્યાસ કહેવામાં આવે છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! જેને જ્ઞાન નથી અને નિયંત્રણનાથી જેનું હૈયું ભરપૂર છે એવો માનવી પોતાની કરજ સમજીને જો પ્રભુભજન કરતો નથી તો તે જીવતો મડદા જેવો છે મનુષ્યશરીરપડે જે મનુષ્ય મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પુરુષાર્થ કરતો નથી તેપણ મહા જેવો છે. જે મનુષ્ય ધીમને બોળાડપ હોય તો તે જીવતો બોળાડપ છે જેમ મંદુ દુર્ગંધ ફેલાવે છે તેમ જે માનવી માનવીઓના

મંસર્ગમાં આવી કાગાદિ પર્વિકારેને ફેલાવે તે જીવતો મહા જોવો છે. જેમ મહદું કોઈનું લલું કરી શકતું નથી તેમ સાધન-સંપત્તિ હોવા છતાં જે માનવી બીજાઓનું લલું કરી શકતા નથી તો તે માનવી જીવતા મહદું જોવાંજ છે. હૃદયને આગળપવાને જે માનવી શોધ ન કરે અને વખતને અને આયુને વિષયભોગવિલાસમાં વિતાવે તે માનવી મહદું જોયુંજ છે. જે માનવી પોતાનામાં ઇશ્વરીલાયને ન આણી શક્યો તે આત્મઘાતી અને જીવતો મહદું સમાન છે.

જે માનવી મુમુક્ષુ થઈને સારા સસારના મોહમાં ન પડતા મહદું જોવાંજ રહે છે તે સન્યાસી છે જેઓ આત્મનિષ્ઠ હોય, બ્રહ્મનિષ્ઠ હોય તેમતો આત્મા જીવતો હોય છે અને આત્મ આત્મા જીવતો હોય એ માનવીનું શરીર મહદું જોયું હોય છે અને તેથીજ એને સુખદુઃખની અમર ન હોતા તે શોકમુક્ત અને જીવનમુક્ત હોય છે. આત્મ તે વિદેહી અને જીવનમુક્ત હોનાથી એ અખણનદ અને પરમાનંદને અનુભવ કરે છે. માનવી માત્રે મુમુક્ષુ થયું ઘટે, ઉચ્ચકોટિના સન્યાસી અને પરમહંસ થયું ઘટે અને જરૂર મરીને જીવતા થયું ઘટે

પરમહંસ એટલે ઉત્તમ કોટિનો જીવ-સાક્ષાત્ બ્રહ્મસ્વરૂપ, ખીલકુલ દુનિયાની દૃષ્ટિએ મહદા જેનું માનવી આવું મરજીનું માનવી, પુણ્યશાળી માનવી અને બ્રહ્મસ્વરૂપ માનવી થવાને માટે માનવીમાત્રે ગુરૂશરણે જઈ, બોધ લઈ, પરમહંસ થવા માટે સાધન કરવા ઘટે બધા સાધનો સંટોલાઈથી થઈ શકના માટે મનની એકાગ્રતા કરવી બહુ જરૂરની છે. બધા સાધનો કરવાના ઉત્સાહનું મૂળ સત્સંગ છે સત્સંગ એ પરમ બળવાન સાધન છે મનની એકાગ્રતા વિનાનો માણસ કેવો હોય તે જાણવું ઘટે છે સાહેબો -

દ્રુપદાત્-અમ્રએક સાધુ ઘેાડા પર બેસીને પાસેના ગામ તરફ જતો હતો, તેવામાં તેને એક પગપાળો મુસાફર મળ્યો બેઠું જળ્યા સાથે રસ્તો કાપત લાગ્યા રસ્તામાં વાતવાતમાં મુસાફરે સાધુને પૂછ્યું “ મહામાજી! આ ઘોડો બહુ સારો છે એની શું કિંમત આપી ? ” સાધુએ સામે સવાલ પૂછ્યો “ ભાઈ! આ ઘોડો તમને બહુ ગમ્યો ? ” પેનાએ હકારમાં જવાબ આપ્યો

અને પાડી કંદેસ લાગ્યો “મહારાજ! ઘોડા તો જમે છે પણ તે જે નમે
 વેચાના ના અને કા મ્મ ક પોણય તેની મિતે અને આપો તો મારે તે
 ખરી વો છે ” સાધુએ કહ્યું “જાણ! મારે આ સામેની પહાડીપર ગામ છે
 ત્યાં પડેલ્યા પડી મને ઘોડાનું કાંઈ કામ નથી તેમજ મારે ઘોડા વેચવો પણ
 નથી એમ્મે મારો નિચાર ત્યાં પડેલ્યા પડી આ ઘોડા કોઈ સારા માણસને
 આપી દેવાનો છે જે તમને ઘોડા ગમતો હોય અને જોઈતો હોય તો તમે
 મારી સાથે ચાલો હું તમને જરૂર આપી દેશ ” અગત્યન થયેનો આ
 આદમી બોલી ઉઠ્યો “એહા! આવો સારો ઘોડા તમે મફત આપી દેશો ”
 આના મારા નશીમ ક્યાથી ? મહાતમાજી! કાંઈ મરમરી તો કરતા નથીને ?
 સાધુ બેલ્યા “બેગ! સાધુના મોંમાં મરકરી શેબે ? તદ્દન સાચી વાત છે
 મારા મુકામે પડેલ્યા પડી મને ઘોડાનું બીજકુલ કામ નથી શા માટે મારે
 આ ઉપાધિ પોષવી જોઈએ ? કોઈ સારા માણસના ઉપયોગમાં આવે તો શી
 અને કેને આપવો એના નિચારમાં હું દત્તો એનામા તમે મળ્યા છો, તમને
 એ ગમે છે માટે હું તમને આપીશ ” પેલા આદમીએ કહ્યું “ધન્ય છે તમારી
 ઉદારતાને સાધુએ તો આવીજ જોઈએ ”

પ્રભુપ્રેમીઓ! પ્રભુની માયામા અનટાતા સ્વાર્થસાધુઓની વાણી આવીજ
 હોય છે જિહ્વામે મધુ તિષ્ઠતિ હૃદયે તુ હૃલાહલમ્ । હૃદયથી આવા
 સાધુઓને માટે દસાદન એર જેવી લાગણી હોય પણ બન્યા પોતાનો સ્વાર્થ
 સાધવાનો હોય ત્યાં તેની વાણીમાં અમૃતસમી મીઠાસ ગરા કરે છે મોટામોટા
 આદર્શવાદીઓ પણ આવી માયામા ગોથા ખાતા બન્યા નથી સમયપર એમના
 સ્વાર્થને કારણે એમના આદર્શોના બુ કા ઉડી જાય છે તો દવે આપણા
 દષ્ટાતમા આવેના સાધારણ આદમીને માટે, તો કહેવુંજ શુ ? જના કાળ એના
 સ્વાર્થસાધુઓના બોલાળા બહાર પાડ્યાજ કરે છે આનના આનતા પેના
 મુમાકરને પણ સાધુના ઉપર પૂરેપૂરો વિશ્વાસ તો નજ બેડો વદાય મહારાજની
 વાણીમા બેઅર્થવાદી તો કાંઈ નહીં હોય ? ” આવી સમય પણ તેને યરા માડી
 પાધુ તેજે સાધુને પૂછ્યું “મહારાજ! સાચેજ ત્યાં પડેલ્યા પડી તરતજ
 મનેજ ઘોડા આપી દેશો કે . ” આમ સકા પૂરી કરે તે પહેલાંજ સાધુએ
 જવાબ આપ્યો “કાઈ! આટલા નધા અધીરા કેમ થાઓ છો ? મે તમને
 કહ્યુંજ છે કે મને ઘોડાની જરૂર નથી અને મારે તો કાંઈ સારા માણસને

આપીજ દેરાનો છે તમે સારા માણસ છો એમ મને દેખાય છે છતાં હવે પાકી ખાત્રી કરવા તમે અસારથી આપણી મુકામપર ન પહોંચતા સુધી કેવળ 'રામ-રામ-રામ-રામ' એમા એકબુ રામનુ/નામજ લેશો તો હું તમનેજ પોડો આપીશ, પણ જો રામનામ સિવાય બીજો એક અક્ષર પણ બોલશો તો તમે તમારો ધોડા પરનો હક્ક ગુમાવશો " પેના મુસાફરે જનાગ દીધો " બાપુજી ! જો રામ-રામ બોલના પોડો મળતો હશે તો આ બધી ગાંઠ તો હું પણ અક્ષર ગાંઠ બોલતો બોલતો આડું આધુએ જુ 'ચાલો ત્યારે હવે કરો રામ-રામ-થી શરૂઆત !'

આમ વાત નક્કી થઈ ગઈ સાધુ થોડા હિપર અને મુસાફર પગપાળો 'રામ રામ-રામ-રામ' બોલતો એમ બેડ જણા રસતો કાર્યે છે, પણ પેના મુર્ખાઈના મનના ધોડાનો વેગ એકદમ વધતો જાય છે તેને વિચાર આવે છે કે ' ખરેખર ! આ સાધુ મધ્ય લર્નો આદમી દેખાય છે અને આપણને પણ કાંઈ શુકન સારા થયેના કે આમા બસો રહિયા ખરચતા પણ નામજો તેડુ જાનવર મળશે બીજો આજના જમાનામા આવો મણ મૂરખ હોય કે આવો થોડો મદતમા આપી દે ? અરે પાંચ હું લઈ જઈશ તો ખરો પણ ધોડાને બાંધીશ ક્યા ? વાડો તો છે નહીં અને ઘરની એશરીએ બાંધીશ, પણ કે ઘને લાતખાત મારશે તો ? વગી ધોડાને માટે ચદીતે જ દોનખત પણ કરવો પડશે એ તો જાણે સમજ્યા પછી આ સાધુની વાતમા બધી ગોખન થઈ નથી એ જો કદાચ એ સો થોડાજ આપે અને એની હિપરનો સાજ આપશે કે નહીં ? જો નહીં આપે તો પચ્ચીસેક રૂપીયાનો નાલકનો ખરચ થશે વગી લગામ નહીં આપે તો બોલને લખજ શી રીતે જજરા ? લાન, જરા પૂછીને એખવત તો કરી લઉં !'

- પ્રભુપ્રેમીઓ ! જોણે સાતસમ મેલ્યો નથી તેને પ્રભુપર પ્રેમ હોયજ શાનો ? પ્રભુપ્રેમ વિના સ્વાર્થી સસારીથી પ્રભુનુ નામ સતત કેમ રી ચાલુ રહે ? એખરનીના જેવા પ્રિયારો રતો કરતો બીયારો પેનો આદમી મુખથી 'રામ રામ' બોલતો પણ બધ થઈ ગયો અને એકદમ સાધુને પૂજ્યા નાગ્યો " અરે, મહારાજ ! થોડાની વાત તો તમે કરેલી, પણ ધોળના સાજનુ ગુ અને સાથે લગામગામ આપશે કે નહીં ? હ આ વાતો પૂછીજ જૂની

ગયેયો અને તમે પણ કાર્ધ બોલ્યા નહીં । પહેલેથી મને જાણીતો તો તે પ્રમાણેનો હું બ દોષગત કરી શકુંને ? ” સાધુ બોલ્યા “ બસ, જાણ મારી શરતમાં તમે દારી મયા દવે તમને ઘોડો નહીં મળે ” આ સાધુજીને પેનો આદમી તો નિરાશ થઈ ગયો અને પોતાની ખૂન માટે પસ્તાયા લાગ્યો

તમે જોઈ શક્યા કે આવા માનવીઓ નથી પોતાનું કે નથી પારકાનું કે પરદુનિયાનું ક્યાણુ માધી શકતા આવા માણુઓ આત્મધાતી કહેવાય છે અને જીવના મુએના જેવા છે એવું જાણો

પ્રભુપ્રેમીઓ ! તામસ-રાજસ અને સાત્વિક લાગના ત્રણે ગુણુવાળા માનવીઓના ત્રણે વિજ જિજ પ્રકારના રૂપે તમને કહેવામાં આવ્યા, વળી તમને ભારપૂર્વક સમજાવ્યું છે કે બહુ જન્મોમાં ધન્યશર્પણુ બુદ્ધિવડે ફોળ્યા પિના સાત્વિક નિજાથી વિધિસર અદ્વાલકિતથી યશ-દાન-તપ કર્મોવડે તદ્દન શુદ્ધ અત કરણુ થયેલું હોય એવું ફળ અનેર છે જ્યારે શુદ્ધ અત કરણુ થાય છે ત્યારે મુમુક્ષુ-શમ, દમ, તપ, શૈય, શાંતિ, સુશીલતા, યાન, વિરાન, અને આમ્તિક્ય-એ નન સત્વગુણુવાળો બને છે જ્યારે માનવી આવો સત્વગુણુવાળો બને છે ત્યારે સાત્વિકતાગી અત કરણુવાળો એ માનવી ધન્યરતો કૃપાપાત્ર બને છે સર્વિભલામની નિજાવાળો મુમુક્ષુ જીવ ત્રણે ગુણુના કાર સાથે સબધ નહીં રાખનારો બને છે જડએતનના સ્વરૂપનો નિર્ધાર કરવાની શક્તિવાળો પોતાના અત કરણુના વધુ પરિપકનપણુથી જેની બુદ્ધિ રિવેકરી થઈ ગયેલી હોય ત્યારે સદ્ગુરુએ એકજ વખત જવાબ આપ્યો હોય તે ઉપદેશ એ મુમુક્ષુને એના અત કરણુમાં ઉતરી જાય છે એ ઉપદેશ અંત કરણુમાં ઉતર્યા પછી ‘ હું બ્રહ્મ છું ’ એવું એને અનુભવાય છે આન અનુભવી વિરાનથી એના સશ્વો માત્ર નષ્ટ થઈ જાય છે પોતેજ આત્મા છે, પોતેજ કૃતસ્થ -અસંગ-વિદાત્મા છે એવું અનુભવતો અને સશ્વરહિત થયેલો સાધક-સિદ્ધ બની જાય ■ તે સચિત-પ્રારબ્ધ-ક્રિયાલાલુથી કાર્ધ બેગવવાનું છે કે કેમ એને માટે બેપરવા બની જાય છે વળી કર્નાલોકતાપણુથી કર્મ બેગવવાના લક્ષણુવાળો સ સાર આત્માને છે કે અનાત્માને છે એવું એના લક્ષમાંથી નીકળી જાય છે અને મોક્ષનું કારણુ યોગ ■ કે ઉપાસના છે, કર્મ ■ કે જ્ઞાન છે, કર્મયોગની નિષ્ઠા કે જ્ઞાનયોગની નિષ્ઠા મોક્ષનું કારણુ છે-અત્રુ કાર્ધ એની

પ્રુદ્ધિમાં આવતુંજ નથી. વળી સાલોકાદિલોકપ્રાપ્તિ મોક્ષ કહેવાય કે મોક્ષ કોઈ બીજી વસ્તુ છે કે આત્માનું આત્મામાં મળવું મોક્ષ કહેવાય વગેરે વગેરે શંકાઓ એને થતી નથી.

આવા આત્મનિષ્ઠાને કુશલાકુશલ જેવું કશું લાગતું નથી, કામ્યાકામ્યકર્મોથી મોક્ષ, નરક કે જન્મમરણ જે કાંઈ થાય કે. થવાનું હોય તેનો તેને અણગમો આવતો નથી. મોક્ષપ્રાપ્તિ થવાની હોય તો તે ખુશી થતો નથી. ‘આ દુષ્ટ છે; આ બંધનકર્તા છે; આ કરવું જોઈએ; આ ન કરવું જોઈએ-એવી પ્રુદ્ધિ એ કરતો નથી. આ આત્મવિદ્ એટલો બધો ત્યાગી થઈ ગયેલો હોય છે કે યજ્ઞ-દાન-તપ જેનાં કુશલકર્મો જે મોક્ષનાં કારણ છે તેના પર એની પ્રીતિ થતી નથી. એ મુક્ત થયેલો હોઈ એને મોક્ષે-છા પણ કેમ થાય ? જ્યાં સાધનની અપેક્ષાજ રહી નથી ત્યાં કર્તવ્યપ્રુદ્ધિ થાયજ કેમ ? આટલુંજ નહીં પણ એનો ત્યાગ એટલો બધો હ્રિય બની ગયેલો હોય છે કે એને કશામાં દોષજ જણાતો નથી. એની પ્રુદ્ધિમાં દૂષિત એવી કોઈ વસ્તુજ રહેતી નથી. તેમ એની પ્રુદ્ધિમાં એવું પણ નથી આવતું કે આ કાંઈ ગ્રણ્ય કરનાર છે માટે કરવું ઘટે. એ તદ્દન બાળક જેવો બને છે.

મતલબ કે એ આત્મવિદ્ કુશલાકુશલ કર્મમાત્રનો સંન્યાસ કરીને પોતાના આત્માને બ્રહ્મમાં સિધ્ધ કરે છે. આ વાર્તાવાચથી તમે સમજી શક્યા હશે કે -સર્વ કર્મોના ફળની ઇચ્છાના ત્યાગથી કામનાના ત્યાગથી અને ઇશ્વરાર્પણ-પ્રુદ્ધિથી વિધિસર બ્રામર-યજ્ઞ-દાન-તપના અનુષ્ઠાનથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ થાય છે. અંતઃકરણની શુદ્ધિ થયા પછીજ નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન થાય છે. આત્મા અને બ્રહ્મનું એકય થયા પછી ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવું જ્ઞાન થાય છે. આ પ્રકારના બ્રહ્મજ્ઞાનથી સર્વે કામ્યોનો નાશ થાય છે અને પછી સર્વેકર્મોના સંન્યાસ અને સર્વે કર્મોની નિષ્ઠાનો પણ ન્યાય થાય છે, આવો બોધ આ દશમા પ્રલોકમાં મળે છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કર્મ એ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું સાધન છે. સર્વે શાસ્ત્રોનો, ગીતાનો અને વેદનો એકજ મત છે કે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે કર્મ કરવાં. જ્ઞાન અને કર્મમાં એક સાચ અને બીજું સાચન છે.

વાર્તાસ્થાપ ૧૯૫ થી ૨૨ મુધીનો:-

પ્રમુખેમીઓ! જ્યાંસુધી શરીર છે ત્યાંસુધી કર્મનો સ્મરણ ત્યાગ થઈ શકતો નથી પણ શોકમુક્તિ અને સંસારબંધમુક્તિ-નિત્યાનંદ-પરમાનંદ-દેવદ્ય

-પરમપદ અને નિનામુ પાને અને એવા માનવીને સપાદન થાય ■ કેવા સગીને થાય છે કેવા ખર્ચ રનારને થાય છે અને કેવા સન્નરિને થાય છે તે સમગ્રતા માટે લાગનાન શ્રીકૃષ્ણના કથનને બધ મેસલું એડુ એક બકાતુ ચરિત્ર ડું તમને હેડું છુ લક્ષ આપો -

દુપાત -જનકપુરમા કાષ્ઠએક વિધવા બ્રાહ્મણી રહેતી હતી જેને પ્રયાગદત્ત નામનો એકનોએક પુત્ર હતો એક દિસે પ્રયાગદત્તે માતાને પૂછુ મા! મારે ખીજુ કાષ્ઠ નથી? બાળના સતોપ માટે એ બ્રાહ્મણી ખોતી હા ખેડા! છે કેમ નહીં? તારે એક બનેવી છે, જે ચક્રવર્તી રાજધિરાજ છે અને એમની રાજધાની અયોધ્યા છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! જનકપુરની સર્વે સ્ત્રીઓ સીતાને પુત્રીવત્ માનતી હતી અગર બહેન ગણતી હતી પેની બ્રાહ્મણી નો પુત્રપ્રયેનો જવાબ પશુ આજ અતુલક પ્રમાણેનો હતો બાળક પ્રયાગદત્ત આ જવાબને સ્વીકોસાદો કમજી તરત પૂછુ તારે માતાજી! ડું તેમની પાસે જઈ ? માતા બેસી ખેડા! તુ હજી નાનો છે વગી તારા વચર મને ગમે પણ નહીં માટે તુ મોટો થાય તારે સ્વ જન્મે આમ પ્રથમ પ્રાસે મક્ષિકા તો માતાએ ઊરાડી મૂકી પશુ બાળકના મનમાથી એ વાત હડી નહીં મોટો થતા મધ્યવદનના સમજવામા વાત આવી, ગઈ કે સમયદ્રશ્ય પોતાના બનેવી છે એટલે એણે પાછી માતા આગળ વાત મૂકી મા! હવે તો હું મોટો થયો છુ તો હવે તો મને મારા બનેવી પાસે જવા દે? માતા બેસી સાર! તુ ધીરજ રખ! હું તને તૈવારી કરી આપુ છુ વળી બેનને માટે કાષ્ઠ લઈ જવુ પડશેને? કાઈ ખલી હાથે જવય? માતાએ હાથો દહો હસર મ્હી ધરમા રાખી મૂકેલા એમા દળીને એના લાકુ બનાવ્યા અને પ્રયાગદત્તને લઈ જવા માટે સથે બધાવ્યા માતાને પગે લાગી જલદિથી અયોધ્યા પહોચવાની લાવનાથી પ્રયાગદત્ત ગ્રાસી નીમ્બો અને કેટલાક દિસે નિર્ધારિત ગ્યાને પહોચી મે

અયોધ્યામા પહોચીને પ્રયાગદત્તે પોતાના ચક્રવર્તી રાજધિરાજ બોલી સમયદ્રશ્યને શોધવા માગ્યા અને એમને માટે જેનેજેને પૂછે તે એને! મશ સાબળી દરિને ચલના થાય શોધીશોધીને પેતિ પરેશાન થઈ ગયો પશુ બનેવી કથાય પશુ ન જવા આમ એકેએક તીર્થમા શોધતાશોધતા આવીદારીને

પ્રયાગદત્ત હનુમાન નિવાસમાં આવી બેઠો, આ ધ્યાનમાં મહાત્મા બાળા ગોમતીદાસજી ભજન કરતા હતા. લાં બેસીને પ્રયાગદત્ત સાળાબનેવીના સંજ ધે રામચંદ્રજીને બાંડ્યા માંથો “અરે! આટલીઆટલી શોધ કરી હેરાનપરેશાન થયો છતાં ક્યાંય પણ બનેવી મળ્યા નહીં. કેણુ જાણે ક્યાં રહે છે? હવે હું શું કરું? ક્યાં જઈ? ક્યાં શોધું?” આમ બળગાટ કરે છે એવામાં એક સફેદ હાથીપર સોનાની અંબાડીમાં બેન અને બનેવી બિરાજેલાં લાં આવ્યાં. હાથી સંભાની પાસે આવી બેઠો. સીતાજીએ નીચે ઉતરી પ્રયાગદત્ત પામે જઈ પૂછ્યું “કેમ લોકો! માતાએ મારે માટે કાંઈ આપ્યું છે કે?” લોક પ્રયાગદત્તની ગતિ અચિત્ત થઈ પંડી. કાંઈપણુ રીતે સાંભળીને એ બોલ્યો “હા! આ લોક છે, મેં તો તમને 'બહુ' ગોધ્યાં પણ તમે તો મળ્યાજ નહીં. તમે લોકો ક્યાં રહો છો? લોકોને પૂછું છું તો કાંઈ જતાવતુયે નથી. પ્રયાગદત્તે આપેલી પોટલીમાંથી બે લોક કાઢી બાકીના પ્રયાગદત્તને પાછા આપતાં સીતાજી બોલ્યાં “હા, બાકી! તને કદા તો બહુ પાછું હશે પણ અમે એની જગ્યાએ ગઈએ છીએ કે તે જગ્યા બધા જાણતાં નથી. હવે તું ઘેર જા! માતા ચિંતા કરતી હશે વળી કાંઈ દિવસ પાછો આવશે અને માતાને કહેશે કે અમે 'બહુ' સુખી છીએ; ફરીને મળીશું ” આમ કહી સીતાજી અંબાડીમાં ચઢી ગયાં અને હાથી ઉભો થઈ જે દિશામાંથી આવ્યો હતો એ દિશા તરફ જતો થોડો વખત દેખાયો અને પછી અદૃશ્ય થઈ ગયો.

પ્રયાગદત્ત બેન અને બનેવીના ધ્યાનમાં લાંજ પશો રહ્યો એની વાણી રૂંધાઈ ગઈ હતી અને આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેતી હતી. બીજે દિવસે સૂર્યોદય પછી એને એતના આવી. આ બાજુથી એક સંત નીકળ્યા અને તેમણે સુકુમાર ગૌરવર્ણુ પ્રયાગદત્તને જોઈને એની પાસે આવી. કાંઈક પૂછ્યું પણ પ્રયાગદત્તે કાંઈ જવાબ ન આપ્યો. મહાત્મા એની ગિયતિ સમજી ગયા અને થોડે દૂર એમની ગુફામાં એને લઈ જઈ કાંઈ ઉપચાર કરી, પાણી છાંટી સાવધ કર્યો. સતે પાછું પૂજ્યા માંથું પણ પ્રયાગદત્ત જવાબ આપવાને જદલે રડી પશો. સત પણ દુ:ખી થવા કેટલોક વખત આવી દશા રહ્યા બાદ પ્રયાગદત્તે વધુ સ્વચ્છ/ચર્ચ સંતને બધુયે વૃત્તાંત કહ્યું અને મહાત્માએ મદમદ થઈ બધું સામગી એને છાતીએ લગાવ્યો -

આ પ્રમાણે તે ગુફામાં દિવસ પૂરો થતા એક ઘડી રાત ગઇ એટલામાં ગામની બે સ્ત્રીઓ હાથમાં બે સોનાના થાળ લઇ આવી પહોંચી અને તેમણે તે થાળ પેના મહાત્માને નિવેદન કર્યા અને બોલી “આજે દમારે ઘેર ભગવાનની કથા અને પૂજા થઇ છે તેથી આપને માટે આ પ્રસાદ લાવ્યા છીએ આ થાળ અહીંયા રાખો/અને મવારે આની અમે લઇ જઇશું. આમ કહી થાળ મૂકીને એ બે સ્ત્રીઓ સ્વામી પાછા પડે આની ગઇ બેઉ થાળો કોઈ અદ્ભૂત મોનાના હતા મહાત્મા અને પ્રયાગદત્ત એકીટસે એકબીજા સામે દેખતાજ રહી મવા સંતપુરણ સમજી ગયા કે જગદ્ગુરુનીએ ભાષને માટે મહેમાનગીરી કરી હતી આ સત સાચા સુદદ્દ હતા બેઉએ પ્રસાદનું ભોજન કર્યું ભોજનનો સ્વાદ અસૌકિં હતો બેઉ જણા જમીને મસ્ત થઈ ગયા એ ભોજનમાં અત્યાનંદનો સ્વાદ હતો, જડતાનો નાશ કરે એવો સ્વાદ હતો એનનાનો સવાર કરે એવું શુભવાણી એ ભોજન હતું નવીન તેજ, નવીન બળ અને નવીન ચેતના પ્રયાગદત્તના શરીરમાં ચમકી ઉઠ્યા તેની જ્ઞાનિ કપૂરતી માફક ઉડી ગઇ એનો અજમાન જતો રહ્યો એનું હૃદયકમળ આનંદરસસરોવરમાં લહેરો લેવા લાગ્યું

પ્રમાત થતાજ પ્રયાગદત્તને વિદાય કરતી વખતે પેના મહાત્માએ પેલા બે મોનાના થાળો કપામાં વીંટળાઈને આપણ માઝ્યા કારણકે મહાત્માજીને ખાત્રી હતી કે એ થાળો પાછા લેવા કોઇ આનવાનુંજ ન હતું અને કોઇ તે લેવા આવ્યું પણ હતું નહીં પ્રયાગદત્તે ‘એ તો બેનના ધરતા થાળ, મારાથી ઘેર ન લઇ જવાય માતા નારાજ થાય’ કહી લીધા નહીં અને ચાલના માઝકુ મહાત્મા પણ ચોડેદૂર સુધી એને મૂકવા ગયા અને રસ્તામાં ગણેશકુડમાં પેના થાળો નાખી દીધા

પ્રયાગદત્તે ઘેર જઈ માતાના ચરણોમાં મસ્તક નમાયું અને બહુ કહી સલામતું માતા આવર્ચ્યમ્નિ થઇ ગઇ અને બહુ પ્રસન્ન થઈ માતાના હૈયાના ઉશ્કણમાંથી ગળીર અને પ્રમળ પ્રવાહ નીકળીને આજેનાથી વહેવા લાગ્યો આ વાતને હજી વધે પણ વીત્યું નહતું એટલામાં જેનામાં સીતાનો અંશ રૂપિત થયે લાગ્યો હતો એવી એ પ્રયાગદત્તની માતાનો દેહાત થયો

પ્રયાગદત્ત હવે ઉમરલાયક થયા હતા અને પોતે રામ અને સીતાના ભક્ત થઇ ગયા હતાં એવું જિતન કરતા હતા માતાના દેહાન્ત પછી ઘરમા બીજું કોઇ ન હોવાથી પોતે એકલા હતાં એમના કુળમા ઘણા મશરૂવી પુરોયો થઇ ગયા હતા એમના પિતા સાત્તિકગુણવાળા પ્રતિષ્ઠિત પડિત હતા જનતાની તેમના ઉપર બહુ શ્રદ્ધા હતી અને ઘણાનોકો એમના શિષ્ય હતા એમને સપત્તિ પણ સારી હતી પણ કાળયુગે પલટો ખાધો એમના જીવની સાથે સપત્તિનો પણ અંત આવ્યો અગ્નિદેવે ધન-દોષત-ધર બધું સ્વાદા કરી નાખ્યું હતું મરનાર માતાએ જેમતેમ કરીને પ્રયાગદત્તનો અને પોતાનો અચાર કર્યો હતો

લોકો પ્રયાગદત્તને ભાગ્યહીન અને પિતૃભક્ષક હેરા લાગ્યા પરંતુ તેનું ભાગ્ય તો કોઇ અલૌકિક હતું મિત્રારા સસારીજનોને એમા શી ગતાગમ પડે ? એમને તો બ્રહ્મવિદ્યાનું જ્ઞાન મળી ચૂંચ્યું હતું એ સાક્ષર પણ થઇ ચૂક્યા હતા આ જન્મમા નિશાળે જન્મને બચુરામા એમનું ચિત્ત ચોરું ન હતું, છતાં થોડા નમ્રતામા 'સારસ્વત વ્યાકરણ-અમરકોશ-મુદ્રર્તાચિતામણિ-વગેરે' થોડા એમણે બધી લીધા હતા જ્ઞાપે રગ તો બીજેજ હતો '

માતાના દેહાન્ત પછી પડેશના એક ગામનો પડિત બ્રાહ્મણ પ્રયાગદત્તને જમાઈ બનાવવાને યત્ન કરના લાગ્યો આ બ્રાહ્મણ સુસપજ અને પ્રતિષ્ઠિત તેમજ એને એકમાત્ર પુત્રોજ હતી જેને પરણાવીને પોતે પ્રયાગદત્તને પોતાની મિનકતનો વારસ બનાવવાને ઇચ્છતો હતો પ્રયાગદત્ત નિર્ધન હતા પરંતુ સૌદમ્યશીન અને કુતસપજ હતા કન્યાદાન આપવાની ઇચ્છાવાળા પડિતને તેમણે એકબે નાકરમા જવાબ આપ્યો ત્યારબાદ જટ તેઓ અયોધ્યા તરફ રનાના થઈ ગયા સામાન્યરીતે અયોધ્યા જવા માટે ક્યાંય પણ રોકાયા પિતા બે દિવસ થાપ પ્રયાગદત્તે પણ આજ્ઞાજ ક્યું અને જ્યાં અયોધ્યામા પગ મૂક્યો ત્યાં એમની દશા નિરાળી થઇ ગઇ સરસુમા રનાન કરી અયોધ્યામા તે જગ્યાએ પહોંચ્યા કે જ્યાં એમને પ્રથમ એમના બેનબનેવી (સીતારામ) મળ્યા હતા કેટલીક વાર સુધી ત્યાં બેસી રહ્યા બેનબનેવીને મળવાની અધીરાઈથી અવિશ્રાત મુસાફરીનો માલ ન મળુમરવા તેમની રોધમાં ત્યાંની બધી જાડી-વૃક્ષો-કુળે રોધી વળ્યા પણ નિરાશ થયા છેવટે પેલા પૂર્વ પરિચિત

મહાત્મા સાથે બેટો થયો સતે પાનુ પ્રયાગદત્તને ઝોળખ્યા અને પોતાના નિવાસસ્થાને લઈ જઈ સ્વાગત કર્યું. ત્યાં પ્રયાગદત્તની વિદ્વન્મતા જાત કરવા માટે તેમને વિશ્રામ વેવડાઓ અને ભગવાનના રહસ્યની અને વાતો કહી પરંતુ એ વાતોથી તો પ્રયાગદત્તની વિદ્વન્મતા વધુ વધી, વિરહ વધુ તીવ્ર થયો. મહાત્માએ ધીમેધીમે પોતાના અપૂર્વ સત્ત્વ ગંથી તેમને જ્ઞાત અને સાધન બનાવ્યા અને બહુ પ્રેમપૂર્વક ઝોળન કરાવ્યું.

પ્રભુપ્રેમીઓ! જ્યારેજ્યારે તમે ‘સ્વામી’ રામદેવો પ્રયોગ થતો સાબળે ત્યારે તમારે સમજી લેવું કે એ રામદેવ સંન્યાસીને માટેજ બોલાય છે, કારણકે સંન્યાસી મન-બુદ્ધિ-ઇન્દ્રિયોને સ્વચ્છ રાખી શકે છે, તેમને કુમાર્ગ જતા અપ્રાપ્ત શકે છે અને તેમનાથી દોરનાઈ જતા નથી.

ખીજે દિવસે પ્રયાગદત્ત નિયોત્ત્વન સ્વામીજીના ચરણમાં આવીને આજ્ઞાવા લાગ્યા સ્વામીજીએ તેમને વાતસહ્યભાવથી ઉઠાવી પોતાની પામે બેસાડ્યા આ મહાત્માજીમાં એમની શ્રદ્ધા આશ્ચર્યિત થઈ ચૂકી હતી એમણે સ્વામીજીને વૈરાગ્યદિક્ષા આપવા પ્રાર્થના કરી અને સ્વામીજીએ ઉભરાઈ આવેલી શ્રદ્ધાના સમયને મુજબ ગંધી દિક્ષા આપી પહેરના માટે એક જોડી અને ખજે રાખવાને એક અવજો આપ્યો અને ‘પ્રયાગદત્ત’ એ નામ બદલી ‘પ્રયાગદાસ’ નામ પાડ્યું રાજકુમાર રાજવેશમાં રાજસિંહાસને બેસી ગયા હીરો સુવર્ણમાં મનિ યજ્ઞ થયો જ્યાં સિદ્ધગુરુ અને સિદ્ધસિંધ્વનો જોડો થાય ત્યાં હોવાનું શું બાકી રહે? ગુરુમંત્ર-મંત્રરાજ કહેવાય છે રામનામ પોતેજ મંત્રરાજ છે મંત્રરાજની કનાઓથી હૃદયકમળની પાખડીઓ ખીલવા લાગી. રહસ્ય ખીની ઉંચું ચક્ર સંચાલિત થઈ ગયું જ્યોતિ ઝગમગી ઉઠી નિજળાના પાવરહાઉસથી જેમ એકદમ બત્તીઓ સળગે તેમ જ્યોતિ ઝગમગના લાગી.

પ્રેતવીક રાત ગયા પછી પ્રયાગદાસની દશા એવી ગર્ભ ગર્ભ કે સૂતા હોય ત્યાંથી એકાએક બેઠા થઈ વનમાં અને ઝાડીઓમાં ધૂમ પા લાગે અને આ દશા ચાલુ રહેવા લાગી, બંદે વધવા લાગી બેઠા ચર્મ-ચર્મના માટે તો આજ્ઞાજ કરે, પડી રહ્યા હોય તો પડીજ રહે ઉભા રહ્યા હોય તો ઉભાજ રહે કરાનું કેમણજ નહીં આવમ નહીં કે ક્યા જાય છે, શું શુંએ છે, શું

બોલે છે, કોને કહે છે, શું કહે છે દિવસ પછી રાત અને રાત પછી દિવસ આરાજ જ્યાં લાગ્યા નથી ખાવાની સુધ, નથી પીવાની સુધ, નથી મુદાબેસવાની પરના

|| ૧ ||

આમ અખંડ યોગનિદ્રામાં અને દિવ્યસ્વપ્નમાં યિતિ થઈ છે સ્થૂલ-શરીર જાગે છે જ્યારે દૃષ્ટ છે તુરીયાવસ્થાનું દેહ પોતાનું કામ કરે છે, દેહી પોતાને રસ્તે છે કાઈ ખમણવે તો ખાય છે, પીનણવે તો પીએ છે. કાકાકાકા પ્રેમીજન એમને પોતાના હાથથી જેમ જાળકને ખવડાવે તેમ ખમણવીને બહુ સુખી થતા હતા પરમહંસ પ્રવાગદાસ પણ જાળકની પેઠે ખાણપી લેતા હતા ત્યારે કાકા જાળકે એમને સત્તાવર્તા પણ હતા માત્રમ નહીં જાળકને કાણુ શીખવ્યું, પણ જાળકે એમને 'મામા' કહેવા લાગ્યા એમના વાળ વિખરાયેલા હતા, શરીરપર ધૂળ લાગેલી રહેતી, આખો અદેલી રહેતો અને આમ દુનિયાને એ દીવાના દેખાતા હતા

પ્રભુપ્રેમીઓ આ દશા કેવી? આ દશા કેમ થઈ? આ દશાનું રહસ્ય શું? શું દુનિયાની માનવજાતિના જેવો વ્યવહારજ નહીં? શરીરને સુદર દેખાડવાનું કે કાઈ ચતુરાધ્યાય બોલવાનું કે 'લોખે મારે માટે શું કહે છે, મને મેડકુખ માનશે' એવું માન પણ નહીં સ કાંઈ પણ નહીં, લજ્જા પણ નહીં? આનું કારણ મોક્ષાર્થીઓએ સમજવું બહુ ઉપયોગી હોય છે જેમ કાકા નોકરને વર્તમાન નોકરીમાં અસતેષ હોઈ નોકરી છોડી દેના મુશ્કેલી હોય ત્યારે તે શેઠ પ્રત્યે અને તેમની નોકરી પ્રત્યે કેવા બેપરવા હોય છે? વેપારી કે ખેડૂતને કાકા ઉપજતું ન હોય ત્યારે તે ખેતીમાં કે વેપારમાં કેવા બેપરવા હોય છે? એવેજ મુમુક્ષુ સસારબંધારમાં આરંભથી થઈ જાય છે અને પછી સમય જતા પરમહંસ જાતી જાય છે સજન છે કે કદાચ તમારા પુરુષોને ઉદ્ધવ મયો હોય અને આ પરમાત્મ દેશને પામવાને લાગ્યેલા યાત્રી જ્યારે તમે જ્ઞાનેન્દ્રિયો-મન-બુદ્ધિ અને અહંકારથી અજાગ્રા થાઓ છો ત્યારે આ દશામાં આવો છો આ દશાને પરમહંસદશા કહેવાય છે આ દશામાં તમારી વૃત્તિઓ અને તમારે લક્ષ્ય પ્રિયતમ આત્મામાં સ્થિત થયેલું હોય આવી સ્થિતિ પરમહંસ પ્રવાગદાસની હતી. જેમ સર્વે દેવોને કરેલા નમસ્કાર પરમાત્માનેજ પહોંચે છે તેમ સર્વે પાણીમાત્ર ઉપર કરેલા પ્રેમ અભેદભાવે

તે પરમાત્માનેજ પદોમે છે હૃદયદેશમાં ત્સી રહેલો પ્રેમ એ સાક્ષાત્ પરમ માગ છે તમારો આત્મા પ્રેમ અને સત્ય છે ગુહ્ય પ્રેમને એજ આત્મા મદદ કરે છે ભાવનાનું ફળ પશુ એજ આપે છે પ્રેમનું તત્ત્વજ એનું છે કે જેના હૃદયમાં એ વિકાસના લાગ્યું તેને એ દિવ્ય બનાવી દે છે અને દિવ્યતાના નાયક પ્રજ્ઞાતમની નજરથી એને દર્શી જાય છે પ્રેમી હૃદયને બચવાન એ જ્યાં હોય સ્થાંથી એની લે છે એમાં કોઈ સકાને રથાન નથી પરમાત્મા પ્રેમીહૃદયના આદક છે. પરમત્મા એવા રતોનાજ આદક છે માત્રી હોય પ્રયાગનાસ અચારે કીર્તીસ રાજકુમાર હતા ।

પરમદસ પ્રયાગદાસ જેવા પ્રેમપાગન હતા તેના લેખે પશુ કુતૂહલીપાગન થતા જતા હતાં તેઓ લેખના કુતૂહલનો વિષય ધર્મ પચા હતા. બાળકો પશુ મનચલિત અને કુતૂહલી થતા જતા હતા અને જ્યારેજ્યારે પ્રયાગદાસ ગીતરસ્તીમાંથી નીકળે ત્યારે 'મામા, મામા' કહેતા એમની પાળ્ય પડતા હતા પરમદસમામા તો પુરા પરમદસજ હતા મદોન્મત્ત હાથીની પેડે એ ધૂમતામૂમતા રહેતા હતા આ સબધમાં ભાગવતમાંથી પરમદસદેશને પશુવંતુ એક કારસી કાળ્ય અનેક છે જે મુર અને મુખપાક કરી રાખતા જેનું છે-

क्यों उसे कोई छेड़ता है, उसका वह दीवाना है ।
 हूँदता फिरता उसे, अन्दाज सब शैदाना है ॥
 है परीशों जौंभीशों आचारा-सा नकारा-सा,
 बेताब-सा बेव्याब-सा बेआब-सा बेदाना है ।
 इश्कका मारा हुआ वह हो गया सौदाई है,
 रोता कभी, गाता कभी है ओर कभी सन्धाना है ।
 है खुदी अपनी मिटा दी, हस्ती अपनी दी है खो,
 उस जमाले-बेभीसाले-शमा का परवाना है ।
 जौंनिसारी उसकी, उसकी दिल-फिगारी देख लो,
 हो रहा है चश्म चश्मये-अश्क दिल दर्दना है ॥

પ્રજ્ઞપ્રેમીઓ ! એનું જીવન, એનું દિલ એની આખો, એના દિનનું દર્દ -લને તે જડ જેવા દેખાય જતા બધું જાણના જેનું હોય છે એને કશું ન

કહો ! લડે તે તમારી 'પાસે ન આવે ! તે' સ્વનંત્ર છે. એનું રોનું તમારા રૂદન જેવું ન હોય જેના માટે તમે રૂવો છો એના માટે આ મનસોડો રોતા નથી. એમનું રડવું લખલાચંજનું જેવું ના આસકામશુક જેવું હોય છે.

પરમહંસ પ્રયાગદાસની આંખો નશાખોર જેવી, પાતુ, રસીલી અને વિલક્ષણ ચમત્કારવાળી હતી. તે ચમત્કાર એમના અસલ સ્વરૂપના, લક્ષણવાળો હતો. કોઈ ગમેતે ઉપાય કરે પણ તેવી આંખો તે બનાવી શકે નહીં. કોઈએક કવિએ બહુ સુંદર કહ્યું છે—“કોઈ કારીગર સોનાનું કમળ બનાવી શકે ખરે, પણ મકરંદ અને સુગંધ ક્યાંથી લાવશે ? એ સંપાદનક્રિયા તો વિધાતાએ પોતાના હાથમાં રાખેલી છે.”

માની લ્યો કે પ્રયાગદાસની આંખો એવી હતીજ, તો એવી આંખોજ માનવીને શુરનું કૃપાપાત્ર બનાવે છે. આ સૃષ્ટિના અંતરમાં જેકોઈ અદ્ભુત રચના છે તેમાં એ લીલા કરી રહ્યા હતા. આ લીલા ચિત્રવિચિત્ર એને દિવ્ય હોય છે. રોજ નવીનવી લીલાઓ થયાજ કરે છે આ લીલાઓ દિવ્ય હોઈ તેના પ્રભાવથી આ વિશ્વમાં તમને આભાસ દેખાય છે તે આભાસને આ પરમહંસની આંખો જોઈ રહી હતી આદલાજ માટે એમનું જીવનજીવિત લખનાર કહે છે કે એમની આંખો નિરાળી હતી. માની લ્યો કે પૃથ્વીમાંથી નહીં નીકળેલા એવા રેડીયમની બનેલી એમની આંખો હતી. એમની આંખો જેવી બધાં માનવીઓની આંખો હોતી નથી પ્રયાગદાસ પરમહંસની ગતિ રમ્યરૂપથી રમ્યબજગતમાં, સૂક્ષ્મરૂપથી સૂક્ષ્મબજગતમાં અને આત્માના રૂપથી પરમાત્મામાં હતી. જ્યાંથી એ જગત્રાધની, લીલાવિહારીની અનેક લીલાઓ એમને દેખાતી હતી. કોઈ જગાએ અમૂક તો કોઈ જગાએ એનાથી બીજો દેખાવ એમના જોવામાં આવતો હતો. એના દેખાવો સંબંધી એ કંઈ બકી પણ જતા હતા અને એમનું એ બકતુ લોકોને અનુરણીય થઈ પડતું. એક વખતે તેમને વનપાત્રાની લીલા દેખાઈ, જે જોતાજ પોતાના બનેલી (રામ) પર રીસાઈ ખોલવા લાગ્યા— ‘હુંઓ ! રામ તો ગયા પણ સાથે બેનને પણ લેતા ગયા.’

આ વનપાત્રાની લીલા જોયા પછી એ પૈસાનો સંગ્રહ કરવા લાગ્યા. પૈસા મળે નહીં પણ જે કોઈ આપે તે લઈને એકઠા કરી તેમાંથી ત્રણ ઉત્તમોત્તમ પલંગો અને ત્રણ ઉત્તમોત્તમ જોડી જોડા બનાવડાવ્યા. એ એવી

રીતે નાનામોટા બનાવ્યા કે એક મોટા પનમ નીચે બીજો અને બીજા નીચે ત્રીજો અને એવીજ રીતના જોડા બનાવડાવ્યા આ પ્રમાણે તૈયાર કરાવી તે પતંગ તથા જોડા પોતાના માથાપર મૂકી સાથી આવી નીકળ્યા મન્ન લોકોની મસ્તી નિરાળી હોય છે કેમકે મસ્તીમાજ રહેતુ એવો જોનો રસલાવ તેના તેઓ લીલામય લગ્નવાનના અનુરાગી હોય છે. આ પ્રમાણે બાળકોના મામા અને અસાધ્યો એના પરમહસ પ્રયાગદાસજી ચિત્રકૂટ પહોંચી ગયા જ્યાં ઉવાડા પગે ચાલતા અણીદાર કાકરા પગમા વાગે છે અને કાગ વાગે છે એવી જગામા તેઓ પહોંચી ગયા કાટા અને કાકરા તેમને પણ વાગના લાગ્યા અને એમણે તેને બદલે બનેલી (રામ) ને લાડવા માગ્યા આમ લાગતા લાડતા તેઓ તે જગાએ પહોંચ્યા જે રામાયણમા સ્ફિક્કીશીલા તરીકે વર્ણવાય છે આ પહોંચી પેના પવગો છૂગ પાડી જુદાજુદા ગોઠવી દીધા અને દરેક પનમ નીચે એકે જોડા જોડાની પણ મૂકી દીધી અને સ્થાપણી ચારેબાજુ જોના લાગ્યા જ્યાં આધેથી કે પામેથી જરા જેટલો પણ અનાજ આવે આ પ્રયાગદાસની નજર પહોંચીજ હોય આખુ શરીર પસીનાથી પનળી મધુ હતુ, આખોમા આમુ વહેતા હતા અને શરીર થાકી લથપથ થઈ ગયુ હતુ પણ રામની પ્રતીક્ષામા જેમને કશાનુ લાન નહતુ એના પ્રયાગદાસજી સાથી પાછુ બધુ સમેતી માથે ઉમટી, મદાકિની તરફ ચાલવા લાગ્યા રસ્તે ચાલતા બળ તા બળ ૧-૨ જોયુ ? બળીજોમને સતાય ગયા પોતે બળી ગયા કે પ્રયાગદાસ આનો છે સાર સતાય રહે! ક્યાસુધી આમ સતાતા ફરશે ? આમ બોલતા બોલતા મદાકિની પામે આવી પાછા પસમ અને જો ! વ્યસ્થિન ગોઠવી દીધા

આ પ્રમાણે હજી પનમો અને જોડા ગોઠવી રહ્યા હશે એટલેમાજ પ્રયાગદાસને અન્નપત્રીમા ગરજાન કરતા ત્રણે જણુ આવીને ત્રણે પનમો ઉપર બેસી ગયા ત્રણે જણુ તપરનીના વેશમા હતા પછી તો આનંદનો સાગર ઉભગયો મિહવગતાપૂર્વક પ્રયાગદાસે પૂછવા માંડયુ “તમે લોકો ક્યા હતા ? ક્યાથી આવ્યા ? અહીં ક્યારે આવ્યા ? હુ તો તમને શોધતોજ હતો ” આટલુ કહી તે ત્રણે જણુને જોડા પહેરાવ્યા અને પછી રામજી દ્રજને કહેના લાગ્યા “તમે બધા અયોધ્યા છોડી અહીં કેમ આસ્થા આપ્યા ? મારી સુકુમારી બહેનને પણ કેમ સાથે લેના આવ્યા ? તમે આવા વનવગમમાં સ્પીરીતે રહો છો ? ” સીતાજી એનો જવાબ આપના બોલ્યા ‘ભાઈ’ હુ પોતે અહીં ચાલી આવી

હું. એ તો મને લાવવા નહતા.” પ્રયાગદાસે કેલું “ તો તો, બેન ! હવે હું તમારી સાથેજ રહીશ અને આ પક્ષગો સાથેજ હિંચકી ચાલ્યા કરીશ કે જેથી તમને. અઘણું પડે નહીં.” લક્ષ્મણાવન : ભગવાન : રામચન્દ્રજી ! બોલ્યા “ પ્રયાગદાસજી ! અમારી વનયાત્રાનો એવો નિયમ છે કે : અમે ત્રણ સાથે રહીએ છીએ. કોઈ બોધાને અમે સાથે રાખતા નથી. પણ અમે પક્ષગપર સુતા નથી. એવારે ફક્ત તમારી રૂચિ રાખવા પૂરતાજ અમે પક્ષગપર બેઠા છીએ. માટે હવે તમે આ પક્ષગો તમારી પાસે રાખો અને એનો તમેજ ઉપયોગ કરજો કે જેથી અમને અધિકાધિકા આનંદ અને સંતોષ થશે.” સીતાજી બોલ્યાં “ બાઈ ! તમે જરાપણ ચિંતા ન કરો ! અમે બહુ સુખથી વનમાં રહીએ છીએ. બધા વનવાસીઓ અમારી સેવા કરે છે. અમને કોઈ કષ્ટ પડતું નથી. મને પણ વન બહુ સોદામણું લાગે છે. આપણે ફરીને મળીશું.”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! શું કરે પ્રયાગદાસજી ? જે દંબથી માથે ઉપાડીને લાવ્યા હતા તેવાજ દંબથી પક્ષગો અને જોડાએને માથે મૂકીને પાછા ફર્યા. એક દિવસનો પણ વિશ્રાંત એમને ન મળ્યો. લક્ષ્મણજી આવે અવસરે ફરીને નહીં મળે એમ જાણીને બિચારા પ્રયાગદાસે પક્ષગો અને જોડા માથે ચઢાવ્યા ત્યારે મસ્કરી કરી બોલ્યા “ સાળાજી ! હું પક્ષગપર બેસું અને એ પ્રમાણે પક્ષગ સાથે મને પણ લાઇ ચાલશો ?” આ સાંભળીને તો પ્રયાગદાસ વધુ પ્રસન્ન થઇ બોલ્યા “ જોહો ! ધન્યભાગ્ય મારાં ! ચાલો, બધાને હિંચકી લઉં.” રામચન્દ્રજી બોલ્યા “ પ્રયાગદાસજી ! જાઓ ! એ તો એવુંજ બોલવાનો.”

પ્રયાગદાસજી દાંડપિણ બોલ્યા વિના ચાલી નીકળ્યા. રસ્તામાં બખડતા બખડતા ગાળે ભાંડતા રસ્તા કપતા બકેવા લાગ્યા— “ આવવું કરવું કશું નહીં અને ઉલટા મસ્કરી કરે છે. કોઈએ આવવાનું કયું” નહીં. પોતાની મેળે વનમાં ચાલ્યાં આવ્યાં સોનાનો મહેલ કરડે છે. વનમાં રહેવું સારું લાગે છે. બેન તો બિચારી બોળી છે. એમની સાથે ગમે-ત્યાં ચાલી જાય છે અને જેમ કહે તેમ કરે છે. જંગલનાં આંધીકાં પક્ષવવાળાં, ફૂલોદાસ્યાં, ઝાડો અને દરણીવાળાં, બસ બધું આવી ગયું. જાણે કે વન બહુ સોદામણું હોય તેમ ફરે તો છે, પણ વાંચે મળ્યો કે તારત અંધર પડશે કે વન કેવું છે. પગમાં દામડાનાં બોંધાં વાગશે, કાંટાકાંઠરા પગમાં મેસી જશે ત્યારે વન કેવું સોદામણું છે તેની

અમર પ રો બેન પણ બહુ નિયમવાળા થઈ ગયા છે 'અમે પણ મર નહીં બેમીએ' એવું બોલ્યા મને પણ સાથે ન લીધે પણ બનેરી સમજી ગયા કે સાથે હોઈશ તો મારી બેનને ફાસલાથી અટોળાના મહેવમા મૂકી આનીશ અરે, જેનો નાનો છોકરો પણ મહુ ખોટો મને હિચળી લેવાનું હતું અને મે હા પાડી તોયે બેરો નહીં ના પાડી હોત તો તો દીક અને બધાં ચાલ્યા ગયા "

આવું આપું બેનતા પ્રયાગદાસજી સાંધી ચાલી નીકળ્યા મદાકિનીમા રનાન દરી માયાપર પલગ અને જોડા લઈ જ્યા ચાલવા મા યુ લા એમણે પોતાને અયોધ્યામાં જ્યા પેતાને પહેલા તો લાગ્યું કે પે તે આવીતેજ અયોધ્યા આવી પહોંચ્યા છે પણ પાછળથી અનુભવે સમજાયું કે એમ ન હતું સારે તો એમના અમ્યામાં જોર વધારો થયો 'જેયું વનમાં પણ રહેના ન હોવો એકદમ ઉપવીને અહીં ફેકી દીધો' આમ કેટલાક દિવસ સુધી બહુ આપુજ રાખ્યું પછી વળી બીજું દશ્ય ચિત્ર્યું આમ ભાવનામાં બેગઈ ગયા દિનરાત એમની આ હાલત હતી

ચિત્રકૂટથી આમ અયોધ્યા આવ્યા પછી એક લીબંજના ઝાડ નીચે તેમણે આસન જમાવ્યું જેનું ભગવાન સમયદ્રષ્ટ્યે જ્યુ હતું એવુંજ કહ્યું પનગ લા બીજાવી જાણે પોતેજ રામ છે એ પ્રભાણે પે તે સુના બેસના લાગ્યા

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આ પ્રયાગદાસને થયા દોઢમો વર્ષ થયા છે પોતે ન પરખ્યા ન રહ્યા ધરજમાઈ કે ન થયેા સ સાર પ્રત્યે પ્રેમ જોડે પોતે જીવાન હતા અને પેલા પડિત પોતાની એકનીએક પુનીતે પરજાવીને મિલકતનો વરસો પન તેમનેજ આપવાના હતા છતા પોતે ન લોભાયા સહેજે આવેતી લક્ષ્મીને પણ સ્વીકારી નહીં તમને લાગ વિષે બહુ જ્યુ છે પણ એક જીવાન માટે આવેો લાગ કાષ્ઠ સામાન્ય લાગ ન કહેવાય બ કે પોણાભાગનો સન્યાસ કહેનાય અને 'યદહરેવ વિરજેત્ તદહરેવ તદવ્રજેત્' - પૂવોક્ત વૈરાગ્ય પડીજ સન્યાસો લાયક થયય છે નિના ત્યાગ અને વૈરાગ્ય સન્યાસી થનાયજ નહીં મન્યાસ એટલે કર્મરહિતપણ, શારીરિક અને માનસિક ભોગેન્દ્રા રહિતપણ, સત્વ-ગ્જ-તમ ગુણરહિતપણ અને વાસનારહિતપણ. વિના સન્યાસ જ્ઞાન નહીં, જ્ઞાન વિના મુક્તિ નહીં અને સસાગ્વધ મુક્તિ વિના પરમપદ પમાય નહીં-એવું નિશ્ચયપૂર્વક સમજી લેવું ઘટે. પરમહુ સાનસ્થામા રો મુક્તિ અને કેનદ્યનો અનુભવ થાય છે.

પ્રબુપ્રેમીઓ ! ત્યાગના અને સંન્યાસના લક્ષણો તમને મહાત્માઓ-લકતો અને પરમહસના લક્ષણોદ્વારા, વર્ણવી બતાવ્યાં છે ; તમે ! સંસારી હો અને ગૃહસ્થ હો. તરેપણ તમને સુખની અને આનંદની ઈચ્છા, તો હોયજ હોય તે પણ સાગી અને સંન્યાસી થયા વિના પણ તમને મળી શકે એવું ઔપચારિક તમને કહેવામાં આવ્યું છે નિલસુખ-નિત્યાનંદને પણ વર્ણવીને તમને સમજાવ્યું છે કેવળની વાત કરવી (સહેલી અને સાલણવી ગમે તેવી છે, પણ અધિનરી થતું અવર છે. જો તમે ! મોદાર્થી જો અને સંસારી છે, અને ત્યાગના ભાવનાગા છે તો ! કેવલને રસ્તો સંન્યાસજ છે અત્યારસુધીના વાર્તાવાપમાં કેવલને લગતા કથનમાં સાવિત્રીમજ ઉપયોગી છે એવું એવું મદત્વ સમજવામાં આવ્યું છે રાજસ અને તામસ ત્યાગ કેવલપ્રાપ્તિમાટે સામર્થ્યવાન નથી ભલે તમે ત્યાગી ન થઈ શકો. અને ભલે તમે સંન્યાસી ન થઈ શકો-અરે, ભલે તમે લગવાનના ભક્ત પણ ન થઈ શકો, છતાપણ જો તમે પરાયા સારા શુભોને સાંભળીને, પરાથી કીર્તિ સાંભળીને હરખાશે, કોઈના દાપને ન જોશે અને વાણીમાં મિઠાશ રાખશે, તોપણ આ દુનિયા તમને આનંદ આપનારી થશે.

વાર ! હવે આપણે અગિયારમા શ્લોકથી આપણો વાર્તાવાપ શરૂ કરીશું કર્મના ફળના ત્યાગીને મનનું ફળ મળતું નથી-એવું તમે જરૂર સમજવાજ દરો, કારણ તમે ભક્ષપૂર્વક સાબળો છો પરમપદપ્રાપ્તિને આલનારાના સાધનોમાંતુ આ એક અંગ છે પણ ફળ નથીજ મળતું એમ નથીજ જો ફળ મળે છે તે જન્મમરણનો ફેરો મટાડનાર મળે છે, શાંતિ આપનાર મળે છે શારીરિક ભોગો સપાદન કરાવનાર ફળ મળતું નથી એ વાત સાચી છે જુઓ વારમાં અધ્યાય-ભક્તિયોગ-બારમો શ્લોક -

अथो हि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानादभ्यास विशिष्यते ।

ધ્યાનાત્કર્મફલત્યાગસ્ત્યાગાચ્છાતિરનંતરમ્ ॥ (૧૨-૧૨)

શાંતિ આપરે કર્મના ફળના ત્યાગથીજ મળે છે એ નિશ્ચય થયો જ્યાં શાંતિ સુખ આનંદ, કીર્તિ, લાભનસાર્થ અને દુનિયામાં માનવોને ઉપયોગી થનાપણુ તમે પ્રાપ્ત મનુષ્યમાં જોશે તો જરૂર માનશે કે તેવું મૂળ તેના હૃદયના ઉપયોગમાં

રહેનો ત્યાગ દોષ છે જનતા, જગત અને એકેએક માનવી માગે છે તમારી પામેથી ત્યાગ અને પછી તેના બદલામાં તેઓ તમને આપે છે 'શાંતિ' વગેરે જે મેં અત્યારમુધીમાં કહ્યું છે તે.

પૂર્વે ગોપીચંદ, ભર્તૃહરિ, સપ્તમ, ચરત, યુદ્ધ અને ત્યાર પછીના આ જમાનાના કાષ્ટરૂઢ મુસા, મદમદ, જરથોસ્ત્ર અને અત્યારના સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસ, સ્વામી રામતીર્થ, સ્વામી વિવેકનંદ અને મદાત્મા માધીછ-એમના નામો સામગ્રતાં તમારા પાપ ધોવાય એવાં એમના નામો છે, તેનું કારણ તેમના હૃદયમાં રહેનો ત્યાગજ છે પરિપક્વ ત્યાગ પછીજ કર્મનો સંન્યાસ થાય છે અને ત્યારેજ મુમુક્ષુ સંન્યાસી થાય છે જે આ જન્મમાં મનુષ્ય ત્યાગી થઈ શકતો નથી તો તે જાત્યુ પછી પાછો દેવ પરુ પક્ષી, જળચર, કુચ્છર, સર્પ, વાદ વગેરે, જાંવેનાઓ શાકના રોષાઓ અને કીડ, પતંગ, મચ્છરના શરીરો ધારણ કરનારો થાય છે માટે શરીરજ ધારણ ન કરવું પડે તેવામાટે આ માનવદેહ વડે થઈ શકતાં મુક્તિનાં સાધનો આ જન્મમાંજ કરવામાં યુદ્ધિમતા રેતી છે, એકુ ગીતામાતા તમને ઉપદેશે છે

માનવીઓ કર્મ મ્માં વિના રહી શકનાજ નથી શરીરનો ચલણ કર્મ રવાનો છે તે શરીરને સમગ્રજ કર્મ કરવું અટકારવું બની શકતુજ નથી માટે જાણે ત્યાગી જે કર્મનો કર્તા હોય તેનેજ ત્યાગી કહેવામાં આવ્યો છે 'દેહ છુ' એકુ પોતાને માનનારો દેહનેજ આત્મા માનનારો જેની શુદ્ધિમાં કર્મ કરનારીજ ઇન્દ્રિય રહેલી છે એવા અજ્ઞાની અને કર્મનોજ જેને અધિકાર છે એના માનવી દેહધારીને નથી સમજતુ કે કર્મજાના સમયી શુ થાય છે એનાથી સમજતુજ નથી કે આત્મા-કૂટરથ છે, સર્વ દૃશ્યમાન નામો અને રૂપોથી વિજ સ્વરૂપનો છે નિલ છે, નીરોગી છે, આનંદી છે અને સુખરૂપ છે આ કારણથી આવા મૂર્ખ માનવીઓ દેહને આત્મા માને છે અને તેથી દેહના દુખોને દૂર કરવાને, દેહના સુખ આરામ અને આનંદ માટે કર્મ કરવાને પ્રેરાય છે આથી એમનામાં કર્મનોજ અધિકાર છે અને કેવળનો અધિકાર નથી કેવલ્યનો અધિકાર નથી માટેજ એ અભિમાની હોય છે અને પોતાને કર્તા માને છે અને એ કારણે એનામાં દેહને આત્મા સમજવાની માન્યતા હોઈ, એની લાચકાત કર્મ કરનારી હોય છે આમ માનવદેહધારી

આત્મસ્વરૂપને નહીં બાંધ્યો હોવાથી એને માટે સમૂળગા નિત્ય, નૈમિત્તિક, કામ્ય અને નિર્ગેય કરેલા ક્રમેના લાભ કરનારું મુદ્દેય છે કેમકે અર્જુનપણના આત્મજ્ઞાનના અભાવના કારણથી માનવી કર્મ કર્યા વિના રહી શકતોજ નથી આત્મજ્ઞાન એટલે પોતાનું-આત્મા હોવાનું જ્ઞાન યા જેને સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન હોય છે તે અને જેનું જ્ઞાન 'આત્મા ત્યાં નથી' એવું હોય છે, તેજ માનવી સમૂળગો સંન્યાસ કરી શકે છે

આ હાલતમાં લાગી એનેજ કહેવામાં આવે છે કે-હાલે સ્વસ્વરૂપને ન બાંધ્યો એવો મોટા પુરુષ-માનવ જીવ-કર્મ કરતો હોવા છતાં પણ ફગતી ધન્ય ન થતો હોય વળી એના લાગીનેજ સર્વકર્મ સંન્યાસી યા નિષ્કામ એવું ઉપનામ આપનામાં આવે છે સર્વકર્મો અને તેના ફળને બહારપાંચુ કરવાથી મુમક્ષુ અકર્મી જેવો થવાનો સંભવ રહે છે, તેમ નિત્યકર્મો કરવાથી પણ અકર્મી થવાનો સંભવ રહે છે-આના વખાણુ સાત્ત્વિકલાગની સિદ્ધિ મેળવના માટે કરનામાં આવ્યા છે

સાત્ત્વિકલાગની નિષ્કાવાળાનું સાત્ત્વિકલાગનું રૂપ સાત્ત્વિકનિષ્ઠાથી ઉપજતી અત્યંત પ્રજ્ઞની શુદ્ધિ, તે શુદ્ધિથી ઉપજેલું જ્ઞાન અને તેનું ફળ અને કર્મનો બંધનો ન લોગવવાનો થાવ એવી નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિનું પ્રતિપાદન કરીને હવે પૂર્વોક્ત રાજસ અને તામસ લાગી જેમનામાં સત્-અસતનો વિવેક નથી અને જેમનામાં લાગનો આભાસમાત્ર છે અને એથી વસ્તુતાએ એમનું કર્મોપાલુ અને કર્મના અનિષ્ટપણના ફળનું જ્ઞાન થાય એટલા માટે મોષ આપનામાં આવેલો છે

રાજસે તામસ અને રાજસ લાગથી કંઈ મુક્તિ મળી જતી નથી મુક્તિ તો મળે છે પણ દાન, તપ અને નિત્યનૈમિત્તિક કર્મો વગેરે જે શ્રુતિએ કરેલા છે તેવાને ઈશ્વરાર્પણુ કરવાથી ઈશ્વરાર્પણુ શુદ્ધિથી બચાવ અનુષ્ઠિત કરેલા ક્રમેથી, સાત્ત્વિક લાગથી સ્વધર્માનુસાર પ્રાણજ્ઞાનથી થયેલી ચિત્તશુદ્ધિથી આત્માનું યથાત્મવિજ્ઞાન ઉપજ્યાથી, સત્કર્મોના ફળને અને સત્કર્મોના સંન્યાસ કરનાથીજ માટેજ અકર્મોપાલુ અને ઇશ્વરનિષ્ઠાદિવિધિપણુ અત્રે પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે

કેવલાજ શુદ્ધિરયે અજ્ઞાનતા વડે જેમની શુદ્ધિ તમોમુખથી દૂષિત થયેલી હોય ■ એના અહા વિનાના હોઈને 'કર્મ કરવાથી શુ વળવાનું છે' એવી અસા જરી માન્યતા વડે કર્મનો લાભ કરે છે અને કેટલા પડિતો છતાં

આગસથી, મહેનત નહીં ગમતી હોવાથી, દેહની મોજમજ છે. વી નહીં ગમતી હોવાથી 'આતો એક જાનુ કુ ખ છે' એમ માનીને આગસથી ઝળેચુચી દુષિત થયેલી બુદ્ધિથી સર્વકર્મોનો ત્યાગ કરે છે. આવો એક પ્રમારનો રાજસ-તામસ ત્યાગ માત્ર આગસિક-છાયા જેવો હોઇને દૈવ અને ઉપમરી યજ્ઞ પડતો નથી એના ત્યાગથી કોઇ સિદ્ધિ થતી નથી.

આ મરણથી માન-દેહધારીનો સ્વભાવજ દેહનો હોઇને-પ્રજો હિન્દ્રો, મન બુદ્ધિ, અદકાર-આવા પાંચ અસ્થવોનો સંધાત, જેને દેહ કહેવામા આવે છે તે દેહને 'હુ છુ' એવું પોતાનું સ્વરૂપ માની રહેતો છે એના દેહધારીવી દેહને આત્મા માનનારા જીવથી જે જે સમયે કર્મો કરવામા આવ્યા હોય તેના કર્મો પ્રયત્ન વિના પણ મળવાનો સંભવ હોય છે તે તે પાપપુણ્ય અને ખીજાને સમુળા ત્યાગવાં મુશ્કેલ હોય છે તેમનો ત્યાગ આજ્ઞાસમાજજ હોય છે જે યરતુતાએ ત્યાગજ ન મહેવાય એવો હેય છે. મરણ્યકે તેઓ જાણના હોતા નથી કે આત્મા કોઈ મરતો નથી કે કરાવતો નથી અને એમનું આચરણ દેહને આત્મા માનનાતી એમની બુદ્ધિ હોઇને બુદ્ધિથી કે અબુદ્ધિથી પાપ કે પુણ્યવાળું બને છે. આ કારણથી તેઓ ત્યાગીઓ સર્વકર્મ સંન્યાસીઓ-બનતા નથી.

આવી દ્વાનતમા એક પ્રશ્ન ઉદિચિત થાય તેમ છે કે 'ત્યાગે મન્યાસ કહેવો કેને ?' એનો હિતાર અભારસુધીના વાર્તાલાપને વિચારી જોતાં તમને નવ્ય મળી શકે તેમ છે કે-રાજસતામસ ત્યાગ વિનાનો સાત્ત્વિય-ત્યાગ જે શ્રુતિએ મહેલા બુજખના નિત્યનૈમિત્તિક કર્મો અને યજ્ઞ-નાન-તપ-વગેરે કર્મો ઇન્ધરાપણ્યબુદ્ધિથી કરી તેના ફળનો ત્યાગ-જે કોઇ બુધ્ધિમુક્ત-જે તે ત્યાગી-સંન્યાસી એના ઉપનામથી ઓળખાય છે. આના સંન્યાસીનેજ નિષ્કર્મીજાના પ્રમારને જાણનારા પડિતો ખરો સંન્યાસી-સર્વકર્મસંન્યાસી કહે છે એકરીતે જોતા આના સંન્યાસીઓ ખરા સંન્યાસીઓ તો કહેનાવજ નહીં કારણકે ઉડો વિચાર કરતા સમગ્રજ છે કે જ્યાં ક્રિયા થઇ ત્યાં બને લભો હેતુ હોય પણ હેતુ તો ખરોને ? જ્યાં હેતુ છે ત્યાં રિધિ અનુસાર કર્મ નહીં થનાનો પ્રસન્નાય લાગે છે કોઇ જગ પેદા થાય પ્રમાદ પણ થઇ જાય અને તેથી કર્મનું પાપપુણ્યપણ્ય યાપણું રહેતું હોનાથી સમૂહો કર્મસંન્યાસ થતોજ નથી.

‘ત્યારે ખરો સંન્યાસ કોને કહેવો?’ આ શુભશ્રુતિઓ પ્રગ્ન થાય તો એનો ઉત્તર એ છે કે-‘સર્વકર્મો કરીને તેમનાં ફળ છંદ્યરને અર્પણ કરીને કામ અને સંકલ્પ-એ બેડે રાખ વિનાના થવું અને એમ કરીને શુદ્ધ ચિત્તવાળા થવું, જે વડે કૃત્ર્ય એવા આત્માના કૃત્યભાવવાળા થકને, અગાઉ આપેલા ઉપદેશવડે ભક્તિભૂતિ-બળાં કર્મોને ત્યાગીને કળાગદિત એવા અદ્યક્ષરૂપ બનીને રહેનાર માનવીનેજ સર્વકર્મસંન્યાસ સિદ્ધ થાય છે.’

આવા સંન્યાસને, સંતપુરુષોએ અને કુનિઓએ, શુભશ્રુતિઓને સિદ્ધ થવો માન્યો છે. જેમણે પૂર્વના બહુ જન્મોવડે સાત્ત્વિક કર્મોનુધાન કરી ચિત્તશુદ્ધિ કરી હોય, ‘હું બ્રાહ્મણ છું’ એવું જ્ઞાન જેની શુદ્ધિમા આવ્યું હોય, જેના સર્વ સંસારો નષ્ટ થયા હોય અને જેને ‘હું કૃત્ર્ય, અસંગ, ગિહાત્મા છું’ એવું જ્ઞાન સંપાદન થયું હોય એવાઓજ પૂર્વોક્ત સંન્યાસ સંપાદન કરી શકે છે બાકી રાજસીતામસી માનવીઓના લાગતી બાબતમાં કૈવલ્ય સંબંધ જેની કરી વાતજ સમજવી પડતી નથી.

સંન્યાસ વિષે આમ જે પ્રતિપાદન થયું છે તે સુક્તજ છે. વિના કર્મફલેષજનો લાભ, વિના સ્વધર્મોનુધાનથી થતી ચિત્તશુદ્ધિ અને વિના છિપજેલા અત્મવિજ્ઞાનથી-સર્વકર્મસંન્યાસીપણું સિદ્ધ થાય ખર કે? તમારા પોતાના આત્માના કલ્યાણ માટે શ્રદ્ધ રાખવું ઘટે કે અશ્રદ્ધાથી, કુબુદ્ધિથી અને ઇશ્વરાપેક્ષ બુદ્ધિથી જેઓ કર્મોને કરતા નથી તેઓની ચિત્તશુદ્ધિ કોણે કેવળ વીસા છતાં પણ થતી નથી એ હાલતમાં એમને જ્ઞાન પણ કેમ થાય? મુક્તિ તો એનીજ થાય કે કામના વિના શ્રદ્ધાભક્તિથી ઇશ્વરપ્રાપ્તિ માટે કર્મો કરતા હોય અને તેપણુ વેદિકજ કર્મો કરતા હોય. એમનીજ ચિત્તશુદ્ધિ થાય, એમનેજ જ્ઞાન થાય, એમનેજ નૈષ્ઠ્યસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય અને એમનેજ મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય. આથી એવું દક્ષિત થાય છે કે જેને માત્ર મોક્ષનીજ કામના છે એવા અગર અનુભવે સાત્ત્વિકલાગનિષ્ઠાથી સ્વધર્મોનું અનુષ્ઠાન કરવું ઘટે

પ્રશુભ્રેમીઓ! આ પ્રમાણે રાજસતામસલાગી માનવીઓના કર્મોના લાભ કેવો હોય એ સમજાવવામા આવ્યું તેમના કર્મોના લાભનો પ્રકાર કેવો હોય

એ પણ સમજવામાં આવ્યું. અને એ બધું સમજાવીને જેન્ટ એનું ૨૫૫ કરી દીધું કે 'તેમના કર્મનો ત્યાગ માત્ર આવાસ જેવો હોય છે. એવો પ્રકારના લાગથી કેવલ્યનું ખોય સિદ્ધ થઈ શકેનું નથી. પરન્તુ ઉલટું એમનું કર્મીપાત્રુંજ સિદ્ધ થાય છે.' આટલું સમજાયા પછી સમગ્રવ્યૂં કે સાચો ત્યાગ સાત્વિકત્યાગીનો કહેવાય કેમકે એવો ત્યાગ કેવલ્યને ઉપકારક થાય છે. કેવલ્ય મુમુક્ષુ પાસેથી અકર્મીપણું માંગે છે. એ અકર્મીપણું લાગેજ સિદ્ધ થાય કે ને કર્મને ધ્વંસપાત્રું થયું હોય, કર્મના વિના અને ફલેચ્છા વિની કયું હોય. એ લાક્ષતમાં કર્મીને કર્મફળ કેનું મળે છે તે અને અકર્મીને કાંઈ ફળ મળતું નથી તે, જળધનું જરૂરનું છે. જુઓ! પાંચકર્મનું ફળ નરકમાં જવાપણમાં પાં કીટ પતંગના સરીસે મળવામાં, પુણ્યકર્મનું ફળ દેવપણું મળવામાં અને પાપપુણ્યમિશ્રિત કર્મનું ફળ મનુષ્યપણું મળવામાં આવે છે. શ્રુતિ પણ આનુંજ કહે છે. 'પુણ્યેન પુણ્યલોકં નવતિ'। આમ ત્રણ પ્રકારનું કર્મનું ફળ આવે છે. એક પ્રકાર કર્મફળના ત્યાગીનો, બીજો પ્રકાર કર્મ કરીને કર્મફળને ત્યાગે નહીં કરનારાઓનો અને ત્રીજો પ્રકાર પ્રમાદ તથા ઓળસથી કર્મનો ત્યાગ કરનારા તામસરાજસગુણી કર્મત્યાગીઓનો જેનું ફળ આ વર્તમાન દેહને અને મૃત્યુ બાદ મળેલા દેહને ભોગવવાનું થાય છે.

જુઓ, ખાન બાપો! તમે બોલવું બંધ કરો અને એ વાણીત્યાગ કરવાની પણ તમારે ક્રિયા કરવી પડે છે. બોલવું એજ ક્રિયા છે એવું નથી. હવે બોલવું બંધ કરવાનું કર્મ એ કર્મ શી રીતે થયું તે સમજાવું! એમ કરવામાં તમારે મોં બંધ કરવું પડ્યું ખરું ને? તો એ મોં બંધ કરવાનું કર્મ થાય કે નહીં? વળી તમારાં એ કર્મનું ફળ પણ આવશ્યક મળે છે. દાખલા તરીકે શહેવમાં કે ગામમાં જા લગ્નના મેદાનમાં યજ્ઞ તમારે જવાનું થાય; તમારું મોં બંધ છે; રસ્તો પહેરેગીર મળે છે; તે પોતાની લાપમાં મળેલા અધિકારની રૂએ તમને ખૂટે છે કે "Halt! what comes there?" તમે જવાબ આપતા નથી; પહેરેગીરને મળેલી સત્તાની રૂએ તેણે ત્રણ વખત પૂછ્યાં તમે જવાબ ન વાળ્યો અને પરિણામે તેણે તમારા પર જંદુકમાંથી ગોળા છોડી; તમે ધાયલ થયા તો આ તમારા વાણીત્યાગનું ફળ મળ્યું કે નહીં? આમ કર્મફળના ત્યાગીઓના પણ ત્રણ પ્રકારો છે, પરન્તુ સંન્યાસીઓના કાંઈ પ્રકારજ નહીં. જ્યાં કર્મજ નહીં ત્યાં ફળ રોનું? । । ।

આમ છતાં પણ કર્મના લાગતું અને કર્મના ફળના લાગતું ફળ બંને શારીરિક ભોગો અને જન્મમૃત્યુમાં ન આવે પણ ફળ તો આવે છે. રાજ્ય-તામ્ર લાગતું ફળ અનિષ્ટ, વાસનાદાયથી થયેલા લાગતું ફળ અજ્ઞાનંદાનુભવ અને ફલેષ્વજના લાગતું ફળ ચિત્તશુદ્ધિ આવે છે. ચિત્તશુદ્ધિથી સ્વરૂપજ્ઞાન અને સ્વસ્વરૂપના જ્ઞાનથી વતિઓનાં અકુશળ કર્મો સંચિત પ્રારબ્ધ અને વર્તમાન સમયના સર્વે સ્થનરૂપ અભિવરૂપે ભરગીભૂત થઈ જાય છે. એટલુંજ નહીં પણ કુશલકર્મો, પુણ્યકર્મો પણ બળી જાય છે. વળી નવાં પાપકર્મ તો એ કરેજી શાનો? મતલબ કે બનિ અને અહ્મનિષ્ઠનાં સર્વે કર્મો નષ્ટ થાય છે. ફળને આપનાંજ નથી. જે દૃષ્ટિથી સંસારી લોકો ફળપ્રાપ્તિ માને છે તે દૃષ્ટિથી અહ્મવિદને તે ફળો મળતાં નથી જેવીરીતે દીવાલ ઉપર એક માનવીનું ચિત્ર દોરું છતાં જેવીરીતે માનવી કર્મરૂપ દોવા છતાં આ માનવી ચિત્રમાનો બોલતું-સાંભળતું-જોતું ધ્વજાદિ કંઈ એટલું કરતો નથી તેમ કર્મ એ અહ્મનિષ્ઠને કશું કરતુંજ નથી. પ્રજ્ઞના ભાર ભક્તોને પણ કર્મ થતું કરીને કશું કરતું નથી. જુઓને કે મધુરખજને ઉઠાવેલા તેણે દાઝણો સુદાં નહીં તો તેનું મોત તો રોનું થાય? અહ્મનિષ્ઠ થતિનું કારણશરીરજી અહ્મવિજ્ઞાનથી બળી ગયેલું હોય છે એટલે કર્મ કરવાની કે બોલવાની લાગણીઓ કરનાર કારણશરીરના અજ્ઞાને કેલું કર્મ કરે? કાણ બોલવે? જેને પોતાનાપણું મદી ગયું છે તેને ફળજ મળવાનું રોનું? પોતે કર્મજ કરે નહીં તેને ફળ લાગતું હોય? આ હાસતર્માં અકર્મો એવો નિદાન વિદેહમુક્તિનો અનુભવ કરે છે.

અસજ્જત, અહીં એક પ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે. 'જો કે વિદ્વાન સંન્યાસીને કર્મ લાગતું નથી, તો પણ સંન્યાસી હોવા છતાં પણ તે દેહધારી તો ખરોતે? ઉત્તર:-જ્યાં દેહ ત્યાં કર્મ રહેલુંજ હોય છે. દેહમાંજ કર્મનો વાસો છે. દેહમાંથીજ ક્રિયા ઉદ્ભવે છે એ જોતાં નિદાન સંન્યાસીનું પણ અકર્મોપણું સંભવતું નથીજ. સિંધોને તલોપદેશ આપતાં અને તેના હિતાહિતનો ઉપદેશ આપવામાં પુણ્યક્રિયાનો સંભવ હોતો નથી અને ભોજન કરવામાં અણુમણુપણુમાં કાંઈ-સસણ અને અલક્ષ્ય આહારવાળું જમવામાં પાપક્રિયાનો સંભવ હોતો નથી તેમજ હરનમસ્તન કરતાં પ્રાણીને પીડા થવામાંયે પાપક્રિયાનો સંભવ હોતો નથી—આ વાતો તો સાચી છે, પણ એ ક્રિયાઓનું ભણું કે બૂરું લક્ષણવાળું ફળ મળ્યા વિના રહેતુંજ નથી. તોપણ અહ્મવિદને તે લાગતું

નથી તેનું કારણ અનેરું છે. સદાને માટેનું, એક દાણને માટેનું પણ અનૂ-
 એનું અભિનિષ્ઠાના સપાદનથી 'તું પરબ્રહ્મા-કૃષ્ણારદિત, ક્રિષ્ણારદિત, નિત્ય,
 કૃત્સ્થ, અસંગ, ચિદ્રૂપ પુ'—એનું જ્ઞાન એ અભિનિષ્ઠાને ક્રિયાવિનાનો બનાવી
 દેતું હોવાથી, સ્વાભાવી અભિનિષ્ઠા સાદાત્કાર કરેલો હોવાથી, પોતે અભિનિષ્ઠા
 બનેલો હોવાથી, એના શરીરનો સંધ-ધ્વનિયો, મન, બુદ્ધિ, અહ કાર વગેરે—
 એના સ્વસ્વરૂપને ઠાંકી શકતો નહીં હોવાથી અને એ કારણથી એમની માથેનો
 લેશ પણ સભાષ નહીં રહેલો હોવાથી, પોતે અકર્તા, અજોક્તા, આદાશના
 સમાન થયેલો હોવાથી પોતાને દરદમ અક્રિય, પરિપૂર્ણ જુએ છે. આના
 ઉત્તમ કોટિના જ્ઞાન-પરમહસ અને સર્વથા ત્યાગી-પરિનામકને એનાથી લિખ
 એવા શરીર-મન અને ધ્વનિયોથી થયેલાં કર્મોનું બધુ બૂરું ફળ લાગેજ નહીં
 પાપપુણ્યની ક્રિયા તો શરીરથી થાય છે ભોગવે તો શરીર ભોગવે એમા
 અક્રિય આત્મા જ્ઞાનો ભોગવે જ જોતે અનુભવજ નથી તે જા વડે ભોગવે ? આવે
 વાર્તાવાચનો આરભ આપણે કરીએ તે પૂર્વે કર્મની ક્રિયા કરનાર કોણ છે
 એ જાણતું બહુ અગત્યનું છે. આના કરતા પણ શરીર-ધ્વનિયો-મન-બુદ્ધિ-
 અહ કાર વગેરેને ક્રિયા કરવાને પ્રેરનાર કામના, જે કેવીરીતે માનવીએને નચાવે
 છે તે જાણતાં કામનાને ઉત્પન્ન કરનાર બ્રહ્માનાની જે માયા છે તેના માદાત્મ્યને
 જાણવાથી પ્રભુપર અધિક પ્રેમ થાય એટલામાટે માયાથી મોહિત થયેલા
 માનવીએના જીવનજતાતો કહીશ —

દૃષ્ટાન્તઃ—એક સદો કરનાર વાણિયો વેપારમા અવળા પાસા પડવાથી
 બધી મૂઠી શુભાવી બેઠો હતો એનો ધધો ફની દલાલી અને શીશરના
 અંકિરકના નબરોનો સદો કરવાનો હતો સાથે સાથે પમ્લીકમા આગળ પડતો
 થવા કયાઓ, પ્રસન્નો, જિત્તો ગોઠવી આગળ પડતો લાગ લેતો હતો એક
 વખત એમના ગામમા એક કથાવાચક બ્રાહ્મણ રામાયણની કથા કરવા આવી
 પહોંચ્યો. વાણિયાએ ગામના શંકરના મંદિરમાં એની મ્યા કરવાનું ગોઠવી
 આપ્યું કયામા તો તેનું ચિત્ત લાગતુંજ નહીં પણ મોટાભાઈ થવા પૂરતો અને
 કથાને છેલ્લે દિવસે પુરાણીની મળતરમા કાંઈ કાંઈ મૂકવાની વેતરણ પૂરતો
 આવતો અને પુરાણીને કાંઈ સારી આવક થાય તો પોતાને પણ કાંઈ સાર
 મગે તે દારણે લોકોમા તેના વખાણ પણ બહુ કરતો આ ગામમાં ધણાખરા
 સધામાધને માનનારા હતાં એટલે તે ચોકો તો રામની કથામાં રસ ધરાવતા

નહીં અને બાકીનાં બિચારા સામાન્ય માણસો હોઈ પુરાણીને ઝગ્રી આનંદ થતી નહતી

હવે જે દિવસે કથાની પૂર્ણાકૃતિ હતી તેના આગળે દિવસે રાત્રે કથા પૂરી થઈ ગયા પછી બાળબાળાઓ આતાઓ તો પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયેના, પણ પેસે વાણિયો કાઠક ઉધના ઝોડામાં પડેનો તેને બધા ગયાની ખબર પડી નહીં એટલામાં મહિરની અદર ઈર્ષ વાતચીત થતી હોઈ તેના અવાજે તે જાગી ગયો અને બધી વાતચીત સાંભળવા લાગ્યો વાતચીત આમ થતી હતી કે “ કેમ હનુમાનજી ! આ બિચારા પિદાન બ્રાહ્મણની કથા તો કાને પૂરી થશે તો એને શું અપાનવાનો વિચાર કર્યો છે ? ” જવાબમાં “ ભગવન ! આપણા ઇન્દ્રિયની કથા આ વિષે બહુ સારી રીતે કહી છે અને હું કહીશું કે આપ પણ એના પર પ્રસન્ન થયા છો તો મારો વિચાર તો એવો છે કે એ બિચારાને એક હજાર રૂપિયા મળે તો સારું ” કાકરે કહ્યું “ હનુમાન ! બહુ સારું તમારો વિચાર ઉત્તમ છે કાલે તેને એક હજાર રૂપિયા તો અપાવજેજ ” વાતચીત બંધ થઈ

પેના વાણિયાએ આ બધું સાંભળ્યું અને મનમાં કાઠક વિચાર કરતો હતો બરેલો લાધી સીધો પુરાણીના મુગમ પર બેસો અને તેમને ઉઠાડી ખાનગીમાં પૂછવા માણ્યું “ કેમ દેવ ! ઉઘી મથા કે ? બોલો ! તમે મહાનો મઠક વિચાર કર્યો કે નહીં ? કાલે તમને પૂર્ણાકૃતિમાં કેટલી આવક થશે તે કાઈ અનુમાન કરી શકે છે ? ” બ્રાહ્મણે જવાબ દીધો “ ભાઈ ! આટલા માટે અને ઉઠાડો ? તમે કાઈ વધુ ધારણા કરો પણ મેં તો નહીં ધારીજ શક્ય છે કે વધારેમાં વધારે પચાસ રૂપિયાથી વધુ નહીં મળવાનું નથી અને શેજની આનંદ ઉપરથી અને આ ગામના લોકોની સ્થિતિ ઉપરથી પણ અડસટ્ટો આપવેજ લાગે છે ” વણિક બોલ્યો “ મહારાજ ! તમારી ધારણા બોલી પડશે બોલી પણ મહારાજ ! બોલો ! જો તમેને એક હજાર રૂપિયા મળે તો એમાંથી આધા મને આપશો ? ” બ્રાહ્મણ બોલ્યો “ મહાજન ! ભાઈ ! તમારા મોઝા સાકર જાઓ ! એક હજાર મળશે તો અડધા એટલે પાંચમો તમારા અને પાંચમો મારા ” વાણિયો તે ખુશ થઈ ગયો “ તરતજ આનું હું કરી ઘેર જઈ પાંચમો રૂપિયાની વ્યવસ્થા કરી ખીસામાં લઈ સાથે એક રૂપિયાની ટિકિટ વાળો દસ્તાવેજનો કાગળ લઈ બ્રાહ્મણની પાસે જઈ

પહોંચ્યો " દયો મહારાજ ! આ તમારા ભાગના પાંચસો રૂપિયા અત્યારેજ ગળી દ્યો ! અને આવતી મને તમારી પોથી ઉપર જેમંછ આવી પડે તે બધું તમારે મને આપી દેવું એવું આ કાગળ ઉપર લખાયું લખી આપ્યો અને આ રૂપિયા મળ્યાની રસીદ પણ લખી આપ્યો કે જેથી કાતે માંછ ભાંગગડ પડે નહીં " બ્રાહ્મણે બધું ખુલ્લું કયું, દસ્તાવેજ પણ લખી આપ્યો અને તેમા બીજા દિવસની બધી આનંદ આપી દેતાં લખ્યું અને સાથે પાચમો પિરા મળ્યાની રસીદ પણ લખી આપી વણિયો ખુશખુશ થઈ ગયો અને " જુઓ 'મહારાજ ! દવે કાલે મંછ ફરી-બરી જતા નહીં અને જોની ભાંગગડ ઉની કરશે નહીં પોથી પર જે કાંઈ કયાનો ચઢાવો શ્રોતાઓ તરફથી થઈ મૂકાય તે બધું તમારે મને આપી દેવું પડશે તેના ઉપર તમારે કરી અધિકાર નહીં હોકે ! બ્રાહ્મણ બોલે " લાખાં આટલી બધી અધીરાઈ શામાટે કરો છો ? દસ્તાવેજ થઈ મયા પછી ફરાયજ કેમ ? અરે બ્રાહ્મણ તો મ્હોડિયો બોતેલું પણ ફેરવતો નથી તો આ તો દસ્તાવેજ લખાણ થયું છે એટલું હું કાંઈ સમજતો નથી ? વણિયો એકના બે મગસે એના નિચારો મરતો મતમતો મનકાતો ધેર ગયો

। બીજે દિવસે કયાની પૂર્ણાદુતિ હતી સમય થવાની અગાઉથી પેનો વણિયો તથા પુરાણી મદિરમા આવી પહોંચ્યા હતા મથાસમયે શ્રોતાજનો પણ આવ્યા અને કથા શરૂ થઈ અચ્ચુત કેશવમ્ બોધાર્થ આરતી ઉતરી ગઈ અને મથા પૂર્ણ થઈ શ્રોતાજનોએ ચઢાવો કરી અને મહારાજનો થોડા માર કરી પોતાની શક્તિ અનુસાર ફળ-અનાજ-દ્રવ્ય મૂકવા માડ્યું સર્વેર મૂકે થતાં બધા શ્રોતાઓ મહારાજને પગે લાગી લગવાન શ કરને અને દેવે ને મણુમ જરી ધટ વગાડ્યા વગાડતા ધીમેધીમે ધેર જવા દિાગ્યા અને થોડીસાર પગી પુરાણી ખુશ અને પેનો વણિકમહાજનનજ ત્યા રહ્યા વણિકના પગ તો ઢીના ચંપજ ગયા હતા પુરાણીએ કહ્યું બાઈ ! જુઓ ! જા મે કરાને હાથ પણ અડકાવ્યો નથી આ બધા ફળ અનાજ-નાણું બધું તમે લઈ દ્યો ! આમ કહી પરાણી તો પોથી બાધી લાઈ દેવાને નમસ્કાર કરી ચાલ્યા ગયા વણિયાએ પછી ગણી જોયા તો રોકડા લગભગ પચ્ચીસેક રૂપિયા થયા એટલે પોતે રાંધે બરાઈ એમ્દમ ઉઠ્યો અને હનુમાનના મદિરે આગળ જઈ દઈ દેવા તમે પણ જુહુ બે નવા લાગ્યા ? કહી પગ ઉપાડી હનુમાનની મૂર્તિને

લાત મારી તરતજ તેના બેગમમાં આ યુ કે પોતાનો પગ અચ્ચતરીતે ખેંચાના
લાગ્યો છે અને એવો દગાના લાગ્યો કે વાણિયાને તમ્બર આવી ગયા તેને લાગ્યું
દુખ થના માંડ્યું પોતે જૂએજૂમ મારવા લાગ્યો અને છેલ્લે દનુમાનજીની
મારી મારના લાગ્યો પોતે કહેની જૂન બદલ હવે પરતાના લાગ્યો તરતજ
મદિરમાંથી વાણી સલામીકે ' અલ્યા હે મૂર્ખ માનવી! જો તું પેલા
પુરાણીને હમણાજ જમને ખીજ પાયસો રૂપિયા આપે એવું વચન આપે તેજ
હવે તારો અહીંથી છૂટાનો આરો સંભજ, નહીતો અહીંજ મરી જશે ”
વાણિયો બોલ્યો “ અરે બાપજી! હું જરૂર પાયસો રૂપિયા આપી આવીશ પણ
આપનીયા! હવે મને જીવતો છેડો! ” દનુમાનજી બોલ્યા ‘ એમ નહીં! તે
અહીંજને અહીં બોલાવી લાવ અને અહીંજ રૂપિયા મણી આપ! ” મ્હી તેને
દૂરો ક્યે! વાણિયાએ ખીજ પાયસોની વ્યવસ્થા કરી ખીરસાગા લીધા અને
આહાજીને બધી નાત મ્હી સાથે લીધા અને બેઉ જણા શિનાલયમાં આવ્યા
વાણિયાએ પાયસો રૂપિયા કોની દનુમાનજીને નિવેદિત કર્યા એટલે દનુમાનજીએ
મદદિરજીને ‘ હુ ‘ લગવના! આ વાણિયાએ આ આહાજીને ગમરિત્રેજ પાયસો
રૂપિયા આપેના છે અને આ ખીજ પાયસો આપે છે એટલે આપની હમણા
પ્રમાણ અને આરા મુજબ આ આહાજીને એ હમર રૂપિયા મળી ગય છે
મદિરમાંથી અચાજ આવ્યો કે ‘ દનુમાન! તમને ધન્યવાદ છે હે વિપ્ર!
ભગવાન ગમચ દ્રજ ઉપરનો તારો અનૈતિક પ્રેમ જોઈ હું તારા ઉપર પ્રસન્ન
થયો છું સદાયે મણિયુગના જીવોને લકિતમાર્ગ પર ચલનવાની તારી આ સેના
આતુ રહેશે તો હું તારા ઉપર નિગેપ પ્રસન્ન થઈશ હવે તું તારે ઘેર જા! ’
પેના વાણિયાને ભગવાને મ્હુ ‘ હે વણિયા! તે ધણા ધર્માંસારમાં ગોટાળો
કરીને બહુ રૂપિયા ઉચાપત કર્યા છે તેમાંથી આ રકમ સતકર્મમાં વપરાઈ છે
હવે માફીનાં નાણાંના પ્રવચનમાં ઉપયોગ મ્હીશ તો તારા પાપ ધોનારો અને
હવે જો નવા પાપ નહીં કરે તો તું મોટો વેપારી ચર્પશ હવે તું પણ ઘેર જા! ’

આદિત્ય લાગણીની કૃપાને મનમાં વખાણતો અને વણિયો અગત્યનરીતે બલામ ગયેલો ગભીર, પૂર્ણદ્રાણુ અને ધર્મની લાનનાને સેવતો-એમ એકે જણા પેતપેતાને ઘેર ગયા રામાયણની કથાના અવલુના પ્રતાપથીજ વણિયો બદલાયો અને પૂર્ણલાયથી કથાના વાચનથી ચેનો આદિત્ય બલામને અલનિઃઃ થયો.

દર્શાવે-એક બ્રાહ્મણ-અધિકાર, આજસુ અને નિત્યનૈમિત્તિક કર્મ કરવામાં પ્રમાણ હતો ચારે વર્ણમાં પ્રમુખ અને ગુરુ એના આ બ્રાહ્મણનું આચરણ ગામના લોકોને ઠીક ન લાગ્યું તેનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા રનાન સધ્યા કર્યા વિના શિક્ષા લેવા જાય તો ગામની સ્ત્રીઓએ તેને શિક્ષા ન આપવી એવો એકસ પે ગામલોકોએ નિશ્ચય કર્યો

પ્રભુપ્રેમીઓ ! પ્રભુની માયાના બળે કરીને જેને બ્રાહ્મણ તો પોતાનું સ્વકર્મ બૂંધેજ, પણ ગામના લોકોએ ‘બૂંડ સામે બૂંડ’ થવાની રીતે વર્તી મરા-દાન-તપમાનુ દાન કર્મ બૂંટ્યાં-એ ગૃહયે ન બૂંડવું જોઈએ બ્રાહ્મણને સુધારનાનો આ અડકતરો રસ્તો હતો અને તે આચરી ગામલોકોએ બ્રાહ્મણ સામે પ્રતિયોગ આદર્યો હતો પણ બ્રાહ્મણ દશમઠી હતો એના ઈષ્ટદેવ તરીકે એ શકરને માનતો અને શકર પણ ક્યા રનાનસધ્યા કરે છે (અર્થાત્ નથી કરતા) આવું મનમાં ધરી બૂંધે મરતો હતો અને ધરમાં બધાને બૂંધે મારતો હતો છતાં પોતાની ટેન બૂંધે નહોં તે નહોંજ છેવટે ગયો જગવમાં અને વાસ કર્યો મહાદેવના મંદિરમાં શેજ ઉપવાસ કરતો પડી રહેતો અને આમ આઠ દિવસ વહી ગયા મરવાનોજ નિશ્ચય કરી આમ બૂંધ્યો પડી રહેતો હતો ત્યાં જગવાન શકરને દયા આવી અને દર્શન આપી કહેવા લાગ્યા ‘હે બ્રાહ્મણ ! આમ આત્મહત્યા કરવાને શામાટે પ્રયત્ન કરે છે ? લે ! આ શિવલીંગ લઈ તારે ઘેર જા અને એનું શેજ શોડપોપચર વિધિથી પૂજન કરી તું જે માગશે તે તને પ્રાપ્ત થશે’ આ પ્રમાણે હાથમાં લીનાર ગનું નીલમમણિનું શિવલીંગ આપી જગવાન ત્યાંથી અલધાન થયા

જેને બ્રાહ્મણ કે જોને રનાનસધ્યા સાથેજ દુશ્મનાવટ હતી ત્યાં શોડપોપચારપૂજનવિધિ એને કેમ મરી ગમે ? નિરાસ થઈ લયડતે પગે ઘેર આવી સ્ત્રીને પેલું શિવલીંગ આપી બોલ્યો ‘લે આ શિવલીંગ એનું શેજ પૂજન કરવાનું છે આપણી ઝાંઝી થવાનું નથી તારે મરવું હોય તો કરજે’ આમ લી ધરમાં એઠો પણ નહોં અને બહારગામ લાંકવા ચાલી નીકળ્યો ખિચારી સ્ત્રી શું જોને ? શો જવો ? આપે ? ધણીના ગયા પછી ગામલોકોએ દયા લાવી એ બંધાનું પોષણ તો કરવજ માંડ્યું હતું ત્યાં વળીપાણુ બૂંધે મરવાના સાધનને (પોતાના પતિને) વરમાં લીને શું કરે ? કદાચ બૂંધે મરવનો પ્રસંગ પાડે આવી પડે તો ?

આમ પતિના ચાલ્યા ગયા પછી તેના કરેલા પ્રભાણે બ્રાહ્મણીએ પોતાના મોગ પુત્રને સમજાવી જ્ઞાન કરાવ્યું અને પોતે એક કર્મકાંડી વિદ્વાન બ્રાહ્મણની પુત્રી દેવિ બાળ ને બધા પૂજનરૂઢિ પણ બતાવી શિરહોંગનું પૂજન કરાવ્યું પૂજન પછી પ્રાર્થના વખતે પેલો બાળક જે કાંઈ માગે તે એને મળી આવ્યું અને આમ થોડા દિવસમાં બ્રાહ્મણના કુટુંબની દશા પડ્યાં મઠ દરેક લાંબને માટે જુદાજુદા ચચરચીવાથી ભરપૂર ઘર મેળવી લીધા અને આમ બધાની સૂરત દેરવાઈ ગઈ પરિણામે બ્રાહ્મણીએ બધા પુત્રોને પરણાવ્યા અને તેમને ઘેર પણ પુત્રો ચચાથી તેણી પૌત્રોને ખોળામાં રમાડ્યા સાગી અને આમ મહાન વૈભવશાળી બની રહી આ બધા સાથે એક બીજો પણ ચમત્કાર થયો પેલો બ્રાહ્મણનાળક પ્રાર્થનાતે જે કાંઈ માગે તે તેને તો મળી જ રહે પણ તેનાથી બમણું ગામના બધા લોકોને પણ મળે અને આમ આખું ગામ મહાન વૈભવનાળા મકાનો અને હવેલીઓથી સમૃદ્ધ થઈ મોટા શહેરમાં દેરવાઈ ગયું બધા સુખી થયા

પ્રભુપ્રેમીઓ ! માનવું એક સદૈવ ફર્માજ કરે છે અને તેમાં જેમ તરફા પછી જાયડો આવે તેમ સુખની પાછળ દુખ અને દુખની પાછળ સુખ એમ સદાય દેરફાર થાયજ છે, તેમ જે કામનાએ ગામના વાસીઓને દાનકર્મ જૂનાવી રાજસુણના કારણે પારમપર બધા વપરાયું હતું અને જે કામનાએ ગામની જીઓને બ્રાહ્મણ સામે પ્રતિયોગ લીધો ત્રાવ્યો હતો તેમજ જે કામનાએ બ્રાહ્મણના નિલનૈમિત્તિક કર્મોના લાભ કરાવ્યો હતો-તે બધાને પોતાના રાજસુ તામસુણોથી થયેલી દિસાનું ફળ બેગવનાનો મળ આવી પડેલ્યો અને આમ સ્વપ્નસમાં સુખનો અંત આવી પડેલ્યો

ધનનાં એ બની કે પેલો ગામ ત્યજી ચાલ્યો ગયેલો બ્રાહ્મણ ધણા વર્ષો સુધી બહાર ભટકી રખડતો રખડતો પાછો પેતાનું ઘર શોધતો શોધતો ચાલી પડેલ્યો સાચા વૈરાગ્ય વિના અને વિદ્વત્તા વિના કે સાચા હૃદયની મેહેમ્મણ વિના ઘર અને કુટુંબનો સન્વાસ કામને માટે કેનીરીતે નબી શકે ? અરે એને ત્યાગ પણ કેમ મહેલાય ? ચિત્ત તો એનું સસારમાં ભટકતું હતું ગામના પાદર-સુધી તો ચાલ્યો પણ ગામની સૂરત તો બદલાઈ જઈ શહેર બન્યું હતું એને બ્રાહ્મણને રિચ્છોની પરપરા આવતા લાગી શું આ માર

ગામ નહીં હોય ? શુ હું મારે જન્મસ્થાનજ ભૂવી ગયો ? મુ મને કંઈ સ્વપ્ન તો નથી આવ્યું ? અરે, અહીં તો બધે મૂંપડાજ હતા ત્યાં આ બધી હવેલીઓ શીરીતે થઈ ગઈ ? કાંઈ લિખારી પણ દેખાતો નથી ” એટલામા થોડા બાળકો રમતારમતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા તેમને ગામનું નામ ઇત્યાદિ પૂછી ખાત્રી કરી અને પછી ગામમા પેરો જાણે અમદાવાદની પાસેના મણીનગરસમુ આપ્તુ ગામ બદલાયુ હતુ પણ પોતાના ઘરનો રસ્તો તો તેનો તેજ હતો ત્યાગીને ગયેતો છતાં પણ ચિતન તો તે ધરતુજ હતુ । એમ્ને દિશા, રસ્તો, ગલી કેમ ભૂવી જવાય ? પોતાના અસન ધરની જગ્યાએ આવ્યો તો ખરો, પણ સુદામાના જેવી સ્થિતિ થઈ ગઈ મૂંપડુ છોડી ગયેતો ત્યાં હવેની ઉમેની જોઈ આશ્ચર્યચકિત થતો ઉભો રહ્યો એટલામા મકાનમધી પેની બ્રાહ્મણીએ પોતાના પતિને જોધને ઝાળખી કાઢ્યો સુખરૈભવી શરીર સુદર બન્યુ હતુ અને સુર વસ્ત્રાલકારોમા સજ્જ થયેલી તેણી તરતજ પાત્રને લઈ બહાર આવી કહેવા લાગી “સ્વામીનાથ ! આવો આ આપણુ ઘર છે તમારા ગયા પછી ભગવાન સકરની કૃપાથી આ બધું બદલાઈ ગયુ છે પધારો ! તમને બધું નવુંનવું લાગતુ હશે પણ એ બધું આપણુજ છે ” આમ કહી બ્રાહ્મણને ધરમા આવવા કહ્યુ પણ લાખા કાળના તામસ શુણના આશ્રયે કરીને બ્રાહ્મણને તો બધું ઉધુજ લાગવા માંડ્યુ તેને ક્રોધ, ધર્મ આદિ રિપુઓએ છતેતો હોઈ ક્રૂર પ્રાર્થના સર્પની માફક તે પૂજ્યા લાગ્યો કે “રાડ ! ત્યાં કેનું ઘર મળ્યુ છે ? આ બાળક કેનાથી થયું ? તુ શું મને બતાવે છે ? ” આ પ્રમાણે ધૂવાધૂવા થતો બોલ્યો જતો હતો, પણ બ્રાહ્મણી શાતયિતે સાલગી, પોતાના પતિના સ્વભાવને જાણતી હોઈ, બહુ નમ્રતાથી કહેવા લાગી “સ્વામીનાથ ! જરા ધીર તો પડો ! જરા માઝ કહેતુ તો સાલજો ! તમે ધારો છો તેનું કંઈ નથી તમારા જ્યાં પછી તમારા મોટા દીકરાએ તમે આપેલા શિર્ણોમનુ પૂજન કર્યું અને ભગવાન સકરની કૃપાથી આ બધું આપણને મળ્યુ છે વળી આ બળક તો તમારા મોટા દીકરાને દીકરો થાય છે માટે હવે અદર આવી અમને બધાને આનંદ આપો । ”

બ્રાહ્મણે પોતાના મોટા દીકરાને જોઈ એળખ્યો એટલે અદર દીગમ પર જઈ બેઠો । પણ પછી તો એને પોતાનું પછતુ જીવન યદ આવવા માંડ્યુ અને તેની ઇર્ષાની આમ વધુ લાજુલી થી હતી એનો રેલ પૂરપૂરો રમ્યો

ન હતો તેથી ઘેરીને વધુ ખાત્રી મારે પૂછવા લાગ્યો. " જો ! હું તને ઓળખું છું. 'સાચું' કહે ! 'આ બધાં વૈભવનું કારણ ભગવાનની દયા' છે કે કષ્ટ'એ આપેલું છે. હજી પણ સાચું કહે, નહીંતો મારા જેવો કોઈ બૂઝો નથી. " નારી બોલી " અરે સ્વામીનાથ ! તમે આ શું આવું ખોટું આળ ચલાવો છો ? મેં જે તેમને કહ્યું છે તે બધું સાચું જ છે. આ આપણું ધર' તો 'શું' પણ આપણું આપું ગામ ભગવાનની દયાથીજ સંમૃદ્ધિવાળું અને વૈભવવાળું થયું છે. આપણે તો જે માગીએ તે મળેજ છે, પણ આ ગામના લોકોને આપણાથી બમણું મળે છે. " બ્રાહ્મણને વિશ્વાસ બેઠો પરંતુ એની ધર્મિની જવાબબો સાંત પડી નહતી; એને તો ગામના લોકોએ જૂએ માર્યો હતો તેનું વેર લેવું હતું.

૧૮.૧૧. ૧. ૨. ૩. ૪. ૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦.

ખીજે દિવસે સવારના ઉઠીને સ્ત્રીને અને છોકરાને કહેવા લાગ્યો " ચાલો ! બાજે તો હવે હજી તિવસી ગયું પૂજન કરીશ. " આમ પૂજન કર્યા પછી ભગવાન પાસે માંગવા બેઠો કે " ભગવન ! હું તો બ્રાહ્મણ કહેવાઉં, મારે આ બધાં બોગવૈભવ શી જોઈએ ? માટે હું પહેલાં જે સ્થિતિમાં હતો તેવો અને માથું જેવું મૂંડું હતું તેજ મારે જોઈએ છે તો મારી આશા પૂરી કરે ! " ખીજે દિવસે તેના માંગવા પ્રમાણે થઈ ગયું. સામેસામે ગામ પણ અસહના જેવુંજ થઈ ગયું. હવેલીઓની જમ્યાએ નાનાંનાનાં છપરાં મઠ ગયાં. લોકોનું રાચરચીકું, વૈભવ, સાલખી-બધું અદ્રશ્ય થઈ ગયું. ખીજે દિવસે બ્રાહ્મણે માગ્યું કે " ભગવન ! બ્રાહ્મણો તો 'ભવતિ મિશ્રાન્ન દેહિ' કરે તેજ સારા, માટે હું અસહના જેવો નિર્ધન થઈ જાઉં તેમ કરે ! " અને, તે પછી તરતજ એનું તે બધું ગયુંજ પણ ગામના લોકોને પાંપણાંની નાણાંખેંચ થઈ ગઈ. આ ફેરફારે ગામના લોકોના મનમાં ભારે અગમખી અને કુતૂહલ પેદા કર્યું. નાણાંની તળીથી એમણે અવકૃપા માની, સીધી ચાને ધમરીકાપ સમગ્રયો. દૂદસા ખૂંચવા લાગી પણ કારણ કોઈને જાણું નહી. ત્રીજે દિવસે પૂજા કરીને એણે માંગ્યું કે " હે ભગવાન ! મારે બ્રાહ્મણને છૂટથી પાણી તો જોઈએજ અને રોજે આપેથી પાણી આવતાં સંકટ પડે છે, માટે મારા બાગણમાં એક ઉઠો અને કાંઠાસુધી પાણીવાળો, હાથે પાણી લઈ શકાય તેવો ફૂવો આપો ! " સવારમાં તેમજ ગયું. બ્રાહ્મણી તો ઘરના આગણમાં ફૂવો જોઈ પાણી હરવા જવાનો ત્રાસ મચ્યાવી ખુશ થઈ પંજુ-ગામના લોકો તો આવા રોગના અમલકારેથી ચમકીજ ઉઠ્યાં. દરેકના આગણમાં બગે ફૂવા

થવા હતા જો કેા બ્રાહ્મણના ધરના માણસોને અતિસુખમાથી સાધારણ સુખ જરા કાંતુ તો હવુંજ પણ તે અગાઉથી આતુ અને એનાથીયે વધુભારે દુખ સહેરાથી ટેવાયેના હોઈ તેમને જીવન ઉપર અણમો કે કટાણો ન આવ્યો

હવે કેાઈના ખ્યાલમા ન આવે એવી ધટના બનવી બાકી રહી હતી એથે કિવસે પૂજન કરીને બ્રાહ્મણે માગ્યું કે “ ભગવાન ! મારી બે આખોમા ધર્મા લરાધાઉં, માટે હું એક આખે જોઉં અને બીજી આખે લણે થાઉં એમ કરો ! ” બીજી સવારે માત્રા પ્રભાણે મળી ગયું પોતે બહુ ખૂશ થયો અને ભગવાન શ કરને ધન્ય ધન્ય કહેરા લાગ્યો એતે તો ખાત્રીજ હતી કે ગામના લોકો બેઉ આખે આધળા થશે અને આમ થયું પણ ખર, પણ વધારામા મહારામલા લોકો જેવા ધરની બહાર નીકળવા જતા કે પડતા તરતજ પેલા પાતાળ કૂવામા અને આમાં અસખ્ય લોક કૂવામા એમ થઇ ગયું બાકી રહેવાઓએ આ કેર થતો સાબળ્યો અને જ્યાં બેઠા હતા ત્યાજ માથે હાથ દઈ પોકામૂકી રહ્યા લાગ્યા તેઓ પણ આધળા થયેલા હોવાથી કૂવામા પડવાની ખીકથી જ્યાં એમ હતા ત્યાજ બેસી રહ્યા હવનચતન બધ થયું, ઝડોપિશામ પણ ત્યાજ કરવા લાગ્યા અને કોણ રહે અને કોણ ખાધ એવી દુર્દશામા હાથવરાળના પોહારો કર્યા કરતા હતા બ્રાહ્મણી અને છોકરાઓએ બ્રાહ્મણને પાણુ બધું સમિત્ર કરી લેના અને મયેનુ બધું પાણુ માંગી લેવા શિવભોગની પૂજા કરી માગવા બુએ બ્રાહ્મણ કરી પણ તે તો કોઈનું કશું માનેજ નહોં અને જે કોઈ કૂવામા પડે અને તેનો ધનમરો સાબળે ત્યારે ‘ હાશ ’ કહી કાખનીઓ ફૂંડી રાજી થાય

આમ દુ ખો પડતા ગામના લોકો ‘ હાથ-હાથ, વોંચ-વોંચ ’ કરે પણ ભગવાનને યરણે જવાનું કેાઈને સહે નહોં ત્રીસની હદ આવી ગઇ ભગવાનું વરદાન મિથ્યા થાયજ કેમ ? જોટલાં યાનમાની અને બીજાને બોધ આપવામા ડહા પણ પોતે જાનને આયરણુમા મુકે નહોં એવા બધા ગમા કૂવાને તળાએ અને અગાડે મહિનાની એક મેઘવી રાત્રિએ એાચિંતી વિજળી દૂરી પડવાથી પેનો બ્રાહ્મણ પણ ઓતે મૂઓ ત્યાર બાદ જોટલાં બચ્યા હતા તે બધાનું પેલા બ્રાહ્મણના મુને શિવભોગની પૂજાદારા પાણુ મેળવી આપ્યું અને આખુ પે ગામ આમ પાણુ રજિયામણુ બની ગયું બસતુ

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ દૃષ્ટાંત તમને એટલા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે તમને ભગવાનની માયાનું જ્ઞાન થાય અને, સને ૧૯૪૭-૪૮ ની દુનિયાની જનતાના ગુણોનું જ્ઞાન થાય અને આ અધ્યાયના સાગ અને સંન્માસની તમને ભરાબર સમજ પડે, ઉપરોક્ત, દૃષ્ટાવમાં જણાવેલા ગામના લોકો, ‘યજ્ઞ-દાન-તપ’ આચરતા હતા પણ તે તેમનું કર્મ સમજાવૂંવડું નહતું. ‘અમે ગૃહસ્થ છીએ માટે અમારે યજ્ઞ-દાન-તપ કરવાનું જોઈએ, બાકી ભજન કર્યાથી શું થાય? પુરુષાર્થ ક્યાં વિના શું ભગવાન મોખા મૂકી જાય? ભગવાન ભગવાન તો કોઈ છેજ નહીં. બ્રહ્મણ્યોએ ભગવાનનું જ્ઞાન કોઈ બેસાડ્યું છે આપણું ચિત્ત જેમ દોરાય, તેમ કરવું, બીજા માગવી તેના કરતા ધ ધો કરવો, દુઝરઉધોગ-વેપાર કરવા, મહેનત કર્યા વગર દહાડો નહીં વળે’ આવું મતલબ ગામલોકોમાં હસી મચેલું હતું. કોઈના દિલમાં, આનંદનું નહતું કે-કામના વિહીન થવું, ફોજગર વિના કર્મ કરવું અને અનંદન તો અનશ્ય કરવું પણ સાથે ગીતાનો પાઠ કરવો ઇચ્છાદિ

રેન્જિ દા, પાપની મારી માગ્યા વિના, સદૃષ્ટિની રેન્જિ પ્રાર્થના કર્યા વિના શું માનવી પર ભગવાનની પ્રસન્નતા ઉતરે? ભૂખ્યાને ખાન, નાગાને વસ્ત્ર અને બ્રહ્મણ્યોને દ્રવ્યદાન આપ્યા વિના ભગવાન ગૃહસ્થનો આશ્રમ સુખેથી ભોગવવા દેવા પ્રસન્ન હોય ખરા? કામનાને અધિક ઉત્તેજિત કરનારા આધુનિક નિશાળો અને કૉલેજોના ભણતરો ભણનારાઓનાં ચરિત્રોથી ભગવાન પ્રસન્ન થાય ખરો? અસહના વખતની ધાયણો, ભરવાડો કે કાઠીયાઓ જે હીસાઓ આગળીના વેટે ગણી કહેતા તેજ દિસાઓ આજના બી કૉમ. ધયેલાઓ કામગોના કામણે બગાડ્યા પછી પણ કરી શકતા નથીજ ચિત્તપ્રસન્ન કરવાની અને અત કરચું શુદ્ધ કરવાની વિદ્યા ગામડાના અલણ ખેડૂત ભગતો જે જાણે છે અને જાણતા હતા તેવી વિદ્યા એમ એ કે બી એ ધયેલાઓથી તેટલીજ, વધુનેવધુ દૂર છે. અભારની નિશાળના મસ્તરો અને કૉલેજના પ્રિન્સીપાનો, કરતા અધકને માતા મદાલસાએ અને સક્ષમજને માતા સુમિત્રાએ જે ઉપદેશ આપેા હતા તે હજારોગણો ઉત્તમ અને આત્મોત્તમ સાધનારો હતા અભારના ધનાઢય જે દાન કરે છે તેના કરતા ચારસો વર્ષ પહેલાના સાંસારિક ભક્તો વધુ દાનેશ્વરી હતા, તેમજ તેમના વચકાર્યો પણ જલ્દ દાનરાજા હતા દુઝાણા તમે તમારો પ્રાચીન કાળ જુવી ગયા છે તમાગ રૂપિમુનિઓ અને

તમારા પૂર્વજોનાં કાર્યો પ્રત્યે તમે આંખ આડા મન કર્યા છે અસારે તો તમે તદ્દન હલકી વિચાર પ્રેણીમાં ઉતરી પડ્યા છો. દાખલા તરીકે તમારે ધેર જો કોઈએક ભૂખ્ય માનવી આવી ચડ્યું તો ‘મને ભૂખ લાગી છે, કાંઈ ખાવાને આપો.’ આટલું સાબળતા તો તમારા મગજમાં કાંઈને પારો એકદમ ઉચે ચઢી જાય છે અને ‘સાલ! ચા પો જા અદોંથી કામવધો નોકરી કરવી નથી અને હરામનું ખાવા નીકળી પડ્યા હરામખોર છીના!’ આમ જોનનારાઓને હું પૂછું છું કે ‘તમને આમ બોલવામાં લાજ નથી આવતી? કામ-વધો-નોકરી મળે લાસુધી શું પેલા માગનારે ઉપવાસ જ કરવો? આ પ્રમાણે તેણે કેટલા ઉપવાસ કરવા? મેટ્રીક થયેલા એક યુવકને આજે ૭ ૭ મહિના સુધી આજીવિમના સાધન નથી મળતા તો તમારા દેશના તમારા અભણ બધુને આજીવિમ ન મળે તેમાં દોષ કોનો? નોકરી-વધો કરવાનું ઝેનારા તમે તો આટલું કહી માલમલીદા ઉભો છો જ્યારે તેને નોકરી-વધો જોઈ આપવામાયે તમારે મદદ કરવી નથી નોકરી-વધો નથી મળતાં લાસુધી તમારાથી તેને એક ટપ્પુ ભોજન પણ અપાતું નથી વાહ! તમારી બુદ્ધિ અને વાહ! તેમારું ‘જ્ઞાન જેવી’ જનતા તેના તેના નેતાઓ પણ થાય છે પરિણામે જુદાજુદા મત જુદાજુદા મંડળો અને જુદાજુદા નેતાઓ ફરકને અનુયાયીઓ મળ્યાજ કરે છે માયાની જાનિદારી છે

કોઈ નેતા કહે કે ‘વિશ્વના વિવાદ પ્રેર’ એમને વઢેલા અને વઢેલીઓના રોળાને જાણે લગવાનેજ આદેશ કર્યો. અમેરિકા અને ઇંગ્લાંડની મંદક ન મમતો કે ન મમતી એવા ધણીધણીય છીએ છૂગાછે. લેસ’ કોઈ નેતાની આવી વાતો સાંભળીને કળા કૂબડી ઝપ્પી, બોળાલસી માડી ગામડીયણ એવી ઘેરીને લાજ વઢેનાઓ એક ઉપર બીજા અને બીજા ઉપર ત્રીજા અને ચોથા કરવાનું જાણે લગવાને કહ્યું એમ માને ‘ધરણ બેનફીટ’ સાડી બુદ્ધિ નાહી તમને જે વસ્તુ સસ લાગતી હોય અને તમરા માખાપ તમારા તે કામમાં આડે આનંદા દોષ તે તેમને લેવા કરે તમારા માખાપને ફરજ જેડું કશું જ્ઞાન નથી’ વગેરે જોનનાર નેતા અને શિક્ષણદાતાઓની વાણી જાણે ભગવાન બોલ્યા હોય એમ માની યુવાનો અને જાળોકો બેસિત બની જાય છે કોઈ નેતાએ કહ્યું કે ‘રશિયાનું બૉલ્શેવીઝમ સાફ છે અને તે હિંદમાં દાખલ કરવું જોઈએ એમને હરામનું ખાનારા, ધનિઝને ગળે દેનારા ડર જનાવી

તેમની પાસેથી પૈસાં કઢાવનારા, આગગાડી-પૂલો-ગાદેર બાંધનારા-લાંગનારા
 હિન્દુખત્રી મોનવીઓને જાણે. લગવોન બોલ્યા એમં હોજે છે. ખરેખર ! યશો
 કરનારા કે કરાવનારા કોઈ નેતાજ નહીં. દાન કરનાર કરાવનાર કોઈ નેતાજ
 નહીં. વેદ-વેદાન્ત-ગીતાશાસ્ત્ર / પઠનપાઠન કરનાર કરાવનાર કોઈ નેતાજ નહીં
 -તો પંછી અનુમાયીઓ તેવા હોય, ક્યાંથી ? માન પેલાં દર્શનમાંના ગાંધોલોકો
 જેવા અને પેલા કાણીયા બાઘાણના જેવા ઈર્ષાળુ અને લોકોત્તુ ! મગાડ્યાજ
 દેવની પૂજા કરનારા જેવા જ્યાં હોય ત્યાં ખરો ત્યાગ અને ખરો સંન્યાસ
 કેમ સમજાય ? દુનિયાની અશાંતિનું કારણ વિશેષ કરીને સને ૧૮૬૨થી
 કામનાથીજ શરૂ થયું છે. સાચા યત્ન-દાન-તપ ચાલે છેજ ક્યાં ?

એસખત, યશો કરવાં એ પૈસાદારેથી બની શકે છે પણ, જેને તમે
 પૈસાદાર ગણો છો તે કહે છે કે “હું તો ગરીબ છું.” છતાં એ ગરીબને
 ચારપાંચ વખત ચાહ પીવાં માટે, દારૂદારી પીવાં માટે, સોગંદોમન અને કંડો
 પીણાં પીવાં માટે, નીટક સીનેમાં જોવાં માટે અને મોજવૈભવ કરવાં માટે પૈસો
 મળે છે પણ જૂખ્યાંને અર્થ અને નાગાને વસ્ત્રો કે ધર્મોપદેશક વિદ્વાનને
 આપવા પૈસો મળેતો નથી. સર્વોત્તમધર્મપ્રચાર કરવા માટે પૈસો નથી અને
 સંસ્કૃત અધ્યયન કરવાની પ્રસન્ન નથી. ગરીબને પણ તપ કરવાની પ્રસન્ન
 નથી. આ બધું કામના કરાવે છે અને કામનાજ બોલાવે છે. લગવોન શ્રીકૃષ્ણ
 યત્ન-દાન-તપ પોતે, કરતા હતા. એમણે પિતા વસુદેવ પાસે, પ્રજાકરમાં મોટો
 યત્ન કરાવ્યો હતો. જૂનક વિદેહી એ તપશ્વરી વિદ્યા-બ્રહ્મવિદ્યા શિખવાને માટે
 એક દળર ગાથો શિમ્બ-ખરીઓ-વગેરે સોનાથી મટીને શાસ્ત્રાચમાં સર્વોત્તમ
 નીકળનાર બ્રહ્મવિદ્ને આપવાનો. સંકેષ કથો હતો. આમાં વિદ્વાનને દાન
 આપવાનો અને પોતાનો તપ કરવાનો હેતુ હતો. અમરત્યમુનિ સદાય, ભગવત
 કથાઓજ, કથા કરતા હતા અને સનકાદિક રૂપિઓ સદાય તે કથાઓ સાંભળવા
 આવતા હતા. નાનકે પોતાનું જીવારનું ખેતર સફલાને ખાવાજ, દીધું હતું, અને
 તેઓ ખાવ ત્યારે, નાનકે આનંદથી કહે કે “રામદી ચિહીયાં રામદા રેત,
 ચાલો ચિહીયાં ગરીમરી પેટ;” એક સતે દેવોનો બહુ આમદ થયાથી
 એવું વરદાન માગ્યું કે “મારા સ્પર્ધથી કે મારી હાથથી માનવીઓનાં દુઃખો
 દૂર થાજ, તેમનાં દર્દો દેદે થાજ અને મને ખજાર ન પડે.” કે એ માનવીઓ
 મારાથી સુખી થયાં છે. વળી મારા આવા તપનું ફળ મને જોઈતું નથી એટલે

મને આપરોજ નહીં, " નરનારાયણે જન્મતના કષ્ટાણુને માટેજ તપ કર્યું, ભક્તો જનનકાયાષ્ટમે યાત્રીઓની સેવાજ કર્યા હીધી, કાળી કમલીનાજાએ દિમાનવના ચાર ધાગો-અદરીનારાયણ કેદારનાથ, ગંગોત્રી અને જમનોત્રીના યાત્રાળુઓની સગવડતા માટે ધર્મશાળાઓ, રાધાનામાવા તથા સુવામેસવાના સાધનોની સગવડતા રૂપી સેવાજ કર્યા બીધી ગાધીજીએ પોતાનું આખું જીવન દેશની અને દેશ વાસીઓની સેવામાંજ વિનાશ્ય અને છેવટે તેમનો ખૂનથી અંત આવ્યો.

દરેક માનવીએ પિતૃશ્ય, દેવશ્ય અને રૂઝિશ્ય-આ ત્રણ પ્રમારના દેનામાધી મુક્ત થયુજ જોઈએ, જે ધન-દાન-તપ અને નિત્યનૈમિત્તિક કર્મો માંજ સમાર્પિ જાય છે ભક્ત પુરુષે જેતું ચરિત્ર અગાઉ કહેવાઈ ગયું છે તે ધન-દોલત-ધરનાર ત્યાગીને બદરીનારાયણ ગયો અને ત્યા જઈ ચુરતું શરણુ લઈ ઉપદેશ લઈને આત્મોન્નતિ સાધવાને ચલ કરવા પાછળ જ અતસુધી જ યો ભતે અચાનચી મૂખાંઓને એમ લાગે કે શું મહેનત કરીને મેળવેતું દાનમા ખર્ચો કાઢતું? શું એ નરી મૂખાંઈ નથી? એનો જવાબ એ છે કે 'ના! મૂખાંઈ નથીજ દાન દેતું એ પણ નિત્યસુખ, નિત્યારામ અને નિત્યાનંદ માટેની કિંમતજ છે ' આ જોને નથી સમજતું એ તેમની મૂખાંઈ છે એઓ ભૂખી જાય છે ભગવાનની-શક્તિઓને ભક્તોનો બધો વ્યવહાર ભગવાનજ ચલાવે છે. ઘનસીદ્ધમે બહુ સદર કહ્યું છે કે —

પછિનકે પાની પીયે ઘટે ન સરિતા નીર ।

ધર્મ કરે ઘન ના ઘટે સહાય કરે રણવીર ॥

ટૂંકાંત-એક ધનાઢ્ય શેઠને ત્યા પુત્રનો જન્મ થયો તે વખતે તેમના જ્ઞેશીએ ઊકરાની પત્રિકા બનાવી શેઠને કહ્યું કે 'આ બાળક ત્રીસ વર્ષની ઉમરનો થશે ત્યારે એની બાપુબી ચિત્કત બધી કના ચર્ચ જશે માત્ર એના ધનમાં ફક્ત એક ગાય રહેશે જો કે વૃદ્ધાવસ્થામા એના સન્નેગો સારા છે, પણ એ સન્નેગો સાથી સુધરશે તે કહી શકાય એવું નથી ' આ ભવિષ્ય માખાપે તો સાબળ્યુજ પણ પડોશના એક યુવાને પણ સાબળ્યુ હતું

હવે કાળે કરીને પેનો શેઠનો પુત્ર તે મોટે થયો પણ એના માખાપ ગુજરી ગયા અને પેના ભવિષ્યકથનમાંનું મંઈ બાણ્યોત્ત નહોતું એ અરસામા એ

ત્રીસ વર્ષનો થયો અને એક ગાય સિવાય એની પાસે બાપુડી મિલકતમાંનું કશું રહ્યું નહીં. ઊકરો પ્રમાણિક હતો અને સતોષી પણ હતો, એટલે એણે તો ગાયના દુધ-ધી વગેરેમાંથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવવા માંડ્યું. આ અરસામાં પેણો પડોશી યુવાન જે હવે વૃદ્ધ થઈ ગયો હતો તેને પેણું અવિધ્યકથન યાદ આવ્યું. શેઠના ઊકરાની દયાળુ વૃત્તિ જોઈ તે વૃદ્ધ તેની પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે “બેટા! તારા કરતાં આ એક બ્રાહ્મણ છે તે બહુજ ગરીબ છે અને બીથારો પોતાના ઊકરા સાથે જૂથે મરે છે. મારે આ તારી ગાય તેને દાનમાં દઈ દે. કારણકે તું તો કાંઈ મહેનત કરીને પણ તારો નિભાવ કરી શકશે, પણ પેણો બ્રાહ્મણ તો અસક્ત છે એટલે એનામાં કાંઈ પણ દ્રવ્યોપાજ્ઞન કરવાનું સાર્થન નથી.” પેણો શેઠના ઊકરાએ ડાસાનું કહેવું અર્ચવાણું ભણી પોતાને મુશ્કેલી હતી છતાં પોતાની ગાય તે બ્રાહ્મણને દાનમાં આપી દીધી.

બીજો દિવસે તે યુવાને જોયું કે ગભાણમાં તેણે જેવી ગાય આપી હતી તેના જેવીજ બીજી એક ગાય ખીસે બાધેલી હતી. તે તો આથી પેલા વૃદ્ધ પાસે ગયો અને બધી વાત કરી સારે ડાસાએ કહ્યું “બેટા! સાચા દરિદ્ર-નારાયણોની સેવા કરે અને તારું દરિદ્ર શીટી જશે આ ગાય કોઈ ઉત્તમ પાળકને વેચી આવ અને તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં નાણાંથી ધાન્ય લાવી સાચા બૂખ્યાંઓને આપ!” યુવાને તેમ કહ્યું પણ ત્રીજો દિવસે તો એણે એવી ત્રીજી ગાય ગભાણમાં બધાયેલી જોઈ. વળી ડાસાના ઉપદેશથી તે ગાયને વેચી ઉત્પન્ન થયેલાં નાણાંનો સદ્વ્યય કર્યો અને આમ પ્રતિદિન તેને એકેક ગાય મળતી રહી અને પ્રતિદિન તે બૂખ્યાંઓની બૂખ મટાડવા લાગ્યો. આમ એનો નિભાવ પણ ચાલ્યો અને સારાથે દેશમાં એક પરાપકારી સજ્જન તરીકે વિખ્યાત થયો. એની જીવનકથા બહુ સુખપૂર્વક પસાર થઈ. અસ્તુ.

પ્રભુપ્રેમીઓ! સાગ અને સંન્યાસ વિષે બહુ કહેવાયુ. વાર્તાલાપ થયો કર્મના ફળતા ત્યાગનો અને કર્મના સંન્યાસનો એટલે બીજાકય કર્મ ન કરવાનો. આમ કર્મનો સંન્યાસ બનેજ કેમ? ચિંતન કરવું, ધ્યાન કરવું, સમાધિમાં રહેવું-આ બધું પણ ક્રિયાજ કહેવાય તો સંકલ્પ કરવો એ કર્મ કેમ ન કહેવાય? માત્ર આત્મા-ક્ષેત્ર-અક્ષર ક્રિયા કરતો નથી. આ દાસનમાં પ્રથમ જે કહેવામાં આવ્યો એવો સાગ અને એવો સંન્યાસ યાજ તો મોક્ષાર્થ

માટે તે ખસ છે બીજા અધ્યાયમાં તમને કહેવામાં આવ્યું છે કે તમે આત્મા છો. અત્યારે પણ એમજ કહેવાય છે અને આ બધું તમે સામળો પચુ છો, ના તમે કષુન કરો છો કે તમે કર્મ કરો છો. આ દ્વાનતમાં કર્મ કોણ કરે છે એ જાણુ બહુ જરૂરનું છે જે આ છે —

॥

॥

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આત્મા અને અનાત્માના તત્વનું અધ્યાન જેનાથી ચારીરીતે વર્ણવવામાં આવે છે એના સાખ્યને વેદાન્ત યાત્રિ કહેવામાં આવે છે તેમાં આત્મા શું છે ?—એના જ્ઞાનનો અત સુધીનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે અને આત્મા પોતેજ જ્ઞાન છે અને સર્વ કંઈ છે એના જ્ઞાનનો અત સુધીનો નિર્ણય કરી કહેવાયું છે કે “ નિષ્કલ નિષ્ક્રિય-ઉપશાન્તોડયમાત્મા-શિવશાન્તમ્-સ્વામાત્રિકીજ્ઞાનબલક્રિયા ચ-નવદ્વારે પુરે દેહી નૈય કુર્વ ન પારયન્-નિત્ય સર્વગત સ્થાણુ-પ્રકૃત્યૈવ ચ કર્માણિ-પ્રકૃતે ક્રિયમાણાનિ સ્વભાવસુ પ્રવર્તતે ”—આવીરીતે બેઠેને-આત્મા અને અનાત્માને બિન વર્ણવવામાં આવ્યા છે । ।

આત્મા — “ કષારહિત, ર ક્ષિપારહિત-તર્દન-શાન્ત-કૃત્વાણુર્તા શાન્ત-જ્ઞાન અને બાગની ક્રિયા જે દેખાય છે તે તો સ્વામાત્રિકી છે—નવદ્વારાબ્જાણી નગરીરૂપ માન-ચરીરમાં-દેહમાં દેખાતો દેહી કશું કરતો કરાવતો નથી-નિત્ય છે-સર્વમાં સર્વસ્થાનમાં અને અણુમાં પચુ આરપાર છે

અનાત્મા — અણુ બીજું નામ પ્રકૃતિ છે જે કંઈ થાય છે તે પ્રકૃતિથીજ થાય છે અભાગ પ્રકૃતિ કરી રહ્યો છે ’

આ પ્રમાણે આત્મા અને અનાત્મા એ શું છે એનું બેઠેના તત્વેનું રખડીકરણ કરવામાં આવ્યું છે એટલજ નહીં પણ યોગીઓએ સ્થાનુભવથી નિશ્ચિન કરેલું છે તેથી ‘કૃતાત’ રાખ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે બેઠેના તત્વના જ્ઞાનનો અંત એઓએ લીધો છે ।

૧

બેઠેના જ્ઞાનનો અત લીધો છે એનું તમને કહેવાની અત્યન એ છે કે ગેશ્વાયઝિએ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી જોઈ લીધું છે અો ઓનું સદાય સમગ્રવતા એમણે કહ્યું છે કે ‘વૈદિકકર્મો એટલે ધાર્મિક અને અધર્મિક’

એટલે કામનાયુક્ત અને અકામનાયુક્ત એવા સર્વ કર્મોના ત્યાગ કરવો પડે છે ધર્મ અને અધર્મ એટલે 'આ પાપ' ને 'આ પુણ્ય', 'આ શાસ્ત્રયુક્ત' અને 'આ શાસ્ત્રથી ઉપર' એવું બધું સજી રહે છે નિત્યનિમિત્ત-રૂપે રાગ-દાન-તપાવધા વૈદિક કર્મોના ત્યાગ કરીને 'શ્રવણ' કરવું યાદ રાખો કે અનુભવ વિના પોપટ માફક બકમક નહીં કરવું આખરે અનુભવે પાશુ ત્યાગ કરવો એવું નિશ્ચિત કરવું છે

મતનન કે સર્વ ક્રિયાઓની સમાપ્તિ કરાવે માટેજ વેદાન્તશાસ્ત્રમાં બોધ કરેલો છે અને ત્યાર પછી ખરી છે કે જ્યારે 'બ્રહ્મ' સિદ્ધિ થઈ ત્યાર પછી કાંઈ ક્રિયા કરવાની જરૂરજ ઉપસ્થિત થતી નથી સિદ્ધિની પ્રાપ્તિને માટેજ ક્રિયા કરાય છે ને ક્રિયા કર્મ માટે અને કર્મ વસ્તુની પ્રાપ્તિને માટે થાય છે એવો નિશ્ચય જોતાં માનવજ્યેય બ્રહ્મપ્રાપ્તિ છે જ્યારે વસ્તુ-બ્રહ્મપ્રાપ્તિ અર્થ પછી ક્રિયા કેવે માટે? શું કરવા? શું લેવાને કરવાની રહેશે? માનવીને જે જોઈએ તે સર્વ બ્રહ્મથી ઉપજે છે જે જોઈએ એ વસ્તુ પછી બ્રહ્મ છે અને એ દાનતમા માનવીજ બ્રહ્માયમે, પછી તેને શું જોઈએ? કે તે મેળવવાનું કર્મ કરવા ક્રિયા કરે? બીજી એ થયા પછી એકડો ધૂટવાની જરૂર શી? મુનઈ પહોંચ્યા પછી પરામા વસનારાઓને લોભ્ય પદ્મનાથમાનુરી મુકવાની જરૂર શી? ફરીતે ફરી ખાનગી જરૂર શી?

હવે ક્રિયા કેમ ઉદ્ભવે છે એ જાણવું બહુ જરૂરનું છે ક્રિયાની ઉત્પત્તિના પ્રગટિને જાણનારાં યોગીઓ-શ્રીઓનું કહેવું એવું ■ કે આત્મા તો હંમેશાં રોગજ નથી, પડિતેથી તો આ સમજાવુજ નથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ યોગેશ્વરે કહ્યું એમણે આ બધું જાણી લીધું છે પરમાત્મા પોતે હે તેમાં શક્ય કરવી? ક્રિયા કરનાર વસ્તુજ આત્માથી ભિન્ન પ્રકારની છે

પ્રશ્નપ્રેમીઓ! ક્રિયાને ઉત્પન્ન કરનાર વસ્તુઓ (૧) અધિષ્ઠાન, (૨) મર્તા (૩) કર્ણ (૪) એટા અને (૫) મુદેવ છે આ પાંચ સમગ્ર યાદ છે ત્યારેજ ક્રિયા ઉદ્ભવે છે, નહીંતો ક્રિયા થતી નથી

અધિષ્ઠાન-એટલે મુખ અને હૃદયને ભેગવવાનું આન-તન અથવા લગ્નને અવલોકી એને વગમી રહેના છે તે માને શરીર

માટે તે બસ છે. બીજા અધ્યાયમાં તમને કહેવામાં આવ્યું છે કે તમે આત્મા છે. અસારે ખસુ, એમજ કહેવાય છે અને આ બધું તમે સાંભળો પણ છે, છતાં તમે કષ્ટ પાડો છો કે તમે કમ કરો છો. આ હાલતમાં કમ કાણ કરે છે એ બોલવું બહુ જરૂરનું છે. ને. આ છે:—

પ્રભુપ્રેમીઓ! આત્મા અને અનાત્માના તત્વનું વ્યાખ્યાન જોનાથી સારીરીતે વર્ણવવામાં આવે છે એવા સાંખ્યને, વેદાન્ત, સામ્ય, કહેવામાં આવે છે. તેમાં આત્મા શું છે?—જોના જ્ઞાનનો અંત, સુધીનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે અને આત્મા પોતેજ જ્ઞાન છે અને સર્વ કાંઈ છે. એવા જ્ઞાનનો અંત સુધીનો નિર્ણય કરી કહેવાયું છે કે “નિષ્કલં નિષ્કલ્યં—ઉપશાંતોડયમાત્મા—શિવંશાંતમ્—સ્વાભાવિકીજ્ઞાનચલક્રિયા ચ—નવદ્વારે પુરે, દેહી નૈવ, કુર્વન્ન કારયન્—નિત્યઃ સર્વગતઃ સ્થાણુઃ—પ્રકૃત્યેવ ચ કર્માણિ—પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે” —આવીરીતે જોડેને—આત્મા અને અનાત્માને વિભાવશું વવામાં આવ્યા છે.

આત્મા:—“કળારદિન, ક્રિયારદિન—તદ્દેન—શાંત—સ્વાભાવિકતા—શાંત—જ્ઞાન અને બુદ્ધિ, ક્રિયા જે દેખાય છે તે તો સ્વાભાવિકી છે—નવદ્વારવાળી નગરીરૂપ માનવશરીરમાં—દેહમાં દેખાતો દેહી, કષ્ટ, કરતા, કરાવતો નથી—નિત્ય છે—સર્વમાં, સર્વસ્થાનમાં અને અણુમાં પણ આરપાર છે.”

અનાત્મા:—“આત્મ-બીજુ નામ પ્રકૃતિ છે. જે કાંઈ થાય છે તે પ્રકૃતિથીજ થાય છે. સ્વભાવજ પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યો છે.”

આ પ્રમાણે આત્મા અને અનાત્મા એ શું છે એવું જોડેના તાત્પર્ય સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. એટલુંજ નહીં પણ ચોળીઓએ સ્વાનુભવથી નિશ્ચિન કરેલું છે તેથી ‘કૃતાંત’ સંબંધનો પ્રયોગ કર્યો છે. જોડેના તત્વના જ્ઞાનનો અંત એઓએ લીધો છે.

જોડેના જ્ઞાનનો અંત લીધો છે એવું તમને કહેવાની મતલબ એ છે કે મોક્ષાર્થીઓએ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કર્યો. પછી જોડે-લીધું છે અને કમોલુ લક્ષણ સમગ્રવર્તા એમણે કહ્યું છે કે “વૈદિકકર્મો એટલે ધાર્મિક અને અધાર્મિક

એટલે કામનાયુક્ત અને અકામનાયુક્ત એમાં સર્વ કર્મોનો ત્યાગ કરવો ઘટે છે. પર્મ અને અપર્મ એટલે 'આ પાપ' ને 'આ પુણ્ય', 'આ શાસ્ત્રયુક્ત' અને 'આ શાસ્ત્રથી ઉતરું' એ બધું ત્યાગ દેવું ઘટે છે. નિત્યનિગિતિઃ વગેરે જ્ઞાન-જ્ઞાન-તપ બધાં પૈદિક કર્મોનો ત્યાગ કરીને 'શ્રદ્ધા' કરવું. પાદ સાખો કે અનુભવ વિના ચોપટ માફક જાકડક નહીં કરવું. આખરે શ્રદ્ધાનો પશુ ત્યાગ કરવો એ નિમિત્ત કરેલું છે.

મતવચ્ચ કે મર્મ ક્રિયાઓની સમાપ્તિ કરવાને માટેજ નેદાન્નશાસ્ત્રમાં બોધ કરેલો છે અને તાત પશુ ખરી છે કે જ્યારે 'અભિરૂપ' બિદિ થઈ ત્યાર પછી કોઈ ક્રિયા કરવાની જરૂરજ ઉપરિચય થતી નથી સિદ્ધિની પ્રાપ્તિને માટેજ ક્રિયા કરાય છે ને ? ક્રિયા કર્મ માટે અને કર્મ વસ્તુની પ્રાપ્તિને માટે સાધ છે એવો નિશ્ચય જોતાં માનવધ્યેષ અભિપ્રાય છે. જ્યારે વસ્તુ-અભિપ્રાય થઈ પછી ક્રિયા કોને માટે ? શું કરવા ? શું લેવાને કન્વાની રહેશે ? માનવીને જે જોઈએ તે સર્વ અભિપ્રાય ઉપજે છે, જે જોઈએ એ વસ્તુ પશુ અભિ છે અને એ દાનતમા માનવીજ અભિ થયો, પછી તેને શું જોઈએ ? કે તે મેગવવાનું કર્મ કરવા ક્રિયા કરે ? બી, એ થયા પછી એકઠો ધૂંટવાની જરૂર શી ? મુનઈ પદોઆ પછી પરામા વસનારાઓને લોકપ પદોઆ-ધમાન કરી મુનવાની જરૂર શી ? કેરીને કેરી ખાવાની જરૂર શી ?

હવે ક્રિયા કેમ ઉદ્ભવે છે એ જાણવું બહુ જરૂરનું છે ક્રિયાની ઉત્પત્તિના પ્રકારોને જાણનારા યોગીઓ-રૂપિઓનું કરેલું એવું છે કે આત્મા તો અચ્છંદરોજ નથી પડિતોથી તો આ સમજનવુજ નથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ યોગેશ્વર દત્તા એમકો આ બધું જાણી લીધું છે પરમાત્મા પોતે કહે તેમા શંકા શું કરવી ? ક્રિયા કરનાર તત્ત્વજ આત્માથી વિજ પ્રકારની છે

પ્રબુપ્રેમીઓ ! ક્રિયાને ઉત્પન્ન કરનાર વસ્તુઓ (૧) અધિષ્ઠાન (૨) જ્ઞાતા (૩) કરણ (૪) યોગ અને (૫) મુ દૈવ છે. આ પાંચ જ્યારે સમત સાધ છે ત્યારેજ ક્રિયા ઉદ્ભવે છે, નહીંતો ક્રિયા થતી નથી

અધિષ્ઠાન:-એટલે સુખ અને દુઃખને બોગવવાનું ધ્યાન-તન-જેનો આશરો લઈને જીવનનો એને વળગી રહેવો છે તે માને શરીર.

કર્તા એટલે 'મે ક્યું' 'મે આપું' એવું માનનારા સર્વમા પોતાનો 'હું' એવો ભાવ જતાવનાર. જેને અદ્ધકાર કહેવામાં આવે છે તે અરીરીતે જોનાં 'હું' એમ જોનાર આત્મા છે, છતાં એની નમ્રતા ધ્યાની માફક કરનાર જેને આભાસ કહેવામાં આવે છે તે આભાસિક અદ્ધકાર જેને અનુભવ કરનારો આત્મા બદાર અને અદર એવા બે બેદનાળો જુદાજુદા ગુણવાળો આત્મા મટેમાં આવે છે તે

કુરુષા-એટલે પાંચ કર્મેન્દ્રિયો, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો મન અને શુદ્ધિ-માર પ્રકારેનું વિવરણ એકબીજાથી જુદા ગુણોવાળું

ચેષ્ટા-પાચ-પાન, અપાન વગેરે તથા નાગ કુક્ષ વગેરે બીજા પાંચ મળીને દસ પ્રાણો જેઓ શરીરમાં ઉત્પન્ન થઈ 'ગતિ' કરનારા પ્રાણો, બધા એકમાત્ર વાયુતત્વમાંથી ઉત્પન્ન થનારા તેમની 'ગતિ' શરીરમાં ચારે દિશામાં હોય છે તે. ગતિ એટલે ચેષ્ટા અને ચેષ્ટા એટલે ગતિ, ગતિ એટલે હોવાપણું. શરીરમાં ચારે દિશામાં વાયુનું દસ પ્રકારનું હોવાપણું

દૈન-એટલે આખા નાક, કાન વગેરેને પોતપોતાના કામમાં પ્રેરનાર આદિત્ય અશ્વિનીકુમારો, દિશાઓ, પવન વગેરે સર્વકર્મની સિદ્ધિ કરનાર મારણ.

આ પાંચ વિના કોઈ કર્મ જની શક્ય નથી જો કે સિદ્ધ થાય છે કે આ પાંચ વિના કર્મ થવાનું મરણ બીજું કોઈ નથીજ છતાં માનવી ભક્તિ થયેલી શુદ્ધિવાળાની પેઠે બનાવૂં આમાં મે આ ક્યું, મે આ ન ક્યું' એવું અભિમાન કરે છે, એ એની ભૂલ છે

અરી રીતે જોતા ક્ષમર વગેરેનું પણ કર્મની સિદ્ધિનું કારણપણું છે. પણ જો આ પાંચ પૂર્વોક્ત વસ્તુઓ ૧ શરીર ૨ અદ્ધકાર ૩ અવયવો ૪ ચેષ્ટા અને ૫ દેવ-ન હોયતો ક્ષમર પણ ક્રિયા કરે નહીં અને મર્મ થાય નહીં સત્ ■ કે ક્ષમરના બળથીજ દેવો ઉત્પન્ન થાય છે દેવો પોતે બદ છે તેમનામાં ક્ષમરનું ચેતન હોય તેજ તેઓ અવયવોને પ્રેરણા કરી શકે છે 'एव एव साधु कर्म कारयति' એ સારા કામો થાય છે એવું અદ્ધકાર એના ક્ષમરને માટે શ્રુતિ કહે છે એટલે કર્મ માટેની ક્રિયા થવામાં કારણપણું

તો ઇશ્વરનુંજ છે, જેમાં કશોજ સંશય નથી, કેમકે અંતર્ગામીપણથી દિશાઓના દેવોમાં પણ ઇશ્વર છે. એ એમનામાં હોવાથી દેવોમાં પ્રેરકશક્તિ હોય છે. દિશાઓ અને દેવોમાં પણ જરાયે અંતર નથી. કેનાનો આશરો પણ ઇશ્વર છે; કારણતો આશરો પણ ઇશ્વર છે; શરીરનો આશરો પણ ઇશ્વર છે; એટલેનો આશરો પણ ઇશ્વર છે અને દેવનો આશરો પણ તેજ છે. આથી આ પાંચને કર્મને કરનારી ક્રિયાનું કારણ કહેવામાં આવ્યું છે તે બીજાકુલ અનુમિત નથીજ.

કર્મની ક્રિયાનાં કારણો પૂર્વેકિત સમજાવ્યાં તે છે તો પાંચ, પણ નરી આપે જોતાં માનવીઓને દેખાય છે નર માનવી યાને પુરુષ જાણે શરીરથી, વાણીથી અને મનથી કર્મ કરતો હોય તેવું. અહીં એક વસ્તુ યાદ રાખવાની એ છે કે જ્યારે 'શરીર' શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવે ત્યારે 'વાણી' ને શરીરના સંઘાત સાથે ગણવાની નહીજ. તેને યાદ કરવાની છે. (૧) શરીર વડે, (૨) મુખના ઉચ્ચાર વડે અને (૩) મન વડે સુદ્ધિપૂર્વક આચારાનુસાર, શાસ્ત્રાનુસાર, બા ઉલટાં નિર્ગેષ કર્મો કરાય છે તેનો આરંભ આ ત્રણ વસ્તુઓથી થાય છે. ભક્ષાંશૂરો, મના કરેલાં અને શ્રુતિએ આજ્ઞા કરેલાં અને ખીજાં કર્મોનાં કારણો અધિષ્ઠાન વગેરે પૂર્વે કલાં છે તે છે. આવી બેઉ વાતો તત્ત્વ-દષ્ટિએ જોતાં તદ્દન ખરી નથી, એટલે (૧) મનુષ્યનું શરીર જેને 'નર' કહેવામાં આવ્યો તે, (૨) મુખ અને (૩) મન-આ ત્રણ કર્મનું કારણ અને ખીજરીતે જોતાં (૧) અધિષ્ઠાન, (૨) કર્તા, (૩) કરણ, (૪) એકા અને (૫) દેવ-આ બેઉ ખાની જ્યો કર્મની ક્રિયાનાં કારણો. પણ એમનામાં ઇશ્વરની વ્યાપકતા અને ઇશ્વરીય બળ વિના સ્વયં તેઓ ક્રિયાના ઉત્પાદક થવાને સામર્થ્ય-વાન નથીજ એ વાત સાચી છે. કેમકે પુરુષ યા નર, યા શરીર, યા મનુષ્ય નથી જાણી શકતું કે નથી જોઈ શકતું. ઇશ્વરને માટે સર્વકર્મનું ધવાપણાટ પાપપુણ્યના ફળનું અનુભવવાપણું અને અનુભવવાપણું—એ અધિષ્ઠાન વગેરે પાંચ વસ્તુનું છે એ વાત સિદ્ધ થાય છે.

જુઓને બધાં માનવીઓ જોઈ રહ્યાં છે કે માનવીથી જે કર્મ થાય છે તે બધાં ભક્ષાંશૂરો-વૈદિક અવૈદિક-મના કરેલાં—એ બધાં શરીરથી, બેલીથી કે મનથીજ થાય છે. પ્રથમ સંકલ્પ કરે છે, પછી મુખથી બોલે છે અને શરીરના અસ્યવોથી ક્રિયા કરે છે. આ કર્મની વાત સુદ્ધિપૂર્વક કર્મ કરવામાં

કર્તા:-એટલે 'મે' ક્યું' 'મે' ખાધું' એવું માનનારા સર્વમાં પોતાનો 'હું' એવો ભાવ બનાવનાર; જેને અહંકાર કહેવામાં આવે છે તે. ખરી રીતે જોનાં 'હું' એમ બોલનાર આત્મા છે, છતાં એની નકલ, છાપાની માફક કરનાર; જેને આભાસ કહેવામાં આવે છે તે. આભાસિક અહંકાર, જેને અનુભવ કરનારો આત્મા, બહાર અને અંદર એરા બે બેઠવાળો જુદાજુદા ગુણવાળો આત્મા કહેવામાં આવે છે તે.

કુરુણ:-એટલે પાંચ કર્મેન્દ્રિયો, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો, મન અને બુદ્ધિ-બાર પ્રકારોનું વિવક્ષણ એકબીજાથી જુદા ગુણોનાળું.

એષ્ટા:-પાંચ-પાંચ, અપાન વગેરે તથા નાસ, કુક્ષ વગેરે ખીત પાંચ મળીને દસ પ્રાણો જેઓ શરીરમાં ઉચીનીચી 'ગતિ' કરનારા પ્રાણો, બધા એકમાત્ર વાયુતત્ત્વમાથી ઉત્પન્ન થનારા તેમની 'ગતિ' શરીરમાં ચારે દિશામાં હોય છે તે. ગતિ એટલે એષ્ટા અને એષ્ટા એટલે, ગતિ. ગતિ એટલે હોવાપણું. શરીરમાં ચારે દિશામાં પ્રયુત્નું. દસ પ્રકારનું હોવાપણું.

દેવ:-એટલે આપ, તાક, કાન, વગેરેને પોતપોતાના કામમાં પ્રેરનાર આદિત્ય, અશ્વિનીકુમારો, દિશાઓ, પવન વગેરે સર્વકર્મની સિદ્ધિ કરનાર કારણ.

આ પાત્ર વિના, કોઈ કર્મ બની શકતુંજ નથી. જો કે સિદ્ધ થાય છે કે આ પાત્ર વિના કર્મ થવાનું કારણ બીજું કોઈ નથીજ છતાં માનવી અમિત થયેલી બુદ્ધિવાળાની પેઠે ભવાયુરોં કર્મોમાં 'મે આ ક્યું' 'મે આ ન ક્યું' એવું અભિમાન કરે છે, એ એની મૂડતા છે.

ખરી રીતે જોતાં ઇશ્વર વગેરેનું પણ કર્મની સિદ્ધિનું કારણપણું છે, પણ, જો આ પાત્ર, પૂર્વોક્ત વસ્તુઓ ૧. શરીર ૨. અહંકાર ૩. અવધવો ૪. એષ્ટા અને ૫. દેવ-ન હોયતો ઇશ્વર પણ ક્રિયા કરે નહીં અને કર્મ થાય નહીં. સત્ય છે કે ઇશ્વરના બળથીજ દેવો ઉત્તેજિત થાય છે દેવો પોતે જગ છે તેમનામા ઇશ્વરનું ચેતન હોય તોજ તેઓ અવધવોને પ્રેરણા કરી શકે છે. 'एष एव साधु कर्म कारयति' એ સારાં કામો કરાવે છે' એવું અદૃષ્ટ એવા ઇશ્વરને માટે શ્રુતિ કહે છે. એટલે કર્મ માટેની ક્રિયા ચર્ચમાં કારણપણું

તો ઇશ્વરનુંજ છે, જેમા કમોજ જાય નથી, કેમકે અતર્પામીપણથી દિશાઓના દેવોમા પણ ઇશ્વર છે એ એમનામા દેવોથી દેવોમા ગ્રેરકશમિ હોય છે દિશાઓ અને દેવોમા પણ જરાયે અતર નથી કર્તાના આશરો પણ ઇશ્વર છે, કારખુનો આશરો પણ ઇશ્વર છે, શરીરનો આશરો પણ ઇશ્વર છે, એધાનો આશરો પણ ઇશ્વર છે અને દેવનો આશરો પણ તેજ છે આથી આ પાથને કર્મને કરનારી ક્રિયા કારણ મ્હેનામા આનુ છે તે ખીનકુલ અનુચિત નથીજ

કર્મની ક્રિયાના કારણો પૂર્વોક્ત સમગ્રના તે છે તે પાથ, પણ નરી આખે જોતા માનવીઓને દેખાય છે નર માનવી થાને પુરુષ જાણે શરીરથી, વાણીથી અને મનથી કર્મ કરતો હોય તેનુ અહો એક વસ્તુ થાદ શખરાની એ છે કે જ્યારે 'શરીર' શબ્દનો પ્રયોગ કરવામા આવે ત્યારે 'વાણી' ને શરીરના સઘાત સાથે ગણવાની નહીજ તેને બાદ કરવાની છે (૧) શરીર વડે, (૨) મુખના ઉચ્ચાર વડે અને (૩) મન વડે શુદ્ધિપૂર્ક ન્યાયાનુસાર, સાચાનુસાર વા ઉલટા નિરેષ કર્મો કરાય છે તેનો આરભ આ ત્રણ વસ્તુઓથી થાય છે બનાનુસાર મના કરેલા અને શ્રુતિએ આચાર કરેલા અને ખીજા કર્મોના કારણો અધિષ્ઠાન વગેરે પૂર્વે કલા છે તે છે આવી બેઉ વાતો તત્વ દષ્ટિએ જોતા તદ્દન ખરી નથી, એને (૧) મનુષ્યનુ શરીર જોને 'નર' કહેવામા આવ્યો તે (૨) મુખ અને (૩) મન-આ ત્રણ કર્મનુ કારણ અને ખીજીતે જોતા (૧) અધિષ્ઠાન, (૨) કર્તા, (૩) કરણ (૪) એકા અને (૫) દેવ-આ બેઉ મળી દેવો કર્મની ક્રિયાના કારણો પણ એમનામા ઇશ્વરની વ્યાપકતા અને ઇશ્વરીય બાળ વિના રવમ તેઓ ક્રિયાના ઉત્પાદક થવાને સામર્થ્યવાન નથીજ એ વાત સાચી છે કેમકે પુરુષ થા નર, થા શરીર, થા મનુષ્ય નથી જાણી શકતુ કે નથી જોઈ શમ્તુ ઇશ્વરને માટે સર્વકર્મનુ થવાપણાનુ પાપપુણ્યના ફળનુ અનુભવવાપણુ અને અનુભવવાવાપણુ એ અધિષ્ઠાન વગેરે પાથ વેરતનુ છે એ વાત સિદ્ધ થાય છે

જુઓને જધા માનવીઓ જોઈ રલા છે કે માનવીથી જે કર્મ થાય છે તે જધા બનાનુસાર-વૈદિક અવૈદિક-મના કરેલા-એ જધા શરીરથી, બોલીથી કે મનથીજ થાય છે પ્રથમ સકલ્પ કરે છે, પછી મુખથી બોલે છે અને શરીરના અવયવોથી ક્રિયા કરે છે આ કર્મની વાત શુદ્ધિપૂર્ક કર્મ કરવામા

આવે છે તેની છે, પન્નુ ભૂખ લાગવી, જગામુ ખાવુ, શ્વાસોચ્છવાસ લેવો મૂકવો, આખો ઉવાડામીચ કરવી વગેરે થવુ એ સ્વાભાવિક છે તે પૂર્વોક્ત તથ્ય કરણો થા કરણોથી સ્થાપિત નથી જેનામાં એ જ ક્રિયા કરવાનું સામર્થ્ય છે તેનામા કર્મને પૂર્ણરૂપમા મૂકવાનુ સામર્થ્ય ન દેણ શરીર-મુખ-મન-માત્ર ત્રણથીજ ચેષ્ટામાત્રનુ થવુ અને નહીં એથીજ કહેવામા આનુ છે કે શરીર-મુખ-મનથી માનવી જે માર્ગ કર્મ કરે છે તેના હેતુઓ થા ક્રિયાના ઉત્પાદકો ઉપરોક્ત અધિષ્ઠાનાદિ પાત્ર છે અવયવો શરીરથી જુદા નથી એથી એમના વડે જે કાર્ય કરવુ થાય તે તેમનુ કરવાપણુ એ શરીરનું જ કરવાપણુ કહેવાય છે

આ ગીતા જે મોક્ષશાસ્ત્ર છે તે તો કહે છે કે 'ક્રિયાનો આરભ થઇને અગ્રહી જાય અને કર્મ ન થાય, છતાંપણુ ક્રિયાનો બદલો મળ્યા મિત્રા નહેતો નથી', જુએને થાએવા હરજુના બંધન્યાની ચિંતા કરતાં કરતા ભરતે દેહ ઉડાયો અને એને હરજુના શરીરમા જવુ પડ્યુ પુરજનને સ્ત્રીનુ ચિંતન થનાં મોત આનુ અને એને સ્ત્રીનુ શરીર મળ્યું, પ્રરણ વખતે પુત્રના યોગક્ષેમની ચિંતા કરનાર માનાપને મર્ધા પછી બાપને બળદનુ શરીર મળ્યુ અને માને કુતરીનુ શરીર મળ્યુ એક રજપૂતની ઝેરીને યુરોપની સ્ત્રીનુ ચિંતન થવાથી એ યુરોપિયન સ્ત્રી-એની બીસાટ-ધમ, દ્રવ્યના રક્ષણનું ચિંતન કરનાર એક વણિકને મોત આવ્યા બાદ સર્પનું શરીર મળ્યુ બોનનાથી સગરરાગના સાદહજાર પુત્રોનુ મોત થયુ અને અસદ્ગતિને પામ્યા, બોલવાથી શિશુપાળનો શિર-ઉદ્ધ થયો, બોલવાથી દક્ષપ્રજાપતિના મહાન વચનો, વિદ્યસ થયો, એનુ ખૂન થયુ અને વનપુત્રી મારિયાનો પુત્ર થયો દક્ષિણદેશના ઈન્દ્રધનુ રાજાએ અશત્સમુનિને આદર નહીં કરનાતા કર્મથી અને લગવાનના પૂજનમાંજ રોગાઇ રહેતાથી મોત પછી ગજરાજ થયો ધર્મપદેશક રૂપિઓ પાસે પાનખી ઉપાવીને ઇન્દ્રણી સાથે વ્યભિચાર કરવા જવામા ઉત્સુક એવો રાજા નહય 'સર્પ! સર્પ!' કહી રૂપિએને આગ્રા કરતા અજગરના શરીરને પામ્યો પ્રભુનુ ચિંતન નહીં કરનારા માનવીઓ મૃત્યુબાદ યોગસી લાખ શરીરોમા જ્યાંને અને નરકપાતાના બોગવવા પાછા ઠેલામાં, જેમને ફરીને મનુષ્યશરીર મળવાનો વારો મળતો નથી માત્ર કામનાથીજ એમને મોત સમયે પચુ પ્રશુચિંતન ન થયુ

એક પ્રશ્ન અહીં ઉદ્ભવે છે આ પ્રશ્નો ઉત્તર મળી રહે એનુ આ વાર્તાલાપમા જવુ હોવાયુ છે છતાં જૂની જગ્યા છે એવો આરો મારા ઓનાજનો

તરફનો અનુભવ છે. જ્યાં દેવામાં વેદાન્ત દેવો તેપણ જગ્યા વિના બનતુ નહીં હોનાથી ફરીફરીને કહેતુ જરુરુ ચાય છે પ્રશ્ન આ છે- 'દ્વિતિ ક્ષોંતુ ફળ દુ ખમા પરિણમે છે એવુ તો ધણાખરા જ્ઞાત્રીને પણ સમજાય છે, તે સત્કર્મો કરવામાં આવે તો વાધો શો ?' આનો ઉત્તર બીજા પ્રકરણમાં અપાયો છે. કર્મ ન કરના એવુ અભિપ્રાયમાંના વાર્તાતાપમાં કહેવાયુજ નથી જેની વાસના થઈ નથી તેને કર્મ કરવા નહીં એવો જોધ અપાયોજ નથી અને વાસના થઈ હોય એવા જ્ઞાત્રીને પરમદસુ પણ શરીર કર્મ કર્યા વિના એક દાણ પણ રહી શકતુજ નથી-એવુ કહેવામાં પણ આવ્યુ છે. આત્મા એનો અક્રિય છે-એવુ પણ ભાર દબને કહેવામાં આવ્યુ છે. સ કર્મ કરવામાં વાધો માત્ર એક આવે છે અને તે જો કુવેચક રાખવામાં આવે તો અને કર્મ ક્રમશઃ અર્પણ કરવામાં ન આવે તો એવુ ફળ એ આવે છે કે એને જન્મમરણનુ સંસારનુ ન છૂટા બીજાબીજા શરીરો ધારણ કરના પડે છે. તો પછી આ મોક્ષશાસ્ત્રનો ઉપયોગ શો ? મોક્ષ નહીં છૂટનારા, જન્મોજન્મ લક્ષિત આદ્યનારા નિત્યારા વના બકતોથી સારની મળા છૂટતી હોતી નથી અને મોક્ષના સમયે ધન-દારા-દીકરાદીકરીની ચિંતામાં પડી તેઓ એટલા ગમડી ગયા છે કે ફરીને એમને માનરહેદ મળતા બહુ સમય જવાનો છે. સોનાની બેડી કે લોહાની બેડી-એને તે હો પણ તે એક જાતનુ બધન તો છેજ ને ? કર્મની વાસનાનેજ ત્યાગવામાં મળા છે. શરીર સાથે-શોક થવો લાગેલોજ હોય છે. અસખત તે સત્કર્મથી ઝાઝા થાય છે. કામના ત્યાગથી શોક થતો નથી જ્યારે કર્મ તો થાયજ છે. તો પછી શા માટે કામનારહિત ન થવુ ? શરીરથીજ કર્મ થાય છે. માટે ફરીને શરીરજ ન મળે એટલા માટે કામનો ત્યાગ કરવામાં યુક્તિમતા રહેલી છે. નવાં કર્મો નવાં શરીરો વડે થયાંજ કરે છે.

• દુષ્ટ કર્મોની વાત એજલાજ માટે કરવામાં આવે છે કે કામના લાગનાથી માનવી દુષ્ટ કર્મો કરતો અટકી જાય છે, અને નિર્ણય તરફ એ આગળ વધતો જાય છે. કામના નાશ થાય અને દુષ્ટ કર્મ થતાં અટકી જાય એનાં સાધનો કરવાની રૂચિ કરાવનાર સત્સંગ-એ એક સચોટ ઉપાય છે. સત્સંગ પ્રજુ ઉપર પ્રેમ કરતા શીખવે છે અને પ્રેમના બળથી તમે પ્રજુ તરફ ધકેલાઓ છો. અલગત તમે તો સત્સંગ કરો છો. ધણી

છે? બાકીના અહાર ક્યાકર્માંથી સવારસાજ થઈ સૂતા અગાઉ ૭ કલાક
ભજન થાય તેમા શુ માનવીને તુલ્યાન થઇ જાય છે? શુ ૭ કલાક ધધી
કરી આશ્વિની ગેટધુ મેળવી ન શકાય? ૭ કલાક હરોફરો, મિત્ર, બધુ,
સગાબહાતા સાથે એમો, વાતો કરો-તો શુ એ સમય ઓછો છે? આ પ્રમાણે
તમારી હૃદયયાત્રાને નિષ્ફળ કરી નાખો તો તમારું કયુ કામ થયા વિના
બાકી રહી જવાનુ છે? જુઓ! સત્સંગનો મિહિમા —

एक घड़ी आधी घड़ी आधीमे पुनि आध ।
तुलसी सगत साधुकी फटे कोटि अपराध ॥
बिनु सत्संग न हरिकथा ता बिनु मोह न भाग ।
मोह गये बिनु रामपद रहे नहि अनुराग ॥
सत्संगको फल यहि है संशय रहे न लेश ।
रहे स्थिर शुचि सरल चित्त, जाने नहि को छेश ॥
बहु बहु पुण्यसे मिलत है शानीको सग आय ।
सबही प्रथमके सत्वको पलमे देव बताय ॥
कोटि जन्मके पुण्य जब उदय होत एक सग ।
छूटत मनकी मलिनता अरु भावत सत्संग ॥
मिलन चहो परिब्रह्मको तो कर लो सत्संग ।
पढत रहो सद्ग्रंथको तो कर लो सत्संग ॥
सर्व स्वर्ग अपवर्ग सुख धरी तुल्य एक सग ।
तुले न ताही सकल मिळी जो सुख लव सत्संग ॥

ટાંપાંતઃ-વ્યાસજીએ સત્તર પુરાણો રચ્યા, મહાભારત રચ્યુ, વેદનો પ્રચાર
ચાર વિભાગ પાડીને શિષ્યોદ્વારા અરૂપર પદ્મ અઘાવીને ચાલુ રાખ્યો, હતા
એમના ચિત્તમાં પ્રસન્નતા ન આવી પોતે ખિન્ન હૃદયથી પોતાના આશ્રમમા
બેઠેના હતા તે વખતે અચાનક તેમની સામે નારદમુનિ આવી અહ્યા ॥વ્યાસજીએ
તેમનુ અર્ધપાશ આદિથી સત્કાર કર્યો તે વખતે નારદજીએ વ્યાસને અપ્રસન્ન
ચિત્તવાળા બોલ્યા અને તેનુ કારણ પૂછ્યુ વ્યાસજીને પોતાની અપ્રસન્નતાનુ
કારણ ન નુ નહતું એમણે એમણે નારદજીને એ વિષે પૂછ્યુ નારદજીએ જવાબ

આપો “ વ્યાસજી ! જે અથમા સાઘત પ્રભુનુજ પ્રતિપાદન ન થતુ હેય તેવા અથ બનાવ્યાથી ચિત્તમા પ્રસન્નતા આવતી નથી અત્યારસુધીમા તમે તો લોકોને કર્મો અને ધર્મેનોજ બોધ આપેનો હો લક્ષિત અને ભગવાન વિષે બહુજ ઓખુ કહ્યુ છે, માટે જે ચિત્તમા પ્રસન્નતા જોઈતી હોય તો સાઘત પ્રભુનુજ પ્રતિપાદન કરનાર અથ રચો ” આ ઉપરથી મહાસમર્થ યોગી એના વ્યાસજીએ યોગદષ્ટિથી ભગવાનની યુગેયુગની લીનાવતારની યથાએ જાણીને શ્રીમદ્ ભાગવત રચ્યુ અને એમને પ્રસન્નતા આવી આ પ્રસન્નતાનુ ફળ આપ્યુ નારદમુનિ સાથેના સત્સમર્થી અમ્મુ ।

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભક્તિ અને જ્ઞાનમા બહુ ફરક નથી છે તો એટલેજ ફર છે કે-ભક્ત વિશ્વને ભગવાનનુ સ્વરુપ માને છે અને પોતાને ભગવાનનો મેવક માને છે, જ્યારે જ્ઞાની બ્રહ્મને સર્વરૂપ માને છે અને પોતાને પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ માને છે । ભક્તિ એટલે પ્રીતિ અને પ્રીતિ એટલે ભક્તિ છે અને પ્રેમ એ પરમેશ્વર પોતે જ સત્સંગ પ્રેમને પામરા ભક્તિ શીખવે છે ભક્તિથી ચિત્તમા પ્રસન્નતા આવે છે, જેનુ ભજન કરવામા આવે છે એ પોતેજ જ્ઞાન-અર્થ-કર્તા છે એનુ ભક્તિથી સમજાય છે ભક્તિથી રિવેક, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, મોક્ષ અને પરમપદ પમાર્થ છે । ભક્તિનુ ખીજ પ્રેમ છે દરેક જીવો પ્રેમરૂપ પ્રભુતા અર્થ છે જીવમાત્રમા પ્રેમ રહેલો છે માનવીઓમા રહેલા પ્રેમને ખીનવવાને ધન કરવો તેનેજ ભજન હેવાય છે ભક્તિને અર્થે બદારની બિનલિત, ક્રિયાઓ થાય તે ભક્તિ સાચી નથી સાચી ભક્તિ પ્રભુપ્રેમમા પ્રેમ કરવો તે જ પ્રેમ અત્મામા રહેનો છે, પ્રેમી થવાને વૈરાગ્યની બહુ જરુર છે ભક્તિરૂપ જ્ઞાને પોપનાર વૈરાગ્યરૂપી પાણી અને શ્રદ્ધારૂપી ખાતરની જરુર રહે છે ભક્તિરૂપી જ્ઞાન શક્તિને પામતાજ ભક્તપર પ્રભુકૃપા ઉતરવા સામે । આ કૃપા અનેરી હોય છે આ કૃપાથી મગત્વ મટે છે આમ તો પ્રાણીમાત્ર ઉપર પ્રભુકૃપા હોયજ છે આ વાત ભક્તો સમજે છે પણ સસારબ્યવહારાણા માનવીઓને એની જાણ નથી તેઓ તો બહુ સુખ અને બહુ સગવડ છતા પોતે દુઃખી હોવાની મોઝાણ સમયસમયે માજાજ કરે છે તેઓ નથી જ્ઞેતા નજર કરીને કે એમનાથી ઓછ સુખસગવડવાળા માનવીઓ પણ એમના ગામમા અને પડોરામા છે છતાં આપુ જીવન રડામાજ પસાર કરી બધું મૂકીને દુનિયા છોડીને આદ્યા જાય છે

આવાં માનવીઓની મોકાણા પણ સાંભળવા બેવી હોય છે— । । ।

ધનવાનો:-તેમણે બિખારીઓને દાન આપતું નથી અને બીજાં આપનારને આવા લોકોજ બિખારીઓને ઉચેલેલાં આપો-ચિરીઓ કરાવે છે અને વાંઘમાં ન્યુંસનસ દાખલ કરે છે. કહી દાન આપનારાઓને વખોડે છે. ફક્ત પોતાના પિરિસામાંથી કાંઈ અપ નહીં ફાંટીનેરીમાંથી કાંઈ કાઢતું પડે નહીં અને મોટું નામ રાખવાની દાનતથી બીજાંઓ પાસે ખાનગી બીખ માગે છે; જ્યારે પોતાના ઉપર આવી પડતાં પોતાની ગરીબી દેખાડે છે. પોતાના શરીરના સુખ માટે વૈધો, ડોક્ટરો અને હકીમેમાં ખીસ્સા ભરતી વખતે અને આખી જીંદગી દયાના પ્રયોગો કરતી વખતે તેઓ ગંરીબ હોતા નથી અને તે છતાં બિંધુ મક્ત મેળવવાની દાનત તો તેમની મરજીપર્યતની હોય છે.

વિદ્વાનો:-તેઓ વિદ્યાના આનંદથી આનંદિત ન થતાં ધનની લાંછનાજ કપાં કરે છે. લોકોને વિદ્યાતાની કદર નથી; પત્રકારો એમની કળાને દબ્યદારા અપનાવતા નથી; બધા અવગણીવાળ છે. આવી તેમની કિરિયાદો મટતીજ નથી.

અધિકાર:-સત્તાના મદથી ગરીબોને પીડે છે અને નામેશી વહેરતાં સરકારની મોકાણા મારે છે.

આમ ધનવાન, વિદ્વાન અને સત્તાવાન કામના વડેજ, વિના સત્કાર વિના ભક્તિ-વિશ્વાસ-પ્રભુની કૃપાના પાત્રો બની શકતા નથી અને તેમના જીવનમાં અસતેષ, અસતેષ અને અસતેષજ જાતાવ્યા કરે છે. તેમને છે તેના કરતાં વધુ જોઈએ છે, તેથી રહતાં તો હોયજ છે, પણ રહતાં પિપરીયાં મળ્યાં ની માફક પાસેનું હોય તે જતું રહેતાં તો છોટાંમોડે મોકાણા મારી પ્રભુને પણ ભાંડવા લાગે છે. જ્યારે માનવી તદુરસ્ત હોય ત્યારે લગભગ પચાસ વર્ષની ઉંમર થાય તો સુધીમાં લગવાનને યાદ કરતો નથી, પ્રભુનો ઉપકાર ભૂલતો નથી, બહોં મોંઘાં પડતાં ગીડીયાં કરતો “હાલ! ચોંપ! બાપ-લીલા” ની ભુમો મારતો આધુષ વિતાવે છે, જ્યારે હાડપણ આવતાં કોષ ભગન પ્રભુનું નામ લેવાનું સૂચન કરે છે એટલામાંજ તે, મીઝપ, છે બહોં કોષ ભગત હજી સંજોધે તેમાં તેને નાનમ લાગે છે, કુનિયા બહુ નિમિત્ર છે. પ્રભુ

માનવી માનના સુદ્ધ છે. લકતો લગવાનના માનવી ઉપરના ઉપકારની પીઠણ કરનાર હોય છે. એમને લગવાનનો અવગુણ જડતો જ નથી.

દૃષ્ટાંત:-ગ્રામ્યેક ચહેરની મલીમાંથી એક સંતપુરુષ પસાર થતા હતા, તે વખતે મેઢા ઉપર રતેનારી ગ્રામ્ય એક બાઈએ નાખેલો કચરાના ટોપલામાનો કચરો તેમના ઉપર પડ્યો. મેઢા સંત તો લાજ રથંબી ગયા. તેમને જોઈને ત્યાં મળતે જનાર એક આદમીએ પૂછ્યું “મદારમાશ! કેમ ઉભા રહ્યા!” સંતે જવાબ આપ્યો “જરા ઉભા રહો! આપણે જરા પ્રભુ પ્રાર્થના કરી લઈએ; પ્રભુનો ઉપકાર માની લઈએ, કારણકે આજે મારે માટે તેમણે થળીના સંકટને કચરાના ટોપલાદ્વારા અટકાવી દીધું, નાખ્યું છે.” આમ કહેતાં પ્રભુની પ્રાર્થના કરતા કરતા તેઓ ગજગળા થઈ ગયા, તેમની આખોમાંથી અશ્રુઓ ટપકવા લાગ્યા. પોતે મનમાં જ પ્રાર્થના કરતા હતા.

આ વખતે આશુભાણુની જતાઆવતા લોકોના મનમાં ભારે કુતૂહલ થઈ પડ્યું બધા રોજે મળી સતનાં દાયને જોઈ રહ્યા હતા કેટલાક આછી અંકુશનાં તો સતને ‘શ્રુષ્ઠ’ માની શ્રુષ્ઠપુસ કરી રહ્યા હતા એક તો એ સ્થાન મદિર નહોતું, પ્રાર્થના કરવાનું સ્થાન નહોતું અને વળી રસ્તો તદ્દન મદો દોષ લોકોને તો સતને બધા હારસ જોવાજ લાગ્યો એટલામાં પ્રાર્થના પૂરી કરી મેઢા મદારમા તો ધીરેધીરે આવવા લાગ્યા અને તેમની સાથે મેઢા બકતો પર અને સતો પર પ્રેમ રચનારા માનવીઓએ પણ ચાલવા માડ્યું. ચાલતા ચાલતા સંત તેમને કહેતાં લોકોએ કે “જો આપણે આપણી અર્પિત પ્રાણી રોજીએ તો ફરેક જગ્યાએ પ્રભુનો ઉપકાર મારવાનું હોયજ છે મને તો સૂર્યના ફીરણોમા, પવનની લહેરોમા, વેરસાદના દીપાઓમા, ફુલની સુગંધમા, ફળની મીઠાસમા, ચાલવાના ઝલસાઓમા, આસોઅર્ધવાસની ક્રિયામા અને અદર બદર અને આશુભાણુ, જ્યાં જોઉં છું ત્યાં લગવાનનો અનંદ ઉપકાર જ માલમ પડે છે” અર્થે

પ્રભુપ્રેમીઓ! ભક્તિ કરતાં શીખનારાઓએ પ્રથમ પ્રભુનો ઉપકાર માનતાં શીખવું જોઈએ પ્રભુની કૃપાની પિઠણ થયા પછી પ્રભુના ઉપકારને સમગ્રપણે પ્રભુની કૃપાની પિઠણ કરવી એજ શ્રેષ્ઠ ધર્મનો ખાસ છે પ્રભુનો ઉપકાર માનવો અને પ્રભુની કૃપા ચાહવી એ શ્રેષ્ઠ વિદ્યાબળી શબ્દ નથી

અંકિતી ભક્તિ, પોષાય છે. સત્સંગથી. થદા ઉપર છે. ભક્તિથી, મનના મેલરૂપી મમતા અને સંશયો અને હુલ્લની અંચીઓ છૂટી જાય છે. એથીજ શાઓ અને સંતપુરુષો સત્સંગ કરવાની સલાહ આપે છે. અને ભક્તિને વિવેક થડે વધારવાની જરૂર જણાવે છે.

વિવેક એટલે—“પરમાત્મા શું? હવે શું? ક્ષમિર શું? માયા શું? જગતની સાથે મનુષ્યને સંબંધ શો? આત્મા શું? અનાત્મા શું? સંગાસંબંધી-ઓ અને પડોશીઓ સાથેના આપણા સંબંધ ક્યાંમુધી મોકો રહી શકે છે? શરીરની સાથે હવાતમાનો કેવા પ્રકારનો સંબંધ છે? મનુષ્ય આ દુનિયામાં શામાટે આવ્યો છે?”—આવા બધા પ્રશ્નોના ખુલાસાઓ થઈ જાય તેને વિવેક કહેવામાં આવે છે. જો ભક્તિને વિવેક ન હોય તો એની ભક્તિને જગતના લોકો દેવા દેતા નથી જાણ્યે અજાણ્યે એઓ અંતરાયને આપણાં ક છે. આ ભક્તિની ખીણવણી કરવામાં ભક્તે પોતાના કુટુંબને પ્રેમથી વંશ કરી લેતું જોઈએ. જો કુટુંબ આંકુ થાય તો જેમ નરસિંહ-મીરાં-પ્રદીપાદ અને અલ્હારના પંથુ ભક્તોને જે બંદુ વેદું પાંચું છે તેમ વેદું પેડું છે. ભક્તે પોતાના બેરીછાકશંઓને પોતાના આરાધ્યોક મનાવી દેવા જોઈએ.

દહાંતઃ—કાંઈ એક આદમીએ કપીરને પૂછ્યું “તમે કાંઈ પણ અંતરાય વિના સુખેથી ભક્તિ કરી શકો છો તેવું કારણ શું? કપીરે ઉત્તર આપ્યો. “તમે મારે ઘેર આવો તો હું તમને ઉત્તર આપું.” આ આદમી કપીર સાથે તેમને ઘેર ગયો. ઘેર પહોંચતાંની સાથે કપીર પોતાની શાળપર મેસી કપડું વણરાં લાંબા. પછી પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું “જરા દીવો કરી લાવ.” તુરંતજ તે બાઈ દીવો સળગાવી લાવી. પછી તેમણે કમાલને પેસો દીવો લઈ, ધરી રાખી ઉભા રહેતા કહ્યું. કમાલ દીવો ધરી ઉભો રહ્યો. થોડો વખત રહી તેમણે પેસો માણસને કહ્યું “તમે સમજ્યા? હું બુખેથી બેજન કરી શકું છું તેવું આ કારણ છે. તમે શું બોલ્યું?” પેસો આદમીએ કાંઈ ન સમજવાનું જણાવતાં કપીરે કહ્યું “બુઝો! કુટુંબને પ્રેમથી વંશ કરવું જોઈએ. અલ્હારે ખરા બપોરનો વખત છે અને અજાણ્યું પૂરેપૂરું છે છતાં બેમાથી એકેને મને ન પૂછ્યું કે ખરે બપોરે દીવાની શી જરૂર છે. કાંઈએ મારી આગામું કારણ જાણવાની ઈચ્છા પણ ન કરી અને મારી આગામુંજ વર્તી રહ્યાં. ખરેખર! જો કુટુંબીઓ મદદગાર થાય તોજ ભક્તિ સુખેથી થાય છે.”

દવે આપણે ભક્તિને એક જાની સાથે સરખવીએ માની હ્યો કે એ એક જડ છે જાડને જેમ જાગીગીએ થાય છે તેમ ભક્તિને પણ જાગ થાય છે જ્યારે સર્ગાઓ પર મિત્ર પર, ગામ પર રસદેશ પર અને પ્રભુ પર પ્રીતિ વધે ત્યારે સમજતુ કે જોયો થઇ પછી જેમ જાડ પર ફૂલ બેમે છે તેમ આ ભક્તિનરુદ્ધ પર ફૂલો ફૂટે છે દાર્દિક પ્રેમ પ્રાણીમાત્ર પર થાય છે મનમા આવેતુ તેટલુ બધુ યદ્વાતદ્વા મોનતુ નથી પણ શાસ્ત્રમા હોય તેતુ અને તેતુજ બોનાય છે અને બોલ પ્રમાણેનાજ વ્યવરણો થાય છે દેયામાથી પ્રેમના ઉમળકા વાણીમા, મીનનમાં અને પ્રભુની વાતો મ્હેતા ઉભરાય છે વળી આરમ્ભાથી વધારાં ભાગ (દશાશ જોટનો) પરમાર્થમા વાપરનાનુ દિત થાય છે વળી આ ભક્તિરુદ્ધને ફોણે પણ બેમે છે જેમા કેટલાક કાવ્યા અને કેટલાક પાક્કા ઉતરે છે “માનીપણુ-આખર-લગ્ન મોટાઓને મેળાપ, વખાણુ, ધણી બાનતોમા ફોરે અને ધણુ માણુમોના આશીર્વાદ”-આ મત્યા ફોણે છે, જ્યારે ‘અખૂર કશ્વરી આનંદ, મૃદુભવરહિતપણુ, મૃદુના અણુગમનો અભાન નનંમાન શ્વનમા મુક્તિનો અનુભવ અજ્ઞાનહાનુભવ, શાંતિ, અરસાન બાદ મુક્તિનો અટલ નિશ્વાસ, મુખપર અને નેણુવેણુમાં અધૈકિકતા, મનના સકંપોમા પવિત્રતા અને વાણુમય લાગના -આ પાક્કા ફળ છે પ્રભુની પ્રીતિ ક્ષપાદન કરનાને માટે ભક્તોને કશુ અણુગમતું લાગતુ નથી -

પ્રભુપ્રેમીઓ! આત્મા અમર્તા છે એતુ જેની શુદ્ધિમા બરાબર હસી ગયેતુ હોય છે, તે મર્થથી લેણુતો, નથી ‘તુ આત્મા છુ’ એતુ જેને નિશ્ચયાત્મક યોગ દોષ, તે ફલેચ્છાના ત્યાગથી સત્કર્મો કરે છે પરેષપકાર અને પરમાર્થ માટે કામ કરતુ એવો એ આત્મવિદ્નો સ્વભાવ થઇ ગયલો હોય છે આ બધુ અર્જુને સાક્ષાત્સુ છતાં એ મૃદસ્થ હતો અને એતુ યોગ નિશ્ચયાત્મક ન હતુ તેથી ભગવાને એને સન્યાસી થઇને બીજા માગીને શુન્નરાગ ચલાવવાની મના કરેલી હતી અને મૃદસ્થના ધર્મને વળગી રહેવાની સલાહ આપી હતી જે અર્જુન ક્ષત્રિય નહોત તો એને ભગવાને લડવાનો બોધ આપ્યો નહોત. મુદ્ધ મરનાનું કર્મ તો રાજપૂતો (ક્ષત્રિયો) નુજ છે

પૂર્વે વર્ણવેલા અધિક્કાન વગેરે પાંચ વસ્તુઓથીજ કર્મ થરાની કિયાનો આરભ થાય છે, છતાં વિચાર નહીં કરનારાં શુદ્ધિહીન માનવીઓ પ્રકૃતિના કાર્યો શરીર વગેરેથી થના ભરાખૂરા કામનાવાળા, કામના વિનાનાં દુશ્કુદ

કર્મેનાં કર્તા પોતાને માને છે. કારણકે એઓ જાણતા નથી કે પોતે આત્મા છે તેમજ શ્રુતિએ વર્ણવેલા કળારહિત, ક્રિયારહિત, નિર્વિશેષ, કેવળ એકરસ આત્મા-જે એ પોતેજ છે તે એઓ જાણતા નથી. બસ, એઓ જોઈયાજ કરે છે અને માન્યાજ કરે છે કે- 'આ મેં રનાન કર્યું, મેં ખાધું, હું આવી, હું ગયો; મેં આ કામ કર્યું, મેં આ પાપ કર્યું, મેં આ પુણ્ય કર્યું.' આમ તેઓ આત્માને કર્મના કર્તા જુએ છે, જાણે છે અને માને છે.

જે હોઈ પોતાને ક્રિયારહિત, કર્મ નહીં કરનારો, અસંગ, ચિદ્રૂપ, નહીં સમજીને કરવા ભોગવવાપણાનો ધર્મ શરીરનો છે, એવું નહીં માનીને આત્માપર આરોપ મૂકે છે એવો માનવી અકૃતબુદ્ધિ કહેવાય છે. એવો અકૃતબુદ્ધિ માનવી નિલનિરંતરે શ્રવણ, ચિનન, નિદિધ્યાસનના સંસ્કારોથી પોતાને નિષ્ક્રિય, શુદ્ધ, શુદ્ધ, નિલમુક્ત રવણાવ જે આત્મા છે તે 'હું છું', એવું આત્મારૂપ પોતાને સમજવાનું જેની બુદ્ધિમાં આવે છે તે સુસરૂતા બુદ્ધિવાળો એટલે કૃતબુદ્ધિ કહેવાય છે. આવો કૃતબુદ્ધિ-બુદ્ધિવાન-જોધને પામેલો હોઈ આત્મતત્વને જોળખતો થઈ ગયેલો હોય છે. આનાથી જે માનવીમાં ઉલટી સમજ, હોય તે-અકૃતબુદ્ધિ સાંભળ્યા છતાં; સમજ્યા છતાં સ્વરૂપનો સારોત્કાર નથી કરતો. કારણકે તે દુર્ભતિવાળો છે. આવી દુર્ભતિ એનામાં હોવાનું કારણ એનું અજ્ઞાન યાને અવિદ્યા છે. આવા અજ્ઞાનના કારણે દૂષિત એવા રેદ્ધ-ઇન્દ્રિયોમાં 'હું' એવી એની બુદ્ધિ હોય છે; દુર્ભતિ એટલે બુદ્ધિહીન; વિચારશૂન્ય; માનવી. એની બુદ્ધિમાંથી રાજ્યતામસ વાસનાથી ઉપજેલી, અવિદ્યાથી, યંચેલી દૂષિત બુદ્ધિ જેની હોય છે તેને દુર્ભતિ એટલે બુદ્ધિહીન કહેવામાં આવે છે. આવો માનવી જેમ ધણ પોતાના શરીરને મણે છે તેવીરીતે મણતો હોવાથી શરીરને આત્મા માને છે. ક્રિયા કરતા શરીરને આત્મા માનતો હોઈ એ ક્ષાયા આત્માને જોળખતોજ નથી એટલે આત્મા અક્રિય છે એવું પણ એ કેમ જાણે? ક્રિયાવાળો આત્મા-જે શરીર-તેને 'હું છું' એવું માનીને 'હું કર્તા છું; હું ભઉ છું; હું આવું છું; હું કરું છું; હું ખાઉં છું; હું એવું એ માની રહેલો છે.

આ કારણથી મૂઠ માનવી-આકાશમાં દોડતાં વાદળમાં ધેરાયેલા અચળ ચન્દ્રને ચાલતો જુએ છે; નદીમાં ચાલતા મછવામાં, બેઠેલો માનવી કિનારા ઉપરનાં અચળ વૃક્ષોને ચાલતાં જુએ છે અને એવાજ એના અજ્ઞાન વડે

અમ્ના આત્માને કર્તા માને છે એ જાણે છે કે જા. રિચર રોય જે હતા
 તે જામા બેઠા પછી એ જ્ઞાન એ મુઃ માનવી વીસરી જાય છે અને એને
 જાડ આનંદ લાગે છે, તેવીજરીતે દેહે છે વાદળ હતા એને ચન્દ્રમા દેહનો
 દેખાય છે એવીજરીતે આ મુઃ માણીને કહેવામા આવ્યું હોય કે-આત્મા
 નથી કર્તા, નથી બોક્તા-પણ એ તો છે-ખ્યારદિન, ક્રિયારદિત શાંતિ નિત્ય,
 મુખ, શુદ્ધ શુદ્ધ સત્ય સ્વપ્ન, પરિપૂર્ણ, એક સનાતન, ચિન્માત્ર આચાર્ય
 દ્વારા આવેા ઉપદેશ સાંભળ્યા છતાં પણ આત્માને અર્તા-અભોક્તા મુઃ માનવી
 સમજતોજ નથી માને એની સમજમા એ આવરુજ નથી

વાર, બહી એક શકા ઉઘી શકાય છે-‘માનવીના આત્માનું
 અન્તાપણું નહીં પણ કર્તાપણું જોવાય છે, એ કાંઈ અનુચિત નથી આત્માનુંજ
 કરવાપણું છે આત્માનું કરવાપણું નથી એવું કાંઈ પ્રમાણજ નથી ‘હું આ
 કરું છું’ એવું કરવાપણુંનો ધર્મ અમે જાણી આવે એકએ છીએ અને
 કાને સાંભળીએ છીએ-એથી પ્રત્યક્ષ થાય છે કે એ ધર્મ દેહનો નથી મૃત
 થયેનો દેહ ‘હું કરું છું, જાઉં છું, બોમનું છું’, એવું બોલતો નથી એથી
 પણ પ્રત્યક્ષ થાય છે કે કરવાપણુંનો ધર્મ દેહનો નહીં પણ આત્માનો છે
 દેહની એજામાત્ર આત્માના પ્રાવચાથી થાય છે દેહમા આત્મા હોવાથી-જેમ
 વાયુરહે ઝાડ હાલે છે, તેમ દેહનું સર્વકાંઈ કરવું થાય છે આથી આત્માનુંજ
 કર્તાપણું અનુમાનાય છે શ્રુતિ પણ એવી મતનનનું મ્હે છે કે-‘સ एव
 मोक्षोपरिमोहितात्मा शरीरमाधाय करोति सर्वम् ।’ એ માયાથી
 મોહિત થયેનો આત્મા શરીરમા સ્થિતિ કરીને સર્વકાંઈ કરે છે’ તેથી એ
 સાચું છે કે કરવાપણુંનો ધર્મ આત્માનોજ છે કારણકે મૂએલો દેહ કાંઈ કરી
 શકતો નથી” આ શકાનો ઉત્તર નીચે પ્રમાણે છે-‘તમે દેા છે તે
 પ્રમાણે આત્માનું કરવાપણું સિદ્ધ થતું નથી વિચારી જોતા આત્માને કાંઈ
 હાથપગ વગેરે અંગો નથી જુઓને આમશને કાંઈ અવવેા છે? શુ આમશ
 કાંઈ નરે છે? થય છે તે તો બધું અવવેાથી ને? જુઓ! સુક્રિતિ અનરથમા
 આત્માનું કરવાપણું કશું પણ જોવામા આવે છે? શરીર મરી ગયું નથીને?

શકા - ‘ના ન સમજ્યો કે સુષુપ્તિમા આત્માનું અર્તાપણું છે ‘હું
 મુએથી ઉઠ્યો, ઉઘમા મેં મુ જાણ્યું નહીં’ મનુષ્ય ઉઘતું હોય છે, એ

વખતે એના શરીરમા આત્મા છે એથીજ એને એવું અનુભવાય છે અને તેથીજ ઉપરોક્ત એવેના જેવું એ બોલે છે માટે એ વાત સાચી છે કે કર્તાપણું આત્માનું છે ‘મે સ્વપ્નામા કાશી જોયું’ એમ કહેનારો આ માગ્ સુષુપ્તિમા એવો અનુભવ કરે છે કાઈ સુષુપ્ત ખતો અનુભવ પણ એજ કરે છે શરીર કશું કરતુંજ નથી ”

શ કાનો ઉત્તર:- સુષુપ્તિ અવસ્થાનું પણ જ્ઞાન ધરાવનાર આત્માનો સદ્ભાવ દેવા છતાં પણ આત્માનું કરવાપણું સિદ્ધ થતું નથી જો કે ‘હું સુષુપ્તિ ઉઘ્યો’ એવું કહેનાર આત્મા છે, તેણે પોતાના સુષુપ્તો આનંદ વ્યક્ત થઈ પણ અનસ્વરહિત એવા આત્માનું ‘હું ઉઘ્યો, મને સુષુપ્ત થયું’ એવું ખતાવ્યાથી કરનાપણું તો સિદ્ધ થતુંજ નથી ‘તે બેઠો છે, તે છે’ એવો જેમ ઇસારો થાય છે તેમ ‘હું ઉઘ્યો’ એવો ઇસારોજ છે, એમા કાંઈપણ જાતનો વ્યાપાર શરીરમા રહેલા આત્માનો નથીજ, કારણકે નથી એને હાથ કે નથી એને પગ ‘હું સુષુપ્ત ઉઘ્યો’ એમ ઇસારો કરીને આત્મા પોતાની નિરૂપાધિક રસપ્રાપ્તિને પ્રકારો છે જેમ ઇન્દ્રિયો મન, બુદ્ધિ ઉધે છે તેમ તે ઉધતો નથી શ્રુતિ એવુંજ છે છે ‘અસુપ્ત સુપ્ત્વાનમિષાકશીતિ ।’ ‘અપ સુપ્તેષુ જાગર્તિ ।’ આત્મા સૂતેનામા દેવા છતાં તેમને બોગવે છે અને પોતે તો જાગૃજ છે આવી વસ્તુસ્થિતિ જોતા કરનાપણુંનાં ધર્મ શરીર ધારેના છે, આત્માનો નથી આત્મા અકર્તા છે એવું કશું કરવાપણું નથીજ બહુ શ્રુતિઓનો બોધ આ સત્યને પ્રમાણ કરે છે— ‘નિષ્કલે । નિષ્કલમ્ ।’ ‘નાય હન્તિ ન હન્યતે । અનતઃકાત્મા વિશ્વરૂપો હ્યર્કર્તા ।’ ‘વૃક્ષ ઇવ સ્તવ્ય ।’ ‘નિત્ય સર્વગત સ્થાણ ।’

પ્રબુપ્રેમીઓ ! શ કાઓ એને ઉત્તરો સંભળતા હું માત્ર છું કે— ‘તમારામા જરૂર વિચારાસા ઉદ્ભવશે કે તારે કરનાપણું કોનું છે ?’ કારણકે એ સિદ્ધ થાય છે કે— ‘આત્મા પ્રાણ એથી કરતો નથી કેમકે એ અવયવ રહિત છે, પરિપૂર્ણ છે, એમાં શ્રુતિઅર્થનોયી એ અક્રિય છે, પરન્તુ મુમુક્ષુઓને બોધ થતા માટે—આત્માનું અક્રિયપણું દઢ થવા માટે અને આત્માનું કર્તાપણું દોરાનું અસાન દૂર થવા માટે આત્માનો આભાસ જેને વિચારનાત્મા કહેનામાં આવે છે તેનું પ્રતીપણ છે ‘...’ એવા અભિમાન વડે સામાન્ય અને વિશેષ ધર્મ એજ કરે છે

જામતા રચાયા અને રાખાવરમા દેહને વિરે અને ખીજે ઠેકાણે 'હુ-માર' એવું અભિમાન એ વિદ્યાન-આત્મા કરે છે કરવાપણ અને ભોગવવાપણ-જગત્, ઉધન, સ્વપ્ન કરતા 'હુ અને માર' એમ બોલીને અભિમાન કરનાર વિદ્યાન-આત્માનું છે એ આભાસ આત્માજ સર્વ કર્મો કરે છે વિદ્યાનેતે આ સત્ય પ્રત્યક્ષ છે સુશુપ્તિમા જો તે ન હોય તો કરવાપણનો ભાવ પ્રતીતજ ન થાય તેજુજ શ્રુતિ કહે છે- 'વિજ્ઞાન યક્ષ તત્તુ તે કર્મણિ તત્તુતેડપિ ચ ।' 'મન્તા યોદ્ધા યર્તા વિજ્ઞાનાત્મા પુરુષ ।' જાવાથે 'વિદ્યાન' અને ક્રિયા-કર્મને-ઉદ્ભવે છે-મનનારો ભોધણો અને કરનારો વિદ્યાન આત્મા-શરીરમા રહેતો તે છે સર્વ પ્રમાણથી વિદ્યાન-આત્માનું જ કરવાપણ સમજાવતું હોવાથી કર્તાભોક્તા આત્મા નથી એ સિદ્ધ થાય છે

શરીરમાં રિધતિ કરીને બધું કરે છે એવું માવાથી મોહિત થયેલા આત્માના રૂપને 'હેનામાં આત્મ' છે શુદ્ધાત્માને માટે એ કહેવામાં આત્મ નથી શ્રૃંગારપ આત્માથી ખીજે બનેતો મોહિત આત્મા-તેને માટે કહેવામાં આ યુ છે તેથી એમ સમજવાનું નથી કે આત્મા કાણ છે શુદ્ધ, બુદ્ધ, એક આત્માજ જાણે જ્ઞાન કરતો હોય, લોકુપ્ત થતો હોય એવો સમજાય છે જેમ કહેને વિમનમા ઉડવાને તૈયારી કરતો કે મોટરમાં જવાને માટે તૈયારી કરતો જોઈને, 'આ ઉપજો, આ ગયો, આ ઉડે છે, આ જાય છે' એમ કહેવામાં આવે છે, ત્યારે મૂખાંઓની જેમ ઉડવાની અને જવાની ક્રિયા બેસનાર માનવીની માને છે, તેજુજ અજ્ઞાનીઓનું આત્માનું કરવાપણ આત્માપરે આરોપિત થાય છે આત્મા ઉપરનો આવો આરોપ સર્વ નથી જો કે આ આરોપજ છે, પણ પરત્વતાએ જો આત્માનું કર્તાપણ હોય તો તેનું સસારીપણ હરે છે આમ આત્માનું સસારીપણ હરતાં મોક્ષ જેવી કોઈ પરત્વજ રહેતી નથી મોક્ષના અભાવથી વચનનો વ્યાધાત થનાનો પ્રસંગ ઉભો થાય છે પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણનું કથન મિથ્યાં હરે છે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પોતેજ-મુક્તિને વર્ણવે છે આ મોક્ષસાત્ત્વ ગીતાને કહે છે પોતે મુક્ત છે અને ખીજને છૂટાને માટે બોધ આપે છે 'વિમુક્ચઞ્ચ વિમુચ્યતે ।'—શ્રુતિ કહે છે કે છૂટો હોય તે છોડે છે આથી સિદ્ધ થાય છે કે આત્મા અર્થાં છે એટલુંજ નહીં પણ જ્વરસાપૂર્વક એ પ્રમાણિત થાય છે

આ બાબતમાં એક પ્રશ્ન અત્રે ઉપરિચિત થાય છે કે- ‘શને ઉપાધિવાળા આત્માનું કરવાપણું કહો, પણ તે આત્માનું તો ખરું ને?’ ઉત્તર માં સામે પ્રશ્ન એ છે કે ‘આત્માનું ઉપાધિવાળા થવું કેના સંબંધથી થાય છે? સંયોગના સંબંધથી થાય છે કે સમવાયના સંબંધથી થાય છે? જો ‘સંયોગ’ નો સંબંધ કહો તો આત્માનો સંબંધ તો સર્વથી છે કેમ એ- ભાગ સાથેજ સંબંધ કરો છો? શરીરની સાથેજ આત્માનો સંબંધ છે એવું નથી ખુરસી-ટેનન સાથે પણ આત્માનો સંબંધ છે, તો એ કેમ દૂધા મડી પડતાં નથી? જો અવયવનરહિત છે તેની કોઈ અમુક ભાગ સાથે સંબંધ હોવાની રૂપતા કરવી અયોગ્ય છે ઉપાધિ એટલે શરીર-એનો પરિપૂર્ણ આત્માની સાથે જ યોગ અયોગ છે એવીરીતે શરીર અવયવી હોઈ તેનો નિરવયવી આત્માનો જ યોગ સંબંધિતજ નથી જો એમ હોય તો સર્વથી સંબંધ હોઇને આત્માનું જડપણું અને જગતનું અધપણું સિદ્ધ થાય છે તેમ જો ‘સમવાય’ સંબંધ કહો તો સમવાય અને સમવાયી બેઠિતો સંબંધ સિદ્ધ થવામાં બેઠિતી વચ્ચે અંતર હોવાથી બેઠિતે વ્યવસ્થિત થવાની અપેક્ષા રહે છે આવે પ્રસંગ આનંતા બેઠિતું જોડાણ થઈ શકતું નથી, માટે સમવાયની સાથેનો સંબંધ સિદ્ધ થતો નથી

પ્રાર ‘કર્મલુગામ્યનુક્રમેણ દેહી ।’-આ શ્રુતિ પ્રમાણે ‘કર્મ’ પ્રમાણે ઉદ્ભવતા શરીરોમાં અનુક્રમે એ જાય છે’ એમ કથનથી આત્માનું દેહી હોવાનું સંભળાય છે એ જોતા બેઠિતો દેહ અને આત્માનો અવયવ અને અવયવી-ભાવનો સંબંધ રહે છે જ, જેથી એ બેઠિતું જો પણ સિદ્ધ થતું નથી કારણકે જ્યાં અવયવી હોય ત્યાં અવયવ હોયજ છે એ જોતા જ્યાં આત્મા ત્યાં દેહ-એમ ખરું કે નહીં? આનો ઉત્તર નકારમાં આવે છે શું બે દેહો વચ્ચે આત્મા નથી? આત્મા તો સર્વગત, એકરસ આકાશની આરપાર અને બહાર પણ છે ત્યારે શરીરમાંજ જ અને શરીરની બહાર નથી એવું નથીજ દેહ દેહીનું જોડાણ બની શકતુંજ નથી આ હાલતમાં દેહી કેણું છે? આ પ્રશ્ન થતા પિના રહે તેમ તેમ નથી, જેનો ઉત્તર આ છે કે- ‘અવિદ્યાદશામાં ‘હું દેહ છું’ એમ અજ્ઞાનથી અને અધ્યાસના સંબંધથી આત્માનું દેહીપણું સંબંધિત થાય છે અને એથી એને દેહી કહેવામાં આવે છે -પણ આ કથન અધ્યાસના કારણથીજ કહેવાય છે એ જૂનું ઘરે નહીં વસ્તુતાએ જોતા એમ નથી પૂર્વોક્ત સંયોગ અને સમવાયનો બીજો એક સંબંધ જોતા અને એનો

અંગીકાર કર્યા છતાં પણ એ વાસ્તવિકે કરતું નથી. જુઓને કાળો, રંગજ ન હોય તો કાળો એવો ઘોડો કેમ હોય? તેમ દેહનો નાંચ છતાં દેહીનો પણ નાશજ થવાનો પ્રસંગ આવે છે અને વળી એ જોતાં આત્માને નિલ કહેનારી શ્રુતિનું અસંલપણું કરવાનો પ્રસંગ ઉભો થાય છે. આ જોતાં આત્માનું સંસારીપણું કરે છે. આત્માનું સંસારીપણું કરતાં એનું મોક્ષરહિતપણું વગેરે અનર્થ ઉભા થાય છે. આ બધું જોતાં અને શ્રુતિઓનું કથન જોતાં અવયવરહિત અને અસંગ એવા નિર્વિરોધ આત્માનો ઉપાધિ સાથે, તેના ધર્મ સાથે અને એ ઉપાધિરૂપ શરીરના કર્મ સાથે કાંઈ પણ રીતે કંઈપી પણ સંકાંપ તેમ નથી. તેટલા માટે આત્માનું ક્રિયાપણું, ક્રિયાનું આશયપણું, યા ક્રિયાનું વિષયપણું કદાપિ જરાયે કાંઈ પણ રીતે સંભવતું નથી.

આ કારણથી ભગવાનથી એનું કહેવાય છે કે એ બધું અવિદ્યા અને તેનું કાર્ય. અજ્ઞાનયુક્ત શરીરરૂપ ઉપાધિ છે. તેનાથી ભકતોને ઉડાવવાને અને એ અવિદ્યાથી કરવાને ઈચ્છતા ખોતે એ બોધ આપે છે કે ‘આત્મા તો કેવલજ છે.’ વળી આ બોધને દહ કરવા બાર દધને ભગવાન કહે છે કે—‘અવયવવાળી ઉપાધિ એણું જે શરીર તેનેજ તમે કર્તાભોક્તા જાણો. આત્માને નહીં. આત્મા તો કેવલ, કળાવિનાનો, ક્રિયા વિનાનો છે. તેને સ્વપ્નમાં પણ કર્તા મજા માનો. અવયવરહિત, અસંગ એવા આત્માને ક્રિયાનું આશયપણું ન માનો.’ આત્મ ભગવાનનું કથન ગીતામાંથી નીકળતું સમજો અને પછી એને ગુરૂ પાસેથી શીખ્યા પછી અને આત્મતત્ત્વને એનું કહેવાતું સાંભળ્યા પછી પણ તેમજ ડોકું ધુણાવીને ‘હાજહા’ કર્યા પછી પણ આત્માને પાપપુણ્યનો કર્તાભોક્તા માનનાર માનવી દુર્મતિ કહેવાય છે.

વાર! હવે અસંગ એવો આત્મા શરીરનો સંગી અધ્યાસથી અને છે અને બંધાય છે, છતાં ગીતાના બોધથી તે શરીરનો સંગી હોવાં છતાં વિદ્યાના બોધથી છુટે છે. આ સાંગજયું છતાં મનાતું નથી અને દેહાધ્યાસથી પાપપુણ્ય કર્મ કરે છે અને સાંભળ્યા પછી કોઈકથી એવાં કર્મ નથી પણ થતાં. આ દાહનમાં સ્વાભાવિક રીતે એવો સત્ત્વ યાય કે ભગવાનના બોધ પછી, ગીતાના પાઠ કર્યા પછી અને ગુરૂનો બોધ થયા પછી પણ કોણ આચરણ કરે છે અને

અવિદ્યાથી બચે છે? એ બાણુ મોક્ષાર્થીને બહુ જરૂરનું છે. સંસારીઓને અને સાગીઓને પણ સમય આવે-ત્યારે બુદ્ધિહીન યદ્દિજ્ઞાનો પ્રસંગે ઉભો થાય છે. “બચે છે કેણુ?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર માત્ર એક જ છે—“બચે છે ‘તીવ્ર વૈરાગી, ‘તીવ્ર મુમુક્ષુ, પાકો સયમી અને આત્મધર્મમાં રહેતો. અસંગ બ્રહ્મવિદ્દ યા પ્રભુનો સાચો ભક્ત, જે પ્રભુનું કૃપાપાત્ર હોય તે ”

દુષ્ટાંતઃ—જનમમાં એક મહાત્મા રહેતા હતા સયમી અને નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી, સુદર, સુદૃઢ, મૌન છતાં સ્ત્રીઓને આકર્ષણ થાય એવા શરીરવાળા હતા. હમેશા ગામમાં ભોજન કરવા આવતા હતા રસ્તામાં એક વેશ્યાનું ઘર આવતું હતું વેશ્યા પણ મહાત્માના રૂપસૌંદર્યના કારણે આકર્ષણથી હતી ઘણી વાર મહાત્મા તે રસ્તે યદ્દ જતા અને તેણી તેમને જોતી એટલે તેમને પ્રશ્ન કરતી હતી કે “તમે મરદ છો કે સ્ત્રીરત?” મહાત્મા પણ હમેશા એને જવાબ આપતા કે “કોઈ એક દિવસ આ સવાલનો જવાબ આપીશ.” આ પ્રમાણે બહુ દિવસ ચાલ્યું અને છેવટે નર્તકિ આબુ મહાત્માનું મોત પોતે મરણપથારીએ હતા એટલે ક્ષિક્ષા લેવા જવાબ નહીં અને વેશ્યા એમને જોઈ શકે નહીં એટલે મહાત્મામાં મુગ્ધ મયેલી તેથી તેમના મુકામ પર ગઇ અને એમની દશા જોઈ પાછો અસલ પ્રશ્ન પૂછી કહ્યું “મહાત્માજી! હવે આજે તો જવાબ આપો!” તરતજ તેણી બોલ્યા “હું મરદ છું, પુરૂષ છું, આ લોકોમાંથી અખંડ શુદ્ધ આચરણ કરીને આ લોકોમાંથી જાઉં છું” વેશ્યા બોલી “તમે મરદ તો પ્રથમથીજ હતા, છતાં તે વખતે આવું નહીં કહેતા અત્યારે કેમ કહો છો?” મહાત્માએ જવાબ આપ્યો “પુરૂષગતિમાં જન્મ લેવાથી, પુરૂષ થના છું નથી, પણ પુરૂષોનાં કામો કરવાથી માનવી પુરૂષ બાને મરદ બને છે. મેં મારા પુરૂષાર્થથી પુરૂષગતિ સાધ્યું કરી છું એમ અને અત્યારે સતોષપૂર્વક અને આત્મપૂર્વક લાગે છે” આટલું બોલી મહાત્માએ પોતાનો છેલ્લો શ્વાસ ખેંચ્યો

પ્રભુપ્રેમીઓ! આપાનોહિત વિદ્યાન-આત્મા કહે-રાયો તો એ મોહ કેવો તોય છે, એનું સ્વરૂપ જાણવું ઘટે છે જેમકે ‘તમે’ અધારમાં ચાલ્યા જતા રસ્તામાં એક સર્પ પડેલો જોયો અને તેથી તમને ક્ષોભ થયો તમે જતા હતા તે સાકડી ગઈ હતી તમારી પાછળ એક જોડ ચાલી આવતી હતી

તમે આગળ વધી પણ ન શકો તેમ પાછળ પણ બંધ ન શકો એવી તમારી સ્થિતિ થઈ ગઈ પરંતુ વસ્તુતાએ તમે જોયેનો સર્પ એ સર્પ ન હતો એ તો એક દોરડાનો ટૂંકડો હતો કેટલો બોલે ક્ષોભ થયો ? તમારૂં આખું શરીર પરસેવાથી રેબડેમ થઈ ગયું અને ધૂનવા માંડ્યું આ બધું તમને કાણે કયું ? એ તમને અજાણ્ય છે સર્પ ન હતો છતાં સર્પ સમજાયો એ કાણે સમજાવ્યું ? એ પણ તમને અજાણ્ય છે જ્યાંબ એ છે કે આ બધું તમને કયું તે તે અપિદા યા માયા યા અજ્ઞાને આ અજ્ઞાનમાં બે શક્તિઓ છે—આવરણશક્તિ અને વિક્ષેપશક્તિ. એમાની આવરણશક્તિએ તમને દોરડાને છુપાવીને બતાવ્યો સર્પ અને વિક્ષેપશક્તિએ સર્પવડે તમને ધોત્યાઓ ક્ષોભ આવીજરીતે માયાથી મોહિત થયેનો નિજ્ઞાન આત્મા કહેવાય છે વસ્તુતાએ સાધ્યને યના બમને દૂર કરવાની આ બંધી બાતો છે બાકી આત્મા તો અક્રિયજ છે

૧

૧

વાર આત્મા અક્રિયજ છે એવું જેનું નિશ્ચય જ્ઞાન છે તે ‘સુમતિ’ કહેવાય છે એ દુર્મતિ નથી કારણકે પાપપુણ્યનો કર્મ આત્મા છે એવું મૂખાંધ બરેલું એ માનતોજ નથી. આથી એવું સાબળામાં આવે છે કે ‘હું મરુ છું’ એવો જે માનવીની ખુદિમાં ક્રિયાબાવ ન હોય તે ત્યાંપિ પાપથી લેપાતો નથી આખા વિશ્વનો નાશ કર્યાથી પણ એ નથી બધાતો કારણ એવું એક તો આ છે કે એ આત્માસ્વરૂપ છે આત્મા જે મર્ષ ક્રિયાજ કરતો નથી તે હણેજ કેમ ? જેનો સગ શરીર સાથે છે તે હણે છે, જેનો સગ શરીર સાથે નથી તે હણતોજ નથી આખું વિશ્વ હણ્યા છતાં એ નથી લેપાતો અને નથી એ બધાતો તેનું કારણ આ છે “આ મુમુક્ષુ ભક્તપિદ્ ગુરુત્વ કૃપાપાન થયો છે કેમકે પૂર્વના જન્મોમાં સાત્ત્વ વૈદિકમોથી આરાધન કરીને પરમેશ્વરના અનુમદથી શુદ્ધાત્મા થયો છે અને શુદ્ધાત્મા થવાથી ત્રણ વગેરેથી ઉપજેલા જ્ઞાનવડે જેમ પાણી બને દૂધ જુદા પાણમાં આવે છે એવીજરીતે આત્મા અને અનાત્માનું—સાત્ત્વ અને રોહણશક્તિનું બસગર જુદા હોવાનું જાણીને અનાત્માથી આત્માને જુદે જાણે તે પોતાના આત્મામાંજ આત્મામાત્ર અબીને સદા આત્મામાં રહેતો હોય છે” બીજું કારણ આ છે— ઉત્તમ કોટિના આ બ્રહ્મરિદે શરીરથી પોતાને જિન જાણી લીધો છે અપિદાના મર્ષો શરીર સંહિત પાપ મરણો જે કર્મને પૂર્ણ મરનારા છે તેમથી જે કોઈ બલાનૂત્તર અને મના કરેલા કર્મ થાય છે પરંતુ એના કર્મો થવા ના ‘મે કયું’—એ

‘આધુ’ એમ એ બોલે અને એમ માતે પણ વ્હે એ પોતાને અહિં માનતો
તેવ તો એના અહિંલાનથી થયેલા ક્રમોવડે નથી એ બધાતો અને નથી એ
લેખાતો કારણકે એ લાવમા અનામલાન નથી એની અહિંલાવમાજ રિયતિ
છે આવી અહિંમા અહિંલાન આમિમશુદ્ધિ હોય એને ‘નાહકૃતશુદ્ધિ’—
કર્તાબોક્તાપણુના ભાવવાળી શુદ્ધિ નિનાનો શક્તિમા કહેવામા આવે છે એનામા
માનાના કાર્ય—શરીરમાં અહિંલાન રહ્યો નથી ”

‘ના’ શ્રીજી કારણ આ છે— કરવા કરનામા ‘હું’ ભાવ જેનામા રહ્યો નથી
એવો અહિં ‘હું’ અહિં—તટસ્થ છું’, ઉપાધિરૂપ શરીર—પોતાની વાસનાતુરૂપ
આ, કર્મ કરે છે એવું ઉપાધિથી ચતા કર્મમા ‘હું’ ભાવ કરનારાથી પણ
અગો—શરીર અને વિશાન—આત્માથી—લિન બેઉનો સાક્ષી ‘હું’ કિયારદિત છું
એમ માનીને પોતાને અહિંમા રિયતિ કરાવનારો લાગે સમય નિલનિરતર
સમાધિના અભાસના બળનાજો જે બોજન કરતા, પણ ‘હું’ બોજન કરે છું’
એવું પોતાને સમજતો નથી એ કતાપણુના ભાવરહિત હોય, છે ।

ચોથું કારણ આ છે—“કર્તાપણુના ભાવવાળી જેની શુદ્ધિ, નથી, જેની
શુદ્ધિમા એવી વૃત્તિ પણ નથી—એવો એ અહિંવિહ જે લેખાતો નથી તે ‘મારથી’
આવુ બનુ બૂઝ કર્મ થયું’ એવો ભાવના નિનાનો એ છે કાષ્ઠપણુ કર્મશીન
‘મે’ આ કર્મ આચર્યો મે આ કર્મ ન આચર્યો’ એવું પોતાની શુદ્ધિમા
આણીને જેમ લેખાય છે તેમ આ અહિંવિહ એવા સરસરવાળો ચતો નથી
અને કુષ્ટાકુષ્ટ કર્મ ‘મે’ કર્યું’ એવું સામાન્યરીતે અને વિશેષે કરીને માનીને
એવા સરસરવાળો થતો નથી જેમ કાષ્ઠ માનવીની છાયા માનવીનાં અપવેની
ચેષ્ટા કરીને તેવું અનુકરણ કરે છે પણ એ અહિંથી કાષ્ઠ કર્મ તો ઉપજતુજ
નથી તેમ પોતાની ઉપાધિથી લિન અહિંવિહની શુદ્ધિમાં શરીરથી રૂમેલા
કર્મમા ‘મે’ એ કર્મ કર્યું’ એની માન્યતાનો ઉદય ચતો નથી કારણકે તે
અહિંલાવને પામેનો છે એનામાં કર્તાનું અને મનું તાદાત્મ્યનું નથી ।

પાંચમું કારણ આ છે કે—“કર્તા અને કર્તાના કર્મની તાદાત્મ્યભાવ અને
સબધથી ‘હું’ કર્મ કરે છું’ એવું જ્યારે મનાય છે અને કર્મ કરાય છે
સારેજ એવા પ્રકારના કર્મથી લેખ લાગે છે ‘હું’ અહિં છું’ એવી દૃઢ ભાવનાથી
‘હું’ કર્મ કરે છું’ એવી મા યતોથી આંચોય તો તે ‘અહિંકૃતશુદ્ધિ’ કહેવાતો

નથી અને એને લેખ પણ લાગતો નથી, એવો એ બ્રહ્મવિદ્ છે. જેમ સ્વદેહ કહેકે 'મે' સ્નાન કર્યું' અને 'એ સ્નાનથી જેમ દેવદેવ મણુનદાર્યો કારો' છે એના જેવો એ છે."

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ બાબતમાં એક શંકા કરી શકાય તેવું છે. પાર્થલોપમાં દર્શાવેલ અપાર્થ છે તે અનુરૂપ નથી અને જે કહેવાય છે તે પ્રિય આ ઉપન્યાસ વડે ઉત્તરુંજ. જુઓ બ્રહ્મવિદ્માં સ્વદેહમાં અને સ્વદેહથી ચતા કર્મમાં 'મે' આ કર્યું' એવી માન્યતા કરેલા 'કર્મથી ઉપજતી નથી' અને 'અવિદ્યાનમાં એવી માન્યતા ઉપજે છેજ. તેથી એમ સમજવાનું નથી કે 'અવિદ્યાન' અને 'બ્રહ્મવિદ્-એ બેઉનાં શરીરો ગુદાં છે. શરીર એક છે પણ માન્યતા ગુદી છે. બ્રહ્મવિદ્ની માન્યતા શરીરને વિષે 'હું શરીર છું' એવી છે અને 'મે' સ્નાન કર્યું' એમ કહે છે, જ્યારે અવિદ્યાનની માન્યતા શરીરને વિષે 'હું શરીર છું' એવી છે અને 'મે' સ્નાન કર્યું' એમ એ કહે છે. શરીર 'એ હું છું' એ માન્યતાથી ચાતા અને એવે એ બેઉ ગુદાં સ્વભાવવાળાં હોઇને એકપણ સિદ્ધ થતું નથી અને બીજીરીતે તેમ માનવાથી એકપણ સિદ્ધ થાય છે અને આત્મા અક્રિય મનાય છે. આથી જોવાય છે વિદ્યા આત્માની. દેહ વિદ્યાન નથીજ. વિદ્યાન આત્મા છે. શરીર અને આત્મા બેઉ વિન્ન સ્વભાવનાં છે તેથી તેમનું એક સંબંધનું નથી.

બેઉનું એક પ્રલક્ષ પ્રમાણથી સિદ્ધ થતું નથી "મોટે શરીર" વગેરે ઉપાધિરૂપ લક્ષણમાં વાસના વડે તેની કર્મમાં પ્રવૃત્તિ થયા 'જાતપણ 'હું કર્મ કરું છું' એવી માન્યતા ઉપજતી નથી. કેમકે એનોમાં કર્મનો તાદાત્મ્યભાવ નથી અને તેથી એની બુદ્ધિમાં 'મે' આ કર્યું' એવી ભાવના ઉપજતી નથી અને તેથી એ બ્રહ્મવિદ્ લેખતો નથી. આથીજ કહેવાય છે કે 'જેનામાં મેં કર્યું' એવી બુદ્ધિ ન હોય તે લેખતો નથી." આથી શંકાનો ઉત્તર બરાબર મળી રહે છે કે "વાર્તાલાપ" માં આપેલાં દર્શાવેલ આત્મા અક્રિય હોવાનાં અને શરીર વગેરે ક્રિયાત્મક હોવાનાં-બધાં અનુરૂપજ છે, અને એનો ઉપન્યાસ પણ સુસંગતજ છે. કર્મનો કર્તા-બ્રહ્મવિદ્ અને, અવિદ્યાન-બેક શરીરના એક સરખા ચાતા છે. શરીર એક છે, બે નથીજ. જાણનાર અને જાણનાપણું બેઉમાં ધર્મ વિષદાનુભવી છે. બેઉ એકબીજાથી ગુદાં છે,

છતાપણ શરીરમા શરીરે કરેલા કર્મોમા વિદ્વાનનું 'મે આ કર્યું' એવું કહેવું
જે થાય છે તેમા તે 'આત્મા છે' એવી માન્યતા હોતી નથી, માટે દૃષ્ટાત
અયુક્ત નથીજ. માન્યતા ભિન્ન છે કર્મની નિષ્પત્તતા શરીર વગેરે પાંચ
વસ્તુથી થાય છે એવું જાણનાર વિદ્વાન સત્ય કહે છે, પણ એ દેહાધ્યાસથી
કહે છે માટે લેપાય છે અહાવિદ્ 'મે આ કર્યું' એમ બોલે છે તે પોતે
અહા છે એવી માન્યતાથી બોલે છે માટે એ લેપાતો નથી

પ્રભુપ્રેમીઓ! તમે અસારસુધીના વાર્તાલાપથી રામજી શક્યા હશે કે
આ પ્રમાણે પોતાની ઉપાધિરૂપ શરીર અને શરીરે કરેલું કર્મ એક સાથે
તેનો સખધ અહાવિદ્ને ખીંચકુલ નહોં હોવાથી એ લેપાતો નથી અને શરીર
અને એની સહાયને કર્મની નિષ્પત્તતાનાં મારણ જાણનાર લેપાય છે એવું
પરમ કારણ અહાવિદ્ને 'હું અહા છું' એવું અપ્રતિમદ્ જ્ઞાન છે અને વિદ્વાન
લેપાય છે એવું પરમ કારણ અહાજ્ઞાનનો અભાવ છે. અહાવિદ્ને નૈઋત્મ્યસિદ્ધિ
થાય છે આવી નૈઋત્મ્યસિદ્ધિનું ફળ એ આવે છે કે 'પૂર્વેક્ત કથન પ્રમાણે
અધિષ્ઠાન એટલે શરીર વગેરે પાંચ વસ્તુઓની ક્રિયા નિષ્પત્તતાથી થતા કર્મ
વડે હિંસા કરવામા અહ મર-મમકાર રૂઝ નિદ્વાન કદાપિ આખા વિશ્વનો
સહાર પોતાને હાથે કરે તોપણ તે હિંસાને કરતો નથી અને કદાપિ ક્રોધનાથી
એ હજીતો નથી એ કર્મજ કરતો નથી એવો એ આત્મા છે કર્મ તો શરીર
વગેરેથી થાય છે-આત્મા અકર્તા છે-આત્મારૂપ બનેલો વિદ્વાન અહાવિદ્ પોતે
હિંસાનું કર્મ કરતોજ નથી શરીર કરે છે આ અહાવિદ્ શરીર નથી, પણ
આત્મા છે આ હિંસાની ક્રિયાનો કરનાર એ પોતે છેજ નહીં

અને એક સનાતન કરી રાજ્ય તેવું છે, કારણકે "આ બધું તદ્દન ઉલટું
છે શું અહાવિદ્ હાથમા તરવાર લાખને આણીઓના ગળા કાપી નાખતો હોય
છતાં કહેવું કે 'ના! એ કાપતોજ નથી' તો શું નરી આખે જોયેતું મિથ્યા
છે? કેટલું બધું અસત્ય? જે કર્મ કરે તે કર્તા કહેવાય કુભાર માટીનો
પીડો મૂકીને ચામડો ફેરવે અને એના પર નળિયા બનાવી બનાવીને ઉતારતો
જાય ■ આખે આ બધું દેખાય છે, છતાં શું એમ કહેવું કે એ નળિયા
કુભારે ક્યાં નથી? શું કુભાર નળિયા કરતો નથી? શું આ તદ્દન અસત્ય
બોલાવું નથી?"

પ્રશ્નનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે—“તમે પ્રસન્નને જોનારા છો વિચાર કરવાની તમને ટેવ નથી આપણે તત્વજ્ઞાનનો વાર્તાલાપ કરીએ છીએ અને આપણે મિત્રારીએ છીએ મોક્ષશાસ્ત્રને—આ જૂની જગુ જોઈતું નથી હજી ખીજા અધ્યાય—સામ્યયોગનું જ્ઞાન તમારી સમજમાં આવ્યું નથી અર્જુન જેવાજ તમે રહ્યા અર્જુન જેટલી આજીવિમ માટે તમારી મુશ્કેલી નથી અર્જુનને મોત સાથે ખેન કરનાનો હતો તમે એ હાનતમા નથી તમે સત્સંગ કરવા એમના થયેલા છો છતાં તમારું ચિત્ત શારીરિક ભોગોની ગ્રાધ્વિભાજ કરવાના કામમાં ચોખ્ખું છે તેથી આવો પ્રશ્ન સંબંધિત છે અહીં એ જોનારું નથી કે અન હાથમાં તરવાર લઇને આખા વિશ્વનું હનન કરે અને સદાર કર્યા છતાં—અકર્તા કહેનાય છે પોતે આ સદાર કરે છે કે ખીજા કોઇની પાસે સદાર કરાવે છે ? ખીજાની પાસે સદાર કરાવનામાં—જેમ રાજા જેમને સદાર કરવાનો હુકમ કરે તેમ એ હિંસા પણ હનનક્રિયા હોવાનો અસંભવ હોઇને હજીને પણ હજીતો નથી એવા કથનનો વિરોધ હોવાનો પ્રસંગ ઉભો થતો હોનાર્યો તેથી એ સત્ય વાત છે કે— વિદ્વાન વડે થતું હનનક્રિયાનું—કર્મ થવામાં એનું અકર્તા—પણ છે—અવિદ્વાનનું નહીં એ યાદ રાખવું ઘટે છે જે કોઇ કર્મ કરે છે અને કરાવે છે તે કર્મનો સાક્ષાત્ કર્મવડે કર્તાજી હોય છે—તેથી વાત આ નથી આ વિદ્વાન પોતાનાથી ખીજાનાથી થતા કર્મને ખીજાને કરવાની પ્રેરણા કરાવે છે થા કરે છે આ વિદ્વાન—આકાશમાં દોડતા વાદળાની મધ્યમાં ધેરાનેના ચક્ર સમાન આત્મારૂપે શરીરમાં છે શરીરમાંના અધિષ્ઠાન વચ્ચે કર્મકરનારા પાંચના સગથી ઉપજેલો આત્માની જાણરૂપ દેહ અને ધ્વંદ્વિયોને ‘હુ છુ’ એમ માનનારો દેહાભિમાની વિદ્વાન—આત્માનું હિંસાની ક્રિયાનું કરવાપણું છે વિદ્વાનનું એટલે આત્માનું નથી જુઓને આકાશમાં જોઇને ધડીલર થતી જાણ વાદળા દોડતા દેખારો ચક્ર દોડતો નહીં દેખાય તેમ ઉડા ઉતરીને વિચાર કરી જોતા સમગ્રશે કે શુદ્ધામાં અક્રિયજ છે ।

કુટરથ, અસંગ ચિદ્રૂપ જાની ગયેના વિદ્વાન પણ જલનિદ્ હોઇને શરીરસહ પાંચની ક્રિયાથી ઉપજેલા કર્મની ખાતરમાં સંયોગ અને સમવાયના સંનધ મિત્રાને છે આત્મા સંયોગ અને સમવાયના સંનધથી શરીરવડે પણ કર્મની સંભાવના કરી શકતો નથી શરીરવડે પણ કર્મની સંભાવના કરી શકતો નથી માટેજ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે કે—“હત્વાપિ સ દર્મોહોવાન

હન્તિ ।' મૂર્ખાઓની નજરે ઉપવર્ક દૃષ્ટિથી ચંદ્રની પેઠે ક્રિયાવાન પેઠે દેખાતો જના વસ્તુતાએ અહાવિહ-અહાલા-પણુને પામેલો હોવાથી ક્રિયામાનનો કર્તા છેજ નહીં, તેથીજ અકર્તા અહાવિહને તેના કર્મ સાથે જનમનો નિષેધ ગણ્યો છે મતનગકે કર્મથી એ બધાતો નથી. ઉપાધિરૂપ શરીર જે પોતાનાથી ખીજુ છે તેનાથી કરેલા કર્મથી અહારૂપ અહાવિહ કેમ બધાય દેવદત્તે કરેલા કર્મનું ફળ યદ્યદત્ત નજ ભોગવે આકાશ સમાન આત્મા અક્રિય હોઇને એ નથી લેપાતો અને નથી કર્મના ફળને ભોગવતો અચાની મનુષ્ય આકાશને આસમાની રગતુ કહે તેથી આકાશ આસમાની રગતુ બની જતું નથી અને છે પણ નહીં ઝાઝાથી દેખાતું પાણીનું સરોવર સાચું સરોવર બની જતું નથી અને છેજ નહીં,

કોઇપણ રીતનો આરોપ કરવાથી આત્માનું સ્વરૂપ બદલાઇ જતુજ નથી અને નથી થતો એ બનાબૂરાં કર્મનો પ્રતિબોક્તા-કારણે એવું સ્વરૂપજ છે 'અવિક્રમ' અને એથીજ અહાવિહ અહાકારતા પામેનો અવર્તા અને અંબોક્તા છે આત્મા નિરવધન કુટમ્બ, ક્રિયાવાન બનતોજ નથી વળી તે નથી થતો કર્મનો ફળગાન આ કારણથી આત્મામા આત્માપણુ આણુ હોવાથી આત્મવિહ યતિ પોતાનું અક્રિયપણુ માનવાની દૃષ્ટિથી 'મે પૂર્વે કાઈ વ્યુ' નથી અને વર્તમાનમા પણ દુ કશું કરતોજ નથી' એવું માનતો વારંવાર આત્મસ્વરૂપમા રહેલો હોવાથી ઉપજેતા વિજ્ઞાનના બળથી સચિત, પ્રારબ્ધ અને ક્રિયામાણુના સર્વે કર્મોના ફળથી છૂતી જાય છે, એને કશું વગમતુજ નથી

આત્મ હોવાથી આત્મુ નિશ્ચ એનાથી હણાવા છતાં અહાવિહ યતિ હનનક્રિયા અને હિંસાના કર્મના પ્રલનાયના જરાપણુ સબધ વિનાનો છે આત્મ અહાગાનનું મહાન અદ્વિત માહાત્મ્ય જ સારબધમુક્ત થવાને માટેનું છે સ્વભારિકરીતે એને વખાણુરામા આવેલું છે કે-"તે આત્મવિહ યતિ કે જેણે નિત્યનિરતર સમાધિ-નિબ્ધાથી વાસનામથી જાણી નાખી છે તે, સદાર થયો છતાં સદારનો કર્તા નથી એવો આત્માસમ સ્વાનદાયતને પીનારો, નિત્ય તૃપ્ત, સર્વને આત્મા સમાન દેખનારો, કોઈ પ્રવૃત્તિજ કરતો નથી કેમકે પ્રવૃત્તિ ઉપજ્ઞાનનાર અવિદ્યા અને અવિદ્યાથી ઉપજતી કામના, એવાઓની સમાધિવડે સમૂળી નષ્ટ થએલી હોય છે પરાવર-ભૈરવ વીર્યાનથી એજે એનાચાથી બેદલાવ નષ્ટ કરી નાખ્યો છે, એવો આ અહાવિહ યતિ કદાપિ આદારમિદાર વગેરે લાક્ષણ્ય શરીરપાત્રાનાજ

માત્ર પ્રયોજન માટે કરે છે, તેથી લેલાંબૂરાં કર્મ સાથે એને સંબંધ નથી, એવું કહેવાય છે. શ્રુતિઓ પણ એમજ કહે છે કે-‘તં વિદિત્વા ન લિપ્યતે કર્મણા પાપકેન ।’ ‘યથા પુષ્કરપલાશ આપો ન શ્લિષ્યન્તે એવમેવંવિદિ પાપં કર્મ ન લિપ્યતે ।’ જાવાર્થ-‘તેને જાણીને જેમ કલમપત્ર પાણીમાં રહ્યા છતાં પાણીથી લેપાતું નથી, તેમ આ બ્રહ્મવિદ્ શરીરમાં રહ્યા છતાં કર્મવડે અને પાપવડે લેપાયમાન થતોજ નથી’

યાદ રાખો કે કર્મની પ્રેરણા છે ત્રણ પ્રકારની-‘જ્ઞાન, રોષ અને માતા,’ તેમજ કર્મ ઉત્પન્ન થવામાં કરણ, કર્મ અને કર્તા એ ત્રણ પ્રકારનો કર્મસંગ્રહ ક્રિયાનો આશરો છે. આના વાર્તાલાપનો આરંભ થાય તે પૂર્વે અભ્યસરૂપી વાર્તાલાપમાં શુ આઠ્યુ એ કરીને યાદ કરી લેવું જરૂરનું છે. પ્રથમ એવું પ્રતિપાદન થયું છે કે વૈદિક કરવા યોગ્ય અને નિષેધ કરાયેલાં બધાં કર્મો અધિષ્ઠાન એટલે શરીર સહિત પાંચ વસ્તુઓની ક્રિયાથી થાય છે, છતાં કર્તાપણાનું અભિમાન કરનાર દુર્મતિ છે અને એથી એ બંધાય છે. બન્ને કર્તાપણાનું અભિમાન કરે પણ જો કર્તા વિદ્વાન હોય તો તે અકર્તા છે અને ખીચું એ પ્રતિપાદન થયું છે કે-પૂર્વોક્ત લક્ષણવાળું અકર્તાપણું, જ્ઞાનપણું, જ્ઞાનજ-કૈવલ્યનું અપ્રતિબદ્ધ પરમ કારણ છે વગેરે વગેરે.

આરંભથીજ આમ મુમુક્ષુએ માત્ર મુક્તિના એકજ પ્રયોજનથી મુક્તિ માટેના જ્ઞાનની સિદ્ધિનું કારણ અંતઃકરણની શુદ્ધિ અને તે દ્વારા થતું સાત્વિક કર્મજ કરવું ધટે. એટલા માટે કર્મની પ્રશ્નિતનો હેતુ, કર્મનો આશરો અને જ્ઞાન, કર્મના કર્તા બુદ્ધિ વગેરેનું સાત્વિક રાજસીક અને તામસીકપણું વગેરેનું અને તેમના ભેદનું પ્રતિપાદન કરવાને માટે હવે પછીના વાર્તાલાપનો આરંભ કરીશું. જો કે સત્તરમા અધ્યાયમાં આદ્ય વગેરેનું સાત્વિક-રાજસીક-તામસીક-પણું પ્રતિપાદન થઈ ચૂક્યું છે, છતાં શ્રદ્ધા વગેરે પાંચ વસ્તુઓના શુભેદથી પ્રતિપાદન થયેલું નથી સાત્વિકાદિ ભેદથી જ્ઞાનોને જાણીને રાજસ્યામસ જ્ઞાનનો ત્યાગ કરીને ‘‘એચ્છિક’’ સાત્વિક જ્ઞાન ‘વિશે પ્રવૃત્ત થનારનીજ ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે અને તેથીજ જ્ઞાન અને તેનું ફળ સિદ્ધ થાય છે. આ કારણથી એટલા માટે પ્રેરણાના અને કર્મના આશરાના સ્વરૂપજ્ઞાનનું શુભેદથી જ્ઞાન અને કર્મના સાધ્વસાધનભાવના ભેદને સમજાવના વેદના અર્થને અને ગીતાના અર્થને દૃઢ કરવા ચર્ચા કરીશું.

(૧) જ્ઞાન, (૨) જ્ઞેય, (૩) પરિજ્ઞાતા, (૪) કર્મપ્રેરણા, (૫) કરણ, (૬) કર્મ, (૭) કર્તા અને (૮) કર્મસંગ્રહ—આ આઠ શબ્દોની વ્યાખ્યા અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે -

(૧) જ્ઞાન—એટલે સનાધપૂરાઈ, દુષ્ટાદુષ્ટ વગેરે દ્રવ્ય અને ગુણપદાર્થથી ઉત્પન્ન થતો રિવેક જેવડે સમજાન છે તે. સાધારણરીતે સર્વપદાર્થો વિષેનો સમજ થયેલાં બધા.

(૨) જ્ઞેય—એટલે જાણવાના—સ્વરૂપો અને ગુણો તથા પદાર્થો, ઉત્પન્ન થયેલાં બધા.

(૩) પરિજ્ઞાતા—એટલે જ્ઞેયનો અને જ્ઞાનનો જ્ઞાતા સર્વમાત્રને જાણનારો, સર્વનું માપ કરી શકે એવો, આત્માનો આલસ્ય માને છાયા, જેને અગાઉ 'વિજ્ઞાન-આત્મા' કહેવામાં આવ્યો છે તે

(૪) કર્મપ્રેરણા—એટલે ક્રિયાને કર્મ થવાની પ્રેરણા કરનાર, ક્રિયાની મતિને વાળનાર યા દોરનાર, યા ધોકલનાર સામાન્યરીતે સર્વે પદાર્થોનાં સ્વાગ તથા ઉપાદાન રિહિયાનો હેતુ હોય છે તે એ હેતુના જણ પ્રકારો હોય છે, જેના લક્ષણોના નામો—'પ્રમાણ પ્રમેય, પ્રમાતા' છે, જેની સમીપતાથી સ્વાગ અને ઉપાદાન ક્રિયા થાય છે તેને પ્રેરણા કહેવાય છે તે પ્રેરણા સાત્ત્વિક, રાજસિક અને તામસિકે એવા જણ પ્રકારની હોય છે

(૫) કરણ—એટલે શરીરની અદર અને બહાર જ્ઞાન, નાક આંખ, શ્રુતિ, મન વગેરે બાર અવયવોનો સમૂહ

(૬) કર્મ—એટલે અધિકાધિક ક્રમકે જે કર્તાએ પ્રાપ્ત કરવાની ક્રિયાને લીધે ઉપજેલું, વગર અથવા તે

(૭) કર્તા—એટલે કરણને ક્રિયા કરવાને જોડનારો કરણો સ્વયં ક્રિયા કરવાને અચક્ત હોઇને સ્વતંત્રરીતે ક્રિયા કરવાને અચક્ત હોઇને સ્વતંત્રરીતે ક્રિયા કરવાને શક્તિમાન નહોતો હોવાથી કર્તાની પ્રેરણાની અપેક્ષાવાળા હોઈ તેમને પ્રેરણા કરનારો વિજ્ઞાનાત્મા

(૮) કર્મસંગ્રહ-એટલે જેમાં કર્મને સારીરિતિ ગ્રહણ કરાયું છે તે ક્રિયાનો આશરો કરેલો વગેરે. પૂર્વોક્ત જ્ઞાન વગેરે અને પછી કહેલા કરણ વગેરે બેઉ ત્રણત્રણ પ્રકારના હોય છે.

અહીં એક મતવાદ યર્ષ શકે છે—“જ્યારે સપ્રદાનની ક્રિયાનું આશય-પણુ હોવાનો સંભવ છે, તેમાં ક્રિયાના આશયને પણ પ્રકારનો કેમ કહેવાય છે?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે—“સપ્રદાનની પરપરા વિના ક્રિયા ઉપજતી નથી ક્રિયા ઉપજ્યા વિના કર્મ બની જતું નથી” ક્રિયા ઉપજે છે પૂર્વે કરેલા કર્મના સરકારના કારણથી. સરકાર કામના ઉપજાવે છે તેથી ક્રિયાનો આરંભ થાય છે. આ સરકારને સપ્રદાન કહેવાય છે. સરકારની નમ્રતિ થાય છે વિદ્યાન-આત્માથી અને વિદ્યાન-આત્મા સરકારની નમ્રતિ કરવાને શક્તિદાતા થાય છે આત્માનાં સાનિધ્યપણથી. આ પ્રશ્નોત્તરનો લાવાય આ પ્રમાણેનો છે એ સક્ષમા લેતું ધટે છે કે ક્રિયાનો આશય ત્રણ પ્રકારનો છે.

૧) વાર્તા જે આ કહેવામાં આવ્યું કે સત્, રજ અને તેમ-એ ત્રણે ગુણે એકબીજાથી વિભિન્ન ગુણગણા છે અને આરા ગુણભેદથી જ્ઞાન વગેરેનું પણ ત્રણ પ્રકારનો ભેદવાળું હોવાપણુ છે એનું વધુ સ્પષ્ટતાથી સમજવું બહુ જરૂરનું છે.

ભગવાન કવિય જેના સ્થિતિ છે એનું જે સામ્યસાત્ત તેમાં ઉપરોક્ત ત્રણે ગુણોનું વ્યાખ્યાન કરવામાં આવેલું છે એકલા ગુણોનું નહીં પણ તેને ગુણોના પ્રધાનપણથી, ઉપજતા, કર્મોનું પણ તેમાં બરસગર પ્રતિપાદન કરેલું છે તેમાં પૂર્વોક્ત સક્ષણવાળું જ્ઞાન-પદાર્થનો બોધ અને કર્મ-જે ગૈવર્ધેષ્ણથી સક્ષણવાળું તેને નિષ્પજતામાં મૂકનાર કર્તા કહેવાય છે તે ત્રણે જ્ઞાન, કર્મ અને કર્તાના સત્, રજ અને તમ એવા ગુણોના ભેદથી ત્રણ પ્રકાર હોય છે. જેમકે સત્ગુણી જ્ઞાન, રજગુણી જ્ઞાન અને તમોગુણી જ્ઞાન જ્ઞાનમાં કાંઈ ભેદ હોતો નથી મતલબકે જ્ઞાનમાં ભેદ નહીં પણ-ગુણના ભેદથી જ્ઞાનનું અસમતા-પણું કહેવાયું છે જુઓને. આ ધડ છે એનું જ્ઞાન તામસી માનવને થાય તેમ રાજસી અને સાત્વિક માનવીને પણ થાય છે, પરન્તુ તામસી મનુષ્ય એ ધડને જાન્ય જવાને મારે કે દડતાડી બારવા મારે વાપરે છે. રાજસી માનવ પાણી પીવાનું બરી રાખવામાં વાપરે છે, જ્યારે સાત્વિક મનુષ્ય એમાં

પાણી ભરી પરિવરીતે દેશસેનાનાં કાર્યો માટે વાપરે છે આ પ્રમાણેના જ્ઞાનમાં જો કે જ્ઞાનમાં તો સામ્યતાજ છે જ્યાં ઉપયોગમાં ગુણથી વર્તતા સ્વભાવને લીધે ફરક પડ્યો એ ફરક તથા ભેદવાળો થયો તેવીજરીતે ઈર્મ અને કર્તા પણ ગુણોના ભેદથી તથા પ્રકારના હોય છે આનુ કપિલ ભગવાને સામ્ય-સામ્યમાં વ્યાખ્યાન કર્યું છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતે/પણ એ સામ્યશાસ્ત્રાનુ-સારજ તેમાં કહેલુજ કહે છે એવો ભાવાર્થ ઓગણીસમાં મ્લોકનો છે. અર્જુનને જે બોધ આપ્યો છે તે તેને તથા ગુણ વિનાનો થવાને માટેનો છે અને એજ ગીતાના આધારે હું આ વાર્તાનાપમાં કહું છું કે બધા માનવીઓએ શોકમુક્તિ, સસારબંધમુક્તિ અને નિર્વાણ સાતપદની પ્રાપ્તિ માટે ગુણાતીત થવું પડે આ તથા વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટેનોજ બોધ આમાં સમાયેલો છે. ભગવાન કપિલનું સામ્યસારવનું જ્ઞાન તથા પ્રકારનું છે —

૧. સાત્ત્વિક જ્ઞાન—લિંગ વિન્ન નામ-રૂપ-ભૂતિના ગુણ ક્રિયા જે નિશેષે કરીને અવિદ્યા વડે પરસ્પર વિન્ન લિન્ન ઉપજેલા અવ્યક્ત અને વ્યક્ત બધા શરીરોમાં, સ્થાવરજ ગમમાં—જેમ ઘડમાં આકાશ હોય છે તેમ—અવયવ-રહિત નિર્વિરોધ નિભાગરહિત અખડરૂપ, પરિપૂર્ણ, એકજ એકરૂપે તેમના —ગુણ કર્મધર્મ—ને લેણપણ સબંધ વિના હોય છે, અત્યંત વિશુદ્ધ, ચિદ્રૂપ, એકરૂસ, અદ્વિતીય, અબ્યય, ઉપજેલા નાશ પામ્યા છતાં તેમની સાથે જે નાશ પામતો નથી એવો છે, બૂતોલુ (ઉપજેલાનું) આવિર્ભૂત—તિરોહિત ભાવવાળું થવામાં આવાગમન નિર્ગમનાદિમાં પોતે એવો નહીં થનાર મુક્ત છે, અવિકલ્પ છે અને એકજરૂપે રહે છે અને નિત્ય તથા શાશ્વત છે, ‘તે હું છું’ એવું સમજવું તે સાત્ત્વિકજ્ઞાન કહેવાય છે,

આ પ્રમાણે એના લક્ષણવાળા ભાવને એટલે સર્વ નામરૂપને પ્રયેકને સચ્ચિદાનંદ એકરસ આત્માને એટલે પોતાને શુદ્ધ સમજીને એવીજ અખડકાર વૃત્તિનાળા બુદ્ધિને બનાવીને ‘હું દિવ્ય છું, નિરાકાર છું, પુરૂષ છું, શરીરરહિત છું’ શરીરોમાં છું’ એવું જોડું સર્વને અને આ બધાને બધા સમજવું અને એના બદલને ‘હું બધા છું’ એવું સમજવું તે સાત્ત્વિક જ્ઞાન કહેવાય છે

આમાં જે નિશેષણોવાળું બદલના સ્વરૂપનું જ્ઞાન, એક આત્માને લગતું સાત્ત્વિકજ્ઞાન બહુ જન્મોમાં કરેલાં પુણ્યકર્મોનો સચ્ચ થયા પછી ઉપજે છે.

એવાં કર્મોથી શુદ્ધ થયેલા અંતઃકરણમાં ઉપજે છે તેજ્ઞ જ્ઞાનને સાત્વિક જ્ઞાન કહેવાય છે. અને તેજ્ઞ સાત્વિકજ્ઞાન વર્તમાન દેહમાંજ મુક્તિનો અનુભવ કરાવનાર થાય છે, જેથી તેને વિદેહમુક્તિનું કારણ કહેવાય છે.

૨. રાજસ જ્ઞાન-જલ્દ પ્રકારની શારીરિકભ્રમ, દુઃખપારામ, અને વિષયાનંદની વાસનાઓ-માંદી વાસનાઓથી લેપાયેલા આનંદજીવનું ઉપજેલા દેવર્ષિઓ, મનુષ્યો વગેરેના શરીરોમાં જુદાજુદાપણાના બાવવડે દરેક શરીરમાં રેતબાવથીજ અનેક અને જલ્દ ક્ષેત્રોને જુદાજુદા સુખદુઃખાદિ બેદેવડે; એક ખીજાથી જુદા જુદા લક્ષણવાળા સમજીને જુદાજુદા માનવાનું જ્ઞાન-તે રાજસ-જ્ઞાન કહેવાય છે. આ જ્ઞાનમાં પણ આત્મ-આ શરીર અને તેમાં રહેલો ક્ષેત્રજીવ-તે ખીજા શરીરમાંના ક્ષેત્રથી તદ્દન જુદો છે-એવું જો જીવ માને તેનું જ્ઞાન રાજસજ્ઞાન કહેવાય છે, પણ તેને એ ખબર ન હોય કે તેને કાંઈ કરવાપાત્રું છે કે નહીં. આ તે જીવનું જ્ઞાન રાજસજ્ઞાન કહેવાય છે. આવા જ્ઞાનથી ધડમાં, ધરોમાં, મંદિરોમાં જો ખાલી જગ્યાઓ હોય છે જોને આકાશ કહેવામાં આવે છે, તે આકાશને ધડમાંનું જુદું, ધરમાંનું જુદું, મંદિરમાંનું જુદું એમ અનેક આકાશો માનવામાં આવે છે. એટલુંજ નહીં પણ ધર કે મંદિર ચોરસ વા લાંબુ હોય તો આકાશને પણ લાંબું કે ચોરસ માનવામાં આવે છે તેમ જ્ઞાન ક્ષેત્રજીવને જીવને દેવમનુષ્ય વગેરે શરીરોમાં રહેલાને પોતાનાથી અને એકખીજાથી જુદાજુદા માનવામાં આવે છે તેને રાજસજ્ઞાન કહેવાય છે. વળી એવીજરીતે દરેક શરીરના જન્મવા સાથે અને મરવા સાથે ક્ષેત્રજીવને જીવને જન્મતો અને મરતો મનાય છે અને એનેજ સુખદુઃખનો બોક્તા મનાય છે, તેથી એ પ્રકારના જ્ઞાનને મદલું કરાવીથી એ જ્ઞાનને રાજસજ્ઞાન કહેવાય છે. આ કારણથી યસ-દાન-તપ વગેરે વૈદિકકર્મો રાજસજ્ઞાનથી થાય છે અને આ દેવથી અંતઃકરણની શક્તિઓ પણ રાજસ સંધ બને છે. તેથી બધાં કર્મોના ફળો ભોગવવાને માટે અવતારો લેતા પડે છે અને જન્મમરણથી છટાતું નથી. એ જ્ઞાન બંધન કરનાર થાય છે. એમાંથી મુક્તિ યતીજ નથી. સાત્વિકજ્ઞાનથી આ રાજસજ્ઞાન તદ્દન જુદા પ્રકારનું હોય છે.

૩. તામસજ્ઞાન-આ જ્ઞાન પૂર્વોક્ત બેઉ જ્ઞાનોથી તદ્દન વિવક્ષણ પ્રકારનું છે. એકએક નામરૂપ શરીરો અને દેવમંદિરમાંની મૂર્તિઓ જેવડો

લાભો-પહોળો-ઉંચો ક્ષેત્રસં જીવને યા પરમેશ્વરને માનવાનો નિશ્ચય, હોવાથી એના નિશ્ચયવાળા જ્ઞાનને તામસજ્ઞાન કહે છે. જેમકે દેવમૂર્તિ પાસે શીટ ઉંચી હોય તો પરમેશ્વર પણ ખાચ શીટનાજ માનવામાં આવે છે વળુ ફીટ કે ૧૭ શીટ ઉંચા માનવીમાંના જીવને-ક્ષેત્રજ્ઞને પણ એટલેજ ઉંચો માનવામાં આવે છે. 'આ' ઘેડો, 'આ' બાળક, 'આ' સ્ત્રી, 'આ' 'ઓદમી' -જેમ સ એમાં રહેલા આત્મોર્તુ-ક્ષેત્રજ્ઞ-જીવનું જ્ઞાન નહીં. આવા જ્ઞાનને પણ તામસજ્ઞાન કહેવાય છે.

'આ દેહ તે હુ હુ' અને પત્થરની પ્રતિમા જે દેવની હોય તે પ્રતિમા પત્થર છતાં, તેને તે સમયે રામ' છે યો' તે કૃષ્ણ છે એમ માનનામાં પણ કાંઈ હેતુજ નહીં, જેમકે દેહવડે કાંઈ પૂજન-અર્ચન-લગ્ન કરવું ઘટે અને એ પ્રતિમાનું પૂજન કરવું ઘટે એવા હેતુનું જ્ઞાન નહીં તેને તામસજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. દેહથી સાધન કરીને અને પ્રતિમાનું પૂજન કરીને પોતાનામાં ઇશ્વરી-આવ ઉપભવાય છે. સરીરથી આત્મા જુદો છે એમ જાણીને આત્માનું શોધન થઈ શકે છે-આવ જ્ઞાન નથી હોતું માટે, તેને તામસજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

અવગત, દેવમંદિરની પ્રતિમાનો આકાર ઇશ્વર માન્યો તો તે શ્રદ્ધાજીવને કામના કરેલી પરતુઓ આરાધન કરવાથી આવે છે અને કામના પુરી કરવાનું એનું એવા ગુણપણ હોયનેજ એને ઇશ્વરજ માનવામાં આવે છે, એ કાંઈ પ્રોત્તુ તો નથીજ. જુઓને પીપળામાં ગુણ છે આરોગ્ય આપવાનો. તેમ પ્રતિમાનો ગુણ છે, મનોરથ પૂર્ણ કરવાનો, છતાં એમાં ફરક છે. પ્રતિમાનું પીપળાની પેઠે નથી. જેમ પીપળાનો ગુણ એનો પોતાનો આરોગ્ય આપવાનો છે તેમ પ્રતિમા પોતાના ગુણવડે કામના પૂર્ણ કરવાને શક્તિમાન નથી. પ્રતિમાનું પરમેશ્વર સમાન પૂજન કરવું પડે છે. એ પૂજનથી પ્રસન્ન થયેલ સર્વગત, સર્વઆપક, પરમેશ્વર પ્રસન્ન થાય છે. તે પ્રતિમામાં પણ હોવાથી તે પૂજારીની કામના પૂર્ણ કરે છે. જે એમ ન હોય તો પ્રતિમાનો નાશ થતાં પરમાત્માનો પણ નાશ થાય આ કારણથી દેહ અને પ્રતિમા વગેરેનું-આત્માનું ઇશ્વરપણું-સાધક હોવાપણું સમજમાં આવતું નથી. એથીજ આવા જ્ઞાન-તાવના અર્થને જાણનાર-નહીં હોયને વિષયને સમજનાર નહીં હોયને એને અવધજ્ઞાન કહેવાય છે અવધજ્ઞાન હોયને, એને કનિષ્ઠ પ્રકારનું કહેવામાં આવે છે. એથી એ જ્ઞાન ઓછું રૂપ આપનાર હોય છે એથી એ લક્ષણવાળા ઓછા જ્ઞાનને

તામસજ્ઞાન કહેવાય છે રૂપિતજ્ઞાન એવું કારણ એવું જતાવે છે કે બહુ જન્મોમા તામસ ધરા-દાન-તપ અને નિત્યનૈમિત્તિક કર્મોનું અનુષ્ઠાન કર્યાથી એવું કૃણરૂપ એવું જ્ઞાન ઉપજ્યુ, માટે તેને તામસજ્ઞાન કહેવાય છે

પ્રશુભ્રેમીઓ! સાત્વિકજ્ઞાન મોક્ષમાટે ઉપકારક છે, રાજસજ્ઞાન સ્વગાદિ લોક માટે ઉપકારક છે અને તામસજ્ઞાન જન્મ મરણના દુષ્પોના પ્રવાહમાં પાડનાર મૂઢ વ્યવહાર કરવાથી ઉપજેલું લોચ છે તે કયા કામનું નથી જોકે રાજસજ્ઞાન પૂર્ણ જન્મમરણના સારથીમાં પાડનાર તો છેજ, પણ તામસજ્ઞાન હલકી યોનિઓમાં ભટકાવે છે બેઉથી-રાજસ અને તામસ જ્ઞાનથી મુક્તિ મળતી નથી અને તામસ જ્ઞાનથી તો રતર્ગનું સુખ પણ મળતું નથી.

લાગ અને સંન્યાસથી મોક્ષપ્રાપ્તિનો આ વાર્તાલાપ છે રાજસજ્ઞાન અને તામસ જ્ઞાનથી લાગ અને સંન્યાસ થતોજ નથી સાત્વિક જ્ઞાનથીજ સ્વાત્માનુભવ થાય છે સ્વાત્માનુભવથી શોકમુક્તિ અને સંસારબંધમુક્તિ અને નિર્ગુણ જ્ઞાતપદ પ્રાપ્ત થાય છે સાત્વિકજ્ઞાનથી કર્મેન્દ્રિયો, યાત્રેન્દ્રિયો, મન, ક્ષુદ્ધિ, આત્માનુકૂળ થાય છે ‘હુ આત્મા છું’ એવો અહ કારનો ભાવ આવે છે. જોમ જન્મનાકિનારે રાસસમયે કૃષ્ણના વિયોગથી ગેરિપીઓને ‘હુ’ કૃષ્ણ છું’ એવો ભાવ આવ્યો હતો તેમ માનવીમાં આત્માનો ભાવ આવે છે મેં કાનું મૂળ-દેહાધ્યાસની-એટલે ‘હુ દેહ છું’ એવો માન્યતાની લાગભાવનામાં રહેલું છે સર્વ અનર્થનું મૂળ દેહાધ્યાસમાં રહેતું છે અભિમાનનું મૂળ, માનીપણનું મૂળ અને શ્રેષ્ઠ હોવાની માન્યતા અને શ્રેષ્ઠ થવાની લાગનાનું મૂળ દેહાધ્યાસમાં રહેતું છે દેહાધ્યાસ છૂટે છે વિદ્યાથી દેહાધ્યાસ ઉપજે છે અનિદ્યાથી વિદ્યા અને અવિદ્યા બેઉ એક પ્રકૃતિનાંજ રૂપો છે પ્રકૃતિ એ બ્રહ્મર્વર્ણ છે વિદ્યાથી જ્ઞાન થાય છે જ્ઞાનથી બ્રહ્મરૂપ મવાય છે અવિદ્યાથી અજ્ઞાન ઉપજે છે અજ્ઞાનથી મૂઢતા આવે છે, મૂઢતાથી સાચુ જૂઠું-જૂઠું સાચુ જોનાથી ‘તે છે’ એવું તાગે છે અને એથી અજ્ઞાતિ ઉપજે છે.

વિદ્યાથી ઉપજતું જ્ઞાન-આત્માનેજ એકતેજ સર્વકાષ્ઠ અને સત્તાવન ઓળખાવે છે અને એ સત્ય છે

દષ્ટાંત:-ઉપનિષદમાં આત્મનું ઝોં આખ્યાન છે. આખ-ખન-જલ-હાથ-પગ-દરેકને અભિમાન થયું કે “મારા વિના આ સરીર કેમ વ્યવહાર કરી

શકે નહીં.’ એ વખતે શરીરે કહ્યું કે ‘આ તમારું મિથ્યાભિમાન છે. તમારા વિના પણ હું સંભાવી શકું છું. હું ન ચલાવી શકું મેં વિના. આપણા પરસ્પર સહકારથી મને વડે આપણે જીવીએ છીએ. તમે મારી સેવા કરવાને બનેલા છો સેવા નહોં કરવાથી તમને નુકસાન છે. મને કંશુંજ નુકસાન નથી.’

‘આમ શરીરની સમજાવ્યા છતાં એ પાંચે ઇન્દ્રિયોએ ન માન્યું અને વારાફરતી એકએક સાથે સુધી બહાર ગઇ. પછી પાંચ આવી પૂછ્યું ત્યારે શરીરે જવાબ આપ્યો કે ‘જેમ આમણ, બહેડ, મૂંચ, લૂણ, લગડું જેમ જીવે અને બચ્ચાર કરે તેમ હું જીવતું હતું અને તમારા વિના નિભાવી શકતું હતું’ આ ઇન્દ્રિયો અને શરીરની વાત સાંભળી મનને મોટાઇ આવી અને બુદ્ધિને થયું કે ‘મારો તો દિસાળ આ કોઇ, ગણતુજ નથી.’ અહ કાર હસવા લાગ્યો કે ‘આ બધાં મૂઠ અને જડ છે, જે હું ન હોઉં તો આ બધામાનાં કોઇ કાંઈ કરી શકવાને શક્તિમાન નથી અને એમની ઉત્પત્તિ થવીજ અસંભવિત છે.’ શરીરે આ નજી-મન, બુદ્ધિ અને અહ કારને પણ જવાબ આપી દીધો કે ‘તમારા વિના પણ મારી હયાતિ હોય છે. તમારું અભિમાન નકારું છે તમે લય પામો છો છતાંયે મારી તો હયાતિ હોય છે.’

‘આ સમયે શરીરને આવું બોલાવનાર વિદ્વાન-જ્ઞાત્રી હતાં, તેણે બધાને કહ્યું ‘ઓ મૂર્ખાઓ! આપણે બધા નાશવત છીએ. જેની હું છાયા છું’ એ આત્માજ સત્ત્વ અને સત્તાવત છે એના સાન્નિધ્યથી આપણે ચેષ્ટાવતા છીએ એ તો નિષ્ક્રિય છે. એ આપણાથી અગ્રગચ્છ છે. ,

‘જે સર્વગત, સર્વવ્યાપક અને અનેક નિરોપણોવાળું ચૈતન્ય છે તેજ હું છું’ એવું જ્ઞાન પણ એ સાત્વિકજ્ઞાનથી ઉપજે છે. ‘એ પરબ્રહ્મતત્ત્વ તે હું છું’ એવું જ્ઞાન અને એ સર્વ નામરૂપ દશ્યમન વિશ્વ પણ માયાવડે એ તત્ત્વ, ચયેજી છે એવું જ્ઞાન પણ સાત્વિકજ્ઞાન કહેવાય છે. આ બોલતા રામચન્દ્ર જીએ રથાપેના રામચંદ્રે પીડીયાથી અવાજ ક્યો કે ‘રામ જેના હૈશ્વર દવો હું રામેશ્વર સંજ્ઞાયુક્ત શંકર છું’ ઉજ્જૈનનગરીના મેદાકાવેશ્વરે પીડીયાથી કાકબુધ્ધિને શાપ આપ્યો ‘ગુરુને નમસ્કાર નહીં કરનાર ગુરુદ્રોહી! તને સર્પનું શરીર પ્રાપ્ત થાઓ.’ અને લકૃત બાળક નામદેવજીનું નિવેદિત

દૂધ વિઠાળાએ પીધુ-આવી અને એવી વાતો સંભવિત ન મનાય અને સસ હોવાની શ્રદ્ધા રહે એવી વૃત્તિનાળુ જ્ઞાન મેક્ષને ઉપકારક જ્ઞાન છે

વાર્તાલાપ શ્લોક ૨૩ થી ૩૫ સુધીના:-

પ્રમુખેભીઓ ! ઓગણીસમા શ્લોકમા જ્ઞાન કર્મ અને કર્તા-એ ગુણોના બેદૃશી તથા ત્રણ પ્રકારના પ્રેવાય છે, એનું કહીને ૨૦-૨૧-૨૨-આ ત્રણ શ્લોકોમા અનુક્રમે સાત્ત્વિક-રાજસ અને તામસ જ્ઞાનને સમન્વયનામા આત્મ હવે કર્મ અને કર્તા બેઉ ત્રણ ત્રણ પ્રકારના કેવા હોય એ જાણું છું ધટે છે હવે કર્મ વિષે સામળો -

સાત્ત્વિક કર્મ-શ્રુતિરમૃતિમા જ્ઞાત્યા પ્રમાણેનુ નિયત અવશ્ય કરનુજ પડે તેનું, નિદિત યજ્ઞ-ર્ચન-તપ લક્ષણવાળું, સમરહિત અહકાર રહિત, રાગદ્વેષ રહિત જે કર્મ કરવામાં આવે તે વળી સુખ સાધવા માટે અને કર્મનું ફળ સાધવા માટે જ્યારે કર્મ કરનામા આવે છે ત્યારે રિધ્ન કરનારાઓ પર દ્વેષ થાય છે એના રાગ અને દ્વેષ જે કર્મ કરવામાં ન થાય તે કર્મ સાત્ત્વિક હોય છે એવીજરીતે ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ એનું કર્મમાં કાંઈ થવાનું હોતુ નથી અને રાગદ્વેષ પણ હોતા નથી, મારણકે એમા સમતાવાળી પુદ્ધિ હોય છે અને ફળની ઈચ્છા રાખનામાં આવતી નથી એ કર્મ કામનારહિત કરેલું હોવાથી અત કરણની શુદ્ધિ કરનાર હોવાથી એને સાત્ત્વિક કર્મ કહેવાય છે

રાજસ કર્મ-નદીને સામે પર જવા માટે મહત્તર રિત્ત દાયપગ દનારીને તરી જના માટે શ્રમ કરવામાં આવે છે તેવો શ્રમ જેમા કરવામા આવતો હોય, 'આ કર્મથી મને અમુક ફળ મળશે' એવા વિશ્વાસથી 'હું આ કર્મ કરું છું' એના અભિનિવેશાળા અહકારથી જે કર્મ કરનામાં આવતું હોય જે કરવામા અભિજ્ઞાન અને આગર હોય અને 'લોકો આશ વખણ કરશે' એવી ભાવનાથી જે કર્મ કરનામા આવતું હોય, તેને રાજસ કર્મ કહેવાય છે

તામસ કર્મ-વિવેક વિના બાળકની માફક શુદ્ધિના જળ વિના, ઝરિ ચારીપજારી, પોતાની શક્તિ અને લાભકલનનું આપ કર્યા વિના ખીમને પીડા યશે, ખીમની દ્વિસા યશે તેવો ખ્યાલ કર્યા વિના, આવરદા દૂરી થવાને,

પુણ્યનો નાશ થાનો, ધનનો નાશ થાનો, ઇલાદિ વિચાર કર્યા વિના 'આતુ પરિણામ સું આપશે' એવી દીર્ઘદષ્ટિ વિના, જે કર્મ કરવામાં આવે છે, તે તામન કર્મ કહેવાય છે

૧) પ્રભુપ્રેમીઓ! બુદ્ધિના ભેદથી કર્મોના કરનારાઓ પણ તથા પ્રકારના રીત છે સાબળો —

૧) સાત્ત્વિક કર્તા:—આરભથીજ ફળની ઇચ્છા કર્યા વિના મુક્તાસગ થઈને, અહ કારનો અભિનિવેશ કર્યા વિના, સકંપમાં પણ અહ કાર કર્યા વિના, વાણીમાં પણ અભિમાન ન જોવામાં કે ન સાક્ષ્યવામાં આવે એવો કર્મ કરનારો સાત્ત્વિક કર્તા કહેવાય છે

મુક્તાસગ અને અહ કારરહિત હોવા છતાં પણ કર્મ કરવામાં ઉત્સાહ અને ચીજ સહિત અમ વેડીને, ધીરજ અને હોસના વેગરૂ સિદ્ધિઅસિદ્ધિની ચિંતા વિના, નિકારરહિત, બરાબર ઇશ્વરાર્પણ ભાવથી, જાણેકે આ કર્મ કરવાનું પોતે સજાઈને છે, માટે આ કર્મ એણે કરવાનું જોઈએ એવી ભાવનાવાળો કર્મનો કર્તા સાત્ત્વિક કર્તા કહેવાય છે આ પ્રકારની કર્મ કરવાની પદ્ધતિ અત કરણની શુદ્ધિ કરનારી હોવાથી, જે કાષ્ઠ થાય તેમાં મુશ્કેલી માનીને હર્ષનિષાદ વિનાનો હોઈને, આવા કર્મનો કર્તા સાત્ત્વિક કર્તા કહેવાય છે

૨) રાજસ્ય કર્તા:—આરભથીજ કર્મના ફળની ઇચ્છાવાળો—રાગી, વિષય-ભોગેચ્છુ, કર્મનાં સાધનો કરવામાં સાધનપ્રાપ્તિની અને કર્મની ક્રિયામાં પણ પુત્ર કેતન, ધન, સપત્તિ અને સ્વર્ગના બુદ્ધિના સ્વપ્ના કરતો ઇન્દ્રિય તૃપ્તિની ઇચ્છા કરનારો, જીજ્ઞાસુ હિંસા વડે પાત્રી લેનારી અભિનાયવાળો, દેવોનું અને પિતૃઓનું પૂજન યજન કરવામાં પના ખર્ચને સહન ન કરી શકનારો—નુષ્ઠ દિસા કરતા અવ્યય નહોં તેવો, જીજ્ઞાસુ પીડા કરનારો ચારત્રોત્ત શિક્ષણસાર આચરણ નહોં કરી શકનારો, અધીન માનસવાળો, કર્મમાં સિદ્ધિઅસિદ્ધિ—આભલાનિ થવાથી હર્ષ અને શોષને કરનારો, કર્મમાં રાગ કરનારો, વિગ્ર કરનારો, પરોદેષ રાખનારો, રાજસ્યગુણ મુક્ત જે કર્મનો કર્તા હોય તે રાજસ્ય કર્તા કહેવાય છે

તામસુ કર્તા-લાયકાત વિનાનો, ચચળ મનવાળો, અચિર ચિત્તવાળો, સંસ્કાર વિનાનો, કરવા લાયક અને નહો-કરવા લાયક એવાં કર્મોના, વિવેક વિનાનો, જ્ઞાન વિનાનો, સ્તબ્ધ, નમ્રતા વિનાનો, મોટાને માન આપવાની સમ્યક્તા વિનાનો, વિનય વિનાનો, શકે, બીજાંનું અગ્રિય કરનારો, બધાને છેતરનારો, બીજાંઓનો નિરસકાર કરનારો, મન-ધાણી-કાચારી બીજાંઓનું અપમાન કરનારો, આજ્ઞા, વિલંબ કરવાની ટેવવાળો, અવસ્થા કરવાનાં કર્મોમાં, પણ પ્રવૃત્તિ અને શ્રદ્ધા વિનાનો, કસેથી હુલ્લસવાળો, વિખ્યાદ કરનારો, વસ્તુ મલ્યા છતાં પણ સતોષ વિનાનો, જરાપણ તૃપ્તિ વિનાનો, તમેગુણના દોષથી દુષિત ઘયેક્ષો, જડ સુદિવાળો, બીજાં જવાબદાર, અને લાયકાત વિનાના લક્ષણવાળો, કર્મ કરનાર માનવી તામસકર્તા કહેવાય છે. [૫૫]

આ વાતની બરાબર સમજ પડે તેટલા માટે એક બ્રાહ્મણ ભક્ત, પંડિત અને શાસ્ત્રીનું જીવનચરિત્ર હું તમને કહીશ કે જે વડે તમને ત્રણ ગુણગાળા જ્ઞાન-કર્મ અને કર્તાની સમજ પડશે જાવવાનું મહામાયા પ્રમુખ છે, એ માયાથી તારું કે છૂટવું અવશ છે.—

દુષ્ટાંત-હરિરામ-એ બુદ્ધિભંડમાં આવેલા બ્રાહ્મણના રહેવાસી ધનાઢ્ય સુમોખનશર્મા શુકલ નામના બ્રાહ્મણનેશના માનનીય પુરોહિતના વિદ્વાન પુત્ર હતા. બાળપણથીજ સર્વગ્રિય અને 'સુદિમાન' હતા, વળી પિતાએ એમને શિક્ષણપ્રદાન પણ સારો કરેલો હોવાથી ક્ષિપ્રભાષુ અને શાસ્ત્રના બોણુદાર બની પોતે દર્શનવેદા અને વેદવેદા બન્ના હતા તેમના લગ્ન પણ યજ્ઞોપવિત સંસ્કાર ધર્મા પછી તરતજ એક મુશીબ કન્યા સાથે કરવામાં આવ્યાં હતા. 'બ્રાહ્મણોનું ભગુનું બોજેરાગોના સમય પછી બહુધા દ્રવ્યપ્રાપ્તિ ખાટેજ થતું હતું વિદ્વાનોની પણ મેળવવાની જાવના-દ્રવ્યપ્રાપ્તિની જાવનાથી ઉતરતી હતી અને વિદ્વાન ઘણે મેક્ષપ્રિપ્તિની જાવના તો ડ્રવ્યચિત્તજી શીધર આગીના જેવા 'બ્રાહ્મણોમાં' હતી, આ પૃત્તાર્ત છે આશ્ચર્ય સાદીચારમાં જ્યાં પડેયાંનું. પુરોહિતપણુ મેળી ઉઠે અને રાજ્ય જર્વાસન વધારે એ જાવના તો દરેક પુરોહિતની દોષજ. દેશ-દેશાંતરના પુરાણીઓ, પંડિતો આદિ હરિરામ પાસે શાસ્ત્રના મોળે સમજવાને દૂરડારથી આવતા હતા અને સદેહસંદિન થઈને 'જતા દગલ પિત્તાના અવસાન પછી એમની વિદ્વાપર મુગ્ધ થયેલા બ્રાહ્મણનેશના પુરોહિતનું કામ હરિ-રામ કરતા લાગ્યા.

હવે પ્રસિદ્ધ થયેલા પડિત હરિરામચંદ્રી શાસ્ત્રના આધારથી ધર્મકર્મની બાબતમાં પોતાનો મત માન્ય કરાવવામાં કુશલ થયેલા જ્ઞાનગ્રા કોષ વિદ્વાનનું નામ સાંભળે ત્યારે ત્યાં ત્યાં શાસ્ત્રાર્થ કરવાને જઈ પહોંચતા હતા લક્ષ્યાપો ! હરિરામચંદ્રીનું જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું કર્મ દ્રવ્યોપાર્જન અને પ્રસિદ્ધિની કામનાવાળું, લક્ષ્યારો આખના જેવું, રાજસ ગણાય એવું જ્ઞાન પણ રાજસ કહેવાય ! અને એ કારણથી આ પડિત શાસ્ત્રોના માતા છતાં આ કર્મના દરનારા ભોમને એ રાજસકર્તા કહેવાય જ્ઞાનમાત્રો કોષ કોષજાતનો ગુણ પ્રમાણે દરકે પડતો નથી પણ જ્ઞાની ગુણી હોયને કર્મનો કેવો પોતાનામાં વર્તતા ગુણને લીધે કર્મની પ્રકૃતિ બદલતો હોવાથી સાત્વિક, રાજસ અને તામસ જ્ઞાન કહેવાય છે એવા જ્ઞાનથી થતું કર્મ પણ તેવાજ ગુણવાળું કહેવાય છે અને એવા કર્મનો મર્તા પણ એવાજ ગુણવાળો કહેવાય છે દટોદિસાદ, લગધ, મોટા મોટા સુદો એ રાજગુણીજ થાય છે યૌદ્ધો અને સનાતન ધર્માનુયાયીઓ, ખ્રિસ્તીઓ અને ખ્રિસ્તમાનો પગેરેના પરસ્પરના ઝગડાઓ રાજસજ્ઞાન, રાજસકર્મ અને રાજસ કર્તાથીજ થયેલા છે ધર્મના જ્ઞાનથી અસાંતિ થાય અને ધર્મના આખ્યાન-કારોના અને તેમના અનુયાયીઓના ખૂનો થાય તો પછી વ્યવહારકામના જ્ઞાન-ધર્મ અને કર્તા રાજસ હોય તો કેમ અસાંતિ જ થાય ? શું જ્ઞાન એવું છે ? શું ધર્મ એવો છે ?

માગના વિના ઉપદેશ આપવાથી ઉપદેશ સ્વીકારાનના બળ વાપર્યાથી અને જાતતાથી માનતા ધર્મનું ખડન કરવાથી આખી દુનિયામાં અસાંતિ થાય છે અને જગતનો નાશ થાય છે કોષપણુ ધર્મના અનુયાયીઓની સખ્યા દુનિયામાં વિશેષ ટોચ એથી ધર્મની સત્તા પુરવાર થતી નથી અણુધ લોકોજ એના ધર્મને સાચો મહે છે કોષપણુ ઉપાયોથી બીજાઓ પાસેનું ધન ખેંચનારા, આગ લગાડીને લૂટ ચલાવનારા, સ્ત્રીઓનું હરણુ અને અપમાન કરનારા, તેમના ઉપર બળાતકાર કરનારા-એવાઓથી પળાતો ધર્મ સાચો હશે શકશે ખરે ? જ્ઞાન અદ્વિસક, પારકાને પીડા નહીં કરનારા, શોકમુક્ત નિર્દોષ લખરહિત અમલદાન આપનાર સદિષ્ઠુ એના માનવીઓનો ધર્મ સાચો હશે શકે છે શોકમુક્ત અને સસારનધમુક્ત તથા નિર્વાણસાતપદ માનરેહતી હયાતિમાં અનુભવાય અને પમાય એના ધર્મના અનુયાયીઓ ઝાઝા ન હોય અને એજ કારણથી અજના જગાનામાં સનાતનધર્મના અનુયાયીઓ ઝોઝા, આચરણમાં

ખીજાઓથી બિજા, પોતાની સંસ્કૃતિનું રક્ષણ કરવાની ચિંતાવાળા અને રાજસ-
તામસ ધર્માનુયાયીઓથી અલગ રહેનારા હોય છે.

આપણા ચરિત્રનાયક હરિરામ શર્મા આ પ્રમાણે ધર્મકર્મનો વાદ કરતા
અને પંડિતોને હરાવતા કેટલોક સમય પછી બનારસ ગયા ત્યાં તેમને કેટલાક
પંડિતો મળ્યા આવ્યા અને તેઓએ પણ તેમની પ્રશંસા કરી. આવાશુ ભાસમાં
તેમણે કેટલાક વિદ્વાનોની સંમતિ સ્વર્ગવેદ્ય બૃહદ્ વિધિવિધાનથી સર્વ પ્રકારે
સાંગોપાંગ લેખવાન શ્રોકાશીપિત્રનાયનો અભિપ્રેય કરાવ્યો. એજ રાત્રે પંડિતશ્રીને
એક સ્વપ્ન આવ્યું. સદૈવસ્મર્મારી સાધુવેથી સંવસિવ એમની સામે આવી
બોલ્યા કે “હું બહુ કાળથી આ કાંશીમાં વસું છું. આપની વિદ્યાની ખ્યાતિ
સાંભળીને આવ્યો છું. જરા જોટથી મારી શકાતું સમાધાન કરી આપશો કે?”
મારી શકા એ છે કે—“વિદ્યાની પૂર્ણતા ક્યારે હોય છે?” રાજપુરોહિત
હરિરામશર્માએ જવાબ આપ્યો “ભગવન્! સત્યાસત્યને જાણીને પ્રાપ્ત કરવા
યોગ્ય પદાર્થ પ્રાપ્ત કરવામાં આવે ભારે.” ઉત્તર સાંભળીને બોળા “શંકુ
બોલ્યા.” અહો પંડિતરાજ! આપ જોટથી ખીજાને સમજાવો છો તેટલું તમે
પોતે સમજીને કેમ રહેતા નથી? આપની વિદ્યામાં આ એક ભારે ત્રુટી છે,
આ ત્રુટીને દૂર કરવાને માટે તમારે યત્ન કરવો જોઈએ. બ્યારે સત્યાસત્યને
મધ્યમ જાણીને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય પદાર્થ પ્રાપ્ત કરવામાંજ વિદ્યાની પૂર્ણતા
છે, તો બસા! વાદવિવાદ કરવામાંજ વિદ્યાની પૂર્ણતા કેવીરીતે અને ક્યારે થશે?
એ પદાર્થ માત્ર એક બકિતથીજ મળે છે. વિદ્યાથી પૂર્ણતા પણ ભગવાનની
બકિતથીજ છે. બકિત વિના વિદ્યાની પૂર્ણતા નથી. બકિત કરવી જોઈએ.”
પંડિતશ્રી જાગ્યા એ સમયે એમનો વિદ્યાનો નરો ઉનરી મયો દતો.
વિદ્યાની લાક્ષણ મદી ગંઈ હતી. જીવનનો એક નવો અધ્યાય શુભી રજો
દતો. આ ઘટના પછી ત્યાં ત્યાં પોતે નજર કરે લાં-લાં એક મહાવાક્ય
લખેલું તેમની નજરે પડે—“એ વિદ્યા લખો જેમાં બકિતનો પ્રબોધ હોય.”
આ વાક્યે એમના અંતઃકરણમાં એક જાગ ઉપગળ્યો કે જીવનમાં આ એકજ
વસ્તુ કરવા યોગ્ય છે અને તે અઘણિ જર્જર ન રહ્ય અને દવે પછી એજ
વસ્તુ કરવા યોગ્ય જણાઈ. જેની વિદ્યાની સામે ઈર્ષ્ય વિદ્વાનો પરાસ્ત સ્વ
ચૂક્યા હતા તે જઈત આજ “એ વિદ્યા લખો જેમાં બકિતનો પ્રબોધ હોય.”

એ વાક્યને યાદ કરીને તેવી વિધાનો બોધ લેવાની ચિંતામાં રૂખી ગયા. આવી એક નિરાળી પહેલનો આરંભ થયો. હરિરામ પંડિત બધાને "શુભો છતાં પોતાને હોવાં જેવો અનુભવ કરવા લાગ્યા."

અભારસુધીની પોતાની સર્વ મિલકત, સર્વ સાધન, જે મોટામોટા પોર્ણમાં હતી, તે બધાને બાધી દબને કશીયી પંડિતજી પોતાના જન્મસ્થાન-એડામાં આવ્યા. પરંતુ પેલા વાક્યનું રહણ ચિંતામાં ચોમણું વધીને બળવાન બન્યું હતું. હવે, તો એ દિશાનેજ બદલી ચૂક્યા હતા. એને લીધે બાળબચ્ચા-ધનધામ-કામળામ-માનમોટાઈ-બધું એમને બોળાવે-લાગ્યું. એમનું મન સંતપુરુષોનું શરણું લેવાને માટે તલપવા લાગ્યું. એકએક સંતની સ્મૃતિ એમને ધવા લાગી-રૈલાસ, નામદેવ, રામબાંકા, અને છીજા. એવા ધણાનો મત બંને એમનાં જીવનો એમને બમવા લાગ્યાં છતાં, એકે નિશ્ચય પર આવી શક્યા નહીં. કેઈ પ્રારબ્ધવશ રાધાવલ્લભ સંપ્રદાયના એક સંત બમાણુ કરતા કરતા એડામાં આવી ચઢ્યા. એમને જોઈ હરિરામ બહુ પ્રસન્ન થયા. પોતાની પાસે રાખી એ સંત સાથે એમણે બહુ દિવસ સુધી વલ્લભ કર્યો અને પછી રાધાકૃષ્ણના સુગંધસ્વરૂપનું, એની અભિજ્ઞતાનું બંને એમની નિલવીલાનું રહેલું એમને મળ્યું. આ સંતપુરુષે આ રહેલ્યને પ્રગટ કરનારા દ્વિતપ્રભુજી નામના સંતનું શરણું લઈ એમની પાસેથી દિક્ષા લેવાનું કહ્યું.

આ પછી હરિરામજીને મુદ્દસ્થાથમ જન્મળ લાગ્યો; બધું છોડીને સાધુ બનવાની ધૂન લાગી અને હર્ષણાં આવી. અયેલા તેઓ ઘરબાર છોડીને, પૃથ્વિન ચાલ્યા ગયા. ત્યાં જતાં એ મનોરથો કરવા લાગ્યા "મને ત્યાં હરિ મળશે. સાધુતા વચનો મેં સાચાં માન્યાં છે. મારા મનમાં ઉમળકો આવ્યો છે. હવે હું પૃથ્વિનમાંજ વસીશ. આ જીવન બધું જૂઠું છે. મને તેમ યાઓ. હું તો અત્રેજ રહેવાનો. એમાં મને કામદો કેટલો બધો મળશે? સલિતા વગેરે દાસી મળશે; રાસનાં દર્શન થશે; જન્મનાકિન્નારે વિકાર કરતા ગૌર-સ્વામધન નજરે પડશે-અને સુત, સંપત, સ્ત્રી, ઘર-માયાનો કુંદ ભગવાન લાંગરી. નંદનંદન મારાપરે કૃપા કરશે." આવા મનોરથો કરતાં તેઓ પૃથ્વિનધામમાં પહોંચી ગયા.

અમુનામાં રનાને કરી, શ્રીજીના મંદિરે આવ્યા ત્યારે ત્યાં શ્રીદ્વિતપ્રભુજીને ભગવાન રાધાવલ્લભના રાજેબોગ માટે તૈયારી કરતા જોયા. એ સમયે પંડિત-

જીએ એમની સાથે વાત કરવાને ઇચ્છુ. એમની ઉત્સુકતા જોઇ દિતપ્રભુજીએ ચૂલા ઉપરથી તપેલી નીચે ઉતારી અગ્નિને પાણી છાંયી સાત કર્થો દરિદ્રમજી એમનું આ કાર્પ જોઇ તરત બોલી ઉઠ્યા કે “સ્તોષ અને વાતચીત બેઉ સાથે થઇ શકે છે” અને આમ આવ્યા હતા ઉપદેશ લેના પણ ઉપદેશ આપના આવ્યા હોય તેમ બોલી વધુ બોલ્યા કે “કાર્પ કરવાની ક્રિયાનો ધર્મ હાથનો છે, પકડી રાખવાની ક્રિયા કરવાનો ધર્મ પશુ હાથનો છે, સાલગવાનો ધર્મ કાનનો છે અને બોલવાનો ધર્મ મુખનો છે” દિતપ્રભુજીએ આ વાક્યનો ઉત્તર સારભરેલીરીતે વાળ્યો કે “બહુ જગાએ મન યોડી કાણે સભ્ય શોધ્યું? ધણી જારપુરોનો ભાગ કરી એકને પકળો સારથીજ પિંગના વેડ્યા વિપતિ ઓમાથી જૂની, બે ધોળપર ચઢીને ગ્રોજો મુસાફરી કરી? શુણિકાના ઊંઘરાને ‘આ મારો છે’ એવું કહી કાણુ દેત કરીને તેડે? આ બધો પ્રપચ માળદપ અજગરથી ગાગાએયો છે, તેનાથી જૂટવાની ઈચ્છા કરનારાઓએ રેયામાશ્યામના ચરણકમળના અનુચારી સતોને વિવેક અને નમ્રતાથી માયુ નમાવીને દડવત કરીને ચરણરૂપઈ કરવો અને વિદેહમુક્ત થવાને સાધનો કરના ઘટે”

આ સિદ્ધાંતનો ઉપદેશ દરિદ્રામને રચ્યો. તુર્તજ દડવત કરીને, બે હાથ જોડીને દીક્ષા આપવાની પ્રાર્થના સતને કરી એમની પૂજા થઈ જોઇને સત શ્રીદિતપ્રભુજીએ એમને ગુરુમત્ર આપ્યો અને એમના મનનું બાલ્ય થયું હવે એ ઓડ જનરેશના પુરોહિત મની ગયા, વ્યાસ મટી ગયા, પડિત મની ગયા, પશુ ધીજીનુ શરણુ મેળવીને ‘વ્યાસદાસ’ બની ગયા, એક પિરકત વૈધ્યન બની ગયા, હવે એમનો બીજો જન્મ થયો હતો

હવે વ્યાસદાસજી જ દાનનમા મેવાકુજ સમીપ એક મંદિર બનાવીને ‘દિત પદ્ધતિ’ થી સેન્ય યુગવકિસૌર સ્વરૂપ શ્રીરાધાકૃષ્ણને પધરાવીને, અત્યંત લાડ લગાવીને, રોજીદુ જીવન ગુજારવા લાગ્યા થોડાજ સમયમા જ દાનનના ખૂણે ખૂણે ‘વ્યાસજીની જોડી’ ના નામથી પ્રભુ લોકોમા ઝોળખાવા લાગ્યા

ઓડજમા મળેના સત નનદાસનો આભાર માનીને દીક્ષાતત્વનો વિચાર કરીને અને શ્રીદિતપ્રભુજી પાસેથી પ્રેમનદીલા લકિતાજી મદત્વને સમજીને વ્યાસ દાસજી મન સાથે જોડવા લાગ્યા કે ‘સતની બલિદારી છે એ સતે મારાપર અનદદ ઉપકાર કરો’ દરિનું મન દરિદ્રાસમા લરીને સસાર ઊંઘારી દીધો

પ્રભુપ્રેમીઓ ! હરિરામ શર્મા મટીને, બીજાને બોધ આપતા મટીને, બોધ આપનારાઓના દાસ-વ્યાસદાસ-બનેવાનો રાજસગુણ શ્રીહિતપ્રજ્ઞાએ મિટાવ્યો ત્યાં સુધી અનુનની પેઠે તેણે 'નહીં લડુ' એવું પૂછું છોડ્યું નહતું અલાર-સુધીમા સ્ત્રી અને બન્યાઓના લાગતું કર્મ એ એમનું તામન કર્મ હતું જો કે પોતે સનગુણમા પ્રવેશ કરતા હતા પણ પ્રજ્ઞાના માયિ-રપની ઉપાસનાનો આરભ કર્યાથી રાધામાધવને લાડ લડાવવાનું કર્મ અને જ્ઞાન-સાત્વિક ન ગણાય શરીરધારી ભગવાનના પુરુષપ્રકૃતિના રૂપોને રાસ રમતા જોવાથી દેહાધ્યાસ ન મટે એથી એ કર્મનો કર્તા વ્યાસદાસ સાત્વિક કર્તા પણ કહેવાય નહીં, દાસ ભારથી ભકિત કરવાથી અને સેવા કરવાથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે, પણ નેથી છૂટતો તામનગુણ, નથી છૂટતો રાજનગુણ અને નથી રહેતો શુદ્ધપૂર્ણસ્વરૂપમા સાત્વિક ગુણ આ બધું આ હરિરામજીના જીવનમાથી સમજાશે જો કે આખરે પ્રજ્ઞાના માર્ગે જનારો સાત્વિકકર્તા થાય છે, પરન્તુ સત્સાર વ્યવહારમા રહેવાથી, રાજકારણમા પડવાથી અને રાસ્ટ્રને નહીં અનુચરી પોતાને ફાવતો સિદ્ધાંત જગતમા ઠોકી બેસાડવામા સાત્વિકકર્મ થતુંજ નથી. આ બાબતોના જ્ઞાનમા પણ સાત્વિકતા હોતી નથી તો એવા કર્મનો કર્તા સાત્વિક હોયજ કેમ ?

। -

સાત્વિકતા આવે છે મુમુક્ષુઓમા અને સતપુરુષોમા અને જેઓએ કામનાઓનો લાભ કર્યો હોય તેવાઓમા વળી જેઓ આત્મેષાસના કરનારા, પરમપદને- પરબ્રહ્મને અનન્યયોગ અને અનન્ય ભકિત વડે આરાધતા હોય તેમનામા સતિરમ્તા આવે છે જનાં આ માર્ગે જવામા ગૃહસ્થોએ-માધીજીનું અનુ રણ કરવું ઘટે, જવાહર, બીરલા, ગોકળદાસ તેજપાળ મૂળજી જેઠા અને એના બીજાઓનું અનુકરણ કરવું ઘટે અને લાગી થકને ધર્મોપદેશક થવું હોય તો સ્વામી દયાનંદ, સ્વામી રામતીર્થ અને સ્વામી રિવેકાનંદનું અનુકરણ કરવું ઘટે માથી જો સન્માનીજ થવું છે તો ઉક્તિમા બાબા સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસ, રમણ મહર્ષિ યા અર્ચિદ્ધ દોષ થવું ઘટે

આમ શુભોની વાત કરી આપણે પાછા વ્યાસદાસજીના જીવનની વાત કરીએ. દરરોજની પેઠે અજાણે પણ એમના મંદિરમા દર્શકોની જમારો બહુ થયે હતી રાસમા મુગવકિસોરનું નૃત્ય થઈ રહ્યું હતું અને બરાબર રંગ ભાંગ્યો હતો, અનુપમ આનંદ વર્ષા રત્નો હતો એવા આ શ્રીરાધિકાજીના ચરણ મળના

નૃપુરની ધૂધરીનું એક ઝૂમખુ દીગી પડ્યું વ્યાસદાસજી લાગ્યું બેઠેના હતા તેમણે તરત પોતાની જનોઈને તોડીને ધૂધરીઓના ઝૂમખાને પાછું નૃપુર સાથે બાંધી દીધું આ જોઈને દર્શકોને બહુ અગત્યથી થઈ તેઓએ તરતજ વ્યાસ દાસજીને કહ્યું “અરે! આ તમે શું મ્યું? જનોઈ તોડીને પગમાં બાંધી?” વ્યાસદાસજીએ તરતજ જવાબ આપ્યો ‘બહુ દિવસ સુધી માર્ગ કામમાં ન આવી આજે એનો ફીક ઉપયોગ થયો આથી એનો બીજો શું ઉપયોગ થઈ શકે?’ ભગવાનના ચરણની પ્રાપ્તિજ સર્વે ધર્મનું લક્ષ છે, એટલામાટે આ શુભ અવસરમાં આજે આ સૂત્રનો લાગ કરી મારા પરમ હૃદ્ય પ્રાણાધિપત્રીશાધિકાજીના ચરણમાં એને સમર્પણ કરી દીધું એ સૂત્રનું પણ સૈમાગ્ય છે” આ સાંભળીને ભાવિન્જનોને આનંદ થયો ।

પ્રભુપ્રેમીઓ! પ્રેમનક્ષત્રા ભક્તિમાર્ગ અને જ્ઞાનમાર્ગમાં સાધનલિલતા છે, પણ સિદ્ધિ સમાન હોવા છતાં તે વહેંચીભોડી મળે છે એકમાં સાધક બધા દૃશ્યમાન અને અદૃશ્યમાન વિશ્વને બ્રહ્મસ્વરૂપ માનીને પોતે સેવક બનીને ઉપાસના કરે છે અને પ્રભુના અવતારને અને એમની મૂર્તિને સાધન બનાવે ■ આ સાધક નિર્ચુલ્ય ઉપાસનાને લાપક પછી બને છે બીજામાં સાધક દૃશ્યમાન અને અદૃશ્યમાન વિશ્વને અને નિરજન નિરામર બ્રહ્મને ‘હુ હુ’ એવી માન્યતાવડે પોતાનીજ ઉપાસના કરે છે એકમાં સેવ્ય-સેવક ન બાવ અને બીજામાં ‘સિદ્ધ’ બાવથી ઉપાસના કરવામાં આવે છે એકમાં જ સચ્ચુ ઉપાસક છે તે ગૃહસ્થ હોય છે અને મતો અવિદ્વાન, મોદમુગ્ધ, કર્મહૃદયેન્દ્ર, વૈરાગ્યવિવેકરહિત પૂર્વે સર્કર્મો ન કર્યો હોય એવો હોઈને, પડિત હોય છતાં તેનું મન શારીરિક ભોગો તરફ દબેલું હોઈને એનું જીવનનિષ્ઠ મતન્ય મનનું નથી, માટે તે ભક્તિમાર્ગનો આશરો લઈ શકે ■ આ વ્યાસદાસજી એવા હતા ભક્તિમાર્ગને બદલે જો એમણે કર્મમાર્ગ લીધા હોત, યજ્ઞ-દાન-તપ-યજ્ઞોપવીત રાખીને ધર્મચાર્યનું કીધા હોત તોજણ થઈ શકે તેમ હતું યજ્ઞોપવીત કાઢી નાખી એથી એ સન્યાસી મનાય પણ લારપછી એમની ગમતા મટી નથી, ક્રોધને વંદી સ પા મથી અને રિવેન્વૈરાગ્ય એમનામાં આવ્યા નથી, એ તમે જાણશો સામ્યશાસ્ત્ર અને વેદોની શિક્ષાને તો એઓ જરૂર લણેલા હતા પણ પોતે લાપક હતા ભક્તિમાર્ગને તણુ તણુને વણીને એક એના તણુ તારના યજ્ઞોપવીતની ગાંઠને બ્રહ્મચર્ય દહેવાય છે આ તણુ તણુના તણુ તાર એટલે

નવ તંત્રનું બનેલું યજ્ઞોપવિત એવો ઉપદેશ આપે છે કે “હે દિગ્ ! તું જન્મ્યો છું-તણુ ગુણોથી ઉદ્ભવેલા આ જગતને નવગુણોને સપાદન કરીને પ્રલમ્બ બનવા માટે તું રજસ્વ તામસ-આ બે ગુણોને સાગીને માન એકજ પ્રધાન સાત્ત્વિકગુણોનો થઈને શમી, દમી, તપસ્વી, શુચિ, શાન્ત, સરલ, પ્રહાવિદ્, પ્રહાનિષ્ઠ અને પ્રલમ્બો રિયતિ રાખીને વિચર અને મુક્ત થા ! નિર્વાણને પ્રાપ્ત કરવાને યત્ન કર્યાજ કરે જરૂર, તું પ્રહાને આ જન્મમા પ્રાપ્ત થઈ નિરેદમુક્ત, શોકમુક્ત અને શાસારનધમુક્ત થઈ જઈશ ”.

ઐરાજીનરિયને કેટલાક વર્ષો નિર્લાખાદ વ્યાસદાસજીની ભાળ મળી એમણે મંત્રીને બોલાવતાં મોહવા, છતાં એ મંત્રી સાથે ન ગયા પ્રશ્નો ઉત્તર એટલેજ આપ્યો કે “વૃદ્ધાવન છોડીને હું ક્યા જઈ ? વૃદ્ધાવન છોડીને કોણ ગયું છે ? મારા જેવા નીચાપોચાને શ્રીહરિ વિના બીજું કામ ભાગતું નથી, હું તો સુખના પુજને દોષ્ટ છું હવે હું વિષવિષ કેમ પીઉં ? એક આગમાંથી નીકળી બીજી આગમાં હું કેમ પડું ? બસ, સધાકૃષ્ણને કૃદ્ધાવું છું, લાડ લગાવું છું અને પ્રસન્ન રહું છું આ વિના બીજો કશો માર્ગ ચિત્ત પ્રમથ્ન રહેતું નથી, મરવાથી હું ડરતો નથી પરણેલો પતિ જેમ માત્રીને સદાપક હોય એમ સમાપદ્ધત મને સદાપક છે અને બીજી કશું પરવા નથી ”.

આવા ઉત્તરથી નિરાશ થઈને મંત્રીએ વ્યાસદાસજીના ચમુનાસ્નાન કરવા માર્ગનો લાભ ઉપની શ્રીહરિપ્રભુજીને એમને ઐરાજી મોહલવાની આજ્ઞા કરવા પ્રાર્થના કરી, પણ વ્યાસદાસજીને આ વાતની જાણ થતાં તેઓ ઝાડીમાં સતાઈ ગયા અને દર્શન સમયે પણ ન આવ્યા ત્રણ ત્રણ દિવસ સુધી મંત્રીએ શોધ કરી ત્યારે એમણે વ્યાસદાસજીને શોધી કાઢ્યા ત્યાંથી સ્નાન કરવાનું બહાનું કાઢી જમનામાપેજા અને લા સ્નાન કરતાજ રહ્યા છેવટે બેઠુંબેઠું વિનવણી પછી બહાર નીકળ્યા અને ખર્ચી તો પાંચર પર પ્રવેશી ધસી મ્હો ઉપર લગાડી, આખું સુખ કાળું કરી સાથે એક ગધેડો સાઈ મંત્રી સાથે યુરદેવના દર્શન કરાવે આજ્ઞા રસિજનોએ આ દેશ્ય બેઠોને એવો વેશ કરાવતું કારણ પૂછ્યું ત્યારે તેઓ બોલ્યા “વૃદ્ધાવનનિવાસ મળ્યો અને હું જીવનનો લાભ મેળવી રહ્યો છું હવે યુર મને આ ધામ છોડી જવાની આજ્ઞા કરશે અને મારે જનું પડશે અર્ધથી ત્રણ પડી નરકમાં જવું પડશે વૃદ્ધાવન છોડ્યા

પછી કદાચ કોયસો ન મળે તેથી અદીથીજ કાળું મ્હોડું કરી લીધું છે અને ગધેડા પશુ બેસવા માટે એજ કારણે લીધા છે આ પરમરથાન ઇલાયા પછી એજ થયાનું છે " શ્રીહિતપ્રબુજીને આ વાતની ખબર પડી ગઈ એમણે ત્યા બેઠેલા મત્રીને સાફ સબળાવી દીધું કે એઓ વ્યાસદાસજીને જ દાવન ઊડવોતે કશું કહેવાના નથી. આ વાતની વ્યાસદાસજીને પણ ખબર પડી ગઈ અને એમને નિશ્ચય થયો કે ગુરજી કશું કહેવાના નથી આથી મ્હોડું ધીમ શૂઝના દર્શન કરના આવ્યા ગદ્ગદકલિત થઈ તેમણે સાશ્વત દડવલ કર્પા આ વખતે શૂઝની સ્થિતિ પાશુ બદલાયેલી હતી તેઓ વ્યાસદાસની નામરજી ભણીને દુ ખી થયેલા હતા, પરતાવો કરતા હતા અને એ આવ્યા ત્યારે તેમને માટે રાખી મૂકેલો પ્રસાદ તેમને આપ્યો અને ખવરાવ્યો અને પછી એમના મુખમ પર જવા કહ્યું

। વ્યાસદાસજી મુકામ પર ગયાં પણ મત્રીએ પાછી એની એ વાત કહેના માડી ત્યારે બીજે દિસે તેમને જવાબ આપયાનું કહ્યું અને તે મુજબ બીજે દિસે મત્રીની હાજરીમા તેમણે સાધુઓનું ઉન્નિષ્ઠ અગ્ર ખાધું અને પોતે વટગાયા છે એમ મત્રીને જતા યુ મત્રીએ વળગાયલા વ્યાસદાસજીને એડછા લઈ જવાનું માડી વાળ્યું અને નિદાય લઈ એડછા ચામ્પે ગયે. બ્રાહ્મણોને અને રાજાને તેમના વટળાયાની વાત કરી અને બધાએ તેમને એડછા ખોલાવવાનું માડી વળ્યું વ્યાસદાસજીએ મત્રી સાથે એડછાનરેશને આપવા જે પત્ર લખી આપ્યો હતો તેમાં લખ્યું હતું કે 'વ્યવહાર, પુરોહિતપણું બ્રાહ્મણસ્થિતિ, યજ્ઞોપવીન સિખા, સધ્યા અમિહોત્ર, વૈશ્વદેવ-બધુ હવે તો મારે' 'શ્રીરાધા વદસલ' છે લી વ્યાસના ન-આશિ ન-શાપ

પ્રબુપ્રેમીઓ! આ વટના પછી હરિરામચર્માની એરહાજરી જેમના દિલને દુલ્હાતી હતી એવા એડછાનરેશ મધુપરચાહ એમને તેડવાને જ દાવનમા આવ્યા આ નરેશે સતપુરશે અને શ્રી હિતપ્રબુજીને પ્રાર્થના કરી કે એઓ વ્યાસ દાસજીને એડછા જવાની આજ્ઞા આપે અને પોતે પણ એમને બહુ વિનયા પણ બધું નકમું ગયું આખરે જળરહસી કરીને પાલખીમા બેસાડી લઈ જવાને એમણે માથુસોને કુકમ આપ્યો પણ કદબના એક ઝાડ સાથે વળગેના વ્યાસદાસજીને માથુસો ઊગવે ત્યાં એ બીજે વળગે અને માથુસો તેમને

છોડવા મધે પાલખીયા તો તે બેસેજ નહીં છેવટે એમની હાથી હારેયો
રાજા એમના પર બળ વાખરવા માટે પરતાયો અને આખરે તેમની માથી
માર્ગી તેમનો શિષ્ય થયો. 'એકાદ પાછા ફરી સજ્જ એ વ્યાસદાસજીના બોધ
અનુસાર બાકીનું જીવન તયરણે સેવામાં વિતાવ્યું.

આ બનાવ પછી દરિયામજ્જાની પત્ની બાળકને લઈને જવાન આવી
વ્યાસદાસજીને આ એક મોટું વિધન સમજાયું. ગુરૂ અને સતોની આરાધી
સતસેવાની શરતે તેને સાથે રાખના સમત થયા હવે ધણી ધણિયાણી સાથે
રહેવા લાગ્યા પરિણામ એ આવ્યું કે એક રાત્રે પત્ની કામવિહવતા થઇ
વ્યાસદાસજીએ તેને બહુ સમજાવી શાત કરી બીજીવખત એક એવો પ્રસંગ
આવ્યો કે બધા સતો સાથે વ્યાસદાસજી પ્રસાદ લેવા બેઠા હતા દુધ પિરસ
વાનો પ્રસંગ આવતાં પત્નીએ પતિના વાડામાં બધી મલાઈવાળું દુધ આપ્યું
અને આમ પકિતબેદ કર્યો વ્યાસદાસજીએ એજ વખતે એને મઠી મૂકી
સાધુઓની સમજનાથી અને ગુરૂની આરાધી ફરીને એના (ઓના) બધા
વરેણા વેચી નાખીને ઉપજેલી રકમદારા સાધુઓને લાગુ કરી, તેને નિમ્નક્રમ
બનાવી પોતાની સાથે રાખી હવે તેણી તેમની બોધને અને તેમની રિયતિને
સમજી શકી હતી અને પાળળથી છતાં પૂર્ણ અલ્પવ્યવસ્થા પાળવા લાગી હતી
વ્યાસદાસજીએ પરમહસની પેઠે, આઠાણુ હોવા છતાં જાતિપાતિનું અભિમાન
બોધ અને સાધુઓની પકિતમાજ જમવા લાગ્યા નીચ જાતિમાથી થયેલા
સાધુઓનું એ એક અત પ્રસાદ કરી લેવા લાગ્યા આ કાર્યમાં પણ કસોતીની
જરૂર હોય છે એક સાધુ એમની કસોતી કરના આવેના હતા એમની થાળ
પીરસીને પ્રસાદ વધારવાની વિનંતી કરી જમતા જમતાં આ વિનંતી કશવામાં
આવેની હતી એજ સમયે પેલા સાધુએ પોતાનો થાળ વ્યાસદાસજીના માથામાં
માર્યો અને બોલ્યો “લે આ પ્રસાદ !” આમ કહી પોતે ઉભા થઇ ગયા
વ્યાસદાસજીએ કાંઈપણ વિચર ન બતાવ્યો, જલ્દી એને પણ એમણે પ્રસાદીજ
માની લીધી બીજા સતોએ આ પ્રમાણેની એમની સહિષ્ણુતા માટે બહુ ઉચે
અભિપ્રાય જાહેર કર્યો પેલા સતે મારી માર્ગી અને આ પ્રસંગ પછીથી
વ્યાસદાસજી બધા સતોના માનીતા થયા

પ્રજુએમીઓ ! સતપુરુષોનું ઉચ્ચિત્ત અને જમવાનું લક્ષિતમાર્ગમાં બહુ
મહિમાવાળું ગણાય છે દાખલા તરીકે નારદજી એમના પૂર્વજન્મમાં એક

! શરૂ-દારીના પુત્ર હતા અને તે પાંચ વર્ષના બાળ હતા ત્યારે આતુર્ભાસ
ગાળના રહેલા શ્વિમુનિઓનું અને સતોનું વધેનું ઉચ્છિષ્ટ અને ખાંધ જીવન
! નિતાવતા હતા આનાથી એમને પરમાત્મા સબધી અપૂર્વજ્ઞાન મળ્યું હતું
એકાદ આપણુ ચરિત્રનાયક વ્યાસદાસજી હતા એમના જેવા બનેલા પવિત્ર
આત્માઓ દૈતલગ્નિથી પણ અતમજે પોતાના છદ્દેવના લોભ-વૈકુંઠને પામે
અને આસતિ પ્રત્ય સમયે પોતાના છદ્દેવ સાથે 'અભીમૂન થાય છે
વ્યાસદાસજી પણ બાકીનું જીવન આ પ્રમાણે રિતાવી અરેસાન બાદ
વૈકુંઠનાસી થયા અરજી

પ્રભુપ્રેમીઓ! ભને કોઈ પડિત હોય, પુરાણી હોય કે શાસ્ત્રી હોય, જતા
એનું વિદ્યાનું ધમડ અભિમાન અને દેહાધ્યાસ છૂટતા નથી એવું આ જીવન-
જ્ઞાતાતમા તમે જોઈ શક્યા છે ભગવાન 'મશીરિશ્વર'એ દરિસમને અપનાદાર
બોધ આપવો પડ્યો હતો પોતે સર્વશાસ્ત્રના જ્ઞાતા હતા અને ગીતાનો અભ્યાસ
પણ એમણે કર્યો હતો જના શ્રીદિતપ્રભુજી પામે દિક્ષા લેવા જતા ગીતામનો
'તદ્વિદ્વિપ્રણિપાતેન પરિપ્રમેન સેવયા' - આ ઉપદેશ ભૂરી 'જઈ તેમણે
નથી કર્યો ગુરૂને સદાગ દર્શન, નથી જોયો ગુરૂનો નિવૃત્તિનો સમય અને
ઉપદેશ લેવા ગયેના એમણે ઉપદેશ આપવા જેવી વાત કરી પોતાના આપણું
પ્રાર્થન કયું આ આચરણ એમનું અચરણ હતું જનાં સતપુત્રે એમના
અભિમાન પ્રત્યે કુપ્ત કયું અને એમને લાયક સેવા કરાનાં ઉપદેશ આપ્યો
આ ઉપદેશનું કારણ વ્યાસદાસજીના શરૂના જેવું લક્ષણ ગુરૂએ જોયું અને તેથી
'તત્ત્વમસિ' નો ઉપદેશ તેમણે આપ્યો નહીં તેઓ પ્રથમથીજ અચિત
પગતાઓ ભયે જતા હતા પ્રથમ તો પોતાના બાળજન્યો કે જેમનું પાલન
મર્યા લાયક હતું, તેઓનો લગ એ અચિત હતો બીજું ગુરૂ પામેનું
આચરણ ઉપર જણાના મુજબનું અચિત હતું ત્રીજું પગન તે એમના
પતોપનિનના લાગનું અચિત હતું જોકે જ ભરત સાચા અભિવિદ્ હતા, જના
એમણે અતિમુધી જનેષ્ટો લાગ મ્યો ન હતો વ્યાસદાસજી ભણેલા હતા
જનાં એમનો ખર્ચ, એમની લાયકાત એમનો ભાર અકિતમાર્ગ રીરે રેઈ
ચિઆમૂત્રના સન્ધસીના લગ જેવા લગના તેઓ અધિમરી ન હતા વળી
કીર્તિ માટે બળેલા એવા તેમને બણેનું પગ બૂનાયુ હોય તેમ તેમણે 'દરે
કામગા મનની એમજાનાની જરૂર હોય છે' એનું શ્રીદિતપ્રભુજીને કહેતા રહ્યું

કે 'કરવાની ક્રિયાનો ધર્મ હાથનો છે, પકડી રાખવાની ક્રિયા કરવાનો ધર્મ પશુ હાથનો છે, સામળવાનો ધર્મ કાનનો છે બોલવાનો ધર્મ મુખનો છે' ઇત્યાદિ જો કે વ્યાસદાસજી ઉપનિષદો પશુ ભરવાળ પહરો, યોગચાલ બધા હશે, છતાં 'અમિર્યત્રાભિમધ્યતે વાયુર્યત્રામિરુધ્યતે' સોમોચત્રાતિરિચ્યેત તત્ર સજાયતે મન ।' એ જુની ગયા શુ રોટની વજાના કે એટલા કે ધીથી ચોપડા, ખીન્ને ચૂને દાળે અચર લાત કરતા, વળી સગડી ઉપર શાક કરતા જો ખ્યાન ન રહે અને કોઇકે ખમડી જવાની ધારતી પડે તો એ સમયે સાથેસાથે શાસ્ત્રાર્થ થઇ શકે ખરો કે? આતુ ધ્યાન રાખનાર, અચળ મનવૃત્તિ રાખનાર શાસ્ત્રી હોય તોયે શું તે યોગાવ્યાસી થઇ શકે ખરો કે? માત્ર એમની ઈન્દ્રિય પ્રત્યેની અક્ષા જોઇનેજ શ્રીહિનપ્રભુજીએ એમની સાયકાત પ્રમાણેજ ઉપદેશ આપ્યો હતો અને તે યોગ્ય હતું જો આદ્યાજ જનુ હતું તો પત્નીને પોતાનો ઇરાદો કહેવો જોઇતો હતો. ધરના બધાની સમતિ લીધા સિવાય એમણે ધર છોડ્યું જોઇતું ન હતું આમ કર્ણથી મહાન અનર્થ થાય છે માટેજ સાત્વિકજ્ઞાન, સાત્વિક કર્મ અને સાત્વિક કર્તાપણા માટે જોઇને બારપૂર્વક જોધરાખા આવે છે

દુષ્ટાંત-સત યાનેશ્વર મહારાજના પિતા ત્રિલોકપત પરણ્યા પછી તેમને કોઇ પ્રજા થઇ ન હતી તેઓ પહેનેથીજ વૈરાગ્યવાન હોઇ સન્યસ્ત મહાશ્વરના ખડ્ડ ઉત્તેજ હતા એટલે એક વખત પોતે સસરે ગયા હતા, સાંથી ખારોનાર કાથી તરફ આભ્યા ગયા ત્યાં ગયા પછી તેમણે રામાનંદ સ્વામી નામના મહાત્માની કૃપા મેળવી, સ્વામીજીએ તેમનો વૈરાગ્ય જોઈ મત્રદિક્ષા આપી સન્યાસ મહાશ્વ દરાવ્યો.

ખીજ બાજુ ત્રિલોકપતના પત્ની સમ્મિષ્ઠી (યાનેશ્વરની માતા) પતિના આભ્યા જવાથી ખડ્ડ દુખી થયા અને આગમથીજ પતિના સ્વભાવને જાણતી હોઈ તેણીએ ધીરજ ધારણ કરી ઉમ તપ કરવા માણ્યું પોતે પોતાનો સૌભાગ્ય વેશ પશુ આણજ રાખ્યો હતો

એક વખત રામાનંદ સ્વામી શિષ્યો સહિત રામેશ્વરની યાનાએ નીમળતા, ફરતા ફરતા આળાદી (વિલુલપતનુ જન્મસ્થાન) ગામે આવી પહોંચ્યા સ્વામીજી એક મહાન સતપુરુષ હોઈ એમની કીર્તિ ચારેબાજુ પ્રસરેલી હોઈ આળાદીની

મળ સ્વામીજીના દર્શને આવવા લાગી એમાં એક દિવસ રોકમણીનાથ પણ સ્વામીજીના દર્શને આવ્યા અને તેમના ચરણોમાં વદન કર્યું લગવત્રેશ્વરજીનુસાર સ્વામીએ તેમને ‘ગુરુવત્તી મવ’ એવો આશીર્વાદ આપ્યો રૂકિમણી સુવર્તિ હોઈ પતિમિયોગથી પીગતી હતી એના વિનયને, જોષને, એના આર્તજાનને જોષને, પ્રદરતી રીતેજ સ્વામીજીના મુખમાંથી ઉપરોક્ત આશીર્વાદ સરી પડ્યો, પણ રૂકિમણી તો તે વચ્ચેના સ્ફાલ્ગ્નિ લયલીત યર્ષ મધ શરીર કે પવા લાગ્યું પણ તરતજ સ્વસ્થ થઈ સ્વામીના દેખતા દરમી પડી મહારાજશ્રી રામાનંદજી પણ એકી ઉઠ્યા એક દિવસ નહોં જોયેલું એવું એક સ્ત્રીનું આર્મિક હાસ્ય જોષ તરતજ તેને હસનાવું કારણ પૂછ્યું ત્યારે રૂકિમણીએ જવાબ આપ્યો “મહારાજ” હા અભાગિની છુ મારા પતિ અમારો લામા કરી કાઢ વરોં થયા ચાલ્યા ગયા છે, અને તેમણે તો કાશીમાં જઈ સન્યાસ લીધો છે તો પત્ની ‘આપનો આશીર્વાદ સભ્ય શીરિતે કરી રાકશે’ એવા નિચારથી મને હસવું આવ્યું મહારાજશ્રી! આપનો અશીર્વાદ પાછો ખેંચી લ્યો.” સ્વામીજી નિચારમાં પડી ગયા તેના પતિનું વર્ણન પૂજા તેમણે તરત જાણી લીધું કે ‘આ વર્ણન તો આમેદ્દજ ચૈતન્યાશ્રમ (વિઠ્ઠલપતનું સન્યસત લીધા પછીનું નામ) નુંજ વર્ણન કરે છે’ એટલે તેમને અતિ કરણા ઉત્પન્ન થઈ રૂકિમણીની સર્વ હકીકત જાણી તરતજ સ્ત્રીને સતાનહીન ઊડીને એના પતિએ સન્યાસ પ્રણય કર્યો છે એમ જાણી પોતે તરતજ રૂકિમણી અને એના પિતાને લાંબને કારણ ગયા કાશી પહોંચ્યા પછી તેમને એક જુદા વરમા રાખી પોતે પોતાના મહેમા ગયા અને ચૈતન્યાશ્રમને જો નહીં ધમધમીને પૂછ્યું “હુ મારી પાસે જૂઠું બોલ્યો છે તારી પત્ની દયાળ છે તે સન્યાસ પ્રવેશ કરવા કોઈની રજા લીધી નથી, માટે હુ પાછો તારે ઘેર જા અને જૂઠું બોલવાના પ્રાયશ્ચિત માટે પાછો ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ! તારી પત્નીને સતોષ આપી તેની રજા લઈ તું પાછો આવજો. આ પ્રમાણે જૂઠું બોલી સન્યાસ પ્રવેશ કરવો તે તો તામસલ્પાર કહેવાળું અને તેથી તારો મોક્ષનો દેવ સિદ્ધ થયો નહોં સસાર અને સન્યાસ બેઉને જગત નહોં તારી પત્ની જૂઠું આર્ત છે તારો વિયોગ એને બહુ પીડે છે જા! એને જાતોષ આપ!”

આ પ્રમાણે રામાનંદસ્વામીએ એમનો સન્યાસીનો સ્વાગ ઉત્તરાવી ઘેર મોકલ્યા ભગવાનની આવા મહાપ્રજા છે મુશ્કેલી આપી પાછી વિઠ્ઠલપત

બની આળદી આવ્યા મામની પ્રમ્ને એના આખા વર્તનની ખબર થઇ ગઇ
જે કે એમનું જ્ઞાન અને સંન્યાસપદ્ધતિનું કર્મ તામસ હતું, છતાં આ ઘંટના
પછી એમનામા ત્યાગજ્ઞાનના હતી તે સાત્તિક હતી. અને ત્યાર પછી તેમને
ત્રણ પુત્રો અને એક પુત્રી થયા હતા, જેમાંના શ્રીરામનેધર મહારાજ એમના
વચના પુત્ર થાય. આ ચારે બાળકો જન્મથીજ પ્રભુપ્રેમી હતા બારબાર વર્ષ
સુધી માતા શકિમણીએ સેવેલા પતિવિયોગ અને તે દર્શનિવાનમા સેવેલું કષ્ટદાયક
તપ અને ઇશ્વરાર્પણ સુદ્ધિ તેમને પિતાની સંવસ્તની તીવ્ર વૈરાગ્યભાવના
અને પાછળથી આવેલી સાત્ત્વિકતા એજ પ્રભુપ્રેમી બાળકો અવતરવાનું મુખ્ય
કારણ છે સાત્ત્વિકપણું સંસારમા શાંતિ પથરોવું છે અસ્તુ

।

પ્રભુપ્રેમીઓ! ત્યાગ અને સંન્યાસના કારણે માનવીઓને બહુરીતે ઉજા
થાય. કામના તપ ન થતી-એ પણ એમાનુજ એક કારણ છે આવે
સંન્યાસ મેક્ષ માટે ઉપકારક ન જ થાય માનવીએ પ્રારબ્ધવશ થતું ધટે,
સહિષ્ણુ થતું ધટે જે જે સંન્યાસીએ, સાધુએ અને આચાર્યો જેને તમે
તમારી સમજ પ્રમાણે માને છે અને તેમને લેખી, કોષી, લખી વહીને નિરો
છો તેઓ બધાનો ત્યાગ અને સંન્યાસ ઉતાવળીઓ, રાજ્ય કે તામસ સમજવો
ધટે નિર્નાદની ચિંતા કરવાની ટેવરાળા, અસતોષી, પ્રમાદી અને આળસુ
માનવીઓજ સંન્યાસ અને સાધુપણને લગવે છે અને એમનો શૂરયાશ્રમ
પણ એવોજ શરમજનક હોય છે

।

દુષ્ટતા:-કેઇએક આદમી આળસુ, બેધખાહી, અસતોષી અને દેવીને
હરદમેશ ધરમા પત્ની સાથે ગણે. ધ્યા કરતો હતો એમનું ગામ નદીના કાંઠે
આવેતું હતું અને રોજ હોડીમા બેસી એક સત નદીના સામે કાંઠેથી એ
ગામમા એક વખત બિદ્યા માટે આવતા હતા સત તદ્દન નિર્લેખી અને
પવિત્ર પુરુષ હતા જેને ઘેર જઈ બિદ્યા માટે ઉલ્લા રહેલાના માણ્યો સતને
પ્રેમથી બિદ્યા વહેરાવતા હતા અને કેટલાક તો ધરમા સારીસારી રમોઇ કરી
સતના આવવાની રાહ જોઇ ઝોટલે ઉજા રહેતા અને તેઓ આવે ત્યારે
પ્રેમથી તેમને આમત્રી જમાડતા હતા સત તેમના આમત્રણને માન આપી
બોજન લેતા બેસતા પણ પોતાના જીભના સ્વાદને ખારી નોખવા જે કાંઈ
પિંડાથુ હોય તે મધુ યાળીમા બેસી કરી, બાધુ ભાગી એકત્ર કરી, અદર

મગ્ન સ્વામીજીના દર્શને આપ્યા લાગી એમાં એક દિવસ રાકમણીનાથ પણ સ્વામીજીનાં દર્શને આવ્યા અને તેમના ચરણોમાં વદન ક્યું ભગવત્પ્રેરણાનુસાર સ્વામીએ તેમને ‘પુત્રવતી મવ ।’ એવો આશીર્વાદ આપ્યો રુકિમણી યુવતિ સોઈ પતિવિયોગથી, ખીણતી હતી એના વિનયને જોઈને, એના આર્તભાવને જોઈને, ક્રુરતી રીતેજ સ્વામીજીના મુખમાથી ઉપરોકત આશીર્વાદ સરી પડ્યો, પણ રુકિમણી તો તે વચનો સાંભળી ભયગીત થઈ ગઈ શરીર કે પના લાગ્યું પણ તરતજ સ્વચ્છ થઈ સ્વામીના દેખતા હસી પડી મહારાજશ્રી રામાનંદજી પણ એકા ઉઠ્યા કાંઈ દિવસ નહોં જોયેલ એવું એક સ્ત્રીનું અભિંક દાસ્ય જોઈ તરતજ તેને હસતાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે રુકિમણીએ જવાબ આપ્યો “મહારાજ ! હું અભાગિની છું મારા પતિ અમારો સાગ કરી કાંઈ વર્ષો થયા આજ્યા ગયા છે, અને તેમણે તો કાશીમાં જઈ સન્યાસ લીધો છે તો પછી ‘આપનો આશીર્વાદ સત્ત શીરીતે કરી શકશે’ એના વિચારથી મને ‘હસવું આનું મહારાજશ્રી ! આપનો અશીર્વાદ પાછો ખેંચી લ્યો.” સ્વામીજી વિચારમાં પડી ગયા તેના પતિનું વર્ણન પૂછતા તેમણે તરત જણાવી લીધું કે ‘આ વર્ણન તો આમેદ્વાજ ચૈતન્યાશ્રમ (નિઠ્ઠલપતનું સન્યસ્ત લીધા પછીનું નામ) નુંજ વર્ણન કરે છે’ એટલે તેમને અતિ કરણા ઉત્પન્ન થઈ રુકિમણીની સર્વ હકીકત જણાવી તરણું સ્ત્રીને સતાનહીન છોડીને એના ‘પતિએ સન્યાસ મહત્ત્વ કર્યો છે એમ જાણી પેતે તરતજ રુકિમણી અને એના પિતાને લઈને કાશી ગયા કાશી પહોંચ્યા પછી તેમને એક જુદા ધરમા ચાંપી પેતે પોતાના મઠમાં ગયા અને ચૈતન્યાશ્રમને જોવાની ધમકાવીને પૂછ્યું “તું મારી પાસે જૂઠું જોશ્યો છે તારી પત્ની દયાન છે તે સન્યાસ! મહત્ત્વ કરવા કાંઈની રજા લીધી નથી, માટે તું ખાણે તારે ઘેર જા અને જૂઠું જોલવાના પ્રયાશિત માટે પાછો ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ! તારી પત્નીને સતોષ આપી તેની રજા લઈ તું પાછો આવજો. આ પ્રમાણે જૂઠું જોલી સન્યાસ મહત્ત્વ કરવો તે તો તામસસ્વાર્ગ કહેવાય અને તેથી તારો મોક્ષનો હેતુ સિદ્ધ થશે નહોં સસાર અને સન્યાસ બેઉને જમાડ નહોં તારી પત્ની બહુ આર્ત છે તારો વિયોગ એને બહુ પાડે જા! એને સતો આપ!”

આ પ્રમાણે રામાનંદસ્વામીએ એમનો સન્યાસીનો સ્વાગ ઉતારાવી ઘેર મોકલ્યા ભગવાનની માયા મહામંજળા છે ગુરની આજ્ઞા પાળી ખાણ નિઠ્ઠલપત

બની આજીવી આવ્યા ગામની પ્રજાને એના આંખાં વર્તનની ખબર થઇ ગઇ
જો કે એમનું જ્ઞાન અને સંન્યાસપદ્ધતિનું કર્મ તામગ દેવ, હતા આ ઘટના
પછી એમનામાં ત્યાગભાવના હતી તે સાત્વિક હતી અને સાર પછી તેમને
ત્રણ પુત્રો અને એક પુત્રી થયા હતા, જેમાંના શ્રીધાનેશ્વર મહારાજ એમના
વચના પુત્ર થાય આ ચારે બાળકો જન્મથીજ પ્રભુપ્રેમી હતા બારબાર વર્ષ
સુધી માતા રક્તિમણીએ સેવેલો પતિવિયોગ અને તે દરમિયાનમાં સેવેલું કષ્ટદાયક
તપ અને ઇશ્વરાર્પણ શુદ્ધિ તેમજ પિતાની સંન્યસ્તની તીવ્ર વૈરાગ્યભાવના
અને પાછળથી આવેલી સાત્વિકતા એજ પ્રભુપ્રેમી બાળકો અવતરવાનું મુખ્ય
કારણ છે સાત્વિકપણું સસારમાં શાંતિ પથરાવે છે અરવું

પ્રભુપ્રેમીઓ ત્યાગ અને સંન્યાસનાં કારણો માનવીએને બહુરીતે હિસા
થાય છે કામના તૃપ્ત ન થતી-એ પણ એમાંનું જ એક કારણ છે આવો
સંન્યાસ મોટા માટે હિપકારક ન જ થાય માનવીએ પ્રારબ્ધવશ થતું ઘટે,
સહિષ્ણુ થતું ઘટે જે જે સંન્યાસીઓ, સાધુઓ અને આચાર્યો જેને તમે
તમારી સમજ પ્રમાણે માને છે અને તેમને લોભી, ક્રોધી કામી વહીને નિંદા
છો તેઓ બધાનો ત્યાગ અને સંન્યાસ ઉતારણીઓ, રાંજન કે તોમન સમજવો
ઘટે નિર્મલની ચિંતા કરવાની ટેવવાળા, અસતેષી, પ્રમાદી અને બાળસુ
માનવીઓજ સંન્યાસ અને સાધુપણને લગ્નવે છે અને એમનો મુદ્દસ્થાથમ
પણ એવોજ શરમજનક હોય છે

દર્શાવ:-કોઇએક આદમી બાળસુ, બેઘખાઉ, અસતેષી અને દેવીનો
હરદમેશ ધરમાં પત્ની સાથે ગ્રથન કર્યા કરતો હતો એમનું ગામ નદીના કાંઠે
આવેલું હતું અને રોજ હોડીમાં બેસી એક સત નદીના સામે કાંઠેથી એ
ગામમાં એક વખત ભિક્ષા માટે આવતા હતા સત તદ્દન નિલોભી અને
પવિત્ર પુરુષ હતા જેને ધેર જઈ ભિક્ષા માટે હિસા રહે ત્યાં માથુંમે સતને
પ્રેમથી ભિક્ષા વહેરાવતાં હતા અને કેટલાક તો ધરમાં સ્ત્રીસારી સ્ત્રોષ કરી
સતના આચવાની સદ બોધ એટલે હિસા રહેતા અને તેઓ આવે સારે
પ્રેમથી તેમને આમત્રી જમાડતા હતા સત તેમના આમત્રણને માન આપી
બોજન લેતા બેસતા પણ પોતાના જીવનના સ્વાદોને ચારી નાખવા જે કાંઈ
પિગસાયુ હોય તે જાણીમાં બેસી મરી, જાણી એકત્ર કરી, અદર

પાણી રેડી થી જતા અને પછી હાથમ્હો ધોઈ તુરત ચાવ્યા જતા પેવે.
આળસુ માણસ રોજ સત આવે અને જમીને ચાવ્યા જાય તે જોતો અને
પછી જોતે ત્યાં સત ગયા દોષ તેને ત્યાં થી રજોઈ બુનાવેલી તેની ખબર
કાઢતો કોઈને ત્યાં શીરોપુરી તો કોઈને ત્યાં બાસુદીપુરી અને કોઈને ત્યાં માલ-
પુ. અને દુધપાકની રસોઈ થયેલી તે ચાલજો અને, પછી જમનાર અને
જમાડનારની ટીકા કરે 'લોકો પશુ એવા ચર્મ ગયા છે કે ધરમા હા વાં કુરતી
કરે છે, જતા બાવડાને માટે આજે શીરોપુરી બનાવ્યાં અરે ભાઈ! કાંઈ
મક્કતનું તે કોઈ એણું ખનડવે છે? કોઈને માયાના વાળ જોઈલું દેવું થઈ
ગયું છે એટલે એ સધું પાસેથી કાંઈ છામિયો લેવો હશે તે જમાડતો હશે
અરે પેના ભાઈને ત્યાં હજી બચ્યાં નથી થયાં એટલે એને આવી અવળી બુદ્ધિ
થઈ છે કે દર ત્રીજો દહાડો પેતા જોમદાને જમાડે છે,' ક્રિસ્ટાદિ કહે અને
સતને માટે "જે વાધ ધરાય તેટલું શરીર ધાસ્યું છે, તે જીતારે રોજ મિષ્ટાન્ન
ઉપરથી હાથ મારવામાંથી પાછો હરતો નથી લોકો કહે છે કે મહારાજ એક
વખત ખાય છે, પણ આનુઆનુ ખાનાનું મળે અને એ ટકનું એક ટકે ખાઈલે
પછી શાની ભૂખ લાગે. લકુરામ જોવાને પછી ખીજા મ્યાની ફિકરે પશુ શાની
દોષ આ મારી લગોડી અને નીકળી પડ્યા બિખારવા પછી ખીજા મહેનત
પણ શા માટે કરવી પડે? જો છે તે પેટ ભરવા માટેજ ને? ભગવાન પણ એવો
અ માયી છે કે મારા જોવાના નશીબમા આવી કુભારજન જેવી બપડી આપી કે
જો વરસમા એક દહાડોયે મીઠું મોઢું નથી કરાવતી અને રોજના તોફાન મચાવે
છે અને પેનાને બાપડી નથી તોયે રોજના માલમલીકા મળ્યા કરે છે।'

આમ રોજ અરેખાઈના અસિથી બળતો તે કુર્ય ધરમા જઈ જમતી
વખતે પોતાની સ્ત્રી સાથે રોજ ઝઘડા કરે "આજે ક્યાણુ કષ્ટું નથી? આજે
આમા મીઠું કેમ નથી? તારામર્જા મીઠું નથી એટલે તું, મીઠું લાવે પણ
ક્યાયી? આ રોટવા તો તારા મ્હોડા જેવા કયાં છે, હવે તો હું તારાથી
પૂરેપૂરો કેટાળો છું રોજ કહીકહીને ચાક્યો, પણ તું નથી સુધરતી બળ્યો
આ સસાર! તને જોઈને તો એમ થાય છે કે હવે આ ધર છોડીને બાવો
બની જાઉં અને યાદ રાખજો કે એક દહાડો તારે હું ખે નાસી ને; જાઉં
અને સાધું ન જાનું તો તું જોવા કરજો! 'પેની સ્ત્રી આ બધું સાંભળતી
તપ અને રડતીરડતી મારી માગતી' જાય અને કહે કે 'મીઠું કરો! હવે

આવી બુદ્ધ નહીં થાય.” વળી બે દિવસ નામ એટલે પેલો ધણી બાવો બની જવાની બીક બતાવે અને કળિયો કરે અને ક્ષીમેધીમે તો બીકનું સ્વરૂપ એવું બતાવવા લાગ્યો કે જમતો હોય લાંથી ચાળીને ઠેસ-મારી, ઉભો, ઘઈ ધર છેડવાની તૈયારી કરી ઘરના મુખ્ય આંગણા, સુધી પહોંચી નામ બાવડી બિચારી પાછળ દોડતી આવે, ધણીના પગ પકડે, તેને વળગી પડે, બોલો પાથરે અને તાકશોટી બેચી મારી મારે. પરિણામે ‘ને! આટલી વખત તો નથી જતો પણ હવે ને! મારા કહેવા પ્રમાણે નહીં ચાલે તો જરૂર સાધુ થઈ જઈશ’ એવું કહી બીચારીને બીવડાવે.

પ્રભુપ્રેમીઓ! આવા તામસગુણી જીવો, અચાનક માર્યા, પારકાનું સારું દેખી ન શકનારા પાગરજીવોનું જીવન આવું કલેશમયજ લેખ છે. હિંદુશાસ્ત્રોત સાચું વગેવાળું આ જાનીઓજ કરી રહ્યા છે. સ્ત્રીએ પોતાના પતિનેજ દેવ માનવો, ગુરુ માનવો, સર્વકોષ માનવો-આ આર્થાં હિંદુ રમણીના પરંપરાથી આત્મી આવેલા કર્તવ્યકર્મને બીજકુલ ન સમજતાં પત્નીને પોતાની ગુલામડી સમજીને, પોતાનું ધાયું કરાવવાનું સાધન સમજીને, તેના આદરીને અને જીવનને આવા મૂર્ખાઓ ચૂરેચૂરા કરી નાખે છે. પણ પરમાત્મા સર્વ જીવો પ્રત્યે મહાદયાળુ છે; એની માયા મહાપ્રમથ હોય છે. પ્રાણીમાત્રે કરેલાં કર્મો-સાત્તિક, રાજસ કે તામસ-નુ ફળ મળ્યા વિના રહેતું જ નથી. આ ફળનું દર્શન સીધી યા આડકતરીરીતે પણ મળેજ નામ છે.

આપણા આજુ દર્શાતમાં પણ આવુંજ બ-ધુ છે. માનો પરમાત્માએ એ સરળ બાઇની માતનાએનો અંત લાવવા-ધાયું હોય તે પ્રમાણે એક દિવસ પોતાનો પતિ ઘેર ન હતો તે દરમિયાન પેલા સંત એનેજ ધેરિલિક્ષા માંગવા ઉભા રહ્યા. બાઇએ ઘરમાં જ કાંઈ બતાવ્યું હતું તે સંતને ધરી દીધું, સતે જમતાં જમતાં બાઇની આંખમાં આસુ જોવાં એટલે જમી રહ્યા પછી પૂછવા લાગ્યા “એટા! મારું તારે લા લિક્ષા માંગવા આવવાથી તને કાંઈ દુઃખ પડે, એવું તો નથીને? તારી આંખમાં આંસુ જોઇ મને જલુ દવા આવે છે. શું તને કાંઈ કષ્ટ છે?” મહારાજનાં આવાં આશ્વાસનપૂર્વક-શબ્દો સાંભળી તે સ્ત્રીએ કહ્યું “બાપજી! મને તો કાંઈએ દુઃખ નથી, પણ મારા ધરવાળા તમારું સુખ જોઇ, રોજ સાધુ થવા મારી સાથે લડવા કરે છે, અને આને

તો સવારનાજ ક્યાંય આવી ગયા છે, તે અસારે જમવાટાણું થયું છતાં આવ્યા નથી કદાચ અને તરછેડીને જ ગલમાં ચાલ્યા ગયા હશે તો મારી શી વળે થશે ? મારો તો બધો આધાર એજ છે અને બળ્યું બાપજી ! એમને શી ધધુખર લાગી છે કે રોજ મારા કામમાં મારો વાંક કાઢી મારી સાથે લડે છે અને રોજ સાધુ થવાનીજ વાત કરે છે બાપજી કાંઈક રસ્તો બતાવો તો સાહે ! ”

પેના સત પણુ બાપજી દુ ખ કદપી શમ્યા અને બધી વાત સમજી ગયા તેમણે કહ્યું “ બેટા ! તારો ધણી ક્યાંય પણુ ગયો નથી અને જવાનો નથી તું ધીરજ રાખ ! હવે જ્યારે તને ‘ સાધુ થઈ જઈશ ’ એવી ખીક દેખાડે ત્યારે તારે રડ્યું નહીં અને ‘ તમારે સાધુજ થવું છે ! તો રોજ કહ્યા કરો છો તો જાઓ સાધુ થઈ જાઓ ! ’ આવો જરાબ આપજો એમડ બે દિવસ ધીરજ રાખજો તારો ધણી જીવસ્યનો માર્યો ચાલ્યો તો જશે, પણ બે દિવસમાં પાછો આવશે અને પછી કાંઈદિવસ તને સાધુ થવાની ખીક દેખાડશે નહીં ” આટલું કહી સત ચાલ્યા ગયા

ખીજે દિવસે પેના પતિએ પાછો તેવોજ ઝડપે કર્યો અને સસારનો લાગ રવાની તૈયારી કરી મિચારી પાની-આર્થ રમણી-એનાથી પતિને કેમ જાકારો દેનાય ? રડતી બેસીજ રહી ન કશું બોલે કે ન ના કહે પતિદેવ સમજ્યા કે ‘ આજે તો આપણું કાંઈ માન રહે એમ લાગતું નથી ’ એટલે રાગે દોષી પહેરી બૂખ્યો અને તરસ્યો નીકળ્યો ધરની બહાર રસ્તામાં પેના સત જમીને પોતાના મુગમપર જતા હતા તે સામા મ પા એટલે તેમને ઉભા રાખી કહ્યું કે “ મહારાજ ! હું સસારથી બહુ કલાગી ગયો છું અને મારે સાધુ થવું છે, માટે મને એનો બતાવો ! ” સત સમજી ગયા કે આજ પેની બાપનો ધણી હોવો જોઈએ. તેમણે કહ્યું “ હીક જગ્યા ! ચાલ મારી સાથે ” બેઉજણા હોડીમાં બેસી નદી પાર કરી સામે કાંડે જઈ ચાલવા માંડ્યું પામેજ એક પહાડ હતો તે ચડી ઉપર જવાનું હતું સત તો રોજના કામ અગાણે પહાડપર ચડી પોતાની ગુફામાં નિના તકલીફ આવી પહોંચ્યા, પણ પેલાને તો પહાડ ચડતાં દમ નીચળી ગયો દાક્ષિણ દાક્ષિણા છેવટે ગુફામાં પહોંચ્યો અને બેઠો એકતો કોષનો માર્યો આધાપીધા વિનમો નીકળેને અને કોઈદિવસ આટલી કસરત કરે નહીં એટલે થકી તો ગમેજ પણ એ પેટમાં બૂખનો અગ્નિ

પદ્મ પ્રજ્વલિત થયો. બેઠા બેઠા એણે એણે તો ગુફામાં આવતું તો હતું નહીં, પણ પાણીનું પણ કાંઈ સાધન નહતું એના મનમાં થયું કે મહારાજ પાણી કોઈ બહારની જગ્યામાં ભરી રાખતા હશે એટલે પૂછ્યું “મહારાજ! તરસ બહુ લાગી છે પાણી ક્યા રાખ્યું છે?” મહારાજ એને જોવાનું કરતા હતા એમણે જવાબ આપ્યો “બચ્ચા! અહીં પાણી કેવું? પેલી સામે નદી છે, તેમાં પુષ્કળ પાણી છે અને તો તરસ લાગે છે ત્યારે ત્યાં જઈ હું પાણી પી લઉં છું તારે પણ પીવું હોય તો જઈને પી આન!” આટલું સાંભળતાજ પેલાના પગ ઢીના થઈ ગયા મનમાં વિચાર કર્યો કે “આટલું ચાલતો આવ્યો એટલે તો તરસ લાગી છે, તો વળી પાછું આટલું ચાલતો જાઉં અને પાણી પી પાછો ઉપર આવીશ ત્યારે મારું શું થશે?” પણ હવે તો રહેનાય એવું હતું નહીં, એટલે પહાંડ પરથી ઊતરી નદીએ જઈ પાણી પી લીધું થોડા વાર થાક ખાવા બેઠો અને વિચાર કર્યો કે “આ ખાવડો જરૂર જૂઠું ખોલતો હશે” નહોતો જ્યારે તરસ લાગે ત્યારે નદીએ ઊતરવાનું અને પાછું ચઢવાનું કેમ હોય? માથાસને તરસ તો કેટલીયે વાર લાગે કદાચ મારી કમોટી વરતા હશે પણ એમ કાંઈ હું માંજ્યો જવાનો છું?” આમ વિચાર કરી પાછો ઉપર ચઢી ગુફામાં બેઠો.

સાજ પડી, સત તો આસન જમારી પ્રભુમરણ કરી રહ્યા હતા પણ પેના પુરપને એન પડે નહીં. એક તો જૂન પેટમાં વધતી જતી હતી અને સત તો કાંઈ ખાવાનું કે પીવાનું બતાવે નહીં તેમજ કાંઈ બોલે પણ નહીં પોતે બહુ અમળાંયો એટલામાં સત બોલ્યા “કેમ બચ્ચા! સાધું થતું છેને?” જવાબમાં તેણે કાંઈ હાથરમાં ધૂણાવ્યું એટલે સતે કહ્યું “ત્યારે હવે આ મૃદંગાશ્રમીના કપડા કાઢી નાખ અને ફક્ત એક લગોટી પહેરી લે આમ બરાબર તને ફલતું થશે એટલે મનદિક્ષા આપીશ” મિત્રારા અચાનક જીવે હરખમાં ને હરખમાં બધા કપડાં કાઢી નાખ્યા અને ધોતિયું ફાડી લંગોત્રી બનાવી અને એક ચીંદરડી કમરે બાધી લંગોત્રી પહેરી લીધી સતે તેણે જો કપડા કાઢી નાખ્યા હતા તેની પોટની બાધી ગુફાની બહાર નીકળી દૂર ઝાડીમાં ફાંચી દીધી અને પોતાના આસન પર આવી નામસ્મરણમાં ચરત બની બેઠો.

ખીજનાજી રાત્રિ યઈ ચૂકી અને ઘેર અધકાર ફેલાઈ ગયો ગુફામાં ન હતી ધ્યેનટ્રીક લાઈટ, ન હતો લેમ્પ કે ન હતો ટમટમનો નાનો સરખો

પણ એક દીવો. પેલો પુરુષ તો બાધા જીવો ખેરતો રહ્યો. કપડાં હમાં લાંઘધી તો ઠંડી પણ લાગતી ન હતી, જ્યારે હવે તો ઠંડા યજ્ઞ મયેલા ગુફાના પાથર અને સુસયાદા મારતો અંદર આવતો ઠંડા પવન-આને જોરે એ તો અકડાઈ ગયો. એના મનમાં હતું કે મહારાજ, પાછળથી ધૂણીબૂણી ચેતાવશે. પણ એવું તો કાંઈજ થયું નહીં. આવી દશા ગુફાની અંદર થઈ એટલે બહાર જવાનો વિચાર કર્યો. પણ બહારતો મોટામોટા ત્વાધની અજનાંઓ સંભળાય અને પવન ખેડુ જોરમાં વાય એટલે બહાર જતાં-પણ શું ન આવે; ઉંધવાનો વિચાર કર્યો પણ ઠંડા, વાંઠાચૂંકા, ઢેકાદળિયાવાળાં પત્થરપર મૂકાય પણ શી રીતે અને અધુરામાં પૂરું જૂએ તે વળી ઉંધ આવે ?

આ પ્રમાણે 'હેને ગઈ પૂત, જૌર સ્ત્રો, આઈ રસમ' જેવો તેના ઘાટ થયો. બાધા બનવામાં જે સ્વર્ગીય સુખનાં સ્વપ્નાં તેને આવતાં હતાં, તે અનુભવે ઉડી ગયાં અને આખરે ધોંચીનાં બગદની માફક બહુબહુ આસવા છતાં જ્યાં હતો લાંબો લાંબો પ્રમાણે આખરે તેને 'આના કરતાં મારું ધર સારું' એવો વિચાર થયો. 'પ...ણ હવે જવું-શી રીતે ? કપડાં તો મહારાજે ગાડીમાં ફેંકી દીધાં છે અને બહાર તો બપોર અંધાર છે એટલે કપડાં મળ્યાં પણ અશક્ય. છતાં દિવસ ઉઝા પછી ઘેર જાય તો લોકો મશ્કરી કરશે.' છતાંકિ વિચાર કરતાં અધરાત્રિએ બહુભાના આત્મા જવું એવો પોકા નિશ્ચય કર્યો.

ખીજાજી સત તો સમાધિની દશામાં બેઠેલા હતા, છતાં મળકકુ થતાંથનાં પેલા આઘીની ધીરજ ન રહી અને હોડતો ગુફાની બહાર નીકળી પહાડ પરથી ઉતરી, નદી કાંઠે હોડીની તપાસ કરવા લાગ્યો. છેવટે હોડી પણ ન મળી એટલે કાંઠે પહેલા એક લાકડાંની મદદ લઈ નદી પાર કરી, લોકો હજી જાગ્યા ન હતા તે પહેલાં ઘેર આવી સાંકળ ખખખાવી. ખીચારી સતી સ્ત્રી તો જાગતીજ હતી. તેણીની આંખો, રડીરડીને, સૂઝી આવી હતી. પતિને જોઈને ગાંડીગાંડી થઈ ગઈ તરતજ બારણું ખોલી પતિને અંદર લીધા અને તેમની દશા જોઈ હૃદય પીગળી ગયું. પતિ, પણ પોતાની બુઝનો પસ્તાવો કરવા લાગ્યો અને સ્થાવર પછી તેણે કોઈપણ સાધુસંન્યાસીનું લૂંકું મોઢવાનું છોડી દીધું અને સાધુ થવાની વાન નોં પછી કોઈ દિવસ તેના વિચારમાં પણ આવી નહીં. પરિણામે કુટુંબમાં ચાંતિ છતાંપણ અંધાર.

દૃષ્ટાંતઃ-ખીજુ -કોઈએક માણસ સારી રિયતિનો હતો જતા અસતોખી અને ઉન્ન્યાદિયા સ્વભાવનો હતો આખો દિવસ બેરી પામે બેસી રહી લવિધ્યમા આવી પડનારાં દુ ખોની ગણત્રી ગણ્યા કરતો હતો કે-“હવે આપણે ધરખાર-વાળા થયા એટલે માથક ત્રિચાર તો કરવો જોઈએને? જો! હવે આપણને છોડગ થશે એટલે અત્યારે જ્યારે અરચમા પહોંચી વળાવું નથી, ત્યારે તે વખતે કેમ થશે? છોકરા ઉછેરવા એ કામ ખાવાનો ખેલ છે? મારી બા જ્યારે જાત્રી વાત પ્રતી ત્યારે એમ થાય કે લગનને આવો બધો સ સાર કેમ ખનાવ્યો હશે? છોકરાને ઉછેરવામાં તો હાથની નસો લીધી થઈ જાય લીધી એમણે જો માદાજ રહે તો તો એની માનજતમાજ બધું કમાવણુ ચાલ્યું જાય અરે! તેમને લણાવતા લણાવતા તો ખાપની બોચી બેસી જાય! અને છોકરો હોય તો તો ઠીક, પણ જો એકરી આવશે તો દશઅગિયાર વર્ષની થઈ કે એના વિનાશની ચિન્તા અને ઘણું સારું મૂરતિયો મળ્યો તો એના માખાપને મનાવવાની ચિન્તા અને વળી પાચદશ હજાર રૂપિયાનો અરચ થશે છોકરાને પરણાવવાની આફત તો વળી એનાથી જારે! એક તો એક નહુ માણસ (વહુ) ધરમા વધશે, લગનમા અરચ થશે તે તો જાણે ઠીક, પણ તેને સીમન્ત આપશે અને એના છોડા થશે ત્યારે તો કાણ જાણે મારી રીંચે દશ થશે? કાંઈ સમજ પડતી નથી, એક તો નોકરી હલકી પગાર થોડો અને કામ ગદ્ગદૈતરાનુ અને તેમા વળી રોઠ દર જાણવારે પગાર કાપવાની અને નોકરીમાંથી માણસો કમી કરવાની વાતો કરે છે વળી હવે તો સરકારે મીયાસાહ્યો બુને હબકી વરણનાને પહલ્લી નોકરી આપવા માંડી છે વળી તુ તો હજી નાદાનજ રહી અને આફત તો ડાંગા ધૂરકાળ્યાજ કરતી હોય, તેમ દેશમા બા માદા પડ્યો છે ન કરે નારાયણ અને જો માણ ધપી ગયાં તો મારો તો એમની પાછળ ફાડોપાણી કરવામાજ હમ નીકળી જવાનો તને, તો ખબર નથી પણ ખારમાને દહાડે દશ મણનો લાડુ કે ચુરમુ કરવું પડે, વળી ડોસી નહીં હોય તો આ તારી સુનાવડ કોણુ કરશે? મારી બેનની સાથે તો તને ખારમે અદ્રમા છે તારે પિયર તો તારી મા છે, પણ તે પાછી છોપરીને લાવું પાણી પણુ ન પીએને? જી! ને હજી તો ગ્રમકાલેજ આપણા ગામની પચાવતે નોનીસ મોખલી છે કે ‘તમારા ધરની દીવાલ પડી જાય એવી થઈ ગઈ છે તે રીપેર પ્રસવો, નહીંતો કોઈ એક્સીડન્ટ થઈ જવાનો સંભવ છે તમે તરત રીપેર નહીં કરાવો તો પચાવત એને રીપેર કરાવી જો અરચ પ્રશે તે તમારે લરવો પડશે”

તો કાષ્ટ નહીં તોયે આજના મોનારીના જમાનામાં એમાં પાચમે રૂપિયા
જોઈશે હવે તો ભગવાન લાજ રાખે ત્યારે, નહીંતો કેણુ જાણે શુ થશે ?
મારી તો શુદ્ધિ જરાયે ચાલતી નથી ” ।

આવા રોદણા રોવાની રેવ આ માણસને હતી પોતાની ખેરી આખા
તો આવી વાત પ્રે તો કરે, પણ જો કાષ્ટ થોડીવાર પણ એની પાસે બેસે
તેને પણ આજ અને આવુજ સાબળવાનું મળે છેવટે એની જ્ઞાના મનમાં
અન્ય કે ‘ મારો ધણી નકામો વગર દુ ખે દુ ખી થયા કરે છે મહેવત છે કે
“ ઘઝુ લેતમા, વેટા પેટમા અને તેના વસતપચમીના લાન ”—
આ મુજબ ગેખચ લીના જેવા વિચાર કરે છે કદાચ માથ ન થઈ જાય, કે
કાષ્ટ આપનાત ન કરે તો સાફ પણ હવે એને મારે કાષ્ટ ઉપાય તો કરવો
જોઈએ આમ વિચારી અમુક વાત નકદી કરી લીધી

આઠનાડિયા પછી એક દિવસ પેનો ધણી બહારથી ધરમાં આવ્યો ત્યારે
તેણે જોયું કે પોતાની સ્ત્રી તો એક બાજુ સૂઈ રહી છે અને તેનું મોઢું
ઉઘાડ હોય તેનું રુ રુ થાય તેવું અને મહાન ફિકરમાં હોય તેવું દેખાયું
ધરમાં વાસણો માંજ્યા પિનાનાનો ઢગનો એક બાજુ, ત્યારે મેના ધોવાના
લુગડાનો ઢગનો બીજી બાજુ અને ધરમાં કશાનું ઠેગાણું નહીં એવું એણે
જોયું પોતે ખૂબ ચીકણો અને ખેરીને કહેવા લાગ્યો “ કેમરે! આજે આ
બધું શું છે ? ” એટલે તરતજ તેણીએ જવાબ આપ્યો “ અરેરે! હું તમને
શુ મુ? આજે સવારથી ઉઠી ત્યારથી મને, બસ વિચારેજ આવ્યા કરે છે
તેમાં વળી તમે ગયા પછી એક પ્રાઈલુ જોશી આપણે ત્યાં આવ્યો દતો તેણે
મારો હાથ જોઈ કહ્યું કે બાઈ! તારી ઉમર સીતેર વરસની છે અને તું
ચૈદ છોકરાની મા ચાલ્ય ” ત્યારથી તો મને કાષ્ટ કાષ્ટ વિચારો આવે છે
અરેરે! હજી તો મને વીસ વર્ષ થયા છે અને હજી બીજા પચાસ વરસ મારા
જશે કેવી રીતે? અને તેમણે વળી એક નહોં, બે નહોં અને ચૈદચૈદ છોકરા!
તો પછી હું એ બધાને જણીશ શીરીતે? આ એક દમખાં પેટમાં જે તેની
ફિકરમાં તો હું અધમુઠ ચઢ મધ છું તોપછી આ બધી રીલીવરી વખતે માર
શુ થશે? વળી તમારી નોકરી તો આવી છે એટલે દમખાંથીજ હાથે દગલુ
પડે છે અને હાથેજ પાણી, લુગડા મર્યા પડે છે, તો પછી માન્યો વધતા

મારાથી કેમ કામ થશે? આજે તો રોજનું બરોડું દળવું પડે છે, અને પછી આપણે બે અને તે ચૌદ એટલે સોળ માણસનું સોળ સેર દળવવું અને રોજના પંદરસોળ બેઠાં પાણી લાવવાનું અને... એ બાપેરે! એ બધું મારાથી કેમ થશે? એનાં કરતાં તો હે લગવાનું આજે મોત આપાં! આમ બોલી તેણીએ તો મોટેથી પૂકવો પૂકવો પણ એનો ખણી-બોની પાસે આવી વહેલો વહેલો જાણે કાઢ્યો જ એણે હોય તેની અદાથી તેના મોઢા ઉપર ધીમી ધીમી મારતાં બોલ્યો-“ત્યારે મૂર્ખા! કાંઈ શોખઅલી બની” ગઈ છે કે શું? અંકકલ વિનાની વાત કરે છે તો શું-તું એકસામઠો ચૌદ છોકરાં જન્મવાની છે કે આ બધું કામ તારે એક દિવસમાં સાંમટું કરવાનું છે? કાંઈ બુદ્ધિને તો પાસે આવવા દેતાં ત્યારે પેલી સ્ત્રીમાં કાંઈ અજ્ઞાન દેરફાર થયો હોય તોમ એકદમ દસીને બોલી “ત્યારે માથા મારે પણ તમને એજ પૂછવાનું છે તમે કાંઈ શોખઅલી તો નથી બની ગયાને કે જાણે આજેજ તમારે ત્યાં છોકરાં અને તેને ઘેરે છોકરાં થવાનાં હોય તેવી ફિકર કરે છે! તમે કાંઈ તમારી બુદ્ધિને પાસે આવવા દેતાં દરો! મારા કંઈ નહીં! બોટી ફિકર શામાટે કર્યાં કરો છો? જરા ધમરની ધમ્મિને આધીન થતાં તો સ્ત્રીઓ એની મેજે બધાં દુઃખો આજા થમ જશે.” આ સાંભળી પેનો પુરુષ બધું સમજી ગયો અને એમના સંસારમાં શાંતિ આવી. અરતુ.

પ્રબુપ્રેમીઓ! અનુનને લગવાને આવુંજ કહ્યું હતું કે ‘અસોજ્યાનત્વ-શોચસ્ત્વ’ અને પ્રજાવાદાંશ માપસે! આ દશાંતે ગમત વિપ્ળવે તેવાં છે પણ મોક્ષાર્થિને બોલ આપણે પણ છે, જ્યાં સુધી સાત્ત્વિકતા ન હોય ત્યાં સુધી કર્મનો કર્તા પણ સાત્ત્વિક નહીં હોવાથી કર્મમાં પણ સાત્ત્વિકતા ન હોય-એવું તમે સમજી શકશો. જ્યાં સંસારવચ્ચારમાં સાત્ત્વિકતા હોય છે, ત્યાં શાંતિ હોય છે. કેટલાક લોકો ફરિયાદ કરે છે કે, માળા દેરવતા અને લગવાનું આનંદ ધરતાં મન રિયર રહેવું નથી. એવું કારણ પણ સાત્ત્વિકતાની ગેરહાજરી વિના બીજું કશું હોવું નથી.

દૃષ્ટાંત:-એક માણસે એક સાંધું આગળ નીચે મુંઝવેલી ફરિયાદ કરી:-

“મહારાજ! હું જ્યારે આનંદ ધરવા બેસું છું અને માળા દેરવું છું ત્યારે મારું મન રિયર રહેવું નથી.” આ પ્રમાણેનું સાંભળી ત્યાં એકલો બીજો

માણસોએ પણ પેનાની ફરિયાદમાં હાજર પૂરાવી. પેનાનાં એ પોતાનું
 ક્યાનન વિસ્તારપૂર્વક જણાવી કહેવા માડ્યું કે “બાપજી સવારના પહેલમાં
 રહેલો ઉઠી સ્નાન કરી એજાત જોરડીમાં હાથમાં માળા લઈ બેસુ છું અને
 તમારા જેવા ઉપદેશકોએ આપેલા જ્ઞાન પ્રમાણે આસનમાં બેસી બેસુ તો ખરો,
 પણ કોણ જાણે કે માળાનાં બણકા ફરવા શરૂ થાય તેની સંચેય દાંઢ આગળ
 બની ગયેલા બનાવો તમર સમક્ષ આવીને ઉભા રહે હમે જાત્રાએ ગયેલા
 તે વખતના, મારા લગ્ન વખતે મારા બાપજીને મારા સમક્ષ સાથે પાકારી ગયેલી
 તે વખતના, એક વખત હું નદીમાં સ્નાન કરતો હતો તે વખતે મારો પગ
 સરકી જતા પૂનાની તૈયારીમાં હતો હોય. એક જુવાને મને ખેંચી બહાર
 કાઢેલો તે વખતના અને એનાજ બધાં દરમિયાન તમર સમક્ષ આવી ગયાં અને
 માળા બધાં હોય સ્નાની સાજ રહે અને કોઈ વખતે તો હાથમાંથી સરકી પણ
 વળ્ય એવું દશમાં જરો જ્ઞાન આવે એટલે પોછો સંકેત “શ્રીકૃષ્ણ શરણ મમ.”
 કરેલાની શરૂઆત કરે અને જો બે ત્રણ બણકા ફરવું એટલે પાછું કાઢ નહીં
 તો કાઢ સામે આડીજ રહે ઓમ ચતુર્થ ચતુર્થ ઓછી ચતુર્થ નથી તો
 બાપજી આનું કાલુ સમજાવશે.”

આ ફરિયાદનો ઉત્તર એ સાધુપુરને આ પ્રમાણે આપ્યો—“પુત્રા!
 ઘડિયાળની કમાન જ્યારે છૂટી હોય ત્યારે તે જોર કરતી નથી પણ ચાવી
 આવી જ્યારે તેને લીંચીએ છીએ ત્યારે તે છૂટકામાં જોર કરે. તેવીજ રીતે
 જ્યારે માણસનું મન સસોરવ્યવહારનાં કમિયાં છૂટું હોય છે ત્યારે એની જે
 પ્રમાણે એ જોર કરતું નથી પણ જ્યારે એકાગ્રતાની ચાવીથી ધ્યાનમાં સ્થિર
 કરવા માગીએ ત્યારે એ મન છૂટી જવા જોર કરે છે પણ જે એકાગ્રતાની
 ચાવીથી મજબૂત પ્રમાણે વીટ્યું હોય તો ધ્યાનમાં સ્થિર થાય છે પરિણામે
 એ નિયમિત ધ્યાને ધ્યાનમાં સ્થિર થાય છે અને પછીથી પ્રધીર ધ્યાનદ
 અને શાંતિના સાધનરૂપ થઈ જાય છે.”

— વળી જેમ પતંગ ચલાવનારના હાથમાંથી દોરી વળી જાય કે દીવી પડી
 જાય અને પતંગ ગોચાં ખાય છે, તેમ જાત મનને દુનિયાદારી એને જાવતી
 વાનોમાં રોકાયેલું રહે ત્યારથી તે મુક્ત મારણ કે ખૂંચકા મારણ નથી
 દુનિયાદારીની જગતમાં એ દીવી દોરીરૂપ છે પણ એ દોરીને જો સાધક

પહેલેથીજ કાણુમાં, રાખે. તો મનઃગમે ત્યાં ગોચાર, ન જાણતાં જરાબર વધ રહે છે અને પછી ચગાવનાર, સાધકના રંગે રંગાયું જોવું બની રહે છે. એવાને એના કાણુમાં જરાબર રહે છે. "

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ સાધનો અનુભવ તદ્દન ઠીક છે, પણ તે સાધુ છે. તે ગૃહસ્થ નથી તેમ, બ્રાહ્મણ પણ નથી. સાધુઓ બહુ વર્ણાશ્રમીધર્મોની બહાર હોય છે, મનને વશમાં રાખવાના સહેલો ઉપાય, વેદમાં બતાવ્યો છે, શુભો! "યજ્ઞામતો દૂરમુદૈતિ દૈવન્તદુસુપ્તસ્ય તથૈવૈતિ દૂરંગમં જ્યોતિષાં જ્યોતિરેકં સન્મે મનઃ શિવસંકલ્પમસ્તુ" ભાગ્ય- "ભગતાં, સ્વપ્ન કરતાં, દૂરદૂરે જનાર, જ્યોતિષો કરતાં પણ વધુ જ્યોતિયુક્ત એક છે. અને તે મારું મન છે, તે શુભસંકલ્પ કરનાર થાયો!" મતલબ કે પરોપકાર કરનાર, પરમાર્થને મેળવવા માટે કરનાર, એવું મારું મન થાયો, કલેષરહિત સંકલ્પ કરનાર થાયો, સારા વિચારો અને સારા કર્મો કરવાથી ધીરધીર એ મનમાંથી સ્વાર્થ ભાગી જાય છે અને ધીરધીર એ પરમાત્મા તરફ ગતિમાન થાય છે, પરમાત્મા ગતિરહિત અને નિષ્ક્રિય હોવાથી મન પણ તેવું થાય છે. આથી માણા દેવતા વખતે અને નામરમણ સમયે એ સ્થિત રહે છે. અજમાવી જોવાથી આ સત્યવાતનો અનુભવ તમને સત્ય જણાશે. સારા સંકલ્પો કરતું બતાવવા માટે સતત અભ્યાસ, હિતસાહ અને શ્રમ કરવો પડે છે, પ્રમાદને તો એમાં સ્થાનજ નથી. શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, આજ્ઞાસરહિતપણું, લાકિત અને બળવત્તર પ્રભુપ્રેમ માગે છે-મનની સ્થિતતા.

વાર! તમને જ્ઞાન-કર્મ અને કર્તાની બાબતમાં દ્રષ્ટાંતો, અને પાત્રોનાં જીવનો કહી બહુ કહ્યું એમ હું માનું છું અને હવે એ વિશે વધુ કહેવું રહેતું નથી. કર્મનો કર્તા જ્ઞાન-તો મેળવે છે, પણ તેનું કર્મ સત્વાદિ, તણ પ્રકારનું હોય છે, એનું કારણ એની ભુદ્ધિ અને શુદ્ધિની વૃત્તિ પણ એજ તણ ગુણ વાળા હોય છે, તે છે. ન્યારે માનવી કામ કરવાને માટે પ્રેરાય છે, ત્યારે અંતઃકરણમાં ભુદ્ધિની વૃત્તિ વાધારણા વિનયિત સત્-રજ-તમ ગુણાનુરૂપ તણ પ્રકારની હોય છે. આ ભેદને મોક્ષાર્થે સમજવાં પડે છે. જો કે જ્ઞાનનું તણ પ્રકારનું શુભોન્ના-ભેદથી-પહેલાં પ્રતિપાદન થયેલું છે, તેપણુ વૃત્તિને સામાન્યરીતે જાન કહેવાય છે. ન્યારે ભુદ્ધિની વૃત્તિને જ્ઞાન કહેવાય છે ત્યારે

પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ-કાર્યાકાર્ય-લ્પાલ્પ અને બધગોઠા-ને, જાણીને જે બુદ્ધિમાન વિચક્ષણ પુરુષ જે બુદ્ધિવડે-હસતી પેઠે દૂધ અને માણી જુદા પાડે તેમ જુદા પાડીને-સમજે છે તેની બુદ્ધિ સાત્વિક કહેવાય છે. અથવા બીજીરીતે-‘અસાનીતુ આ સાધન’, ‘સાનીતુ આ સાધન’ અને ‘આરંભ કરનારનું આ સાધન-કરવા લાયક છે’ અને ‘આરંભ થયેલાનું આ લાગ કરવા લાયક છે,’ ‘વળી ‘આ જ્ઞાન’ ‘આ અજ્ઞાન’ ‘આ બધ’ આ મોક્ષ’ એમ પોતાની બુદ્ધિવડે જે પુરુષ જાણે છે અને પોતપોતાના અધિજાર પ્રમાણે સાધ્યસાધનના ભેદને અને મોક્ષમધનને બરાબર જાણે છે તેની બુદ્ધિ સાત્વિક કહેવાય છે આવી સાત્વિકબુદ્ધિ બહુ જ-મોખા સૂર્યો ક્યાંથી જેનું કૃણ અત કરણની શુદ્ધિરૂપ આવે છે, તે સાત્વિક કાર્ય હોવાથી શુદ્ધ થયેલા અંત કરણની વૃત્તિવાળી બુદ્ધિ તે સાત્વિકબુદ્ધિ કહેવાય છે આથી એ ક્ષયિત યાચ છે કે ‘મુમુક્ષુએ સાત્વિકી બુદ્ધિનું જ સપાદન પ્રપત્નવડે કરવું ઘટે’ એનું સૂચન થયેલું સમજાય છે

૨. રાજસી બુદ્ધિ:-વૈદિક તે ધર્મ અને અવૈદિક તે અધર્મ, દેશ-કાળાનુરૂપ કરવા લાયક અને પ્રતિકુળતાનુરૂપ કર્તવ્ય પણ નહીં કરવાના કર્મને વિષે અર્થાનર્થને એ બધાને યથાવત્ વ્યયથાવત્ અર્થોના નિર્ણયને-બધાને, સદેહ મિત્રા જે બુદ્ધિવડે જાણવામા આવે છે, તે બુદ્ધિ રાજસી કહેવાય છે એ બુદ્ધિ રજોગુણાળી હોય છે

૩. તામસી બુદ્ધિ:- ધર્મને અધર્મ, કાર્યને અકાર્ય, અર્થને અનર્થ ન્યામત્ ગુણાળી બુદ્ધિવડે, પ્રકાશને નહીં પામેલી બુદ્ધિવડે, બધાને ઉતટાજ મતાય છે અને પુરુષ જે વડે તેમને આવા ઉતટાજ અદ્દશ કરે છે, તેને તામસી બુદ્ધિ કહેવામા આવે છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! ધૃતિ પણ ત્રણ પ્રકારની હોય છે —

૧. સાત્વિક ધૃતિ.-ચિત્તથી એકાગ્રતાના લક્ષણાળી, સમાધિવડે અલભા-યોગને કરીને, બીજા કેઈ વસ્તુ તરફ પ્રીતિ નહીં કરીને, ધારણાવાળી વૃત્તિવડે મન, પ્રાણ, ઇન્દ્રિયો અને મનની દ્વિયા માને જેણે બહારની પ્રવૃત્તિને માટે ધારણ કરવામા આવે છે તે ધૃતિ-જેને જલનિષ્ઠ ધારણ કરે છે. આવી વૃત્તિાળી ધૃતિને સાત્વિક ધૃતિ કહેવામા આવે છે સદામા મન,

પ્રાણ તથા મન્દિરોની ક્રિયા, સ્થિર થયેલી એકાગ્રતાને પામેલી હોય છે તે ક્રિયાને ધ્યાનશક્તિ કહેવાય છે તે શક્તિ વડે ધની એકાગ્રતાથી યોગ બીજા કાંઈ સાથે નહોં પણ પ્રજ્ઞ સાથેજ થાય છે અને એથી મન-પ્રાણ-મન્દિરોનું ક્રિયાનું ધારણ કરવાપણું એની મેળે સિદ્ધ થાય છે. આટે તેને સાત્વિક ધૃતિ કહેવાય છે. એથીજ એવું કહેવાય છે કે-યોગવડે, અવ્યભિચારી ધૃતિવડે મન-પ્રાણ-મન્દિરોની ક્રિયાને ધારણ કરવામાં આવે તે ધારણશક્તિને-સાત્વિક અને શુદ્ધ અત કરણમાંથી ઉપજેલી શક્તિને સાત્વિક ધૃતિ કહેવામાં આવે છે. આ સિદ્ધાન્તને મુનિઓ સંમત છે. આટે એને સાત્વિક ધૃતિ કહેવાય છે.

પૂર્વના પ્રયત્નોનાં ન્યારે પરિપાક થાય છે ત્યારે તેના દર્શન અત કરણ શુદ્ધ થાય છે અને આવા અત કરણમાંથી ઉદભવતી ધૃતિ સાત્વિકજ હોય છે. આટે તે ધૃતિને સાત્વિક ધૃતિ કહેવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણે શુદ્ધિત પ્રયત્ન જ્ઞાન સાત્વિક, એની શુદ્ધિ સાત્વિક, એની ધૃતિ સાત્વિક અને એના મન-પ્રાણ અને મન્દિરોની ધૃતિઓ પણ સાત્વિક હોય છે. તેથી મુમુક્ષુઓએ બહારની દુનિયાનું આતબન નહોં કરીને જ્ઞાન વગેરેને સાત્વિક બનાવવા આટે ચિત્તની શુદ્ધિ સંપાદન કરવી ઘટે, એવું સિદ્ધ થાય છે.

૨. રાજસી ધૃતિ:-જે ધારણવડે પ્રથમ ધર્મ, અર્થ અને કામને પ્રાધાન્યપણે ધારણ કરે છે, પ્રસંગ આવ્યો કે કામનાને છોડી શકતો નથી અને ધર્મ વગેરેમાં આસક્તિ રહેવી હોવાથી રજા પ્રાપ્ત કરવાનો સમય આવતા દલાકાંક્ષી બની જાય છે, એની 'એવી' ધર્મ વગેરેને ધારણ કરવાની શક્તિને-ધૃતિને-રાજસી ધૃતિ કહેવામાં આવે છે.

૩. તામસી ધૃતિ:-તમેજીથી દ્વિત થયેલી શુદ્ધિ જે દુર્ભેદા છે, તે જે દુર્ભાગી પ્રયત્નની હોય છે, એવી શુદ્ધિની ધૃતિ, જે સ્વપ્ન-નિદ્રા-ભય-રોગ-વિષાદ અને મદનેજ ધારણ કરતી હોય અને તેમને કદાપિ ન છોડી શકતી હોય એવી નિદ્રા વગેરેને ધારણ કરનારી ધૃતિને 'તામસી ધૃતિ' કહેવામાં આવે છે.

યાદ રાખો! જ્યાં શુદ્ધિને સાત્વિક કહેવામાં આવે તે આખા શરીર અને શરીરના સધને પણ સાત્વિક બનાવતી નરિષાત મોક્ષાનુકૂળ માંગે છે.

હવે સાત્વિક બુદ્ધિ અને સાત્વિક ધૃતિને સમજાવવા માટે પ્રબુ સરક મગન કરનારા 'મોક્ષાર્થીઓ, જે ગૃહસ્થો અને સ્થાગીઓ હોય એમના જીવનોને જાણવાથી ખિન્ન રૂપે કરીને સમજાવવા માટે હું વાર્તાલાપ કરીશ

૧૧૬

૧

૧૧૭

દૃષ્ટાંત-ધર્મ્યા! ગૃહસ્થોને વૃદ્ધાવસ્થા આવી પછી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા સાધન કરવાની હચ્છ થાય છે, પરંતુ તેમની બુદ્ધિમા, વૃત્તિમા અને ધારણામા સાત્વિકપણું નહીં હોય, કૌટુંબિક અડચણોને તેઓ મમતાના કારણે તરી જવાની દિશા કરી શકતા નથી. બાળ પુત્રની અને બાળબહેનની ધરબંધાર અને કૌટુંબિક બંધાર અધ્યાત્મિક જીવનદારી પોતાને માથેવી ઉતારી શકતા નથી તેનું જાણ તેઓ આપે છે તેમના પુત્રની નાનાછીન અને બીનઅનુભવી પણાનું, પરંતુ ખરે કારણ તો તે પોતે જ હોય છે કેમકે તેમનામા સાત્વિક ત્યાગ, સાત્વિક જ્ઞાન, સાત્વિક બુદ્ધિ-વૃત્તિ અને ધૃતિની ખામી હોય છે તેઓ તેમની ધનદેવતા-માનવતા-સામ્ય અને આબરૂ ઓછી ચક્ર જવાના અવધી રે છે એમને નથી હોતો વિશ્વાસ, કે નથી હોતી શક્તિ, ધર પર કે ધર સીના સહુ છે, એમના આત્માપની ગેરહાજરીમા એમણે ચનાનું હોય છે જા એમની ગેરહાજરીમા મા, શ્રુત્ય બાદ એમના વારસા ધરના અને કુટુંબના વ્યવહાર કેમ ન ચલાવી શકે? બસ, અધ્યાસન દેહને એમને આડો આવે છે જે કોઈ વૃદ્ધાવસ્થામા નિવૃત્તિ લેવાને હચ્છ હોય તો એક મહાત્માએ આને માટે બહુ સારો ઉપાય, બતાવ્યો છે જે અજમાવવા જેવો છે

કોઈએક ગૃહસ્થને ઘેર રોજ એક પુરાણી કથા કહેતા હતા ત્યાં શ્રેણીઓની પણ ઠીક ઠીક ઠંક જામતી હતી કથામા બધનથી છૂટવાની વાત આવતી હતી આ પુરાણીનું ધરમા આવતું અને બહાર જતું એક પોપટના પાંજરા પામે થઈને, સુતુ હતું પાંજરામાનો પોપટ બહુ વર્ષો ચાલ બચપણથી જ પામેલો હતો માનવીઓના લાભ સદલાસથી કાષ્ટ, કોષ્ટ વખતે એ એનું બોલતો, હોતો કે જાણે તે કાષ્ટ વાતચીત કરી શકે તેવી બુદ્ધિનો માનવી હોય અને, બધી વાતના મર્મને સમજતો હોય એક દિવસ પુરાણી જતા હતા તે વખતે, પેનો પોપટ બોલ્યો "પુરાણી!" પણ પુરાણી સમજી શક્યા નહીં કે એને કાણ બોલાવે છે? ફરીથી "પુરાણી!" આવો સંદેશ સલાખ્યો અને પુરાણીએ બરાબર ધ્યાન આપી જોયું તો પોપટે પોતાને બોલાવ્યો છે એમ નમન પડી

તરત પાંજરા પાસે આવી એણે પૂછ્યું “કેમ પોપટ છા ?” ત્યારે પોપટ પોતાની આંખનો રંગ બદલતાં વિનિત બાવથી કહેવા લાગ્યો કે “પુરાણી છા ! તમે જ્યાંને જ્યાં નથી છૂટવાનો બોધ આપો છો. માણસોને, તો છૂટવું નથી પણ મારે છૂટવું છે, વળી છૂટવું એવો બોધ પણ મને તો છે, પણ મને કાંઈ કાઠવું નથી, અને, છોડવું નથી. હું, કેવીરીતે, પાંજરામાંથી છૂટી શકું, એનો બોધ મને આપો !” પુરાણી વિચારમાં પડ્યા. મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે “એ પાંજરા હિંદુનું, અને પોપટ બંદાર આવી ઉડી, જ્યાં તો એ વાત તો સહેલી છે પણ એના માલીકની મરજી વિના, એ કેમ, અને ?” એમણે પોપટને કહ્યું : “પોપટ છા ! તમે તમારા માલીકને કહેવો ?” પોપટે જવાબ દીધો “મહારાજ ! મારી વાણી મારા માલીકને, એટલી બધી, સીધી લાગે છે કે એટલા સ્વાર્થે એ સ્વાર્થને, ત્યાગશે નહીં અને મને, છોડશે નહીં. એથી તો, હું તમને, કહું છું.” પુરાણી બોલ્યા “પોપટ છા ! મારા ગુરને પૂછીને તમને કહે, જવાબ આપીશ.”

“ધેર ગયા પછી બીજા દિવસે સવારે પુરાણી પોતાના ગુર પાસે ગયા અને ત્યાં પોપટવાળી વાત કહી પૂછાવો. ગુરએ કાંઈ જવાબ ને આપ્યો, પણ પોતાના આસન પરથી ઉતરી સામે પડેલી એક સાંદરી પર જઈ ચડતાં સૂતા અને અદ્યન કરી એ પેઠે આકાશ તરફ ઉડ્યા ક્યાં આ પ્રમાણે એક મિનિટ અભિનય જેવું કરી પાછા પોતાના આસન પર આવી બેઠો. પુરાણીને આમાં કાંઈ સમજ પડી નહીં છતાં ગુરજને કાંઈ ન પૂછતાં ધેર ગયા અને સાંજ પડતાં ક્યાં વાંચવા ગયા. ઘરમાં અવેશતાંજ પોપટે પૂછ્યું “પુરાણી છા ! કેમ ગુરજએ તો જવાબ આપ્યો ?” પુરાણી બોલ્યા “પોપટ છા ! મેં ગુરજને તમારી વાત પૂછી તો ખરી, પણ એમણે કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં. પણ તે પછી તેઓ કાંઈ એક ચટાકે પર ચડી સૂઈ ગયા, અદ્યન વાળી અને બેઠે પગ આકાશ તરફ ઉડ્યા ક્યાં અને તો એમાં કાંઈ સમજ ને પડી અને મેં એમને તમારાવાળી વાત પણ પાછી ન પૂછી, તેમજ એમણે પેલું કેમ ક્યું તે પણ ન પૂછ્યું. મને તો લાગે છે કે તેમને પણ કાંઈ તમારો છૂટવાનો ઉપાય નહીં સમજાયો હોય.”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આટલું કહી પુરાણી તો પાછા ક્યાં કરવા બેસી ગયા અને એતાજને જ્યાં જ્યાંથી છૂટવાનો વિષય ચર્ચવા લાગ્યા. પોપટને તો કશું

હકી શક્યા નહીં પણ પોપટ તો સંમથ ગયો હતો. કથા પૂરી થતાં બધાં, પોતપોતાને ઘેર ગયા પછી ધરના માલીકે, 'પોપટને ખાવાનું મૂક્યું અને' તે વખતેજ પોપટની સ્થિતિ કાંઈ બદલાયલી જોઈ. વળી મૂકેલું ખાવાનું પણ જ્યારે એણે ખાધું નહીં ત્યારે તો પોપટ માદોજ પડ્યો છે એમ તે માલીક સમજ્યો. વળી બીજે દિવસે સવારે જોયું તો પોપટ ચત્તોપાટ સૂતેલો અને પગ આકાશ તરફ ઊંચા કરેલા જોયા. તદ્દન સંજ્વલ પડેલા પોપટને જોઈને એને મરી ગયેલો જાણીને ધરમાલીકે પોતાના નોકરને 'પાંજર', લઈ, ગામની બહાર નહીકાઠે જવા કહ્યું અને ત્યાં પોપટને બહાર ફેંકી દઈ પાંજર ધોઈને લાવવાનું કહ્યું. નોકર તો પાંજર લઈને ગયો અને જ્યાં પોપટને બહાર કાઢી ફેંકી દીધો કે તરત પોપટ પાંખો ફફડાવતો ઉડી એક ઝાડ પર બેઠો અને ત્યાંથી દૂરદૂર આંચો ગયો. નોકર તો પાંજર ધોઈ ઘેર આવ્યો અને માલીકને બધી વાત કરી. માલીકે ઓતાજનોને અને પુરાણીને બધી વાત કરી અને બધા પેટ પકડીને હસવા લાગ્યા, પણ ગુરૂપાથી, પુરાણીને, આ 'વર્તાતમાથી' જોઈ જડી આવ્યો અને ઓતાજનોને કહેતા ત્યાગ્ય કે "સજ્જનો! આ જોઈ પણ, બંધનમાથી છૂટા થવા માટેનો યોગ્ય છે. દરેક પુરુષ અને સ્ત્રીએ એ ગુણ બાળકોના માતૃપિતા થયા પછી અને બાળકો ધરતો બાર ઉંચકી લેવા જેવા થાય પછી તેમણે ધરવ્યવહારરૂપી પાંજરમાથી મુક્ત થવા નિવૃત્તિમાર્ગ મળ્યું કરવો જોઈએ અને તેણે સાત્વિક સામવડે સાત્વિક ક્રોધેના આરોગ્ય કરીને, સાત્વિકગુણ સંપાદન કરવાનો યત્ન કરવો જોઈએ. આ મોઘો, રેવોને પણ દુર્લભ એવો મનુષ્યદેહ મોક્ષ માટે સાધનમૂલક કરી પાછળની અવસ્થાને પણ સુધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એમા મૂખાંશ નથી. અસ્તુ

મનુષ્યેભીઓ! આવા ઐચ્છિક ત્યાગ વિના સાત્વિક ગુણ—“તત્ત્વમસિ” “एकं अद्वितीयं ब्रह्म” “नेहनास्ति किंचित” અંત કરણમાં ઉતરેજ નહીં, ઐચ્છિક ત્યાગથી અંત કરણ મુક્ત થાય છે. સાત્વિક ગુણ સાધકને સંત બનાવે છે. જેમ ભગવાન અનંત અને એમના ગુણ અનંત હોય છે તેમ સાધુ પુરો અને સંત પુરો અનંત ન હોય પણ ભિન્ન ભિન્ન એક ગુણુવાળા હોય છે. તેઓમાં મુખ્ય ગુણ એક જોનામા આવે છે, જે જાણવા જેવો હોય છે.

દૃષ્ટાંત:-કોઈએક મોટા ભક્ત હતા. તેમનો ચેલન બહુ હતો. તેમનો હાકમાઠ પણ બહુ મોટો હતો. તેમની લાગવચ સમજાવો કરતાં પણ વિશેષ હતી.

તેમના ચમત્ક્રમરો પણ અજ્ઞા હતા શ્રીમતોની અને અધિનરીએલી બીડ તેમને ત્યાં સદૈવ રહ્યાજી રતી હતી તેમની પાનખી ઉપાડના મોગ મોટા લોકો તૈયાર થઈ જતા હતા તેમને ઘેર સદાનત આશતા હતાં વળી કેટલાક રાજાઓ પણ તેમના ચેના હતા અને તેમના કાંઈ તો તેમને પોતાને ઘેર પધરાવવામા મોટાઈ માનતા હતા તેમનો પત્રો ખોલ ઝીનવાં લાખો માણસો તૈયાર થઈ જતા હતા આફત આવી પડે તો હજારો માણસો તેમજ રક્ષણ કરવાને પોતાના માથાં અંધવાને તૈયાર થઈ જતાં હતાં લક્ષ્મી તેમના પગમા લેટતી હતી પ્રસંગોપાત જૂતભવિધની વાત પણ તે કહેતા કૂક મારીને કે ચપડી ભરમ આપીને અસાધ્ય રોગો પણ સારા કરી દેતા હતા આ જોષને બધા માણસોને બહુ આશ્ચર્ય થતુ હતુ જુની એળખાણવાળા એ આદમીએ એ લોકોને પૂછ્યુ કે ' મહારાજ ' આપણે આળીપીપલી રમવા નિશાળેથી લાગી જતા અને જાણુ ખાવાને નદીમહે આવ્યા જતા એ વાત તમને યાદ છે ? એક વખત રામજીના ઝાડ પરચિટી તમે લાકડી કપતા હતા તો વખતે તમે ઝાડપરથી પડી ગયેલા અને હું તમને ઉચકીને તમારે ઘેર લાવેને તે યાદ ખર કે ? એક વખત પાણીના કુંડમા હું ડૂબતો હતો ત્યારે તમે મને બચાવેલો તે યાદ છે કે ? કદાચ પે સીલ લેવા કે બોર લેવા તમારી પાસે પૈસા ન હોય ત્યારે હું તમને આપતો અને તમે વખતસર ન આપો ત્યારે હું તમારી સાથે વકરાઈ કરતો અને તમારી પાસેથી પૈસા વસૂલ કરવા તમારા દક્તરમાંથી પાની કે ચોપડી અવેજમા રાખતો તે યાદ છે કે ? આવી આપણી દોસ્તી હતી જતા આ દરજ્જે તમે કેવીરીતે પહોંચી ગયા ? તમે તો મોટા મહારામા થઈ ગયા અને હું આવો ને આવો કેમ રહી ગયો ? આનુ મરણ અને આનો બેદ કૃપા કરી મને સમજાવો !

બહુ ચાલિથી સાલગી પેના લોકતે બોલ્યા ' લાકડી ' તમારી બધી વાત સાંચી છે અને મને બહુ યાદ આવે છે પણ, સ્વરપછીથી અને એક ગુર મળ્યા અને મારે લાગ્યયક જદનાયુ અને તમારે એમનેએમ રહી મધુ તમે જગતની નસ્તુને વહાલી કરી બેઠા અને અમે છત્રધરને વહાના કરી બેઠા આ આપણા બે વચ્ચેનો બેદ છે અમે પ્રભુને પહેલે ન બરે રાખીએ છીએ તેથી પ્રભુ અમારી પાછળ પાછળ દૂર છે અને તમે ઘર સત્યવાને બેઠા છો માટે ઘેર ઘેર રોડુ પડે છે અમે વિશ્વવારનાયને અને એમના મહિમાને જાણીને

ધર છોડ્યું છે, આ આપું જગત અમારું ધર છે. જેનું માપ ન લઇ શકાય, જે લક્ષમાં પશુ ન આવે અને ચિંતનમાં પશુ ન આવે, એવા મહાન પ્રભુના પવિત્ર નામ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને અમારાં સુખો અમે છોડ્યાં છે. માટે અમે બીજાનાં દુઃખો, કામી, કષ્ટોએ, છીએ. અમે અમારી, ઇચ્છાએને સાગીને ભગવાનની કૃપા પ્રમાણે રહીએ છીએ અને તેથીજ રિદ્ધિસિદ્ધિ અમારી પાસે ચાલી આવે છે. અમારી ઇચ્છાએને અમે પહેલેથીજ ભજનરૂપ અગ્નિમાં બાળીને ભસ્મ કરી નાંખી છે. માટેજ હવે જીવોના કલ્યાણ માટે કાંઈ ઇચ્છા કરીએ તો તે પ્રભુ 'પાર પાડે' છે; સ્વાદ છોડ્યો છે માટે અમૃતભોજન મળે છે. પાકી સીંચો તરફની કુદૃષ્ટિ પ્રયમથીજ ન હોવાથી અત્યારે રાણીએ અમારી પૂજા કરે છે; પારકા ધનની આશા છોડી છે માટે લક્ષ્મી અમારી પાસે ચાલી આવે છે. 'પદ્મમૂર્તિ' છોડ્યા છે એ કારણથી અમે સફળે જીતી શકીએ છીએ.

વળી મિત્ર! અનંત બ્રહ્માંડના નાથનું અમે ધરણું લીધું છે તેથી અને બધું લગ્નેશું છે તેથી એની મેળે અમને બધું માળ્યા કરે છે. કારણકે સાગના તણ લોક છે, એમ વેદમાં કહેલું છે. અમોએ પ્રભુને આગળ રાખવા માટે બધું લગ્નેશું છે, માટે મહામાં થઇ શક્યા છીએ. તમને સૌંદર્યના સ્વામી સ્યામસુંદર કરતાં તમારી સ્ત્રી અને છોકરાં બહુ વહાલાં લાગે છે માટે તમને દુઃખ થાય છે. લક્ષ્મીના પતિ અખંડ બ્રહ્માંડના નાથ કરતાં તમને તમારું ધન બહુ વહાલું છે, માટે તમારે ગરીબ બનવું પડે છે. અંતઃકરણમાં રહેલી સ્વાભાવિક હૃદયરી અખંડ પવિત્રતા કરતાં તમારા જરાવાસ્તવ, વિકારો, તમને બહુ સારા લાગે છે, માટે તમારે હેરાન થવું પડે છે. કાલ-ક્રાંતિ જીવેને ઉત્પન્ન કરનાર તેમજ તમને અને તમારા કુટુંબને જીવન આપનાર દયાળુ પરમાત્મા કરતાં તમને તમારાં છોકરાં, સગાંવહાલાં વધુ વહાલાં લાગે છે, માટે તમારે રોવું પડે છે. અનંતકાળના મોક્ષધામ કરતાં તમને તમારું વાસ મારવું ચરીર અને ધર બહુ વહાલું લાગે છે, માટે તમારે રખડવું પડે છે. સર્વશક્તિમાન પવિત્ર પિતા, પરમાત્માના ઉત્તમમાંઉત્તમ ચરિત્રોનાં ગુણગાન કરતાં તમને લોકોની કૃપા બહુ ગમે છે, તેથી તમે કૃપાવીખોરોમાંજ મસ્ત બની મદાદો છો. કાળનાકાળ એવા ભવને પશુ ભયભીત કરનાર અદ્ભુતવાળી મહાન પરમેશ્વરના ભયથી તમે ડરતા નથી, માટે તમારે લોકોના કલ્યાણથી, વસ્તુઓના પડખાઓથી અને તમારી પોતાની કલ્પનાઓથી ડરવું પડે છે. અખંડ આનંદરૂપ મહામંગલ.

લક્ષ્મી શાંતિદાતા પરમકૃપાળુ પરમક્રમાના મુખ કરતાં ઘડીશ્વારમાં વિષા યજ્ઞ
જનારા પદાર્થે આવાપીનામાં તમને વધુ સુખ લાગે છે, મારે તમે હમેશા
રોગગ્રસ્ત રહેા છેા અજરામર, આદિઅતરદિત, પુરાણપુરુષ નારાયણની
સાનિધ્યમાં અનતઝાળ રહેવાના આનંદ કરતા તમને આ દાણુભગુર દેહ વધુ
વહાળે લાગે છે મારે તમારે આગનાં શુભામ બનવું પડે છે

ભાઈ! અમારી અને તમારી વચ્ચે જે ફેર છે તે આ છે અને કાષ્ઠ
સ્વર્ગમાંથી ઉતરી આવ્યા નથી અને કાષ્ઠ દેવ નથી અમારી માફ તમે
પ્રભુના યજ્ઞ જાઓ તો પ્રભુ તમારા યજ્ઞે ભાઈ! જે તમે ધારે તો એ બહુ
સહેલી વાત છે જે તમે પ્રભુના યજ્ઞ જાઓ તો જગત તમારે થતા વિનય
કરતું નથી આ પ્રમાણે કહી તે ભક્ત પેના એમના બાળપણના મિત્ર પર
સારી અસર કરી શક્યા અને તેનું મન તે ભક્તના ઉદ્દેશના રસ્તે ચાલવા
ઉત્સુક થયું અરવું

પ્રભુપ્રેમીઓ! સાત્વિક પુદ્ધિ, વૃત્તિ અને ધૃતિ વિનાના અને એ ત્રણે
વસ્તુઓવાળાં માનવીઓની કાષ્ઠક અપી તમને કરાવી, છતાં એવીજ એક
ખીજ વાત કહીશ જે શ્રદ્ધા, ધીરજ અને વિશ્વાસની છે આ નજી શબ્દોના
ભાવાર્થો એમનીજથી બહુ જુદા પડતા નથી!

દુષ્ટાત્-કાષ્ઠએક પાગલ ભક્ત નારદજીની સામે મળ્યો નારદજી એ
વખતે વૈકુંઠ જતા હતા પ્રભુપ્રેમમાં મગ્ન બનેલા આ ભક્તે અર્ધી બેદરકારી
ભરી રીતે ભગવાનને કહેવાણ્યુ કે 'ભગવાન! બે દિવસથી તું મને ગાળે કેમ
મેલકારતો નથી?' નારદજીને આ માણસની વાત અને વાત કરવાની રીત
ભાત જોઈ મનમાં હસતું આવ્યું પોતે મનમાંજ વિચારવા લાગ્યા કે "આવા
પણ ભગવાનના ભક્તો પડ્યા છે, કે જેમને મારે ભગવાને ગાળે મેલવાની
પણ ફિકર રાખવી પડે છે ભક્તમાની આવી મૂર્ખાઈ પણ કેમ નિભાવતા
હશે?" આમ વિચાર કરતા પોતે જરા આગળ ચાલ્યા પછી તેમણે એ
સાધુને એક ઝાડ નીચે ઉઘે માથે લટકતો જોયો એના પગ ઝાડની ઝાળીએ
બાંધ્યા હતા નીચે અગ્નિ સળગતો હતો પ્રભુને મળના આ સાધુએ આડું
આકર તપ આદ્યું હતું નારદજીને જોઈ એણે ભગવાનને પૂછાણ્યુ કે મારે
તપ ભગવાનને પહોંચ્યું છે કે નહીં?"

નારદજીને આ સાધુના તપ માટે બહુ માન થયું આ સાધુની બાબત પ્રભુને પૂછવા સાયની એમને લાગી પેલા ગંજરીની વાત પ્રભુને પૂછવા સાયની ન લાગી. ફરતા ફરતા એઓ વૈકુંઠ પ્રહોમ્યા થોડીવાર લા બેઠા હશે એટલામા ભગવાને જરૂરી કાર્ય માટે બહાર જવા તૈયારી કરી એટલે નારદજી પેલી વાત પૂછી શક્યા નહીં જતા જતા ભગવાને કહ્યું “નારદજી! હું બહુ જરૂરી કાર્ય માટે બહાર જાઉં છું, સોયના નાકામાથી રાધીને કાઢવો છે, પણ નીકળતો નથી માટે મારી જરૂર, પડી છે, પણ હું નારદજી! તમે જતા જતા પેલા મારા માગ્ર ભક્તને કહેતા જાઓ કે કામના બહુ રોકાણને લાગતે મારાથી ગાળે મોઢાઓ નથી, પણ હવે બરાબર મોકલતો રહીશ ” આટલું કહ્યા પછી ભગવાન તો આજ્ઞા ગયા નારદજીને પેલા તપસ્વી સાધુની વાત પૂછવાનું મન થયું પણ એ વાત એમની એમ રહી

પાત્ર ફરતા નારદજીને પેના તપસ્વી સાધુ પટેલો મળ્યો અને પોતાના પૂજાવેના સમાવનો જવાબ પૂછ્યો ત્યારે એમણે કહ્યું “મહારાજજી! ભગવાન તો બહુ કામમા રોકાયેલા છે સોયના નાકામાથી હાથી કાઢવાનો છે, એટલે તમારા વાળી વાળજ નીકળી શકી-નહીં ” આ સાંભળી તે તપસ્વી બોલ્યો, “ભગવાન પણ કાંઈ માગ્ર થઈ ગયા છે કે શું ? આવી અશાસ્ત્ર વાતમા તો શું માથું મારતા હશે ? વળી સોયના નાકામાથી તે કાંઈ આવડે મોટા હાથી તે કાંઈ નીકળતો હશે ? એવી ખોટી મહેનત લા માટે કરવી ? ” નારદજી કામપણ એવ્યા વિના પેના પાગનભક્ત પાસે ગયા અને કહ્યું “કાંઈ ભગવાન તો એક મોટા કામમા પડ્યા છે સોયના નાકામાથી હાથી કાઢવો છે, એટલે એ કામમા રોકાયેલા હોઈ, તમને જાણે મોકની રાખ્યા નથી ”

નારદજીની વાત સાંભળી આ પાગન દસી જડ્યો અને બોલ્યો, “ મુનિજી ! ગાળે આવી પણ ગયો હું એમ સમજતો હતો કે તમે ભગવાનના નિકટવર્તી છો તેથી તમે ભગવાનને જાણખતા હશો અને એમની શક્તિઓ ત્યાજ્યતા હશે પણ તમે તો તદ્દન મૂરખ છો મૂરખ ! અરે, જેએ જનત જાહાકો બનાવ્યા અને આવું વિશાળ વિશ્વ બનાવ્યું, એ ભગવાનને શું આવા દુર્વચ કામમા મુસ્કેલી પડી ? તમારી બુદ્ધિ કયા મર્દી એ તો એમને માટે એક રમતમાન છે એ શું ન કરી શકે ? ” નારદજી તો આ મસ્ત પાગલનું ભગવાન વિશેનું

આવું ઉચું જ્ઞાન જાણીને, એની અર્જુન પ્રદાન જાણીને, આવે પૂર્ણ વિશ્વાસ જાણીને અને એની એવી શક્તિ અને મુક્તિ જાણીને 'પદ્મ' પુરાણમાં એમને સમગ્રયુગ કે 'ધર્મ'ના મહિમાને જાણનારા આવા લક્ષ્મી મોટે ભાગે ભગવાન કાળજી જરૂર કરે છે. અર્જુન

પ્રભુપ્રેમીઓ! જોઈ શક્યા કે તપસ્વી કરતાં 'પેલો' પામલંભક ભગવાનને કાળજી કરવા જેવો જાણીયો. 'વપસ્વિયોઽધિકો યોગી' યોગી! તપસ્વી કરતાં અધિક બનાયો છે. એ પામલ જાણી અને અનન્યયોગી હતો; ભગવાનના મહિમાનું જ્ઞાન ધરાવતો હતો. ઉધે માથે લટકીને અગ્નિ તાપતા તપસ્વી કરતાં પશુ એ વધી ગયો. અરે! એ તો વધી ગયો દેવર્ષિ નારદ કરતાં પશુ જ્ઞાનમાં. 'જ્ઞાની તુ મે આત્મેવેતિ' જ્ઞાની તો મારો આત્મા છે; મારું સ્વરૂપ છે એમ ભગવાને શ્રીમુખથી કહ્યું છે. ભગવાનની કૃપા તપસ્વી પર ન ઉતરતાં એક જોજેરી પેર-ઊતરી તેનું કારણ જાણ. માત્ર એક જાણું કે એની શુદ્ધિ-શક્તિ-મુક્તિ ત્રણે સ્તત્વિક હતાં. 'જો તેમ ન હોત તો એ મંજેરી બીજા ગાંજોયાર જિવો ન હોત' મારજીવરા; રહેનારો, અદાણ, વિશ્વાસુ અને ધીરજવાળા હોય છે અને એજ કારણથી એઓ પ્રભુના કૃપાપાત્ર હોય છે. પ્રભુની પ્રસન્નતા માંગે છે માનવી પાસેથી. પ્ર પરનો અનન્ય પ્રેમ. ભગવાનને ભગવાનની પામી મળ્યું હોય, પણ એ તરે છે પ્રભુની સાથે પ્રેમ કર્યાથી. જીવે ભગવાનની સમીપ જવું, ધટે એ ભગવાન સર પિતાને પણ મેદાન પિતા કહેવાય. પિતા સમીપ જવાને પુત્ર કર ન કરવો જોઈએ. પોતાનાં પાપો માનવીએ પોકારી પોકારીને પ્રક્ષિપ્ત કરવાં જોઈએ. જ્યારથી માનવી પ્રભુ સમીપ જવાને સાધન કરવા લાગે છે ત્યારથી તેના તપને આરંભ થાય છે. ન સમજીશો કે ગુંદરથાશ્રમમાં લાગતી જરૂર નથીજ. લાગ વિના સુખ આવતુંજ નથી. આતિથ્યધર્મનું પાલન, બિજારીઓને અન્નદાન, ગરીબોને યથાશક્તિ તન-મન-ધનથી મદદ આપું શુદ્ધ કરવાનું હોય છે. 'મારું પૂરું થતું નથી' એમ કહીને છૂટી જવાની રમત રમવી નહીં જોઈએ. આમ કહેનારા માનવીએ પોતાનાથી એણે નિર્વાહસાધનવાળાં માનવીઓ તરફ જોનાંજ નથી, પણ તેઓ જુએ છે કહત પોતાનાથી જાણે અને વધારે સાધનવાળાં લોકોના વૈભવ તરફ આમ કરી તેઓ તેમની ફરજ ચૂકે છે. જુઓ લિખારીને "ચાલ! ચાલે"

૧૫) નોકરીધ ધો કરી ખાતા રુ માય છે? એનું કહેનારાએ વિચાર કરવો.
 ઘટે માનવી બૂખ્યોજ થયો છે સારે અને તેજ વખતે એ નોકરીધ ધો શોધવા
 નવ્ય એ કેમ અને? નોકરીધ ધો શોધવામાં કાંઈ વખત જોઈએ કે નહીં? એટલે
 વખત બૂખ્યુ પેટ ધીરજ રાખી શકે? તમને કદાચ ત્રણચાર ટકના ઉપવાસ
 તો થયાજ હોય તે કેમ ધીરજ રાખી શકે? તમારા હાથેલા વખતના ઉપર
 જમવાનું એક ક્યાક મોકુ થયુ હોય તો રસોડામાં જઈ ધમાલ કરો છે અને
 ઘેરી ઉપર ત્રાગી કરો છે તો તમને તે વખતે આવા દુખીયાઓનો વિચાર
 કેમ નહો આવે? વિચાર કરવો ઘટે એમ પણ નથી કે મુદરથે લિખારી થઈ
 પોતાનું સર્વસ્વ લિખારીઓને આપી દેતુ, પણ જરૂર એણે પોતાની આવકમાંથી
 દશાંશ કાઢીને તેવડે તો સેના કરવીજ જોઈએ રશિયા અને અમેરિકા તેમજ
 યુરોપના અન્ય દેશોમાં ગરીબ અને લિખારીઓને કામધધા આપવાની અને ન
 કરી શકે એવા માટે ખાતાની વ્યવસ્થા પણ સરકાર કરે છે. એટલુજ નહો
 પણ ધર્મોપદેશોને પણ બહુ સારો ખચર આપી પોતાના દેશના ધર્મનો પ્રચાર
 કરે છે તમારે સરકારને આ ખર્ચ નિભાવવા દેશ આપવો પડે છે એકજ
 વાત છે તમે પૂર કરો કે સરકાર આપ્યોનું પૂર કરે છતાં સરકારના
 નિર્માણેલા ધર્મોપદેશો સરકારના મતનો ઉપદેશ આપી અસલાના અવસાન
 પર ચંદી જવાનો ભય રહે છે આના અનિયંત્રિતોપદેશો પ્રારમ્ભવશ હોય
 તેઓનો સંતકાર કરવો થા ન કરવો એ લોકોની સુસરીની વાત છે પણ આમ
 થયુ એમાં મુદરથોનું અને અતિથિઓનું શ્રેય રહેલું છે-અદેશનું ગૌરવ રહેલું
 છે તમારા હૃદયમાં દયામો શુચ્ચ ટકાવી રાખવાને માટે જગવાને આવા લિખ
 લિખ રિયતિના મનવીઓને પેલા ક્યા છે તેમનો અનાદર નહીં કરવો જોઈએ.
 સાચાર તમારા લિખારીઓ પર કદાચ લાપસો નહીં જોઈએ અને તેમને
 ધિક્કારવા નહીં જોઈએ, જો દુનિયામાં ગરીબો અને લિખારીઓ ન હોય તો
 તમે ત્યાગની જાવના કેળવી નથી શકતા. જ કે એવો તમારા ત્યાગની પારાશીશી
 છે તેઓ તો આ અપાર સસારમાંથી તમને તારવા તુખ્યાંવે છે એમ તમારે
 નિશ્ચયપૂર્વકનું સમજનું જોઈએ.

૧ ૧ ૧૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

૧૬ પ્રજા નથી જોવાના કે તેને કેટલું અવેરાત, કેટલાં સેન્ટ-અતરો અને
 ૧૭ કામીતીઆ જેવા તેસો વાપરો છે, વળી તમે કેટલાં છુટ, કેટલી છની ચપલ
 સાડી, બગડી, દાર, સીંગારેટ ચીરક-ઈત્યાદિ વાપરો છે વળી તમે બેન્કમાં

કેટલા નાણા જમા કરાવ્યા છે તે પણ તે નથી જોવાનો તે તો ફક્ત એટલું જ જુએ છે કે તમે “પ્રભુની પ્રીતિ અર્થે, ગરીબો માટે, દાસ્યારો માટે શુ કર્યું, શુ અર્ચ્યું અને શી સેવા કરી? સાબળો સત પુરોષો કહે છે/કે —

“જ્યારે ઈ-સાફ થશે તે સમયે, જીવેને પ્રભુ પૂજવાના છે કે ‘હે માનવીઓ! હું જ્યારે વિવિધ ગરીબ સ્વરૂપેથી તમારી પાસે આવતો, ત્યારે તમે મને કાંઈપણ ન આપતાં, મને ઉઠેડો દમ ભરાવી હાકી કાઢતા હતા’ તમે જો કદાચ એમ પૂછો કે ‘કૃપાનાથ! મને તો એવું કાંઈ થાદ નથી મે વળી (તમને પાછા ક્યારે ફેરવ્યા હતા?’ ત્યારે મારે તમને એ બધું થાદ દેવાનું (પડશે કે ‘ભાઈઓ! હું તમારી સામે રક્તપીતીઆ તરીકે ફક્ત એક અધેનો, માગવા આવ્યો હતો, પણ તમને કદાચ મારી સામે જોતા પણ એપ લાગશે કે શુ એવી ખીક લાગી હતી અને અધેનો તો શુ પણ મને હાકી કાઢવા તથ્યરો માર્યો હતો તમારે ઘેર તમારી દીકરીના લમ વખતે ચાનિભોજન હતું ત્યારે હું એક લિખારીના વેશે તમારે જ્યારણે ઉભો હતો અને ફક્ત જમ્મેલામાનું એકું વધેલું ખાવા લેના ઇચ્છતો હતો તે પણ તમને ઠીક ન લાગ્યું તે તમારા, લેવા મારફતે મને દડાનો માર મરા-મો હતો, વળી એક વખતે એક ગરીબ બ્રાહ્મણના બાળક-વિદ્યાર્થી તરીકે તમારી પાસે પુસ્તકો આપવાની વિનંતી કરવા આવ્યો હતો ત્યારે તમે મને ધરની બહાર ધક્કો મારી બહાર કાઢ્યો હતો, આ ઉપરાંત યમુનાના કંઠિ હું એક જ્ઞા-અનાયિની ફક્ત એ પૈસાના ચણા માટે આવી હતી ત્યારે તમે મને ધક્કો મારી યમુનામાં પાડી નાખી હતી એક વખત મુનર્ષના બોંડીમળરના નાકે જેને દાથેપગે સોળ ચઢી ગયા હતા અને અશક્ત મુશ્લીમ વૃદ્ધ તરીકે હું મારા જીવનના ઉલ્લાસ ત્યાસ ખેચતો હતો તે વખતે તમારી સામેજ દવાખાનું હતું છતાં મને વૈદકિય મદદ તો આપી રહી પણ “આવા મરતાયે કેમ નથી?” કહી મારા તરફ કરડી નજર નાંખી ચાત્યા, ગયા હતા અરે, આ તો ચંઈ, મારા મનુષ્યદર્શનની વાત તમે મને પણ જોઇને પણ મારા તરફ બાપ કર, અમાનુષી પર્વાન બતાવ્યો હતો તમને થાદ છે? ગયે વર્ષેજ ચોમાસામાં એક જાણુ બાપક વરસાદ વરસી રહ્યો હતો અને એ પાણીથી નીચળાટી, પવનથી ધૂળલી, આસરા વિનાની એક બકરી ફક્ત તમારા ઝોટલા ઉપર આસરો લઈ ઉભી હતી, તેને તમે ક્યારા મારી કાઢવા મથ્યા હતા, પણ નિરાધાર બિચારી બઝરી કાંઈ આરો ન દેખતા ઉભી

રહી ત્યારે તમે તમારા પાટલુને પર પહેરવાનો આમકાનો કમ્બરપટ્ટો કાઢી તેને એટલી બધી મારી કે તે બિચારી ગિર્ણી થઈ તેનો ગર્લ લાંબ સ્તેવી ગયો અને તે બકરી લાંબ મરી ગઈ. વળી તે મરી ગયા પછી તમે ખુશ થયા હતા કે તમને એના માંસનો મધત ખોરાક મળશે. તો હે માનવીઓ ! આમ હું ધણીરીતે હું તમારી આસે આવેલો પેલું તમે મને નિરાશજ કર્યો છે. તમે મારી પરવા કરીજ નથી. "

પ્રભુએમીઓ ! સતો દુર્મેશાં આવી મીઠી વાણીથી દાખલાઓ દ્વારા પ્રગતને બોલે છે. સાત્વિક બુદ્ધિ-વૃત્તિ-ધૃતિની, આશીર્વાજ માનવીઓ સાત્વિક અહ-દાન-તપ કરી શક્તાં નથી, પરતાપ છે અને શરમાય પણ છે, છતાં નફરતાઈથી પાછાં જૂલી જાય છે. સાત્વિક બુદ્ધિથીજ માનવીમાં નિવૃત્તિ આવે છે. પ્રભુ મારેજ કમો કરવાથી પ્રભુ-પ્રસન્ન થાય છે. પ્રભુની પ્રસન્નતાથીજ માનવીમાં નિવૃત્તિ આવે છે. આથી-સર્વે કમો પ્રભુનેજ અર્પણ કરવાં થટે.

આથી દુનિયામાં સંકિત અને સંબંધના પ્રમાણમાં દેશકાળના રિવાજ પ્રમાણે વધુ અને ઓછાના રિવાજ પ્રમાણે માનવીઓમાં બેટ સોગાદા આપવાનો રિવાજ હોય છે. બેટ એ રોહની નિશાંતી છે. બેટ એ બેટ આપનારની હાથકાને બતાવે છે. જ્યારે માનવને બહારગામ જવાનું થાય છે ત્યારે સંગા-સંબંધીઓ અને બાળકો માટે તેઓ કાંઈ કાંઈ લઈ જાય છે. લઈ જવાની યીજ એ લઈ જનારની રિયતિ, શક્તિ અને ભાવ ઉપર આધાર રાખે છે. વિદ્વાનો પુસ્તકો લઈ જાય, વેલવી રમકડાં લઈ જાય, વ્યવહારીઓ વ્યવહારને ચોખ્ખું કરતુ લઈ જાય અને બ્રહ્મા હોય તે ભગવાનનો પ્રસાદ-ગોપીચંદન હિંદોદો સાધનો લઈ જાય.

આથી અમશ શંકાશે કે આ પ્રમાણે બહારગામ લઈ જનાર પુરુષ લઈ જવાની વસ્તુ ખોતાને માટે નહીં પણ રોહનો જાદો વાળવાની હાથવાળી ખીજા માટે લઈ જાય છે અને એની એ ભાવના રહે છે. આ ભાવનાને ધારણ કરી શકાય. ધારણ એટલે ધૃતિ. વ્યવહારમાં પણ એ વસ્તુ અકારની હોય છે. આ હાલતમાં હવે વિચાર કરી જુઓ-મોટામાં મોટો, બધાંઓથી બડો, બહાલાંઓથી અધિકાધિક બહાલો, જે જીવન વ્યવે છે, સુખનાં સાધનો આપે છે, જીવનદોરી જેના હાથમાં છે, માનવીનું મોત સંધારવું-જેના અજસારમાં છે, જે વસ્તુ

લોખ્તો સૃષ્ટ છે, જે મોક્ષનો માલીક છે, અખિલ જગ્યાનો જે નાથ છે, જે સર્વશક્તિમાન છે, જે પરમદયાળુ છે, જે પરમપરિત્ર છે, જે સર્વ પ્રાણમાત્રનો પિતા છે અને જે પરમાત્મા છે તેને ટેટીબધી ઉત્તમ બેટ આપવી જોઈએ ?

સ્ત્રીને માટે, મિત્રને માટે, સ્તેદિને માટે, અમનદરને માટે તેમને મમતી અને પસદ પત્ની ચીજ તમે શોધી શકો છો તેમ તમારે પ્રભુને પસદ પડતી ચીજ શોધી કાઢવી જોઈએ આ ચીજ માત્ર એક છે અને તે- 'સાત્વિક બુદ્ધિ-વૃત્તિ-ધૃતિથી સર્વકર્મો સર્વસ્વ સ્વાર્પણ જહાપણું જી જહાપણું કરવામાં કાંઈ વખત જતો નથી, નવી કોષ્ટ મહેનત કરવી પડતી નથી, કોષ્ટ અહુતુન ક્રિયા કરવી પડતી નથી,' હક્ત મનનેજ બદલવાનું છે

સહેવાઈથી નિવૃત્ત થનારો ઉપય સગુણ ઉપાસના જે શીખવે છે તે નામરમરણુ કિર્તન, કયા થવણુંવગેરે છે અને નિર્ગુણ ઉપાસના શમદિ શીખવે છે આ ઉપાસના પણ ત્રણ પ્રકારની બુદ્ધિ-વૃત્તિ અને ધૃતિથી થાય છે સત્વિક ઉપાસના સેવમેવક લાવનારાળી અને 'દુઃખ જહા હુ' એવી જાનનાવાળી હોય છે જેવી રીતે ભગ્નય તેજ યગ્નય સગુણ નિર્ગુણ ઉપાસનાના આવ વિશે પ્રાર્થનાનો નમૂનો યાદ રાખવા જેવો છે

હે નાથ ! તમે મારા માલીક છો હું નોંધર છું તમે જેમ રાખો તેમ રહેવાને હું તૈયાર છું જેમ કોઈનો મુ દમો વડીલ થા ન્યાયાધીશને ઓપી દેવાય છે જેમ એક દહીં પેનાતુ ઇનન, પંદર, કે વેચને સોપી દે તેમજ હે હરિ ! હું તમને સ્વાર્પણ થાઉ છું તમને યોગ્ય જણાય તેમ મારું કયાણુ સાધી હું તો તમારે શરણે આ પો છું જેવીરીતે લસકરના સિપાઈઓ પોતાના અમાન્દરની આજ્ઞા પ્રમાણે પદ્ધતિસર ચલે છે જોડે છે ઉભા રહે છે તેવી જરીતે આપનો આચારકિત થવાને હું તૈયાર છું મારામા ચદ્રમાના જેવી શાંતિ અને શીતગતા સૂરના જેવો પ્રકાશ આપની સમીપતા મારા વિચારોમા-મારા આચરણોમા અને મારી ક્રિયાઓમા ઉત્તમતા, આપનું અચળપણુ ઉચે ઉજવાની શક્તિ મહત્તા અને 'હું આત્મા છું' એવું જ્ઞાન આપો ! ધૂળના રજકણો ! પણ ઉચા તો ઉડે છે હું નીચે ને નીચે જવા કર છું, માટે હો કિરો ! હે દયાના સાગર ! હે દીનાનાથ ! આકાશના જેવી વિશાળતા પર્વતના જેવી

ચિયરતા, સમુદ્રના જેવી ગંભીરતા-આ બધું મને આપો ! બહાસાઓના વિશેષથી જેવું મને રહ્યું આવે છે, તેવું હે પરમાત્મન ! તમારાં દર્શન ન થતાં મને રહ્યું આવે એવો મને બનાવો ! નહીં તો સીંગેમાં અને મસ્કરીમાં કાઢીને જેમ હસવું આવે તેવું આપના દર્શન મને હસવું આપો ! તમારે માટે મારે મોં મલકાય, તમારે મારે મારે અંતર-હસે, તમારાં દર્શન મારા શરીરનાં રોમેરોમ આનંદ બ્રહ્મ કરે એવું હેત તમારે માટે મારા દેહમાં સ્થાપિત કરે ! આ દુનિયાનાં વિષયો ભોગવિલાસો, રંગસંગો, નાટકરીતેમાં છત્યાદિમાં મને જે દર્પ, ઉત્કંઠા અને આનંદ થાય છે, તેવાજ દર્પ, ઉત્કંઠા અને આનંદ તમારાં દર્શન, તમારે વિશેની ભક્તિ અને જ્ઞાન અને તમારાં પ્રેમ મારા મનમાં ઉત્પન્ન કરે ! તમારા પર પ્રેમ કરવાના પ્રયાસ સમયે ક્રમાદિ ૭ વિકારો, શુભાશુભેન્દ્રાઓના જુદાઓ, મોજશોખ અને માનમર્ત્યાની લાગણીઓ, ‘મારે તારે’ની વૃત્તિઓ, ભિન્ન ભિન્ન મતવાદિઓના કથનો ઉપર ઉપજતી કુસંકઓ, અશ્રદ્ધાઓ, કુસંસ્કારોથી વંસપરંપરાનું અચાન અને પુસંગો-આ બધું આવીને ઉભું રહે છે, તે બધું દૂર કરીને હે પ્રભો ! હે પરમાત્મન ! હે વિશ્વાત્મન ! મારે ઉદ્ધાર કરે !”

આ પ્રકારની સાચા હૃદયની પ્રાર્થના પણ માનવીમાં નિવૃત્તિ આણે છે. પણ એ દરેજનું પ્રમાદ અને આજ્ઞાને ત્યાગીને નિયમસર વહેલી સવારમાં એને પથારીમાં સૂતાં પહેલાં રાત્રે અસ્થ કરવી ઘટે. જો એ પ્રમાણે નથી કરવામાં આવતું તો માનવીમાં સાવિત્રતા હોય તેપણ આલી જાય છે અને એનાં કર્મેમાં રાજસી અને તામસી લાગે આવે છે અને અનર્થ થાય છે.

“દક્ષ પ્રજાપતિ અભિમાની બન્યો, દેવતાનિતે ક્ષત્રિય સાથે પરણવું પડ્યું, શમિષ્ઠાને એની દાસી ચતુ પડ્યું, યજ્ઞાતિ દેવલોકમાંથી ખાણે પડ્યો; નહપ અગ્રગર યયો; રાજા વૃગ કાકીડ યયો; એક વૈસ્વનું બધી મૂડી વેપારમાં રોકવાથી દેવાણું નીકળ્યું; સાસ્ત્રીને આખર સુધી ચિત્રપ્રસન્નતા ન આવી; વૈદની મરીયાઈનું મટી નહોતું; વ્યાકરણચાર્યને કાઈ વિદ્યાર્થીએ જરાજ ન આપ્યો; જોશીના કળાદેશજ ખેડો પડ્યાં રવાં; ધૃતરાષ્ટ્ર પાંડવોને પરાયાં માન્યાં કેડી દુનિયાને મોં ન જતાવી સકી; પરીક્ષિતે સમીક રપિની કાકમાં મુએલો સાપ પહેરાવ્યો-આ બધા અનર્થો જુઓ, સમજો અને વિચારો !”

વાર્તાલાપ શ્લોક ૩૫ થી ૫૦ મુધીના:-

પ્રત્યુપેક્ષીઓ! આ વાર્તાલાપે આખરે કયુ પ્રકારની શુદ્ધિ, શક્તિ અને મુક્તિની આગતમાં સિદ્ધાંતથી, શ્રુતિથી, યુક્તિથી અને મોક્ષાર્થીઓનાં જીવન-શ્રતાંતિથી કહેવામાં આવ્યો છે. એ જાળનમાં બહુ કહેવાયું છે, કારણકે માનવીઓના સુખનો આધાર એમની સાત્વિક શુદ્ધિ-શક્તિ અને મુક્તિ ઉપરજી અવશ્યખીને રહેલો છે. વિશ્વની ઉત્પત્તિ થઈ છે જીવોના સુખ માટે; શરીર આપ્યું છે જીવને સુખ મળવા માટે અને જીવે જીવે સમાધાનું છે સાચા સુખનું ધામ એવા પરમ બ્રહ્મમાં.

સુખના પ્રકારો પણ ત્રણ છે, જેમને મોક્ષાર્થીએ અવશ્ય સમજવા પડે છે:-

૧. સાત્વિક સુખ—“હું આત્મા છું” એવું જ્ઞાન બ્યારે નિઘાય વડે શુદ્ધિમાં આવે છે ત્યારે એક, બીજી-પ્રસન્નતા ઉપજે છે. એ પ્રસન્નતાથી નિત્ય, નિરંતર, નિરતિશય, નિરવધિક બ્રહ્મસુખ ઉપજે છે અને તે સુખને સાત્વિકસુખ કહેવામાં આવે છે. કારણકે એ વખતે અંતઃકરણ શુદ્ધ થયેલું હોય છે અને એની શુદ્ધિને લીધે આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપથી અવિચલિત યજ્ઞને પ્રગટી છે.

પરંતુ સંતપ્તજનો એવો મત છે કે બહુ પ્રકારે કરેલી સુખની વ્યાખ્યા અવગણવા જેવી તો નથીજ. શાસ્ત્રવિધિ અનુસાર સાધનેથી મેળવેલાં સુખો જગતમાં શારીરિક ભોગથી ઉપજે છે એનાંથી પણ આનંદ આવે છે, પણ જો તેમને આસક્તિરહિત યજ્ઞને ભોગવવામાં આવે તો તે રીત દાનિ કરનારી નથી. અદ્યતન, એ સુખો અવિદ્યોવાળાં અને અગાઉ વ્યાખ્યાન કરાયેલા સાત્વિક-સુખથી ઉતરતાં છે, માટે મોક્ષાર્થીને તે મેળવવાં સૂચન થાય છે, એનાં કારણો સમજવાં જેવાં છે. જેને સાત્વિક સુખ કહેવામાં આવ્યું છે તે બ્રહ્મસુખ છે. તે સુખ નિત્ય છે, નિરંતર છે, પણ એની સિદ્ધિ યંત્રા પૂર્વે એને પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનો. એ સમાન લાગે છે, એ સમાન લાગેલાં એટલે બહુ દુઃખો વેળીને એ કરવાં પડે છે એટલે એ દુઃખોનો વિચારમાં જ માનવીને બ્રહ્મસુખથી દૂર દૂર રાખે છે, બહુ જેમ માનવી એ લેવાનું પસંદ કરે તો નથી તેમ તેને આ સુખ માટે થઈ પડે છે. અરે! સત્તાસત્તો વિવેક થવાનું પ્રથમ સાધનજ

મુશ્કેલીનાથી લાગે છે એટલે મોક્ષાર્થો ભાવ ઉપજવો દુર્લભ છે વૈરાગ્ય આવવો દુર્લભ છે, સમાધિ સપત્તિ પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે, સન્યાસ થવો દુર્લભ છે, અને આ બધાનું મૂળ જે એક શ્રદ્ધા થવી એ પણ દુર્લભ છે. શ્રવણ કરવું દુર્લભ છે અને મુક્તિનું અસાધારણ કારણ જે જ્ઞાન તેને પામવું એટલે અધિક દુર્લભ છે અને જ્ઞાનનો પરિપાક થઈ સમાધિ લાગવી એટલે દુર્લભતમ છે તે કારણથીજ પોતાની સિદ્ધિ માટેનું જે સાધન તેનું મૂળમાત્ર સમાધિ છે, જેનાથી નિશ્ચયાત્મક આત્મજ્ઞાન ઉપજે છે આત્મજ્ઞાનના આગળપાડળના અંગો અને લીધે મોક્ષેચ્છા-એ બેઉ દુ બધી પ્રાપ્ત થતાં હોવાથી એ સુખ દુ બધી પ્રાપ્ત થતું હોવાથી, એ બહુસુખ-સાત્વિકસુખ આનંદનું અપરાધ્ય થઈ પડે છે એક પછી એક સાધન કરના અને એ સાધનોને એકબીજાને ઉપકારક બનાવતા આરભથીજ, જેમ દર્દીને કપીનાઇન લેવું કરવું લાગે છે અને એને એર સમાન જાતીને લેવાનો ભાવ ઉપજતો નથી તેમ આ સાત્વિકસુખ મેળવના માટે પ્રથમ તો જ્ઞાનવીને અજુગમે લાગે છે, પણ અભ્યાસ કરતા કરતા દેવ પડી જવાથી જે સાધનો દુ ખર જણાતા હતા તે સહેલાં બનતા જાય છે, અને પછી એ સાધનો દુ ખરને બદલે સ્વિકર લાગે છે અને તેમને કરવાનો ઉત્સાહ વધતો જાય છે જ્ઞાની જ્યો પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીને અને નિશ્વાસ રાખીને કે મોક્ષમાટે યત્ન કરનારાઓ મોક્ષના સુખની અપેક્ષાવાળા બ્યારે બની જાય છે ત્યારે તેઓ બહુ ચિંત્વથી સાધન કરનારાઓ બની જાય છે, આ સમયે ટેટલાક અજ-તોને એમના સ્વજ્ઞાન પ્રમાણે એવું એમના મનમાં આવે છે કે આ મોક્ષાર્થીઓ જે સુખ અલક્ષ નથી તેને ખાટે શું કરવા દુન્યની સુખો લાગતા હશે? શું કરવા આયુષ્ય અને વખતનો વ્યય કરતા હશે? આ એમનું બંધ કર અજ્ઞાન છે આ લોકો બિચારા વિષયલુબ્ધ હોવાથી, નથી જાણતા એનું સુખદ પરિણામ અને માત્ર બકવાદ કરે છે, જેમાં તેમને કાંઈ લાભ કે ફાનિ નથીજ

દુ ખ વેદીને પ્રયત્નો-જેવાકે સદ્ગુરુની શોધ અને તેમની સેવા, તેમણે જતાવેનાં સાધનોને શ્રદ્ધાભક્તિ પડે ત્યાચારમાં ચૂકવા વગેરે-નું કળ સદ્ગુરુના અનુશ્રવદ્વારા મળી આવે છે એ અનુશ્રવદ્વારા એ સિદ્ધપુરુષના આપેલા જ્ઞાનનો સાક્ષાત્કાર થાય છે અને પરિણામ નિત્યનિરતર સિદ્ધ થતી સમાધિશામા આવે છે આનું નિચારા અજાકતો શું જાણે? એમને એનો વિચાર કરવાની

કુરસદ પણ ક્યાથી મને અને જાણે પણ શી રીતે કે જેને નાશ કરવાથી અમન ઉપજે છે ?

આમ પૂર્વોક્ત વ્યાખ્યા કરેલુ સાત્તિક સુખજ સ્વસ્થસુખની પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત છે એ પ્રાપ્તિનો નિરોધ કરનારો દોષ છે તે કામના છે. કામના દૂર થવાની સાથે યત્ન કરનાર મહાત્માના જન્મમગ્નના દુષ્ટો દૂર થવાથી અમૃતસમાન પરમાનંદ આપનાર જ્ઞાનસુખ ઉપજે છે. આટે મોક્ષના સુખની મુક્તિનાગા જ્ઞાનરિદ્ધ પરમદ સોએ સાધનોની શુદ્ધિ કરવામાં અને શુદ્ધિ રાખવામાંજ મમ્યા રહેલુ જોઇએ. પાદ શબ્દો કે સાધ્યની સિદ્ધિ આટે પ્રયત્ન કરવામાંજ મમ્યા રહેલુ જોઇએ. સાધન બરાબર થવાની સાથે સ્વયં સાધ્યસ્વરૂપ આવી જાય છે. 'મને મોક્ષ મળશે' એવી કામના સાગીનેજ શુદ્ધ સાધનો આટે પ્રયત્નથી ન થયું હશે એવો કાવર્થ આ સિદ્ધાંતો છે.

જેમ આખો નિરોગી યથા પછી ચદ્રનું દર્શન જ્ઞાનંદ આપનાર થાય છે, તેમ 'હું આત્મા છું' એવું બુદ્ધિમા દસી ગવાથી, આ બુદ્ધિના રોગ વડે 'હું સમિચદાનદના લક્ષણાળો આ જે આત્મા તે હું' એવો સાક્ષાત્કાર કરાય છે. આ સાક્ષાત્કાર થવાથી બુદ્ધિમા એમ અનેરી પ્રસન્નતા આવે છે અને એની બુદ્ધિને લીધે જાણે સમગ્ર નિત્યનિરતર સર્વિકાંપ સમાધિ લાગવા પછીથી અભ્યાસની પરિપક્વતાવડે નિર્વિકલ્પક સમાધિ લાગે છે. આવા અતિશય અભ્યાસવડે રંગેશુભના યોગો-રાગ-દ્વેષ-લોભ-મોહ-દંભ-દર્પ-દર્પ-વિપાદ-ધર્મ-અહંકારનો અને તમેશુભના ક્રોધો-સંશય અસંભાનના વિપરિત લાવના જડના આગ્રસ અને પ્રમાદ વગેરેનો નાશ થાય છે. અથવા પ્રતિનયો જે સાત્તિકસુખની આડે આવનારા છે તેમનો નાશ થવાથી સમૂળગી નિવૃત્તિ આવે છે. આ નિવૃત્તિથી શુદ્ધ સ્ફટિકમણિના દર્પણમાં દેખાતા શુદ્ધ રૂપ સમાન સ્વ-જ્ઞતાનો શુભ-જે શુદ્ધ અત કરણ નામનો છે તે ઉપજે છે. પછી આખોનો દોષ દૂર થવાથી જેમ પૂર્ણચન્દ્રિકાના તેજ દેખાય છે, તેમ એ શુદ્ધ અત કરણમાથી શુદ્ધબુદ્ધિની વૃત્તિ ઊઠે છે અને એ સમયે પ્રયત્ન કર્યા વિના એ વૃત્તિ જાળને પોતાનો પ્રિય બનાવે છે. આ વૃત્તિનો સંબંધ પરમશક્તિ સાથે થયેલો હોવાથી સાત્તિકસુખ પણ મયમનુ યદ્યત્થ છે. આ વાત અનુભવસિદ્ધ છે.

અને એક પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે “બ્રહ્મરિદેનુ બ્રહ્મસુખ અતિકલેશથી સાધ્ય થઈ શકે છે, જ્યારે મુક્તિનલે વિષયસુખને સાધ્ય કરવામાં કલેશ થતો નથી અને સુખભાગ્ય રહેતી છે, તે પછી, જોને સુખજ જોઈએ છે તેણે સહેલાઈથી સાધ્ય થતું વિનયસુખ સાધ્ય કરવામાં શા માટે લક્ષ ન આપવું? બ્રહ્મસુખ તો અતિકલેશથી સાધ્ય થાય છે તે તેને માટે શું કરવા યત્ન કરવો? શું વિષયનું સુખ એ વિષયનો ધર્મ છે કે અવયવોનો ધર્મ છે, કર્મનો ધર્મ છે કે શું એ ભોક્તાનો ધર્મ છે, શું એ દેશનો ધર્મ છે, જ્ઞાનનો ધર્મ છે કે આત્માનો ધર્મ છે? આ પ્રશ્નના અભ્યાસની સ્વરૂપને સુખ મહેતામાં આવે છે કે દુષ્ટતા અભ્યાસને સુખ મહેતામાં આવે છે?”

આ બધા પ્રશ્નોનો ઉત્તર નકારમાજ આવે છે કેમકે બ્રહ્મસુખ એ વિનયસુખ કરતા નિતક્ષણ પ્રકારનું છે વિનયસુખ વિષયની સમીપતાએ પ્રથમની હોય જો સુખ થાય છે તે સુખ પછી નથી રહેતું બહોં એમ સમજવાનું નથી કે સુખ આપનાર વસ્તુની ગેરહાજરીથી એમ થાય છે વિનયસુખજ એવું છે કે જો મળ્યા પછી થોડા સમય બાદ સુખેન્દ્ર જાગ્રત થાય છે સુખ મળ્યા પછી ફરી ફરીને વિષયરૂપની હ્રસ્વ ક્ષણથી ફરીને સુખ મળે છે પણ તેની મધ્યસ્થી ધડીમાં સુખનું દર્શન હોતું નથી વસ્તુને જોયા છતાં તેની સમીપતામાં છતાં સુખેન્દ્ર જાગ્રત ન થાય અને વિનય ન કરાય તે દરમિયાનની ધડીમાં સુખનું દર્શન થતુંજ નથી વળી સુખેન્દ્ર જાગ્રત થયા છતાં જ્યાં સુધી હૃદયસ્થ મળી આવતી નથી ત્યાંસુધી પણ સુખનું અદર્શન થાય છે જો સુખ પુરવકર્મ કરવાથી મળે છે તે સુખ પણ પુરવનો અસ્ત થયા પછી અવશ્ય ધર્મ જાય છે ખૂબ ભોક્તાને જ્યારે વિક્ષેપ થાય છે ત્યારે પણ સુખનું અદર્શન ૧૫ ૥ સુખાધિનિ જો સ્વર્ગ મળતું નથી તોપણ સુખનું અદર્શન થાય છે સ્વર્ગમાં વસનારાંઓને પણ દુઃખ થાય છે એ સાત્ત્વજ છે દાનતરફ જ્યાં જાયો ત્યાં હોવાથી ખતું અદર્શનજ હોય છે વિનય કર્યા છતાં ભોક્તાને સુખ થવાનું જ્ઞાનજ ન હોય તો તેપણ સુખનું અદર્શનજ છે અને તેથી સુખ એ અજ્ઞાનનો ધર્મ નથી વિષયના સુખની વસ્તુનું જ્ઞાન નિરજ્ઞતને હોય છે, છતાં પણ એને સુખ થતું નથી માટે સુખ એ જ્ઞાનનો ધર્મ નથી અવયવોની ચોટા અગ્રી ગણાથી જો રચિત થાય છે તે સ્વરૂપને સુખ મહેતામાં આવતું નથી, મરણકે સ્વપ્નાવસ્થામાં અવયવોની ચોટા થતી

નથી ઈના સુખનું અદર્શનજ થાય છે અરયવેની એટલા થયા છતાં પણ
 બોજન વગેરેમાં અતિશય ખારા-ખાગ-તીખા બોજનો બથાજ આપે છે
 દુખના અભાવને પણ સુખ કહી શકાય નહીં, કારણકે મરેલા શરીરને દુખ
 થતું નથી/અને સુખ પણ થતું નથી કારણકે શરીરમાં એ વખતે ચેતન હોતું
 નથી એમ સમજવાનું નથી કે એ વખતે દુખ હેતુ નથી પણ દુખના
 અભાવને કનણીનાર જે જુદી એની મૂર્તિ તે તે વખતે હોતી નથી કદાચ
 એમ માનો કે જે અધિકમા અધિક જડ હોય તેને દુખ થતું નથી તો તેને
 સુખજ ॥ એવું પણ નથી એવું પણ માનવાનું નથી કે સુખની લાવડાના
 રહિતપણાને સુખ સમજી લેવું સુખિત અવસ્થા એ પશુના જેવી અવસ્થા
 છે આ અવસ્થા એ સુખનું સ્વરૂપ છે એવું પણ સમજવાનું નથી કારણકે
 એ અવસ્થામાં અનુભવ હોઈ શકતોજ નથી કારણકે એ લપની અવસ્થા છે
 -મૂર્છાવસ્થા છે એથીજ મહેરામા આ યુ છે કે દુખનો અભાવ/થપાવીજ
 સુખ રહે છે સારે એમ પણ નથી કે સુખ એ આત્માનો ધર્મ છે સુખ
 એ આત્માનું સ્વરૂપ છે આ માનો ધર્મ નથી જો સુખ એ આત્માનો ધર્મ
 હોય તો ધર્મ નષ્ટ થવાની સાથે આત્માનો પણ નાશ થાતો પ્રસંગ ઉપસ્થિત
 થાયજ વળી આ યુક્તિ અનુસાર અહીં એવી શકિતે રચાન રહેતું નથી કે
 જો સુખને આત્માનું સ્વરૂપ માનવામાં આવે તો સુખને શબ્દિક કહેવામાં આવે
 ॥ એ હાલતમાં જો સુખ એ આત્માજ છે તો સુખને નાશ થતા આત્માનો
 પણ નાશજ થાય આત્મા પોતે આકાશ પેડે નિલ અને સર્વગત ॥ આકાશ
 કોઈ જગ્યાએ નથી એમ નથી તેમ આત્મા પણ કોઈ જગ્યાએ નથી એવું નથી
 આત્માનું નિત્યપણું જુનિ સિદ્ધ કરે છે અને તેથીજ સુખનું પણ નિત્યપણું
 સિદ્ધ થાય છે યાદ રાખો! સવિકસુખનું યા આહીસુખનું કે વિવિધસુખનું
 નિત્યપણું સિદ્ધ થતું નથી આત્મા એજ સુખ ॥ સુખ ખીજું કશું છેજ
 નહીં એવો ગીતાનો બોધ છે એક ખીજી શકાને પણ અહીં રચાન નથી
 અને તે એ કે- જો સુખ એ આત્માનું સ્વરૂપ છે તો દુખ એ પણ આત્માનું
 સ્વરૂપ છે જુઓને! સુખી હું દુખી હું-એવી સુખદુખની મા વતાનું
 એમનું વિવિધપણું દેખાઈ આવે છે 'આ શમનો ઉત્તર તમને પોતાનેજ
 વિચાર કરતા મળી આવે તેમ છે જેમ 'હું મરી ગયો' એમ કહેવું એ
 અસાનનું કાર્ય ॥ તેમ 'હું દુખી છું' એમ કહેવું એ પણ અસાનનું કાર્ય
 છે અસાનનું કાર્ય હોવાથી એ મિથ્યા છે શુ મુએને એમ કહી શકે ખરો

કે 'હું મરી ગયો?' સુખરૂપ એવો આત્મા 'હું હુ ખી છું' એવું શું માને ખરે? અને તે છતાં જો એ બોલે કે 'હું હુ ખી છું' તો એ બોલનારો આત્મા નથી આત્માને સુખ નથી કે તે બોલે જો હું ખને આત્માનું સ્વરૂપ થનાય તો એ પણ ખોટું છે 'સુપુત્રિમા સૂતેનો હું આજે સુખથી ઉઘ્યો' એવું બોલે છે અહીં હું ખનો અભાવ હતો એથીજ ખ થયું એમ જાહેરાત નથી માટે હું ખ એ આત્માનું સ્વરૂપ પણ નથી જ્યારે કોઈનો પુત્ર મરી જાય છે, ત્યારે 'ઓ મારા બાપરે! હું મરી ગયો' એવું માપ બોલે છે, પણ એ મોહનું કાર્ય છે બાપ મારી ગયેનો હોતો નથી

આથી એવું સિદ્ધ થાય છે કે સુખ એ આત્માજ છે અને એથીજ સુપુત્રિમા અનુભવ વાણીદ્વારા વ્યક્ત કરે છે કે, 'હું સુખથી ઉઘ્યો' આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે સુપુત્રિ અવસ્થા એ સમાધિદશા સમાન છે સમાધિદશામાં અને સુપુત્રિ અવસ્થામાં માત્ર આત્માજ હોય છે અને આત્માજ પોતે સુખ હોવાથી અને અનુમાન થતું હોનાથી એ સન્નિધાનદ-એકરસ-ચાતા-શુદ્ધ અને સ્વસ્વરૂપ આત્માજ છે શ્રુતિ પણ એને એવાજ કહે છે "સદ્વચનોઽય ચિદ્વચન આનન્દવચન"

અલકતોનું જે કથન તમને પૂર્વે કહ્યું તેનો જવાબ અહીં મળી ગયો, એવું તમને જણાયા વિના રહ્યું નહીં હશે બ્રહ્મસુખ વિષયસુખ કરતાં અધિક અને નિત્ય હોનાથી બ્રહ્મસુખ માટે હું ખપૂર્ણ સાધનનો પ્રયત્ન અવશ્ય કર્તવ્ય છે સુખથી સુખ આનન્દજ નથી જો બ્રહ્મસુખ એ નિત્ય અને પરમસુખ ન હોય તો મુમુક્ષુઓ સામારે તે મેળવવા પ્રયત્ન કરે? લાભપ્રાપ્તિ આવી મળતી હોનાથીજ પ્રવૃત્તિ થાય છે, એવું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે આથી હું ખ એ આત્માનું સ્વરૂપ નથી, પણ અનાત્મજ છે અનાત્માનું મિથ્યાપણ, જગતાપણ, હું ખરૂં 'પણ સર્વ પ્રસિદ્ધ છે આત્મા વિના બીજું' હું ખરૂં' છે આત્માથી બીજું અર્થ છે અર્થમાં સુખ નથી જે જડ છે તે આત્મા નથી તે મોક્ષસ્વરૂપ છે અનાત્મા તુલ્ય છે અને અનર્થજ છે

અહીં એવો પ્રશ્ન કરવો ઉપરિચિત થતો નથી કે "જ્યારે સુખને બ્રહ્મસુખ યા સાત્વિકસુખ યા આત્મા પોતે એમ કહેવામાં આવ્યું છે, તો પછી વિષયસુખ એવું જુદું નામ કેમ બાપરામાં આવ્યું છે?" પુરુષર્મ્મવેશાત્ માનવીને

અત કરણુમા મમતી વરણના દર્શન ચતાની સાથે સત્વનો આવિર્ભાવ થાય છે, ત્યાં આત્મા આન દરૂપ થઈને પ્રતિબિંબિત થાય છે પ્રતિબિંબાત્માનંદ રકૂતિજ પોતે હોઈને એનું વિષયની સમીપતાથી વિષયસુખ એનું નામ આપનામા આવ્યું છે જેનું પુણ્યનું તાત્પર્ય તેનું સર્વનું તાત્પર્ય જેનું સર્વનું તાત્પર્ય તેવી પ્રતિબિંબરકૂતિ અને જેનું પ્રતિબિંબરકૂતિનું તાત્પર્ય તેનું સુખનું તાત્પર્ય હોય છે આ વડે એવું સહજાય છે કે બધા તાત્પર્યનો સાર તેવોજ સુખનો પણ તાત્પર્યભાવ છે આ કારણથી મહાન બ્રહ્મવિદો જેઓ પૂર્ણાનંદરૂપને પીતારા હોય છે તેઓ વિષયસુખ જે સુખરૂપ આત્માનું આભાસિક સુખ છે તેથી એની અપેક્ષા કરતા નથી આત્મા પોતેજ સુખ છે

અહીં એવો સંદેહ કરવો યોગ્ય નથી કે “આત્મા આનંદરૂપ, પરિપૂર્ણ અને સર્વગત છે એ નિશ્ચય છે, તો સુખનો અનુભવ એની મેં બધાને થયજ, છતાં પતન કરવાની જરૂરજ શી? સુખનો અનુભવ થવામાટે વૃત્તિની શુદ્ધિની અપેક્ષા રહે છે જ્યાંસુધી અત કરણની વૃત્તિ શુદ્ધ ન બને ત્યાંસુધી સુખરૂપ આત્મા અનુભવાયજ નહીં તમને પ્રથમ મહેરામા આવ્યું છે કે યાદની રાત હોય છે અને ચન્દ્ર પણ હોય છે, છતાં આખો સારી ન હોયતો ખેલે સ્વ-જ નથી દેખાતા કે સમૂળા દેખાતાજ નથી તેથી તેમને જ્ઞેયથી જે આનંદ થવો જોઈએ, તે થતો નથી એવીરીતે આત્માનો અનુભવ થવામાટે શુદ્ધિ પ્રસાદની અપેક્ષા રહે છે,

૨. રાજસુ સુખ—વિષયેન્દ્રિયોના સયોગથી વિષયોનો અને ઇન્દ્રિયોના સયોગથી, જે સુખ ઉપજે તે વિષયસુખ મહેરાય છે આ સુખ આરભમા અનુભવના સમયમા સુખને અનુભવતા માનવીને અમૃતના જેનું લાગતું લોવાથી એનો વારંવાર અનુભવ વધતો જાય છે અને એ કારણથી પોતાના વિચારને લગતા, અવિદ્યાથી ઉપજતી કામના-રાજા કયેને તે વૃધારતોજ જાય છે આ પ્રારના સુખને વિષયસુખ કહેવામા આવે છે આ વિષયસુખથી માનવી પોતાના કર્મના ફળની આસક્તિરાજો હેઠળને જેમ એથી દહ્યાય છે તેમ એ દહ્યાય છે માટે તેને રાજસુ સુખ કહેવામા આવે છે કામના ઉદ્દતાની સાથે એ વિષયસુખ સાથે પોતાને જોડે છે અને એથી અવસાન થવા બાદ અને તેક શરીરો ધારણ કરે છે તેની ‘મરે છે, જન્મે છે, પાછો મરે, પાછો જન્મે

છે' એવી રેટમાળ ચાલ્યાજ નરે છે આવા સુખને રાજ્ય સુખ કહેવામાં આવે છે આતુ વિપવસુખ રજેગુણથી મમનાથી અનુભવાતુ હોય છે.

૩. તામસ્ સુખ—સુખની ઉત્પત્તિના સમયે અને એની સાથે જોડાયેલાની સાથે અને પરિણામમયે—અનસન સમયે પણ આત્માના સતત્વસત્તા નિવેકનો હેતુ જે સુદ્ધિ તે કુર્ષિત થય છે એમા જગતા હોય છે તેથી વિવેક શક્તિ જતી રહે છે અને એથી આગસ અને પ્રમાદથી ઉપજતુ જે સુખ તેને તામસ્ સુખ કહેવામા આવે છે આ સુખમા ખાસ કરીને નિદ્રાતુ પ્રાધાન્ય હોય છે આગસથી ઉપજતુ, સુદ્ધિની જડતાથી ઉપજતુ અને સુદ્ધિની પરવશતાથી ઉપજતુ જે સુખ, તે તમોગુણતુ કાચું હોવાથી, તમોગુણથી ઉપજતુ હોવાથી તામસ્ સુખ કહેવામા આવે છે

આ ત્રણે પ્રકારના સુખોની વ્યાખ્યા બધા રૂપિમુનિઓ એક સરખીજ કરે છે અને બ્રહ્મસુખનેજ એટલે સાત્વિકસુખનેજ સુખ મળે છે આત્માજ પોતે સુખ છે એવુ એઓ કહે છે આ સુખ વડેજ પ્રાણીમાન જીવી રહેલા છે શ્રુતિ પણ એવુજ કહે છે કે “एतस्यैवानन्दस्य भूतानि मात्रासुपजीवन्ति ।” મોક્ષાધિઓએ રાજસતામસ સુખોની ઉપેક્ષા કરવી નટે છે

પ્રમુખેમીઓ! આપણે રાજ્ય અને તામસ્ સુખની વાત કરીએ મરણકે જનતા બહુધા અભિસુખ તરફ રૂચિનાળી હોતી નથી તેમને શારીરિક સુખની વાતોજ સાબળી ગમે છે શારીરિક સુખને અતે દુખ હોય છે સતપુરુષો આ વિશ્વને દુખપૂર્ણ કહે છે પણ જે નિષિધી કર્મ કરવામા આવે તો વિશ્વ સુખ આપનાર થાય છે જ્યારે તમે પરદેશ જવા ની જો છો, લારે મોઢા આગગાડી વિમાન, પાલખી, બેઢગાડી કે ઘોડાગાડી તમને મળતા તમે તમારી મુસાફરી સુખાળી માને છો જ્યારે ચાલતુ પડે છે, ખારાલાભલા પાણી પીનાના મળે છે, મન ચમત્તા ખાનાના પદાર્થો મળતા નથી ત્યારે એ મુસાફરી તમને દુખનાળી લાગે છે આમ ચમત્તા ઉતરતાં સુખો અને દુખો તમને મુસાફરીમા થાય છે, તેવુજ આ સસારની મુસાફરીમા પણ હોય છે ક્રોધવ્યથા વ્યવહારમા મુશ્કેલી, નુકસાન અડચણ અપમાન, મદવાક ઈલાદિ પ્રત જોવાત આવી પડે છે, તે વખતે આવા દુખોને જોગવવા તૈયાર રહેવુ જોઈએ સુખનાં સાધનો જીવાદન કરવામા પણ દુખ વેઠવુ પડે છે તે વેઠવા વિના સુખની

વસ્તુ મળતી નથી એમજ પૂર્વના કર્માનુસાર દૈહિક-દૈવિક કે ભૌતિક દુ ખો પણ ભોગ્યમાનાં થાય છે તે ભોગ્ય-બને શકતો તો ઈન્કાર કરતા નથી, પણ અશકતો કેટલી ઊંડે છે આ હાલતમા અહમ્મુખ માટે વેદાતુ કૃત નિરર્થક જનું નથી એ સુખ અનુભવસાથી-વિવિધસુખ ભોગ્યસાથી હાનિ થાય છે-એવી હાનિ થતી નથી અહમ્મુખ નિલનિરતર અનુભવવાનું આવે છે એક સુખ ભોગ્યા પછી વચ્ચે ગાળો વિના અનુભવનો આવતો નથી આત્મા નિલ છે, આત્મસુખ નિલ છે, બ્રહ્મબને વિવિધસુખ કાઈ વિસાતમા નથી શકતો સહન કરે છે અને અશકતો અધીરા બને છે સુખ તો જોઈએ છે પણ આવડત વિના માનવી સુખની શોધમા દુ ખ ઓરી લે છે અને સુખ આવતુ નથી સુદ્ધિવાનને જ શ્રમ સફળ થાય છે

વિવિધસુખ માટે તે મળ્યા પછી આવતા દુ ખ માટે અને તે મેળવવાના પ્રયત્નો કરનામા જે દુ ખ થાય તે માટે પ્રભુને દોષ દેવાનો ન હોય સુખની પ્રત્યક્ષી યત્ન કરતા અને દુ ખથી દૂર થવાના યત્નો કરતા જે કાઈ થાય છે તેમાં પરમેશ્વરને શા માટે દોષ દેવો જોઈએ ? આત્મસુખપ્રાપ્તિ એ પણ તમારી ઇચ્છાની વાત છે, તો તેમાયે પ્રભુને શા માટે દોષ દેવો ? તમારી સુદ્ધિવૃત્તિ શુદ્ધ ન થાય અને અહમ્મુખ આવી ન મળે તેમા પણ પ્રભુને શી દોષ દેવો ? સતપુરુષો દુનિયાને દુ ખભરેલી એટલામાટે કહે છે કે માનવીઓને સુખ લેતા આનંદુ નથી અને તે કારણેજ તેઓ સ્વાર્થ અને પરમાર્થ બેઉ બગાડે છે, માટે પરમાર્થ માટેજ, ધ્યાન આપવાનું સૂચન કરે છે .

દૃષ્ટાંત:-શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં આ વિષયને સ્પર્શે એવી એક કથા છે આત્મદેવ નામનો એક આઠાશ્વ હતો વેદ અને શાસ્ત્રો પણ ભરપો હતો અને ગામમા એની પ્રતિષ્ઠા પણ સારી હતી, આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ આત્મદેવ સુખી હતો, છતાં એને એક સુખની કમીના લાગતી હતી અને તે પોતે અપુત્રતાન હતો તેની આ કમીના પૂરી કરવા એણે પુષ્કળ જળ, વ્રત દાન પુણ્યદિ કર્યાં હતાં, છતાં આશા પૂરી ન થવાથી મહાન દુ ખી થઇ એણે આત્મધાત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો

પ્રભુપ્રેમીઓ ! જુઓ ! જે સાધનો કરનાથી અહમ્મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેજ સાધનોનો એણે દુરપયોગ કર્યો અને તે વિવિધસુખ-પુત્રપ્રાપ્તિની શ્રમ

અર્થે ક્યો છેવટે અનિશ્ચિતને પામ્યા-વિધવસુખને મેળવના, નિશ્ચિત-બ્રહ્મસુખને હોડવામા એની રિયતિ ઘોળીના ફતરાની રિયતિ જેવી થઇ પડી એને ક્રોધે મરનાનો વિચાર કર્યો, પણ એક તથોનિષ્ઠ રૂપિને સગ થયાથી એ આત્મધાત ન કરી શક્યો. આત્મદેવે જોયું કે એ રૂપિ મહાસમર્થ હતા એટલે એમને વગગીજ પત્નો કે “મહારાજ” કયા તો પુત્ર આપો, કયા તો મારા આત્મધાતનું પાપ બ્હોરો! ’ રૂપિએ એને બહુબહુ સમજાવ્યો પણ બધું વ્યર્થ ગયું. અતે રૂપિએ એક ફળ એની પત્ની બુધુલીને ખાતા માટે આપ્યું અને એ દ્વારા એને ત્યાં પુત્ર થશે એવું કહ્યું.

આત્મદેવ પ્રસન્ન પ્રસન્ન થઇ ગયો, પણ એણે ચિતવેલા વિધવસુખનું પરિણામ દુઃખમા પરિણમ્યું. બુધુલીના કાવાદાવાની એને સમજ ન પડી વિધવસુખ પ્રાપ્તિમા આસા કાવાદાવાઓ મુખ્ય ભાગ ભજવે છે અને તે મરણે આત્મદેવને પુત્રનો પિતા કહેવડાવવાનું સુખ તો મળ્યું, પણ એજ પુત્ર બુધુકારી મોટો થતા તેનાથી આત્મદેવને એવો દુઃખથી ભરેલો અનુભવ મળ્યો કે છેવટે એને કપાળમા ઢીક મારી કહેવું પડ્યું કે -ચન્ધ્યત્વ તુ સમીચીન કુપુત્રો દુઃપ્રદાયક । અને નિશ્ચય પર આવ્યો પાછો મરનાના અને બીજો કોઇ માર્ગ જડ્યો નહીં એ બોલ્યો કે -

ક તિષ્ઠામિ ક ગચ્છામિ કો મે દુઃસ વ્યપોહયેત્ ।

પ્રાણાસ્ત્યજામિ દુઃસેન હા કષ્ટ મમ સસ્થિતમ્ ॥

અર્થાત્ ‘ અરેરે! મારા આ દુઃખના નિરાશરૂ માટે હું ક્યા જાઉં અને શું કરું ? ફક્ત આ કષ્ટમાથી બચવા હું આજી સંજીવ ’ ત્યારે એના મોમળું નામના હોકરાની સલાહથી વનમા ગયો અને આખરે નિશ્ચિત એવા બ્રહ્મસુખની પ્રાપ્તિમા સાધનો જે વિધવાધતાના કારણે જન્માઇ જવાયા હતા તેનું અનુસંધાન કરી તે અક્ષયસુખને પામ્યો અમર.

આ દૃષ્ટાંત દ્વારા તમને મારા ઉપરના કથનોમા જરાજર સમજ પડશે, છતાં અત્યારના દેશકાળના અનુરૂપ એક મૃદસ્થાશ્રમીનું દૃષ્ટાંત કહું, જેમા બન્ને જીવ બ્રહ્મસુખના માર્ગે પડ્યા છે -

દષ્ટાંત:-સૌરાષ્ટ્રના કોઠાએ ગામભાથી એક ગરીબ વાણિયો આજીવન અર્થે મુગધ આવી રિથર થયો હતો બાળપણમાં ધધરભક્તિ અને ધર્મપરાયણતાના બીજ વસાવવા હતા છતાં ધર્માનીય જીવનમાં મુગધમાં એ બધું એ બૂલ્યો અને પૈસો ભેગો કરવામાં મન દૃઢ થઈ ગયું ધીમેધીમે એની ગણતરી શેઠમાં થવા લાગી અને સમાજમાં એ શેઠ ગણાવા લાગ્યો લગ્ન પણ મુગધમાં થઈ ગયા અને ઘેર એક પુત્ર પણ થયો વિધવસુખમાં આમ મસ્ત બની એને જેમજેમ સુખ મળતું બધ તેમતેમ નિરાશ થઈ વધુ ને વધુ સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરે અને આશાનો ગુલામ બની કૂતરાના જેવા કાફા મારે તે વખતે એને કાળનું જ્ઞાન હતું નહીં પુત્ર મોટો થયો હતો અને તેને પણ પરણાવ્યો હતો, જના આશાના બધનો દીલા પડેજ નહીં છેવટે પોતાની પત્ની પણ મરી ગઈ, પણ એની આખો ખૂલી નહીં ઉઠતો પુત્રને માટે મમતા રાખતો વધુ ને વધુ ધન ભેગાવવા કાફા મારવા લાગ્યો

એવામાં એવિયો એ વાણિયાનો જીવાનજોધ પુત્ર પણ મરડીનો ભોગ થઈ મરી ગયો ડોસાએ હાથ ધસવા માડ્યા જે કોઈ આશ્વાસને આવે તે તો ડોસાને એમ ન લાગી શકે કે “કાકા! બહુ સારું થયું કે તમારો ડોકરો મરી ગયો, હવે તમને માયા એછી વળમશે” પણ દીકરાની વહુ બહુ સાણી અને સારા નસુ પારખે તેવી હતી તેને સસરાજી આટલી વૃદ્ધાએ પણ ધનને માટે આટલીબધી ધમાલ કરે તે ગમતું નહીં હવે તેને કંટોળે મોકા મળી ગયો ખૂણામાં, મેકામેકા કંચુ કે “બાપાજી! હવે રહે કાઈ દહાડો વળનાનો છે? હવે તો તમે જેને માટે તમારી જીદગી ધસી કાઢી તે તો ત્રણ છે અને તમારી આખા જીવનની મહેનત વર્થે ગઈ છે માટે હવે ખાકીની જીદગી સુધારો આ બધું ધન હવે કામ કામનું નથી રહ્યું માટે એનો સદુપયોગ કરો અને પ્રભુપ્રીત્યર્થે એને વાપરો પ્રજાની પ્રીતિ એજ તમને સાચું સુખ અને સાચી શાંતિ આપશે”

પ્રભુપ્રેમીઓ! જીવાન વહુનો આ ઉપદેશ ડોસાના દૃઢ સોસરવો ઉતર્યો અને એણે અને વહુએ બેઠે જીજ્ઞાસે પોતાનું શેપજીવન એણે સાધવો કરી વિતાવ્યું કે બેઠેને અદાપ સુખ-વહાસુખ પ્રાપ્ત થયું. અસ્તુ જે આ ડોસાનો ડોકરો જીવતો રહ્યો તેત તો આ વૃદ્ધ ગૃહસ્થ મમતાનો માથો લોભમુક્ત

ચવાનો ન હતો; એનું આ લોકનું અને પરલોકનું બધું બ્રમણ્યનું હતું. તેજ પ્રમાણે પેલી વિધવા વદ્ધ જો કાંઈ નારકી કીડા સમા વિધવાના પનારે પડેલી હોત અગર તો વિધવા થયા પછી કહેવાતા સંસાર-સુખારોના વાણીચક્રમાં અવટાર્થ ગઈ હોત તો તેણીની બુદ્ધિશક્તિ બદલાઈ જતાં એના મનમાં કદાપિ શક્તિનો સંસાર થયો ન હોત અને પોતાના સસરાને પણ આવો મુંદર હિપદેશ આપી શકી ન હોત. માનવજીવનનું રહસ્ય પ્રભુપ્રેમ, શોકમુક્તિ અને સંસાર-બંધમુક્તિમાં રહેલું છે.

। । ।

‘વાહ! પ્રભુપ્રેમીઓ! એક વર્ષનું વાત કરી છે અને ફરીને એની એ વાત કહી છું—’ જ્યાંસુધી વિચારી હયાતિ હોય અને જ્યાંસુધી શરીર હોય ત્યાંસુધી પ્રાણી દુઃખ ભોગવ્યા વિના રહેતુંજ નથી. જુઓ! ખસા કામાતૂર ધધને પુત્ર પાછા દોઢા. પુત્ર મરીચિએ દપકા આપ્યો એટલે પોતે શરમાઈ ગયા અને એમણે પોતાનું તે શરીર લજ્જાઈ યીજી ધારણ કર્યું. પૂર્વે કાંઈ નથી કર્યું અને પ્રાણીને દુઃખ આવી પડે છે એવું નથીજ. દુઃખ સુખ પ્રાણીના કૃત્ત્વનો બદલો છે અને મનની એ માન્યતા છે પ્રાણીના અખતારમાં નથી અને પ્રાણીની શુદ્ધિમાં એ આવતું નથી કે ‘કેમ અને ક્યારે કર્મના ફળનો પરિપાક થાય છે અને એને ભોગવવાનું થાય છે.’

અત્યારસુધી જે વાત મઠ તે ‘દુનિયામાં અને મૃદસ્થાનમાં રહીને પણ જો સુખ જોખન હોય તો તેની કિંમત-દુઃખમાં આપવીજ પડે છે’ તેની ચર્ચા અને હવે બીજી વાત એ કહી છું કે ‘જો સાત્ત્વિક યાને આત્મસુખ જોને જોખને તેણે તેની કિંમત-લાભમાં પણ તે સાત્ત્વિકરિતે આપવાની હોય છે. લાભ એ દુઃખ છે. શરીરને અને મનને સ્વમિત કરવાનો મત્ત લીધા વિના, પ્રારબ્ધવશ થયા વિના, શરીરને કસીને સદિષ્ણુ બનાવ્યા વિના, સ્વયં લાભ આવી જતો નથી આવો લાભ ભગવાનને સ્વર્પણ કરવાથી બહાર સિદ્ધિ મળે છે પ્રભુને સ્વર્પણ ચર્ચા જવું એ આત્મસુખનું મૂળ અને હિતમ કોટિતી-કળા યા વિદ્યા છે, જે માનવીઓએ શીખી લેવી જોઈએ. ભગવાનના શરણમાં-કાંઈ, પણ પ્રકારનું દુઃખ નથી, પણ સદાનું સુખ અને સદાનો આનંદ છે. ભગવાનનું શરણ સ્વીકાર્યાથી દોષવાળાં કર્મ થતાં નથી. વળી તેમ થતાં નિર્દોષ જીવન ગાળવાની શુદ્ધિ આવે છે અને કરેલાં કર્મો બધનકર્તા થતાં નથી. ખારમા

અધ્યાયમા આ વાન જગતને રચ્ય કરી છે કે “યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્સરા.” અ્યારે માનવીને મથરના ગરબે જ્યાની ધ્યાય છે ત્યારે તે-જ્ઞ, તપ, વ્રત, યગ, યોગ-જામ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણ, ધ્યાન, સમધિ-નામરમત્સ્ય કીર્તન, કથાશ્રવણ, પાદમેદન, આત્મનિવેદન, દર્શન, પૂજન, દારબભાવ, સમ્યક્જ્ઞાન-આધનો કરવાને મંટી જાય છે આ બધું ચિત્તશુદ્ધિ માટે કરવામા આવે છે

સનાતન ધર્મના અતર્જત બદ્ધ પથો છે જેને જે પથ રચે તે પ્રમાણેની શિક્ષા પ્રમાણે આચરણ કરે તેનું મોક્ષની સિદ્ધિનું ધ્યેય સર્ગ છે. બધા પથોની શિક્ષાને જનનુગ્રાની કે આચરવાની યાજ જરૂર રહેતી નથી સનાતનધર્મના પંથ-“બ્રહ્મચર્ય-સત્ય-હિન્દ્રિયનિમગ્ન-દીનતા-અશ્વરેજ્ય-ધિનપણું-પ્રભુપ્રેમ-ક્રિય રાવતારનું આરાધન-નિયંત્રોપાસના-પ્રેમમવતા-પ્રાણીસેવા-મૂર્તિપૂજન-દાન-સાગ-ચાન” છે એમ ખાસ એક વસ્તુનું જ શિક્ષણ આપે છે અને તે એમના અનુયાયિઓ ઉત્સાહપૂર્વક એ શિક્ષાને અનુસરે છે જો કે આ એકજ વસ્તુને મોક્ષસાધન બનાવ્યાથી આ લોકોને મોક્ષાધિકારી થતા અને સિદ્ધિ મેળવતા બદ્ધ વિષય થાય છે, પણ પૈશાચ અને આત્મચાનની ઉજ્જવને લીધે એ અનિવાર્ય છે આસક્તિરહિત થતુ અને આત્મશોધન કરતુ એમનાથી બની શકતુ નથી સનાતનધર્મ વેદાતનોજ પ્રચાર કરે છે ફરક પથો એ વેદાતનેજ માને છે વેદાત એટલે નિષ્કર્તિમાર્ગ. આમ છતાં સનાતનધર્મના આચાર્યોએ જુદા જુદા પથો રચ્યા પડે છે માનવીઓની લિંગ લિંગ પ્રકૃતિના કારણથી અને અધિકાર રહિતપણાને લીધે એકદમ વેદાત સમજ્યાની સમિત આવતી નથી

પરંતુ આ પથોની ખૂબી એવી છે કે-આ પથોના અનુયાયિઓમા પ્રભુપ્રેમની એવી તાલાવેલી હોય છે કે તેમાં ધર્મના બધા નિયમો આવી જાય છે આના લક્ષ્યમાં વૈરાગ્યનું બજા એટલું બધું આવી જાય છે કે તેમાં બધા ધર્મોના વિષય આવી જાય છે આના લક્ષ્યમાં આત્માનું એવું મોક્ષનું શાન આવી જાય છે કે સ્વસ્વરૂપાનુભવમાજ બધા ધર્મોના નિયમો આવી જાય છે આવીરીતે આ લક્ષ્યના અતરના ઉગ્રાણુમાથી એવી પ્રાર્થના નીકળે છે કે જેમા ધર્મના બધા નિયમો આવી જાય છે આથી કોઈ કોઈ વખત એવું બની જાય છે કે-આત્મચાનનું ફળ વૈરાગીને, લક્ષ્યને, હરિજનને, શાંતીને એક સરખું ફળ-આત્મસુખનું-સરખું મળે છે

‘શક્તિના પ્રમાણમાં, જ્ઞાનના પ્રમાણમાં, તમે જે પંથમાં હો, એ પંથમાંથી પૂર્વિકા એક વસ્તુરૂપ દૃષ્ટી જરૂર મેળવી લેવી’ ઘટે કે બધા પંથોનું તારતમ્ય મળી જાય. પંથમાંની આવી જરૂર મેળવી લેતી ઘટે, જે કે આ સહેલું નથી. એ બધાને પણ સલહ, નથી. એ માટે, રાતદિવસ દીલમાં અબુગ્રેમ જાગ્રત રાખવાની જરૂર હોય છે. અબુગ્રેમની જાગ્રતિ તમારી, ખારોથી માગે છે મોક્ષની અપેક્ષા, તમના, સદ્ગુણેનું શરણું, સત્સંગ, ધ્યાન અને સમાધિ, તેમજ તમારા પર કાર્ય કરનારાઓના સ્વભાવને અને તેઓ ઉભી કરે તે, અડગજોનો ધીરજથી સામનો કરવાની દૃઢતા.

દેખાંત:-કોઈએકે સંતપુરુષની વૃત્તિ અને ઉપદેશ બહુ અસરકારક હતા અને તેમની રહેણી કરણી પણ ઉત્કૃષ્ટ હતી જનતાના તે માનીતા હતા. તેમના ઉપદેશોના લાભ બહુ લોકો ભેટા હતા આ પ્રમાણેનું લોકોનું તેમના તરફનું આકર્ષણ, વધતી જતી ભક્તિ અને સંતના સિધ્ધ સમુદાયમાં ચતો જતો વધારો કેટલાક વિદ્વંસે તોપીઓથી સંહન થઈ શક્યો નહો. વિના કારણ અને વિના કારણે આ લોકો બળવા લાગ્યા અને સતને બદો લાગે એવી બનાવી બનાવીને વાતો કરવા લાગ્યા. આ કારણથી એક માણસે એમને પૂછ્યું “મહારાજ કેટલાક લોકો આપની નિંદા શા માટે કરે છે ?” તો જવાબ આપ્યો “બચ્ચા ! રસ્તા પર આવેલાં પાકા ફળવાળાં વૃક્ષો ઉપર બાળકો પથરા મારે છે તે તમે જોયું છે ને ? આ માણસો એવી બાળકો જેવાં છે. ગુરૂઓ, ઉપદેશકો, પડિતો, કયાકારો, દરદાસો અને જાહેરમાં આગેવાની ભરેલો બાગ લેનારાઓ એ પેલા પાકા ફળવાળાં વૃક્ષો જેવા છે તેમની કીર્તિરૂપી ફળ પાકવા લાગે એટલે પેલા બાળકો જેવા માનવીઓ વાગ્યાણના પથરો કેમ ન ફેંકે ? અદેખા લોકોને કીર્તિરૂપી ફળોને તોડી પાડવાં બહુ ગમે છે. તેઓનો સ્વભાવજ નિંદા કરવાનો હોય છે. એના નિંદકોના બોલના તરફ સક્ષ અપાય નહીં. સારાં કામો અને તેમના કરનારાઓ પર પોતાની ખરાબ વાણીરૂપ ખયરો ફેંકવાની તેમને ટેવ પડેલી હોય છે તેમાં આ ગુરૂઓ, ઉપદેશકો, કયાકારો વગેરેનો હોય હોતો નથી. જે વાક હોય તો તેમની પ્રસિદ્ધિનો છે. આ પ્રસિદ્ધિને એ પેટબળા માણસો સાખી શકતા નથી. શાઓ એવા લોકોને બાળકો કહે છે જાના લોકોના બોલવા તરફ સક્ષ આપવું નહીં જોઈએ. ડરલુએને લજ્જા કહેવાય છે. અણના માર્ગમાં આવી લજ્જા જરાપે રાખવી નહીં જોઈએ. નમાલા અને નકામા માણસોની કોઈ નિંદા કરતું નથી.”

પ્રણીપાછો આ સાધુ દસતાદસના મોત્યા “જેમ નિંદા થાય છે તેમ
 જેવડા ઉત્સાહથી કામ કરવાની ભંગવાન અને આચા કરે છે. કંગાળ મનુષ્યોની
 કોઈ નિંદા કરતું નથી. નિંદા થાય છે—કામ કરવામાં વિસદ્ગતિવાળા લોકોની,
 જેનું કાર્ય અંતરકારક હોય એવા માનવીઓની, જેના કામ પ્રત્યે જનતાનું વધુ
 આકર્ષણ હોય એવા આદમીની, જે પુશામત ન કરતો હોય એવા આદમીની,
 જેના કૌશલમાં સ્વાર્થભાગવૃત્તિ હોય એવા આદમીની, જેનામાં સ્વદેવકતાપણનો
 ગુણ હોય તેવાની અને જેઓ લોકોની આંખમાં ધૂંએ એના હોય એમની.
 માનવી પોતાનાથી વિશેષ ગુણવાળાને સાંખી શકતો નથી. એ એક મુખ્ય
 કારણ એને નીચ અને નિંદક બનવાનું હોય છે. નિંદક આવી નીચતાને
 શોધનાર હોય છે. નીચતાને શોધતા નીચતાનુંજ તેને ચિંતન થતું હોવાથી
 એના સારા ગુણો પણ આધ્યાન્ય છે. *man is known by the
 company he keeps*, અર્થાત્ માણસ જેવાઓને સંગ કરે છે તેવીજરીતે
 તે ઓળખાય છે—આ અંગ્રેજી કહેવત પ્રમાણે માનવીઓના દુર્ગુણોનું ચિંતન
 થવાથી પોતાનું અધઃપતન કરે છે. શાઓએ દોષ જોવાની મના કરી છે. તેમ
 જેને ભગ્ને તેવા તમે થાઓ. માટે જે નિંદા કરવાનો સ્વભાવ જે માનવીઓ
 છોડી ન શકતા હોય તેવાએ ભગવાનની અને મહાત્માઓનીજ નિંદા કરવી,
 પણ સામાન્ય મનુષ્યોની ન કરવી જોઈએ. આ જોકે મારું મંતવ્ય છે, પણ
 નિંદા કરનારને પ્રાપ્ત કરતો જગ્યાવગ સામાન્ય માનવીઓની નિંદા ન કરવા
 અને પ્રભુની નિંદા તથા મહાત્માઓની નિંદા કરવાનું કહું છું. આથી નિંદકનું
 હિત થાય છે તેથી તે મંતવ્યથી નિંદકનું અહિત થવાનુંજ નથી. ભગવાનને
 અને મહાત્માઓને એમના નિંદકને જોઈને દસવું આવે છે. ખીચું એક
 સદસ્ય યાદ રાખવા જેવું છે.” જેનાં નિંદા કર્યાં છે, તેની નિંદા ન કરશો.
 તેમના નીચ ગુણો તમારામાં આવી જશે. રાજસ અને તામસ ભુદિ—શ્રુતિ અને
 ધૃતિ માનવીઓને નિંદક અને દોષી બનાવે છે. તેથી તેઓ ખીનજોનું અને
 પોતાનું પણ અહિત કરનારા બને છે. જગતમાં જે અસાંતિ થાય છે તો દોષી
 અને નિંદક સંસ્થાના માનવીઓથીજ થાય છે.

દૃષ્ટાંત:—પ્રતાપચંદ્ર નામના એક લકાત આજથી ચારસો વર્ષ પહેલાં થઈ
 ગયા. તેઓ સંયુક્તપ્રાંતના કોકેર જાતિના ક્ષત્રિય હતા. તેઓ જંગલમાં આવી
 વસેલા હતા. તેમના અત્યાર વિચાર બધા જંગલી યઈ ગયેલા હતા. તેમની

પાયથી પેઢીનો પૂર્વજ બગાલમાં આવીને વેપારથી નિર્વાહ કરતો હતો. ધીરે ધીરે એમનો ધધો વ્યાજવટાવનો થયો હતો. ખાસ કરીને ધીરધારનો. ધધો સોનાના દાગીના ગીરે સખીને યોજથી નાણા ધીરવાનો હતો. આ ધધામાં પ્રતાપચંદ્રે લોકોમાં અને લોકોએ પ્રતાપચંદ્રના ભારે વિશ્વાસ પેદા કર્યો. આ વિશ્વાસ એટલી હદસુધી પહોંચ્યો કે 'લોકો પોતાનું અવેરાત એક ડબ્બામાં ભરી, સીન કરીને લાવે અને પ્રતાપચંદ્રને કહે કે આગલી કિંમતનું છે. પ્રતાપ ચંદ્ર તેમના અવેરાતને આકંઠા વિના, જોગા નિના તેમના પર વિશ્વાસ કરીને તેમને એક કમાટમાં મૂકવાનું કહે. એ અવેરાત સૂક્યા પછી નાણા લેનારને અમુક વર્ષનું વ્યાજ ગણી લઈને નાણા ધીરે અને ચોપડામાં એની નોંધ કરી લે. જ્યારે નાણાં ભરપાઈ નાના લોકો આવે ત્યારે હિસાબ કરીને નાણા જમે કરે અને પ્રતાપચંદ્ર તેમને તેમનો કબજો શેષી કાઢીને, યોજાખીને લઈ જવાનું કહે. આ વખતે લોકો પણ પોતાનો જુઓ ખોટા વિના કે તપાસ્યા નિના લઈ જાય. આ એક શ્રેષ્ઠતા આ ધધાની અને એ ધધો કરનારાના પ્રમાણિત પણાની દૂર દૂરના લોકોમાં અને ગામોમાં પ્રસિદ્ધિને પામી જો કે આ કામમાં લોકોની શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસનો પણ હિસ્સો હતો, પણ શ્રેષ્ઠતાનું કારણ પ્રતાપચંદ્ર અને મૂળમાં તેમની પ્રજા પ્રત્યેની અનન્ય ભક્તિ અને અનન્ય યોગ હતો. અને ભગવાનની એક લીનાનું વિધાન હતું. ભગવાન ચાહતા હતા-પ્રતાપચંદ્રની કસોટિ કરીને એમને પોતાના કરવાનું આ વાત બધા લોકો ન સમજી શકે.

એ ગામમાં ચાર માણસો દ્રુપી અને નિહક સ્વભાવના હતા. તેઓના દીનમાં લડકા થતા લાગ્યા. તેમના દીન સળગી ઉઠ્યા, અને એકબીજાને અને એમના મનને કહેવા લાગ્યા. અરે! આ પરદેશીને લોકો આટલી બધી ધન્યતા કરે અને આપણને તો લોકો 'હ મલેજ નહીં' હવે પ્રતાપચંદ્રની જેમ પાકા રૂળને બાળકો પથરા ભારીને ખાડે તેમ આ ચંડળ ચોકડીએ નિંદા કરવાની નિવાર કર્યો. પ્રતાપચંદ્રની આ કીર્તિથી તેમને પ્રજા તુલનાન થવું ન હતું. પેનાઓનો ધીરધારનો કે વ્યાજવટાવનો ધધો ન હતો. પ્રતાપચંદ્રની પ્રસિદ્ધિ તેમને ખૂંચતી હતી. તેઓ સ્થળના કાજને મૂળ્યા મળીને ધર્મધિપણને લીધે એક ચૂસ્ટ-સનાતન ધર્મિષ્ઠ હિંદુ પર હિંદુનીજ મદદથી આકૃત હિતારવાનું ગમ્યું અને એણે એક ખવતરે કરનાની રજા આપી.

આ ચારેજણુઓ લોકોની માફકજ અવેરાતના ભરેલા ડબ્બાની માફકજ ડબ્બાઓમાં ભાંટી અને કાંચ તેમજ પથરા ભરીને સીલ કરીને લાગ્યા અને

એમને જોઈતા પૈસા માંગ્યા પ્રતાપચંદ્રે દબાટમાં તેમના ડાબા મૂકાયા પછી ચોપડામાં નોંધ કરી નાણું આપ્યાં થોડા મંદિતા નિશ્ચ જાણ આ ચારેનજા નાણાં તરેપાઈ કરાવ્યાં આજ્ઞા પ્રતાપચંદ્રે નિમજ કરીતે નાણું જામે પા આ ચાર જાણ દબાટમાંથી પે ન ના ડાબા ઓળખીને લેણ માઆ અને એમના ડાબાને એઓ પ્રતાપચંદ્રની દુમનમાં તેમની દાઝરીમાં જોડવા લાગ્યા પ્રથમ ડાબે જોસનાર અડરથી પથરા કાઢીને અને જતાપીને ન જોડાતાં વગેરે જોડા મડ્યો એ દટો કરવા લાગ્યો અને પ્રતાપચંદ્રને મળે પડ્યો ધરેજી માંગવા લાગ્યો ખીજાઓ પણ એમના ડાબાઓ જોડીને પથરા જતાપીને પ્રતાપચંદ્રને જાણ્યું મ આ પ્રતાપચંદ્રની આપરને બહો લાગે અને ન જાણે એવું આ જાણ ચારે જાણ જોસવા લાગ્યા અને ધરેજી માંગવાને અડો જમાડી જોડા ત્યાં થોડીસારમાં લોકોની જમાનટ થઈ ગઈ

આ ચારે જાણ લોકોને સમજાવવા લાગ્યા ‘આરો! જાતો ભગત! જાનો વેપારી! જાનો શાકુહાર! આરો, સનવાદી હરિચંદ્ર!’ એકલા થયેલા લોકો પશુ સરમાં સુ પૂરાવવા લાગ્યા લોકો તે આજ આમ જોસવાના અને બીજો દિવસે ખીજું જોસવાના નીચું માયું કરી પ્રતાપચંદ્ર બધું શાંતિથી સાંભળતા હતા કહાય આ વખતે એ કાઈ જોસે તો આ ચારને સાચું માનવાનું તો હોયજ શાું? એમણે તો એમની અપકીર્તિ કરવી છે અને ઉશ્કેરાવતા લોકો એમ કહેતું સાચું ન જ માને જનતા એવીજ હોય છે

આવો ખૂન લવાડો ક્યાં પછી એ ચારેજાણ મયા ગામના કાજી પાસે કાજીએ પ્રતાપચંદ્રની મિત્રમત જામ કરી ઘરપર સીંચ લગાવ્યા પ્રતાપચંદ્રની સાચિવપત્ની એમની સેવાને સાથે લાકને પહેરેલે કપડે ધરમાંથી નીકળ્યા પિથર તરફ જવા લાગી આ ચારે નીચેનોડાએ કાજીને કહ્યું ‘પ્રતાપચંદ્રની પત્ની માનતી ધરમાંથી મિત્રમત લાકને પિથર જાય છે’ કાજીએ તેણીને પકડી મગાવી સેવામાં એક સોનાની બાળમુકુટની મૂર્તિ હતી તેને જામ કરવામાં આવી અને માનતીને જેલમાં પૂરવાનો હુકમ કર્યો માલતીએ જેલના ‘નાજરને’ પેતાના પતિ સાથે પેતાને રાખવાને વિનતી કરી, જે એ જાના નાજરે સ્વીકારી પ્રતાપચંદ્રને તો પ્રથમથીજ જેનમાં પૂરી દેવામાં આવ્યા હતા આ બેડે ભગવાનના ભક્તો તો હતાજ, પણ આ બેડેજાણએનો બાળકપુત્ર મરી ગયા પછી અધિકા

ધિક લક્ષિતમાન થયાં હતાં. મિલકત, જમ થયાનો કે નાણેશી થયાનો શોક તેમને જરાપણ થતો ન હતો. પ્રતાપચંદ્ર બોલ્યા “ માલતી ! ભગવાને આપણા પર બહુ દયા કરી મારાથી મધો છોડી ચકાત નહીં અને આવું એકાંતિક ભજન થઈ શક્યાનું જ ન હતું ” માલતી બોલી “ સ્વામીનાથ ! ખરેખર આ સંસારની જાળ એવીજ છે. ” બેઠેજણાં નિષ્કામ ભજન કરવા લાગી ગયાં. ભગવાનના પાવનનામોનું રમરણ અને કિર્તન આનંદથી કર્વાજ કરતાં હતા. પ્રતાપચંદ્ર ભગવાનની પાવનલીલાની સુંદર કથાઓ કહેતા અને માલતી સન્મુખ રહીને શ્રદ્ધાપૂર્વક સાંભળતી હતી. મહેલ-કરતાં જોલ એ બેઠિના મનમાં સોહામણી બની મર્ષ અને એઓ પ્રસન્નતાપૂર્વક ભજન કરવા લાગ્યા.

પોતાના ભક્તને થોડો અન્ધાર અને થયેલી બેઠેજણત ભગવાન ન સાંભી શક્યા. સિંહાસન ડોલ્યું ભગવાન રોયે જરાય. આ ચંદ્રગ એકડીના ચારેજણાને અને કાજને બરાબર એ મહિના પણ આ ઘટનાને થયા નહોં અને આખા શરીરે રક્તપિત્ત લાગુ પડ્યો. હાથપગના આંગેળાં મૂળમાધી ખરી જવાનો ભય ઉભો થયો. એમનાં મ્હોડાં કદૂપા બની ગયાં. જનતામા બોલાવા માણ્યું “ ભક્તને પીડ્યાના રમેલા કાવતરાના ફળનું પરિણામ. ” હતુ પણ તેમજ. કાજની બૈરી ભક્તા હતી. તેને પણ આ બધું કાવતરું જ લાગ્યું. એ બોલી “ કાજસાહેબ ! માફ કરો ! આ રોગ તમને થયો છે તે કાવતરામા સંમતિ આપવાથીજ થયો છે. માફી માગો એ ભગવાનના ભક્ત પ્રતાપચંદ્ર અને એમની પત્ની માલતીની. ભક્તોની પ્રાર્થના ભગવાન સાંભળે છે. જો પ્રતાપચંદ્ર બંદગી કરશે તો આ અસાધ્ય કહેવાતો રોગ એક દાણમાં મટી જશે. ” પેલી ચારે ચંદ્રગ એકડીને પણ આવો ભાવ થયેલો. તે પણ કાજ પાસે આવ્યા આ પાચે જણા ગયા જેલમાં અને એ બેઠિની માફી સાદાગ દંકવત્ર પ્રણામ કરીને માગી અને પ્રતાપચંદ્રને પ્રભુને પ્રાર્થના દરી પોતાના રોગ દૂર કરવા વિનંતી કરી. એમની હાલત જોઈને બહુ દુઃખી થયેલા પ્રતાપચંદ્રે પ્રભુને અરજ ગુજરી અને એજ સમયે પાચે જણાઓ રોગમુક્ત થઈ ગયા. કાજએ માલતી અને પ્રતાપચંદ્રને જેલમુક્ત કરી દીધા અને મિલકત ખાઈ સોપી દીધી. ત્યાર પછી બેઠિ નિવૃત્ત ધર્મ પ્રસુપરાયણ થયા અને અતે મેલો પામ્યા

પ્રભુમીઓ ! જો કે ક્રિયા, ક્રિયાનો કરનાર અને ફળોને જુદાં પાડીને મણેનું ત્રિગુણામકપણું પ્રતિપાદન કરવામા આવેલું છે, પરન્તુ વિશ્વમાન

ત્રિગુણાત્મક વિભાગ કર્યા વિનાનું છે નીચે પાતાળથી માડીને મધ્યે પૃથ્વી અને ઉપરના અઘ્નયોક સુધીના ચૌદ લોકના જીવો-પદ્ધતિ-નામરૂપ-માત્ર પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયેલા છે. પ્રકૃતિ પોતેજ ત્રિગુણાત્મિક છે અને તેથી બધું જગતે ત્રણ ગુણનાળું છે એ જોતા માનવી માત્ર ત્રણ ગુણના સ્પર્શ વિનાના કેમ હોઈ શકે? તેથીજ એવું કહેવાયું છે કે માયાથી કેઈ મુક્ત છેજ નહીં.

આ પ્રમાણે બધું જગત-સત્, રજ, તમ ગુણોથી પૂર્ણ સિદ્ધ થયેલું હોવાથી મોક્ષની ધ્વજનાળા માનવીઓએ એ ત્રણે ગુણો વિનાના બની જવું જોઈએ ત્રણ ગુણો વિનાના બની જવાને માટે માનવીઓએ ‘હું બ્રહ્મ છું’ એના નિશ્ચયનાળું જ્ઞાન સ્પાદન કરવું જોઈએ એ અધ્યયન સ્પાદન કરવાને અત કરણની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ અને તેને માટે કર્મો-વૈદિક અને સાત્ત્વિક કરવા જોઈએ.

આઠણો, ક્ષત્રિયો અને વૈશ્યોની જાતિમા જાયે વિષમતા છે, જાયે તેમના આજીવિકાના સાધન કર્મો વિષમ છે, પણ ઉપનયન, અધ્યયન અને યજ્ઞન તેમના વિષમ નથી જગતના વ્યવહાર નિર્વાહ માટે એ ત્રણે જાતિઓ કર્મ કરનાને નિમિત્ત થયેલી છે તેથી તેમના ગુણો જુદા છે અને કર્મો પણ જુદા છે પણ તેમના આત્મ કલ્યાણના સાધનોમા સમાનતા રહેલી છે. ત્રણે જાતિના ધર્મો એટલે ફરજતે અદા કરવાની રીત જુદી જુદી છે પણ તેમનો હેતુ-મોક્ષ-આત્મ ધર્મ-તો એક અને સમાન છે જગતમાં નિર્વાહ માટે બુદ્ધિશક્તિની, બળશક્તિની અને વેપારશક્તિની જરૂર હોય છે બુદ્ધિશક્તિ એ આઠણો-ધર્મોપદેશકો છે બળશક્તિ-લડાયકો-ક્ષત્રિયો-પ્રજ્ઞાના આગે-ગાનો રક્ષણર્થીઓ છે અને વેપારી શક્તિ વૈશ્યોની છે આ ત્રણે જાતિનો વેદ વિહિત કર્મોપદેશ સમાન છે શ્રદ્ધો એટલે બુદ્ધિહીનો યા ત્રિગુણથી ભિન્ન જાતિના મનુષ્યો-મૂઢ માનવીઓની જાતિ ભિન્ન હોવાથી તેમના ધર્મમા અને ક્રિયામા વિષમતા રહેલી છે એથી એમનું અહીં જગતના માનવીઓથી પૃથકકરણું કર્યું તે યોગ્ય છે.

આમ હોવાથી પૂર્વોક્ત ત્રણે વર્ણોના અને શ્રદ્ધોના સ્વભાવો ભિન્ન હોવાથી, એ સ્વભાવ પ્રકૃતિને જ્ઞાન અને કર્મ હોવાથી, નિયમરૂઢે કરવાના કર્મો-સાત્ત્વિક, રાજસી અને તામસી હોવાથી, એમના કર્મોમા પણ એ પ્રકૃતિના ગુણના હોવાથી, એકબીજાથી તદ્દન ભિન્ન તેમના ગુણના બેદના કારણથી

વ્યવસ્થાપિત થયેલાં છે. અથવા બીજીરીતે કહીએ તો એમ કહેવાય કે-પ્રાજ્ઞશો
 સત્વગુણી હોવાથી તેમના કર્મનો પ્રભાવ સર્વગુણવાળો, દક્ષિણે લગાયક-રક્ષક
 -પ્રત્યના આગેવાનો રાજસગુણી હોવાથી તેમના કર્મનો પ્રભાવ

ત્રિગુણમ્ વિભાગ કથા વિનાનુ છે નીચે પાતાળથી માડીને મધ્યે પૃથ્વી અને ઉપરના ઘટ્ઠનોક સુધીના ચૌદ લોકના ઇવો-પદાર્થો-નામરૂપ-માત્ર પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયેલા છે પ્રકૃતિ પોતેજ ત્રિગુણમિકા છે અને તેથી બધું જગત ત્રણ ગુણગુણ છે એ જોતા' માનવી માત્ર ત્રણ ગુણના સ્પર્શ વિનાના કેમ હોઈ શકે ? તેથીજ એવું કહેવાયું છે કે માનવી કોઈ મુક્ત છેજ નહીં

આ પ્રમાણે બધું જગત-સત્ત્વ રજઃ, તમ ગુણોથી પૂર્ણ સિદ્ધ થયેલ હોવાથી મોક્ષની ઇચ્છવાળાં માનવીઓએ એ ત્રણ ગુણો વિનાના બની જવું જોઈએ ત્રણ ગુણો વિનાના બની જવાને માટે માનવીઓએ 'હું બ્રહ્મ છું' એના નિશ્ચયનાથી જ્ઞાન સંપાદન કરવું જોઈએ એ બ્રહ્મજ્ઞાન સંપાદન કરવાને અત્યંત ધરણી શુદ્ધિ કરવી જોઈએ અને તેને માટે કર્મો વૈદિક અને સત્ત્વિક કરવા જોઈએ

બ્રાહ્મણો ક્ષત્રિયો અને વૈશ્યોની જાતિમા જાને વિષમતા છે જાને તેમના આજીવનના સાધન કર્મો વિષમ છે પણ ઉપનયન, અધ્યયન અને યજન તેમના વિરમ નથી જગતના બનદાર નિવાહ માટે એ ત્રણ જાતિઓ ધર્મ ધરવાને નિમિત્ત થયેલી છે તેથી તેમના ગુણો જુદા છે અને કર્મો પણ જુદા છે પણ તેમના આત્મ કલ્યાણના સાધને મા સમાનતા રહેતી છે ત્રણ જાતિના ધર્મો એકને ફરજને બદલ કરવાની રીત જુદી જુદી છે પણ તેમનો હેતુ-મોક્ષ-આ મધર્મ-તો એક અને સમાન છે જગતમા નિર્વાહ માટે જુદિશક્તિની બળશક્તિની અને વેપારશક્તિની જરૂર હોય છે જુદિશક્તિ એ બ્રાહ્મણો-ધર્મોપદેશકો છે બળશક્તિ-રાયકો-ક્ષત્રિયો પ્રજાના આગેવાનો રક્ષણુભાઓ છે અને વેપારી શક્તિ વૈશ્યોની છે આ ત્રણ જાતિનો વેદ વિદિત કર્મોધિકાર સમાન છે શ્રદ્ધો એટલે જુદિહીનો યા નિવર્ણથી જિન જાનિના મનુષ્યો મૂઢ માનવીઓની જાતિ જિન દોનાથી તેમના ધર્મમા અને ક્રિયામા વિષમતા રહેલી છે એથી એમનું અહીં જગતના માનવીઓથી પૃથકકરણુ કર્યું તે યોગ્ય છે

આમ હોવાથી પૂર્વોક્ત ત્રણ વર્ગોના અને શ્રદ્ધો ॥ સ્વભાવો જિન દેવાથી એ સ્વભાવ પ્રકૃતિનો જાવ અને મર્ચ હોવાથી નિયમરૂઠે ધરના કર્મો-સાત્ત્વિક રજઃસી અને તામસી હોવાથી એમના ક્તાઓ પણ એ પ્રકૃતિના ગુણવાળા હોવાથી એમનીમથી તદ્દન જિન તેમના ગુણના બેડના કારણથી

સ્વસ્થાપિતે યથેલાં છે. અથવા બીજીતિ કહીએ તો એમ કહેવાય કે-પ્રાણે
 સત્વગુણી હોવાથી તેમના કર્મનો પ્રભાવ સત્વગુણવાળો, -દૃષ્ટિયો લગમક-રક્ષક
 -પ્રભના આગેવાનો રાજસગુણી હોવાથી તેમના કર્મનો પ્રભાવ રાજસગુણવાળો,
 વૈશ્યો રાજસ મિશ્રિત સત્વગુણી હોવાથી તેમના પ્રભ પ્રમાણેના તેમના કર્મનો

ત્રિગુણમઃ વિભાગ કયાં વિનાયુ છે. નીચે પાતાળથી માંડીને મધ્યે પૃથ્વી અને ઉપરના અક્ષતોક સુધીના ચૈદ્ર સોડના 'જીવો-પદ્મથો-નામરૂપ-માત્ર પ્રતિતી' ઉત્પન્ન થયેલાં છે. પ્રકૃતિ પોતેજ ત્રિગુણાત્મિક છે અને તેથી બધું જગત ત્રાગુ ગુણવાળું છે. એ જોનાં માનવી માત્ર ત્રણ ગુણના રૂપમાં વિનાના કેમ હોઈ શકે? તેથીજ એવું કહેવાયું છે કે માવાથી કોઈ મુક્ત ઉજ નહીં.

આ પ્રમાણે બધું જગત-સત્, રજ, તમ ગુણોથી પૂર્ણ સિદ્ધ થયેલું હોવાથી મોક્ષની ઇચ્છાવાળા માનવીઓએ એ ત્રણ ગુણો વિનાના બની જવું જોઈએ. ત્રણ ગુણો વિનાના બની જવાને માટે માનવીઓએ 'હું બ્રહ્મ છું' એવા નિશ્ચયવાળું જ્ઞાન સંપાદન કરવું જોઈએ. એ બ્રહ્મજ્ઞાન સંપાદન કરવાને અંતઃકરણની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ અને તેને માટે કર્મો-વૈદિક અને સાત્વિક કરવાં જોઈએ.

બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો અને વૈશ્યોની જાતિમાં ભલે વિપ્રમતા છે, ભલે તેમનાં આજીવિકાનાં સાધન કર્મો વિપ્રમ છે, પણ ઉપનયન, અધ્યયન અને યજ્ઞ તેમનાં વિપ્રમ નથી. જગનના વ્યવહાર નિર્વાહ માટે એ ત્રણે જાતિઓ કર્મ કરવાને નિર્મિત થયેલી છે તેથી તેમના ગુણો જુદા છે અને કર્મો પણ જુદા છે પણ તેમનાં આત્મ કલ્યાણનાં સાધનોમાં સમાનતા રહેલી છે. ત્રણે જાતિના ધર્મો એટલે ફરજો અદ્ય કરવાની રીત જુદી જુદી છે પણ તેમને હેતુ-મોક્ષ-આત્મ-ધર્મ-તો એક અને સમાન છે. જગતમાં નિર્વાહ માટે શુદ્ધિશક્તિની, બળશક્તિની અને વેપારશક્તિની જરૂર હોય છે. શુદ્ધિશક્તિ એ બ્રાહ્મણો-ધર્મોપદેશકો છે, બળશક્તિ-લડાયકો-ક્ષત્રિયો-પ્રગ્મતા આગેવાનો રક્ષણકર્તાઓ છે. અને વેપારી શક્તિ વૈશ્યોની છે. આ ત્રણે જાતિનો વેદ વિદિત કર્મોધિકાર સમાન છે. શદ્દો એટલે શુદ્ધિહીનો યા ત્રિવર્ણથી લિજ જાતિના મનુષ્યો-મૂઢ માનવીઓની જાતિ લિજ હોવાથી તેમના ધર્મમાં અને ક્રિયામાં વિપ્રમતા રહેલી છે એથી એમનું અહીં જગતના માનવીઓથી પૃથકકરણ કયું તે યોગ્યજ છે.

આમ હોવાથી પૂર્વોક્ત ત્રણે વર્ણોના અને શદ્દોના સ્વભાવો લિજ હોવાથી, એ સ્વભાવ પ્રતિતો જાવ અને કાર્ય હોવાથી, નિષમવડે કરવાનાં કર્મો-સાત્વિક, રાજસી અને તામસી હોવાથી, એમના કર્તાઓ 'પણ એ પ્રકૃતિના ગુણવાળાં હોવાથી, એકબીજાથી તદ્દન લિજ તેમનો ગુણના બેદની કારણથી

વ્યવસ્થાપિત થયેલાં છે. અથવા બીજીરીતે કહીએ તો એમ કહેવાય કે-બ્રાહ્મણો સત્વગુણી હોવાથી તેમના કર્મનો પ્રભાવ સત્વગુણવાળો, ક્ષત્રિયો રાજગુણ-રક્ત-પ્રભાવના આગેરાનો રાજસગુણી હોવાથી તેમના કર્મનો પ્રભાવ રાજસગુણવાળો, વૈશ્યો રાજસ મિશ્રિત સત્વગુણી હોવાથી તેમના ગુણ પ્રમાણેના તેમના કર્મનો પ્રભાવ 'સત્વ', 'રજ' મિશ્રિત હોય છે અને શૂદ્રો કેવળ 'તમો'ગુણી હોવાથી તેમના કર્મનો પ્રભાવ તમોગુણ ગુણવાળો હોય છે. આ પ્રમાણે રજ-રજ-તમ એ ત્રણ ગુણોના બેઢવડે બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્યનાં અને શૂદ્રોના કરવાનાં કર્મો બેઢવાળાં હોય છે અથવા બીજીરીતે કહીએ તો 'બ્રાહ્મણોઽસ્વ મુલમાસીત્' એ શ્રુતિ પ્રમાણે જગતમાં બ્રાહ્મણો પ્રથમ, ક્ષત્રિયો પછી અને વૈશ્યો તેમની પછી જન્મ્યા અને શૂદ્રો-અધાની પાછળ જન્મ્યા, જેથી ઉત્તમ, મધ્યમ, કનિષ્ઠ અને અધિક કનિષ્ઠ એમ કહેવાય છે. તેમના સ્વભાવો પણ તે કારણથી તેવા હોય છે અને શાસ્ત્રોએ તેમને વર્ણવ્યા છે તેવા અને તેમનું કુદરતી વલણ પણ તે પ્રમાણનું હોય છે.

જુઓને! સ્વભાવિકરીતે બ્રાહ્મણો-રામ, દમ, તપ, શૌચ, ક્ષાન્તિ, આર્જવ, યાન, વિદ્યાન અને આસ્તિકતાવાળા હોય છે આ નવગુણોની વ્યાખ્યા સમજવા જેવી હોય છે સાબળો:-

૧. રામ:-" ચિત્તનુ ચક્ષાયમાનરહિતપણુ, જોયલા અને નહીં જોયલા વિષયોને વિષે સમૂળગી ભોગની આશાની નિવૃત્તિને 'રામ' કહેવામાં આવે છે."

૨. દમ:-"કન્દ્રિયેનુ નિયમિતપણુ નિષેધ કરેલા અર્થોનિવિષે નિવૃત્તિ," -એને દમ કહેવામાં આવે છે.

૩. તપ:-" દેવોનું પૂજન, બ્રાહ્મણોનું પૂજન, ગુરુનું પૂજન, વિદ્વાનોનું પૂજન, બ્રાહ્મણ્યતર પવિત્રતા, સાધુઓમાં અને કર્મોમાં એકરૂપતા, કાષિક-વ્યતિક-માનસિક સમાનતા, નિપિદ્ધકાળમાં રતિ ન કરવી તે, પ્રાણીમાત્રને પીડા ન કરવી તે તથા વિદ્યાનું અને વેદનું અધ્યયન કરવું" એને તપ કહેવાય છે.

૪. શૌચ:-" બ્રાહ્મણ્યતર શુદ્ધિ જેવીકે જીવવડે જૂઠું, ન જોલવું, પરાયુ અજ ન જમવું, લાગણી રાખવી, વાણીમાં કદંબ ન રાખવી એ જીવશુદ્ધિ; બીજી શુદ્ધિ દાન વાચના ન કરવી અને દાન ન લેવું તે દાયની

શુદ્ધિ; ત્રીજી સંગોટશુદ્ધિ; ચોથી રામદેવનો સાગ કરવો તે મન શુદ્ધિ; પાંચમી વિદિત આચરણ કરવા તે ક્રિયાશુદ્ધિ અને શરીર સાફ રાખવું એ શરીર-શુદ્ધિ—ને સૌથ કહેવાય છે.”

૫. દેહાન્તિ:—“નિંદાને સહન કરવી, ગદ્ગદ સહન કરવો, અપરાધની મારી આપવી અને ચિત્તમાં વિચાર ન થવા દેવો એ દેહાન્તિ કહેવાય છે.”

૬. આજ્ઞવપણું:—“સર્વદા કાયાથી કરાતી એછા, વાર્ણીથી થતી એછા અને મનની એછાની એકરૂપતા.”

૭. જ્ઞાન:—“ચૈદ વિદ્યાનું, ચોસઠ કળાનું અને વેદ-વેદાન્ત-પદશાસ્ત્રોનું અધ્યયન અને અર્થોનું જ્ઞાન.”

૮. વિજ્ઞાન:—“અનુભવ, સાંભળેલી-જોયેલી અને દેશિતનું અનુમાન કરાયેલી વસ્તુના આરપાર જ્ઞાનનો સાક્ષાત્કાર અને અનુભવ, ક્રિયાપન, વિધિયુક્ત નિરંકુશ રીતથી શાસ્ત્રના તત્ત્વનો નિશ્ચય.”

મોલ્યુ આત્મજ્ઞાન ન આવ્યું એને સમતા ક્યાથી આવે ? એથી એવું કહેવું
 બોલુ નથીજ કે બ્રહ્મજ્ઞોભા સત્ત્વ અધિ- હોવાથી શ્રીમાદિ સાધનનો અધિકાર
 બ્રહ્મજ્ઞોનેજ છે, જ્ઞાન પણ તેનેજ થાય છે અને જ્ઞાનનું ક્ષણ-મોક્ષ પણ તેનેજ
 મળે છે, બીજાઓને મળતું નથી. આથી 'જો સિદ્ધ થાય છે કે મોક્ષની
 સમીપતા બ્રહ્મજ્ઞોના જ-મ થવાથી છે, તેટલું પિતેએ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટેજ
 મત્ત કરવો પડે

હવે ક્ષત્રિયોનાં સ્વભાષિક ગુણો સાર્થકા. શૌર્ય, તેજ, ધૃતિ, દાક્ષ્ય,
 યુદ્ધમાથી અપનાયનપણું, દાન અને ઇશ્વરભાવ-આ' સ્વાત ગુણો સ્વાભાવિક
 ક્ષત્રિયોમાં હોય છે આ ગુણોની વ્યાખ્યા પણ સમજવા જેવી છે

૧ શૌર્ય-“યુર-નળનો ભાર, પરાક્રમ, વીરોનો સહાર કરવાનું
 સામર્થ્ય” એને શૌર્ય કહેવાય છે

૨ તેજઃ-“મોટાઓ પણ જેની નજદીક જઈ ન શકે એવી પ્રભુ-
 ઓજસ-અમકારો”-એને તેજ કહેવાય છે

૩ ધૃતિઃ-“વિપત્તિમાં પણ ચિત્ત વિચળતારહિતપણું, ધીરજ, ધૈર્ય”
 આને ધૃતિ કહેવામાં આવે છે

૪ દાક્ષ્યઃ-“અતુરાધનો ભાવ, સેકડો પ્રતિકૂળતા છતાં હાથમાં લીધેલા
 કાથોનો નિરાદરવાનું સામર્થ્ય” એને દાક્ષ્ય કહેવામાં આવે છે

૫ યુદ્ધે અપનાયનપણુંઃ-“અરણ્યમાંપણ, સહારી સત્તા પાછી
 પાની ન કરવી મા મૃત્યુભયથી યુદ્ધ કરતા કરતા નાસી ન છૂટવું તે મર્દાનગી,
 અકાવરતા” પ્રતિદિને યુદ્ધે અપનાયનપણું કહેવામાં આવે છે

૬ દાનઃ-“પાત્રને દ્રવ્યદક્ષિણા આપવી”-તેને દાન કહેવામાં આવે છે

૭ ઇશ્વરભાવઃ-“ઐશ્વર્ય, અતિશય પ્રભાવને કારણે સર્વને નિયમિત
 કરીને ધર્મ-કે પ્રજાનું પરિપાલન કરવું તે” ને ઇશ્વરભાવ કહેવામાં આવે છે

શૌર્યથી માડીને ઐશ્વર્ય યુધ્ધીનાં સર્વગુણો અને કર્મોની સપત્તિ
 સ્વાભાવિકી સત્ત્વમિત્રિત રંગેગુણની પ્રકૃતિથી કિષ્કેલી, આદુગાતા ગુણગણી,

પ્રકૃતિના બાહ્યોપાધી, આઘાતો પછી જન્મેલી પ્રગ્ભને ક્ષત્રિયમતિ કહેવાય છે. તેથી શાસ્ત્રપટે સિદ્ધ થયેલું વિહિત કર્મ કરવા યોગ્યની લાયકાત ક્ષત્રિયોમાં હોય છે.

હવે વૈશ્યો, અને એમનાથી ઉતરતી જાતિના માનવીઓ-શૂદ્રો-નાં કર્મો સાંભળો. ખેતી, માયબેંસનું પાલન, વાણિજ્ય-એ વૈશ્યોનું અને પરિચર્યા-એ શૂદ્રોનું સ્વાભાવિક કર્મ કહેવાય છે. આં શબ્દોની વ્યાખ્યા પણ સમજવી ધટે છે.-

૧. કૃષિ:-ખેતીવાડી કરવી-અનાજ ઉત્પન્ન કરવું-ખેતરો ખેડવા, વેચાતાં લેવાં-સાથે આપના-બિયારણુ પૂરું પાડવું-વાવણી, રોપણી, કાપણીપર ધ્યાન આપવું-અનાજ સંઘરવું-સાથે રાખનારને, રાગને, જનતાને યોગ્ય બદલો લઈ આપવું વગેરે.

૨. ગાયલેસનું પાલન:-ગૌમાતાનું રક્ષણ કરવું. તેનાં દુધ-દહીં-માખણ-થી પ્રગ્ભને સતોપપૂર્વકના પદાર્થો આપી જનતાની સ્વસ્થતા સાચવવી, પશુમાત્રનું રક્ષણ કરવું વગેરે.

૩. વાણિજ્ય:-જનતાની જરિયાતની વસ્તુઓ ખરીદવી, વેચવી, અનાજ-થી-વગેરેથી પ્રગ્ભનું પૂરું કરવું.

આ ત્રણ પ્રકારનું જે કર્મ તે સ્વાભાવિકરીતે રજોમિશ્રિત તમેાશુલ્યવાળું, પ્રકૃતિના ઉદરથી ઉત્પત્તિ થવાના કારણે શાસ્ત્રોએ વિહિત-કર્યું છે, જે કર્મ માટે તેઓજ લાયક હોય છે.

પરિચર્યા:-આઘાત, ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો-એમની સેવા કરવાનું લક્ષણ જેનામાં હોય એના શૂદ્રનું આ સ્વાભાવિક કર્મ જે તામમ પ્રકૃતિથી ઉપજેલું, પ્રકૃતિના પગોમાથી ઉપજેલાંનું કર્તવ્યકર્મ શાસ્ત્રોએ વિહિત-ગણેલું છે. જેને ખીન્ન શબ્દોમાં-સેવા, આકરી, નોકરી, દાસપણું કહેવાય છે.

વાર, આ વાત સાંભળ્યા પછી એક શક ઉપરિચિત થાય તો તે અગ્રધાને છે. કારણકે અગાધિથીજ કહી-દેવામાં આવ્યું છે કે "એકે વર્ણનો પુરૂષ ખીન્ન વર્ણના પુરૂષનું કર્મ કરી શકે છે, પણ એમાં એને એમ કરવામાં બહુ બદ્ધ પ્રપનો કરવા પડે છે કારણકે એ કર્મ કરેકે દરેક વર્ણનું સ્વાભાવિક હોય વર્ણનુસાર પોતાનુંજ કર્મ પોતાને વધુ સુલભ થઈ પડે છે. તો પછી આ માટે

વખતનો અને શક્તિનો વ્યય કરવો ? મૂર્ખાઈ થતી અટકાવવા માટે એકબીજા એ અસ્વાભાવિક કર્મ નહીં કરવા માટેજ આ મનાઈ કરવામા આવેલી છે.

હવે બગવાન શ્રીકૃષ્ણે, અવગત હોય છે કે “બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્યના કર્મો નિયમવડે કરવાના કહીશ” એવા કે શમ-હમ વગેરે, રૌર્ષ-તેજ વગેરે, તે તો બધા પ્રાકૃત ધર્મેને ઉપદેશવા છે, પણ તે ધર્મોવડે પરમેશ્વર રાજ થતા નથી પરમેશ્વર રાજ થાય છે-નિયમવડે વૈદિક કર્મો કરવાથી. આ બાબતમાં એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય તેવા છે કે “જો શમ, રૌર્ષ, કૃષિ વગેરે કર્મોનું અનુદાન કરનાથી જો હથેર ખુરી થતા નથી તો વિપરીત કર્મોના ઉપદેશ કેમ આપવામા આવે છે ?” જાનો ઉત્તર એ છે કે પ્રશ્ન સાચો છે, પણ એમા શમને સ્થાન છે એ વાત પણ સાચી છે આમા શાસ્ત્રિય નિર્ણય એવા છે કે “શમાદિ અને રૌર્ષાદિમા જોમ સધ્યા વગેરેના અનુદાન કરવાના હોય છે, તેવું અનુદાન કરનાતું હોતું નથી વળી તેવા કર્મો હથેરની પ્રીતિ માટે પણ થતા નથી તથાપિ વિગેરે કરીને કહેવામા આવે છે ‘જેજ સધ્યા, અશિહોત્ર, ચરા-દાન-તપ કરવા જોઈએ’ આવા દિવ્યતિના અધ્યયન, આરાધન, દાન બ્રાહ્મણો વગેરેને નિલ નિયમપૂર્વક કરવાના જોમ શાસ્ત્રોએ કહ્યા છે, તેમ શમ વડે શાત થઈને કસ્યાણુયુક્ત આવરણ કરીને ઇન્દ્રિયોને નિયમિત કરીને પાપ ધોઈ નાખવાનો યત્ન કરવા તપાદિ કર્મો પણ કહ્યા છે સન્ન-ક્ષત્રિયો-માટે પણ પ્રજાતુ રક્ષણ, ન્યાય અને સત્ક્રમમા સ્થિતિ, વૈશ્યોનાં કૃષિ, પશુપાલન અને વેપાર અને શૂદ્રોને મેના-એ વધારાના કર્મો કરવાના કહ્યા છે છતાં પણ આ વર્ણોએ સલાચરણ કરતું, દોષ ન કરવો, ખીજની સેવા કરવી એવું પણ શાસ્ત્રોએ હુ છે “ છતાં અહીં પ્રિયતા છે તે એ છે કે- ‘બ્રાહ્મણો વગેરેના સધ્યાપાસના, અશિહોત્ર વગેરે ધર્મ’ એકજ હોય છે પણ જુદા હોતો નથી, એ વર્ણાશ્રમ ધર્મ’ કહેવાય છે, શમ બ્રહ્મજુનો, રૌર્ષ ક્ષત્રિયનો, ખેતી વૈશ્યનો -એ જાતિધર્મ’ કરેવાય છે, તેથી જાતિનાં અને વર્ણાશ્રમના નિમિત્ત બેઉ ધર્મો -નિલ રૌર્ષ અને વૈશ્યની કર્મો-ની પેઠે હોઈ એક ખીજને ઉપકારક નથી, પણ સ્વતંત્ર છે એવું સિદ્ધ થયેલું છે બેઉ સપ્રદાયોના કર્મો શાસ્ત્રોવડે નિયત થયેના હોવાથી યુગ્યુગ્યોએ એ નિયમિત રીતે અનુમિત કરવાં યોગ્ય હોનાથી આમાં આ પ્રમાણે સમજી લેવામા કરી જૂનચૂક હોનાપણું રહેતું નથી. કયું વિપરીત ગ્રહણ પણ થતું નથી

આથી એ ક્ષિત થાય છે કે સ્વગતિનું નિયમવડે પર્તવાનું પ્રાપ્તિ
વગેરેએ પોતપોતાના આશ્રમને લાપકનું ઘટનું કર્મ-વૈદિક-નિયમ નિયમ વડે
અનુષ્ઠિત કરવું ઘટે ઉપદું આચરણ કરવું ન ઘટે. પ્રધાન કર્મનું એકદેશિય
અનુક્રમ એકત્રાપ્તિથી થવું અસંભવિત હોય છે, તેથી તેનું ફળ મળતું નથી.
શૈવો અને વૈષ્ણવો-એકનું એકબીજાની રીતથી અથવા બધું બેકનું પીયય
જેવું કરીને કર્મ કરવાથી સિદ્ધિ મળતી નથી. તેવીરીતની આ વાત સમજવી
ઘટે. ક્યાં કામાનો ગુણ ધારણ કરવાની વાત અને ક્યાં મુદ્ધ કરવાની વાત ?
ક્યાં શાંતિની વાત અને ક્યાં વેધારની વાત ? ક્યાં રાજ્ય કરવાની વાત અને
ક્યાં દાસપણાની વાત ? પેટ ભરવાના ધધાનું કર્મ અને મેક્ષપ્રાપ્તિનું કર્મ
બેકે જુદાં છે. દરેક જાનિનું પેટ ભરવાનું કર્મ, મિલ છે, બ્યારે મેક્ષપ્રાપ્તિનું
કર્મ ચારેય જાતિનું એકજ છે. માત્ર શુદ્ધ સધ્યા, અગ્નિહોત્ર વગેરે કર્મ
કરવાથી શ્રિયાઓ અને લાપકતવાળો હોતો નથી. પરંતુ આસક્તિરહિત યવામાં
જુદિનું કામજ નથી. ભોગ વિલાસની ભાવના અન્યારી કાઢી નાખીને 'હું બ્રહ્મ
હું' એવી ઉપાસનામાં રહેવાને પોતે વિરાગી થા સંન્યાસી કે નિષ્ક્રિય બને તો
એને પણ મોક્ષનો અધિકાર છે. ફક્ત જનોષ પહેરી પ્રાણી કહેડરવવાથી
એ પ્રાણી થતો નથી, પરમપદને પામતો નથી. દેખાવ અને દંભથી કાયદો
પણ શું થાય ?

પ્રાણી, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ધ એ ચારે વર્ણોના નિયમ વડે કરવા લાપક
રામ-દમ વગેરે કર્મો, જે વડે યજ્ઞ-ધન-તપ કરવાની ભાવના થાય છે તે કરવાને
લક્ષ બેચવામાં આવેલું છે, તે તજવું ઘટવું નથી પણ અવરજ કરવું ઘટે છે.
દ્રવ્ય ભૂખ્યા, સત્તા ભૂખ્યા, માન ભૂખ્યા લોકોની પેડે પ્રેસીડન્ટ-ગવર્નર કે પ્રધાન
થવાને માટે યત્ન કરવામાં જરૂર પાપ થયા વિના રહેવું નથી. શોકમુક્તિ અને
સંસારબંધુકિત માટેજ માનવીએએ યત્ન કરવો કર્તવ્ય છે. ગવર્નર, પ્રધાન
કે પ્રમુખ યવામાં અને યજ્ઞને કમેનિ ઇશ્વરાર્પણ કરવાને કાર્મ પણ ફળની
ઇચ્છા ન કરવી-એ શું, ભૂખ્યા લોકોથી બને અર ? જુઓ કો-એસ અને
એમના અનુયાયીઓનો ઇતિહાસ. કાર્મ સિદ્ધિને માટે, પોતાની ભૂખ મટાડને
માટે, સત્તાના મોખને માટે, અદિસાન દંભ નીચે બિચારા સનાતન ધર્મીઓના,
મોમાં હૂંચા મારી તેમને મુશળાવી માર્યા છે, તેમની જાતીમા આગના ભડકાને
ભડકા સજાવી મૂક્યા છે. વળી પાછા સનાતનધર્મનું દેવાળું કાઢી કેટલાક

કેમિસીઓઃધર્મને ઉપદેશ આપવા સાંચા છે. આમ કરવામાં ચમત્તંત્ર એવાઓએ હાયમાં લીધું છે. ગાંધીજીના એ ચાહનારાઓ, ગાંધીજીની અતિ વહાલી ગીતાનું શિક્ષણ બૂદ્યા છે, અરે, ગીતાજી સૂલી ગયા છે. એમના ગયા પછી પણ કેમને ગીતા યાદ આવતી નથી. ગીતાના શિક્ષણના સંસ્કારો માફક, સાળાઓમાં ગીતાનું શિક્ષણ દાખલ કરવાની કેમને ઈચ્છાજ થતી નથી. બહે, સને ૧૯૧૦ થી શરૂ થયેલા આરોહનોમાં બાળકોને માથાપેનું કહેવું નહીં. માનવાતું કરમાન સને ૧૯૨૦-૨૧ માં વધુ તીવ્ર થયું અને આજે એની જુદાજ પરિણામો દેખાતાં હવે શિસ્તના આચરણની વાતો કરવામાં આવે છે અને આમ છેલ્લા આંદોશ વર્ષમાં ઉગતી પ્રગતિ નાસાયેકે બેનાવી હવે તેમને સુધરવાનું કહેવામાં આવે છે. પણ તે વખતના બાળકો તે અત્યારે પ્રૌઢ થઈ ગયા છે. આટલે હવે તેમનાં બાળકો તેવા ન બને એ પર બૂદ્યા સાંથી ફરી ગયુવા ની રીતે ગીતાનું શિક્ષણ આપવાની ખાસ અગત્યતા છે.

વાર, નર એટલે આજણું વગેરે જાતિનો મોક્ષાર્થી હવે-મનુષ્ય-સ્ત્રી પાં પુરુષ બેઉ. એ આરે જાતિમાંના જે કાર્મ સ્ત્રી અથવા પુરુષને આત્માનો સાક્ષાત્કાર પરમપદની ઈચ્છા હોય તો તેણે પોતાના વર્ણના સેવ કે વૈષ્ણવ પ્રદાયમાં જતાવેલાં, પૂર્વે કહેલાં શમ-દમ વગેરે જુદાં પાડીને જતાવેલાં, પ્રીતિપૂર્વક, વિધિવડે, નિયમવડે બરાબર અનુસરી અનુષ્ઠિત કરવાં જોઇએ અને સત્કર્મોવડે પાપના અંધારા પડદાને ચીરીને અંતઃકરણની પૂર્ણ શુદ્ધિની સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરીને તે કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ધ્યાન અને સમાધિ તો પરમપદ પામવાની યોગ્યતા સંપાદન કરે છે. શુદ્ધ હોય તો પણ એની પાસેથી મોક્ષપદ મળે છે. -શારીરિકબોજનો ત્યાગ, ઈન્દ્રિયારાગનો ત્યાગ, ઈન્દ્રિયોના વિવેચનો ત્યાગ, સંન્યાસ, નિષ્ક્રિયતા અને ઉત્તમ કોટિની અજનિષ્ઠા યાદ રાખો. આ મોક્ષદાશક્તિ છે.

અહીં એક પ્રશ્ન કરી શકાય તેવો છે અને તે આ છે કે-“ધાર્મિક બ્રાહ્મણો સદાય કર્મ કરતા જોવામાં આવે છે, છતાં તેમની ચિત્તની શુદ્ધિ જોવામાં આવતી નથી. તો તેઓના કર્મના અનુબંધનવડે આત્મસાક્ષાત્કાર કરનાર ચિત્તશુદ્ધિ એ કોર્મો કરવાથી થાય છે, એવું કેમ કહેવામાં આવ્યું છે? વગી એવી શુદ્ધિ અંધા પછી એકજ વખત ઉપદેશો થતાંની સાથે આત્મતત્વનો સાક્ષાત્કાર યા આત્મિકારની યોગ્યતા આવી જાય છે-એવું કેમ કહેવામાં આવ્યું

હે ? અમે તો તત્ત્વજ્ઞ નથી એમના પણ તેમનામાં એતા નથી તેનું શું ?
એનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે કે—“અલગત, અલગજો મન-દ ૧-૧૫ અને નિલ
નૈમિત્તિક ક્રમો કરે છે એ વાત સાચી છે, પરંતુ તેઓ તે ક્રમો નિર્વાણશાન્તિ
માટે, અલગ ન પ્રાપ્ત કરાને, ચિત્તગુદ્ધિ થવા માટે નથી કરતા, પણ એઓ તો
માનસ્તોકે તનયે” શ્રુતિ અનુસાર અયુત્, યુતોત્, પમત્, મનત્ એ
વગેરેનું રક્ષણ કરવા અને અપ્રાપ્ત વિશ્વને પ્રાપ્ત કરવા કરે છે, માનનાયુક્ત
શબ્દને તેઓ આશા કર્યો કરે છે.

પૂર્વોક્ત સમાદિના અત્તરથી મમસાકરપ અને અનુકરના અભિનિવેશથી
એમનું અનુદાન થતું તે સાચી એમના અત કરજની ગુદ્ધિ થતી નથી શ્રુતિ
એને માટે આવે એવું કરે છે તે જુઓ! “યો યા યસદક્ષરં ગાર્ગ્ય
વિદિત્વાઽસ્મિન્નોષે જુહોતિ યજતે તપસ્વ્યતે ઘટ્નિ ઘર્પસદ્દશ્યાણ્ય
ન્તયદ્વેયાસ્ય સદ્ગ્ધતિ ઇતિ” ભાસાર્થ ‘હે ગાર્ગિ! જેઓ અક્ષરને નહો
ઓળખી આ લોકમાં જે દોષે છે, યજન કરે છે, તપ તપે છે તે બધું
હજારો વર્ષો પછી ખજુ આખરે અતવાગ્રી થય છે’

આ મારણથી આ વર્ણવેલા સમ-દમ વગેરે સપન અલગજો વગેરેએ
પોતપોતાની રાંધી વૈધ્યથી શ્રુતિઓ પ્રમાણે વૈદિક ક્રમેને વિધિ નિશાનાગાઓએ
જે પ્રકારે અત કરજની ગુદ્ધિ સિદ્ધ કરવાની હોય છે, તે પ્રકારે જાણવા જેવો
છે અને એ અનુદાન પ્રત્યે શુદ્ધિ રાખવી પડે છે

જુઓને અગાઉ “વ્રક્ષાર્પણ વ્રક્ષ હૃદિ” જે કહેવાયુ છે તેમાં ક્રિયાનો
સ્તાં જે કવનું યજન કરે છે તેજ તે કર્મ અને તેનું ફળ છે, તેમ મન
કરવાના સાધનો-સરવો વગેરે બધાં હરિજ છે અને હરિથી કાંઈ બિન નથી,
એવી શ્રુતિના કથનની ઉક્તિથી મુખ્ય અધિકારી વિદ્વાન, કર્તા-કર્મ-કર્મના
સાધનો (ચર-પુરોગ્રસ-અગ્નિ વગેરે) મા અલ્પદૃષ્ટિથી બેઠ રિના કર્મોનું જો
અનુદાન કરે છે તો ઘનુ, ધૂર, મિત્ર, અમિત્ર, દુષ્ટ, અદુષ્ટ વગેરે જેનાથી
મનાતું હોય એવી વિમલગુદ્ધિ અનુક્રમે નાશ પામે છે એ વિમલગુદ્ધિનો નાશ
થવા પછી તેનાથીજ જે રાગદ્વેષો ઉપન થવા હતા તે બધા નાશ પામે છે
અને આમ નાશ થવા પછી ‘હૃ-માર’ એવો અભિમાનહોય નાશ પામે છે
બધા રાગસ તામસ દોષોનો અનુક્રમે સમૂહો નાશ થવા પછી અત કરજ એવી

મેજે શુદ્ધિ થઈ જવાથી પડિતોની પણ ચિત્તપ્રસન્નતા સારેજ ઉપજે છે. માયિક-
શ્રવણ જેને જ્ઞાસારવૃક્ષ મા વિશ્વ કહેવામાં આવે છે, જે પોતેજ સર્વ નામરૂપ
છે, તેનું આરાધન કરવાથી અત કરણની શુદ્ધિ થાય છે ।

ભાગવતના રચયિતા વ્યાસજીના કથનાનુસાર -

જન્માદ્યસ્ય ચતોન્વયાદિ તરતઃપ્રાર્થેષ્વભિક્ષ, સ્વરાદ્ ।

તૈને મહાહૃદાય આદિકવચે મુહ્યન્તિ, યત્સૂરયઃ ॥

અને ચતો વા હમાનિ મૂતાનિ જાયન્તે । એ શ્રુતિ અનુસાર સગુણ મા
માયિકશ્રવણને આકાશ વગેરેનું અને એના કાર્યોનું પ્રવૃત્ત થવું બની શકે છે
અને એ કાર્યોવડેજ ઉત્પત્તિમાત્ર-જેમ મારીના પાંડમાથી ધડો, કેડિયા વગેરે
વાસણો બને છે તેમ-થયેલી છે વળી કાર્યરૂપ થયેલા શ્રવણવડે તેનું કાર્ય જે
આ બધું જગત બાંધેલું છે, તે બાહ્યાભ્યંતર પૂર્ણ બની રહેલું છે. જેમ ધડો
અંદર અને બહાર મારી છે તેમ બ્યક્તાબ્યક્ત વિશ્વમાત્ર અંદર અને બહાર
શ્રવણરૂપ છે 'તે સર્વરૂપ, સર્વના આત્મારૂપ, યજ્ઞના સાધનો સરવો-અગ્નિહોત્ર
-મત્ર-તત્રરૂપ, પરમાત્મા છે' એવી શ્રીમદદૃષ્ટિનાજો માનવી અધિકારી નિદાન
સૌન્દર્યશુદ્ધિ કમેથી, સાત્તિકતાથી, મહાભક્તિથી, નિયમવડે એ પરમશ્રવણ
પરમાત્માને પૂજીને એકએક વસ્તુને બહા માનીને સત્ત્વશુદ્ધિના લક્ષણુનાળી સિદ્ધિ
પ્રાપ્ત કરે છે એટલુંજ નહીં પણ અત કરણની શુદ્ધિનું ફળ જે જ્ઞાન અને
જ્ઞાનનું ફળ જે 'નિર્વાણ' એ સિદ્ધિને સંપાદન કરે છે.

"જેનાથી આ પ્રવૃત્તિ થઈ છે-જે વડે આ બધું છે" એવાં એ નિરોપણો,
જે વાક્યો અને એ બેડેના ભાવોને અહીં તમને આ વાર્તાલાપમાં જાગૃત્તવ્યનો
હેતુ એ ૩ મે કાર્યો એની સર્વત્ર શ્રીમદદૃષ્ટિ કર્તવ્યતા સમજાવે-આવો
આ ૪૬ માં જોડેને લાગણ્ય આવે છે મોક્ષના અધિકારીએત્મા ઉત્તમ,
મધ્યમ, કનિષ્ઠ એના ત્રણ બેડો હોવાથી સાધન કર્તવ્યતા બતાવવામાં આવેલી
છે, જે વડે કનિષ્ઠ અધિકારી મધ્યમ થાય અને પછી ઉત્તમ થાય. એમ
ચિત્તશુદ્ધિ ક્રમથી થાય છે અને પછી તે જ્ઞાનસિદ્ધિમાં ક્રમ નથી હોતો તેમ
મોક્ષસિદ્ધિમાં પણ ક્રમ હોતો નથી ।

જેમકે દરમ્યાન નિશ્ચિના ચરાચર જીવો, પ્રાણીઓ, વસ્તુઓ અને માનવી
ઓને પરમાત્માનાં સ્વરૂપો માનીને ઉપાસના કરવી, ચરાચર જીવો જેના વડે
ચેષ્ટાવાળાં બને છે તેની ઉપાસના કરવી, જે વડે આ જગત વ્યાપીને રહેલું
છે એવા સર્વના આત્માની ઇન્દ્રાદિવેશરૂપે વર્તમાન છે તેના સર્વના નિષ્ઠતા
-પરમેશ્વરની ઉપાસના કરવી વગેરે-આમ પોતાના કમોવડે, શ્રદ્ધાલક્ષિતરૂ
બધું જાત્ર માનીને ઉપાસના કરવાથી એનાજ અનુગ્રહથી માનવીને મોક્ષ
સિદ્ધ થાય છે

અહીં એક પ્રશ્ન અથવા શંકા ને સ્થાન ॥ “યત્-દાન-તપ-આ
ત્થુ કર્મો કરવાને અન્યથા અને દ્રવ્યની જરૂર છે, તો જેને અવકાશ નથી
અને દ્રવ્ય નથી એના રેઝિંદી પ્રયત્ન વડે આજીવિકા ચલાવનારા-હાથે લઇને
મોમા મૂખનારા-એના મોક્ષાર્થોએ શુ કરવું? પ્રયત્ન રિના કોઇ દ્રવ્યની
આવક થાય એવું સાધન નથી એવા મોક્ષાર્થોએ શુ કરવું?” એનો ઉત્તર
આ પ્રમાણે છે-“પ્રાણીઓ અને પથના આચાર્યોની આજીવિકા શિક્ષાવડેજ
નબે ॥ જેઓ શિક્ષામાયના નથી કરતા તે ક્રિયમાણ કરાવનારાઓ હોય ॥
એવાઓ દેવોત્ત પૂજન, લગ્ન, શ્રાદ્ધ, સ્વચ્છાર્કર્મ ઇત્યાદિ દ્વારા પ્રતિબદ્ધ કરીને
નિર્વાહ કરે છે આ બધું દ્રવ્ય આવે તે બધું પાપના બદલામા મેળવેલું આવે
છે, પણ જે તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ યત્-દાન-તપ કર્મોમા થાય તો ચિત્તશુદ્ધિ
થાય છે, અને જે બધું છોડીને જાત્યર્થપ્રત્યુધારણ કરી પાપનાભાગ કરે તો
પણ ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે

વળી ક્ષત્રિયોમાત્ર રાજા ન હોઈ શકે જે કે તે રાજકોમ છે, લગ્નયક
કોમ છે, યુદ્ધમા જીત થાય ત્યારે શત્રુની દોલત તેમના હાથોમા આવે છે
યુદ્ધનું પાપ તેમને લાગતું નથી, પણ યુદ્ધના પરિણામે તેમને જે દ્રવ્ય મળે છે,
તે દ્રવ્ય તો પાપનુંજ દ્રવ્ય કહેવાય આ દ્રવ્ય વડે જે યત્-દાન-તપ કરવામા
આવે તો ક્ષત્રિયોની પણ ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે

આ કારણથી લગભગ ગીતામાતા એવો એવ કહે છે કે-પોતાની જાતિથી,
પોતાના વર્ણથી અને પોતાના આશ્રમથી નિનકણ એવા ધર્મનો આચાર રવો
એના કરતા બલે પોતાનો ધર્મ-કોષ્ટએક જ ગ વિનાનો હોય, બરાબર ન આચારમા
મૂકાતો હોય એના ગુણ વિનાનો હોય, લક્ષણથી પણ પુષ્ટ જીનતાવાળો હોય,

દેવનાળે દેવ છતાપણુ આહ્વાણુનો, ક્ષત્રિયને વૈશ્યનો કે શૂદ્રનો-પોતાનોજ ધર્મ કલ્યાણુનું સાધન થાય છે ભલે પોતાનાથી બિન ધર્મ બરાબર અનુષ્ઠિત થતો હોય છતાં એ દિલ કરનારો વા શ્રેષ્ઠ સાધનારો થતો નથી કારણકે ચારે વર્ણના ધર્મો સ્વાભાવિક કુદરતી છે અને, આશ્વિકાનું જો સાધન બદલાય છે તો તે સુસંગત થતું નથી વાંસણુ અન્નવાળવાનું વાળનાઝાડવાનું ઇલાદિ હલકું કામ જો કોઈ ગુજરાતના વાણિયાને કે કાનપુરી આહ્વાણુ કે હાકુરને કે મેવાડી રાજપૂતને સોપો તો જરૂર સમજ પડી જાય તેનું જો વાણિયાને પટાવાળો, આહ્વાણુને શરારી કરવા કે માધીની દુકાને અને કોઈ રાજપૂતને બાળવટાવ ગણ્યા રાખો તો ઝડ સમજ પડી જશે યાદ રાખો કે આ મોક્ષશાસ્ત્ર કહેવાય છે અને મોક્ષસન્માસ યોગનો આ અધ્યાય છે ધર્મોપદેશ કરતાં શુરુદોષ બનાવનાનું પાપ લાગતું નથી એ કલ્યા વિના ઉપદેશની સિદ્ધિ થતી નથી

પ્રમુખેમીઓ ! આલેણુનું વા ક્ષત્રિયોનું સ્વધર્મનું અગ્નિદેવ વગેરેનું અને યુદ્ધનું બદારના દોઝ સમાન પ્રતીત થતું હોના છતાં તે વિધિસર હોવાથી દોષ વિનાનું અનુષ્ઠાન હોનાથી મુક્તિને ઉપકાર થાય છે અને બધનકર્તા થતું નથી આમ છતાં પણ યજ્ઞ અને યુદ્ધોમા દિસાનું પ્રધાનપણુ રહેતું છે નથી દિસા પ્રધાન ત્યાં તે કર્મ દોન્યાન ગણાય છે ઉત્તમોત્તમ ધર્મ અહિંસાજ છે એ સિદ્ધાંતને ઉલ્લંઘીને મોક્ષાર્થીએ દિસાવાળાં ક્રમો શા માટે મરવા જોઇએ ? બીતકુન એના મેનિા લાગ કરવોજ જોઇએ આવો પ્રશ્ન ઉપરિધત યજ્ઞ શકે તેવો છે ' આ પ્રકારનો પ્રશ્ન એને એ પ્રશ્નથી ઉપજતી શકાનું નિરાકરણ કરવાની અહીં જરૂર જણાય છે, કારણકે આખરે અશુભે યુદ્ધ કર્તું છે અને યજ્ઞ પણ ક્યો છે

જન્મ મતાની સાથે સરીરને લગતું કર્મ કરવાનું આરમ્ભક દોષ છે-અને તે મર્મને 'સહજ' એવી સજા આપવામા આવેલી છે સરીરપરના મળને સાફ કરવો એ કર્મનો પ્રથમ આરંભ થાય છે એને જાતમ્મ સરકાર એવું નામ આપવામા આવ્યું છે એમ એક પત્રી એક સરકારો થવાનજ દોષ છે 'કર્મણા જાયતે દ્વિજ' આ કૃતિનો લાગર્ભ એ સાચ છે કે-જન્મ સાથેજ દિજન્મ સાથે બીજો જન્મે છે જાતિ સાથે વર્ણ પ્રાપ્ત થયેલ હોવાથી તે જાતિને નિમિત્ત કરીને શાસ્ત્રોએ વિદિત મં જન્મવેતુ છે, તેથી તે અધર્મ

કહેવાય છે આમ જાતિ અને વર્ણનો સ્વધર્મ અગાધિ કહેલી રીતથી દોષયુક્ત છે, છતાં પણ મોક્ષ માટે સાધન કરનારે અપરિપક્વ હોય ત્યાંસુધી સ્વધર્મનું કર્મ લગવું નહોતજ જોઈએ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! પહેલુંજ જન્મ-મર્ત્ય સાથે કરવામાં આવે છે, તેમાં હિંસા થાય છે—એ તમે જુવાનો, માળાપ બન્યા છતાં જાણતા નથી, એનું મેં અનુભવ્યું છે જે બાળક જન્મે તે બાળકની, દૂદીની સાથે એક નાળ જોડાયેલી હોય છે, જે વડે બાળક મહાવરયામાં માતાએ, ખાધેલા અન્નના રસથી પોષણ મેળવે છે પછી બાળકનો બદાર જન્મ યત્રાની સાથેજ એ નાળને દૂદીની પાસેથી તોડી ફેંકી દેવામાં આવે છે આ હિંસા ખરી કે નહીં ? જન્મ થયા પછી બાળક પોતાના મોથી માતાના સ્તનમાંથી દૂધ ચૂસી પેલાવું હોવાથી, પેલી નાળ એને નકામી પડે છે મધપણ ચરીરના અંગને કાપવું એ હિંસાજ ગણાય તે તો આ નાળ છેદવાનું કર્મ હિંસાયુક્ત કેમ ન ગણાય ? છતાં તે કર્મ વિના ચાલતુજ નથી જો એ ન કરવામાં આવે, તો બીજો દોષ લાગે છે બાળકને મોથી ખોરાક લેવામાં મિલન થાય છે અને સંભવ છે કે એ વિશ્વબંધી બૂખથી બાળક મરી જાય.

અને એક બીજો પ્રશ્ન આ બાબતમાં ઉપસ્થિત કરી શકાય તેમ છે —“દોષવાળા મર્મનું અનુષ્ઠાન કરવા કરતાં કુદૃષ્ટ મ હોય એના પરધર્મનું અનુસરણ કરવામાં શી દાનિ છે ?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યા પહેલાં આપણે સાથે મળીને વિચાર કરીએ કર્તવ્યકર્મનો લાભ શું ? દોષના બદાને તમે કરવાનું નિવારણ છે ? તે દોષના કારણે કે સાધનની અગત્યના કારણે ? અશક્તિના કારણે કે અસત્યના કારણે ? કે પરધર્મના દોષરહિતપણાના કારણે ? આમાના કયા કારણની શુદ્ધિથી તમે લાભ કરવાનું ઇચ્છો છો ? એમાનું એકે જોવાનું નથી વેદવિદિત કર્મનો લાભ કરવાથી પ્રત્યાય થય તે અહીં જોવાનું છે

જો વિરક્ત નથી, મૃદસ્થ છે, એની પાસે સાધન નથી એ કારણથી એની શુદ્ધિમાં કર્મલાભ અગ્યો છે, તો તે અસંભવિત છે જો વિરક્ત દેવ તેને કર્મ લગવા માટે ગુરોપદને જોવાનું હોતુજ નથી. જેને અત્મચાત્ર નથી એવાને કર્મ અને કર્મના ફળને વિશે અસંયત્કુદ્ધિ હોવાજ નહીં પરધર્મનું અનુસરણ કરવામાં અભિચારદોષ રહેલો છે વળી કુઠિયાકુસંગનો સંન્યાસી

માળાપતી સેરા કરનારો, શિખા રાખનારો અને યજ્ઞોપવિત ધારણ કરનારો હોય છે એ ધરનો ત્યાગ કરતો નથી તેને સાધના માટે સાધનો મેળવવાના અને કરવાના હોય છે આનું નિશ્ચિત કરીને કર્મમાત્ર દોષવાળાંજ હોય છે, દિસાનળાંજ હોય છે એવું સિદ્ધ થયું છે ગૃહસ્થોના એક એક કર્મ દિસાથી મુક્તજ નથી દર્શને ૧૫૧ લાવવો, સમીધને માટે લાકડાં ૧૫૨ના વળી તેમાંથી સડેના લાકડાંમા જીવડા પણ હોય અને તે લાકડા સાથે બળી પણ જાય-આ બધામા દિસા રહેલી છે તો પછી બીજા ઝોનું દિસાયુક્તાપણ કહેવામા આવ્યું છે એ જરાપણ અયુક્ત નથીજ કર્મમાત્ર દોષથી પૂર્ણ છે વિચારી જોના સમગ્રજ તેમ છે શ્રુતિ કર્મ માટે કહે છે કે આશ્રમીઓ માત્ર દિસા કરનારાંજ છે દિસા કરનીજ ન ઘટે બધા પ્રાણીઓ જડજીવંત તમારા જેવાંજ છે અને જન્મેના છે-^૧ ન હિસ્યાત્સર્વભૂતાનિ ।

કર્મ માટે થતા આરભ સાથેજ ઇન્દ્રિય ઉત્ક્રાંતી સથેજ, દિસાનો આરભ થાય છે કારણકે આ જીવ કામભયજ છે જીવ જે જે કામ કરે છે તે કામનાની પ્રેરણાથી કરે છે રજોગુણ સગથીજ બરેનો છે તે તૃણાદિ ઉદ્ભવેનો થય છે તે જીવને કર્મના સગ સાથે જોડે છે કર્મનું થયુંજ કામનાના સ્વરૂપથી આરભાય છે એ રજોગુણનું કારણ છે એ દોષનાળું છે એ દોષનાળું હોઈને સર્વકર્મો દોષનાળાંજ છે, એવું કહેવાય છે જેમ અગ્નિ ઉત્પત્તિ પૂર્વે ભાવ કે અભાવ વિના ધૂમાડાની સાથેજ ઉદ્ભવે છે તેમ માનવીઓ માત્રથી કરાતા કર્મોની સાથે દિસાનો દોષ લાગુ રહેનો હોય છે કર્મનું મૂળજ રજોગુણ છે રજોગુણમા કામના છુપાઈને રહેલી હોય છે એવીરીતે પરધર્મ પણ એવોજ દોષનાળો છે ભાવ અભાવ વિના પણ કર્મની પાડળ કામના અને કર્મની સાથે દિસા દેવજ છે આ જોતા પરધર્મના અનુસરણ સાથેજ અશ્રદ્ધાનો દોષ સ્વાભાવિકજ છે અને બીજો દોષ રત્નધર્મના ત્યાગનો રહેલો છે ત્યાગ અને સ્વીકાર એ બેઉ ક્રિયા સાથેજ દોષ રહેલો છે એ વિચારી જોનાથી સમજી શકાશે ત્રીજો દોષ મના કરેલું અસ્વાભાવિક કર્મ કયાથી લાગે છે ઈશ્વરની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવું એ ત્રીથો દોષ છે જુઓ ! તમારું એક કારખાનું છે તેનો મેનેજર એન્જનીયર અને એન્જનીયર મેનેજરનું કામ કરવા માટે મારફત રીતરતું બને રીટર કારફતનું દરવાનું હં ક્યાકનું અને હેડનારું દરવાનું કામ કરવા લાગે તેમા કાર્ક દોષ તમને જણાય છે ? વિચાર કરો જોષએ ?

હું તમને એક વર્તમાન દર્શાવેલો બતાવું. અગ્રેજોને આવ્યા પહેલાંનું કડિયાકામ, સુધારીકામ તપાસો! ભૈષ્યાર્થ, વખતના પુરાણ, આજે-પણ દયાવતી બતાવતાં મકાનો, મહેલો અને કિલ્લાઓ જુઓ! જૈન, મંદિરો જુઓ! સેંકડો વર્ગોથી તમારી નજર સમક્ષ હિમાં રહેલાં સ્થાપત્યો તપાસો અને હવેનાં યોગી મજુરી વ્યાપવાનાં કારણો અને કમાવાને યોગ્ય મહેનતણે પણ એજ સુધારનું અને કડીયાનું કામ કરતા કુંભારો, ગોઝારાણાઓ, કોળીઓ, અને માછીમારોનાં હાથનાં કામ જુઓ! દુગ્ધરો રૂપિયાના ખર્ચે સીમેન્ટ કોનક્રીટ અને સળિયાલરી ઉભા કરેલા અને મજબૂત કામના હિમાયતીઓ-પણ પોતાના આશ્ચર્યથી જુએ છે કે આવાં કામો બધાયા પછી એક વર્ષમાંજ એમાસામાં એ કામોમાં મોટી મોટી ચીરાડો પડી જાય છે; શીટ કરેલાં બારીબારણા વસાવા મુરકેલ પડે છે અને ક્યાંના આખા મકાનમાં દોષ, દોષ અને દોષનાંજ દર્શન થાય છે. કારણ માત્ર એક છે અને તે સ્વાભાવિક સુધારો અને કડિયા સિવાય સર્થ પડેલાઓના કામથીજ આ મોકાણો ઉભી થાય છે.

આજ કારણથી ચૂદસ્થ, અભાગી, અને મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે ચત્તનો આરંભ કરનાર જે કોઈ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય કે શૂદ્ર હોય તેણે પોતાની જાતિ, વર્ણ અને આશ્રમને ઉચિત, નિમિત્ત કરીને, શ્રુતિરમ્ભિતિ વડે વિદિત થયેલું કર્મ પોતાને દોષવાળું પણ જણાતું હોય, છતાં અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટે અવશ્ય કરવુંજ જોઈએ. પોતાનાજ ધર્મના આચરણથીજ, આત્મા શુદ્ધ થાય છે અને પ્રપત્તનીસ મુમુક્ષ નિર્વાણને પામે છે. એક શ્રુતિ તેવુંજ કહે છે કે-“વેદોદિતં સ્વયં, કર્મ નિત્યં કુર્યાદવન્દિતઃ નદિ કુર્વન્ યથાશક્તિ પ્રાપ્નોતિ પરમાં ગતિમ્.” ભાવાર્થ:-“વેદોએ આજા કરેલું પોતાનું કામ તંદારક્ષિત થઈને અવશ્ય કરવું ધરે. જે કોઈ યથાશક્તિ પોતાની જાતિનું, વર્ણનું અને આશ્રમનું કર્મ કરે છે તે પરમગતિને પામે છે.” આવું હોઈને વર્ણાશ્રમી મોક્ષાર્થીએ સંસારબંધ મુક્ત થવા માટે સ્વધર્મનેજ આચરવો જોઈએ.

પ્રમુગ્રેમીઓ! પરમગતિ માટે પ્રથમ તો ચિત્તશુદ્ધિનીજ આવશ્યકતા છે. માટે મોક્ષાર્થીએ સમજી લેવું ધરે કે “જ્ઞાન અને કર્મ એ બેઉમાં કર્મ એ સાધન છે અને જ્ઞાન એ સાધ્ય છે. આ બેઉ સાધ્યસાધન ભાવવાળાં છે એવું શાસ્ત્રોમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે, જ્યારે કર્નબંધ દોષવાળું છે, છતાંપણ એ કર્મ

કર્મા વિના ખીજા કોઈપ્રકારે ચિત્તાશુદ્ધિ થતી નથી, માટે અવસ્ય કર્તવ્યકર્મ કરવું જોઈએ શ્રુતિ અને સ્મૃતિમા આજ્ઞા કરાયેલા કર્મોમા દૃષ્ટતા રહેતી નથી. એની રીતના કર્મો કલ્યાણના સાધનારાંજ હોય છે, તે સાત્ત્વિક હોય છે સાત્ત્વિક કર્મોથી બહુ, જન્મોમા પરમેશ્વરનું આરાધન કર્યા પછી એ પ્રસન્ન થાય છે અને એમની દયાથી મોક્ષાર્થીની ચિત્તાશુદ્ધિ થાય છે. ચિત્તાશુદ્ધિથી, સાત્ત્વિક શુદ્ધિથી અને સાત્ત્વિક કર્મથી પરમેશ્વરનું ઠીક આરાધન કરીને જેણે જ ત કરણની શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેલી હોય છે, તેને તો સદૃશ એકજ વખત ઉપદેશ આપે છે અને તે ઉપદેશ એને લાગી જાય છે અને અત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આવા આત્મજ્ઞાની યોગાઢ સન્ધાસયોગરૂડે બ્રહ્મપ્રાપ્તિ કરે છે સન્ધાસ વિના બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થતી નથીજ

જેની શુદ્ધિમા ખીનકુલ આસક્તિ રહી નથી, વિષયો પ્રત્યે જેની શુદ્ધિ સખધરહિત છે, સર્વ વિષયોમા, સર્વ કર્મોમા, કોઈપણ સ્થાનમા, કોઈપણ લોકમા અને દેવતામા-જોગનનાની, કરનાની, સ્થિર થનાની યા પ્રાપ્ત કરવાની આજ્ઞા વિનાની હોય એવી શુદ્ધિમા આદમીને, અસક્તાશુદ્ધિવાળો કહેવામા આવે છે. મતલબકે દરવગ્રાન નામરૂપને મિથ્યા માનનાના નિશ્ચયનાળો, સર્વત્ર વિષયમાત્રમા પૂર્ણ વૈરાગ્યનાળો કહેવામા આવે છે પૂર્ણ વૈરાગ્ય રિત, સર્વત્ર મિથ્યાશુદ્ધિ રિતો અસક્તાશુદ્ધિ રિતો, અવગનિષ્ઠનું જ્ઞાનનિષ્ઠપણું જાનનું અસંબંધિત હોનાથી વિદ્વાને સ્વયં પોતે સમમિત થઈને પોતાના મનને પોતાના કાશુમા કરી લેવું જોઈએ

પરમગતિ પામનાને માટે મનુષ્યે અસક્તાશુદ્ધિનાળા થવું જોઈએ એમ કહેવામા આવ્યું અને અસક્તાશુદ્ધિવાળો કેને કહેવો એ સમજાવવામા આવ્યું. પરમગતિને પામનાને જિતાતમા પણ થવું જોઈએ જિતાતમાવાળો એટલે તીવ્ર વૈરાગ્યરૂડે શ્રદ્ધાપૂર્વક લાખા વખત સુધી નિલનિરતર 'હું આત્મા છું' એવી ભાવનારૂડે અભ્યાસ કરીને જેણે મનને-આત્માને-પોતાને છતી લાંબને જેણે બ્રહ્મમા રિયરતા કરી હોય એના આત્માનાળો મનુષ્ય, ચિત્તને વરા કરનારો મનુષ્ય-જિતાતમા કહેવાય છે

અસક્તાશુદ્ધિપણું અને જિતાતમાપણું સિદ્ધ થયા છતાં શરીરના સુખની અપેક્ષાનાળો અને પરિચ્છેદ કરનારો મનુષ્ય હોય, યોગી હોય, તો પણ તે યોગીની

જ્ઞાનનિષ્ઠા સિદ્ધ થતી નથી. આટે પરમગતિપ્રાપ્તિની ધ્વજાવાળા મુમુક્ષુએ અપરિમલિ અને શારીરિકમુખની અપેક્ષા વિનાનું થઈ જતું ઘટે શારીરિક મુખની અપેક્ષા વિનાના માનવીને 'વિગતસ્પૃહ' કહેવામા આવે છે. 'વિગતસ્પૃહ' એટલે દેહ ઉપરથી અને પરિમલિ ઉપરથી જેની અપેક્ષા ઉડી ગઈ છે એવો અથવા 'મને આ વસ્તુ મળે તો હીક યા ગારી આ વસ્તુ ચાલી ન જાય તો હીક અને મારા શરીરને કાષ્ટ કષ્ટ ન પડે તો હીક' એવી ચિંતા વિનાનો હોય એવો યા સમયે પ્રારબ્ધવશ જીવનારો, સંગ્રહ-ખબેકામગી-દડ અને કાચલી ધારી હોય તે 'વિગતસ્પૃહ' કહેવાય છે.

સ્પૃહા વિનાના અન્યા વિના સન્યાસી એટલે પૂર્વોક્ત સાધનસપ્ત થયેનો મોક્ષાર્થી, આત્મતત્વનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હોય એવો, લીંઘ મોક્ષેન્દ્રપર આશ્રિત થયેનો નિરાગી, પોતાને જાણને વિરે માન્યતાવાળો, નિરતર જ્ઞાતિજાવાળો અને તે વડે જેને જ્ઞાનનિષ્ઠા પ્રાપ્ત થયેની છે એવો, અથવા 'સત્ય જ્ઞાનમનત ગ્રહા' એવું જે જ્ઞાન તે 'હુ છુ' એવું પોતાનું જ્ઞાતકારતાપણુ બીજા કોઈ પણ જાન વિના સપ્ત થયેનું હોય એવો આવા સન્યાસભાવથી નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ આવે છે. નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ એટલે ઉપર મધ્યમા અને નીચે 'નૃજ સર્વ કંઈ છુ' એવું યથાત્મ નિરામ જે સન્યાસથીજ સિદ્ધ થાય છે તે આત્મા કળારહિત, કિનારહિત ચાત છે. જ્યાં ક્રિયા નથી ત્યાં નિષ્ક્રિયતા હોય છે. આત્માના સાક્ષાત્કારથી ઉપજતી જ્ઞાનનિષ્ઠાની સિદ્ધિ તેને નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ કહે છે. 'મ' પ્રવાનો અભાવ તે નૈષ્કર્મ્ય-જ્ઞાનભાવ આના જ્ઞાનભાવની પ્રાપ્તિને નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ કહેવાય છે. બીજાકુલ પોતાના આત્માને જ્ઞાન સમજવાની અવસ્થાના સહાયવાળી સ્થિતિને નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ કહેવાય છે. પોતાનું અને જ્ઞાનનું બેદરહિતપણુ હાય એવી હાલત ઉત્તમ અને પરમ છે, આટે તે નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ કહેવાય છે.

આ નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ વિનાની બીજી અભિમા, ગરિમા લાધિમા, પ્રસિદ્ધિ વગેરે અને સાલોક્યસિદ્ધિ બેલ્લાપિત હોવાથી, મોદ પમાપનારી હોવાથી, જીવને જન્મમરણરૂપ સસાર ચક્રપરથી ઉતરી ચકતી નથી. જ્યારે નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ સ્વસિદ્ધિ હોવાથી, સાક્ષાત્કારતાયુક્ત હોવાથી, દૈતમાનરૂપ અજ્ઞાન વિનાની હોવાથી અવિદ્યાને નાશ કરાવી ના સારચક્રપરથી ઉતારીને જ્ઞાનવિદ્યાને સ્વરાજ્યસુખમા સ્થાપિત કરે છે, આટે તેનું ઉત્તમપણુ જે મહુ છે તે યુક્તજ છે. આ નૈષ્કર્મ્ય-

સિદ્ધિને અલ્પવિદ્ય યતિએ સંન્યાસવડે સપાદન કરવી થતે નિરંતર અલ્પનિષાધી ઉપગતી આખેહળ સાક્ષાત્કારતા વડેજ, એ સિદ્ધિ આવે છે, અને બીજા કોઈ સાધનથી આવતી નથી. અથવા આ નૈષ્ઠર્થસિદ્ધિ-અલ્પકાર, બળ, દર્પ, વગેરે, સદાશુનો ત્યાગ કર્યાથી અને ‘હું, મારું’ મરી જવાથી આવે છે. અથવા પોતાના કર્મવડે એ પરમેશ્વરનું પૂજન કરીને, સાત્વિક બનીને, મુમુક્ષુ બનીને, સાત્વિકભુદિવડે, સાત્વિક કર્મેવડે અનેક જન્મોમાં પરમેશ્વરનું બરાબર આરાધન કર્યાથી, પરમેશ્વરનો અનુગ્રહ થવાથી, અંત કરણ શુદ્ધ થવાથી એકજ વખત ‘તત્ત્વમસિ’ એવો સદ્ગુરુનો ઉપદેશ ગ્રહણ થઈ જવાથી, આત્મવિજ્ઞાન આવી જવાથી, પંડિતને પુત્રેપણા-વિતેપણા-લોકેપણા છૂટી જતાં નૈષ્ઠર્થસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. થઈ એ પંડિતને સર્વ કર્મો છોડે છે. જેના કર્મો છૂટી ગયાં છે એવા અધિકારી સંન્યાસીને પરિપક્વ અંત કરણવાળા અલ્પનિષ્ઠને એ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ સિદ્ધિ ધર્મોના અનુસરણ વિના, સંન્યાસાશ્રમ વિના આવતી નથી વિહિત કર્મોના અને સાધનોના ત્યાગથીજ સંન્યાસી બનાય છે. અલ્પ-અર્થાશ્રમના, ગૃહસ્થાશ્રમના કે વાનપ્રસ્થાશ્રમના એ સિદ્ધિ આવતી નથી. મોક્ષાર્થી, અલ્પવિદ્યએ સંન્યાસવડેજ આ સિદ્ધિ સપાદન કરવી જોઈએ, એવું સદ્ધિ થાય છે.

એને સપાદન કરવામાં દેહાધ્યાસ મુખ્યત્વે કરીને વિધન કરનારો થાય છે ‘હુંજ આ વસ્તુ કરી શકું, જો એ વસ્તુ મારાથી થઈ ન હોત તો, મહાન અનર્થ થાનો સલામ હતો’ આવો એક ભાવ, અને ‘આ કરવું એ મારી શક્તિમાં છે’ એવો બીજો ભાવ એ દેહાધ્યાસથીજ ઉપજે છે. આ દેહાધ્યાસથી માનવી પોતાની અલ્પતા વીસરી જાય છે, ત્યાં નૈષ્ઠર્થસિદ્ધિ કેમ સંપાદન થઈ શકે ?

દૃષ્ટાંત:-એક બહુ ભારે તરવેરો હતો તેને ગમેવેવા ઘેરા અને ઉંડા પાણીમાં પણ તરવાનું બહુ સાઈ આવડતું હોય, કેઈ માણસ જો ફૂંકા, નંદી કે સમુદ્રમાં ફૂંખતો હોય તો તેમને મદદ કરી બહાર કાઢતો હતો અને આમ એને પાણીમાં તરવાનું અને બીજાઓને જીવતદાન આપવાનું ભારે અભિમાન હતું.

એક વખત આ માણસને પોતાને સાસરે કંઈ લગ્ન પ્રસંગમાં હાજરી આપવા જવાનું હિતું અને સાસરાનું ગામ ત્રણેક ગાઉ દૂર હતું. રસ્તામાં કાંઈ મુશ્કેલી નડે એવું ન હતું એટલે એણે વિચાર કર્યો કે ‘બપોરના નીકળીશ

તો સાંજસુધીમાં તો પહોંચી જઈશ.' આ પ્રગણે એ નીકળ્યો. પણ ખરો
પણ ઉનાળાનો વખત હોઈ પુષ્કળ તાપને લીધે એ પરસેવાથી તરબોળ થઈ
ગયો. વળી રસ્તાની ઉંડતી ધૂળ એનાં પહેરેલાં કપડાં અને શરીરપર પડી
એટલે એ તરવૈયાના દેહાર તદ્દન બદલાઈ ગયા. એને પોતાને પણ આ વેરો
સાસરાના ગામમાં જવાનું દીક ન લાગ્યું એટલે આમની બદાર એક તળાવમાં
નાહી, કપડાં બદલી સાસરે જવાનો નિશ્ચય કર્યો. તળાવ ગામથી થોડું દૂર
હતું, અને વળી એકાંત જંગલ જેવા પ્રદેશમાં હતું એટલે તેણે તરતજ કપડાં
ઢાલી તળાવના પાણીમાં મૂકીધું. એકતો તાપને લઈને કંટાળેલો અને ચાલવાથી
થાકેલો એટલે એ તરવૈયો તળાવના ઠંડા પાણીમાં પડાંજ ખુશખુશ થઈ ગયો.
એને થોડુંક તરવાની ક્ષમ્તા થઈ આવી અને તેથી તરતો તરતો તે તળાવના
મધ્યભાગ સુધી પહોંચી ગયો. આ તળાવમાં પુષ્કળ કમળા ઊગતાં હતાં અને
તે કારણે પાણીમાં કમળાની ઢાંડીઓની બહુ ભારે ભજ બાઝી મઘ હતી. આ
ભજ એની યુગ્મવશ્ય ભરેલી હોય છે કે અંદર ફસાવલી વસ્તુ વહેલી વહેલી
બહાર નીકળી શકે નહીં. પેલો તરવૈયો પણ તરતાં તરતાં એવા ગેલમાં આવી
ગયો હતો કે એને એ ભજનું ભાનજ રહ્યું નહીં અને પરિણામે પાણીમાં
પગ પછાડતાં એનો એક પગ ભજમાં ભરાઈ ગયો. તરવૈયાએ ભેર કરી પગ
ઠાકવા માંડ્યો પણ જેવો એવી અંદર અક્ષણે કે બીજા ભજમાં ભળવાય અને
આમ એનો પગ એવો તે બંધાય ગયો કે તેમાંથી નીકળ્યોજ નહીં. છેવટે
થાકી ગયો; હતાશ થઈ ગયો.

પ્રભુપ્રેમીઓ! માનવી પોતાના પ્રાણ બચાવવાને પ્રયાસ કરતો નથી
અને બહુ બહુ સાવધાન હોય છે. પણ જ્યારે પ્રત્યક્ષ નકામ જાય છે, ત્યારે
એ પોતાને સંકટપ્રસ્થ થયેલો માને છે. કેટલાક શરજ્ઞાતમાજ ભગવાનને યાદ
કરે છે, જ્યારે બીજાઓ નિરાશ થયા પછી ભગવાનને યાદ કરે છે, કેટલાક
મૂર્ખાઓને ભગવાન યાદ આવનાજ નથી આપણી વાતોના નાયક તરવૈયો
પોતાની ચક્રિતનુ ભારે અભિમાન રાખનારો હતો, છતાં ગામપ્રગામમાં રહેલો
કોઈ વખતે સંભળ્યું હશે કે 'સંકટમાં હરિસ્મરણ કરનારને ભગવાન
દુઃખમાંથી છોડાવે છે' એટલે આવા કપરા સંજોગો ભેટી, કોઈ તળાવના કાંઠા
ઉપર પણ ન દેખાવાથી એણે ભગવાનને પ્રાર્થના કરવા માંડી. "હે ભગવાન!
સંકટમાં આવી પડેલાને તમે બચાવો છો એ વાત જો સાચી હોય તો હે

દીનાતાય ! તમે મારી બહારે ધાઓ ! હે દીનખણુ ! હે દુખીયાના બેલી ! હુ
ચાકી અયોધુ મારાથી પાણીની બહાર નીકળાવુ નથી અને તમારા સિનાય
ખીન્ને કાંઈ બચાવનાર પશુ હુ જોતો નથી જો વહેવો આવી મને નહીં
બચાવો, તો હવે હુ રૂબી જમણ, મરી જમણ "

પ્રભુપ્રેમીઓ ! જો આ તરવૈયો આત્મચાની હોત તો પ્રથમ તો એ ઉઠા
પાણીમા નાહવાની મજા લેનાજ ન ગયો હોત અને ખીજુ આકૃતમા આવી
પડતા એણે ઇશ્વરને બચાવવાની પ્રાર્થના ન કરી હોત, નદીને પેનેપાર જતાં
પણુ જો કાંઈ ઘરમાની વહેણુમા તણાઇ જાય તેણે તે બચાવને પ્રભુપ્રાર્થના
ન કરે જોને નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિ થઈ રોય તે એણે કે ક્રિયા કરતો નથી.

વાર ! ભગવાને પેના તરવૈયાની પ્રાર્થના સાંભળી, અને તે અવકાશને
અન્નપ્રાપ્તિ પમાડે તેવી ગીતની ઘટનાદ્વારા તરવૈયાને બચાવ્યો એ મદના એવી
થઈ કે પેના તરવૈયાના પાણી ઉપર હાયપગ પછાડાના અવાજથી તળાવના
કાંઠા ઉપરના ઝાડપર એક મોર બેઠો હતો તે બડાયો અને પાખો ફફડાવતો
વિચિત્ર અનાજ કરતો ઉઠ્યો ઉડતા ઉડતા થોડે દૂર કેટલીક ગાયો જ્યાં ચરતી
હતી તે બાજુ ગયો અને ગાયોના ઉપરથી એ ઉઠ્યો મોરની પાખોના
ફફડાટથી અને વિચિત્ર અનાજથી પેલી ગાયો પણુ બડકી અને 'દહા !
દહા !' કરતી, પૂછણ ઉચા કરતી દોડવા લાગી અને દોડતી દોડતી તળાવપર
આવી પહોંચી આમ ગાયો ગભરાટમા દોડના માડી એટલે એમને ચરવાના
આવેલો ગોવાળિયો પણુ તેમની પાછળ દોડતો તળાવપર આવી પહોંચ્યો અને
એણે પેના દુમતા તરવૈયાને જોયો. તરવૈયાએ ગોવાળિયાને જોઇ આનંદમા
આવી પોતાને બચાવના કહ્યું અને તરતજ ગોવાળિયાએ પોતાના મોથાનો ફેટો
છેડી એક ઉઠા પોતાની પાસે રાખી ખીન્ને છોડા તરવૈયા તરફ ફેરવ્યો તેણે
તે પકડી લીધો અને ગોવાળિયાના ખેતવાથી તેના પગે વળગેલી જાલ ધૂની
ગઈ અને આમ તરવૈયા બચી બહાર આવ્યો

બહાર આવ્યા પછી પેનો તરવૈયા ગોવાળની ઉપકાર કર્યાની લાગણીની
અસરવાળો થયો હતો, પણુ એનાથી ઉપકારનો એક રાજદ પણુ ઉચ્ચારાઇ
શક્યો નહીં. કદાચ કાંઈ કહ્યું પણુ હોત, પણુ પેના ગોવાળને તેનાથી કાંઈ
સતોષ પણુ થયો ન હોત, કારણકે તેને તો આ ઉપકારના કર્મના બદલામા

કાંઈ શરીરના સુખ માટે. પેલો તરવૈયો કાંઈ આપે-એવી ઈચ્છા હતી. છેવટે તરવૈયાએ સાસરાનો ગામમાં જવાનું હવું એટલે પેલા ગોવાળને પોતાનું ગામ અને ઘરનું ઠેકાણું આપી બે દિવસ પછી આવ્યા કહ્યું. ગોવાળને શું નોંધવું હવું તે એણે કાંઈ કહ્યું નહીં, પણ બે દિવસ પછી રોજ એ તરવૈયાને ઘેર જાય, ચાહ પીએ, ખીડી પીએ, કાંઈક ખાય અને કાંઈક વખત આનો બેઠાનો સંઈ પણ નાંધ. આમ ઘણો વખત ચાલ્યું. તરવૈયો સમજી ગયો કે આ ગોવાળ મને બચાવી રોજ મને એના દાંડમાં રાખવા માંગે છે એટલે એણે એ સંજોગ આણે કરવા વિચાર કર્યો. એક દિવસ એ બહારમાં ચાલ્યો ગયો. ગોવાળિયો આ વાત જાણ્યો ન હતો એટલે એનો ફેર નહોતો ગયો, ઉપરાજપરી આમ બહુ દિવસ તેને પેલો તરવૈયો મળ્યો નહોતો. એક દિવસ આચિતા રસ્તામાં બેઠીજ્યા ભેગા ચઢ ગયા. ગોવાળે તો તેને જોતાંજ એક ધપ્પો લાગાવી લીધો અને બોલ્યો “નીચે! હસી! મારાથી સંતાતો તું ક્યાં જાગી ગયો હતો? આવું કરવા મને તે દિવસે તને બચાવવા બોલાવ્યો હતો? રૂખીને મરી ગયો હોત એ બૂલી જાય છે કે થોડી ચાહ કે એકાદ ખીડીના લોભે આમ સંતાયા કરે છે?”

તરવૈયાએ મને તને રૂખતો બચાવ્યો છે, હું નહીં હોત તો તું તો મરી જ ગયો હોત. આવા વાક્યો ધણીએવાર ગોવાળિયાને બોલતાં સાંભળ્યો હતો. આ વખતે એની ધીરજ ખૂટી ગઈ. એ કહ્યું ગયો અને બોલ્યો “અધ્યા! એમાં તું વારંધડીએ શીદને ફલાયા કરે છે? હું મરી ગયો હોત તો તેમાં શું થઈ જવાતું હવું! બેવફા! હું જાણે છે કે તું મને બચાવ્યો છે, પણ તેમ નથી. મને તો ઈશ્વરે બચાવ્યો હતો ઈશ્વરે હું તો માત્ર નિમિત્ત હતો. ભગવાનની ઈચ્છા વિના એક પાંદડે પણ દાઢવું નથી, તો હું કેણું! ખોદું, સેનો અભિમાન કરે છે?” ગોવાળિયો પણ ગાંજ્યો જાય તેવો ન હતો. તેણે જવાબ દીધો “બેસ બેસ, દહે! એટલે ભગવાનવાળો ન બોલે હોય તો! છેવટે ભગવાને પણ નિમિત્ત તો મનેજ બનાવ્યો હતો ને? એ કેમ બૂલી જાય છે?” તરવૈયાએ જવાબ દીધો “અધ્યા હા! હું નિમિત્ત તો ખરો, પણ તેપણ પાંચમે નિમિત્ત થયો હતો તે હું જાણે છે? જો રૂખતા બચવા મેં દાઢપણ પછડેલા તો પ્રથમ નિમિત્ત, તેનાથી મેર ખીધો અને હિચો એ ખીજું નિમિત્ત, ગાયો ભાંડી અને તળાવપર દોડી આવી એ ત્રીજું નિમિત્ત, તેની પાછળ હું દોડતો

આવશે એ એથુ નિમિત્ત અને તારા માથાપરનો ફેટો એ પાંચમું નિમિત્ત, જો તે ટોપી પહેરી હોત તો'તું અને કાંઈ બચાવી શકાતો હતો'કે? માટે ગિથ્યા અલિપ્ત ન કર! એમા શું તારી કાંઈ માણસાઈ છે?'' ગોવાળ-જોત્યો ''તારે 'શું' કરેલો ઉપકાર 'મૂવી જવો' એ શું તારી માણસાઈ છે કે?'' આર્મ આ બેઉ લડી પડ્યા અને જીવ્યા સામુંથી એક જીવન સાથે દુશ્મનની રીતે જીવ્યા અરતુ

મનુષ્યોએ! આ દુનિયામાં જે અશાંતિ જોરામાં આવે છે, તેનું મૂળ શારીરિક, બોગભાવના, ઇન્દ્રિયાગ્રાસની લાંબેના અને રિપ્તિદાનની ભાવના વિના ખીજું કશું નથી. અનિદાની 'કાર્યરૂપ' ભાવના વડે અસાત્વિક સંકલ્પ, અસાત્વિક નિશ્ચયો અને અસાત્વિક કર્મો એ અસાત્વિક બુદ્ધિવાળા અસાત્વિક કર્તાઓંથી થાય છે. માટેજ દુનિયાને દુઃખમય સમજાવવામાં આવે છે અને મીઠી કરવાને મથનારા અને મોજ માણનારા વિરલાભ હોવાથી એને દુઃખમય કહેવામાં આવે છે. આરા જીતેને કંઈ લાપમા કેમ કહેવું નથી કે-'' નાહાયકો! દુનિયા દુઃખ અમવાને માટે કે દુઃખની સજા ભોગવવાને બનાવી નથી. મુજે જીવવાનો હુન્નર થાને કળા યા વિદ્યા એ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સહેલાયથી શીખાય તેટલા માટે ગીતામાં ગાયેલી છે એમ સમજો. ''

ન્યાયશાસ્ત્ર ભણનાથી, આયુર્વેદ, વ્યાકરણ કે જ્યોતિષ લેખનાથી દુનિયાં મીઠી થતી નથી સાત્વિક બુદ્ધિવાળા મનુષ્યોજ દુનિયાને મીઠી બનાવી શકે છે અસાત્વિક બુદ્ધિ કેને કટેની એ જાણવા સાલ્યો -

દુષ્ટાંતઃ-આર જુવાન બ્રાહ્મણો આજીવિકાની રોષ માટે પોતાનું ગામ છોડી પરદેશ આવ્યા બહુ મુસાફરી કરી મળ્યુ આરેમથી એકને પછુ કોઇપણ ગામમાં આજીવિકા ન જડી આરેજણા સાથેજ ફરતા રહ્યા ફરતા ફરતા એક રાજધાનીના શહેર તરફ આવીને બહાર એક ધર્મશાળામાં ઉતર્યા આ આરેજણા વિદ્વાન હતા પણ બુદ્ધિને ગીચ મૂઢી ભણેના હતા બન્ને ભણેલા હતા પણ ગણેલા ન હતા આરેમથી એક જણુ નૈયાયિક, બીજો વૈષ્ણવ વૈયાકરણી અને ત્રીયો જોશી હતા હતા તો આજીવણુ તેમના પિતાઓએ સંધ્યા, અગ્નિ-

હોન, વૈશ્વદેવ, વેદવેદાન્તના શિક્ષણથી તેમને બાળપણથીજ વચિત રાખ્યા હતા અને પેટ બેરવાનું શીખવવાની તમના રાખી હતી.

હવે ધર્મશાળામાં ઉતારો કર્યા પછી બોજનના પ્રવંધ આટે સામગ્રી લાવતા ચારમાંથી એજણા-નૈવાયિક અને વૈદ્ય સહેરમાં ગયા, બેથી સ્નાન કરી બેસી ગયા શનિની શાંતિનો જાપ જપવા અને વૈયાકરણી 'કૃ કરણે' ગોખતા ગોખતા લાકડાઅડધાના બળતણની શોધમાં પડ્યા. સહેરમાં ગયેલા વૈદ્ય જે જે વસ્તુ ખરીદવાનું કહે એ નૈવાયિકને મોઢી પડે અને નૈવાયિક જે વસ્તુ ખરીદવાની કહે એ વૈદ્યને પાત-પીત-કંક વધારનારી જણાય આખરે બેઉજણા લીબડના ઝાડપરથી પાદડા લઈ જઈ તેનું બોજન કરવાના એક નિશ્ચય પર આવ્યા. નૈવાયિક પેલા બચ્ચાથી ખુશ થયો અને વૈદ્યે લીબડનો આદાર ઉત્તમ જણાવ્યો. નૈવાયિકના મનમાં આવ્યું કે 'વિનૈવ મુલયેનાવામં શોભનમ્।' અર્થાત્ 'કિંમત વિના મળેલું સુદર હોય છે' બ્યારે વૈદ્યે કહ્યું કે 'સર્વરોગહરો નીચઃ।' અર્થાત્ 'બધા રોગને હરનારો લીબડ છે.' આમ લીબડનાં પાદડાં લઈ તેઓ મુકામ પર આવ્યા, એટલે વૈયાકરણીએ પાંદડાને માટીની ઢીમમાં બાંધવા, મૂકવા, અને નીચે અગ્નિની આગમાં આપી. થોડાં વખતમાં પાંદડા બકાયા અને પાણી ઉઠળાતું બોલું થયું એટલે અંદરથી 'ભા, ભા, ભા' આવે અવાજ આવતાં લાગ્યો એટલે વૈયાકરણીને થયું કે 'મર, મર' આવે ઉચ્ચાર શુદ્ધ છે માટે આ અશુદ્ધ ઉચ્ચાર કરે છે એનાથી છુદ્ધ બગડે, માટે 'અશુદ્ધોચાર મા-કુરુ મૂઢ।' અર્થાત્ 'હે મૂખ! અશુદ્ધ ઉચ્ચાર ન કર' કહેતા પેલી ઢીમને લાત મારી એટલે ઠીજ લાંગી મધ અને બધા પાદડા ચૂનામાં અને મુઠમાં રગડેલામાં અને વધુમાં વૈયાકરણીનો પગ દાગ્યો. ચારેજણાને તે દિસે ઉપવાસ થયો, પંજ પોતાની ધારણામાં બરાબર રહ્યાની ખુશાલીમાં ઉપવાસે તેમને બહુ વ્યથા ન કરી.

હવે તેઓએ સાડું મુદર્ત જોઈને સહેરમાં પ્રવેશ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો તોથીએ મધ્યરાત્રે અભિજિત નક્ષત્રમાં પ્રવેશ ઉત્તમ હોવાનો અભિપ્રાય આપ્યો અને આ ચારેજણા મધ્યરાત્રિએ દિલ્લાના દરવાજાપર આવી ઉભા રહ્યા પણ પહેરેગીરોએ દરવાજા ઉઘાડ્યો નહીં. આવું ઉત્તમ મુદર્ત પછું આવતાં નિસળ થાય માટે તેજ ધડીએ પ્રવેશ કરવાના ધરાવથી. તેઓ ચારેજણા મગાને દરવાજાનું બારણું ઘેડું ખોલી રાખ્યા અને માડ એક જણથી પેસાય તેટલો

રસ્તો કરી એક પછી એક અર્ધ દાખલા થયા. દાખલ થતાની સાથેજ સિપાઇઓએ તેમને એટકમાં લીધા અને સવારે ગાવાપીઠ સમક્ષ ખડા કરી, બળજબરીથી પ્રવેશ કરવાનું તહેામત મૂક્યું. ગાવાપીઠે ગુનેગાર ઠેરવી તેમને એક વર્ષની કેદ ફરમાવી. અસ્તુ.

૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧

પ્રભુપ્રેમીઓ! દુનિયામાં માનવીઓને, દુઃખ આવી, પડવાના કારણો રાજસી અને તામસીજ હોય છે. એક લાલચથી લપટાયેલું માનવી એક કામ સિદ્ધ કરતા એ કામને ઉપકારક સાધનો ઉભા કરવામાં નિષિદ્ધ અને દૂષિત ક્રિયાઓ અને એટલેઓ કરે છે. એનું પરિણામ આખરે દુઃખમાં આવે છે પ્રારબ્ધવશતા તો કામને સૂઝતીજ નથી, તેમ પ્રયત્નોમાં દુષ્ટતા લગવાનું જ્ઞાન પણ તેમને રહેતું નથી સુખ કેમ અને ક્યાથી આવે?

મહાભારતના યુદ્ધનું કારણ ધૃતરાષ્ટ્રની રાજસી બુદ્ધિજ હતું એમ તમને જણાય વિના નહીં રહે. વળી રામરાવણના યુદ્ધનું કારણ કૈકેયી અને રાવણની રાજસી બુદ્ધિ વિના તમને ખીજું જાહેર આવશે નહીં. કૈકેયીએ મેળવેલા અયોધ્યાના રાજ્યનો અસ્વીકાર કરવાનું અને રામચન્દ્રજીએ રાજ્ય પાછું આપવાનું બરતનું કર્મ સાત્વિક કહેવાય છે. ભરતની બુદ્ધિજ સાત્વિક હતી અને એથીજ ભગવાન રામચન્દ્રને એ પ્રિય હતા પરીક્ષિતનું સર્પદંશથી મૃત્યુ થવાનું કારણ એની રાજસીબુદ્ધિજ હતું.

અસાત્વિક અને તામસીબુદ્ધિનું એક હસના જેવું, એક પડિતની લુચ્ચાઇને ઉગ્રાડી પાડનાર અને એક રાજાને મૂખ જનાવવાનું તૃતીય જાણુવા જેવું છે જ્ઞાનમાં પણ સાત્વિકતાની જરૂર હોય છે, નહીં તેજ અનર્થ થાય છે.

દુષ્ટાંત:-એક મૂખ રાજા હતો. તેની પાસે એક પડિત હતો જે, આપ-મતલખીઓ, સ્વાર્થી, કપટી અને લોભી હતો. રાજાની પાસે બીજો કોઇ પડિત આવે અને રાજા તેનો બાહર કરે તે એને ગમતું નહીં. એટલે રાજાની મૂખાઇનો લાભ લેતા એક દિવસ એકાન્તમાં પોતાની નિદ્રાનો ઉપયોગ કરી એનું સમજાવવા લાગ્યો કે "હે રાજા! હું આજે તમારી પાસે એક ગુપ્ત સ્ત્રોતનો ગુપ્ત અર્થ કહું છું મારા સિવાય આ અર્થ કોઇ જાણતું જ નથી અને તમારે હમેશા આ સ્ત્રોત બોલવો અને કોઇ પડિત આવે તો એની પરિક્ષા માટે

એનો અર્થ, પૂછવો. મારા કહેવા પ્રમાણેનો જો અર્થ તે કહે, તો તેને દક્ષિણ આપજો, માન આપજો, નહીં તો તમારી બધી સંપત્તિ એ ધૂતારાઓ ખાઈ જશે. સાંભળો:—

શુકાંબરધરં દેવં શશીચળં ચતુર્મુખમ્ ।

પ્રસન્નવદનં ધ્યાયેત્ત્વં સર્વવિઘ્નોપશાંતયે ॥

અને, હે રાજા! આ પ્રસન્નનો અર્થ, પશુ, બરાબર, સમજાવ્યો! આઠનીધાનની ખાટી બનાવીને, ફરીમાં બોલેલાના જેવા સદૈવનિધારી વિષ્ણુ સદૈવ વસ્તુઓનું જોજન કરનારને ચંદ્રના જેવી કાંતિ, અને પ્રસન્નતા આપે છે અને ચતુરલોકો એતુંજ માન ધરે છે.

આ પ્રમાણેના ગેરસમજભર્યા અર્થથી રાજાને બરાબર-ભણાવી દીધો, અને સારપણી, તે રાજા પોતાને સાં જો જો પડિત આવે, તેને, પેસો, પ્રસન્ન કહી તેનો અર્થ પૂછે. અને જવાબમાં “તે દેવ કે, જેમણે, સદૈવત્વનો, ધારણ કર્યો છે, જેઓ ચંદ્રના જેવા, પર્યુવાલા છે, જેમને ચાર હાથ છે, એવા શ્રીવિષ્ણુદેવનું સર્વ, વિઘ્નોની, શાંતિ માટે માન, ધરવું જોઈએ.” આવા અર્થ, કહે એટલે, રાજા તેને અપડિત, મૂખ કહી કાઢી શકે અને પોતાને ભણાવેલો અર્થજ સાચો છે એમ માને. બીજા જાવાણેની માનેજ નહીં, વળી, પેસા અસક્ત પડિતને તે વખતે વધારે માન આપે.

આ પ્રમાણેની દશા, થવાથી થોડા સમયમાં, પડિતેમાં બારે, ઉલાપોહ થઈ ગયો. કેાઇપણ પડિત-સાચી વસ્તુચિત્તને સમજા, શક્યો નહીં. આ પાત એક સંતપુરપના બાણમાં આવી. તેમણે રાજાનું અચાનક દૂર કરવાનું બીડું બંધ્યું અને રાજા પાસે ગયા. રાજાએ વંદન કયું અને શાસ્ત્રાર્થ કરવા સભામાં આવવા કહ્યું. સંતે જવાબમાં ના પાડતાં કહ્યું કે “રાજા! મને તો તારા શાસ્ત્રાર્થમાં પ્રેમ નથી, તેમજા હું કાંઈ દ્રવ્યનો પિપાસુ નથી. દ્રવ્યલાલ્યુને શાસ્ત્રાર્થમાં પ્રીતિ હોય. હું તો એક સાધારણ ત્યાગી પુરુષ છું, છતાં મારી એવી ઇચ્છા છે કે હું તારા ચહેરામાં થોડા દિવસ નિવાસ કરું. જે તારી આરા હોય તો હું તેમ કરીશ.” રાજા બહુ ખુશ થઈ ગયો અને સંતને રાખવા બહુ રાજી થયો, પણ સંતે કહ્યું કે “રાજા! હવે હું રહીશ તો ખરો, પણ

તારે મારી એક છપ્પા પૂરી કરવી પડશે. તે, સિવાય મારાથી રહેવાય નહીં " રાજા કહ્યું થયે. એટલે, સત બોલ્યા " તમારે દરરોજ સાંજે બે કલાક મારી પામે આવવું હું તમને સમૃત શીખવીશ કે જેથી બધાં શાસ્ત્રો, પુરાણો તમને જાતે વાચતા અને સમજતા આવડે અને આ પ્રમાણે તમારા રાજ્યમાં રહેવાનો બદલો, હું આપી શકીશ, "

રાજાએ સંતનું કહેવું કહ્યું રાખ્યું થોડા વખતમાં એ સમૃત વાચતા અને સમજતા, શીખી ગયો. સારપણી તેમણે રાજાને રાજનાજ શ્લોકોનો અર્થ કરતા કહ્યું. રાજાની આખ ઉનડી ગઇ પોતાની ભૂલ સમજાઇ ગઇ અને આ રીતે સંત થતા પેલા પડિતોને કરેલો અન્યાય તેમને હૃદયમાં સાલવા લાગ્યો જેવા માર્ધી પડિતને બોલાવી, તેને બોલુ સમજાવના બદલ કપડો આપી દેશમાંથી હટવાર કર્યો અને, પોતે પછી સાચું બોલુ સમજતો થઇ સુખી થયો. પેલા સત પગ સાધી વિદાય થઇ ગયા અરવુ

પ્રભુપ્રેમીઓ! ભગવાન નથી ઇચ્છતા કે દુનિયા શુભને દુખ આપે ઉનડા શુભેજ પોતાની દુષ્ટતાથી દુનિયાને દુઃખમય બનાવે છે.

દર્શન:-ગાંધી તરીના પરિત તદપર એક ગામમાં ભારદ્વાજ ગોત્રિય એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો, જેનું નામ થકર પડિત હતું તેઓ ભગવાનના ભક્ત હતા તેમના ઘરમાં શાસ્ત્રિગ્રામણી મૂર્તિ હતી દરરોજ સવારમાં રનાનાદિથી પરનારી, સંધ્યા, કરી ભગવાનનું પૂજન કરતા હતા ઈ રામાર્ચ નમઃ -એ એમનો પ્રિય મંત્ર હતો આ મંત્રનો જ્ઞપ કરી, તર્પણ કરી, પોતે શિવાયમમાં જતા અને ભગવાન સકરતું પૂજન કરી ઘેર આવતા હતા પડિત-હને રામ-કૃષ્ણ-શિવમાં જશયે બેદ જણાતો ન હતો હૃદયમાં આનંદ ઉત્પન્ન થય તે પ્રમાણે પૂજન કરી ઘેર આવી, વૈશ્વદેવ કરીતે જમતા હતા અને જમ્યાગાદ નિયમસર પાકંશાળામાં જઈ બાળકોને લાજુઆતા હતા પાકંશાળાનો નિજાડ એ ગામના ઠાકુર જરતા હતા જેમનું જગપાળ એવું નામ હતું

ઠાકુર જગપાળ બહુ ધર્મિષ્ઠ પુરુષ હતા અને પરમ શ્રદ્ધાળુ પણ હતા. એમના ગુરુએ એમને ભગવાન સૂર્યનારાયણની ઉપાસનાનો મંત્ર આપ્યો હતો જે મંત્ર સિદ્ધિધર્મી જગપાળને એક બહુ મોટા સોનાનો જથ્થો મળી આવ્યો

હતો. એ સોનાની આશરે કિંમત પંદરલાખ રૂપિયા નેટલી થતી હતી. જગપાળે એમાંથી પાંચલાખનું સોનું પોતાના વપરાશ માટે રાખ્યું હતું અને બાકીનું દશલાખનું સોનું વેચી એમાંથી સર્વ નારાયણનું એક મંદિર બંધાવવાની ઇચ્છા કરી હતી. પણ માનવીનું ધાયું ક્યારે પૂરું થાય છે? પરમાત્માની લીલા અકળ હોય છે. ધારેલું મનમાં જ રહી ગયું અને જગપાળજી આ જગત છોડી પરલોક વાસી થયા. બધું સોનું પડી રહ્યું. પોતાની આ મંદિર બંધાવવાની ઇચ્છા અને એને માટે 'અનામત' રાખેલા સોનાની પાત જગેપાળે કિંમત શેકરપંડિતને જ કરી હતી. શેકરપંડિત જગેપાળજીના એક આસ વિશ્વાસુ મિત્ર હતા. એમની સાથે એમણે શેક અને આકરનો સંબંધ રાખ્યો જ ન હતો. બંદે પોતાના સગાલાઇ જેવો વર્તાવ રાખતા હતા. પંડિતજી પંચ સામેથી કાકુરનું એવું જ માન રાખતા હતા અને જરૂર પડે થોડું શાંત અને નીતિનો વાક્યો કહી એમની નિરાશા સંતોષતા. જગેપાળજી એમની પાછળ ચાર પુત્રો અને વિધવા પત્નીને મૂકી ગયા હતા. પત્ની પણ સુશીલા હોઈ તેણીએ પતિનો બધો વ્યવહાર કાળજીપૂર્વક ચાલુ રાખ્યો અને પુત્રોને પણ ઉછેરી મોટા કર્યા, જેમાં સૌથી મોટો કુશળપાળ હતા. યોગ્ય ઉંમરનો થતા કુશળપાળ પણ બંધી વાનમાં કુશળ બન્યો. જાંગીરી સાચવવી, પ્રાંતને સંતોષ આપવો છતાં કુશળતાપૂર્વક ચલાવવા લાગ્યો.

એટલામાં હજી પાકી, સમજ પડે તે પહેલાં કુશળપાળની માતા પણ સ્વર્ગે સીધાવી અને કાન્ટી વધતો કુશળપાળ કાન્ટી સમજના ઉંડા ખાડામાં દિવસે દિવસે ધકેલાવા લાગ્યો. તેને ધીમે ધીમે કરેલાધિપતિ થાવાની મદદવાકદા જાગી. અર્થોપાજ્ઞને લોભ લાગ્યો. કોઈ પણ દિસાએ અને ગમે તેવા કારણો પાળાં કરીને પણ તિજોરી તર કરવાની તેનામાં તમભા જાગી. સગામ વગરનો, કાલુ વગરનો. થોડો જેમ ગમે તેમ વર્તે એમ તે વર્તવા લાગ્યો. પ્રગ પણ પીડાવા લાગી.

એક રાત્રે એને વિચાર આવ્યો કે 'દેવે વામ્બજો મોટા થાય છે અને બધું સમજી શકે છે; માટે હાંધક પુકિતદ્વારા ખોસ કરીને જાપ ને દશલાખનું સોનું મંદિર માટે મૂકી ગયા છે તે મારે દસ્તગત કરી લેવું જોઈએ, નહીં તો એ સોનું તો જશે જશે અને વધારામાં જાગીરનો પણ ફક્ત એથો ભાગ મારે

દિસશે આવશે! પચિણ્ણમે હું ગરીબ થઈ જઈશ. આંમે વિચાર કરી તે પયારીમાંથી ઉઠ્યો અને એક બનાવંટી દસ્તાવેજ લખી કાઢ્યો અને નીચે એના મૃત પિતા જંગપાળ જેવી સહી કરતા હતા તેવીજ સહી કરી અને જરાજર બનાવટ કરી પયારીમાં પડી સવાર ક્યારે પડે? તેની શહ જોવા લાગ્યો.

ખીજ બાગુ કુશળપાળના ત્રણ ભાઈઓને પણ વિચાર આવ્યો કે હવે મોટાભાઈ પિતાનું અધૂરું રહેલું કામ સ્વયંનારાણ્યનું મંદિર બંધાવવાનું પૂરું કરે તો હીક એટલે તેઓ ખીજ દિવસે આ વાત કંરવા મોટાભાઈને મળ્યા અને મોતાની હાજર બેઠેર કરી કુશળપાળે જવાબ દીધો ભાઈઓ! તમે હવે મોટા થયા છો એ હું બેરાજર સમજું છું પિતાજી મરણ પામ્યા પછી મારે તમને એ વાત તરતજ કહેવી જોઈતી હતી પણ તે વખતે તમે સમજી શક્યા ન હોત તે વાત હવે આજે હું તમને કહીશ અને તે એ છે કે મરતી વખતે આપણું પિતાજીનો વિચાર ફરવાઈ ગયો હતો અને તેમણે બધું પંદરે લાખનું સોનું આપણને વાપરવા આપવાને વિચાર કયો હતો અને તેમાં ચાર ભાગે પાડી ત્રણ ભાગનું મને અને બાકીના એક ભાગના ત્રણ ભાગ કરી તેમાંનો એક ભાગ તમને આપવાનું કહી ગયાં છે. આટલું સાંભળતાં તો પેલા ત્રણ ભાઈના હોંસકોસ ઉડી ગયા અને બેરાજર કુશળપાળની સામે તાકી તાકીને જોવા લાગ્યા. કુશળપાળ ખંધો હતો. હુઆઈભર્યા બવાજથી તે બોલ્યો ભાઈઓ! હું જાણતોજ હતો કે તમે આ વાત સાંભળી તાજુબજ થશો! પા.ણુ મેં તેજ વખતે બાપાજીને કહેલું કે આ વાત કાઈ સાચી માનશે નહીં મારે કાઈ લખાણ કરે! એટલે તરતજ એક દસ્તાવેજ તૈયાર કર્યો અને બાપાજીએ એના પર સહી પણ કરી; આ.ને બિચારા તરતજ મરી ગયા. આ કારણે આ વાત અલ્પરસુધી કામની જાણમાં નથી. અરે! ખુદ માનાજી પણ આ વાત જાણતા ન હતા. પણ એમને તો મેં વાત કરી હતી અને એમણે મને સંમતિ પણ આપી હતી અને તેમણે જ મને એવી સલાહ આપી હતી કે મારે આ વાત તમને ત્રણે મોટા થયા પછી સમજાવીને કહેવી જુઓ આ રહ્યો દસ્તાવેજ. ત્રણ ભાઈઓ તો દસ્તાવેજ જોઈ ક્યાઈજ ગયા પણ છેકે નાનો હતો તે વિચક્ષણ હતો તેણે કહ્યું મોટા ભાઈ તમારા કહેવા પર અમને અણવિશ્વાસ નથી, પા.ણુ આ દસ્તાવેજ સાચો છે અને એના ઉપર બાપાજીની સહી છે એવું જો શંકર પંડિત કહી શકી પૂરે તો પછી અમારે કાંઈ કહેવાનું નથી.

કુશળપાળે મનમાં 'ચકર પડિન કાંઈ ના પાશે ? એ તો મારા નાખેલા રોટલાના નૂકડા ખાનારો જામણુ છે થોડા પૈસા દાનનાજ એ દા પાડો' એવું વિચારી તરત બોલ્યો કે "જરૂર ભાઈઓ ! તમારા મ્હેલા પ્રમાણે કાલે ચકર પડિનને બોનાપીને આ રાત પૂરીશુ પછી તે દા પાડશે તો તો તમે કશું ન થશોને ?" ભાઈઓએ વાત મ્ણત રાખી અને બધા છૂટા પળ્યા

અમુપ્રેમીઓ ! પરમાત્માના પરમલાક્ષ્મી ચરપતિ બહુ વિશ્વાસુ સાત્ત્વિક, સદાચારી અને સતોપી શ્રાદ્ધાળુ હતા એ દશરદિન સત્સંમતા સરળ રપટવડતા, ખુશામતના વિરોધી અને નીતિમય જીવન ગુનગરનારા હતા ભગવાનનું ભગ્ન અને પાઠશાળામાં બાળકોને સિદ્ધાન્ત-એજ એમનું રેગિદુ જીવન હતું એમની પત્નીનું નામ રમાનાઈ હતું અને એમને એમ પુત્ર હતો જે આ ગામથી દૂર એક સહેરમાં જાપના જેવુંજ પરિત્ર અધ્યાપનનું કાર્ય કરતો હતો કુશળપાળ આના એક પ્રભુમત્તની નિષ્ઠા ફેરવરી સહેલી સમજતો હતો એના મનમાં 'સોલુ દેખી મુનિવર ચલે', એ બધાને લાગુ પડે એમ માનતો હતો વિપતનો કીડો વિવશમાજ રાચે અને બધાનેજ પોતાના જેવા નિયતી જુએ કમગાનો દર્દી બધુંજ પીગુ જુએ આ પ્રમાણે ખીજે દિવસે વટેથી સવારે મનમાં મોટામોટા હવાઈ કિલ્લા બાધતો હાથમાં એક સોનામહેરોની થેલી લઈ એ પહોંચે પડિનજીને ઘેર પતિજી તો આ વખતે દેવસેનાના મર્ચમાં મશ્ગુલ હતા એને એમના આવવાની રાહ જોતો એક માદી પર બેસી રહ્યો દેવપૂજનકાર્ય પૂર કરી પડિનજી બહાર આવ્યા અને આવતાની સાથેજ કુશળપાળે વહેલા વહેના ગાદીપરથી ઊતરી પડિનજીને સાદાજ દડવલ મર્ચા અને પડિનજી 'જય જય ! ક્ષી અભિરાદન કર્યું પાડતજીએ જગપળ જીના જીવનમાં પૂરેપૂરે ડોકિયું કર્યું હતું અને ત્યારપછી તેમના આ કૂળાદીપને અને એના જીવનને પણ જાણ્યું હતું બધીરીતે ચતો ફેરફાર નજરે નિહાળતા હતા એટલે સગારના પટોરમાં આવેા ધમડી નાલાયક અવિવેકી અભિમાનથી ચમ્ચૂર જાગીરદાર પોતાને ઘેર આવે તેમની રાહ જોતો બેસી રહે અને 'જય જય' ના શબ્દો કિચ્ચારે એથી એમને બહુ આશ્ચર્ય થયું પણ પેતાની ભાવનાઓ બહાર પાડી નહોં તેને સામે આશીર્વાદ આપ્યો અને ગાદી પર બેસવા વિનતી કરી, પણ ખુશામતચતુર કુશળપાળ ગાદીપર ન બેસતા નીચે બેસી ગયો અને પડિનજીને ગાદીપર બેસવા કહ્યું પડિનજી રડિલ હતા અને

ગાદીપર બેસવાનો વિનય મનાં બોળા ભાવે પોતે બેસી ગયા એટલે તરતજ કુશળપદે વાત શરૂ કરી તે બોલ્યો “પડિતજી! આપ તો અમારા વડિલ છો અને અમારા હિતેચ્છુ છો. બાપાજી મરતામરતા પણ આપને ‘અમાર’ કુશળ જોવા અને દેખરેખ રાખવા કહી ગયા છે તો આજમુધી તો બધું બરાબર ચાલ્યું છે, પણ ગઈકાલથી એક વધી પડ્યો છે / પડિતજી! એ વાત તો તમે પણ જાણતા નથી બાપાજીનો જ્યારે અંતઃકાળ એકદમ નજીક આવ્યો ત્યારે અમે બાપજોડા એકવાજા હતા અને તે વખતે તેમણે એવી વાત કરી કે મને બહુ આશ્ચર્ય થયું તેમણે પોતાનો વિચાર એવો જણાવ્યો કે “ભગવાન સૂર્યનારાયણની હું એમનું મંદિર બધાનું તેવી ઈચ્છા નથી, નહીંતો મારું મોત આટલું જલદી આવતે નહીં માટે એ બધું પંદરલાખનું સોનું કદાંબળાજ રાખવું અને વાપરવું વળી તું મોટો છે અને બધો કારભાર તારે કરવાનો છે એટલે એ સોનાના ચાર ભાગ કરી ત્રણ ભાગ તારે રાખવા અને બાકીના એક ભાગના ત્રણ ભાગ કરી તે તારા ત્રણે ભાઈઓને વહેંચી આપવા મેં તરતજ કહ્યું કે બાપાજી! આ વાત મ્હોડેમ્હોડેની કાંઈ સાચી નહીં માને માટે કાંઈ લખાણ કરી જાઓ. એટલે મને એક દસ્તાવેજ કાગળ પર લખાણ લખી લાવવાનું કહ્યું અને તે લખી હું એમની પાસે લઈ ગયો અને એમણે એમના પોતાના હાથે દસ્તાવેજ કર્યા અને હજી સાક્ષીની સહી લેવા જઈએ એટલામા તો એમની તબિયત બમડી જઈ (આખર્મા ખોટા પાણી ભરવેલા દેખાડના) પડિતજી! આમ એ તો બધું બરાબર કરી ગયા, પણ ચારે માથે મોટાં આંસુ પડી ગયા આ વાત મેં મારા માતૃશ્રીને પણ કહેલી અને તે પણ સમત થયા હતા, પણ મારા ભાઈઓ તે વખતે નાના હતા એટલે તેમણે પાછળથી બધા મોટા થયા પછી ખાત્રી કરાવી બધું નક્કી કરવા કહેલું. હવે મેં એ દસ્તાવેજ કાઢે મારા ભાઈઓને બતાવ્યો અને બધી વાત પણ કરી, પણ મૂખાંઓને બાપના બેસપર અને દસ્તાવેજ પર વિશ્વાસજ નથી લાં મું થાય? તેઓ હવે એમ જહે છે કે જો તમે જાતે એ દસ્તાવેજની સાક્ષી આપો તો એ લોકો સાચું માને તો પડિતજી! આટલા કારણે હું તમારી પાસે આવ્યો છું આ દસ્તાવેજ જુઓ અને એના સાચાપણની ગવાહી પૂરી બધા કામના નિર્ણય આણી આપો! આમ કરવાથી અમારી કુટુંબમાં શાંતિ ફેલાશે અને! આપના ઉપકારને હું ખૂબી જાણ્યું નહીં હું જાણુ છું કે તમે આર્થિક રીતે બહુ મુશ્કેલી છો, પણ એ બધી મારી અને તમારી મુશ્કેલીનો આજે અત

આપી જશે. ફક્ત તમારે મારા બાઇઓ સમક્ષ આ દસ્તાવેજ સાચો છે એટલું જ કહેવાનું છે ” આટલું કહી કુશળપાળ પડિતજની સામે ઉત્તર માટે જોવા લાગ્યો.

। । । । । । ।

શ કરપિત બહુ શાંતિથી સાબળતા હતા અને કુશળપાળના મુખ ઉપરના બદલાતા ભાવો પણ નીરખીનીરખીને જોઇ રહ્યા હતા એમણે સામે પડેલો દસ્તાવેજ જોયો, વાંચ્યો અને ધારીધારીને જગપાળજની સહી પણ જોઇ બધું બરાબર લાગ્યું કુશળપાળની કુશળતામાં કમીના ન દેખાઇ પણ પોતે મજબૂત પ્યારા બંધા છે આના કસોટિના કાળમાં બગવાન જરૂર બંધાને પ્રેરણા આપી સાચે માર્ગે દોરવે છે તરતજ શ કર પડિતના મનમાંથી, આત્મનાદ જાગી ઉઠ્યો, “ ના ! ના ! જેણે જીવના અધર્મને બદલ્યો નથી, તેની મરતી વખતે બુદ્ધિ બદલાયજ નહિ ! અધર્મથી જીવન જીવનારની બુદ્ધિમાં, મરતી વખતે ધર્મના બી યાવી શકાય છે, વિચારો-વાસના-બુદ્ધિ ફેરવી શકાય છે, પણ જગપાળજ જેવા ધર્મબીરની બુદ્ધિ ક્યા કારણે બદલાય ? આ બધું તૂટ છે ” મનમાંના આ વિચારોને અતે એમણે રપટ કહી દીધું કે “ કુશળપાળ ! આ દસ્તાવેજ બરાબર છે અને એમાંની સહી પણ બરાબર તારા પિતાશ્રીની સહીને મળતીજ આવે છે, પણ હું આ વાત સત્ય માનતો નથી મેં આ દસ્તાવેજ થતો જાતે નિહાળ્યો તો નથીજ, પણ એમાના લખાણની સત્યતામાં પણ મને પૂરેપૂરી શકા છે મારા મિત્રની બુદ્ધિ ફેરવાય એવી હતીજ નહોં મારે હું તારા બાઇઓ આગળ ગયાહી પૂરી સફાઈ નહોં ” ।

। । । । । । ।

આ જવાબ સાંભળી કુશળપાળ તો ડપાદજ ગયો પોતાના મનનો મનોરથમહેલ કકડજૂસ ધસી પડ્યો એટલે નિરુત્સાહ પણ થયો, પણ પોતાનું કામ ચાય તો પોતાને બહુ લાભ મળવાનો છે એ લાભયે એણે પડિતજને હવે ખુશ્તા રૂપમાં બધી વાત કરવા માડી “ અરે અરે, પડિતજ ! તમે આ શું કહો છો ? ત્યારે તમે એમ કહેવા મંજિલ છો કે આ દસ્તાવેજ ખોટો છે ? જુઓ ! મહારાજ ! જરા મારી સામે જુઓ ! આ વાત તરત નિષ્કય પર આવવાથી તમને કદાચ પેાની ધાજતી હશે, પણ હું કહું છું કે એ સાચીજ છે વળી એમા તમારે જે શંકો જ બોલવાના છે કાંઈ હાથમાથ કાંપી આવવાના નથી અને પડિતજ ! આ પ્રસંગ જ્યાં દેવા જેવો નથી હો ? માલદાર યથ

જગો માનદાર ! આટલું માફ કામ કરી આપનાથી હું તમને દશ હજાર રૂપિયા આપીશ, સમજ્યા ? માટે હું બોલાવું ત્યારે આવી 'હા' આ ખરૂં છે' એટલું કહેજો કેમ આવશોને ?" પડિતજીએ તરતજ જવાબ દીધો "ના" હું નહીં આવું અને આવીશ તોયે નાજ પાડીશ હું મારા આત્માના અવાજથી વિરૂદ્ધ નહોં જાઉં. મને તમારા પૈસાની કાંઈ દરકાર નથી."

કુશળપાળ ક્રોધાવમાન થઈ ગયો અને એકદમ ઉભો થઈ બોલ્યો "એમ ? તો ઠીક જોગે આવું પરિણામ ! માફજ દૂધ પીને સર્પની રીતે મનેજ ડાંખ મારવા ધાયેનિ ? હું પણ જોઈ લઈશ." આમ કહી પોતાના બોલવાની અસર જોયા અને પડિત કાઈ ભય પામે છે કે નહીં તે જોના ઉભો રહ્યો, પણ પડિતજીએ ખડુજ ઠંડા કહેજો જવાબ દીધો "જાઓ લાઇ ! ભગવાન તમારૂં ભલું કરે અને સદ્ગુણિ આપે !" જવાબમાં જેમ નાસીપાશ થયેલા નાગને કૂહાડો વધતો જ્ય તોમ કુશળપાળ જતાજતા બેઠ્યો "તમારો ભગવાન તમારી પાસે રાખે ! હું તમારા ભગવાનથી લવાઈ કે સારી છુલ્કિની આસા રાખતો નથી મારામાં બહુજ છે ભયો પણ થઈ શકે છું અને જૂડો પણ થઈ શકે છું, ત્યાં તે શું આપનાનો હતો ? અને મને તમારા અચીર્વાદનીયે જરૂર નથી તમે તમારે માટેજ હવે ભગવાનની પ્રાર્થના કર્યાં કરો !" આટલું કહી તે ચાલ્યો ગયો.

હવે એના દિવસા વૈરની આગ સળગી ઉઠી પાપથી પાપ પેદા થાય છે વખતે પડિત પોતાના લાઇએને આ બધો બેદ કવી લરમ ફેડી નાખ્યો એ દહેશતથી ધેર જતા જતા પડિતનુજ કાટલું કાઢી નાખનાનો નિશ્ચય કરી નાખ્યો, અને એને માટે ઉપાય શોધી મનમાં નક્કી કરી લીધું કે કેમ કામ કરવું.

ખીલ્ખાજી સંકરપડિત કે જેમની નજરમાં કુશળપાળ વિશે દૂષ કે એના લાઇએ માટે રાગ ન હતો અને જેઓ આ સસારના કાવાદાનાથી તદ્દન અજાણ હતા તેઓ તે દિવસે સધ્યાકાળે પોતાના રાજના નિયમ પ્રમાણે ગામની બહારના ચિનાલવના દર્શન કરના અથા ત્યાં આરતિ, રતોત્ર ઇલાદિ બધું પૂરૂં કરી લોકેના વિખરાયા પછી પોતે ઈ રામાય નમઃ નો પોતાનો કષ્ટદેવના પ્રિય મત્રનો જાપ ચિનાલવના ઝોટલા પર બેસી જપતા અને મોડી રાત્રે એજ મન બોલતા ધેર જતા આ પ્રમાણેના નિયમ મુજબ તેઓ રાત્રે

ધેર જ્યા નીકળ્યા. તે દિવસે કૃષ્ણ પક્ષની ચતુર્થતિ હોઇ બધે ધેર અંધાર હતું, પણ રોજના દેવાયલા પંડિતજને કરીયે પીક લાગતી ન હતી. તેમના માર્ગમાં એક જગાએ ઘાડી વૃક્ષરાજ આવતી હતી, જેમાં યર્ષ પોતે ચાલતા હતા, તેવામાં એક યુક્તાધારી મરત માણસે સામા આવી પડિતજની છાતીમાં એક ધારદાર છૂચે હાથાવી દીધી અને પછી નાસી ગયો.

“ શંકરપંડિત આ ઓચિંતા હંમલાનો ભોગ બની તરતજ બેભાન થઈ ગયા અને બેભાન થનાં થનાં ” હા રામ ! હે રઘુવીર ! હે નાયક ! ” આટલું બોલતાં જમીન પર પછડ્યા. છાતીમાંથી પુષ્કળ લોહી નીકળતું હતું અને આમ તદ્દન નિઃશ્વેષ અવસ્થામાં તે પડી રહ્યા. એટલામાં એમની આ અવસ્થામાં એમણે જોયું કે “ પોતે એક બગીચામાં છે; પાંચે સુંદર વિશાળ સરોવર છે; બાગમાંના છોડાઓ અને વૃક્ષો પર જાતજાતનાં સુંદર રંગબેરંગી ફૂલો અને ફળો છે; પક્ષીઓ સુંદર કલરવ કરી રહ્યા છે; લમચાઓનું મુંબળ ધનને અતિ પ્રિય થઈ પડ્યું છે અને આખા બગીચામાં સરહપૂર્ણિમાની અદિકા પીલી રહી છે. વળી બાગના મધ્યભાગમાં એક પીપળાના મનોહર વૃક્ષની છાયા હેઠળ એક રતનગણિત સ્વર્ણના સિંહાસન પર પોતાનાં ઇષ્ટદેવ શ્રીરામચન્દ્રજી અને તેમના કાળા લાંબે સીતામાતા બિરાજ્યા છે; ભરત, ચતુર્ણ અને લક્ષ્મણ તેમની સેવા કરી રહ્યા છે અને હનુમાનજી ભગવાનના પાદસેવનનું કાર્ય કરે છે અને પીછા બાજુ સતો, ભક્તો અને મહાત્માઓ મધુરસ્વરે ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે. ” ભક્ત શંકરપંડિત આ દ્રશ્ય જોઈને કૃતકૃલ થઈ ગયા, એમને તે વખતે પીછું કશું ખ્યાનમાં આવ્યું નહીં. ફક્ત તેઓ ભગવાનની મૂર્તિ સામે ધડીકમાં મુખારવિંદ તરફ અને ધડીકમાં પ્રણામ ચરણમુગ્ધ પ્રત્યે જોવા લાગ્યા. ધીમે ધીમે એઓ ભગવાનની સમીપ પહોંચી તેમના ચરણોમાં લોટી પડ્યા અને પ્રેમવિહ્વળ હૃદયે તે ચરણોને પોતાની; છાતી પર રોપી દાખવા લાગ્યા. એમના આનંદની કોઈ સીમા રહી નહીં.

આખરે ભગવાનના ઇચ્છારથી હનુમાને તેમને ઉદ્ધર્યા એટલે ઉદ્ધાવિંત તેઓ હનુમાનની છાતી સાથે ચોટી જવા લાગ્યા. શંકરપંડિતનું શરીર પુલકાયમાન થઇ ગયું. એમની આંખોમાંથી પ્રેમાનંદનાં અંશુઓ ટપકવા લાગ્યાં. હૃદય યનગન યનગન નાચી રહ્યું હતું. એવામાં ભગવાને કહ્યું “ પ્રિય ભક્ત

શકર ! હું તમારી સેવાથી બહુ પ્રસન્ન થયો છું તમારા જોવા દર્શાવેલ, સરળ હૃદયી, નિર્ભય અને હિંમત દેખાવ કર્યા વિના નિષ્કામ મૌન ભક્તિ કરનારા ભક્તો મને બહુ વહાલા છે જાઓ ! હવે પત્રીનું આશુપ આ પૃથ્વી પર રહી કવોનું કં પાણુ કરો પૃથ્વી તમે મારા ધામમાં આવી મને પામરો ”

પતિજી ભગવાનની વાણી સાંભળીને ન્યાય થઈ ગયા, પણ ભગવાનને ઊડારાની વાત તેમને ન રહી પ્રેમમુગ્ધતાના કારણે એઓ કાઠ બેલી શક્યા નહીં, હતા એમના મુખપરના ભાવો અને આંખમાંથી ટપકતા આશુ એમને ભગવાનને ઊડારાની અનિબ્ધ દશાની રજા હતા ભગવાને તેને વધુ ધીરજ આપવા કંથુ “ તમે જરૂરે ચિંતા ન કરો ! મારો આદેશ માનીને જગતનું કંથાણુ મરો ! ” આપણુ કદા પત્રી ભગવાન, સમસ્ત મહાણી અને બગીચો ધણાદિ બહુ અદશ્ય થઈ ગયું

શકરપડિતે હવે આખો ઉમાડી પોતાને નિર્જનરતમાં જાડીની વચ્ચે જમીન પર સૂતેલા જોવા આગણુ દશ્ય તરત ખડું થઈ ગયું તરત બેઠા થઈ પોતાની છાતી પર હાથ ફેરવ્યો “ તો ત્યાં કાંઈ માલમ પડ્યું નહીં ન હતો ધા કે ન હતું બોલી અને ન હતો ત્યાં કોઈ બીજો આદમી જરાનાર આશ્ચર્યમુગ્ધ થયા પણ દીરના દશ્યના કારણે પોતાના પર ભગવાનનીજ દયામય દૃષ્ટિ થઈ છે અને તે કશુમયના પોતાને દર્શન થયા છે એઓ તે ભગવાનનીજ કશુ સહારતા સહારતા ઉભા થઈ ગયા અને પ્રભુના નામરમરણુમાં અસ્ત બની વર તરફ ચલવા માણુ થોડે દૂર જતા એમના પગે કાંઈ માણુસ પડેલો હોય તેવું અચાત્તા માનમ પડ્યું એટલે એકાદને નીચા વળી જોયું તો તે તો કુશળપાળ હતો તેની બેઠાન હોનત અને મુખમાંથી નીકળતા લોહીને જોઈને પડિતજીને બહુ દયા આવી “ અરેરે ! જિવ્યારા જગીરદારની આ દશા કેણે કરી દશે ? ” એમ મોતના પાસેના ફૂંવાપરથી પાણી એવી લાવી તેના મોપર ઠાટી તેને સાવધ કયો અને પત્રી એને પકડી ફૂવા પસે લઈ ગયાઃ બીજું પાણી કાઢી તેને પાણુ અને બંધુ મો અને શરીર સાફ કર્યાં. એટલામાં કુશળપાળ પૂરેપૂરો હોશમાં આવ્યો એણે પડિતજીને જોળખી લીધાં જરાવાર લપની કુશળરી શરીરમાં ભરાઈ ગઈ પણ તરત આનંદમાં આવી તેમના ચરણોમાં લોહી પડ્યો રક્તા રક્તા તે મો યો “ વડિલશ્રી ! ” મને હાથુ મરો ભક્તરાજ !

મને કામા કરો ! પડિનજી ! દુ નીચ છુ. અભાગિયો છુ, મે જીવનભર પાપ કર્યા છે ધનના લેભમાં મારી મતિ નીચ થઇ મે લેભનસ થઇ મનાવની દરનાવેજ લખ્યો, મારા પ્રુવચણી મૃત પિતાની સહીની નકલ કરી અને તેના પર સાદી કરવાનું તમારા પર દયાથી કર્યું, પણ તમે ના પાડી મે લાય આપનાની વાન કરી, પણ તમે ન લનવાયા છેવટે તમારો નાશ કરાવના કરાદાથી આ જાડીમાં છૂપાઇ રહ્યો અને કાલીન છૂરાથી તમારા પરના જોઈ મે આમ દિવસકારે કૃત્ય કર્યું અને સાથી પછી નાસી જવા દેજો ઓજખાછે ન જાઉં તેથી જુમની ફળુ, બાધી લીધેલી પણ કાણજાણે ક્યાથી મે બળવાન મસ્તકુરો દોડી આવ્યા તે મને ખબર ન પડી, પણ આડીને તેમણે મને પકડી “ નીચ ! પાપી ! ભગવાનના ભક્તને મારવા સરમ ન આવી ! ” કહી ઓજખણે મારી છાતીમાં એક એવો મુકો માર્યો કે હુ લોહી ઓકતો થઇ ગયો. “ તારા કર્મોનો બદલો તો તને પછી નરકમાં મળશે, પણ બાળે તો આટલી શિખામણુ બસ ઘરો ખૂંખા ! તુ જેના પર આટલું વેર રાખે છે તે તારે માટે, કેવો પ્રેમ રાખે છે તેની તને કંઈ ખબત છે ? તારા પ્રત્યેની અને તારા કુદુબ પ્રત્યેની એમની મમતાનો તો ખ્યાલ કરવો હતો ? પાપમાંથી બચાવવા તને કેની નજરે એમણે વાત કરી તે તો તારે જાણતું હતું ? ” આ પ્રમાણે કહ્યું અને હુ ભેભાન બની પડી રહ્યો, તે તમે મને હે શમા આપ્યો પડિનજી ! ખેટલીમાં મે જે જે દેખાવો જોયા તે બચકર હતા, લેભીઆ ઓની, દબીઓની, દિસકોની, અને ભક્તોના દ્રેષીઓની મે, જે દુઈશા જોઈ, ઘોર વાતનાઓ જોઈ, એ યાદ આવતાં અત્યારે પણ, મારે કાળજી કંપે છે, પરંતુ એ જોઈને તથા સહન કરીને હવે મારી અવસ્થા, બદનાઈ મધ છે પવિત્રતા તરફ મારે મન દબ્યુ છે. હુ હવે હોશમાં છુ. મારી બધી પીડા મટી ગઇ છે આપની કૃપાથી ભગવાનને, આ જ્ઞાનુચ્છ મને પ્રાપ્ત થયો છે વળી આપને સ્વસ્થ જોઈને મને અધિકાધિક આનંદ ચાલ છે ” સહરપડિન જોઈયો “ કુરાળપાણ ! તમારી કદાણી જોકે કરજી છે, પણ મને આનંદ થયો છે તમારા પર ભગવાનની દયા, જોઈને હુ કૃતચ થઈ ગયો, છુ ” આટલું કહી તે ભક્તરાજના મનમાં ભગવાનની કૃપાના વિચારો આપના લાગ્યા કે “ અહો ! ભગવાન ક્યારે અને કોના પર, કેવી દયા કરે છે, અને કેવીરીતે દયા કરે છે તે કોઇ માનવી જાણી શકતું નથી અરે, આ મિચારા કુરાળપાણની કુબુદ્ધિ દયામય ભગવાને એકજ ટાણે કાળીરીતે હરી લીધી ? મારા ૧૨જો

એને બહુ પીડા સહન કરવી પડી. ” પછી કુશળપાણેને સંબોધી પાછા કહેવા લાગ્યા “કુશળપાણ ! મારે, મારે તમને બહુ સહન કરવું પડ્યું છે. મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. તમારું હૃદય હવે પરિવ્રત થયું છે. ભગવાને તમારા પર બહુ કૃપા કરી છે. હું તો તમારો ઉપકાર માનું છું. તમે અને છાત્રીમાં છરો માર્યો, તેથીજ મને પણ ભગવાનનાં દર્શન થયાં છે. અને એ દર્શનથી મને બહુ આનંદ થયો છે. નહીં, તો કેવળજી હવે મને ભગવાનનાં દર્શન થયાં હોત ? તમેજ એ દર્શનનું કારણ છો. હું એનો બદલો ક્યારે વાળીશ ? ” આમ બોલતાં પોતે ગદગદ કંઠિત થઈ ગયા.

કુશળપાણે તો આભોજ બની ગયો હતો. એની દર્શાં તદ્દન બદલાઈ ગઈ હતી. પંડિતજીના ચરણની રજ ભઈ મસ્તક પર ચઢાવતાં એ બોલ્યો “ભગવન ! આપ ધન્ય છો. હું એવા હૃદયવાળા પુરુષના ચરણમાં પડ્યો છું, કે જે એક મદ્રાત્મા છે. તમારા ચરણમાં પડવાથી હું ભાગ્યવાન અને ધન્યધન્ય થયો છું. મારા જેવા પામરની તમે કૌભાંડો છો અને ઉપકાર માનો છો એ આપની સાધુતા છે અને હું નીચ એ સાંભળી રહ્યો છું. આ કેટલી બધી અંધમત્તા છે ? મારા પર વળગ્યાત કેમ થતો નથી ? પૃથ્વી ફાટીને મને કેમ સમાવી લેતી નથી ? ભગવન ! ભગવન ! હું પાપી, નારકી છું. મને નીચને અપનાવો ! કૃપા કરીને મને આપનો શિષ્ય બનાવો ! ” આટલું કહી એ મોટેથી રડવા લાગ્યો. ભગવાનની કૃપાથી અને સાચા પશ્ચાત્તાપથી અને સંત શંકરપંડિતની શુદ્ધ ભાવનાથી એનું હૃદય અત્યંત શુદ્ધ થઈ ગયું.

શંકરપંડિતે એને હૃદયે સાચે સંગાઓ અને એને સાચો અધિકારી ગણીને ‘ઠઠ રામાય નમઃ’ નો શુભંત્ર આપીને કૃતાર્થ કર્યો. કહેવાની જરૂર નથી કે એજ ક્ષણથી કુશળપાણનું જીવન પલટાઈ ગયું. એણે બધું ધન ભાઈએને આપી દીધું. ભાઈએ સાચે જરાપણ દોષ ન કર્યો. બધાએ મળી સૂર્યનારાયણ ભગવાનનું મંદિર બનાવ્યું અને તેમાં એમના પિતાનો સંકલ્પ પ્રમાણે દશલાખ રૂપિયાનો ખર્ચ કર્યો. કુશળપાણે સાચો ભક્ત બન્યો અને શંકરપંડિત સાહેબ સીધાવા અરણ્ય.

પ્રભુગેશીઆ ! માનવીએજ આ દુનિયાને પોતાને માટે પોતાની કરણીથી દોષી બનાવે છે. એટલા માટે સંતપુરુષો કહે છે કે-“બહુ થયું” એઉ

ન બગારો! પરમાર્થ સાધો! તમે દુનિયાને દુઃખદાયક બનાવી દીધી છે. સાત્વિક ત્યાગ અને માત્વિક મન્યામ વિના દુનિયા કદાપિ શાંતિ અને મુખ આપનારી બની શકે નહીં. ભગવા કૃપાંવાળા સન્યાસની જરૂર નથી. બુદ્ધિમાંથી આગળિ દાઢી નાંખો! પ્રારબ્ધ વશ થાઓ! અપેક્ષા વિનાના થાઓ! વાસના વિનાના થાઓ! તેથી ત્યાગ અને મન્યાસ બેઉ એની મેળે આવી જાય છે અને માનવી આ દુનિયાને દિવ્યમુખ આપનારી બનાવી શકે છે. જો કે દુનિયાને નર્થરતામાંથી બચાવવાની એની શક્તિ નથી. માતાના દૂધને પીને જીવનારા બાળકને શું દુનિયા દોઝખ છે? બુદ્ધિમાતાના અન્નરૂપને ખાઈને જીવનારા માનવીઓને શું દુનિયા દોઝખ છે? દુનિયા દોઝખ નથીજ પણ એમ બનવાનું કારણ માનવીઓમાં રહેના કામાદિ વડનિકારો છે. તે માનવીને આસક્તિવાળી બુદ્ધિનું બનાવે છે ચચગ ચિત્તાણું બનાવે છે, રથદાવાળું બનાવે છે અને લોનુમ તેમજ અસતોપી બનાવે છે આવા અસતોપી અને સતોપી-એમ બેઉ માનવીઓ દુર્નિર્વામા દયાત છે દુનિયા પણ દયાત છે. એકને એ દોઝખ જેવી અને બીજાને મીઠી લાગે છે જે સતોપી છે તેઓનું જીવન પરમ ગતિવાળું હોય છે 'પરમ મનિ' એટલે સુખવાળી હાસત સુખવાળી હાનત એટલે 'સ્વસ્વરૂપ રિચિતિ' સુખ એટલે આત્મા અને આત્મા એટલે સુખ આત્મા એટલે બ્રહ્મ બ્રહ્મપ્રાપ્તિ એટલે સુખપ્રાપ્તિ સુખપ્રાપ્તિ એટલે સુખરૂપ થતુ તે

હવે એ બાજુનું જરૂરનું છે કે માનવી બ્રહ્મપ્રાપ્તિરૂપ સુખ આ દુનિયામાં કેવીરીતે મેળવે અને અવસાન બાદ એ કેવીરીતે મેળવે? પ્રથમ એકજ શબ્દમા ખ્યા છે કે માનવી સતોપથી સુખ સખદન કરે છે, પરંતુ માનવીમાં સતોપ એની મેળે આવી જતો નથી એમ ચચને જ્ઞાનની જરૂર હોય છે તો પછી બ્રહ્મપ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાનની જરૂર હોય છે એ સિદ્ધ થાય છે

અગાઉ જ્ઞાન અને કર્મનો સાધ્યસાધન ભાવ સ્પષ્ટિ થવા માટે માત્વિક કર્મનું અનુષ્ઠાન કરીને અત કરણ શુદ્ધ કરવાનો બોધ કરવામાં આવેલો હતો અત કરણની શુદ્ધિ થવા પછી તત્ત્વજ્ઞાનનો વિવેક થય એમ કહેવામાં આવેલું હતું જેને તત્ત્વજ્ઞાનનો વિવેક મૂળું ઉપજે ત્યારે વર્તમાનદેહમાં નૈરસ્યસુખનો

અનુભવ થાય છે. એ હાલતને વિદેહકૈવલ્ય કહેવામાં આવે છે આના વિદેહકૈવલ્ય
 યા બ્રહ્મપ્રાપ્તિ યા સુખપ્રાપ્તિ માટે જે જ્ઞાનની નિષ્ઠા, જેને તત્ત્વજ્ઞાનનો વિવેક
 કહેવામાં આવ્યો તે નિષ્ઠાનો પ્રકાર સમજવો બહુ જરૂરનો છે. એ સમજાયું
 એટલે ફળનો તો અનુભવ સાથેસા થાજ લાગે છે. યાદ રાખવું ઘટે કે—
 સાત્ત્વિક કર્મો કર્યા વિના, સત્ત્વશુદ્ધિ થયા વિના, મુમુક્ષુ બન્યા
 વિના, આત્મતત્ત્વને ઓળખ્યા વિના, પરિપક્વ વિવેકી બન્યા
 વિના, સાત્ત્વિક સંન્યાસ વિના, કર્મ કર્યા છતાં બંધન ન થાય
 એવી વિદ્યા ભણ્યા વિના, સ્વસ્વરૂપમાં રહેવાનું અતુલ્યજ્ઞાન-જે
 સમાધિ તેનો અભ્યાસ જરૂરી રાખ્યા વિના જ્ઞાનનિષ્ઠાની હાલતમાં
 રહેવાનું નથી, પરિપક્વજ્ઞાન દશા રકતી નથી અને એ વિના
 બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થતી નથી. બાળપણમાં માતૃપિતા તરફથી આ વિદ્યા ભણાવ-
 વામાં આવે તો ભવિષ્યના માનવીઓ દુનિયાને દોઝખ નહોં બનાવતા સુખમય
 બનાવી શકે એમાં જરાયે સંશય નથી આ બાબત સનાતન આર્ય હિંદુ પ્રજાએ
 હાથમાં ધરવી બહુ જરૂરની છે વૈદિક રૂપિપ્રણિત મ થેનુ શિક્ષણ અપાયા પછી
 વ્યવહારિક જ્ઞાન આપવાની બનસ્થા થવાની બહુ જરૂરી છે

વિદ્વાનને બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થવામાં યા વિદ્વાનનું બ્રહ્મ સમાન થવામાં ખીલકુમ
 સ ગવરહિતપણું. ‘હું દેહ છું’ એવી ભાવનારહિતપણું અને અસ્થિરતારહિતપણું
 જરૂરનું છે. સ્વસ્વરૂપનો સ્વાદાત્માર કરીને પોતાના આત્મામાં ‘હું નિલ, શુદ્ધ,
 શુદ્ધ, મુક્ત, સમિચ્છાનંદ, એકરસ, અદ્વિતીય પરબ્રહ્મ જે વહેવાય છે તે છું’
 એવી બુદ્ધિને બનાવવી જરૂરની છે. આત્મતાવાળી બુદ્ધિ એવીરીતે બનાવવામાં
 આવે છે કે-જેમ કોઈ માણસ એકનેએક બાળકે જેને ‘જિતેન્દ્ર’ બનાવવાનો
 છે, પણ લાડના ધરણે ‘વિરેન્દ્ર’ એવું નામ પાડ્યું હોવાથી તે ‘હું વિરેન્દ્ર છું’
 એમ કહ્યા કરે, પણ પાછળથી સાચી સમજ પડતાં જોડું છોડી ‘જિતેન્દ્ર છું’
 એવો એનો નિશ્ચય થાય છે, તેમ માનવી પોતાનું બ્રહ્મ હોવાનું વિસ્મૃત થવાથી
 ‘હું દેહ છું’ એવું માને છે, પણ પાછળથી યુગની પ્રસન્નતા મેળવ્યા પછી ધમેલા
 જ્ઞાનવડે અજ્ઞાન મૂળી જાય છે, અનાત્મ એના દેહમાં આત્મભાવ મરી જાય છે
 અને ‘હું પોતે મારો આ આત્માજી બ્રહ્મ છે’ એવું બુદ્ધિમાં આજીવામાં આવે
 છે. આને આત્મનાવાળી બુદ્ધિ બનાવવી-એમ કહેવાય છે યાદ રાખો કે જેમ
 કોઈ માણસને એવિયું કયાક દાટી રાખેલું થન મળે કે લોંટરીનો નંબર

લાગતા ધન મળે તેમ આ બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થતી નથીજ એવું કહેવાનો હેતુ પણ અહીં નથીજ પ્રાપ્ત કરવાનું આ બ્રહ્મ-કોઈ દેશમાથી કે કોઈ જગ્યાએથી કે કોઈ સમયમાં આ પોતાના સ્વરૂપમાથી મેળવવા યત્ન કર્યાથી આવતું નથી, ધાને એવું કોઈ નિધાન કરવાની જરૂર નથી 'આ આત્મા છે,' 'આ આત્મા બ્રહ્મ છે' એવું કહેવાનું બ્રહ્મ જોને પ્રાપ્ત કરવું છે, એ નિદાનને પોતાના સ્વરૂપથીજ તે પ્રાપ્ત છે તેની પ્રાપ્ત કરવાની કલ્પનાજ અથોગ્ય છે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત છે તેને ફરીથી પ્રાપ્ત કરવાની કેમ હોય ? 'કેડે છોકર અને ગામે રોકાયું' એ કહેનતવાળી આ વાત છે, યાદદારતના અભાવની વાત-આ છે અત્યંતથી સ્વરૂપવિસ્મૃતિ છે અને જ્ઞાનથી સ્વરૂપસ્મૃતિ છે જ્ઞાન કરવાને સમયે નાં'વણીમાને ટાંકલે પહેરેલા સુનળુદારને બેરબીને પછી સ્નાન થાય અને નાની રહ્યા પછી દાર પહેરવો જૂની જવાબ અને તેની ગોધ થાય, અને આખરે વિસ્મૃતિની સ્મૃતિ આવે એવો તરતજ નાવણીયે જમને એ દાર પાછો પહેરી લેવાય-એવી આ વાત છે એમ કહી એ તો પણ કોઈ ખોટું નથી ધારણ અને અધારણની વાત અહીં છે 'હુ દેહ હુ' એવું માનવાની જૂન સુધારીને બુદ્ધિમા 'હુ બ્રહ્મ હુ' એવું માનવાનીજ અહીં વાત છે મનોરાજ્ય પર બધા આધાર છે

આ કારણથી બ્રહ્મનિદ્ધ જે પ્રમાણે જે બ્રહ્મનિધાની સિદ્ધિના પ્રકારડે નિશુદ્ધ થયેલી બુદ્ધિનડે બ્રહ્મપ્રાપ્તિ કરે છે, તે પ્રમાણે તે નિધાના પ્રમારને સહોપથી જાણવો ઘટે છે આમા જાણ વાત કહેવાની જરૂર નથી આમા તો કુશામજીવિ મા થોડામા જાણ સમજ થકે એવી સદમ નિશુદ્ધ બુદ્ધિની જરૂર છે જે પ્રમારના અનુજાનની જરૂર છે એ અનુજાનપરાયણ થવાનીજ જરૂર છે બુદ્ધિનો બોધ એજ એવું જ્ઞાન અને અનુજાન છે નહીંતો જેમ વેપારી અને વહેવારી વાતોના અપેક્ષા ઉટે છે તેમ એ ઉપદેશ નકામો થાય આથી એ સિદ્ધ થાય છે કે પાસવાર જ્ઞાનજ ખરેખર વિદેહમુક્તિનું પરમ કારણ છે વિદેહમુક્તિ એટલે આત્મ જીવનામા શોકમુક્તિ એમ સમજવું એ સુસંગત છે આ જ્ઞાનની નિષ્ઠા એટલે વિધારથી મુક્ત અને નિઃશય રિધિનિ, જોને પરા એટલે ઉત્તમ અતિશય પરિપાક લક્ષણવાળી નિષ્ઠા કોસામા રાખે છે જેમા સર્વ જ્ઞાનોની સમપ્તિ થાય છે એવી એ નિષ્ઠા છે

અહીં એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે “કેવા જ્ઞાનની એ નિષ્ઠા?” એનો ઉત્તર એ છે કે “જે મરતો નથી, માટે જન્મતો નથી એવો, કહેવાતા એ પડગાથી પણ હિતમ-પુરુષોત્તમ નામથી બોલાય છે એવો, જે પુરુષ છે એવો, જે પરમાત્મા કહેવાય છે એવો, જેને હેન્ટ નિર્વિશેષ, શુદ્ધ, ‘સુદ્ધ’, મુક્તઅભાવ, પર, એકરસ, આકાશ જેવો પરિપૂર્ણ, અદ્વિતીય આત્મા કહેવામાં આવે છે એવો અને નિરૂપિત કરેલો છે એવો ‘તે હુ’ એવા જ્ઞાનની નિષ્ઠા તે એ નિષ્ઠા છે -

તે જ્ઞાનની સિદ્ધિને માટે જે નિષ્ઠા રાખવામાં આવે છે, તે નિષ્ઠા જે પ્રકારથી મિદ્ધ થાય છે, તે પ્રકાર પણ જાણુના જેવો છે. પરન્તુ મૂલં નાસ્તિ કુતો જ્ઞાસા જેવી આ વાત છે. પ્રથમતો મુમુક્ષુને આત્માજ્ઞાનજ મિદ્ધ થતુ નથી એવું પ્રસક્ત દેખાય છે તો પછી પરા નિષ્ઠાની સિદ્ધિ ક્યાથી થાય? જ્ઞાનની સિદ્ધિ એમ નથી થતી એવું કહેવાનું કાગલુ એવું છે કે-જ્ઞાનને જેવા આકારનું માને તેમ આકારનાળું જ્ઞાન થાય છે. જ્ઞાનને માનવીના આકારનું માનવામાં આવે તો જ્ઞાન માનવીના આકારનું થાય છે જ્ઞાનને પશુના આકારનું માનવામાં આવે તો તે પશુના આકારનું થાય છે, પણ આત્મા નિરાકાર છે આત્માનો આકાર નથી તે સત્ નથી અને અસત્ પણ નથી એ દેખાય એવી વસ્તુ નથી એનું ક્યવપણું નિષેધ કરાવતું છે તે અત્ અસત્થી નિલક્ષણુ વસ્તુ છે વાત્તરિકરીતે એ અપ્રસિદ્ધ અને આકારરહિત છે તે વિવચની વસ્તુજ નથી. જો એ આકારનાનો હોય, તો તો તે સિદ્ધ થાય-‘તુ આત્મા છુ’ એવી માન્યતા કરવાથી, પણ તમે આત્મા જતી જતા નથી કારણકે આત્મા અસ્થૂય છે આત્મા અણુ નથી, આત્મા લાનો-દુ કો કાઈ નથી તે તો તમે તમારી આખોરકે જે લાઇ જુઓ છો તેથી નિલક્ષણુ છે.

અહીં એવી રાંકાને સ્થાન નથી કે શ્રુતિઓ તો “તે આત્મા પ્રકાશ આપનારાઓને પણ પ્રકાશ આપનારો છે; આ પુરુષ પોતે પ્રકાશ છે” એવું કહે છે તો આત્મા ઉપરહિત છે એમ એમ કહેવાય છે? કારણકે આત્મા કોઈ પદાર્થ છે, એવું તો પ્રથમવીજ નિષેધ કરાવતું છે. જો પદાર્થ કહેવામાં આવે, તો તેમાં જડના હોવાનો દોષ આવે છે માટે શ્રુતિ તેને પ્રકાશવ્યરૂપ કહે છે, પણ એ પ્રકાશ સ્વર્ણના પ્રકાર જેવો નથી આત્માને તો-અસૌતિષ, અજડ અને

નિત્ય-પ્રતિપાદન કરાવતો છે. સૂર્ય જેમ વિપવ કરી શકાય છે, તેમ આત્મા વિપવ કરી શકાતો નથી. આત્માને ક્રિય, અમૂર્ત અને પુરુષ કહેવામાં આવ્યો છે. એનું રૂપ કોઇના જેવું નથી. આત્મા એ વસ્તુજ વિપવની નથી. એ કોઇ પરિણામને પામતોજ નથી. એને જ્ઞાનના અર્થના આધારવાળો પણ કહેવાય નહીં. પાંચઘડીના છોકરા જેવો શ્રુતિના અર્થના આધારના જ્ઞાન જેવો આ આત્મા નથી. જેવું મનમાં આવ્યું એવો એને માની લેવા જેવો એ આત્મા નથી સાંભળેલું, કહેલું, મનરહે મળી લીધેલું વસ્તુનું અને એના વિષયનું જ્ઞાન સાચું હોતુ નથી. પ્રમાણ અને બેદથી એમાં વાધ આવે છે. આવો અસંભવ હોવા છતાં આત્માના વિપવના જ્ઞાનનો અસંભવ હોવા છતાં, વિદ્વાનની જ્ઞાનનિષ્ઠા સિદ્ધ થતી નથી એવું નથી. પ્રસક્ષાદિ પ્રમાણથી આત્મા સમજી શકાય છે, આત્માની સત્તાથી આત્મા છે-એવું સમજી શકાય છે, અનુમાનથી આત્મા ઓળખી શકાય છે, શાસ્ત્રો એનું વર્ણન કરે છે તેથી એ સમજાય છે, કોઇ લાભ થવાથી આત્મા છે એવું સમજાય છે. આત્માના વિપવમાં આ બધું પ્રમાણ છે. દેહ અને હૃદયો વગેરેનો એ અધિષ્ઠાતા છે અંતરમાં એનું જડપણું પ્રતીત થતુ હોવા છતાં, ઈષ્ટ અને અનિષ્ટપણું તેમજ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિપણું હોવા છતાં, તે એક માડી જેવો લાસે છે, પણ તે માડી જેવો નથી. માત્ર રાખો! આ શરીરને માડીની ઉપમા અપાયેલી છે એ માડીરૂપ શરીરનો અધિષ્ઠાતા શરીરથી બીજોજ છે. અધિષ્ઠાતા એટલે આદર સ્થિતિવાળો. માડીને હાંકનારા જેવો અને એ શરીરના નિયામક જેવો છે. એવું અનુમાની શકાય છે. શ્રુતિ અને અંદરથી ઓળખાય એવો કે બહારથી ઓળખાય એવો કહેતી નથી. એ તો માત્ર પડિતોથીજ સમજી શકાય એવો છે. પડિત એટલે -જેની 'પંડા' એટલે શુદ્ધિ સત્ અને અસતને સમજનારી હોય એવી શુદ્ધિ-વાળો-વિદ્વાન માનવી

જેમ સુસ્ત શિવસંપ્રદાયી અમર વિષ્ણુસંપ્રદાયી મનુષ્યો 'આને સિવરાત્રી છે-આને એકાદશી છે' એવું શાસ્ત્રથી જાણીને તે દિવસે ઉપવાસ કરે છે તેમ શાસ્ત્રકથનને અગિયાર કરતો વિદ્વાન વિદ્વાતાવડે એ અંદરથી જાણી શકાય એવો નથી તેને, પ્રપંચને જ્ઞાત કરનારને, જ્ઞાતને, કલ્યાણહતાને, અદ્વૈતને, વિશ્વરૂપથી પરને, તૈજસપણથી પરને, પ્રયણપણથી પરને એથી અવગ્યાવાળો આત્માને જાણી શકે છે. આવીજ રીતે આવાજ પ્રકારથી જાનવી-મુમુક્ષુ સર્વ

દક્ષમાન નામરૂપને બાદ કરીને વિરોધ રહે છે, તે આત્મતત્ત્વને પોતાના આત્માવરેજ અનુભવવા યોગ્ય છે. માનવીમાંના આત્માને અને પરમાત્માને બેઉને એક આત્માજ શસ્ત્રોએ પ્રતિપ્રાદન કરેલો છે, વિશેષપણાથીજ.

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ જમાનો અગ્રદાનો અને અવિધાસનો છે. મનુષ્યે પ્રભુમય મીઠીને માયામય બનતાં જાય છે, માટેજ શંકાઓ ઉપજાવીને તેનું સમાધાન કરવું પડે છે. મોક્ષાર્થીઓને તો શ્વદાજ મોક્ષને સાધ્ય કરનારી છે. પરન્તુ આવી અદાને માયિકલોકો-કાચા મોક્ષાર્થીઓ હોય તેમને ટકવા દેતા નથી. માટેજ બહુ લાંબો વાર્તાલાપ કરવો પડે છે, જે વડે તેમનું ક્ષમાશુ સંભવિત છે.

નિશ્ચયપૂર્વક શરીરનો અંદર છે અને એને જાણવો છે, પકડી લેવો છે અને આખોપો જોવો છે, એવું માનવું યોગ્ય નથી. એનું શ્રુતિએ કહેલા કથનના અર્થ પ્રમાણેનું એનું ન મળ્યાં આવવું બનતું નથી એમ પણ નથી. એ મૂળી આવે છે દક્ષમાન ભાતને બાદ કરીને શુદ્ધિવડે વિચારવાથી અને અનુભવાય છે તમારા પોતાનામાંના ચૈતન્યથી. વાંચણીના પુત્ર સમાન આત્માને જાનવાનો નથી, તે નથી એમ નથી. શિવરાત્રી અને એકાદશી વડે પણ વિશેષ આકારના દર્શનથી સ્વરૂપવડે તેમની તુલનાવાળા આત્માનું અગુપ્ત કરવાનો પ્રસંગ એને પ્રાપ્ત કરવો મોટે આવે. એ બેઉનું જન્યવાપણું તો છે શાસ્ત્રોપીજ એમ જે કહ્યું તેમાં સમાનતાજ છે. આ દાહતમાં એકાદશી અને શિવરાત્રીના સદ્ભાવ શાસ્ત્રોના આધારથી અગિયાર કરવામાં આવે છે, તેમ શાસ્ત્રોપીજ આત્માનો સદ્ભાવ અગિયાર કરવામાં આવે છે. એકાદશી પાંચ શિવરાત્રીને શાસ્ત્રથી જણાવે એમ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે, તેમ શાસ્ત્રથી જાણેલા આત્માને મેળવના, એવાજ નિશ્ચયથી 'હું દેહ નથી' એવો નિશ્ચય કરીને આત્મા માથી અદ્ભાવ સજ્જને 'હું અહીં છું' એવાજ નિશ્ચયમાં સૂપ-પ્રવૃત્તિરહિત નિશ્ચય થવું અને કરીને સંશયને ન કરવો એજ પ્રમાણ કરવાનું અને પ્રમાણનું રજ છે.

“વાર! માની લેવો કે શાસ્ત્રોને આત્માના સદ્ભાવ માટે પ્રમાણ માનીએ, પણ આત્મા વિષય કરસતો ન હોવાથી, એનો અનુભવ થતો નહીં હોવાથી, એને પ્રાપ્ત કરવા પ્રવૃત્તિ કરાતી નથી. એવારે એકાદશી અને શિવરાત્રીનું પ્રત્યક્ષપણું હોવાથી એને મોટે પ્રવૃત્તિ થાય છે.” આવાં પ્રવૃત્તિના જવાબ

એ છે કે-શાસ્ત્રોર્થાના જ્ઞાનના અર્થનું અજ્ઞાન પોતે પ્રગટ કરીને એકાદશી નિર્ગો પડી પામેથી જાણી લેવામાં આવે છે, તેમ આત્મા વિરોધી શાસ્ત્રોના જ્ઞાનને પડિતો પામેથી જાણીને શુદ્ધ શ્રદ્ધાના મુમુક્ષુઓએ મોક્ષશાસ્ત્રમાં અને તેના પ્રતિપાદન થયેના અર્થને અનુસરવા દૃઢ માન્યતાથી વિશ્વાસ કરવો અને પ્રવૃત્તિ કરવી ઘટે છે, પણ એ એકદમ થઈ જવું નથી સિવાય કે પૂર્વના અનેકાનેક જન્મોના પુરુષપુજનો પરિપાત્ર થવાથી હૃદયની દયા થયેલી હોય. મનિનમાનસ માનવીઓ ભને કરોડો યુક્તિઓ કરે, પણ આત્મપ્રાપ્તિ માટે પ્રવૃત્તિ થતીજ નથી.

હવે જે કહેનામાં આત્મુ કે આત્મા વિષય કરાય તેવો નથી આત્મા અસિદ્ધ નથી, આત્મા અનુભવાતો નથી એથી એના માટે પ્રવૃત્તિ થતી નથી-એનો ઉત્તર એવો છે કે-‘આત્મા એકાદશી પેઠે પોતે એકાંતનો વિષય નથી આત્મા નિલ છે એવું પ્રતીત થાય છે આત્મા પ્રકાશસ્વરૂપ છે સૃષ્ટિને પ્રકાશ આપનારજ એ છે પ્રયેક આત્મા અસિદ્ધ છે આત્મા કદાપિ અપ્રસિદ્ધ નથી, બધે એ જાણવા જેવો અને પ્રાપ્ત કરવા જેવો છે જો આત્મા અપ્રસિદ્ધ હોય તો લૌકિક અને વૈદિક વ્યવહારની સિદ્ધિજ થાય નહીં બધા માનવીઓની ઈષ્ટનિષ્ઠ નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ આત્માને ઉદ્દેશીનેજ કરાતી દેખાય છે, તે ન દેખાય અનાત્માને દેહને પ્રાણને જીવિને કે બીજાને ઉદ્દેશીને થતી નથી માનવી ખરેખર આત્માના સુખને દેહના આરો પને, સુજીવિને અને આદારના આનંદને હજી છે અને પ્રાણને નિરોધને-પ્રાણયમને અને યોગને કરે છે લાપતે પરજી છે, દેહોનું પૂજન કરે છે અને દરિને ભજે છે, પણ આ બધું તે કરે છે તે આત્માના સુખને માટેજ કરે ॥ આથી સિદ્ધ થાય છે કે ‘હું એમ બોલતો ‘આત્મા’ છે-અને એ દેહ વગેરેથી બીજો અને વિલક્ષણ છે એથી બીજું આ શરીરને વિરોધી હોય હોય શકે કે ને ?’ એવું બોલે.

વાર । ‘ મને સ્વપ્ન થયું હું સુખેથી સતો જાગ્યું છું ’ આની નજી અનુભવામાં બધા માનવીઓથી અનુભવાતો આત્મા, આત્માની સત્તાથી અનુભવાય છે ‘હું છું’ એવો ઉચ્ચાર થવાથી આત્માનું અનુભવનિશ્ચયપણું સિદ્ધ થતું નથી કારણકે એને અમૃત સર્વ દશધર્માનથી લિપ્ત અને પ્રસિદ્ધિથી જિજ્ઞાસુ પ્રતિપાદિત કરાયો છે ‘આનો શો ઉત્તર છે ? આનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે-’ કોઈએક પડિન પોતાની સત્તાની સિદ્ધિથી પોતાના આત્માને-સ્વસ્વરૂપને એકાદશી, જાણી

હે અને અનુભવે:તેને માટે કાઈ પ્રમાણની અપેક્ષા કેમ હોય? સર્વે પ્રમાણોનો
 પાણું જે પ્રમાણ છે, જેને કાઈ પ્રમાણની જરૂર નથી, એનાથી પ્રમાણ આપવા
 જેવું પણ સિદ્ધ થાય છે, જે સર્વે પ્રમાણો અને સર્વે પ્રમાણ આપવા જેવાનું
 પાણું કારણ છે, એવો સ્વપ્રકાશ એવો જે આત્મા તેને ખાતું કાણુ પ્રકાશી?
 કાઠ: દિવસ અચેતને ચેતનને પ્રકાશી ખરું કે? પોતાના સત્ત્વને પોતેજ પ્રત્યક્ષ
 પ્રકાશી છે, તેથી તે આત્મા પોતેજ પ્રમાણ છે. બ્યવહારથી જેમ તે પ્રાપ્ત થતાં
 નથી, પણ એનાથી અર્થપ્રાપ્તિ થાય છે, માટે આત્મા છે; એ સ્વતંત્ર સિદ્ધ પ્રમાણ
 છે, તેમ એ પ્રમાણે પ્રલક્ષાદિ પ્રમાણ સિદ્ધિ આત્માનું વાંઝણીને પુત્ર હોવાની
 વાત પેટે આત્માના ગાનના અસલનું મનોરાજ્ય પેટે માયાના ગુણવાળા બ્રહ્મના
 પાન પેટે મિથ્યા વિષયપણું અને પ્રમાણના બેદને બાધ કરવાપણું સંભવિત
 થઈ શકતું નથી.

નજી કાળમાં જેમ વાંઝણીને પુત્રને હોય તેમ ત્રણે કાળમાં આત્મા છે, એવું
 ગાન દેહ હોય: તે ગાન સત્ છે, આત્મા નથી. એવું સમજવાનું કારણ અર્ચાન
 વિના બીજું કાણુ નથી. આત્માનું સર્વરૂપણું, સર્વ બ્યવહારનું કારણપણું
 અને એનું સર્વથી અધિકાધિક પ્રિયપણું હોવાથી તથા એનું પ્રસિદ્ધપણું હોવાથી
 એ આત્મા અવિધય નથી બનતો એમ નથી: જરૂર એ આત્મા સ્વચ્છ, નિર્મળ
 અને સૂક્ષ્મ હોવાથી: આત્માના ચૈતન્યથી ચૈતન્યવાળા બનેલી શુદ્ધિ, જેમ
 સૂર્યના પ્રકાશથી રશ્મિકમળી ચમકે છે, તેમ આત્માના પ્રકાશથી પોતે આત્મારૂપે
 બનીને ચમકે છે, તેવી જરૂરિતે શુદ્ધિનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરીને જન અને ઇન્દ્રિયો
 અને સંયુક્ત વસ્તુઓ માત્ર પ્રકાશી રહેલાં છે, પરંતુ સ્પષ્ટ પ્રકાશતા નથી!
 કારણકે જેમ પાણી સોજાલથી અને જેમ અંદમા વાદળાથી લંકાયલાં સ્પષ્ટ
 દેખાતાં નથી-તેમ તે સ્પષ્ટતાથી, અનોભાથી લંકાયેલો છે. એથી સંયુક્ત
 નામમાત્ર, રૂપમાત્ર સ્પષ્ટ પ્રકાશતા નથી. અવગત, એ આત્માવડેજ દેહ-ઇન્દ્રિય
 -પ્રાણ-મન-બુદ્ધિ વગેરેમાં, એ બધાં અનાત્મામાં, તેઓ બધાં 'હું છું' એવી
 આત્મબુદ્ધિ માનવીઓ બધાં કરે છે; અને 'હું બ્રહ્મણ, હું યત્તિ, હું દક્ષ, હું
 શ્રાતા-કણિ-બુલો-લંગડા-બહેરો-જૂંએ' તરસે, કર્તા બોલતા, સુખી દુઃખી
 એવા આરોપ વડે 'જડ છું', એવી માનવાથી માનવીઓ બોલે છે, પણ
 સ્પષ્ટ પ્રકાશતા નથી. અરે, હજારો વખત લાંચું હોય; હજારો વખત પ્રવચનોમાં
 સાંભળ્યું હોય, શુદ્ધ એ કશું હોય, માનવા પાણું એવી હોય, અને બીજાને

સમજનાતા પણ હોય એના પ્રકૃતિ પણ અનાદિ અનિશ્ચયવાસનાને લીધે બાહ્યબ્યતર પૂર્ણ હતા, અતિસૂક્ષ્મ હોઈને, અનિ ધન્દ્રિય-મનમા દકાઈ રહેલા આત્માને જોઈ શકતા નથી, અને તેને બદલે જડને માને છે અનાત્મા એના સ્પૃશ્નને આત્મા ગણે છે, શુદ્ધ આત્માને પ્રદક્ષ કરતાજ નથી આ કારણથી મોક્ષાર્થીઓએ અનાદિ અવિદ્યા વડે આરોપિત કરાવેલાં શુદ્ધિ વગેરેના નામગ્રામત્રનાને પણ આત્મા માનીને, એમની અદરગાના ચૈતન્યને પણ આત્મા માનીને અદરબહાર બધું એક બ્રહ્મ માનીને ‘એ બ્રહ્મ હું છું’ એમ સર્વત્ર પ્રત્યેક નામગ્રામત્રને ‘હું છું’ એવો બ્રહ્મનિષ્પત્તિ નિષ્પત્તિ કરવો ધટે

જેમ વાદળા હરી જવાથી ચંદ્રમા ચોકખો જણાય છે અને નોવાલ દૂર જવાથી શુદ્ધ સ્વચ્છ પણી મળી શકે છે, તેમ સતત વિના વિરામ ‘હું બ્રહ્મ છું’ એના ભાવનું વિપરીત જડ અને અનાત્મભાવનો સમૂળો નાશ થવાની સાથે શાન્ત, સિદ્ધાન્ત આનંદધન, આત્મા-જ્ઞાનરૂપી આખથી જરાબર અનુભવ કરી શકાય છે. માટે આત્મા સિદ્ધાન્ત જે કાંઈ બીજું બધું એ પ્રમાણે નિરસત કરવાને જ પ્રયત્ન કરવો ધટે છે. વિદ્યતા ભરેલી તીવ્ર મુમુક્ષુ ભારના તો સાથે સાથે હોવી જ જોઈએ એને માટે તો કહેવું જ શુ હોય? વરણ્યકે આપણે વાર્તાલાપ મોક્ષાનુભવને સબધ ધરાવે છે અને આપણે ગીતા-મોક્ષશાસ્ત્રનેજ વિચારીએ છીએ આત્મા કેવો છે એમા થી વિલક્ષણતા છે, ક્યા હોય છે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે-એ વિષય, અહીં નથી મરણ્યકે આત્મા છે, એવું સિદ્ધ થઈ, ચૂક્યું છે, અને એમ કોઈને એની પ્રપ્તિને જાણવાની વ્રાત અહીં થતી નથી કારણકે એ પોતેજ ‘હું બ્રહ્મ છું’ એમ બોલતો ‘હોવાથી પેતેજ પોતાની હયાતિને સિદ્ધ કરતો હોવાથી, એનું નિલ આપ્તપણું છેજ વખત અને અને દિશા-મેકે નિરાકાર હતા પણ એમનું જ્ઞાન શાસ્ત્રના આચાર્યના ઉપદેશ વડે સિદ્ધ થાય

આજે એકાદશી છે આ પૂર્વદિશા છે-એવું આચાર્ય પાસેથી જાણી શકાય છે, તેમ આત્મા પણ આચાર્ય; પાસેથી જોગખી શકાય છે જે કે તે સ્વરૂપ પજાવડે સિદ્ધ છે આદ્યમજાનરૂપ પોતાનું અને બીજાનું અને ‘આ માત્ર’ અને ‘આ તાર’ એમ સમજનામા આવે છે ‘મે સ્વપ્ન જોયું હું સુષુપ્તી ઉઘ્યો હું હમણા જાગ્યું છું’ એવું અનુમાન કરનારનું પોતાનું દેહ અને

ધ્મિયેથી બીજાપણું સ્વપ્નામાં અને ભરનિદ્રામાં બુદ્ધિ વગેરેથી બીજાપણું અને એઓનું જાણવાપણું એને આત્માનું સર્વત્રપણું જાણવા પછી આત્મા, શું, તેનું જ્ઞાન શું—એવું જોણવું પડિતનું મુક્ત નથી. ‘જેના પ્રકાશથી આ બધું અંદર અને બહાર બધું જાણવામાં આવે છે તે જ્ઞાન સિદ્ધ થતું નથી’—એવું, ‘જોણવું’ અતિ સાદસ-જરેલું છે ‘એમને બધાંને જે જાણે છે તેને ક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે’—એવા ભગવાનના કથનાનુસાર ક્ષેત્ર અને, ‘ક્ષેત્રધર્મવાળું’, બધું જે જાણે છે ‘તે હું પોતે છું’ એવું જાણવું એને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આ જ્ઞાન શુદ્ધ થયેલા અંત કરજવાળો યતિને પરમેશ્વરના પ્રસાદથી બહુ મુક્ત છે.

આ આલસતામાં આત્મા મુપ્રસિદ્ધ છે. એનું જ્ઞાન પણ પરમેશ્વરના પ્રસાદથી મુક્ત છે—એમ વિચારીને શુદ્ધ આત્માવાળા યતિએ સદગુરુ પામેથી ઉપદેશ લઈને અનાર્ભ વાસનાથી થયેલી વિપરીત ભાવનાની સમૂળગી નિવૃત્તિ વડે બ્યવસ્થિત સિદ્ધિને માટે મોક્ષાર્થએ જ્ઞાનનિષ્ઠા સ પાદન કરવી જોઈએ, એથીજ ભગવાને કહ્યું છે કે જ્ઞાનની એ ઉત્તમોત્તમ નિષ્ઠા છે.

અલગત, આ બાબતમાં એક પ્રશ્ન ઉપનિષત થાય છે કે—“જ્યારે જ્ઞાનનિષ્ઠા સંપાદન કરવી—એવો જ્યારે નિશ્ચય છે, તો જ્ઞાનનિષ્ઠા કેમને કહેવી? શું જ્ઞાનમાં એટલે જ્ઞાનસ્વરૂપ બ્રહ્મમાં ચિત્તની અચલ સ્થિતિ કે જ્ઞાનના અભ્યાસની સમાપ્તિને જ્ઞાનનિષ્ઠા કહેવી?” તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે કે—“મન સ્વભાવથીજ અચળ છે, તેની બ્રહ્મમાં સ્થિતિ ગ્રહેવી અસંભવિત છે વળી જ્ઞાનની પરિસમાપ્તિ એટલે જ્ઞાન મેળવવાને માટે વેદાંતસાત્ત્વનો જે અભ્યાસ કરવામાં આવે છે તે પુરો અભ્યાસ થયા પછી એને વારંવાર વાચ્યાજ કરવું એવું નથી એમાં તો કેવળ અંધના લુપ્તના તકનીજ આવૃત્તિ થયા કરે છે. તેમાંથી કલેશ વિના બીજું કશું મળી આવતું નથી. જુઓને! તત્ત્વમસિ ઉપદેશ કેટલાયે લોકોએ શિષ્ય થઈને ગુરુ પાસેથી લીધા હોય છે અને તેઓ ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવું જોડ્યા કરે છે, છતાં તેમના કોઈને પણ આત્મદર્શન થતું નથી. જેમ ‘હું રાજા છું’ એમ વારંવાર જોલવાથી રાજા બની જવાતું નથી, તેમ વારંવાર ‘હું બ્રહ્મ છું’ એમ જોલવામાત્રથી બ્રહ્મ બની જતાતું નથી, પણ એમ જોલવાથી આત્મા શુદ્ધ થઈ જોલનાર સ્વસ્વરૂપવડે પ્રકાશવા લાગે છે, અને પછી વારંવાર એવી ભાવના જારી રાખવાની અપેક્ષા રહેતી નથી.

જુઓને આખથી મરે જોઈ લીધી અને એ ધરે છે એનું જ્ઞાન થઈ ગયું, પછી એ જ્ઞાનને દૃઢ કરાવે શું વ્યવસ્થા જાણી અપેક્ષા થાય કે? માથે મરનારને-પ્રમાણ અને માપવાની નરુ બેઠો સજા થતાંની સાથે પ્રમાણ મેળવનારો પ્રપત્તિ જારી ગણાવી જરૂર રહેતી નથી વરુણ તત્ત્વપણું જ્યાં હોય છે ત્યાં પુણ્ય તત્ત્વપણું રોતું નથી એથી એમ સમજવાનું નથી કે જ્ઞાનના અભ્યાસનું પ્રયોજનજ નથી વરુણતત્ત્વ એનેજ મટનાર છે કે જ્યાં પ્રમાણ થયે પ્રમેયના સબધમાત્રથી જે ઉપજતુંજ હોય તે એમાં ક્રિયાતત્ત્વ કે પુણ્ય તત્ત્વ નથી સોપણ એની પોતાની ઉત્પત્તિને વિશેષ બંધબેસતા પ્રમાણની અપેક્ષા કરાય છે જે પ્રમાણ સુસંગત ન હોય તે જ્ઞાન હીન હીન થતું નથી જ્યારે અશુદ્ધો વૃદ્ધ થવા લાગે છે ત્યારે અશુદ્ધો દોષના કારણે દૂરથી દીવો કે ચંદ્રમા નજીક નવ અને બારની સખ્યામાં દેખાવા લાગે છે અને વસ્તુમાન શુદ્ધ રૂપે દેખાતી નથી એથી એ જ્ઞાન વાસ્તવિક કહેવાતું નથી તેમ પ્રમાણની સુસંગતતાને માટે સમજણ ધરે દૂરદષ્ટિ વ્યક્તિની મદદથી યા ઔષધની મદદથી અને ચંદ્રમા દેખાતા બધે ઘસને જેમ એક ચંદ્ર દેખાવા લાગે છે અને અપેક્ષા દેખાતા આનંદ થાય છે, એવીજ રીતે આનાદિ અવિદ્યા વાસનાઓ સત્વ-રજ અને તમેશુભ્યથી કરવામાં આવ્યાથી દુષિત થયેનું અત કરણ 'હું મારું, તારું' વગેરે આનાત્મ માન્યતા કરતું હોવાથી એ માન્યતાથી આત્મગદિત થયેનું અત્મે તત્ત્વ રૂપે થતું નથી એના અત કરણની સાખા સમય માટે નિત્યનિરતર સમાધિનું અનુકૂળ કરવાથી શુદ્ધિ થાય છે 'હું બ્રહ્મ છું' એવી જાવનાના અભ્યાસથી પૂર્વોક્ત લક્ષણાળા દોરે અને તેના કાર્યાની સમૂળ નિવૃત્તિ થાય છે અને શુદ્ધ સત્વલાવની ઉત્પત્તિ થતાંની સાથે આ બધું હું બ્રહ્મ છું' એનું આત્મચિન્તાન થાય છે અને સર્વે દૃશ્યમાન નામરૂપના સબધથી મુક્ત થઈ એવું અદ્વૈત સ્વસ્વરૂપનું, સર્વનું બ્રહ્મપણું પોતેજ બ્રહ્મ હોવા થયુંનું જ્ઞાન રૂપે થાય છે

અહીં 'હું બ્રહ્મ છું' એવી જાવનાનો અભ્યાસ અપેક્ષિત રહે છે જ્ઞાનના પરિપાકના પ્રયોજનપણું માટેજ જ્ઞાનના પરિપાકની સિદ્ધિ થતાંની સાથે પૂર્વોક્ત જ્ઞાન કેવળપદ અને એને લક્ષતા ધ્યાન-આસન-આચમન તરલાણુ-પાણીનું ક્રમક્રમ સાધનો અપેક્ષિત રહેતા નથી એ જ્ઞાનજ પોતે કેવલપદ છે એમાં અખણનંદ અનુભવ થવા લાગે છે શ્રુતિઓ એને માટે આ પ્રમણે

કહે છે કે “સમાધિનિર્ધૂતમલસ્ય, ચેતસો નિવેશિતસ્યાત્મનિ વત્સુરસં
 ભવેત્” इति ” “आहारशुद्धौ सत्वशुद्धिः सत्वशुद्धौ ध्रुवा स्मृतिः इति”
 “अभ्यासात्पक्वविज्ञानः कैवल्यं लभते नरः इति” “ नास्ति ज्ञानात्परं
 किञ्चित्पवित्रं पापनाशनम्” “तदभ्यासादृते नास्ति संसारोच्छेद-
 कारणम्” इति” — ભાવાર્થ — “સમાધિથી મલમૂક્તા થયેલ, ચિત્તનું આત્મામાં
 પ્રવેશ થનાજ સુખ થાય છે—શુદ્ધ આહારથી શુદ્ધ અંતઃકરણ થાય છે અને
 શુદ્ધ અંતઃકરણથી અસ્વરૂપની સત્ય સ્મૃતિ થાય છે—અભ્યાસથી પક્વ વિજ્ઞાન
 થવા પછી માનવી કૈવલ્યને પામે છે—જ્ઞાનથી ઉત્તમ કરુ પાપનો નાશ કરનાર
 પવિત્ર નથી—તે અભ્યાસ વિના ખીજું કરુ સમારછેદનું કારણ નથી ”

જ્ઞાનનો પરિપાક, થયેલો સ્વારજ્ય મણાય, કે જ્યારે નિલતિરતર અભ્યા-
 સદ્વારા ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવી ભાવનાવાળી આવૃત્તિવડે જ્ઞાનને આસ્વાદિત કરનાર
 ત્રિગુણાત્મક કાર્યોમાં ‘હું-આ’ એવી ભાવનાઓ લાલીબૂરી ભાવનાઓ, રાગ
 -દ્વેષ અને માયિક વિકારોની સમૂળા નિષ્ક્રિયવડે અંત કરણનો શુદ્ધ સત્વભાવ
 થયો છે—એવા લક્ષણની પ્રસન્નતા દ્રશ્યમાન થતી હોય. આવી પ્રસન્નતામાં
 ‘આ બધું બ્રહ્મ છે’ એવું પ્રુદ્ધિને વ્યવસ્થાપિત કરનાર પરવાર એક બ્રહ્મજ
 હોવાપણાનું વિજ્ઞાન, યગ નિનાનું, વૃત્તિઓ ઉઠવાના વેપારને સમાપ્ત કરનાર
 લક્ષણવાળું વિજ્ઞાન રહેતું હોય છે. આવું જ્ઞાન ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવું પોતાના
 આત્માનું સમ્પત્તીય ભાવનાની આવૃત્તિથીજ ઉપજે છે. ‘આ ધડો છે’ એમ
 કહેતા જે જ્ઞાન થાય છે, અને એકજ વખત કલાથી યા રાગ હોવાનું રાગવી
 પોષાકનાળું માનવી બનાવ્યાથી થાય છે, તેમ આ જ્ઞાન ઝડ આવી જાય તેવું
 નથી. એવું કારણ એવું છે કે જાણવાની વસ્તુ-ધડો અને રાગ-એકે આવૃત્તિઓ
 રચ્યતાવાળી છે, જ્ઞાન પણ રચ્યતાનુંજ છે, અને એમાં નિષ્પ્રતિયોગીપણું
 અને લૌકિકપણું હોવાથી એનો અભ્યાસ કરવાની અપેક્ષા રહેતી નથી. આત્માનું
 અતિસૂક્ષ્મપણું હોવાથી અને આત્માનું નિલપણું હોવાથી, આત્માનું દુર્દર્શપણું
 હોવાથી, એ અતિઅતરમા છૂપાયેલો પ્રવેશિત હોવાથી, દરેક વસ્તુની સાથેજ
 તેમાં એ આત્મા પ્રવેશિત હોવાથી, ગૂઢ-ખાલી અને નહોં ખાલી—એ બધામાં
 એ આત્મા પ્રવેશિત હોવાથી, માનવીની પ્રુદ્ધિપી ગુપ્તામાં પ્રતીત થતો હોવાથી,
 અલૌકિક અને પરમસૂક્ષ્મ હોવા છતાં, એ આત્મા જાણવાના અનિવાર્યપણાથી
 જાણવા જેવોજ હોવાથી, જેમ જેવાલના, પદ્મથી દંભયેલા પદ્મીને પ્રાપ્ત

કરવા પ્રત્યનવડે શેનાબને અતગ કરવામાં આવે છે, તેમ અવિદ્યા અને એના કાર્યોરૂપી શરીરેથી હાથલા હોવાથી એને પ્રાપ્ત કરવાને માટે સ્વર્લોકના કાર્યવશ્તુ સમાન જ્ઞાનનું— પોતાના આત્માના વિષયનું ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવા જ્ઞાનનું વારંવાર ચિંતનવડે સ્મરણ કરીને સાધન કરવાને માટે અભ્યાસના લક્ષણનું કાર્વ સતત જરૂરી રાખવાની અપેક્ષા હોય છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! હું જે વાર્તાલાપ નમારી સાથે કરી રહેલો છું, તે મોક્ષાર્થી ૮૬૫ વિનાના /માનવીઓને એજ્ઞાતની પીડા જણાય અને તમે પણ હજી જે એ માર્ગ પર ચડી ન ચૂક્યા હો તો ત્યાસુધી આટલી બધી જાળતો બહુ ટાળા બરેલી જણાયજ, છતાં તમે મોક્ષાર્થીજ છો તો આ વિષય તમને બહુ ઉપયોગનો છે મોક્ષના રિપયમા જ્યાં ગેરસમજ થાય ત્યાં માનવી થોભી જાય છે અને ગેરસમજવાળા જ્ઞાનને અને ગેરસમજવાળા મોક્ષસ્વરૂપને પરમપદ અને નિર્વાણ શાંતિ તથા કેવલપદ માની લે છે ‘બ્રહ્મ ધનપ્રાપ્તિને, ધર્મ સત્તાપ્રાપ્તિને, કોઈ રિપયપ્રાપ્તિને, કોઈ દેવ-ગાધર્મ-પિતૃ-સિદ્ધ-સ્વર્ગાર્દિ લેહકને-બ્રહ્મલેહકને-ગોનોમને-સાકેતને-ત્રેકુટને મોક્ષ માનીને થોભી જાય છે, તો કોઈ નિષ્ક્રિયતાને મોક્ષ માની બેસે છે, અને જૂની જાય છે શૌન્દર્યક્રિતને, સસારબંધ સુક્રિતને, પરમસુખ-નિલસુખને પરમ અને નિલસુખ એવા પરમાત્માને, પોતાના આત્માને, બ્રહ્મતત્વને અને એથીજ સાધકો જે રીતે સિદ્ધ-પરમહસ અને બ્રહ્મ બન્યા હોય એ રીતે-સાધન અને સિદ્ધિને જા પ્રમાણે જૂનો થતી હોય તે બતાવીને તમને સમજાવનાનો આ સાચા વાર્તાલાપનો હેતુ છે

અહીં એક પ્રશ્ન ઉપરિચિત ધર્મ શકે છે કે— ‘હું ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવો સતત જાપ જપવાથી સાધક મોક્ષાર્થીમાં બ્રહ્મભાવ આવે કે ?’ તેનો ઉત્તર આ ૩ કે—“ના” માત્ર જાપ જપવાથી મોક્ષાર્થી સાધકમાં બ્રહ્મભાવ આવી જતો નથી ‘હું મનવી નથી’ એવી માન્યતાના ભાવનો જાપ જપવાથી માનવીનું મનુષ્યપણુ મટી જતું નથી, અને ‘હું’ એ સમ્બન્ધ અર્થપણુ પણ માનવીમાં ઉપજતું નથી ‘હું’ એવા સમ્બન્ધનો અર્થ ‘આત્મા સ્વત સિદ્ધ’ દ્વારાથી બ્રહ્મભાવનાની કલ્પના પણ કરાતી નથી જુઓને મે તમને જેવો આત્મા વર્ણવ્યો છે તેને શ્રુતિઓ આ પ્રમાણે કહે ૩ કે “સૂત્રમાત્સૂક્ષ્મત્તર નિત્યમ્” “ત દુર્દર્શં ગદ્ગમનુમ્પ્રિષ્ઠ ગુહાહિત ગદ્યરેષ્ટ પુરાણમ્” “અયમાત્મા

બ્રહ્મ ” “ક્ષેત્રજ્ઞં चापि मां विद्धि” અર્થાત્ “સદ્ભયી પશુ સદ્ભવતર
અને નિત્ય-દુર્દર્શ, ગૃહ પ્રકારે અનુપવેશના, ગુહા વિશે રહેવા, સંકટસ્થાન,
પુરાણુક-આ આત્મા બ્રહ્મ છે-મને ક્ષેત્રજ્ઞ પશુ તુ જાણુ.” આ બધા કથનોથી
સ્પષ્ટ થઈ શકે. તેવું છે કે-“ક્ષેત્રજ્ઞ-આત્મા-પરમાત્મા”-ત્રણે વિશેષણો એક
અદ્વૈત બ્રહ્મનાંજ છે. એમાં શંકાને સ્થાનજ નથી. જુઓ ખીજી શ્રુતિઓ પશુ
આત્માને-તમારા પોતાના આત્માને, તમને પોતાનેજ તમે બ્રહ્મ છે. એવું
પ્રતિપાદન કરે છે-“एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म नेह नानास्ति किंचन”
“एवो हि तद्वो न द्वितीयो यस्तथुः” અર્થાત્ “બધુ વિધજ બ્રહ્મ છે,
એના વિના ખીજું કાંઈ નથી” એવું શ્રુતિઓ અને સ્મૃતિઓ પ્રતિપાદન કરે
છે બ્રહ્મ વિના ખીજી કાંઈ વસ્તુજ નથી એવું પ્રતિપાદન થાય છે, ત્યાં પછી
સદ્દેહને સ્થાન આપવું એ મૂઢતાજ કહેવાય જેમ ઘટાકારા, મહાકારા અને
હ્રદાકારા-એ ત્રણે નામો એક અખંડ આકારનાંજ છે, તેમ નામમાત્ર બ્રહ્મ
વિના ખીજું કશુંજ નથી, એ સ્વત સિદ્ધ સત્યજ છે ક્રિયા વડે એની કાંઈ
કલ્પના કરીને શક્યતા ઠરાવવાની નથી

અલ્પવત્તા, એવું સત્ય જતાપણુ ‘હુ દેહ હુ’ એવી અનાદિ અનાત્મ
ભાવનાને દૂર કરવાને માટેજ ‘હુ બ્રહ્મ હુ’ એવી ભાવનાનું ચિંતન-સ્મરણ
અને ઉચ્ચારણુ બ્રહ્મવિદનું પોતાનું પૂર્ણપણું હોવાના જ્ઞાનની દૃઢતા થવાને
માટેજ કરવામા આવે છે.

એકસી કે ઝવેરીનો ધધો કરનાર માનવીએ પ્રથમ બાધ્યાવસ્થામાં કાંઈ
એકસી કે ઝવેરીને ત્યાં ગુમાસતો, મહેતાજી કે મુનીમ થઈને સોનું, ઈરા, રત્ન,
મેલી ઇસ્લાદિની પરિક્ષા કરવાનું શીખવું પડે છે અને સ્વાસ્થ્યથીજ પોતાનો
આગવો ધધો શરૂ કરે છે, કારણકે એમ ન કરતા ધધો કરવામાં હેતરાવાનું
અને પરિણામે ખોટ ભોગવવાનું થાય છે. જો કે એ ધાતુઓ અને ઝવેરાત
જડ છે, જનાં તેના ખરાપણાની પરિક્ષાના જ્ઞાનથી પોતાની દૃઢતા માટે અને
તેમના ભાવનાના જ્ઞાનની પોતાની દૃઢતા માટે મહિતગીરી અપેક્ષિત કરાય છે
જેમ સૂર્યાના ખિંચવું સ્થૂળપણુ ‘જતા બધાને પ્રલક્ષ કરવાને માટે લાભો વખત
નિત્યનિરતર અભ્યાસની અપેક્ષા માગે છે, તેમ બ્રહ્મથી પોતાનું અને સર્વનું
ખીજવણું ન હોવાનું જ્ઞાન અતિસૂક્ષ્મ અને અતિ અનિપક્ષ હોવાથી પોતાનું
સમાનપણું સિદ્ધ કરવાને માટે સર્વત ભાવ સ્મરણુ અપેક્ષિત થાય તેને માટે

■ કહેવાનું હોય ? શ્રુતિઓ અને સ્મૃતિઓ પશુ બ્રહ્મભાવની પોતાની માન્યતાની સતત આવૃત્તિની અપેક્ષા સૂચન કરીને એમ કરવાની આજ્ઞા કરે છે “તસ્યામિધ્યાનાયોજનાત્તત્ત્વમાવાત્” “તસ્યામિધ્યાનાતૃતીય દેહ-ભેદમ્” “નિષ્કલ ધ્યાયમાન” “ધ્યાત્વા મુનિર્ગચ્છતિ ભૂતયોનિમ્” અર્થાત્ = યોગનાવડે ‘હું બ્રહ્મતત્ત્વ છું’ એવું ધ્યાન કરવાથી-જે નહીં દેહથી જુદું એવું બ્રહ્મતત્ત્વ છે તેનું ધ્યાન કરવાથી-કલારહિતનું ધ્યાન કરનારો-ધ્યાન કરીને મુનિ ભૂતયોનિ એટલે પ્રકૃતિ-માથથી છૂટી જાય છે.

આવીરીતે આગ્રહપૂર્વક ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવી ભાવનાની આવૃત્તિ સતત કરનારે આગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે સમગ્રીય પ્રત્યક્ષની આવૃત્તિના લક્ષણને સમર્પિત છે એ સમગ્રીય પ્રત્યક્ષ એટલે આપણો આત્મ અને બ્રહ્મ બેઉ એક જ છે એવી સત્ય માન્યતા અને આવૃત્તિ એટલે વારંવાર ‘હું દેહ નથી હું દેહ નથી’ એવો દૃઢ નિશ્ચય થવા માટેનું સ્મરણ અને સમર્પણ એટલે સ્મરણ કરતા કરતા બ્રહ્મભાવનું પ્રકટિકરણ મનુ, દેહથી બિન થઈ જવું શારીરિક વ્યાપારનું સમગ્રજ બંધ થઈ જવું, યા સુપૃષ્ઠિ-નિદ્રાને વશ થવા જેવી હાલત વાળા થવું અને પછી પશુ કિલારહિત મધ્ય જવું બીજી એક શ્રુતિ કહે છે કે-“શુદ્ધિમાન માનવીઓએ તેનેજ જાણીને ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવા નિશ્ચયવાળા શુદ્ધિને બનાવવી ધરે-તમેજ ધીરો વિજ્ઞાન પ્રાક્ષ કુર્ષીત પ્રાક્ષણ.”

આનું ટોનાથી ‘અહુ બ્રહ્મ છે તે હું છું’ એવા આત્મભાવની સિદ્ધિને માટે દૈત માન્યતાને દૂર કરનાર સત્ એવા આત્મભાવનો સતત અભ્યાસના લક્ષણવાળો જ્ઞાનનો અભ્યાસ આત્મતત્ત્વને શ્રવણ કરીને જેણે એ જ્ઞાનને જાણ્યું છે એવા સુમુક્ષ મતિએ મદદ કરે તેના સાધનોત્તરે તેવી શુદ્ધિપણાવડે અદ્વેષ્ટાદિ મુલોપડે અને અગાધિ બતાવેના સાધનોત્તરે સંપન્ન થઈને જરૂર કરવો ધરે છઠ્ઠા અધ્યાયમાં પશુ આનું એ અર્થે નિરૂપિત થયેલુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કરીને દૃઢ થતા ઉપદેશોનું છે, અને તેથીજ આ પચાસમા શ્લોકમાં ‘નિવોધ મે’ = મારા બોધને માન !’ એમ અર્જુનને કહ્યું છે એવું તમારે પોતાને માટે સમજવું જોઈએ આ બધી વાત જ્ઞાનની નિજાની યર્ષ છે વાદ રાખો કે આ જ્ઞાનનિજાને ઉત્તમેષ્વર કહેવામાં આવે છે

આથી તમે સમજી શકો કે પૂર્વે જે કહેવામાં આવેલ હતું કે જ્ઞાન માટે વેદાન્તશાસ્ત્રને વારંવાર વાંચ્યા કરવું એ લુપ્તા વિચારો અને તક કરીને

કવેશ હોરી લેનાના પ્રયોજન વિના ખીજુ કશું નથી, એવો પ્રશ્ન અપ્પાને છે આમા તો માત્ર એકજ વાત છે કે વેદાન્તને વારંવાર બાણીને આત્મજ્ઞાન સપાદન કરવું જોઈએ

પ્રશ્નપ્રેમીઓ! આ વાર્તાનાપ બહુ ચાલ્યો છે, પણ એ અગત્યનો પણ બહુ છે. આને મોક્ષસાધક કહેવાય છે એમા ધીરજનું કામ છે મોક્ષાર્થિએ ધીરજ રાખતા થઇને એવું મનમા લાવવું નહીં અને બોલવું પણ નહીં કે - "હું અને દય કહી નાખો કે 'વાસના ધર અને નિર્વાણપ્રાપ્તિ' નો આ નિયમ છે" પણ આ તો મોક્ષસાધક છે મોક્ષપ્રાપ્તિના પ્રયત્નમાં બૂલો થતી અટકાવા માટેનો આ વાર્તાનાપ છે. આમા કર્તવ્યતાની વાત છે.

મોક્ષાર્થી યતિને રોત્રોત્રો પાઠ કર્યાથીજ, મત્રોત્રો જાપ જપ્યાથીજ, નામસ્મરણ કિર્તન કર્યાથીજ આત્મજ્ઞાન થતું નથી, સિવાય કે એ વેદાન્તને બહુ લાગીને વિચારે. શ્રુતિ પણ એમજ કહે છે કે "સન્યસ્ય શ્રવણ કુર્વાત્" "શ્રોતવ્યો મંત્રવ્ય" = અર્થાત્ "ઉપનિષતને એટલે અદ્ભુતને 'હું બ્રહ્મા છું' એવી ભાવનાથી ચિંતન કર્યા કરવાનું હોય છે" એવું મહાદેવજીએ કહ્યું છે શાન્તો પણ એવુજ કહે છે કે 'હું બ્રહ્મા છું' એવી નિરંતર ભાવનાની યાદગીરી ઉચ્ચારથી, વિચારથી અને મનથી કર્યા કરવાની હોય છે. આ જ્ઞાનનો ઉપદેશ પણ વારંવાર થવો જરૂર છે વેદાન્તને વારંવાર સાંભળવાની જરૂર છે શમ દમ સાથે આત્મસ્મૃતિનું ચિંતન કરવાનો અભ્યાસ શરૂ ન કર્યો હોય ત્યાં સુધી વેદાન્ત શ્રવણ કરવુંજ જાણ્યું છે ઉપરાંતના સમય વિના બધા કાળમા વેદાન્તને વિચારવું જોઈએ જો સ્વસ્વરૂપ સ્મૃતિના સ્મરણના અભ્યાસનો ભાગ કરનામા આવે તો મોક્ષાર્થી પતિત થાય છે નિયમ પ્રમાણે વેદાન્ત વિચાર ન કરવામાં આવે તો અગત્યજી આવે છે નિષ્ક્રિયરૂપે રોજ વેદાન્ત શ્રવણ ન કરાય, છૂનો જાપ ન જપાય વેદાન્તના વિચારને સ્મરણચિંતનનું અગ્ર ન બનાવાય તો બરાબર ધનુષ્ય બ્રહ્મજ્ઞાન ઉદયને પામતું નથી નિષ્ક્રિય થઈ જવાની બહુ જરૂર છે સન્યાસનું પ્રયોજનજ આ વિના ખીજુ કશું નથી સન્યાસી થયા વિના આ બધું થઈ શકતું નથી જ્યારે જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનની સિદ્ધિ થાય ત્યારે ચિંતન સ્મરણબુદ્ધિ આગૃહીત કરવાની જરૂર રહેતી નથી. જિજ્ઞાસુએ તો આગૃહીતનો સ્થાન નજર કરવો ધરે.

આટલા વાર્તાવાપથી તમારી શકા—“શુ ચચન મન કદાપિ બ્રહ્મા સિંધર રહી શકે ખરૂં કે” નો ઉત્તર તમને મળી રહે છે કે અભ્યાસથી મન સિંધર થાય છે સ્વસ્વરૂપની ધારણા બુદ્ધિમાં ઠસી જાય એટલા માટેજ મનને બંધાર જતું અભ્યસના ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવું સતત ચિંતન સ્મરણ જરૂરનું લેાય છે. આથી એ કલિત થાય છે કે મનની સિંધરતા—અજ્ઞાનને સમાધિનો અભ્યાસ કરીને સપાદન કરવી ઘટે મુમુક્ષુએ આત્મતત્વ વિજ્ઞાન જાણ્યું એની સાખીતી એ છે કે એ પોતાને અને માનવી માનને ચરાચરને, જન્મેતનને ‘બ્રહ્મ’ નિના ખીજ નામરૂપે જોતો ન હોય માત્ર જોડ્યા કરવાથી કે સાલવ્યા કરવાથી ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવો સાક્ષાત્કાર થઈ જતો નથી અને વિશ્વમાત્રને ‘હું છું’ એવું મનાવું નથી એ તો નારવાર ચિંતન સ્મરણ કે ‘હું દેહ નથી’ એવું અને ‘હું આત્મા છું’ એવો અભ્યાસ મ્હાથી એક દિવસ સદા મરે થય છે અને એજ દિવસથી સત્-મિત્ર સમાન, સૌતુ-પયર-માઠી સમાન બનાય છે અને દેખાય છે વળા બદલાના મૃત્યુથી યતો વિરોધ ખૂચતો નથી સમગતા કે લુહાતા ધરની વ્યથા થતી નથી ‘આશ તાશ’ રહેતું નથી આતુ નામ તે ખરૂં જ્ઞાન અને જ્ઞાનની ખરી નિષ્ઠા જે સન્માસી થઇને અભ્યાસ કર્યા વિના આવતી નથી.

સુમિત્રાએ પોતાના પુત્ર લક્ષ્મણને ચૌદ વર્ષ સુધી રામની સેવા કરના સાથે જવાની માગણીની રજા આપી રામને વનરાસ મોખલવાના કેકેયી-ભરતની સગી માતાથી-પુત્ર ભરત વિરુદ્ધ પડ્યો અને પિતાએજ પોતાને આપેલું રાજ્ય ખરા વારસદારને આપવા વનમાં ગયો અને ત્યાંથી રામની પાદુકા પધરાવી પોતે મરહારી બન્યો અને વનમાંથી પછા આવતા રામનેજ રાજ્ય સોંપી દીધું મહત્ત્વ રૂપિને યોગી રીતે ચૌર દસવી કાસીને માંચેડે ચઢાવ્યા છતાં બચાવ માટે એક પથ્થુ શબ્દનો ઉચ્ચાર એમણે ન કર્યો આનવીના ઝાડ નીચે તપ કરતા એક તપસ્વિને નારદમુનિએ આજ્ઞાવીના ઝાડના જેટલા પાદ તોટવા વર્ષો પછી બગવાના દર્શન થશે’ એમ કહ્યું ત્યારે તે તપસ્વિ દર્શન નાચવા તથા કૂંવા લાગ્યા દેવતાનીએ પોતનો ઉદ્ધાર કુશભાથી કરનાર ચલાતિ રામને પરણીને ઉપકારનો બન્યો વાળાનો નિધાર કર્યો—આ બધા કર્મો માનવીએના જીવનના સદ્ગુણોના વડેનામે ! પણ અભિજ્ઞાનને સદમરી થય છે.

“સુવાવરથામાં આવતાની સાથે પિતાના ચિખ-બૃહસ્પતિના પુત્ર મ્હ પર પરણવાનું ખજ દેવાનીએ વાપર્યું કર્મફલેષુ રામ નૃમે એકવપ્ત દાનમાં

આપેલી ગાયને જૂનમાં ફરીથી કોઈ ખીજ આહણને દાનમાં આપી, દક્ષપ્રજા-
પતિએ શ કરતું અપમાન દેવસભામાં કર્યું, એક લગ્ની આહણનો વેશ લઈ,
વિદાલણી, આહણને પરણ્યો—આ બધા કર્મો અનિદાના દુષ્કાર દેનારા અને
નરમાં લઈ જનારા થાય છે

આત્માનો સાક્ષાત્કાર થવાને દેહધ્યાસ છૂટવાનીજ જરૂર હોય
છે. સમુદ્ય ઉપાસનાનું પણ એમજ સમજવાનું છે. ગીરાં, જટાણ, રહીમ,
સાનોગ, હનુમાન જાનનત, ભુશુડિ—એમને પણ આત્મસાક્ષાત્કાર પ્રાપ્તી
પણ નહીં પરમેશ્વરને માન્યાથી થયો છે આત્માનો સાક્ષાત્કાર થવામાં
અપેક્ષા નહીં છે દેહ ઉપરની લાપરવાઈ ઉપજતા પ્રભુપ્રેમની.
આત્મસાક્ષાત્કાર ઉચ્ચચર્યાના માનવીને થાય અને નીચચર્યાના
માનવીને ન થાય એમ નથી. ગમે તે ચર્યાના માનવજીવ અને ગમે
તે શરીરનો ધારણ કરનારો જીવ પ્રભુપ્રેમી અને દેહધ્યાસ વિનાનો
હોય તેને વેદાન્ત ઉત્તમચર્યાનો ઉત્તમ જીવ કહે છે. ગરૂડે કાકમુશુડિને
પૂ. યુ. ' તમને કાગડાનું શરીર કેમ મળ્યું ? ' શા માટે તમે મનુષ્યશરીર ન
થપા ? તમને કાગડાનું શરીર કેમ પ્રિય લાગે છે ? ' ત્યારે બુશુડિએ જવાબ
આપ્યો કે " હું ગરૂડ છું ! મને લોમશશ્પિના શાપથી આ કાગડાનું શરીર મળ્યું
છે, અને એજ શરીરનડે એજ લોમશશ્પિ પાસેથી જ્ઞાન મેળવ્યું છે, તેથી એ
શરીર મને પ્રિય છે " તાતે ચહ તનુ મોહી પ્રિય થયો રામપદ નેહ ॥ "

વાર્તાલાપ શ્લોક ૫૧ થી ૬૬ સુધીનાં—

પ્રભુપ્રેમીઓ! પોતાના શરીરના સંભાલને નિયમિત કરીને, શુદ્ધ છુદ્ધિ
અને વિશુદ્ધ ધારણાઓ થઈને આખ-કાન વગેરે ઇન્દ્રિયોના વિવેચને લઈને,
રાગ દ્વેષને મગાડીને વિવિક્તસેવી થનારો—ઓછુ ખાનારો—કાયા વાચા, મન વડે
ખ્યાનયોગથી પર થઈને વૈરાગ્યમાં આશરો કરીને રહેનારો—અહ કાર, ૫૧, ૬૫,
કામ કેષ અને પરિશ્રદ લઈને મમતારહિત અને જ્ઞાન ચપેનો મનુષ્ય બ્રહ્મ
થવાને સમર્થ થાય છે

વિશુદ્ધ ધૃતિવાળી છુદ્ધિયુક્ત-એટલે જોને " બ્રહ્મ સત્ત્વરૂપ જ્ઞાન-
અનંત છે—આ આત્મા બ્રહ્મ છે—હું બ્રહ્મથી જુદો નથી એવો જોનો નિશ્ચય

છે અને એવા નિમિષમા જરામણુ અપવાદ કે શકા ન હોય—એવી ધારણા વાગી જોની બુદ્ધિ હોય એવો મુમુક્ષુ, પ્રમેદ નામરૂપ બધુ ધિન નહીં, પણ બ્રહ્મજ છે—જેના નિમિષકાળે નિદ્ધાન આકાશને વીણા કે જૂરા રચનું ન માનતો હોય, ઝાઝરાના જગસમાન જગતને મિથ્યા માનતો હોય એવો વિદ્વાન, ‘હું દેહ નથી પણ આત્મા છું’ એવા નિમિષમાળી બુદ્ધિવાળો નિદ્ધાન જે દમશા ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવા ચિંતન રમરમ્યારૂં નમાધિમા બેસતો હોય એવો વિદ્વાન, કૃતિઓ અને કૃત્તિઓથી નિશ્ચિત થયેલા અર્થોત્તરે જોના સર્વ સંશયો મટી ગયા હોય એવો વિદ્વાન અને જોની બુદ્ધિની ધારણા ‘હું દેહ નથી પણ આત્મા છું’ એવી શુદ્ધ બુદ્ધિ માળો બ્રહ્મનિદ જે બ્રહ્મનિષ્ઠામા વર્તમાન હોય એવો સાધક યતિ

કૃતિ વડે આત્માને નિયમિત દગવો—એમ્લે આત્મનિયનું રાન મેળવીને બ્રહ્મનિષ્ઠામા પ્રવૃત્ત થયેનો બ્રહ્મવિદ્ યતિ સાત્વિક ધારણા વડે ચિંતની બહાર પ્રવૃત્તિને રોકવાની ક્રિયા કરે તે, પ્રાણોનો નિરોધ કરવાની સર્વે ઇન્દ્રિયોને એજા કરતી અમ્હાનીને કાન—આખ—શરીર—વાણીની ક્રિયાઓને રોકીને વિચેનો ત્યાગ કરીને, ધ્યાનનો અભ્યાસ કરવાની ક્રિયા કરે તે, મનનુ એટલે આત્માનું નિયમન કરું કહેવાય છે

શબ્દાદિ વિષયોને ત્યજવા—એટલે બ્રહ્મ વિના ખીજ કોઈ વસ્તુને પોતાનો વિષય ન બનાવવો તે, શારીરિક ભોગો, હન્દ્રિયારાગો અને હન્દ્રિયોનો સહય ન કરવો કે ચિંતન ન કરવું તે

જો કે નિદ્ધાનને બહારના અને અંતરના અવયવોનું નિરોધન ચારથી પોતાને તો વિચેનો સબધ હેતો નથી પરંતુ પ્રાપ્ત થયેલા વિષય સાથે પણ અનુસંધાન થવું નથી નિદ્ધાન વિષયોને જોયા છતાંપણુ આકારિતો નથી

ગદગદૈર્વૈવ્યુદસ્ય—એટલે ભોજન કરતી વખતે આવી મળેતું ભોજન જો રાદનાળું—રોચક અને ઉત્તમ હોય તો ખુશી ન થવું અને અગચિત્કર-સ્વાદ વિનાનું—દુષ્ણાયનું—મળીમણેલું—નિષ્ઠ હોય તો નારાજ ન થઈ જવું તે અંગ પ્રાપ્ત ન થયું હોય એવી વિકળ ન થવું તે અથાત્ નિમરો વિનાના થય રહેવાની ક્રિયા તે જોસમાં આવેના કે સાલગનામા આવેના મનુષ્યો કે પ્રાણી ઓને વિરે બનામ્મૂરામ્મ જણાવાથી પ્રીતિ કે અપ્રીતિ ન કરવી તે સમાધિને વિદન કરનારા આગમ—પ્રમાદ—ન ચલાની ક્રિયા કરવી તે

વિવિક્તસેવી-એટલે જ્યાં માનવીઓની અવજવર ન હોય એવા સ્થાનમાં-વનમાં-નદીતટપર-પહાડોની ખીણોમાં-ગુફામાં જ્યાં મનને ગમે ત્યાં ચિંતની એકાગ્રતા સિદ્ધ કરવા માટે રહેઠાણ કરીને વસનાર મુમુક્ષુ સાધક મા સદાય નિદિધ્યાસન કરનાર યતિ

લઘ્વારણી-એટલે જેમ બને તેમ ઓછું બોજન કરનાર, વિકળ ન થવાય અને સમાધિનિધાનો લાજ ન થાય એવી રીતનું બોજન કરનાર, પત્ની શકે એવો દસકો ખેરાક લેનાર, મિતાદારી, આળસ અને, પ્રમાદ ઉત્પન્ન કરાવે એવા વ્યાદાગ્રંથ બોજન ન કરનાર, દિનગ્ર અને તદુરત રાખે એવા વ્યાદાર્થ બોજન કરનાર

યત વાક્ કાય માનસ-એટલે કાવિક વાચિક અને માનસીક વાણી-વ્યતર પ્રવૃત્તિનો બરાબર નિરોધ કરનારો-શરીરના સ અને રિષયવિમુખ કરનારો

ધ્યાનયોગપર-એટલે વિષયોનું ચિંતન નહીં કરીને મનને સ્થૂં ન થતા દેનારો, શરીરથી બહાર મનને નહીં જવા દેનારો, વાસનાને વધતા નહીં દેનારો મનના નાસ માટે અને વાસનાનો દાવ કરતા માટે સમાધિની ક્રિયાને નિષ્ફળ નહીં જવા દેવાની સાવધાની રાખનારો બીજાનું વિષયોનું ચિંતનજ નહીં કરનારો

વૈરાગ્ય-એટલે દૃષ્ટિમા આવેલું ચિદ્વાપણની અને તુલ્યપણની છુદ્ધિથી ભોજનનાને અને વિષય નહીં કરવાને ઇચ્છાનું ઉદ્ભવનું ન થાય તે ઇચ્છાર-દિનપણુ-અરિજિત ઇન્છારદિતપણુ

પ્રભુપ્રેમીઓ! શોકમુકિત અને શાન્તમુકિત અને દૈરઘ્ય માટેના આ ઉપાયો સાવધાનીપૂર્વક સમજીને આવ્યારમાં આવ્યા વિના ધ્યાન અને સમાધિની સફળતા સિદ્ધ થતી નથી જુઓને! અકરાતિથપાણીથી આહાર કરવાથી અગ્નિમાથુ અને પાણીની તરસ થવાથી, બનહારના કામમાં પશુ ચિત્ત ચોટતું નથી એટલું જ નહીં પણ એવી ટેવ કેમ એક દિવસ લાગ કર સેમ પેલ કરે છે જોવાની પ્રવૃત્તિ વધવાથી ‘દુઃમાર્-તાર્’ ની માન્યતા મટતી નથી, દૈનિકાવ વધતોજ નાથ છે માટે આ એક જાતની પરહેજ છે, જે જેમ રોગીએ પાળવાની હોય છે તેમ, સસારી માનવીઓ પણ એક જાનના રોગીજ હોય

તેમણે આવી પરહેણ પાળવી પડે છે. વ્યવહારમાં પંજુ બહુ ખોલનારાઓ વાપડા ગણાય છે અને એમના ખોલવા પર કોઈ વિશ્વાસ કરતુ નથી. આથી મૌન સેવવું સર્વથા હિતકર છે.

ધ્યાન અને સમાધિ વખતે શરીરનું, હાથનું, પગનું દલનચલન પણ દ્વિતકર નથી, કારણકે એકાગ્રતાનો લંગ થઈ સમાધિમાં વિશ્ન થાય છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે મનનો નાશ કરવાને અને વાસનાનો દોષ કરવાને માટે વિષયોનું અનુસંધાન ન થવા દેવાને માટે નિષ્ક્રિય અને મુનિ બની જવું જોઈએ. મૌન તો ખાસ કરીને બહુ બહુ જરૂરનું છે. ધ્યાન વખતે ખોલવું અને મનને જવા ન દેવું એ ન બની શકે તેવું છે. તમે જો કોઈની સાથે વાન કરતા હો એ સમયે કોઈ અવાજ, યા દશ્ય તરફ તમારી નજર જાય એ વખતે તમારે ખોલવું બંધ થઈ જાય છે, અને તમે ખોલના લાગો છો ત્યારે તમારું મન પ્રભુમાં રોકાયતું હોય તો ત્યાંથી દહીને વાત કરવાની વિધિમાં અને વાન કરવાની વસ્તુમાં ચોટે છે. જો એમ નથી થતુ તો તમારી વાતમાં કંઈ બહીનાર હોતો નથી, યા એ એક જાતનો બહવાજ થાય છે.

વિના વેરાગ્ય મૌન કે નિષ્કર્મીપણું આવતું નથી. આવી હાલતમાં આ પ્રમાણે વિશુદ્ધ શુદ્ધ ધૃતિ વગેરે સાધનવાળા થઈને અજ્ઞાનવિદ્ય યતિએ નિત્યનિરંતર સમાધિના અનુશનમાંજ રોકાયું જોઈએ એ વિના નિદિધ્યાસન થઈ શકેજ નહીં. પૂર્વોક્ત બધું આચાર્ય વિના ન ચોટે ચિત્ત ધ્યાન કરવામાં અને ન થઈ શકે અનુસંધાન અજાનું, એટલે મુમુક્ષુ જો કે વિદ્વાન હોય તો પણ તે 'ધ્યાન-યોગ પર' રહી શકે નહીં.

ધ્યાન-એટલે પ્રત્યેક ક્ષિત ક્ષિત નામરૂપ બધું સંનિવહન-એકરસ-નિર્વિશેષ-અદ્વિતીય પરબ્રહ્મમાં હોવું અને એમ માનીને બીજી કોઈ વસ્તુની હયાતિ નહીં માનીને અનાત્માનો તિરસ્કાર કરીને બહાર અને અંદર સર્વ જ બધું અજા છે એમ અજ્ઞસમોન વિષય કરીને એવી જિતિથી તેલની ધારાપેડે અવિચ્છિન્ન પ્રવાહ જિતિને જનાવવાની ક્રિયા કરવામાં રોકાયું તેને ધ્યાન કહેવાય છે.

યોગ-એટલે અનાત્મા, જે નામરૂપ બધું-તેની અંદર રહેલો, જે આત્મા જે કેવળ શુદ્ધતત્વ છે 'તે હું છું' એવી માન્યતાવડે નિત્યનિરંતર લાભો

સમય અભ્યાસ ચલાવી વિદ્યેષ કરનારી વાસનાઓનો ક્ષય થતાંની સાથે આત્મ-મૂર્તિ બની ગયેલી બુદ્ધિવૃત્તિ બ્રહ્મમાં ધવન વિનાના દીપ્ત સમાન અભારપ બની ગયેલા ને નિશ્ચલભાવ તે

આવીરીતના ધ્યાન અને યોગયુક્ત ને મુમુક્ષ હોય તે ‘ધ્યાનયોગ પદો’ કહેવાય એવા લક્ષણવાળા ધ્યાનયોગની નિષ્ઠા જેણે સપાદન કરી હોય તેવો યોગીજી પરિપરફલ જ્ઞાનવાળો થાય છે.

આ પ્રમાણે હંમેશા નિરતર સમાધિની નિષ્ઠાને બહુ વર્ષો મુધી કરતો બ્રહ્મનિદ્ધ યતિ વાસનાને સમૂળથી સમાધિરૂપી અગ્નિવડે બાળી નાખીને ‘હુ દેહ હુ’ એવી વિપરીત ભાવનાને ખીલકુલ છોડી દેતો પરિપકવ વિજ્ઞાનની સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે. બાળું પરિણામ એ આવે છે કે એનો અલગર ઉતરી જતા દેહને વિષેનો એનો ‘હુ’ ભાવ મટી જાય છે અને આમ ઉત્તમ પ્રકારનો બની ગયેનો એ બ્રહ્મનિદ્ધ ‘હુ’ એવા ભાવને કરતો નથી

કારણકે એણે બહુ લાંબો સમય નિલનિરતર સમાધિનું અવગ્રહન કરેલું હોય છે, તેના પરિણામે તેને નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન થયેલું હોય છે, અને એ જ્ઞાનવડે દેહો વગેરે દ્વૈતપ્રપચની બુદ્ધિને અને પોતાના દેહ વિના ખીણું બધું આભાસપણાવાળું જ્ઞાનવાની બુદ્ધિને, બ્રહ્મ હોવાની બુદ્ધિ કરેલી છે; અને એ બુદ્ધિએ ‘હુ બ્રહ્મ હુ’ એવો નિશ્ચિતભાવ કર્યો છે એણે એના આત્માને ઓળખ્યો છે, એને સ્વસ્વરૂપ બ્રહ્મ છે એવી જાણી થઈ છે. એને પોતાનો આત્મા બ્રહ્મ હોવાની દૃઢતા થઈ છે અને એ કારણથી ‘હુ દેહ હુ’ એવું હુંકારપાણું એનું મટી ગયું છે અજ્ઞાની પેઠે આત્મગતત્વના જ્ઞાતાને પોતાના શરીર-માના અધિષ્ઠાનને, જે નિલ-શુદ્ધ-શુદ્ધ-યુક્ત-ચિદ્રૂપ-એકરસ-પરિપૂર્ણ છે તેને અલસસ્વરૂપ ગણ્યા પડી અસત્ અને દુઃસ્થ-અનાત્મવા-એવું ને શરીર, એને વિષે હુલાનનું આલબન રહેતું નથી. એ શરીરને આત્માની ડાકારૂપ ગણીને આભાસરૂપે પ્રતીત થતા એ શરીરને વિષે આત્મભાવ થવો નથી અને એથી એ દેહભાવને એ લગ્ને છે

દેહ વિષે આત્મપણાનો ભાવ ને અજ્ઞાનનો છે તે-અધિષ્ઠાનના અતરતમાના સાક્ષાત્ બ્રહ્મ હોનાના સાક્ષાત્કારથી-નષ્ટ થનાથી દેહ વિષે ‘હુ’ ભાવને બ્રહ્મનિદ્ધ

યતિ છોડી દે છે-‘હું’ જાવ કરતો નથી વળી ‘હું-આ માત્ર’-એવું પદાર્થો પર અરોપણ ને અપેક્ષાથી થાય છે તે તે કરતો નથી, કારણકે વાસનાનો કાય થનાની સાથે એવું વેગનું બળ એવું છૂટી જાય છે એના વેગનું લક્ષણ જ એના અત કરણમાથી ઉડી જાય છે. વાસનાનું કાણુ ને વેગ તે નષ્ટ થાયથી - માત્ર-માત્ર-‘હું’ એના બાવો રૂપ કાર્યનો નાશ થઈ જાય છે

જોકે પૂર્વના સરમરોથી ઉપજેલી વાસનાઓ વડે અત કરણ હરપૂરે ગાય છે અને એ વાસનાઓ અહમ્કારરૂપને તાળી દબને પ્રપચને પ્રદક્ષ કરે છે, તે વાસનાઓ સમાધિ વડે નાશ પામે છે અને એ પ્રપચને દાબી દબને અન્ન વિદ્ય યતિ સમાધિ વડે નામરૂપને પ્રદક્ષ કરતો નથી પરંતુ પ્રપચને લજીને બધું રિશ્વ અહમ્કારરૂપ જુએ છે એ સુતા-ખેસતા-ઉંડતા-હરતા-ફરતા અહમ્કાર રિશ્વિનિ મરતો હોય છે આથી એ સૂચિન થાય છે કે વિદ્વાનને તો આ દૃશ્યમાન રિશ્વ અને એનો દેહ તે બધાના પર ‘હું’ એવો લાન થતો નથી અને એના વિદ્વાનને ‘હું’ અહમ્કારરૂપ, મે સાક્ષાત્કાર કર્યો છે, હું કૃતાર્થ થઈ ગયો છું’ -આવો અભિનિવેશ થતો નથી આવા પ્રકારનો ને અભિનિવેશ, ને દર્પ કહેવાય છે તે એનામા રહેતો નથી ‘હું’ એવો ને દર્પ તે ‘હું’ નું કરણ ને આત્મા એમા એ દર્પ નષ્ટ થઈ જાય છે તેવીજરીતે એ વિદ્વાન કામકોપનો પણ સાગ કરે છે

ભોગની ઈન્દ્રિયને કામ કહેવામા આવે છે પેતાના પર અપકાર કરનારને મારવાના ઉદ્દેશને ક્રોધ હેવામા આવે છે તે બેઉ કામ અને ક્રોધ આ અહમ્કાર વિદ્વાના છૂટી જાય છે એ બેઉના નારણ મુખ્યત્વે કરીને એ કારણ છે કે એમની ઉત્પત્તિ જેમાથી થાય છે એ પ્રકૃતિનો રાજબગણ સમાધિવડે નિમૂળ થઈને અહમ્કારરૂપ અત કરણ નિર્મલ થઈ ગયેલ હોય છે અને તેથી તેમા બરાબર આત્મવિજ્ઞાન ઠસી ગયેલુ હોય છે આ કારણથી ‘હું’ આત્મા હું આ સર્વ આત્મા છે એવો સર્વમાત્રનો આત્મભાવ એનામા આવી ગયો હોવાથી આ ભોક્તા આ ભોજ્ય આ હિંસા એની હિંસા કરે -એવી વિપરીત વાતના એનામાથી ચાલી ગયેલી હોય છે અને સવનું સ્વમાત્રપણું સર્વત્ર એનામા આવી ગયેલું હોવાથી એનામા રાગદ્વેષનો અભાવ થઈ જાય છે આ કારણથી એના કામ અને ક્રોધ સ્વયં નષ્ટ થાય છે

આ અહાનિદ્ પૂર્વોક્ત પ્રમાણેનો બની જવાથી એ પરમહસ દશામા આવી જાય છે, અને પછી એ પરિગ્રહ એટલે વર્ગોટ, ગોદડી કામળી કમંડુ -એમાનુ । ઈ રાખતો નથી આ પ્રમાણે એ અહાનિદ્ અદ્ધકાર, વિમર, બળ, દૃષ્ટિ, કામ, ક્રોધ અને પરિગ્રહ બહાર અને અદરનું નિકલ્પનું કારણુ હોય તે બધું સંજોને દડ, શિખા ચમોપવિત શરીર । કણ પચ્ચ પચ્ચ સંજોને એ પરમહસને માત્ર બાકીમા દેહ રહે છે બીજું બધું-સર્વમાત્રને ઊડી દે છે

અહીં એવી શકા ઉઠાવતો સભન છે કે ‘ શું શરીરનું રક્ષણ કરવાને માટે રાત્રને અટકાવવાને દવા વાપરવી નહીં ? શું શિયાળામા કાબલી ઝોઢવી ન જોઇએ ? શું વરસાદથી કે તાપથી બચવા છત્રી ન વાપરવી ? ’ તો એનો ઉત્તર એ છે કે ‘ ના ! દવા વાપરવી નહીં કાબલી ઝોઢવી નહીં અને છત્રી વાપરવી નહીં કારણકે જેને ‘ હું દેહ નથી એનું અભિમાન નથી એવાને દેહની શી પડી હોય ? જે પરમહસજ છે એવા ઉત્તમ અહાનિદ્ને નિર્વકલ્પ પાણુજ હોય એનામા વિકલ્પનો અનકાશજ ક્યાથી હોય ? વિચરપને અને અભિમાનને અનકાશ અભિમાનમાજ હોય છે જેનું દેહાભિમાન આદ્યુર્જ ગયુ છે તેને વિકલ્પ કેમ હોય ? ’

ઉત્તમ કોટિના અહાનિદ્ને ટાઢ-તાપ-તાવનો વિક્ષેપ ન થવાનું મુખ્ય કારણુ તો હોય છે એનું મમતારહિતપણુ એ નિર્ગમ હોવાથી ‘ હું ’ કાર વરનાર એનો અહકાર નષ્ટ થયેલો છે ‘ આ મારો દેહ ’ એવો બાન એનામાથી સમૂળો જતો રહેલો હોવાથી એ મમતા વિનાનો પરમહસ થયેલો હોય છે જેમ મૂએલા દેહ પ્રત્યે કોઈ બાવ થતો નથી તેમ આ પરમહસને એના દેહ વિરે કોઈ બાવ રહેતો નથી । આત્મવેત્તા વિદ્વાને કૈવલપ્રસિ માટે પરમહસ જેવા મમતારહિત થતા માટે પ્રયત્નશીલ થવું ધટે છે

આ પ્રમાણે અહાનિદ્ થતિ જો નિલનિરતર સમાધયોગપડે લાખો સમય અભ્યાસ કરીને એનામા રહેલો ‘ હું-મમ ’ કાર વજેરે પાસના પ્રપચ નષ્ટ કરે છે ત્યારપછીજ એ સર્વ અત કરણુમા પસેની ગુહાઅચ્ચોથી સર્વ પ્રકારના બંધનોથી અને સર્વ સગથી વિમુક્ત થાય છે તેથીજ એ અહાનિદ્ થતિ બળી ગયેલા સૂમાત્ર વિનાના લોકકલ્યાણા અગ્નિ સમાન શાત અત કરણુનજે અત કરણુની પ્રમત્તાથી લિપજેલા આત્માના વચ્ચત્મ વિરાનવાળો થઇને અહાનિદ્

બને છે બ્રહ્મરૂપનુ યા બ્રહ્મના આકારનું ચલુ એટલે 'હું બ્રહ્મ છું' એવો દૃ
નિશ્ચયરાળો બ્રહ્મભાવ સત્-ચિત્-આનન્દ-એ-મરસ-એ-રી હાલતવાળો જ્ઞાન પોતાના
આત્મામાં આવી જાય તે

આથી એ સૂચિત થાય છે કે અત્યંત શ્રદ્ધાપુર્ણ થઈને બહુ લાંબો સમય
નિશ્ચિનિરંતર એકજ સમાધિનિષ્ઠામાં નિજમિતરીતે અનુક્રાંત મરતો થકો, એજ
નિષ્ઠામાં હુ-માફ ' મેર સર્વે વાસનાનુબંધોને સમજળા તોડી નાખનારો, તૂટેલા
બંધનોવાળો થરોનો એ બ્રહ્મવિદ અતઃકરણમાં પ્રવેશતા પ્રાપ્ત કરીને આત્મ
પ્રસન્નતાવડે આત્માનુ માહત્વેય બરાબર સિદ્ધ કરીને આત્માના પ્રિયતાવડે '
આત્મા છું ' એના આકર્ષકાં પ્રાપ્તતાવડે ' હું આ સર્વ છું ' એવાજ સર્વના
આત્મા હોવાના જાણને જોતો, પોતાનેજ જોતો પોતાનેજ એ સર્વ બ્રહ્મરૂપ
જોતો પોતાના બ્રહ્મ હોવાના જાણને સિદ્ધ કરે છે

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આ વાત તો યર્ષ વેદા તની પરંતુ વેદાન્તના ઉપદેશને
લાખે થનાને માટે જામિતમાર્ગના અમુલ્ય અથ વૃત્તસંક્રિત રામાનંજીમાં વા મીઠ
રૂઠિએ જણાવ્યા રામચન્દ્રને ચિત્રકૂટપર સીતા અને લક્ષ્મણ સાથે આશ્રમ
બાંધીને રહેવાનું સ્થાન બનાવ્યું તે પહેલા રામચન્દ્રને જાનની દૃષ્ટિએ જે
સ્થળો વસવાના બતાવ્યા તે મનન કરવા જેવા છે સાબળો -

વા મીઠ - હે રામ ! જેના કાનો સમુદ્ર સમજાવેય તેમાં તમારી સ્ત્રીની
અને મહાન કમોની શ્યામી નદીઓ નિરંતર આનીને ચલે અને એ કનરૂપ
સમુદ્ર જેના ન ઉજારાય એવા પુ પના દૃષ્ટિમાં તમારો અશ્રમ રોજો તેવો છે
જેમ આતકપક્ષી સ્વાનિનશયના વર્ષાના છુ દોને પીએ છે પશુ મરણવર કે
નદીઓના પાણીને પીતા નથી, તેમ જેણે બીજા રૂપો માત્રને જોવા છોડીને
ફક્ત એ તમારાજ દર્શન કરવાની અભિલાષાથી આખે રજા હાય તેમના
દૃષ્ટિમાં તમે સુખમર સ્થાન કરી સીતા અને લક્ષ્મણ સાથે વસ્યા જેની રૂબ
તમારા ધરને મહેનરી હસ સમાન હેય તેના દૃષ્ટિમાં, હે રામ ! તમે વસો !
જે ગૃહસ્થ તમને જોગ ધરીને જમતો હોય તેના દૃષ્ટિમાં હે રામ ! તમે વસો !
જે બ્રાહ્મણને અને ગુરુઓને પ્રીતિ સત્તિ બે હાથ જોડીને વિનયપૂર્વક નમસ્કાર
કરતો હોય તેના દૃષ્ટિમાં હે રામ ! તમે વસો ! જે રામના ચતુર્મુખી પૂજા મરતો
હોય, જેના મનમાં રામનેજ જરોમો હોય અને જે આનીને તીર્થયાત્રા કરવા

હોય, તેના હૃદયમાં હે રામ ! તમે વાસ કરો ! જે તમારા નામનો મત્રગ્નપ જપતો હોય, પરિવાર સહિત તમારી પૂજા કરતો હોય તેના હૃદયમાં હે રામ ! વાસ કરો ! જે તર્પણ અને હોમ વિવિધ પ્રમરના કરતો હોય, બ્રાહ્મણોને જમાડીને બહુ દાન આપતો હોય, તમારા કરતા ગુરુને અધિક માનતો હોય, સર્વભાગ્યથી ગુરુનુ અન્માન કરતો હોય અને સર્વ સત્કર્મો—જપ, તપ, યન, યજ્ઞ, યોગ, ઈષ્ટાપૂર્ત, પુણ્ય, દાન—જરીને ચમના ચરણપ્રત્યે પ્રીતિથી રહેવાનું જ દ્રશ્ય માગતો હોય, તેના મનરૂપી મંદિરમાં સીતા સહિત હે રામ ! વાસ કરો ! જે કામી ન હોય ક્રોધી ન હોય, મદ-મોહ-માન વિનાનો હોય, તેના હૃદયમાં, હે રામ ! વાસ કરો ! જે સર્વપર પ્રીતિ કરનારો હોય, સર્વનો હિતચિંતક હોય, જેને સુખદુઃખ વખાણ અને ગાળ, દર્પ કે શોક ન કરાવતા હોય, જે વિચારીને મીઠાશબ્દો મલ ધોલતો હોય, જેને જગત્તા, સૂતા તમારું જ શરણ હોય અને તમારા વિના બીજા કોઈ પ્રતિ ગતિ ન હોય, તેના મનમાં હે રામ ! તમે વાસ કરો ! જે પરસ્થાને માતા સમાન લેખતો હોય, પરાયા ધનને ઝેર સમાન માનતો હોય, બીજાની વધતી જતી સખતિ જોઈને જે હરખાતો હોય, જે બીજાની આપત્તિને જોઈને દુઃખી થતો હોય અને જેને તમે પ્રાણથી પ્યારા લાગતા હો ! એવાના મનમાં તમારું સ્થાન શોભશે, માટે હે રામ ! તમે ત્યાં વસો ! જે તમને જ્વામી, સખા પિતા, માતા ગુરુ માનતો હોય તેના મનમંદિરમાં વસો ! જે બીજાના અવગુણોને ન જોતો હોય, જે બધાના ગુણોને જ જોતો હોય, જે બ્રાહ્મણો અને ગાયોને માટે સકટ સહન કરતો હોય, જે નીતિમાન હોય, જે સદ્ગુણો માટે પ્રસિદ્ધ હોય, એવાનું મન તમારા સ્થાન માટે સુદર થઇ પડશે, માટે હે રામ ! તમે ત્યાં વસો ! જે પોતાના દોષોને જોતો હોય, જે તમારામાં કોઈ દોષ જોતો ન હોય, જેને તમારો જ ભરોસો હોય, જેને ભક્તો બહાલા લાગતા હોય, તેના હૃદયમાં હે રામ ! તમે સીતા અને લક્ષ્મણ સહિત વાસ કરો ! જેને જાનિતુ, દ્રશનુ, ધર્મનુ અભિમાન ન થતું હોય, જે પોતાના સગા-બાલા—બાઇબાકુ અને ધનદોષત કરતા તમને વધુ પ્રિય ગણતો હોય તેના હૃદયમાં, હે રામ ! તમે વાસ કરો ! જે સ્વર્ગ, નરક અને અપવર્ગ—બધામાં તમને ધનુ બાણ ધારણ કરેલા જોતો હોય, જે કર્મથી—વાણીથી—મનથી તમારો નામ બનીને રહેતો હોય, તેના મનમાં હે રામ ! તમે વાસ કરો ! જેને તમારા પર રનેદ કરીને બદનામાં તમારી પાસેથી કશું જોઈતું ન હોય, એના મનમાં હે રામ ! તમે નિરંતર વાસ કરો !

બ્રહ્મપ્રીતીઓ! મોઝ ૫૧-૫૨-અને ૫૩-માંના 'નિશ્ચય મુદ્ધિ મુદ્ધ' થી માંદીને સાંન થવા મુખીના મુખો માનવીને જાનસમગ્ર બનવાને ઉપકારી છે-એનું હરીને ગાતાંગપદમાં તે તે મુખોનું વ્યાખ્યાન તમને સમજાવવામાં આણું છે. તેની સંપત્તિને સત્કાર કરનારાં સાધનોની સંપત્તિવટે અનુક્રિત હોવા ખ્યાનયોગની નિષાધી ઉપજા થયેલ નિમગ્નતાક વિગતનાડે જાણાવને પામેલો મદાતમા ઇચ્છનમુક્ત દશાને પામે છે કારણકે તે કૃત્ય થઈ ગયા છે. એ કેવો દોષ એ જાણું બદ્ધ જરૂરનું છે.

પૂરોજ્ઞ સાધન સંપત્તિવટે સરીરીને અંગૂઠિત થઈ શકે એવી સમાધિ-નિધાને નહીં કરનારાં રાગ, અને તામસ ગુણનાં કાર્યો-રાગદ્વેષથી ઉપજતા અદ્વંદ્ય મમકાર-ને જેલે મટાડી દીધાં છે. જેના અંતઃકરમમાં જરાપણ મગત્વ રહ્યું નથી અને એથી દમેશ પ્રસન્ન મુખમુદાવાગો છે; જેલે કેરળ શુદ્ધ લાવને પ્રાપ્ત કરીને સર્વનું જલમાનપણું મદલ્ય હતું છે; અને એવા જાનભાવરડે ખીસકણ સાંન અને વિપરીત ભાવનાથી જેલું અંતઃકરણ મુક્ત થયેલું છે; જે પ્રસન્નાતમા સમાધિની નિષાવાગાનું વિચારન પરિપક્વ થવાથી જેના સળધીમાત્ર દરમાત્ર જગતથી છૂટી ગયા છે અને જે સાક્ષાત્ જલકર થઈ ગયેલો છે-આવો માનવી ઇચ્છનમુક્ત કહેવાય છે. કારણકે તે સદ્ધન, સિદ્ધન, અનંદન થયો છે અને પોતે પરજલ થયો છે. આ કારણથી 'આ બધું નિષ્ઠ જલ છે તે હું છું' એવા ભાવને પામેલો ઇચ્છનમુક્ત-જલવિદ્ કદાપિ કરાનોયે શોક કરતો નથી.

જ્યારે મનુષ્યને શોકનું કારણ આવી મળે છે ત્યારે તે કોઈપણ પ્રકારનું પાપ કરવાને તૈયાર થઈ જાય છે, જે ઉપર કહેલો જલવિદ્ કરતો નથી બદ્ધ થઈ માનવીઓ જ્યારે પોતાને દ્રવ્ય વિનાનાં જુએ છે ત્યારે તેઓ શોક કરે છે. પણ આ જલવિદ્ને દ્રવ્યની અપેક્ષા નહીં હોવાથી એ શોક કરતો નથી. જે વિદ્વાન સર્વને પોતાનો આત્મા જોતો હોય, તેને કોઈ 'અર્થ' મેળવવાની જરૂર રહેતી નથી, અને એથી એ અર્થને માટે એ કોઈ અનર્થ કરતો નથી. કારણકે એને કશું પણ જોવાથી અર્થપ્રાપ્તિની ઇચ્છા થતી નથી. જ્યાં ભિન્નતા, જ્યાં બીજાપણું અને જ્યાં દૈત્યાવ, ત્યાં ભય-ભાવ અને અનર્થ થવાની સંભાવના ઉપરિચિત થાય છે. જ્યાં પોતે ન હોય, જ્યાં જલ પોતે ન હોય, ત્યાં જ બધું અને દુઃખનું કારણ હોય છે,

તેથીજ પોતાને સર્વત્ર ચિદ્રૂપ, એકરસ, પ્રચોત, વૃદ્ધિદેય રહિત, આનંદ-
પન, અદ્વિતીય જોતો હોવાથી, દૈતદર્શન એને ન થતું હોવાથી, ન એ અનર્થ
કરતો કે ન એને અનર્થ થતો-એવો અહાવિદ્ શોડના નિમિત્તાના અભારથી
રોડ કરતો નથી

અહીં એવી શકાનો સંભવ છે કે-“જ્યારે શરીરને આભાસ માનવામાં
આવ્યું છે, તો આભાસરૂપે પણ, ઉપાધિ તો છેજને? એ હાલતમાં વિદ્વાનને
નિશ્ચિન્તાનું અને નિકલ્તાનું કુખ હિપત થવાથી શોડ થવાનો સંભવ હોય છે
કેમ શોડ ન થાય?” એનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે કે-“દેહને વિશે જેને
મમતાજ નથી, એવું જ્યારે પ્રતિષ્ઠાન કરવામાં આવેતું છે, એ હાલતમાં દેહને
વિશે અભિમાનરહિતપણાને કારણે નિશ્ચિન્તા અને નિકલ્તાનો શોડ થવો ત બલિત
નથી. ‘હું અહા છું-હું દેહ નથી’ એવો નિશ્ચય થવા પછી જેનું અભિમાન
આવું થયું છે-એવા એ સર્વના આત્મામાં-અહમમાં-આત્માપણાના ભાવરૂડે,
તેના આત્મારૂડે જેની વૃત્તિ નિર્મલ થયેલી હોય, એવા વિદ્વાનને ‘હું આત્માની છાયા
છું’ એવી માન્યતા થતી નહીં હોવાથી તેના નિમિત્તથી તેને શોડ થતો નથી

શ્રુતિઓ પણ શોડ નહીં થવાના કારણો માટે આ પ્રમાણે કહે છે કે-
“કિમિચ્છન્કસ્ય કામાય-મત્વા ધીરો હર્વશોકૌ જહાતિ”-“તથા કો
મોહ ક શોક એકત્વમનુવશ્યતઃ,” ભાવાર્થ-“શુ ઈચ્છતો? કથી કામના
માટે? એવું માનતો ધીરપુ-પ હર્વશોકનો ભાગ કરે છે-જ્યારે એકવપણુ જોવામાં
આવ્યું ત્યારે શોડ કેનો? મમતા શાની?”

પૂર્વે વર્ણવેલાં સક્ષણોવાળાં હિતમ પ્રગ્નિને અહાવિદ્ બીજા કલા અર્થની
કામના કરતો નથી અને નથી એને કોઈ પ્રનારની આનંદા થતી માનવીઓ
માન કામના કરે છે એમની પાસે ન હોય એવી વસ્તુઓની, જ્યારે અહાવિદ્ને
કશું પ્રાપ્ત કરનાનું હોતુંજ નથી તો પછી તે કેમ કામના કરે કે ‘મને અમુક
મળે’? બોડતા અહા, બોડત્ય અહા, આત્મા અહા, ‘હું’ અહા-એવું બધું જ્યાં
એકજ સહા તે ‘હું’ હોઈ, એવી માન્યતાનાગાને કેમ કામના થાય? કેમ
આકાંક્ષા યાય? જ્યાં અહા વિના બીજી વસ્તુજ નથી ત્યાં કામના શાની? શુ
રૂડીને રૂડી ખાવાની ઈચ્છા થાય? શું પુરુષ પુરુષને પરબુદાને હિંચે? એક
એક વસ્તુ એ પોતેજ છે, એવી અહા-નરતાને પામેલા પરમહસને આકાંક્ષા શી

અને કામનાયે શી? શુનિ-“અહમન્નમહમન્નમહમન્નમહમન્નાદોઽહમન્તદો-
ઽહમન્નાદ” “અહમનુરમથ સૂર્યથ” અર્થાત્ “અહ, હું અહ, હું
અને આનારો, હું અન દેનારો-નું મનવીએનો પિતા મનુ અને હું સૂર્ય થયો
છું” રિગે ૧૭ કહેવાનું રોપ ?

“રિદ્ધાનો બહાની સાથેજ સર્વે કામનાઓને ભોગવે છે” એવું શુનિ
કહે છે તેપછી બ્રહ્મજ્ઞાનને પામેલા યતિની સર્વ કામના પૂર્ણ થયેલી છે,
તેને અપ્રાપ્ત કશું નહીં હોવાથી, એવું કામના કરવાપણું અસંભવિત રોવાથી,
કામક્રોધનું લાગવાપણું અને કામનું લાગવાપણું એનામા યર્થ થૂકેતું રોવાથી,
બ્રહ્મવિદ્ યતિ મિશિત કવચિત્ કદાપિ કામ આપક્ષ કરતો નથી.

અહો એક વાત લક્ષ્ય લેવાની છે તે એ છે કે જ્ઞાનના નિષ્કામ -
પદ્ધતી સિદ્ધિ માટે વિશુદ્ધ શુદ્ધિપણુ વગેરે જે કહેવામા આવ્યું, એવી
સાધનસપ્તતિવડે જ્ઞાનનિષ્ઠાને કરનારની બ્રહ્મપ્રાપ્તિ, લ્લગ ન થયો હોય તે પૂર્વેની
સમજવાની છે જેને નિઃસ્વત્ત્વ જ્ઞાનસ્વરૂપ થયું રોપ એજ જ્ઞાનની નિષ્ઠાવડે
નહીં મનુષ્યને ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવું જ્ઞાન, જે ગુરુએ ‘તે તુ છે’ એવો બોધ કર્યા
પછી થયું તે જ્ઞાનની આ વાત છે સાક્ષાત્કાર થયા પછીની જ્ઞાનનિષ્ઠાની આ
વાત નથી આમા વસ્તુતત્વના નિર્ધારણનો પ્રકાર અને નિર્ધાર કરેલી વસ્તુની
પ્રાપ્તિ જિજ્ઞાસુએ જાણી લેવાની વાત ॥ તેથી આ મધ્ય સંદેષથી સાથેસાથે
પ્રતિપાદન કરાય છે એ વિના વિશુદ્ધ શુદ્ધિપણુ વગેરેથી અને ‘હું બ્રહ્મ છું’
એવા શુદ્ધિપણુથી જ્ઞાનનિષ્ઠાસદ્ધકારી સાધનોવડે પૂર્ણસપ્ત થયેનો અને
સમદર્શન પરાયણ થયેસો, ઉચ્ચિત જ્ઞાનસિદ્ધિ માટે જ્ઞાનનિષ્ઠામા બ્રહ્મવિદ્ યતિ
અવર્તમાન થયેયો લેખાય નહીં, અને એનામા પૂર્ણકાર ભક્તિ દૃઢ થાય નહીં

પૂર્ણાકાઞ્ સક્તિ-એટલે-અચરીરીતે-ચરીરને વિષે રહેલા મન-શુદ્ધિ
વગેરેમા સ્થિત રહેવાને સર્વશૂતો જે વડે એક છે, અને એ એક સર્વ શૂતોમા
રહેયો છે, તેને ઝીણામા ઝીણું પેરાથી ઘાડીને હાથી અને એનાથી મોટા
પ્રાણીઓમા જે રહેયો ॥ તેને, સર્વત્રને, સર્વમા રહેવાને-કાષ્ટપણુ સશય વિના
પરિપાક થયેલી જ્ઞાનનિષ્ઠાથી દૃઢ પરમાર્થ બોધ થવાથી, ‘હું છું’ એવી
માન્યતાથી ભજવાનું અનુબંધન કરવું એવી ઉત્તમોત્તમ ભક્તિ પ્રીતિરિપયાકર ભક્તિ

પૂર્વેકત સાધનો ઝર્થીજ, પરિપાક સ્થાનનિષ્ઠથીજ, સર્વભૂતોના આત્માની, નિર્વિશેષની, પરિનિર્જનની, સર્વઉપાધિથી મુક્તની, શિદ્ધપત્ની, એકરસની, પરબ્રહ્મની-ભક્તિ બ્રહ્મવિદ્ધ મતિને પ્રાપ્ત થાય છે આ પ્રકારની ભક્તિ જ્ઞાન કહેવાય છે અને આવા જ્ઞાનનેજ ભક્તિ કહેવામા આવે છે

અદ્વૈત રિપયનુ જ્ઞાન-નિત્યનિરતર સમાધિનિષ્ઠાથી શુદ્ધ થયેના અતક-રણુમા શુદ્ધ સત્વભાવથી ઉપજે છે એના સત્ત્વભાવમા 'સર્વત્ર બ્રહ્મભવશ્વતે પ્રવશ્ય કરનાર, અદ્વૈતને રિપય કરનાર જ્ઞાન બ્રહ્મવિદ્ધને પ્રાપ્ત થાય છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! ગાલ ફૂલાવા અને હસતુ જેમ જનતુ નથી તેમ ગૃહસ્થથી એકદમ ઉત્તમકોટિની જ્ઞાનનિધાને સપાદન કરવાના સાધનો જની શક્તાનથી નવધામકિતાના સાધનો કગ્વા કહણુ પડે છે, એવા ગૃહસ્થને ગોપીઓના જેવી દસમા પ્રકારની ભક્તિ કેમ પ્રાપ્ત થઈ શકે? તમને પૂર્વે ભક્ત શબ્દપ્રિયતુ જનનચરિત્ર કહ્યું છે અગાઉના વાર્તાવાપમા ધણી સ્ત્રીપુરુષ ભક્તોના વતાતો તમને જ્ઞા છે તેમના જીવનના અનુકરણથી તમે ભક્તિનો આરભ કરી શકો છો અભારે જે તમે કરી ગયા છો, તે ભક્તિ સિધ્ધિસરની નથીજ

છગકપટ નિનાની શુદ્ધિ, ધીરજ, પ્રીતિ વૈરાગ્ય, કમકોધરતિપણુ, શાંતિ, મમતાગદ્ગિપણુ જાને ઓઝમા ઓઝ પણુ તમારામાં હોવાજ નોષ્ટ્રએ માતનોડર, મરીજ બિખારી થઈ જવાનોડર, જ્ઞાનય, અભિમાન અને ક્રોધ પણુ ઓઝમા ઓઝજ તમારામાં હોવા નોષ્ટ્રએ મૃદુનો ડર તો નહોત, પણુ કાષ્ઠ જુદમગારના જુલમનો, જીવતા આમડી ઉતારનાનો અને મિશ્રત ઊનવી કે બાળી તાખનાનો ડર કે ચોરીનો ડર પણુ ઓઝમ ઓઝ હોવો નોષ્ટ્રએ પ્રભુની ભક્તિમા દહતા હોવીજ નોષ્ટ્રએ દહતા મનને સ્થિર રવાથી આવે છે, મનની સ્થિરતા મનને પરાવવાથી આવે છે જેનુ મન સ્થિર મઠ જાય છે તેનો ખેડો પાર થઈ જાય છે જીદગીના અતસુધી, સોમુક્તિ, અવસ્થાન પડી સસાગમધમુક્તિ અને કેવલ્યપદ જણે મનની સ્થિરતાપર નિર્ભર છે સાસારિક અને પારમાર્થિક ઉત્તતિનો આધાર મનની સ્થિરતાપર નિર્ભર આનુ જે માનવી નિશ્ચયથી જાણી લે છે સ્થિરથી એનુ જીવન પડો ખાય છે પરંતુ અકસેસની વાત છે કે માનવીએ જેટલી શારીરિક ભોજ્ય, આરામો અને વિનયો ભગવાની તમના સેવે છે તેટલી શરીરની યોગ્યતાને વધારવાની અને દમનવાની

કાળજી રાખના નથી અને આક્રમણ કરીને દંડુ જીત કરી નાખે છે. ઐશ્વરીયા મનને પ્રભુ સાથે જોવાથી આવે છે. મન તો સદા નિલનિરતર પરમેશ્વરમાજ રહેતું જોઈએ. આ બધું જો ગૃહસ્થ શીખતો નથી તો એનામા મનુષ્યપાતુ દોષ એ પત્નિ આશુ વગર છે, તોપણ માનુષીપૂર્ણતા તો એનામા કયાંથીજ આવે ?

ગૃહસ્થ ભક્તિમાર્ગ પર ચડી શકતો નથી એનું કારણ પ્રમાદ અને આળસ તથા માનુષીજીવનના ધોષનું અજ્ઞાન છે. જો કે અવગ્રહી પ્રવૃત્તિ તો સનત કર્યા કરે છે પણ તે યાગીરિક જોગોને માટે કરે છે, પણ હૃદયગાત્રની ચેરદાજરીના કાન્જો, ઇશ્વરીભાવ યથા માટે જગત કરવાની અનિચ્છાના કાન્જો અને એની અનુઆવગતના કારણે એની પ્રવૃત્તિ સફળ થતી નથી અને એ દેવને, સંજોગોને અને ઇશ્વરને દોષ દે છે, એને હૃદયની નીકટતામાં રહેવાનો ખ્યાલ અરખો રહેતો નથી.

આના ગૃહસ્થો સત્સંગી હેનાજ નથી, તોપણ પ્રભુના પથમાં ગતિમાન થયેલા શી રીતે દોષ ? સસારમાં મુખે જીવવાના, પરમસુખ-નિલસુખને પામવાના અને શાસ્ત્રોના જ્ઞાનના બોધથી એ ગૃહસ્થો અજ્ઞાન દોષ છે એઓ શું જોયે છે એનું પણ એમને જ્ઞાન હોતું નથી. સંજોગો અને હેતુના અનુસંધાનના ચપ્પે એઓ સાક્ષિવેનાજ જોને છે જેમ પેપટ જોને તેવી વાણી જોને છે, પરંતુ તેમને એ વાણીના નર્ચની માન્યતા અગર સમજનું જ્ઞાન હોતું નથી. •

દાખલા તરીકે- 'જીવનનો પનટો થવો એ મનુષ્યના હાથમાં નથી' એવું જોતોયે માનવી શા માટે પોતાની ચગીગાદ મર્ગદ્વા કાળાધેળાં કરે છે ? એના કરતા પ્રભુમગ્ન કરવાનાં કર્મો કરે તો કેવું સોફ ? એનો કાળાધેળા કરવાનો શ્રમ કરવાનો સિદ્ધાંત ક્યા મશે ? 'મનવજીવન નથીમને વશ છે' એવું જોનારા એમનાં જીવનની આડે આવનારાઓને શાપ કેમ આપે છે ? પરમેશ્વરને શાજો કેમ લાડે છે ? નશીમ એટલે પૂર્વે કરેલા કર્મોનું ફળ-એમ સમજ શાંતિ કેમ પડકના નથી ?

દેવ-સંજોગ-કુદરત-આવા ત્રણ શબ્દનો પ્રયોગ કરનારા અજ્ઞાની અને પ્રમાદી પુરૂષો-પુરૂષ કોણ છે, પુરૂષાર્થ શું છે એના અર્થને જાણના નથી.

ખિચારા પામરજીવો ભજન શબ્દને જાણતા નથી, તો પછી પુરુષ-દેવ-કુદરત એવું કેમ જાણે? વળી મનુષ્ય જન્મથી મેળવરાના અર્થને એ શું જાણે? બધું પોતે છે અને પોતાના હાથમા છે, એવું જાણવું એવાઓને સુલભ નથી.

જીવ પોતે કુદરત-અભાવ-પ્રકૃતિ છે. અથ-સૂક્ષ્મ અને કારણશરીરનો સંગોળ કરવો એ જીવની હૃદયની વાત છે એ તરો શરીરો માયાનાં કાળો છે મનનું બળ વધારવા, દેહાધ્યાસથી છૂટવા અને જ્ઞાનનિષ્ઠા મેળવરા જીવે ભક્તિમાન થવા કર્તવ્યપરાયણ મનુ જોઈએ.

પ્રભુભજનથી મન બગવાન બને છે મનુષ્યનું આરિત્ય સુધરે છે અને હિત થાય છે મન બગવાન બનવાથી હિન્દીયોનો નિઘ્રદ થઈ શકે છે. હિન્દ્રવ-નિઘ્રદથી તદુરતી ઠીક રહે છે માનવી પ્રસન્નતામા રહે છે, શોકમુન્ન રહે છે મન બગવાન બનવાથી જીવન પરિત અને રસમય બને છે અને ભોગો પાછળ લટકવું મદીને પ્રભુમય બને છે, અને તેથી માનવી ધર્મિષ્ઠ, આગ્રિક અને સુખી બને છે.

હવે જે ગૃહસ્થ ભક્તિમા પ્રવીણ થાય છે સારપછીથી જ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવાની સાધકાત મેળવવા એને મનને મારવાનો અભ્યાસ કવ્યાતી જરૂર પડે છે શાઓ અને સતપુરુષો પણ એવુજ કહે છે જે ગૃહસ્થો જ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવાની સાધકાત ધરાવતા નથી તેઓએ સસારને જોના, અનુભવના અને સસારના કામો કરવા બનેના મનને પ્રભુમય બનાવવા ભક્તિ તો કરવી જરૂરની છેજ ભક્તિના બળે પ્રભુમય બનેલું મન બગવાન બનીને અસાધ્યને સાધ્ય કરાવે છે, થોડા થમે મહાન કર્મ કરી શકે છે, સકલથી હિન્દીન કર્મ થઈ જતા, હિન્દીત વસ્તુ તેને આવી મળે છે.

અનગિયત મનવાળા માનવીઓનું નિરીક્ષણ કરશો તો તમારી સમજમા આવી જશે કે એઓ પોતાના મનોભજનથી દરેક કર્મ બહુ સરેનાઈથી કરી શકે છે આ મન ને પ્રજારવું હોય છે જ્યારે તે માયામય હોય છે સારે મનુષ્યને નીચમા નીચ અને બહુ પ્રવૃત્તિઓ કરનાર બનાવે છે અને જ્યારે તે પ્રભુમય હોય છે સારે માનવીને સાત અને યથોચિત પ્રવૃત્તિ કરનાર બનાવે છે ભજન કરનાર ગૃહસ્થે મનને અધર્મપથે જવું, દુષ્ટિન સકલ વસ્તુ

કર્તવ્યતાથી હસતું રોકવા માટે અભ્યાસ કરવો પડે છે આવા અભ્યાસને ધ્યાન કહેવામાં આવે છે ધ્યાન સિદ્ધિને મ પ્રજ્ઞાત સમાધિ કહેવામાં આવે છે સ પ્રજ્ઞાત સમાધિ સિદ્ધ થયા પછી અસ પ્રજ્ઞાત સમાધિ સિદ્ધ થાય છે ત્યાર પછી મન લયને પામે છે આ મનને કોઈ કોઈ ઉપનિષદ્ બુદ્ધિ કહે છે અને આત્મા પણ કહે છે આથી ગોટાળામાં પડવાનું નથી. હરણુશરીરનું નામ અત કરણ છે અત કરણ એટલે શરીરમનો એક અવયવ આ અત કરણમાં ચાર વસ્તુઓ—મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર હોય છે. એમાંથી સકલ્પ ઉડે છે, નિશ્ચય થાય છે, પ્રકાશ ઉપજે છે અને ‘હું’ કાર ઉડે છે એ અભ્યસ છે. એને શ્રુતિ આ પ્રમાણે વર્ણવે છે કે—“અંગુષ્ઠમાત્રો રવિતુલ્યરપો સકલ્પ-હંકાર સમન્વિતો ય । યુષ્ઠે ગુણેનાત્મગુણેનચૈવ આરામમાત્રોહ્યપિ દૃષ્ટ ॥” જાવાર્થ “હાથની અંદર અંગુઠાના માપ જેટલી ખાલી જગ્યામાં સકલ્પ અને અહંકારનાં અને બુદ્ધિ તથા આત્માના ગુણવાળા અતરતાત્મા (હરણુશરીર) નોનામાં આવ્યો છે, તે સોયની અણીના છેદ જવડો છે” આવી રીતે તત્તરપિ કહે છે અને યોગીઓ એને જુએ છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! તમે આખો મીઝો તોપણ મન જુએ છે, મુખથી ન બોલો તોયે મન બોલે છે અને એજ મન ચાનેન્દ્રિયો અને કર્મેન્દ્રિયોને પ્રેરણા કરે ॥ મન સકલ્પ કરે છે, બુદ્ધિ વિચારે છે અને નિશ્ચય કરે છે, ચિત્ત શરીરને એટલાગુ રાખે છે અને અહંકાર ‘હું’ એવું બોલીને આત્માના અસ્તિત્વને કહે ॥ યોગીઓ અત કરણને જુએ છે અત્યારનું વિજ્ઞાન હજી એને ઓળખતું નથી જ્યારે જ્યારે મનોબળ સખ્દનો પ્રયોગ થાય ત્યારે તમારે આ ચાર અવયવોના સઘાતરૂપ અત કરણને સમજી લેવું આ સમજી લેવાથી તમારે જીવન પવડો ખાય છે અને માનનીએ જે લાલ જીવનમાં મેળવનાનો છે, એને માટે યતન કરવામાં તમે સફળ થાઓ છો, આના પ્રયત્નને પુરુષાર્થ કહેવામાં આવે છે પુરુષાર્થ કરવો એ તમારો પરમધર્મ છે પૂર્વોક્ત ચાર વસ્તુઓ તમારી શક્તિઓ છે તમે મહાન મહિમાનાળા છો તમારી શક્તિ મહાન છે આના વ્યયનો પર તમારી શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને તમારી લક્ષિતપરાયણતા—એ તમારી સફળતાની ચાવી છે

તમારો પુરુષાર્થ સસારમુખ આ પરમમુખ માટે હોય તે માટે પૂર્વોક્ત ચાર શક્તિવાળા અત કરણના જળની—મનોબળની તમને જરૂર હોય છે.

સ સારમુખ માટે એ ચારે શક્તિઓને સગુણજ્ઞની ઉપાસનામા લગાવી દેવી જોઈએ અને નિર્ગુણ જ્ઞની ઉપાસના જગારે તમે પરમસુખ માટે કરો ત્યારે શમાદિ નર અને જમાદિ આઠ અનુભવો કરવાને લગાવી દેવી જોઈએ

મનોબળ રિરે તમને જે કહેનામાં આવ્યું તે સમજ્યા વિના ‘હું આત્મા છું’ એવું સમજવું નથી ‘હું આત્મા છું’ એવું પુદ્ગિમા ન આવે ત્યાં સુધી જ્ઞાપ્રાપ્તિના પાયા સાધવો ફળદાયી થતા નથી

જ્ઞ શબ્દથી બહુ લોકો અગત્યના હોય છે જ્ઞ પરમેશ્વરને કહેવામાં આવે છે અશ નરીકે પ્રતીત થતો તમારો જીવ મહાસ્વરૂપ છે તમારે સ્વસ્વરૂપ જ્ઞા છે એને જોળખીને, સાધવો કરીને જ્ઞાકાર બની જવાથી સાધક સિદ્ધ થઈને શોકમુક્ત અને સ સારમુખમુક્ત થાય છે અને જ્ઞાનાંદ અનુભવે છે સગુણ ઉપાસના ધરમાં રહીને સાધવો કરે છે અને નિર્ગુણ ઉપાસક ધરનો ત્યાગ કરી સાધવો કરે છે

‘સગુણજ્ઞ મધિ’ જ્ઞને કહેનામાં આવે છે એને સનાતનજ્ઞ પણ કહેનામાં આવે છે સનાતન એટલે સનાતન=સદા નિકસિત સર્વશક્તિ પરમેશ્વર એ પરમેશ્વરનો જે ગુણ થાને ધર્મ તે સનાતનધર્મ કહેવાય છે સનાતનધર્મનુયાયીઓ એમની ઉપાસના એટલે અનુકરણ કરે છે અનુકરણ કરવું એટલે એમના ગુણોને ધારણ કરવું સત્ય-દાન-દયા-તપ-આ ચાર તેમનો ગુણ-ધર્મ છે

નિર્ગુણજ્ઞની ઉપાસના કરવાને લાયક સન્યાસી હોય છે નિર્ગુણજ્ઞ માયાના ગુણરહિત, કળારહિત, ક્રિયારહિત, શાન્ત, નિરંજન, અવિનાશી, લયરહિત છે સન્યાસીઓ એમની ઉપાસના કરીને કૈનલ્યને પામે છે

યોગીઓ વિશ્વમા અને શરીરમા એના જે પ્રકારના જ્ઞને સમુક્ત જુએ છે અને સમજે છે સાધકો અધિકજ્ઞને પ્રથમ ઉપાસીને પછી તેનાવડે તેને લજ્જને અમાલિકને ઉપાસીને પરમપદ પામે છે, પરંતુ માપિક જ્ઞનું દર્શન કરવાની છત્રજાળાઓએ પરમેશ્વરને પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય માનના જોઈએ સર્વના પર પ્રેમ રાખવો જોઈએ, તેમનીજ વાંતો-તેમનું જ ચિંતન અને તેમનેજ સર્વકાર્ય માનવા જોઈએ, તમારે જીવન એની ઈચ્છાપર હોડી

દેવુ જોઇએ, પ્રારબ્ધના થઇ જવુ જોઇએ, તમારા વર્ણાશ્રમનાં ધર્મનું પાલન બરાબર કરતા થઇ જવુ જોઇએ, અને પ્રાણીમાત્ર સાથે ધર્મયુક્ત વર્તવું જોઇએ જ્યારે તમે આના બની જાઓ છો ત્યારે તમારા અતકરણમાં અજ્ઞાનદ આવે છે, તમે મમતારદિત બની જાઓ છો, મોજરોષ મોગ નિલાસથી તૃપ્ત-સંતોષી બનો છો તમારો સંબંધ અહીં સાથે બંધાય છે, તમે પ્રભુના વ્યક્તરૂપોના શુભાનુવાદ ગાનારા બનો છો, તમારા અતકરણમાંથી કામદિ છ વિકારો નારા પામેલા હોય છે, તમે સદા પેપિન રહી શકો છો, તમારી ધ્વનિ ગ્રંથોને તમે પ્રભુને અર્પણ કરી દેનારા બનો છો, તમે તમને પોતાને અને તમારા સર્વસ્વને પરમેશ્વરને અર્પણ કરી નાખેલા બનો છો તમને દુઃખનો કંડ રહેતો નથી મુખથી હરખાઇ જતા નથી ચરાચર જલ્મેતનને તમે તમારાજ રૂપો માનના લાગો છો તમારા અતકરણમાં પાપ આનંદ અટકી જાય છે તમે સદા તમારા ઇષ્ટદેવના ધ્યાનમાંજ હો છો, ભગવાન વિના બીજું બધું તમને ઘુઘુ લાગે છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! માનવીઓ માત્ર પ્રભુપ્રેમી હોતા નથી પૂર્વજન્મોના સત્ક્રમેનો જ્યારે ઉદય થાય છે, ત્યારે તેનું ફળ પ્રભુપરનો પ્રેમ ઉદય થવામાં આવે છે એવાજ માનવીઓની પાશ્વરશક્તિ મટે છે એવાજ માનવીઓ 'હું અહીં છું' એની શુદ્ધિરાગા બની રહે છે અને તેઓમાજ સત્સંગ કરવાથી જાતિ આવે છે તમે વાર્તાનાપમાં રસ લો છો, શ્રદ્ધાનાળા બન્યા છો, સ્વાધ્યાનીથી સાબળો છો-આ બધું પણ તમારા પૂર્વજન્મોના સત્કર્મનું ફળ છે અત્યારે તમને તમારા અતરમાં તાલાવેની લાગી છે, તમે જાગ્યા છો, જાગતાના સત્સત્વરૂપને સમજવાની શક્તિ કાઢવા લાગ્યા છો તો વિચારોની મોઢમાંથી ચિત્તને દૂરથીને, મેદને ઓછો કરીને, 'હું કોણ છું?' અને આ શરીર કેમ મળ્યું? આ શરીરનું મારે શું કરવાનું છે? આ શરીર ક્યાં પડી મારે શું થવાનું છે?' એનો તમે વિચાર કરવા લાગ્યા છો મન તમને કોઇ જગત આપતું નથી પછી તમે શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરો છો શુદ્ધિ તમને જવાબ આપે છે કે 'ઇશ્વર છે સત્તામાન ઇશ્વરનીજ છે તેનું ભજન કરવાથી તમને શાંતિ મળશે.' આથી શ્રદ્ધાનાળા, પ્રેમી અને સજ્જન એવા તમે મારો આ વાર્તાલાપ સાંભળો છો.

જ્યારે તમે દુનિયા કરતાં દીનાનાથને વધુ બદાલા જમૂતા થાઓ છો ત્યારે તમે બીજાઓની નજરમાં મદાન થાના, મળીર, ઉત્તમોત્તમ આચર્યજ્ઞ-

નાગા, દદ, શાવ મિદોષ, શાસ્ત્રોક્ત વાણી બોલનારાની જાણ છે તમારા ચહેરાપર કુદરતી ઓજસ ચમકે છે તમારા અંતરમાં ઉચ્ચકોટિની શાંતિ આવેલી હોય છે અને વ્યવહારના ધક્કા, જે ખીજની દૃષ્ટિએ દેખાતા હોય પણ તે તમને સ્પર્શ પણ કરતા નથી જેમકે લાખોપતિના ગજવામાંથી એક પેસે પડી જતા તેને તેનો કાષ્ટ દિસાત દોતો નથી તેના તમે બની જાઓ છો ગરીમ હોય તો તેને એક પેસો ખોનાતો ભારે દુખ લાગે છે તેમ તમે તેવું કરતા નથી સનેગો બદલાયા ત્યાં તમારો ઇશ્વરી પ્રેમ મયમ રહેલો હોય એના તમે દેખાઓ છો પ્રાણીઓ અને માનવીઓ સાથે તમે બહુ બનાઈથી વર્તન રનારા દેખાઓ છો તમે સર્વને અનુકૂળ લાગો છો, તમે એ સિદ્ધ જેવા દેખાઓ છો તમારી ઇચ્છા મુજબનું મધુર ચતુર હોય એના તમે ખીજઓને દેખાઓ છો ખીજઓના ખ્યાલમાં પણ ન આવે એવી મદદ તમને અચાનક મળતી હોય એવું લોકો તમારામાં જુએ છે ખીજઓને ક્ષેત્ર ન મળતી હોય એવી ક્ષેત્ર તમને મળતી હોય એવું લોકો તમારામાં જુએ છે તમારો જ્ઞાનાત્મા પરમાત્માનાજ લાગેનો હોય એવું લોકો જુએ છે તમારાથી અનુભવાતા આનંદને લોકો આશ્ચર્યચકિત થતા જુએ છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! માનવજીવનરહસ્ય બ્રહ્મા ૧૨ બનવાને સમર્થ થના માટેજ જે વિષયભોગો માટે નથીજ નથી વિચરે તો તમે પૂર્વના ૮૩૬૬૮૮૮ રારીરથી ખૂબ ભોગવ્યા છે હવે શુ ત્રુટિ રહેલી હોય? આટલા કથનથી તમને એક પ્રશ્ન જરૂર થનાનો કે- બધા માનવીઓનો ઇશ્વર પર કેમ પ્રેમ નથી થતો? બધા માનવીઓ ઇશ્વરી જ્ઞાનને સપાદન કરવાને કેમ અનતરશીન થતા નથી? શામટે બધન અને બોળે માનવીપર ભજન કરવાનો લાદનામાં આવે છે? તનો ઉત્તર એકજ છે કે- તેમને એ જ્ઞાનનો અધિકાર નથી અધિકાર ન હોવાનું મારણુ એમના અતઃ ગુણાની વિષયભોગવાસના રહેતી હોય છે વાસનાદૂરિત અતઃકરુણા પરમેશ્વરના પ્રેમને જગા મળતી નથી એકની વાસનાઓજ એમાં હોય છે એમ નથી, પણ એમાં સુખદુઃખનું જોડકું રહેતું હોય છે સુખ હોય ત્યારે તે વિષયસુખ છોડીને અનુપર પ્રેમ મરતો નથી, અને દુઃખ હોય એ સમયે વિ નતાના રહેતું બીજી છૂટના માટે શકા મારાની પ્રજનિમાં તેઓ પડેલાં હોય જે વેરાગ્ય વિના પ્રભુપ્રેમની રચિત થાય જે માનવીમાત્ર પ્રભુપ્રેમી થઈ જાય અને પરમપદને પામે તો સસારની તનિજ

મગી જાય, જોને શોકમુકિતની ગરજ હોય એનેજ લગન કરવાનું સૂચન થાય
જે અધિકાર એટલે રૂચિ રૂચિથી અત કરણીમાં આવકાર થાય છે અવગણ
થવાથી સાધનસપ્ત થયેનો જાન ઉદ્ભવે છે જ્યાં જાન અને રૂચિ હોય
ત્યાં રસ્તું આવે છે

સત્સગથી અત રણમાં રૂચિ અને જાન ઉપજે છે અને પ્રભુપ્રેમ માટે
તેમાં જગા થાય છે દ્વન્ડસીધારે બહુ ઠીક ઠણુ છે કે—

“વિનુ સત્સગ ન હરિકથા તાહિ વિનુ મોહ ન ભાગ”

“મોહ ગયે વિનુ રામપદ રહે નહિ, અનુરાગ”

હરિકથાનો મદિમા મેદાન છે એનાથી માનવીનું અભિમાન મગી જાય
છે અને પરમેશ્વર પર પ્રેમ થાય છે પ્રેમ એટલે પ્રીતિ યા ભક્તિ આ
ભક્તિથી માર્ગથી પરમેશ્વરને જાણે છે અને પોતે તત્વથી જાણે છે એમ એને
પોતાના સ્વરૂપની જાણ થાય છે અને પછી તે સ્વરૂપમાં-પરમાત્મામાં સમાધ
જાય છે ભક્તિનો આરભ સત્સગથી થાય છે ભક્તિ ઉચ્ચતીય બધા વર્ણના
માનવીઓમાં આવે છે પણ એ જુદીજુદી રીતે આવે છે

દૃષ્ટાન્ત—તનમનમન પ્રભુના ચરણમાં અર્પણ કરનારાઓને ભક્તો કહેવામાં
આવે છે જેમણે જીવનને પ્રભુમય અને પ્રેમમય બનાવેલું હોય છે, એના
ભક્તોમાંના એક શાલિગ્રામ નામનો એક અનન્ય ભક્ત જગન્નાથપુરીથી તે
માધવ દૂરના બલીગ્રામ નામના ગામમાં જન્મ્યો હતો તેનું ખરું નામ—દાસીયો
બેનરી—હતું તે બીય જાતિનો હતો અને કપડા વણીને પોતાનું શુજ્ઞાન
ચલાવતો હતો એને બાબા સસારમાં કોઈ સગા દેવ તો તે તેની પત્ની
હતી પેટે કાંઈ પ્રજા હતી નહીં જોકે તે બેઉના આચારચિત્ર તો બીનના
જેવાજ હતા પણ પ્રભુભક્તિમાં તેમને બહુ રસ પડતો હતો જ્યાં ભજનકીર્તન
થય ત્યાં દાસીયો પહોંચી જતો અને પૂર્ણપ્રેમથી તે સાલગતો અમલ્ય અને
જડ હોઈ ભજન કે કીર્તનની ગણીના અર્થને તે સમજતો ન હતો પણ એ
સાલગતા સાલગના તેની આજમાથી પ્રેમાશ્રુની ધાર વહ્યા રતી હતી તેના
શરીરમાં રેભાચ ખાચ જતા હતા અને પ્રભુપ્રેમમાં અસ્ત-એકાબી
યજ જતો હતો

આમ નિરંતરના ભગવદ્દર્શનદ્વારા દામીયાના પાપો નષ્ટ થતા મા ના અને એને ભગવાન માટે રૂચિ હિપત્ત થઈ ભગવાનના ભાવોને ઘાંઘ કાઠ એ સમજના લાગ્યો વખત જતા પેતાના ગુરૂ પાગેથી મન લઈને ભગવાનના ભગવદ્દર્શનમાં અને પતિનિવાસ પરમેશ્વરના ખર્તનો ગાવાસભળવામાં એને ખયો વખત વીતના લાગ્યો અને એ ભગવનના પ્રભાવથી એને વિવેક આવ્યો કે- “આ દુનિયામાં ભગવાન વિના ખીજું બધું ખોટું છે પુણ્ય અને પાપ બેક સોનાની અને સોઢાની બેડી સમાન છે તેમનાથી દહી જતુ અને મનને પરમેશ્વરમાં પરોવતુ એજ પરમસાધન છે ” આરા વિચારેથી એના મનમાં વૈરાગ્ય બધ્યો અને એ ભગવદ્દર્શનના નશામાં ધૂમતો ફરવા લાગ્યો. ધીમેધીમે એ ખાનાપીનાની સુધ પશુ વિસરવા લાગ્યો એ વિધવાની એને કશી શી ર રહી નહીં, પરંતુ એક ચિંતા એને વ્યાકુલ બનાવતી અને તે એ કે “મારા જેવા નીચવર્ણના માણસને ભગવાનની ઓળખાણ શીરીતે થશે અને મારા ઉપર ભગવાન દયા કરશે કે નહીં? શુ મારો જન્મ વ્યર્થ જશે?”

દાસીયાનુ મામ પુરીથી ક્રમ બેજ માહતુ હતુ છતા રચવાનાના દર્શન કરનાનો અવકાશ એને મળ્યો ન હતો હવે તેજ પુણ્યમય પ્રસંગ ઉપરિચિત થયો હતો. કઈ ગામગામના લોકો દર્શનાર્થે પુરી જતા હતા અને ભક્તમંડળો નો જ્યંધ્વનિ અને દોનક મજારાનો અવાજ દૂરદૂરથી દાસીયાને સભાગાતો હતો તેજો વિચાર કયો “શુ આ દર્શન કરવાનુ મારા ભગ્યમાં લખાયુજ નહીં હોય? ના ના, હયામય ભગવાન તેના નથી મારીજ નીચતા છે કે ભગવાનના રચળથી આટનો નજદીક રહ્યા છતાં હુ ત્યા એકેકે વખત દર્શન કરવા મયો નથી ખસ આ વખત તો હુ જરૂર જવાનો ભગવાન શ્રી જગદીશના દર્શન થશે આમ નિશ્ચય કરી એ જગતાથપુરી તરફ ચાલી નીમળ્યો.

ત્યા પહોચતાજ તેજો જોયુ કે ભગવાનને નદીરે નામનો રથ ‘શુદ્ધિચોકી’ તરફ જતો હતો અને લાખો નરનારીઓ તે દર્શન કરવા એકત્ર થઈ રચની સાથે ચાનતા હતા બધાના મુખમાંથી જ્યંધ્વનિ નીમળતો હતો કેટલા નાચના હતા કેટલાક માતાવગા તો હતા, કેવાક ભગવાનના રચના દોરડાને પડી ખેચના હતા હરિત્રેમના આવા દેખાવો અને આનંદને જોઈને દાસીયાનુ મન આનંદસાગરમાં ડૂબી ગયુ.

એણે જે હાથ ઢિંચા કરી ભગવાનને પ્રણામ કર્યા અને ભગવાનના ધ્યાનમાં એ નિમગ્ન થઈ ગયો. ધ્યાનની ગાદ હાલતમાં એણે જોયું કે—શંખ—ચક્ર—ગદા—પદ્મથી વિભૂષિત નીલમણિ સમાન ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ મધુરદ્વારથી એની સામે જોઈ પ્રેમદાન દેતા દેતા. દાસીવાથી હવે રહેવાયું નહીં. બે હાથ જોડી મદ્મદ્ વાણીથી એ કહેવા લાગ્યો—હે પતિતપાવન! હે મારા પ્રભુ! જ્યારે હવે આપે મારા પર દયા કરીને દેવદુર્લભ દર્શન દીધાં ત્યારે તો હું હવે પતિત મટી ગયો. શું આપનાં દર્શન કર્યા પછી કેઈ જીવ પતિત રહેવા પામે પણ ખરો કે? નજર રહે. છતાં પણ જો હું પતિત છું તો આપ પતિતપાવન દોષ હવે મારો ઉદ્ધાર કરો! હે નાય! હે દયામય! આપની દયાથીજ મને આજે આપનાં દર્શન થયાં હવે મને નિરાશ ન કરશો! હવે તો આ અધમનો આપે ઉદ્ધાર કરવોજ પડશે. મારા જવા પાપો—તાપો સહને માટે દૂર કરી દો! હે ભગવાન! મારા મુદ્ધર્મા જ્ઞાનેનો દીપક સળગાવો અને એવા અસૌકિક એ દીપકથી મારામાં અંદર અને બહાર પૂર્ણ પ્રકાશ પાડરી આપો કે જેથી હું આપ દયામય મૂર્તિના નિરંતર દર્શન કર્યાજ કરું. હે નાય! શું કહું? હવે તો આપે મને અપનાવી લેવો જોઈશે. આપના નામના ખિરદને સફળ કરવું પડશે.”

આના જવાબમાં દાસીયાએ જોયું અને માન્યું કે ભગવાને એની સામે દાસ્ય કરી ‘તપસ્વિ’ કયું છે. દાસીયો પૃથ્વીપર પડીને વારંવાર એ દયામયને પ્રણામ કરવા લાગ્યો અને પ્રભુની એ મનોહર મૂર્તિને દેખતાં જાણે ધરાયોજ ન હોય એવી આંખોવાળો ભગવાનની આજ્ઞા અને આશીર્વાદ લઈને એમની વચ્ચેને પ્રાપ્ત કરીને એમની અનુમતિ સમજી એ એના ગામમાં આવ્યો.

દાસીયો આવરી ઘેર આવ્યો એટલે એની પતિવ્રતા સ્ત્રીને બહુ દર્પ થયો. ઉમળકાથી ભરેલી તેણી પતિને પૂછવા લાગી કે “કેમ! રથયાત્રાનાં દર્શન કરી આવ્યા? સાક્ષતાં ગયાં અને આવ્યા એટલે થોડું પૈસું બહુ લાગ્યો હશે, ખર્ચ ને? ચાલો! ભોજન તૈયાર છે. ખાઈને આરામ કરો!” દાસીયો હાથપગ ઘોઈ બોદવાચાલ્યા વિના ખાના બેઠો.

.. પ્રભુપ્રેમીઓ! દાસીયાનું શરીર ખાવા બેઠું છે, જ્યારે એનું મન તો ખીમજ લાવમાં તલ્લીન હતું. ભગવતપ્રેમમાં એ મસ્ત બની ગયો હતો એની

પત્નીએ આજે એક નવી લાનરગની હાડીમા ભાત રાખ્યો હતો એ હાડીની બહાર ભાતના એસામિલનુ પાણી ઉભરાનાથી હાડીના કાઠની આજુબાજુ લાન અને સંકેત મિથ્ર એવો રંગ જામ્યો હતો હાડીના ભાત ઉપર લીવારગના શાકનો લયકો ખૂટી એ આખી હાડી દાસીવાની સામે મૂકી અર્થચક્ષુના દષ્ટાને દેખાતી એ હાડીનુ દૃશ્ય દિવ્યદૃષ્ટિથી જોનાર દાસીવાને કાર્મિક બીજ સ્વરૂપનુંજ લાગ્યું લાનહાડી મઘ પર ગુનાખી રંગ, અદર સંકેત ભાત અને વચ્ચે લીનુ શા -આ દૃશ્યને દાસીવાએ ભગવાનના નેત્ર તરીકે જોયું પોતે મનમાજ નિવાર કરના લાગ્યો “અહો! આ તો એ નિશ્ચિનિષતાનુ નેત્રકમળ છે આ ભગવાનના નેત્રની કૃપા (શાક) છે આજુબાજુ ભગવાનની ગુલાખી મધુરી આપ છે, વચ્ચે આખની નિર્મળ મદેદાષ છે અહા! આ કીકીમા ભગવાનની રત્નસીમ મૂર્તિ કેવી ચોભે છે!”

ભક્તિભાવના પ્રમગ આવેમથી એનું શરીર રોમાચિત થઇ ગયું એની પાણી રૂધાઈ મઘ સહસા અખિના મૂળના મધને તોડીને એમથી પ્રેમરૂપી નદીની ધારા વહેના લાગી કોણુગણે કેટલોએ વખત આ હાનતમા એ લા ખેતી રહ્યો પછી વ્યાકુન થઇને પાગન જેવો એ ઉભો થઇ કાઠ કાઠ ખનડતો નાચના લાગ્યો થોડીવાર પછી હસના લાગ્યો અને પછી એચિતો રડના લાગ્યો અને થોડી થોડીનારે “હા નાથ! હા પ્રભુ! હા દીનાનાથ!” આવો ઉચ્ચાર રવા લાગ્યો

ખિચારી અજ્ઞાન પાત્રી તો આ બધું જોઈ ગભરાઈ મઘ એણે તો આજુબાજુના બાકેથીપાકેશીને બોનાવ્યા અને એના પતિને શુ થયું હશે તે પૂછવા લાગી વળી કહેના લાગી કે “જુઓને! હું ગરીબનું નશીબ ફૂટી ગયું કોણનખન જતા ન હતા અને આ વખતે રથવાત્રાના દર્શન કરવા ગયા તે કોણુગણે રસ્તામા કોણએ કાર્મિક મરી મૂક્યું કે કોઇ બૂતપ્રેત વાગ્યું અરેરે! પાગલના જેવાજ આ બધા એનયાળા છે અરેરે! હવે હું શુ કરું?” આમ કંદપાત કરતી હતી તે વખતે તે ટોળામા મન્યાએથી ખાજ ફરતાં કેનાકે ભક્તજનોને પણ કુવદલ થયું એટલે તેઓ પણ દાસીવાને જોના ઉભા રહ્યા તેમથી એક વૃદ્ધ-અનુભવી-ભક્તે દાસીવાની સ્થિતિ જોઇ અને તે બોલી ઉઠ્યો હે ભાગ્યશીત! તું જરા ચાલ પડ! તર નશીબ જરાયે ફૂટ્યું નથી

બધે તાઝા ભાગ્ય વધુ ચમકેલું તુ માન ! જેને માટે દેશમનાઓ પણ તલસતી હોય, જેને દેવદુર્લભ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેની આવી નિયતિ થાય છે. દે બેન ! આ તારો ધાગી રૂપિનિર્વહિત દેના દેશ શ્રીજગન્નાથજીના પ્રેમમાધુર્યમા મુગ્ધ થયો છે જેનું નામ અત્રકાળ સમયમા અદ્ભુત પ્રવેશોદ્ધારાનું મુખમાથી નીકળી શકે છે, એવા એ પરમાત્માના પ્રેમમાં તારો ધણી મસ્ત થઈ ગયો ॥ ”

આ પ્રમાણે તેણીને આશ્વાસન આપી તે ભક્ત દાસીવાને કહેવા લાગ્યો કે “હે ભાઈ ! હે દાસીયા ! તું આ શું કરી રહ્યો છે તારી સામે ખાવાનું ભાણું પણ છે અને તુ તો ક્યારેના નાન્માજ કરે છે, કાઈ ગારો તો નથી થયેને ? ” આ પ્રમાણે જ્યારે ધણીજીએ કહ્યું ત્યારે દાસીયો કાંઈક જાનમા આવ્યો તેની મસ્તી મરી જતા એક દીનહીન કમાલની માફક એ રડી પડ્યો અને બોલ્યો કે “ભાઈઓ ! તમે મને શું ખાવાનું કહી રહ્યા છો ? તમે શું જોતા નથી, કે આ તો મારા જગન્નાથ જગન્નાથજીનું નેત્રકમળ છે ? જુઓ જુઓ ! આ ભગવાનની મમજગારી આખા ભગવાનની મૂર્તિ કેરી સુદર દેખાય છે ? ” આમ બોલતો એ પાછો આવેશમા આવી ગયો બેગ થયેલા સત મહાત્માઓના ટાળામા ઉભેલાઓ બધા દામીયાની આ રિયતિ જોઈ મુગ્ધ થઈ ગયા તેઓ એકમેકને કહેવા લાગ્યા કે “ભાઈઓ ! ધન્ય છે આવા પ્રભુપ્રેમને આપણે પણ યાત્રાએ ગયા હતા પણ અપણને આવો અનુભવ ન થયો ખરેખર ! આ દાસીયાનું જીવન ધન્ય છે ” આમ કહેતા અને દાસીયાની પત્નીને આશ્વાસન આપતા તેઓ પોતપોતાના રથાને જવા નીકળી પડ્યા

ત્યારબાદ એક અનુભવીના સૂચનથી દાસીયાની સ્ત્રીએ દારીમાનો ભાત અને શાક એક યાળામા જુદાજુદા કાદીને પીરસ્યા અને પછી પોતાના પતિને જમવાનું ચિનબુ દામીયો હોશમા આપી જમરા એકો અને જમી રહ્યો પણ એનું ખ્યાન તો બીજુ જ હતું ચરીર ખાવાનું કાપ કરતું હતું જ્યારે એનું મન તો જગન્નાથપ્રભુના નેત્રકમળના દર્શનનો ખ્યાન હી રહ્યું હતું

હવે આ દાસીયો પયગમને સાધારણ કાસમાથી ત્રણે ભુવનના નાયતો દાસ બની ગયો હતો એના વિચારોમાં અહનુત પરિવર્તન થયેનું હતું હવે એ એવીસે કનાક પ્રભુના ખ્યાનમાજ રહેવા લાગ્યો બહારના દેખાવથી જોડે એ વ્યુમ્મદ હતો, પણ અદર, તો એ પ્રભુનો અનન્ય ભક્ત હતો એના ચિત્તમાં

ચિંતન ચાલુજ રહેતું હું. જ્યારે એ સૂતો હતો ત્યારે ભગવત્પરણીપર માથું મૂકીને સૂતો હતો. આખો મીચીને એમનું દર્શન કરતો નિદ્રાવશ થઈ જતો હતો. જ્યારે એ જગતો ત્યારે એજ જગતાયતી છત્રીલી છત્રાને દેખતો હતો. સ્વપ્ન જાગ્રત અંતે સુષુપ્તિ આગળે અવસ્થામાં એને પ્રભુનુંજ ધ્યાન રહેવા લાગ્યું.

પ્રભુત્રેમીઓ! આ પણ એક ભક્ત ગૃહસ્થ હતો. ધરધંધા કરતો અને પરમાર્થના કામો કરતો હતો. ચોતાના છટ્ટેવ સગાચ-બહુ હતા. તેમનું ધ્યાન એ ધરી શકતો હતો. આ પ્રમાણે ધરધંધા સાથે પ્રભુનું ધ્યાન થઈ શકવાની શક્યતા અત્યારના શિક્ષિત વિદ્વાનો માનતા નથી અને એવું માનવા પહેલાં એમણે યત્ન કર્યો હોતો નથી. આવો યત્ન કરવામાં પુરસદની ૦/૧૨ નથીજ. કામધંધા ચાલુજ રહે છે, નિરત તો રહેવાનુંજ નથી એટલે પુરસદનો સવાલ રહેતોજ નથી. આ લોકો ઑફિસનું અને વેપારનું કામ કરતાં એમનું મન એમને અગત્યના અને ખીજા કામોમાં જાય છે. આવું એમને ભાન નથી તેથીજ એઓ આવું બોલે છે. એમનું મન ખીજે ગયેલું હોય છે, છતાં જ્યારે ઑફિસનું કે વેપારનું કામ કરવાનું આવી પડે છે, ત્યારે તેમનાં કામમાં કશો ભલીવાર હોતો નથી. એનું કારણ પણ એમને જડતું નથી. આવી રીતિમાં ભગવાનમાં જાણી જોઈને નિત રાખતું એ જરાયે ખોટું નથી. આવા બેશમપણાથી થતા ધરધંધામાં ભગવાન રક્ષણ કરે છે અને ધંધા કરનાર ભક્તનું કામ અમકતા ધંધાધારી કરતાં ચમ્પિયન બને છે.

“આપણે હવે પાઞ્ચધંધા કરતા મનને ‘પ્રભુ’ તરફ રાખવા, ન રાખવાના લાગણીભાવની દૃઢ સંમીક્ષા કરી આપણા વાર્તાનાયકના ચાલુ ચરિત્ર તરફ વળીએ. એક દિવસ દાસીયો-રાત્રે ઓચિંતો મલરાઈ ઉઠ્યો, બ્યાકુંજ થઈ ગયો, અધીરો બની ગયો અને વિચારવા લાગ્યો કે “શું મને પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર નહીં થાય?” આ વિચાર આવતાંની સાથે પેઢીથી વિખૂટી પડેલી માછલીનાં સમાન, ચંદ્ર-દર્શનની અભિલાષી ચોકરી સમાન, એક આશક સમાન એવી દશા થઈ ગઈ. જેમ મીરાંબાઈએ ગાયું છે, તેવી દશા દાસીયાની થઈ કે-”

“મૈં સો, રામ દીવાની મેરો-દર્દ ન જાને કોઝ”

“ઘાયલકી, ગતિ ઘાયલ જાને લો કોઝ ઘાયલ હોઝ”

“મીરાંકી ધમુ પીટ મટે જંવ વેદ સાંવરીયા હોઝ”

પ્રભુપ્રેમીઓ! જ્યારે ભક્તોનું હૃદય વ્યાકુળતાથી અને મૂંગા નાદથી પોકારી ઉઠે છે એજ દાણે ભગવાન એની સમીપ આવીને ઉભા રહે છે. એ નથી જોતા જનનિ, નથી જોતા પાતિ, નથી જોતા ધન, નથી જોતા ધામ, નથી જોતા કૂળ, નથી જોતા વંશ, નથી જોતા વિદ્યા અને નથી જોતા શુદ્ધિ. એતો પોકાર સાંભળનાંજ દોડી જાય છે અને ખારા ભક્તને હૃદયે લગાવીને કૃપાના આંસુથી એનો અભિષેક કરે છે. આ વખતે દાસીયાનો પોકાર સાંભળીને ભગવાન એની સામે આવી ઉભા. દાસીયાનો આવેશ ઉતાર્યો અને આખો ઉપડી ગઈ અકિનં અને મુખ નેત્રોથી પોતાના જીવનધન મનમોહન દરિને એણે મંદમંદ દ્રવ્ય કરતા સામે જોયા. નેત્રોદ્ધાર પ્રભુના 'રૂપામૃતનુ' પાન કરીને અનેક ધુંગી પિપાસાને જાણે એણે શાંત કરી. કાણુ જાણે કેટલોયે સમય એ મંત્રમુગ્ધની પેઠે ભગવાનની દર્શનમંદીરામાં જોડેલો રહ્યો. પછી એ દાથ જોડીને પ્રેમાધુષારાને વંદાવતો એ બોલ્યો "ભગવાન! દયામય! એ દિવસે રમ્યાત્રાના સમયમાં સ્વપ્નસંમાન ધ્યાનમાં જે દિવ્યમૂર્તિનું મને દર્શન થયું હતું એજ આપનું અદૌરિક સ્વરૂપ હું આજે પશુ દર્શન કરી રહ્યો છું ખેરેખર આપ બહુ દયાળુ છો, પ્રભુ! આપ નિરાધારના આધાર છો. અહો દેવો! પણ જેમના દર્શનની અભિલાષા સેવ્યા કરે છે, તેઓ આજે મારા જેવા દીનહીન, શાનભક્તિહીન કંગાલના ઘેર પધાર્યા છો. ભગવાન! હું કેવીરીતે આપનો સત્કાર કરું?"

ખારાભક્તની વાત સાંભળીને અંદહસ્થ કરીને ભગવાન બોલ્યા "પ્રિય દાસીયા! નીચ ચા ઉંચ જે કાંઈ મારાપર પ્રેમ રાખે તે મને વંદાયો છે. જે લોકો સ્વર્ગના કે ખીજા, કાંઈ મુખ માટે મારી ભક્તિ કરે છે અથવા ભક્તિ કરતો તેને પદાર્થો મારી પાસે મારે છે, તે લોકો, મારા હૃદયને, પીઠગાળી શકતા નથી, પરંતુ નિઃશ્રમ અનન્ય અને શુદ્ધ પ્રેમથી મારે ભજન કરે છે એના વિયોગમાં હું ઝૂરી મરું છું. હું તારા નિશ્ચલજાનથી બહુ પ્રસન્ન થયો છું અને તેથીજ તારી પ્રેમદેરીથી ખેચાયેલો હું અહીં આવ્યો છું. પ્રિયતમ! હું તારાપર બહુ પ્રસન્ન થયો છું. માગ! માગ! દિલ ખોલીને મારી પાસેથી મનમાન્ય વરદાન હું માંગી લે!" દાસીયોઆવરી દિવે જે "ખોલીઆમદાસના નામથી આજખાસ લાગ્યો છે એ બોલ્યો "અહો! સમસ્ત ઐશ્વર્યના આધાર! સાક્ષાત્ સન્નિધાન! પ્રભુ જેની સામે છે-એને બીજા કંઈ વસ્તુની અપેક્ષા હોય! હે

નાથ ! આપના ચરણુમ્બજોને સામે જોતો જોતો હું મરી જાઉં—અસ, મને આટલુંજ જોઈએ છે હું બીજું શું માગું ? પ્રભુ ! પતિનપાવન ! આ આપવાનું મને ન માનવું હોય તો મને આશિર્વાદ આપો કે માત્ર મન ભમરાની પેઠે આપના ચરણુકમળ પ્રત્યે રહે અને જ્યારે જ્યારે હું ઇચ્છું ત્યારે આપના પ્રત્યક્ષ દર્શનનું સૌભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થાઓ ! હે દીનદયાળુ ! મને બીજું શું જોઈવું નથી ?

પરમાનંદ પામેના આત્મસમર્પણ કરીને જોવાતા ભક્તની પ્રેમભરેલી નણી સાબળીને ભગવાન બહુ પ્રસન્ન થયા અને મદહાસ્યથી જોત્સના “ દાસીયા ! તારૂં જીવન ધન્ય છે તારા જેવા નિષ્કામ ચિત્તના ભક્તો બહુ દુર્લભ છે તારી બધી પ્રાર્થનાઓ પૂર્ણ થશે એકવાર કરીને તું પુરીમા આવીશ ત્યારે હું મદિરના નિલચક્ર ઉપર ખેંચી જામશ, એ સમયે તને જેવા દર્શનની ઇચ્છા થશે તેવા દર્શન થશે અને એ સમયે જે પદાર્થ તું મને આપશે એ પ્રેમથી ખમશ આનંદુ જોઈને ભગવાન અતર્ધાન થઈ ગયા

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ભગવાન પ્રેમથી અર્પણ કરેલી શાકભાજી પણ બહુ પ્રેમથી જામે છે અને પોતેજ શ્રીમુખે કહ્યું છે કે

પત્ર પુष्પ ફલ તોય ચો મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।

તદ્દહ મત્તયુપહૃતમશ્રમિ પ્રયતાત્મન ॥

(ગીતા અ ૬-૨૧-૨૬)

ભાવાર્થ — “ પત્ર પુષ્પ, ફળ કે પાણી જે મને ભક્તિથી આપનામા આવે છે તે હું ભક્તિથી હસયેલો એવો તેના પત્નકરનારા ભક્તોનું આપેલું જમું છું ”

ભક્તિથી ધરેલું દૂધ બાળક નામદેવે આપેલું, ભગવાને હાથોહાથ લીધાની વાત તમારાથી અજાણી નથી ત્રીસ વાગે ધરેલો ભોગ ભગવાને બીજું રૂપ લઇને આરોગ્યે રામને તો તે વખતે માનાજીએ સ્નાન કરાવી પારણામા સ્નાત્વા હતા વિદુરના પત્ની પાર્થિવે ભક્તિથી હૃદયની બેશુદ્ધિમાં કેળાની છાવ ખાવા આપી અને વિદુરજીએ ભાજીનું બોજન આપ્યું એ પણ આનંદથી ભગવાન આરોગી ગયા એ વાત પણ તમે જાણો છો

દીનતા એ ભક્તોનો સાધારણ સ્વભાવ છે. ભગવાનનો પરમભક્ત પોતાને તૃણથી દલકે માને છે. દાસીયો પોતાની જાતિને નીચ માનતો હતો એ કારણથી એણે ભગવાનને બોળન ન થયું. એની ઇચ્છા ભગવાનને બોળન જમાવવાની હતી આ કારણથી એણે માત્ર ભગવાનના દર્શનની જ ઇચ્છા કરી. ભક્તના હૃદયની વાત, ભગવાનથી કેમ અગત્યી હોય? ભગવાને હેતુથી જ બાલીગ્રામદાસને મદિરના નિલયકપર બીરાજે ત્યારે દર્શન આપવાની અને જે પદાર્થ ધરે તે આરોગ્યવાની વાત કરી. ભગવાનની એ આજ્ઞાને સાબળાને એ પ્રભુની કૃપા અને એમના રામીપણને મનમાં વખાણવા લાગ્યો.

વિચાર કરતા કરતા દાસીયાજાવરીની રાત્રિ વીતી અર્ધ સવારમાં ઉઠીને જ્ઞાન, ભજન વગેરે કરીને પોતાનાં વળેલા કપડાં વેચવા નીકળ્યો અને ફરતો ફરતો એક બાજાણને ઘેર આવ્યો. એ બાજાણે એનું કપડું લીધું અને કાંપડની કિમતના પૈમા ધરમા લેવા ગયો, તે વખતે દાસીયાની નજર બાજાણના આગણમાના નાગિયેરીના વૃક્ષ ઉપર પડી અને એ વૃક્ષપરનું એક નાગિયેર ખરીદવાનો વિચાર કર્યો એટલામા બાજાણ પૈસા લાવી બહાર આવ્યો એટલે દાસીયાએ એક નાગિયેર વેચાતું આપવા એને વિનંતી કરી. બાજાણે નાગિયેર આપવાનો મનકાર કર્યો દાસીયાએ બાજાણ માગે તેટલી કિમત આપવાનું કહ્યું અને બાજાણ પોતાના લેણમા આવ્યો એણે એટલા પૈસા માગ્યા તેટલા બધા એણે બાજાણને આપીને પ્રસન્ન થઈને નાગિયેર લઈ તે પોતાને ઘેર જવા નીકળ્યો. બાજાણે એક નાગિયેરના એટલા બધા પૈસા લીધા કે આજે એક પશુપશુપિપાણીને ખાવાનું ખરીદવા એટલા પૈસા એની પાસે રહ્યા ન હતા. દાસીયાએ નાગિયેરની કિમત વધુ છે એવું પણ બાજાણને ન કહ્યું, અને આજે પોતે શું ખાશે એનો ખ્યાલ પણ એને ન રહ્યો.

આ બાલીગ્રામદાસની એવી સ્થિતિ હતી કે વેચેલા કપડામાથી એ ખાવાનું ખરીદે અને બાકીના પૈસાવડે સ્ત્રાર ખરીદી બીજું કપડું વશે. આજે એની પાસે પૈસાજ ન રહ્યા એટલે એને ન તો ખાવનું, અથવા કે ન એ ધંધો કરવા કંઈ બચાવી શક્યો. પણ એને લેડ લાગી હતી ભગવાનને નાગિયેર અપણું કરવાની. એટલે એ આલ્થો જગજગપૂરી તરફ ભગવાનને નાગિયેર એટ ધરવા માટે ત્યાં ગયા પછી એણે પ્રભુનું પૂજન કરવા જનાર બાજાણને આ

નાગિયેર આપી પોતાના વલી લગવાનને અર્પણ કરવાની વિનતી કરી વળી એણે સથે સાથે એવું કહ્યું કે 'મદારાજ' તમે તમારી પૂજા કરો તે વખતે આ નાગિયેર લગવાનને ધરાવશો નહીં, પણ ગરુડચલ પાસે જઈ લગવાનને પ્રયોજાય આપને અને જો લગવાન એ ત આવીકારે તો નાગિયેર પાછું લાવજો.'

મિથારા બાવીઝામદામની આ ક્ષરણ અને સસ વાતને સાંભળીને આ સત્તરી બ્રાહ્મણ હમ્પો એ નિદ્રાન હતો શાત હતો સુધીન હતો અને શ્રદ્ધાળુ પણ હતો એના ઉપર દાસીવાને પૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો અને તેથીજ નાગિયેર એમને આપ્યું હતું બ્રાહ્મણે મારદરમા જઈને લગવાનની યેજ્ઞોપચાર પૂજા રી અને પોતાની સામગ્રી પ્રભુને અર્પણ કરી પછી મદાપ્રત્યાહ જમ્યા પછી આરામ કરી એ દાસીવાનું નાગિયેર ગરુડચલ પાસે જઈને આખો મીઠાંને દાસીવાના નામથી લગવાનને અર્પણ કરવા ધર્મ અને પ્રભુએ તરતજ એ બ્રાહ્મણના હાથમાંથી લઈ ભોગ લગાવ્યો બ્રાહ્મણ આ ધર્મના જાણીને ગતમ્બ થઈ ગયો અને પ્રભુના જ્ઞાનમા તાત્વીન ધર્મ ગયા એના નેત્રોમાંથી આંસુઓની ધારા વહેવા લાગી એ વખતે એને બાવીઝામનું સ્મરણ થયું એટલે પોતે મનથી કહેવા લાગ્યો કે 'હે ભક્ત! ધન્ય છે તારા વિશ્વાસને, ધન્ય છે તારી માનને અને ધન્ય છે તારી ભક્તિને તારા જેવા ભક્તના જન્મથી તારા ગામ પણ ધન્યધન્ય બની ગયું છે અહો! પુરુષોત્તમ લગવાન તારા ઉપર પૂર્ણ પ્રસન્ન છે આજે પછી તારા નાગિયેર લગવાનને અર્પણ કરીને ધન્ય બની ગયો.'

આ વાત લા એકી થયેલા લોકમા અને સારપછી આખી પુરીમા ફેનાઈ ગઈ બધા માનવીઓને બહુ અશ્ચર્ય થયું બ્રાહ્મણે બાવીઝામ આવીને દાસીવાને સર્વ હપ્તકત દહી અને દામીયો એ જાણીને બહુ આનંદિત બની ગયો એને વિશ્વાસ થયો કે આખિન બ્રહ્મા ના નાથ પ્રેમથી અર્પણ કરેલી નરતુ નીચવણના માનવીની પણ સ્વીકારે છે. હવે એનો સંકેત જતો રહ્યો આ ધર્મથી એના હૃદયમા અધિક પ્રેમની વૃદ્ધિ થઈ પછી પોતે પ્રસાદ લઈને સંકોચ દિન થઈને લગવાનને અર્પણ કરવાની ઇચ્છાથી એ જગન્નાથ પુરી જવાને નીમ્બ્યો.

આવું ક્રિદુઓનો એ આદર્શ છે કે મિત્ર, સગા મુક, પ્રભુ બ્રાહ્મણ આચાર્ય અને જ્યાં જ્યાં કહેવાતી હોય એના રથને ખાલી હાથે ન જવું ઘટે

એણે પણ કાઈ લાઈ જવાનો નિશ્ચય કર્યો એણે જો માનવીઓને એની સામે ફેરીના ટોપસા ઉચકી જતા જોયા એમને માઆ તેવા પૈમ આપીને એક ટોપસા ખરીદી લીધા અને ત્રણ ટૂંને એક ટોપવા ઉચકી પોતે ભગવાનને અર્પણ કરવા માટે લઈ ગયો મદિરમાં પહોંચ્યાંજ પડલેકોએ એને ઘેરી દીધા પોતાનો હક્ક સિદ્ધ કરના પડ્યોએ એને ગમરાચો મુંદર ફેરીઓ જોઈ તેમ જ બધા દાસીયોને અણસમજી માનીને પાણી લેવા અને પોતાને આપી દેના તેઓએ દાસીયાને સમજાવવા માલ્યો દાસીયાને પડ્યોની આ રીત જોઈને બહુ હમણુ આલ્યુ એ જોઈયો “ આ ફેરીઓ તો પ્રભુ માટે છે ” ત્યારે પડ્યોએ જોયા “ શુ પ્રભુ તે વગી ફેરીઓ ખાતા હશે ? એમને તે અમે ધરાવીએ અને વગી બધુ અમને મળે છે તેમ આ ફેરીઓ પણ અમનેજ મળશે તો તું એમ માની લે કે તે પ્રભુને ધગવી છે હમણુ કે પછી પણ એનો ઉપયોગ તો અમેજ કરવાના છીએ ” દાસીયો જો યો “ મહારાજને ! મારે તો એ ફેરીઓ ભગવાનને દાથોદાથ આપવી છે પછી જો એ તમને આપી દે તો તેમા મારે શે વાધો છે, પણ અત્યારે એક મારીકની વસ્તુ ખીજાને શી રીતે આપી દઉ ? ” આમ કહી તેણે પડ્યોની રચેયા રસ્તો કરી મદિરમાં આગળ ચાલવા માંડ્યુ પડ્યો તો મુંદર ફેરી જોઈ એવા લોભાયા હતા કે માનો કે એમના મોમાથી પાણી છૂટતા હતા તેઓની હુકિ નાશ પામી હતી એટલે ચેન કેન પ્રકારેણ=કોઈપણ હુકિપ્રયુકિતથી ફેરીઓ મેળવના દાદા મારતા હતા એમને દાસીયાને કહેવા લાગ્યા “ એટોહો ! ભગવાન અને તે વગી તે આપેલી ફેરીઓ તે પાછા પોતાના દાથોદાથ રીકારશે ખન કે ? તુલન વચકય છે અશક્ય ? અત્યા ? અમારુ કહ્યુ માનને ? ” દાસીયાએ આ સાંભળ્યુ ન સાંભળ્યુ કયું અને મદિરમાં પહોંચી ગયો

મદિરમાં જઈ એણે નિનયકના દર્શન થ્યાં ત્યા જતાજ એના મનમાં પ્રેમ ઉજળાઈ આલ્યો એણે નિનયક પર ખીરાજેતા ભગવાનને જોયા હર્ષથી બહુ મુગ્ધ થયેને એ જો યો “ અહા ! એજ છે, એજ છે મારા સ્વામી, દીનાનાથ કૃપાસાગર હે નાથ ! આ રકપર કૃપા કરીને તમે અહો નિરાખ્યા છો ? પ્રજો ! ધન્ય છે અપની દયાને ” જેમજેમ આ પ્રમાણે મોલતો એ દાસીયો તદ્દીનતાથી ભગવાનના દર્શન કરવા લાગ્યો તેમતેમ ભગવાનના માધુર્યનો એન મા અનિકાંચિક વધારો ચતો ગયો માની દયો કે જાણે સૌ દર્શ સાગર નિનયક પર ઉજળાઈ આલ્યો બાલીઆમદસ અત્યારે ભગવાનનો દાસ

એની આખો મારફત ભગવાનના સૌદર્ય અને માધુર્ય ભગેલી મદિરાનું પાન કરી મતનાયો બની ગયો એણે ભૂમિપર પડી આઠે અંગે દ્વારા ભગવાનને પ્રણામ કર્યા અને પછી રિનરણી સહિત રણિ કરતા કરતા એકેક ઠેરી હાથમા લઈ ભગવાનને ધરી કહેના લાગ્યો “પ્રભુ! ખાઓ! ખૂન ખાઓ! આ દાસને કૃતાર્થ કરો!” આમ ધરાવતા ધરાવતા એણે ટાપનામાની ઠેરીઓ ખવાસ થઈ ગઈ :

પેતા પુત્રઓએ તો એમજ માન્યુ હતુ કે દાસીઓ કોઇ પાગલ માનવી છે, પરન્તુ જ્યારે તેમણે બધી ઠેરીઓને અદ્વય થયેલી જોઇ ત્યારે તેમના આશ્ચર્યનો કોઇ પાર રહ્યો નહોતો હવે તેઓ દાસીયાને જનકુચર સમજના લાગ્યા ભગવાને વ્રહ્મતે ઠેરીઓ લીધી એ જોનાનો એમનો અધિગાર ન હતો સદેહ કરીને એઓ આ દાસીયાને પૂછ્યા લાગ્યા કે ‘શું બધી ઠેરી ભગવાને સ્વીકારી લીધી અને ખાઈ ગયા?’ દામીઆએ હરખમા ઈશ્વારથી હા કહી, એમને તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે ‘આ માત બનાવતી છે શું ભગવાન ખાતા હશે?’ એટલામા એમની નજરે રત્નવેદીની પામે ઠેરીના જાન-જોગલા પડેના જોવા અને તેમની અજમનીનો કોઈ પાર ન રહ્યો તેઓ વહેનારદેના જાનીઆમદાસ પામે જઈને તેને પ્રભુપ્રસાદીની માળા પહેરાવી અને પછી કહેના લાગ્યા ‘ધન્ય છે તમારા જીવનને બાલીઆમ! આપે વિશુદ્ધ પ્રેમથી સાચેજ ભગવાનને યજ કરી લીધા છે અમે તો માત્ર નામનાજ એમના સેવક છીએ, બકી સત્યા મેરક તો તમેજ છો આજે આપના જેના લક્ષના દર્શન કરીને અમે કૃતાર્થ થઈ ગયા શાસ્ત્રની બધી વાત, અજે સાચી પડી ખરેખર ભગવાન ભક્તને આધીન છે ભક્તિના નાતામા ભગવાન હિચનીચનો ખ્યાન રાખતા નથી સાચેજ પ્રભુ આપના હિપ્ત પ્રસન્ન થયા છે અને તેથીજ આપની આપેની હાથોહાથ ઠેરીઓ લઈને પ્રભુજીએ પોતે સ્વીકારી માનવી ભાસે કોઇ ગુણથી લક્ષ્મીથી, એશ્વર્યથી જગત્થી કે સ્તુત્તથી આગળ વધ્યો હોય પણ જો એ ભક્તિહીન હોય તો એના હાથથી અપણુ કરેલી ચીજને ભગવાન અગ્રતા પણ નથી આપ ધન્ય છે, ધન્ય છે, કે વિશ્વભરને આપે આપના હાથથી ઠેરીઓ ખવાડતી’

બાલીઆમદાસે આહાણેને જે હાથ જોડીને નમનાથી કહ્યું “હું તો અતિ ઘરુ છું નીચળાતિ છું, મને ભક્તિ ક્યાથી? આ તો ભક્તભાવન, પતિતપાવન

પ્રભુની એમના ભક્તો પરની કૃપા ॥ આપ લોકોનેજ ધન્ય છે કે આપ સત્સર્વદા પ્રભુના ચરણકમળો પામેજ વસો છો ' આમ કહી એ પદ્મચોના ચરણોમા આળોગી પડ્યો અને એમની ચરણરજ વધ પોતાના માથાપર ચઢાવના લાગ્યો પછી એ પ્રભુને કહેવા લાગ્યો કે "દીનાનાથ ! હું હવે અહીં નહીં આપ ક્યા હું નીચ ગમાર અને ક્યા આપ સત્વિદ્યાનંદન વિશ્વાધાર પરમાત્મા શ્રી જગન્નાથજી ભગવાન ! આજે આપે મને પ્રગટ કરી દીધો જ્યારે લોકો મને આપનો વ્યનન્ય ભક્ત કહેશે ત્યારે લજ્જાનો માર્ગો માફ મોટું ક્યા છુપાવીશ ? અને જો એવું સાલગતા મને અહકાર થાય તે મારી શી મનિ થાય ? મારે માટે લોકપરનોક અધકારમય યજ્ઞ જન્ય તો હું શું કરે ? અહીંતો હવે હું આવવાનો નથી મને આશીર્વાદ આપો કે જ્યાં હું આપનું સ્મરણ કરે ત્યાં આપના મને દર્શન થાય હા ! એકે ઈન્દ્ર છે કે આપના દર્શન અવતારોના મને દર્શન થાય ભગવાને તરતજ એની ઈચ્છા પુરી કરી અને એને આશ્વાસન આપ્યું, આશીર્વાદ આપ્યો અને ભગવાને એને વિદાય ક્યો દરિતા ગુણને ગાતો એ ભક્ત દાસીયોનાનરી પોતાને વેર આવ્યો

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આખી ગીતાના વાર્તાલાપમા મેં તમને ભક્તોન ચરિતો કહ્યા છે ભક્તો સચ્ચુલભક્તો ઉપાસકો હોય છે ભક્તો પ્રેમવચ્ચ થઈને જેવા રૂપના દર્શન કરવાની ઈન્દ્રિય કરે છે એના રૂપના તેમને ભગવાન દર્શન આપે છે તમે અશ્રદ્ધાથી એ વાતને માનો યા ન માનો એ તમારી મુન્સરીની વાત છે એ વાત જગતજગતીથી તમારા મનમા હું દેસાવવા માગતો નથી પણ ભક્તોના જેવો ભગવાન ઉપર પ્રેમ કરવાને તો જરૂર તમને આગ્રહ કરે છું પ્રેમ માનવીને શોકમુક્ત રાખે છે

જેમ વિદ્યાનીઓ એક શોધ પાઝા આપુ છવન અને એમનું સમગ્ર દ્રવ્ય પદાર્થ ઇન્દ્રિયો જધુ ખર્ચી નાખે છે અને વેપારીઓ વેપાર કરીને ત્રૈલોક્યપિતિ યથા મોઢે વેપાર કરવામાં જધુ દ્રવ્ય રોકે છે અને તેમાં અખતરો કરવામાં કોઈ વખત નિષ્ફળ પણ જન્ય છે તેમ આ અખતરો કરવાથી અને તમે કોઈ કયાશના મરણથી ભગવાનનો દર્શન કરવાને બાગ્યચ્ચળી ન પણ થાઓ છતાં તમાગામાં ઇશ્વરીઆરતો જરૂર આવી જાય છે અને તમે એક શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય જરૂર જની જાઓ છો આ અખતરો પૂર્વોક્ત અખતરો

એની પેઠે નિષ્કળ તો જતોજ નથી । તમારા પુરુષાર્થના પ્રમાણમા તમને કાર્ષ્ણ્ય મળ્યા નિના રહેતુ નથી આ અખતરો દ્રવ્ય અર્થાં નિના ગરીબો પણ કરી શકે છે, એ તો દારીયાના ચરિત્રથી તમે જાણી શક્યા છે । પ્રભુદર્શન માંગે છે તમારી પાસેથી અત્સગ કરવાની ઉલટ, પ્રભુભજન, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને પ્રભુદર્શનની તમન્ના.

બાવીઆમદાસ જગન્નાથપુરી છોડીને પ્રતિજ્ઞાના ભપથી ઘેર આવ્યો અહીં પણ લોકો એને મળવાને બહુ આનંદ લાગ્યા એને ધનની બહાર નીકળતુ બધ ક્યું ફક્ત એવીરો જાક ભગવાનની સામે ગાના અને નાચના લાગ્યો ભગવાનની કૃપાથી એને નિર્નાશની ફિદર મગી ગઈ હતી એનો નિર્નાશ કરવાનું કામ ભગવાને ઉપાડી લીધુ બેઠે ધણીધણિયાથી પ્રભુના ગરબુકમળના મેન બની ગયા

પ્રભુપ્રેમીઓ ! જ્ઞાનયોગનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય એટલે નિર્મુલ્યબલની ઉપાસના કરવાને શક્તિમાન થયા તોટલા માટે ભક્તિયોગનો આરભ સુશક્તે ભક્ત દારીયાનાવરી જેવો થાય ॥ અને પછી લાગે સમય નિત્યનિરતર સારીરીતે અભ્યાસ કરેલા જ્ઞાનયોગમાં હેલગી માન્યતાના હેતુનાળા અનાદિ અરિદ્યા વાસનાના અને તેના કાર્યાની વિપરીત માન્યતાનો સમૂહો ક્ષન મતાંની સાથે મર્ગ સશયને અને અસભાનનાને લજીને સર્વત્ર સમદર્શનના લક્ષણવાળુ જ્ઞાન જેણે પ્રાપ્ત કર્યું છે એવા અભાવિદ્ થતિને જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતી વસ્તુ, જે તત્વનો નિશ્ચય છે, એતુ જે પ્રતિપાદન ક્રમયેલુ છે, એના નિશ્ચયનાળાને અભાવિદ્ થાય ॥

નિર્મુલ્યબલની ઉપાસના કરવાને શક્તિમાન થયા માટે જે પ્રકારની ભક્તિ જરૂરની છે, તે માટે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સ્વમુખથી આ ગમાણે કહે છે કે ' હ જેવો તત્ત્વથી છુ તેવો ભક્તિપત્ર મને જે જાણે છે તે મને તત્ત્વથી જાણીને પછી મારામા સમાય છે ' આ ભક્તિ નવતરે એજાખવળી આવી છે જેતે કેતુ તત્ત્વ છે, તેને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે શ્રીમુખથી ઉદ્ધારને સ્વધામ જવાની ઇચ્છા કરી ત્યારે કહ્યું છે જુઓ શ્રીમદ્ ભાગવતનો અગિયારમો સ્કંધ અને એગણીસમો અધ્યાય । શ્લોક અદારમાથી એ વીસમા શ્લોક સુધીમા આ વાન કહી છે, કે ' હે ઉદ્ધવ ! કૃતરાજ્યો, ગધેડાઓ અને ચાપ્રતો પણ મારા

સ્વરૂપો છે. હું પોતેજ તે તે શરીરોને ધારણ કરનારો બન્યો છું જે મારા તત્વને જાણવાની ઇચ્છા હોય તો તું તેમને નમસ્કાર કરનારો થા ! વગેરે. ” આ સંબંધી ૫૫ માં શ્લોકનો અર્થ વિસ્તારપૂર્વક હું તમને હવે આ વાર્તાવાપમાં કેહું છું. સાવધાન થાઓ !

પ્રત્યેક વસ્તુને પ્રત્યેક દૃષ્ટિએ કાષ્ઠપણ શંકા વિના સર્વત્ર અદર અને બહાર વસ્તુના સમૂદયને પણ લક્ષિતવડે અહમય સાક્ષાત્કારપણથી સમજના આવ્યાથી ઉપજેલા જ્ઞાનવડે અહમિદ્ યતિ-પર અહમ જાણે છે અને વસ્તુને -શારીરિક ભોગ માટેની નહીં પણ અહમસ્વરૂપ જાણે છે અને આ માન્યતામાં જરાપણ સંશયરહિત ખીજ વસ્તુ હોવાની માન્યતારહિત, જેવું તત્ત્વ વર્ણવવામાં આવ્યું એવુંજ રૂપ સર્વકાંઈ છે, એવો જેને સાક્ષાત્કાર સમજાય છે, તે મુમુક્ષુ એ તત્વને જાણે છે. સામાન્યરીતે અને વિશેષરીતે વસ્તુમાત્રને અહમતત્વ હોવાનો પછી એ યતિ નિર્ધાર કરે છે.

નિર્ધાર એટલે શંકારહિત દ્રઢતાવડે નક્કી કરેલી માન્યતા. નિર્ધારનો પ્રકાર મુમુક્ષુએ જે જાણવો ધટે છે, તે આ પ્રમાણેનો છે-“ ન દેખાય એવું મહાન તત્ત્વ અને ખીજું બધું-તેમના કાર્યો-નામરૂપ માત્ર જેઓ બધા તત્ત્વ-દર્શનને અટકારનારા આવજાદનો છે, તેઓના યોગથી, ચાલ્યાથી કલ્પના કરાવવા આવજાદનો બેદો છે તેઓના યોગથી જેવડો અને જેવો રચ્ય અને સૂક્ષ્મ અને કારણરૂપ એક દર આવજાદનવડે ઢંકાયેલો નિરાટ-સ્વય પ્રકાશમાન દિરણ્ય-ગર્ભ, સુચાર્યના રમ જેવો પ્રકાશિત હૃદયર પણ એ અહમતત્વ છે, ‘ તે હું છું ’ એવું અહમિદ્ યતિ જે જાણે છે તે અને એક એક વસ્તુ લિપ્ત લિપ્ત રચ્ય, સૂક્ષ્મ અને કારણરૂપ આવજાદનવડે જે-વિષે, તેજસ અને પ્રાણ-એવા નામેલાળા આવજાદનોથી ઢંકાયતું તત્ત્વ-જે તથા શુણો-સત્ત્વ, રજ, તમ-ના આવજાદનથી ઢંકાયેલા અહા, વિષ્ણુ અને મહેશ એમ ત્રિતરૂપિત બેદોવડે પણ, પદ્મી, માનની એમ આવજાદનના બેદોવડે જેવા રૂપથી દેખાય છે તેવાજ રૂપનું એ તત્ત્વ ■ એવું જે અહમિદ્ યતિ જાણે ■ તે મુમુક્ષુ અહમતત્વમાં નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન થવા પછી પ્રવેશને પામે છે

આ અહમતત્વ-વિશ્વરૂપ, નામરૂપ, પ્રત્યેકરૂપ, વસ્તુમાત્રરૂપ અને પણ-પદ્મી-માનનીરૂપ-પોતે વિકારરહિત જ્યાં પણ-પ્રત્યેક શરીરના આવજાદનવડે

તેઓમાં હોઇને તેમનું અનુકરણ કરે છે કૃતરામાત્ર કૃતરા જેવું, માનવીમાત્ર માનવી જેવું એ બને છે જોકે આત્મ બને છે એમ માનવું એ દોષ તો ગ્રહણ કરનારાઓનાં છે. ગ્રહણ કરનાર એ જાણને કૃતરા-માનવી એમ માને છે. વસ્તુનાં એ બધું જાણ છે જેમ તમે દેરડાના ટુકડાને માથાવાળો, શરીરવાળો, પૂંછડાવાળો સાથે માનો છો અને જાંઝવાના પાણીને સરોવર માનો છો તેમ એક વસ્તુને તે તે નામરૂપવાળાં તમે, માનો છો તેનું કારણ તે તત્વ શરીરોનું અનુકરણ કરતું હોવાથી તમે તેમ માનો છો. ખરીરીતેજોતા એ તત્વ અવિકારી અને ક્રિયારહિતજ છે છતાં તમારી દૃષ્ટિના દોષથી તમને એ શરીરોનું અનુકરણ કરાતું દેખાય છે, શ્રુતિઓએને આ પ્રમાણે કહે છે-“ઇન્દ્રો માયામિઃ પુરુષર્થ ઈયતે” “એકઃ સન્ બહુધા વિચચાર” “એક એવ દિ ભૂતાત્મા ભૂતે ભૂતે વ્યવસિયતઃ” “સ એકધા ભવતિ ત્રિધા ભવતિ પંચધા સપ્તધા ભવતિ નવધા ચૈવ પુનઃત્રિધાદશઃ સ્મૃતઃ” “બહુરુપ ઇવાભાતિ માયયા બહુરુપયા નિત્યઃ સર્વગતોઽપ્યાત્મા કૃટસ્થ દોષ વર્જિતઃ” “એકઃ સન્ મિદ્યતે આન્ત્યા માયયા ન તુ તત્ત્વતઃ”- ભાનાર્થ-“જાણ-ઈન્દ્ર-માયાવડે પુરુષનું રૂપ ધારણ કરે છે-એક જતા બહુ પ્રકારે દેવાપયો છે-એકએક ઉપજેલામાં વ્યવસ્થિત થયેયો, આત્મા બનીને રહેલો એ એકજ છે-તે એક પ્રકારનો થાય છે, ત્રણ પ્રકારનો થાય છે, પાંચ પ્રકારનો થાય છે, નવ પ્રકારનો થાય છે અને વર્ણ અગિયાર પ્રકારનો સાંભળ્યો છે-બહુ રૂપવાળો હોય એવો દેખાય છે, બહુરૂપી માયાવડે નિત્ય અને સર્વ બનેલો જતા આત્મા કૃટસ્થ છે દોષ વિનાનો છે-તત્ત્વથી એક જતા માયાવડે અને આતિવડે ભેદવાળો થાય છે.”

આ પ્રમાણે જે માયાથી કલ્પના કરાવવા આચ્છાદનવડે વિશેષે કરીને જિનલિન ચક્રને કોટપિણ્ય ધર્મવાળા જેવો, કોટપણ્ય કર્મ કરનારા જેવો, કોટપણ્ય શુશ્રુવાળા જેવો દેખાતો છે તેજ શ્રુતિમા કહેલા કથનેવડે અને સમતાવાળી શુદ્ધિવડે આચારોને કરતું શરીરરૂપ આચ્છાદન-શરીરના ધર્મ, કર્મ, શ્રુતિ અને વિધિર વિનાનો, અખંડ, નિત્ય, નિર્વિગેષ, મુક્ત હોઇને રહેલો તે એ તત્ત્વ છે એવું જાણે છે, તે એ જાણતત્ત્વમા-એવું નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન થયા પછી-એ જાણવિદ્ યનિ-મુમુક્ષ સમાય છે.

આ અજાતત્વ-‘એવું નથી, એવું નથી’ એવી સચાવાણું છે એમ શ્રુતિ કહે છે જ્યાં ખીજું ચુ દેખાતું નથી ત્યાં એ તત્ત્વ છે ન બતાવી સમય એવું ન પ્રદાણ કરી શકાય એવું, એનો ઈર્ષ હિતવર્ત્તા નથી એવું એનો કોઈ રણું નથી એવું એને આખ-ાન નથી એવું એ તત્ત્વ છે વળી એ સૂક્ષ્મ નથી આણું નથી દૂર નથી, લાગુ નથી એવું એ તત્ત્વ છે એને માટે શ્રુતિ આ પ્રમાણે કહે છે કે-“અઘાતઆદેજોનેતિનેતિ”-“ચત્રનાન્ય-સ્પર્શયતિ”-“યત્તદ્રેશ્યમપ્રાણમગોરમચર્ણચક્ષુ શ્રોત્ર”-“અસ્યૂલમન ણ્વહસ્વમદીર્ઘમ્” વગેરે વગેરે શ્રુતિઓને અનુકૂળ ‘નેતિ નેતિ’ વાક્યોવાડે નામરૂપ અપવાદને બાદ કરીને બાકી વધે તે શરીરોને રિને રહેવાને, જે કોઈ એ પરમશબ્દતત્ત્વ જાણે છે, તે મુમુક્ષુ અહમિદ્ધ યતિ એ તત્ત્વમા સમાય છે

I

નામરૂપ એટલે દેહ-મનુષ્ય વગેરે નામ-નાળા અને આકૃતિઓનાગી શરીરોરૂપ આનંદાદનનો નિરોધ-રતાં તેમા ચેતન્યરૂપે રહેવાને મેકડો સુક્તિઓ રહે પણ-જે નથી-એવું સાખીન નથી થતું તેને, અપવાદથી પણ-તે છે-એવું સાખીન થય છે તેને-આત્મા યથેવાને, પ્રાપ્ત ન થાય તેવાને, જેનું કેઈ ઉપાદાન નથી એવાને, નિર્વિગેરોને આભાસરહિતો જેને આભારની જરૂર નથી તેને નિરાકારને, નાશ ન રી સમય તેવાને દેખાય નહીં તેવાને, કળારહિતને, કિયારહિતને, શાતને અનતને અદિઅતરહિતો નિલ શુદ્ધ મન્યરૂપમાને, અખ-ને આનંદને એકરસને, પરને-આ અજાતત્ત્વ છે એવું જે મુમુક્ષુ અહમિદ્ધ યતિ જાણે છે, તે તેમા સમાય છે

જૂન-ભરિધ્ય-વર્તમાન-ત્રણે કાનમાં પણ પારમાર્થિક અરૂપરૂપે કોઈ પ્રમાણરૂપે એવી સચાને બાધ ન કરી સમય એવી સચારૂપે રિચન થયેલો નિલ શશ્વન, એકજ, અદ્વિતીય એ-સમ્યદાનદ લક્ષણવાળો છે તે આત્માને પરમશબ્દતત્ત્વ મર્તામા સર્વરૂપ જેનથી બીજો કોઈ નથી તે, આ એમ્લો આત્મા જેને જાણનારો બીજો કોઈ નથી અસંગ, અવિમરી, અસલપખાથી ભિન્ન બીજો એના વિના બીજું કશું નથી એવો જાણે છે અને અદ્વિતીય, જે મર્ત છે તે આ આત્મા બોધ-બોધ-પ્રેરક ત્રણે પ્રમાણાં વિવિધ અવસ્થા છે જ્ઞાનવિશુદ્ધ વિમન વિગેરે સચરતિન અરૂપ છે-એ બધું આત્માત્ત છે અદામા આરોપગુ મર્તોના છીપતીમા આવીસમાન છે એવું જે જાણે છે તે

શ્રુતિઓ-શ્રુતિઓ-સ્મૃતિઓનું અને સમતાનાળી શુદ્ધિનું અને ગોત્રે એ ૩૫ થઈને શ્રમથી થયેલા વિકલ્પરહિતપણાનું મુમુક્ષુ બ્રહ્મવિદ્ યતિ તેમા સમાય છે

અનેક પ્રાર્થના દેખાતુ કેવળ અવિદ્યાર નિર્નિશેય પરમબ્રહ્મ છે, એવું શ્રુતિથી, સુક્તિથી ગુરુના કથનથી અને અનુભવથી, પૂર્વે વર્ણવવામા આવ્યું તે સામાન્યરીતે અને નિરોધરીતે વિકલ્પસહિત અને વિલ્પરહિત ને જાણવામા આવેલું છે, વનુતાએ એકજ નિર્નિશેય છે, ખીજું શુ નથી, એવું તત્ત્વથી પરમાર્થસ્વરૂપનું, ચિન્માત્રરૂપનું, પરમબ્રહ્મ છે એવું એ પ્રામણ્યે પ્રત્યેક દષ્ટિનું સર્વથી સર્વસાથે નિષ્પ કરનાર, સદા એ રસનારનું જાણે છે, તે મુમુક્ષુ બ્રહ્મવિદ્ યતિ, એ તત્ત્વમા સમાય છે

‘આ દોરડું જ છે અને એ સર્વ નથી એના બરાબર દર્શનવડે ને સર્વના રસરૂપ જેવું દેખાતુ હતું તે મરી જઈને કેવલ ‘દોરડું છે’ એવા નિશ્ચયથી એને કાચમા પકડવામા આવે છે તેમ કેવલ્ય જેવું આ અમૃત બ્રહ્મ છે તે આત્મન-પાઠન-હિતાર-દક્ષિણ-ઉચ્ચે નીચે ફેલાયલું એવું મહાન વિશ્વ બ્રહ્મ છે એવી દષ્ટિનું પરિપક્વજ્ઞાનનિશાવડે બધું કેવળ બ્રહ્મ જ બ્રહ્મજ કેવલ છે એવી નિશ્ચય કરીને ‘આ સર્વ બ્રહ્મ છે તે હું છું એવું સર્વનું અને પોતાનું બ્રહ્મમાત્રપણું અનલવે છે તે મુમુક્ષુ બ્રહ્મવિદ્ યતિ બ્રહ્મ તત્ત્વમા સમાય છે

મુમુક્ષુઓ! નામરૂપ બધું વિશ્વ અને કળારહિત કિયારહિત શાત નિર્વંશ નિરંજન અમૃત સદાચક્રત નકેતાવ્યકતથી પર સચક્રત પરમબ્રહ્મતત્ત્વ છે તે ‘હું’ એવા જ્ઞાનથીજ મુમુક્ષુ મુક્તિને પામે છે જે મુક્તિને પરમપદ વિમર્શિત મોક્ષ નિશ્ચય કેવલ વગેરે નામોથી જાણ્યાત્વમા આવે છે તે મુક્તિ મયમની છે વૈકુઠ, જોનોક સંકેત-શિવનોક વગેરે ને ને લોભમા જ્યાંય છે તે મુક્તિ એ જ સુધીની એલે ચાર અનન્દ અને બનીસ કરેલા વડા સુધીની છે સહિતો ફરીને પ્રત્યથ થયા પછી જ્યારે તેનો પડો ચારત્ત થાય છે ત્યારે આ જીવો પ્રથમ રૂપિઓ જ મે છે પરંતુ કલ્પમુક્તિના સમયમાં જો બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર ઇષ્ટદેવની સેવાથી તેમના અનુગ્રહપાત્ર થયાથી ચર્ચાન્ય છે, તો ઇષ્ટદેવ સાથેજ કેવલ-વશિતો અધિમર સપદન કરી લેવાથી પરમતત્ત્વમા સમાઈ જાય છે ચિત્તોક-દેવોક-અધર્મોક-કર્મોક-સલ્લોક મહનોક-એ

બધા લોકો પુણ્યકર્મથી પ્રમ કરાવવા મુખ્યપ્રાપ્તિના રથનો છે ત્યાંથી પુરવણાની
ગરબિ આનંદાની સાથે પશુ કુતુ પડે છે અને તેમાં કાષ્ટ દોર થયો ૯૫
તો ૯૫-વિજય-પાંદોની પેરે દેવ્યોનિમા પશુ પડતુ પડે છે જેવો આપણો
આ મર્લોલેક તેવો દરેક લોક-ભરતે મોગે ૫ । નાચતતજ છે અને તેમા
વસના દેવો જાને મોડા મરે પશુ ય ૧ વિના મુખિ ન પામે એ સિદ્ધાંત છે
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતેજ કહે છે એમનું તત્ત્વ જાણ્યા વિના ૨ । એ તત્ત્વમા
મમાય નર્નોજ મોખીઓએ ૫ । ઉદ્ધર પેરે શ્રીકૃષ્ણ પામેથી આ તત્ત્વનું જ્ઞાન
પુણ્યતીર્થમાં મેઘ-સુ દત્તું સૂર્યમદળ સમવની યાત્રા કરના નંદ-જશોદા અને
ગોપીગોપીઓ પુણ્યમા આવેલા દના અને એજ યાત્રા કરના દ્વારમથી ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણ માનપિતા-વસુદેવ દેવજી સાથે આ આવ્યા દના વસુદેવ ૫ મે ભગવાને
આ એક મોરો મન કરાવ્યો હતો

ચા । યથા પછી તરતજ એ પ્રમાણે જે વિજ્ઞાન અજ્ઞાનિદ્ધને આવી મળે
છે તે વિજ્ઞાન પરમઅજ્ઞના તત્ત્વની પિજાન કરાવનાર છે 'તત્ત્વ શુ છે' એ
ડેવી વસ્તુ છે' તેનો નિશ્ચય કરાવનાર છે નિરૂદ છે, કાષ્ટ વિરૂપરિનાનુ છે
અને એ વિજ્ઞાન ઉપજ્યા પછીજ, જેમ એમ માનવીને 'મને દેહ ૧' એવો
બેધ રથૂદ દેહપ્રાપ્તિનો યાચ છે, તેમ 'મને વિજ્ઞાન છે, ૨' અજ્ઞ હુ આ
હુ નિશ્ચ અજ્ઞ છે' જેવો બેધ યાચ છે આ બેધ યથા પછીજ પૂર્વોક્ત
પ્રમાણેનુ અજ્ઞને જાણ્યાનું જ્ઞાન યથા પછીજ બરાબર જ્ઞાન યાચ ૩ આવા
અજ્ઞનુ વિજ્ઞાન યથા પછીજ એજ ક્ષણે મુમુક્ષુ અજ્ઞવિદ્ધ યતિ અજ્ઞનિષ્ઠ ય ય
છે અને એ અજ્ઞનિષ્ઠાવડે અને આત્મા અને અજ્ઞની, એમ્તાવડે ઉત્તમ બનેનો
એ અજ્ઞનિષ્ઠ યતિ એ તત્ત્વમા સમાપ્ત છે ।

વિશે ૧ સ્પષ્ટીરિતે આ વાતને હુ તમને સમજાવતુ કે 'હુ અજ્ઞ હુ એવો
પેતાતા આત્માવડે સાક્ષાત્કાર મ્હાં પછી એ અજ્ઞનિષ્ઠ યતિ-નિર્વિશે ૧ ચિદ્રૂપ
એકરસ, પરમઅજ્ઞ આનંદ આત્મામા 'એ હું હુ' એવી શુદ્ધિને પ્રવેશ કરાવે
૨ પર-હુ જમનાદાય દ્વારપ્રાદાય નામનો કાષ્ટ મદરથ જેમ એના બગલામા
- આ મારૂ ઘર છે' એમ કહીને પ્રવેશ કરે છે તેમ નહોં પણ પેતાતા
રથૂનરનરપમા-નિત્રામા પજા પછી ઉપલાજ્ઞાવને પામેલુ માનવી બેધ યથાથી
નિદ્રાવળા ઉસગજાવની નિદ્રાતિ યથા પછી પેતાતા રનરપને સમજે છે અને

‘તે નહોં પણ હું આ છું’ એવી જુદી પોતાના સ્વરૂપ વિશે કરે છે. તેરીજરીતે પોતાના અજ્ઞાનવડે ‘હું દેહ-છું’ એવા વિપરીતજાતને પામેને માનવી મુમુક્ષુ-વિદ્વાન થયા-પંથી રિવેક અને નિજ્ઞાનવડે દેહ વિશે ‘હું’ ભાવની નિષ્ક્રિય થયા પછી ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવો ભાવ પોતાના આત્મામાં રહે છે. ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવી એવી જુદીને એ બ્રહ્મવિદ્ કરે છે, પણ ભેદિત વિના આત્મામાં ‘હું બ્રહ્મ છું’ એવો ભાવ થવો અસંભવિત છે.

વાડા બ્રહ્મમાં પ્રવેશ કરવો, યા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જેમ આ શ્લોકમાં કહે છે કે એમને તત્વથી જાણીને એમનામાં પ્રવેશ કરવો, યા બ્રહ્મ-શ્રીકૃષ્ણના તત્વમાં બ્રહ્મવિદ્ મતિ ભેદિતવડે નિજ્ઞાતી થઈને પ્રવેશ કરે છે પ્રવેશ કરે છે એટલે સુખવાળી હોવામાં આવે છે, સાર્થક થાયો! આભળો! “બ્રહ્મતુ પરિપૂર્ણાયુ” અને અવધવરહિતપણું હોવાથી એ નથી સ કોચને પામતું કે-નથી વ્યાકોચને પામતું. બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરનાર બીજો કોઈ નથી પણ પોતેજ હોવાથી પોતેજ સ્વસ્વરૂપે એતુજ બ્રહ્મપણું હોવાથી નિત્ય પોતેજ પોતાને પ્રાપ્ત હોવાથી એનું પ્રવેશપણું બ્રહ્મમાં અથોચ છે. બ્રહ્મવિદ્નો જીવ બહાર નીકળતોજ નથી. એ જીવ એના શરીરમાંના બ્રહ્મતત્વમાં સમાય છે. એ જીવ બ્રહ્મ જેવો થઈને બ્રહ્મમાં સમાય છે. બ્રહ્મને જાણે છે તે બ્રહ્મ બને છે. વિદ્વાન અહીંજ અમર થઈને એ પ્રમાણે એને પામે છે-એતુ શ્રુતિઓ પણ કહે છે જુઓ! “ન તસ્ય પ્રાણા ઉત્કામન્ત્યત્રેય સમવલી-યન્તે”-“વૃક્ષૈવ સન્ વૃક્ષાત્યેતિ”-“વૃક્ષ વેદ વૃક્ષૈવ ભવતિ ॥”.

આ પ્રમાણે વિદ્વાનના જીવનું શરીરમાંથી નીકળવાપણું થતું ન હોવાથી, પોતાના આત્માની િષ્ટિ બ્રહ્મસમાન થયેલી હોવાથી એને અહીંજ બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થાય છે-એતુ સાંભળવામાં આવતું હોવાથી વિદ્વાનના જીવનું-જનારપણું, જવાપણું અને જવાની ક્રિયાનું મંભવિતપણું હોતું નથી પરંતુ એ વિદ્વાનનું જીવપણું એટલે સસારીપણું મટી જાય છે અને એનો જીવ શુદ્ધરૂપથી સ્વરૂપે આત્મા બની જાય છે અને એનો આત્મા બ્રહ્મસાધ્યકાર કરે છે, એ સમયે એની જુદી જેતુ અદ્વત્તપણાનું લક્ષણ લક્ષમાં લેવાય છે એના-અરોપનિરોપ માપણી કરતા કરતા અનિયત્ય જે તત્વ હો તે અજર-અમર-અભય અપૂર્વ

-અનપર-અનર્તર-અખાલ-નિશાનદ-અખર-એકરસ, અદ્વિતીય પરમબ્રહ્મ 'હુ' એવી પ્રતિષ્ઠાવાળી બુદ્ધિને એ કરે છે શ્રુતિના આચાર્ય ભગવાન અને આત્માના 'અસાદ સપત્તિવડે ઉત્તમકેદરિનો બનેનો એ બ્રહ્મવિદ્ધ યતિ પછી કૃતાર્થ થાય છે, અવિરોધનો પરિભાગ કરીને સ્વસ્વરૂપવડે બ્રહ્મસમાન બને છે -એવો ભાવર્થ આ શ્લોકનો અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના કથનનો છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! મનુષ્યોએ 'પોતાના સત્ત્વોવડે ભગવાનનું પૂજન કરીને જ્ઞાનવડે સાધન કરીને પરમસદ્ગતત્વમા સમાઈ જવું એજ ધ્યેય માનવજાતનું છે' એમ આ મોક્ષશાસ્ત્રમાથી મોઢ લેવાનો છે પરમસદ્ગતત્વમા સમાઈ જવું -એ વાક્યનો અર્થ સ્વસ્વરૂપથી આત્માવડે બ્રહ્મસમાન બનવું તે

મુમુક્ષુઓએ કર્મેનું અનુષ્ઠાન વિધિપૂર્વક ઇશ્વરાર્પણબુદ્ધિવડે કરવું ઘટે ઇશ્વરાર્પણબુદ્ધિથી હરાયલા કર્મેવીર્ય અત કરણ શુદ્ધ થાય છે અત કરણ શુદ્ધ થયાથી સ્વસ્વરૂપ જ્ઞાન ઉદ્ભવે છે જ્ઞાનથી મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે આમાર કર્મો એ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું સાધન બને છે આવા કર્મોથીજ જ્ઞાન સાધ્ય થાય છે આમ કર્મ અને જ્ઞાનનો સાધનસાધ્યભાવ શાસ્ત્રોએ કહ્યો છે, કર્મોથી ચિત્તશુદ્ધિ મોક્ષશાસ્ત્રને કહી છે, શુદ્ધ અત કરણ થયા પછીજ જ્ઞાન અને જ્ઞાનનું ફળ મોક્ષ વર્ણવ્યું છે આ બધું વાર્તાલાપમા પ્રતિપાદન મરી, બતાવ્યું છે, પણ હવે કાચો ભક્ત એટલે ગૃહસ્થ અને પાકો ભક્ત એટલે યતિ-વેદ મોક્ષની કામના વાળાઓની નિયમવડે નિલ કર્મબળા માટેનો નિષ્કૃય બાજુનો ઘટે

પરંતુ પ્રથમ ચિત્તશુદ્ધિ થયા વિના જ્ઞાન કમ ને મોક્ષપ્રાપ્તિ તે સિદ્ધ થતું નથી ચિત્તશુદ્ધિ પોતાના કર્મો કામનારહિત ઇશ્વરાર્પણબુદ્ધિથી પાથી થાય છે માટે કાચા ભક્તો એટલે ગૃહસ્થોએ અવશ્ય કર્મો કરવા બોધએ એવો મોઢ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો છે

પ્રભુપ્રેમીઓ! જેનું માથું ઉઘે આસમાનમા છે, જેની આંખો સૂર્ય અને ચંદ્ર છે પગો પાતાળમા છે, એવો જે સર્વે ઉરજેલાઓનો આત્મા બનેનો છે, જે સર્વરૂપ છે અને જે પરમેશ્વર છે તેનોજ આશરો માનવીઓએ આ સસારથી છૂવાને માટે લેવો બોધએ અને તેનુંજ આરાધન કરવું બોધએ

ગુરુ રામ કૃષ્ણ, સકર નારાયણ બહેશ વોરે દેવેનું પૂજન-ભજન -અર્ચન અને અર્ચનનું પૂજન યાગ્ય કરવાના સમયે પરમસદ્ગતવાનાપુકત

કરુ જોઈએ. યદ વિશે, યદ કરાવનારને વિશે ચર, પુરોગરા અને હતદ્રવ્યો વિશે, એવો વગેરે વિશે અને સર્વત્ર વિશે ખરું પરમબ્રહ્મભાવનામુક્ત થઈને મુમુક્ષુએ બધા શૈવી યા વૈષ્ણવી નિલનૈમિત્તિક વિધિયાળાં પરમેશ્વરની પ્રીતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે શ્રદ્ધાભક્તિથી કરવાં જોઈએ. આ પ્રમાણે અનેક જન્મોમાં કર્મોનું સારીરીતે વિધિપૂર્વક અનુષ્ઠાન કર્યાથી પરમેશ્વરની કૃપા કર્મોના કર્તાપર ઉતરી આવે છે. પરમેશ્વરની કૃપાનું પાત્ર બનેલો કર્મકર્તા સતોપાયતા પરમેશ્વરનો અનુગ્રહપાત્ર બને છે. પરમેશ્વરના અનુગ્રહનું ફળ એના ચિત્તની શુદ્ધરૂપ આવે છે. ચિત્તશુદ્ધિથી એને જ્ઞાન ઉપજે છે ચિત્તશુદ્ધિ અને જ્ઞાનનો ઉદય થયાથી મુમુક્ષુ બ્રહ્મનિષ્ઠ થતો રિકારરહિત, વૃદ્ધિદાયકરહિત, ઝોછાવચ્ચાલાવરહિત, સદા એકરૂપ શાશ્વત, નિત્યહાલનવાળું, મોક્ષસજ્જાવાળું નિર્વાણ કૈવલ્ય હાસતવાળું સ્થાન મેળવે છે સ્થાન એટલે રિયતિ અને રિયતિ એટલે લાવ-પરમબ્રહ્મતત્ત્વ-ભાવને એ બ્રહ્મનિષ્ઠ થતો પામે છે મનવનકે કર્મ કર્યા વિના નહીં રહી શકનાર માનવમુમુક્ષ પોતાના કર્મોપરેજ પરમેશ્વરને સતોપીને ધર્મરનો અનુગ્રહપાત્ર બનીને ધર્મના અનુગ્રહથીજ આ જન્મતર્માં આ વર્તમાન જીવનમાં શૈલકમુક્ત જીવે સ સારવધમુક્ત થઈને મુક્તિને પામે છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! સગુણબ્રહ્મના ઉપાસકોએ ભક્તોપર, ગૃહસ્થોપર ભગવાનની દયા સમજી જવી ધટે છે દશમા અધ્યાયના અગિયારમા પ્રલોકમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે જે કહ્યું છે કે—“તેના મુમુક્ષુ ગૃહસ્થો-સૈવો અને વૈષ્ણવો પર અનુકંપા કરવા માટે એમના અજ્ઞાનથી ઉપજતો, એમના અત દરજીમાંથી ઉપજતો અધકાર, જ્ઞાનરૂપ દીવાના પ્રકાસથી એમનાજ આત્મામાં રહેલો હું નહીં કરું છું ” આ પ્રલોકનો લાવાઈ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પરમબ્રહ્મતત્ત્વને નિર્ધારીને સમજવો ધટે છે. ચિદ્વજ્રાસ એવો જે માનવીનો આત્મા જે એ તત્ત્વથી પ્રકાશિત છે તેમાં ‘હું દેહ છું’ એવી જ્ઞાનના ઉદ્ભવે છે. ચિદાભાસ અદસ્ય થઈ જાય છે. આ સમયે આ વૈષ્ણવ કે સૌં ભક્ત સગુણ બ્રહ્મઉપાસક મરીને નિર્ગુણઉપાસક બને છે. વિષ્ણુ અને શિવ બેઉ પરમબ્રહ્મના સ્વરૂપો છે, સૌં પર શિવ કૃપા કરે છે એમજ સમજવું ધટે છે. આ પ્રમાણે બુદ્ધિમાં આત્મતત્ત્વનો પ્રકાસ થવાના લક્ષણરૂપ જે ધર્મરનો અનુગ્રહ કહેવામાં આવ્યો અને જેનારૂં માનવી મોક્ષ મેળવે છે તે મોક્ષને મેળવવા માટેની જે અગત્યની વસ્તુ તે પરમેશ્વરપરાયણતા જા બ્રહ્મપરાયણતા છે.

જેની જીદિમા એવું આનંદ હોય કે 'મારે ઈશ્વરભાવી કે બ્રહ્મભાવી થયું છે' તે માનવીને-બ્રહ્મપરાયણ થાને પ્રભુપરાયણ માનવીનેજ મુખિ પ્રાપ્ત થાય છે આ મુકિત જે પરાયણતાથી પ્રાપ્ત થાય છે તે સતોવાયલા ઇશ્વરના અનુમદથી પ્રાપ્ત થાય છે ઇશ્વરનો અનુમદ હિતરી આવે છે અને તે રાહ થાય છે તેના કર્મો ઝરનાથી, જીદિમા તત્પરાયણતા આવે છે અને તેમ થયું એ જીદિમા ત્રીન મોક્ષેચ્છા થાય છે ત્યારેજ આવે છે.

ઈશ્વરનો અનુમદ મેળવવા માટે સર્વે રીતી-દૈધ્યવી કર્મો અને કર્મના ફળો 'સ્તીમોક્ષા હરિ' 'હું નહો' એવી ભાનતાથી પરમેશ્વરને અર્પણ કરના જોઈએ પરમેશ્વરનું શરણ લઈને પરમેશ્વરનો આશરો કરીને જીદિને બ્રહ્મભાવી કરીને સર્વે કર્મો કરના ઘટે છે આ પ્રમાણે જીદિનું પરમેશ્વર સાથે જોડાણ થવાથી સતત પરમેશ્વરનું ભજનપૂજન કરનારો થકો એજ સર્વે કર્મો કરના જોઈએ

અથવા ઉપજેલા માત્ર શ્રીકૃષ્ણના સ્થાનો છે અને વિષ્ણુરૂપ છે એવી સર્વત્ર બધામા પરમેશ્વરપણાની જીદિ-એવો જે જીદિયોગ-તેનો સતત આશ્રય કરીને અથવા પ્રમાણિકપણે ધા કર્મનારો, અતિથિઓની સેવા કરનારો, પરમ બ્રહ્મતત્વના જ્ઞાનની નિષ્ઠાનાળો ગૃહસ્થ વેદાન્તને વિચારનારો, કર્મોને કરનારો, જ્ઞાનની સિદ્ધિને માટે શ્રદ્ધા-મનન-નિદિષ્ઠાસન વગેરે કર્મોને કરનારો હોય તેણે 'હું બ્રહ્મ છું' એવી જીદિના યોગનો આશરો કરીને હમેશા વેદાન્તના અર્થોને વિચારપરાયણ થઈને સર્વમય પરમાત્મામા સદા ચિત્તને જોડી રાખીને જ્ઞાનસિદ્ધિ માટે અને જ્ઞાનનું ફળ જે મુકિત, તેની સિદ્ધિ માટે પરમબ્રહ્મના શરણમા ગઈવું જોઈએ

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે- 'જો તું મારામાજ ચિત્ત રાખીશ તો હું ખોના મોગ પહોંચે મારી પ્રસન્નતાથી ઓળખવાને શક્તિમાન થઈશ પરન્તુ મારી શિખામણને નહોં માને તો તારો નશ થશે '

'શ્રીકૃષ્ણમા ચિત્ત રાખવું' એટલે સદાય પરમબ્રહ્મતત્વજ આર શાંતિનું સ્થાન છે-એના ધ્યેયથી એની સાથેજ સર્વપ્રમરની વિશ્વક્રિયાનું ચિત્તમા ચિંતન કરવું અને ત્રણ ગુણથી ઉત્પન્ન થયેલ નામરૂપ વિશ્વ અને પોતાનું શરીર-સર્વ બ્રહ્મ હોઈને બધાની સાથેનો બ્રહ્મમય વિષય જે માનવી પ્રતો હોય તે બ્રહ્મમય ચિત્તાળો કહેવાય, જેને શ્રીકૃષ્ણે 'મચિત્ત' કહેતો છે તે

આ પ્રમાણે પરમેશ્વર જે સર્વના આત્મા છે તેમાં જેનું ચિત્ત છે તે પરમેશ્વરની પ્રસન્નતાથી પરમેશ્વરનો તેનાપર અનમદ ઉતરી આવેનો હોનાથી રમ્યરૂપનો સાતા થયેનો એ બ્રહ્મવિજ્ઞાનને દુષ્ટોનો ભડોનો આ મહાન સસારસાગર મહાનકૃષ્ટથી પણ જેનીતરિને પેનેપાર પહોંચવો અશક્ય છે, તેને તરી જાય છે । અથવા આત્મજ્ઞાનના અજ્ઞાનથી અરિષ્ટાનંદે ઉત્પન્ન થતી કામ । એને પૂર્ણ કરવાને માટે સત્-રજ અને તમ એ ત્રણે ગુણો અને તેમનાં માર્ગે વાર વાર જન્મમરણના, વૃદ્ધાવસ્થાના દુષ્ટોના પ્રવાહોદ્ધી મોળામોટા પહોંડે યા કિંદસાઓ-થતી પ્રેરણાની અવૃત્તિથી કરાતા કર્મો અને તેના ફળના સમૃદ્ધથી ઉપજતા કલેશો-તેને તે પ્રબુચિત એટલે બ્રહ્મચિત્ત માનવી તરી જાય છે એટલે તેને તે દુષ્ટો સ્પર્શ કરતા નથી । અથવા અલકૃતોને જે આ સસારસાગર તરવો મહાન અશક્ય છે તે દુષ્ટરૂપ મહાન પ્રવાહનાજો મહાન સસાર-નદી-ને માટે ભગવાન કહે છે મન્યિત બ્રહ્મચિત્ત યાને પરમેશ્વરમાં જેનું ચિત્ત છે એવો માનવી તરી જાય છે કૃદીને જલ્દાર આવે છે અને જોગી જન છે ' તરીને કૃદીને અને જોગીને બ્રહ્મચિત્ત માનવી મુમુક્ષ પરમસદ્ગુણિય થઇને મૌમ્યુક્ત થઇને વર્તમાન જીવનમાં વર્તમાન દેહવડે મુક્તિના મુખનો અનુભવ કરે છે યાદ રાખો કે અલકૃત, અજ્ઞાની પ્રમાદી કે આજન્મ આવો અનુભવ જી શકતોજ નથી પણ ધૈર્યરીજ્ઞાન પોતાના આત્મામાં આણવાને માટે ધૈર્ય માટે તેને રાજી રાખવા માટેજ કર્મ કરનાર મુમુક્ષ માનવી સસારશૈલક્રમુક્ત સસારબંધમુક્ત અને રિદેહમુક્ત બને છે

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આ ૫૮મા શ્લોકનો જ્ઞાનર્થ લક્ષ જલ્દાર જવા દેવો જોઈતો નથી અહીં અર્જુનને સિદ્ધિ મળી આપે છે- નિશ્ચયપૂર્વક મોક્ષપ્રાપ્તિ મટે કરાતા કર્મો દ્રવ્ય વિના થતા નથી અને દ્રવ્ય મેળવવા માટે કરાતા કેમોમાં પ્રધાનપણે હિંસા રહેલી હેય છે હિંસાપ્રધાન કર્મ સાધુ સજ્જન અને પ્રમણિક મનુષ્યથી થવું અશક્ય બને છે આગ લોકને પોતાના બધુઓનો વધ જે કર્મમાં રહેલો છે એવું યુદ્ધ લના મણસ અર્જુન માટે કરવું અશક્ય બને એવું તો શું કહેવું ટોચ । પરંતુ સામ્યશાસ્ત્રાનુસાર માનવીઓએ અધર્મને લગવો નહીંજ જોઈએ-એ સિદ્ધાંતથી અર્જુન ક્ષત્રિય હોઈને એનો રત્નધર્મ યુદ્ધ છે, તે ધર્મ તેણે લગવો નહીંજ જોઈએ એવું ભગવાનનું કહેવું થયું છે ' અહીં મુમુક્ષુએ પોતાના વર્ણનો ધર્મ નહીં લઈને સ્વધર્મ પ્રવૃત્તિ કરવી

ધટે એવું અશુભને નિમિત્ત કરીને શ્રીકૃષ્ણ આરા બોધથી ભાર દીધે સૂચન કરે છે જેમ અશુભને એની સ્વધર્મનિષ્ઠાને અગિયાર કરાવ્યો છે તેમ માનવીઓને સ્વધર્મનિષ્ઠામાં વણાવવા સાર રહેવાને માટે ભગવાન અહીં સૂચન કરે છે સ્વધર્મનિષ્ઠાને બે પ્રકારની મળજવી ધટે છે એક પ્રકાર તો-આરે નર્ણના ગુણ પ્રમાણે આજીવિકાના સાધનોને મેળવવા માટેના બિન્નભિન્ન ધધારૂપ ક્રમેની કરવાની નિષ્ઠા અને બીજો પ્રકાર-‘ હું આત્મા છું દેહ નથી ’ એ ભાનથી મોક્ષપ્રાપ્તિ માટેના ક્રમેની કરીને આત્મધર્મનિષ્ઠામાં રહેવું, જેને બ્રહ્મનિષ્ઠા કહેવામાં આવે છે તે આ બીજા પ્રકારની નિષ્ઠા-આત્માના ધર્મમાં સ્થિતિ રાખવાની નિષ્ઠા આરે વણાવના, આ આખી દુનિયાના, સર્વપ્રકારના, સર્વદેશના માનવીઓએ શીખવી જોઇએ કારણકે એ નિષ્ઠા વિના માનવી શોકમુક્ત રહી શકતો નથી મોક્ષની અપેક્ષાવાળા માનવીઓએ આ જગતમાં શોકમુક્ત થવું હોય તો ભગવદ્ગીતાનો અભ્યાસ કરીને આત્માના ધર્મમાં સ્થિત થવાનું શીખવું ધટે

૧૧૧ જેમ અશુભને આત્માના ધર્મમાં રહીને કર્મ કરવાનું કહ્યું તે પ્રમાણે જો તે ન વર્તે તો તેનો નાશ થશે ’ એવું કહ્યું, તેવુંજ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અશુભને નિમિત્ત કરીને જગતના બધા માનવીઓને કહે છે કે-’ જો સાધ્ય સાધ્યસાર તમે કર્યો નહીં કરો અને બીજકુલ કર્મજ નહીં કરો તો અને વિધિને ઉલ્લંઘીને કર્મ કરશો તો તમારો નાશ થશે ’ તમારો નાશ થશે એટલે તમારા આત્માની અવગતિ થશે

અલગત અને અશિક્ષિત અને કુસંગી માનવીઓ અહ કારથી શરૂઆત રહેના જ્ઞાનથી અગણવા રહીને ‘ હું દેહ છું ’ એવા અભિનિવેશથી કામનાપૂર્ણ ચિત્તથી કર્મ કરે છે, પરમેશ્વરને રાજ રાખવા માટે કર્મ નથી કરતા અને પ્રમાદ અને આળસથી કર્મ નથી કરતા, એમના આત્માની અવગતિ થાય છે મનુષ્ય શરીરમાં આવ્યા છતાં ધર્મશીલાથી વચિત રહી જાય છે અને સદાયે દુષ્ટી હોવાના રૂઢન કર્મજ કરે છે ગૃહગ્યે કર્મજ કરવા જોઇએ પણ સાધ્યસાધ્યની વિધિનું ઉ નવન કરવું ન ધટે, તેમ પ્રમાદી પણ જાનવું ન ધટે, જો ચેતાના આત્માનો નાશ થશે ન હજીજા હોય તો વૈદિક કર્મ નહીં કરનારો દ્વિજ પોતાની અધિભૂતિને નોતરે છે સ્વધર્મ લગ્નનારો પોતાના આત્માના પતનને નોતરે છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના મુખદ્વારા કહેવાયા આ

૫૮ મા ઝ્યોકને નહીં અનુસરનાર માનવી શાસ્ત્રના ઉદ્ધવન કરનાના એ-
 દોષને વોરી લે છે, સ્વધર્મ લગનાના બીજા દોષને વોરી લે છે અને પરધર્મ
 એટલે આત્માથી પર એટલે બીજો જે શારીરિક ધર્મ-તેનો આચારો આત્માનો
 ત્રીજો દોષ વોરી લે છે તેમજ પુરુષાર્થ બ્રહ્મ થનાનો ચેથો દોષ વોરી લે છે
 આ પ્રમાણે એક પછી એક અનર્થની પરપરા એને આવી પડે છે

તોંકે માનવી કર્મ કર્યા વિના તો રહી શકે તેમ નથી, એટલે જો એક
 સમયે અમુક કર્મ એ ન કરે, પણ બીજે સમયે એનું એજ કર્મ એ કરેજ
 છે તેથી જગતના અર્જુનને કહે છે કે-“તું લગ્યા વિના રહેનાનોજ નથી
 જો તું અસારે નહીં લડવાનું કહે છે, પણ એ તારા સકલ નિષ્કળ જશે
 માનવી માને સ્વભાવ પ્રમાણેના કર્મ કરાજ નોંધએ ”

પ્રજુપ્રેમીઓ! જગતના શ્રીકૃષ્ણનું આ કથન તદ્દન સાચું હું જોઈ શક્યો
 છું ત્રિલોકીના હોવા સમાધાન પૃથ્વીરાજ ચૌદાણુનું અગિયાર વખત એના
 હાથે-માઠેમાઠે બીજા રાગઓની હરિહરની છાંયી ખૂખાંધથી તેને મદદ નહીં
 કરાથી, પહોણો સાથે યુદ્ધ થતા પતન થતા પછીના સમયમા જાણ્યો અને
 વણિયાઓને આજીવિજ માટે, રાગઓ સાથેની હમદર્દીના મરણે તેમને મદદ
 કરના માટે અને સ્વધર્મનું યા પૈદ્ધિક સનાતનધર્મનું રક્ષણ કરના માટે ક્ષાત્રધર્મનું
 આચરણ કરતું પડ્યું હતું છેવટે તેમને એ આચરણ છોડી દેવું પડ્યું હતું
 અને સ્વધર્મ-અર્થાગ્રમધર્મને પછીથી ધારણ કરવો પડ્યો હતો અસારે પણ
 બહુ જાણ્યોને ક્ષાત્ર અને શૂદ્ર ઇલદિ કર્મો કરના પડે જે, તેઓને પણ પાછલી
 અવસ્થામા તેમના પૂર્વજોની પેઠે સ્વધર્મ વાપુરમાનસારે ધર્મનું પાલન કરતા
 જોઈ છું જેમણેજેમણે આનું જમાનાના પ્રવાદમા જે આજ કઠી અને જતોધનો
 ભાગ થોઈ હતો તેઓ પણ સમજ પ ના પાડી પોતાના સ્વાભાવિક આચરણો
 પર ફેરનાતા માનમ પડે છે મુદ્દત્થ છતાં સન્યાસીના આચરણો કરે, કહી
 -જનોઈ વગેરે બાલ આચારોનો પણ લગ કરે તે આત્માનો અનર્થ કરના
 માટેજ છે એનું સમજ લેવું વટે છે એથીજ શ્રીકૃષ્ણે સ્વાભાવિક કર્મ
 કરના પર ભાર મૂક્યો છે

વળી જગતના આગ્રહ કરીને કહે છે કે પોતાનો જે વ્યભાવ હોય તે
 સ્વભાવથી પણ મર્ત્યકર્મ થાયજ છે અને આમ સામ્યશાસ્ત્રના મતને આગળ

ધર્મને કર્મોત્તી કર્તવ્યતા અત્યંત પ્રતિપાદન કરે છે અને હેતુની શિખામણ આપીને કહે છે- 'જો તું અદ્ય કારના કારણે 'હું' યુદ્ધ નહીંજ કરીશ' એમ કહે છે તે તારો આ વ્યવસાય એટલે પ્રધાન મિથ્યા છે પ્રકૃતિ તને યુદ્ધ કરવા ધોષરો '

પ્રભુપ્રેમીઓ! યુદ્ધ કરીને રક્ષણ કરાગુ કામ દર્શિયોનુ આશ્ચરિકા ચનાવસા માટેનું છે જેમ બ્રાહ્મણનું લક્ષ્યાપીને અને યજ્ઞો કરારીને અને વાણિયા ઓનુ ગાયો-બેસો-ગજદોને પાળાને, ખતી અને વેપાર કરીને અને શૂદ્રોનુ ત્રણે વર્ણને તેમના કર્મમાં મદદકર્તા થઈને આશ્ચરિકા ચનાવસા માટેનું છે તેમ યાદ રાખો માનવીને- 'તુ આત્મા છુ આત્મા ખાતો નથી આત્મા તૂમ છે, શુભ અને આનંદ છે, ધ્યાનરૂઝે મનને બહાર જતુ રોમીને સમાધિરથ રજા કરીશ તો તુ શોકમુખ, સસ્પરનધમુક્ત અને 'કન્ય યશ્ચિ' -આવો બોધ લાગતો નથી, તેવીરીને અર્જુનને સસારી-ગૃહસ્થી-સસારબૂખ્યો સમજીનેજ યુદ્ધકર્મ કરવાનો બોધ આપ્યો છે ત્યાગી સન્યાસી અને યોગી પેઠે કાચો ભક્ત ગૃહસ્થ પ્રારબ્ધનશ નિર્બંધ-ઉઘમ કર્યા પિના શુભથી ન કરી શકે જોકે જેણે કાંત આપ્યા છે તે ચાવણુ આપ્યા વિના રહેજ નહીં શરીર પણ બોગાપતન છે કર્મના બોગો બોગવનના મળ્યુ છે, તેને પોખ્યા વિના બોગ ભોગનાથજ કેમ ? આવી દષ્ટિ જેને આત્મજ્ઞાન હોતું નથી એવાઓની નજ હોઈ શકે પરંતુ આ મોક્ષશાસ્ત્ર છે મોક્ષશાસ્ત્ર મોક્ષાર્થીને હિસામુક્ત રહેવાની આજ્ઞા કરે છે યુદ્ધમાં હિસા મુખ્ય રહેલીજ છે અર્જુન હિસાથી કરે છે એ ડર દૂર કરવા સાખ્ય-શાસ્ત્રાનુસાર વિધિયુના યુદ્ધ કરવાનું બોધે છે બ્રાહ્મણ બસને કરતા ભગવાના હિસા કરે છે, વાણિયો ખેતી કરતા પશુપાનન કરતા હિસા કરે છે અને વેપાર કરતા જૂદાણુ અને હિસા કરે છે 'કોઈ કર્મ' હિસામુખ નથીજ માટે વિધિથી કર્મ કરવાનો આગ્રહ સાખ્યશસ્ત્રનું લગવાન શ્રીકૃષ્ણ કરે છે જેમ પ્રવાધી હિસાનો દોષ કર્મના કર્તાને લાગતો નથી આશ્ચરિકાનો નિર્ણય થવા પિના બ્રહ્મજ્ઞાન બેધ સાલજવો પણ મમે નહીં અને જ્ઞાન તથા મોક્ષ માટે સાધન કરવાને સાધન સમર્થ પણ સાધ નહીં

શ્રુતિનો જ્ઞાર ઉત્તરજ્ઞને અસ્તરિત મોક્ષ સમજાવન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને બોધ કરીને પાધરો સન્યાગી જનાવવાનું ધાર્યું નથી તેથી, અને અર્જુનના સન્યાસી બનવાની લાલકાત પણ ન હતી તેથી બધી વાતો કરીને આશ્ચરિકાનો

પ્રથમ આગળ ધરીને યુદ્ધ કરવું જોઈએ એવો એનો ધર્મ એને પાળવા ભગવાને આપ્યો છે એમના સ્વધર્મ ગયા મુધીમાં અર્જુને ગીતાનો બધો સવાદ સાંભળ્યો છે છતાં હજી સાધનો કર્યાજ નથી બધા બોધમાનો એક બોધ-એના રત્નાવન રૂપેનો યુદ્ધ કરવાનો-એણે આખરે લીધો અને એ લક્ષ્યે અનમત્ત એ બોધ મુક્તિ માટેના સાધનો કરવાનો શ્રીકૃષ્ણનો વિયોગ થયા પછી યાદ રહેલો એના પ્રમથા બાલ્યો છે તમે દાનિય નથી, તેથી તમારે યુદ્ધ તો કરનાનુંજ નથી, પણ કોઈની સાથે વાચિ-તપ્તાર પણ કરવાની નથી તમને જે વૈરાગ્ય આવ્યો, મોક્ષેન્દ્ર ઘડી તો તેજ વખતે તમે સર્વ ત્યાગી થઈને સર્વનો ત્યાગ કરીને, જ્ઞાનજ્ઞાનનો બોધ લઈને, સંન્યાસ મરણ કરી શકો છો તમને કોઈ અતિમથ લાગતો નથી જે તમને જ્ઞાનજ્ઞાન છે, વૈરાગ્ય ઉપજ્યો છે તમે સમાધિસ્થ રહી શકો છો, તો પછી સંન્ય કરવાની, યાનો કરવાની, ભણના ભણાવવાની, પશુપાનન કરવાની, સેવા કરવાની ઇત્યાદિ દરજ્જે-મળાવવાની કોઈ જરૂર પછી રહેતીજ નથી

અર્ધકાર શબ્દનો અર્થ-અહીં દેહાભિમાન થાને 'દુ દેહ છુ' એવી માન્યતાનાથી અજ્ઞાન છે, જે અધિદાથી ઉપજતા અજ્ઞાનપડે ઉપજે છે એને અભિમાન પણ કહેનાય છે અર્જુને જ્ઞાનધર્મને વિસારે મૂકીને ગૃહસ્થ હોના છતાં યુદ્ધ નહીં કરવાના હિંસા નહીં કરવાના અને શોભ્યુચિત માટે નિવૃત્ત થવાના શાસ્ત્રોનો આધાર લઈને સંન્યાસધર્મની વાતેનો સવાદ ભગવાન સાથે કયા છે એને માધન મરના ન હતા અને ગામ્મુક્તિ જોઈતી હતી શો મુક્તિની અતર્ગત શ્રવનનિર્મલ સુખ અને આનંદ છુપાયેલા હતા આ હાનતમા માનવીઓએ પ્રમાદિ પાંચિકારથી શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ કરવુંજ પડે અને જપ-તપ વ્રત-યોગ ઇષ્ટપૂર્ત-પુણ્ય દાન-કર્મેણ કરવાજ પડે તે વિના મોક્ષ મેળવાયજ નહીં

આદરિશ્ચાન કર્મ કરવાને જેને આજ્ઞાસ થય તે મોક્ષશાસ્ત્રનું સૂત્ર લઈને ક્યાં રે તેની નિવૃત્તિની વાતો એ વાતેજ રહે છે જેને આદરિશ્ચ માટેના કર્મ કરવાની મનાઈ છે એવા સંન્યાસીઓ પાંડવોના ધર્મશાળા, દનાગાના અને ધર્મવ્યાખ્યાનોની પ્રવૃત્તિની વાતો કરનારા થાય છે ભૂખ બેઉને લાગે છે સુખ અને આનંદની અનિચ્છ બેઉને નથી બેઉ ચોતાની વાતને

કહેવાને શાઓનો આધાર લે છે. એ બધીને ભગવાને અર્જુનને કહ્યું ॥ ૩
 —“ એ યુધ્યન્તે પ્રધનેષુ અર્થાત્ ‘જેઓ મુદ્ધભૂમિમાં લડે છે’ એ શ્રુતિનો
 આધાર લઇને મુદ્ધમાં હિસા થાય છે માટે એ કર્મ દોષવાળું છે, તે નજ
 કરવું ઘટે, એવું પડિતાધના અભિમાનનો આશરો કરીને અવિવેકથી ઉપજેલા
 અદ્ધકારાળી પડિતાધના વૈદિકકર્મની અનગણના કરીને ‘હું નહીં લડું’ એના
 અવૈદિક મતનો આશરો લઇને કરેલો તારો નિશ્ચય મિથ્યા છે એવું કારણ તું
 ક્ષત્રિય છે. ક્ષત્રિયનો સ્વભાવ—તેજ, શૌર્ય, ધૈર્ય, ચતુરાઈ અને અભિમાન
 ક્ષત્રિયાર્ણમનુષ્યના શરીર સાથેજ જન્મે છે તારણે તેની પ્રકૃતિજ રજોગુણમયી
 છે કોઇને આધીન ન રહેવું, સ્વતંત્ર રહેવું, અપમાન સહન ન કરવું—આ
 ત્રણગુણો ક્ષત્રિયને મુદ્ધ કરાવ્યા વિના રહેતાજ નથી, માટે તું મુદ્ધજ કર!”

અલકાનો, અરિવેકાઓ અને પ્રભુનિમુખ માનસીઓ ‘હું કરું છું, હું
 કરીશ, મેં કર્યું’ અને ‘હું નહીં કરું’—એના અભિમાનથી બધાવનાજ રહે છે
 એઓ મુક્ત થતાજ નથી—આના અભિમાનથી અમુક્ત માનવીઓથી સમૂહગો
 કર્મલાગ સંભવિત નથીજ એ જોતા કોઇપણ સમયે સ્વભાવ સાથે જન્મેલો
 ગુણ અને ધર્મ પ્રકાશિત થવા વિના રહેતોજ નથી જેમ સન્યાસી ધર્મેના
 બ્રહ્મણો પાસે એકાદ પણ મોક્ષસાધનપુસ્તક જરૂર હશે, સન્યાસી ધર્મેના
 ક્ષત્રિયનો જરૂર કોઈ આશ્રમ હશે અને આશ્રમમાં પક્ષીઓ અને વાંદરાઓને
 ઝરાનવાનુ—તીરકામહુ—ગીતેવ જેવું કાષ્ઠક સાધન જરૂર હશે, સન્યાસી ધર્મેના
 વાણિયો પણ જરૂર કોઈ આશ્રમનાજો હશે અને આશ્રમના ખર્ચ માટે જરૂર
 એની કોઈ દ્રવ્યઉપાદક પ્રવૃત્તિ હશે અને શદ્ધ તો સારો સન્યાસી હશેજ નહીં
 આ કારણથી ભગવાને અર્જુનને કહ્યું છે કે—“આભાષિ કર્મથી બધાવનો
 તું કર્મલાગ કરી શકનાનોજ નથી. કહાય જો તું અરિવેકથી કર્મનો લાગ
 કરવાની ઈચ્છા કરીશ તો પણ પ્રકૃતિને વશ થઈતું મુદ્ધ કરીશજ કરીશ” આ
 જોના જેમ અર્જુનને તેમ તમને પણ એજ જગદ્ગુરુ ભગવાનવું કહેવું છે કે
 ગૃહસ્થ, વૈશ્યા અને બ્રહ્મવિદ્યાહીન પ્રકૃતિથી બધાવતાએ કર્નાવ્યકર્મ કરવુંજ પડે

“ અનેક જન્મોમાં ભવામૂરત ક્રમેના સરકારેથી વર્તમાન શરીરમાં—
 પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ સુખદુઃખ—થવાનો ભાગ જન્મે છે તેને સ્વભાવ કહેવામાં આવે
 છે પ્રકૃતિનો ગુણ વિશેષ એમાંથીજ ઉપજે છે એથી ક્ષત્રિયપણુ સ્વભાવથીજ

ઉપજેલુ હોય છે એવું શરીરપાણુ-ઓજસપાણુ-સહિષ્ણુપાણુ યાને ધીરજ-ધૃતિ-એના કહેના કર્મોથી બધાયના મોહથી, યુદ્ધ વગેરે સ્વધર્મને અજાનથી, સ્વગતિનું ડરવા મોઝ કર્મ, અનરા-પ્રકૃતિને વશ થયેલો તુ યુદ્ધકર્મ જરૂર કરીશ, શરીરધારી પ્રાણીમાત્ર અને માનવીઓમાત્ર, પ્રકૃતિથી દોષ સતત નથીજ પ્રકૃતિ બળાત્કારથી પ્રેરણા કરે છે અને શરીરધારી કર્મ કરે છે તેમ તુ પાણુ કરશેજ. તુ કર્મનો લ્હાવ કરી શકનાનોજ નથી પિદ્ધાનોએ કર્તવ્ય-કર્મ, શાસ્ત્રીકર્મ, સ્વાલપિક માથે આવી પડેલુ કર્મ, અવશ્ય કરવુ જોઇએ

શરીરધારી માનવી-પ્રકૃતિ આધીન, રિવેડરેરામ અને પરમપદ લાવના વિધીન, સ્વાતબ્ધના અભાવથી સ્વાલપિક કર્મ ત્યાગી શકતોજ નથી ઈશ્વરને આધીન જે કર્મ છે તેનો ત્યાગ અશક્ય છે પ્રકૃતિ એટલે ઈશ્વરને આધીન માનવ-હોનાથી ઈશ્વરની પ્રેરણાથી થતુ કર્મ અવશ્ય કરવુજ જોઇએ એટલા માટે કર્મનું અવશ્ય કર્તવ્યપણુ સમજનારા ભગવાન કહે છે કે-“ સર્વભોકિના નિમતા પરમેશ્વર જે શરીરોમાત્રના મુનધાર છે તે જેમ કાઈ ખેવાડી દોરી ખેતી લાકડીની પુતળાઓને નચાવે છે તે નાનામોટા બધા શરીરોને વાસનાયુક્ત માયાવડે-વિક્ષેપ કરનારી શક્તિનડે-માનવીના હૃદયમા રહેતો પોતપોતાના કર્મોમા પ્રવર્તમાન કરીને ભગાવે છે અને એ જુદિરૂપી મુક્ષમા વાસ કરે છે, એક ધર્મનેર જેમ સચ્ચાઓને ચલાવે છે તેમ એ શરીરરૂપ સચ્ચાઓને ચલાવે છે શરીરો સતત નથીજ શરીરરૂપી યત્રપર આરૂઢ થયેલી એ માયા-આત્મા-પણાનું અભિમાન કરતી-શરીરમા રહેલી દોનાથી, પરમેશ્વરના સાહિધ્યપણાથી, એની પ્રેરણાથી શ્તા કર્મને શરીર ત્યાગી શકતુ નથી. અથવા ‘એ સારા કર્મો કરાવે ॥’-જે સર્વે શરીરોમા રહેની સર્વે શરીરોથી ભિન્ન જેને શરીરો જાણતા નથી, જેના સર્વે શરીરો એ પોતાનું શરીર છે, તે શરીરોથી ભિન્ન હેધને શરીરોને નિયમિત રાખે છે-આણુ જેને માટે શ્રુતિઓ કહે છે તેથી મુમુક્ષુઓએ કર્તવ્યતાનડે પ્રાપ્ત થયેલુ સ્વર્ણનું કર્મ અવશ્ય કરવુજ જોઇએ ‘યત-દાન-તપ’ તો પિદ્ધાન બ્રહ્મરિહ યતિ પણ ત્યાગના નથી, જ્યાસુધી ઉત્તમોકોટિના બ્રહ્મનિષ્ઠ ન થાય ત્યાસુધી, અને પછી તો કર્મજ બ્રહ્મનિષ્ઠને ત્યાગે છે સાધકનું સાધનજ પ્રથમ એ છે કે એણે એને શરણે જઈ કહેતુ કે “ હે ધધર! યથા નિયુક્તોઽસિમ તથા કરોમિ અર્થાત જેલુ કર્મ કરાવના તમે મને જોડો છો તેલુ કે કર્મ કરે છુ ”

માટે કહેવામાં આવે છે, તે તત્ત્વનો વિદ્યસજ્જ આ બધું વિશ્વ છે. તે તત્ત્વજ્ઞ પરબુધાન, પ્રાણીમાન અને આપણે માનનીમાન છીએ. આ તત્ત્વ એકજ છે, મદાન છે, અનંત છે. તે તેના સ્વભાવરૂપે પોતાની અંતર્ગત વિશ્વરૂપ દરમ્યાન થાય છે અને નિયમિતરીતે કદાચે કદાચે અદરમ્યાન થાય છે. આ દરમ્યાન વિશ્વમા શારીરિક કોષોના અનુભવ પછી જેમને નિત્ય અને પરમમુખની ઈચ્છા થાય છે, એવા જીવો દરમ્યાનનો અંગ હોડી દે છે, તે જીવોને આત્મા અને મુક્તાત્મા કહેવામાં આવે છે. આ મુક્તાત્મા એ મદાન અનંત પરમસત્ય સમાન જાતીને અસ્વપ્નાવત્તા કરે છે, તેઓ તેમાં સમર્પ જાય છે અને એ સમતે કૈવલ્ય કહેવામાં આવે છે. કૈવલ્ય એટલે બિનતાનો અભાવ, પોતાની દયાનિનો અભાવ અને મોહનો અભાવ અને નિરાનંદ-પરમાનંદ-એકરૂપ-પરમશક્તાત્વ, જેમાં સમાર્પ જવું એજ માનવધ્યેષ મનાયો છે.

શરણે જતા વિને આગાઉ ધણી વખત વાર્તાવાપ થયેલ છે. એના વિશે જેટલું કહેવાય તેટલું એણું છે. શરણે જવું-આ જાણા યાને આ શબ્દ ભક્તિમાર્ગનો છે નિયુબધ્ધની ઉપાસનામા આ શબ્દનો પ્રયોગ થયો નથી. વેદાન્ત તો કહે છે કે-“બધું બ્રહ્મ છે અને બધું બ્રહ્મને શરણે એટલે આશરે છે. કોણ કોને શરણે જાય?” “હું બ્રહ્મ છું” એવી જાણના અને માન્યતાથીજ ઉપાસના કરવામા આવે છે. ભક્તિમાર્ગમા પોતાનો આત્મા જુદો અને બીજું બધું બ્રહ્મ માનીને મેલમેલજાવનાથી આરાધન કરવામાં આવે છે. આપણે ભક્તિ વિશે વાર્તાવાપ કરીએ છીએ. અસંગ કરવાનું માનવીને સૂઝે છે સસંગ કરવાથી. આનું મે પૂર્વે પાગ કહ્યું છે. શ્રીકૃષ્ણ પશ્ચ એજ વાનને ઉદાહરીને કહે છે, તેનું કારણ વેદાતની ક્રૂરતા છે. તેથીજ હું સસંગ વિશે તમને ફરીયા કહું છું.

જીવો સત્સંગથી પરમાત્માને પામ્યા છે આ બધા વેદોને જાણનારા ન હતા તેઓ જાણના માટે પાંચાગામા ગમેલા ન હતા તેઓએ તપ પશુ ધ્યુ ન હતું સત્સંગથી ઉપજેલી અનન્વલગ્નિતા અનન્વયોગથીજ પરમાત્માને પામ્યા હતા પ્રભુને શરણે જવા માટે બીજી ઈર્ષા વિધિની જરૂર નથી દ્રવ્ય ક્ષેત્ર અને મમયની રાહ જોવાની જરૂર નથી અરે! મરખીમા હસતાહમતા મૃતો મુક્તિ જોવાનારા માટે જોવી પાસે જવાની જરૂર નથી પુણ્યનો ઉત્પ થાય ત્યારે પરમેશ્વર એવા ભજન કરનારા પુણ્યાત્માઓની શમ્યાગતિને સ્વીકારે છે અને એમની વચમા મૃતુ નહતર આવતુ નથી સત્સંગ એ માર્ગેણ માટેનો મુખ્ય ઉપચાર છે સત્સંગ વિરે વધુ જાણવાની બહુ જરૂર છે શોકમુક્ત થવા માટે, જન્મમરણ દૂરીકરિતે ન યત્ર માટે અને કૈવલ્ય માટે સત્સંગ એ ઉત્તમ સાધન છે આ સત્સંગ માટે કવિ ભક્ત મુરારીસ બહુ ઠીક કહે છે -

જો કોઈ જાઈ મિલે ડનસે નર, હોવ પવિત્ર લગે હરિગંગા ।
 દોષ વલક સર્વી મિટ જાઈસુ, નીચ હુ જાઈ જુ હોવ વતંગા ॥
 જ્યુ જવ ઔર મલીન મહામતિ, નામ મિલ્યો વહ જાત હે ગંગા ।
 સુદર શુદ્ધ કરે તત્કાલ જ્યુ, હૈ જગમાહી વઢો સત્સંગા ॥

સત્સંગથી માનવી મહાન થાય છે તેવીરીતે પદ્માપર એનને નીનેની વસ્તુ બહુ નાની લાગે છે તેવીરીતે સત્સંગવડે પ્રભુપ્રેમી જનેતા, પ્રભુની નિકટ પહોંચેલા અનૌકિક મુખનો અનુભવ મનાસઓને શારીરિક ભેગવિનામો છૂટો લાગે છે એ અનૌકિક મુખ આત્મા અનુભવે છે એ પદી બનાવી શકાય તેવું નથી સત્સંગીઓને બીજી વસ્તુઓ બેઘાદ લાગે છે દહાય ત્યાહુ ક્રમે તોયે પણ તે નાશવત છેજ તેથી તેમનો સંગ તેઓ કરતા નથી સ સંગ સાથેજ ભક્તિની સર્યાન થાય છે ભક્તિની વૃદ્ધિ ધત્સુવાળી વૃત્તિથી થાય છે ધારણ વૃત્તિવડે સ સંગનો લાભ દીપ્તિ લેવાય છે સ સંગમા યથાન્ય નિપયોને શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસવડે નિષમિત થતને સમજીને તેનો બોધ આચારમા મૂકવો જોઈએ ભક્તિમા અધિસર્થ કરનાથી ભક્તિનુ પરિણામ આવતુ રિલજ થાય છે ભક્તિમા શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ કરીને નિષમિત થઈ જવથી ભક્તિનુ પરિણામ શીઘ્ર આવે છે

તમારી જાણ માટે સત્સંગમાં જવાથી થતા ફાયદા વિશે હું તમને સમજાવવાને ઇચ્છુ છું અને મુચન કહું છું કે જાવે તમે સત્સંગ વખતે કહેનાતી બાબતોને ન સમજે કે જાવે ન પ્રહણ કરી શકો, છતાં પણ સત્સંગ થતો હોય ત્યાં જવાની ટેવ પાડો ।

દૃષ્ટાંત:-કોઈએક ગૃહસ્થ શિષ્યે પોતાના ગુરૂને ફરિયાદ કરી કે “ ગુરૂજી ! હું રોજરોજ સત્સંગ કરવા જાઉં છું, પણ મને કોઈ ફાયદો થતો નથી હું માનતો હતો કે સત્સંગમાં જનાથી મને બહુ લાભ મળશે-અમુને સાક્ષાત્કાર થશે અને અર્ચના મુખે મારા ધરમાં આવશે, પણ આજમુધીમાં એમાં બહુ થયું નહીં. તોપણ સત્સંગ કરવાથી ફાયદો જો ? ” ગુરૂ બોલ્યા “ હે પુત્ર ! મતાનુ તે એક કામ તું કર ! એનાથી તને તારા પ્રશ્નનો જવાબ મળી જશે ” આમ કહી ગુરૂએ તેને એક વાસની ટોપની લઈ નદીમાં પાણી ભરી લાવવા કહ્યું ।

સાધારણરીતે તો માણસ સમજી શકે કે ટોપનીમાં પાણી રહે નહીં, પણ આ તો ગુરૂજીની આજ્ઞા હતી એ આજ્ઞા વગર વિચારી નજ હોય એવી સાચા શિષ્યોને ખાતરીજ હોય છે પેલો ગૃહસ્થ પણ પોતાની જિજ્ઞાસાને સતોપવા ટોપની લઈ નદીપર ગયો અને ટોપનીમાં પાણી ભરી ટોપની પાણીની બહાર કાઢે કે તરતજ બધું પાણી ધીમેધીમે ગળી જાય અને નદીની બહાર નીકળે એવે ટોપની ખાલી થઈ જાય. બહુ બહુ પ્રયત્ન કર્યા, પણ પાણી રહેજ નહીં ખાલી ટોપની લઈ ગુરૂ પાસે જઈ એ કહેતા લાગ્યો, “ ગુરૂજી ! ટોપનીમાંથી બધું પાણી ગળી જાય છે ” ગુરૂએ ટોપની આશ્રમમાં મૂકી દીધી વળી બીજાને દિવસ થયો એટલે ગુરૂએ એજ ટોપનીમાં પાણી ભરી લાવવા કહ્યું અને વળી એમજ ખાલી ટોપની આવી તે મૂકી દીધી બીજાને દિવસે પણ એમજ થયું અને આજ આ કામ પદર દિવસ આવ્યો. હવે શિષ્ય કહાલ્યો ગુરૂજીને કહેતા લાગ્યો કે “ ભગવાન ! હજી આપની આજ્ઞામાં મને કંઈ સમજ પડતી નથી મારા સમજને જ્યારે એમ શરીરે સમજાયે ત્યારે તે મને હજી પણ સમજ પડતી નથી. તો કૃપા કરી કાંઈ સમજ પાડો તો સારું ”

ગુરૂજીએ બહુજ શાંતમુદ થી જવાબ આપ્યો, “ ભગવાન ! એટલામાં કંટાળી ગયો ? કોઈ ટોપનીમાં પાણી રહેતું નથી, ખરું ? પણ હા, જરા ટોપની મારી

પામે લાવતો!" શિષ્ય ટોપલી લાવ્યો, તો ટોપલી પાણીમાં રેળ નાંખવાથી પૂખ્ત નરમ થઈ ગઈ હતી અને એનો અસવ ઘાટ પણ બધો ફેરવાઈ ગયો હતો. ગુરુએ પૂછ્યું "બચ્ચા! ટોપલીમાં પાણી તો ન માયું, પણ તને ટોપલીમાં કાંઈ ફેરફાર દેખાય છે?" શિષ્ય બે ઘોરે "ગુરુદેવ, કેમ નહીં? હવે એ ટોપલી તે ટોપલી નેવી દેખાતી નથી, એની વાંસની સળીઓ પાણીથી ભીંગળાઈગળાઈને પોચી પડી જવાથી ટોપલીનો ઘાટ પણ રહ્યો નથી અને એની અંદરનો કચરો પણ બધો ધોવાઈ ગયો છે." ગુરુએ જવાબ આપ્યો "બેટા! આજ તારા પ્રશ્નનો જવાબ છે. ટોપલી નરમ થઈ, એનો ઘાટ ફેરવાઈ ગયો અને એ માફ થઈ ગઈ; એનો મેલ બધો નીકળી ગયો, એટલો ફેર પણ પડ્યો ને? હવે પાણી એમાં ન ભરાયુ પણ પાણીએ એનો પ્રભાવ પાડ્યો ખરો કે નહીં? એજ પ્રમાણે હે પુત્ર! માણસનું મન વાંસની ટોપલી જેવું છે અને સત્સંગ એ પાણી જેવો છે. સત્સંગરૂપી પાણી અંતઃકર્તારૂપી મનના હિરોદ્વારા બહાર નીકળી જાય છે, પણ આખરે એ સત્સંગ મનને નિર્મળ-શુદ્ધ કરે છે, કથ્થરપ્રત્યે ભાવવાળું-પોચું બની જાય છે, એનો અસવથી ઉપજતો અભિમાન-રૂપી મેલ દૂર થઈ જતા મન સાત્તિકભાવોવાળું થાય છે અને છેવટે વાસની સળીઓ ફૂટાઈ બેગી થવા પછી અંદર પાણી પણ રહી શકે છે એજ પ્રમાણે મનમાં સત્સંગનો ઉપદેશ કરતા પ્રભુ પ્રસન્ન થાય છે ૧. હુ બચ્ચા! આ બધું ધીમેધીમે-અભ્યાસથી જ થાય છે, એ બૂલીશ નહીં. તને પણ આવો પ્રશ્ન પૂછનાની જિજ્ઞાસા થઈ તે શું તારી મનરૂપી ટોપલી ભીંગળાવવા વિના થઈ?"

પ્રભુપ્રેમીઓ! સત્સંગ એક મીઠા જળાશય જેવો છે. તેમ જળાશયમાં પ્રવેશ કરતાં પગની પાનીઓ, પછી પગ, પછી ઘૂંટણો, પછી જાગો, પછી કમર-એ પ્રમાણે શરીરના ભાગો પાણીમાં ભોળાય છે અને પછી એને ઓળવાથી શુદ્ધ થાય છે અને થોડી મહેનતે શરીર શુદ્ધ થાય છે, તેમ મત્સંગરૂપી મરેત્વરમાં ધીમેધીમે પ્રવેશ કર્યા પછી અભ્યાસરૂપી થોડી મહેનતે માનવી શુદ્ધ બને છે, સાત્તિક બને છે છેરે એને એમાજ આનંદ આવે છે, અરે, આનંદનોજ અનુભવ કરે છે, કારણકે એ સત્ એવું આનંદપ્રદ 'તે હુ' એવું જાણતો થાય છે:

તીર્થયાત્રા, યત, ઉપાસ, સ્નાન, દર્શન, યમ-નિયમ વગેરે ધર્મના પગથિયાનું જ્ઞાન શરૂઆતમાં સત્સંગમાંથી મળે છે. પ્રથમતો આરંભમાં મત્સંગ

કરવામાં મુશ્કેલીઓ જણાવે, પણ પછી તેનાં જ્ઞાનદ્વારા થતાં અનુભવો આનંદ આપે છે અને જેમજેમ એ જ્ઞાનમાં ઉંચ જવાસ છે તેમતેમ તે જ્ઞાન અધિકાધિક આનંદ આપે છે.

દુષ્ટાંત:-કાંઈએક વાડીના માલીકે પોતાના એક મિત્ર-શેઠને પોતાની વાડીમાંના અતિમિષ્ટ એવાં બેર ખાવા આવવાનું આમંત્રણ આપ્યું. શેઠે ચારપાંચ દિવસનો વાપદો આપ્યો, કારણકે બીજેજ દિવસે એને બહારગામ જવાનું હતું, એટલે ગામથી પાછા આવ્યા પછી બધી મિત્રમંડળી લઇને બેર ખાવા જવાનું નક્કી કર્યું. હવે બીજેજ દિવસે પેલો શેઠ પેલી વાડીની બહાર જે ગતો હતો ત્યાં થઇને બહારગામ જતો હતો, એટલામાં વાડીની બહાર બેરડીનાં ત્રાડની થોડી ડાળીઓ પડતી હતી, તે પરથી પાકીને નીચે પડેલાં બેર તેજે જોયા. તેમાંથી આદંદશ બેર વીણી તેજે ચાલતાં ચાલતાં ખાવા માણ્યાં, પણ જ્યાં બેરણુ બેર ખાધાં તે એટલાબધા ખાઈ દતાં કે એનું મોં ખટાઈ ગયું અને બાકીના કેકડી ઇર્ષ્યાગ્રામી થઈ ગયા.

હવે બહારગામથી પાછા ફરતા તે શેઠ પેલા વાડીવાળાને વાડીને દરવાજો ઉભેયો જોયો અને પેલાએ ગેઠને પોતાના વામઘાનુ સ્મરણ કરાવ્યું જવાબમાં ગેઠે કહ્યું “ભવાભાઈ! પહોંચ્યા તમારાં બેર અને લાખ લીધી એની મળા, ખાટાં આમણા જેવાં બેર એકતો સખ્યા છે અને તે ખટાસ દૂર કરવા જાણે બીજી તગારી મીઠી મહેમાનગીરી કરીએ, કેમ ખરેખર તે દિવસે આ રસ્તે જતાં જરા વિચાર આવ્યો કે, લાવ જરા બેરની વિજ્જલત કરતો જાઉં એટલે રસ્તાપર પડેલાં બેર વીણી ખાધાં અને બાપરેખાપ! શું મળ્યું પડી? જાણો છો? આપું મ્હોકું ખાટું ખાટું આમણાં જેવું થઈ ગયું અને દાંત પણ ખટાઈ ગયા. ખાટે હવે તો તમારા આમંત્રણથીજ બસ.” આ જવાબ સાંભળી વાડીનો માલીક જરા દસીને બોલ્યો “પ...ણ શેઠજી! હું તમને આ મારી વાડીની વાડપરની બેરડીનાં બેર ખાવા ક્ષમા બોલ્યું છું? એ તો મેં જાણીજોઈને વાડ આગળ ખાટી બેરડીઓ વવડાવેલી છે, કે છોકરાંઓ અને ચોરસોડો વાડીમાંના બેર પણ ખાટાં હશે, એમ માની ચોરી કરવા લલચાય નહીં. બાકી અંદર તો ધણાંજ સુંદર, મીઠાં, અજમેરી બેર છે, હું તમારા જેવા મોટા-માણસની મરકરી કરજ નહીં.”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આ દ્રષ્ટાન્તમાના આગ જોર તે સત્સગરૂપીવાડીની ધર્મરૂપી વાડમાં કરવામાં આવતા રનાન, દાન, નત ઉપવાસઆદિ છે એ બધા ધર્મની વાડપર આવેના છે પરંતુ તો ખાટા લાગે, પણ જ્યાં વાડીની અંદર પ્રવેશ થયો કે એના અગ્રમેરી જોરરૂપી ગીદાફળેનો આનંદ આવે છે સત્સગમાં હિંમ ઉતરવાથી ભક્તિનો આનંદ અનુભવાય છે સત્સગમાં એકબીજો પણ ફાયદો થાય કે અને એ કે અધિષ્ઠિત હતામાહાનુ મહત્ત્વ થગ મઠ ભક્તોને કહે કે

દ્રષ્ટાન્તઃ—એક ભ તે એક મહાત્માને પૂછ્યું કે મહેદેવ ! સત્સગનો મહિમા બહુ સારો કહેવાય છે તોપણ પાપીનેકો સત્સગ કમ કરતા નથી ? મહાત્માએ જવાબ આપ્યો કે ‘સત્સગ તો એક જાતની તોપ છે તોપ અને એમાં થતો ઉપદેશ એ તોપનો ગોળો’ છે એ ગોળાઓ પાપીઓની છાંતીને ફાડી નાંખે છે, તેથી તેઓ સત્સગથી બીક રાખી સત્સગમાં જતા નથી એવા પાપી અભાગિયા હોય છે આ દેવાને પાન લાય છે એમનામાં ઇશ્વરીશક્તિની અનુવરણ સાક્ષાત્કાર કરવાની પ્રતિષ્ઠા જામત થઈ નથી તેમને પોતાનું કલ્યાણ શેમા છે તે સમજાય નથી અને એજ મરણથી સત્સગરૂપી તોપમાંથી છૂતો ગોળો તેમનાથી સદન થઈ શકતો નથી

આ મહાત્માનો જવાબ સાભાગીને લખતે તો બહુજ આનંદ થતા અને ત્યાં ખેરેલા બીજા ભિન્નભિન્ન નિચારના માનવીઓ એક બીજા સામુ જોઈને મબીર થઈ ગયા એમણે સત્સગ કરવાનો દુઃ નિશ્ચય યો

પ્રભુપ્રેમીઓ ! સત્સગ કરવો એજ ભગવાનનું શરણુ સ્વીકારનાના ઉપાયરૂપ સકર્મ છે એનાથી શાંતિ મળે છે અહંકાર મટે છે અને મન પરમેશ્વરમાં પરોવાય છે ભક્તિજ ભગવાનમાં મન જોવાનું સાધન છે સત્સગજ તમારી પ્રતિભા જાનને ઊગાવીને પ્રભુના જાનને પેદા કરાવે છે સત્સગજ નવા પાપો કરવામાંથી માનવીને દુઃખ છે ‘દુઃખ છુ’ એના જાવની અહનિશ એજ ઉત્તમોત્તમ ભક્તિનો પ્રમર છે એ ભક્તિજ પૂર્વના પાપો બાળીને ભરમસાત કરી નાંખે છે આ ઉત્તમ ભક્તિથી માનવી મુમુક્ષુ, પરમરતનચક્તિ થઈ જાય છે પ્રજુનો પ્યારો થઈ જાય છે નિદેહકંત્ય પામે ॥ અને પરમપદ નિનાણુરૂપ બની જાય છે

વાર, “ માનવી પોતાનાં કર્મો વડેજ એ પરમેશ્વરને વિધિસર આરાધીને સિદ્ધિ મેળવે છે, ત્યાથી આરબીને સિદ્ધ થયા પછી એ બ્રહ્મમાં કેમ સમાય છે, તે તુ સ્પષ્ટજાન । ”—આતુ ભગવાને અર્જુનને કહ્યું હતું, જેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે કે—“ આખરે કર્મોનડે વિધિસર આરાધન કરવાથી ઇશ્વર પ્રસન્ન થાય છે. ઇશ્વર પ્રસન્ન થયાથી ચિત્તશુદ્ધિ થઇ જ્ઞાન ઉપજે છે અને જ્ઞાન ઉપજ્યા પછી મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે. ”

આ કથનને પાંતુ ફરીને દહ કરવાને, અલોપથી કહીને આગ્રહ કર્યા વિના કોણે જ્ઞાન ફરીથી કહીને એનો ઉપસંદાર કરતા ભગવાન અર્જુનને કહે છે કે—“ આ જ્ઞાનામાજનુ સમઢણુ કરવા જેવું જ્ઞાન મેં તને કહ્યું છે એવું તુ બરાબર નિદિધ્યાસન કરીને તારી મુનસરી આવે તેવીરીતે તુ કર ! મતનકે ॥ મૂઢરથ હુ તારામા પેરાગર નથી, તને સ્વસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થયો નથી, તુ આત્મજ્ઞાનનો પકડસાતા નથી, તેથી તને સન્વાસી થયોનો અધિકાર નથી એ અધિકાર નથી એટલે તને ‘ ભવતિ મિક્ષાજ્ઞ વેદિ ’ વરી જમનાનો અધિકાર નથી અને એ પ્રમાણે લિક્ષા માત્રી પેટ ભરવાનો અધિકાર ન મેળાવી, પેા ભગવા તારે કોઇ ધર્મો કરવો જોઇએ તારો ધર્મો રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી રાજ્યપાવન કરીનેજ પેટ ભરવાનો છે. મુઢ કરીને તારા શત્રુ—આનતાપી—દુર્યોધન પાસેથી તારો રાજ્ય મેળવવાનો દક્ષ તારે સાખીત કરવાનો છે તારે તારૂ અધર્મથી છીનવી લેવાયમુ રાજ્ય પાંતુ લેતુજ જોઇએ. ધર્મનું મુઢ ક્ષત્રિયે કરતુજ જોઇએ રાજ્યપાવન કરવા માટે પણ મુઢ કરતુ પડે છે. તેવા મુઢમા દ્વિસા થાય તે દ્વિસા ક્ષત્રિયને લાગતી નથી. તારા વર્ણના ધર્મ પ્રમાણેનું કર્મ પ્રમુખીતિ માટે નિષ્કામ કરીને, પરમેશ્વરને પ્રસન્ન કરીને, કૈનલ્ય માટે એ પરમેશ્વરનો અનુગ્રહ સપાદન કરવો વડે ”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! મે તો તમને ઘોડાજ શખ્ડોમા બધી મનમન વાર્તાવાપમા કહી દીધી, પણ ગીતાને મુરગમિત કરની થટે એનો રોજ ન્યાસ—ધ્યાન—નન કરી પાઠ કરીને માદાત્મ્ય વાચી આપુયે કર્મ ઇશ્વરાર્પણના સ્લોકો વડે પરમેશ્વરને નિષ્કામપણે અર્પણ કરતુ થટે

બીજા અધ્યાયના આરમ્ભ શ્લોક—નત્વેવાહં જાતુ નાસ્તમ્ થી આરબીને આ અઢારમા અધ્યાયના આસરમા શ્લોક—સ્થાનં પ્રાપ્સ્યસિ શાશ્વતમ સુધીનું

તમારા આત્મા અને જ્ઞાનું એકપણું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાનું કારણ યા સાધન, આખી દુનિયાના માનવીઓનો ઉદ્ધાર કરનાર આ મોક્ષશાસ્ત્ર યાને ગીતાશાસ્ત્ર, જે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ઉપનિષદોનું દેહન કરીને સમજાવેલું છે, જે રક્ષણ કરવા યોગ્ય, જે પ્રાપ્ત્યર્થી પણ વિશેષ રક્ષણ કરવા યોગ્ય, રત્ન સમાન સંઘર્ષી રાખવા જેવું, અણિમા વગેરે સિદ્ધિઓને આપનાર, બહુ સરળરીતે સમજાવેલું, પરમ રહસ્યપૂર્ણ, જાનામાંજાનું જ્ઞાનશાસ્ત્ર, શરણે આવેલા શુદ્ધ અંતઃકરણધારી મુમુક્ષુને-મોક્ષની ઇચ્છાવાળા જીવને બોધ થવા માટે, અર્જુનને નિમિત્ત કરીને સર્વજ્ઞ એવા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે-પરમ દયાળુએ-જેને સર્વ કામનાઓ પ્રાપ્ત થઈ છે-જેને જગતના પદાર્થો શારીરિક ભોગો માટે આકર્ષી શકતા નથી-એવા ઇન્દ્રિયે કહેલું છે; તેને, તે જ્ઞાનની સિદ્ધિને સાધ્ય કરાવનાર સાધનના સમજાવનારને, સમગ્રજ્ઞાનશાસ્ત્રને, ઉપદેશેલું છે. તે અત્યારે પણ ગીતા બોધાનુસાર આચરણ કરનારા તમારા આચાર્ય પાસેથી, તમારા ગુરુ પાસેથી, કોઈ સંત મહાત્મા પાસેથી સાલાળવું અને વિચારવું યોગ્ય છે. તમારા પોતાના આત્મોદ્ધાર માટે, તમારા બાળકો માટે મુવળ મઈ શકે તેમ છે. તમારે એ જ્ઞાનનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ અને તે માટે અર્જુનની માફક તમારા ગીતા ઉપદેશકને શરણે જવું જોઈએ તેમને નમ્રતા, વિવેક, પૂજ્યભાવ અને મેદઘી પ્રસન્ન કરવા જોઈએ. જેની પાસેથી તમે ગીતાનો બોધ લેતા હો તેને તમારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સમાન માનવા ધટે અને તમારે અર્જુન સમાન અધિકારપાત્ર બનવું ધટે.

જ્ઞાનનો અને તેની સિદ્ધિની સાધનસંપત્તિનો બોધ કરનાર આ-શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાશાસ્ત્રને તેમાના શ્લોકોના ભાવાર્થો શબ્દોના પ્રયોગોના હેતુઓ, ઉપાસનાઓ વગેરે ભગવાને અર્જુનને બરાબર સમજાવી છે. અહીં એવી શંકા અરથાને છે કે-“ શુ સામસામા હથિયારો કે કવાના સમયે રણભૂમિમાં સાનસો પ્રલોકોવડે અર્જુનને સમજાવવો શક્ય છે? કેટલો બધો સમય જોઈએ?” એનો ઉત્તર તમને હું આપું છું કે-“ હા! શક્ય છે. સમય, બોધ આપવાનો અઠી કસાકનો બસ છે. તમે જેમ અત્યારે તમારા આત્મની ભાષા બોલો છો તેમ અર્જુનના સમયમાં રાષ્ટ્રભાષા સંસ્કૃત હતી અને ચારે વર્ણ એ ભાષાવડે વ્યવહાર કરતા હતા. આ ચારે આર્યજાતિ સિવાયની બીજી જાતો-અનાર્યો પણ સંસ્કૃત ભાષા બોલતા હતા, પણ તે શુદ્ધરીતે બોલતા હતા નહીં. પ્રચલિત ભાષા વડે થતો ગીતાશાસ્ત્રનો બોધ-શ્રુતિપ્રેમીને, જગદ્ગૃહસ્થિત-મમતારહિત

અતઃ કરણનાગા માનવીને, શોકમુક્તિ અને સસારમધમુક્તિયાદક માનવીને અને ફરીને શરીર નહીં ધારણ કરવાની ઇચ્છાનાગા કૈવલ્યયાદને અહીં દેતાકમા સમગ્ર દાખ છે અર્જુન એવોજ અધિકારી હતો. ધરણ્યકે એણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો અનુગ્રહ સપાદન કર્યો હતો તમે પણ તમારા ગુરુનો એવોજ અનુગ્રહ સપાદન કરી, અધિકારી બની, ગીતાશાસ્ત્રને સમગ્ર ઘડો છે.

એનો વિધિસર પાઠ કરનારાને પણ માન બે ઠવાકથી વધુ અમય લાગતો નથી સમયમળથી તમે સરકૃત ભાષાથી અગાત થઈ જવા છે, તેથી તમારામા નથી તો પ્રભુપ્રેમ, કે નથી મોક્ષની ભાવના તેથીજ તમારા ગુરુને ગીતા સમગ્રનતા વર્ષો વીતી જાય એ સભવિત છે

અતઃ કરણની શુદ્ધિ થવા વિના ગીતાના મોક્ષનો અધિકાર માનવીમા આવતો નથી તમારે અર્જુન જેવા થવું જોઈએ છ શત્રુઓ-જે મમાદિ છે, તેની સામે તમે લડવા ખુશી નથી, તેથી જોમ અર્જુનને કહેવામા આવ્યું છે, તેમ તમારે એ શુદ્ધ કરવુંજ પડશે, એ તમારા શત્રુઓને હણવાજ પડશે દરેક કર્મ મળતા એ હરે વિમરેણુ અવલબન નજ કરવું જોઈએ એનાજ માટે નૈરાગ્ય અને તીવ્ર મોક્ષેન્દ્ર-ગીતામોક્ષનો અધિકારી માનવજનને બનાવે છે આ તમારામા જોવામા આવે ત્યારે શુદ્ધ જરૂર ગીતાનુ ગુપ્તમાગુપ્ત રહસ્ય તમને કહે છે જ્યાંમુધી એ છ વિકારો અતઃ કરણમાથી નહ ન થયા હોય વાસનાની મહીનના મગી જઘને ચિત્ત શુદ્ધ ન થયું હોય ત્યાંમુધી ગીતામોક્ષ થતો નથી પ્રભુ બોધ આપ્યા પછી આ દેહમા જ્યોત્કમા બોધ પ્રમાણે વર્તવાનુજ કહે છે અર્જુનને બોધ આપીને પકા કરી દીધો છે અને એને મુનસરી ઉપર છોડી, વિચાર કરીને વર્તવાનુ શુ છે

મનવન કે મૃદસ્થધર્મ અને સન્યાસીધર્મ-જેઈ સમજાવા છે સન્યાસી-ધર્મ પાળવાની ઇચ્છા હોય તે સન્યાસી થાય સન્યાસ વિના મુન્તિ નથીજ ન્ને એ ધર્મ પાળવાનુ સામર્થ્ય નથી, તો માનવીએ મૃદસ્થધર્મ અનુસર પાળવો જોઈએ અને એ પાળ્યા પછી પણ પાછળથી અવશ્ય સન્યાસી તો થવુંજ જોઈએ અર્જુનને પણ પાછળથી સન્યાસ લીધો છે આ બોધ થયા પછી ૧૪ વર્ષ પછી એ સન્યાસી થયો છે એને ભગવાને જ્ઞાનનમા વર્તીની ઉમરે બોધ આપ્યો છે અને ૧૧૬ વર્ષની વયે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામ ગયા ત્યારે

એજ વયમાં અર્જુન સંન્યાસી થયો. બોધ થયા પછી પણ વૈરાગ્યનો અભાવ, ચિત્તશુદ્ધિનો અભાવ પોતાનામાં જાણીને એણે ગૃહસ્થધર્મનું પાલન કરીને શોકનિવૃત્તિ, સંસારબંધમુક્તિ અને પરમપદ માટે અધિકારી થવાનો નિર્ણય કર્યો છે. તેમ તમારે પણ જ્ઞાનનિધાનો અને કર્મનિધાનો અધિકાર વિચારીને તમારી લાયકોત પ્રમાણે જીવનનો આરંભ કરી દેવો ઘટે. જ્ઞાનનિધી નિભાવવી એ કાયા મનના માનવી માટે મુશ્કેલ છે. બહેતર છે કે કર્મનિધીમાં માનવીઓએ સ્થિર થઈને કર્મોજ કરવાં, જેમ અર્જુને કહ્યું છે તેમ.

અપરિપક્વ અને પકવ અંતઃકરણવાળા માનવીઓની કનંવ્યતાના અંશનો નિર્ધાર કરીને જ્ઞાન અને તેના ફળની સિદ્ધિનું કારણ ચિત્તશુદ્ધિજ થતાં જ્ઞાનસિદ્ધિ વધુ સુલભ થાય છે. એના વિના જ્ઞાન, જ્ઞાનનિધી અને સંન્યામનું ફળ મળતું નથી. સ્વધેના કરવાની દૃઢતાવાળાજ, એટલે સંન્યાસી, નહીં. પણ ગૃહસ્થે કર્મ કરનારાજ થવું જોઈએ. ચિત્તશુદ્ધિ માટે અપરિપક્વ અંતઃકરણવાળા મુમુક્ષે ધર્મસાધ્ય યુદ્ધિવડે કર્મોજ વિધિસર કરવાં જોઈએ. જેમ શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને એના વચ્ચેના કર્મો કરવા માટે ભાર મૂક્યો છે તેમ, ગુરુઓ પણ આ સમયે પૂર્વની પ્રજ્ઞાલિ પ્રમાણે ભાર મૂકી શિષ્યોને કર્મ કરવાનું કહે છે. અધિકાર વિના સંન્યાસદિક્ષા આપતા નથી. શંકા ન કરો કે—“તમે કહો છો તેમ અમે ભગવાં કપડાં પહેરેલા સંન્યાસીઓમાં સંન્યાસનો અધિકાર જોતા નથી તેનું કેમ?” તો એને માટે મારો ઉત્તર એ છે કે—“ભગવાં કપડાંવાળા સંન્યાસીઓને તેમના અપ્રદાયોને ઉચિત કર્મ કરવા પડે છે, ખીન ભગવાં કપડાંવાળા અવિદ્વાન સંન્યાસીઓ રૂતેગાર સ્વભાવી અને બેકાર હોય છે. તેઓ ભગવાં કપડાં પહેરીને બીજા માંગીને પેટ ભરે છે, લાંસુધી તો ફીક છે. કોઈ દિવસ તેઓ સાચા સંન્યાસી થશે, બાકી મોટાંમાં બેસી ધનવાનોને ભૂટી જનારા, ચોરો, વિશ્વાસઘાતીઓ, કાળાજાળરિયાઓ, જુગારીઓ કરતા તમે કહો છો તેવા સંન્યાસીઓ સારા છે.”

‘હુ બ્રહ્મ છું’ એવી ઉપાસનાના પરિપક્વપણ પછી સંન્યાસ પ્રદણ કરવો ઉચિત છે. સમાધિ લાગવા માંડે ત્યારપછી સંન્યાસ પ્રદણ કરવો ઉચિત છે. આત્માનો સાક્ષાત્કાર થયા પછી સમાધિ લાગવા માંડે એ વખતે બ્રહ્મનિધીનું મેળવવા કર્મ કરેડ વિચારો.

માનવીઓએ પોતાની યોગ્યતાનોજ વિચાર કરીને શોકમુક્તિ માટે સાધન કરવાને કટિગદ્ધ યત્ન ઘટે એવો આશય આ જ્ઞોડમા રહેલા બોધનો છે. જ્ઞાનસાધનને અને મોક્ષસાધનને એટલે ગીતાને પ્રથમ ભાગી સેવી જોઈએ પોતાના બાળકને નાનપણમાજ એ શિખારી જોઈએ. એથી એ જ્ઞાન એમના જીવનમા શોકમુક્તિ કરાવનાર થઈ પડે છે. “શુ બાળકોને એનેા અધિકાર હોય કે ? મોટાને અધિકાર હોતો નથી તો બાળકોને તે મ્હાથી હોય ?” આવી શંકા અહીં અસ્થાને છે. સકલો દેવતા એ છે કે-“પરાજ્ય અને વિદ્વાતાની જરૂર બ્રહ્મજ્ઞાનના અને સ્વસ્વરૂપના સદ્ભાવના માટે જરૂર છે, પણ ‘યજ્ઞ-દાન-તપ’ વગેરેના બોધ માટે એની જરૂર નથી માટે નાનપણમાજ બાળકોને ગીતાનો સાંગોપાંગ અભ્યાસ કરાવવો જોઈએ જ્યો અત્યારે બાળકો નથી અને ગીતાના જ્ઞાનથી અજ્ઞાન છે તેઓ, મગ્ધના કાઠે બેસેલા મા રૂપના ડ્રમાઓ. પણ બાળકોજ છે તેમણે અભ્યાસ કરવોજ જોઈએ એ જ્ઞાન એમને પીળા જન્મમા ઉપયોગી થઈ પડશે.

મુમુક્ષુએ, અપરિપક્વ અત કરણશાળાએ, મૃદુએ હૃદયરૂપી શુદ્ધિરૂડે વિનિમિરના કમો વધુ દૃઢ થઈને કરવા જોઈએ-એમ હીને અર્જુનને નિમિત્ત કરીને શ્રીભગવાન બ્રહ્મા માનવીઓનેજ આ ૭ કે ‘અમ આત્મી દ્યો - આ માઠ એક વચન છે તમારા મ્હાત્મા માટેનું. જ્ઞાનમા જ્ઞાન વર હૃદયના છે ત ૭ તમને હૃદય હુ કારણકે તમે મારા નતાનો છો, અ શો છો, તમારો પિતા ૯ તમે મન બહુ પ્રિય છો, તેથી તમારા દિન માટેન હીશ ’ મનનન ૩ મુમુક્ષુઓને શ્રદ્ધા ચનાને માટેજ ખાસ રીતે જે શિખામાજ ભગવાન આપનાના છે ત મોક ૬૫ મા વદ આપનાના છે તે છે જે જે સર્વ ગુણ ગાખનાના, સચ્ચીતે રાખવાના, અલિખા વગેરે સિદ્ધિઓના સાધનો, મ શો, ઔપદા વગેરે, તેમનાથી પણ એમા મોક્ષનુપ-સાધનપણુ જેમા મ્હુ છે, માટે તે વધુ ગુણ રાખના જેનુ જ્ઞાન અને તેની સિદ્ધિ કારણપણુ જેમા મ્હુ છે તે એક હૃદયરૂપી શરણાગત થવાનુ છે, અને એ શરણાગતિવડે કર્મોનુ આચરણ કરવુ એજ આ વાનમા ગુણ, અત્તત ગુણ સદાય છે, તેને બોધ જ્ઞનાર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના મુખથી નીકળેનુ છે માટે તેને પ્રાણીથી પણ અધિક પાનન કરવાનુ શ્રદ્ધાસંકિતથી શોમમ્મતા, સત્સારનધમુક્તા અને દેવના થવા માટે માનીને દિલ્હર સમજીને ચિત્તગૃહિ માટે આદ્યપિકાના મ્હા સાથે યજ્ઞ-દાન-તપ-નિલનેમિત્ત કર્મો જ્ઞના તત્ત્વ થવ ધટે

‘મત્કર્મો મય’-‘મત્કર્મકૃત્સ્મત્પરમઃ’=ભાવાર્થ ‘મારાં કર્મો કરનારો યા’-‘માટે માટે કર્મો કરનારો મારા પરાયણુ યા’ એ વાક્યો અગાઉ કહેવામાં આવ્યાં છે, છતાં હવે પછી કહેવાશે. સત્તર અધ્યાયોમાં જે કહેવામાં આવ્યું છે તે બધાનો માર, ખરીરીતે જોતાં આ અદ્ધારમા અધ્યાયમા આવી જાય છે. તે બધું દૃઢ કરવા માટેજ ફરીને કહેવામાં આવે છે, પણ અગત્યનું અર્થ જે સાંપ્રદાયોમાં કહ્યું છે, તેને અહીં દૃઢ કરવાને માટે કહે છે. તે કથન શ્રદ્ધાથી સાંભળીને તમારે પણ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા, એટલે વેદાન્તકથિન પર પરમેશ્વર-પરાયણુ થવું જોઈએ. એમના કથનમાં શ્રદ્ધા કરવાથી પૂર્વે જે કહેલું તે કૃણ અવશ્ય દિન કરનાર તમને તે પ્રભાણેના આચરણથી જરૂર મળશે.

જેવીરીતે પિતા પોતાના પુત્રના હિતને ખાતર જનમાજની વાત કહે છે, તેવીજરીતે તે પુત્રપિતાએ ભગવાનને લગતાજ કર્મો કરવાને, અર્થે સહિત કર્મયોગને પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક કહેલો છે તે કથન આ પ્રભાણેનું છે કે-“મનમા મારાજ સંકલ્પો કર, મારોજ ભક્ત યા, માડજ યજન કરનારો યા, મનેજ નમસ્કાર કરતો યા એટલે તું મારામા-પરમહાત્મત્વમાં સમાઈ જઈ શકીશ તું મને પ્રિય છું. હું તને પ્રતિષ્ઠા કરીને આ કહું છું.”

અમુપ્રેમીઓ! આ કથનનો હેતુ-કામના વિનાનો, મનોરથો વિનાનો, રવેઆ વિનાનો થવાના આશયનો છે.

‘મનમન્ના મય’ એટલે ‘હું જે પરમશક્તિનત્વ છું અને મોક્ષદાયક છું, તેમાં સમાઈ જવાના સંકલ્પયુક્ત મનનાણે-મેક્ષની કામનાવાળા મનવાળો થવું’ પુત્રની કામનાવાળો, ધનદોલતની કામનાવાળો, રાજ્ય-પ્રેસીડન્ટ કે પ્રાધ્યમ મિનિસ્ટર થવાની કામનાવાળો, કે ધન્દ થવાની કામનાવાળો, કે લેક્ટર કે ગોડોલકમાં વસવાની કામનાવાળો થવું તેમ નહોજ; પરંતુ સ્વકર્મેત્વે પરમેશ્વરનું આનાધન કરવાના સમર્થતા, કૃત્યઓમા, અગ્નિમાં ગ્રાહા વગેરેમાં, દેવતાઓમાં છતાં સર્વત્ર પરમેશ્વરનો ભાવ રાખવો સર્વત્ર પરમશક્તિના દેવાપણાની બુદ્ધિ કરવી એવો આશય છે. જો એમ ન થાય તો પરમેશ્વરની ભક્તિમાં ભંગ પડવાનો પ્રસંગ આવે.

‘મદ્ભક્તઃ’ એટલે શબ્દ-નારાયણ-શિવ-અગ્નિ-વાયુ-વરુણ-સૂર્ય-ચંદ્ર-રામ-કૃષ્ણ વગેરેનું દેવાપણુ એ પરમેશ્વરનુંજ છે, તેથી સર્વ દેવદાસ્ય જે

પરમશક્તિનું પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ કે રામ છે—તેનાજ ભક્ત થતું મુને પણ રામ કૃપા વા ગમે તે સ્વરૂપે પણ તે પરમશક્તિતત્ત્વજ છે એનું મમજીને સજ્જા તે 'મારોજ ભક્ત છે' એવો આ ધ્યનનો આશય છે અગ્નિ પ્રિયે પણ તે કૃષ્ણ છે—એવી માન્યતાથી અગ્નિને ભગ્ને તે પણ કૃષ્ણભક્ત કહેવાય એવો આશય છે 'પરમશક્તિતત્ત્વ' વિનાની શુદ્ધિ કરવાથી કેવળપ્રાપ્તિ થતી નથી. ફળનો ભાગ આવી શુદ્ધિથીજ થઈ શકે છે, અને એજ કારણથી ભક્ત રામદેવના દેવરહિત હોય છે, છતાં 'હું જ્ઞાતાશુ છું, યજ્ઞન કરનારો છું, પક્ષિ છું' એવા અભિમાનયુક્ત લક્ષણગાળી ચિત્તની નિર્મળતાને પ્રતિનિધક ભક્તગત્ય કરનાર મયિનપણુ તો આવે છેજ 'તે માટે મને નમઃકાર કર' એવ કહેનામા આવે છે, જેથી એ અભિમાનનિવૃત્ત થાય કે

મામ—એમ્ને " ભક્તગાન વામદેવ, સમિચ્છાદન, એકરસ પરમશક્તિ / જવકળાયુક્ત દેહ પ્રિયે પ્રવેશીને રહેના છે તેમનુજ—કૃત દેવપ્રાપ્તિ, હૌશ્યા નોજ માનનપુત્ર કે કેવળ પાપાણ વા ધાતુની કે કાળની મુર્તિજ નહીં—એવાનુજ

આ પ્રમાણે " સાધનસપત્તિનડે અને પોતાના મોનડે પરમશક્તિ પન્મા ત્માના આરાધન પગમણુપણથી અને એ મધાને તે તત્ત્વ સમજીને તેનેજ નમઃ કર કવાથી, તેમની પ્રસન્નતાથી ચિત્તશુદ્ધિ કરીને ઉપજેવા નસ્વરૂપના સાક્ષાત્કારથી પ્રિય તૈજન અને પ્રાપ્તથી ૫૦ દ્વરીયસ્વરૂપ છે, તેમા તુ સમાધ જર્મિશ" એમ અર્જુનને કહ્યું છે, તે કથન તમારે માટેજ કે એમ સમજો.

મન્દ્રાવ—એમ્ને ' માંગે ભાન'—એટલે ' ક્રિયાનંદિન ચાન, અવિનાશી, નિગળન ધૂમા. વિતાના લાલ અગ્નિ સમાન, નિદ્ધાનોને સસારને તરી જવાના એનુગ્રહ તત્ત્વભાન '

શ્રુતિઆચાર્ય જગદ્ગુરૂ શ્રીકૃષ્ણનું આ કથન છે, તેમા મોક્ષાર્થોએજ જરાએ સદેવ કરવો વા અશ્રદ્ધા કરવી એ થોડું નથી, એનું એ પ્રતિજ્ઞા કરીને કહે છે પ્રિયાર મ્ને કે એમની માનવજીવો ૫૦ કેટલીયથી દયા અને કૃપા છે? તમને મોકમુક્તિ, સસાગનધમુક્તિ અને નિર્વાણશાંતિ આપવા એ પ્રતિજ્ઞા પણ કેવી કરે છે? આ પાસ મો જલોક એનું પ્રમાણ છે અર્જુન એમનો સખા હવો તે તેણે ઉત્તમ ભક્તિનડે પ્રસન્ન વ્યા હજી, તેથી તેમણે

વિગેન પ્રિત્તિ દત્તો તમે પણ ઉત્તમ ભક્તિવંતે પરમશક્તિને અત્યારે પ્રમત્ત કરી
સકો છે. અર્જુનની ભક્તિ કેવી હતી તે જનાવશ : તમને દદત કદંબુ કે -

પ્રાંત - એશ્વજીન દસ્તિનાપુરમાં જ્યારે પા.વો રાજ્ય કરતા હતા તે
અમાની આ વાત છે એક દિવસ અર્જુન સિકારે જઈ સાજના પાંછા બાબો,
ત્યારે બહુ થાકી ગયો દોષ વાગુ કરી પોતાની પધારીમાં ઘસઘસાઈ ઉઘતો
દત્તો, તેજ સમયે દ્વારમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ વારવાર મધુ વિચારમાં પડી
ગયેલા દોષ અને વારવાર નિસાસા નાખતા દોષ એવું શ્લોકોથી જાણે મતમ
પડ્યું તેમજે તત્કાલ ભગવાનને આમ થવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે જવાબમાં
તેમણે કહ્યું કે ' દેવી ! મેલું જાણે કેમ પણ આજે મને અર્જુન બહુ યાદ
આવે છે અને દસ્તિનાપુરમાં હતા ત્યારે એમનો બધા આનંદ કરેતો કે
ન પડે વાત અત્યારે એ બહુ યાદ આવે છે " રક્ષમણીએ પૂછ્યું " પા
નાથ ! તું એ અર્જુનની તમારા પર પ્રીતિ છે, તેની આમી તમારા ઉપર
પ્રીતિ નહીં દો ? અમારી આપની નેરામાં મધુ ન્યૂનતા જણાય છે ?' અના
જવાબમાં શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું ' દેવી ! એવું તો મર્જન નથી પણ અર્જુન કાંઈ
મારો એકનો સગેજ નથી કે મમો પા નથી પણ એ તે મરો પન્મ
ભક્ત છે ભક્ત ! તમને મારી વાતમાં આશ્ચર્ય લાગશે પણ જો તમે કહો તો
તું તમને અત્યારેજ એવું પ્રાપ્ત થાવશ ! રક્ષમણી સમત થયા અને ભગવાન
તરત મગને મેનાવી મેકે જણાવે તો ઉદર ભેમી મથા દસ્તિનાપુર

મધુરત્રિનો સમય હતો અર્જુન પેતાના મર્થમાં પન્મ ઉપર ધમ
ધસાઈ ઉઘતો હતો શ્રીકૃષ્ણ અને રક્ષમણીજી ત્યાં આવી પટોઆ બાબો
પડી ભગવાને રક્ષમણીને કહ્યું ' દેવી ! આજે મરો ભક્ત આ અર્જુન બહુ
થાકેતો દોષ ભરનિદ્રામાં છે માટે આજે એવી રીતે અદર જનુ જોડેએ કે
એની ઉઘમાં જરાયે ખનેન પહોંચે નહીં " આમ મ્હી જોર પગને બેકે
જણાવ્યું અદર ગર્ભ બધે મપૂર્ણ શાંતિ હતી જગપણ અજાણ આવતો ન હતો
કક્ત જોરકામાંથી મધક મધુરો નાદ રક્ષમણીના કનપર પડ્યો ' શ્રીકૃષ્ણ
શરણ મમ ! શ્રીકૃષ્ણ શરણ મમ ! ' - આવો અનાજ સલામ પો તણીએ
આશ્ચર્યચ્છિન થઈને ધરારથી કૃષ્ણને એ સલામના કહ્યું શ્રીકૃષ્ણ તેની
ધરારથી બહાર લઈ ગયા અને પૂછ્યું ' કેમ તું સલામીયું ? ' રક્ષમણીએ

જનામ આપે: “અરે! કોઇ બહુ મધુરી ગણીથી તમારા નામનો જાપ કરતું
 રોય તેમ લાગે છે પણ એ દરતુ કોણ દશે? અર્જુન તો ઉપે છે અને
 એના રિના કમગમા કોઇ ખીજુ લે છે નહીં, તે પછી એ જાપ કોણ કરતુ
 દશે?” શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું: “એ ઝાઝકે ગુચનાડો તો ખરોજ! દેવે હું અર્જુન
 હોયો છું તમે જાઓ કમગમા અને મોઢી કાઢે કે મારે શરણે કોણ આનુ
 છે તે પા. જો જો દો! અર્જુનની ઉધમા ખલેન ન પડે એ ખાસ
 લક્ષમા રાખજો બિચારો કેવો વચરસાન ઉધે છે?”

શ્દમણીજી સૂચન પ્રમાણે પાઠ અદર ગયા વળી પાશુ ‘શ્રીકૃષ્ણ
 શરણ મમ!’ સંજળાના લાગ્યુ અદર અર્જુન સિના કોઇ દરુજ ન
 એવી ખાત્રી કરી ધીમેધીમે એ નાદ સુતેલા અર્જુનની સંધ્યા તરફથી આવવાનું
 અનુમાન્યુ અને જોતે તે ગયા તરફ ગયા ભગવાનનો ભક્ત નિશ્ચિતરીતે
 સૂતો હતો એના માથાના ચોટાના નાળ નીચે સટકતા હતા શ્દમણી તે
 મન ગયા ધીમેધીમે નાદ વધતો જતો લાગ્યો જરા નીચા વળી સાંભળનાને
 પ્રયત્ન કરતા અર્જુનના મુખમાથી ને, પણ મારા તરફથી અસંજ આવતો
 માવમ પગો પોતે નીચે પૂંજિયે પડી મેસી ગયા તો ખાત્રી થઇ ? એ
 નાદ અર્જુનના વાગમાથી આવે છે ધીમે રી એ ગાગનો ગુન પડી પોતા
 કાલ આગળ ધધે તો અવિગતપણે એ વાગના હજાએમાથી ‘શ્રીકૃષ્ણ
 શરણ મમ!’ સંજળાના લાગ્યુ શ્દમણી બહુ ગમજી ગયા એમનું અનિમાન
 શૂંચિયુ ધર્મ ગયુ તરુજ મદાર નીચળી ભગવાનને મંદા લાગ્યા કે
 દેવ! આનો! મે બધું જોઈ લીધું ખરેખર આપના ભન્તો અનારાથી
 વિગેર વિગેરતર વિગેરતમ છે અમારી મેરાઓનો ત્યા કાઈ દિસા નથી”
 મેકે જાણ મરુપર મેસી દારે પડાચી ગયા

પ્રત્યુદ્ગેશીઓ! સમજી સમજી તમારાથી? મદાભારતના યુદ્ધ દરમિયા
 શ્રીભગવાન ગાયેલી ગીતાનો આ ભોધ અર્જુને યુદ્ધ પૂડ થતા પછી કેરીરીતે
 પાળ્યો હતો તે? આ મરણીજી એ પરમપ ને પાળ્યો અને તમે પણ જોજ
 પ્રમાણે પરમપદને પ્રાપ્ત કરી શકા, આ ભોધ મદખ કરો એનું નિર્ણય.

આથી તમારે ગમજી લેતુ ઘટે કે અતિમદ્દા રી ભાગે સમ નિલનિરન
 સમાધિનિદામાજ. એનું નિષ્કર્ષા નિશ્ચિત થકને જરાનું નહારી ‘દેવ

હું' એવી અજાનથી ઉપજતી વિષયવાસનામયિને, 'હું જાણ છું', એવી સ્વસ્વરૂપની જ્ઞાનજ્ઞાવની સમાધિનિષ્ઠાદ્વારા તોડીફોડીને નષ્ટ કરીને 'સ્વસ્વરૂપ આત્મામાં બરાબર પ્રસન્નતા સંપાદન કરીને એનાથી ઉપજતા આત્મપાયાપણાથી અને એનાથી ઉપજતા વિજ્ઞાનવડે "આ બધું દેખાતું જાણ છે, તે હું 'હું'" એમ એકેએક વસ્તુ પોતાનાંજ સ્વરૂપોને જોતો 'ગધેડો, કૂનરો, હુકર, ચાંડાલ, દૂજ-વગેરે હું પોતેજ છું" એવું જોતો જાણવિદ્ જાણલાવ પામે છે.

હે રૂપિએનાં આર્થ સંતાનો! આ તમારી સંસ્કૃતિ છે. આ સનાતનધર્મ તમને માનવધ્યેય શીખવે છે. આ ધ્યેયને પામવાનાં બધાં સાધનો ભગવતી ગીતા તમને શીખવે છે, પણ અફસોસ છે કે પરદેશીઓ અને પરધર્મીઓના સંસર્ગથી તમારાં જીવનો એટલાંજુદાં દૂષિત થયાં છે, કે આજે તમે એ માનવધ્યેયનાં સાધનોથી ઘણે દૂરદૂર ધકેલાઈ ગયા છે. ક્યાં તમારો કાર્મના-રહિતપણાનો અને પરમજ્ઞાનતત્વને પામવાનો સિદ્ધાંત અને ક્યાં કાર્મનાસહિતનો, પ્રકૃતિપૂર્ણમય પરદેશી અને પરધર્મી સિદ્ધાંત? જન્મના સંસ્કારોમાંજ જ્યાં ફેર પડ્યો હોય છે, જ્યાં ખાનાપિનાના સંસ્કારસિંચનમાંજ ખાવો આવ્યો, પકડી જશે, ખાઈ આવ્યો, ગાલ! આ એક પૈસાના સેવશાલિયા ખાજે, પણ આટલું કામ કર!' આવા જૂઠાણાભર્યા, લાંચસ્વરૂપ આપવાના, ખીવડાવવાના નામદેવપણા-મલ્લાદિનાજ સંસ્કારો પડે ત્યાં ભારતવર્ષની જીવિષ્યની પ્રજા કેમ કરી સૈદ્ધાંતિક અને સાચા આત્માનાધર્મના રાહપર ચડી શકે? ખાડી માતાએ તો મદાલસા જેવા થવું જોઈએ. જુઓ:-

દૃષ્ટાંત:-વિશ્વાવશુ મધર્વની પુત્રી મદાલસાને રાગ રૂપિયજ પરણ્યો હતો. તેમના લગ્ન વૃષ્ણ નામના રૂપિએ કરાવ્યાં હતાં. મદાલસાને લઈને આ સમયે રૂપિયજ જે રાગકુમાર હતો તે માતાપિતાને ઘેર આવ્યો અને પોતે પરણ્યો એ બધી વાત કહી. મદાલસાને એક દૈત્ય અપહરણ કરી પતાળમાં લઈ ગયો હતો તેને મારીને પોતે એને પાછો લાવ્યો હતો અને પછી પરણ્યા પછી પોતે સાચે લાવ્યો છે, એમ કહેવાથી પુત્રની શત્રુવીરની વાત સાલગી માતાપિતા ખુશ ખુશ થઈ ગયા. એકે જણાંએ માતાપિતાના ચરણોમાં માથું નમાવી નમન કર્યું અને માતાપિતાએ પુત્ર અને પુત્રવધુને હૃદય સ્થાયે લગાવીને તેમનાં મરતક સૂંધ્યાં.

વડીયો હૃદય સાથે લગાવીને સંતાનોનાં મસ્તક સૂચે એ અને બાળકો તેમના ચરણમાં પડીને સ્પર્શંગ દંડવત્ પ્રણામ કરે-એ આપણા દેશની સંસ્કૃતિ છે. મદાદસા સાસરામાં મુખથી વસના લાગી અને સામુખસંગની સેવા કરી તેમને સંવૃષ્ટ રાખતી હતી.

પ્રેક્ષોક સમય વીત્યા બાદ રઘુવંશના પિતા રાજ યજુર્જિતે પુત્રને બોલાવીને કહ્યું " બેટા ! ભગવાન સૂર્યનારાયણે મોકલેયો આ ઘોડો રિપિઓને આપ્યો હતો તે તેઓ અહીં લાવ્યા છે. તેનાપર બેસી તમે બ્રાહ્મણોની રક્ષા કરવા બુધિ ઉપર વિશ્વાસ. " આજા પ્રમાણે રાજકુમાર સ્વારમાં પહેર્યો ઉઠી ઘોડાપર બેસી રાજ પૃથ્વીપર્વટજી કરી સાંજના પાછો આવી પિતાના ચરણમાં વદન કરતો અને પોતે જે ક્યું દોષ તે નિવેદિત કરતો.

એક દિવસે રઘુવંશ ફરતો ફરતો યમુનાના કિનારા પર આવ્યો. ત્યાં દેવ પાતાકેટુ કે જીને એણે માથે દતો, તેનો ભાઈ તાલકેટુ એજ જગ્યાએ આશ્રમ બાંધી મુનિના વેશમાં રહેતો હતો. તેને જોઈ રાજકુમારે પ્રણામ કર્યું એટલે તે બોલ્યો " રાજકુમાર ! આવો તમે ધર્મનું રક્ષણ કરવા ફરો છો તે હું જાણુ છું. મારે પણ એક વિશ્વશાંતિ યજ્ઞ કરવો છે, પણ હું તદ્દન નિષ્કંથન છું. તો જો બ્રાહ્મણોને દક્ષિણા આપ્યા આ તમે પહેરેલો રત્નજડિત દાર આપો અને તમે અહીં રહી મારા આશ્રમની રક્ષા કરો, તો હું પાંખીમાં પ્રવેશ કરી વન્યુદેવને પ્રથમ હિપાસી તેમને પ્રસન્ન કરે. હું જલદીથી પાછો ફરીશ. " રઘુવંશે એની વાતને અનુમોદન આપી પોતે પહેરેલો દાર તાલકેટુને આપી દીધો, જે લઈ તે જળમાં પેડો અને પોતાની માથાપડે અદ્રશ્ય થઈ ગયો. રઘુવંશ એના આશ્રમનું રક્ષણ કરવા લાજ રોકાયો. પેટે દેવ તાલકેટુ પાળીમાયી સીધો રાજ યજુર્જિતની નગરીમાં જઈ રાખતે મળી કહેવા લાગ્યો " રાજન ! હું તમારે મારે બહુ ખરાબ સમાચાર લાવ્યો છું. આપનો પુત્ર દેવો સાથે મુઠ્ઠા કરતો મરાયો છે. આ એણે પહેરેલો રત્નજડિત દાર તમારી ખાત્રી મારે લઈ આવ્યો છું. " આટલું કહી દાર આપી તે લાથી ગાયો ગયો.

રઘુવંશના ચરણના સમાચાર સાંભળીને ગાનરાણી અને આખા નગરના પ્રજાજનો બહુ દુઃખી થઈને વિનાશ કરવા લાગ્યા અને મદાદસાએ તો દુઃખપૂર્ણ સમાચાર જાણીને, પેલો રત્નદાર જોઈને, પતિના મૃત્યુના સમાચાર સાચા માની પોતાના પ્રાણોને લાગ કર્યો રાજમહેલમાં જમણો મોકલેલાઈ ગયો.

રાત્રી સુત્રુજિત જ્ઞાનશાસ્ત્ર અને મોક્ષશાસ્ત્રથી પરિચિત દત્તો તેણે
ધ્યાનમાનનો આશરો લઈને ધીરજ ધરીને આત્મમહાનવડે સર્વેને જ્ઞાન કર્પ
મદાયસાના સરીરને અગ્નિસરમગ્ન કર્યો બીજાનાં તાલકેતુ વૈરનો બંધો લઈ
મમુનાના જળમાંથી બહાર નીકળ્યો અને શુભ્રજને ઘેર જવા માટે આજ્ઞા આપી

રાજકુમાર નગરમાં પાછો ફર્યો અને પિતાના ચરણોમાં સાદાગ દડગત
પ્રગુમ કર્પા પેતાના પુત્રને જીવનો આવેનો જોઈ માતાપિતા અને બધા
પુરાપુરા ચર્ચ ગયા રાજકુમારને બધી વાત દરી પશ્ચ મદાયસાના મરણની
ધાન સાબળતાજ શુભ્રજ દુઃખીદુઃખી થઈ ગયો એની દુનિયા સૂતમૂન બની
ગઈ એણે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે “ મમ ” રાજકુમારી મદાયસા વિના બીજા કોઈ
સ્ત્રી સથે લગ્ન નહીં કરું ” એવો લગ્નમગ્ન ગા. જેવો પૃથ્વીપર નિચરવા લાગ્યો

આ પ્રમજે તાલકેતુ વૈર વેશનું કારણ તો પુત્ર યજ્ઞ, પશ્ચ શુભ્રજની
ઉદારીનતા વધતી આવી મદાયસા વિના એને બધું જગત સૂનું લાસના
માંડયુ મદાયસાના સરીંગની ભરમ અને અસ્થિનું પેટનું માથે ચડાવી એ
આમતેમ બદલા લાગ્યો એટલામાં નાગરાજ અશ્વતરના બે પુત્રો મનુષ્યશરીર
ધારણ કરી પૃથ્વીપર નિચરના દત્તા તેમની સાથે એનો ભેટો થયો અને એ
મિલન ગાઢ મૈત્રીમાં પરિણમ્યું ધીમેધીમે વાત નિમ્ણતાં શુભ્રજને મદાયસા
સમધી વાત કાઢી અને પેતાના મિત્રોને પાત રહેતુ મરણ તરીકે એ દૈને
ફરેમ અને મદાયસાના મરણની વાતથી પણ મિત્રોને વાકેફ કર્યા મદાયસાના
મરણની ખબર સાબળતાજ બેઠે મિત્રો રડી પળા પછી તેમણે શુભ્રજને
આજ્ઞાપાણ આપી કે એ મદાયસા પહેલા તો નિશ્ચિન્ન મમનની પુત્રી હતી
પશ્ચ સારપછી તે પેતાના પિતા નાગરાજ અશ્વતરની પુત્રી તરીકે પ્રગટ થઈ
હતી અને તેથી તે તો તેમની બહેન ચની હતી આ પ્રમાણે મિત્રો સળા
બનેનીના સબધી થયા

એક દિવસ આ મેઠ જણા પાતાળમાં ગયા અને બધી વાત તેમણે
પેતાના પિતા અશ્વતરને કહી અને કામપણ પ્રગરે મદાયસા જીવતી થાય
એવો યત્ન કરવા નિનતી કરી નાગરાજ સમન થયા અને “ ઉલ્લમથી બધું
કાર્પ સંલખિત થાય છે ” એમ કહ્યું આમ પુત્રોને પ્રોત્સાહન આપીને અશ્વતર
દિમાનય પર્વતના સરસ્વતિનદીના મૂળ ઉપરના પદ્માસનરણ તીર્થમાં દુઃખર

તપ કરવા લાગ્યો. સરસ્વતીદેવીએ પ્રત્યક્ષ થઈને તેને દર્શન આપી વરદાન માંગવા મ્હું. અશ્વતરે વરદાન માંગતાં કહ્યું કે “માતાશ! હું અને મારે ભાઈ કમ્બલ ગાયનકુળમાં કુશળ થઈએ અને સંગીતના મર્મને બરાબર સમજીએ એ વરદાન આપો!” દેવીએ પ્રસન્ન થઈ વરદાન આપ્યું અને પછી અંતર્ધાન થઈ ગઈ.

ભારપછી અશ્વતર અને કમ્બલ ઠેસાએ પર્વત પર ગયા અને ભગવાન શંકરને પ્રસન્ન કરવા તાસસ્વરયુક્ત ભગવાનના ગુણગાન ગાવા લાગ્યા. શંકર પ્રસન્ન થયા અને જોડે ભાઈઓને વરદાન માંગવાનું કહ્યું. અશ્વતર બોલ્યો “ભગવાન! કુવલ્લવાશ્વની પત્ની મદાલસા જે અસારે મરી ચૂકી છે, તે પ્રથમ જેવી હતી તેવીજ અવસ્થામાં, તેવાજ ઉપરગ સ્વરૂપ અને સ્વભાવયુક્ત માર્ગ પુત્રી થઈને ફરી અવતરે; એને પૂર્વનું જ્ઞાન યાદ રહે અને યોગવિદ્યાની માતા થઈને એ મારા ઘરમાં પ્રવેશ કરે, એનું વરદાન આપો!” મહાદેવે જોઈને “શ્રાદ્ધના દિવસે આવે ત્યારે કામનાથી પિતૃઓનું તર્પણ કરજો અને શ્રાદ્ધમાં અર્પણ કરેલા પિંડમાંથી વચ્ચેના પિંડ શુદ્ધભાવથી ખાઈ જજો! એનાથી એ નિઃકાળ તમારી મધ્યમ ક્ષણથી પ્રગટ થશે.” અશ્વતર અને કમ્બલ ભગવાનને પ્રણામ કરી પાતાળમાં આવ્યા અને કહેવા મુજબ કરવાથી મદાલસા પાછી પ્રગટ થઈ. નાગરાજે તેને મહેલની અંદર સીઓના રક્ષાણમાં સોંપી દીધી.

મદાલસાના પ્રગટ થવા પછી અશ્વતરે પોતાના પુત્રોને રુદ્રધ્વજને પાતાળમાં સાવચ્ચે કહ્યું. રુદ્રધ્વજનું બીજું નામ પોતાને ગાલવરૂપિદ્વારો મળેલા ઘોડાપરથી કુવલ્લવાશ્વ પલ્લુ હતું. પેલા નામપુત્રોએ એને ગોમતીનદીના જળમાં ઊનાર્યો અને લાપ્યા પાતાળમાં સર્પ ગયા. નાગરાજે એનું બહુ મુંઝરૂંતે સ્વાગત કર્યું. પોતાના મિત્રો પણ મનુષ્યરૂપ બદલીને અસલ વેશમાં આવ્યા હતા. તેમને જોઈ અને પાતાળની સુરતા જોઈ રુદ્રધ્વજને બહુ આનંદ થયો. જોજન થઈ રહ્યા પછી અશ્વતરે બહુ કુશળતાથી વાતમનિ વાતમાં મદાલસા છાતી ફોવાની વાત કહી સંભાળાવી રુદ્રધ્વજ બહુ પ્રસન્ન થયો. પોતાની પ્યારી પત્નીને પ્રદક્ષ કરીને નાગરાજને પ્રણામ કરી મદાલસાની સાથે પાછી-માંથી બહાર નીકળી ગોમતીનદીના કાંઠે બાધેલા કુવલ્લવાશ્વ પર ચારૂ થઈને પોતાના નગરમાં આવ્યો. માતાપિતાને મદાલસા છારિત ફોવાની વાત કહી અને તેણે પણ આશ્ચર્યસરને પ્રણામ કર્યું. નગરમાં લોકો ઉત્સવ થઈ રહ્યો

કેટલોક સમય ગયા પછી મહારાજ શત્રુજિત પરચોકાસી થયા અને શુભવ્રજ રાજ્ય થયો અહીં તમને એક શાહા યાત્રી કે—“ પાપીમા શુભવ્રજને પ્રવેશાવીને પાતાળલોકમાં નાગરાજના પુત્રેએ લઈ જવાની, નાગપુત્રોનું મનુષ્ય-રૂપ થઈ પૃથ્વીપર ફરનાની, મદાનમાંને પુનર્જીવિત થનાની, નિશ્વવસ્તુ ગાધર્વની પુત્રાને ગાધર્વલોકમાંથી પાત ગોકેતુ દાનવ દરી ગયો અને શુભવ્રજ વેડા ઉપર બેઠી તેને માગી નાખી પાતાળમાંજ મદાનસા સાથે લઈ ડરવાની, ગધર્વની પુત્રી અને પછી ફરીને અશ્વતરની દેણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી મદાનસા જે નાગપુત્રી કહેવાય તેની સાથે પતિપત્ની તરીકે જીવન જીવવાની ”—આ બધી વાતો પુરાણોની ઉપજાવી કાઢી ન મહેવાય? મારો ઉત્તર એ છે કે “ ના ! એ ઉપજાવી ઝડેની નથીજ આ બધું પદેનાના જમાનામાં થતું હતું અને તે બધું યોગદ્વારા કર્મ સમુજ હતું એ બધું ન માનતું એમાં તમારું અજ્ઞાનજ સમજ લેજો હું તમને એની અમે પ્રશ્ન કરું કે શનેશ્વર મહારાજે જન્મ-મૃત્યુ, માગીના—ઓગ્રાને ચાગલેના સ્વાગત માટે ચેતન કરી ડરાવ્યો તે તમને તાજુબી લાગે છે કે નહીં? એમાં જો તાજુબી ન લાગતી હોય તો તમારે તમારા પ્રશ્નમાં પણ તાજુબીની વાત કરવી ચેતન નથીજ અને જો તાજુબી લાગતી હોય તો તે તમારું અજ્ઞાન છે યોગ એ એવી વિદ્યા છે કે એક જીવ માનવી—હિમાલય જેવડો મોટો, અણુ જેટલો નાનો ફના તાતણા જેટલો દુનકો, મોટા પર્વત ॥ કરતાંયે વજનમાં ભારે થઈ શકે છે અરે, એ પાપીમાં, આકાશમાં, બધે ફરી શકે છે, એક શરીરને હોડી બીજા શરીરમાં જઈ શકે છે અને બધી તાજુબીનું નિદાનસ એમાં આવી શકે છે આ બધું તમારા ધ્યાનમાં નથી આનતું તરણે પાશ્વત્ય સમ્પ્રદાયના મોદથી તમે આપણા આર્થ સનાતનધર્મના ભગવાન પતંજલિના યોગસુત્ર જેવા સમૃદ્ધ સારત્રોથી બહુ દૂર દુર થકેનાઈ રહ્યા છો શનેશ્વર મહારાજ, અહીં સકરત્યર્થ ભગવન જેવા આ મુગના મહાપુત્રોના જીવનથી પણ બહુ અજ્ઞાન છો તેથી તમે આવી શકાઓ કરી શકો છો એજ તમારું અજ્ઞાન છે

વારૂ, રાજ્યપદ પ્રાપ્ત થયા પછી મદાનમાંને પ્રથમ પુત્ર થયો જેનું નામ તેમને પિદ્ધાન્ત પાડ્યું મદલમાં નામ સાલગી ગમ અને મદમદ દક્ષી દત્તી ત્યારપછી તેને બીજા બે પુત્રો થયા તેના નામો સુગ્રહ અને શત્રુમર્દન ગાંધારમાં આત્રા આ નામો સાગ્રામીને પણ તેથી દક્ષી દત્તી આ ત્રણે પુત્રોને હાસરથ માનને બદાને મદલમએ તેમને ‘વિશુદ્ધ આત્મચત્ર’ આપ્યું

પ્રભુપ્રેમીઓ! છોકરાઓને રમાડવાને રડતાને છાના રાખવાને અને તેમને ઉઘાડવાને માટે તમારી માતાઓની દાદીઓ જે ગીતો ગાતી હતી તેને દાહરડાં કહેવામાં આવે છે, જેને અભ્યાસની સ્ત્રીઓ સદંતર શ્રુતી મધ્ય છે પરદેશીઓના સસર્ગથી અને ખીનજરૂરી જીવનકલહ સ્વયં ઉત્પન્ન કરીને તમારું શાંત વદાલસોય જીવન વિચારે પડી ગયું છે. સુખે જીવવાના નિવૃત્તિજ્ઞાનને તમે નેવે મૂકી દીધું છે 'દમડીની પેદાશ નહોં અને ઘડીની પુરસદ નહોં' એવા ધર્માવિધા તમે બની ગયાં છો. બહુ પ્રેમથી, સીદાસ્વરથી, વદાલસોયા હૃદયથી, ગાતા દાહરડાં સાંભળીને બાળક શોકમુક્ત થઈને આનંદમાં આવી જઈને રડતું બધ થાય છે, રમવા લાગે છે કે ઉઘી જાય છે અંગેનેના શિક્ષણથી અને સપર્કથી આજની માતાને બાળકને રમાડતા કે સમજાવતા પણ આવડતું નથી અરે, ખુદ પોતાના ધણી ઉપરનો અને બાળકો ઉપરનો પ્રેમ ઓછો થતો જાય છે અને ૧૯૪૮ના માસમા કાન્સમા આપેલા વ્યાખ્યાનોમાં ઇંગ્લાન્ડની પ્રીન્સેસ ઇલીઝાબેથ અને લાવિન્ચની રાણી, દિલ્હી વાઇસરોય લૉર્ડ માઉન્ટ-બેટનની પુત્રપુત્રી ધણી ઇલીઝાબેથ અને ફ્રેન્ચ સ્ત્રીઓની સમક્ષ આ વિષયનો ઇમારો કર્યા હતા આપણી સંસ્કૃતિનું અનુકરણ ખીન દેશે કરવા લાગ્યા છે, એવા સમયે અપણે આપણી સંસ્કૃતિનો ત્યાગ કરી તેમના-પરદેશીઓના આગેાનું અનુકરણ કરવું એ નરી મૂર્ખતાજ છે. બીલકુલ અનુકરણ ન કરો! ખતા ખાશો!

પ્રભુપ્રેમીઓ! 'આત્મજ્ઞાન' થી શિક્ષિત થયા મદલસા દાહરડામાં પોતાને પુત્રને માટે કેવો બાર રેખી હતી તે જુઓ! તેઓ મોટા થતા આસજિત નિનાના, મમતા નિનાના અને રાગદ્વેષ નિનાના બની ગયા. બાળપણમા માતાથી પડેલા રાગદ્વેષ અગત્યકારિક હોય છે એ દાહરડું આ પ્રમાણેનું હતું:-

શુદ્ધોડસિ રે તાત ત્ત તેડસિ નામ કૃતં હિતે વલ્પનયાધુનૈવ ।
 પચ્ચાત્મકં દેહમિદં ન તેડસિ નૈવાસ્ય તં રોદિપિ કસ્ય હેતોઃ ॥
 ન વા મવાન્ રોદિતિ વૈ સ્વજન્મા શબ્દોડયમાસાદ્ય મહીંશ સૂતુમ્ ।
 વિકલ્પમાના વિવિધા ગુણાસ્તડગુણાશ્ચ મૌતાઃ સકલેન્દ્રિયેષુ ॥
 મૂનાનિ મૂતૈઃ પરિદુર્વલ્લાનિ ઘૃદ્ધિ સમાયાન્તિ ચથેદ પુનઃ ।
 અગ્રામ્યુદાનાદિમિરેય કસ્ય ન તેડસિ ઘૃદ્ધિર્ન ચ તેડસિ દ્વાનિઃ ॥
 (ગીતા પ્રેસના નારી અંકમાંથી)

ભાગ્યાર્થ - “હે પુત્ર! તું તો શુદ્ધ આત્મા છું, તારૂં કોઈ નામ નથી, આ કળિત નામ તો તારૂં હમણા પાડનામા આવ્યું છે આ શરીર પણ પાંચભૂતોનું બનેલું છે, એ પણ તારૂં નથી અથવા તું રડતો નથી-આ શબ્દ -તો રાજકુમાર પાસે પહોંચીને એની મેળે પ્રગટ થાય છે તારી સર્વે દન્ડિયોમા જે જાતજાતના ગુણઅગુણની કલ્પના કરે છે, તે પણ પચ્ચોતિષ છે જેમ આ જગતમા અત્યંત દુર્લભ જૂન ખીળ બૂનોના સહયોગથી વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત થાય છે, એ પ્રકારે આજ જળ વગેરે ભૌતિક પદાર્થોને દેનાથી પુરૂષના પચ્ચોતિષ શરીરનીજ પુષ્ટિ થાય છે એથી તારો શુદ્ધ આત્મા નવો વૃદ્ધિને પ્રાપ્તો કે નવો તે જ્ઞાનને પ્રાપ્તો છે

વળી ખીળ દાહરગ્રામા પણ મદાપસા આવુજ ગીત જાય છે ? -

ત્ય કચ્ચુકે શીર્યમાણે નિજેઽસ્મિસ્તસ્મિચ્ચ દેહે મૂઢવા મા ઇજેથા ।
 શુમાશુભે કર્મભિર્દેહમેતન્મદાદિમૂઢે કચ્ચુકસ્તે પિનદ્વ ॥
 તાતેતિ કિંચિત્ તનયેતિ કિંચિદમ્બેતિ કિંચિદ્વચિતેતિ કિંચિત્ ।
 મમેતિ કિંચિન્ન મમેતિ કિંચિત્ ત્વ મૂતસગ વહુ માનયેથા ॥
 દુર્યાનિ દુર્યોપગમાય મોગાન્ સુપાય જાનાતિ વિમૂઢચેતા ।
 તાન્યેવ દુર્યાનિ પુન સુપાય જાનાતિ વિદ્વાનવિમૂઢચેતા ॥
 (ગીતા પ્રેક્ષના ન્ધરી અક્રમાથી)

ભાગ્યાર્થ - હે પુત્ર! અમરખો થાને ડાવાકપી આ તારો દેહ જીર્ણીર્ણ થઈ જાય તો શોક ન કરીશ ભગાબૂરા કર્મોનુસાર આ દેહ તને મળે છે, જે મદ-મોહ વગેરેથી ભરેલો છે તું તો એનાથી જુદો છું પ્રાચીન પિતાના ઉપમા, તો કોઈનો એ પુત્ર મહેરાય છે વળી કોઈ જીવને માતા અને કોઈ જીવને પત્ની કહેવાય છે “આ મારો છે” એમ બીને એને અપનાવનામા આવે છે, તો “આ મારો નથી” એમ પરાયો માનવામા આવે છે આ પ્રમારે જૂન એવે પાય જૂને-પૃથ્વી વગેરેથી ઉપજેલો જૂનસમૂહજ અનેક કા છે તથાપિ મૂર્ખાઈવાળું માનવી અને ૮ અ દૂર કરવાવાળું તથા મુખની પ્રાપ્તિ કરાવાવાળું સમજે છે, પરંતુ જે વિદ્વાન છે, જેનું ચિત્ત મોદથી હમણું નથી એ ભોગોથી ઉપજતા મુખેને પણ દુઃખજ માતે છે

આવી જ્ઞાનનિષ્ઠ સતી મહાનસાને જ્યારે યોથો પુત્ર થયો ત્યારે રત્નપ્રજ્ઞે તેને કહ્યું કે ' દેવી ! આપણા આગળ ત્રણે પુત્રોના નામકરણ વખતે એમના નામો મેં પાયા હતા અને દરેક વખતે તમે રમ્યા હતા હવે આ યોથા પુત્રનું નામ તમેજ પાડો ! " મહાવસાએ એ વાત ગ્વીહારી લીધી અને પુત્રનું નામ 'અનર્ક' પાડ્યું રાજાને 'અનર્ક' નામમા સમજ પડી તદ્દો એમને એણે પૂછ્યું કે "અનર્કનો અર્થ શું ? " ત્યારે જ્ઞાનમા મહાનસાએ કહ્યું " જો કે નામની સાથે આત્માને કોઈ સંબંધ નથી, છતાં સસારનો વ્યવહાર ચલાવના માટે કોઈ નામ કલ્પના કરી રાખી લેવામા આવે છે એ છે માત્ર સરા સરાનો કોઈ અર્થજ ઘટે તદ્દો આપે પડેના પુત્રનું-નિકાન્ત-નામ પાડ્યું છે તેનો અર્થ નિર્વાણે તો 'કાન્ત' એટલે ગતિ, જે એક સ્થાનમાથી બીજા સ્થાનમા જાય તો નિકાન્ત, જ્યારે આત્મા તો સર્વત્ર સર્વવ્યાપક છે એનું જનુ અનુ ક્યાઈ થતું નથી આથી એ નામ નિર્વર્થક છે તમે બીજા પુત્રનું નામ -પુનાદુ-રાખ્યું છે જ્યારે આત્મા નિરાકાર છે, તો એને જાડુ-હાથ ક્યાથી આવ્યો ? અને જ્યારે જાડુજ નથી તો એ સુ-ગ્રાહ શરીરે કહી શકાય ' એજ પ્રમાણે નીળનું નામ-શત્રુમર્દન-રાખ્યું છે, તેની પણ કોઈ સાર્થકતા નથીજ બધાજ શરીરોમા એક આત્મા રહી રહ્યો છે તો એ દશામા કોણ કોનો શત્રુ ? અને કોણ કોનું મર્દન કરે છે ? જો વ્યવહાર નિર્વાહમાત્રનામનું પ્રયોજન છે તો-અનર્ક-નામથીજ નામની ઉદ્દેશપૂર્તિ થઈ શકે છે

રાજા નિકાન્ત થઈ ગયો મહાવસાએ એને પણ બ્રહ્મજ્ઞાન આપવાનો આરંભ કર્યો ત્યારે રાજાએ પુત્રને બ્રહ્મજ્ઞાન આપતા રોકી અને કહ્યું ' દેવી ! આ અલકને પણ બ્રહ્મજ્ઞાન આપીને મારા વશની પરપરાનો ઉ-છેડ કાઢીશ તદ્દો માઢી ! એને પ્રવૃત્તિમાર્ગમા લગાવ અને સસારાનુકૂલ ઉપદેશ આપ " મહાનસાએ પતિની આજ્ઞા ગાની લીધી અને અલકને બાંધારથામાજ સર્વ વ્યવહારશાસ્ત્રનો પકિત બનાવી રાજનીતિનું પૂર્ણજ્ઞાન કરાવ્યું અને ધર્મ-અર્થ-કામ-એ ત્રણે પુરુષાર્થો શાસ્ત્રોક્તરીતે પ્રાપ્ત કરાવો મેં જ ક્યો ત્યારબાદ પુખ્ત ઉમરનો થતા અલકને રાજ્યમાઢી આપી એના ત્રણે મેટાણમણે તો માતાના આપેના તદ્દામોઢ પ્રમાણે મહાભિનિષ્ક્રમણુ -રી આ ગા ગયા હતાજ, એમને અનર્કને રાજ્ય સોંપી રત્નપ્રજ્ઞા અને મહાનસા પણ વનમા તપ કરવા આજ્ઞા ગયા જતા પડેના મહાનસાએ અલકના ગળામા એમ રતનગરિત

માદગિયુ બાંધ્યુ અને જ્યારે સકટ આવે ત્યારે એને ખોરીને અદર લખેલુ વાચી તે પ્રમાણે વર્તવાનુ કહ્યુ હતુ

હવે અનર્ક રાજા થયો હતો એણે ગંગાવમુનાના સગમ પર પોતાના નામથી 'અનર્કપુરી' નામની નગરી વસાવી અને ત્યાં પોતાની રાજધાની બનાવી આજે એ નગરીના અવરોધેની જગ્યાએ 'અરૈન' નામનુ ગામ છે કેટલાક વખત વીલ્લાબાદ શારીરિકબોગેશમાં તે વધુને વધુ આસક્ત થતો ગયો એના ત્રણે મોઢાભાઈઓએ બંદાર રહ્યા રહ્યા આ જોયુ અને એને જ્ઞાન કરાવના કારીરાજાને લબેરી તેના ઉપર આક્રમણ કરાવ્યુ અસક્તને પેનુ માદગિયુ યાદ આવ્યુ એકાતમા જર્થ એને ખોદ્યુ અદર એક ચિત્રીમાં લખ્યુ હતુ કે -

सग सर्वात्मना त्याज्य स चेत्त्यक्तु न शक्यते ।
 स सद्भि स कर्तव्य सता सगो हि भेषजम् ॥
 काम सर्वात्मना हेयो हातु चेच्छक्यते न स ।
 मुमुक्षा प्रति तत्कार्यं सैव तस्यापि भेषजम् ॥

જ્ઞાનાર્થ - આસક્તિનો સર્વ પ્રમારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ પણ જો તે ન બની શકે તો તે સત્પુરોની સાથે કરવો જોઈએ, મરણકે ન પુરો એને ઉપાય છે કામનાઓને સર્વથા છોડી દેવી જોઈએ, પરંતુ એ ન છોડી શકાય તો મોક્ષની કામના કરવી જોઈએ કારણકે મુમુક્ષાજ એ કામના મગકવાનો ઉપાય છે

આ ઉપદેશ રાજા અસક્તે વાંચ્યો અને એને અતરમાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો કે 'મનુષ્યનુ કલ્યાણ કેમ થાય?' અતરના અવાજે એને જવાબ આપ્યો 'મુક્તિની ઈચ્છા જાગ્રત કરવાથી અને મુક્તિની ઈચ્છા વગરન થાય છે સ્વસંગ કરવાથી' આ ઉપદેશને વર્તનમાં મૂકના એણે જાગ્રતન દત્તાત્રયનુ ચરણ મહણ કર્યુ અને ત્યાં મમનારવિત વિશુદ્ધ આત્મચાનનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત કરીને એ સદાને માટે કૃનાર્થ યર્થ ગયો આ પ્રમાણે મહાસતી મહાનસાએ પશુ પુત્રોનો ઉદ્ધાર કરીને પોતે પશુ પતિની સાથે ત્હીને પરમાત્માનુ ચિતન કરી પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યુ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! જીવનની સફળતા-પરમાત્મામાં મનને પરોવી રાખવાથી, પરમાત્માનું ભાજન-સેવન-હિપાસના કરવાથી અને મનુષ્યમાન અને પ્રાણીમાત્રને પરમાત્મા સમાન માનવાથી, અધમ ઉપર દયા કરવાથી, સમાન સાથે મિત્રી સંબંધથી, ઉત્તમને પૂજ્ય માનવાથી સિદ્ધ થાય છે. આ બધું લાગુ પિનાળની સકતું તથી. લાગ એટલે મમતારહિતપણું. માનસિક લાગ કરવામાં તમારે બાવા થવાની જરૂર નથી. અર્જુનને પણ બાવા થવાની ના કહીને ધરમાજ-ગુરુદયધર્મમાં રહેવાનેજ બોધ આપ્યો છે. તમને પણ તેવાજ બોધ છે. ગીતાશાસ્ત્ર સંસારમાં રહીને શોકમુક્ત જીવવા માટે બનેલું છે. નિર્વાણની વાત પછી કહેવામાં આવે છે. બીજા અધ્યાયના સાંખ્યયોગનુંજ આ છેલા અધ્યાયમાં બોધન થાય છે. રાજ્યકારોત્તાર, વ્યવહાર, વેપાર, પરોપકાર અને પરમાર્થમાં માનવીમાત્રે જે સફળતા મેળવવી હોય તો ભગવદ્ગીતાના શિક્ષણાનુસાર આચરણ કરવું ધટે. જોએને આલ્પચર્યામાં, ભગવદ્ગીતાનું શિક્ષણ મળ્યું હોય અને જોએ એ ઉપદેશ પ્રમાણે આલ્પતા હોય એવાજ માનવીઓ રાજ્યકારોત્તાર અસાધવાને લાવકના માનવા ધટે. અલકને આત્મચાન બાળપણમાં આપવામાં ન આવ્યું તેથી તે રાજ્ય કરવાને લાવકને ના રહ્યો. રાજ્યસત્તા અને રાજ્યવૈભવ આત્માચાન વિનાનો માનવી પચાવી રાકે નહીં. આત્મચાન વિનાનાં માનવીઓનાં કર્મોની વિધિમાં થોડા પણ દોષ રહી જાય છે.

' કર્તાકર્તા ભગવાન છે ' એવા જાણથી અને એવી જ્ઞાનનિષ્ઠાથી જે કર્મ કરવામાં આવે તો મમતા અને વાસનાનો દોષ એમાં હોતો નથી; પણ કર્મ કરવાની દક્ષતાના અભાવથી કોઈદોષ થવો સંભવિત હોય છે, એ દાહનમાં ભક્તથી થયેલો દોષ ભગવાન સુધારી લે છે. જ્ઞાનથી થયેલો દોષ જ્ઞાનીને કલેશ કરાવતો નથી. જ્ઞાની અને ભક્ત બેઉ કર્મથી બંધાતા નથી, કારણકે કર્મ કરીને એમને પોતાને માટે કર્યું મેળવવાનું હોતું નથી. માટે જ્ઞાનનિષ્ઠામાં રહીનેજ કર્મ કરવાં એવીજ આજ્ઞા અર્જુનને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કરે છે.

તેથીજ કહ્યું છે કે-“ બધા ધર્મેને સજીને તું મારે સરણે આવ !, નહું તને સર્વે પાપોથી ઊગ્રાણીય, શેક ન કરતો. ” પરન્તુ આ કથનથી એવું ન સમજતા કે-“ મોટી કરી, લૂંટ કરી, ગમેતે અને ધરોને સજાગાવી મૂકી, બહિષ્કાર કરી, સીઓ પર બળાત્કાર કરી, તેમજ અપહરણ કરી તમે સંકેટમાં

આવી પડે તો ભગવાન તમને સકટોમાંથી હોડાવે છે અને આપુ કરવાને ભગવાન તમને પરવાનો આપે। એ આ જન્મ વિકર્મ છે પાપના મૂળ છે આપણો વાર્તાલાપ આ બધું સંખ્યા પ્રાપ્તી ગીતાશાસ્ત્રના કથનને આચારમાં મૂકવાનો છે આમ અર્થ કરતા તો બારે। અનર્થ થવાનો સભા છે એ તમારો ધર્મ નથીજ નથી આપના અમથા નાના શ્લોકોને બહુજ ગંભીરતાથી સમજવો ઘટે જુઓ -

આ ૬૬ માં શ્લોકનો મર્મ બહુ સારધાનીથી વિચારવા યોગ્ય છે 'સર્વ ધર્મેભિઃ પરિભ્રાજ'—આ વચનનું સાચું અર્થ જોને ભગવત છે અને। જો ધર્મ અને શુભ પડે કર્મો થાય છે તેને ભગવત આ મ્થન દોષને કર્મોનું પ્રકરણ ગણે છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કર્મનું પ્રકરણજ સવાદમાં ચાલુ રાખ્યું છે અને આપણો વાર્તાલાપ કર્મને ભગવતજ છે, એ યાદ રાખવું ઘટે છે જુઓને અર્જુનને આશ્ચર્યકાનું કર્મ—વચ, દાન તપ અને નિત્યનૈમિત્તિક કર્મોનોજ આરભ કરીને મોં છે કર્મોનો ભાગ તો એણે કર્યો છે પણ તે તો શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામ ગયાથી વૈરાગ્ય આવ્યે સારે એને જ્ઞાન તો શુદ્ધ વખતે મળી ગયું હતું

'સર્વ ધર્મેભિઃ પરિભ્રાજ' એટલે સર્વ કર્મેભિઃ સંન્યાસ—સામ્યશાસ્ત્રમાના સામ્યયોગમાં—ખીજા અધ્યાયમાં કહ્યો છે તેવો સંન્યાસ શુદ્ધરથથી—અપરિપક્વ અત કણ્ઠવાળાં મુમુક્ષુથી થઈ શકે છે, પણ સમૂળે કર્મોનો ભાગ એટલે કર્મ રસાની/ક્રિયા થા એટલેની વાસનાનો ભાગ થઈ શકતોજ નથી ધર માકનું અને ખાધો ન કરવો અને નિવાંદ કરવો એ બની શકેજ કેમ? ઘણા બંવાઓ ભગવાં વસ્ત્રધારીઓ અને સંન્યાસીઓ જોએ એમકરી અને અનિકેત નહીં રહી શકનારા પોતાની નમનાક્રમે ઢાંકનારા છે અને લોકો પણ આના આશ્રમ વાંસી બાવા, સાધુ અને સંન્યાસીઓને માનની દૃષ્ટિએ જોનારા છે, એમાં એ એકનું અર્થાન છે। જો ધર ભાગુ અને કુદજ પણ ભાગ્યુ છે, તો આશ્રમરૂપ ખીજુ ૨૨ બાધાની જરૂર શી? ધરમાં રહેવું શુ જોડું હતું? આવા બાવાઓ પણ કર્મોનો ભાગાકરી શકતા નથી અને શુદ્ધરથથી પણ બહુ પ્રવૃત્તિમાન હોય છે, ભૈરીબાળોવાળા શુદ્ધરથ શું મેડે? આ ઉપદેશ છે શુદ્ધરથનેજ સંન્યાસીઓ અને આત્મોને દરમીઠા નથીજ ભજન વિના તેમનું કર્મ ખીજુ હોઈ શકેજ નહીં

“ સર્વ કર્મોનો પરિણામ કરવાથી અધઃપતન થાય છે, આલ્મણ્યપણાથી બ્રહ્મ થવાય છે અને ખીજા દોષો લાગે છે. એથીજ—‘જેઓ અદેખાધથી મારા મતને અનુસરતા નથી’—એવા જ નથી અગ્રાત અને મ’ માનવીઓને હણાઈ ગયેલી ચેતનાનાળા સમજવા ‘પટે’” સર્વ કર્મોનો લાગ કરનાર માનવી ખીનકુમ આલંબનરહિતપણા વડે લાકડીના ટેકા વિનાના આધણાની પેઠે પતિત થાય છે—આવું અમાઉ કહેવામા આવ્યું છે. એ શ્રુતિઓ આ પ્રમાણેની છે— ‘યે ત્વેતદ્વ્યસૂચન્તો નાનુતિષ્ઠન્તિ મે મતમ્ । સર્વજ્ઞાનવિમૂઢાંસ્તા-વિવિદ્ધિતપ્રાનચેતસઃ ॥’ ‘સર્વકર્મ વહિષ્ક્રુતઃ’ ‘તદ્વિહીનઃ પતત્યેવ દાલમ્બરહિતાન્ધવત્’

વાક “ પરમાત્માનેજ, એકનેજ, શ્રીકૃષ્ણનેજ શરણે જાનુ ”—આ શરણે જતા રૂપ ઇન્દ્રના ભજનનું એ કર્મ યજુ ગણાય છે એ કર્મ વિદિત એટલે વેદોક્ત છે તે ન લાગવાથી એટલે શરણુ પકડી રાખવાથી અને ખીજા કર્મોનો લાગ કરવાથી દોષ લાગતો નથી, એવું નથી અમાઉ કહેવામા આવ્યું છે કે પેતાના કર્મોથી એટલે ઘસ, દાન, તપ, નિલ્પનેમિત્તિકે કર્મોથી ભગવાન નુ અર્ચન અને નામસ્મરણ અને કીર્તન મારા વગેરે લક્ષણના કર્મોથી ભગવાનનું અર્ચન શ્રુતિ રત્નિથી આગ્રહ કરાયેયું છે, તેથી તે નિશ્ચિત છે તે બેકેને—સ્મરણ અને કીર્તનને—લાગવાથી નિશ્ચિત કર્મોનો લાગ કરવાનો દોષ લાગુ પડ્યા વિના રહેજ નહીં ‘પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ માફ શરણુ છે’ એમ માનીને પૂર્વોક્ત દૂષિત કર્મોનો તો લાગજ કવો ઘટે અને દૂષિત કર્મોને ચાલુ રાખના નજ ઘટે એમ તો કહ્યું છે અને સમજાવ્યું છે તેમ ‘પરમાત્મા માફ શરણુ છે’ એમ બોલવું અને માની લેવું અને અમોલ, અક્રિય બે માસના બાળક સમાન માતાના બોલે બોલ્યા તમે તમને માની લ્યો—એવું તમારાથી જનનું અસક્ય છે જીવમાનનો આચારો યા શગલુ ભગવાન છે, એમ બોલો તોપણ છે અને માની લ્યો તોપણ છે અને ન બોલો કે ન માનો તોપણ ભગવાન જીવેલું અને આખા રિચનું શરણુ જેજ

આ પ્રિતિમા = શરણુ એટલે—હિંદુસ્તક, પાળક, પોષક, રક્ષક, પરમપદ-દાયક એક પરમાત્માજ છે—એવો ભાવ સતત સેવવાની ભાવનિષ્ઠામા રહીને પ્રાર્થના કરતી ચાલુ ચાકડનિષ્ઠાનો બાન ” સ્થિતિમા અગડીએ તાપતી માતાના

ખોળામાં બેઠેલું બાળક દાઘ યા યમ લાંબો કરીને સગડીને અફળે તો દાઘ્યા વિના રહે ખરો કે? બૂખ્યુ થાય એ વખતે રોયા વિના યા માતાના સ્તનને પકડ્યા વિના માતા ધવસાવે કે? સ્તનને મોંમાં મૂકીને દબાવ્યા વિના અને ચૂસ્યા વિના મોમાં દુધ આવે કે? માતાને શરણે બેઠેલું કે સૂતેલું બાળક કંઈના સ્વાગાસાગના સ્નાન વિના કંઈ અને અકર્મોથી જેમ દૂષિત થાય છે તેમ તમને તો વધુ લાગે એનું શું કહેવાનું રોય?

શરણું મદદથી કંઈથી કૃતકૃત્ય થઈ જવાનું હોય તો બ્રહ્મનિષ્ઠો કંઈ કરેજ નહીં, એવું શરણે ગયેલા ગૃહ્યજ્ઞને પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહી દીધું હોત કે તેણે કંઈ કરવાની જરૂર નથી. પરંતુ પોતાનાજ શ્રીમુખથી બોલ્યા છે કે:-

‘યેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ’ ‘નિયતં કુરુ કર્મ ત્વં કર્મ જ્યાયોહ્યકર્મણઃ’
 ‘કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે’ ‘ન કર્મણામનારંભાત્’ ‘ન હિ સંન્યસનાદેવ
 સિદ્ધિ સમધિગચ્છતિ’ ‘તસ્માદસક્તઃ સતતં કાર્યં કર્મ સમાચર’
 ‘મત્કર્મકૃન્મત્પરમઃ’ ‘યજ્ઞદાનતપઃ કર્મ ન ત્યાજ્યં કાર્યમેવ તત્’
 ‘ઉપનયનં વેદાધ્યયનં ફલવન્તિ ચ કર્માણિ’ ‘દારાન્કૃત્વામીનાધાય
 કર્મણ્યારમન્તે’ ‘પાણિમ્રહ્ણાદિ ગૃહં પરિચરેત્’ ‘ઉદેતિ સૂર્યે પ્રાતઃ-
 જુહોતિ’ ‘યાવજ્જીવમગ્નિહોત્ર જુહોતિ’

ભાવાર્થ:- ‘સ્વધર્મ વિગુણ પ્રતા શ્રેષ્ઠ’ ‘નિયતં કર્મ કરો, અકર્મી કરતાં કર્મી શ્રેષ્ઠ’ ‘સંન્યાસ લેવાથી સિદ્ધિ મળતી નથી’ ‘તે શરણથી આસક્તિરહિત કરવા થોડા કંઈ સતત વિધિવત્ કરવું’ ‘મારા માટે કંઈ કરતો મારે પરાયણ થા’ ‘યજ્ઞ દાન તપ કર્મ ત્યાગવું ન થટે, કરવાજ નેમ્યે’ ‘જનોષ્ઠ મદદ્ય કરીને વેદોનું પઠન કરવાથી કંઈ કરવાનું સૂચે છે’ ‘પત્ની કરીને અગ્નિહોત્રમન લાધને કંઈનો આરભ કરવામાં આવે છે’ ‘સગન કરીને ઘર માડીને પરિચર્યા કરવી’ ‘સૂર્યોદય સમયે સવારે હોમ કરવો’ ‘આગ્ર્યવન અગ્નિહોત્રમન પાલન કરવું.’

ઉપર પ્રમાણે કંઈનું વિધાન આમ બોલીને કરનાર તે કંઈને ત્યાગ કરવાનું કેમ કહે એનો વિચાર કરવો થટે, મેંકડો શ્રુતિઓ અને સ્મૃતિઓ વડે પણ પોતે શ્રુતિના આચાર્ય હોવને-બ્રાહ્મણો અને બીજાઓ માટે વેદિક

કર્મો કરવા-એવો જે તેમનો સનાતન ધર્મ છે, તે ધર્મીપણુરો પોતાનો એ ધર્મ દોનાથી સ્વધર્મ નડે કર્તવ્યનાનું વિધાન કરે છે તે ત્યાગનું કેમ કહ્યું ?

નિશ્ચયપૂર્વક શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસથી સદેશરૂપિત થઈને આત્મી ત્યો ૩-
સર્વ ધર્મીનપરિત્યજ્ય-એ આ ૬૬માં ૩મે-ના આરભ-વાક્યની લક્ષણા કરતા સિદ્ધ થાય છે કે-‘ સર્વ કર્મોના ફળોનો ત્યાગ કરવો ’ કર્મોનો પરિત્યાગ એટલે કર્મો નજ કરના એમ સિદ્ધ થતું નથી આથી અહીં એ દ્વિતિ થાય છે કે આ વાક્ય કર્મોના પ્રકરણ વ્યાખ્યાનને લગતું છે ૬૫મા શ્લોકમા કર્મોને કરના કરતા પણ મનને પરમેશ્વર સાથે જોડી રાખના માટે ‘ મન્મના મય ’ એવું કહેનામા અન્યુ છે. ૫૬મા શ્લોકમા-‘ યુદ્ધ નહિ કરે એવું તું માને છે ’-૬૦મા શ્લોકમા-‘ સ્વભાવ વડે બધાયેલો ઈન્દ્રિય નહીં કરે તોપણ આત્મ તું મોક્ષથી યુદ્ધ કરીશ ’-આમ યુદ્ધરૂપ કર્મનુંજ પ્રકરણ ચાલે છે બીજા વ્યાખ્યાના ૧૧મા અને ૧૨મા એમ બે શ્લોકો-યુદ્ધના પરિણામથી ઉપજતો અનિરાય નાશ જોનો છે, એના શરીરનો નાશ થાય તો શોક નહિ કરવાનું-કર્મ કરનાજ પ્રોત્સાહન આપીને કહે છે, ‘ શરીર નાશ થયા છતાં આત્મા જે નિત્ય છે, ક્રોધપણ રીતે મરતો નથી ’ એવું પણ સમજાવે છે, તે યુદ્ધ-કર્મ કરના માટેજ અને ‘ તું હાત્રિય છું આજીવિમ ચત્તાનનાનો તારો ધર્મિજ યુદ્ધ રનાનો છે ’ એમ કહીને યુદ્ધરૂપ કર્મ કરવાને શરૂઆતથીજ ભગવાન કહેતા આવ્યા છે મૃદુરૂપે કર્મરૂપ ધર્મનો ત્યાગ કરવો એની ગૃધ સરખી પણ આપાયે આ જ્ઞાનશાસ્ત્ર-મોક્ષશાસ્ત્ર-ગીતાશાસ્ત્રમા આવતીજ નથી

કૈનદ્ય માટેના સાધનની લક્ષણાજ ક્રિયાની કરનામા આવી છે અત રણુમાની વાસનાને મરણે કર્મની ક્રિયા અટકાવવી અનિરાય જે અનિરાય એવી એ ક્રિયાને કૈનદ્ય માટેની વાસનાયુક્ત ક્રિયાની ગતિ દરવી નાખવી એવી લક્ષણા કરનામા આવી છે ત્યાં કર્મ ત્યાગની વાતજ હોય કેમ ? પૂર્વે ભગવાને ત્રીજા વ્યાખ્યાના ત્રીજા શ્લોકમા-લોકેડસ્મિન્નિદ્વિધા નિષ્ઠા પુરા પ્રોક્તા મયાનમ્ । જ્ઞાનયોગેન સાહ્યાના કર્મયોગેન યોગિનામ્ ॥ ભારથે -‘ આ મહર્લોકમા અને આ માનવલોકમા માનવલોકે કૈનદ્ય માટે જે નિઠાઓમાંની એક નિઠાની પસંદગી કરવી ’ એમ સમજાવતું નથી, ‘ જ્ઞાનયોગ ’ વડે સામ્યશાસ્ત્રીઓએ નિધારેલી અને યેગીઓએ કર્મયોગ વડે નિધારેલી ’ એમ સમજાવતું નથી, પરંતુ અપરિપકવ અત કરણુમામા મોક્ષાર્થએ કર્મો

કરવાની નિષ્ઠા યોગીઓએ નિર્ધારેલી અને પરિપક્વ અંત કરણુવાળા સાખ્ય-શાસ્ત્રીઓએ નિર્ધારેલી બ્રહ્મવિદ્ સંન્યાસીઓની-જ્ઞાનયોગની-ધ્યાનસમાધિમાં રહેવાની નિષ્ઠા-આમ બે નિષ્ઠાઓ એક બીજીને ઉપકારક સમજવી; જુદી જુદી મનન સમજવાની નથી. કર્મનિષ્ઠા વડે-ક્રમેને ધધરાપણું કર્યા વિના ચિત્તશુદ્ધિ થયા વિના જ્ઞાનનિષ્ઠા વડે ધ્યાનસમાધિ સિદ્ધ થાય કે અને સમાધિ ભાગે કે? કર્મનિષ્ઠાને જ્ઞાનનિષ્ઠામાં પ્રવેશ કરવાનું સાધન સમજીને આમ બે નિષ્ઠાને કહીને-‘નિયત થયેલું કર્મ કર’-એમ કર્મયોગનોજ આરભ કરવાનું કહ્યું અને કર્મયોગનો આરભ કરીને-‘તું મને વદાલો છું એથી હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું’-એમ છેવટે અપરિપક્વ મુમુક્ષે તો કર્મજ કરવા એનું નિયમવડે કર્તવ્યતાપણું અગસદિત અને હજાસદિત નિર્ધારણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કરેનું છે, અને પછી બ્રહ્મવિદ્ સાખ્યશાસ્ત્રને અનુસરનારા સર્વે કર્મોનો સંન્યાસ કરનારા આર્યદેવે એને પરિપક્વ અંત કરણુવાળા જ્ઞાનયોગીઓ-‘જેઓ આત્મશુષ્પી હોય’-એ વાક્યથી આરબીને-‘મન વડે સર્વે કર્મોનો ત્યાગ’ કરનારા યોગી દોનોજ કર્મભાગ થાય છે’ એનું કહ્યું છે વળી યોગાર્થનો કર્મભાગ કહ્યો તે તો શારીરિક બોજો, આરામો અને વિપચીક્રોનો સમજવો ઘટે જ્ઞાનયોગી પણ કર્મ તો કરેજ છે જ્ઞાનયોગી-એ-તમા રહે છે, નિત્ય ધ્યાનના અભ્યાસ-પરાયણ રહેતા હોય છે, બ્રહ્મ થવાને સમર્થ થાય છે, તેથી પરમેશ્વરને તત્વથી જાણીને પછી તેમાં પ્રવેશ કરે છે-એવું જ્ઞાનીઓનું કર્મોપણું સમજવાને છેવટે બ્રહ્મ થયા પછી બ્રહ્મમાં સમાધિ જવા સાથે કર્મની છત્રાશ્રી થાય છે, એમ સમજીને ધ્યાન કરવું એ સમાધિમાં રહેવાની ક્રિયા વિના બની શકતું નથી કોઈ કર્મ ક્રિયા થયા વિના બને કે?

14

આમ સર્વકર્મસંન્યાસને નિયમ વડે અને એ સંન્યાસની કર્તવ્યતા વડે, જ્ઞાનનિષ્ઠાની સફળતા થવાને નિર્ધારણ કરેલો છે આ લક્ષણુવાળી અગસદિતની જ્ઞાનનિષ્ઠાની સફળતાનો ઉપસદાર કરવા માટેજ ‘સર્વ’ ધર્મોનો ત્યાગ’-એવો સંન્યાસયોગ કરવામાં આવ્યો ॥ એથી આ કર્મના પ્રકરણનું વિષયાન્તર થતું નથી પરંતુ કર્મપરાયણપણુંજ સિદ્ધ થાય છે

15

15મી પરિપક્વ અંત કરણુવાળો બ્રહ્મવિદ્ મુમુક્ષુ યોગાર્થ બનેલો સંન્યાસી થીન પણ ‘સર્વકર્મ’ ભાગી’ હોય એ સમજતું-પગ ધુમ્મ નથી એ થીનએ

હાને શ્રીતકર્મનો ત્યાગ કર્યો હોય, પણ આર્ત કર્મકર્તા તો રહેવુજ જોઈએ એમા કોઇપણ શંકા કરવા જેવુ નથી શ્રીન એટલે વૈષ્ણવ કર્મ-પદ, દાન, તપ, નિત્ય નૃમિતિક કર્મો-કરનારો અને આર્ત એટલે દારી કર્મ-ધ્યાન, સમાધિ કર્મો કરનારો સમજો.

શ્રીન અધ્યાયમા કર્મ શા કારણથી થાય છે અને શા કારણથી કર્મ થતુ નથી એ વિષય કોઇપણ સ દેહ ન રહે તેની ગતિ સમજાવ્યો છે, તેથી અહીં ફરીને કહેવાની જરૂર નથી.

પૂર્વે સે કહી માનવશરીરો વડે બ્રહ્મભક્તિથી ઇશ્વરની પ્રસન્નતા માટે શ્રીનસ્માર્તકર્મોથી-ચિત્તશુદ્ધિનાજ પ્રયોજન માટે પરમેશ્વરનુ આરાધન કરીને અંત કરાવના સર્વે પાપોને, સમૂહા પાપોના પુન્નેને ઘોષ તાપ્યા પછી બરાબર સ્વસ્તકપનુ વિશાન થયાથી ઉત્પન્ન થયેના જ્ઞાનને દઢાવી રાખવાને જ્ઞાનનિષ્ઠાની અપેક્ષા રહે છેજ. 'હું બ્રહ્મ છું' એવી, વળી 'આ બહુ બ્રહ્મ છે, તે હું છું' એવી જ્ઞાનનિષ્ઠામા રહેવાની જામનાઓ અને પ્રથમ પ્રયોજન વિનાના અસત્ વિષયોની અધ્યક્ષ કરનારી દૃષ્ટ કામનાઓ અને સર્વે કર્મો અને શ્રીનસ્માર્ત એવા બધા કર્મો અને કર્મોના સાધનો સહિતનો પરિભ્રમ કરીને પછી જ્ઞાનનિષ્ઠામા પ્રવેશ કરવો એ મુમુક્ષુથી શક્ય થાય છે, ચિત્તશુદ્ધિ માટે તે કરવા ઘટે છે જો તે પૂર્વના જન્મોમા થયા હોય તો આજન્મ જ્ઞાનનિષ્ઠાથી કેવળ માટે થાન કરતો બ્રહ્મરિદ્ધ થનિ થઇ શકે છે નહીં કે આ જન્મમાં એનુ અત કરણ શુદ્ધ થઈ ચૂકેનુ, હોય છે.

નિશ્ચયપૂર્વક સિદ્ધ થયેનું છે કે-શાસ્ત્રોએ કહેલા કર્મોનુ અસત્ વિષય-પણુ મા અસત્ પ્રયોજનપણુ-સર્વ કર્મોન્પરિત્યજ્ય' વાક્યમા છે એનુ સમજવાનુજ નથી 'બ્રાહ્મણાવિવિદિયન્તિ યજ્ઞેન દાનેન'--એમ વગ, દાન વગેરેની કૃત્યવત્તા પડિતો પાસેથી સલાખાય છે વળી પોતાના કર્મોથી પરમેશ્વરનુ અર્ચન કરતુ એનુ પણ શ્રુતિ કહે છે. કારણકે ઇશ્વરનું આરાધન કર્મધીજ થાય છે અને તેનુ પ્રયોજન છે ચિત્તશુદ્ધિ તથાપિ કર્મ કરવુ ન કરુ એ અજ્ઞાનનો વિષય બેદશુદ્ધિનુજ કારણ છે પોતાનુ અને સત્યનુ એકપણ જોનારા વિદ્વાનને કર્મની અપેક્ષા રહેતી નથી.

આ બધું દૃશ્યમન નિશ્ચ જાણ છે, તે 'હુ છુ' એવું જ્ઞાનનું હોવું અને કર્મ કરવાની જાણના થતી એમ જ્ઞાન અને કર્મનો એકબીજાની વિરોધીઓનો સદ્જ્ઞાન બનવો અથોચ છે જેની ચિત્તશુદ્ધિ થઈ છે જેને ચિત્તશુદ્ધિનું કાગ-જ્ઞાન ઉપશ્ચ ગણુ છે તેવા જ્ઞાનીને કર્મોનું પ્રયોજન શ હોય ? કર્મ જ્ઞાનનું જેને પ્રયોજનજ નથી રહ્યું તેને માટે ક્રમોનો પરિત્યાગ યુક્ત છે

જ્ઞાનરા નીને-મિથ્યા, મુખ્યદુષ્ણ આપનારા જ્ઞાનોક અને પરનોક અને ભોગપ્રાપ્તિની લાલચ આપીને કર્મોની પ્રેરણા કરનાર, વેદો સાથે કોઈ પ્રયોજન નહીં હોનાથી, સર્વનો પરિત્યાગ કરીને આત્માને શોધવાની જરૂર નહીં હોનાથી સ્વાધ્યાયની પણ જરૂર નહીં હોવાથી વિદ્વાનનો ક્રમોનો પરિત્યાગ યુક્ત છે અપરિપક્વ મુમુક્ષુ ગૃહસ્થનો કર્મત્યાગ હરગીઝ શક્ય નથીજ અને ગૃહસ્થ ધરખારનો ત્યાગ ન કરે તો એ યજ્ઞિકવ થવો શક્ય નથી

નાર, જ્ઞાનનિષ્ઠા જેને પ્રાપ્ત થયેલી છે એવો આજ્ઞ સંન્યાસી ઉત્તમ જ્ઞાનનિષ્ઠ હોય તે જો કર્મ કરે છે તો તેને પાપ લાગે છે યા તેને કર્મ કરવાની શ્રુતિ મના કરે છે યા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ મના કરે છે એવું પણ સમજવું ધણુ નથી જરૂર એથી પરમેશ્વર મર્કતા પર પ્રીતિ કરે છે, એ જોતા એની પ્રીતિ સપદન કરના માટે કર્મ કરના કે નહીં એ પ્રશ્ન જે ઉદ્ભવે તો તેનો ઉત્તર એ છે કે જ્ઞાનનિષ્ઠા વડે પ્રાપ્ત કરેથી અધિશાધિ પ્રાપ્તિ પરમેશ્વરની કૃપાવન કરના માટે થાય તો કોઈપણ પ્રકારનો પાપ નહોતો નથી 'જીવેશાવામાસેન કરોતિ' આ શ્રુતિ અનુસાર અને જ્ઞાનનિષ્ઠ હોય, પણ છે તો એ શરીરધારી-ખરો કે નહીં ? અને એ વિદ્વાન છે પણ શરીર ધારી હોવાથી અથથ તો ખરો કે નહીં ? શુભ ખરો કે નહીં ? માટે માર્મિક આભાસિ અસત્ય સ્વરૂપનો પરિત્યાગ કરીને માયા અને એનું કાર્ય-તેની સાથે સંબંધ રહિત નિત્ય નિરતર નિરાભાસ નિઃક્રિય નિઃશ્ચિન્તા સાંત અનત અનાદિ, સમ્યક્જ્ઞાનદ્વ એકરસ પ્રમાણાતર અન્યથા પરિપૂર્ણ અદ્વૈત પરબ્રહ્મ એવો જે 'હુ' એની જે ઉપાસના કરે છે એના વધર્થદર્શી સત્ત્વનિષ્ઠ જ્ઞાનવિદ્ શુભ પર વધુ પ્રાપ્તિ થનાનો સભર છે 'મારા પૈભનો એ નિર્વાદ કતો હોવાથી જેમ રાજા પોતાના લશ્કરના અધિક જગ સરદાર અથે પ્રીતિ કરે છે તેમ હોવાથી એના પર અધિક પ્રીતિ કરે છુ' એવું ભગવાને

કહ્યું છે ‘પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોડત્યર્થમહ સ ચ મમ પ્રિય’—આ વાક્યથી સમજાવે છે કે—‘અહાન્નિ પૃથ પરમેશ્વરની પરમપ્રીતિ છે’—એ કથન યુક્તજ છે જેમ અધિક શુભાશા મુત્ર પર પિતાની અધિક પ્રીતિ હોય તેમ આથી સિદ્ધ થાય છે—‘પરમેશ્વરના નિર્ગુણ, અભાયિ-અવરૂપને પ્રાપ્ત કરનાની ઈ-ત્ર વડે શ્રદ્ધા, મનન, નિદિધ્યાસનમાળ્ય શ્રદ્ધા વડે પ્રવૃત્ત રહનાર પર સમનિર્ભરાળા માનવજન મુમુક્ષુ પર પરમેશ્વરની પરમપ્રીતિ છે

નાક આથી એવું સમજવું પડતું નથી કે—‘જરૂર ‘સર્વધર્માન્પરિત્યજ્ય’ એ કહીને ધર્મનોજ, ત્યાગ કરવાનું નિધાન કરવામા આવે છે—અધર્મના ત્યાગનું નહીં’ જે એમજાતોય તો અધર્મ તરફ પ્રવૃત્તિ થતા સાગે એવું પણ આથી સમજવાનું નથી કારણકે માસાદાર ન કરવો એવું પ્રથમ કાયા ભક્તિ માટે કહેનામા આવેતું તેનો જેને ત્યાગ નેયો છે એનાને પાછની અવસ્થામા માસાદાર માટે ઉચિ થતી સલાવિત નથી જેણે પશ્ચિત્તામ કર્યો છે, એના સંપાસીએ અહમ્યર્થ પાળનાનું હોત છે, ગૃહસ્થને ઘેર બિદામજાજન પ્રરાનું હોત છે, તેને ફરીને પશ્ચીને ઘર માકનાનું મન થવું નથી, તેમ દુઃકગો પર તેની પ્રવૃત્તિ કેમ અભવે? તોપણ ‘ત્યજ ધર્માધર્મ’—‘ન તેષા ધર્માધર્મો’ = ધર્મ અને અધર્મનો ત્યાગ કર’—તેઓને ધર્માધર્મ નશુજ નથી’ એ શુનિઓ અનુસાર ‘સર્વધર્માન્પરિત્યજ્ય’ એ વાક્યમા અધર્મના ત્યાગની વાત પશુ આની ભવ્ય છે

અતુનને જાગવાને જો કે કહ્યું છે—‘ધર્મને અને અધર્મને ત્યજ’ કેમકે એને અધિમાર અન્યાસનો નથી, તથાપિ એ કથન મુમુક્ષુ આત્મજ્ઞને બોધ થવાને માટે કહ્યું છે કારણકે અશુનને નિમિત્તજ મનારામા આવેનો છે બધી નામનોમા ‘બધા ધર્મોને છોડી દે એવું પણ એના માટેજ કહ્યું છે’ એવું સમજવાનું નથી જ્ઞાન અને કર્મ—અધિકાર અને તેજની પેડે પરસ્પર પ્રતિ યોગિ છે મોક્ષાર્થએ પરમાત્મા વિના બીજાનો આશરો ન કરવો એવું નિશ્ચિત સ્વચ્છ કરેતું છે તેજા સર્વધર્મોને ત્યજવાની પ્રિધિાડે સર્વનું સંપાત્રપણું અને એજ પરમેશ્વરનું સરલું હિપકારક ગણ્યું છે ‘અયમાત્મા બ્રહ્મ’ અને ‘તત્ત્વમસિ’—શુનિઓ વડે અહિ અને સ્વસ્વરૂપનું એટલે આત્માનું અંકથ અતિપાદિત થયેલું હોનાથી, ‘અરથૂન, અનઅણુ વાણુટ્ક નહિ હોનાથી અને તે બધું બ્રહ્મ હોવાથી’ શુનિઓએ જગતન આરોપણુ રૂપે સર્વનું

અમમાનપાત્ર નિરૂપણ કરેલું હોવાથી, 'એકજ અદ્વિતીય બ્રહ્મ'-'એકજ એ આત્મા મયેસો છે'-'એકજ રૂઢ છે તેને રચાને બીજો કોઈ નથી'-'ચોરે શ્રુતિઓથી સ્મરનુંજ એકયાનું અવધાન્ય કમળાથી સંગતિ, વિગતિ, સ્વમત, ભરદિન, નિત્ય, શુદ્ધ, ભુદ્ધ, મુક્ત અભાવ, અપૂર્વ, અનપ, અનતર, અમલ અખડિત, એકરસ, અદ્વિતીય પરમબ્રહ્મ એવો જે હું તેના શરણમાં જાત અને સર્વ આ બ્રહ્મ છે, તે 'હુ હુ' એવું પ્રત્યેક વસ્તુને તું માની લે "

"સાધકનું જ-અર્હ-ધ્યાનનો અભ્યાસ કરવામાં આવતો હોય એ દાસતમા -નિશુદ્ધ બુદ્ધિવાળો યજ્ઞને, ધારણાવાળો યજ્ઞને, પોતાને નિયમિત કરીને શબ્દોને નદી સ્વાભાગીને, સિંધોના સિંતન નદી કરીને કેશમળ અને દૃષ્ટિનું રચાપનનું નિયમન કરવામાં આવેલું છે"-એવું સમજવું ઘટે છે 'હુ અને આ બધું બ્રહ્મજ છે' એમ પ્રત્યેક દાદાએ પોતાનું અને સર્વનું દરમિયાન નામ રૂપ વગેરેનું મદલું નદી કરીને ક્ષત્તેજ જોતો ઉત્તમ બ્રહ્મવિદ્ તું હુ, માટે જોતો એસતો ઉભો રહેતો અને સૂતો, અથવા બીજરીતે હો તો-સર્વન માફ પરમમહાનુંજ ॥ અનુસંધાન કર"-એવું બોધેલું છે એમ સમજવું ઘટે છે

અને પછી એમ સમજાવીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે-"આ પ્રમાણે જોયેલું, અર્થ કરેલું, સામયેલું, માનનામાં આવેલું, અનુભવેલું બધું સર્વદા બ્રહ્મ છે એવું માનનારા અને જોનારા તને અને એવા બીજાને હું પર-માત્મા-મારા આત્મા માનીને જેમ આપથી વસ્તુ જોવાય છે તેમ મને જોનારને આત્માવ્યતર રૂપિથી માનનારને હું સર્વ જગત્તે દાનર હોવાથી સર્વે પાપોથી છોડાવીશ મતનય કે-જ્ઞાનરથી, જન્મમરણથી, પુરુષપાપ મોંથી, પાપનાં કામોંથી હું છોડાવીશ સંસારબધથી હું મુક્ત કરીશ ' ઓહો ! પ્રભુપ્રેમીઓ ! દયાળુની કેવી દયા છે ?

પ્રભુપ્રેમીઓ ! અથવા બીજરીતે બીજા શબ્દમાં વિશેષ અપહતા થવા માટે હું-એ દયાળુ ભગવાનનો-જીવોને મુક્ત કરવાને એકરે પોતાના જેવા બનાવનાનો ભાવ (કરણકે જીવો પરમેશ્વરમાંથીજ ઉદ્ભવેલા હોવાથી) તમને સમજાવના ચાહુ છું કે- અનિષ્ટાથી ઉપજતી કામનાથી થતા કામ્યકર્મોંથી, પ્રમ્યકર્મોંથી થતા પાપોંથી વારવાર જન્મ થવાના, મરવાના તેમજ જ્ઞાનવસ્થાના હું ખના જોગવાના પ્રસાદમાં તજાતજા શરણે આવેલા સર્વધર્મસાગી શાની

જ્ઞાનનિધામા રહેતા ધ્યાનાસ્થિત સમાધિસ્થ વિદ્વાન મબવિદ્ મુમુક્ષુ માનવ
છે ને મારા આત્મા સમાન પ્રિય છે, તેમને સદતર મુક્ત કરીશ'—એવું
મ્થન આ ૬૬મા શ્લોકમાથી સમગ્રાય છે ત્રદ્વા કરીને માની લ્યો—

વગી આગળ વધીને અર્જુનને નિમિત્ત કરીને જીવોને બોધ કરે છે— હે
શ્રેષ્ઠ! નિત્ય કુટસ્થ ચિદ્રૂપ પુરુષ ૭ છુ—એવું તમે પણ તમાગ આત્માને
એટલે તમને પોતાને નિત્ય, કુટસ્થ અસંગ, વિન્માત્રરૂપ છે, એવું જ્યારે
નિરાન તમને ઉપજે અને, એના રાસ્વરૂપનો આત્માના પ્રપચ સમો તમારો
આત્મા પ્રારાના લાગે ત્યારે એ પ્રકાશ વડે દેહ, ઈન્દ્રિયો નગેરે સર્વ દ્રવ્ય
તેમના ધર્મ, તેમના કર્મ, તેમની હાનન કાયેના સમધરહિતજ તમને પોતાને
આમાશ પેઠે અસંગ, વિમરહિત પરિપૂર્ણ, એકરસજ સર્વદાસજ પ્રદ
સરીને સર્વને ' પોતેજ છુ ' એવું પ્રદણ કરાવીને અવિદ્યાની ઉપજતી
ભના અને કર્મો અને કર્મો—મધા વિપરીત જ્ઞાનને અશે નાશ કરાવીને
પૂર્ણ ચિદાનંદરૂપે ' છુ છુ ' એવી તમારી અથગ દૃષ્ટિને કરાવીને સદા
૭ મુક્ત છુ એવો તમારામા જાર ઉપજાવીશ

વગી ઉમેરીને એ ભગવાન કહે છે આ પ્રમાણે તમને પોતાને અનિદ્યા
અને તેના ક્ષાપાના અધાથી નિર્મુક્ત નિર્વિદાય થવ છે—એવી જાનત ॥
વિદ્યનરાગા સક્ષાત્કાર કરેલા બનાવીને આ વર્તમાનદેહ વડે જીવતાજ મુક્ત
કરીશ તમારે કેઈ શોક કરવાનો નથી તમે જ્યારે સાક્ષાત્ આ મા રવરરૂપથી
બન્યા પછી તમને શોક શાનો? જુનિ-તત્ર કો મોહ કો શોક વ્યવવ
મનુપશ્યત — આ પ્રમાણે પોતાનું અને જ્ઞાનિનું એમ સમજનારા વિદ્વાન
ગોકરહિત બને છે એવું આ જુનિ પણ કહે છે

હ માનવજીવો! પેતાની એકતા જાણ સથે મા પ મેશ્વર પરમાત્મા
શ્રીકૃષ્ણ સથે એને મારી સાથે તમો કરશો બધા ધર્મોને તજીને અને મારે
સરજો આનીને તમને બધાને મુક્ત માનશે તામું તમને શોકભાવ વિનના
બનાવી દર્શા મારાથી તમે જિત છે એવું માનનારા મૂળેજ શોક થાય છે
પણ ' હે પરમેશ્વર! તમેજ આ બધું છે અને તમે જે આ બધ તે
છુ —એવું જોનાગ તમેને શોમ લેવજ નહિ આતુ જોનારા વિદ્વાનને શોકનો
અનન્ય હોય શોમનું કેઈ મરણજ ન દોષ માટે તમે શોક ન કરો —જેમ
અર્જુનને તેમ તમને શ્રીકૃષ્ણ કહે છે

અથવા પ્રભુપ્રેમીઓ! માની લ્યો—‘જે બીજા અધ્યાયના અગિયારમા શ્લોક વડે અર્જુનને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું—‘અશોચ્યાનન્વ શોચસ્ત્વ’—તેનો ‘સર્વં ધર્માન્પરિત્યજ્ય’—આ શ્લોક વડે ‘મા શુચ’ એવું અતે પછીને—ઉપસહાર કરે છે.

અહીં તમોએ જરાજર લક્ષમાં રાખવા જેવું છે કે—‘જે પેતાણુ કતાપણુ જ્નેતોજ નથી અને જેને જ્ઞાનભાવ, તેને શોક થતો નથી એવું કહેવામાં આવ્યું ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ શોક દૂર કરે છે એવું મતવ્ય ઉદ્ભવતું નથી પણ ‘દુ દેહ છુ’—એવું મતવ્ય કરનારને શોક કરાવીને પછી ‘દુ આત્મા છુ’—એવું શરણે આવેવાને સમજાવીને એના શોકને દૂર કરે છે—એવું સમજવું વડે.

આ પ્રમણે નિર્વિશેષ એક પરમશક્તિને પોતાના આત્માને સમજીને એ પ્રમાણે પોતાના આત્માને એ જ્ઞાતિ પરાયીને અનુસધાન કરનાર વિદ્વાનને જ્ઞાન થાય છે અને એના નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાનવાળાને વર્તમાન દેહમાં દેવ-વતો અનુભવ થય છે અને એને જાણીને પછી એ વિદ્વાન એમાં સમાય છે એવું પ્રથમ નિરૂપણું કર્યું છે જેનું દ્વિતીયા અર્ધા નિરૂપણું કરવાની જરૂર નથી આથી હવે તમને જરાજર મનજમા આવ્યું છે એવું માની લઉં છું કે—તમે જ્ઞાન અને ધર્મનો સાધનસાધ્યલાવ નિરૂપિત થોં છે અને તમને તેથી સિદ્ધ થયું છે કે—ધર્મકાંડ અને જ્ઞાનકાંડ મોક્ષનું કારણ છે અને સસગથી ઉપજતી લક્ષિતી પ્રેરાઈને માનવજીવો મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નશીલ થય છે—એ માટે રાખો.

૧૧૧ મહાસમ કથાથી—આપણે બધા ધર્મને લાગીને ભગવાનો શરણે જાય તો બકિત ઉપજે એવો વાતાવરણ સ્વીકૃત સસગ થઈ વિના પ્રભુ પર પ્રેમ થય કે? પ્રભુ પર પ્રેમ થવા વિના પ્રભુભક્તિ મળે કે? પ્રભુભક્તિ મળ્યા વિના પ્રભુ રાજી થાય તો કમકાંડના કર્મો કરવા રચિ થાય કે? નિષ્કામ મોક્ષ થયા વિના ચિત્તશુદ્ધિ થાય કે? ચિત્તશુદ્ધિ થયા વિના જ્ઞાનકાંડમાં અનુપાત યઈ શકે ખરો કે? નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાનજ્ઞાન વિના જ્ઞાનનિષ્ઠામાં રહેવા કે? જ્ઞાનનિષ્ઠામાં રચિત થયા વિના જ્ઞાનનિષ્ઠા ઉપજે કે? જ્ઞાનનિષ્ઠા મુદ્દત થયા વિના સમાધિ લાગે કે? મમધિ લાગ્યા વિના જ્ઞાનકાંડમાં પ્રવેશ થાય

કે ? ત્વકાઝમા પ્રવેશ થયા નિના નિદેહકૈન્દ્રિયગુણનો અનુભવ થાય કે ? નિદેહકૈન્દ્રિયગુણથી અનુભવાતી શાક્તિશ્રિતિ અતકાલ મુખી ટપ્પા નિના મોક્ષપાપ થાય કે ?

મર્મ એન્ડે ગુણ મા સ્વભાવ એવો અર્થ આપણે ગ્રીશુ ખીગત અધ્યાયમા આત્માના ગુણો અને શરીરના ગુણો નમને કહેવામા આવ્યા છે, જે આ પ્રમાણે છે—શરીરના ગુણો (૧) જન્મતુ (૨) મરતુ (૩) વૃદ્ધિને પામતુ (૪) ક્ષીણુ થતુ (૫) પરિણામને પામતુ અને (૬) લયને પામીને ફરીને દેખાતુ—આ છ ગુણો છે આત્માના ગુણો—(૧) પ્રાણીમાત્ર પર દયા કરતી (૨) શાંતિ (૩) ઇશ્વરદિતપણુ (૪) પ્રાન્ધવશપણુ (૫) અભોભી પાણુ (૬) મર્ત્ય (૭) રજ્જ્વરદિતપણુ, અને (૮) અભય—આ આઠ ગુણો છે શુ આ શરીરના ૭ અને આત્માના આઠ—એમ ચૌદ ગુણોનો એન્ડે ધમેતિ લગના ? આનો નિચાર કરીશુ મોક્ષપ્રાપ્તિ કેમ થાય એનોજ અની નિચાર પ્રધન હોવો ઘટે ૮

‘દેહ નથી’ એવું ‘તત્ત્વમસિ’ એટલે ‘તુ તે બ્રહ્મ છુ’ એવા ગુણના વેદાન્તના ઉપદેશથી બરાબર સમજી શકાય છે આપણો આત્મા બ્રહ્મ છે અને આપણે આત્મા છીએ એ પણ ગુણના ઉપદેશથી બરાબર સમજી શકાય છે ‘મારો પગ લગડો છે, મારો હાથ વડો છે, હું કાળો છું હું નરો છું, હું બોનડો છું, માથે ના દુર્ગંધને પારખી શકતું નથી માઝ મન ચચળ છે મારી બુદ્ધિ કુદિત છે મારો અહધર દુષ્ટ છે માઝ શરીર દુનગુ છે’—આમ એ નનારો શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે શરીર પોતાની અને અન્યવો પોતાની ઓડોને કહી શકતા નથી જડ છે અને શરીરના ગુણોને તમે જાણ્યા છે કોઇપણ વસ્તુમા જે ગુણ પ્રસિદ્ધ હોય તે તે વસ્તુ છે—એવું સમજતું એવો ન્યય છે એક પાગલ માનવી રાજ્યનો પેશાખ પહેરે તેથી તે રાજા કે રાણી મનાતા નથી પરંતુ તેની શક્તિ આજ્ઞા કરવાની અને આજ્ઞાને માનનારા માનવીએને આજ્ઞાને અનુસરતા થઈ જતા બેસાર્થી રાજા રાણી હોવા સિદ્ધ થાય છે આ દાખલાથી મનક શરીરને તમે જુઓ એ શરીર કયો ગુણ પ્રસિદ્ધ કરે છે ? આત્મા નિત્ય છે અજન્મ છે, અવિનાશી છે, અવિમરી છે ચૈતન્ય છે, જ્ઞાન છે, સુખ છે, આનંદ છે — એમ શુનિ અત્માને વર્ણવે ૬ બ્રહ્મ કરો કે તમે દેહ નથી પણ આત્મા છો શરીરના

ધર્મો એટલે ગુણો આત્મા માટે પગથા થયા, તેમને મુમુક્ષુએ ‘હુ આત્મા છું’ એવી ઉપાખ્યાયી લગ્ન દેવા થટે એ સિદ્ધ થઈ જાય છે હવે આત્માના ગુણોને ત્યજ્યા ? આ પ્રશ્ન ગંભીર વિચાર માગે છે.

“શુ દયા ન કરવી ? શુ નિવૃત્ત ન રહેતું ? શુ ક્યાં કરની ? વરધધા ન કરવો ? આત્મી કે જા માટે ખાનાનું કે પાને સામગ્રી ન લાવવી ? શુ નાખ્યાદુશ કરતું-સગાનો વિયોગ થાય તો પશુ ? ટાઢથી રક્ષણ કરના કાનગ મેળવવા ધન ન કરવો ? સર્પના ઉપર પગ મૂકીને ચાલતું ?”-ધર્મોને લજવાની વાત આજગનાર આ પ્રશ્ન કરી શકે છે અરે, તમને સહજાથી પણ દેગે કે -કરતે દાસ કરી એથી એ પશુ-હરણ-ચગો અને મનુષ્યશરીર વડે નેનાતો મોક્ષલાભ એ ન મેળવી શક્યો અને ફરીને મનુષ્ય-જાતિય ચક્રને બૂન સુધારી મુક્ત થયો નિવૃત્ત નદિ થનારા ચિત્રકેતુ અને પ્રતાપવાનું જેવા દૈત્યો દયા ધન હોના વૈભવને જોઇને ક્યાંથી જગત્ત અધનાત્યોએ-શિવનોએ-ધનાત્યોને લૂનીને હેઠં જર સુધીના ખૂનો ક્યાં અપિદ્વાન અને અવૈરાગી લોકોને મક્ત ખાવાનું મગે તો પ્રમાદી અને આળમુ પ્રજા માનવજીવનની સરકૃતિ અને આદર્શનો નાશ કરનાર પ્રરણુશ્રૂત ન બને કે ? સગાના મૃત્યુના વિયોગથી મોઝ ન પ્રે એના માનવી બને, તો પ્રજામાંથી પરાપમાર અને હમદર્શીના ગુણો નષ્ટ ન થાય કે ? શિયાળામાં ગરમ કાનગા જેમને ઝોદવાને નથી મળ્યા એવા મરીમ માણ્યોના ટાઢથી મોત થતા તમે નથી માલખ્યા ? સર્પ પર જેનો ભૂપથી પણ પગ પડી મયો હોય એના માનવીઓને સર્પો વરયા છે અને મરી ગયા છે એનું તમને સાચું નથી લાગતું ? આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તરો અતોદકારક ન મળે તો મોક્ષલાભ અપૂર્ણ કહેવાય

માનગો ! બધા પ્રશ્નોનો એજ જ ઉત્તર છે જે આદ ગુણો મોનમ મુનિએ વ્યાખ્યાન કરેલા છે તે-‘હું દેહ નથી પણ આત્મા છું, આ બધું જે છે ‘તે જલ છે’-‘તે પુ છું’-એના જાવથી આત્મોપાસના કરીને શુદ્ધ થયેલા માયિત આભાસિક આત્મા લેગમના (વિદ્વાનના) છે વિમુક્તિ માટે આ વિદ્વાનને ખ્યાનાખ્યાસ અને ચિત્તશુદ્ધિથી ઉપજેલા રસતરૂપની જ્ઞાનનિશાનડે અમાધિની અપેક્ષા-આહ્વારિયિને અતઙાવ સુધી ટકાવી રાખવાને હોય છે જોનમે વર્ણવેના આરે ગુણો સમાધિ દશામાં રહી રકનાના ઉપાયો છે, તે ધર્મો

સમગ્રજ નહીં જરૂર એ ધર્મેનું પાનન આસન્નિરહિત યધનેજ દરનાનું છે
 વગી સાદમો કોઈ દાનના હોનાના તો નથીજ કેન-ચાર્થી ઉત્તમ પ્રભનિ
 આમન્નિતારો હોવો અસંભવિત છે સર્વે ધર્મેનિ મરવા અને સમગ્ર સગ
 રહિત થવા માટેજ છે. સગરહિતપણ કેન-યનુ મરણ છે અસમત ઉત્તમ
 કોટિના પ્રભનિષ્ઠના ભનામૂરા બધા ધર્મે છૂગી જના છે બધાના સ્વરૂપવાળો
 પ્રભનિ ધારે તો-બુખ્યા વાડને ગાયનો શિકાર કરતો અટકાવી રોકે છે કાગી
 પર નહનાર માણસને બચાવી રોકે છે પરણુ બુખથી વાડ મરી જાય અને
 યુદ્ધેગાર મચી જાય એવી વિપત્તિ એ કરતો નથી દધિવાર તો એની પામે
 હોયજ નહીં કારણકે એ સમર્થો છે આઠીદશા પછીજ બધા ધર્મે એની
 મેગે પૂગી જાય છે ત્યારે બધા ધર્મેનિ હોડી દેવાનો બોધ-સારીરિક બોગો,
 આરામો અને વિપન્નનદો અને તેમના માટે થના કર્મો અને કર્મે માટે થતી
 ક્રિયાઓ અને ક્રિયા માટે થતી કામનાઓ જે સદિ ગ્રાણુ શુભો અને તેનાથી
 ઉપજતા કામદિ ૮ વિકારો જે પ્રકૃતિ અને તમારા સ્વભાવના છે તેમને
 ત્યજીને શરણે જનાનું સમજી લેવાનું રહે છે તરણુકે આ કથન ખાસ મરીને
 મુદ્ધને કોના આજ્ઞા છે, અપરિપકવ મુમુક્ષુન કોવામા આનુ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આ વિષય સત્સમર્થી ઉપજતી ભક્તિનો છે મુદ્ધ-વેદ્ય
 માટે પ્રવ નથીવ થઈ શકે છે ભક્તિ ડાના બેધથી પછી કર્મેકાડ, પડી
 જાનના અને ત્યાર પછી પ્રભકાડમાં જઈ શકે છે તે પણ ભક્તિ વડેજ અને
 તેથીજ બગનાને કલ્પ છે -“આર પ્રકારના ભક્તોમા ‘જાનયુક્ત ભક્ત’
 માગે પ્રાજ , અંતે મને પ્રિય છે કારણકે તે સાક્ષાત્ પરમેશ્વર પ્રભ છે”

સ્વીકાર કરે છે તેથી તેમને દોષ લાગતો નથી. વળી પોતાનીજ માયાથી ઉપજેલાં ગદાઓનાં શરીરોનો નાશ કરે તો તેથી તે દોષ તેમને લાગતો નથી. વળી રાક્ષસોના આત્મા પશુ પોતેજ છે. તે છતાં લાગણને દોષ લાગતોજ નથી. વળી એમના પોતાના માટે એમને કશું કરવાનું હોતું નથી; જ્યારે માનવજીવો માયાની મરજીથી ખેંચાયતા તેમના શરીર માટે બધું કરે છે, તેથી તેમને દોષ લાગે છે. માનવી જીવોએ કેવળ માટે માયાની સત્તાથી મોકળા થવા પ્રથમ માયિક બદ્ધ જેવા થવા માટે પ્રયત્ન કરીને, સિદ્ધિ મેળવીને, કિયારહિત, કળાગહિત, સાત થતું એવો ધ્યેય માનવ જીવનનો છે. માયિક બદ્ધનો સ્વભાવજ લક્ષ્ણો ત્રયે વિષમ હોય છે તો મધુસૂદનીશ કરવાને પ્રયત્ન થયેલા બ્રહ્માન શ્રીકૃષ્ણે રાક્ષસોને મારવાનું વિષમ કૃત્ય કહ્યું અને તત્વથી એ ‘શુદ્ધ-શુદ્ધ-નિર્વિકાર’ છે, એવું બોલીને શત્રુભાવથી ચિંતન કરનારા રાક્ષસોનો ઉદ્ધાર કર્યો એવું બોલતું બધનેસણ છે.

જેને કેવલ કહેવામાં આવે છે એ બ્રહ્મતત્ત્વ છે. આ બ્રહ્મતત્ત્વમાં કેવલ માટે સમાર્પ જન્મ માટે લક્ષિતવદેજ મુમુક્ષુઓએ પ્રયત્નશીલ થવાનું હોય છે અને એટલાજ માટે માનવજીવોને ગોકમુક્તા થવા માટે પ્રકૃતિના બધા શુભો આ ધર્મોનો ત્યાગ કરીને ચરણે જવાનું કહેવામાં આવ્યું છે. બ્રહ્મતત્ત્વ તો છે-માયિક, શારીરિક ધર્મોથી વિના; ધર્માધર્મથી, સત્યાસત્યથી, જ્ઞાનાજ્ઞાનથી, શુભાશુભથી, જ્ઞાનકર્મથી, નિષ્કામનિષ્કથી, માયાથી, પ્રકૃતિથી, સ્વભાવથી મિત્ત-” ૫૨-નિલ શુદ્ધ શુદ્ધ મુક્તા નિર્વિકાર સાત કિયારહિત કિયારહિત-ઉત્તમોત્તમ-” એક-”અમાયિક કેવલસ્થ છે.”

આ બધું શ્રવણ કર્યા વિના સમજાતું નથી શ્રવણ કરવાનું સત્સંગ થતો હોય ત્યાં જવાથી બની શકે છે સત્સંગથી બહુજ મહાન ફાયદો છે. પ્રલસીદાસ કહે છે.—

‘વિનુ સત્સંગ ન હરિકથા તા વિનુ મોહ ન ભાગ ।

મોહ ગયે વિનુ રામપદ રહે નહિ અનુરાગ ॥’

ભાવાર્થ:—‘સત્સંગ વિના, હરિકથાશ્રવણ વિના અપાન મટણું નથી. અપાન મટ્યા વિના રામના ચરણ પ્રત્યે અનુરાગ થતો નથી’ રામ એટલે

સર્વમાં રમી રહેલો આત્મા અને અનુરાગ એટલે સમાન થવાની પ્રીતિ અને રામપદ એટલે રામનો ગુણ-ધર્મ.

રામની કથાનું શ્રવણ કર્યા વિના રામનો મદિમા જન્યમાં આવતો નથી. રામની મદત્તા જાણવામાં આવે નહીં લાંસુધી રામ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ અને પ્રેમ થતો નથી; પ્રેમ થવા વિના રામના ગુણો પોતાનામાં આશુવાનું બજત થતું નથી; રામ જોયા થવાને માટે લજ્જત એટલે ચિતન કર્યા વિના અને પ્રીતિ થવા વિના રામને સજી સખવાનાં કર્યો થતાં નથી, પદોપકાર અને પરમાર્થ અને પરાર્થ કર્યો કર્યા વિના રામ પ્રસન્ન થતાં નથી; રામને પ્રમન્ન કર્યા વિના આત્મપ્રસન્નતા ઉપજતી નથી; આત્મપ્રસન્નતા વિના પરાય ઉપજતો નથી; પરાય ઉપજવા વિના આત્મધર્મપરાયણ રહેવાનું નથી; આત્મધર્મપરાયણ બન્યા વિના સ્વસ્વરૂપજ્ઞાન થતું નથી; સ્વસ્વરૂપજ્ઞાન વિના વિજ્ઞાન ઉપજતું નથી; વિજ્ઞાન ઉપજવા વિના બધું શ્વેદ્ય હોવાની શ્રદ્ધા નિષ્ઠા ઉપજતી નથી; ઉત્તમ કોટિની શ્રદ્ધાનિષ્ઠા વિના વિદેહકેવલ્યશુભ અનુભવાનું નથી; વિદેહમુક્ત થવા વિના અંતસમયે જ્ઞાતીરિચ્છિ રહેતી નથી; અંતસમયે જ્ઞાતીરિચ્છિ રહેતી નથી તો રામમા-એટલે શ્રદ્ધાનિષ્ઠામાં સમાર્પિત થવાનું નથી.

પ્રભુપ્રેમીઓ! આપણો વાર્તાવાપ તો ધમનોજ છે. જેની સાથે સંબંધ હોય, યા જેની સાથે મયોગ થાય, યા જેનામાં નિવાસ થાય તેની સાથેનું આચરણ જેવું થાય તે આચરણને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. આના ધર્મમાં ધણી પેદાધર્મો હોય છે. આવા પ્રકારે અને પેદાધર્મો સખધ પ્રમાણે અને આર્થ પ્રમાણે તેમજ સવગ્ના પ્રમાણે હોય છે. આ ધર્મોમાં મધુલતા રહેલી હોય છે. જેમકે કોટ્યાકરને એવ્યસેવક ધર્મ-આ ધર્મ સ્વાર્થ અને સગવડના માટે શરૂ થયો સખધર્મી. આ સંબંધને ટકાવી રાખવા માટે પરસ્પરના ધર્મો ઉપરિચિત થાય છે. રોડને મેવાનો લાભ અને આકરને નિર્વાહનો લાભ થાય છે. આ સખધ સ્વાર્થે હોય છે. એક હોય તો નોકર અને નોકર હોય તોજ રોડ કહેવાય છે. આ જોતા સેવાધર્મ અગત્યનો છે અહીં કર્મ અમર ધર્મની અગત્યતા વશ્વસિદ્ધિ માટે છેજ. આવો રામ અને ધર્મને સંબંધ છે. જ્ઞાનશક્તિ દ્વિયાશક્તિને ઉત્તેજિત કરે છે. દ્વિયાશક્તિ જ્ઞાનશક્તિ વિના જડ છે, જેમ જીવ વિના આત્મા જડ છે તેમ.

છવના ઝોજસથી શરીરની ક્રિયા થાય છે. જેમ ગેદથી ચાકરં પ્રવૃત્તિમય છે, તેમ જ્ઞાનથી ધર્મ પ્રવૃત્તિમય છે. જેમ ધર્મ પ્રવૃત્તિથી કર્મ પ્રવૃત્તિ છે, તેમ ઈશ્વર અને ભક્તોનો સંબંધ હોય છે. ઈશ્વરના સંબંધથી જ્ઞાન-ધર્મ-કર્મ, ભક્તોનું સમજી લેવા આ વાર્તાલાપ છે. ઈશ્વર એટલે-‘આધિક-સગુણ બ્રહ્મ.’

જુઓ! ઈશ્વર ન કરે તેવાં કાર્યો ભક્તો કરે છે. ઈશ્વરનું કથન પુરાણો દ્વારા આવું હોય છે-‘પ્રારબ્ધમંદ-ગાનવી-ગરીબ, સંતાનહીન, સાધનરહિત હોઈને તે દુઃખમગ્ન રહે છે.’ આ કથન સાંભળીને નિરાશ થયેલાં માનવીઓએ સંતસેવા અને સંતસમાગમ કરે છે, તો તેમની ગરીબાઈ મટે છે, તેમને સંતનિ થાય છે, તે સાધનવાળાં થાય છે, તેમને રાજ્યપ્રાપ્તિ થાય છે અને, તેમનો ઉદ્ધાર થાય છે અને તેઓ શોકમુક્ત, સંસારબંધમુક્ત અને નિર્વાણ શાંતિ સંપાદન કરે છે. ચિત્રકેતુ, સગર અને દિલીપ, સંતસેવાથી સંતનિવાન થયા; શિવાજી સંતની સેવાથી રાજા થયો; વાલ્મીકિ, ચામરી, રૈદાસ, નારદ-નો ઉદ્ધાર સંતસેવાથી થયો-આવું પણ પુરાણો રહે છે, શું આ ધર્મો ત્યજવા?

જુઓ! કેટલાક મનુષ્યોને ધણું જ્ઞાન હોય છે, છતાં હિન્દિયનિમહા કરી શકતા નથી તેઓને જનસેવાથી હિન્દિયોપર અને વિદારો પર કાણુ આવે છે. કેટલોકને જ્ઞાન છતાં અંતઃકરણમાં પ્રસન્નતા મેલી નથી. તેઓ ગરીબોની સેવા કરેવાથી ચિત્તપ્રસન્ન રહે છે. શું આ ધર્મો ત્યજવા?

જ્ઞાન અને ધર્મના સંબંધને સમજવાનું દર્શન:-

૧) એક વનમાં એક આંધળો અને એક લૂંચો એવી બે બક્તિઓ વસતી હતી. આ વનમાં અચાનક આગ લાગી. બેઉ બળવા લાગ્યા. એ વખતે લંગડાએ આંધળાને કહ્યું, ‘જો તું મને તારે ખભે બેસાડે તો હું તને રસ્તો બતાવું અને આમ આપણે આ દાવાનગથી બચી શકીશું.’ આંધળાએ એ વાતનો સ્વીકાર કર્યો અને એ ઉપાયથી એ બેઉ બચી ગયા. આ પ્રમાણે ધર્મ આંધળો અને જ્ઞાન લંગડું છે અને તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનશક્તિ લંગડી અને ક્રિયશક્તિ આંધળી છે, એમ સમજવું યર છે. છતાં ક્રિયશક્તિ અગત્યની છે. શું આવો ધર્મ ત્યજવો?

પ્રભુપ્રેમીઓ આવીજ રીતે અલારે હવે વિચાર કરો જીવોની ઇચ્છાથી જીવોની પ્રાર્થનાથી જીવોના મુખ અને આનંદ માટે આ વિશ્વ ઈશ્વરે રચ્યું. જીવોના મુખ અને આનંદ માટે સર્વે વસ્તુઓ જોઈએ તે મોજુદ કરી અને તેમને શરીરો આપ્યા. છતાં મૂર્ખાઈના કારણથી જીવોએ-એ સુખ અને આનંદનું સ્થાન, જે આ વિશ્વ-તેને બળતા વન જેવું બનાવી મૂક્યું છે તમા રહેવાથી અગ્નિને આય ન લાગે અને આનંદ અને મુખથી જીવી શકાતું હોય તો તે જ્ઞાન અને ધર્મથી, અને નીડળી રાકાય નિલાનંદ અને પરમસુખધામ પ્રાપ્ત કરવાને તો તે પણ જ્ઞાન અને ધર્મથી, એકલા જ્ઞાનથી કે એ-લા ધર્મથી નાજી. શું આ ધર્મ ત્યજાય કે?

જ્ઞાન અને ધર્મનો બીજો સબધ-જેમકે એક ચાણુસમા શરીરનું મદદપણ, બુદ્ધિમણ, દૃષ્ટિમા દયા અને એને પ્રેમ લેાય છે ત્યારે તે સામાન્ય જનતાથી જુદો દેખાઈ આવે છે, કારણકે તેનામા લગ્યતા છે જ્યારે જ્ઞાન અનુભવવાનું હોય છે ત્યારે તેની લગ્યતાથી ધર્મ પણ ઉત્તમ રીતે આચરનામ આવે છે. આના રાનીની સેવા પણ ઉત્તમ અને સચોટ અસર ઢરનારી હોય છે જ્ઞાનમળના પ્રમાણમા લગ્યતા અને આચરણની ઉત્તમતા સમજો અને તેવાજ ધર્મચાર સમજજો, આવો ઉપદારક ધર્મ ત્યજાય?

વાક, જ્ઞાનનો અને ધર્મનો ત્રીજો સંબંધ લાગણીના પ્રમાણમાં હોય છે. દાખના તરીકે, જેને સાચા મિત્રો મળ્યા હોય તેમને મિત્રના અબધથી થતી મજાની માહિતી લેાય છે સાચા મિત્ર એક બીજા પ્રત્યે એટલી બધી હમદાઈ રાખે છે, એટલું બધું દિલ સાચવે છે, એટલી પ્રીતિ રાખે છે કે એનો ખર્ચ ખ્યાલ બીજાઓને આવતો નથી જ્ઞાન અને સેવાધર્મનો સબધ એટલો બધો ગાઢ હોય છે કે એકબીજાના વિયોગથી દુખી થઈ તેઓ તરફે છે જ્ઞાન પોતાના મિત્રને અને ધર્મ પોતાના મિત્રને મદદગાર થવાને લારે ઇન્તેજરી કરે છે મદદગાર થવાની લાવનાવાળા એ બેઠે મળવાની તક શોધતા, તેવી તક મળતાં શીઘ્ર પરસ્પર સદાય બની જાય છે. સહાયક ધર્મ ત્યજાય કે?

ધારો કે એક મિત્ર પેનાના મિત્રને પોતાની મુશ્કેલીઓ કહે છે, તેમ ધર્મ પોતાની મુશ્કેલીઓ પોતાના મિત્ર સમને કહે છે અને આમ પરસ્પર

ફિલામો મેળવે છે આમ સાચા મિત્રો સમાન, જ્ઞાન અને ધર્મનો મિત્રતા ભર્યો મીઠો સબધ હોય છે દરેક પળે પરસ્પર સહાયતા વડે પરસ્પર ઉપકારની વાગણીઓ અને વખાણો વાણીથી વ્યક્ત કરે છે વળી મિત્રતાના સબધમાં અનુબંધન પુત્રીનું કારણ ગભીર છે જેમ એક મિત્ર પોતાની મોઢાઇનો લાભ પોતાના મિત્રને આપે છે તેમ જ્ઞાન અને ધર્મ પરસ્પર મોટાઇનો લાભ આપે છે ધર્મ-અનુભવનો લાભ જ્ઞાનને આપે છે અને તેથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે, જ્ઞાન અંશવર્તો લાભ ધર્મને આપે છે અને તેથી ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે આમ પરસ્પરની લાગણીનું આચરણ થયા વિના રહેતું નથી આના ધર્મનો આદર કર્યા વિના એમને શાંતિ મળતી નથી શું આ ધર્મ ત્યજાય કે?

પ્રત્યુત્તેમીઓ! મેનાને ધર્માચરણ સત્કર્માચરણ અને પરમાર્થ દેવામાં આવે છે આનું જ્ઞાન માનવીઓએ સપાદન કરવું જોઇએ જ્ઞાન અને ધર્મ-કર્મનું જોડણું અલૌકિક રૂપ ઉપજાવે છે જ્ઞાન અને કર્મધર્મ દેવી તત્ત્વો ■ દરેક માનવી આ પ્રમાણે જ્ઞાન વડે કર્મધર્મ કરે તો દુનિયા ધોત્રખ બનતી નથી, પગ્નું સુખગમ મને છે જ્ઞાનપૂજા ધર્મના ત્યાગ કરવો! આનો ઉત્તર ૨૫૯ નકારમાં આવે છે 'જ્ઞાનગણિતના ધર્મોનો ત્યાગ કરવાનું ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે'.-એમ સમજવું ઘટે.

દુષ્ટાંત-ભાર્ગવ અને બલનનો સબધ આ દુનિયામાં એકને હી સબધ હોય છે જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિ જેમ પૂર્વે સમવના પ્રત્ય પહેલા ઉત્પન્ન થયેલી હતી તેમ પ્રત્ય પછીની અભારની સૃષ્ટિની શરૂઆતમાં એ બે શક્તિઓ ઉત્પન્ન થયેલી છે તે બેઉનો સબધ ભાષ્યબદ્ધના જેવો છે આ સબધથી બે પરસ્પર ધર્મથી વર્તે છે ભલા ભઇનું ગુણીયન બદ્ધન પ્રત્યેનું વર્તન એક ધર્મ છે અને એવીજ રીતે ભાની બદ્ધનું ગુણીયન ભાર્ગવ પ્રત્યેનું વર્તન એક ધર્મ છે. ધર્મ હેતુનું કારણ બને છે. આ ધર્મ ત્યાગવો?

ધર્મ અને જ્ઞાનને જેમ દેવ, તેમ આ બેઉ શક્તિઓને બદ્ધનભાર્ગવ જેવો સબધ હેતુથી ધર્માચરણ માટે કારણ બને છે ભાર્ગવ બદ્ધનને કાર્ધ કાર્ધ બુદ્ધીસ આપી રાજ કરે છે તેમ બદ્ધન ભાષ્યને આસિય આપી અને દેવ

ખાતાની રાજી કરે છે આવીજ રીતે બેઠે એક બીજાના દુ ખે ને જોઈને દુ ખથી મુક્ત કરવા પરસ્પર સહાયક બને છે, તેમ જ્ઞાન અને ક્રિયા-શક્તિ પરસ્પર સહાય- બને છે. શું આ ધર્મ ત્યાગવો ?

કોઈ વખત જ્ઞાન કર્મધર્મને બાધક બને છે અને કોઈ વખત કર્મધર્મ જ્ઞાનને બાધક બને છે જો બાધમહેન લડે તેવી લડાઈ તેઓ લડે છે જો બાધબહેનની લડવાઈ લાભે સમય ટકતી નથી, તેમ આ બેઉની લડવાઈ લાભે વખત ટકતી નથી, કારણકે તેમનો એકબીજી સંગ્રામ છે

જાપણા તરીકે જ્યારે માનવ મુમુક્ષુ સાધનો કરીને જ્ઞાનની અતિમ કોટિએ પહોંચે છે, ત્યારે એ કર્મને એવ જાતની લપ માનવા લાગે છે અને કર્મધર્મ જ્યારે વેગમાં આવી જાય છે ત્યારે સાધ્ય વસ્તુ તરફ આધર્મીયા કરે છે અને જ્ઞાનને એક જાતની લપ અને દાવડુ માનવા લાગે છે પરિણામ એ આવે કે એકબીજાને ઓછું આવે છે, કેમકે એમ ચવાથી એકબીજાને ઉપેક્ષા થાય છે

જુઓ સંન્યાસીને પેળ લાવવા માટે યાચના કરવી પડે છેજ તેથી કર્મને જો તે લપ માને અને યાચના કરવા ન જાય તો ઉપવાસ કરવો પડે અને બુખથી થતુ દુ ખ વ્યથા કયા વિના રહેજ નહીં તેથી ધર્મકર્મની સંન્યાસીને અપેક્ષા થાય છે અને એ કર્મધર્મની ઉપેક્ષા કરતો મગી જાય છે આવીજ રીતે એક મૃદુરથ જ્ઞાનની અપેક્ષા કરે છે અને જ્ઞાનની ઉપેક્ષા કરતો મદી જાય છે આ રિગતિમાં સંન્યાસી કર્મધર્મથી-શિક્ષાજ્ઞયાચનાથી-પેટ ભરાયુ અને શાંતિ થઈ અને મૃદુરથને જ્ઞાન ચવાથી આસક્તિ મગી એની વ્યથા મગી ગર્ભ અને એને પાશુ શાંતિ થઈ એ જ્ઞાનની ઉપેક્ષા કરતો મદી ગયો અને જ્ઞાનની અપેક્ષા કરતો-સતસંગ, ભક્તિ અને સતસેવા કરતો શોકમુક્ત નિર્નાદ કરવા લાગ્યો

આમ મુમુક્ષુ માનવી જો જ્ઞાન અને કર્મધર્મનો મેળ રાખતો હોય અને બેઉનો એક સરખો આદર કરતો હોય તોજ શોકમુક્ત થઈ મસાર બધમુક્ત થાય અને નિરાગ્ર પામે-આ ધર્મ ત્યાગવો ?

આ દુનિયામાં પાપમેા સંબંધ 'વાત્સલ્ય લાવ' નો છે બાપ અને બેંગે કે બેંગીના યા મા અને બેટાબેટીના ધર્મો વાત્સલ્યથી પ્રેરાઈને કર્મચણ્ણ કરાનનારા હોય છે દાખલા તરીકે-બ્યારે લગ્ન કરના યોગ્ય પુત્રી થાય છે, ત્યારે પ્રથમથીજ વાત્સલ્યથી પ્રેરાઈને પુત્રીને મુયોગ્ય ઘર-વર મેળવવાને પિતા ત્યારે બાપુ પ્રતિષ્ઠિતિના ધર્મનું આચણ્ણ કરવાને ઇન્તેઝર થઈ જાય કે કોઈપણ બેંગે વખતસર પરણાવનાના નિશ્ચયનાજો થઈ જાય છે અને પુત્રીને પગલાવે નહીં લામુધી એને શાંતિ મળતી નથી એવીજ રીતે શાનીઓ સ્વધર્મચણ્ણ કરના નથી તો તેમને શાંતિ મળતી નથી 'શું' આયો વાત્સલ્ય ધર્મ ત્યજાય કે?

છટો સંબંધ સસારમાં ધર્મીધણિયાણીનો છે એ સંબંધ પૂર્ણતાને પમાડવાનો ધર્મચરણનો દોષ છે પુત્ર્ય એડ્યો નિર્બાહ માટેનો ધધો અને તેની સાથે રંધિયુ, ખાનુ, વાસણો અજવાળા, પણી ભરવુ, કપડા ધોના અને સાકસુરીનું કામ સહેનાઈથી કરી શકતો નથી તેમજ તે નથી કરી શકતો જીવનનું પ્રધાન ઈર્તવ્ય-પ્રભુભજન એવીજરીતે સ્ત્રી અવિનાશિત એકબીને બધુ મુશ્કેલ મની જાય છે આ કારણથી પિતા વિનાગના પિતા વિદ્વાતાના, એ બેહ સન્યાસ મદણ્ણ કરવાને ના-લાપડ બને છે તેમજ તેમનું માનવજીવનનું સાધક્ય-પ્રભુપ્રાપ્તિ, ગોકનિર્જીત, સસારબધુક્રિત અને પરમ પદપ્રાપ્તિ-અમૂરું રહી જાય છે આ લાભનમા-લગ્નમથા-પૂર્ણતાનું સાધન માનવામાં આવી છે પુરૂષોને સ્ત્રી પ્રત્યે અને સ્ત્રીનો પુ પ પ્રત્યેનો મેળ રાખવાનો પરસ્પરનો ધર્મ આચારમાં રહે છે. જેમ પુરૂષમાં છે, તેમ માનમાં પુરૂષાર્થ છે, કડોરતા છે, બળ છે, હિમત છે, સ્વતંત્રતા છે, સત્તા છે, યોજ્જિવિતા છે, વરા રાખવાની શક્તિ છે અને તેથીજ જ્ઞાનને પુરૂષ અને ધણી કહ્યો છે ધર્મમાં સ્ત્રીનું લક્ષણ-સેવા છે પરાધિનતા, લાગણીનું બળ મીઠાસ, દયા સૌદર્ય, નાનુમાઈ વગેરે ગુણો સ્ત્રીના ધર્મમાં છે અને તેથી તેને ધણીમણી કહી છે

સ્ત્રી પિતા પુરૂષની સ્થિતિ ખરાબ હોય છે સ્ત્રી પિતા પુત્રનું ચારિત્ર્ય હીનુ થઈ જાય છે તેવીજરીતે ધર્મ પિતાનું જ્ઞાન મસ્તાન થઈ જઈ એ આડે રહે ઉતરી જાય છે અંકુશ પિતાનું થઈ જાય છે, માટે જ્ઞાન-પુરૂષને

ધર્મ-સ્ત્રીની-અનિવાર્ય જરૂર છે. પુરૂષ વિના સ્ત્રીની હાલત ખરાબ હોય છે. પુરૂષ વિનાની સ્ત્રી નિસાસા નાંખતી ખુલ્લે ખેસતી રહતી થઈ જાય છે. એટલું જ નહિ પણ એ રીતે જાય છે, અને કુટુંબ કંટકી થઈ જાય છે. આત્મ વિધવાના ઇતરને જોતાં સમજમાં આવી જાય છે. આ દાખલાથી ધર્મને જ્ઞાનની જરૂર છે. એ સંસાર વિનાની વાત છે.

સ્ત્રી અને પુરૂષ આ સંસારની બે કુદરતી સૃષ્ટિઓ છે. એક સાથે મળે છે, ત્યારે તેમનાં લગ્ન થવાં એમ કહેવાય છે. આત્મ લગ્ન આત્મભાવને પામવા માટે બહુ જરૂરનું છે. રૂપ, રંગ, આ સિદ્ધાંતને, લક્ષમાં રાખીને દેવકૃતિને પરવડ્યા હતા, લગ્ન એ એક મહાવસ્તુ છે, જેના વડે શોકનિવૃત્તિ અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. શું આ ધર્મ ત્યાગવો?

સાતમો સંબંધ આ સંસારમાં છે શિષ્યની. બધા સંબંધો કરતાં આ સંબંધ શ્રેષ્ઠ છે. આ સાતમા સંબંધ વિનાના પૂર્વોક્ત સંબંધો રચાય અને સ્વાર્થના છે. આ સંબંધમાં મોક્ષપ્રાપ્તિની મુશ્કેલી છે. આ કઠિણ પણ બંધી ધ્વજાઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે આ સંબંધ આત્મભાવને અને પરમાત્માના જ્ઞાનની પિપાસા દાપ્ત કરે છે. ગુરુ શિષ્યને આપી શકે છે. તેટલું શિષ્ય ગુરુને આપી શકતો નથી. એવી રીતે જ્ઞાન ધર્મને આપે છે તેટલું ધર્મ જ્ઞાનને આપી શકતો નથી. ગુરુ શિષ્ય વિના સંસારી શકે પણ શિષ્ય ગુરુ વિના સંસારી શકે નહીં. ગુરુ શિષ્યને લાગી શકે છે, પણ શિષ્ય ગુરુને લાગી શકતો નથી. એમ જ્ઞાન ધર્મને લાગી શકતો નથી. આ કારણથી જ્ઞાનને શુદ્ધ કલ્પ છે અને ધર્મને શિષ્ય કલ્પ છે.

ગુરુ પોતાના શિષ્યની સેવા-લોપકાન, અધિકાર વગેરે બેઠને પોતાના જ્ઞાનને શિષ્ય ઝીલી શકે તેવા ઉપાયને ગોધે છે. તેવીજરૂરિતે જ્ઞાન પણ ધર્મને બને તેટલું વધુ ઉપયોગી થવા સુકિતઓ, ઉપાયો અને ઈર્ષ્યા દૂર કરે છે.

દાખલા તરીકે-ગુરુ શિષ્યનું જ્ઞાન વધારવા કાળજી રાખે છે, તેમ શિષ્ય ગુરુની સેવા કરવાની કાળજી રાખે છે અને આચારવર્તી રહે છે. ગુરુને પ્રસન્ન રાખવાના ઉપાયો ગોધે છે, વેધમા મેધુ દક્ષિણા આપવાનો વિચાર કરે છે અને જેમ સમજદાર શિષ્યો બને છે, કે-જ્યેતમા કોઈ ન: આપી શકે, એનું

ધર્મી જ્ઞાન ગુરૂ આપી શકે છે, તેથી તેઓ સદાય ઉપકારની લાગણી સેવતા હોય છે કારણકે ધર્મીજ્ઞાન શોકનિવૃત્તિ અને પરમાત્મની પ્રાપ્તિ કરાવનાર હોય છે આ વસ્તુ નિચેલીનું રાજ્ય મળતા પછી સત્તાથી મેળવી શકાય તેવી હોતી નથી તેથીજ અર્જુને શ્રીકૃષ્ણને કહેયું છે કે-‘શાધિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્’ ‘હે પ્રભો ! મને બોધ આપો. હું તમારે શરણે આવેલો છું.’ આ કારણથી ગુરૂ શિષ્યનો સંબંધ દેવી મનાય છે જ્ઞાન અને ધર્મનો સંબંધ આવો છે આ ધર્મ ત્યજાય કે ?

આ જગતના તમારી સાથે સંબંધોમાં એક એવો જ્ઞાન અને ધર્મનો સંબંધ જોનાં રક્ષક સમજાય છે કે બીજા છપે સંબંધો અને તેના ધર્મો અનિવાર્ય અને અલાભ્યજ છે જેકે સથે રહેવાને સર્જાયેલા છે જો કે આ આતે સંબંધો રચૂન અને સસારી છે, તોપણ ચિત્તશુદ્ધિ-સધક, સુખસાધક અને દુઃખસાધક છેજ.

આ સાથે સંબંધથી-પર, અલૌકિક, અધિકાધિક અને આય-શ્યક સંબંધ તો આત્માનો આત્મા માધેનોજ છે. જ્ઞાનમાં જે આત્મા છે, તે ધર્મમાં છે. ધર્મમાં જે આત્મા છે, તેજ જ્ઞાનમાં છે. આ સંબંધનું ખેંચાણ અપૌકિક, નૈસર્ગિક, કારણવિનાશુ. અભેદભાવનું અને અનિર્વચનીય છે. તેથી જ્ઞાન અને ધર્મ જેકે જૂદાં ન પાડી શકાય તેવાં છે.

શ્વિત્રુનિઓએ, ધર્માચાર્યોએ, ગુરુઓએ અને ભક્તોએ તેમના આય-ભૂષી સાખીત કરી આપ્યું છે, કે જ્ઞાન અને ધર્મનો અપૌકિક સંબંધ છે શિષ્યો જ્ઞાનીઓ દત્તા અને પ્રેમમય હૃદય ગાળના દત્તા આઓ સ્વિત્ર વેદમ રોના શ્રુતિ અને વેદાન્તના અર્થનો ઉપદેશ અને બીજા બ્રાહ્મ ૫૫૬ ગમે, દ્વાખાના અનિશ્ચયો, ધર્મદેશો, ૫-૨૫૨ના જ્ઞાની ૫૫૨નો ૫ ૫ તેમના આશ્રમોમાં જ્ઞાન અને ધર્માચાર્ય સથેજ થતા હતા.

જ્ઞાન અને ધર્મથીજ માનવી પૂર્ણતાને પામે છે-એ વાતને સારી રીતે સમજી લેવાની જરૂર છે.

દૃષ્ટાંત-કૃમનદાસ નામનો એ બહુ ભવિષ્ય વૈષ્ણવ હતો તેને મદા પ્રભુ ડ્રી શ્રીચંડાચાર્યજીએ પૂછ્યું-‘કૃમનદાસ ! તમારે દી રા કેટલા છે ?’ કૃમનદાસે જવાબ આપ્યો-‘મારે દેઠ દીકરા છે ’ આ સમયે લા બેઠેલા બધા વૈષ્ણવો બોલી ઉઠ્યા-‘મદારાજ ! આપશ્રીની સામે કૃમનદાસ જુઠું બોને છ અરે ! તેમને તો સાત દીકરા છે ’ આ સાંભળી શ્રીમદાપ્રભુજીએ કૃમનદાસ પાસે ખુનમો માગ્યો-‘કૃમનદાસ ! આ વૈષ્ણવો શુ હે છે ?’ ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો-‘મદારાજશ્રી ! હું કંટુ છું તે બરાબર છે, મારે દેઠ દીકરા છે મારો એક દી રા જ્ઞાન અને સેવા બેઉ જાણે છે માટે તે આપો દીકરા છે અને બીજા દીકરા ધર્મ જાણે છે પણ પ્રભુના મરિમોને જાણતો નથી માટે તે અર્ધા છે અને બાકીના પાંચ છે તેમના એકે જાણતો નથી જ્ઞાન કે નથી જાણતો ધર્મ આપી તેમને મારા દીકરા માનતો નથી ધરણ્યે તેઓ તો ગ્રમ-ગો-ર-ના કીક છે ’ આ સાંભળી શ્રીઆચાર્ય મદા પ્રભુજી ખુશ થયા

આથી કુનિત થાય છે કે એકલુ જ્ઞાન કે એકનો ધર્મ અધૂરો છે જ્ઞાન અને ધર્મની યુતિ એજ પૂર્ણતા છે જ્ઞાનમાથી ધર્મ ઉદ્ભવે છે એ સત્ય છે પછી તે વધે છે અને જ્ઞાનને પણ વધાર છે અતે બહુ વાત સમયે અનેક જન્મ પછી એ સસિદ્ધિને પામ્યા પછી જેમ ફળો આપ્યા પછી છોડ સુકાર્ધ જાય છે, તેમ ધર્મની જ્ઞાનમા સમસિ થઈ જાય છે એજ મનમનુ શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું છે અને તેને નિમિત્ત કરીને સસારના દેવોને-આપણને કહ્યું છે કે ‘સર્વં કર્માણિલ પાર્થ જ્ઞાને પરિતમાપ્યતે’-આ પ્રમાણે બધા ક્રમો જ્ઞાનમા સમાર્ધ જાય છે પરન્તુ આ દશા બહુ ઉચી છે-૪૮ની અવિતરનીય છે

પ્રભુપ્રેમીઓ ! સેવા અને કર્મ એ બેઉ શબ્દો જુદા છે પણ ક્રિયાના વાચક હો ક્રિયા શુભાથી ઉપજે છે શુભ અને ધર્મ એ બે શબ્દો પણ જુદા છે પણ ઉપજે છે જ્ઞાનમાથીજ જ્ઞાન એજ અર્થ છે આ બ્રહ્મમાથી બ્રહ્મનો સ્વભાવ પ્રત્ય પછી પામે ફરીને સૃષ્ટિ સમયે ઉદ્ભવે છે એમાથીજ પ્રકૃતિ ઉપજે છે અને એ પ્રકૃતિ જ્ઞાન અને ક્રિયારક્તિ સુક્ત હોય છે આમ આવી રીતના આઠ સળધો છે છે તો માધિક સળધો પણ પ્રમુક્ત બે

એમને સમજી ન લે તો અને દશાવેળા સળધોના ધમોને અનુસરે નહીં તો પાકો આરટ થાનો બીજો ઉપાય નથી એને માટે મોક્ષ દૂર જાય છે આરે સળધોના ધર્મને મુમુક્ષુ નિઃશ્ચય અનુસરે તો ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે, વાસના ટૂંકી જાય છે, વિશાલ થાય છે અધારામાં જ્ઞાનસ લધને જતુ જેમ ધઈ છે, જેમ આધના આદર્શોએ લાકડીના ટેકાથી જતુ ધઈ છે, તેમ તેવીજરીતે જગતમાં શોકમુક્ત જીવવાને માટે જ્ઞાનનો ટેકો રાખવો ધઈ છે અને તેથીજ નિઃશય જીવી શકાય એવો હેતુ આટલા વિવેચનનો છે 'નિર્દોષહિ સમ વ્રદ્ધ' 'સમવ્રદ્ધો' અને નિર્દોષી જ્ઞાન છે 'આપણે પણ જ્ઞાનજ થયાનું છેને' 'જેવો સળધ, જેવો સમય, જેવો દેશ અને જેવી વસ્તુ તેવો ધર્મ ઉપરિચય થાય છે અને તેવું ધર્મધર્મનું આવરણ થયું જોઈએ'—એ જ્ઞાન નિર્દેશ કરે છે ખ્રિસ્તી અને મુસનમાન ધર્મનું અનુરણ દિંદુઓને દેવાણુંકર નથી

આપણે આ બધી વાર્તાલાપ સ્પષ્ટજ અને ભક્તિને આગળ રાખીને કરેલો છે બધા ધમોને છોડીને પરમેશ્વરને ચરણે જવાના ભમવાન શ્રીકૃષ્ણના આ મૂલ્ય અને બોધના ભાનને મે તમને સમજાવનાનો પ્રયાત કરેલો છે મર્મ વર્મો એટલે આસક્તિયુક્ત ધર્મો, વ્યક્તિગત અર્થાર્થી આચરાતા ધર્મો, અમાનુષીધર્મો, જે અભાન, અજાની અને દુષ્ઠ માતવીઓ આવરે છે તેવા ધર્મો સમજવા ઘટે. ત્યાગ તેવા વર્મોનાજ ગ્રહરથ માટે ધોવામાં આવ્યો છે, જે ગોકમુક્તિ માટે છે, એમ સમજવું વધુ ઠીક થઈ પડશે. ત્યાર પછી વૈગમ્ય ત્યાગ અને મન્યાસ પછી રાગીરના સર્વે ધર્મોને ત્યજનાના, ક્ષેત્રજ્ઞ-આભાસિદ્ધ આત્માના સર્વે ધર્મોને ત્યજવાના અને આદર્શચિત્તમાંજ નહેણુ એવી નિઠ્ઠા આ કથનમાં છે એમ સમજવું યોગ્ય છે મ દાદ ન ંગે.

'સર્વે ધર્મોને ત્યજને'—એ પ્રાય પછી—મારે એકનુજ શત્રુ મદખ કર'—અને પછી—હુ તને બધા પાપોથી છોડાવીશ—એ બે વાક્યોનો સિયાર કરવો વટે દવે 'સર્વે ધર્મોને ત્યજવાની વાત' ગ્રહરથને માટે રોપ તો 'મુદ્ધ કર' મુદ્ધ કર'—એવું સખ્ત સૂચન, નિર્ગુણજ્ઞાની ઉપાસનાના બોધમાં પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કરેલું છે અને અતે અર્જુને મુદ્ધકર્મ કર્યું છે એવે સર્વે ધર્મોને ગ્રહરથે ત્યજ્યા એવું નો નથી સમજવાનું એ આગળ બધું (વિવેચન થ) ગયા પછી નિઃશય વિવેચન કરતું અપેક્ષિત નથીજ

ખે વા યો એક અર્થને કહે છે- 'ભગવાનનું સરણ મહત્વ કરનાથી સર્વે પાપોથી ભગવાન છોડાવે છે.' આ અર્થ સાબળીને સંકિતહૃદયમાંથી પરમેશ્વરની ઉદારતાનું અને દયાળુપણનું માપ નહીં કરી શકનારા હૃદયમાંથી અને ન્યાયશાસ્ત્રના માતાના હૃદયમાંથી, શંકા સાથે ઉરકેરાટથી અગ્નયખાથી પ્રથમ જરૂર ઉપરિચિત થયા વિના મહે તેમ નથી 'મોક્ષની અપેક્ષાથી મત્કર્મો કરનારી હવે તો જરૂરજ ન રહી, ભગવાન સરણાગતને અસત્કર્મોથી-પાપોથી-છોડાવે છે, મન થઈ ગઈ, 'હે જનાર્દન ! હું તમારે શરણે આવ્યો છું' એમ બોલી બોલીને પાપો કરના અને પાપોથી છૂટવા માટે શરણે જનારી પ્રાર્થનાજ કર્યા કરનારી'

પ્રભુપ્રેમીઓ આ પ્રશ્ન મસ્કરીયા લેવે છે પ્રશ્નકર્તાજ ભગવાનનું સરણ લીધેનું માની લઈને પાપો કરેલા અને થાના હાય તેવા પાપોથી છૂટવા માટે પ્રાર્થના કર્યા કરનાથી ભગવાન સરણ સ્વીકારે અને પાપોથી છોડાવે એનું માનતો નથી તેને તેની દૃષ્ટિએ નકારમાં ઉત્તર આપી દેવા એ ઈષ્ટ માનીને - ઉત્તર આપુ છું કે- કરેલા કર્મોના ફળને ભોગવનાજ પડે છે, પરન્તુ પશ્ચાત્તાપ કરનામા આપે પ્રાપ્તિ કરનામા આવે અને ખીનશક્તી સરણાગતિ ભગવાનની જે માનવજાત માને તો સમુચિત્ત્વ અને એના અનારો-રાગ, ક્રૂણ્ય, ક્રોધ-જરૂર નના પાપો કરનારી શુદ્ધિને સુધારે છે અને જરૂર પાપોને ભોગવવાના સમયમાં એ એની વસ્તુ આપે છે કે પાપોના ફળને-ભોગોને માનવી-કૃપા અને આશિષ માનતો થઈ જાય છે અરે ! અનન્ય ભક્તિને જોઈને ભક્તને બચાવી પણ લે છે સાચો ભક્ત પાપનું ફળ ભાગના ખુલી પણ દોષ છે આ દ્વાનતમાં ભાગવાનું કરા હોનુજ નથી તેથી સરણાગતને ભગવાને છોડાવ્યોજ ગણાય છે સર્વસંકિતમાનનું ધ્યન અસલ નજ દોષ શકા કર્યા વિના શક્તા અને ભક્તિ વડે માનીજ લેવું ઘટે મૂએલા હવતા થયા, રોગી નિરોગી થયા, મોતની સળમાંથી બચ્યા, નિર્ધનો ધનવાન થયા પાપીઓ પ્રુપ્તવાન બન્યા ક્ષત્સહિના દાખના મેજુદ છે, આ પાપોથી છોડાવ્યાની વાતમાં શકા શું ? 'માનવજાતિએ મદાપાપીઓ ગણના તેઓજ પાપ તેમના મૂળ્ય થયા' એ પ્રભુ નિન્ના બીજું કેલ્ય કરી શકે તેમ છે ? આમાં ગીતાનું વાક્ય હોઈને શકા કરવા જેવું હોયજ કેમ ? પાપ જણીને પાપ કરવામાં ન આવના હોય અને અજ્ઞાનથી થતા પાપોથી

હૃદના શરણાગતિ આર્યવામા આવે તો હાનિ શું છે ? નમ્રતાના ગુણનો લાભ તમને મળે છે શું શરણાગતિ વાચીને નના પાપો કાઢી કરે ખરો કે ? સત્સંગ કર્યા વિના શરણાગતિનું કદાપણ માનવીમા આવે કે ?

નિર્ગુણ ઉપાસકો પ્રથમથીજ આત્મબોધ માટે શુદ્ધ પાસ ગયા પહેલાં વિરાગી બનેના હોય છે નના કર્મોજ ન કરે તે પાપો કેમ કરે ? જેણે 'હું બ્રહ્મ છું' એ ભાનનાથી આત્માની, ઉપાસનાનો આરભ કર્યો અને દેહાધ્યાસ જેનો છૂટી ગયો તેને પાપો બોગનનાના કેમ હોય ? એ દેહ નથી, એ આત્મા છે એ શુદ્ધ-બુદ્ધ-નિર્વિહાર છે તેને પાપ શું ? તે રાત્રિ છે તને કર્મ કરવા શા માટે ? તે તૃષ્ણ છે તેને વાસના નથી તે શા માટે જમ કર ? આ ઉપાસક બ્રહ્મવિદનું જ્ઞાન એ ધર્મકર્મ છે સમાધિ એ શાંતિ છે અને બ્રહ્માનંદાનુભવ એ પાપોથી મક્તાથરાપણુ છે બ્રહ્મ બનેનાને શું કાંઈ બીજો બ્રહ્મ હોય છેડનાને ? બ્રહ્મને પાપ શું ?

મારો ગાતાલાપ ભક્તિપ્રધાન ભગવદ્ગેરજાથી આરભથીજ ઉદ્ભવ્યો છે અને તે ૩ મુદ્દરથી માટે સમગ્ર ઉપાસકો મટે અને ખાસ કરીને અપરિપક્વ માનસ-પ્રમુખુ માનની માટેજ વિકાસ કરીને છે સાબરો. હું એ દ્રષ્ટાંત તમને કહીશ -

દ્રષ્ટાંત-પરમેશ્વરના સાચા ભક્તો પ્રજુબક્તિનો પ્રયાગ કરીને સસાર સાગરના તરંગોમા ગોથા ખાતા દુઃખી હોવાના મ્થોને દૂર કરવાને માટેજ આ પૃથ્વીના તમ ઉપર આવે છે અને આબ્યાજ કરે છે ભક્ત શ્રીહરિનારાયણ પણ એક એવાજ ભક્ત હતા એમના જન્મ મહારાષ્ટ્રમા થતા હતા એમનું નામ નીરાજી યા નાભાજી હતું પિતા નાગવ્યસુરાવે પેતાના નના ભ્રષ્ટ્ર અનતરાવને સતતિ નહિ હોવાથી નાભાજીને દત્તાત્રય તરફકે દીધા તતા અનતરાવે એમનું નામ બદલીને શ્રીહરિનારાયણ સખ્યુ હતું તે કાકા પસે મહુ જ્ઞાનદંથી રહેતા લાગ્યા કેએક સમય મયા પછી અનતરાવને એમ પુત્ર થયા અને સ્વારપત્રી હરિનારાયણ પ્રયેની એમની મનોવ્રતિ બદલાઈ ગમ્મ અને પ્રેમની જગ્યા અગમ્યાએ લીધી સ્વપુત્રનો જન્મ મયા બાદ દત્તાત્રયપરનેા અણુમો વધતા યવના વિરોધનું રૂપ પન્નાતું મયુ અને એ વિરોધની ઉગ્રતાના પરિણામે એક વચન બોજન મરના હરિનારાયણનો બોજન કરતો હાથ પાડી

તેને ઉમડી મૂકતા કહ્યું ' તારૂં મો ન જતાવીશ, ચાલ્યો જા' આ પ્રમાણે તે નિરપરાધી બાળકને કાઢી મુક્યો

દરિનારાયણ જળપણથીજ સરળ બાળના જગત સાથે ઓછો સંબંધ રાખનારો અને આતરિક ઇતિઓનો સુધારો કરવાને તત્પર રહેતો હતો એને ધરમાથી ચાલ્યા જવાનું જળપણ દુઃખ ન થયું બદલે હિંદો આનંદ થયો ' પિતાને ઘેર પ્રભુનું ભજન અને પ્રભુના પાવન નામોનું સ્મરણ થશે ચાનો સાફ થાય ' -એમ એ પેતાના મનને એવા લાગ્યો રમ્પિતાના ઘેર આવતા પિતાએ પણ તેના ઉપર અણુમત્રે આશીર્વાદ મળતો જતાવી દીધો મરણ એ હતું કે આડે પહેર એ ભગવાનના ભજનમાંજ વિતાવતો હતો એટલે એના નિશ્ચયી નમ્રતા અને કિંમત વિનાના માનવીની રસના લોકોને આ રાખનાની જરૂર જણાઈ નહીં

પિતાની આજ્ઞાને માથે ચડાવીને એ માતાની આશિષ લેતા ગયા પ્રભુના પ્રેમથી જોતો નખર ખીજો આવે છે એવી માતાએ પુત્રને નમ્રો માન્યા છતાં એની શાયનિષ અવસ્થાને જોઈને એનું હૃદય વીધાઈ ગયું પરંતુ એ સચી માતાએ મોહને છાડીને પુત્રના હિતને માટે યથાર્થ સમજ આપવાને પુત્રને કહ્યું ' મેટા ! પિતાના વચનને છૂટ ન માનો આ અસાર અત અનિલ સસારના બધા લોભ દુઃખપૂર્ણ વિષયોમા કસાવલા છે પાપપુરુષને કાઢને ખ્યાલ નથી સાચુ મુખ શાંતિમા મળે છે શાંતિ મળે છે જગતથી નિવૃત્ત થયા પછીથીજ શાંતિ એ યોગનું જૂથ છે શાંતિ એ ચિત્તના સિમા બાંધનું મરણ છે તેથી મંત્રી પામે રહીને ધીરે ધીરે વિષયોને મનથી દૂરથી દ્યો અને શાંતિને પ્રાપ્ત થયે

માતાના અમૃતપુલ્ય વિવેકના આ નયનો આગમીને જળક દરિનારાયણના હૃદયમા વિવેકરૂપનો અકુર કૂચો અને માતાના વાતસલ્યપૂર્ણ અમરૂથી એ ધરમાજ રહ્યો કેટલાક સમય ગયા પછી મતાપિતાએ કાશીધામની યાત્રાને નિચાર કરી દરિનારાયણ પર ધનના કાસનારનો બધા લાર હોડી જવા નિશ્ચય કયો અને તેમના યાત્રાએ ગયા પછી આપણા દષ્ટાંત અરિતનાયકે ધરનો મરેખાર ચલાવતા માડાના ચોર્ત દયાળુ તથા ઉદાર અભવના તો હતાજ એટલે માતાપિતાની ગેરહાજરીમા ધનરૂડે મરીએ તથા અનાથેલી સેવા કરવા

લાખ્યા અને એમને ઘેર ગૈર પ્રવેશજનન, - લગ્નપૂજન અને દરિદ્રીર્નનની ગમગટ ગચ્છા માંડી. મનનો સદ્ગુણોત્થાન થઈ ગયો અને માતાપિતાએ યાત્રાએથી પાંચ ફરતાં મનધાન્યનો આ પ્રમાણેનો જાણ થયેલો જોયો. પિતાના ક્રોધનો પાર ન રહ્યો દરિનારાયણને જોવાથી મમકાથી કહેતા માણ્યું કે "અરે! શું આમ બધું ઉગ્રવી ચૂક્યા મેં તને આ ઘર મોખ્યું હતું! ના! અત્યારે ને અત્યારેજ તું મારા ઘરમાંથી ચાલ્યો ના. તારું કાળું મોઢું ફરીથી મને ન બતાવીશ. હવે જો તું મારા ઘરમાં રહે તો તને મારા મોઢું છે."

અહીં રહ્યું. ભક્તને ખીચું શું જોઈએ? ભક્ત તો દરદર્મિય દરદાવતમાં ગમનજ રોષ છે. દરેક ધરનામાં પ્રભુનું સિધાન માને છે; આનંદમય રહે છે ધરમા વચનું અને વચમાં વચનું ભક્તને સમાનજ હોય છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ! ભક્ત દરિનારાયણ માતાપિતાને પ્રણામ કરી ધરમાથી ચાલ્યા ગયા. તે વખતે એમની પત્ની જે પણ પતિને મોખ્યજ દત્તી અને જેનું નામ અન્નપૂર્ણા હતું, તે પણ તેમની પાછળ પાછળ, ચાલવા લાગી. અચાનક પાછળ નજર કરતા દરિનારાયણે જોઈ અને તેને પાછી જવાનું કહ્યું. અન્નપૂર્ણા અશ્રુપૂર્ણા, નેત્રોપડે એમના, ચરણમાં પડી નમ્ર અને પ્રાર્થનિક રાજોપડે-વિનવવા લાગી કે "પ્રાણેશ્વર! સમારથી ઉપરામ અહીં મારે પણ ત્યાગ કરવા હજો છે? મને જતાવો કે આપના વિના અહીં હું મારું જીવન કેવીરીતે વિતાવીશ? મારું મન ધરમા કેમ કરી લાગશે? નાથ! મને છેડીને ન જાઓ. મારી હાલત જળ પિતાની માછલી જેવી થશે." પત્નીનાં કહ્યું વચનો માંખળીને દરિનારાયણનું હૃદય ખીમળી ગયું અને જેમ રામે સીતાને કહ્યું હતું તેવા પ્રકારનું વચન દરિનારાયણે અન્નપૂર્ણાને કહ્યું "હું પુરુષ છું. મારું શરીર કહ્યું થઈને કંઠેને સદન કરી લેશે, પણ તમારું આ કોમળ શરીર વનનાં કંઠે સદન કરવાને મોખ્યનું નથી. તમે સુક્રમાર છો. મારી સાથે આવીને કંઈ સદન કરવાનું નકામા કેમ વહોરી દ્યો છે? નકામા કંઈ બોગવતથી શું લાલ છે? તમારા પિતાને ઘેર જઈને રહો તો તે હીક થઈ પડશે. તમારા પિતા ધનવાન છે તમને કોઈ પ્રકારનું કષ્ટ નહિ પડે."

અન્નપૂર્ણાથી હવે જોડ્યા વિના રહેનાયુ નહિ એ પણ જેમ સીતાએ રામને કહ્યું હતું તે પ્રમાણેજ બોલી, "પ્રાણનાથ! આપના હાથે મને મારી

નાંખે પણ આપના વિશેષના દુઃખરૂપ અગ્નિમાં ફેંકાને. આપ્યા ન જાઓ. મુખદુઃખ તો આરબધાધીન છે. એ આપના. લાગ્યમાં દુઃખ છે, તો મને મુખની જરૂર નથી. હું એ દુઃખને બહુ આનંદથી સ્વીકારી લઉં છું. પરંતુ આપના વિરહનું દુઃખ મારાથી સહન થઈ શકશે નહીં. શું મને અસહાય, એકલી ત્યજીને આપ એકલા વનમાં આપ્યા જશો? આપના કઠોર કેમ થયા? "આમ ખોલતાં ખોલતાં અનપૂર્ણનું ગળું રૂંધાઇ ગયું. નંધુ ન જોલી શકતાં, તેણી પતિના ચરણોમાં પડી, જોરથી ચરણો પકડી રાખ્યાં. ફસકાં ભરતી ભરતી એ અશ્રુઓથી પતિના ચરણને ધોવા લાગી. પત્નીની એકનિશાને દરિનારાયણને પરિચય થયો અને કૃત્રિમ કઠોરતાને દૂર કરી. અનપૂર્ણને હવે વધુ વખત ના કહી શકાય નહીં. તેણીના વિશુદ્ધ હાવને જોઈને એમના દયાળુ હૃદયે એને સાથે આવવાની આજ્ઞા આપી અને પ્રેમથી તેને ઉઠાડી ઉભી કરી અને સાથે લીધી.

૧૦. 'ભક્ત દરિનારાયણે આપનું ઘર આપ્યું. એ સમાચાર' મારે બાજુ ફેલાઈ ગયા. મામના લોકોની એમના ઉપર બહુ અદા હતી. દરિનારાયણને તેઓ સાક્ષાત્ નારદમુનિનો અવતાર માનતા હતા. એમના દયાળુપણાએ અને પ્રેમપૂર્ણ નિઃસ્વાર્થ સેવાએ લોકોના મનપર અધિકાર જમાવી દીધા હતા. આ સમાચાર મળતાંજ તેઓ તેમનાં દર્શન કરવાને જોડાડી આવ્યાં. ભક્ત દેવપતિને માનવદારના એક ઝાક નીચે એકેલાં જોઈને બધાએ બહુ આદરથી પ્રણામ કર્યા અને ઘેર પાછા ફરવાની વિનંતી કરી. તેના ઉત્તરમાં દરિનારાયણે જવાબ દીધા કે "વનમાં જવાની પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવાનું દંપ્તાણ તમે મારાપર ન કરશો. પિતાની આજ્ઞાની અવલેસના પુત્રથી નજર ચળી ઘટે." લોકોએ સાંજ પડવા નાખ્યો. ત્યજ દિવસ મુધી તેઓએ ત્યાંજ દરિગીર્જનની ધૂન લગાવી અને બહુ ઉત્સાહથી પ્રભુપ્રેમના રસના સ્વાદનું પાન કર્યું. પછી દરિનારાયણે તેમને બધાને સમજાવી પાછાં ૨ મોકલ્યાં. અનપૂર્ણાએ જરૂરનું જાણીને પૂર્ણાકૃતિને દિવસે પોતાના ઘરેણાં પતિની, આમાર્થાઃ ગરીબને આપી દીધા. ઘરનાં બધાં સુખોને લાગ કરી વનનાં કંઈક કહોને સ્વીકાર કર્યો. તે આજૂપણે રાખીને શું કરે?

દરિનારાયણે ત્યાંથી અનપૂર્ણાને સાથે લઈને કાંચી-પ્રવાળ વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરીને ભ્રમણ કરતા કરતા પાછા ફરી 'જોગદ-આં-આવે' નામના

ગામમાં આવ્યા અનપૂર્ણાને ત્યાં એક ઝૂંપડી બનાવી આપીને તેમાં રાખી અને પોતે વામાં ઉપાસના કરના લાગ્યા બાર વર્ષ કંટાળ તપ કર્યું અને તેને પરિણામે તેમને ભગવતીનો સાક્ષાત્કાર થયો ભગવતીએ આજ્ઞા આપી તેમને નાસદપુર જવા કહ્યું અને 'ત્યાં તને સદ્ગુરુ મળશે અને પછી ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર થશે' એવું ભવિષ્ય ભાષ્યું ભગવતી દેવીની આજ્ઞાથી પત્નીને સાથે લઈ હરિનારાયણ નરસિંહપુર ગયા

એક દિવસે સવારે વહેવા ઉઠીને હરિનારાયણ સગમચળ પર રનાન રવાને ગયા રનાન કરીને જળભાજ ભગવાનનું ધ્યાન કરના લાયા અને એજ વખતે એ નદીમાં ભારે પૂર આવ્યું હરિનારાયણ તથા પછીમાજી ડૂબી ગયા નેહાએ આ ખબર અનપૂર્ણાને આપ્યા પતિવ્રતા સતી અનપૂર્ણાનું દૃષ્ટ અમગળ થવાની આશા ઝોંપી વ્યૂન થયું એણે પતિની રક્ષા માટે ભગવાન નૃસિંહરૂપને પ્રાર્થના કરી બીજી બાજુ હરિનારાયણની હાનત વિચિત્ર હતી એઓ ધ્યાનમાં એટલા બધા તલીન થયેલા હતા કે તેમને બહારનું કશું જ્ઞાન હવુ નહીં એ તત્વીનતાએ ભગવાનનું સિદ્ધાસન ડોલાવ્યું ભક્તના હાર્દિક પ્રેમને આધીન ભગવાન ત્યાં નારદરૂપે પ્રગટ થયા ભક્તરાજ તો દૃઢ સમાધિરિધિમાં પ્રેમોન્મત્ત થઈ રહ્યા હતા એટલે એમને નારદજીના આગ-માનની ખબર પડી નહીં નારદજીએ હરિનારાયણની આ પ્રેમમયી અવસ્થાને જોઈને પ્રસન્ન થઈ ભગવાનના શુભનામોનું મીઠું કીર્તન સભાગાવી તેમને સાનંદ કર્યા અને ઘણ-વીણાદ્વારા 'સન્નવમસિ' નો ઉપદેશ આપી ત્યાંથી પ્રયાણ કરી ગયા સાત દિવસ સુધી નદીનું પૂર રહ્યા પછી પાણી એ સરના લાગ્યા આમનાસીએ હરિનારાયણની ભૂવાની જગ્યાએ તપાસ કરવા આવ્યા ત્યાં તો ત્યાંનું પરિવૃત્ત દૃશ્ય જોઈને આશ્ચર્યચિત્ત થઈ ગયા તેમણે જોયું કે ભક્ત હરિનારાયણ હાથમાં વીણ લઈને કરતાલ સાથે ભગવાનના કીર્તનમાં મગ્ન હતા અને એમના નેત્રોમાંથી આમુઓની ધારા વહેતી હતી બધાએ પ્રશ્ન કર્યા અને પછી આશ્ચર્યપૂર્વક સંકાર કરી શ્રીનરસિંહજીના મંદિરમાં લઈ ગયા અનપૂર્ણા પણ પતિના આવ્યાના સમાચાર જાણી હર્ષભરે મંદિરમાં આવી પતિના ચરણોમાં પડી

આ ધનના પછી હરિનારાયણ એક વર્ષ સુધી નરસિંહપુરમાં રહ્યા અને ત્યાં હજારો મનુષ્યને ભગવાનના ચરિત્રો સભાગાવી તેમને ભક્તિમાર્ગ પર

ચડાવી, ત્યાંથી ધરાશીર નામેના ગામમાં આવી ત્યાંની ગુફામાં થોડા દિવસો રહ્યા ત્યાંથી પાછા તીર્થયાત્રા માટે નીકળી પડ્યા અને પ્રયેક એકાદશીના રોજ પટ્ટરપુર જવાના નિશ્ચયવાળા થયા.

એક વખત એઓ પટ્ટરપુર જતા હતા, ત્યાં ચંદ્રલાગા નદીમાં બારે પુરે આવ્યું હતું અને ઘાટ ઉપર એકપણ મછવેા હતો નહીં, જ્યારે એકાદશીને સમય વીતવાની આણી ઉપર હતો કાંઈપણ ઉપાયે પેલેપાર જઈ પટ્ટરીનાથના દર્શન તો કરવાજ જોઈએ, એટલે કાઈ સાધન ન મળત્યાંથી, પોતે નદીના પાણીપર પોતાનું મૃગચર્મ જિઠાવી, સિદ્ધાસનથી બેસીને પેલેપાર ચાલ્યા ગયા. બેઠે કિનારા પર ઉભેલા માનવીઓ, સાધુઓ અને શતે આ ચમત્કાર જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. આ ઘટનાથી ભક્ત હરિનારાયણ પર બધાઓની શ્રદ્ધા વધી, ગઈ પટ્ટરપુર પહોંચીને મંદિરમાં દર્શન કરવા જતા ત્યાં પણ એની ઘડના બની કે લોકો અધિકાધિક આશ્ચર્યમાં પડી ગયા.

હરિનારાયણે દર્શન કર્યા પછી પ્રદક્ષિણા કરી એ સમયે બધા સત-સાંતુઓએ ત્યાં જયજયકાર કર્યો એ વખતે પૂર્ણિમા પાનકુંગે મગદ યજ્ઞને ભક્ત હરિનારાયણને આસિંગન કહ્યું અને કહ્યું, “હર આપાડી એકાદશીએ પટ્ટરપુર આનવાની તમારી વારી અને પૂર્ણિમાથી મળી ચૂકી છે દરે દરેક હરિશયની એકાદશીએ કું તમારી પાસે આવ્યા કરીશ ” આજુ ગોલીને પ્રભુ અતર્ધાન થઈ ગયા ત્યારપછી ભક્ત હરિનારાયણ હર આપાડી અને કાર્તિકી મહોત્સવ પોતાને ઘેર કરવા લાગ્યા.

આ પછી વણા વગેરે વીલા બાદ ભક્ત હરિનારાયણે રોપદ્રિ સેતુનથ રામેશ્વર, ગંગોત્રીના યાત્રા કરી એ સમયે પર્વતન કરતાં જરેલા સમર્થ રામદાસ, આમી રંગનાથ, રવામી જયરામ, મદારાજ તુમરામ આદિના દર્શન કરીને પોતે પોતાની પુત્રી બીમાજામના ઘેર આવ્યા અને ત્યાં પોતાને પ્રપાલકાળ નગરિક આવ્યાનું જણાવીને બધાને સમ્મેન કરી દીધા મર્તી અન્નપૂર્ણા પતિના બાવી પ્રપાલને જાણીને ત્યાકુલ જની ગઈ અને પતિની આજ્ઞા લઈને પતિના પૂર્વેજ શરીર હોડીને પરમધામમાં પહોંચી ગઈ.

ભક્ત હરિનારાયણ ત્યાંથી નીકળીને ‘વૈનવડી’ નામના ગામમાં આવ્યા અને ત્યાં તેઓએ ગર્જાનાનની ઇચ્છા કરી, જેથી ભક્તની ઇચ્છાને આધીન

યત્ન ભાગીરથી મંગા ત્યાં પ્રગટ થયા અને ભક્તની ઇચ્છા પૂર્ણ કરી ભક્તરાજે તેમાં રનાન કરી, સધ્યા, તપશ્ચ તેમજ દેવાચન કર્યું અને નિવૃત્ત થઇ સર્વ મંગથી રહિત થઇને શ્રીમદ્ જમનદ્ ગીતામા સુચવેલા આસનાનુસાર પ્રાણને ખેંચવાનું આરંભ્યું. આ સમયે એમનું શરીર દિવ્યકાંતિથી તપાવેલા મોના જેવું ચમકવા લાગ્યું. એ ચમત્કાર વડે ચારેપાશુ પ્રકાશ ફેલાઇ ગયો. આ વખતે એમનાં નેત્રો અર્ધાં મીચેલા હતાં ત્યારપછી દરિનારાયણ પૂર્ણ સમાધિમાં રિયર થઇને પરમબ્રહ્મતત્ત્વમાં લીન થઇ ગયા.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! ઈલીજ અધ્યાયના ઉદ્દેશા ષ્ઠોકમાં વર્ણવેલી પ્રાણીસ્થિતિ અતકાળમા દેવાનું જળાબ્ધુ છે, તેને આ ઉત્તમેતત્ત્વ પ્રકાર ખમ્મ દરિનારાયણનો વિમુક્તિનો દત્તો અગાઉ જનાવેયું—એમને કરેલું પ્રાણોનું ખેંચાનું—પ્રાણને ખાણે જવા દેવાનું નહીં, પણ શરીરમાંજ વ્યાપકતાત્ત્વમાં સમાવી દેવાનું સમજશો.

‘દરિનારાયણ જળમા ડૂબકી ખારીને ધ્યાન કરતા હતા, તે વખતે નંદીમા પૂર આવ્યું પણ પોતે તથાખં ન ગયા, ડૂબીને પાણી પીને મરી ન ગયા, એમનું શરીર ડૂલી ન ગયું તેમજ એમને સમઢી પણ ન લાગી’—આ બધા પ્રભાવે યોગસિદ્ધિને અને બ્રહ્મસાક્ષાત્કારને છે કોળપણ શંકા અસ્થાને છે. વિધિપૂર્વકે યોગને આધા અને અખતરો કરો જેનાથી તમે સ્વયં સમજી શકશો. વળી ‘એમ તે કુદરત નિરૂદ્ધ બને ખરૂં કે ?—એવો પ્રશ્ન પણ થાય પણ તે ખરેખર યોગશાસ્ત્રનું જ્ઞાન બ્રહ્મદર્શનના જ્ઞાન વિનાજ ઉદ્ભવે છે. જેને બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થયો છે એને માટે કશું અશક્ય હોતુજ નથી જેમ પરમબ્રહ્મતત્ત્વ સર્વત્ર છે અને પરમબ્રહ્મ મગુણ પણ સર્વત્ર છે, તે ભક્તવુ રક્ષણ કેમ ન કરે ? પ્રાણીભૂત થયેલ વિદ્વાનનુ જરિયાત ઉપરિચલ થતા પણ રક્ષણ થાય છેજ. શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ કરો બીબેની દેવીએ પણ જડભરતને જોમ ન વીવે અને ઉવટે બીબેને દડ દીધે.

વાર ! પ્રભુને શરણે જવું એટલે—‘પરમેશ્વરને પરમબ્રહ્મતત્ત્વને આશરે માનવો, ‘પરમેશ્વર મારા પાત્રનકર્તા છે’ એવો નિશ્ચય ગળવો, પરમેશ્વર પેતાનું સર્વસ્વ છે એવું, સમજવું, ખાળક જેવું બની જવું, દાસ બની જવું, પરમેશ્વરની ઇચ્છાને આધીન

થઈ જાયું, પરમેશ્વરના સકલ્પો કરતા થયું, અને નિર્ગુણ ઉપા-
મનાની દૃષ્ટિએ-હું આત્મા છું, જ્ઞાન વડે આત્મામાં રમવું વાસના
વિનાના રહેવું, પોતાને મર્ત્યમય બ્રહ્મમય સમજવું અને બ્રહ્મીભૂત
બનીને રહેવું.”

પ્રભુપ્રેમીઓ! ૬૬મા શ્લોકનો આ વાર્તાલાપ માગી બુદ્ધિશક્તિ અને અનુ-
ભવાનુસાર કોર્ષો છે ભગવાન અનંત છે એમની વાણીમા અનંત જાવો હોય
એ બધાને મારા જોવો અપજનું કેમ કરી જાણે? કંઈક ઉણપ તો રહેનાનીજ.

અજુનને બ્રહ્મજ્ઞાન અનરમા ન હતું, એની વાસનાનો દાય થયેલો
ન જોયો, એનામા સંન્યાસી થયાની યોગ્યતા ન જોયામા આવી, એનું દેહ-
ભિમાન પણ મટયું નહીં-આવા ધરણોથીજ અને ધર્મકર્મ પ્રત્યે ભગવાને
પ્રેરો અને સંન્યાસી થયા કરતા એને પણ ધર્મકર્મ કરવુંજ રમ્યુ. વર્મ-
કર્મનોજ-કર્મયોગનોજ-એ અધિકારી નીડયો એવું પણ સમજાયું ભગવાનને
તો પ્રથમથીજ સમજાયું હતું પૂર્વોક્ત નાભાજી ઉર્ફે ભક્ત હરિનારાયણનું
દૃષ્ટાંત તમને સમજાવે છે કે જીને એ સંન્યાસી મારક લાગી રાક્યા નથી
સામાન્ય ગૃહસ્થો કરતા તે વિશેષ લાગી હતા ‘તત્ત્વમસિ’ નો ઉપદેશ
મળ્યા પછી પણ ધર્મકર્મનો લાગ થયો નથી ઉત્તમ કોટિની બ્રહ્મનિષ્ઠા
પ્રયાણકાળે એમને પ્રાપ્ત થઈ છે આ ઉપરથી ફલિત થાય છે કે-‘સર્વ-
ધર્મનો ત્યાગ’-ગૃહસ્થનો ગણાય છે તે સ્વાર્પણ અને કથંગપણ
સત્કર્મોવડે અને ત્યાગીઓનો વામનાકાય વડે. ‘શબ્દ’ ગૃહસ્થનું
ગણાય છે. પરમેશ્વરના સ્મરણ, કીર્તન, જાળન, પૂજન અને
દર્શન વડે અને ત્યાગીઓનું સમાધિ વડે. પરંતુ સર્વપાપોથી
બેઠિને મુક્ત કરવા અને શોકમુક્ત કરવા એ પરમેશ્વરની પ્રસન્નતા
ઉપર નિર્ભર છે. પ્રસન્નતા પરમેશ્વરની-સુમુક્ત-ગૃહસ્થ અને ત્યાગી
પર ઉતરી આવવી એ એમના અધિકારની આરાધનાના બળપર
નિર્ભર છે. ૯૯

વાર્તાલાપ શ્લોક ૭૬ થી ૭૮ મુધીનો-

પ્રભુપ્રેમીઓ! પરિપક્વ અને અપરિપક્વ અતઃ પ્રજ્ઞાના મુમુક્ષુ માનવી
ઓના જન્મમરણના સસરણના પાને સારના દુષ્કાળની શક્તિ માટે બેઠિના

અધિકારાનુસાર સાધનોના અગોત્રી કર્તવ્યતાનું નિયમન બિનબિનરીતે ઉપદેશીને, તેમનું ફળ પ્રતિપાદન કરીને, જ્ઞાન અને કર્મધર્મનું મોક્ષનું ઉપકારકપણું સમજાવીને, બધાં વેદાંતોનું અને બધાં બોધાના ઉપદેશોનું પરમ-અક્ષરપરાધ્યપણું છે, એવું સૂચન કરીને અગાઉ કરેલું અભ્યસરૂપીનું બધું જ્ઞાનસાસ્ત્રનું ઉપસંદરણ કરીને દરેક સાસ્ત્રનો પ્રચાર કરનારાઓનો મોક્ષસાસ્ત્રનો સંપ્રદાય ગ્રાહ્ય રાખવા માટેનો નિયમ કરવામાં આવેલો છે, તે આ પ્રમાણે છે:-

"આ તારે અનપરવીને, અભક્તને, અસેવક અને ખારી અસૂચા કરે તેને કહેવું નહીં." આ ૧૭મો શ્લોક તમારી પાસે પ્રુખ્ત વિચાર માંગે છે. અર્જુને શું તપ કર્યું હતું? 'હે યાદવ' એવું પોતાનાથી ઉતરતા કૃષ્ણના ક્ષત્રિયમાટેનું સંબોધન કરનારની ભક્તિ કહેવાય કે? વળી એણે ભગવાનની ગૃહપા પથ શું કરી છે? ઉદ્ધટ એમને સારથીનું કામ સોંપ્યું છે. પાંડવો પથ્ય એમની 'આહીર' કહી મસ્કરી, કગ્તા દતા. તો પછી આ ગીતાશાસ્ત્રને લાયક અર્જુન કેમ બનાયો? વળી તમે અને પથ્ય પૂછવાના કે તમે આ ગીતા બધાને કહેતા કેમ કરો છો? આ બધા પ્રશ્ન કરનારના કૃતર્થો છે. કૃતર્થો હું એટલા માટે કહું છું કે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના કથન માટે અશ્રદ્ધા અને સદેહ તેમજ વદતોબ્યાધાનનો દોષ કરવામાં આવે છે. બસે તમે શ્રદ્ધાશુ છો, પથ્ય હું તો અમથ્ય કરનારો એટલે મને આવા કૃતર્થો કરનારાઓનો અનુભવ છે, અને એ અનુભવના આધારેજ હું શંકાઓ ઉપજાવી ચકું છું. કોઈ, કોઈ વખત મારા પર આવી જાબતો, પર, શક્તિહ્રદયના શક્તિ પ્રશ્નોની વર્ષા વરસતી હોય છે. દરેક તો મેં, એવા પ્રશ્નોના જવાબ આપવા પથ્ય બધાં કર્યાં છે. સાધનોને નહીં કરનારા, અને ફક્ત શંકાઓજ ઉભી કરનારાઓને હું એટલુંજ કહું છું કે- "રૂપિપ્રણીત મયો સાધંત વાયો! અવ્યયો સાંભળો, સાંભળ્યાજ કરો અને તેનું નિદિધ્યાસન કરો. તમને હાથ ધરો, મદંભ્ય કરતા શીખો! પછી શંકાઓ યશોજ નહીં."

વાં, તમે તપસ્વી નથી, ભક્તિના ખરારવરૂપનું આચરણ તમારું નથી. તમે જે અન્ન અને દક્ષિણાવડે ખારી સેવક કરો છો તેથી હું પોતે તો તૃપ્ત છું, છતાં એ સેવા એક બહુ શ્રુત ઉચ્ચકોટિના અભિનિધની થવી ઘટે તે રીતની સેવાથી બહુ એછી અને ઉતરતી છે. એ સેવામાં કાંઈક અભિધાનનો

અંશ છે. મારી હિંમરને જોઈ, દયાથી પ્રેરાઈને તમે મારી સેવા કરો છો અને હું ગીતાના પ્રવચનો-નામસ્મરણો-કીર્તનો અને વાર્તાલાપની લખવાની પ્રતિવાળો અને વાર્તાલાપની સો આશ્ચર્યો છપાય એવા હેતુવાળી પ્રકાશન અને પ્રચાર પ્રવૃત્તિઓમાં મારા વાર્તાલાપ-પ્રેકાશનના પ્રચારક વ્યવસ્થાપકોને સમ્યક તેટલા ઉત્સાહવાળો છું, જેથી હું સહગુરુની સંસ્થામાં આવી શકું તેવા નથી. છતાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે જેમ અર્જુનને તેમ તેમને હું એમનાજ ઉપદેશને કહી રહ્યો છું તેનું શું? આ ખાખતની વાસ્તવિકતા અને અધાર્મિકતાનો વિચાર આ સ્ત્રોત્રું કથન આપણે આ વાર્તાલાપ માંગે છે. આશુજી કથન શ્વેતાશ્વનર ઉપનિષદનું છે:-

વૈવાન્તે પુરા પ્રોક્તં વ્રજ સનાતનમ્ ।

ન દાતવ્યં ન પુત્રાય શિષ્યાય અપ્રજ્ઞાતાય વા પુત્રઃ ઇતિ ॥

ભાવાર્થ:-પૂર્વેજોએ કહેલું સનાતન વ્રજ અસાંત પુત્ર કે અસાંત શિષ્યને ઉપદેશનું ન થયે, તો ખીજનું તો કહેવુંજ શું?

પ્રભુપ્રેમીઓ! આ સ્ત્રોત્ર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે સ્વમુખે કહ્યો છે. આ શ્રુતિ પણ પરમેશ્વર પરમશક્તિ પરમાત્મા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનીજ વાણી સમજી લેશો. ખરે શબ્દોનો પ્રયોગ ભિન્ન છે, પણ ભાવાર્થ ભિન્ન નથી. જુઓ. એ સ્ત્રોત્રના શબ્દો! શું તપસ્વીનું તપ ધર્મચાર્યજી કમોં કયાં વિના ભગવાનને ભજીને ભક્ત સાંત થાય કે? શું નિષ્કામ સેવા કયાં વિના શિષ્ય સાંત થાય કે? ફરીને કહું છું કે-નથી અર્જુન તેવો, નથી તમે તેવા અને નથી હું જોઈએ તેવો ધક્કનિષ્ઠ. છતાં ગીતાનો બોધ અને મારા ગીતા ઉપરના પ્રવચનો થાય છે એનું શું? શું આ સપ્રજ્ઞતા નિયમોનું ઉલ્લંઘન કર્યું ન કહેવાય કે? આ શિક્ષા-આડક મુખશ્ચ વિરાગી અને વિદ્વાન નિર્મુખશક્તિનાં ઉપાસક અને કેવલધર્મી થતા આવેલા શિષ્ય માટે છે. સત્ગુણશક્તિના ઉપાસક વૈરાગ્ય વિતાના મોક્ષાર્થને તો માત્ર રૂચિ હતી કરવા માટેજ છે. પ્રાણપ્રાપ્ત, પચાન અને સંમોહિ એ ત્રણ શિક્ષણને માટે સાંત શિષ્યજી અધિકારી ગણાય, શું શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને પાસે બેસાડીને આ ત્રણે સાધનો શીખવ્યાં છે? ખ્યાલ કરો જોઈએ! અલખત, આ મોક્ષશાખનો વિષય છે-એ ગંભીર વિચાર માંગે છે.

આ મોક્ષશાસ્ત્ર-એટલે “આ વિશ્વ જે નાશનત છે તેમા રહીને શારીરિક ભોગોને, આગભેને અને વિપયાન દેનો ખાલુપદ્ધ સરીરેવડે બેઠવીને તૃપ્ત થયેતા જીવો, જેમને હવે કાયમ-ભોગો, આરામો અને વિપયોથી ઉપજતા સુખ અને આનંદ-સમાન અને એનાથી ઉત્તમ સુખ અને આનંદની ઇચ્છા થયેલી છે-એવાઓ તે માટેના ઉપાયોને બોધ અપાતુ શાસ્ત્ર અગર જે જીવોને એમની જીવિતવડે ઉપરાઉપરી જન્મોનડે શ્રમ વેદ્યા છતાં ક્ષિપ્ર પ્રમાણે અગર જેને આ દુનિયામા ખીનકુલ ભોગો, આરામો અને વિપયાન”દો મળ્યાજ નથી એ કારણથી અને મળ્યા પછી પાછા ચાલ્યા જવાના મરણથી જેઓ દુઃખી અને અસતોરી છે, તેમની આ દુનિયામા અવસાન પછી શોક મુક્તિ અસારમધમુક્તિ અને નિર્વાણશાંતિનો બોધ આપતું શાસ્ત્ર જ્ઞાનશાસ્ત્ર-છે

જાતપરક-એટલે શ્રુતિએ બોધિતુ ‘ઋત તપ સત્ય તપ’ એટલે સત્ય રૂપી તપ અને ધન ન હોય એવો એટલે સત્યાચરણથી, સત્ય વચનથી પ્રતિજ્ઞાનુ પાલન કરનારો ન હોય એવો માનવજીવ જે વેદોક્ત કર્મોનું અનુષ્ઠાન ન કરેતો હોય એવો માનવી

અમર-એટલે ‘જેનામા સ્વનિર્મલમનિષ્ઠા ન હોય દેવમા ભક્તિ ન હોય ગુરુમા ભક્તિ ન હોય એવો પ્રીતિ અને પ્રભુપ્રેમ વિનાનો માનવી’

અજુઘ્નપુ-એટલે ગુરુની મેરા જગલમાથી લાખડા લાવના પાણી ભરી લાવતું, વેસોનાસણો ઈલદિ ધોઈ આપના પગથપી મરવી ઈલાદિ-જે ન મરે તેવો માનવી ગુરુની આજ્ઞા અને બોધને ન અનુસરનારો માનવી

આવા તથા વિગેરજવાળો અને બુદ્ધિહીન માનવી હોય તેને આ બોધ દેવામા આવતો નથી અને કેઈ નિદાને આના માનવીઓને આપવો ન જોઈએ ભને તેવો માનવી તપરવી પણ હોય અને ભક્ત પગુ દોષ છતાં ગુરુની મેરા નહીં કરનારો-નકરો દોષ તેને બોધ ન અપાય-તેમ છતાં પણ જો આઈ માનવી ભક્ત હોય તપરવી હોય અને ગુરુની મેરા પણ કરતો હોય ના, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને એક પ્રાકૃત એટલે મલિક રસુદેવનો પુત્ર માનીને મનુષ્ય માને મનુષ્ય માની તેમની નિંદા કરે તેને આ બોધ આપવો ન જોઈએ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પરમશ્રદ્ધ છે નિર્વિશેષ છે એમનું સર્વથયે સર્વ

સમયે સર્વકાળે સર્વપણુ છે, એમનું ટ્રેણપણુ, બેદરિતપણુ, અદ્વિતીયપણુ અને અદ્વૈતશાસ્ત્રનું સત્ત્વપણુ, વિદેહકૌતલ્યપણુ અને પરમશ્ચ્છેતત્વપણુ-જે 'ન માનતો દોષઃ વગી વર્તમાનદેહમા પશ્ય ઉત્તમકોટિના પરમહસને શ્રદ્ધાન દનો' અનુભવ થયાનું ન માનતો હોય-તેને આ ગીતાશાસ્ત્ર ન કહેતું જોઇએ

; સેકડે/કિતુઓ કરનારો સગુણશક્તિનો ઉપાસક હોય, પણ અદ્વૈતશાસ્ત્રનો આદર ન કરતો દોષ, જ્ઞાનશાસ્ત્રના અર્થોને સહન ન કરતો દોષ, તેને પાશુ આ શાસ્ત્રને બોધ ન કરવો જોઇએ અળવતા, અદ્વૈતશાસ્ત્રને જાળુનારો પણ દ્વૈત પર પ્રીતિ કરવો જોઈ મુમુક્ષુ દોષ, તો જેમ આરોગ્યની કામનાથી રોગીને જેમ ઔષધ અપાય છે, તેમ મોક્ષની કામનાવાળાનેજ આ દિવ્ય ઔષધ આપવું જોઇએ મતલબ કે મોક્ષની ઇચ્છાવાળાને આ જ્ઞાનશાસ્ત્રનું જ્ઞાન આપવું જોઇએ, ખીજાને તો નહીં.

આથી એ કવિત થાય છે કે આ મોક્ષશાસ્ત્ર-શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા-જ્ઞાનશાસ્ત્ર શોકથી છૂટાની ઇચ્છા રાખનારને શીખવતું જોઇએ મતલબકે મધા દુર્યોજો જેનામા હોય અને એકે લાખપત જેનામા ન હોય તોપણ એણે જો શોકથી મુક્ત થવાની કામના કરી મુરને શરણે ગયો હોય તો તેને આ બોધ આપવો જોઇએ-ખીજાને નહીં । ૮ ।

અર્જુને શોકથી છૂટાની ઇચ્છા કરી છે અને શરણે આવ્યો છે તેથી શ્રીકૃષ્ણે એનો શોક મટાડવા આ બોધ આપ્યો છે, તે અશુક્લ થયું નથી તમે પણ મને સાબળો છો, તે સસારના હુ ખોથી છૂટા, સુખમા જીવન જીવના અને ધરણમાને આદર્યો વખત નિસારે મૂકી, નામરમરણ ધૂનો અને ભગવાનતા કીર્તન માવાનો આનંદ લેવા એથી માટે ગીતાપ્રત્યયન યા ગીતા-વાર્તાનાપ કરવામા આવે છે, તે અશુક્લ નથી જુઓને! મને સાબળતારા તમે સિવાય ખીજા કોઇ માનવીઓ આ સ્થાનમા છે? ભક્તિભાવ વિના અહો આવવાની ઇચ્છાજ કેમ થાય? અને તમાનામા જોઇએ તેનું તપસ્વીપણુ, ભક્તિપણુ અદ્વૈતવાદ-વેદાન્તમા પ્રીતિપણુ મોક્ષેચ્છાપણુ, ચિત્તશુદ્ધિપણુ, જ્ઞાન શાસ્ત્રના ઉપદેશને પ્રહણ કરવાની શક્તિપણુ અને ઉપદેશ માટેનું અધિકારીપણુ નથી, પણ “સાધો-નામરમરણ ધૂનો ભજને અને આપ્યાનો સાબળવાનો આનંદ મગશે” એવા ભાવથી આવ્યા છે અને મરજનામરજથી પણ અહીં

બેય વેદાન્તને સાંભળો છો, એ તમારી પ્રભુભક્તિની સાબિતી છે. આ હેતુથી ગીતાનો આ વાર્તાલાપ અયુક્ત નથી. અર્જુનની શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યેની પ્રીતિ તો મામાનો પુત્ર હોવાને કારણે તો હતીજ. એ કારણે પણ અર્જુનનો અધિકાર આ શાસ્ત્રને સાબળવાનો સિદ્ધ થાય છે.

પ્રભુપ્રેમીઓ! “આ પ્રમાણે શુદ્ધ અતઃકરણના અધિકારીને માનોપદેશ કરવાનું અધિકારી લક્ષણ હશે; તેવા અધિકારીને જ્ઞાનોપદેશ આપનારને ઉત્તમ કોટિની ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે અને સંશય કરવા જેવું જરાયે નથી કે તે મને પામશે. મને પામશે એટલે તે પરમતત્ત્વમાં સમાધિ જશે, નિર્વાણ શાંત, સુખ-આનંદરૂપ બની જશે” એવું ભગવન આ ૬૮મા શ્લોકમાં કહે છે.

આ કથનમાં પણ એક પ્રશ્ન ઉભો થઈ શકે છે તે એ કે “એક શ્રુતિ કહે છે કે ‘નાયમાત્મા પ્રવચનેન લભ્યો=આ આત્મા પ્રવચનો કરવાથી મળી આવતો નથી’-આવું શ્રુતિ કહે છે જ્યારે શ્રીમદ્ ભગવન મહાપુરાણમાં ‘રાજા રૂપભદ્રે પરમકોટિના પરમહંસ હતા અને એ પ્રવચનો કર્યા કરતા હતા અને તે દ્વારા પરમપદને પામ્યા’ એવું કહે છે તો એ વાત બધેએસતી દેખાતી નથી, તેનું શું? આ વાન મોદાર્થો પાસેથી ઉડો વિચાર નથી માગતી? વળી ‘પરોપદેશવેલાયાં સર્વે પંડિતા મવન્તિ’ આવું એક મહાવાક્ય છે, જેનો અર્થ ‘પારકાને ઉપદેશ આપતી વખતે બધા પંડિત થઈ જાય છે’ તેમજ ‘ન કર્મણા ન પ્રજયા ત્યગેનૈવેન’ આ શ્રુતિ વિચારતા કર્મ કરવાથી, પ્રજનનું પાલન કરવાથી મુક્તિ ન મળે પણ ત્યાગથીજ મળે-તો આ બધાનું શું સમજવું? વળી ધણા ‘શાસ્ત્રીઓ, પુરાણીઓ, સાધુઓ અને સંન્યાસીઓ ગીતાશાસ્ત્રને પોતાના શ્રોતાઓને સંભળાવતાં જોરાય’ છે આમાંના બહુધા સરકૃત લાપાપર કાણુવાળા અને વાગમય કળાવળા હોય છે અને તેમને સાંભળવા દળરો માણ્યો એક સામટા એકઠાં થાય છે, પરન્તુ તેના વક્તાઓ અને ઉપદેશકોના કરતા ચારિત્ર્ય અને શ્રદ્ધામાં ચંદે તેના શ્રોતાઓ હોય છે. શું પ્રવચનોથી મુક્તિ મળે કે?”

આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર એક કે બે વાક્યથી થઈ શકે તેમ છે-“તરી જાણુતો હોય તે જૂડવાને તાર છે, છૂટેયો બધાવવાને છેડાવી શકે છે” આ વાક્યોનો વિચાર કરી જોતાં એવું સમજી શકાય છે કે-જેમ ભગવાન

શ્રીકૃષ્ણ મુક્ત હતા અને સંસારસાગર પરે હતા. તેથી તેમણે અર્જુનને બોધ આપી શોકમુક્ત કર્યો, તેમ ને કોઈ શ્રોત્રિય બ્રહ્મનિષ્ઠ યતિ હોય તેવા પરમેશ્વરના ભક્તને, તપસ્વીને, જેને પરમેશ્વરનું શરણુ છે તેને, સેના વગેરેની ક્ષત્રીય રહિત થઈને આ ગીતાશાસ્ત્રનો ઉપદેશ કરશે તો તે પરમપદને પામશે વળી ભક્ત અને તપસ્વીની વ્યાખ્યા પણ એવી ગીતની હોય કે માત્ર મોક્ષની દૃષ્ટિથી જ સંસારથી, સંસારના બંધનથી અને સંસારની ગિચ્છિતાથી મુક્ત એવા પરમેશ્વરનું સત્કર્મોવડે ને આરાધન કરતો હોય; ભજન કરતો હોય અને નિષ્કામ તપ કરતો હોય, એ પણ ભક્ત કહેવાય. એવા ભક્તને ને બોધ કરશે તે પરમપદને પામશે એવો આ પ્રયોગનો બાવાર્થ છે

“ મોક્ષપ્રાપ્ત પરમેશ્વરની પ્રસન્નતા પર નિર્ભર હોય છે. એ પ્રસન્નતા જેણે મોક્ષાર્થી પણાવડે એક પરમેશ્વરનું શરણુ ગ્રહણ કરેલું હોય છે અને એવા શરણુથી ને વેદાન્તને નિચારતો હોય અને શ્રવણ કરતો હોય એવા દૃઢ ભક્તિવાળાને આ શાસ્ત્રનો ઉપદેશ જો બ્રહ્મનિષ્ઠ યતિ કરશે તો તે મુક્ત થશે ” એવો આ શ્લોકનો બાવાર્થ છે એમ સમજવું વરે

પરંતુ માદ રાખો કે ને સ્વસ્વરૂપને જાણવાની અપેક્ષા કરતો હોય તેવા ભક્તને આ ઉપદેશ વ્યાખ્યાથી મુક્તિ મળશે એવો આ શ્લોકનો બાવાર્થ છે કારણકે આ ગીતાશાસ્ત્ર ગ્રંથ રાખના જેવું છે એ જાણે છે બારે પ્રુગ્યાર્થ એનો લાભ પ્રાપ્ત થવો એ પણ એક ઉત્તમ કોળિનો પ્રુગ્યાર્થ છે શોકમગ્ન જીવોપર દયા કરીને આ મોક્ષશાસ્ત્રનો ઉપદેશ આપવાથી ઉપદેશકને મુક્તિનો લાભ મળી શકે છે. ભક્તિ કરતા દુઃખી માનવીઓ સમજી શકે અને ગ્રહણ કરી શકે તેવીરીતે ઉપદેશ આપનારને મુક્તિ મળશે એવો બાવાર્થ આ શ્લોકમાં છે યુતિઓ - ‘ સ હ દેવમાત્મવુદ્ધિપ્રકાશં સુમુહુર્વ શરણમહં પ્રપન્ને ’ - ‘ ભમૃતસ્યૈષ સેતુ ’ - ‘ શિવપ્રસાદેન વિના ન સિદ્ધિ ’ - બાવાર્થ - ‘ ને સરીરમાત્રી પ્રદિને પ્રકાશ આપે છે તેનું સરણુ મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે ગ્રહણ કરે છે, તે ભક્ત કહેવાય છે ને વિદ્વાનોની સર્ગ સરિતાનો પૂલ છે તેની ઉપાસના કરે તે ભક્ત કહેવાય ॥ કથ્યાણુરૂપ પરમેશ્વરનું સત્કર્મોવડે આરાધન કરીને પરમેશ્વરની પ્રસન્નતા સિદ્ધ કરી નાય તે ભક્ત કહેવાય છે આના ભક્તને ઉપદેશ આપવાથી બ્રહ્મનિષ્ઠ યુગ્મિને પામે છે

જરૂર અર્થો એ સદેશ કરીને પ્રશ્ન કરી સમય છે ' શુ વિદેહ કૈનસ્વાર્થી બ્રહ્મનિ ગીતાશાસ્ત્રનો ઉપદેશ પોતાના શિષ્યોને કરે એ સંભવિત છે ? શિષ્યોનુ પાવનપોષણ નિયમન, શિદાણુ-આ પણુ એ જ્ઞાતનુ કર્મ છે, શુ કોઈપણ કર્મ ગાનનિધાને દાન ન કરે ? જો કર્મ કરે તો એ બ્રહ્મનિદ્ર કહી શકાય ખરે ? આ કર્મ કરનાર બ્રહ્મનિધને ગાનનિધાનુ ફળ-ચિત્તરૂદ્ધિ અને ગોકમનિ કેવીરીતે મળી શકે ? શ્રુતિઓ તો આ પ્રમાણે કહે છે- ' બ્રહ્મસંયોગમુત્તત્ત્વમેતિ ' - ' પ્રમાદૈર્વૈમૃત્યુમહમર્વીમિ ' - ભાર્ગવ - ' બ્રહ્મમા રિથરતા રાખનારને મોક્ષાનુભવ થાય છે પ્રમાદ એ આત્મવદનન છે એવુ તું મુ હુ ' વિચાર કરે કે આ બ્રહ્મનિદ્ર કે જો શિષ્યોમા ચિત્ત રાખનારો છે તે પોતાનુ ચિત્ત શિષ્યોમા રાખશે કે બ્રહ્મમા ? જાને આ કર્મ પદોપકારનુ છે જ્ઞાતા આ શ્રુતિઓ બ્રહ્મનિદ્રનુ આ કર્મ બદિર્બુખપગવાનુ છે, એમ જાણીને મુક્તિને અટકાવનાર હોવાથી એવા કર્મોના નિષેધ છે '.

આ શ કાનો ઉત્તર સામે પ્રશ્ન કરીને આપવો યોગ્ય છે એમ કરવાથી શ કાનુ સમાધન સારીરીતે થઈ શકે તેમ છે સાબળો- ' રાનશસ્ત્ર એવુ જો આ ગીતાશાસ્ત્ર તેના તત્વનો ઉપદેશ કરનાર આ બ્રહ્મનિદ્ર સાધક છે કે સિદ્ધ છે ? કે સસિદ્ધ છે એને પત્તસિદ્ધ છે ? શ કા કરનારો અધૂરા જ્ઞાનવાળો હોઈને આ પ્રતિપ્રશ્નનો જવાબ આપી શકે હોઈ જ એથી હજુ એનો જવાબ આપુ હુ.

ગીતાશાસ્ત્રનો જે વાં આપનારો જો સાવ હોય તો એને સ્વસ્વરૂપનું નિઃસ્વાત્મક જ્ઞાન મેળુ અમલવિત ચિદ્રિત્તની પૂર્ણ રૂકિત વિના વાક્યોના અર્થોને કહી જવાથી તત્વનો ઉપદેશ સામતો નથી શાસ્ત્રનુ અધ્યયન કરવાથી અને ચિત્તશુદ્ધિના સાધનોને નહીં મ્યાથી અને ધ્યાન-સમાધિનો અભ્યસ નહીં મ્યાથી સ્વસ્વરૂપ જ્ઞાન થઈ જણ નથી શુ હીરામાણેકને લક્ષણોવડે પરખનનુ શાસ્ત્ર લણવા વિના અને તેમના માર્ગોને ઓળખવાનો અભ્યાસ જવેરી પસે રહીને મ્યા વિના કોઈ જવેરી જની શકે ખરે કે ? જવેરાતની પારખ વિના કોઈજીજ્ઞને જવેરાતના તત્વનો ઉપદેશ આપી શકે ખરે કે ? વિચાર કરો ! કોઈ અણુડ આદમી જવેરાતનો ધર્મો કરવા લાગે તો એજ કલાકમાનર્થ દેવ જુ મટે કે નહીં ?

આમ સાધક હોય તે ઉપદેશ કરવાને લાયક ગણાતો નથી. હવે જે ત્રીજો 'સંસિદ્ધિ' ને પામેલો સાતમી ભૂમિકાએ ચડેલો, પ્રપંચને વિસરી ગયેલો, ખીખના પ્રથ્વનથીજ શારીરિક કર્મ કરનારો, હિતમ કાઢતો અહનિષ્ઠ બનેલો ઉપદેશની પ્રવૃત્તિ કરે એ પણ અયોગ્ય અને અસંભવિતજ છે. બન્ને પુરી સિદ્ધિને પામેલો એટલે સિદ્ધ થયેલો હોય એવો 'સંસિદ્ધ' થી હિતરતો અહનિષ્ઠ સિદ્ધ હોય તે આ ગીતાશાસ્ત્રનો ઉપદેશ શિષ્યોને કરે તો તેનું સ્વસ્વરૂપનું અહા હોવાનું જ્ઞાન વધુ દૃઢ થાય છે. માટે શિષ્યોને ગીતાનો ઉપદેશ સિદ્ધપુરૂષે કરવો એ સિદ્ધ થાય છે. જે સિદ્ધ પુરૂષ ઉપદેશનું કર્મ ન કરે તો આચાર્યોની અહત થઈ જાય અને 'તત્ત્વમસિ' વગેરે જ્ઞાનના શાસ્ત્રની હયાતિ નહીં રહેવાથી અનર્થ ઉભો થાય; મુમુક્ષુઓની અગતિ થવાનો પ્રસંગ ઉભો થવાનો મહાન અનર્થ થાય. શોકમુક્ત અને સંસારમધમુક્ત થઈને નિર્વાણુજ્ઞાન, સંસારમગ્ન માનવીએ ખીખ કયા ઉપાધથી બની શકે ?

દૃષ્ટાંત:-કોઈએક બ્રાહ્મણનો યુવાન દીકરો કાચી જઈ વેદાભ્યાસમાં પારંગત થયેલો બધી પરિક્ષાઓમાં પાસ થઈ મોટીમોટી ઉપાધિઓ, જેવીકે : ન્યાયાચાર્ય-સાહિત્યજ્ઞ-કાર-વેદભૂષણ-મેળવી પોતાને દેશ પાછો આવ્યો. માતા-પિતા વૃદ્ધ થઈ ગયાં હતાં એટલે આ યુવકે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશી ધરતું સુકાન પોતાના હાથમાં લીધું. પોતે બધું બપયો હતો, પણ એનું જ્ઞાન તો પુસ્તકિયાજ હતું, બંદે બણેલો હતો પણ ચણેલો ન હતો. ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવાની મુશ્કેલીઓથી તદ્દન અજ્ઞાન હતો. તેમણે બાપે પોતાની ચોડીધણી જે આવક આવતી તે બધી દીકરાના વિદ્યાભ્યાસ પાછળ ખર્ચી કાઢી હતી, એટલે આ પંડિતને પહેલેજ પ્રજ્ઞ અર્થોપાર્જનનો મુંઝવવા લાગ્યો. નાના કરખામાં પોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ કરી જેમણે તેટલું ધન મગવું અશક્ય હતું અને માતાપિતા વૃદ્ધ થયેલાં હોઈ તેમને છોડી શહેરમાં જવું એ પણ અશક્ય હતું. આમ આ અધર પ્રજ્ઞનો તોડ કાઢવા અનર્થ ચિચાર કરતાં કરતાં એને એક વિચાર સૂઝી આવ્યો કે "આરા ગામના દીકારને ભાજવતની કથા સંજગ્યાનું એટલે એ મારી વિદ્વત્તા પર ખુશ થઈ સારું ધન આપશે."

ખીજે દિવસે આ પંડિતજી તો પોતાનાં પંડિતને ચોગ્ધ કપડાં પહેરી બગલમાં ભાજવતની પોથી મારી, ગયો રાજદરબારમાં. રાજ્ય એને સાધારણ

ઓળખતો હોઈ એનો સત્કાર કરી બેસાડ્યો અને પછી પૂજ્ય “કેમ મહારાજ ! તમે તો કાશી જઈ ખૂન બાણી આવ્યા છો, ખરે ને ? તમને જોઈને મને બહુ આનંદ થાય છે મારા રાજ્યમા આવા પડિતો હોય તે તો બહુ દરખની પાત્ર છે બોલો ! આજે આપ કેમ પધાયા છો ?” પડિતે જવાબ દીધો “રાજન્ ! જે જાણી આવ્યો છું તેના કાંઈ સદુપયોગ થાય એ હેતુથી આપની સમક્ષ આજે હું આવ્યો છું અમારી વિદ્યાની કદર આપના જેવા મહાપુરોહત કરી શકે મહારાજ ! અમારૂં ભણતર સ્વાર્થ અને પરમાર્થ બેઉ આપનારૂં છે અને તેમાયે આ શ્રીમદ્ ભાગવત નામનું જે પુસ્તક હું ભણ્યો છું તે સાંભળનારને મોક્ષનો બહુ મોટો લાભ આપનારૂં છે માટે મારી વિનંતી છે કે તમે આ ભાગવત સાંભળો અને મોક્ષ મેળવો એવી મારી ઇચ્છા છે,” રાજા ‘મોક્ષ’ એ શું છે એ જાણતો નહોતો એના મનમાં પોતાની રાજાતિજેરી ધનથી કલકાઈ જશે અગરતો એના ધરમા રાજાને યુગ આવશે કહાવ્યું ‘મોક્ષ’ એ શું છે એમ પૂછે તો પોતે કાંઈ જાણતો નથી એનું પડિત જાણી જાય તેથી એણે ભાગવત સાંભળવા દા પાડી પડિતે સમાદાનરૂપે માટેની બધું વસ્તુઓ મગાવવાની યાદી આપી અને ઇસવેલા દિવસે આવી રાજસભાની સમક્ષ સમાદા વાચવા માડી ભાગવતમા રાજા પરિક્ષિતને સાત દિવસમા મોક્ષ મળ્યો છે એવી કથા છે એટલે ભાગવતનું મહાત્મ્ય વાચતાજ પડિતે તે વાત પાછી રાજાને કહી રાજા અને દરબારીઓ રાજનું કામ કરતા જાય અને ભાગવતની કથા સાંભળતા જાય

છેતરે સાત દિવસમા કથા પૂરી થઈ એને જાચ્યુત વેશવર્મા-કરી આરતી ઉતરી એટલે રાજા બોલ્યો “મહારાજ ! આ સાત દિવસથી આ કરો છો તે આજે પૂરી થઈ અને મેં બધી સાંભળી પછી મારો મોક્ષ કયા છે ? મને તો દશ મોક્ષમોક્ષ કાંઈ મળ્યું નહોતું ?” પડિતે તો દક્ષિણા મેળવવાની તલાવેથીમા હતો એટલે રાજાને આ પ્રશ્ન સાંભળી અભાર્થ ગયો છેતરે હિંમત ધરી એણે એમ વાલો શોધી કાઢ્યો ‘રાજન્ ! મને નિયત કરતા આ એક વાત સત્રી આવે છે કે રાજા પરિક્ષિતે તો ગંગાતટ પર આ કથા સાંભળી હતી અને તે કથા એણે એક ધ્યાને સાંભળી હતી, જ્યારે તમે તો, મહારાજ ! કામા મરજો પછી રાજકાળમા ધ્યાન આપતા હતા અને એથી કથાત્રણ બરાબર થયું હશે નહીં, અને આ મરજોજ તમને મોક્ષ મળ્યો નહોતો હોય, બાકી

ભાગવતમાં લખેલું જોટું પડેજ નહીં રાજાએ કહ્યું “તે તો બરાબર હશે પણ ચાલો !” હવે આપણા ગામની નદીપર એક મડપ જધાવું અને ત્યાં તમે કયા કહો. વળી બીજા કોઈ આવે તો મારું ધ્યાન બીજે જાય માટે તમે કહેનારા અને હું સાંભળનારા જસ ? પણ હવે જો મને મોક્ષ નહીં મળે તો તમારું માથું ધડ પરથી કાપી નાખીશ, એ યાદ રાખજો !” અને ગમે તેમ પણ મોક્ષ તો મળવોજ જોઈએ અને તેમ થશે તો તમને આ જોઈ ક્યાંતી દક્ષિણા અને ખુશખબતી ઉપ-થી આપીશ ” પતિ એમાં સમત થયો અને પોતાને ઘેર ગયો.

નહીં ક્યાં મુજબ નદીના કિનારે મડપ જધાવી રાજા કથા સાંભળના બેંગા અને પેલો પંડિત લામનતનો ભાગે છાંદી વાચના બેંગા. એક દિવસ, બીજો, ત્રીજો—આમ દિવસો નિનસ લાગ્યા અને પંડિત જોતો જાય છે કે રાજાની પામે થોડો થોડો પણ મોક્ષ આવે છે કે નહીં ? અને રાજા મોક્ષ કેમ આપતો નથી એના સચવમસ્ત મનથી પંડિત સામું જોવા લાગ્યો. છેવટે છઠ્ઠો દિવસ પૂરો થયો એટલે રાજા જોયો “મદારાજ ! કાલે સાતમે દિવસ છે. ૫૭ મને મોક્ષનું રવાનું પણ ફરજી દેખાતું નથી માટે જો કાલે મોક્ષ નહીં આપો, તો ઘેરથી છેલ્લી રમજ લાઇને આવજો મારા જેવો ભયો કોઈ નથી અને બૂડોએ કોઈ નથી ”

મિત્રારો પતિ “રાજાને મોક્ષ કેમ આપવો કે કેમ આપારવો, અગરતો મોક્ષ મોક્ષ આપતો” એવી મનમાં મડમચલ કરતો ઘેર ગયો બીજે દિવસે મરવાનું થશે એ બીકે વાળું કરવાનું જોજન પણ બાલ્યું નહીં અને આખી રાત ઉઘ પણ આવી નહીં આખા ઘરમાં શોક કેલાર્થ ગયો પંડિત એવો દીકરો મોક્ષ ન અપાવી શકે તો મિત્રાના પદ—અસાની—ગામડિયો બાપ શું રતો જતાવી શકે ? છેવટે પ્રભુને શરણે જઈ રાજાને મોક્ષ મળે એના નિનતી કરી

છેવટે પૂણાડુતિના દિવસનું સનાર પડ્યું પંડિત લામનનુવાચો, મદાન નિતાતુર, ઉદાસ મનવાળો એટલે દાન્ય કરવા બેડો હતો ભગવાને લીધે અને મારું હડવાને લીધે આખો સુજ આવી પતી—એવો તે “રાજાના મોક્ષ” નુજ ચિતન કરતો દાતણ મોમાં ધાલી ચાલ્યા કરતો હતો, એટલામાં દેવે-પ્રભે કોઈએક સન્વાસી લા આવી ચઢ્યા પંડિતના રિસાદ્યત મુખ સામું જોઈ

એ દયાળુ મહાત્માનુ દિલ દવી મયુ તરતજ તેમણે પ્રશ્ન કયો “ હે વિપ્રવર ! આપ કોઇ મહાન ગોકમા ગરકાન થયેલા દેખાઓ છો. હું અહીં આવી છિમો રહ્યો છું, છતાં તમે કોઇ એવા ઉગ્ર વિચારમા પડ્યા છો કે મારી સામુ પશુ જોતા નથી. તો હે ભાઈ ! હું તમારે હું ખ કાંઈ જાણી શકું ? મધ્યરેખા દશે તો તમારા હું ખનુ નિવારણ થશે ”

‘ હું ખનુ નિવારણ થશે ’-આટલું સાવળતાજ પેનો વ્રાજાણુ જાણે જાણીને જાણ્યો હોય તેમ સચેત થયો અને પેના સંન્યાસી મહાત્માનુ સ્વાગત કરી ઘરમા તેડી ગયો ત્યાં તેમનું પૂજન પ્રસાદિ કરી પોતાના ઉપરના નિતકની વાત કહી ‘ રાજાને મોક્ષ શીરિતે મળે ? ’ એમ પૂછ્યું સંન્યાસીએ જવાબ દીધો “ વિપ્રવર ! તમે જાણો ! તમે જ્યારે રાજાને લાં જાઓ ત્યારે અને લઈ જાઓ ! હું રાજાને મોક્ષ અપાવીશ ” પડિતે પ્રશ્નનો ઉપકાર માન્યો અને યથાસમયે તે બેઠિજણા કથામંડપમા પહોંચી ગયા રાજાએ પડિતને સંન્યાસી કોણ છે અને કેમ આવ્યા છે તે પૂછના તેણે જવાબ આપ્યો કે “ આ મહાત્મા તમને મોક્ષ આપવાના છે ” રાજા ખુશીખુશી થઈ ગયો અને બાકી રહેલી કથા જલદીથી પૂરી કરવા પડિતને આજ્ઞા કરી

કથા પૂરી થઈ અચ્યુત કૈશવમ્-થઈ ગયું રાજા સંન્યાસીને કહેતા લાગ્યો “ મહાત્માજી ! ત્યારે હવે લાવો ! મારો મોક્ષ કથા છે ? ” સંન્યાસી બોલ્યા ‘ રાજા ! મોક્ષ એ કાંઈ સહેલી વાત છે ? એને માટે તો તમારે થોડું કષ્ટ વેઠવું પડશે માટે તમારા નોડગને કહી બે દોરડા મંગાવો ! ’ રાજાની આજ્ઞા છૂની અને સેરોડા દોરડા લાવ્યા એટલે સંન્યાસીએ એક એક જુદા થાબતા પાસે રાજાને અને પડિતને ઉક્ત રાખ્યા અને થાબતા સાથે મેડે જણાને દોરડાવતી એવા બાધ્યા કે બીજા કાંઈ છેડે નહીં લામુધી આપેઆપ પોતે છૂની શકે નહીં પછી સંન્યાસીએ રાજાને કહ્યું “ રાજા ! હવે આ જમન છોડી બહાર નીકળો ! ” રાજા બોલ્યો “ એમ કેમ અને ? મારા દાઘ તો બધાયેલા છે, તો હું મારા શરીરને કેવીરીતે છોડવું ? ” તરતજ સંન્યાસીએ પેલા પડિતને કહ્યું “ પડિતજી ! તમે આ રાજાને છોડો ! ” પડિત બોલ્યો ‘ મહાત્માનું હું પોતેજ બધાયેનો છું ત્યાં હું જુદું નહીં લામુધી રાજાને કેમ છોડી શકું ? ’ સંન્યાસી દસી પડતા તેઓ બેઠ્યા કે ‘ અરેખર, હવે તમારી વાન જરાજર બંધબેસતી

આવે છે. " નામ ! જુઓ આ તમોરો પત્નિ બધાયેયો છે તે જેમ તમને
 ઊડાવી શકતો નથી, તેમ એ પોતે સંસારના બધનથી 'પણુ બધાયેયો' છે,
 તો એ તમને સંસારના બધનથી જકડાયેલા તમને કેવીરીતે છોડવી શકે ? "
 આમ કહી તેમણે બેઢિના બધનો છોડી નાખ્યા અને ' પછી પોતાની સામે
 બેસાડી કહેવા લાગ્યા કે 'તે ગળા' 'મોક્ષ' એ શુ છે તે તમે જાણુના
 નથી એનો ખુનસો તમે પતિને પૂછ્યો નથી અને પતિ પણ બોલેનો કે
 પણ મહેયો નથી એટલે એ પણ 'મોક્ષ' એ શુ એ પૂઝ સમજ્યો નથી
 રાજા ! મોક્ષ એ કાંઈ ચીજ નથી કે તે દાયમા આવે અને અર્ધખીન્ને આપી
 શકે મોક્ષ તો તે પરમાત્માનુ એકમાત્ર મુખરૂપ, આનંદરૂપ, જ્ઞાનરૂપ, અવિચળ
 પદ છે કે જે દરેક જીવે પોતે પ્રપન્ન કરી પ્રાપ્ત કરુ જોઈએ. આ' મિતારો
 દનનોપુષ બાલક, સારી દક્ષિણા મેળવનાની આસા મેવી તમારી પામે આવ્યો
 દનો, માટે એને સંવૃષ્ટ કરી ઘેર મોકલો ! ભાગ્યવત્તમો આલોવા બકતોના
 અરિશિની પેઠે તમે તમારે જીવન જન્મ આચર્યુમા મૂકો અને રાજ્ય પરીક્ષિતના
 જેવા અયમી, લાગી, દેહાભિમાનનો નાશ કરી, પરમાત્મામાજ એકમાત્ર ચિત્ત
 રાખી જીવન ગુજારો અને જ્યારે શુદ્ધેરજી જવા કોઈ શરૂ મળશે ત્યારે તમને
 મોક્ષ એ શુ છે તે ખબર પડશે " આટલું કહી સન્યાસી સ્વામી ચાલી નીકળ્યા
 રાજા પોતાની જૂન માટે અને પડિત પોતાની જૂન માટે વિભાજ્યુમા પગા
 ગળ્યે પતિને ધન આપી વિદાય કર્યા

દ્વિતીય બીજુ -કોઈએક ગજના મનમાં એવુ આવ્યુ કે-“ આ પૃથ્વી
 પર બધા સાધુસતો, વિદ્વાનો અને પુરુષોઓ તેમજ શાસ્ત્રીઓ ગીતા-ગીતા
 અને ગીતાનોજ બોધ કરે છે અને બધા સાંભળે છે પણ ખરા પણકોઈ ગીતાનો
 સાચો બોધ આપનાર છેજ નહીં ” એટલે એણે એવુ જાહેર કર્યું કે “ જે કોઈ
 વિદ્વાન મને ગીતાનો સાચો બોધ આપશે તેને હુ મારે અર્ધું નાજ્ય આપીશ ”

જલદરાત સાંભળી દેશપરદેશથી પડિતો અને વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ આવના
 લાગ્યા અને એક પછી એક પોતાને કાવતી રીતે ગીતાના અર્થ કરી રાજાને
 ગીતા સમજાવવા લાગ્યા અને અતે રાજાને પૂછે કે “ રાજા ! કેમ તમને
 સતોષ થયો ? ” જવાબમા રાજા એક ધુણુવી ના પાડે બધા નિરાશ થઇ
 ગયા, પણ મહાર આવે એટલે “ અરે, મે તો એવી સુદરરીતે રાજાને ગીતા

અમળવી કે દરેકના હૃદય સોંસરવી ઉતરી જાય, પણ હવે રાજાને અર્ધુ રાજ્ય આપતું કપડું લાગે છે તેથી જુદું બોલે છે કે ‘હું’ અમળ્યો નથી’ એમ કહે બધાજ જ્યારે નિરાશ થયા ત્યારે એક યુવાન ધાઠાણ ઉભો થઈ પ્રતિજ્ઞા લઈ બોલ્યો કે “હું રાજાને ગીતા સમજાવીશ રાજા ‘ના’ શું પાડે ?”

બધાઓએ સંભળી આપી અને તે યુવાન રાજાને ગીતા સમજાવવા બેઠો. વાગ્મીયાતુર્ધમા, વ્યાકરણમાં, દ્રષ્ટિમાં આપવામાં, ઉપમાઓથી અને અલંકારો આપી ટાંછપણ વાતને સમજાવવામાં એ એકદમ હતો આખી ગીતા બહુ મીઠાશથી સમજાવ્યા પછી રાજાને એણે પૂછ્યું “કેમ રાજા! હવે તો સતોત્ર ધયોને ?” રાજાએ ના પાડી.

પ્રભુપ્રેમીઓ આ યુવાન પડિતે રાજાના મુખમાથી “ના” નો જવાબ સાંભળ્યો એટલે તરત એનો મનોરથ-અર્ધુ રાજ્ય મેળવવાનો, જેમ કોઈએક મોટો મહેલ કંકજીસ થઈ ધરાશાયી થાય તેમ નૃસી પથો વળી જુવાન હોઈ તેના મગજમાં કોઈનો પારો એકદમ વધી ગયો. તે તરફથી બોલ્યો “આખી ઉત્તમરીતે ભાગ્યા છતાં શું તમને બોધ નથી થયો ? એક ક્ષત્રિયરાજા થઈને અર્ધુ રાજ્ય આપતું પડે તેથી જુદું બોલો છો ?” રાજા બોલ્યો “પડિતજી ! અર્ધુન જેટલું ગીતાનું શિક્ષણ તમારા બોધ, અપવા પહેલાં હું મેળવી ચૂક્યો છું મેં લડીને રાજ્ય મેળવ્યું છે, પણ હવે તો રાજ્ય છોડીને બ્રહ્મનિષ્ઠ મેળવવાનો અને પરમપદ પામવાનો બોધ-પ્રયાણ પછી જન્મમરણથી છૂટવાનો બોધ-મને આવ્યો નથી. જો આવ્યો હોત તો દમભૂજા હું સંન્યાસ ગ્રહણ કરીને પુત્રને રાજ્ય સોંપી ચાલ્યો ગયો દેવ પણ વૈરાગ્ય આવતોજ નથી, નિયમભોગવાસના મટતીજ નથી. હું કેમ કહું કે મને બોધ થયો છે ? મને તો મુચકુદ જેવો, ખટવાંજ જેવો અને રાજા મોપીચદ જેવો બોધ નથી થતો ત્યાં નિર્વાણશાન્તિ જેવી બ્રહ્મીસ્થિતિ ક્યાંથી આવે અને મુક્તિ પણ ક્યાંથી મળે ? મને તો હવે નિષ્કર્મપણું જોઈએ છે. મને બોધ આવ્યોજ નથી, તોપછી પરમપદ થવાની વાતજ ક્યાં ?” પડિત બોલ્યો “રાજા ! એમ વાત કરોને ? એનો ઉપાય સહેલો છે અવિદ્યા છોડો એટલે બધું જરાજર થઈ જશે.” રાજાએ જવાબ દીધો “તો પડિતજી હું પણ એજ માંગુ છું ને ? એ અવિદ્યા-રૂપી ચૂડેલને છોડવાજ હું બધો પ્રયત્ન તો કરું છું તો હવે જો તમે એ

અનિવાર્ય બન્યું હોય અને એને ઊડવવાનું બન્યું હોય તો ત્રહો ! મને તો ખાતરી છે કે તમે પોતેજ અનિવાર્ય અચૂર-મન્ત-નદૂષ છો, તે ખીમને તેનાથી કેમ ઊડાવી શકો ? ” પગિ બોલે પડી આવ્યો ગયો

બહાર જઈ એણે બંધા નિરાશ થયેના અને આશાવાદી પડિતો-રિફાને શાસ્ત્રપુરાણીઓની સલાહરી મધાની વચ્ચે પોતાની અને રાગ વચ્ચેની ઘાત જાહેરમાં મૂકી બોલ્યો “ રાગને અર્ધું ગળ્યું આપતું પડે તેથીજ મધાને ‘ ના ’ સભાગાયા છેરે છે ” મધા સલાહદો નારાજ યરા અને રાગને નાસાયક ગણ્યો પરન્તુ ધ્રુવરની પ્રેરણાથી એ સભામાં એક સિદ્ધ મહાત્મા આવી ચળા હતા તેમણે કહ્યું કે ‘ પ્રિય સભાજનો ! રાગ સાથે અર્ધાં રાગ્યની તકરાર કરીને તમે તમારે બૂધણુ ગુમાવશો તમેજ ગીતાના બોધને સમજ્યા નથી ગીતાનો બોધ ‘ આમઝિરહિતપણા મારેનો છે. ’ અર્ધું રાગ્ય, રાગે પાસેથી ગીતાનો બોધ આપના જતારા બોધ આપીને, માગનારા-નમનેજ આસન્તિગ્રહિતપણુ આવ્યું નથી એના તમેએ રાગને બોધ આપ્યો અને એની આસક્તિ ન છૂંતી તેમા રાગનો દોર શામા? કાગે છે ? તમે એની આસક્તિ છોડાવી નથી તમે તેમ રી શક્યા નથી એ દોષ તમારોજ છે ”

મધા સભાજનો ચૂપ થઇ ગયે સલાહ બરખાસ્ત થઇ મર્ધ ગાગને બોધ આપ્યા હતા પડિતોને તો તેમને જોઇને મધા લાભ ન થયો પણ લગનાને આ વિધાન એ પડિતોને બોધ થવજ મ્યું હતુ પરિણામમાં સતની વાણી એમના હૃદય માંસરવી ઉતરી અને ગીતામાનુ અનાસન્નિપણુ શિખવા જીવન વિનાશના માન્યુ ‘ પ્રત્યનકતાને લાભ થાય છે ’-આનુ લગનાન શ્રીકૃષ્ણનુ વચન સાનુ ક્યું રાગએ આ સભાની બધી વાત જાણી પોતે સતોનો આહક સ્તસંગપ્રેમી સન્નજન હોઇ, નિવે-નિવેના લાનનાગો દેઈ, પેલા મદાજાને પોતાની પામે બોનાવવાની આશા ન આપતા પોતે જાતે તેમની પામે ગયો સાશ્વત દુઝત્વ પ્રણિપાત કરી તે સિદ્ધતા ચરજો આપી તેમની સેવા કરી અને તેમણે જ્યારે ખુશી થઈ પ્રથમ પૂછવાનું મ્યું તેના જવાબમાં રાગએ વિનાપૂર્વક ગીતાનો બોધ કરનાની પ્રત્યના કરી તે સિદ્ધપુરે પ્રાર્થના રવી કરી રાગને બોધ આપ્યો અને પરિણામે રાગ લ્લાથીજ મીઠા ધનમાં આવ્યો ગયો તેના મનમાં જાતી વખતે ગળ્યની આસક્તિ ન દાવાયી ‘ રાગ્યનુ શુ થશે ? ’

આવો વિચાર પણ આવ્યો નહીં, એટલે પુનઃ કે મંત્રીને મોલાવી રાજધામ મોપવાનું પણ તેના મનમાં આવ્યું નહીં વનમાં જઈ રાજ યોગાભ્યાસ કરી સમાધિ દશા પર્વન તે પડેાચી ગયો અને પછીતો નિત્યનિરતર સમધિમાજ રહેતો પોતાનું સર્ગી છૂટ્યા પછી જે તે શરીરમાજ પરમશ્રદ્ધાતત્ત્વમાં સમાઈ ગયો અને એ સિદ્ધ સસિદ્ધિને પામ્યો અને આમ નિષ્ક્રિય બ્રહ્મરૂપ પ બનીને સાતમી ભુમિમાંપર આરૂઢ થઈ ગયો.

આથી સિદ્ધ થાય છે કે—“આસન્નિરદિનપણા રિનાને પણ આ ગીતા શ્રાવેતો બોધ મ સારના શ્રવેના કલ્પજી માટે તરશે અને મનમાં એવું રાખશે કે ‘મારે ગીતાશાસ્ત્રનું રક્ષણ કરુજી જોઈએ’ તો વહેતોમોર પછી વૈરાગ્યવાન ચિત્તશુદ્ધિ બ્રહ્મવિદ્ અને બ્રહ્મનિદ બની કેંદ્ર એવો જે દુ તેને પ્રાપ્તીશ — આ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું નામ વધાર્યું છે અને એને આરાધા માનીને સર્વે શુદ્ધિવાન માનવીઓએ શુદ્ધિરક્તિ અનુસાર લાભ બનીને ભક્તોને બે ધ આપવો જોઈએ એથી લાલજ છે.

આ પ્રમાણે કદાચ રૂઝે દ્રવિત થઈને શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે—‘જે કોઈ આ ગીતાશાસ્ત્રને મુમુક્ષુઓ એટલે મોક્ષાર્થીઓને કહેશે તો એ કર્મથી મને રાજ કંઠાને પ્રયત્ન કરનારા બીજા ક્ષેત્રે કરે, તેમના પર દુ રાજ થઈ તે કરતા અધિમાધિક રાજ થઈશ.

~ ~ ~

પ્રિયવૃત્તમ—એટલે ‘મને એટલે પરમેશ્વરને પ્રાપ્ત કરવાને માટે અતરંગ સાધન જેવા કે શ્રવણ-મનન-નિદિધ્યાસન વગેરે પ્રયત્નો વડે રાજ કરીને મને પ્રસન્ન કરનાર કરતા ગીતાનો બોધ મુમુક્ષુઓને ભક્તોને કરનારાને બધા સ્તેત્ર મત્ર જપ ઉપરના દેખાના પણ સાધનો કરનારા ભક્તોને બે ધ કરનારો અને અધિકાધિક પ્રિય થશે મતનન કે ઉપરઉપરના દેખાના પરમેશ્વરપ્રાપ્તિના સાધનો કરનારાએ કરતા અતરંગ અવશ્યાદિ સાધનો કરનારાઓ અને અધિક પ્રિય છે પરન્તુ એ એક સધકો કરતા ગીતાના અર્થોના ઉપદેશરૂપ કર્મ કરનારાઓ અને અનિકતર પ્રિય છે છતાં પણ જે સિદ્ધ છે અને અનાસકત થઈ ગયો છે અને આવો બોધ કરતો હોય તે મને અધિકાધિક પ્રિય છે કારણકે બે ધ પ્રાપ્તિ તરી ગયેલા કરતાં પણ તરી ગયેતો બ્રહ્મનિદ સિદ્ધ ગીતાશાસ્ત્રનો બોધ આપના માટે પ્રવૃત્ત થયેલા બીજાઓને સ સારસાગરને

પેનેપાર કરનાની પ્રવૃત્તિ કરનારો જેવો પ્રિયતમ છે તેવો ખીજો કોઇ નથી, એવો મુક્ત ગીતોષ્ઠેષ્ટા પ્રિયતમ છે એમ સમજવું ધરે.”

પ્રભુપ્રેમીઓ! સમજી શમ્યા? ન-ભજનકિર્તનનો બદલો, ન સેવાનો બદલો, ન દ્રવ્યનો બદલો-જેને જોઇએ અને માત્ર ‘આ મિયારા જીવો ભક્તો છે, પણ સ્વરૂપચ્છાન વિનાના છે મુમુક્ષુઓ છે, સસારસાગરમા ગોથા ખાનારા છે’ એમ માનીને તેમને દયાવડે જે સિદ્ધ ગીતાશાસ્ત્રનો ઉપદેશ આપે છે, તે પરમાત્માને સર્વેથી અધિકાધિક પ્રિય છે, એવો આ શ્લોકમા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો ભારાર્થ છે આવીરીતે શ્રદ્ધાભક્તિવડે દરરોજ જે મુમુક્ષુ માનવી ગીતાનું પાઠાચર્યુ-પ્રથમ ન્યાસ, ધ્યાન, વદન કરીને ચિત્તશુદ્ધિમુક્ત બનેયો કરે, પછી અદારે અધ્યાયનો પાઠ કરે અને પછી માહાત્મ્ય વાચી-આપુ થે કર્મ પ્રભુને સમર્પણ કરે, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને જાનુન વચ્ચેના સવાદથી ઉપજેલું આ જ્ઞાનશાસ્ત્ર ખીજાને બોધે તેજે જ્ઞાનવશ વડે ભગવાનનું આરાધન કર્યું એમ માનીને ભગવાન તેને દૈવસ્વપ્રાપ્તિ કરાવે છે આગળ વધીને ભગવાન કહે છે-“જી યા પુરુષ, મમે તે વર્ણનો કે જ્વતિનો-વિચાર કરવાને, અધ્યયન કરવાને પણ જો તે અસમર્થ હોય, મૂઠ હોય, છતાં હર્ષ કે દ્વેષ ત્યાં વિના ઉપદેષ્ટાને વિશે શ્રદ્ધાવાન થઇને પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ સમાન માનીને આ ગીતાશાસ્ત્ર માલજો તો પુણ્યકર્મ કરનારો લોકોમા, ઉપરના ઉત્તમ લોકોમા, જવાને આ દેહ છોડ્યા પછી સમર્થ થાય છે અને મુક્ત પણ થાય છે.”

હું તમને શ્રદ્ધાના કેટલાક દર્શાવો કહીશ તે સાંભળો, જેપરથી તમે સમજી શકશો કે તમારે કેટલાબધા શ્રદ્ધાવાળા થવું ધરે. લોકો તમને અધ-શ્રદ્ધાનું કહેશે, કેમકે તમને મળેથી દુનિયાના બોગો છૂપ્યા હોતા નથી જેને આ દુનિયા છોડીને પરમધામ જવું છે, તેને દુનિયાની અને દ્રવ્યની શી પડી છે? પરમાનંદની પ્રાપ્તિ કરવાને અપાણ કરનારને સાથે દ્રવ્ય લઈ જવાની જરૂર નથી, અરે, મરતી વખતે દ્રવ્યમાં ચિત્ત રાખનાર માનવીની દુર્ગતિ થાય છે દ્રવ્યજ સુખિત માટેના સાધનો કરવામા અતરાય આણે છે, દ્રવ્યસાગ પ્રભુપ્રાપ્તિ કરાવે છે-

દૃષ્ટાંત:-કોઇએક ગામમા એક જીવાન નિધવા સ્ત્રી રહેતી હતી. એ ધનવાન હતી વળી પ્રભુભક્તા, પ્રભુપ્રેમી, પનિહતા, સાધ્વી, દેવ વિચારની અને

આરિચ્છાન રોધને એના પતિએ મળી વખતે બધી મિલમત એના નામપર ચણવીને એને બોધનદાના સર્વ હક્ક સ્વાધીન કર્યા હતા આ શાથી ત્રિધવા ધણીના કુટુંબીજનોને અને પિતરાઈએને પ્રસન્ન રાખવાને છૂટથી દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરતી હતી, છતાં પણ તેઓની આખીયે મિલન પચાવી પડવાની ઘાનત પેનાથી, તેઓ પેની મિચ્છારી ત્રિધવાની મીઠી કે આડકતરીરીતે ખાણખોદજી થયાં રતા હતા નજીવી અને ન બનેલી વાતને પણ તેઓ મોટું રૂપ આપીને તેણીની નિંદા કરતા હતા પરંતુ પ્રભુના ભક્તોને લક્ષ્મણ, બલ, ક્રોધ અને અભિમાન હોતા નથી આ ત્રિધવા બાઈ પણ પરમેશ્વરજી પોતાનું શરણ છે અને એ સર્વેશ્વરજી કર્તાહર્તા છે એવા દૃઢ નિશ્ચયવાળી હતી આવી શ્રદ્ધા વતી બાઈ હરહમેશ યત્ન-દાન-તપ કથાશ્રવણ વગેરે નિત્યનેમિત્તિ કનોમા હમેશા મગ્ન રહેતી હતી બીજી જુવાન ત્રિધવાઓની પેડે તેણી મમથી રીમાતી ન હતી પોતે પૂરેપૂરી સયમી અને જ્ઞાનદી સ્વભાવની હતી એ દિવસ સસગના પ્રભાવે એને ઈન્દ્રિય ચર્ચ ગુરૂ કરવાની આવી પ્રેરણા થવામા ભગવાનું ત્રિધાન હતું અને એણે કસોટીમાંથી પસાર થવાનું હતું

તમને પણ ભક્તોના ભજનો યાદ હશે કે -

“ગુરુજી વિના કૌન ઘતાવૈ ઘાટ”-“કહત કવીરા સૂનો મેરે સાધુ, ગુરુ વિનુ મિટૈ ન ચોરાસી”-“કસોટી આકરી કિરતાર ફરી ભક્તોને તાવે છે, સત્યદેવ દર્શન દઈ પછી જન્મમરણ મિટાવે છે” વગેરે આ ત્રિધવા પણ સસગમા જઈ આવ્યાજ રમે રમાએની ઉંઘ એણે પગ આગા ભજન સાંભળ્યા હતા

અચાનક એ ગાયમા એક સાધુ આવી ચડ્યો નોકો એના દર્શન કરવા જના લાગ્યા, પણ એ ષ્ઠુ બોલે નહીં જ્યારે બધાએ સતસણી સાંભળના બહુ આગ્રહ કર્યો ત્યારે ક્રૂર એ બોલ્યા કે ‘રામ રામ ચોલો’ બસ આ પવિત્ર સાધુને પોતાનો ગુરૂ પ્રવાનો ત્રિધાર આ ત્રિધાએ કયા સાધુ ન તો જુવાન હતો ન તો જૂદા હતો આ ત્રિધવા પણ હવે તો પ્રૌઢ બનસી હતી એણે સાધુને પોતાને ઘેર લઈ જઈ તેમની મેઘ કરના લાગી એવામા તન્મય થઈ ગઈ હોડોને અને ખામ રીતે પિતરાઈએએ એકમ મળી પેનાની સગીની નિંદા કરવાનો અને મપગે જા હરાવાનો મોકો મળી ગયો જોડવા મોઝા તેમની

વાતો થવા લાગી છેડે મસ્કરીદ્યામા કે રાપમા કે કાઢ પોતાને ગમે તેવી સિખામણુ આગરાની વલ્લિની અદાએ આ વિધવાના મોપર મોલવા લાગ્યા જેનુ જેનુ દિલ તેરી વાતો બનાવીમનાવીને તેઓ કરવા લાગ્યા કપડાંને કપડાં દેખાય, છિનાબોને છિનાણુ દેખાય, ચોરને ચેરી દેખાય, દગાખોરોને દગો દેખાય જ્યારે ભક્તોને ભક્તિ દેખાય અદ્વાણુઓને અદ્વા દેખાય ગુરુભક્તોને શુશ્રૂષા દેખાય-એનુ શુ હેલુ? આણુ ગામ ચકડેએ ચાલુ પણ પેલી વિધવા તો સમુદના જેવી ગબીરજ રહી લોકોનો ઉલારો સમાઈ ગયો તેઓઆના વખ્યા ખસ તો સમજી ગયા કે પેના પિતરાઈઓને તો મિલકતના કારબોજ આવા ગપ્પા મારવા પળ્યા દતા ધીમેધીમે બધુ જ્ઞાત મધ ગયુ લોકો હવે વિધવા પ્રત્યે માનની દૃષ્ટિએ જોવા લાગ્યા સાચા માણુસોએ દઢ અને સંપિધુ બની જનુ ઘટે ધીરજ શુભારવી ન જોઈએ

હવે વિધવાની પુરી ગુરુભક્તિની કસોટી થરાતો પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો માને પ્રભુએજ એ વિધાન કર્યું પેના સતગુરુએ પ્રતાવ મૂક્યો કે “હે બેગા! હવે હું તીર્થાત્ન કરવા જઈશિ” વિધવાએ જરાબ દીધા “ગુરુવે! આ સસારમા હવે મારું કાણુ છે કે જેના પ્રત્યે મમતા રાખી હું રરમા રુ?” મારે હું પણ તમારી સાથે આનીશ સાધુ બોલ્યા “બેગા! હું તો ભ્રમેશા એમ્બોજ રૂ છુ મે તને ગીતાના મોષ આપ્યો તે શુ તું ભૂલી ગઈ? વ્દાની ચત્તચિત્તાત્મા નિરાશીરવરિમ્દહ-આ વાક્ય છુ સમજી કે નહીં?” વિધવા બોલી “ભગવાન! તમને તીર્થયાત્રાની રી જરૂર છે? તમે પોતેજ તીર્થ છે તો અહીંજ રહો અને મને આપની સેવા કરરાતો લાલ આપો! દજી મને પાકો મોષ થયો નથી એટલે આપને મારી વિનતી છે કે મ્વાતો આપ યત્રાતો નિચાર માઠી વાળી અત્રેજ રહો કે મ્વાતો મને આપની સાથે લઈ જાઓ!” પરિણામે આ બેઉ જણા તીર્થાત્ન કરવા નીકળા પળ્યા

પ્રભુપ્રેમીઓ! શુ લામિત અને શ્રદ્ધાની પ્રેરણ થવા પછી પ્રભુદર્શન થરાતો સમય અને પછી સ્વસ્વરૂપની એટલે આત્માની-નિર્ગુણસ્વરૂપની ઉપસનામા પ્રવેશ પ્રરાતો આ વિધવાને સમય આવી પૂગ્યો પદર દિનસની મુસાફરી પછી કોઈ બે ગ્રામની વચ્ચે લામા અતરનો ઉજ્જડ રસ્તો આવ્યો તાપ સખત પડતો હતો એકદ મઘન ચાલ્યા પછી જાડ નીચે ગુરૂને બેસાડીને

એમદ કૃવો શોધી કાઢી ગુરને પીયને માટે પાણીનો લોટો ભરી લાવી અને ગુરને પાણુ આ પ્રમાણે ગુ ની સેવા કરતી અને તેના બદલામાં ગુરના શ્રીમુખે ભગવાનની કથાવાર્તાઓ આભળતી હતી પોતાના માથા ઉપર ઘેરથી ઘરેણા, ડપિયા વગેરે હતું તેનું પોટનું કરી લીધું હતું. કારણકે ઉજ્જડ ધર્મમાંથી એ વસ્તુઓ મોરાર્ધ જવાનો બહુ ભય હતો આમ બદારનો તાપ, માથાપર વજન અને ગુરની સાથે આવવું એ જરા આકર તે લાગ્યું પણ ખિચારી ગુરધેથી વિધવાએ એ મઠ ગણાકું નહીં

એ દિવસ આવતા આવતા ગુરને તરસ લાગી, એટલે એ કૃવો જેમ પામેના એક ગડ નીચે ગુરને આસન નિભાવી આપ્યું અને તેઓ બેસા એટલે વિધવા દોરીનોટો વર્ષ દૂરાપર ગઇ કુવામાં જરા પાણી ઉડુ હતું એટલી નીચી વળી જ્યાં પાણી કાઢવા જાય છે એજામાં પેના સાધુ-ગુરએ પાછળથી આવી તેને ધકકો મારી કુવામાં હડસેરી દીધી કુવામાં તો ધકકાઇ પણ તેણી દેઠ દૂરાને તગિયે ન પડેલી વચ્ચે ઝીલાઇ ગઇ, એની નજરમાં બધું ફેરવાઈ ગયેલું એણે જોયું

પ્રભુપ્રેમીઓ! નથી એ વિધવાના મનમાં આવ્યું કે-“મારા મનેના ગુરએ મને કુવામાં ધકકેરી દીધી એ કોઈ સ્થળે સત નહીં હોય કોઈ લામટો દશે મારી ફાંસીનાની પોટની પર એની જાનત બગડી દશે વગેરે” વળી નથી એને મોતની બીક કે નથી પોતાની મિનકત લૂટાઈ જવાનો ભય અને એને પોતાના ગુરના આ કૃલ માટે જરાપણ શકા આવી નથી કે કોઈ બને બૂરો વિદાર પણ આવ્યો નથી ભક્ત હૃદયને સામાન્ય માણસો અને અભક્તો મિચારા કેવીરીતે ઓગમે? આ વિધવાના મનની વાત એવાએને સમજ પડેજ નહીં એઓ તો પોતાની નજરેજ બધું જુએ છે જેઓ સાચા ભક્તો હોય છે, તેઓ ઇશ્વરની ઇચ્છાને આધીન બની ગયેના હોય છે દરેક ઘટનાને એઓ ઇશ્વરની ઇચ્છાજ માને છે, અને એજ કારણથી ભક્તો ધન-માન-મિલકત અને મોત પ્રત્યે આસક્તિ વિનાના હોય છે એ બધું ધરામાં એઓ ઇશ્વરની ઇચ્છાજ માને છે એના ભક્તોમાંથી એ આ વિધવા હતી

જુઓ! એ વિધવા કુવામાં શીરીતે અધવચ્ચે ઝીલાઇ ગઇ? ‘પોતે ક્યા છે?’ આવો મનમાં પ્રશ્ન થતા તેની આંખો ઉઘડી અને જોવા લાગી

કથામાં કહેનાતુ અને ચિત્રોમાં દેખનામાં આવતુ ધાર્યામ, કમળસમાન નેત્રાણું, વાકડિયાવાળું નારાયણ ભગવાનનું મદદાસ્ત કરતુ મુખઙ્ગળ તેણીના જોવામાં આવ્યુ અતિ હર્ષાર્થમાં આવી તેણી મદ્મદ્મદ્મિન થઇ ગઇ ગળુ રૂધાઇ ગયુ, વાણી સ્તલિત થઇ ગઇ, આખો અનિમેષ દ્રષ્ટિરાળી થઇ એને લઇ જોવાનાતુ સૂઝપુજ નહીં ભગવાન જોવા “જેમ સરલા ! જેને પામવાની અને જેના દર્શન કરવાની તુ હરહમેશ ઇચ્છા કરે છે તે તુ પરમેશ્વર છુ તને તેડરા આવ્યો છુ ચાલ !” સરલાએ જનામ દીધા “ભગવાન ! તુ કેમ આવી શક ? મારા ગુરુજી વિના તુ નહો આવુ તેઓશ્રી બહાર જાડ નીચે ખેડ છે, તેમને સાથે લો તો હુ તેમની આજ્ઞા થશે તો આરીશ ” ભગવાન જોવા “મૂર્ખા ! એ તે કોઇ ગુ છે ? ભામરો છે ભામરો ! એ સાધુ નથી એણેજ તને કૃપામાં નાખી દેના ધન્ય માર્યો હતો એને તારી મિલકત એણની પાડવી હતી એને પૈકુદમાં આપવાને જો અધિકાર હોઈ શકે ?” સરલા જોલી ‘ પ્રભુ ! આપની ઇચ્છા વિના અને નહીં એ પણ આપતુ કેવું છે એ ગુએ ધકકા ન માયો હોત તો કોણ જાણે ક્યારે તમે મને મળ્યા હોત ? એમને પણ મે આપતુ કેવું માનીનેજ પૂજ્યા છે જો મને લાઇ જવી હોય તો પહેલાં તે અને પછી હુ ”

ભગવાન સરલાને લઇ બહાર આવ્યા જાડનીચે કોઈ હતુ નહીં પોતાતુ પોતનુ લા અકસ્મત પડેય જોયુ ભગવાન જોવા “જોયુ જેમ ! પેનો દગારો મારી ખીચી નાશી ગયો છે દરે આન એમ્મી ” સરલા જોલી ‘ પ્રભો ! આપ તો સર્વજ્ઞ છે એમને શોધી કાઢો ! એમના વિના હુ એમ્મી નહીં આવુ જો દગ હોય તો આ મિલકતતુ પોતલુ પોતાની સાથે કેમ ન લઇ જાન ? એમણેજ મને તમારા દર્શન કરાવ્યા છે એમના વિના તુ નહીં આવુ અને એમના વિના હુ જીવી શકીશ પણ નહીં ” આમ કહી તેણે રૂદન કરવા માંડયુ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! એ સાધુ ખીજે કોઇ નહીં પણ પૂર્વની એ ભાગ્યશાસી સરલાને એના સત્કર્મનો બદલો આપવાને તેને અપનાવવાને અને આત્મચાન માટે લાયક બનાવવાને સાધુના વેધે પરમેશ્વરજી આવ્યા હતા એજ સમયે સરલાની અભયખીમાં ભગવાને આ નારાયણ રૂપમાંથી એ સાધુ પાછો ઉપજાવ્યો સરલા સમજી ગઈ એની સમજમાં આ યુ કે એણે પરમેશ્વરનેજ પૂજ્યા છે

અને પરમેશ્વરજી પોતાના ગુરુ જાન્યા હતા એજ સમયે એ અનન્યબક્તા અનન્યયોગીની બની ગઇ છતાં મિલકત અને ગુરુ-આ બેઉ માથેનો સગ જુઓ ન હતો, એના મનમાં નિષ્કામ દાનની કામના હતી, ગુરુપર પ્રીતિ હતી

ભગવાન બોલ્યા “ સરલા ! વંકુઠ વગેરે લોકોમાંથી પણ કોઇ વખત જૂન થયાથી પશુ આપણુ પડે છે ત્યાં પણ જાઓપાસન કર્યા નિના અગ્નિશી પદ પમાતુ નથી માટે આ મિનમ્તનુ સ્વપાત્રોને દાન કરી પરમતત્વનુ ચિંતન કરે । તુ આત્મા-બ્રહ્મ છુ જ્યારે આમ કરવાથી તું સમાધિમા આનવા લાગીશ ત્યારે આત્માનો સંસારકાર થતાં તુ સર્વને બ્રહ્મ સમજવા લાગશે અને એ સમયે તારા શરીર જુદી જશે અને તું મારા તત્વને પામીશ હવે તુ ધેર જા અને આ મિલ ત પેણ લાઈ જા ત્યાં જઈ મે કહ્યું તેમ કરજો ”

ભગવાનની આજ્ઞા મानी સરલા ધેર ગઈ પિતરાઈઓએ એના યાત્રાએ ગયા પછી આપણુ ઘરે હ દોઢી મહાયુ હતુ પણ તેમને કાઈ મહાયુ ન હતુ તેઓ હાથ ધસતા ધસતા ઉઘાડે છેગે તે મિત્રાગીની નિંદા કરતા હતા એજલામા આપ્પા ગામને અજાનખી પમાડતી તેણી ઘરમા આવીને ભગવાનના આદેશ પ્રમાણે દેવદુતિ પેઠે સમાધિમા રહેના લાગી મિલકત ખલાસ થઈ દેહાધ્યાસ જૂની ગયો ગુરુ-ગોવિંદનો બેઠ મગી ગયો અને એક શુભ દિને સરના સમાધિમાજ તત્વને પામી જો કે કુટુંબની કડનાશ તો મિલમ્તને કારણે ન ગઈ છતાં ગામલોકોએ એના શરીરને પાતળીમા પધરાવીને સન્ધ્યાસી પેઠે પૃથ્વીમા ગામ બહાર ખાડો ખાડી પધરાવી દીધુ અને એના ઉપર દેવી મદિર બાંધ્યુ

આ શ્રદ્ધા શ્રોતા અને વક્તા બેઉની એક સમાન હોય તો અનુશ્રુતુ ફળ અને પ્રોષ કરનાતુ ફળ જ્ઞાન અને જ્ઞાનનુ ફળ મોક્ષ જરૂર એક દિવસ આવ્યા વિના રહેતુ નથી ગુરુમા શ્રદ્ધા એ બારે અમલકારનુ કામ કરે છે તેથીજ લાખો કહે છે -

ગુરુ ગોવિંદ દોનોં સહે, કિનકુ લાગુ પાય ।

ત્રલિહારી ગુરુદેવકી, ગોવિંદ દિયો વતાઈ ॥

પ્રમુખેશીઓ ! વેદાન્ત એટલે ગીતાનુ જ્ઞાન જનુજનુ કહેણુ છે જ્યાંસુધી શિષ્યની સમજમાં એ જ્ઞાન જરાગર આવતુ નથી, ત્યાંસુધી શિષ્ય કૃતાર્થ

થતો નથી. જે જે એની સમજમાં ન આવ્યું તે તે શાસ્ત્રના અર્થને પાછો ફરીને શુદ્ધે કરેવો જોઈએ, એની શક્તિઓ નિર્મૂલિત કરીને એને બરાબર અર્થ સમજાવવો જોઈએ અને ‘સમજ્યો?’ એમ પૂછીને એના જ્ઞાનને દૃઢ કરાવવું જોઈએ. એની ઉલટી સમજને દૃઢ કરવી જોઈએ એ ધર્મ પણ ગીતાશાસ્ત્રના ઉપદેશકનો છે.

આ ગીતાના પ્રથમ ઉપદેશક ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતાના શિષ્ય અર્જુનને ૭૨મા શ્લોકના કથન પ્રમાણે પૂછે છે કે “હે પૃથાના પુત્ર! સ્વસ્વરૂપનો પગલ કરાવે એવું મારું વાક્ય જે મેં ઉપદેશ્યું છે તે તે એકાગ્ર ચિત્તથી શિવાસુપધ્યાનકે સમજી લીધું છેને? જે તાગથી બરાબર ન સમજાય તેવું તો શું હું ફરીને કહું? તને કોઈ વસ્તુ અદ્વય નથી થઈ શકી એવું દૃઢે કાંઈ બાબી છે? “હું નહીં લાડુ, હું આ હિંસાવાળું સુદ નહીં લાડુ, મને પાપ લાગે, હું સન્માસી થઈને બીજા આગીને મારું પેટ ભરીશ”-આવા કથનો તે આ પહેલાં કર્યા હતા, તે તારું અજ્ઞાન દૂર થયું? મારા ઉપદેશના વચનોથી તને જ્ઞાન થયું? તારી સુદિનો ભ્રમ મળ્યો? અજ્ઞાનજ્ઞ આત્માના તત્ત્વને પ્રકાશવા જેવું નથી અને તેથીજ ધર્મને અધર્મ અને અધર્મને ધર્મ સમજાય છે એ સ્વસ્વરૂપ અજ્ઞાનથીજ શરીરને આત્મા મનાય છે એ સ્વસ્વરૂપ અજ્ઞાનથીજ શરીરને આત્મા મનાય છે શરીરને આત્મા માનવાની તારી નિપરીત માન્યતા મળી?”

આ પ્રમાણે સાદ્યત ભગવદ્ગીતા કોઈ ઉપદેશકોએ તમને ઉપદેશી છે? ઉપરના જેવા પ્રશ્નો તમને કોઈ ઉપદેશકે પૂછ્યા છે? આ પ્રમાણે સાદ્યત ભગવદ્ગીતા તમે કોઈની પાસે સાંભળી છે? કે ગીતાને વાંચતા અને તેના અર્થને પુસ્તકમાંથી ગીકાને જોઈને સમજતા તમને આવડે છે? તમે રાજા પાદે દરો છો? તમે જાણો છો કે ગીતા એ વેદ છે? એ શ્રીકૃષ્ણ પોતે છે એવું જાણો છો? એ ધર્મનું પુસ્તક છે એ તમે જાણો છો? જો એમાનુષ્ય તમે કંઈ નથી તો તમને ‘આ દુનિયા રોજખરૂપ છે’-એવું અજ્ઞાન-સુક્ત જોતવાનો તમને અધિકાર નથી ઓમદ્ ભગવદ્ ગીતાનું મૂલ્ય, મત્તન અને નિર્દિષ્ટાસન કરનારને આ સંમાન દુઃખ આપનારો, રોજખ સમાન ન લાગે. દુનિયા દુઃખ આપવાને માટે બનાવેલી

નથી પણ ગોઠમુઠા જીવવા, મુજેથી જીવવા માટે છે અને તમને તમાનાં આ શરીરો તમારી પ્રાર્થનાથી મળ્યાં છે. વળી તમાનાં આ માનવશરીરવડે માધનો થાય અને તમે કૈવલ્યને પામે એ માટે ભગવાને તમને આપ્યાં છે.

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર અર્જુન, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પાસેથી જ્ઞાનશાસ્ત્રનો બોધ થયા પછી જે આવે છે તે લક્ષમાં લેવો ઘટે છે “હે અનુત! હે કુટુંબ ભગવાન” તમે કૃપા કરીને મને જે ઉપદેશ આપ્યો તે ઉપદેશથી ઉપજેલા જ્ઞાનથી મારવાર જન્મમૃત્યુ, મરણમૃત્યુ, પાપ જન્મમૃત્યુ, પાપ મરણમૃત્યુ વગેરે પ્રવાહનું દારણ સર્વે પ્રકારના અનર્થોને આજીવન હેતુરૂપ કુ ખોનું કારણ, બહુ દુ ખથી દૂર થઈ શકે એવું મારું અજ્ઞાન, મારા પોતાના વ્યવસ્થા અજ્ઞાન, મમ અને ઉપન્યાસના અજ્ઞાન મરી ગયું છે મારા સ્વસ્વરૂપને આજીવ્યથી મારો મોહ મરી ગયો છે ”

આ પ્રમાણે ગુરૂએ-ઉપદેશોએ શિષ્ય-શ્રોતાને પૂછતું જોઈએ અને આવે. ઉત્તર પણ લેવો જોઈએ તોજ તેઓએ તેમની પ્રભુ પ્રત્યેની કરુણ અદા કરી ગણાય અને તોજ તેમને ઉપદેશકના ધર્મનું પાલન કર્યું ગણાય વળી આમ કરનાથી તેમણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો બોધ અને આજ્ઞાન અનુસરણ કર્યું ગણાય આ પ્રકારની પ્રથા ચલુ કરનાની જરૂર છે જો કે મારા જેવા ચોમાસાના માર મહિનાજ એક જમાએ નિયત થઈને રહેનારા અને આ મસ કરનારા સધુઓથી આ પ્રમાણેનું બની શકે તેમ નથી અને તેમણે મારાથી તો બની શકે તેમજ નથી આખી ગીતાનું પ્રવચન પૂર્ણ કરતા ભગવાન મને ત્રણ વર્ષ લાગે છે કોઈ કોઈ ગામમાં આઠ દસ કે પદર દિવસ રહેવાનું થાય છે એવે તેટલ ટૂંક સમયમાં એટલી મુદતમાં પણ રોજે આવનારા અને ‘અમને ગીતાનો બોધ કરો’ એવું કહેનારા મને કોઈ મળ્યા નથી, તો પછી ‘મારા ગોઠની નિવૃત્તિ મરો એવું કહેનારા તો ક્યાંથી હોય? જો કે જ્યાં જઈ છું ત્યાં મારી પાસે પ્રવચન સમરે આવવાની કમિ મિનાતા ખીન સમયે આવીને એમની મને નજમી વાતો સલાજાવનારા આવે છે તેમાં તેમની ફરિયાદો મો વાળીજ દેાય છે આજાઓનો પીછો છોડના તેઓ આવે એટલે તેમને સમતામ રદણ કમનસ-લાગુ, રધિરયામની ધૂ. જોસાના લાગુ અને

ગીતાની કાંઈક વાત સર કર એટલે ચાલી જનારા હોય છે. પ્રવચન સમયે વસતીના પ્રમાણમાં શ્રોતાઓ બહુ થોડા હોય છે. જ્યાં નિરાંતે પૂરી ગીતા સાંભળનાર શ્રોતાજ ન હોય ત્યાં હું કોને કહું કે “કેમ સમજ્યો? તારો મોદ્દ મળ્યો?” ઇત્યાદિ. ગામડાંની આ દશા છે. ગામડાં બગડતાં જાય છે. રાહેરોની બદીનું અનુકરણ કરતાં તેઓ બની ગયાં છે.

“મારો મોદ્દ નષ્ટ થયો છે”-એવું કહેનાર શિષ્યને અધિષ્ઠા અને એના કાર્યપટે માનવી ‘હું’ કર્તા, ‘હું’ ભોક્તા’ એવું માને છે, એ કાર્યરૂપ અરાંત નષ્ટ થયાથી સ્વસ્વરૂપની આદર્શ તાંત્રી થાય છે અને એથી શિષ્ય પોતાને ‘સંસારથી મુક્ત’, ‘નિલ’, ‘કૂટરથ’, ‘અસંગ’, ‘વિદ્રૂપ’, ‘કલારહિત’, ‘કિવારહિત’, ચાંત જે આત્મા-તેજ શ્રુતિએ ‘વર્ણવેલો-‘હું છું’ એવી આત્મતત્ત્વના વિષયની ‘વાદગીરી’ એને આવે છે. હૃદયમાંના અંતઃકરણની વિષયસૌલુપતારૂપ મહિનતા નષ્ટ થાય છે સર્વ સંદેહમાંનો મોટો સંદેહ-‘શું હું આત્મા હોઈશ?’-એ મટી જાય છે. આસક્તિરૂપ હૃદયથી છૂટી જાય છે. ધર્મનું સુદ્ધ લગ્નજ્ઞ જ્ઞેષ્ઠ એવો ક્ષત્રિયનો ધર્મ હોઈને હિંસા થવાનો સંદેહ, પાપ લાગવાનો સંદેહ, જે શિષ્ય ક્ષત્રિય હોય તો મટી જાય છે; યત્ન કરતાં કરાવનાં હિંસા થવાનો સંદેહ આઠાણુ શિષ્યનો મટી જાય છે; ખેતી-વેપાર-પશુપાલનમાં થતી હિંસાનો સંદેહ વાણિયા શિષ્યનો મટી જાય છે. આત્મા કર્તા હોવાનો સંદેહ મટી જાય છે. પોતાનું અભિતત્ત્વ હોવામાં થતો સંદેહ મટી જાય છે અને એ કર્તાઈ કયેલો ગુરુ સમીપ પ્રતિષ્ઠા કરે છે કે ‘હું આપના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલીશ.’ આત્મ બોલીને અશુભ પેટ ભરવાનું સાધન-રાજ્ય મેળવવા માટે સુદ્ધ કર્મ આપું તેમ બીજા આઠાણુ, વંશ અને શ્રદ્ધ-એ ત્રણે જાતિ પણ પોતાનું પેટ ભરવાનું સાધન મેળવવાનું કર્મ કરવા લાગી જાય તો ગીતાના બોધની જરૂર સી હતી? ગીતાના બોધ વિનાજી માનવજાત તો શું પણ પશુ-પક્ષી-જળચર વગેરે સ્વાભાવિક દેહધારીઓ પેટ ભરવાનું, પેટપૂ કરવાનું કર્મ પ્રેરણાથી કરેજ છે. કર્મ બીજે શિક્ષક પણ જરૂરના હોતો નથી. જન્મેનું બાળક પણ પેતાની મેલે રતનને ધાવવા લાગી જાય છે. ઝાંડ જેવાં જડ પ્રણીઓ પણ જ્યાં બિનાશ હોય ત્યાં તેમનાં મૂળિયાને ગતિમાન કરે છે. તારે સમજવું શું? આ સંકે ઉઠા વિચાર માગે છે. જેમ સર્વ હોવાપણું અને બિશુક હોવાપણું એક માનવીમાં દોષ ‘સકલ’ નથી, તેમ

ચાનીપણ અને કર્મીપણુ પણ એટલે જ માનવીમાં હોઈ શકુ નથી “હું” આત્મા છું, મારો મોહ નહીં થઈ ગયો છે” એવું બોલવું સુસંગત થતું નથી આ માં અક્રિય છે કેમ હોય? એ કથાથી રખડું સમજાય છે કે અર્જુનના અજ્ઞાનની નિરૂત્તિ થઈ છે એટલે એને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થઈ છે અર્થાત્ એ પ્રશ્ન થાય કે ‘હું તમારા કળા પ્રમાણે કરીશ’ એટલે ‘હું કર્મ’ નહીં કરે, હું નિષ્ક્રિયજીવ ગદીશ’ એવું જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું લક્ષણ છે, તો આ જોતા એનામાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થઈ હોય તો એ સજો કેમ? એનું શું?

૧૭ી ખીન્ને પ્રશ્ન એ છે કે-એક રાત નિશ્ચયાળી છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે-‘તું મને છડ છું’ આવું દહરીતે એનું દિત કરવાની શુદ્ધિ હોય અર્જુનના દિનચિંતન તરીકે અને દયાનંદે દયાળુપણાનંદે ઉચ્ચારાયતું દિનકારક નયન નીકળ્યું છે તે અર્જુન પોતાનો બોધ સમજ્યો છે એટલામાટે જ નીકળ્યું છે એવું માનવું અયુક્ત તો નથીજ તે વચન આ છે-“મારૂં પૂજન કરે, મારૂં વજન કરે”-આવું વાક્ય અપરિપક્વ અત કરજીવાળા માટે વાપરી શકાય જ્યારે અર્જુન તો પરિપક્વ અત કરજીવાળો છે, તેને આ વાક્ય સુસંગત થતું નથી કાવ્યો ભક્તજી કર્મ કરે છે પાકો ભક્ત કર્મ કરતો નથી તો એનું શું સમજવું? એણે શુદ્ધકર્મ કેમ કર્યું?

અવ્યવસ્થા આ બેઉ સદેહો અને પ્રશ્નો ખોટા નથી અર્જુન પરિપક્વ આત્મભક્તનય થઈ ગયો છે, એ સત્ય હોજ તથાપિ પરિપક્વ બ્રહ્મવિદ્દ હોવાછતા કર્મ ન કરે એ વાત પણ સત્ય છે છતાં એ રાજ્યધિકારી છે, માટે એને કર્મ કરવું પડે એનું કરે છે રાજ્ય જનક અશ્વપતિ, વસિષ્ઠ અને બીજાઓએ પરિપક્વ બ્રહ્મવિદ્દોએ નોકોને અને પ્રજાને ઠેરવાને માટે કર્મ કરેલા છે અમાઉ ભગવાને પણ એમના નામો બતાવીને અને પોતે પણ કર્મ કરે છે એવું કહીને અર્જુનને શુદ્ધકર્મ પ્રદાનું કહ્યું છે એ વચનને મનમાં પકડી રાખેતું ભગવાનીજ અર્જુનને કહ્યું છે કે ‘તમારી આજ્ઞાને હું પાળીશ’ અર્જુન હિન્દ્રનો અથ છે હિન્દ્રની માથે તે રાજ્યાધિકારી છે અને એ અધિકારી હોવાપણાતુ એનું જ્ઞાન હોવાથી લોકના-પ્રજાના હિત માટે પણ જ્ઞાની અને કર્મી હોવું સજ્જન હોવાથી ‘હું તમારી આજ્ઞાને પાળીશ’ એવું એનું બોલવું અયુક્ત નથીજ

ખીજીરીતે નિચારી જોતાં ભગવદ્દુષાથી એનો મોહ સમૂળો નષ્ટ થઇ ગયો છે અને એને સ્વચ્છરપનું જ્ઞાન થયું છે અને એનામાં પરિપક્વ જ્ઞાન આવી ગયો છે. એ જ્ઞાનનું રક્ષણ કરવાને પોતાને ઉપચારો જ્ઞાનના પરિપાકની સિદ્ધિ માટે એ સમાધિ કરતો થાય એવી ઇચ્છા વડે ભગવાને ડહાં ઢોપ કે 'બહારનું બધું લગ્ન દહને મારું-પરબ્રહ્મનું અનુસધાન કરી' કારણકે એવી મનનશયનું એ જોત્યા છે કે 'સર્વ ધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકં શરમં વ્રજ ।' ભગવાનનું આ જોધનું ઉદ્દેશ્ય વચન છે તેને અર્જુને હૃદયમાં ડેરવ્યું છે. તેના સંબંધમાં એ જોને છે કે 'કરિષ્યે વચનં તવ ।'

જેમ પશુ રોગ કે આ જ્ઞાનશત્રુમાં ગુપ્ત રહેલો ઉત્તમ સિદ્ધાન્ત વિદ્વાનની વિદ્વાતાના કર્તવ્યની વાતને લક્ષમાં લઇને એનું ભવિષ્યનું કર્તવ્ય કહે છે કે 'તમારા ઉપદેશને હું અનુસરીશ'

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તો સ્વધામ ગયા છે. એમની હવાતિમાં એમના ગીતાના ઓધના વચનોમાં રહેલા ગદ્યરૂપે સ્પષ્ટ સમજણ એમને કોઇએ પૂછ્યું હોય એવું હું જાણતો નથી આશરે પદર અનાર્થભાષાઓમાં સંસ્કૃત શ્લોકોના જ્ઞાનાર્થી સખાપચ્ચ હું માનું છું ભગવદ્ગીતાના ભાષ્યકાર વ્યાખ્યાતાઓએ અમૂલ્યમાં જે રિચેયતો કર્યા છે તે બધાઓ એમના અધ્યાત્મ મથા પછી જન્મ્યા છે ભગવાન વ્યાસજીએ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના અર્જુનને આપેલા ઉપદેશને શ્લોકગદ્ય રીતે મહાભારતમાં શાંતિપર્વમાં વર્ણવ્યો છે આ ધટનાને પાંચ દળાર અને ઉપર આશરે સાઠ વર્ષ થઈ ગયા છે વ્યાકરણશાસ્ત્રીએ વ્યાકરણથી, વેદાંતીઓએ વેદાંતથી, મીમાંસકોએ મીમાંસાશાસ્ત્રથી કર્મકાંડીઓએ કર્મકાંડથી, વાક્યોત્તરોએ ભક્તિથી ભગવદ્ગીતાને ઉપદેશોલી માનીને એનાપર ગીકાઓ કરી છે જરા હનમ અને વાણીમાં જોરા આગ્યો એરા બધાઓ-આશરે પન્ચીસ સાગીઓ ગૃહસ્થોએ પોતાના મગજમાં આર્થ્ય તેમ તેમનું ચતવ્ય વર્ણવ્યું છે બધાં મતવ્યોમાંથી સાર એક નીકળે છે અને તે એ છે કે ત્યાંમુધી વૈનાયક અને વિદ્વાતા ન ઉપજે, કૈવલ્યપ્રાપ્તિની તીવ્રેચ્છા ન ઉપજે, સ્વસ્વરૂપ જ્ઞાન ન ઉપજે, પોતાનું બ્રહ્મ હોવાપછં ન સમજાય અને કામત્યાગ અમૂળો ન થાય ત્યાંમુધી અને સમાધિ ન લાગે ત્યાંમુધી માનવીથી કર્મવૃત્ત કરવું ચાલુજ નહિ છે. અર્જુનને વૈગમ્ય

આવ્યો છે, તે શ્રીકૃષ્ણના સ્વધામ પધાર્યા પછી એને સમાધિ લાગી છે અને સારપછી થોડો સમય ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના સરીરનું દુઃખ શમ્યા પછી અને માનવદેહ છૂટ્યા પછી પણ એ તો ઇન્દ્રમાં સમાઈ ગયો. ઇન્દ્રે સચુલ્લક્ષ્મ સાક્ષાત્કાર કર્યો છે. એ મુક્ત છે અને દેવલોકના રાજ્યાધિકાર પર છે. આ વિશ્વનો પ્રભુ થયા પછી એ કેવલ્ય પ્રાપ્ત કરશે. ઇન્દ્રને જ્ઞાન ઉપજવાનું વૃત્તાંત જાણુવા જેવું છે.-

1

દૃષ્ટાંત:-એક વખત દેવો અને દાનવો વચ્ચેના યુદ્ધમાં દેવોનો વિજય થનાથી વિજયદાતા પરમેશ્વરને ભૂલી તેઓમાં અહંભાવ આવ્યો એ અભિમાનને લાંછને તેમજ એક મોટો ઉત્સવ મનાવ્યો અને આમ ઉત્સવધેયા વિજયાભિમાની દેવો મદમસ્ત, બની ગયા. એ સમયે આકાશમાં એક મહાન, તપાવેલા તાંબાના જેવા માલરંગના દેદવાળો યક્ષ તેઓના જોવામાં આવ્યો એ યક્ષે એક મોટો -દુકારનો અનાજ કર્યો. આ અવાજથી ભયભીત થઈને દેવો દિશાઓમાં આખો ખેંચીખેંચીને જોવા લાગ્યા તો ઉંચે આકાશમાં આખા આકાશને ઢાંકી દે એવી પ્રચંડ મૂર્તિ દેખાઈ. કોઈ દેવને સમજ પડી નહીં. તેઓ અદરઅંદર 'આ કોણ છે?' એમ પૂછના લાગ્યા. છેવટે દેવોની સભામાં વિજયના કારણે માટે અગ્રાઈ મારનારા અગ્નિ અને પવનદેવને એ મૂર્તિ પામે જઈને એ કોણ છે એ જાણી લાવના વિનંતી કરી.

1

પ્રથમ અગ્નિદેવ એ મૂર્તિ પ્રતિ ગયા અને જોકે હિમન ન હતી છતાં આધેઆધેથી પહોળાં પૂછવાની શરૂઆત કરે, તે પહેલાં સામેથી પ્રશ્ન પૂછયો -“તું કોણ છે?” અભિમાનથી ભરત થયેલ અગ્નિએ જવાબ દીધો “હું જ્ઞાનવેદ છું. હું સર્વને જાણી બરમ કરી શકવાનું સામર્થ્ય ધરાવું છું.” એ મૂર્તિ દુકાર કરીને બોલી “સર્વને બરમ કરવાને સમર્થ હોવાનું અભિમાન કરનાર જ્ઞાનવેદ! આ ઘાસના તરણને જાણીને બરમ કરી નાખો!” અગ્નિએ એની સાતે શક્તિઓને તરણને જાણી નાંખવામાં કામે લગાડી, છતાં તરણ જાણ્યું નહીં શરમાઈ ગયેલો જ્ઞાનવેદ અગ્નિ પાછો ફર્યો અને દેવોને કહેવા લાગ્યો કે “આ તો કોઈ મહાન છે. હું એને જાણી શકતો નથી. આથી શક્તિ એની પામે જતાં અદર્ય થઈ જાય છે. હું એની સમીપ એક ઘાસના તરણને પહોળું જાણી શકતો સમર્થ થઈ શક્યો નથી.”

પછી પવનદેવતા એ મૂર્તિ પ્રતિ જઈને પ્રભાવિત થયેલો, પામે જવાની હિંમત વિનાનો દૂર ઉભો રહી કાંઈ પૂછનાનો વિચાર કે છે, લાતો તે મૂર્તિએ પૂઠયુ “તુ કોણ છે?” પવનદેવતા જરા હિંમત કરીને બોલ્યો “હુ માતરિશ્વા છુ હું બધા નિશ્ચને ઉચ્છી રાખનાવું સામર્થ્ય ધરાવું છુ ” દુકાર કરતી એ મૂર્તિ બોલી “સર્વને ધારણ કરી રાખનાની શક્તિ ધરાવનાર માતરિશ્વા ! આ ધાસના તરણને તમારી શક્તિનડે ઉઠાવો !” પવનદેવતાએ પોતાની બધી શક્તિને ખર્ચી નાખી પણ પેતા તરણને જરાપણ ઉચ્છુ કરી શક્યા નહીં શરગાધ જઈ તેમણે પાછા આવી બધા દેવોને કહ્યું “એ તો કોઈ મહાન છે હું એને બળી શકતો નથી મારી શક્તિ એની પાસે જતા અદશ્ય થઈ જાય છે હું એક ધાસના તરણને પણ એની સમક્ષ ઉઠાવી શક્યો નથી ”

આ દેવોમાના આ એ અધિક નગરાણા દેવો પણ એને જાણ્યા વિના પાછા આવ્યા એ જોઈને દેવોએ ઇન્દ્ર એ મહાનયક્ષને જાણવાને વિનવતી કરી ઇન્દ્ર જોવો એ મહાનમૂર્તિ સમીપ જવા લાગ્યો એજ ક્ષણે એ પ્રગટ-મૂર્તિ અદશ્ય થઈ ગઈ અને એના સ્થાનમા એક શાત, તેજગ્વી દેવીનો આનિર્ભાવ થયો

દેવોનો રાજા ઇન્દ્ર બહુ અસ્થર્થચિન્તિ થઈ ગયો અને એણે એ દેવીને પૂઠયુ “અહીં હમણા જે મહાન હતુ તે કોણ હતુ ? તમે જાણો છો ?” દેવીએ જવાબ આપ્યો ‘ એ બ્રહ્મ હતુ ” ઇન્દ્રે પૂઠયુ “તમે કોણ છો ?” તેના જવાબમા દેવીએ કહ્યું ‘ હુ ઉગ્રા-બલવિદ્યા છુ મને આમલિદ્યા પણ કહેવામા આવે છે ” ઇન્દ્ર બેઠ્યો ‘ મરે એ બ્રહ્મ સાથે પરિચય કરવો છે તમે તે કગારો ? દેવી બોલી “જો તમારે તે બ્રહ્મ સાથે પરિચય કરવો હોય તો એમતમા એકચિતો મગને બહાર નહીં જના દહને, એક આસનવડે બેસો અને અતર્મુખ જનો તો તમને હૃદયમા એનો પરિચય થશે ” ઇન્દ્રે બલવિદ્યાના બોધ પ્રમાણે કર્યું અને એણે એના અતરણમા બ્રહ્મનો પરિચય કર્યો આ પરિચય માયિક ગુણગણા સગુણબ્રહ્મનો સમજવો ઘટે એ ઇન્દ્રે પછી ‘ એ માયિક બ્રહ્મ હુ છુ અને નિરજન, નિરાકાર પરમચહાતત્વ પણ હું છુ ’ એની પોતાના આત્માની ઉપામના કરીને આલ્પતિક પ્રનય સમયે પરમ બ્રહ્મતત્વને કેવળને પામ્યો અમૃ

પ્રભુપ્રેમીઓ ! નમને વાદ છે ?

ધ્યાનાયસ્થિતતદ્વતેન મનમા પશ્યતિ ચ યોગિનો ।

યસ્યાત ન વિદુ સુરામુરગણા દેવાય તસ્મૈ નમ ॥

ભાવાર્થ - ' ધ્યાન' એટલે મનને સ્થિર કરીને તેની સાથે જોડેલા મનનાગા યોગીઓ એને જુએ જે રિવાજો અને દેવો જેના અતને જાણતા નથી એટલે એના તત્વને જાણતા નથી એવા એ દેવને નમસ્કાર દો । ' દેવો એ દેવને જાણતા નથી, જો જાણે છે તો માધિક્ષલને જાણે છે માધિક્ષલના આર્તિભાવને જાણે છે-જેવાકે વરાહ-નૃસિંહ-મત્સ્ય અદિ રૂપેને જાણે છે તો પશુ પ્રસવ પહેલાં તેઓ મુક્ત થતા નથી જુઓને વિદુર પરમભક્ત હતા છતાં એ એના વમરાજના પદને પામ્યો પશુ મનુષ્યશરીરમાંજ પરમપદમાં સમાર્પિ શક્યો નથી કુષિદિર અને અર્જુનનું પણ એમજ થયું છે

આ પ્રમાણે અર્જુનનું અગ્રિષ્ઠા અને તેથી ઉપજેના એના લમને ભૂરી નાખ્યા માટે ઉપદેશના જ્ઞાનશાસ્ત્રની અને એના અર્થની બધી સમીક્ષિતે ધૃતરાષ્ટ્ર સમીપ કરીને અર્જુનને કરેના બોધને પોતે સાલગીને અને ધૃતરાષ્ટ્રને કહીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ચતુર્થ અર્થના અનુભવથી ઉપજેના અનુદરસના પાનથી તૃપ્ત થયેનો સજ્જ પોતાના ગુરુ વ્યાસના યોગસિદ્ધાંતથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનને દૂરથી જોઈને અને સાંભળીને વ્યાસજીના અનુગ્રહને બહુ માનીને આભાર લાગણી વ્યક્ત કરતો ધૃતરાષ્ટ્રને કહેના લાગે કે ' હે રાજન ! ભગવાન વાસુદેવ અને અર્જુન-એ બેઉ મહાત્માઓનો આ સવાદ સંભાષણ ખડા મરતો અભાગમાં ઉપજાવતો મેં સાંભળ્યો છે મારા સદ્ગુરુ વ્યાસજી એ પ્રસન્ન થઈને આપેલી યોગશક્તિથી એ પરમમૂલ યોગને મેં સાંભળ્યો છે યોગના ઈશ્વર એ-જ જે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જે અર્જુનને પ્રભુ છે તે ' યાગ ' છે તે તેમના શ્રીમુખથી બોલાયો છે આ અદ્ભૂત પાવન કરનારને સવાદને સાંભળનારને જેમજેમ વાદ કરે છું તેમતેમ અને વારવાર હાર્દ થાય છે વળી ન્યારે એ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પૂર્વે સદસમુખનાળ રિશ્વરૂપ અર્જુનને બતાવ્યું તેપણ મેં જોયેલ અને તે અજબુત રૂપ હું વાદ કરું છું ત્યારે મને હે રાજન ! મહાન વિસ્મય થાય છે અને વરવાર હું હરખાઉં છું જ્યાં યોગના ઈશ્વર શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા અને જ્યાં પૃથ્વી કુલિનો ધૃતરાષ્ટ્ર

દશે લાં લક્ષ્મી વસશે અને વિજય પણ લાજશે. શશે લાંજ દાથીયો ની
સ પતિ આવશે, કારણકે લાજ શાસ્ત્રની મર્થદા હોય છે, એનું મારી બુદ્ધિમા
દદ થયું છે "

‘મતનમ કે સર્વે ઉપજેલા નામરૂપમા જે વર્ગી નહેતું છે અને સર્વે
નામરૂપનો જે નિનાસ છે એનું જેનું લક્ષણ શ્રુતિએ લક્ષિત કર્યું છે, તે
વાસુદેવ સર્વગ પરમેશ્વર, જે વાસ્તવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ જેને પોતાનો અત્મા
ગણ્યો છે, એના મહાનુભાવ પાર્થ-અર્જુન-એ મેડેનો આ પ્રકારનો પ્રશોત્તરરૂપી
સવાદ શ્રીમદ્ ભગવાદ ગીતા નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલો તે ભારે અદ્ભુત, અલ્પ
વિસ્મય કરનારો, પ્રેમાશ્રુ ઉપજાવનારો પડેલા મદી નહીં સાબળેલો અને
ગભીરાધવાળો ન આપી શકે એવા લાલને આપનારો અનૌકિક, અદ્ભુત
રસપૂર્ણ દેવતાથી ફાટી ઉભો કરે તેવો અને પ્રેમ ઉત્પન્ન કરીને આપોમા
આપુ લાવે તેવો છે અને એ મે સાબળો છે’ આવું વ્યાસજીના યોગી
ગિર્ય સજ્યે ધૃતરાષ્ટ્રને ક્યું

આગળ વર્ધીને સજ્ય મહે છે ‘હે ગજન’ મારા ગુરુ જેઓએ વેદોનો
શાસ્ત્રોનો અને પુરાણોનો મિસ્તાર કર્યો છે તેથી તેમને વ્યાસ નામની પદ્ધતિ
મળેલી છે એના શ્રીકૃષ્ણ દ્વિપાવન નામના મહાન સમર્થ વિદ્વાનના અનુમત્તથી
ઉપજેલી આ જ્ઞાનશક્તિથી મુખ્યત્વે મરીને મેક્ષની સિદ્ધિ અપાવનાર પરમ
અલ્પ ગુણ રહસ્ય ભરેલો જ્ઞાનયોગ મે સાબળો છે રાજન’ આ ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણ પરમત્મા છે હૃદયોગ રાજયોગ વગેરે તેમનીથી પ્રવર્તમાન થયેલા
છે માયાના યોગને જેનું સૃષ્ટિનું કથાપણ છે, આલેતિક સસારદુષ્ટોની
નિવૃત્તિ કરાવનારો અને તેની સિદ્ધિનું કારણરૂપ જે જ્ઞાનયોગ એમના શ્રીમુખથી
કહેવાયો એમની કૃપાથી મે સાબળો છે તે સર્વે યોગેમા એ દેવતાથી
એમનાથીજ પ્રવર્તમાન થયેલો હોવાથી એ યોગના મધ્યર એવેલે યોગેશ્વર
કહેવાય છે તે સજ્ઞાત પરમેશ્વર મે જેશ્વર સર્વેશ્વર છે જેનું માનો’ એમના
મુખથી નિકળેલો આ જ્ઞાનોગ મે સાબળો છે દે રાજન’ હું મહાભાગ્યશાળી
હું કે મને મારા ગુરુની પ્રસન્નતા મળી છે મને સર્વ પ્રાર્થની તૃપ્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે

હું ધન્ય હું શ્રવણ કરવાથી અને પાઠ કરવાથી જાણી જોઈને અને
અજ્ઞાનથી મેના જન્મ પાપોનો નાશ કરીને પાવન પ્રાર્થના કેશન અને અર્જુનનો

અગાઉ લક્ષણાવડે લક્ષિત કરેલો સંવાદ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા નામના અંધરૂપ અસિદ્ધ થયેલા સંવાદમાં સમગ્રવવામાં આવતો જ્ઞાનયોગ મેં સાંભળેલો તે વારંવાર યાદ આવતાં મને દરખ ઉપજે છે. હું નથી જાણતો કે મેં સેંકડો માનવજંદવડે શું સફર્તો કર્યા હશે ? શું અને કેવું તપ કર્યું કરશે ? મેં કેટલું મોટું જ્ઞાન કર્યું હશે ? કેવા કેવા યજ્ઞો મેં કર્યા હશે ? મેં કેનાં દર્શન કર્યા હશે, કે જે વડે મારા સાંભળવામાં આ જ્ઞાનયોગ આવ્યો ?

અરે રાજન્ ! જ્યારે મેં “વિશ્વરૂપલકાનુ” પોતાનું રૂપ શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને બતાવ્યું તે મેં પણ જોયું હતું. તે વિશ્વરૂપ અદ્ભૂત ભારે અગ્નયથી પમાડે તેવું, દર્ભરો દાઘો, પગો, નેત્રો, મુખો વગેરેવાળું હતું; સ્પર્ધા અને ચંદ્ર જેનાં નેત્રો છે એવું, જેના પગો પાતાળમાં અને માથા આકાશથી પણ ઉચાં એવું અનિયંત્રિત દરવડપ પરમેશ્વરનું પોતાના સાક્ષાત્કાર માત્રથી અવિદ્યા અને તેવું કાર્ય જે હરે છે અને પોતાનામાંજ સમાવી દે છે, એવા હરિવૃંદ રૂપ જ્યારેજ્યારે વારંવાર યાદ આવે છે ત્યારે મને બહુ દર્પ થાય છે. હું ધન્ય-ધન્ય, કૃતકૃત્ય અને સતોપના સમુદ્રમાં સ્નાન કરું છું અને પરમાનંદમાં ગોથા ખાઉં છું; પરમાનંદ અનુભવું છું હું ખીજું શું કરું ? બસ.

જ્યાં ‘યોગેશ્વર’ એટલે તેજ, બળ, પુરુષત્વ, વિદ્યા, જન, ધનધાન્ય, પુત્રપૌત્રના અબુદ્ધિથી ધતનાનો ક્યાર, વિદ્યા અવિદ્યા-એકના ઉપર જેમનો કાબુ છે અને જેમના ઉપર જેમનો અમલ છે, તે યોગેશ્વર છે, આ દુનિયા અને ઉપરની દુનિયાના ઉત્તરોત્તર વધુ સુખો, જે કર્મ અને ઉપાસનાથી સાધ્ય થાય છે, તેને પ્રાપ્ત કરવાની જેમનામાં શક્તિ છે અને વિદ્યા તથા અવિદ્યામાં ગહીને પણ ચિત્તને સમાધાનીમાં રાખી શકે છે તે યોગેશ્વર છે; જ્ઞાનયોગનું અને કર્મયોગનું રૂપ આપતું એ જેના હાથમાં છે એ યોગેશ્વર છે અને એવા યોગેશ્વર જે પક્ષમાં છે તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ છે અને તેજ પક્ષ ધનુષધારી, અતિરથી, ગાંડિવ નામના ધનુષવડે લડનારો જે અર્જુન છે, તેને છે. તેજ પક્ષમાં વ્યભિચાર વિનાની નીતિશાસ્ત્રની મર્યાદા છે અને ધર્મ, પણ સાજા હોય છે, રાજન્ ! યતો ધર્મસ્તતો જયઃ—જ્યાં ધર્મ ત્યાં જય હોય છે. રાજસક્ષમી પણ અંધારા છતાં સાજા ગિરિસ્થાને પામે છે. હાથી, ઘોડા, પાલખી, ધનધાન્ય સર્વત્ર પણ સાજા વિસ્તારને પામે છે, એવું મારી બુદ્ધિમાં આવ્યું છે.”

પ્રભુપ્રેમીઓ ! આટલું પોતાનાજ ભરોસાદારે દિલ્લિખિતક યોગી સંજયના કહેવા-છતાં, દુર્ભાગી ધૃતરાષ્ટ્રના મનમાં 'હજી મોહું થયું' નથી. 'યુદ્ધને અટકાવવાને લાડકવાયા પુત્રોને આજ્ઞા આપવાનું અને જેમનો આ રાજ્યપર અધિકાર ન્યાયની રીતે છે તેમને ઓછામાં ઓછી આજ્ઞાવિકાની માંગણીને સંતોષીને સંપ કરવાનું' આજ્ઞું નથી. એની વિપરીત શુદ્ધિ હજીપણ " એના બધા પુત્રોનો વિનાશકાળ આવ્યો છે " એ જાણવા છતાં મરી નથી. અહો ભગવાનની માયા અજબ છે.

સંજય સમજાવે છે કે " હે રાજન્ ! તમારા પુત્રોનો જય થાય એવી આશાને છોડી દો ! " આતું 'વચન પણ ધૃતરાષ્ટ્રે સાંભળ્યું' ન સાંભળ્યું' કરી નાંખ્યું. ખીસકુલ 'હા' કે 'ના' એ બોલ્યોજ નહીં. તદ્દન મૂંગો રહ્યો. એક દિવસે અમકતોનું જેમ થાય છે તેમ ધૃતરાષ્ટ્રનું થયું; અન્યાયીનું જેમ થાય છે તેમ થયું; પક્ષપાતીનું જેમ થાય છે તેમ થયું; ધર્માદાનાં નાણાનાં વિશ્વાસઘાતી ટ્રસ્ટીઓનું થાય છે તેમ થયું. એ લગ્નથો, શરમાથો અને પછી પરતાથો અને આખરે યોગ રિખ્યો અને યોગાગ્નિથી એણે એના પાપી, પક્ષપાતી, અમત્વપૂર્ણ એવા શરીરનો ત્યાગ કર્યો.

પ્રભુપ્રેમીઓ ! જો તમે મોક્ષાર્થીજ છો અને તમને આ જગત અસલ્ય જણાયું છે તો એના તરફ તમને વૈરાગ્ય જરૂર ઉપજેલો હોય, પણ જો તમારું અજ્ઞાન ટળ્યું ન હોય તો પછી સંસારમા રહેવાથી શેઠપૂર્ણ જીવનું એવું માનવધ્યેય નથી દુઃખ આપનારનો ત્યાગ કરવો એજ ધ્યેય છે. આ દાસતમાં મોક્ષ માટે યત્ન એજ કર્તવ્ય છે. અર્જુનને પણ અજ્ઞાનથી ક્ષત્રિયધર્મની વિસ્મૃતિ, પોતે ક્ષત્રિય હોવાની વિસ્મૃતિ, પોતે આત્મા હોવાની વિસ્મૃતિ થઇ હતી તેથી આજ્ઞાવિકા મેળવવાને દુર્યોધને પચાવી પાડેલા રાજ્યને પાછું મેળવવાને યુદ્ધ કરવું અનિવાર્ય જરૂરીવાળું થઈ પડ્યું અને એ યુદ્ધ લડવાને પૂરી તૈયારી પણ કરી ચૂક્યો હતો; પરંતુ પાછળથી એના મનમાં- 'યુદ્ધના પરિણામે ગુરુ, બ્રાહ્મણો, વડીલો, બંધુવર્ગની ફાં દિસા કરીશ અને તેમ કરી ઘોર પાપના બદલામાં હું નકરમાં જઈશ' એવો વિચાર અજ્ઞાનવડે આવ્યો. યુદ્ધ વગેરે કર્યો અનાતમા એવા શરીરથી થાય છે, છતાં આત્માથી થાય છે એવું એના મનમાં આજ્ઞું. આત્મા અકર્તા છે એવું એ જાણતો ન હતો. એ

પોતાનેજ કર્તાએકતા મૂનીને અજ્ઞાનથી મોક કરતો હતો. ‘આત્મું મુદ્ધ તમારે કઠ્ઠાનું’ નથી પણ આજ્ઞવિકા માટે તમે સાધનો મેળવીને આજ્ઞવિકાને મેળવી ચૂક્યા હો, તો પછી લડવાની જરૂર શી ? તમે કાર્મની દિસા પણ કરી નથી તો પછી લડવાની જરૂર શી ? મુદ્ધમાં વિજય થવાથી આજ્ઞવિકા આવી ગળ્યા પછી અર્જુને શોક ધરાવી ફરિયાદ કરી નથી. તમને પણ શોક ધરાવી ફરિયાદ નજ હોવી જોઈએ. તોપછી તમને આ ગીતાશાસ્ત્રના બોધની શી જરૂર છે ?—આવો એક પ્રશ્ન કરી સકાય તેમ છે.

પરન્તુ અર્જુને ફરિયાદ કરી છે—‘હે જનાર્દન ! આ પૃથ્વીનું તો શું પણ ત્રૈલોક્યનું રાજ્ય મને મળે તોપણ મારો શોક મટે નહીં એવો છે. એ શોક મટે એવો મને ઉપદેશ આપો ! હું તમારે શરણે આવ્યો છું.’ અવગત આવી શરણાગતિ સ્વીકારીને ભગવાને બોધ આપ્યો છે. તે બોધ જ્ઞાનશાસ્ત્રનો અર્જુનનો શોક મટવા માટેનો હતો, પણ અર્જુન એકલો પેદાજૂષ્યો નહીં હતો, એ તો શારીરિક ભોગો, આરામો અને વિધવાન હતો પણ જૂષ્યો હતો. તેથી એને આજ્ઞવિકા મેળવવાને મુદ્ધ કઠ્ઠાનું ભગવાન લાર દબને કરેતા હતા. તમારે ધેર આવેલા કોઈ જૂષ્યો ભિખારીને ‘અરે મૂર્ખા ! તું આત્મા છું આત્માનું સંયોધન કરવામા પ્રયત્નશીલ બની જા’ એવો ઉપદેશ તમે કરશો તો, જો કે એ ઉપદેશ સાચો છે, છતાં શું એ ભિખારીને એ ઉપદેશ લાગશે કે ? અગર તમેજ ભિક્ષુક હો અને એવો ઉપદેશ તમને કોઈ કરે તો તમને લાગે ખરો કે ? આનો વિચાર કરી જોતા સમગ્રાય છે કે અર્જુનનો વૈરાગ્ય વિધવાનક માટે, આરામો માટે, પેદા જરવા માટે આજ્ઞવિકાની જરૂર માટે હતો તમને આજ્ઞવિકાનું સાધન છે શારીરિક ભોગો, આરામો અને વિધવાન હો ભોગવવા માટે વૈરાગ્ય નથી. આ દ્વાયતમા સર્વ સાધનસંપન્ન તમે છો. તમારી દાક્ષત અર્જુન જેવી નથી તમને શોક છે ? હું માતું છું કે તમને શોક છે, અને તે ■ તે તમારી પાસે જે કાંઈ છે તે કરતા વધુ પ્રાપ્ત કરવા માટેનો અગર તો જે કાંઈ ■ તે ચાલી ગયું છે તે માટેનો છે. અર્જુનનો શોક તમારાથી બિજ પ્રકારનો છે માનવીઓ માને કરવો જોઈએ એવો એનો શોક છે અને તમારે પણ એવોજ શોક કરવો જોઈએ.

એ શોક ને કરવો જોઈએ તે આ પ્રમાણેનો છે—‘આ માનવદેહ પછી નિર્વાણશાંતિ, પરમ કૈવલ્યપદ નહીં પ્રાપ્ત કરી સકના ફરીને પાછો ચોપામીના

અકરમા પડીશ તો ?” અર્જુનનો આ શોક હતો અને તમારો પણ આવોજ શોક-હોવો જોઈએ માનવીમાત્રને આવોજ ગોક લેવો ઘટે જો માનવી-આ દેહપડે આ જન્મમા મોત આવે લાસુધીના સમયમા જે સમયથી સુખેથી જીવવાની નિદ્રા શીખી હો છે, સારથી એનું જીવન સર્વપ્રકારના શોકથી મુક્ત થાય છે એને મોતનો ભય લાગતો નથી કેવલ્યધ્વજ બગડવાનો શોક એને મળે જાય છે.

ક્રિયામાત્ર, વેદામાત્ર, કાપિક-વાચિક-માનસિક દ્વિસાવાળી રોપ છે આ દ્વિસાજ શોકનું કારણ હોય છે. શોક એટલે ચિંતા-અભ્યુગમો, દ્વિસાના ઝર્મનું ફળ બોગવના ચોરાસી લાખ શરીરોમા એકપત્રીએકમા જવાને શરીર છોડનું દુઃખ બોગવના પડનાનો, માતાના ઉદરમા અધારી ફાટીમા નિષ્ઠા અને પિશામના કુડમાં ઉધે માથે રહેવાનું દુઃખ બોગવનાનો અને મર્મમાથી નીકળવાનું દુઃખ બોગવના પડનાનો-એવા સસારનો કોઈ દિવસે અત મનુષ્ય દેહપડે અભિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના આવતો નથી અભિજ્ઞાન એટલે સર્વ નામરૂપ વિશ્વ, અને પોતાનું-ગાનું એક આત્માપણું હોવાનું જ્ઞાન, જે તત્ત્વમસિ વાક્યપડે ગુરુઓથી ઉપદેશાય છે, તે જ્ઞાન

માનવજીવોમાંના જે જીવોને આ શોકથી છૂંવાતી ઇચ્છા થતી હોય એના બુદ્ધિવાન માનવીઓએ ‘હુ કાણુ છુ’ એના પ્રશ્નોને ઉત્તર મેળવવાને સધનો કરના જોઈએ જ્યારે સાધનો ક્યાથી આભસાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે ‘હુ આત્મા છુ તે આત્માજ અહી છે’ એવો નિશ્ચય થતા સાધનરૂપ જ્ઞાન અને સમાધિરૂપ ઝર્મ કરતું જોઈએ આમ એક અદ્વૈત અભિજ્ઞાનો સાક્ષાત્કાર થયા પછી કામનારાદિન પશ્ચાન્ના કર્મો તો શુ પણ પોતાની કે પરાયાની પ્રેરણાથી પણ પૂરો સિદ્ધ કોઈ કર્મ કરતો નથી અને તેથીજ તે કેવલ-ચને પામે છે ગૃહસ્થે અવસ્થા યજ્ઞ-દાન-તપ-નિસનૈમિત્તિક કર્મ ચિત્તશુદ્ધિ માટે કરવાજ જોઈએ ચિત્તશુદ્ધિ થયા પછીજ ‘તુ’ અને ‘તે’ એવા જે સમ્યક્ જો એકજ છે, તેનું શોધન કરવાને માટે ગૃહસ્થ સંજિતજ્ઞાન થાય છે દરેક માનવજીવે આ જે તપનું શોધન જરૂર કરતુંજ જોઈએ, પરંતુ સત્સંગ કર્યા વિના અને મોહેન્દ્રા વિના એ પરમઅભિજ્ઞાનની પિછાન થતી નથી પરમતત્ત્વની પિછાન થયા પછીજ ઉત્તમકોટિની અનન્ય અકિન્નપડે આત્માનું, પોતાનું અને અબિનું એકર સમજાયા પછીજ એ તત્ત્વમા

સમાર્પ જનાય છે. એ તત્ત્વમાં સમાર્પ જવા જેવી જેમજેમ લાયકાત આવતી જાય છે, તેમતેમ શોકનિવૃત્તિ અને શોકપ્રાપ્તિની વૃદ્ધિ હિંદુલવતી જાય છે. દૂંઠાણુમાં આવા બધા ઉપદેશોમાનો એક મુખ્ય ઉપદેશ અને તે આ ગીતાનો મુખ્ય અગત્યનો ઉપદેશ છે અને તે એ છે કે પ્રત્યેક નામરૂપ-ઉપર અને નીચે, બહાર અને અંદર, બધું એક અલગ છે. અલ્પ વિના બીજું કશું નથી આજ જ્ઞાનથી અશુદ્ધનું અજ્ઞાન મટ્યું, એનો શોક મટ્યો અને એ સુખથી હૃવનનિર્વાહ કરવા લાગ્યો, તેમ તમે પણ શોકમુક્ત થવવા નિર્મિત થયા છો. અભ્યાસ કરો ગીતાનો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના બોધને અનુસરતા થઈ જાઓ ! સસારજી મુક્ત થવા, શોકમુક્ત થવા, અને કેવલ્યને પામવા, તમારા ગૃહસ્થાશ્રમમાજી પરમેશ્વરમાં મન રાખતા થાઓ, પરમેશ્વરનું પૂજનપજન કરતા થાઓ એમ કરતાં કરતાં તમે પાકા ભક્ત થશો પાકા ભક્ત થયાથીજ તમાર જ્ઞાન પરિપક્વ થાય છે એ પરિપક્વ જ્ઞાનજી મોક્ષનું પરમ કારણ છે.

પ્રતિ પણ આણુજ કહે છે—“ જ્ઞાનાદેવ તુ કેવલ્યમ્ ” “ સમેવ વિદિત્વાતિમૃત્યુમેતિ નાન્યઃ પંથા વિચતેડચનાય ” ભાવાર્થ—‘ જ્ઞાનથીજ કેવલપ્રાપ્તિ થાય છે ’ ‘ તેનેજ જાણીને મૃત્યુને તરી જવાય છે બીજો કોઈ માર્ગજ આત્માનો ઉદ્ધાર કરનાનો નથી. ’ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પણ એવુંજ કહે છે કે—‘ યપા તેડમિહિતા સાંખ્યે વુદ્ધિર્ચોગેત્વિમાં કૃણુ । ’ ભાવાર્થ—‘ સામ્યશાસ્ત્રમાં જે શુદ્ધિ વણુવેથી છે તે શુદ્ધિના યોગનાળી શુદ્ધિને તુ સાધજ ’ આમ જ્ઞાનયોગનો ઉપદેશ કરીને પોતે ઉપદેશેવી શુદ્ધિરડે સત્સાસલને નહીં પારખનારૂપ શુદ્ધિનું આધ્યાપણુ લક્ષમાં લઈને કર્મયોગનેજ પ્રબુએ બોધ્યો છે કર્મયોગને અનુસરીને કર્મ કરતો થકો સરણુમત શુદ્ધિને બનાવી રાખનાનો ઉપદેશ કર્યો છે અને એવીજરીતે કર્મો કરવા એને ‘ કર્મયોગમા કૌશલ્ય ’ ગણ્યું છે અને આખરે ભગવાને જ્ઞાનયોગનેજ વખાણ્યો છે

વિશેષ રખટ થવા અગાઉ ભગવાન બોલ્યા છે કે ‘ જ્ઞાનયોગેન સાંખ્યાનાં કર્મયોગેન યોગિનામ્ ’ આમ બેઉ જ્ઞાનીઓ અને કર્મીઓના વિપવની બચરથા કરીને રાજસતામસ ત્યાગની નિંદા કરી છે અને સાત્ત્વિક ત્યાગને શ્રેષ્ઠ ગણ્યો છે અને તે પણ પરમેશ્વરની પ્રીતિ માટેજ સાત્ત્વિક કર્મનો ત્યાગ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે. આમ ચચાથી કર્મ-નિઘાવડે ચિત્તશુદ્ધિ, તેથી જ્ઞાન અને જ્ઞાનથી જ્ઞાનનિદા થાય છે એવું સમજાવ્યું છે.

૧. આથી સમજી લેવું ઘટે છે કે કર્મયોગ એ જ્ઞાનયોગનું સાધનજ છે. મોક્ષનું સાક્ષાત કારણ કર્મયોગ નથીજ. આ યોગ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો એમણે પોતેજ સિદ્ધ કર્યો છે. આથી એવું સમજવું ઘટવું નથી કે જ્ઞાનયોગ અને કર્મયોગ બેઉ જુદા છે. 'યોગ' એ 'શબ્દમાં બેઉ થોડો આવી જાય છે.

અમાનીપણું, અટ્ટેપીપણું, કામનારહિત જુદિપણું જેટલા પ્રમાણમાં હોય તેટલા પ્રમાણવાળું જ્ઞાન હોય છે અને તેટલા જ્ઞાનના પ્રમાણમાં તેના ફળની સિદ્ધિરૂપ મુક્તિદશા આવે છે. માટે એ ત્રણે સાધનો મુમુક્ષુપણની નિઃશ્વાળા સાધકે શ્રદ્ધા અને ભક્તિવડે સંપાદન કરવાં ઘટે અને એ કારણથી પણ મુક્તિના પ્રકારો અને નામો તમે સાંભળો છો તથા મુક્તિનું જે નામ તમે સાંભળ્યું હોય તેવા પ્રકારના નામની મુક્તિમાં પ્રતિશ્રી આવી જાય છે એવું સમજવાનું નથી. જેમ નિગરથી ઉત્તરમાં ચર ચર્ષ દક્ષિણમાં કોલાખા સુધી અને પૂર્વમાં થાણાથી ચર ચર્ષ પશ્ચિમમાં મલ્લકદમી સુધીની બધી જૂમી મુમુક્ષુ છે, પણ સેન્ટ્રલ સ્ટેશન એ મુમુક્ષુનું મુખ્ય સ્ટેશન છે, તેમ આપણા આ માનવયોગથી ઉપરના છ લોક-જીવ-સ્વ, જન, તપ, મદ, અને સત્ય લોકો ઝોળાઝોળા શોકનાળા હોઈને ત્યાં જઈને વસવા માટે કર્મ કરનારા માનવીઓ તે તે ધ્યાનેને મુક્તિના સ્થાનો ગણે છે આપણે જેના પર વસીએ છીએ તેને 'જૂ' લોકો કહેવામાં આવે છે. આ જની અતર્ગત આવી ગયેલા લોકો-વૈકુંઠ, ગોવોઠ, સાકેત, શિવલોક, બ્રહ્મલોક છે. તેઓમા જઈને વસવાની ઇચ્છાથી કર્મ કરનારા માનવીઓ તે તે ધ્યાનેને મુક્તિના સ્થાનો ગણે છે. સાયુજ્ય, સામિપ્ય પણ મુક્તિના પ્રકારો છે. કલ્પમુક્તિ અને મહાકલ્પમુક્તિ એવા પણ એ પ્રકારો છે.

આ બધા પ્રકારની મુક્તિઓ-સાધનેની અપૂર્ણતાથી આવેલી મુક્તિઓ-પૂર્ણતાને માટે પાછું પડવું પડે એવી મુક્તિઓ-મુદતિઓ મુક્તિઓ સમજવી ઘટે કાયમની મુક્તિ-આ શરીરમાં મર્વજત, સર્વવ્યાપક, સર્વધાતા, સર્વરૂપ, શુદ્ધ, બુદ્ધ, નિત્ય, પરમસુખતાત્વમાં અમાર્ગ જાય છે તેમ બેદરહિત સમુદ્રરૂપ બ્રહ્મરૂપ થવાય તે મુક્તિ. આ મુક્તિને પરમપદ કહેવાય છે. પરમપદ એટલે ઉત્તમોત્તમ હાલત-બ્રહ્માકારતાવાળી હાલત-બ્રહ્મીભૂત હાલત-પોતાની હસ્તિ વિનાની હાલત.

પ્રભુપ્રેમીઓ! શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના પ્રારંભથી સ્વર્ગત વાર્તાલાપમાં જે કાંઈ કહેવામાં આવ્યું છે, તે આપણા પૂર્વજોની આપણી આર્થજાતિની, આપણા સનાતન વેદધર્મ, સંસ્કૃતિને લક્ષમાં લઈને, મૂઢમાં મૂઢ માનવીને મુક્તિની મુવશતા મેળવું લક્ષમાં લઈને, મોક્ષસાધનરૂપ મૂર્તિપૂર્ણત્વ રસભ્ય લક્ષમાં લઈને કહેવામાં આવેલું છે. મોક્ષસાધકોએ આપણા સનાતનધર્મની કોઈ શિદ્ધાંતની ઉપેક્ષા કરવી ન ઘટે. તમને જે વસ્તુ નકામી લાગે છે, તે વસ્તુ ખીજતને કામની લાગે છે. વસ્તુની ઉપયોગિતા આત્માની દયાના પ્રમાણમાં અને અધિકારના પ્રમાણમાં હોય છે. સાચી મુક્તિ-ઉત્તમોત્તમ મુક્તિનું કોઈ અમુક સ્થાન નથી એક દીવો ઘી કે તેલ ખૂટી ગયા પછી ક્યાં જાય છે? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ઉંડા ઉતરીને તત્વદૃષ્ટિથી વિચારશે તો સમજાશે કે તે દીવો 'તેજ' તત્વમાં સમાઈ ગયો. તેમ તમારે આભાસિક આત્મા-ક્ષેત્ર-વાસનાથી ઘી કે તેલ ખૂટી ગયા પછી પરમશબ્દનામાં સમાઈ જાય છે.

જો કે આ વાર્તાલાપ આઠ વર્ષના બાળક-માનવજીવથી માંડી સો વર્ષના વૃદ્ધ માનવજીવ માટે છે મોક્ષ વા મુક્તિ માટેનું સાધન કરવાને માટે આયુષ્યનો અમુક સમય, અમુક નિવાસસ્થાન, અમુક પ્રદેશ, અમુક કાળ વગેરે કોઈ નિયત થયેલું હોતું નથી છતાં માની લ્યો કે ઉત્તરાવસ્થા છે એટલે એકાવનમા વર્ષ પછીનો આયુષ્યનો સમય છે, વૃદ્ધાવસ્થા પછીનો સમય છે-આ બધો સમય મુક્તિનાં સાધન કરવાને લાભે માની લો એ હીક છે. આનન્દજનના પણ એવુંજ માને છે, કારણકે જીવાનની મહાપચ્ચીરી મરી જાય છે એથી સાધન મુવશ થાય છે. જો કે એ માન્યતા ભૂલભરેલી છે શરીરને વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે, પણ એ સમયે મમતા-તૃષ્ણા જીવાન અને જળવાન બને છે વા તૃષ્ણાને કાણુમા રાખનાનું કામ જીવાનીમાં આત્મશક્તિ જળવાન હોય સારેજ બની શકે છે અને તેથીજ તૃષ્ણા નાશ પામે છે વા ક્ષીણ થતી જાય છે આ કાલદો લાગુ પડે છે તે ક્ષેત્રને કે જેણે પૂર્વજન્મમાં કાંઈ સાધન ન કર્યું હોય તેને. પણ અભારે એકાવન વર્ષની ઉપર અને તેની પણ ઉપરની ઉંમરવાળા માનવીઓને કહેવા માગું છું, જે આ આપણે છે.-

વૃદ્ધો! વયુષ્યજીએ, વયુષ્યનાએ પ્રભુએ શારીરિક અશક્તિ આપી છે. આવું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. બહુ ખાવાનું જોઈએ નહીં તેમજ ભોજો અને વિધાન દોની શક્તિ ખજારહી નથી બંધા ભોજો, બંધા આસનો-અને

બધા વિચારને બોગસને તમે નાવાળક થાયા છો, તેપછી શામાટે વળગ્યા રહ્યા છો ? હવે પાછા હૃદયને અભ્યાસ કરો રોજગારના ધધામાંથી નહીજ, પણ વિચારને દોથી હરો, પ્રજોત્પત્તિના કર્મથી નિવૃત્ત થાઓ. જે કે આ નિવૃત્તિ પાત્રીસમા વર્ષ પછી સાણુ જીવ્યા, શરીર સશક્ત રાખના ખાસ જરૂર છે અને ખાસ કરીને દિલ્હીઓને તો આમોહવાના કારણે પણ સખનમા સખન થાઈચર્પની ખાસ જરૂર છે અને ખાસ કરીને મુક્તિના સાધનો કરવા માટે તો બ્રહ્મચર્પની ખાસ અગત્યતા છેજ છે વળી વ્રતો-ઉપવાસો-મિતાહાર પણ બ્રહ્મચર્પ પાળી શક્યા માટે ઉપયોગના છે ધરના કામો કાવા પુત્રો ઉમરવાયક થયા હોય છે, તો પછી તે કામમાંથી મુક્ત થાઈ તેમને એ ભાર સોપો. ડારણુકે જ્યાં તમારી હવે બીનકુલ જરૂર નથી, તો પછી પગેપગરી કર્મો, પ્રભુપ્રીતિ માટે કરો. દુનિયામાં પરાંપકારની જરૂર સતને માટે રહેવાનીજ છે ફગની કમ્પા વિના તમારી મેલા, જેવી શ્ચિ હોય, તેની કરો પોપણનો બોલો પુત્ર પર રાખો પુત્રોના કામો અને કર્મો ઉપર તમારી દેખરેખની જરૂર નથી વ્યાપનો જમાનો બેગને ન ભો નીરડે છે અરે યજમાન મગી મેમાન બની જાઓ. આમ કરવાથી તમે ચોક્કસમુક્તિનો અનુભવ આ વર્તમાન દેહરડે કરી શકશો અને સક્ષર છે કે તમારા પર પ્રભુનો અનુગ્રહ ઉતરી આવે પણ એજમા એજા તણુ કના તમારે નામચરણ, કીર્તન કથાશ્રવણુ વગેરેમાં આ આમોખાસનામાં રોજરોજ ગાળના વટે તમારે બીજુ કામ પણ શુ હોય ? તમને પ્રભુએ આપેની શારીરિક અશક્તિનો ઉપયોગ નિવૃત્તિના કર્મો કરવામાં કરવો જોઈએ આપુ પણ જે ન થાય તો મનુષ્યશરીર છતાં તમે મનુષ્ય મગીને બગદ ફૂતરા કે ધુનડ જેવા બની જાઓ છો જુઓ એક અમક્ત સાઠ વર્ષની ઉમરના અને એથી ઉપરની ઉમરના માનવીને અને પછી જુઓ એક ભક્ત માનવી તેમનીજ ઉમરનાને અને જુઓ એરા એક સન્યાસીને તમને ઉપર કહેની બધી વાત સમજાશે છતાં તેનો ચિતાર અને તેનું જતાત શારીરિક બોલો, આરામો અને નિરાશનેની લાલસાનું તમને હુ સામાજિકોને વિચાર કરવાને નથી પણ જગતનાની મારા અને એનું ૧૪-નોબ શ કરે છે તે માટે એક દૃષ્ટાંત આપુ છું જુઓ -

દૃષ્ટાંત-જ્યારે જગ્યાએ સહિ રગી સારે માણસ બગદ-ફૂતરો અને ધુનડ-એ ચારેને ચાનીસ ચાનીસ વાંનું સરખુ આપુ આપુ પણ માણસ

યોબીઓ એવે તેને એટલી આવરદથી સતોષ ન થયો “અરે! હું બળદ જેવો? કૂતરા જેવો? ધુનડ જેવો? જાણા પણ કોણ અનન્ય ન છેને? મને શુદ્ધિ છે અને ચોખ્ખી સાખ જાનના જીવોમાં હું એટલું છું, મને બેબો-આરામો-આનંદ મેળવવાની આવડત છે, છતાં જાણાએ અમને મરખા મરખા? ” આમ અભિમાન કરતો એ જાણા પાસે ગયો અને બીજા સાં વર્ગો મળે અને માણસ યનાયુ યાજ તેમ કરવા પ્રાર્થના કરી જાણાએ પ્રિયમના કરવાનો સ્પષ્ટ મંત્રાર કયો બહુ આમંદના જનમમાં તેમજે કયું “જે આ ત્રણે પ્રણીઓ પોતપોતાની ઉમરમાંથી વીસવીસ વર્ષ આયુષ્યના આપતા હોય તે તેમ કરી તુ શતાયુ બની શકે છે ” માનવીએ તેનો સ્વીકાર કયો તેણે પેના પ્રાણીઓ પાસેથી વીસવીસ વર્ષના આયુષ્યની માગણી કરી તેઓએ બહુ ખુશીયા તે સ્વીકારી લીધું બગદના મનમાં આયુ કે ‘ધાસ ખાવું, પરાણીના ગોદા ખાવા અને બીજા બધા મનમલીલા ઉપરે તેટલા માટે મારે મહેનત કરવી, તેમાં અર્ધું આયુ ઓછું થાય તે સાર’ કુતરે સમજ્યો કે ‘ધેઝેર રોજનાના દુકાન માટે બહુ અને-હડેડે થવું તેના કરતાં એવું છત્રાય તો ગો વાધા છે?’ અને ધુવડ સમજ્યું કે ‘દિવસે તો દુનિયા દેખવાની છે જ નહીં અને માળામાં ભરાઈ રહું તેના કરતાં વીસ વર્ષ ઓછા થયે તો બીજા જન્મે મહુ બહુ જોશો’ આ પરસ્પરની સમજૂતીથી જાણાએ મનુષ્યને શનાયુ બનાવ્યો અને પેના ત્રણ પ્રાણીઓ વીસ વર્ષની આયુષ્યના થયા

દવે જુઓ! માનવીઓ (અપવાદને બાદ કરતા) ચાવીશ વર્ષની ઉમર સુધીમાજ માનવી તરીકે કહે છે, શુવે છે અને માનવીને ચોગ્ગ વર્ષો મરે છે પછી એમનાલીશમાં વર્ષથી એમના જન્મના દિનબદિન પવરો આવતો જાય એમને બળદ-કૂતરાએ અને ધુવડે દાન કરેલા વધેનો પ્રારભ થવાની સાથે તેમનું જીવન પણ તે પ્રણીઓ જેવું જ થતું જાય છે બગદની માફક સસારનો ભાર ઉપાડવા અને ખેતવાના કાર્યમાં તે લાગી જાય છે અને પોતને માટે નહીં, પણ બૈરીઝિક્કા પોતાની પાછળ શું ખારો એવા વિચારમાં પડી જાય છે કમાણી વધારવાના વિચારો થાય છે અને તે તો વધે કે ન વધે પણ એમનું સસારજી મલ ધાડું થતું જાય છે હોમરા-અને આ બધાને માટે તેની ફિરમા ઓર નધારો થય છે પછી વીસ વર્ષ આમ પૂરા કરી એઝસકમાં વર્ષથી તો ધરમાં વહુઓનું રાજ ચાલવા માડતા હોમરા અને વહુનું કમાયેતું

અને આપેલું ખાવાનો-ફૂતરોના જોડું જીવન ગુજરવું પડે છે અને નાનાંનાનાં છોકરાઓ (છોકરાંના છોકરાં વગેરે) પણ-હડેહડે કરે છે. છેવટે એ સી વર્ષ પૂરાં થતાં ધુરડે આપેલા વીસ વર્ષો જોગવવાનો સમય આવી પહોંચે છે, ત્યારે માત્રા દીલા પડી ગયેલા, આખે મોતીવા અને અંધાખે, કાલે બહેરાપણ અને મોમા બોખા એવા માનવને ધુરડ સમુ જીવન જીવવું પડે છે.

આ બધું સામાન્ય સ્વાભાવિક માનવજીવન-અભેદ જીવન છે. આમાં કલેશ અને શોક-દુઃખ-વિપાક હોય છે. ગીતાના 'અક્યાસી' માનવનું જીવન બધી અવસ્થામાં શોકમુક્ત હોય છે. અક્યાસી બનેા અક્યાસને આચારમાં મૂકે! લાલ થશે. ઝ શાનિ: શાતિ: શાતિ.

આ પ્રમાણે પૂર્વપાદ મુનિ મહારાજશ્રી ભારદ્વાજશ્રી વિરચિત
 "ગીતા વાર્તાલાપ યાને જો મુખી થવું હોય" નામક અથના
 પાંચમા ભાગની આ વિગત આવૃત્તિમાં શ્રીમદ્ભગવદ્-
 ગીતાના 'મોક્ષસંન્યારયોગ' નામના અઠ્ઠારમા અધ્યાય
 — ઉપરનો વાર્તાલાપ અને આખો અંથ સંપૂર્ણ —

ગીતા વાર્તાલાપ ફંડમાં

દાન આપવાથી મળતા લાભો.

- (૧) ૩૦ થી આપનારને 'ગીતા બ્રાજ-બોધ વાર્તાલાપ ભાગ પહેલો' (અધ્યાય ૧ થી ૬) અને ૩૦ ૧૦૫ આપનારને ભાગ બીજો (અધ્યાય ૧૦ થી ૧૮) બેટ આપવામાં આવે છે
- (૨) જનતાને સમુ સ્વદેસ મળી શકે છે.
- (૩) દાનદાતાનું નામ (છત્ર પ્રમાણે) પ્રચરિત કરવામાં આવે છે
- (૪) દાનની રકમનો લેશ પણ ગેરઉપયોગ થતો નથી.

આપનો ઉદાર હોય લ બાવો!

મળે તો લખો:— 'અવસ્થાપકો' ને

આરતી.

જય ભગવદ્ગીતે, જય ભગવદ્ગીતે,
હરિ-હિય-કમલ-વિહારિણિ સુન્દર સુપુનીતે.

કર્મ—સુમર્મ—પ્રકાશિનિ કામાસક્તિહરા,
તત્ત્વજ્ઞાન—વિકાશિનિ વિદ્યા ધ્રુવ પરા—જય૦

નિશ્ચલ-ભક્તિ-વિધાયિનિ નિર્મલ મલહારી,
શરણ-રહસ્ય-પ્રદાયિનિ સખ બિધિ સુખકારી.—જય૦

રાગ-દ્વેષ-વિહારિણિ કારિણુ મોહ સદા,
ભવ-ભય-હારિણિ તારિણિ પરમાનન્દપ્રદા—જય૦

આશુરભાવ-વિનાશિનિ નાશિનિ તમ-રજની
દૈવી સદ્ગુણુ દાયિનિ હરિ-રસિકા સ્વજની.—જય૦

સમતા, ત્યાગ સિખાવની, હરિ-સુખકી બાની,
સકલ શાસ્ત્રકી સ્વામિનિ, શ્રુતિયોદી રાની.—જય૦

દયા-સુધા બરસાવનિ માતૃ' કૃપા કીજૈ,
હરિ-પદ-પ્રેમ દાન કર અપનો કર લીજૈ—જય૦

(ગીતા પ્રેસ, ગોરખપુરનો ઉતારો)

गीता भाषात्म्य अने समर्पण.

गीताशास्त्रमिदं पुण्यं यः पठेत्प्रयतः पुमान् ।
विष्णोः पदमवाप्नोति भयशोकादि वर्जितः ॥ १ ॥

गीताध्ययनशीलस्य प्राणायामपरस्य च ।
नैव सन्ति हि पापानि पूर्वजन्म कृतानि च ॥ २ ॥

मलनिर्मोचनं पुंसां जलस्नानं दिने दिने ।
सकृद्गीताम्भसि स्नानं संसारमलनाशनम् ॥ ३ ॥

गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रविस्तरे ।
या स्वयं पद्मनाभस्य सुरपद्माद्विनिःसृता ॥ ४ ॥

भारतामृतसर्वस्वं विष्णोर्वक्त्राद्विनिःसृतम् ।
गीतागङ्गोदकं पीत्वा पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ५ ॥

सर्वोपनिषदो गावो दोग्धा गोपालनन्दनः ।
पार्थो यत्सः सुधीर्भोक्ता दुग्धं गीतामृतं महत् ॥ ६ ॥

एकं शास्त्रं देवकीपुत्रगीतमेको देवो देवकीपुत्र एव ।
एको मन्त्रस्तस्य नामानि यानि कर्माप्येकं तस्य देवस्य सेवा ॥ ७ ॥

कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा ।
शुद्धात्मनाया प्रकृतेः स्वभावात् ।
करोमि यद्यत् सकलं परस्मै ।
नाययणायेति समर्पयामि ॥

દાતવ્યમિતિ ચદાનં ; દીયતેऽનુપકારિણે ।
 દેશે કાલે ચ પાત્રે ચ તદાન સાત્ત્વિક સ્મૃતમ્ ॥

ગીતાત્રેખીઓ

નું

સાત્ત્વિક દાન કરવાનું શ્રેષ્ઠ પાત્ર

। ગીતા વાર્તાલાપ કુંડ -

માં

તમારી યથાશક્તિ, યથાશ્રદ્ધા-દાન આપી ગીતા-ગંગાના પ્રવાહને

અસ્ખલિત વહાવો

દાનેન પાણિર્નતુ કકળેન ।

દાન મોકલવાનાં સ્થળોઃ—(વ્યવસ્થાપકો)

(૧) ડૉ. ચંદુલાલ જેઠ્ઠાણ વૈદ્ય-વૈદ્ય મહોદયો—નવસારી.

(૨) લીખાલાલ લાલુશ કર લદ્દ

હરિવીલા ૮ મો રસ્તો-સાન્તાક્રૂઝ (પૂર્વ)

(૩) પુરુષોત્તમ ગોવિંદરામ પુરોહિત

તાસકુજ-ઝો રસ્તો-સાન્તાક્રૂઝ (પૂર્વ)

(૪) યુનીલાલ નાથાલાલ પરીખ

ડૉ વીક્સન સ્ટ્રીટ, ૨૪ વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં ૪

(૫) રતનલાલ મોહનલાલ પરીખ—

જમખાંડ પોળ-સુનતાનપુરા વડોદરા.

(૬) ડૉ. રમણલાલ પી. શાહ. વાપી (પોર્ટ) રેશન ડિપાર્ટમેન્ટ

૩ પુ દાન આપનારને ‘બ્રાજ-મોધ ગીતા વાર્તાલાપ’ ભાગ ૧ લો અધ્યાય ૧ થી ૯ અને ૩ ૧૦ આપનારને ભાગ ૨ નો અધ્યાય ૧૦ થી ૧૮ એકેક પ્રત પ્રમાણે બેટ આપનારા આવે છે પુસ્તકની સાથે દાનની રમી. પણ મોકલવામાં આવે છે.

પૂજ્યપાદ મુનિ મહારાજશ્રી ભારદ્વાજજી
વિરચિત

ગીતા વાર્તાલાપ

પાને

જો સુખી થવું હોય

નામક

અથ તથા ફેંડની થતી વ્યવસ્થાની

માહિતી.

આપે આ ગ્રંથ વાંચ્યો છે? લખાવ્યો છે?

આપ જોને માટે કાંઈ જાણો છો?

સવિસ્તર હકીકત માટે હવે પછીનાં પાનામાં

દૃષ્ટિપાત કરો!

નિવેદન.

યત્ર ગીતા વિચારશ્ચ પઠન પાઠન શ્રુતમ્ ।

તત્રાહ નિશ્ચિત વૃદ્ધિઃ નિવસામિ સદૈવ હિ ॥

પરમકૃપાશુ પરમાત્માના ઉપગેહા નિશ્ચયને અપનાવવાને અને ભગવતી ગીતામૈયાના જ્ઞાનને સદેની ભાષામાં, દષ્ટાન્તો-ભક્તચરિત્રો અને ઉપમાઓ દ્વારા સમજાવી શકાય એ દૃષ્ટિએ પૂજ્યપાદ મુનિ મહાનૃસિંહી ભારદ્વાજજીએ ‘ગીતા’ વાર્તાલાપ ચાને જે મુખી થયું હોય’ નામક ગ્રંથ લખ્યો છે. આ ગ્રંથ તેમજ ‘ઉપનિષદ વાર્તાલાપ’ ગ્રંથ-બન્ને બન્ને ઉપનિષદોના ભાષ્ય ઉપર વાર્તાલાપ યોજાઈ લખ્યો છે, અને તેમાંના પ્રથમ મણકો-ઈશ અને જ્વેતાચિતરોપનિષદો ઉપરનો-પ્રકાશિત શ્રેષ્ઠ ગ્રંથો છે.

આવા ધર્મગ્રંથોના બહાણા પ્રચાર માટે, જનતાને જાગૃત્તા પહોંચી શકાય એટલા માટે અને આ આખાએ’ મર્ષ’ દ્વારા જનતાની નિસ્વાર્થ સેવા થઈ શકે એટલા માટે, પૂજ્યપાદશ્રીએ એક ‘વ્યવસ્થાપક મંડળ’ સ્થાપ્યું છે, જે દ્વારા છે ના પાંચ વર્ષથી આ પ્રચારકાર્ય ચાલુ છે’ વળી ઉક્ત પુસ્તકો જનતાને પડતર કિંમત કરતા સસ્તા મળે એ હેતુથી “વાર્તાલાપ રૂ. ૩” ચાલુ કર્યું છે જેમાં આવતી પાંચએ પાંચનો હિસાબ રાખવામાં આવે છે અને તે છપાવી જનતા સમક્ષ બહાર પાડવામાં આવે છે.

આ રૂ. ૩માં આપેલી આપની એકપણ પાંચ નિસ્વાર્થ જતી નથી જ વળી આ પુસ્તકોના પ્રચારમાં જરૂરપણ નફાની દૃષ્ટિ જેજ નહીં, અને એના પ્રકાશન અંગે પ્રેસખીન સિવાય બીજાને કોઈ ફાવણ ખર્ચ થતો નથી.

તો આપ અમને

(૧) યથાશક્તિ યથાશક્તિ આર્થિક સહાય કરી

(૨) ‘વાર્તાલાપ’ ના પુસ્તકોનો પ્રચાર કરી તમારા સ્નેહિ સખીઓમાં ભેટ આપી,

(૩) આપે ન વસાવ્યો હોય તો એક સેટ વસાવી

આ નિસ્વાર્થ સેવાઓમાં મદદ કરો એવી વિનંતી છું

‘વાર્તાલાપ’ ના વ્યવસ્થાપકોના નામ, મળતા પુસ્તકોની યાદી વગેરે આગળ વાંચો !

“ગીતાવાર્તાલાપ” ગ્રંથ તથા ફંડના

—: વ્યવસ્થાપકો :—

- (૧) ડૉ. ચંદુલાલ જોષી વૈદ્ય
વૈદ્ય મતેન્દ્રો-નવસારી.
- (૨) લીખાલાલ લાલુશંકર લાટ
હરિવીના-૮ મો રસ્તો-સાન્તાક્રૂઝ (પૂર્વ)
- (૩) પુરુષોત્તમ ગોવિંદરામ પુરેલલિત
તાગકુળ-૧મો રસ્તો-સાન્તાક્રૂઝ (પૂર્વ)
- (૪) શુનીલાલ નાથાલાલ પરીખ
ડૉ વીલ્સન સ્ટ્રીટ, મણીમેન્સન, બીજો માળે-મુમ્બઇ ૪.
- (૫) રતનલાલ મોહનલાલ પરીખ
શુનશનપુરા-જમખાના પોળ-વટોદરા.
- (૬) ડૉ. ગમ્ભીરલાલ પ્રાણીલાલ શાહ
મુ પોસ્ટ-વાપી. રેલે (દગણુરા)

આપ આપના દાનો તથા જોઈતા પુસ્તકો માટે ઉપરના ગમે તે વ્યવસ્થાપકને જાતે મળી શકો છો, અમર પત્રવ્યવહાર કરી શકો છો. આપને સતોપકારક જવાબ જરૂર મળશે.

‘વાર્તાલાપ ફંડ’ માં રૂ. પુ. દાન આપનારને ‘બાળ-મેધ ગીતા વાર્તાલાપ’ લાગ પડે તો અધ્યાય ૧ થી ૬ અને રૂ. ૧૦ આપનારને બાળ બીજો અધ્યાય ૧૦ થી ૧૮-એક, ત્રણ પ્રમાણે બે આપનાર આવે છે. પુસ્તકની સાથે દાનની રસીદ પણ મોકલવામાં આવે છે અને દાનદાતાનું નામ પુસ્તકમાં દાનવીરના લીટીમાં પ્રેકાશિત કરવા આવે છે. બાળ-મેધ ગીતા વાર્તાલાપના આ બે લાગે વેચવામાં આવતા નથી.

વ્યવસ્થાપકો ઉપરાંત અમારા ‘પુસ્તકો’ બીજા ધર્મપ્રેમી લાઇબ્રેરિયો સાથી પણ મળી શકશે, જેઓના નામ અને ઠેકાણા આગળ આપનાર અલગ છે.

‘ગીતા વાર્તાલાપ’ સંસ્થા તરફથી મળતાં પુસ્તકોની યાદી.

પુસ્તકોનાં નામ	પૃષ્ઠ	આવૃત્તિ	પડતર કિંમત	વેચાણ કિંમત
ગીતા વાર્તાલાપ	બામ પહેલો	૧૨૦	ગોથી	૨-૧૨-૦
”	” બીજો	૨૭૦	બીજી	૧-૦-૦
”	” ત્રીજો	૨૬૦	બીજી	૧-૦-૦
”	” ચોથો	૩૩૦	બીજી	૧-૦-૦
”	” પાંચમો	૭૦૦	બીજી	૩-૪-૦
ઉપનિષદ વાર્તાલાપ	(૧૪ અને ૨૧વેતાથનરોપનિદોષ પર વાર્તાલાપ-પૃષ્ઠ ૧૩૦)			૧-૦-૦
ગીતા ગુપ્તગુ	(ભાગ પહેલો)	(ગીતા વાર્તાલાપના અધ્યાય ૧-૨ નો હિંદી અનુવાદ)		૧-૮-૦
શ્રી શ્રેય સાધન સંગ્રહ		(૩૬૫-ભાગનો-સ્તોત્રો-આસતીઓનો સંગ્રહ)		૧-૪-૦
શરણાગતિ	(ગીતાના ૧૮મા અધ્યાયના ૬૬મા શ્લોક પર સાદી ભાષામાં અનનીય સમજ)			૦-૪-૦
નિર્ધ-પાઠ	(ગીતાના ન્યાસ, ધ્યાન, માનસરમ્ય અને અર્થ સંહિત બારમો અધ્યાય)			૦-૧-૦

સ્વાનગી ખર્ચે જુદું
આ ઉપરાંત

‘ગીતા શ્રોધ’ (વ્યવસ્થિત વાર્તાલાપ) નામનું પુસ્તક છપાય છે, જે આશરે ત્રણ મહિનાના સમયમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવશે

ઉપરના પુસ્તકો સિવાય બીજી કેટલીક સંખ્યાના કે લેખકના પુસ્તકો અમે વેચતા નથી

દૂંક સમયમાં પ્રકાશિત થશે.

પૂજ્યપાદ સુનિ મહારાજશ્રી ભારદ્વાજજી વિરચિત

ગીતા યોધ

(વ્યવસ્થિત વાર્તાલાપ)

ભગવતી ગીતામાતાના ૭૦૦ શ્લોકદ્વારા અપાયલા યોધમાંથી
યુવાનો, પ્રૌઢો, વૃદ્ધો, સંન્યાસીઓ, જ્ઞાનીઓ અને પરમહંસોને
યોગ્ય યોધ મળતા શ્લોકો, છૂટા પાડી

તે માટે

વ્યવસ્થાપૂર્વકનો ચોજેલો વાર્તાલાપ

ને દ્વાશ તમારી ઘણી મૂલ્યવત્તો ઉઠકલી જશે.

મૂલ્ય વગેરે સવિસ્તર માહિતી, પુસ્તકનું પ્રકાશન ચતાં જાહેર
કરવામા આવશે.

આપની પ્રત નોંધાવવાનું રળે ચૂકતા.

પ્રકાશિત થય ચૂક્યું છે.

ઉપનિષત્ વાર્તાલાપ

(કશ અને શ્વેતાશ્વતર)

ઉપનિષદો ઉપરનું તદ્દન સાદી ભાષામા, મનનશીલ અને
સમજી શકાય તેવું

સાહિત્ય

વાંચો! વંચાવો! વસાવો!

૫૪-૧૩૦-કિમત રૂા ૧-૦-૦

‘ગીતા વાર્તાલાપ’ ગ્રંથ તથા ફંડની વિશિષ્ટતાઓ

છે -

છે -

છે -

(૧) અમારા પ્રકાશનોમા ધર્મ અને ભક્તિ પ્રચારનોજ મુખ્ય હેતુ છે, સતની વાણી દ્વારા મળતો સત્મંગનો લાભ પૂરો મળે છે

(૨) દ્રષ્ટાતો, ભક્ત ચરિત્રો અને ઉપનિષદોની કથાઓથી આખોયે ગ્રંથ સમજવા જેવો છે, સાધારણ ભણેલાઓ, શ્રીવર્ગ અને આમ જનતાને પણ સમજાય અને કિંમતે પોપાય તેવો છે

(૩) પાચ ભાગો મળી કુલે ૨૧૮૦ પાનાનુ આવુ પાર્શ્વિક વાચન ફક્ત ૩૫ મા આપવામા આવે છે

(૪) પાચ વર્ષના ગાળામા હજારો પ્રતો અને અનેક આવૃત્તિઓ પ્રકાશિત થઈ ચકી છે, જે એની લોકપ્રિયતાની માબીતી છે.

(૫) ‘વાર્તાલાપ ફંડ’ મા આપેલા દાનોનો હિમાબ છપાવી ખહાર પાડવામા આવે છે, દાનવીરોનુ લીસ્ટ પ્રકાશિત કરવામા આવે છે અને દાનદાતાઓને લેટ પુસ્તક આપવામા આવે છે

નથી -

નથી -

નથી -

(૧) અમારા પ્રકાશનોમા નફાની કે વેપારની-દિદિ-નથી. ---

(૨) એમા ખર્ચેલા તમારા નાણાનો દુરુપયોગ થતો નથી

(૩) અમારા પ્રકાશનોમા પ્રેસબીલ સિવાય બીજો ફાલતુ અર્થ નથી.

(૪) આપને કોઈપણ રીતે છેતરવાના નથી.

(૫) ‘વાર્તાલાપ ફંડ’ મા આપેલા આપના દાનોનો જરાયે ગેરવહીવટ થતો નથી

તો

અમારા પ્રકાશનો-વાચો !

વચાવો !

વસાવો !

અને યથાશક્તિ યથાશક્તિ ‘વાર્તાલાપ ફંડ’ ની ઝોળી પ્રત્યે હાથ લગાવો !

દાનેન પાર્ણિતુ વક્ષણેન ।

ગીતા વાર્તાલાપ સંબંધી 'નમ્ર સૂચનો.

(૧) અમારા તરફથી પ્રકાશિત થતાં પુસ્તકો, દાન મેળવી, અમો સસ્તી કિંમતે વેચતા હોઈ, એકથી માડી અનેક પ્રતો મંગાવનાર ભાઈ કે બહેનને કે કોઈ જુકસેલરને કમીશન અગર વળતર આપવામાં આવતું નથી. કૃપા કરી આવી માગણી કરી અન્થાને શરમમાં ન નાખશો.

(૨) પોષ્ટનો, રેલ્વેનો કે અન્ય રવાનગીનો ખર્ચ પુસ્તકની કિંમત સાથે જુદો લેવામાં આવે છે. પણ એ ખર્ચ ગ્રાહકને બંને તેટલો આછો પડે એવી વ્યવસ્થાપકો કાળજી રાખશે.

(૩) 'ગીતા વાર્તાલાપ' ના બહારગામના વેચનારાઓ રવાનગી ખર્ચ જેટલો વધારો પ્રતની વેચાણ કિંમત પર લઈ શકશે પણ વેપાર કરી અમારા ધ્યેયને બટો ન લાગે તે જોવા અમારી તેમને વિનંતિ છે.

(૪) 'વાર્તાલાપ' સંબંધી કોઈપણ વિગત જાણવાની હચ્છા કે પ્રશ્ન કરનારને જવાબ માટે ટપાલ ખર્ચની ટીકીટો ચોકલવા નમ્ર વિનંતિ છે.

(૫) ટપાલમાં કે રેલ્વેમાં પૂરેપૂરી ચોકસાઈથી પુસ્તકો ચોકલાય છે, છતાં ગેરવહેલે બચ તો સંસ્થા જવાબદાર રહેશે નહીં, પણ વ્યવસ્થાપકો તે મેળવી આપવા ચોક્કસ મહેનત કરશે, અગર તો તે મેળવવા ગ્રાહકને મદદ કરશે.

(૬) 'ગીતા વાર્તાલાપ' ફંડ તથા પુસ્તકો માટે આપ 'વ્યવસ્થાપકો' માથી કોઈની પણ સાથે સંપર્ક આપી આપની મૂલ્યવણ ઉકેલશે.

(૭) 'ગીતા વાર્તાલાપ' ફંડ તથા પુસ્તકોના વ્યવસ્થાપકોની નામાવલિ આ પુસ્તકમાં અન્યત્ર આપવામાં આવી છે.

‘ગીતા વાર્તાલાપ’ સંસ્થાનાં પુસ્તકો મળવાનાં ઠેકાણાં.

(૧) પડિત નાગયણ મૃજણ; ઠે કાવળદેવી રોડ મુખ્ય નં. ૨

(૨) મેસર્સ ટી. હીરાલાલ એન્ડ કંપની,

ઠે ૭૨-૮૦ નાગદેવી ક્રોસ લેન, મુખ્ય નં. ૩

(૩) રા. લાલગઢર વલ્લભજી ભટ્ટ;

ઠે માધવભાગની બહર, મુખ્ય નં. ૪

(૪) શ્રી મરુત ઔપચ કાર્યાલય ઠે બાનાજી રોડ, સૂરત

(૫) ગ. તાપીગઢ જયશંકર જુડમેલર, મુ. જ જુસર

(૬) ગ. હરિપ્રસાદ નાથાલાલ જોશી;

ઠે હામેદર નિવાસ, ગોનવીમઝા, મણીનગર (અમદાવાદ)

(૭) મેસર્સ ગીતાએબલ રેડિઓ હાઉસ,

। પ્રો. કાન્તિલાલ સી. શાહ; રોયાન રોડ અમદાવાદ

(૮) ગ. મોહનલાલ એમ. મોલકી;

। ઠે ખજરમા, મુ. લીલીયા મોટા (સૌરાષ્ટ્ર)

(૯) ગ. વૃજલાલ ગીરગલાલ પટેલ;

ઠે મનદર પ્લોટ નં. ૭ ગજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર)

(૧૦) ગ. ગોપાલજી જીવણ જોશી;

ઠે હાકર પ્લોટ પૌરબંદર (સૌરાષ્ટ્ર)

(૧૧) શ્રી કામેશ્વર પુસ્તકાલય; કર્મકાંડ, જ્યોતિર વગેરે

। પાર્શ્વિક પુસ્તકોના વેપારી મુ. અમરેલી સૌરાષ્ટ્ર

(૧૨) રા. નર્મદાશંકર શેલારામ

G/O મે. બટાઉ વલ્લભદાસની કંપની;

। ઠે ૬૦-ઈસ્ટ મેરુ રૂઢીદ-મધુનાથ

(૧૩) ગ. સોની પુરુષોત્તમ ઠાક-સી;

ઠે નુરોડ મદનચેડી મુ. ડોચીન

(૧૪) રા. જયતિલાલ ત્રીકમલાલ કેશાણી

હકકર્સ ગ્વાસવેર માર્ડ; ઠે પો બો નં ૨૮૪, મોગબાસા

આ ઉપરાંત ‘વાર્તાનાથના વ્યવસાય’ ને લાથી પત્ર સળા પુસ્તકો મળી શકે